Rangi

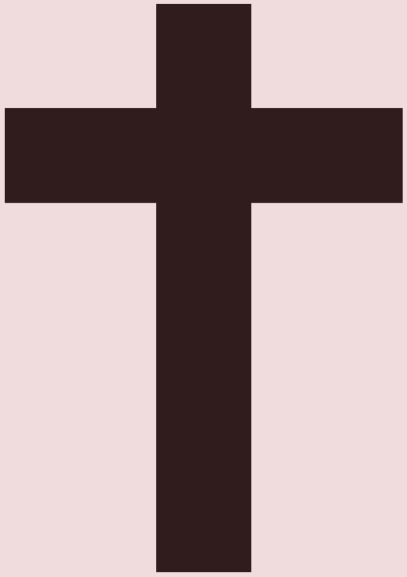

Rangi Translation Project (New Testament)

Rangi
Rangi Translation Project (New Testament)

copyright © 2023 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Rangi

Contributor: Wycliffe USA

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.
You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

- You include the above copyright and source information.
- If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.
- If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.
Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2025-05-08

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 7 May 2025 from source files dated 8 May 2025
f1dc5da6-bc39-5ea5-ac13-942132b5feb6

Contents

Matáayo 1
Maáriki 60
Lúka 98
Yooháani 162
Mirimo ya Vatumwi 207
Varúumi 266
1 Vakoríinto 292
2 Vakoríinto 317
Vagalatía 334
Vaefées o 344
Vafilíipi 353
Vakolosáai 360
1 Vatesaloníike 366
2 Vatesaloníike 372
1 Timotéeo 376
2 Timotéeo 384
Tíito 390
Filemóoni 394
Vaeburanía 396
Yaakúupu 416
1 Peéteri 423
2 Peéteri 430
1 Yooháani 435
2 Yooháani 442
3 Yooháani 444
Yúuda 446
Wiivariyuli kwa Yooháani 449

Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu ja ˆvyeene yaandikwa ni Matáayo

Mulongooryo

Kitáabu iki chaandikwa ni Matáayo, musaankan'yi kóodi (9:9-11; 10:1-4). ˆVyeene yoónekanaa, Matáayo aandika kitáabu iki, kati ya myaaka ya 60-70 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Uhu Matáayo Yéesu ajáa amwaanirira amutuube mpiindi avariyuláa Masáare Maaja mbere ja vaantu uko isi ya Galiláaya (9:9). Viintu ˆviri foo ˆvyeene Matáayo aandika, ni vira ˆiiyonera na miiso yaachwe. Na kiintu kiintu ˆalusa, Yéesu ni Masía na kei ni Mununuuli wa vaantu, Mulusungu ˆavalaha ko tweera valáali na mutwe muhákwii wa kali (Isáaya 53). Kitáabu iki, Matáayo avaandikira Vayahúudi ˆveene vajáa varuma Masáare Maaja ya Yéesu. Masáare Maaja aya, si sa Vayahúudi vii tuku, maa kaa, ni sa weeru yoosi (1 Yooháani 4:13-15).

Kitáabu iki chalusalusa, mwiikalo wa Yéesu aha weerwii. Chaanda na isimu ra kuvyaalwa kwa Yéesu, chalusa kubatisiwa na kuyerwa kwaachwe ni Irimu (1:1–4:12). Kei, chalusa murimo waachwe wo variyula Masáare Maaja, myuujíisa yaachwe na kuvahorya vaantu uko isi ya Galiláaya (4:13–18:35). Kitáabu iki chalusa luyeendo lwa Yéesu fuma Galiláaya fuuru Yerusaléemu (19:1–20:34). Kei, chalusa viintu ˆvyafumira júma yo kiimikirirya, kuning'iniwa kwaachwe musaláabii, inkwya na kufufuka kwaachwe (21:1–28:20).

Kitáabu iki choonekya Yéesu ni Mukiindya mukuulu, ˆari na wiimiriri wo variyula Miiro ya Mulusungu na Utemi wa Kurumwii. Ukiindya waachwe wagavwa haantu hasaano, (1) ukiindya wa Yéesu luulwii (5–7), (2) ulairiri kwa vapooji vaachwe ikimi na vaviri kuvatumamira vaantu (10), (3) símo ja Utemi wa Kurumwii (13), (4) ukiindya wa ˆvyeene vapooji va Yéesu vasaakwa vave (18–20), na (5) ukiindya wa kuherererya kwa weeru na kuuja kwa Utemi wa Kurumwii (24–25).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lukolo lwa Yéesu na kuvyaalwa kwaachwe *1:1-2:23*
Murimo wa Yooháani Mubatisáaji *3:1-12*
Kubatisiwa na kuyerwa kwa Yéesu *3:13-4:11*
Murimo wa Yéesu uko isi ya Galiláaya *4:12-18:35*
Luyeendo lwa Yéesu kutamanya na múuji wa Yerusaléemu *19:1-20:34*
Júma yo kiimikirirya ya Yéesu uko Yerusaléemu na heehi na Yerusaléemu *21:1-27:66*
Kufufuka na kufumira kwa Yéesu *28:1-20*

Lukolo lwa Yéesu (Lúka 3:23-38)

1 Ihi noo nkumbukira ya marina ya lukolo lwa YéesuKirisitu, mwaana wa Daúdi, mwaana wa Aburaháamu.
2 Aburaháamu ajáa amuvyaala Isaka,
Isaka akamuvyaala Yaakúupu,
Yaakúupu akamuvyaala Yúuda na vaanaavo,
3 Yúuda akamuvyaala Peréesi na Séera na íyo waavo ni Tamáari ajáa.
Peréesi akamuvyaala Hesiróoni,
Hesiróoni akamuvyaala Aráamu,
4 Aráamu akamuvyaala Aminadáabu,

Aminadáabu akamʉvyaala Nashóoni,
Nashóoni akamʉvyaala Salimóoni,
5 Salimóoni akamʉvyaala Boáasi, fuma kwa Raháabu.
Boáasi akamʉvyaala Obéedi fuma kwa Rúutu,
Obéedi akamʉvyaala Yéese,
6 ne Yéese akamʉvyaala mʉtemi Daúdi.✡

Daúdi akamʉvyaala Solomóoni fuma kwa muki wa Uría.✡
7 Solomóoni akamʉvyaala Rehoboáamu,
Rehoboáamu akamʉvyaala Abíya,
Abíya akamʉvyaala Áasa,
8 Áasa akamʉvyaala Yehoshofáati,
Yehoshofáati akamʉvyaala Yóramu,
Yóramu akamʉvyaala Usíia,
9 Usíia akamʉvyaala Yósamu,
Yósamu akamʉvyaala Aháasi,
Aháasi akamʉvyaala Hesekía,
10 Hesekía akamʉvyaala Manáase,
Manáase akamʉvyaala Amóoni,
Amóoni akamʉvyaala Yosía,
11 Yosía akamʉvyaala Yekonía na vaanaavo,
mpiindi vantʉ va Yúʉda ˆvakasaamiwe na isi ya ʉyenii ya Babéeli.

12 Lʉsaamo lwa Babéeli ˆlʉkalooke,
Yekonía akamʉvyaala Searitiéeli,
Searitiéeli akamʉvyaala Serubabéeli,
13 Serubabéeli akamʉvyaala Abiúudi,
Abiúudi akamʉvyaala Eliakíimu,
Eliakíimu akamʉvyaala Asóori,
14 Asóori akamʉvyaala Sadóoki,
Sadóoki akamʉvyaala Akíimu,
Akíimu akamʉvyaala Eliúudi,
15 Eliúudi akamʉvyaala Elieséeri,
Elieséeri akamʉvyaala Matáani,
Matáani akamʉvyaala Yaakúupu,
16 Yaakúupu akamʉvyaala Yooséefu, mʉlʉme wa Maríia.
Maríia akamʉvyaala Yéesu ˆaánirirwaa Masía.

17 Jeyyo, kʉjáa kwatiite mbyaala ikimi na ine (14) fuma Aburaháamu fʉʉrʉ mʉtemi Daúdi. Kei, kʉjáa kwatiite mbyaala ikimi na ine fuma mʉtemi Daúdi, fʉʉrʉ lʉsaamo lwa Viisiraéeli kʉtwaalwa na isi ya ʉyenii ya Babéeli. Na mbyaala ikimi na ine fuma lʉsaamo lwa Viisiraéeli kʉtwaalwa na isi ya ʉyenii ya Babéeli, fʉʉrʉ kʉvyaalwa kwa Masía.

Kʉvyaalwa kwa Yéesu Kirisitʉ
(Lúka 2:1-7)

18 Iji noo mbuwo ja kʉvyaalwa kwa Yéesu Kirisitʉ. Maríia íyo waala Yéesu ajáa atʉmirwa ni Yooséefu. Maa kaa, mpiindi ˆvajáa vakaari si vanalʉmana ja muki na mʉlʉme, Maríia akava mawʉlʉ maruto kwa njira ya Mʉtima Mʉʉja.

✡ **1:6** Laanga Rúutu 4:18-22. ✡ **1:6** Laanga 2 Samwéeli 12:24-25.

19 Yooséefu mʉlʉme waachwe baa neembe ajáa nɨ mʉʉntʉ mʉwoloki,
sɨ asaakáa kʉmʉkwaatya soni Maríia mbere ja vaantʉ tʉkʉ, akalamʉla
kʉmʉreka Maríia kimbiso.
20 Mpɨɨndɨ ˆajáa akaarɨ yookiiririkana ɨrɨ isáare, murimʉ mʉʉja wa Ijʉva
ʉkamʉfʉmɨra tulwii, maa ʉkamʉsea, “Yooséefu, mwaana wa Daúdi, koofa
kʉmʉsʉmʉla Maríia ave muki waako tʉkʉ, sa uruto ˆatɨɨte nɨ kwa lʉvɨro lwa
Mʉtɨma Mʉʉja.
21 Kiichʉngʉla arɨ mwaana mʉlʉme, na mʉkemera ʉrɨ irina raachwe Yéesu,
sa yeeye noo ˆarɨ valamurirya vaantʉ vaachwe fuma uvii waavo.”
22 Aya yoosi yafúmɨɨre, sa masáare Ijʉva ˆalʉʉsa kwa njɨra ya mʉláali na
mʉtwe waachwe yakiimane,
23 “Laanga, mʉnjalʉ sʉmʉla arɨ ɨnda,
yeeye vyaala arɨ mwaana mʉlʉme,
novo mwaanɨrɨra varɨ irina raachwe Emanʉéeli,”✡
noo kʉsea, “Mʉlʉʉngʉ nɨ na suusu arɨ.”
24 Yooséefu ˆakiinʉke fuma tulwii, akabweeyya ja viintʉ murimʉ mʉʉja wa
Ijʉva ˆʉjáa ʉmʉwyɨrɨɨre. Aho, akamʉsʉmʉla Maríia akava muki waachwe.
25 Maa kaa, Yooséefu sɨ amʉseeserera Maríia tʉkʉ, fʉʉrʉ akiichʉngʉla
mwaana wa kɨɨntʉ kɨlʉme. Yooséefu akamʉkemera irina raachwe Yéesu.

2

Vamanyi va Nyényeeri Vookoomwiinamɨra Yéesu

1 Yéesu ˆakavyaalwe múujii wa Betelehéemu ˆʉrɨ ɨsɨ ya Yudéea, mpɨɨndɨ
ijo Heróode Mʉkúúlʉ noo ajáa mʉtemi. Haaha vamanyi va nyényeeri fuma
itʉʉmba vakʉʉja na Yerusaléemu.
2 Vuuryáa voosea, “Hai arɨ ʉra ˆavyɨɨrwe arɨ kʉva Mʉtemi wa Vayahúudi?
Suusu twɨɨyona nyényeeri yaachwe yatʉla fuma itʉʉmba, naasu tuújire noo
mwiinamɨra.”
3 Mʉtemi Heróode ˆakateere ayo masáare, yakaanda muturikirya, hamwɨ
na vaantʉ voosi va Yerusaléemu.
4 Akavaanɨrɨra vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vakiindya va Miiro, maa
akavuurya, “Masía nɨ hai ˆarɨ vyaarɨrwa?”
5 Voovo vakamʉsea, “Vyaarɨrwa arɨ múujii wa Betelehéemu ˆʉrɨ ɨsɨ ya
Yudéea. Jeyyo noo ˆvyeene mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva aandɨka,
6 ‘Ee Betelehéemu ˆʉrɨ ɨsɨ ya Yúʉda,
weewe sɨ ʉrɨ mudúúdi tʉkʉ,
kati ya míiji ˆɨmányirwe ya Yudéea.
Sa kufuma kwaako fʉmɨra arɨ mʉlongooli,
ʉhʉ valongoola arɨ vaantʉ vaanɨ Viisiraéeli.’✡”
7 Aho, Heróode akavaanɨrɨra vara vamanyi va nyényeeri na kijiraawii, ʉko
akavuurya mpɨɨndɨ mpɨɨndɨ ˆvɨɨyona ɨra nyényeeri.
8 Hara, akavatʉma vadome na Betelehéemu kʉnʉ yoovasea, “Tamanyi
mukuurikirirye neeja masáare ya ʉwo mwaana, na ˆmʉrɨ moona, ndeteri
mʉlomo chaangʉ sa naanɨ nkamwiinamɨre.”
9 Vara vamanyi va nyényeeri ˆvakahʉmʉle mʉteerera mʉtemi Heróode, maa
vakiinʉka. Na laanga, vakɨɨyona kei nyényeeri ɨ’ɨra ˆvoona yootʉla itʉʉmba,
ɨkava yoovalongorera novo vakiituuba fʉʉrʉ ɨkɨɨma mweeri ya haantʉ ˆajáa
mwaana.
10 ˆVakɨɨyone ɨra nyényeeri, vakavyeenda maatʉkʉ vii.
11 Vakɨɨngɨra na nyuumbii, vakamoona mwaana arɨ na Maríia íyo waavo,
vakachwaama, maa vakamwiinamɨra. Hara, vakachʉngʉla máari jaavo

✡ **1:23** Laanga Isáaya 7:14. ✡ **2:6** Laanga Míika 5:2.

ja kikomi ja mberii, vakamuheera vilungulungu vya saháabu, ubáani na manemáane.*
12 Mululungu akavakaan'ya tulwii, kari vahinduke na kwa Heróode tuku. Jeyyo, vakahinduka na meevo, na vajáa vatweera na njira yiingi.

Kutija na Mísiri

13 Vamanyi va nyényeeri ^vakiinuke na meevo, murimu muuja wa Ijuva ukamufumira Yooséefu tulwii, maa ukamusea, "Inuka, musumule mwaana na íyo waavo, utije novo na Mísiri. Ikali uko fuuru nivawyiire, sa Heróode yoomusaakira mwaana sa amuulae."
14 Jeyyo, nuuchiku Yooséefu akiinuka, akamusumula mwaana na íyo waavo, akakwaata njira na Mísiri.
15 Akiikala Mísiri fuuru mutemi Heróode akawulala. Jeyyo, isáare ra Ijuva ko tweera muláali na mutwe waachwe rikakiimana, "Namwaanirira mwaana waani fuma Mísiri."✡

Vasinga va Kiintu Kilume Vookuulawa

16 Heróode ^akataange akóoviirwe ni vara vamanyi va nyényeeri, maa akakalala maatuku vii. Aho, akavatuma vaantu vavuulae vasinga voosi vuu va kiintu kilume ^vari na myaaka iviri kuhinduka na nyuma aho múujii wa Betelehéemu, na maturii yoosi ^yariingirira uwo múuji. Abweeyya jeyyo, ja ^vyeene ajáa awyiirwa jira mpiindi ni vara vamanyi va nyényeeri. 17 Jeyyo, isáare ^raluuswa ni Yeremía muláali na mutwe rikakiimana,
18 "Sawúti yatéerekire fuma Ráama,
Kiriro na kurira no myaa kukuulu,
Rahéeli yoovaririra vaana vaachwe,
baa si yoosaaka tuuriwa mutima tuku,
sa voosi vakwíire."✡

Kuhinduka Fuma Mísiri

19 Heróode ^akawulale, murimu muuja wa Ijuva ukamufumira Yooséefu tulwii uko Mísiri,
20 Ukamusea, "Inuka, musumule mwaana na íyo waavo, uhinduke na isi ya Isiraéeli, sa vara ^vasaakáa nkaasu ya mwaana vaakwya."
21 Yooséefu akiinuka, akamusumula mwaana na íyo waavo, maa vakahinduka na isi ya Isiraéeli.
22 Maa kaa, Yooséefu ^akateere Arikeláo mwaana wa Heróode noo avíire mutemi wa Yudéea haantu ha taáta waavo, Yooséefu akoofa doma na uko. Ne ^akakaaniwe kei tulwii, akiinuka, maa akadoma na isi ya Galiláaya.
23 Kura, akiita kiikala múujii ^uséwaa Nasaréeti. Jeyyo isáare ^raluuswa ni valáali na mutwe rikakiimana, "Kaanirirwa ari Munasaréeti."

3

Yoohánani Mubatisáaji Yoomwiimirya Njira Yéesu (Maáriki 1:1-8; Lúka 3:1-18; Yoohánani 1:19-28)

1 Siku ^jiri foo ^jikalooke, Yoohánani Mubatisáaji afumira isi ya ibaláángwii ra Yudéea, yoovariyula, yoosea,
2 "Valanduki fuma uvii waanyu, Utemi wa Kurumwii waséngeriire."
3 Uhu Yoohánani noo ^aluuswa ni Isáaya muláali na mutwe, yoosea,
"Muuntu yookaanirira vikulukuulu isi ya ibaláángwii,
'Imyi neeja njira sa IJUVA,

---

* **2:11** ***manemáane:*** Ni mooda ^vahákaa muviri wa muuntu de ataahwe. Mooda uhu ujáa ni wa iyoombe ikuulu. ✡ **2:15** Laanga Hósea 11:1. ✡ **2:18** Laanga Yeremía 31:15.

wololi njira ˆari tweera.’”✡

4 Yooháani iivikiráa ingo ˆyachumwa kwa mabaáhira ya ngamía na iimutiiráa lukova.✡ Kiintu ˆarijáa ni nkuumbi na huuki wa isekii.
5 Vaantu fuma múujii wa Yerusaléemu, isi yoosi ya Yudéea na isi joosi ˆjiri mbarimbari ya luují lwa Yorodáani, vuujáa na kwa Yooháani.
6 Yeeye avabatisáa aho luujii lwa Yorodáani, kunu voolusa uvi waavo.
7 ˆAkoone Mafarisáayo na Masadukáayo ˆvari foo vookuuja na kwaachwe noo batisiwa, ajáa avasea, “Nyuunyu mbyaala ya nyororooda! Ni ani ˆavalúmire kutu mutiije nkalari ya Muluungu ˆyookuuja?
8 Haaha vyaali ndiiwa njija ˆjiri koonekya kikomi mwaválandukire fuma uvii waanyu.
9 Reki kwiiririkana mitimii yaanyu, ‘Aburaháamu ni taáta wiitu!’ Ni kuvawyiira niise, Muluungu ifaanaa avalandule mawye aya yave vaana va Aburaháamu!
10 Muluungu ahúmwiire viika chaarya chaachwe neeja miririi ya miti. Kooni muti si wootuunga ndiiwa ˆjabooha, temwa uri, ufweitirwe na iviivii.
11 Niini noovabatisa na maaji, koonekya mwaválandukire fuma uvii waanyu. Maa kaa, amwaari yookuuja nyuma yaani ˆari na ngururu kulookya niini, niini nsiina wuuja baa wo tumama murimo wa mutúmwa wo reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tuku. Yeeye vabatisa ari na Mutima Muuja na kwa mooto.
12 Yeeye akwáatiriire saama yaachwe yo keerera mikonwii yaachwe. Fyaahira ari neeja luuha lwaachwe. Jiinga ari ngáano iivike kyoomii, maa kaa, mukúúnku kuuchimika ari na mooto si ˆurímaa.”

Yéesu Yoobatisiwa
(Maáriki 1:9-11; Lúka 3:21-22)

13 Aho, Yéesu akatamanya fuma Galiláaya fuuru luujii lwa Yorodáani sa akabatisiwe ni Yooháani.
14 Maa kaa, Yooháani ayeráa mukitira yoosea, “Niini noo wo kuuja mbatisiwe ni weewe. Haaha weewe jooli wookuuja na kuri niini?”
15 Maa kaa, Yéesu akamusea, “Aai, ruma haaha vive jei, sa jei noo ˆvyeene vyasaakwa tukiimikirirye uwoloki woosi.” Aho, Yooháani akaruma.
16 Yéesu ˆakahumule batisiwa vii, akafuma luujii. Koonka kurumu kukaatuka dwee, aho, akamoona Mutima Muuja yookiima mweeri yaachwe ja nkúnde na akamutuurira.
17 Aho, maa sawúti fuma kurumwii ikasea, “Uhu ni Mwaana waani ˆnamweenda, neeriwa mutima ni yeeye munumuunu.”

4

Yéesu Yooyerwa ni Irimu
(Maáriki 1:12-13; Lúka 4:1-13)

1 Aho, Mutima Muuja ukamulongoola Yéesu fuuru isi ya ibaláángwii sa ayerwe ni Ikúúlu ra Mirimu Mivi.
2 Yéesu ˆakiirekye kurya chiriri chobu kwa siku makumi yani (40), akoona njala.
3 Aho, Irimu rikuuja na kuri Yéesu, maa rikamusea, “Koonii uri Mwaana wa Muluungu, lairirya aya mawye yave mukáate.”
4 Yéesu akuusea murimu muvi, “Masáare ˆYari Mpeho yaluusa jei, ‘Muuntu si ari kuva nkaasu kwa vyóorya vii tuku, maa kaa, ko tuuba kira isáare rifúmaa kwa Muluungu.’✡”

✡ **3:3** Laanga Isáaya 40:3. ✡ **3:4** Laanga 2 Vatemi 1:8. ✡ **4:4** Laanga Nkumbukira ya Miiro 8:3.

5 Aho, Ikúúlu ra Mirimu Mivi rikamusumula Yéesu fuuru múujii muuja wa
Yerusaléemu. Rikamuviika Yéesu ncholwiinchoolwii ya munáara wa Kaaya
Njija ya Ijuva,
6 maa rikamusea, “Koonii uri Mwaana wa Mulúungu, ifweitire na isi. Sa
vyaandikwa jei,
‘Mulúungu tuma ari mirimu yaachwe miija ikulamurirye,
yooyo kukwaatirira iri mikonwii yaavo,
sa kari ijeo raako ji riikunguvale iwyii tuku.’✡”
7 Yéesu akarisea, “Kei vyaandikwa, ‘Kari umuyéraa IJUVA Mulúungu waako
tuku.’✡”
8 Aho, Ikúúlu ra Mirimu Mivi rikamusumula Yéesu fuuru ncholwii ya luulu
lulihiliihi. Rikamoonekya isi joosi ja weeru na nkongojima jaavo.
9 Rikamusea, “Koonii uchwáamire mbere yaani na wuunyinamiire,
kukuheera ndiri ivi vyoosi.”
10 Aho, Yéesu akarisea, “Isunke kuri niini Irimu! Sa vyaandikwa jei,
‘Mwiinamire IJUVA Mulúungu waako vii,
na umutumamire yeemweene vii.’✡”
11 Aho, Ikúúlu ra Mirimu Mivi rikamureka Yéesu, mirimu miija ikuuja noo
mutumamira.

Yéesu Yookaanda Murimo Waachwe (Maáriki 1:14-15; Lúka 4:14-15)

12 Haaha Yéesu ˆakateere Yooháani Mubatisáaji ayéekiirwe munyololwii,
akiinuka aho, maa akadoma na Galiláaya.
13 Mpiindi ˆajáa Galiláaya, akiinuka fuma múuji wa Nasaréeti akiita kiikala
múujii wa Kaperenáumu ˆuri mbarimbari ya iriva ra Galiláaya, kuri isi ya
Sabulóoni na Nafutáali.
14 Jeyyo, noo ˆvyeene akiimikirirya isáare ˆralúuswa ni Isáaya muláali na
mutwe,
15 “Isi ya Sabulóoni na isi ya Nafutáali,
ˆiri njirii ˆyadoma na mayiyii, firiro ya luuji lwa Yorodáani,
Galiláaya ya vaantu si ˆvamumányire Mulúungu,
16 vaantu vara ˆviíkalaa kilwiiryii,
viíne kiweeru kikuulu.
Na vaantu vara ˆviíkalaa isi ya kilwiirya na murimírimii wa inkwya,
ituumba radáhire kwaavo.”✡
17 Kwaandira mpiindi ijo, Yéesu ajáa aanda variyula yoosea, “Valanduki
fuma uvii waanyu, Utemi wa Kurumwii wasénger iire!”

Yéesu Yoovaanirira Vapooji va Ncholo (Maáriki 1:16-20; Lúka 5:1-11)

18 Mpiindi Yéesu ˆayeendáa mbarimbari ya iriva ra Galiláaya, ajáa avoona
vavúuvi vaviri. Umwi noo Simóoni ˆaséwaa Peéteri, na wiingi noo mwaanaavo
ˆasewáa Anderéa. Voovo vawumiráa njwaavu na irivii.
19 Aho, Yéesu akavasea, “Ntuubi, na vabweeyya ndiri muve vavúuvi va
vaantu.”
20 Hahara, vakareka njwaavu jaavo, vakamutuuba.
21 ˆAkadome na mbere kiduudi, akoona vaantu viingi vaviri vala Yaakúupu
na Yooháani mwaanaavo, vaana va muuntu umwi ˆaséwaa Sebedáayo. Voovo
vajáa hamwi na taáta waavo mashúwii voolukan’ya njwaavu jaavo. Yéesu
akavaanirira, 22 hahara, vakiireka ira mashúwa na taáta waavo, maa vaka-
mutuuba Yéesu.

✡ **4:6** Laanga Sabúuri 91:11-12. ✡ **4:7** Laanga Nkumbukira ya Miiro 6:16. ✡ **4:10** Laanga Nkumbukira ya Miiro 6:13. ✡ **4:16** Laanga Isáaya 9:1-2.

Yéesu Yookiindya no Horya Valwíiri ˆVari Foo (Lúka 6:17-19)

23 Yéesu ariingiriráa isi yoosi ya Galiláaya, kunu yookiindya no variyula Masáare Maaja ya Utemi masinagóogii yaavo. Kei, avahoryáa vaantu ndwáala jaavo ˆjiísimiresimire.
24 Masáare yaachwe yakeenera isi yoosi ya Síria. Vaantu vandoomuretera valwíiri voosi ˆviísimiresimire. Kuri avo vajáa vamwaari ˆvari na makuundi ˆyahuumba, vara ˆvajáa na mirimu mivi, vara ˆvajáa na kiinkwiisha na vara ˆvajáa vaakwya iyandiyandi. Yéesu akavahorya avo voosi.
25 Mayiimbi ya mpuka nkuulu ja vaantu vamutuubáa fuma isi ya Galiláaya, Dekapóoli,* Yerusaléemu, Yudéea na fuma nyambuko ya luujі lwa Yorodáani.

5

Uvariyuli wa Yéesu Luulwii

Vaantu ˆVatalariwa (Lúka 6:20-23)

1 Yéesu ˆakoone jira mpuka ja vaantu, akaambuka na kiduundii, maa akiikala. Vapooji vaachwe vakamudomera,
2 ne akaanda vakiindya yoosea:
3 “Vatalariwa vara ˆvari vakiva mitimii,
sa Utemi wa Kurumwii ni waavo.
4 Vatalariwa vara ˆvari na makiva,
sa Muluungu vatuurya ari mitima.
5 Vatalariwa vara mitima yaavo ˆyahola,
voovo heewa vari weeru.✡
6 Vatalariwa vara ˆvakalukwa na ˆvari na njala ya uwoloki,
avo kiikutiwa vari ni Muluungu.
7 Vatalariwa vara ˆvaláangaa na riiso ra wuuja,
voovo laangwa vari na riiso ra wuuja.
8 Vatalariwa vara ˆveerya mitima,
avo moona vari Muluungu.
9 Vatalariwa vara ˆvalúman’yaa vavi viikalan’ye na wuuja,
avo kaanirirwa vari vaana va Muluungu.
10 Vatalariwa vara ˆvatúrikiriwaa sa viíkalaa mwiikalo wa uwoloki,
sa Utemi wa Kurumwii ni waavo.
11 Mwatalariwa nyuunyu koni mootukirwa, mooturikiriwa na mookoovereriwa mavi ˆyiísimiresimire sa niini.
12 Eryi mitima na vai siriri, sa kunáálo yaanyu ni nkúúlu kurumwii. Ni kwa njira yiiyo vavaturikirya valáali na mutwe va aho mbere.

Sangásа na Kiweeru (Maáriki 9:50; Lúka 14:34-35)

13 Nyuunyu muri sangásа ya weeru. Maa kaa, sangásа koni yasúukire, ni che iri vikirwa sa mwerere uhindukire kei? Iyo si yabooha kwa kiintu chochoosi tuku, iyo ni yo fweita vii na weerwii ilwaatiririwe ni vaantu.
14 Nyuunyu ni kiweeru cha weeru. Múuji ˆwajeengwa luulwii si wiívisaa tuku.
15 Baa kei, vaantu si vakórereryaa kimuri, maa vakakikunikirira na nyiingu ya kweenga tuku, kiri vyoova jeyyo, vakívііkaa kyaángwii, sa kimurikire voosi ˆvari nyuumbii.

---

* **4:25** ***Dekapóoli:*** Ni isáare ra Kigiríki, noo kusea *míiji ikimi*. Na vaantu ˆviikaláa isi ya Dekapóoli si vajáa Vayahúudi tuku. ✡ **5:5** Laanga Sabúuri 37:11.

16 Viivyo baa nyuunyu, kiweeru chaanyu choosaakwa kimurike, vaantu voone nteendo jaanyu njija, aho, vamubweeyyirye nkongojima Taáta waanyu. Yeeye ari kurumwii.

Uvariyuli wa Miiro

17 Kari mwiisee nuuja joo seyya Miiro au uvariyuli wa valáali na mutwe tuku. Si nuuja joo seyya tuku, maa kaa, nuuja joo vikiimikirirya.
18 Kimaari noovawyiira, mpaka kurumu na weeru jilooke, kusiina baa lutalo lumwi luduudi au katóonti ka lutalo lwa Miiro luri seyyiwa tuku, fuuru aya yoosi yakiimane.
19 Jeyyo, muuntu yoyoosi ˆari wuna umwi wa ulairiri muduudi wa ndairiri iji, na avakiindye vaantu viingi vabweeyye jeyyo, uwo kaanirirwa ari mudúúdi Utemii wa Kurumwii. Maa kaa, yoyoosi ˆatúmamaa na ˆakíindyaa ndairiri iji, uwo kaanirirwa ari mukúúlu Utemii wa Kurumwii.
20 Sa jeyyo, ni kuvawyiira niise, uwoloki waanyu kooni si walóokeriirye wa Mafarisáayo na wa vakiindya va Miiro, kikomi si muri kiingira Utemii wa Kurumwii vii kaa tuku.

Uvariyuli wa Nkalari
(Lúka 12:57-59)

21 Mwateera vambere vasewa jei, ‘Kari wuúlaa tuku,’✡ na kei mwateera, ‘muuntu yoyoosi ˆari kuulaa heewa ari irya.’✡
22 Maa kaa, niini ni kuvawyiira niise, muuntu yoyoosi ˆari mukalarira mwaanaavo heewa ari irya. Na muuntu yoyoosi ˆari mutukira mwaanaavo kituki, uwo kiima ari mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi. Na muuntu yoyoosi ˆari mutukira mwaanaavo amusee ‘Mukoókoyo,’ tamanya ari na mootwii wa Jehénamu.
23 Haaha kooni woodoma noo toola mpóryo yaako masabáahwii, maa ukumbukire wiitoola na mwaanaanyu,
24 reka iyo mpóryo yaako haaho masabáahwii, hinduka ukiiteerwe na mwaanaanyu, maa de ji utoole iyo mpóryo yaako.
25 Kooni muuntu yookutwaala na balásii, muloombe iivae na mpuulo chaangu mpiindi ˆmukaari njirii. Kooni si jeyyo, ura ˆakusítakiirye kukutwaala ari na kwa mulamuli, na mulamuli ne kukwaatya ari kwa mulukaluka akwiingirye na munyololwii na ngururu.
26 Kimaari nookuwyiira, si uri fuma aho munyololwii tuku, mpaka urihe mpoocho yo marikirirya.

Ukiindya wa Kuyeenda na Muki wa Muuntu

27 Mwateera yasewa, ‘Kari uyéendaa na muki wa muuntu tuku.’✡
28 Maa kaa, niini ni kuvawyiira niise, muuntu ˆari mulaanga muuntu muki, maa amumererye mati, uwo kuva ari ahúmwiire yeenda ne mutimii waachwe.
29 Kooni riiso raako ra kulume rakuháandire utumame uvi, rinonkole, urifweite na kuli. Ni pwee kwaako kusova kiintu kimwi cha muviri waako, kulookya muviri waako woosi vuu kufweitirwa na mootwii wa Jehénamu.
30 Kei kooni iyaanja raako ra kulume rakuháandire undoobweeyya uvi, rikere urifweite na kuli. Ni pwee kusova kiintu kimwi cha muviri waako, kulookya muviri waako woosi kufweitirwa na mootwii wa Jehénamu.

Kwiisiita na Muki
(Matáayo 19:9; Maáriki 10:11-12; Lúka 16:18)

✡ **5:21** Laanga Ufumo 20:13. ✡ **5:21** Laanga Nkumbukira ya Miiro 17:8-9. ✡ **5:27** Laanga Ufumo 20:14.

31 Mwateera yasewa, ‘Mʉʉntʉ yoyoosi ˆamusíitire muki waachwe, amʉheere taláka.’✡
32 Maa kaa, niinɨ nɨ kʉvawyiira niise, mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ musiita muki waachwe koonɨ sɨ sa kʉyeenda na mʉlʉme wa mʉʉntʉ, kʉva arɨ yoomʉbweeyya muki waachwe ave ja ayéendaa na mʉlʉme wa mʉʉntʉ. Na mʉʉntʉ ˆarɨ mʉloola ʉwo muki ˆasíitirwe nɨ mʉlʉme, kʉva arɨ yooyeenda na muki wa mʉʉntʉ.

Kwiilaha

33 Kei mwateera viintʉ vambere vawyiirwa, ‘Karɨ uwúnaa kʉlaha kwaako tʉkʉ, maa kaa, kiimikirirya kʉlaha kwaako mbere ya IJʊVA.’✡
34 Niinɨ nɨ kʉvawyiira niise, kɨkomi karɨ mwiiláhaa tʉkʉ, baa kwa kurumu tʉkʉ, sa kurumu noo ichuumbi ra kɨtemi ra Mʉlʉʉngʉ.
35 Baa karɨ mwiiláhaa kwa weerʉ tʉkʉ, sa nɨ ibambari raachwe ro lwaatirya majeo yaachwe. Baa kei, karɨ mwiiláhaa kwa múuji wa Yerusaléemu tʉkʉ, sa noo múuji wa Mʉtemi Mʉkʉʉlʉ.
36 Baa kei, karɨ mwiiláhaa kwa mɨtwe yaanyu tʉkʉ, sa sɨ mʉrɨ daha va-landʉla lʉjwíirɨ baa lʉmwɨ vii lʉve lwiirʉ au lweerʉ tʉkʉ.
37 Koonɨ mʉséire, ‘Hii,’ ɨve ‘Hii’ kɨkomi, na koonɨ mʉséire, ‘Tʉkʉ,’ ɨve ‘Tʉkʉ’ kɨkomi. Chochoosi ˆkɨrɨ lookerera ayo, chafúmaa kwa Mʉvɨ.

Ukiindya wa Kʉrɨha Isáare kwa Isáare (Lʉka 6:29-30)

38 Mwateera kei vyasewa, ‘Riiso kwa riiso na iyeo kwa iyeo.’✡
39 Maa kaa, niinɨ nɨ kʉvawyiira niise, karɨ wiilóokereryaa na mʉʉntʉ mʉvɨ tʉkʉ. Koonɨ mʉʉntʉ akʉváire lʉsayya lwa kʉlʉme, mʉvarindʉrɨre na lwa kʉmooso.
40 Koonɨ mʉʉntʉ akʉtwáarɨre na balásii sa asʉmʉle nkáancho yaako, mʉheere baa ikóoti raako.✡
41 Koonɨ mʉʉntʉ akufíindirirye wiitiike muriwa waachwe lʉyeendo lwa isaa rɨmwɨ, weewe itiike lʉyeendo lwa masaa yavɨrɨ.
42 Mʉʉntʉ ˆyookʉloomba kiintʉ, mʉheere. Koonɨ mʉʉntʉ yookʉkopa karɨ ʉmʉhéeraa moongo tʉkʉ.

Kʉveenda Vavɨ (Lʉka 6:27-28, 32-36)

43 Kei mwateera vyasewa, ‘Mweende mwiiwaako,’✡ na kei, ‘Mʉsʉʉle mʉvɨ waako.’
44 Maa kaa, niinɨ nɨ kʉvawyiira niise, veendi vavɨ vaanyu na mʉndoovaloombera vara ˆvavatúrikiryaa,
45 sa mwiifwaane na Taáta waanyu wa kurumwii. Sa yeeye avamúrikɨraa mwaasʉ waachwe vavɨ na vaaja, baa kei avahéeraa mbula vawoloki na vara sɨ ˆvarɨ vawoloki.
46 Ha koonɨ mooveenda vara ˆvaveenda vii nyuunyu, nɨ kʉnáálo che mʉrɨ turya? Eri, baa vasaankan’yi kóodi sɨ vabwéeyyaa jeyyo tʉkʉ wʉʉ?
47 Koonɨ moovaluumbya vaanaanyu vii, nɨ kiintʉ che ˆmoobweeyya ˆkiísimire na viingɨ? Amwɨ baa vaantʉ sɨ ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ vabwéeyyaa jeyyo.
48 Sa jeyyo, mʉve vawoloki ja Taáta waanyu wa kurumwii viintʉ ˆarɨ mʉwoloki.

✡ **5:31** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 24:1. ✡ **5:33** Laanga Valáawi 19:12; ʉvalo 30:3; Nkʉmbʉkira ya Miiro 23:21. ✡ **5:38** Laanga Ufumo 21:24; Valáawi 24:20; Nkʉmbʉkira ya Miiro 19:21. ✡ **5:40** Laanga Ufumo 22:26-27; Nkʉmbʉkira ya Miiro 24:12-13. ✡ **5:43** Laanga Valáawi 19:18.

6

Kʉvaambirirya Vakiva

1 Mʉlaange neeja, kari mʉbwéeyyaa ʉwoloki waanyu mbere ja vaantʉ sa
moonwe vii ni voovo tʉkʉ. Sa kooni mʉbwéeyyiirye jeyyo, si mʉri turya
kʉnáálo fuma kwa Taáta waanyu wa kurumwii tʉkʉ.
2 Weewe mpiindi ˆwoomwaambirirya mʉkiva, kari wiilúʉsaa ja vak-
weembi viintʉ ˆvabwéeyyaa masinagóogii na njirii tʉkʉ. Voovo vabwéeyyaa
jeyyo sa vabweeyyiriwe nkongojima ni vaantʉ. Kimaari noovawyiira, avo
vahʉmʉla turya kʉnáálo yaavo.
3 Maa kaa, weewe mpiindi ˆwoomwaambirirya mʉkiva, bweeyya kwa
kimbiso, kari baa mʉkono waako wa kʉmooso ʉtaange kira mʉkono waako
wa kʉlʉme wootʉmama tʉkʉ.
4 Toola nyambirirya yaako kwa kimbiso, ne Taáta waanyu ˆoónaa yara
ˆyiivisa, kʉkʉtalarya ari.

Kʉmʉloomba Mʉlʉʉngʉ
(Lúka 11:2-4)

5 Kei mpiindi ˆmoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ, kari mʉbwéeyyaa ja vakweembi
tʉkʉ. Voovo veenda mʉloomba Mʉlʉʉngʉ kʉnʉ viímire masinagóogii na
haantʉ njira ˆjalʉmanira, sa voonwe ni vaantʉ. Kimaari noovawyiira, avo
vahʉmʉla turya kʉnáálo yaavo.
6 Maa kaa, weewe koori wooloomba, ingira na mberii, chuunga
mʉryaango, maa de ʉlʉʉsike na Taáta waanyu si ˆoónekanaa. Ʉko, Taáta
waanyu ˆoónaa yara ˆyiivisa, kʉkʉtalarya ari.
7 Mpiindi ˆmoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ, kari mʉlúʉsaa masáare ˆyari foo ja
vara si ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Voovo viiséaa Mʉlʉʉngʉ vateera ari sa
masáare yaavo ˆyari foo.
8 Kari mʉve ja voovo tʉkʉ. Nyuunyu Taáta waanyu amányire yara
ˆmoosaaka baa viintʉ ˆmʉkaari kʉmʉloomba.
9 Haaha, ja jei noo ˆvyeene mwasaakwa mʉndoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ,
‘Taáta wiitʉ wa kurumwii,
Irina raako ribweeyyiriwe nkongojima.
10 Ʉtemi waako wʉʉje.
ˆCheene woosaaka kitʉmamwe aha weerwii,
ja ˆvyeene kitúmamwaa ʉko kurumwii.
11 Ʉtʉheere chóorya chiitʉ,
cha kira siikʉ.
12 Ʉtʉsee ʉvi wiitʉ wasírire,
ja ˆvyeene suusu tavaséaa vara ˆvatʉhonerya,
ʉvi waavo wasírire.
13 Kʉtʉrekera twiingire na mʉtehwii tʉkʉ,
maa kaa, ʉtʉlamurirye na ʉra Mʉvi.’
[Sa Ʉtemi, ngururu na nkongojima ni vyaako,
kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero. Kikomi.]

14 Koori moovasea viivaanyu ʉvi waavo wasírire mpiindi ˆvahoniirye
kwaanyu, baa Taáta waanyu wa kurumwii vasea ari ʉvi waanyu wasírire.
15 Maa kaa, koori si moovasea viivaanyu ʉvi waavo wasírire, baa Taáta
waanyu wa kurumwii si ari vasea nyuunyu ʉvi waanyu wasírire tʉkʉ.

Kwiirekya Kurya

16 Mpiindi ˆmookiirekya kurya, kari mufótaa visho vyaanyu ja viintu vakweembi ˆvabwéeyyaa tuku. Voovo vafótaa visho vyaavo sa voonwe ni vaantu viirékiirye kurya. Kimaari noovawyiira, avo vahumula turya kunáálo yaavo.
17 Maa kaa, kooni weewe wiirékiirye kurya, ihake makuta mutwii na wooyye kisho,
18 sa vaantu vadiire taanga kooni wiirékiirye kurya. Kwiirekya kwaako kurya kutaangwe vii ni Taáta waanyu si ˆoónekanaa. Na Taáta waanyu ˆoónaa yari kimbiswii, kukutalarya ari.

Usúngaati wa Kurumwii (Lúka 12:33-34)

19 Kari mukúnguulaa máari ja kikomi ja mberii aha weerwii kuuntu mbuuvu na kúutu ˆjisáambulaa tuku. Baa kei, viívi vabókaa vakiiva.
20 Kunguuli máari ja kikomi ja mberii muviike kurumwii, kuuntu mbuuvu si ˆjisáambulaa ingo na kúutu si ˆisáambulaa chuúma. Baa kei, viívi si vabókaa viive.
21 Sa kuuntu máari jaako ja kikomi ja mberii ˆjiri, noo kuuntu mutima waako ˆuri veera.

Kiweeru cha Muviri (Lúka 11:34-36)

22 Riiso ni kimuri cha muviri. Kooni riiso raako riri nkaasu, muviri waako woosi wavíjaa na kiweeru.
23 Maa kaa, kooni riiso raako rasaambuka, muviri waako woosi wavéeraa kilwiiryii. Kooni kikomi kiweeru ˆkiri isii yaako ni kilwiirya, ikyo kilwiirya chatuuniika maatuku vii.

Mulúungu na Máari (Lúka 16:13; 12:22-31)

24 Kusiina mutumami ˆadáhaa tumamira vasúngaati vaviri tuku. Sa musuula ari umwi na amweende wiingi, au munyemya eende umwi na kumuchwa eende mati wiingi. Si muri daha kumutumamira Mulúungu na máari tuku.
25 Noo ˆchooreka noovawyiira, reki koofa sa kuva nkaasu kwaanyu, che muri kurya, che muri kunywa, au sa miviri yaanyu, che muri kiivikira tuku. Eri, nkaasu ni chóorya vii wuu? Na muviri si kulookya ingo tuku wuu?
26 Laangi ndee ja kurumwii. Joojo si jiháandaa tuku, si jichwíjaa tuku, na jisiina madong'a tuku. Baa neembe ni jeyyo, Taáta waanyu wa kurumwii ajiríishaa. Eri, nyuunyu si muri vakúúlu miiswii yaachwe kulookya ndee tuku wuu?
27 Ni ani kuri nyuunyu so manyika kwaachwe ifaanaa oongererye nkaasu yaachwe kwa sáa baa imwi vii?
28 Sa che kwiitweetya sa ingo? Laangi, maluva ya iwundii ˆvyeene yadeda. Yooyo si yatúmamaa tuku, baa kei, si yachúmaa ingo tuku.
29 Kimaari kaa noovawyiira, baa mutemi Solomóoni na nkongojima yaachwe yoosi, si arwiikwa vyabooha ja rimwi ra maluva ayo tuku.
30 Haaha kooni Mulúungu ayarwíikaa masaambi ya iwundii aya ˆyavíjaa isiku na lomutóondo yakafweitirwa na iviivii, si ari varwiika nyuunyu kulookya ayo tuku wuu? Eri, sa che mumurúmaa kiduudi jei?
31 Sa jeyyo, reki kwiitweetya kunu moosea, 'Che turi kurya? Che turi kunywa? Che turi kiivikira?'
32 Sa vaantu si ˆvamumányire Mulúungu noo viitwéetyaa sa viintu ivi vyoosi. Kwaanyu Taáta waanyu wa kurumwii amányire visaaka mwiise.
33 Haaha, nyuunyu saakiri ta Utemi na uwoloki waachwe na ayo yoosi koongereriwa muri.

34 Sa jeyyo, reki kwiitweetya sa lomʉtóondo, sa lomʉtóondo kwiijʉʉwɨkɨra ɨrɨ yoong'eene. Uturikiri wa isikʉ wakiimana.

7

Kʉvalamʉrɨra Vɨɨngɨ
(Maáriki 4:24; Lúka 6:37-38, 41-42)

1 Karɨ mʉvalámʉrɨraa vɨɨngɨ tʉkʉ, sa nyuunyu mʉdɨɨre lamʉrɨrwa nɨ Mʉlʉʉngʉ.
2 Sa ja ˆvyeene moovalamʉrɨra vɨɨngɨ, noo ˆvyeene baa nyuunyu mʉrɨ lamʉrɨrwa. Kei kipíimo ˆmupíimɨraa vɨɨngɨ, noo baa nyuunyu ˆmʉrɨ piimɨrwa.
3 Sa che woolaanga kajʉla ˆkarɨ riiswii ra mwaanaanyu, na ʉlɨ sɨ wookoona mpóngoola ˆɨrɨ riiswii raako?
4 Joolɨ ʉrɨ daha mʉsea mwaanaanyu, 'Mwanawiitʉ, tʉʉla nɨkʉseyye kajʉla riiswii raako,' na kʉnʉ weewe ˆʉrɨ na mpóngoola riiswii raako?
5 Weewe mʉkweembi! Seyya ta mpóngoola riiswii raako, aho, maa de ʉdahe koona neeja na ʉseyye kajʉla ˆkarɨ riiswii ra mwaanaanyu.
6 Karɨ mʉhéeraa kúri viintʉ viija tʉkʉ, na karɨ mʉwʉ́mɨraa nkaamba lúulu jaanyu tʉkʉ. Sa koonɨ mʉbwéeyyiirye jeyyo, nkaamba jilwaata jiri na viiji vyaavo na kúri vavalandʉkɨra jiri jivang'enyeng'enye.

Loomba, Saakɨra na Luumbya Mʉryaangwii
(Lúka 11:9-13)

7 Loombi, naanyu heewa mʉrɨ, saakiri, naanyu turya mʉrɨ, luumbyi mʉryaangwii, naanyu yʉʉrɨrwa mʉrɨ.
8 Sa kɨra ˆalóombaa, ahéewaa, na ʉra ˆasáakɨraa, atúryaa, na ʉra ˆalúumbyaa mʉryaangwii, ayʉ́ʉrɨrwaa.
9 Nɨ ani kʉrɨ nyuunyu koonɨ mwaana waachwe amʉlóombire mʉkáate, ˆarɨ mʉheera iwye?
10 Au koonɨ mwaana amʉlóombire soompa, ˆarɨ mʉheera njoka?
11 Koonɨ nyuunyu baa neembe mʉrɨ vavɨ, mʉmányire kʉvaheera vaana vaanyu viintʉ ˆvyabooha, eri, Taáta waanyu wa kurumwii sɨ arɨ bweeyya vyabooha kʉlookya ivyo ko vaheera viintʉ ˆvyabooha vara ˆvamʉlóombaa tʉkʉ wʉʉ?
12 Sa chochoosi ˆmoosaaka mʉtʉmamɨrwe nɨ vaantʉ, nyuunyu vatʉmamiri. Ɨyo noo Miiro na valáali na mʉtwe.

Mʉryaango ˆWafinya na Mʉryaango ˆWawarɨha
(Lúka 13:24)

13 Ingiri na mʉryaango ˆwafinya. Sa njɨra nɨ yawarɨha na mʉryaango nɨ wawarɨha ˆvyatamanya na imalwii, na ˆvɨɨngɨraa na ʉko nɨ ˆvarɨ foo.
14 Maa kaa, njɨra ˆɨdómaa na nkaaswii yafafa, na mʉryaango wo kɨingɨrɨra na ʉko wafinya. Na vaantʉ ˆvatáangaa njɨra ɨyo nɨ vake.

Mʉtɨ Watáangɨkanaa kwa Ndɨɨwa Jaachwe
(Lúka 6:43-44)

15 Mʉlaange neeja valáali na mʉtwe va ʉloongo. Voovo vʉʉ́jaa na kwaanyu viivíkɨɨre mɨmberʉ ya muundi, maa kaa, isii yaavo nɨ mbʉʉjɨ nkarɨ.
16 Avo, vataanga mʉrɨ kwa nteendo jaavo. Eri, vaantʉ vatúʉndaa sabíibu mihuungii wʉʉ? Bakʉ vatúʉndaa saambu matʉʉnga mpichii wʉʉ? 17 Viivyo, mʉtɨ mʉʉja watúʉngaa ndɨɨwa njija na mʉtɨ mʉvɨ watúʉngaa ndɨɨwa mbɨ.
18 Mʉtɨ mʉʉja sɨ watúʉngaa ndɨɨwa mbɨ tʉkʉ, na mʉtɨ mʉvɨ sɨ watúʉngaa ndɨɨwa njija tʉkʉ.
19 Kɨra mʉtɨ sɨ ˆʉtúʉngaa ndɨɨwa njija, temwa ʉrɨ na fweitɨrwa ʉrɨ na iviivii.

20 Sa jeyyo, vataanga mʉrɨ kwa nteendo jaavo.

Vapooji va Kɨkomi va Yéesu (Lʉ́ka 13:25-27)

21 Sɨ kɨra mʉʉntʉ ˆaanyánɨrɨraa ‘Mʉkʉ́lʉ, Mʉkʉ́lʉ’ ˆarɨ kɨingɨra Ʉtemii wa Kurumwii tʉkʉ, maa kaa, nɨ ʉra vii ˆatʉ́mamaa ˆmeene Taáta waanɨ wa kurumwii asáakaa.
22 Sikʉ ya ʉlamu ˆvarɨ foo kʉʉnsea varɨ, ‘Mʉkʉ́lʉ, Mʉkʉ́lʉ, sɨ talʉʉsáa ʉláali na mʉtwe kwa irina raako tʉkʉ wʉʉ? Kei, sɨ kwa irina raako taseyyáa mirimʉ mɨvɨ na tabweeyyáa myuujíisa ˆɨrɨ foo tʉkʉ wʉʉ?’
23 Aho, nɨɨnɨ vasea ndɨrɨ baa visa tʉkʉ, ‘Sɨ navamányire nyuunyu baa kiduudi vii tʉkʉ. Isunki mbere yaanɨ, nyuunyu ˆmuwúnaa miiro.’

Mʉjeengi ˆArɨ na Tooti na Mʉjeengi Mʉhoho (Lʉ́ka 6:47-49)

24 Sa jeyyo, mʉʉntʉ yoyoosi ˆayatéeraa masáare yaanɨ no yakwaatya, iifwɨ́ine na mʉʉntʉ ˆarɨ na tooti, ˆmweene ajeenga nyuumba yaachwe mwaalaliwyii.
25 Mbula ˆɨkavae, maboote yakamema maaji mpaka yakamoola, ihúmbuuto na maaji vikʉʉja, vikakʉndʉla nyuumba, nyuumba baa sɨ yaawya tʉkʉ sa viintʉ mwaariryo waachwe ʉjáa wajeengwa mwaalaliwyii.
26 Na mʉʉntʉ yoyoosi ˆayatéeraa masáare yaanɨ baa yakwaatya tʉkʉ, ʉwo iifwɨ́ine na mʉhoho ˆmweene ajeenga nyuumba yaachwe isaárii.
27 Mbula ˆɨkavae, maboote yakamema maaji mpaka yakamoola, ihúmbuuto na maaji vikʉʉja, vikakʉndʉla nyuumba mpaka ɨkawya kacha.”
28 Yéesu ˆakahʉmʉle kʉlʉʉsa masáare aya, mpuka ya vaantʉ ɨkava yoohwaalariwa nɨ ʉvariyuli waachwe.
29 Yeeye akiindyáa ja mʉʉntʉ ˆarɨ na wiimiriri, na sɨ ja vakiindya vaavo va Miiro tʉkʉ.

8

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ ˆArɨ na Ʉlóónda (Maáriki 1:40-45; Lʉ́ka 5:12-16)

1 Yéesu ˆakakiime fuma luulwii, mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ ɨkamutuuba.
2 Mʉʉntʉ ʉmwɨ ajáa na ʉlóónda akamwiinamɨra yoosea, “Aaɨ, koonɨ woosaaka, ifaanaa ʉkaanjirʉla ndwáala yaanɨ.”
3 Yéesu akawolola mʉkono waachwe, akamʉsaasya, kʉnʉ yoosea, “Noosaaka, ujirʉlwe!” Hahara, ʉlóónda waachwe ʉkahola.
4 Aho, Yéesu akamʉsea, “Karɨ umuwyíiraa mʉʉntʉ yoyoosi isáare ɨrɨ tʉkʉ, maa kaa, tamanya ukiiyonekye kwa mweeneɨsɨ wa Ijʉva, ʉtoole na mpóryo yo jirʉlwa, ja ˆvyeene Mʉ́sa alairirya, sa vataange kɨmaarɨ ʉhórire.”✡

*Yéesu Yoomʉhorya Mʉtʉmami wa Mʉlʉkalʉka sɨ ˆArɨ Mʉyahúudi (Lʉ́ka 7:1-10; Yoohá*ani *4:43-54)*

5 Mpɨɨndɨ Yéesu ˆajáa ɨ́ngɨɨre múujii wa Kaperenáumu, mʉkʉ́ʉlʉ ʉmwɨ wa valwi nkoondo akʉʉja na kʉrɨ Yéesu, maa akiilomboola yoosea,
6 “Ee Aaɨ, mʉtʉmami waanɨ nɨ mʉlwɨ́ɨrɨ, akwíire iyandiyandi, atɨɨte maku-undi ˆyahʉʉmba maatʉkʉ vii.”
7 Yéesu akamʉsea, “Doma niise noomʉhorya.”
8 Maa kaa, ʉra mʉkʉ́ʉlʉ wa valwi nkoondo akamʉsea Yéesu, “Ee Aaɨ, nɨɨnɨ sɨ navalwa nɨɨma neeja kʉkʉteengya na nyuumbii kwaanɨ tʉkʉ. Lʉʉsa isáare vii, na mʉtʉmami waanɨ hola arɨ.

✡ **8:4** Laanga Valáawi 14:1-32.

9 Sa baa niinii ni muuntu ˆnaviikwa isi ya wiimiriri, baa kei natiite valwi
nkoondo isi yaani. Kooni namuséire uhu 'Doma,' adómaa na wiingi 'Uja,' uújaa.
Kooni namuséire mutumami waani 'Bweeyya iki,' abwéeyyaa."
10 Yéesu ˆakateere masáare ayo, akahwaalala, maa akiisea ira mpuka
ˆyamutuubáa, "Kimaari noovawyiira, si ninoona kuruma ja uku kwa muuntu
yoyoosi wa Isiraéeli tuku!
11 Ni kuvawyiira niise, vaantu ˆvari foo kuuja vari fuma ituumba na usweero,
na kiikala vari ngovii hamwi na Aburaháamu, Isaka na Yaakúupu kurya ngovi
Utemii wa Kurumwii.
12 Maa kaa, vaana va Utemi, fweitirwa vari na weerwii haantu ˆhari na
kilwiirya, uko kuva kuri na kiriiro no sha mayeo."
13 Aho, Yéesu akamusea ura mukúulu wa valwi nkoondo, "Tamanya na
kaayii, na vive kwaako, ja kuruma kwaako." Mpiindi i'ira, mutumami
waachwe akahola.

Yéesu Yoohorya Valwíiri ˆVari Foo (Maáriki 1:32-34; Lúka 4:38-41)

14 Yéesu akatamanya na kaayii kwa Peéteri, ˆakafike, akamushaana mukwi
wa Peéteri ajáa nchiirii aváirwe ni ndwáala.
15 Aho, akamusaasya mukono, na hahara akahola ira ndwáala yaachwe,
akiinuka, maa akaanda vatumamira.
16 Mwaasu noo kutumira, vaantu ˆvajáa na mirimu mivi vakareetwa na
kuri Yéesu, yeeye kwa isáare raachwe akiikibirya mirimu mivi na akavahorya
valwíiri voosi.
17 Abweeyya jeyyo, sa isáare ra Isáaya muláali na mutwe rikiimane,
"Yeeye mweeneevyo asumula teketeke yiitu,
na avereka ndwáala jiitu."✡

Koonii Muuntu Yoosaaka Kumutuuba Yéesu Kikomi (Lúka 9:57-62)

18 Yéesu ˆakoone mpuka ya vaantu yoomuriingiriira, maa akalairirya
vapooji vaachwe vafiriire ne na nyambuko ya iriva.
19 Aho, mukiindya wa Miiro ya Muluungu akuuja na kuri Yéesu, maa
akamusea, "Mukiindya, kukutuuba ndiri na haantu hohoosi ˆuri doma."
20 Yéesu akamusea, "Muunju jatiite viláalo mpáángii, na ndee jatiite vivururu,
maa kaa, Mwaana wa Muuntu asiina baa ho laarya mutwe waachwe vii tuku."
21 Aho, umwi wa vapooji vaachwe akamusea, "Aai mukúlu, reka ta
nkataahe taáta."
22 Maa kaa, Yéesu akamusea, "Ntuuba, reka vaantu ˆvaakwya✡ vataahe
vaantu ˆvaakwya viivaavo."

Yéesu Yootuurya Ihúmbuuto Irivii (Maáriki 4:35-41; Lúka 8:22-25)

23 Aho, Yéesu akaambuka mashúwa hamwi na vapooji vaachwe.
24 Koonka, kukava na ihúmbuuto ˆradalavadalaava irivii, mapúunta
yakaanda wiikira mashúwa kende inyimire. Mpiindi iyo, Yéesu ajáa aliire
anyéyyiirye.
25 Vapooji vaachwe vakadoma noo mwiinukya voosea, "Mukúlu! Mukúlu!
Tulamurirye, sira tiise!"
26 Yéesu akavasea, "Nyuunyu ˆmurúmaa kiduudi, sa che mookoofa?" Aho,
akiinuka, akaridalavya ihúmbuuto na yara mapúunta. Ihúmbuuto rikakirinya
sawu, na maaji yakatuula tu.

✡ **8:17** Laanga Isáaya 53:4. ✡ **8:22** Laanga Lúka 15:24, 32; Vaeféeso 2:1.

27 Vapooji vaachwe vakahwaalala, vakaanda kiiyurya voosea, “Uhu ni muuntu che? Baa ihúmbuuto na mapúunta vyoomuteera?”

Yéesu Yoovahorya Vaantu Vaviri ˆVari na Mirimu Mivi (Maáriki 5:1-20; Lúka 8:26-39)

28 Yéesu na vapooji vaachwe vakafirira iriva fuuru isi ya Vageráasi. Uko akalumana na vaantu vaviri ˆvari na mirimu mivi voofuma mbiríírii. Avo vaantu vajáa vahuumba maatuku vii, kusiina muuntu ˆakwáatiraa na iyo njira tuku.

29 Vakatula isóso voosea, “Ni che woosaaka kuri suusu weewe Mwaana wa Muluungu? Wuújire noo tuturikirya baa mpiindi ˆyasaawulwa si inafika wuu?”

30 Haaha, heehi na aho haantu, kujáa kwatiite ufya wa nkaamba ˆjooriisha.

31 Mirimu mivi ikiilomboola kuri Yéesu, yoosea, “Kooni wootukibirya, turekere tukiingire ura ufya wa nkaamba.”

32 Aho, Yéesu akiisea, “Domi!” Ira mirimu mivi ikafuma kwa vara vaantu, maa ikadoma noo kiingira nkaamba. Ufya woosi wa nkaamba ukagiritira na kiwoongwii, maa jikaburukira na irivii, na joosi vuu jikakwya.

33 Varíisi va jira nkaamba vakakuurika itíijo, vakatwaala mulomo kwa vaantu ˆvajáa múujii, vakiita noo vawyiira masáare yoosi ˆyajáa yafúmiire, baa na kira ˆkijáa chafúmiire kwa vara vaantu ˆvajáa na mirimu mivi.

34 Vaantu voosi va ura múuji vakadoma noo lumana na Yéesu, ˆvakamoone, vakamuloomba alooke aho meevo.

9

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ˆAakwya Iyandiyandi (Maáriki 2:1-12; Lúka 5:17-26)

1 Yéesu akiingira mashúwii, akafirira iriva ra Galiláaya, maa akahinduka na múujii meevo.

2 Vaantu vamwi, vakamuretera muuntu ˆaakwya iyandiyandi, aláariiwe ndirii yaachwe. Yéesu ˆakoone kuruma kwaavo, akamusea ura ˆaakwya iyandiyandi, “Mwaana waani, iheere mutima! Uvi waako wasírire.”

3 Vamwi va vakiindya va Miiro ˆveene vajáa aho, vakiiwyiira jei, “Uhu mumaka yoomuhiintikira Muluungu!”

4 Yéesu akataanga miiririkano yaavo, maa akavuurya, “Sa che mookiiririkana mavi mitimii yaanyu?

5 Ni kirikwi noo chaangu kulookya myeewe,✡ kumusea, ‘Uvi waako wasírire,’ au kumusea, ‘Inuka, yeenda’?

6 Haaha noosaaka mutaange Mwaana wa Muuntu atiite wiimiriri aha weerwii wo sea vaantu uvi waavo wasírire.” Aho, akamusea ura muuntu ˆaakwya iyandiyandi, “Inuka, toola ndiri yaako, tamanya na kaayii.”

7 Ura muuntu akiinuka, maa akatamanya na kaayii kwaachwe.

8 Ira mpuka ya vaantu ˆijáa aho ˆvakoone ayo, vakakwaatwa ni woowa kunu voomuduumba Muluungu ˆavahéeraa vaantu wiimiriri ja uwo.

Yéesu Uuja jo Kaanirira Vavi (Maáriki 2:13-17; Lúka 5:27-32)

9 Mpiindi Yéesu ˆalookáa fuma uko, ajáa oona muuntu umwi iíkyiire kivaandii cho rihira kóodi. Uhu muuntu irina raachwe noo Matáayo asewáa. Yéesu akamusea, “Ntuuba.” Ne akiinuka akamutuuba Yéesu.

✡ **9:5** Laanga Matáayo 19:24.

10 Mpiindi Yéesu ˆarijáa kaayii kwa Matáayo, vasaankan'yi kóodi na
vaduwalo ˆvari foo vakuuja. Avo vakiikala kurya chóorya hamwi na Yéesu na
vapooji vaachwe.
11 Mafarisáayo ˆvakoone jeyyo, maa vakavasea vapooji vaachwe, "Sa che
mukiindya waanyu yoorya na masaankan'yi kóodi na maduwalo?"
12 Yéesu ˆakateere jeyyo, maa akasea, "Vaantu ˆvari nkaasu si vasáakaa
mwaanga tuku, maa kaa, valwíiri noo vasáakaa mwaanga.
13 Haaha tamanyi mukiikiindye aya masáare ˆcheene yaluusa, 'Noosaaka
riiso ra wuuja, na si mpóryo jaanyu tuku.'✡ Si nuuja joo kaanirira vaantu
ˆviiyónaa ni vawoloki tuku, nuuja joo kaanirira vavi."

Yéesu Yookuuriwa Kwiirekya Kurya
(Maáriki 2:18-22; Lúka 5:33-39)

14 Haaha, vapooji va Yooháani vajáa vadoma na kuri Yéesu, maa vaka-
muurya, "Sa che suusu na Mafarisáayo twiirékyaa kurya, maa kaa, vapooji
vaako si viirékyaa kurya?"
15 Yéesu akavasea, "Vaantu ˆvaláarikirwe na ngovii jooli vari rira no myaa
mpiindi ˆvari hamwi na mweenengovi? Mpiindi kuuja jiri, siku ijo mweenen-
govi sumulwa ari fuma kwaavo, na aho noo vari kwiirekya kurya.
16 Kusiina muuntu ˆadáhiraa kiráka kifya isaámwii tuku. Kooni abwéeyyiirye
jeyyo, ikyo kiráka kifya moola kiri iro isaámu na iyo ingo tatuka iri kulookya
lwa ncholo.
17 Kei, kusiina muuntu ˆavíkiraa diváai ifya viríibii vya kali tuku. Kooni
abwéeyyiirye jeyyo, iyo diváai pusula iri ivyo viríiba,* viríiba saambuka viri na
diváai kiitika iri. Diváai ifya ni viríibii vifya ˆivíkirwaa, na vyoosi diváai na
viríiba chaala viri nkaasu."

Yéesu Yoomuhorya Muuntu Muki na Yoomufufula Muhíínja
(Maáriki 5:21-43; Lúka 8:40-56)

18 Mpiindi Yéesu ˆajáa akaari yoolusika ayo masáare, muuntu umwi
mukuulu wa sinagóogi akuuja. Akachwaama mbere ya Yéesu, maa akamusea,
"Muhíínja waani awúliire haaha vii. Baa neembe ni jeyyo, nookuloomba
wuuje na kwaani sa ji umusaasye na mukono waako na kuva ari mooyo kei."
19 Yéesu akiinuka na uwo muuntu, akadoman'ya baa na vapooji vaachwe.
20 Muuntu muki umwi ajáa na ndwáala yo fuma sakami kwa myaaka
ikimi na iviri. Akamutuuba Yéesu kwa nyuma, maa akasaasya mukáwo wa
nkáancho yaachwe.✡
21 Abweeyya jei, sa iiseáa kimoyomooyo, "Kooni nasáasiirye ingo ya Yéesu
vii, hola ndiri."
22 Yéesu akiilorera, akamoona ura muuntu muki, maa akamusea, "Muhíínja
waani, iheere mutima! Kuruma kwaako kwakuhóriirye." Hahara, ura muuntu
muki akahola!
23 Yéesu ˆakafike kaayii kwa ura mukúúlu wa sinagóogi, akashaana vavai
ntoroonya na vaantu ˆvari foo viijíingire aho, voorira no myaa kwa isóso.
24 Aho, Yéesu akavasea, "Isunki aha, muhíínja si akwíire tuku, ni alíire vii."
Avo vaantu vakamusekerera.
25 Vaantu ˆvakafumiwe voosi na weerwii, Yéesu akiingira na nyuumbii,
akamukwaata mukono ura muhíínja, hahara, akiinuka.
26 Masáare aya, yakeenera ira isi yoosi.

Yéesu Yoovahorya Vahoku Vaviri

✡ **9:13** Laanga Hósea 6:6. * **9:17** ***viríiba:*** Ni saama ˆjavíkiraa diváai. Jaténgeneshiwaa na ndiri. ✡ **9:20** Laanga Uvalo 15:37-41; Nkumbukira ya Miiro 22:12.

27 Yéesu ˆakiinuke fuma aho, vahoku vaviri vakamutuuba kunu vootula
isóso voosea, “Tulaange na riiso ra wuuja, ee Sha Daúdi!”✡
28 ˆAkafike kaayii, vara vahoku vakuuja na kuuntu ˆajáa. Aho, Yéesu
akavasea, “Ruma mwiise daha ndiri kuvahorya wuu?” Avo vahoku
vakamusea, “Hii Mukúlu.”
29 Aho, Yéesu akasaasya miiso yaavo kunu yoosea, “Vive ja kuruma
kwaanyu.”
30 Miiso yaavo yakatuunukuka. Yéesu akavakaan’ya na ngururu yoosea,
“Kari mumuwyíiraa muuntu yoyoosi iri isáare tuku.”
31 Maa kaa, voovo ˆvakiinuke aho, vakaarya ayo masáare ira isi yoosi.

Yéesu Yoomuhorya Kimumu

32 Mpiindi avo vaantu vaviri ˆvalookáa aho, vaantu viingi vakamureeta
kimumu umwi ˆari na mirimu mivi.
33 Yéesu ˆakiikibirye ira mirimu mivi, ura muuntu akaanda luusika kei.
Mpuka ya vaantu voosi ˆvajáa aho, ikahwaalala kunu voosea, “Isáare ja iri si
rinoonekana isi yoosi ya Isiraéeli vii tuku!”
34 Maa kaa, Mafarisáayo vakava voosea, “Yookibirya mirimu mivi kwa
ngururu ja Irimu.”

Vatumami ni Vake

35 Yéesu ariingirira míiji yoosi na maturi yoosi, kunu yoovariyula masi-
nagóogii yaavo Masáare Maaja ya Utemi, na avahoryáa vaantu ndwáala
ˆjiísimiresimire.
36 Yéesu ˆakoone mayiimbi ya vaantu, akavoonera mbavariri, sa vaturikiráa
baa nyambirirya tuku, vajáa ni ja muundi ˆjisiina muríisi.
37 Aho, maa Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Viintu vyo chwa ni foo viri,
maa kaa, vachwi ni vake.
38 Sa jeyyo, muloombi Mweenevyoosi wo chwa, atume vachwi na iwundii
raachwe ro chwa.”

10

Vapooji Ikimi na Vaviri
(Maáriki 3:13-19; Lúka 6:12-16)

1 Yéesu akavaaniriira vapooji vaachwe ikimi na vaviri. Akavaheera wi-
imiriri wo kibirya mirimu mivi no vahorya vaantu ndwáala ˆjiísimiresimire.
2 Aya noo marina ya vatumwi ikimi na vaviri, wa ncholo Simóoni, ˆmweene
akemerwáa Peéteri, na Anderéa mwaanaavo, Yaakúupu na Yoohaani vaana va
Sebedáayo,
3 Filíipi, Batolomáayo, Matáayo musaankan’yi kóodi, Tomáasi, Yaakúupu sha
Alufáayo, Tedéei,
4 Simóoni Mukanáani, na Yúuda Isikarióoti ˆamuvarinduka Yéesu.

Yéesu Yoovatuma Vapooji Vaachwe Ikimi na Vaviri
(Maáriki 6:6-13; Lúka 9:1-6)

5 Avo vapooji ikimi na vaviri Yéesu avatuma, akavalairirya yoosea, “Kari
mudómaa na kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi tuku, na kari mwiíngiraa múujii
wowoosi wa Vasamaría tuku.
6 Maa kaa, tamanyi na kwa Viisiraéeli, ava vataahika ja muundi.
7 Na mpiindi ˆmooyeenda uko, mundoovariyula moosea, ‘Utemi wa Ku-
rumwii, waséngeriire.’

✡ **9:27** Laanga Sabúuri 89:3-37; Isáaya 29:18-19; 35:5-6; Yeremía 23:5-6; Esekiéeli 34:23-24.

8 Mundoohorya valwíiri, mundoofufula vaantu ˆvaakwya, mundoojirula vaantu ˆvari na ulóónda na mundookibirya mirimu mivi. Mwaheewa bweete, tooli bweete.
9 Kari musúmulaa mpía yoyoosi mifukwii yaanyu tuku.
10 Baa kei, kari musúmulaa mifuko yo kiinjira tuku, nkáancho iviri tuku, viráatu baa nkome tuku. Sa mutumami iima neeja kuheewa mariho yaachwe.
11 Múuji au ituri roroosi ˆmuri kiingira, saakiri muumo muuntu ˆavalwa iima neeja. Ikali aho fuuru siku ˆmuri looka.
12 Na nyuumba ˆng'eene muri kiingira, valuumbyi vaantu ˆvari aho.
13 Kooni veenekaaya vavalwa viima neeja kwa iyo lumbi, mwiikalo muuja waanyu wiikale novo. Maa kaa, kooni veenekaaya si vavalwa viima neeja kwa iyo lumbi, mwiikalo waanyu muuja uhinduke na kuri nyuunyu.
14 Kooni muuntu si avatéengiirye au kooni si atéiire masáare yaanyu, ˆmuri fuma aho nyuumbii, au aho múujii, ikonkomi marui ˆyari majewii yaanyu koonekya uvi waavo.
15 Kimaari noovawyiira, siku ya ulamu, kuva viri pwee kwa vaantu va Sodóoma na Gomóora kulookya vaantu va míiji iyo.✡

Uturikiri ˆWookuuja
(Maáriki 13:9-13; Lúka 21:12-17)

16 Laangi, ni vatuma niise ja muundi kati na kati ya mbuuji. Sa jeyyo, muve na tooti ja njoka na muve ˆmwahola ja nkúnde.
17 Laangi neeja vaantu, sa kuvatwaala veende na balásii na vawa mweende mijeléedimasinagóogii yaavo.
18 Twaalwa mweende na mbere ja magávana na vatemi sa niini, aho de mudahe variyula Masáare Maaja kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi na vatemi vaavo.
19 Maa kaa, mpiindi ˆvari vatwaala na balásii, kari mwiítweetyaa ni che ˆmuri luusa na ˆvyeene muri luusa tuku, sa mpiindi yiiyo longoolwa muri cho luusa.
20 Masáare mwiindooluusa si yari fuma kwaanyu tuku, maa kaa, fuma yeende kwa Mutima wa Taáta waanyu. Yeeye noo ˆindoolusika ko tweera nyuunyu.
21 Muuntu muvarinduka ari mwaanaavo sa uulawe, taáta muvarinduka ari mwaana waachwe sa uulawe. Vaana novo vavarinduka vari, vala íyo na taáta waavo sa vuulawe.
22 Suulwa muri ni vaantu voosi sa irina raani. Maa kaa, yoyoosi ˆari yimirirya fuuru uhero, uwo noo ˆari lamuririwa.
23 ˆMuri turikiriwa múuji umwi, tiiji na múujii wiingi. Kimaari noovawyiira, si muri mala kutweerera míijii yoosi ya Isiraéeli tuku, Mwaana wa Muuntu si anahinduka.
24 Mupooji si ari mweeri ya mukiindya waachwe tuku, baa mutúmwa si mweeri ya mweenekaaya waachwe tuku.
25 Maa kaa, vyatoosha mupooji kuva ja muchá ani na mutúmwa kuva ja mweenekaaya waachwe. Kooni voomwaanirira mweenekaaya Belisebúuri, eri, vaantu va iyo kaaya si vari kaanirirwa marina ˆyaviiha kulookya iro tuku wuu?

Muluungu vii noo wo Koofa
(Lúka 12:2-7)

26 Sa jeyyo, kari muvoofe avo vaantu tuku. Sa kiintu chochoosi ˆchakunikirirwa, kunukulwa kiri, na baa kusiina ˆchaviswa, ˆkiri diira taangwa tuku.

✡ **10:15** Laanga Ncholo 19:24-29.

27 Vyoosi ˆnoovawyiira kilwiiryii, viluusi kiweerwii namuusi kweeru chwe. Vyoosi ˆmoohweeherwa kutwii, viluusi italii.
28 Koofi vaantu ˆvuúlaa muviri tuku, na kunu si vadáhaa kuulaa nkaasu tuku. Moofi ura ˆadáhaa mala muviri na nkaasu kwa mooto wa Jehénamu.
29 Eri, seese iviri si jiváwaa iyoombe igwáare rimwi tuku wuu? Baa neembe ni jeyyo, baa imwi vii si iri kukwya tuku, mpaka Taáta waanyu alamule.
30 Haaha kuri nyuunyu baa njwiiri jiri mitwii yaanyu javalwa joosi.
31 Sa jeyyo, koofi tuku, nyuunyu kwa Muluungu muri va iyoombe ikuulu kulookya seese ˆjiri foo!

Kumuvariyula Yéesu Mbere ja Vaantu (Lúka 12:8-9)

32 Muuntu yoyoosi ˆari kuunduma, noo kusea, kuunduusikira niini mbere ja vaantu, niini muruma ndiri mbere ja Taáta waani. Yeeye iíkalaa kurumwii.
33 Maa kaa, ˆari sea si aamányire tuku mbere ja vaantu, niini naani sea ndiri si namumányire tuku mbere ja Taáta waani. Yeeye iíkalaa kurumwii.

Yéesu Areeta Vaantu Kwiikera Nduu (Lúka 12:51-53; 14:26-27)

34 Kari mwiisee nuuja noo reeta mwiikalo muuja aha weerwii tuku. Tuku, si nuuja noo reeta mwiikalo muuja tuku, nuuja noo reeta nkoondo.
35 Sa nuuja noo choonkererya,
‘musinga na taáta waavo,
muhíínja na íyo waavo,
na íyo mukwi na muki wa mwaana.
36 Na vavi va muuntu,
kuva vari vaantu va kaayii kwaachwe.’✡
37 Muuntu yoyoosi ˆari mweenda taáta waavo na íyo waavo kulookya niini, au ˆari mweenda mwaana waachwe wa kiintu kiki au wa kiintu kilume kulookya niini, uwo si iima neeja kuva kwaani tuku.
38 Na muuntu yoyoosi kooni si yoovereka musaláaba waachwe noo kuuntuuba niini, uwo si iima neeja kuva kwaani tuku.
39 Sa kooni muuntu yooturya nkaasu yaachwe, kiitaaha ari, maa kaa, muuntu yoyoosi ˆyookiitaaha nkaasu yaachwe sa niini, uwo kiiturya ari.

Vaantu ˆVari Hokera Kunáálo (Maáriki 9:41)

40 Ura ˆari vateengya nyuunyu, ni niini yookuunteengya. Na ura ˆyookuunteengya niini, ni muteengya iise Muluungu, na yeeye aantuma niini.
41 Ura ˆari muteengya muláali na mutwe sa ni muláali na mutwe, hokera ari kunáálo ya muláali na mutwe. Na ura ˆari muhokera muwoloki sa ni muwoloki, hokera ari kunáálo ya muwoloki.
42 Na muuntu yoyoosi ˆari muheera umwi wa ava vadúúdi baa nduvo ya maaji vii, sa yeeye ni mupooji waani, kimaari noovawyiira, si ari sova kunáálo yaachwe tuku.”

11

Yéesu na Yoohaáni Mubatisáaji (Lúka 7:18-35)

1 Yéesu ˆakahumule kuvalairirya vapooji vaachwe ikimi na vaviri, maa akatamanya na míijii ya Galiláaya noo kookiindya no vavariyuriira isáare ra Muluungu.

✡ **10:36** Laanga Míika 7:6.

2 Uko munyololwii, Yoohaani Mubatisáaji akateera masáare ^meene Kirisitu atumamáa, akavatuma vapooji vaachwe vamuurye,
3 “Eri, weewe noo ura ^aluuswa ni valáali na mutwe yookuuja, baku tuwoojere wiingi?”
4 Yéesu akavasea, “Tamanyi na kwa Yoohaani mukamuwyiire yoosi ^mwiíne na ^mutéiire.
5 Vahoku vookoona, vivete vooyeenda, ^vari na ulóónda voojirulwa, vimatu vooteera, vaantu ^vaakwya voofufulwa na vakiva voovariyurirwa Masáare Maaja.*
6 Atalariwa ura si ^ahítwahitwaa sa niini.”
7 Vara vapooji va Yoohaani ^vakalooke, maa Yéesu akaanda kiiwyiira ira mpuka ya vaantu masáare ya Yoohaani yoosea, “Ni che mwiitáa koo laanga kura isi ya ibaláángwii? Isaanga rooringiwaringiwa ni mpeho wuu?
8 Koonи si jeyyo, ni che mwiitáa laanga? Muuntu iirwíikire ingo ja iyoombe ikuulu wuu? Aka tuku, vaantu viirwíikaa ingo ja iyoombe ikuulu na ^vari na kira kiintu ^chabooha ni nyuumbii ja kitemi viíkalaa.
9 Haaha ni che mwiitáa koo laanga? Ni muláali na mutwe mwiitáa koo laanga wuu? Kikomi, noovawyiira ni kulookya muláali na mutwe, mwiitáa koo laanga.
10 Uhu noo masáare yaachwe ^yaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho,
‘Laanga, mutuma ndiri mutumwi waani akulongorire,
yeeye kutengenesherya ari njira yaako.’✡
11 Kimaari noovawyiira, kwa vaantu voosi kusiina ^ari mukuulu kulookya Yoohaani Mubatisáaji tuku. Maa kaa, ura ^ari muduudiduudi Utemii wa Muluungu, noo mukuulu kulookya Yoohaani.
12 Kwaandira siku ja Yoohaani Mubatisáaji fuuru isiku, Utemi wa Kurumwii wookiimiriirwa na ngururu, na vara ^vari na ngururu noo vookuunyahira.
13 Valáali na mutwe voosi na Miiro yaluusa uláali na mutwe fuuru mpiindi ja Yoohaani.
14 Haaha koonи mooruma uláali na mutwe uwo, yeeye noo Elía ura ^aluuswa kuuja ari.✡
15 ^Ari na matu, ni ateere!
16 Na che ndiri kiifwaanirirya mbyaala ihi? Mbyaala ihi yiifwíine na vasinga viíkyiire isóokwii de vandoovaaniriira viivaavo voosea,
17 ‘Tavaváiire firíimbi,
nyuunyu baa bwiita tuku!
Taviímbiire nyiímbo ja usuungu,
nyuunyu baa rira tuku!’
18 Sa Yoohaani Mubatisáaji uuja, si arijáa baa kei si anywijáa tuku, novo vakasea, ‘Atiite murimu muvi.’
19 Maa kaa, Mwaana wa Muuntu uuja yoorya no nywa, novo vakasea, ‘Mulaangi uhu, mwaafu na mureevi, mare ya vasaankan’yi kóodi na vavi.’ Baa neembe ni jeyyo, tooti ya Muluungu yoonekiirye kikomi ni ya uwoloki kwa miriimo yaachwe.”

Marema kwa Míiji ^Iri Siita Valanduka (Lúka 10:13-15)

20 Aho, Yéesu akaanda kiiwyiira marema míiji ira ^ajáa abweeyya myuujíisa ^iri foo, maa kaa, vaantu va iyo míiji si vamuvalandukira Muluungu tuku.

---

* **11:5** Miriimo ^myeene yooluusa aha, noo ira ^yaluuswa ni Isáaya Muláali na mutwe. Miriimo iyo noo Masía ari tumama mpiindi ^ari kuuja. Laanga Isáaya 26:19; 29:18-19; 35:5-6; 61:1. ✡ **11:10** Laanga Maláaki 3:1. ✡ **11:14** Laanga Maláaki 4:5.

21 Akasea, “Mpolaɨ múuji wa Korasíini! Mpolaɨ ituri ra Besaída! Sa ngaarɨ
myuujíisa yatúmamirwe kwaanyu yatumamwa míiji ya Tíiro na Sidóoni,
ngaarɨ viivɨkɨra magunía na viihaka mavu koonekya vamuvalandukɨre
Mulúungu.
22 Kɨmaarɨ noovawyɨira, siku ya ulamu, kuva ɨrɨ pwee kwa vaantu va míiji
ya Tíiro na Sidóoni kulookya nyuunyu.✡
23 Weewe múuji wa Kaperenáumu, eri, kiinulwa urɨ fuuru kurumwii wuu?
Aka tuku! Kiimiriwa urɨ fuuru Ntarii. Sa ngaarɨ myuujíisa yatúmamirwe
kwaako ngaarɨ yatumamwa Sodóoma, ngaarɨ múuji wa Sodóoma✡ umwaarɨ
fuuru isiku.
24 Kɨmaarɨ kaa noovawyɨira, siku ya ulamu kuva viri pwee kwa múuji wa
Sodóoma, kulookya weewe!”

Yéesu Yoova na Cheeru (Lúka 10:21-22)

25 Mpɨɨndɨ ɨra Yéesu akasea, “Nookudúumba ee Taáta Mweenevyoosi wa
kurumu na ɨsɨ, sa masáare aya uvavisa vaantu ˆvarɨ na tooti na mɨryúungu,
maa kaa, ukavakunukurira vadúúdi.
26 Kɨkomi Taáta, ivyo noo vyakweerya mutima.
27 Taáta waanɨ aankwáatiirye viintu vyoosi. Kusiina ˆamumányire Mwaana
tuku, maa kaa, Taáta vii. Kei, kusiina ˆamumányire Taáta tuku, maa kaa,
Mwaana vii na muuntu yoyoosi Mwaana ˆarɨ saaka kumoonekya.

Kwa Yéesu Kwatɨɨte Kuhumuluka

28 Yeendi na kurɨ nɨɨnɨ, nyuunyu voosi ˆmoohúumwa nɨ miriwa, nɨɨnɨ
kuvahumulukya ndɨrɨ.
29 Ichuungiri iyóoki raanɨ, mwiikiindye fuma kwaanɨ, sa nɨɨnɨ nahola na
nakiimya mutima waanɨ na ɨsɨ. Kwaanɨ nyuunyu kuva murɨ na mwiikalo
muuja nkaaswii yaanyu.
30 Iyóoki raanɨ nɨ ferefere rɨrɨ, na muriwa waanɨ waangúha.”

12

Yéesu nɨ Mweeneevyo wa Sabáato (Maáriki 2:23-28; Lúka 6:1-5)

1 Mpɨɨndɨ ɨyo, Yéesu ajáa akwaatɨra na mawundii ya ngáano siku ya Sabáato.
Vapooji vaachwe vakiiteera njala, vakaanda huunga maangala ya ngáano,
maa de vandoorya.
2 Mafarisáayo ˆvakoone jeyyo, maa vakamusea Yéesu, “Laanga, vapooji
vaako voowuna Miiro ko tumama murɨmo wo chwa siku ya Sabáato.”*
3 Yéesu akavasea, “Sɨ munasoma ˆcheene atumama mutemi Daúdi mpɨɨndɨ
ˆajáa aávirwe nɨ njala na vaantu vaachwe tuku wuu?✡
4 Daúdi ɨingɨra na nyuumbii ya Mulúungu, yeeye na vaantu vaachwe
vakarya mɨkáate ˆɨvíikwaa mbere ya Mulúungu. Mɨkáate ɨyo, veeneɨsɨ va Ijuva
vii noo vajáa varekerwa vɨndoorya. Vaantu vɨɨngɨ Miiro ɨjáa yakaan’ya kurya.
5 Baa kei sɨ munasoma kɨtáabwii cha Miiro, veeneɨsɨ va Ijuva ˆvatúmamaa
Kaayii Njija ya Ijuva kɨra siku ya Sabáato, vɨɨbwéeyyaa siku ya Sabáato ɨve na

---

✡ **11:22** Laanga Amóosi 1:9-10; Yoéeli 3:4. ✡ **11:23** Laanga Ncholo 19:1-29. * **12:2** ***voowuna Miiro … siku ya Sabáato:*** Kwa Miiro ya Vayahúudi kuwuna maangala yavɨrɨ yatatu iwundii kwa muuntu sɨ vijáa vyakaaniwa tuku. Laanga Nkumbukɨra ya Miiro 23:25. Mafarisáayo sɨ vamuuryáa Yéesu sa che vapooji vaachwe vookiiva tuku, kɨintu ˆvamuseáa nɨ sa che vapooji vaachwe vootumama murɨmo wo chwa siku ya Sabáato. Na Miiro ya Músa yasea kusiina muuntu kutumama siku ya Sabáato tuku. Laanga Ufumo 20:8-11. ✡ **12:3** Laanga 1 Samwéeli 21:1-6.

njeo tukʉ wʉʉ?✡ Baa neembe ni jeyyo, Mʉlʉʉngʉ si avaválaa vabwéeyyiirye ʉvi tukʉ.
6 Maa kaa, ni kʉvawyiira niise, aha amwaari mʉkúúlʉ kʉlookya Kaaya Njija.
7 Ngaari mʉtáangaa Masáare ˆYari Mpeho aya yalʉʉsa, ‘Noosaaka riiso ra wʉʉja, na si mpóryo jaanyu tukʉ,’✡ ngaari si mwalúusaa irya kwa vaantʉ ˆvasiina ʉvi tukʉ.
8 Sa Mwaana wa Mʉʉntʉ ni Mweeneevyo wa Sabáato.”

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ Sikʉ ya Sabáato
(Maáriki 3:1-6; Lúka 6:6-11)

9 Yéesu akiinʉka aho, akatamanya na sinagóogii yaavo.
10 Aho, kʉjáa kwatiite mʉʉntʉ ʉmwi ˆajáa na mʉkono ˆwaakwya iyandiyandi. Aho, kʉjáa kwatiite Mafarisáayo ˆvasaakiráa njira yo musitaakya Yéesu. Avo vakamuurya voosea, “Eri, Miiro yaruma kʉmʉhorya mʉʉntʉ sikʉ ya Sabáato wʉʉ?”
11 Ne akavasea, “Kwatiite ʉmwi waanyu, kooni muundi yaachwe imwi yawyíiriire iduundwii sikʉ ya Sabáato, ˆari reka kwiikwaata no kwiiseyya na weerwii wʉʉ?
12 Maa kaa, mʉʉntʉ ni wa iyoombe ikʉʉlʉ kʉlookya muundi. Sa jeyyo Miiro yaruma kʉtʉmama ʉʉja sikʉ ya Sabáato.”
13 Aho, maa akamʉsea ʉra mʉʉntʉ, “Wolola mʉkono waako!” Ʉra mʉʉntʉ akawolola mʉkono waachwe, nowo ʉkava nkaasʉ ja ʉra wiingi.
14 Maa kaa, Mafarisáayo vakafuma na weerwii, vakaanda kiiheera miryʉʉngʉ ˆvyeene vari mʉʉlaa Yéesu.

Mʉtʉmami ˆAsaawʉlwa ni Mʉlʉʉngʉ

15 Yéesu ˆakataange Mafarisáayo ni mʉriira viise iyeo sa vamʉʉlae, akiinʉka aho haantʉ. Vaantʉ ˆvari foo vakamutuuba ne akavahorya valwíiri voosi.
16 Akavakaan’ya vareke kwaarya masáare yaachwe kwa vaantʉ.
17 Yéesu alʉʉsa jeyyo, sa yakiimane masáare ya mʉláali na mʉtwe Isáaya ˆvyeene asea:
18 “Laanga, ʉhʉ ni Mʉtʉmami waani ˆnamʉsaawʉla,
Mʉʉja waani ˆnamweenda, neeriwa mʉtima ni yeeye.
Viika ndiri Mʉtima waani mweeri yaachwe,
yeeye vawyiira ari vaantʉ va isi joosi ʉwoloki wa Mʉlʉʉngʉ.
19 Si iindookiiruta ndihi tukʉ, baa tʉla isóso tukʉ,
kusiina ˆari teera sawúti yaachwe njirii tukʉ.
20 Yeeye si ari mala tukʉ kuruma ˆkʉri teketeke ja kwa isaanga ˆrapuchwa,
si ari rimya tukʉ kwiilaangya kuduudi ˆkʉri ja ʉtáampi wo nyeryanyerya,
fʉʉrʉ abweeyye ʉwoloki usiinde.
21 Weerʉ yoosi kiilaangya iri irina raachwe.”✡

Yéesu na Belisebúuri
(Maáriki 3:20-30; Lúka 11:14-23)

22 Aho, vakamʉreeta mʉʉntʉ ˆajáa na murimʉ mʉvi na kʉri Yéesu. Ʉwo mʉʉntʉ ni mʉhoku na kimumu ajáa. Yéesu akamʉhorya, maa akaanda lʉʉsika no koona.
23 Mpuka yoosi ya vaantʉ ikahwaalala, maa vakasea, “Ʉhʉ ifaanaa akava noo Sha Daúdi wʉʉ?”
24 Maa kaa, Mafarisáayo ˆvakateere ayo masáare Yéesu ˆatúmamire, vakasea, “Ʉhʉ mʉʉntʉ si yookibirya mirimʉ mivi tukʉ, maa kaa, kwa nguruu ja Belisebúuri vii, noo kʉsea Irimʉ.”

✡ **12:5** Laanga Ʉvalo 28:9-10. ✡ **12:7** Laanga Hósea 6:6. ✡ **12:21** Laanga Isáaya 42:1-4.

25 Maa kaa, Yéesu kunu yootaanga miiririkano yaavo, akavasea, “Utemi
wowoosi koonı wiigávire kwiilwa woowo kwa woowo, utemi uwo sı urı luunga
tukú. Kei koonı lukolo au múuji wiigávire kwiilwa, uwo sı urı luunga tukú.
26 Haaha koonı Irimu rookibirya Irimu, kuva rırı riigávire. Ha de joolı utemi
waachwe urı luunga?
27 Haaha koonı nookibirya mirimu mıvı kwa luvıro lwa Belisebúuri, ha
vaantu vaanyu nı kwa luvıro lwa ani vakíbiryaa mirimu mıvı? Sa jeyyo, avo
noo ˆvarı valamurıra nyuunyu.
28 Maa kaa, koonı nookibirya mirimu mıvı kwa luvıro lwa Mutıma wa
Mululungu, taangi Utemi wa Mululungu wafíkire haaha kurı nyuunyu.
29 Kei nı jei, kusiina muuntu ˆarı daha kiingıra nyuumbii ya muuntu ˆarı
na ngururu, na anyahıre máari jaachwe tukú, nı mpaka ta amuchuunge uwo
muuntu ˆarı na ngururu, de adahe nyahıra máari jaachwe ˆarı nojo.
30 Muuntu yoyoosi ura sı ˆarı ivarwii raanı, uwo nı muvı waanı. Kei, ura sı
ˆajíingaa hamwı na nıını, apálaa.
31 Sa jeyyo, nı kuvawyıira niise, uvı wa vaantu na uhiintiki waavo woosi,
Mululungu sea arı wasírire. Maa kaa, uhiintiki kwa Mutıma wa Mululungu, uvı
wa muuntu uwo, sı urı sewa wasírire tukú sikú joosi.
32 Yoyoosi ˆarı mukiikana Mwaana wa Muuntu, uvı waachwe sewa urı
wasírire. Maa kaa, ura ˆarı mukiikana Mutıma Muuja, sı arı sewa uvı waachwe
wasírire tukú, kwaandıra kurı weeru ihı fuuru kurı weeru yookuuja.

Mutı Watáangıkanaa kwa Ndiiwa Jaachwe (Lúka 6:43-45)

33 Bohereryi mutı, na ndiiwa jaachwe booha jiri, ubweeyyi mutı uviihe na
ndiiwa jaachwe viiha jiri. Mutı watáangıkanaa kwa ndiiwa jaachwe.
34 Nyuunyu mbyaala ya nyorooda! Joolı murı daha luusa viintu viija na
nyuunyu nı vavı? Sa muuntu alúusaa yara ˆyamema mutimii waachwe.
35 Muuntu muuja, afúmyaa máari ja kıkomi ja mberii njija mutimii waachwe.
Maa kaa, muuntu muvı, afúmyaa máari jaachwe ja kıkomi ja mberii mbı
mutimii waachwe.
36 Nı kuvawyıira niise, sikú ya ulamu, vaantu lo kuuriwa varı vavariyule
kıra isáare ra kıkoókoyo ˆvaluusa.
37 Sa kwa masáare yaako, Mululungu kuvala arı weewe urı muwoloki, na kwa
masáare yaako luusa arı irya urı muvı.”

Mafarisáayo Voosaaka Valaırwe Isháara (Maáriki 8:11-12; Lúka 11:29-32)

38 Aho, vamwı va vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakamusea Yéesu,
“Mukiindya, toosaaka koona isháara fuma kurı weewe.”
39 Yéesu akavasea, “Mbyaala mbı na ya vaantu vayeenda na vaki va vaantu,
sı moosaaka kumutaanga Mululungu tukú, noo ˆchooreka mooloomba isháara!
Sı murı heewa isháara yoyoosi tukú, maa kaa, ıra isháara ya Yóona muláali na
mutwe vii.
40 Sa ja viintu Yóona ˆiikala indii ya soompa kwa sikú itatu chobu chırırı,✡
viivyo Mwaana wa Muuntu kiikala arı mbiríírii kwa sikú itatu chobu chırırı.
41 Sikú ya ulamu, vaantu va Nináawi kiima varı na vaantu va ihı mbyaala,
novo luusa varı irya kwa vavı. Sa Vaniná awi ˆvakateere uvariyuli wa Yóona
vavalanduka fuma uvii waavo, na aha amwaarı mukúúlu kulookya Yóona!✡
42 Sikú ya ulamu, mutemi muki wa ısı ya saame kiima arı alusse irya kwa
vaantu va ihı mbyaala nı vavı. Yeeye avaa njıra fuma ısı ya kuli, akuuja

✡ **12:40** Laanga Yóona 1:17. ✡ **12:41** Laanga Yóona 3.

joo teerera tooti ja Solomóoni.✡ Haaha, aha amwaari mukúúlu kulookya Solomóoni.

Lusímo lwa Muuntu ˆari na Murimu Muvi (Lúka 11:24-26)

43 Murimu muvi kooni ufúmire kwa muuntu, wadómaa na isi ya ibaláángwii kuuntu ˆkusiina maaji, uko wasáakiraa haantu ho humulukira, baa turya tuku.
44 Aho wiiséaa, ‘Hinduka ndiri na nyuumbii yaani kuuntu ˆnafuma.’ ˆUri hinduka, washáanaa ira nyuumba yafyáahiirwe na yaháambirwe vyabooha.
45 Aho, uwo murimu muvi wadómaa noo sumula viivaachwe mufungati, vavi kulookya woowo. Yoosi yamwiíngiraa uwo muuntu noo kiikala aho. Aho, uwo muuntu asáambukirwaa kulookya vya ncholo.
Ivi, noo ˆvyeene viri kuva kwa vaantu va ihi mbyaala mbi.”

Vanduu va Yéesu na Íyo Waavo (Maáriki 3:31-35; Lúka 8:19-21)

46 Mpiindi Yéesu ˆajáa akaari yoolusika na ira mpuka ya vaantu, íyo waavo na nduu ya Yéesu vakuuja, maa vakiima weerwii voosaaka valusika ne.
47 Aho, muuntu umwi akamusea Yéesu, “Íyo waanyu na vaanaanyu vamwaari aha weerwii, vookwaamukula.”
48 Aho, Yéesu akamusea ura muuntu, “Íyo wiitu na vanduu viitu ni vala ani?”
49 Yéesu akiinurirya mukono waachwe na haantu ˆvajáa vapooji vaachwe, maa akasea, “Laanga! Ava noo vala íyo, marumbu na nduu yaani.
50 Sa muuntu yoyoosi ˆatúmamaa masáare ya Taáta waani wa kurumwii ˆasáakaa, uwo noo mwaaniitu, irumbu raani na íyo wiitu.”

13

Lusímo lwa Muhaandi Mbeyu (Maáriki 4:1-9; Lúka 8:4-8)

1 Siku i’ira, Yéesu ajáa afuma ira nyuumba akatamanya noo kiikala mbarimbari ya iriva.
2 Mpuka nkuulu ja vaantu jikiijiinga kumuriingirira, fuuru ikasaakwa aambuke na mashúwii, akiikala aho na vaantu vakiima mbarimbari ya iriva.
3 Ne akavakiindya masáare ˆyari foo kwa símo yoosea, “Teereri! Muhaandi umwi ajáa adoma noo haanda mbeyu.
4 Mpiindi ˆamyaaháa, mbeyu jimwi jikawyiira njirii, ndee jikuuja jikajirya.
5 Jimwi jikawyiira mwaalaliwyii, kuuntu ˆkujáa kusiina salu jo keenererya. Sa viintu salu si jijáa jiri foo, jikamera chaangu.
6 Mwaasu ˆukavariike, jikashaawuka, maa jikuuma sa viintu jijáa jisiina miriri.
7 Jimwi jikawyiira haantu ˆhajáa na miíwa. Miíwa ˆikamere, ikajivaa.
8 Maa kaa, jimwi jikawyiira salwii ˆjiri na seve, jikamera, jikakula, jikavyaala maatukuku vii, jimwi jikavyaala mara makumi ikimi (100), jimwi mara makumi musasatu (60) na jimwi mara makumi yatatu (30).
9 ˆAri na matu, ni ateere!”

Yéesu Yoovariyula Símo Jaachwe (Maáriki 4:10-12; Lúka 8:9-10)

10 Mpiindi ˆjikalooke, vapooji vaachwe vajáa vamudomera, maa vakamuurya, voosea, “Sa che woolusika na vaantu kwa símo?”
11 Ne akavasea, “Nyuunyu mwaheewa nkalo yo taanga viintu vya Utemi wa Kurumwii, ˆvyeene vijáa fuumbo. Maa kaa, voovo si vaheewa iyo nkalo tuku.

✡ **12:42** Laanga 1 Vatemi 10:1-13.

12 Ura ˆarɨ na kɨɨntu, koongereriwa arɨ kulookya, na kuva arɨ novyo koyokoyo, na ura ˆasiina kɨɨntu, vuulwa arɨ baa kɨra kidúúdi ˆarɨ nocho.
13 Noo ˆchooreka noolusɨka novo kwa símo.
‘Baa neembe voolaanga sɨ vookoona tuku,
baa neembe vooteera sɨ vooteera tuku baa sɨ vootaanga tuku.’
14 Jeyyo, kwaavo isáare ra muláali na mutwe Isáaya rakiimana roosea,
‘Teerera muri neeja, maa kaa, sɨ muri kwaatya tuku,
koona, koona muri, maa kaa, sɨ muri taanga tuku.
15 Sa mitima ya vaantu ava yafafa,
matu yaavo yadunga,
miiso yaavo vakunikɨrira,
sa vandoosiindwa koona,
matu yaavo yadiire kundooteera,
na mitima yaavo idiire kundootaanga,
sa vadiire kuunvalanduki ra niini nivalamurirye.’✡

16 Maa kaa, nyuunyu mwatalariwa sa miiso yaanyu koona yiise na matu yaanyu teera yiise.
17 Kimaari noovawyiira, valáali na mutwe na vaantu vawoloki ˆvarɨ foo, vajáa vatiite mpiima yo koona aya mookoona nyuunyu, maa kaa, sɨ vayoona tuku. Baa kei vajáa vatiite mpiima yo teera aya mooteera nyuunyu, maa kaa, sɨ vayateera tuku.

Yéesu Yoovariyula Lusímo lwa Muhaandi (Maáriki 4:13-20; Lúka 8:11-15)

18 Haaha teeri ˆcheene lusímo lwa muhaandi mbeyu lwaluusa.
19 Vaantu vara ˆvarɨtéeraa isáare ra Utemi baa rɨtaanga tuku, nɨ ja mbeyu jira ˆjawyiira njirii, aho ura Muvɨ uújaa akarɨseyya mitimii yaavo.
20 Mbeyu jira ˆjawyiira mwaalaliwyii, nɨ vaantu vara ˆvarɨtéeraa isáare ra Utemi, maa vakarɨhokera na cheeru.
21 Maa kaa, sa viintu risiina miriri, riíkalaa kwa mpiindɨ nduudi vii. Uturikiri au ujuuwiki ˆurɨ kuuja sa rɨra isáare, varékaa kura kuruma kwaavo.
22 Mbeyu jira ˆjawyiira miíwii, nɨ ja vaantu vara ˆvarɨtéeraa isáare, maa kaa, uhangaiki wa weeru, na ukwaata wo kunguula máari vyarɨfényenkereryaa rɨdiire reeta kunáálo.
23 Mbeyu jira ˆjawyiira sevii, noo vara vaantu ˆvarɨtéeraa iro isáare, vakarɨtaanga. Aho, ravíjaa na nkoonyo, jimwi jikavyaala mara makumi ikimi (100), jimwi mara makumi musasatu (60) na jimwi mara makumi yatatu (30).”

Lusímo lwa Kɨsangaaji

24 Yéesu ajáa avawyiira vaantu lusímo lwiingɨ yoosea, “Utemi wa Kurumwii wiifwíine na lusímo ulu. Siku imwɨ, muuntu umwɨ ajáa ahaanda mbeyu njija iwundii kwaachwe.
25 Maa kaa, vaantu ˆvakalaale nuuchiku, muvɨ akuuja, akahaanda kɨsangaaji katɨkatɨ ya ngáano, maa akalooka.
26 Ngáano ˆɨkamere na ˆɨkave na maangala, kɨsangaaji nocho kɨkamera na kɨkakula.
27 Vatumami va ura mweeneiwunda vakamudomera, maa vakamusea, ‘Mukúlu, sɨ wahaanda mbeyu njija iwundii kwaako tuku wuu? Haaha ɨkɨ kɨsangaaji hai chafúmire?’
28 Yeeye akavasea, ‘Nɨ muvɨ noo abweeyya jei.’ Aho, vatumami vaachwe vakamusea, ‘Saaka wiise tukakɨkuule wuu?’

✡ **13:15** Laanga Isáaya 6:9-10.

29 Maa kaa, mweeneiwʉnda akavasea, ‘Tʉkʉ, mpiindi ˆmoojiinga kisangaaji ifaanaa mʉkʉʉrire na ngáano.
30 Reki vyoosi vikʉlan’ye, fʉʉrʉ mpiindi yo chwa. Mpiindi yo chwa kʉvasea ndiri vachwi, “Ta kusi kisangaaji mujiinge mabuundabuunda sa kichimikwe. Aho, maa de mujiinge ngáano na mwiireete na kyoomii.” ’ ”

Lusímo lwa Mpeke ya Haradáali (Maáriki 4:30-32; Lúka 13:18-19)

31 Yéesu ajáa avawyiira lusímo lwiingi, yoovasea, “Ʉtemi wa Kurumwii wiifwíine na mpeke nduudi ya haradáali ˆng’eene mʉʉntʉ atóolaa, maa akitoohaanda iwundii raachwe.
32 Iyo mbeyʉ ya haradáali ni nduudi kʉlookya mbeyʉ joosi, maa kaa, ˆiri mera, yakúlaa ikava mʉti mʉkʉʉlʉ kʉlookya miti yoosi ya mbowa, baa ndee jʉʉjaa jikajeenga vivururu matáampii yaachwe.”

Lusímo lwa Ʉsasi (Lúka 13:20-21)

33 Yéesu ajáa avavaira kei lusímo lwiingi, yoovasea, “Ʉtemi wa Kurumwii wiifwíine na ʉsasi mʉʉntʉ muki ˆatoola, akasaangya na muchu wa ngáano viháári vitatʉ vya saimʉ, maa muchu woosi ʉkʉʉka.”

Símo ja Yéesu ni che Jalʉʉsa (Maáriki 4:33-34)

34 Yéesu alʉʉsikáa na mpuka masáare aya yoosi kwa símo, si alʉʉsikáa novo kiintʉ chochoosi bila símo tʉkʉ.
35 Jeyyo, isáare rira ˆralʉʉswa ni mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva rikiimane ja viintʉ ˆrasea,
“Kiinʉla ndiri mʉlomo waani kwa símo,
lʉʉsa ndiri masáare ˆyaviswa keende kʉʉmbwa kwa weerʉ.”✡

Ʉvariyuli wa Lusímo lwa Kisangaaji

36 Aho, Yéesu akiiteengʉla ira mpuka ya vaantʉ, maa yeeye akiingira na nyuumbii. Vapooji vaachwe vakamʉdomera, maa vakamʉsea, “Tʉwyiire lusímo lwa kisangaaji ni che lwalʉʉsa?”
37 Yéesu akavasea, “Mʉhaandi wa mbeyʉ njija ni Mwaana wa Mʉʉntʉ.
38 Iwʉnda ni weerʉ, mbeyʉ njija ni vaana va Ʉtemi. Kisangaaji ni vaana va ʉra Mʉvi.
39 Mʉvi ʉra ˆahaanda kisangaaji ni Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mivi. Kuchwa ni sikʉ ya ʉhero wa weerʉ, na vachwi ni mirimʉ miija.
40 Ja ˆvyeene kisangaaji kijíingwaa, maa kikachimikwa, noo ˆvyeene viri kʉva sikʉ ya ʉhero wa weerʉ.
41 Mwaana wa Mʉʉntʉ tʉma ari mirimʉ yaachwe miija, noyo jiinga iri fuma Ʉtemii waachwe vaantʉ voosi ˆvaháandaa viivaavo vatʉmame nteendo mbi, na vara voosi ˆvawúnaa miiro.
42 Iyo mirimʉ miija, vafweitira iri na mootwii wa ng’aanjo, na ʉko rira vari no sha mayeo.
43 Aho, vawoloki lavalava vari ja mwaasʉ Ʉtemii wa Taáta waavo. ˆAri na matu, ni ateere!

Lusímo lwa Máari ˆYaviswa

44 Ʉtemi wa Kurumwii wiifwíine na máari ya kikomi ya mberii ˆyaviswa iwundii. Mʉʉntʉ ʉmwi ˆakiiyone, maa akiivisa kei. Kʉnʉ ari na cheerʉ akatamanya noo vaa iyoombe viintʉ vyoosi ˆari novyo, maa akawʉla rira iwʉnda.

Lusímo lwa Lúulu

✡ **13:35** Laanga Sabúuri 78:2.

45 Kei, Utemi wa Kurumwii wiifwíine na muchurúusi ˆasáakiraa lúulu ˆiri foo
ya kikomi.
46 ˆAkiipate imwi ya iyoombe ikuulu, akiita koovaa iyoombe viintu vyoosi
ˆari novyo, maa akiiwula ira lúulu.

Lusímo lwa Lwaavu
47 Kei, Utemi wa Kurumwii wiifwíine na lwaavu ˆlwatéirwe irivii,
lukakwaata soompa ja kira ivala.
48 Lwaavu ˆlukameme soompa, vavúuvi vakaluruta na mbarimbari ya
iriva. Aho, vakiikala, vakasaawula soompa jira ˆjabooha, vakajivikira
ntoongii, maa kaa, jira ˆjaviiha vakajifweita.
49 Noo ˆvyeene viri kuva siku ya uhero. Mirimu miija kuuja iri, na saawula
iri vavi na vawoloki viikale kira vaantu ivarwii raavo.
50 Avo vaantu vavi, fweitirwa vari mootwii wa ng'aanjo, uko rira vari no sha
mayeo."
51 Aho, Yéesu akavuurya, "Eri, taanga mwiise masáare ayo yoosi wuu?"
Novo vakamusea, "Hii."
52 Ne akavasea, "Kira mukiindya wa Miiro ya Mululungu ura ˆakiindiwa
viintu vya Utemi wa Kurumwii, iifwíine na mweenenyuumba ˆatóolaa máari
jaachwe ja kikomi ja mberii, ifya na ja kali."

Vanasaréeti Voomusiita Yéesu
(Maáriki 6:1-6; Lúka 4:16-30)
53 Yéesu ˆakahumule luusa símo iji, akalooka fuma aho.
54 ˆAkafike múujii wa Nasaréeti kuuntu ˆakurira, akaanda vakiindya vaantu
sinagóogii yaavo. Voovo vakahwaalala kunu vookiiyurya, "Uhu hai afúmiirye
tooti na myuujíisa ihi?
55 Uhu si mwaana wa musóngoli mabambari tuku wuu? Íyo waavo si Maríia
tuku wuu? Vaanaavo si vala Yaakúupu, Yooséefu, Simóoni na Yúuda tuku wuu?
56 Maruumbu yaachwe si turi novo aha tuku wuu? Haaha ni hai uhu
ˆafúmiirye viintu ivi vyoosi?"
57 Aho, vakamukalarira. Maa kaa, Yéesu akavasea, "Muláali na mutwe wa
IJUVA arúmwaa kira haantu, maa kaa, si múujii na kaayii kwaachwe tuku."
58 Sa jeyyo, Yéesu si abweeyya myuujíisa ˆiri foo tuku, sa viintu vaantu si
vamuruma.

14

*Inkwya ya Yoohá*ani *Mubatisáaji*
(Maáriki 6:14-29; Lúka 9:7-9)
1 Mpiindi ijo, mutemi Heróode Antípaasi ajáa ateera masáare ˆmeene Yéesu
atumamáa.
2 Aho, maa akavasea vatumami vaachwe, "Uhu ni Yoohá*a*ni Mubatisáaji
ˆafúfukire fuma inkwyii. Iki noo ˆchooreka luviro lo bweeyya myuujíisa luri
ne."
3 Heróode aluusa jeyyo, sa uko nyuma, ajáa amukwaata Yoohá*a*ni
Mubatisáaji, akamuviika munyololwii sa Herodía. Uhu Herodía ni muki
wa Filíipi mwaanaavo na Heróode ajáa.
4 Sa Yoohá*a*ni Mubatisáaji amuseáa, "Miiro yakaan'ya weewe kumusumula
muki wa mwaanaanyu."✡
5 Heróode asaakiráa njira yo muulaa Yoohá*a*ni, maa kaa, avoofáa vaantu, sa
vaantu vajáa vamányire Yoohá*a*ni ni muláali na mutwe wa Ijuva.
6 ˆIkafike siku ya ngovi yo vyaalwa Heróode, muhíínja wa Herodía akavina
mbere ya vaantu ˆvajáa valáarikirwe fuuru Heróode akavyeenda.

✡ **14:4** Laanga Valáawi 18:16; 20:21.

7 Sa jeyyo Heróode akiichuunga kʉmʉheera ʉwo muhíínja kiintʉ chochoosi ˆarɨ loomba ko laha.
8 Kʉnʉ yooheembwa nɨ íyo waavo, ʉwo muhíínja akamʉloomba Heróode yoosea, “Mpeera aha jei, mʉtwe wa Yooháani Mʉbatisáaji ikaafii.”
9 Aho, mʉtemi akavisʉʉla, maa kaa, sa kʉlaha ˆkweene ajáa abwéeyyiirye mbere ya vayeni, akalairirya muhíínja aheewe kɨra ˆalóombire.
10 Jeyyo, akalairirya Yooháani Mʉbatisáaji adʉmʉlwe mʉtwe ʉko mʉnyololwii.
11 Mʉtwe wa Yooháani ʉkareetwa ikaafii, maa akamʉheera ʉra muhíínja, ne muhíínja akamʉtwaarɨra íyo waavo.
12 Vapooji va Yooháani vakiita sʉmʉla mʉvɨrɨ wa Yooháani, maa vakiita kʉʉtaaha. Maa re, vakiita muwyiira Yéesu isimwi roosi ˆrɨfúmiire.

Yéesu Yooriisha Vaantʉ Valʉme Mayana Yasaano
(Maáriki 6:30-44; Lúka 9:10-17; Yooháani 6:1-14)

13 Yéesu ˆakateere ayo masáare, akiinʉka fuma ʉko na mashúwa, maa akatamanya na kijiraawii. Maa kaa, vaantʉ ˆvakateere jeyyo, vakamutuuba na mawʉlʉ fuma maturii meevo.
14 ˆAkakiime fuma mashúwii, akashaana mayiimbɨ ya vaantʉ, akavoonera mbavariri na akavahorya valwíirɨ vaavo.
15 Nakyʉʉlwa vapooji vaachwe vakiita kʉrɨ Yéesu, maa vakamʉsea, “Aha haantʉ nɨ kʉlɨ na kaaya ja vaantʉ, na mwaasʉ wahúmwiire kʉswa, rekera vaantʉ viidomere na maturii vakawʉle chóorya.”
16 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Kisiina ˆchoovabweeyya vadome tʉkʉ, va-heeri nyuunyu chóorya.”
17 Maa kaa, voovo vakamʉsea, “Aha tatiite mɨkáate ɨsaano na soompa ivɨrɨ vii.”
18 Yéesu akavasea, “Reeti na aha.”
19 Yéesu akalairirya ɨra mpuka ya vaantʉ viikale masaambii. Aho, akatoola ɨra mɨkáate ɨsaano na jira soompa ivɨrɨ. Akiinurirya miiso yaachwe na kurumwii, yoomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ. Akabendʉlabendʉla ɨra mɨkáate, maa akavaheera vapooji vaachwe novo vakavaheera vaantʉ.
20 Vaantʉ voosi vakarya, vakiikuta. Vapooji vakatoorera mabéendʉ ya mɨkáate, vakamemya vikápu ikimi na vivɨrɨ.
21 Vaantʉ valʉme* voosi ˆvaarya sikʉ ɨyo nɨ mayana yasaano (5,000), vaantʉ vaki na vasinga sɨ vavalwa tʉkʉ.

Yéesu Yooyeendera Mweeri ya Maaji
(Maáriki 6:45-52; Yooháani 6:15-21)

22 Hahara vii, Yéesu akavadoomererya vapooji vaachwe vaambʉke mashúwa, valongoole na nyambʉko ya iriva ra Galiláaya. Yeeye akachaala yookiiteengʉla na ɨra mpuka.
23 Ne ˆakiiteengʉle na vaantʉ, maa akaambʉka na luulwii yeemweene noo mʉloomba Mʉlʉʉngʉ. Iwʉlo ˆrɨkiingɨre, akava yeemweene ʉko luulwii.
24 Mpiindɨ ijo, ɨra mashúwa ɨjáa yafíkire katɨkatɨ ya iriva. Ʉko mashúwa ɨkava yoohɨtɨrwa nɨ mapúunta kʉnʉ na kʉnʉ, sa ihúmbuuto rawuváa fuma mbere yaavo.
25 Namuyiingʉ, Yéesu akavadomera vapooji vaachwe kʉnʉ yooyeendera mweeri ya maaji.
26 Vapooji ˆvakamoone yooyeenda mweeri ya iriva, vakakwaatwa nɨ woowa mʉnʉmʉʉnʉ, maa vakaanda kwaana ntáákwi, “Nɨ murimʉ!”

---

* **14:21** ***Vaantʉ valʉme:*** Vayahúudi vavaláa vaantʉ valʉme vii, maa kaa, kwajáa kwatiite vaantʉ vaki na vasinga ˆveene vaarya ɨyo mɨkáate na soompa.

27 Maa kaa, hahara Yéesu akavasea, “Fafyi mɨtɨma, nɨ nɨɨnɨ, koofi tʉkʉ.”
28 Aho, Peéteri akamʉsea Yéesu, “Mʉkúlʉ, koonɨ nɨ weewe, sea nʉʉje na kwaako kʉnʉ nooyeendera mweeri ya maaji.”
29 Yéesu akamʉsea, “Yeenda.” Peéteri akakiima fuma mashúwii, akayeenda mweeri ya maaji yoodoma na kʉrɨ Yéesu.
30 Maa kaa, Peéteri ˆakoone rɨra ihúmbuuto, akoofa, maa akaanda bʉrʉkɨra luujii, aho akaana ntáákwi yoosea, “Mʉkúlʉ ndamurirya!”
31 Yéesu akawolola mʉkono waachwe chaangʉ, akamʉkwaata, maa akamʉsea, “Weewe kuruma kwaako kuduudi, sa che wiíkoverɨɨre?”
32 Aho, Peéteri na Yéesu vakaambʉka na mashúwii, maa ihúmbuuto rɨkaherya.
33 Vapooji vara ˆvajáa mashúwii, vakamwiinamɨra voosea, “Kɨkomi, weewe ʉrɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ.”

Yéesu Yoovahorya Valwíirɨ ʉko Genesaréeti (Maáriki 6:53-56)

34 Yéesu na vapooji vaachwe ˆvakafɨrɨre iriva ra Galiláaya, maa vakafika ɨsɨ ya Genesaréeti.
35 Vaantʉ va ɨra ɨsɨ ˆvakamʉtaange Yéesu, maa vakatʉma mʉlomo doma na ɨsɨ joosi ˆjiri mʉkaaya. Aho, vakamʉretera valwíirɨ voosi.
36 Novo vakamʉloomba, Yéesu avarekere valwíirɨ vasaasye baa mʉkáwo vii wa nkáancho yaachwe.✡ Na voosi ˆvamʉsaasya, vahola ndwáala jaavo.

15

Miiro yo Tuuba nɨ ya Ijʉva sɨ ya Vaantʉ Tʉkʉ (Maáriki 7:1-13)

1 Aho, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro fuma Yerusaléemu vakʉʉja na kʉrɨ Yéesu, maa vakamʉsea,
2 “Sa che vapooji vaako sɨ vatúubaa nkʉʉngʉ ja vala baaba? Voovo sɨ voóyyaa mɨkono kʉseyya njeo tʉkʉ, de varye chóorya.”
3 Yéesu akavasea, “Sa che nyuunyu ko tuuba nkʉʉngʉ jaanyu mwawúnaa ndairiri ja Mʉlʉʉngʉ?
4 Sa Mʉlʉʉngʉ asea, ‘Ʉvanyemye vala íyo na taáta waanyu,’✡ na ‘ʉra ˆarɨ mʉtʉkɨra íyo au taáta waavo, ʉʉlawe.’✡
5 Maa kaa, nyuunyu mʉndoovavariyʉrɨra vaantʉ, vandoovasea vala íyo na taáta waavo, ‘Haɨ, sɨ ndɨrɨ daha kʉvaambirirya tʉkʉ, sa ɨkɨ ˆnatɨɨte chavíire kɨlʉngʉlʉngʉ ˆnakera na ivarwii sa Mʉlʉʉngʉ.’
6 Jeyyo, sɨ asaakwa amʉnyemye íyo na taáta waavo tʉkʉ. Jeyyo noo ˆvyeene muchwíjaa matɨ isáare ra Mʉlʉʉngʉ sa nkʉʉngʉ jaanyu.
7 Nyuunyu vakweembi, mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva Isáaya, alʉʉsa kɨmaarɨ Masáarii ˆYarɨ Mpeho mpɨɨndɨ ˆalaaláa na mʉtwe yoosea,
8 ‘Vaantʉ ava vaanyémyaa na mɨlomo vii,
maa kaa, mɨtɨma yaavo ɨrɨ kʉlɨ na nɨɨnɨ.
9 Kuunyinamɨra kwaavo nɨ ja kisiina,
sa nɨ vavariyʉláa ndairiri ya vaantʉ vii.’✡”

Viintʉ ˆVibwéeyyaa Mʉʉntʉ Ave na Njeo (Maáriki 7:14-23)

10 Hara, Yéesu akɨɨyanɨrɨra mpuka ya vaantʉ, maa akɨɨsea, “Voosi nteereri neeja, mʉtaange ɨkɨ!

✡ **14:36** Laanga Ʉvalo 15:37-41; Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 22:12. ✡ **15:4** Laanga Ufumo 20:12; Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 5:16. ✡ **15:4** Laanga Ufumo 21:17; Valáawi 20:9. ✡ **15:9** Laanga Isáaya 29:13.

11 Kusiina kiintu ˆkimwiíngiraa muuntu mulomwii kidáhaa mubweeyya ave
na njeo tuku. Kiri vyoova jeyyo, ˆkimufúmaa mulomwii noo kimubwéeyyaa
muuntu ave na njeo."
12 Aho, vapooji va Yéesu vakadoma na kwaachwe, maa vakamusea,
"Taanga wiise Mafarisáayo vakáliire munumuunu sa rira isáare ˆulúusire?"
13 Yéesu akavasea, "Kira muhaando si ˆwahaandwa ni Taáta wa kurumwii,
kuulwa uri.
14 Vareki, ni valongooli vahoku. Koon mu hoku amulóngwiire muhoku
mwiiwaachwe, voosi burukira vari na iduundwii."
15 Aho, maa Peéteri akamusea Yéesu, "Hooni tuwyiire lusímo ulu uvariyuli
waachwe ni urikwi."
16 Maa Yéesu akasea, "Baa nyuunyu mukaari si mootaanga tuku wuu?
17 Si mootaanga kiintu ˆkimwiíngiraa muuntu na mulomwii ni kimwiíngiraa
na indii vii, maa kikafuma kikatwaalwa na chóowii vii tuku wuu?
18 Maa kaa, kira ˆkimufúmaa muuntu mulomwii, ni mutimii chafúmaa na
noo kimubwéeyyaa ave na njeo.
19 Sa kufuma mutimii wa muuntu, kwafúmaa miiririkano mivi, wuulaishi,
kuyeenda na muki wa muuntu, kuhanguta, wiivi, kulongowererya, na
kutukira.
20 Ivi noo ˆvibwéeyyaa muuntu ave na njeo, maa kaa, kurya bila kooyya
mikono, si kubwéeyyaa muuntu ave na njeo tuku."

Kuruma kwa Maáma si ˆAri Muyahúudi (Maáriki 7:24-30)

21 Hara, maa Yéesu akakwaata njira, akadoma fuuru isi ja Tíiro na Sidóoni.
22 Aho, muuntu muki umwi wa Kikanáani wa isi ira, akuuja na kuri Yéesu,
akiiririrya yoosea, "Ee Mweenevyoosi, Sha Daúdi, naanga na riiso ra wuuja,
muhíínja waani atiite murimu muvi na wamutúrikiryaa maatuku vii."
23 Maa kaa, Yéesu si amuuyirya tuku. Aho, vapooji vakadoma na kuri
Yéesu, vakamuloomba voomusea Yéesu, "Musee uhu muuntu muki alooke, sa
yootutuubirira na isóso kunu nyuma siku joosi."
24 Yéesu akamusea ura muuntu muki, "Natumwa sa muundi ˆjarimira ja
Isiraéeli vii."
25 Maa kaa, uwo muuntu muki akamuseeserera Yéesu, akachwaama mbere
yaachwe, maa akamusea, "Mweenevyoosi nyambirirya."
26 Yéesu akamusea, "Si vyabooha kutoola chóorya cha vasinga na ujiheere
kúri tuku."
27 Ura muuntu muki akamusea, "Ni kimáári Mweenevyoosi, maa kaa, baa
kúri jawóojeraa mang'enyeng'enye ya chóorya cha vasinga ˆyawyíire iruung-
wii ra méesa ja veenenyuumba vaavo."
28 Aho, Yéesu akamusea ura muuntu muki, "Maáma, kuruma kwaako ni
kukúulu. Na vive kwaako ja kuruma kwaako." Na mpiindi i'ira ura muhíínja
waachwe akahola.

Yéesu Yoohorya Vaantu ˆVari Foo

29 Yéesu akiinuka fuma isi ya Tíiro, akakwaata njira, maa akadoma fuuru
mbarimbari ya iriva ra Galiláaya. Aho, akaambuka na luulwii, maa akiikala.
30 Mpuka nkuulu ya vaantu ikuuja na kuri Yéesu. Iyo mpuka yareetáa vivete,
vahoku, vimumu, vaantu ˆvari na mawulu na mikono si ˆiri nkaasu na valwíiri
viingi ˆvari foo, maa vakavalaarya mawulwii ya Yéesu, ne akavahorya.
31 Avo vaantu vakahwaalala maatuku vii, ˆvakoone vimumu voolusika,
vivete na vaantu ˆvari na mawulu si ˆyari nkaasu, vooyeenda na vahoku
vookoona. Aho, mpuka nkuulu ya vaantu si ˆvari Viisiraéeli, ikaanda
muduumba Muluungu wa Isiraéeli.

Yéesu Yoovariisha Vaantu Mayana Yani (Maáriki 8:1-10)

32 Aho, Yéesu akavaaniriira vapooji vaachwe akavasea, “Arumi, noovoonera mbavariri ava vaantu, viíkyiire na niini kwa siku itatu na vasiina chóorya tuku. Niini si noosaaka kuvateengula vatamanye viintu ˆvari na njala tuku, sa vadiire yiriika njirii.”
33 Vapooji vaachwe vakamusea, “Hai turi fumya chóorya cho viikutya vaantu voosi ava aha nyikii?”
34 Yéesu akavuurya, “Mikáate ingai mwatiite?” Novo vakasea, “Tatiite mikáate mufungati na fisoompa fiduudi fingai vii.”
35 Aho, Yéesu akalairirya vaantu viikale isi.
36 Akatoola ira mikáate mufungati na fira fisoompa, akamuduumba Muluungu, akabenduladenduladenduladenduladendula, akava yoovaheera vapooji vaachwe. Novo vakatuuba vaheera vaantu.
37 Vaantu voosi vakarya, vakiikuta. ˆVakahumule, vakatoorera mabéendu ya mikáate ˆichíhiire, vakamemya vikápu mufungati.
38 Vaantu ˆvaarya ni vaantu valume* mayana yani (4,000) kureka vaantu vaki na vasinga.
39 Yéesu ˆakiiteengule na vaantu, akaambuka mashúwa, maa akadoma na Magádaanii.

16

Mafarisáayo na Masadukáayo Voosaaka Valairwe Isháara (Maáriki 8:11-13; Lúka 12:54-56)

1 Mafarisáayo na Masadukáayo vakuuja na kuri Yéesu, maa vakaanda muyera, voomuloomba avalaire isháara fuma kurumwii.
2 Yéesu akavasea, “Kooni kyuulwa chiíngiire mwaséaa, ‘Lomutóondo kweera kuri vyabooha sa kurumu kwiiyériirye.’
3 Na namutóondo mwaséaa, ‘Isiku mbula vaa iri, sa kurumu kwasáriire na kwiikúbutiirye.’ Nyuunyu mwamányire taanga viintu vya kurumu kwa ˆvyeene ko koonekana, maa kaa, kutaanga isháara ja mpiindi iji si mwamányire tuku.
4 Mbyaala mbi ya vaantu ˆvayéendaa na vaki va vaantu, si moosaaka kumutaanga Muluungu tuku, noo ˆchooreka mooloomba isháara! Si muri heewa isháara tuku, maa kaa, ira isháara ya Yóona muláali na mutwe vii.” Aho, Yéesu akavareka, maa akalooka na vapooji waachwe.

Usasi wa Mafarisáayo na Masadukáayo (Maáriki 8:14-21)

5 Vapooji vaachwe vakafiriira iriva, vakava varímiirye sumula mikáate.
6 Aho, Yéesu akavasea, “Mulaange neeja munehe usasi wa Mafarisáayo na wa Masadukáayo.”
7 Vapooji vakaanda kwiiruta ndihi voovo kwa voovo voosea, “Alúusire jei sa viintu si taréetire mikáate.”
8 Yéesu akataanga, kwiiruta kwaavo ndihi, maa akavasea, “Nyuunyu kuruma kwaanyu kuduudi, sa che mookiiruta ndihi nyuunyu kwa nyuunyu, sa viintu musiina mikáate?
9 Mukaari si munataanga vii tuku wuu? Si mookumbukira ira mikáate isaano ˆyariiwa ni vaantu mayana yasaano (5,000), na ni makápu yangai mwatoorera ya mabéendu ya mikáate tuku wuu?

---

* **15:38** ***vaantu valume:*** Vayahúudi vavaláa vaantu valume vii, maa kaa, kwajáa kwatiite vaantu vaki na vasinga ˆveene vaarya iyo mikáate na soompa.

10 Na ɨra mɨkáate mufungatɨ ˆyarɨɨwa nɨ vaantʉ mayana yanɨ (4,000), nɨ makápu yangaɨ mwatoorera ya mabéendʉ ya mɨkáate?
11 Sa che sɨ mootaanga sɨ nalúusire masáare ya mɨkáate tʉkʉ? Laangi neeja, nehi ʉsasɨ wa Mafarisáayo na Masadukáayo!"
12 Aho, vapooji vakataanga Yéesu sɨ aseáa valaange neeja ʉsasɨ wa mɨkáatii tʉkʉ, maa kaa, valaange neeja ukiindya wa Mafarisáayo na wa Masadukáayo.

Peéteri Yoomuruma Yéesu nɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ (Maáriki 8:27-30; Lúka 9:18-21)

13 Aho, Yéesu akadoma na ɨsɨ ya Kaisaría Filíipi. ˆAkafike ʉko, Yéesu akavuurya vapooji vaachwe yoosea, "Vaantʉ vaséaa Mwaana wa Mʉʉntʉ nɨ ani?"
14 Vakasea, "Vamwɨ vaséaa ʉrɨ Yoohá̱ani Mʉbatisáaji, vɨɨngɨ Elía na vɨɨngɨ Yeremía au ʉmwɨ wa valáali na mʉtwe."
15 Aho, akavuurya, "Ha nyuunyu mwaséaa ndɨrɨ ani?"
16 Simóoni Peéteri akamʉsea, "Weewe nɨ Masía, Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ ˆarɨ nkaasʉ."
17 Aho, Yéesu akamʉsea, "Watalariwa weewe Simóoni mwaana wa Yóona, sa isáare ɨrɨ sɨ ʉtúʉnʉkʉrɨɨrwe nɨ mʉʉntʉ tʉkʉ, maa kaa, nɨ Taáta waanɨ wa kurumwii.
18 Nɨ kuwyɨɨra niise, weewe noo Peéteri, na mweeri ya mwaalaliwye* ʉhʉ, kiimya ndɨrɨ mpuka ya vaantʉ vaanduma, baa ngururu ja Ntarii sɨ jiri daha kwiisiinda tʉkʉ.
19 Kʉheera ndɨrɨ fʉngʉ́wo ja Ʉtemi wa Kurumwii. Isáare roroosi ˆʉrɨ chuunga aha weerwii kwa irina raanɨ, kʉva rɨrɨ rachúungirwe kurumwii nɨ Mʉlʉʉngʉ. Na isáare roroosi ˆʉrɨ chʉngʉla aha weerwii kwa irina raanɨ, kʉva rɨrɨ rachúngwɨɨrwe kurumwii nɨ Mʉlʉʉngʉ."✡
20 Aho, Yéesu akavakaan'ya vapooji vaachwe karɨ vamuwyɨɨraa mʉʉntʉ yoyoosi yeeye nɨ Masía tʉkʉ.

Yéesu Yoolʉʉsɨkɨra Uturikiri na Inkwya (Maáriki 8:31–9:1; Lúka 9:22-27)

21 Kwaandɨra mpɨɨndɨ ɨyo, Yéesu ajáa aanda vawyɨɨra vapooji vaachwe yoosea nɨ mpaka adome na Yerusaléemu, na ʉko nɨ mpaka apate uturikiri mʉkʉʉlʉ. Ajáa avasea, turikiriwa arɨ nɨ vawosi, vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vakiindya va Miiro na nɨ mpaka ʉʉlawe. Sikʉ ya katatʉ nɨ mpaka afʉfʉlwe.
22 Aho, Peéteri akamʉsʉmʉla Yéesu na ivarwii, maa akaanda mʉbaamirirya yoosea, "Mʉkúlʉ, ayo sɨ yarɨ kʉpata sikʉ baa ɨmwɨ vii tʉkʉ!"
23 Yéesu akamʉvalandʉkɨra Peéteri akamʉsea, "Irimʉ! Isunke mbere yaanɨ, wookʉʉnhɨtahɨta, sɨ wookiiririkana masáare ya Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, wookiiririkana ya vaantʉ."
24 Aho, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, "Koonɨ mʉʉntʉ yoyoosi yoosaaka aantuube nɨ mpaka iisiite yeemweene, avaale mʉsaláaba waachwe kɨra siikʉ, aantuube.
25 Sa koonɨ mʉʉntʉ yoyoosi yoosaaka lamurirya nkaasʉ yaachwe, kɨɨtaaha arɨ, maa kaa, mʉʉntʉ yoyoosi ˆyookiɨtaaha nkaasʉ yaachwe sa nɨɨnɨ, ʉwo lamurirya arɨ.
26 Kwatɨɨte kʉnáálo che mʉʉntʉ kuturya weerʉ yoosi no kɨɨtaaha nkaasʉ yaachwe? Bakʉ nɨ kɨɨntʉ che mʉʉntʉ arɨ toola sa nkaasʉ yaachwe?
27 Sa Mwaana wa Mʉʉntʉ kʉʉja arɨ na nkongojima ya Taáta na mirimʉ miija, aho kʉmʉrɨha arɨ kɨra mʉʉntʉ kwa kɨra ˆatʉmama.

---

* **16:18** ***mwaalaliwye:*** Laanga ***Peéteri*** Ʉtamanulii wa Masáare na Kɨlaangi. ✡ **16:19** Laanga Matáayo 18:18.

28 Kimaari noovawyiira, vamwaari viingi viímire aha, si vari kukwya tuku mpaka vamoone Mwaana wa Muuntu yookuuja Utemii waachwe."

17

Yéesu Yoovalanduka Buuwo (Maáriki 9:2-13; Lúka 9:28-36)

1 Siku musasatu ˆjikalooke, Yéesu akamusumula Peéteri, Yaakúupu na mwaanaavo Yooháani, maa akaambuka novo na luulwii ncholwii kijiraawii.
2 Mpiindi vajáa uko, akavalanduka buuwo mbere yaavo. Kisho chaachwe kikalava ja mwaasu na ingo jaachwe jikava njeru chwee, ja kiweeru cha mwaasu.
3 Koonka, Músa na Elía vakavafumira, maa vakaluusika ne.
4 Aho, Peéteri akamusea Yéesu, "Aai Mukúlu, vyabooha tuveere haaha aha. Ndekera njeenge vivaanda vitatu, kimwi chaako, kimwi cha Músa na kimwi cha Elía."
5 Viintu Peéteri ˆajáa akaari yooluusika, ichu ˆroolava rikavawiikira. Sawúti ikafuma aho ichwii yoosea, "Uhu ni Mwaana waani ˆnamweenda, ˆneériwaa mutima ni yeeye, muteereri yeeye."
6 Vara vapooji ˆvakateere jeyyo, vakalaala isi na inda ni woowa.
7 Maa kaa, Yéesu akuuja, akavasaasya, maa akavasea, "Inuki. Koofi tuku."
8 Avo vapooji ˆvakiinule miiso, vakamoona Yéesu yeemweene, si vamoona muuntu wiingi tuku.
9 Mpiindi ˆvagiritáa fuma luulwii, Yéesu akavalairirya yoosea, "Kari mumuwyíiraa muuntu yoyoosi masáare aya tuku, fuuru siku Mwaana wa Muuntu ˆari fufuka fuma inkwyii."
10 Vapooji vajáa vamuurya, "Sa che vakiindya va Miiro vaséaa ni mpaka Elía uuje ta?"
11 Yéesu ajáa avasea, "Ni kimáári Elía ni mpaka uuje ta aviike neeja masáare yoosi.
12 Maa kaa, ni kuvawyiira niise, Elía ahumula kuuja, novo si vamutaanga tuku, na vamubweeyyirya uvi ja ˆvyeene vasaaka. Viivyo Mwaana wa Muuntu tamanya iise noo turikiriwa mikonwii yaavo."
13 Aho, vapooji vakataanga ni luusikira aari masáare ya Yooháani Mubatisáaji.

Yéesu Yoomuhorya Mutavana ˆAri na Murimu Muvi (Maáriki 9:14-29; Lúka 9:37-43)

14 Yéesu na vapooji vaachwe ˆvakagirite fuma luulwii, vakafika kuuntu ˆkujáa na ira mpuka ya vaantu. Muuntu umwi akamudomera Yéesu, akachwaama mbere yaachwe yoosea,
15 "Mukúlu, mulaange mwaana waani na riiso ra wuuja. Yeeye atiite kiinkwiisha ˆchamutúrikiryaa maatuku vii. ˆKari foo chamuváyyaa mootwii na mpiindi jiingi luujii.
16 Namuréetire na kwa vapooji vaako vamuhorye, maa kaa, vasíindirwe."
17 Aho, Yéesu akavasea, "Aka! Ihi mbyaala si irúmaa na yakiikana. Niikale na nyuunyu mpaka naadi? Na nivayimirirye mpaka naadi? Hooni mureeti na aha."
18 Aho, Yéesu akuuyamirirya ura murimu muvi, maa ukafuma na hahara mutavana akahola.
19 Mpiindi ˆkujáa kusiina vaantu, vapooji vakadoma na kuri Yéesu, maa vakamuurya kunu vari vooveene voosea, "Sa che suusu tasíindirwe kuuseyya ura murimu muvi?"

20 Yéesu akavasea, “Sa viintu kuruma kwaanyu ni kudúúdi. Kimaari noovawyiira, kooni kuruma kwaanyu kuri kudúúdi ja mpeke nduudi ya haradáali, sea muri luulu ulu, ‘Isunke aha udome na kura na kwiisunka luri.’ Kuri nyuunyu kusiina kiintu ˆkiri vasiinda tuku.
21 [Maa kaa, murimu muvi ja uhu si muri daha kuukibirya bila yoomuloomba Muluungu, no kiirekya kurya tuku.]”

Yéesu Yoolusikira kei Inkwya na Ufufúuko Waachwe (Maáriki 9:30-32; Lúka 9:43-45)

22 Mpiindi Yéesu ˆajáa na vapooji vaachwe uko Galiláaya, ajáa avasea, “Mwaana wa Muuntu valandukwa iise aviikwe mikonwii ya vaantu,
23 kumuulaa vari, maa kaa, siku ya katatu fufulwa ari.” Vapooji vaachwe ˆvakateere jeyyo, vakavisuula maatuku vii.

Kuriha Kóodi ya Kaaya Njija

24 Yéesu na vapooji vaachwe ˆvakafike múuji wa Kaperenáumu, vasaankan’yi kóodi ya Kaaya Njija ya Ijuva✡ vakuuja na kuri Peéteri, maa vakamuurya, “Eri, mukiindya waanyu si aríhaa kóodi ya Kaaya Njija?”
25 Peéteri akavasea, “Hii, aríhaa.” Peéteri ˆakahinduke na kaayii, baa si analuusa chochoosi, Yéesu akava wa ncholo kuluusikira isáare ra kóodi. Akamuurya Peéteri, “Simóoni,* weewe jooli wookoona? Vatemi va ihi weeru vasáankan’yaa kóodi fuma kwa vaana vaavo, baku fuma kwa vaantu viingi?”
26 Peéteri akamusea, “Fuma kwa vaantu viingi.” Yéesu akamusea, “Kooni ni jeyyo, vaana varekerwa vadiire kuriha kóodi.
27 Maa kaa, sa tudiire kuvakalarya, doma na irivii ukawumire ndowáno. Soompa ya ncholo ˆuri kwaata, asamya mulomo waachwe, shaana uri mpía mulomwii waachwe. Toola iyo mpía, doma kwaavo, ukarihe kóodi yaani na yaako.”

18

Ani ni Mukúúlu Utemii wa Kurumwii (Maáriki 9:33-37; Lúka 9:46-48)

1 Mpiindi jira, vapooji vajáa vuuja na kuri Yéesu, maa vakamuurya, “Eri, ni ani noo mukuulu kulookya voosi Utemii wa Kurumwii?”
2 Aho, Yéesu akamwaanirira musinga muduudi, akamwiimya katikati yaavo,
3 maa akavasea vapooji vaachwe, “Kimaari noovawyiira, kooni si muválandukire muve ja vasinga vaduudi, kikomi si muri kiingira vii tuku Utemii wa Kurumwii.
4 Sa jeyyo, muuntu yoyoosi ˆari kiikiimya na isi ja uhu musinga, noo mukuulu kulookya voosi Utemii wa Kurumwii.
5 Yoyoosi ˆari muteengya musinga muduudi ja uhu kwa irina raani, va ari yookuunteengya niini.

Kuvahaanda Viingi Vabweeyye Uvi (Maáriki 9:42-48; Lúka 17:1-2)

6 Maa kaa, kooni muuntu ari muhaanda umwi wa ava vadúúdi ˆvaanduma atumame uvi, ni pwee kwaachwe achuungirwe lwaala nkiingwii yaachwe, aburukiriwe kati na kati ya mayiya.

✡ **17:24** Laanga Ufumo 30:13-16; 2 Masáare ya Mpiindi 24:9-14; Nehemía 10:32. * **17:25** Ni irina riingi Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.

7 Ni mpolai kuri weeru sa yara masáare ˆyaháandaa vaantu vabweeyye uvi. Kuyerwa ni mpaka kuuje vii, maa kaa, ni mpolai kwa ura muuntu, ura ˆyooreeta uko kuyerwa.
8 Kooni iyaanja au ijeo raako rakuháandire ubweeyye uvi, dumula urifweite na kuli. Ni pwee yaako wiingire nkaaswii, uri iduúmu au ikoónchi kulookya kiingira mootwii si ˆurímaa wa siku ˆjisiina uhero uri na mayaanja yaviri na majeo yaviri.
9 Na kooni riiso raako rakuháandire ubweeyye uvi, rinonkole urifweite na kuli. Ni pwee yaako wiingire na nkaaswii, ˆuri ipoócho kulookya kufweitirwa na mootwii wa Jehénamu ˆuri na miiso yoosi.

Lusímo lwa Muundi ˆYataahika (Lúka 15:3-7)

10 Mulaange neeja, kari musínanalaa umwi wa ava vadúúdi tuku, sa ni kuvawyiira niise, mirimu yaavo miija, siku joosi yoónaa kisho cha Taáta waani wa kurumwii. [
11 Sa Mwaana wa Muuntu uuja jo saakira no lamurirya kira ˆcharimira.]
12 Jooli mookoona? Kooni umwi waanyu ari na muundi makumi ikimi (100), na muundi imwi yarímiire, che ari bweeyya? Si ari reka jira muundi makumi keenda na keenda (99) luulwii, adome akasaake ira imwi ˆyatáahikire tuku wuu?
13 ˆAri kiipata, kimaari noovawyiira, kuva ari na cheeru maatuku vii sa iyo muundi imwi kulookya viintu ˆavyeéndaa sa jira muundi makumi keenda na keenda si ˆjarímiire.
14 Viivyo, Taáta waanyu wa kurumwii si asáakaa baa umwi wa ava vadúúdi arimire tuku.

Munduu Waako Kooni Ahóniirye

15 Kooni mwaanaanyu ahóniirye kwaako, doma ukamuwyiire uvi waachwe, uve weewe na yeeye vii. Kooni akutéiire, umupátire munduu waako kei.
16 Maa kaa, kooni si akutéiire, tamanya na muuntu wiingi umwi au vaviri, sa ‘Kira kiloongi lamulwa kiri kwa vooni vaviri au vatatu.’✡
17 Kooni asíitire vateera avo, wyiira mpuka yaako ya vaantu ˆvaanduma. Kooni asíitire kuvateerera vaantu ˆvaanduma, mubweeyye kwaako ja muuntu si ˆamumányire Mululungu au ja musaankan’yi kóodi.
18 Kimaari noovawyiira, isáare roroosi ˆmuri chuunga aha weerwii, kuva riri rachúungirwe kurumwii ni Mululungu. Na isáare roroosi ˆmuri richungula aha weerwii, kuva riri rachúngwiirwe kurumwii ni Mululungu.✡
19 Kei kimaari noovawyiira, kooni vaantu vaviri viirúmiire aha weerwii kwa isáare roroosi ˆvari loomba, Taáta waani wa kurumwii vaheera ari.
20 Sa hohoosi hara ˆvari kiijiinga vaantu vaviri au vatatu kwa irina raani, niini kuva ndiri hamwi novo.”

Kusea Yasírire

21 Aho, Peéteri akuuja na kuri Yéesu, maa akamuurya, “Mukúlu, mwaaniitu aahonerye kangai na ntuube musea yasírire? Eri, baa fuuru mufungati wuu?”
22 Yéesu akamusea, “Si nookusea mara mufungati vii tuku, maa kaa, mufungati mara makumi mufungati (7x70).”*

Lusímo lwa Mutumami si ˆAséaa Yasírire

✡ **18:16** Laanga Nkumbukira ya Miiro 19:15. ✡ **18:18** Laanga Matáayo 16:19. * **18:22** ***mufungati mara makumi mufungati (7x70):*** Ihi ni mpíri ya Kieburanía, noo kusea yasírire baa kuvala tuku.

23 “Sa jeyyo, Utemi wa Kurumwii wiifwíine na lusímo ulu. Mutemi umwi asaakáa sumula mpía jaachwe ˆng’eene adaayyáa fuma kwa vatúmwa vaachwe.
24 ˆAkaande uwo murimo, akareterwa muuntu umwi ˆajáa na noongwa ya taláanta† mayana ikimi rimwi (10,000).
25 Uwo mutúmwa akava asiina cho riha tuku. Sa jeyyo, mweenenyuumba waachwe akalamula avawe iyoombe yeeye, muki waachwe, vaana vaachwe, na viintu vyaachwe vyoosi sa iyo noongwa irihwe.
26 Aho, ura mutúmwa akachwaama mbere yaachwe, akamusea, ‘Ee Mukúlu, yimirirya, kuriha ndiri noongwa yaako yoosi.’
27 Mutemi akamoonera mbavariri, akasea ira noongwa yasírire, maa akamurekera alooke.
28 Maa kaa, ura mutúmwa ˆakafike weerwii, akalumana na mutúmwa mwiiwaachwe ˆmweene ajáa na noongwa yaachwe ya mpía ja dináari igana rimwi (100). Aho, akamukwaata, maa akamukurukan’ya nkiingwii kunu yoomusea, ‘Riha noongwa yaani!’
29 Ura mutúmwa mwiiwaachwe akachwaama, akiilomboola yoosea, ‘Nookuloomba yimirirya, riha ndiri noongwa yaako yoosi vuu.’
30 Ura mutúmwa akasiita gigiri. Aho, akatamanya noo muviika munyololwii mpaka arihe noongwa yoosi.
31 Vatúmwa viivaachwe ˆvakoone ˆcheene uwo mutúmwa amubwéeyyiriirye mwiiwaachwe, vakakalala maatuku vii, maa vakiita muwyiira mweenenyuumba waavo ˆcheene kifúmiire.
32 Mutemi akamwaanirira ura mutúmwa, maa akamusea, ‘Weewe uri mutúmwa mui. Niini naséire noongwa yaako yasírire sa wuunóombire.
33 Eri, si vyaasaakwa baa weewe umulaange mwiiwaako na riiso ra wuuja ja ˆvyeene niini nakuláangire na riiso ra wuuja tuku wuu?’
34 Aho, mutemi na nkalari akamutwaala ura mutúmwa na munyololwii, uko aturikiriwe mpaka arihe noongwa yoosi vuu.
35 Viivyo baa Taáta waani wa kurumwii ari vabweeyyirya kira umwi waanyu kooni si amuséire mwiiwaachwe yasírire na mutima waachwe woosi.”

19

Kusiita Muki (Maáriki 10:1-12)

1 Yéesu ˆakamarikirye kuluusika masáare aya, akalooka fuma Galiláaya, akatamanya fuuru isi ya Yudéea nyambuko ya luuji lwa Yorodáani.
2 Mpuka nkuulu ya vaantu ikamutuuba, uko akavahorya.
3 Vamwi va Mafarisáayo vakuuja noo muyera. Vakamuurya voosea, “Eri, Miiro yaruma muuntu kumureka muki waachwe sa kiintu chochoosi wuu?”
4 Akuuyirya akavasea, “Si munasoma tuku wuu? Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, aho ncholo, Muúmba ‘ajáa avuumba muuntu mulume na muuntu muki,’✡
5 ne akasea, ‘Sa jeyyo, muuntu mulume avarékaa vala íyo na taáta waavo, akava kiintu kimwi na muki waachwe, novo vaviri kuva vari muviri umwi.’✡
6 Sa jeyyo, si vari kuva vaviri tuku, ni muviri umwi. Jeyyo, ˆcheene akiluman’ya Muluungu, muuntu si ari nanukula tuku.”

---

† **18:24** ***taláanta:*** Ni isáare ra Kigiríki noo kusea mpía. Taláanta imwi ya chúuma cha mpía ni ja musáala wa muuntu wa myaaka ikimi na musasatu (16) ijáa. ✡ **19:4** Laanga Ncholo 1:27. ✡ **19:5** Laanga Ncholo 2:24.

7 Aho, vakamʉsea, “Sa che de Músa atʉrʉmira kʉmwaandikira muki taláka no mʉreka?”✡
8 Yéesu akavasea, “Músa avarekera mʉndooreka vadala vaanyu, sa ʉfafu wa mitima yaanyu. Maa kaa, keende aho ncholo si vijáa jeyyo tʉkʉ.
9 Ni kʉvawyiira niise, mʉʉntʉ yoyoosi ˆari musiita muki waachwe kooni si sa kʉyeenda na mʉlʉme wa mʉʉntʉ, maa aloole muki wiingi, ʉwo kʉva ari yooyeenda na muki wa mʉʉntʉ.”
10 Aho, vapooji vaachwe vakamʉsea, “Kooni noo ˆviri jeyyo kwa muki na mʉlʉme, ni vyaangʉ kʉdiira kʉloola!”
11 Yeeye akavasea, “Si voosi vari daha ruma ukiindya ʉhʉ tʉkʉ, maa kaa, vara ˆvaámbiririwaa ni Mʉlʉʉngʉ.
12 Vaantʉ viingi vavyaalwa matowáashi, viingi vabweeyyiwa matowáashi ni vaantʉ, na viingi valamʉla kʉva matowáashi sa Ʉtemi wa Kurumwii. Ʉra ˆari daha hokera ukiindya ʉhʉ ni ʉʉhokere.”

Yéesu Yoovatalarya Vasinga (Maáriki 10:13-16; Lʉka 18:15-17)

13 Aho, vasinga vaduudi vakareetwa na kʉri Yéesu sa avavikire mikono yaachwe na avaloombere. Maa kaa, vapooji vaachwe vakavaamirirya vara vaantʉ ˆvavareetáa.
14 Yéesu akavasea, “Vareki vasinga vaduudi vʉʉje na kʉri niini, kari mʉvakitire tʉkʉ! Sa Ʉtemi wa Kurumwii ni sa vaantʉ ˆvari ja ava vasinga.”
15 Aho, Yéesu akavatalarya avo vasinga, maa akiinʉka aho haantʉ.

Kʉheewa Nkaasʉ ya Sikʉ ˆJisiina Ʉhero (Maáriki 10:17-31; Lʉka 18:18-30)

16 Haaha, mʉʉntʉ ʉmwi akʉʉja na kʉri Yéesu, maa akamuurya, “Mukiindya, ni kiintʉ che kiija ndiri bweeyya sa mpokere nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero?”
17 Yéesu akamʉsea, “Sa che wookuunjurya kiintʉ kiija? Kwatiite ʉmwi vii noo mʉʉja. Kooni woosaaka ʉpate nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero, kwaatya ndairiri jaachwe.”
18 Ʉwo mʉʉntʉ akamuurya, “Ʉlairiri ʉrikwi?” Yéesu akamʉsea, “Kari wʉʉlaa tʉkʉ, kari ʉyéendaa na muki wa mʉʉntʉ tʉkʉ, kari wiívaa tʉkʉ, kari ʉlóngowereryaa mʉʉntʉ tʉkʉ,
19 ʉvanyemye vala íyo na taáta waanyu, na mweende mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo.”✡
20 Ʉwo mʉtavana akamʉsea, “Ayo yoosi nayakwaatya, che kei chookeeheka kʉri niini?”
21 Yéesu akamʉsea, “Kooni woosaaka ʉve usiina ˆchakeeheka kwaako, tamanya ʉkavae iyoombe máari ˆʉri nojo na mpía ˆʉri turya ʉvaheere vakiva. Jeyyo, turya ʉri máari ya kikomi ya mberii kurumwii. Aho, yeenda wuuntu-ube.”
22 Ʉwo mʉtavana ˆakateere jeyyo, akiirya mʉtima, maa akalooka, sa ni musúngaati maatʉkʉ vii ajáa.
23 Aho, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Kimaari noovawyiira, kʉva viri vyafafa maatʉkʉ vii kwa vasúngaati kwiingira Ʉtemii wa Kurumwii.
24 Kei ni kʉvawyiira niise, ni vyaangʉ ngamía kʉtweera na ihengerii ra sinkeni kʉlookya musúngaati kwiingira na Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ.”
25 Vapooji ˆvakateere ayo, vakatʉlʉvalatʉlʉvaala, maa vakamʉsea, “Ni ani de ˆari daha lamuririwa?”
26 Yéesu akavatuurirya miiso, maa akavasea, “Kwa vaantʉ si vidáhikaa tʉkʉ, maa kaa, kwa Mʉlʉʉngʉ viintʉ vyoosi vyadáhikaa.”

✡ **19:7** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 24:1. ✡ **19:19** Laanga Ufumo 20:12-16; Nkʉmbʉkira ya Miiro 5:16-20; Valáawi 19:18.

27 Aho, Peéteri akamʉsea, “Laanga! Suusu tareka kira kiintʉ tʉkakutuuba.
Che tʉrɨ turya?”
28 Yéesu akavasea, “Kimaarɨ noovawyiira, mpiindɨ viintʉ vyoosi ˆviri
bweeyyiwa ufya, Mwaana wa Mʉʉntʉ kiikala arɨ ichuumbii ra kitemi ra
nkongojima. Na nyuunyu vara ˆmuuntúubaa, kiikala mʉrɨ machuumbii ikimi
na yavirɨ moojilamʉrira nkolo ikimi na ivirɨ ja Isiraéeli.✡
29 Na kira mʉʉntʉ ˆareka nyuumba, au vaanaavo, au marʉʉmbʉ, au taáta,
au íyo, au vaana, au mawʉnda sa niinɨ, hokera arɨ mara igana rɨmwɨ (100)
kʉlookererya, na hokera arɨ nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.
30 Maa kaa, vara va ncholo veera varɨ mukirii, na vara va mukirii kʉva varɨ
va ncholo.

20

Lusímo lwa Vatʉmami Iwundii ra Misabíibu

1 Ʉtemi wa Kurumwii, wiifwíine na mʉʉntʉ ˆajáa na iwʉnda ra misabíibu.
Ʉwo ajáa afuma namʉtóondo noo saaka vibarúwa sa iwundii kwaachwe.
2 Akiirʉmira novo kʉvariha mpía ya dináari ɨmwɨ kwa sikʉ, maa akavat-
waala na iwundii raachwe ra misabíibu.
3 Mpiindɨ jo yʉʉrira ng’oombe, akafuma, akashaana viingɨ viímire isóokwii
baa mʉrɨmo tʉkʉ.
4 Akavasea, ‘Baa nyuunyu tamanyi na iwundii raanɨ ra misabíibu
mʉkatʉmame, na niinɨ varɨha ndirɨ kira ˆcheene Miiro yaruma.’
5 Jeyyo vakatamanya. Ʉwo mweeneiwʉnda akafuma kei mpiindɨ ja
mpoloonge, na mpiindɨ ja cháámuusi, akabweeyya vivira.
6 Baa mpiindɨ jo fyʉʉla ng’oombe akafuma kei. Aho isóokwii, akashaana
vaantʉ viingɨ viímire, maa akavuurya, ‘Sa che mwiímire aha chobu baa
mʉrɨmo tʉkʉ?’
7 Novo vakamʉsea, ‘Sa kusiina mʉʉntʉ ˆatʉhíire mʉrɨmo tʉkʉ.’ Yeeye
akavasea, ‘Baa nyuunyu tamanyi mʉkatʉmame iwundii raanɨ ra misabíibu.’
8 ˆƗkafike niiwʉlo, mweeneiwʉnda ra misabíibu akamʉsea mʉtʉmami
ˆiímirɨraa vatʉmami vaachwe, ‘Vaanirɨre vatʉmami voosi ʉvarɨhe mʉsáala
waavo. Waandɨre na ʉra ˆakíimikiriirye fʉʉrʉ ʉra wa ncholo.’
9 Vara vatʉmami ˆvajáa vaheewa mʉrɨmo mpiindɨ jo fyʉʉla ng’oombe, kira
mʉʉntʉ akarɨhwa mpía ya dináari ɨmwɨ.
10 Vara va ncholo ˆvakʉʉje, vakiisea rɨhwa varɨ ˆjiri foo kʉlookya vara viingɨ.
Maa kaa, kira mʉʉntʉ akarɨhwa mpía ya dináari ɨmwɨ.
11 Vakahokera mpía jaavo, maa vakaanda mʉng’ʉʉrɨra mweeneiwʉnda,
12 voosea, ‘Vaantʉ ava ʉvahíire mʉrɨmo mpiindɨ jo fyʉʉla ng’oombe
vatúmamire kwa isaa rɨmwɨ vii. Ha de joolɨ ʉvaríhire hamwɨ na suusu
ˆtayímiriirye uruto wa mʉrɨmo na ivááva ra mwaasʉ chobu?’
13 Aho, ʉra mweeneiwʉnda akamʉsea ʉmwɨ waavo, ‘Kijeengi, sɨ
nakʉkwáatire matu tʉkʉ! Eri, sɨ twaarɨ twiirúmiire marɨho ya mpía ya dináari
ɨmwɨ tʉkʉ wʉʉ?
14 Sʉmʉla kira ˆkikʉtéire, wiitamanyirye. Niinɨ nalámwiire kʉmʉheera ʉhʉ
akíimikiriirye hamwɨ na weewe.
15 Eri, Miiro sɨ yaruma niinɨ kutumia máari jaanɨ ja ˆvyeene noosaaka tʉkʉ
wʉʉ? Eri, wookoona ʉsʉʉngʉ sa viintʉ niinɨ naboohya ɨnda wʉʉ?’”
16 Yéesu akamʉsea, “Jeyyo, vara va mukirii, kʉva varɨ va ncholo, na vara va
ncholo, kʉva varɨ mukirii.”

Yéesu Yoolʉʉsa Inkwya na Ʉfʉfúʉko Waachwe lwa Katatʉ (Maáriki 10:32-34; Lúka 18:31-34)

✡ **19:28** Laanga Danyéeli 7:9-14.

17 Mpiindi Yéesu ˆaambukáa na Yerusaléemu, ajáa avasumula vapooji vaachwe ikimi na vavirí na ivarwii. Aho, akavasea,
18 “Ni kaambuka tiise na Yerusaléemu, na Mwaana wa Muuntu viikwa arí mikonwii ya vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro. Voovo luusa varí irya akwye.
19 Kumukwaatya varí mikonwii ya vaantu si ˆvarí Vayahúudi sa vamuvae mijeléedi na vamuning’in’ye musaláabii fuurú akwye. Maa kaa, siku ya katatu fufuka arí!”

*Kuloomba kwa Íyo Waala Yaakúupu na Yoohá*ani *(Maá*riki *10:35-45)*

20 Aho, íyo waala vaana va Sebedáayo akadoma na kurí Yéesu hamwi na vaana vaachwe, akamwiinamira, maa akamuloomba amubweeyyirye kiintu kimwi.
21 Yéesu akamuurya, “Che woosaaka?” Ne akasea, “Nooloomba vaana vaani ava vavirí umwi iikale mukono waako wa kumooso, na wiingi mukono waako wa kulume Utemii waako.”
22 Yéesu akamusea, “Si wootaanga ˆcheene wooloomba tuku. Eri, daha muri kunyweera nduvo ˆng’eene ndiri nyweera niini wuu?” Vakasea, “Daha turí.”
23 Yéesu akavasea, “Nduvo yaani kiinyweera muri, maa kaa, kwiikala mukono waani wa kulume na wa kumooso si viri vyaani kuvaheera tuku. Nkalo ijo ni sa vara ˆviimiriwa neeja ni Taáta waani.”
24 Vapooji vara viingi ikimi ˆvakateere jeyyo, maa vakavakalarira vara vanduu vavirí.
25 Maa kaa, Yéesu akavaanirira voosi, maa akavasea, “Mwamányire vakúúlu va vaantu si ˆvarí Vayahúudi, vaviímirira vaantu vaavo na ngururu, na vakúúlu vaavo valáiraa vatiite wiimiriri mweeri yaavo.”
26 Kurí nyuunyu si noosaaka vive jeyyo tuku. Kirí vyoova jeyyo, muuntu ˆyoosaaka ave mukúúlu kwaanyu, ni mpaka ave mutumami waanyu.✡
27 Kei, muuntu yoyoosi ˆyoosaaka kuva wa ncholo kwaanyu, ni mpaka ave mutúmwa waanyu.
28 Viivyo Mwaana wa Muuntu si uuja jo tumamirwa tuku, maa kaa, uuja sa ji avatumamire vaantu, kei atoole nkaasu yaachwe kuva ununuuli sa vaantu ˆvarí foo.

*Yéesu Yoohorya Vahoku Vavirí (Maá*riki *10:46-52; Lúka 18:35-43)*

29 Mpiindi Yéesu na vapooji vaachwe ˆviinukáa fuma Yeríiko, mpuka nkuulu ya vaantu ijáa yavatuuba.
30 Mbarimbarí ya njira, vajáa viíkyiire vahoku vavirí. ˆVakateere Yéesu yoolooka, vakatula isóso voosea, “Yéesu Mweenevyoosi, Sha Daúdi, tulaange na riiso ra wuuja!”
31 Mpuka ya vaantu ikavadalavya vareke tula isóso, maa kaa, voovo vakadoomererya tula isóso voosea, “Ee Sha Daúdi, Mweenevyoosi, tulaange na riiso ra wuuja aai!”
32 Yéesu akiima, maa akavaanirira yoosea, “Che moosaaka nivabweeyyirye?”
33 Novo vakasea, “Mweenevyoosi, toosaaka toone.”
34 Yéesu akavoonera mbavariri, akavasaasya miiso yaavo. Hahara miiso yaavo yakatuunukuka, novo vakamutuuba.

✡ **20:26** Laanga Yooháani 13:12-17.

21

Yéesu Yooteengiwa Yerusaléemu na Siriri
(Maáriki 11:1-11; Lúka 19:28-40; Yoohaáni 12:12-19)

1 Yéesu na vapooji vaachwe ˆvakasengerere fika Yerusaléemu, vakafika
iturii ra Besifáage, Luulwii lwa Miseitúuni. Aho, Yéesu akavatuma vapooji
vaachwe vaviri,
2 akavasea, “Tamanyi na iturii ˆriri aho mbere, na ˆmuri fika vii shaana
muri ndákwi ˆyachúungirwe na mwaana waachwe. Jichunguli muundetere.
3 Kooni muuntu avuúriirye chochoosi musei, ‘Mweenevyoosi yoojisaaka,’ na
uwo muuntu varekera ari chaangu.”
4 Masáare aya yafumira sa masáare ˆyaluuswa ni muláali na mutwe yaki-
imane,
5 “Vawyiire vaantu va múuji wa Sayúuni,
laangi Mutemi waanyu yookuuja!
Ahola na iivérekiirye ndákwi,
ˆng’eene iri hamwi na mwaana.”✡
6 Vara vapooji vaviri vakabweeyya ja ˆvyeene vajáa valáiririiwe ni Yéesu.
7 Vakiireeta ira ndákwi na mwaana waachwe, vakaala ingo jaavo myoong-
wii ya ijo ndákwi, maa Yéesu akaambuka.
8 Mpuka nkuulu ira ˆyamutuubáa vakaala ingo njirii na viingi vakatema
matáampi ya miti, maa vakaala njirii.
9 Vaantu vara ˆvajáa vamulóngoriire na vara ˆvamutuubáa, vatuláa isóso
voosea,
“Aduumbwe Sha Daúdi,
atalariwa yeeye ˆyookuuja kwa irina ra IJUVA!
Kuduumbwe kurumu mweerimweeri.”✡
10 Yéesu ˆakiingire Yerusaléemu, múuji woosi ukajimbuka maatuku vii. Aho,
vakaanda kiiyurya, “Uhu ni ani?”
11 Mpuka ya vaantu ira ˆijáa na Yéesu vakavasea, “Uhu ni Yéesu muláali na
mutwe kufuma Nasaréeti múuji wa Galiláaya.”

Yéesu Kaayii Njija ya Ijuva
(Maáriki 11:15-19; Lúka 19:45-48; Yoohaáni 2:13-22)

12 Yéesu akiingira waámii ya Kaaya Njija ya Ijuva, akaanda vakibirya vaantu
voosi ˆvaváa iyoombe no wula viintu sa vamutoorere Ijuva. Akakundula
méesa ja vaantu ˆvawulanáa mpía na akakundula machuumbi ya vaantu
ˆvaváa iyoombe njiva.
13 Aho, akavasea, “Masáarii ˆYari Mpeho vyaandikwa, ‘Nyuumba yaani
kaanirirwa iri nyuumba yo muloomba Muluungu.’✡ Maa kaa, nyuunyu
mwiiválandwiire ikava ‘mpaanga ya viívi.’✡”
14 Vahoku na vivete vajáa vuuja na Kaayii Njija na yeeye akavahorya.
15 Maa kaa, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro ˆvakoone
viintu ˆvihwáalaryaa ˆvyeene Yéesu abweeyyáa, kei na viintu vasinga ˆviimbáa
waámii ya Kaaya Njija voosea, “Aduumbwe Mwaana wa Daúdi,” vakakalala.
16 Aho, vakamusea, “Eri, si wooteera ˆcheene ava voolusa tuku wuu?” Yéesu
akavasea, “Hii. Si munasoma Masáare ˆYari Mpeho ˆcheene yaluusa tuku wuu?
Yaluusa,
‘Kwa milomo ya vaana vaduudi na nkuumbu,
wiikiimanirya duumbi.’✡”

✡ **21:5** Laanga Sakaría 9:9. ✡ **21:9** Laanga Sabúuri 118:25-26. ✡ **21:13** Laanga Isáaya 56:7. ✡ **21:13** Laanga Yeremía 7:11. ✡ **21:16** Laanga Sabúuri 8:2.

17 Aho, akavareka maa akalooka na weerwii ya múuji fuurʉ iturii ra Besanía kuuntʉ ˆalaala uchikʉ ʉwo.

Mʉsaambu Wookuuma (Maáriki 11:12-14, 20-24)

18 Namʉtóondo vii mpiindi Yéesu ˆahindukáa na múujii, akaavwa ni njala.
19 Aho, akoona mʉsaambu mbarimbari ya njira, akuutamanyirya, maa kaa, si ashaana kiintʉ tukʉ, akashaana masaambi vii. Aho akuusea, “Si ʉkatuungire ndiiwa kei vii kaa tukʉ!” Haaho, mʉsaambu ʉkanyaamala.
20 Vapooji vaachwe ˆvakoone jei, vakahwaalala maatukʉ vii voosea, “Jooli vivíire mʉsaambu ʉnyaamale chaangʉ jei?”
21 Yéesu akavasea, “Kimaari noovawyiira, koони mʉvíire na kuruma baa kʉva na kivundu tukʉ kʉra mitimii yaanyu, si mʉri daha tʉmama iki ˆkivíire vii kʉri ʉhʉ mʉsaambu tukʉ. Maa kaa, daha mʉri kulusea ulu luulu, ‘Kuurika ʉkafweitirwe mayiyii,’ novyo kʉva viri jeyyo.
22 Chochoosi ˆmʉri loomba mpiindi ˆmoomʉloomba Mʉluungʉ, koони mooruma, kipata mʉri.”

Yéesu Yoofoorimwa Luviro Lwaachwe (Maáriki 11:27-33; Lúka 20:1-8)

23 Yéesu ˆakafike Yerusaléemu, akiingira na waámii ya Kaaya Njija, maa akaanda kiindya. Aho, vakúúlʉ va veeneisi va IjʉvaNa vawosi va Vayahúudi vakuuja na kuuntʉ ˆakiindyáa, maa vakamuurya, “Ni kwa wiimiriri urikwi wootʉmama aya masáare? Na ni ani akʉheera wiimiriri ʉhʉ?” 24 Yéesu akavasea, “Naani kuvuurya ndiri kiintʉ kimwi. Kooни muúyiirye, naani vawyiira ndiri ni kwa wiimiriri urikwi nootʉmama aya masáare.
25 Ʉbatíiso wa Yooháani ni hai ˆwafuma? Ni kurumwii bakʉ kwa vaantʉ?” Vakaluusikan’ya voovo kwa voovo voosea, “Kooни taséire, ‘Wafuma kurumwii,’ sea ari, ‘Haaha amwi si mumuruma?’
26 Maa kaa, kooни taséire, ‘Wafuma kwa vaantʉ,’ tookoofa mpuka ya vaantʉ, sa voosi vamuruma Yooháani ni mʉláali na mʉtwe wa Mʉluungʉ.”
27 Sa jeyyo vakamʉsea Yéesu, “Iyaʉ, si tamányire tukʉ.” Ne akavasea, “Baa niini si ndiri vawyiira ni kwa wiimiriri urikwi nootʉmama aya tukʉ.”

Lusímo lwa Vaana Vaviri

28 “Jooli mookoona? Muuntʉ ʉmwi ajáa atiite vaana vaviri. Akamʉdomera ndaambere, maa akamʉsea, ‘Mwaana waani, tamanya ʉkatʉmame iwundii ra sabíibu isikʉ.’
29 Mwaana waachwe akamʉtatʉla yoosea, ‘Si ndiri doma tukʉ!’ Mpiindi ˆjikalooke, akavalandʉla miryuungʉ yaachwe akatamanya.
30 Aho, ʉra moosi akamʉdomera mwaana waachwe wiingi akamuwyiira vivira. Ʉwo akamʉrʉmira yoosea, ‘Taáta tamanya ndiri,’ maa kaa, si atamanya vii kaa tukʉ.
31 Ni arikwi kati ya ava vaviri ˆatʉmama kira ˆcheene taáta waavo asaakáa?” Novo vakamʉsea, “Ni ʉra wa ncholo.” Yéesu akavasea, “Kimaari noovawyiira, vasaankan’yi kóodi na vahéngeeti voovalongorera kiingira na Ʉtemii wa Mʉluungʉ.
32 Yooháani ʉʉja na kwaanyu kʉvoonekya njira ya ʉwoloki, nyuunyu si mumuruma tukʉ, maa kaa, vasaankan’yi kóodi na vahéngeeti vamuruma. Baa neembe moona ayo, mpiindi ˆjikalooke si mwavalandʉka na mumurume tukʉ.

Yéesu Yoovafwaanirirya Vakúúlʉ va Vayahúudi na Varimi Vavi (Maáriki 12:1-12; Lúka 20:9-19)

33 Teereri lusímo lwiingi. Kwajáa kwatiite muuntu umwi ^ajáa na iwunda. Aho iwundii raachwe, ajáa ahaanda misabíibu, akariingirirya lukaande, akasiimba iduundu ro fuunchira sabíibu so tengenesera diváai na akajeenga kivaanda kiliihi cho rindirira. Aho, akavakojya varimi iro iwunda, maa yeeye akakera njira.
34 Mpiindi jo chwa ^jikafike, akavatuma vatumami vaachwe vakasumule haantu haachwe ha ndiiwa fuma kwa avo varimi.
35 Vara vaantu ^vakojiwa vakavakwaata vara vatumami, umwi vakamuvaa, wiingi vakamuulaa na wiingi vakamuvaa na mawye.
36 Aho, mweeneiwunda akatuma vatumami viingi ^vari foo kulookya vara va ncholo, novo vakavabweeyyirya uvi vivira.
37 Lo kiimikirirya akamutuma mwaana waachwe na kwaavo kunu yookisea, 'Kumunyemya vari mwaana waani.'
38 Maa kaa, vara ^vakojiwa iwunda ^vakamoone mwaana waachwe vakiiwyiira, 'Uhu noo mupaari wa iri iwunda. Hendi tumuulae, maa upaari waachwe uve wiiswi!'
39 Jeyyo, vakamukwaata, vakamufweitira na weerwii ya iwunda ra misabíibu, maa vakamuulaa.
40 Haaha ^ari kuuja mweeneiwunda ra misabíibu, ni jooli ari vabweeyya avo vaantu avakojya?"
41 Vakamusea, "Na nkalari vamala ari avo vavi! Aho, vakojya ari iwunda ra misabíibu vaantu viingi ^veene viindoomuriha ndiiwa mpiindi jo chwa."
42 Yéesu akavasea, "Eri, si munasoma Masáare ^Yari Mpeho ^cheene yaluusa tuku wuu?
'Iwye ^rasiitwa ni vajeengi,
ravíire iwye ikuulu ra kichurii.
IJUVA atúmamire isáare iri,
noro rabooha na ni iyeni maatuku vii miiswii yiitu.'✡
43 Sa jeyyo, ni kuvawyiira niise, Utemi wa Muluungu seyyiwa uri kwaanyu, na heewa vari vaantu va isi jiingi ^veene vari daha kuvyaala ndiiwa jaachwe.
44 Kira muuntu ^awíjaa mweeri ya iwye iri, ng'enyekang'enyeka ari, na ura ^riri muwyiira chiniika ari kamwi."✡
45 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva na Mafarisáayo ^vakateere símo ja Yéesu, maa vakataanga ni voovo joovaluusa.
46 Vakasaaka njira yo mukwaata, maa kaa, vakoofa ira mpuka ya vaantu sa vamoonáa ja muláali na mutwe wa Ijuva.

22

Lusímo lwa Ngovi ya Ilóola (Lúka 14:15-24)

1 Yéesu akaluusika na Mafarisáayo kei kwa símo, akavasea,
2 "Utemi wa Kurumwii wiifwíine na mutemi umwi ^ajáa iimya neeja ngovi ya ilóola ya mwaana waachwe.
3 Akavatuma vatumami vaachwe, vakavaaniriire vara vaantu ^ajáa avaláarikire vuuje na ngovii, novo vakasiita kuuja.
4 Akatuma vatumami viingi kei, akavasea, 'Vasei vara ^valáarikirwe, ngovi yahúmwiire sa nyuunyu, nahúmwiire baa siinja nkabaako jaani ja ng'oombe na njiiku ^janona. Teengi na ngovii.'
5 Vara ^valáarikirwe baa si vavikwaatya tuku, vakiilookera, umwi na iwundii kwaachwe, wiingi na mirimwii yaachwe.

✡ **21:42** Laanga Sabúuri 118:22-23. ✡ **21:44** Laanga Isáaya 8:14-15; Danyéeli 2:31-45.

6 Viingi vakavakwaata vara vatumami, vakavabweeyyirya vyaviiha na vakavuulaa.
7 Ura mutemi akakalala maatukú vii, akatuma mpuka ya valwi nkoondo vaachwe ikavamala vara vuulai, na múuji waavo vakuumala na mooto.
8 Aho, akavasea vatumami vaachwe, 'Ngovi ya ilóola yahúmwiire kiimiwa neeja, maa kaa, vara ^navalaarika si vavalwa viima neeja vuuje tuku.
9 Haaha tamanyi na kuuntu njira ^jalumana, mumulaarike kira muuntu ^muri moona uuje na ngovii.'
10 Aho, vara vatumami vakafuma vakadoma na kuuntu njira ^jalumanira, vakavateengya vaantu voosi ^vavashaana, vavi na vaaja. Baanka ya ngovi ikamema vayeni.
11 Maa kaa, mutemi ^akiingire sa avoone vayeni va ngovi, akamoona muuntu umwi asiina ingo ya ngovi ya ilóola.
12 Mutemi akamuurya, 'Kijeengi, jooli wiíngiire na kunu baa ingo ya ngovi tuku?' Ura muuntu ajáa asiina cho luusa tuku.
13 Aho, mutemi akavasea vatumami vaachwe, 'Muchuungi mikono na mawulu na mumufweite na weerwii kuri na kilwiirya, uko kuva kuri na kiriro no sha mayeo.'
14 Sa vara ^vaanirirwa ni foo vari, maa kaa, vara ^vasaawulwa ni vake."

Kuriha Kóodi kwa Kaisáari
(Maáriki 12:13-17; Lúka 20:20-26)

15 Aho, Mafarisáayo vakatamanya, maa vakiita noo kiimya neeja muryuungu wo mukwaata kwa masáare yaachwe mweeneevyo.
16 Vakavatuma vapooji vaavo hamwi na vaantu va mutemi Heróode voosea, "Mukiindya, takumányire weewe ni muuntu ^ulúusaa kimáári, na wakíindyaa njira ya Muluungu kwa kimáári baa si uláangaa ukúulu wa muuntu tuku. Weewe si uláangaa buuwo tuku.
17 Hooni tuwyiire, jooli wookoona? Ndairiri jaruma muuntu arihe kóodi kwa Kaisáari, baku tuku?"
18 Maa kaa, Yéesu kunu yootaanga miryuungu yaavo mivi, akavasea, "Nyu-unyu vakweembi, amwi mooyera kuuntea?
19 Hooni nyonekyi mpía yo rihira kóodi." Maa vakamuretera mpía ya dináari.
20 Ne akavuurya, "Buuwo ihi na irina iri ni vya ani?"
21 Vakamusea, "Ni vya Kaisáari." Aho, Yéesu akavasea, "Haaha, vya Kaisáari muheeri Kaisáari, na vya Muluungu muheeri Muluungu."
22 ^Vakateere jeyyo, vakahwaalala maatuku vii. Aho, vakamureka, vaki-ilookera.

Kuloola na Ufufúuko
(Maáriki 12:18-27; Lúka 20:27-40)

23 Siku yiiyo, Masadukáayo, noo kusea vara ^vaséaa kusiina kufufuka tuku, vakuuja na kuri Yéesu. Aho, vakamusea,
24 "Mukiindya, Músa asea, 'Kooni muuntu akwíire baa kuva na vaana tuku, mwaanaavo yoosaakwa amupaale uwo mulala sa amuvyaarire vaana mwaanaavo ura ^aakwya.'✡
25 Haaha miitu kujáa kwatiite vaana valume mufungati va muuntu umwi. Ura wa ndaambere akaloola muki, uhu akakwya, na sa viintu ajáa asiina mwaana, akamurekera mwaanaavo ura mulala.
26 Kiintu kiikyo kikafumira kwa mwaanaavo wa kaviri, na wa katatu, na fuuru wa mufungati.

✡ **22:24** Laanga Nkumbukira ya Miiro 25:5-6.

27 Maa reeru, ura muuntu muki ne akawulala.
28 Haaha, siku iira ya ufufúuko ura muuntu muki ni muki wa ani ari kuva? Sa voosi mufungati vamuloola."
29 Yéesu akavasea, "Mwahóniirye sa si mumányire Masáare ^Yari Mpeho na ngururu ja Muluungu tuku.
30 Mpiindi ja ufufúuko, vaantu si vakalóorire noo loolwa tuku, voovo kuva vari ja mirimu miija ya kurumwii.
31 Maa kaa, kwa ufufúuko wa vaantu ^vaakwya si munasoma kira Muluungu ^avawyiira, yoosea,
32 'Niini ni Muluungu wa Aburaháamu, Muluungu wa Isaka, Muluungu wa Yaakúupu tuku wuu'?✡ Yeeye si Muluungu wa vaantu ^vaakwya tuku, yeeye ni Muluungu wa ^vari nkaasu."*
33 Mpuka ya vaantu ^vakateere jei, vakahwaalariwa ni ukiindya waachwe.

Ulairiri Mukuulu Kulookya Yoosi
(Maáriki 12:28-34; Lúka 10:25-28)

34 Mafarisáayo ^vakateere Yéesu avatúunikire milomo Masadukáayo, maa vakiijiinga hamwi.
35 Umwi waavo ^mweene ajáa mukiindya wa Miiro akamuurya Yéesu ko muyera,
36 "Mukiindya, urikwi noo ulairiri mukuulu kuri Miiro ya Muluungu?"
37 Yéesu akamusea, " 'Mweende IJUVA Muluungu waako na mutima waako woosi, na nkaasu yaako yoosi, na muryuungu waako woosi.'✡
38 Uhu noo ulairiri wa ncholo na mukulukuulu.
39 Ulairiri wa kaviri wiifwíine na uwo, 'Mweende mwiiwaako ja ^vyeene wiiyenda mweeneevyo.'✡
40 Miiro na valáali na mutwe voosi, mwaariryo waavo ni ndairiri iji ivíri."

Masía ni Mweenevyoosi na Mwaana wa Daúdi
(Maáriki 12:35-37; Lúka 20:41-44)

41 Mafarisáayo ^vakiijiinge hamwi, Yéesu ajáa avuurya,
42 "Jooli moomwiiririkana Masía? Yeeye ni mwaana wa ani?" Vakamusea, "Mwaana wa Daúdi."
43 Ne akavasea, "Jooli de Daúdi kati ^aluusikáa ko longoolwa ni Mutima Muuja amwaaniriira, 'Mweenevyoosi'? Yeeye asea,
44 'IJUVA amusea Mweenevyoosi waani,
"Ikala mukono waani wa kulume,
fuuru nivaviike vavi vaako,
vave isi ya majeo yaako." '✡
45 Haaha kooni Daúdi yoomwaaniriira, 'Mweenevyoosi' waachwe, ha de jooli Masía ari kuva mwaana wa Daúdi?"
46 Kusiina muuntu ^adaha kumuuyirya isáare tuku. Na kwaandira siku iyo, kusiina ^ayera kumuurya kei tuku.

23

Vaantu Vavalaange Neeja Vakiindya va Miiro
(Maáriki 12:38-40; Lúka 11:37-52; 20:45-47)

1 Aho, Yéesu akiisea ira mpuka ya vaantu hamwi na vapooji vaachwe,

---

✡ **22:32** Laanga Ufumo 3:6. * **22:32** ***si Muluungu wa vaantu ^vaakwya tuku, yeeye ni Muluungu wa ^vari nkaasu:*** Mpiindi Muluungu ^aluusáa jei, ava vaantu vajáa vaakwya kali vii. Haaha kiintu Muluungu ^aluusa aha, ava vaantu ni nkaasu vari kimutima hamwi na yeeye. ✡ **22:37** Laanga Nkumbukira ya Miiro 6:5. ✡ **22:39** Laanga Valáawi 19:18. ✡ **22:44** Laanga Sabúuri 110:1.

2 “Vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vatiite wiimiriri wo vakiindya vaantu Miiro ya Músa.
3 Jeyyo, mwasaakwa muvatuube kira kiintu ˆvoovawyiira. Maa kaa, kari muvatuube ˆcheene voobweeyya tuku, sa si vatúubaa kira ˆvaváriyulaa tuku.
4 Voovo vachúungaa miriwa mikuulu na vavavérekyaa vaantu, maa kaa, voovo veeneevyo si vasáakaa kwiiyinula baa na imaamba vii tuku kwiiseesya.
5 Viintu vyoosi vabwéeyyaa sa vaantu voone. Vaténgeneshaa nkova jawariha ˆvaandika Miiro,✡ maa de vandookiivikira vipáamii na mikonwii. Kei, valíihyaa ndihi ja mikáwo ja ingo jaavo kulookya ja viingi. 6 Veenda kwiikala haantu ha nyemi ngovii na machuumbii ya mbere masinagóogii.
7 Veenda luumbiwa masóokwii na veenda vaantu vavanirire, ‘Ee Mukiindya.’
8 Maa kaa, nyuunyu kari mwaánirirwaa mukiindya tuku, sa mwatiite Mukiindya umwi vii na nyuunyu voosi ni vanduu.
9 Na nyuunyu kari muumwaániriraa muuntu yoyoosi taáta aha weerwii tuku, sa mwatiite Taáta umwi, yeeye ni kurumwii ari.
10 Kari mwaánirirwaa mukiindya tuku, sa mwatiite mukiindya umwi, ne noo Masía.
11 Mukúúlu kuri nyuunyu kuva ari mutumami waanyu.
12 Ura ˆiiyámbukyaa, kiimiwa ari, na ura ˆiikíimyaa, kaambukiwa ari.

Yéesu Yoodalavya Ukweembi wa Mafarisáayo (Maáriki 12:40; Lúka 11:39-42, 44, 52; 20:47)

13 Maa kaa, ni mpolai kuri nyuunyu vakiindya va Miiro na nyuunyu Mafarisáayo, nyuunyu vakweembi! Nyuunyu mootuuba vachuungira vaantu weerwii ya Utemi wa Kurumwii. Nyuunyu veeneevyo si mwiíngiraa tuku, na vara ˆvoosaaka kwiingira muvakítiraa.
[
14 Ni mpolai kuri nyuunyu vakiindya va Miiro na nyuunyu Mafarisáayo vakweembi. Nyuunyu mwanyáhiraa nyuumba ja valala, na kwa ukweembi mwamulóombaa Muluungu vilihi. Sa jeyyo, heewa muri irya ˆralookya.]
15 Ni mpolai kuri nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mwakéraa njira kuri isi na mayiyii moosaakira muuntu umwi atuube díini yaanyu, na ˆari vatuuba mwamubwéeyyaa ave wa Jehénamu mara kaviri kulookya nyuunyu!
16 Mpolai nyuunyu valongooli vahoku. Nyuunyu mwaséaa kooni muuntu iiláhire kwa Kaaya Njija ya Ijuva si kiintu tuku. Maa kaa, kei mwaséaa kooni muuntu iiláhire kwa saháabu ya Kaaya Njija uwo iikúndikire kwa kwiilaha kwaachwe.
17 Nyuunyu vahoku vakookoyo, ni kirikwi noo kikúúlu, saháabu baku Kaaya Njija ira ˆitálaryaa saháabu ive njija mbere ya Muluungu?
18 Kei mwaséaa, ‘Kooni muuntu iiláhire kwa masabáahu si kiintu tuku, maa kaa, kooni muuntu iiláhire kwa mpóryo ˆiri mweeri yaachwe, uwo iikúndikire kwa kwiilaha kwaachwe.’
19 Nyuunyu vahoku, ni kirikwi noo kikúúlu, ira mpóryo baku masabáahu ira ˆyookiibweeyya mpóryo ive njija mbere ya Muluungu?
20 Haaha muuntu yoyoosi ˆiiláhaa kwa masabáahu, uwo iiláhaa kwa masabáahu na viintu vyoosi ˆviri mweeri yaachwe.
21 Muuntu yoyoosi ˆiiláhaa kwa Kaaya Njija, iiláhaa kwa iyo Kaaya na kwa ura ˆiíkalaa isii yaachwe.

✡ **23:5** Laanga Ufumo 13:1-16; Nkumbukira ya Miiro 6:4-9; 11:13-21.

22 Na ʉra ˆiiláhaa kwa kurumu, iiláhaa kwa ichuumbi ra Mʉlʉʉngʉ na kwa
yeeye ˆiíkalaa mweeri ya ɨro ichuumbi.
23 Nɨ mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi!
Nyuunyu mwatóolaa rɨmwɨ ra malʉʉndʉ ikimi ya faaɨ, biinsáari na jíira
na kʉnʉ mooreka masáare ya kɨkomikoomi ya Miiro ya Mʉlʉʉngʉ baa ja
ʉwoloki, kʉlaanga na riiso ra wʉʉja na kuruma. Ivyo noo viintʉ ˆvyasaakwa
mʉtʉmame, na baa kei, karɨ mʉreke aya yɨɨngɨ tʉkʉ.
24 Nyuunyu valongooli vahoku. Mwasʉʉjaa vidúúdu, kʉnʉ moomerya
ngamía!
25 Nɨ mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi!
Nyuunyu mʉndoosuunta ndʉvo na sahá ani kwa weerwii, maa kaa, isii
jamema kʉnyahɨra máari na ʉláku.
26 Weewe Mʉfarisáayo mʉhoku, suunta ta isii ya ndʉvo, maa de weerwii ya
ndʉvo kʉsʉʉntɨke.
27 Mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi!
Nyuunyu mʉrɨ ja mbɨrɨíra ˆjahakwa chokáa, jira ˆjoónekanaa jabooha weer-
wii, kʉnʉ jamema makúfa ya vaantʉ ˆvaakwya na waavu wa mavala
ˆyiísimiresimire.
28 Nɨ viivyo, kɨweerwii moónekanaa ja vaantʉ vawoloki, maa kaa, isii
mwamema ʉkweembi na kuwuna miiro.
29 Nɨ mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi!
Nyuunyu mʉndoojeengerera mbɨrɨíra ja valáali na mʉtwe va Ijʉva no boher-
erya mbɨrɨíra ja vaantʉ vaaja.
30 Na mwaséaa, ‘Ngaarɨ tʉjáa twiikala mpɨɨndɨ ya vala baaba wiitʉ, ngaarɨ sɨ
tatʉmaman’ya mʉrɨmo wo kiita sakami ya valáali na mʉtwe va Ijʉva tʉkʉ.’
31 Kwa njɨra ɨyo moónekyaa nyuunyu mʉrɨ vaana va vara ˆvavʉʉláa valáali
na mʉtwe va Ijʉva.
32 Haaha marikiriryi mʉrɨmo mʉvɨ ˆmweene vala baaba waanyu vaanda.
33 Nyuunyu nɨ njoka, nyuunyu nɨ mbyaala ya nyororooda! Jooli mʉrɨ neha
kʉheewa irya ro twaalwa na Jehénamu?
34 Ɨkɨ noo ˆchooreka navatúmɨraa valáali na mʉtwe, vaantʉ ˆvarɨ na tooti
na vakiindya. Vamwɨ vʉʉlaa mʉrɨ noo vaning’in’ya mʉsaláabii fʉʉrʉ vakwye,
vɨɨngɨ vavaa mʉrɨ mɨjeléedi masinagóogii yaanyu na vɨɨngɨ vatuuba mʉrɨ fuma
múuji ʉhʉ fʉʉrʉ wɨɨngɨ.
35 Jeyyo, sakami ya vawoloki yoosi ˆyiitwa aha weerwii ɨve mweeri yaanyu,
keende sakami ya Abéeli mʉwoloki, fʉʉrʉ sakami ya Sakaría mwaana wa
Barakía, ʉra ˆmwamʉʉlaa katɨ na katɨ ya masabáahʉ na Haantʉ Haaja.✡
36 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, aya yoosi kʉʉja yarɨ mweeri ya mbyaala ɨhɨ!

Yéesu Yookaavwa Mʉtɨma sa Múuji wa Yerusaléemu (Lʉ́ka 13:31-35)

37 Aka Yerusaléemu, aka Yerusaléemu, weewe ˆwʉʉ́laa valáali na mʉtwe
na ˆʉváva na mawye vara ˆvatúmwaa kwaako. Nɨ kangaɨ nasáakaa
vasaankan’ya vaana vaako ja nkʉkʉ viintʉ ˆɨkʉ́nɨkɨrɨraa nchʉʉ́rʉ jaachwe
mbavii jaachwe, maa kaa, weewe wasiita?
38 Laanga nyuumba yaako yarékirwe ntʉhʉ na nkɨva.
39 Sa noovawyɨɨra, sɨ mʉkaanyɨíne kei tʉkʉ fʉʉrʉ mpɨɨndɨ ɨra ˆmʉkaséire,
‘Atalariwa yeeye, ˆyookʉʉja kwa irina ra IJʊVA.’✡”

✡ **23:35** Laanga Ncholo 4:8; 2 Masáare ya Mpɨɨndɨ 24:20-22. ✡ **23:39** Laanga Sabúuri 118:26.

24

Kʉvawa kwa Kaaya Njija ya Ijʉva
(Maáriki 13:1-2; Lúka 21:5-6)

1 Yéesu ajáa afuma Kaayii Njija ya Ijʉva, na mpiindi ˆiilookeráa, vapooji
vaachwe vajáa vamʉdomera, vakamoonekya majuumba ya Kaaya Njija.
2 Aho, Yéesu akavasea, “Hii, majuumba aya yoosi, mwayiíne. Kimaari
noovawyiira, kusiina iwye baa rimwi ˆriri chaala mweeri ya iwye riingi tʉkʉ.
Mawye yoosi vʉʉ girimʉlwa yari!”

Uturikiri ˆWookʉʉja
(Maáriki 13:3-13; Lúka 21:7-19)

3 Mpiindi Yéesu ˆajáa iíkyiire Luulwii lwa Miseitúuni, vapooji vaachwe
vajáa vamʉdomera na kijiraawii vakamuurya, “Tʉwyiire ni naadi aya
masáare yoosi ˆyari fʉmira? Ni isháara che ˆjiri koonekya kʉʉja kwaako na
kʉherererya kwa mpiindi?”
4 Yéesu akavasea, “Laangi neeja kari mʉʉntʉ avakoovere tʉkʉ.
5 Vaantʉ ˆvari foo kʉʉja vari kwa irina raani, kira ʉmwi yoosea ‘Niini noo
Masía,’ novo vakoovera vari ˆvari foo.
6 Teera mʉri nkoondo na fwefwe ja nkoondo, laangi, kari moófaa tʉkʉ, sa
aya yoosi ni mpaka yafʉmire, maa kaa, ʉra ʉhero ʉkaari.
7 Isi kiinʉla iri nkoondo na isi yiingi, na ʉtemi ʉmwi kiinʉla ʉri nkoondo na
ʉtemi wiingi. Kʉva kʉri na njala ya imalo na vitiíntima haantʉ haantʉ.
8 Ivi vyoosi noo ja ncholo vii ya ʉsʉʉngʉ wa makata ˆvyeene waándaa.
9 Aho, vakwaatya vari mikonwii ya vaantʉ sa muturikiriwe na mʉʉlawe.
Isi joosi vasʉʉla jiri sa irina raani.
10 Mpiindi ijo, vaantʉ ˆvari foo valandʉka vari kuruma kwaavo, novo
kiivarindʉka veende na kiisʉʉla vari.
11 Valáali na mʉtwe va ʉloongo ˆvari foo fʉmira vari na koovera vari vaantʉ
ˆvari foo.
12 Sa viintʉ kuwuna miiro kʉri koongereriwa, kweenda kwa vaantʉ ˆvari
foo hola kʉri.
13 Maa kaa, ʉra ˆari yimirirya fʉʉrʉ ʉhero noo ˆari lamuririwa.
14 Masáare Maaja ya Ʉtemi variyʉlwa yari kʉri weerʉ yoosi, sa isi joosi
vataange kimáári cha Masáare Maaja. Aho, de kʉra kukiimikirirya kʉʉje.

~~Ʉ~~saambʉ ˆWaviihaviiha
(Maáriki 13:14-23; Lúka 21:20-24)

15 Haaha mʉri koona ‘ʉnyanyi ˆʉréetaa ʉsaambʉ ˆwaviihaviiha’ wiímire
Haantʉ Haaja,✡ ʉsaambʉ ʉra ˆwalʉʉswa ni Danyéeli mʉláali na mʉtwe wa
Ijʉva, ʉra ˆyoosoma ataange,
16 vara ˆvari isi ya Yudéea vatijire njuulwii.
17 Yoyoosi ˆari ikekeerii kari akiime na isi ji atoole chochoosi nyuumbii tʉkʉ.
18 Ʉra ˆari iwundii, kari ahindʉke na kaayii ji atoole nkáancho yaachwe tʉkʉ.
19 Ni mpolai kwa vara ˆvari kʉva varuto na ˆviindookoonkya sikʉ ijo.
20 Loombi sa kʉtiija kwaanyu kʉdiire kʉva mpiindi ja mpeho au sikʉ ya
Sabáato.
21 Sa sikʉ ijo kʉva kʉri na uturikiri mʉkʉʉlʉ ˆmweene si ʉnafʉmira keende
kwaanda kwa weerʉ mpaka isikʉ, na baa si luu ʉkafʉmiire kei tʉkʉ.
22 Ngaari sikʉ ijo si jiri keehiwa, ngaari kusiina mʉʉntʉ baa ʉmwi ˆahona
tʉkʉ. Maa kaa, sa vara vaantʉ ˆavasaawʉla, ajikeehya sikʉ ijo.
23 Mpiindi ijo, kooni mʉʉntʉ yoyoosi avaséire, ‘La! Masía nʉ aha,’ au ‘La!
Nʉʉra hara,’ kari murúmaa tʉkʉ.

✡ **24:15** Laanga Danyéeli 9:27; 11:31; 12:11.

24 Sa fumira vari vala masía va uloongo, na valáali na mutwe va uloongo,
voovo bweeyya veende isháara nkuulu na viintu ˆvihwáalaryaa sa vavakoo-
vere baa vara ˆvasaawulwa koonи viri dahika.
25 Laangi navawyíirиire, kati ˆyakaari fumira.
26 Sa jeyyo, koonи muuntu avawyíirиire, ‘La! Nuura kura isi ya ibaláángwii,’
kari mudómaa tuku, au ‘La! Nuura kura mberii,’ kari murúmaa tuku.
27 Sa ja ˆvyeene lulávo lwafúmaa ituumba lukoonekana fuuru usweero, jeyyo
noo ˆvyeene viri kuva kuuja kwa Mwaana wa Muuntu.
28 Haantu kuri na maka ˆikwíire, noo kuuntu nkuumba jilúmaniraa.

Kuuja kwa Mwaana wa Muuntu
(Maáriki 13:24-27; Lúka 21:25-28)

29 Uturikiri wa siku ijo ˆuri looka vii,
‘Mwaasu kunikirirwa uri,
na mweeri si uri fala tuku,
nyényeeri nojo kuwya jiri fuma kurumwii,
na ngururu ja kurumu singisika jiri.’✡
30 Aho, isháara ya Mwaana wa Muuntu koonekana iri kurumwii,✡ na isi joosi
ja weeru riira jiri no myaaha. Novo moona vari Mwaana wa Muuntu yookuuja
machwii na ngururu na nkongojima nkuulu.
31 Yeeye tuma ari mirimu yaachwe miija kwa sawúti nkuulu ya ntununu,
noyo jiinga iri vara ˆvasaawulwa fuma mavaru yani ya weeru, fuma utulo
waasi fuuru utulo wa kurumu.

Lusímo lwa Musaambu
(Maáriki 13:28-31; Lúka 21:29-33)

32 Ikiindyi fuma kwa musaambu. Matáampi yaachwe koonи yavíire na
nchúundo na yaándire turika, mwatáangaa mpiindi ja irutira jasénger iire.
33 Jeyyo baa nyuunyu, ˆmuri koona viintu ivi vyoosi, taangi asénger iire, jira
mpiindi jafíkire aha muryaangwii.
34 Kimaari noovawyiira, mbyaala ihi si iri looka tuku kende masáare aya
yoosi si yanafumira.
35 Kurumu na weeru looka jiri, maa kaa, masáare yaani si yari looka vii kaa
tuku.

Kusiina ˆAmányire Siku na Mpiindi ˆAri Kuuja Yéesu Tuku
(Maáriki 13:32-37; Lúka 17:26-30, 34-36)

36 Maa kaa, kusiina ˆamányire siku iyo baa sáa iyo tuku, baa mirimu miija
ya kurumwii, na Mwaana wa Muuntu tuku, ˆmweene amányire ni Taáta
yeemweene vii.
37 Ja ˆvyeene ijáa mpiindi ja Núhu, noo ˆvyeene viri kuva baa kuuja kwa
Mwaana wa Muuntu.
38 Siku jira de garíka yaande, vaantu varijáa no nywa, valoolwáa no loola,
fuuru siku ira Núhu ˆiingira na safíinii.
39 Avo vaantu si vajáa vamányire kiintu chochoosi tuku fuuru garíka
ikavakunikirira, noo jeyyo ˆviri kuva baa kuuja kwa Mwaana wa Muuntu.
40 Vaantu vaviri veera vari iwundii, umwi sumulwa ari na wiingi rekwa ari.
41 Vaantu vaki vaviri kuva vari voosha, umwi sumulwa ari na wiingi rekwa
ari.
42 Haaha mwiime neeja mpiindi joosi, sa si mumányire ni siku irikwi ˆari
kuuja Mweenevyoosi waanyu tuku.

✡ **24:29** Laanga Isáaya 13:10; 34:4; Yoéeli 2:10. ✡ **24:30** Laanga Danyéeli 7:13-14.

43 Maa kaa, taangi isáare ɨrɨ: ngaarɨ mweenenyuumba ataanga nɨ mpɨɨndɨ che nuuchikʉ mwiívi ˆarɨ kʉʉja, ngaarɨ akeesha, ngaarɨ sɨ areka nyuumba yaachwe ɨbokwe tʉkʉ.
44 Jeyyo, baa nyuunyu moosaakwa mʉve mwɨímɨre neeja mpɨɨndɨ joosi, sa Mwaana wa Mʉʉntʉ kʉʉja arɨ mpɨɨndɨ sɨ ˆmookoona kʉʉja arɨ.

Lusímo lwa Mʉtʉmami ˆArɨ Matu (Lúka 12:41-48)

45 Nɨ mʉtʉmami arɨkwɨ noo ˆarɨ wo kiilaangiwa na ˆarɨ na tooti? Kei, nɨ mʉtʉmami arɨkwɨ arekerwa mʉrɨmo wo vɨɨmɨrɨra viivaachwe nɨ mweenenyuumba waachwe na avaheere vatʉmami chóorya mpɨɨndɨ ˆjasaakwa?
46 Atalariwa mʉtʉmami ʉra mweenenyuumba waachwe ˆarɨ mʉshaana yoobweeyya jeyyo, mpɨɨndɨ ˆarɨ hɨndʉka.
47 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, mweenenyuumba waachwe mʉvɨɨka arɨ ʉwo mwiimiriri ɨɨmɨrɨre viintʉ vyaachwe vyoosi.
48 Maa kaa, koonɨ ʉwo mʉtʉmami nɨ mʉvɨ, sea arɨ mutimii waachwe, ‘Mweenenyuumba waanɨ kiikala iise ʉko sikʉ ˆjiri foo,’
49 aho, kaanda arɨ kʉvavaa vatʉmami viivaachwe noo rya no nywa na vareevi.
50 Aho, mweenenyuumba wa ʉwo mʉtʉmami kʉʉja arɨ sikʉ ˆng’eene ʉwo mʉtʉmami sɨ yookoona kʉʉja arɨ na sáa sɨ ˆɨɨmányire.
51 Mʉkera arɨ ʉwo mʉtʉmami mahoongehoonge na mʉvɨɨka arɨ hamwɨ na vakweembi, kʉʉntʉ ˆkʉrɨ kʉva koorɨra no sha mayeo.

25

Lusímo lwa Vanjalʉ Ikimi

1 Mpɨɨndɨ ijo, Ʉtemi wa Kurumwii kwiifwaana ʉrɨ na lusímo ʉlʉ. Sikʉ ɨmwɨ vanjalʉ ikimi, vajáa vatoola vimʉrɨ vyaavo vakatamanya no musingirirya mweenengovi.
2 Vasaano va avo vanjalʉ nɨ vakoókoyo vajáa, na vasaano vajáa vatɨɨte tooti.
3 Mpɨɨndɨ vara vakoókoyo ˆvasʉmʉláa vimʉrɨ vyaavo, sɨ vajáa vasʉmʉla makuta tʉkʉ.
4 Maa kaa, mpɨɨndɨ vara ˆvajáa na tooti ˆvasʉmʉláa vimʉrɨ vyaavo, vajáa vasʉmʉla makuta saamii jaavo yo koongererya.
5 Mweenengovi ˆakachereve kʉʉja, vara vanjalʉ voosi vakawoojerera na vakalaala.
6 Uchikʉ katɨ kʉkava na isóso, ‘Laangi mweenengovi nʉ afíkire, tamanyi mʉkamusingirirye!’
7 Aho, vara vanjalʉ voosi vakiinʉka, vakatengenesha vimʉrɨ vyaavo.
8 Vara vakoókoyo vakavasea vara ˆvarɨ na tooti, ‘Tʉkeeheryi makuta yaanyu kiduudi, vimʉrɨ viiswi vyoorima.’
9 Kɨrɨ vyoova jeyyo, vara ˆvarɨ na tooti vakavasea, ‘Sɨ jeyyo tʉkʉ, makuta sɨ yarɨ tʉtoosha suusu na nyuunyu tʉkʉ. Nɨ vyaangʉ mʉdome na kwa vara ˆvávaa iyoombe, mukiiwʉrɨre.’
10 Na mpɨɨndɨ avo ˆvadomáa noo wʉla makuta, mweenengovi akʉʉja, na vara ˆvajáa viímiirye neeja vakɨɨngɨra hamwɨ ne na haantʉ ngovi ˆyaveeráa na mʉryaango ʉkachuungwa.
11 Mpɨɨndɨ ˆjikalooke, vara vanjalʉ vɨɨngɨ novo vakʉʉja. Vakaanɨrɨra, ‘Mʉkúlʉ! Mʉkúlʉ! Tʉyʉʉrɨre mʉryaango!’
12 Maa kaa, mweenengovi akavasea, ‘Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, sɨ navamányire tʉkʉ!’
13 Ivi, noo ˆvyeene viri kʉva, sa jeyyo, mʉlaange neeja sa sɨ mʉmányire sikʉ au sáa tʉkʉ.

Lusímo lwa Vatʉmami ˆVaheewa Mpía (Lʉ́ka 19:11-27)

14 Kei, Ʉtemi wa Kurumwii wiifwíine na lusímo ʉlʉ. Kʉjáa kwatiite mʉʉntʉ ˆasaakáa akere njira. Akavaanirira vatʉmami vaachwe, maa akavaheera máari jaachwe valaangirirye.
15 Ʉmwi akamʉheera taláanta* isaano na wiingi iviri na wiingi imwi, kira mʉʉntʉ akamʉheera ja ˆvyeene lʉviro lwaachwe lʉri. Aho, maa yeeye akakera njira.
16 Ʉra ˆaheewa taláanta isaano, chaangʉ akaanda jitʉmamira jira mpía, maa akapata taláanta jiingi isaano.
17 Jeyyo baa ʉra wa iviri akapata jiingi iviri.
18 Maa kaa, ʉra mʉtʉmami ˆajáa ahókiire taláanta imwi, ajáa adoma, akasimba iduundu isi, maa akiivisa ira mpía ya mweenenyuumba waachwe.
19 Sikʉ ˆjiri foo ˆjikalooke, ʉra mweenenyuumba wa vara vatʉmami akahindʉka na akabweeyya hesáabu novo.
20 Ʉra mʉtʉmami ˆaheewa taláanta isaano akʉʉja, akareeta jiingi isaano. Akasea, 'Mʉkʉ́lʉ, niini ʉjáa waampeera taláanta isaano. Laanga, napátire kisapʉ cha taláanta jiingi isaano.'
21 Mweenenyuumba waachwe akamʉsea, 'Mʉtʉmami mʉʉja na wo kiilaangiwa, wavíire wo kiilaangiwa kwa viintʉ viduudi, kʉviika ndiri ʉve mwiimiriri wa viintʉ ˆviri foo. Teenga wiingire cheerwii cha mweenenyuumba waako.'
22 Ʉra ˆajáa aheewa taláanta iviri ne akʉʉja, akamʉsea mweenenyuumba waachwe, 'Mʉkʉ́lʉ, ʉjáa waampeera taláanta iviri. Laanga, napátire kisapʉ cha jiingi iviri.'
23 Mweenenyuumba waachwe akamʉsea, 'Mʉtʉmami mʉʉja na wo kiilaangiwa, wavíire wo kiilaangiwa kwa viintʉ viduudi, kʉviika ndiri wiimirire ˆviri foo. Teenga cheerwii cha mweenenyuumba waako.'
24 Aho, ʉra mʉtʉmami ˆajáa aheewa taláanta imwi akʉʉja, maa akasea, 'Mʉkʉ́lʉ, niini nijáa nataanga weewe ni mʉʉntʉ mʉfafu, wachwíjaa kʉʉntʉ si ˆʉhaanda, na ujíingaa kʉʉntʉ si ˆʉpasa mbeyʉ.
25 Sa jeyyo, niini noofa, maa nkiita kiivisa taláanta yaako isi. Laanga, ni ihi aha ˆiri yaako.'
26 Mweenenyuumba waachwe akamʉsea, 'Weewe ni mʉtʉmami mʉvi na muvira! Ʉjáa wataanga nachwíjaa kʉʉntʉ si ˆnahaanda, na najíingaa kʉʉntʉ si ˆnapasa mbeyʉ.
27 Vyabooha ngaari waviika mpía yaani kwa vaantʉ vahíndʉlaa na kisapʉ, sa ˆndiri hindʉka, nsʉmʉle ˆiri yaani na kisapʉ chaachwe.
28 Haaha mʉhóki iyo taláanta, mʉmʉheere ʉra ˆari nojo ikimi.
29 Sa ʉra ˆari na kiintʉ, koongereriwa ari kʉlookya, na kʉva ari novyo koyokoyo. Maa kaa, ʉra ˆasiina kiintʉ, vuulwa ari baa kira kidúúdi ˆari nocho.
30 Haaha ʉhʉ mʉtʉmami asiina kʉnáálo mʉfweitiri na weerwii, ʉko kʉri na kilwiirya, kʉʉntʉ ˆkʉri kʉva na kʉrira no sha mayeo.'

Sikʉ ya Ʉlamu

31 Mwaana wa Mʉʉntʉ ˆari kʉʉja na nkongojima yaachwe na mirimʉ miija yoosi, yeeye kiikala ari ichuumbi raachwe ra nkongojima yaachwe.
32 Isi joosi ja weerʉ kiijiinga jiri mbere yaachwe,✡ ne vakera ari ja muríisi viintʉ ˆakéraa mburi na muundi.

---

* **25:15** ***taláanta:*** Ni isáare ra Kigiríki noo kʉsea mpía. Taláanta imwi ya chúuma cha mpía ni ja mʉsáala wa mʉʉntʉ wa myaaka ikimi na mʉsasatʉ (16) ijáa. ✡ **25:32** Laanga Isáaya 66:18; Yoéeli 3:2.

33 Jiviika ari muundi mukono waachwe wa kulume na mburi mukono waachwe wa kumooso.
34 Aho, uwo Mutemi vasea ari vara ˆvari mukono waachwe wa kulume, ‘Yeendi nyuunyu ˆmwatalariwa ni Taáta waani, hokeri Utemi ˆmwiimiriwa neeja keende kuumbwa kwa weeru.
35 Sa nijáa na njala mukaampeera chóorya, nijáa na nyóota mukaanyweesha, nijáa muyeni mukaanteengya,
36 nijáa na tuhu mukaanvikira ingo, nijáa mulwíiri mukuuja no kuunaangirirya, na nijáa munyololwii mukuuja no kuunaanga.’
37 Aho, vara vawoloki musea vari, ‘Mukúlu, ni naadi ˆtakoona uri na njala, tukakuriisha, au uri na nyóota tukakunyweesha?
38 Ni naadi ˆtakoona uri muyeni tukakuteengya, au uri na tuhu tukakuvikira?
39 Kei ni naadi ˆtakoona uri mulwíiri, au uri munyololwii tukuuja no kulaanga?’
40 Ne Mutemi vasea ari, ‘Kimaari noovawyiira, ja ˆvyeene muvabweeyyirya ava vaaniitu vaduudi, muumbweeyyirya niini.’
41 Aho, vasea ari vara ˆvari mukono waachwe wa kumooso, ‘Isunki kwaani nyuunyu ˆmwajumwa, tamanyi na mootwii wa siku ˆjisiina uhero ˆwiimiwa neeja sa Ikúúlu ra Mirimu Mivi na mirimu yaachwe.
42 Sa nijáa na njala si mwaampeera chóorya tuku, nijáa na nyóota si mwaanyweesha tuku.
43 Nijáa muyeni si mwaanteengya tuku, nijáa na tuhu si mwaanvikira ingo tuku, nijáa mulwíiri si muuja noo kuunaangirirya tuku, nijáa munyololwii si muuja no kuunaanga tuku.’
44 Aho, novo kuuyirya vari voosea, ‘Mukúlu ni naadi ˆtakoona uri na njala, au uri na nyóota, au uri muyeni, au uri na tuhu, au uri mulwíiri, au uri munyololwii, na suusu si twakulaanga?’
45 Ne vasea ari, ‘Kimaari noovawyiira, ja ˆvyeene si mumubweeyyirya umwi wa ava vaaniitu vaduudi, si muumbweeyyirya niini tuku.’
46 Aho, avo kiingira vari kulairwa chiiru kwa siku ˆjisiina uhero, maa kaa, vara vawoloki kiingira vari na nkaaswii ya siku ˆjisiina uhero.”

26

Muryuungu wo Muulaa Yéesu
(Maáriki 14:1-2; Lúka 22:1-2; Yoháani 11:45-53)

1 Yéesu ˆakamarikirye kuluusa ayo yoosi, akavasea vapooji vaachwe,
2 “Taanga mwiise siku iviri ˆjiri looka kuva iri Paásika na Mwaana wa Muuntu viikwa ari mikonwii ya vavi na muning’in’ya vari musaláabii fuuru akwye wuu?”
3 Mpiindi ijo, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vawosi vajáa valumana balásii ya nyuumbii ya kitemi ya mweeneisi mukuulu ˆasewáa Kayáafa.
4 Vakabweeyya muryuungu wa iyasi sa vamukwaate Yéesu kimbiso na vamuulae.
5 Maa kaa, vakasea, “Kari ive mpiindi ja ihi ngovi tuku, sa kari ji kuve na ntiribuka tuku.”

Yéesu Yoohakwa Makuta ˆYanyukira
(Maáriki 14:3-9; Yoháani 12:1-8)

6 Mpiindi Yéesu ˆajáa iturii ra Besanía kaayii kwa Simóoni ˆmweene asewáa ˆari na ulóónda,
7 muuntu muki umwi ajáa uuja ˆari na chúpa ya iwye ˆrasongolwa ˆiri na makuta ˆyanyúkiraa ya iyoombe ikuulu. Uwo muuntu muki ajáa uuja na hara

méesii kuuntu ˆarijáa cháakurya, akawuna ira chúpa, maa akayakuurira ayo makuta mutwii wa Yéesu.
8 Vapooji vaachwe ˆvakoone jeyyo, vakakalala voosea, “Ni wa che usaambu uhu?
9 Makuta aya, ngaari yawúsirwe kwa iyoombe ikuulu, na ijo mpía jivaambirirye vakiva!”
10 Yéesu ajáa ataanga miiririkano yaavo, maa akavasea, “Amwi moomujuuwa uhu maáma? Yeeye aantúmamiire kiintu ˆchabooha.
11 Vakiva novo muri mpiindi joosi, maa kaa, niini si ndiri kuva na nyuunyu siku joosi tuku.
12 Uhu maáma ˆakakuurire muviri waani makuta, uuvíikire neeja so taahwa.
13 Kimaari noovawyiira, haantu hohoosi kuri weeru Masáare Maaja ˆyari variyulwa, iki ˆcheene akitúmamire uhu muuntu muki, luuswa kiri ja nkumbukira yaachwe.”

Yúuda Yoolamula Kumuvalanduka Yéesu
(Maáriki 14:10-11; Lúka 22:3-6)

14 Aho, umwi wa vara ikimi na vaviri, ˆaséwaa Yúuda Isikarióoti, akadoma na kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva,
15 akavasea, “Ni che muri kuumpeera kooni namuválandukire Yéesu nimuviike mikonwii yaanyu?” Vakamuvarira mpía makumi yatatu (30).✡
16 Na kwaandira aho, Yúuda akaanda saakira nkalo ˆyabooha yo muvalanduka Yéesu.

Kwiimya Neeja Ngovi ya Paásika
(Maáriki 14:12-21; Lúka 22:7-23; Yoohaani 13:21-30)

17 Siku ya ncholo ya ngovi ya mikáate si ˆivíkirwaa usasi, vapooji vajáa vamudomera Yéesu vakamuurya, “Hai woosaaka tukwiimirye neeja chóorya cha Paásika sa urye?”
18 Ne akavasea, “Tamanyi na múujii kwa muuntu umwi mumusee, ‘Mukiindya aséire, mpiindi yaani yafíkire, riira ndiri ngovi ya Paásika hamwi na vapooji vaani kaayii kwaako.’”
19 Vapooji vakabweeyya ja ˆvyeene Yéesu ajáa avaláiriirye, vakiimya neeja chóorya cha Paásika.
20 Iwulo ˆrikiingire, Yéesu akava méesii hamwi na vapooji vaachwe ikimi na viviri.
21 Na mpiindi ˆvarijáa, Yéesu akasea, “Kimaari noovawyiira, umwi waanyu kuunvarinduka ari.”
22 Vapooji vaachwe vakavisuula maatuku vii, maa vakaanda kuurya umwi umwi, “Mukúlu, si viri kuva ni niini tuku?”
23 Yéesu akavasea, “Ura ˆaríiriirye mukáate hamwi na niini luumbwii noo ˆari kuunvarinduka.
24 Mwaana wa Muuntu ni tamanya iise no kuulawa ja ˆvyeene vyaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho. Maa kaa, ni mpolai kwa muuntu ura ˆari muvarinduka! Ni pwee vijáa ngaari baa si avyaalwa.”
25 Yúuda ura muvalanduki waachwe akamusea, “Mukiindya, kikomi si niini tuku?” Yéesu akamusea, “Weewe ulúusire.”

Chóorya cha Mweenevyoosi
(Maáriki 14:22-26; Lúka 22:14-20; 1 Vakoríinto 11:23-25)

26 Mpiindi ˆvarijáa, Yéesu akatoola mukáate, akamuduumba Mululungu, akuubenduulabenduula, maa akavaheera vapooji vaachwe yoosea, “Tooli, murye, uhu ni muviri waani.”

✡ **26:15** Laanga Sakaría 11:12; Matáayo 27:9.

27 Aho, akatoola ndʉvo, akamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ akavaheera yoosea,
“Tooli voosi munywe diváai fuma nduvwii ihi.
28 Ihi ni sakami yaani ya mʉháko, sakami ˆyookiitwa sa ˆvari foo
vaseyyiriwe ʉvi.
29 Ni kʉvawyiira niise, si ndiri kʉnywa kei ihi diváai ya sabíibu tʉkʉ, fʉʉrʉ
sikʉ ˆndiri kiinywa ifya hamwi na nyuunyu Ʉtemii wa Taáta waani.”
30 ˆVakiimbe lwiímbo, vakalooka na Luulwii lwa Miseitúuni.

Yéesu Yoolʉʉsa Peéteri Sea Ari si Amʉmányire Tʉkʉ
(Maáriki 14:27-31; Lúka 22:31-34; Yoháani 13:36-38)

31 Aho, Yéesu akavasea, “Uchikʉ ʉhʉ wa isikʉ voosi kʉʉndeka mʉri. Sa
Masáare ˆYari Mpeho yasea,
‘Kʉmʉvaa ndiri muríisi,
na muundi ja mpuka yaachwe jiipase.’✡
32 Maa kaa, ˆndiri fʉfʉka, valongorera ndiri na isi ya Galiláaya.”
33 Peéteri akamʉsea Yéesu, “Baa kooni voosi vari kʉreke weewe, niini si ndiri
kʉreka vii kaa tʉkʉ.”
34 Yéesu akamʉsea, “Kimaari kaa nookuwyiira, uchikʉ ʉhʉ nkʉkʉlʉme si
inaviika, lʉʉsa ʉri si wʉʉmányire tʉkʉ katatʉ.”
35 Peéteri akamʉsea, “Kooni baa ni mpaka nkwye, kukwya ndiri hamwi na
weewe, si ndiri sea si nakʉmányire tʉkʉ.” Baa vara vapooji viingi vakalʉʉsa
vivira.

Yéesu Yoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ Luulwii lwa Miseitúuni
(Maáriki 14:32-42; Lúka 22:39-46)

36 Aho, Yéesu akafika na vapooji vaachwe Getisemáane, ʉko akavasea, “Ikali
aha, niini tamanya niise na hara mbere noo mʉloomba Mʉlʉʉngʉ.”
37 Akamʉsʉmʉla Peéteri na vaana vaviri va Sebedáayo, na mpiindi
ˆvatamanyáa, mʉtima waachwe ʉkafiriira kʉnʉ yookiiteera ʉsʉʉngʉ.
38 Aho, akavasea, “Mʉtima waani wookaava kende nkwye. Ikali aha,
mʉkeeshe chiriri hamwi na niini.”
39 ˆAkaseese na mbere kiduudi, akalaala isi na inda akamʉloomba
Mʉlʉʉngʉ yoosea, “Taáta waani, kooni viri dahika ndʉvo ihi yaandooke, maa
kaa, si ive ja ˆvyeene noosaaka tʉkʉ, ive ja ˆvyeene woosaaka weewe.”
40 Akatamanya na kwa vara vapooji vaachwe vatatʉ, akavashaana valíire.
Akamʉsea Peéteri, “Arumi, mwasíindirwe keesha na niini baa kwa isaa rimwi
vii wʉʉ?
41 Keeshi na mʉloombe sa kari ji mwiingire mʉtehwii tʉkʉ. Mʉtima wiímire
neeja kʉtʉmama wʉʉja, maa kaa, wasíindwaa sa mʉviri usiina ngururu tʉkʉ.”
42 Akatamanya kei lwa kaviri no mʉloomba Mʉlʉʉngʉ yoosea, “Taáta
waani, kooni ndʉvo ihi ya uturikiri si viri dahika yʉʉnehe, ndiire kwiinywa,
haaha ˆvyeene woosaaka vikiimane.”
43 Kei ˆakahindʉke, akavashaana valíire, miiso yaavo yajáa yaréheriiwe ni
tʉlo.
44 Akavareka, akatamanya lwa katatʉ no mʉloomba Mʉlʉʉngʉ kwa
masáare yayara.
45 Aho, akadoma na kwa vara vapooji vaachwe akavasea, “Nyuunyu
mʉkaari mʉlíire no hʉmʉlʉka wʉʉ? Laangi, mpiindi jafíkire, Mwaana wa
Mʉʉntʉ varindʉkwa iise na viikwa iise mikonwii ya vavi.
46 Inuki, hendi tʉlooke! Laangi, ʉra ˆyoojokʉʉnvarindʉka afíkire!”

Yéesu Yoovarindʉkwa na Yookwaatwa
(Maáriki 14:43-50; Lúka 22:47-53; Yoháani 18:3-12)

✡ **26:31** Laanga Sakaría 13:7.

47 Mpiindi Yéesu ˆajáa akaari yoolusika novo, Yúuda umwi wa vapooji vaachwe ikimi na vaviri akafika. Yeeye ajáa uujan'ya na vaantu ˆvari foo ˆvari na nyaasuka na nkusi. Ava ˆvajáa vatúmirwe ni vakúúlu va veeneisi va Ijuva na ni vawosi.
48 Haaha ura ˆamuvalanduká Yéesu ajáa ahúmwiire valaira isháara yoosea, "Ura ˆndiri musundira ja noomuluumbya, noo yeeye, mukwaati."
49 Yúuda akahululuka na kuri Yéesu, akamuluumbya, "Lumbi ee Mukiindya!" Maa, akamusundira.
50 Yéesu akamusea, "Kijeengi, tumama ˆcheene chakuréetire." Aho, vara vaantu vakaseesa, vakamukwaata Yéesu, maa vakamuviika mikonwii yaavo.
51 Hahara, umwi wa vara ˆvajáa na Yéesu ˆakoone jeyyo, akakuula nyaasuka njatwii, akamutema kutu dúú mutumami wa mweeneisi mukuulu.
52 Yéesu akamusea, "Hindula nyaasuka yaako na njatwii, sa voosi vara ˆvuúlaa na nyaasuka, novo kukwya vari kwa nyaasuka.
53 Sa che wookiisea si ndiri daha kumuloomba Taáta waani aandetere haaha jei kulookya mayana ikimi na yaviri (12,000) ya valwi nkoondo va mirimu miija?
54 Maa kaa, kooni nabwéeyyiirye jeyyo, jooli Masáare ˆYari Mpeho yari kiimana yara ˆyasea ivi ni mpaka vifumire jei?"
55 Mpiindi ijo, Yéesu akiisea ira mpuka ya vaantu, "Niini ndiri muhóki vaantu viintu, muújire noo kuunkwaata na nyaasuka na nkusi wuu? Siku joosi nijáa na nyuunyu noovariyula waámii wa Kaaya Njija ya Ijuva. Amwi si mwaankwaatáa kura?
56 Aya yoosi yafúmiire sa masáare ya valáali na mutwe yara ˆvaandika Masáarii ˆYari Mpeho yakiimane." Aho, vapooji voosi vakamureka, maa vakatiija.

Yéesu Mbere ya Mweeneisi Mukuulu
(Maáriki 14:53-65; Lúka 22:54-55, 63-71; Yoohaani 18:13-14, 19-24)

57 Vara ˆvajáa vamukwáatire Yéesu, vakamutwaala na kwa Kayáafa, mweeneisi mukuulu, uko vakiindya va Miiro na vawosi vajáa valúmiine.
58 Maa kaa, Peéteri ajáa amutúubire Yéesu kwa kuli fuuru waámii ya mweeneisi mukuulu. Akiingira, maa akiikala hamwi na valukaluka, sa oone ˆcheene kiri fumira.
59 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva hamwi na Balása Nkuulu yoosi ya Vayahúudi vasaakiráa ushahíidi wa uloongo kuri Yéesu sa vadahe kumuulaa.
60 Maa kaa, si vapata kiintu tuku, baa neembe mashahíidi ˆvari foo va uloongo viimáa mbere.
Maa reeru, mashahíidi vaviri vakafumira,
61 vakasea, "Uhu muuntu asea, 'Daha ndiri kwiigirimula Kaaya Njija ya Mululungu* na niijeenge kei kwa siku itatu.'"
62 Aho, mweeneisi mukuulu akiinuka, maa akamusea Yéesu, "Si wookuuyirya kiintu chochoosi tuku wuu? Aya masáare ava vaantu ˆvookusitaakya ni kiintu che?"
63 Maa kaa, Yéesu akakirinya. Mweeneisi mukuulu akamusea, "Kubweeyya niise wiilahe mbere ya Mululungu ˆAri Nkaasu, tuwyiire kooni weewe noo Masía, Mwaana wa Mululungu."
64 Yéesu akasea, "Weewe ulúusire. Maa kaa, ni kuvawyiira niise voosi, kwaandira haaha kumoona muri Mwaana wa Muuntu iíkyiire mukono wa kulume wa Mweenengururu,✡ yookuuja mweeri ya machu ya kurumwii."✡

---

* **26:61** ***Kaaya Njija ya Mululungu:*** Kaaya Njija ˆng'eene Yéesu alusáa aha ni muviri waachwe. Kubomola no kiijeenga kei kwa siku itatu yoonekya kukwya no fufuka kwaachwe. ✡ **26:64** Laanga Sabúuri 110:1. ✡ **26:64** Laanga Danyéeli 7:13.

65 Aho, mweeneisi mukuulu akamoola ingo jaachwe na nkalari yoosea, “Ahíintikire! Ushahíidi wa che kei toosaaka? Laangi, nyuunyu mwatéiire uwo uhiintiki.
66 Jooli moolamula?” Vakamusea, “Akiimana akwye.”
67 Aho, vakamuchwiira mati kishwii na viingi vakamuvaa ngúumi. Viingi vakamuhapula makóofi
68 na vakamuhenchula voosea, “Weewe Masía, hooni taanga ni ani ˆakuváire?”

Peéteri Yoosea si Amumányire Yéesu Tuku
(Maáriki 14:66-72; Lúka 22:56-62; Yoohaani 18:15-18, 25-27)

69 Haaha mpiindi ijo joosi, Peéteri ajáa iíkyiire weerwii uko waámii. Mutumami umwi wa kiintu kiki akamuseeserera Peéteri, maa akamusea, “Baa weewe ni hamwi waari na Yéesu wa Galiláaya.”
70 Maa kaa, Peéteri akasiita mbere ya voosi yoosea, “Si nootaanga baa iki ˆwoolusa tuku!”
71 Aho, Peéteri akiitookiima mutiryaangwii wa waámii, mutumami wiingi wa kiintu kiki akamoona Peéteri, maa akavasea vaantu ˆvajáa aho, “Uhu ni hamwi aari na Yéesu wa Nasaréeti.”
72 Peéteri akasiita kei ko kiilaha yoosea, “Si namumányire uwo muuntu tuku!”
73 Mpiindi kiduudi vaantu ˆvajáa viímire aho, vakamuseeserera, maa vakamusea, “Kikomi weewe uri umwi waavo, sa baa nduusika yaako yookoonekya.”
74 Aho, Peéteri akaanda kwiijuma yeemweene, na iilaháa yoosea, “Kimaari! Si namumányire uwo muuntu tuku!” Haaho, nkukulume ikaviika.
75 Aho, Peéteri akakumbukira masáare ˆajáa awyíriirwe ni Yéesu, “Nkukulume si inaviika, sea uri si waamányire tuku katatu.” Aho, maa re akafuma na weerwii akiitoorira maatuku vii.

27

Yéesu Yootwaalwa na kwa Gávana Piláato
(Maáriki 15:1; Lúka 23:1-2; Yoohaani 18:28-32)

1 ˆKukamwaae, vakúúlu va veeneisi va Ijuva voosi na vawosi vakalamula kumuulaa Yéesu.
2 Vakamuchuunga piíngu, vakamutwaala na kwa Piláato, gávana wa isi ya Yudéea, maa vakamukwaatya kwaachwe.

Yúuda Yookiikuva
(Mirimo ya Vatumwi 1:18-19)

3 Haaha Yúuda uhu ˆajáa amuválandukire ˆakoone Yéesu ahúmwiire heewa irya, akiivairya mbiri, maa akavahinduriira vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vawosi jira mpía makumi yatatu (30).
4 Akavasea, “Nahóniirye kumutoola muuntu ˆasiina uvi uulawe.” Maa kaa, voovo vakamusea, “Ayo ˆwootuwyiira yasiina nyambirirya kuri suusu tuku, ni yaako mweeneevyo.”
5 Akajifweitira ijo mpía makumi yatatu na Kaayii Njija ya Ijuva, maa akatamanya no kiikuva.
6 Vakúúlu va veeneisi va Iuva vakajitoola ijo mpía, maa vakasea, “Miiro yakaan’ya kujisaangya iji mpía na mpía ja Kaaya Njija, sa ni mpía ja sakami.”
7 Aho, vakaluma sáare, maa vakalamula kujiwuriira iwunda ra kirongorongo rive haantu ho taahira vayeni.
8 Noo ˆchooreka fuuru isiku, iro iwunda raséwaa Iwunda ra Sakami.

9 Jeyyo, masáare ya Yeremía mʉláali na mʉtwe yakakiimana, “Vajáa vasʉmʉla jira mpía makumi yatatʉ, iyoombe ˆapaangɨrwa nɨ vaantʉ va Isiraéeli.
10 Ijo mpía vakawʉrɨra iwʉnda ra kɨrongorongo, ja ˆvyeene IJʉVA aandairirya.”✡

Yéesu Mbere ya Piláato
(Maáriki 15:2-5; Lʉ́ka 23:3-5; Yoohá ani 18:33-38)

11 Haaha, vakamwiimya Yéesu mbere ya gávana Piláato, ne Piláato akamuurya, “Weewe noo mʉtemi wa Vayahúudi wʉʉ?” Yéesu akamʉsea, “Weewe ulúusire.”
12 Maa kaa, vakʉ́ʉ́lʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vawosi ˆvakamusitaakye, yeeye sɨ uuyirya isáare tʉkʉ.
13 Piláato akamuurya, “Sɨ wooteera nɨ masáare yangaɨ vookusitaakya tʉkʉ wʉʉ?”
14 Maa kaa, Yéesu sɨ uuyirya baa isáare rɨmwɨ tʉkʉ, ʉwo gávana akatʉlʉvala maatʉkʉ vii.

Yéesu Yooheewa Irya ro Kʉʉlawa
(Maáriki 15:6-15; Lʉ́ka 23:13-25; Yoohá ani 18:39–19:16)

15 Haaha, sikʉ ja ngovi ya Paásika, gávana ajáa aviijuvirya Vayahúudi kʉmʉchʉngʉrɨra mufúungwa ʉmwɨ ˆmweene varɨ saaka.
16 Mpɨɨndɨ ijo, kʉjáa kwatɨɨte mufúungwa ʉmwɨ ˆajáa ataangɨkana maatʉkʉ vii sa ʉvɨ, ˆasewáa Baráaba.
17 Sa jeyyo, vaantʉ ˆvakiijiinge, Piláato akavuurya, “Nɨ ani moosaaka nɨmʉchʉngʉrɨre kati ya ava vavɨrɨ, Baráaba au Yéesu ˆaséwaa Masía?”
18 Ajáa alʉʉsa jeyyo sa ajáa ataanga vajáa vamusítakiirye Yéesu kwaachwe sa kɨvɨna.
19 Mpɨɨndɨ Piláato ˆajáa iíkyɨɨre aho ichuumbii raachwe ro lamʉrɨra, muki waachwe akamʉtwaarɨra mʉlomo, “Karɨ jɨ ʉmʉbweeyyirye ʉvɨ wowoosi mʉʉntʉ ʉwo mʉwoloki tʉkʉ, sa nɨɨnɨ natʉ́rɨkɨɨre maatʉkʉ vii noolootera sa yeeye uchikʉ ʉhʉ.”
20 Maa kaa, vakʉ́ʉ́lʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vawosi vakavasoonka vaantʉ valoombe Baráaba achʉngʉrɨrwe na Yéesu ʉʉlawe.
21 Aho, gávana akavuurya, “Nɨ ani moosaaka nɨmʉchʉngʉrɨre kati ya ava vavɨrɨ?” Voovo vakamʉsea, “Baráaba!”
22 Piláato akavuurya, “Haaha che ndɨrɨ mʉbweeyya Yéesu ˆaséwaa Masía?” Voosi vakasea, “Aning’iniwe mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye!”
23 Ne akavuurya, “Sa che? ʉvɨ che abwéeyyiirye?” Voovo vakatuuba tʉla isóso voosea, “Aning’iniwe mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye!”
24 Piláato ˆakoone hasiina yooseesya tʉkʉ na baa ʉsaambʉ waándire, ajáa atoola maaji, maa akooyya mɨkono yaachwe mbere ya vaantʉ yoosea, “Nɨɨnɨ nsiina ʉvɨ mweeri ya inkwya ya ʉhʉ mʉʉntʉ tʉkʉ. Ɨrɨ isáare nɨ mweeri yaanyu rɨrɨ, rɨlaangi.”
25 Vaantʉ voosi vakasea, “Sakami yaachwe ɨveere mweeri yiiswi na vaana viiswi.”
26 Aho, Piláato akamʉchʉngʉrɨra Baráaba fuma mʉnyololwii sa voovo, maa kaa, akalairirya Yéesu avawe mɨjeléedi maa akamʉtoola aning’iniwe mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye.

Valʉkalʉka Voomʉhena Yéesu
(Maáriki 15:16-20; Yoohá ani 19:2-3)

✡ **27:10** Laanga Sakaría 11:12-13; Yeremía 19:1-13; 32:6-9; Matáayo 26:15.

27 Aho, valukaluka va gávana vakamutwaala Yéesu na ijuumbii ra kitemi
ra Piláato ˆrisévaa Puraitória. Uko, valwi nkoondo voosi vakiijiinga
kumuriingiriira Yéesu.
28 Vakamufumya ingo jaachwe, maa vakamuvikira ingo ˆiri gyaa ati ja
mutemi.
29 Aho, vakaluka kisasaavo cha miíwa, vakamuvikira mutwii,
vakamukwaatya duuri mukonwii waachwe wa kulume, maa de
vandoomwiinamira, voomuhenchula voosea, “Lamukyaade ee aai, mutemi
wa Vayahúudi!”
30 Vakamuchwiira mati, vakatoola ira duuri vakatuuba muvaa noyo mutwii.
31 ˆVakahumule kumuhenchula, vakamufumya ira ingo ˆiri gyaa, maa
vakamuvikira ingo jaachwe kei. Aho, vakamutwaala fuuru weerwii ya múuji
noo muning’in’ya musaláabii fuuru akwye.

Yéesu Yooning’iniwa Musaláabii Fuuru Akwye
(Maáriki 15:21-32; Lúka 23:26-43; Yoohaani 19:17-27)

32 Njirii, vakalumana na muuntu umwi fuma múujii wa Kiréene* ˆaséwaa
Simóoni. Valwi nkoondo vakamudoomererya avaale musaláaba wa Yéesu.
33 Na ˆvakafike haantu ˆhaséwaa Goligóota, noo kusea Kisáaya cha Mutwe,
34 valwi nkoondo vakamuheera Yéesu diváai ˆyasaangiwa na kisuungu so
seyya makuundi,✡ maa kaa, yeeye ˆakiisaire, akasiita kunywa.
35 ˆVakahumule kumuning’in’ya musaláabii, vakiigavira ingo jaachwe ko
vaa mbare.✡ [Jeyyo, isáare rira ˆraluuswa ni muláali na mutwe rikakiimana,
“Viigavira mirwaalo yaani, kati yaavo na ingo yaani vakiivaira mbare.”]
36 Vakiikala, vakatuuba kumulaangirirya.
37 Mweeri ya mutwe waachwe vakaviika ishitáaka ˆraandikwa, “UHU NI
YÉESU, MUTEMI WA VAYAHÚUDI.”
38 Viívi vaviri vajáa vaning’iniwa misaláabii hamwi ne, umwi mukono wa
kumooso na wiingi mukono wa kulume, kira muuntu musaláabii waachwe.
39 Vaantu vara ˆvalookáa na aho, vamutukiráa voosingisya mitwe kwa
heenchu voosea,
40 “Hooni ta ilaange, ati girimula uri Kaaya Njija na wiijeenge kwa siku itatu?
Haaha ilamurirye we mweeneevyo. Kooni kikomi weewe ni Mwaana wa
Muluungu, kiima aho musaláabii!”
41 Baa vakúúlu va veeneisi va Ijuva, hamwi na vawosi na vakiindya va Miiro
vakamuhenchula voosea,
42 “Avalamuriryáa viingi, amwi yoosiindwa kiilamurirya yeemweene? Ati
yeeye ni mutemi wa Isiraéeli! Hooni ni akiime musaláabii naasu tumurume.
43 Yeeye amwiiláangyaa Muluungu, na ajáa aluusa yeeye ni Mwaana wa
Muluungu, haaha Muluungu ni amulamurirye kooni yoomusaaka.”
44 Baa vara ˆvajáa vaníng’iniiwe misaláabii hamwi ne, vakamutukira.

Yéesu Yookwya Musaláabii
(Maáriki 15:33-41; Lúka 23:44-49; Yoohaani 19:28-30)

45 Kwandira mpiindi ja mpoloonge fuuru mpiindi ja cháámuusi, kilwiirya
kikakunikiriira isi yoosi.
46 Mpiindi jo kiimikirirya ja cháámuusi, Yéesu akariira na ngururu yoosea,
“Éeli, Éeli láama sabakitáani?” noo kusea, “Ee Muluungu, Ee Muluungu, amwi
waandékire?”✡

---

* **27:32** ***Kiréene:*** Uhu ni múuji ˆujáa kura Afiriika kaskasíini. Uko, Vayahúudi ˆvari foo viikaláa, baa
Simóoni ni umwi wa Vayahúudi ˆveene vuujáa na Yerusaléemu na ngovii ya Paásika. ✡ **27:34** Laanga
Sabúuri 69:21. ✡ **27:35** Laanga Sabúuri 22:18. ✡ **27:46** Laanga Sabúuri 22:1.

47 Maa kaa, vamwɨ va vaantʉ ˆvajáa hara ˆvakateere jeyyo, maa vakasea,
“Ʉhʉ, yoomʉkemera Elía.”✡
48 Ʉmwɨ waavo akatamanya chaangʉ, akatukya kɨintʉ ˆkɨrɨ monyomonyo
diváaii ˆyasasʉka, akakɨfarɨmbɨrɨra isaangii, maa akamʉheera anywe.
49 Maa kaa, vɨingɨ vakasea, “Reki toone koonɨ Elía arɨ kʉʉja noo
mʉlamurirya.”
50 Maa reerʉ, Yéesu akaana kei vikʉlʉkʉʉlʉ, aho, akawulala.
51 Haaho, ipasía ra Kaaya Njija rɨkaatʉka katɨ na katɨ fuma mweeri fʉʉrʉ ɨsɨ,
ɨsɨ ɨkasɨngɨsɨka na myaalaliwye ɨkaatʉka.
52 Mbɨrɨ́ɨra jikakʉnʉkʉka na mɨvɨrɨ ya vaaja vara ˆvajáa vaakwya ɨkafʉfʉka.
53 Yéesu ˆakafʉfʉke, avo vaantʉ vakafuma mbiríírii, na vakatamanya na
múujii mʉʉja na vakavafʉmɨra vaantʉ ˆvarɨ foo.
54 Ʉra mʉkúúlʉ wa valwi nkoondo na vara ˆvajáa ne voomʉlaangirirya
Yéesu ˆvakoone kɨra kitiíntima na yara yoosi ˆyajáa yafúmɨɨre, vakoofa
mʉnʉmʉʉnʉ, voosea, “Ʉhʉ kɨkomi nɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ aarɨ.”
55 Kʉjáa kwatɨɨte vaantʉ vaki ˆvarɨ foo ˆvalaangáa ayo kwa kʉlɨ. Avo vajáa
vamutuuba Yéesu fuma Galiláaya sa vɨndoomʉtʉmamɨra.
56 Kʉrɨ vamwɨ vaavo, ˆajáa amwaarɨ, Maríia Makɨdaléena, Maríia íyo waala
Yaakúupu na Yóose, na íyo waala vaana va Sebedáayo.

Kʉtaahwa kwa Yéesu
(Maáriki 15:42-47; Lúka 23:50-56; Yoohváani 19:38-42)

57 Haaha iwʉlo ˆrɨkɨɨngɨre, ajáa ʉʉja musúngaati ʉmwɨ fuma múuji wa
Arimatáaya ˆasewáa Yooséefu. Ʉhʉ ne nɨ mʉpooji wa Yéesu ajáa.
58 Akamʉdomera Piláato noo koomʉloomba mʉvɨrɨ wa Yéesu. Piláato
akalairirya aheewe.
59 Yooséefu akʉʉsʉmʉla mʉvɨrɨ, akʉʉfarɨmbɨrɨra sáanda ya kɨtáani cha
kikomi,
60 maa akʉʉvɨika mbiríírii yaachwe mweeneevyo. Ɨyo mbɨrɨ́ɨra ya mpaanga
nɨ ifya na ɨjáa yabokwa mwaalaliwyii. Aho, akafingiritya iwye ikʉlʉkʉʉlʉ,
yoorifintamya mʉryaangwii wa mbɨrɨ́ɨra, maa akalooka.
61 Maríia Makɨdaléena na ʉra Maríia wɨingɨ vajáa vamwaarɨ aho haantʉ
viíkyɨɨre kʉlaanga mbɨrɨ́ɨra.

Valʉkalʉka Mbiríírii

62 Lomʉtóondo yaachwe nɨ sikʉ ya Sabáato ɨjáa, vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva
na Mafarisáayo vakatamanya na kwa Piláato.
63 Vakamʉsea Piláato, “Mʉkúlʉ, takúmbʉkɨɨre, ʉra mʉkwaata de akwye ajáa
asea, ‘Sikʉ itatʉ ˆjiri looka, fʉfʉka ndirɨ.’
64 Sa jeyyo, ʉlairirye mbɨrɨ́ɨra ɨlaangiririwe kamwɨ fʉʉrʉ sikʉ ya katatʉ.
Koonɨ sɨ jeyyo, vapooji vaachwe ifaanaa vʉʉje, viive mʉvɨrɨ waachwe na
vavawyɨɨre vaantʉ afúfukire fuma inkwyii. Ʉkwaata ʉhʉ wo kiimikirirya kʉva
ʉrɨ wavɨɨha kʉlookya wa ncholo.”
65 Piláato akavasea, “Nyuunyu sumuli valʉkalʉka. Tamanyi mʉkɨɨvɨikɨre
valʉkalʉka va kɨkomi ja ˆvyeene mʉrɨ daha.”
66 Sa jeyyo, vakatamanya na valʉkalʉka sa vakalaangirirye mbɨrɨ́ɨra
kɨkomi, vakavaa mɨtooso rɨra iwye na vakavɨika ʉlaangiriryi.

28

Kʉfʉfʉka kwa Yéesu
(Maáriki 16:1-10; Lúka 24:1-12; Yoohváani 20:1-10)

✡ **27:47** Laanga 2 Vatemi 2:11; Maláaki 4:5.

1 Sabáato ˆikalooke namutóondo dwii siku ya Jumapíiri,*Maríia Makidaléena,
na ura Maríia wiingi vajáa vadoma noo laanga mbiríira ya mpaanga ira ˆijáa
yabokwa mwaalaliwyii.
2 Koonka, kitiíntima kikuulu kikafumira sa murimu muuja wa Ijuva ujáa
wakiima fuma kurumwii, ukafingiritya rira iwye, maa ukariikariira.
3 Uwo murimu buuwo yaachwe ijáa ni ja lulávo, na ingo jaachwe jijáa jeera
ja mawye ya mbula.
4 Vara valukaluka va mbiríira vajáa voofa maatukú vii, vakatetema fuuru
vakava ja ˆvaakwya.
5 Ura murimu muuja ukavasea vara vaantu vaki, “Koofi tukú, sa taanga niise
ni musaakira mwiise Yéesu ura ˆaning’iniiwé musaláabii fuuru akakwya.
6 Asiina aha tukú, afúfukire ja ˆvyeene asea. Yeendi mulaange haantu
ˆalaariiwé.
7 Haaha tamanyi chaangu mukavasee vapooji vaachwe, ‘Afúfukire fuma
inkwyii, ne longoola iise na Galiláaya. Uko moona muri.’✡ Laangi, nahúmwiire
vawyiira.”
8 Jeyyo, vara vaantu vaki vakiinuka hara vari na cheeru munumuunu kunu
viingiirwe ni woowa, vakafuma mbiríírii itíijo vakatamanya noo vawyiira
vapooji vaachwe iri isáare.
9 Koonka, Yéesu akalumana novo akavasea, “Lumbi niijo!” Vara vaantu vaki
vakamuseeserera, vakachwaama, vakakwaata majeo yaachwe, vakamwi-
inamira.
10 Aho, Yéesu akavasea, “Koofi tukú. Tamanyi mukavawyiire vanduu vaani
vatamanye na Galiláaya, uko kuunyona vari.”

Valukaluka Vootwaala Mulomo

11 Mpiindi vara vaantu vaki ˆvajáa njirii vootamanya, vamwi va vara
valukaluka ˆviimiriráa mbiríira vajáa vatamanya na múujii no vawyiira
vakúúlu va veeneisi va Ijuva yoosi ˆyajáa yafúmiire.
12 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vawosi vakiikala kiikalo na vakatuunga
njira ya uloongo. Vakavaheera vara valwi nkoondo mpía ˆjiri foo,
13 kunu voovasea, “Moosaakwa musee jei, ‘Vapooji vaachwe vuújire nu-
uchiku mpiindi suusu ˆtaari talíire, maa vakamwiiva.’
14 Kooni iji sáare jamufíkiire gávana, suusu luma turi sáare ne, sa mudiire
ringiwaringiwa.”
15 Jeyyo, vara valukaluka vakasumula jira mpía, maa vakabweeyya ja
ˆvyeene vajáa vawyiirwa. Masáare aya yeenera kwa Vayahúudi fuuru isiku.

Yéesu Yoovatuma Vapooji Vaachwe
(Maáriki 16:14-18; Lúka 24:36-49; Yoháani 20:19-23)

16 Aho, vara vapooji ikimi na umwi vakadoma fuuru Galiláaya, luulwii
haantu Yéesu ˆajáa avasea vatamanye.
17 ˆVakamoone vakamwiinamira, maa kaa, viingi vakava vookiivundúka
mitimii.
18 Aho, Yéesu akavuujira, maa akasea, “Nahíiwe wiimiriri woosi, kurumwii
na kuri weeru.
19 Sa jeyyo, tamanyi mukavabweeyye vaantu va isi joosi kuva vapooji vaani,
mundoovabatisa, kwa irina ra Taáta, na ra Mwaana na ra Mutima Muuja.
20 Kei, mundoovakiindya kuyakwaatya yoosi ˆnavalairirya nyuunyu.
Kikomi niini mwaari na nyuunyu siku joosi, fuuru mpiindi ja uhero.”

---

* **28:1** ***Jumapíiri:*** Kigiríki aha chaluusa siku ya ncholo ya júma. Kwa Vayahúudi júma yaandáa siku ya Jumapíiri na yasirikiriráa na siku ya Sabáato noo kusea Jumamóosi. ✡ **28:7** Laanga Matáayo 26:32.

Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu ja ˆvyeene yaandikwa ni Maáriki

Mulongooryo

Kitáabu iki, chaandikwa ni Yooháani Maáriki ˆiituubáa na vala Peéteri, Paúli na Barinába mpiindi ˆvavariyuláa Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu (Mirimo ya Vatumwi 13:1-13; 15:36-41; 1 Peéteri 5:13). Masáare aya, ˆvyeene vamanyi vaséaa, yaandikwa kati ya myaaka ya 60-65 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Viintu ˆvyoónekanaa, Maáriki noo wa ncholo ˆaandika Masáare Maaja.

Kiintu ˆchabweeyya Maáriki aandike masáare aya, ni kuvaheera mutima vaantu ˆvamuruma Yéesu ˆveene vaturikiriwáa maatuku vii ni Kaisáari Néero, mutemi wa isi ya Rúumi. Maáriki asaakáa vaantu ˆvamuruma Yéesu viime neeja baa koonі ni kuturikiriwa fuuru vakwye ja Kirisitu.

Maáriki alumiriryalumiriirya ˆvyeene Yéesu akwaatwa, akaheewa irya ro kuulawa ni Vayahúudi na Varúumi baa uvi tuku, akaturikiriwa, akaning'iniwa musaláabii fuuru akakwya, na siku ya katatu akafufuka (14:43–16:20). Kei, alumirirya Kirisitu ni Mwaana wa Muluungu (3:11; 5:7; 15:39). Noo ˆchooreka aanda na masáare aya, "Ihi noo ncholo ya Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu, Mwaana wa Muluungu" (1:1).

Maáriki alumirirya myuujíisa ˆiri foo ˆmyeene Yéesu atumamáa, koonekya Yéesu ni Mwaana wa Muluungu kimaari (4:35–5:43; 6:30-56; 7:31–9:32). Kei, alumirirya mwiikalo wa Yéesu, ˆvyeene iitoola sa alamurirye vaantu vaachwe, "Sa baa Mwaana wa Muuntu, si uuja jo tumamirwa tuku. Kiri vyoova jeyyo, uuja sa ji avatumamire vaantu, kei atoole nkaasu yaachwe kuva ununuuli sa vaantu ˆvari foo" (10:45).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Ncholo ya Masáare Maaja ya Yéesu *1:1-13*
Murimo wa Yéesu uko Galiláaya *1:14-9:50*
Yéesu yootamanya na Yerusaléemu *10:1-52*
Júma Yéesu ˆajáa Yerusaléemu
Uvariyuli wa Masáare Maaja ya Yéesu Yerusaléemu *11:1-13:37*
Kuning'iniwa kwa Yéesu musaláabii na inkwya yaachwe *14:1-15:47*
Kufufuka na koonekana kwa Yéesu *16:1-20*

Yooháani Mubatisáaji Yoomwiimirya Njira Yéesu
(Matáayo 3:1-12; Lúka 3:1-18; Yooháani 1:19-28)

1 Ihi noo ncholo ya Masáare Maaja ya YéesuKirisitu, Mwaana wa Muluungu.
2 Ja ˆvyeene Iuva aluusa kitáabwii cha Isáaya, muláali na mutwe waachwe,
"Laanga, mutuma ndiri mutumwi waani akulongorire,
yeeye kutengenesherya ari njira yaako.✡
3 Muuntu yookaanirira vikulukuulu isi ya ibaláángwii,
'Imyi neeja njira sa IJUVA,
wololi njira ˆng'eene ari tweera.'✡"
4 Masáare aya yakiimana, Yooháani Mubatisáaji afumira isi ya ibaláángwii, yoovariyula ubatíiso wa vaantu kuvalanduka fuma uvii waavo, sa Muluungu asee, uvi waavo wasírire.

✡ **1:2** Laanga Maláaki 3:1. ✡ **1:3** Laanga Isáaya 40:3.

5 Vaantu fuma isi yoosi ya Yudéea, na mavaru yoosi ya Yerusaléemu,
vadomáa noo muteerera. Yeeye avabatisáa aho luujii lwa Yorodáani, kunu
vooluusa uvi waavo.
6 Yooháani iivikiráa ingo ya mabaáhira ya ngamía na lukova iimútiire.✡
Kiintu ^arijáa ni nkuumbi na huuki wa isekii.
7 Na avariyuláa indoosea, "Amwaari ^yookuuja nyuma yaani ^ari na ngu-
ruru kulookya niini, niini si ndiri daha baa tumama murimo wa mutúmwa wo
reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tuku.
8 Niini noobatisa na maaji, maa kaa, yeeye vabatisa ari na Mutima Muuja."

Yéesu Yoobatisiwa
(Matáayo 3:13-17; Lúka 3:21-22)

9 Siku jira, Yéesu akuuja fuma Nasaréeti múuji wa Galiláaya, maa aka-
batisiwa ni Yooháani luujii lwa Yorodáani.
10 ^Akafume vii hara luujii, akoona kurumu kookwaatuka dwee, na Mutima
Muuja yookiima mweeri yaachwe ja nkúnde. 11 Maa sawúti ikafuma ku-
rumwii, yoosea, "Weewe uri Mwaana waani ^nakweenda, neeriwa mutima
ni weewe munumuunu."

Yéesu Yooyerwa ni Irimu
(Matáayo 4:1-11; Lúka 4:1-13)

12 Ayo ^yakalooke vii, Mutima Muuja akamutwaala fuuru isi ya ibaláángwii.
13 Akiikala uko ibaláángwii siku makumi yani (40) yooyerwa ni Irimu, uko
iikaláa na maka ja isaka, mirimu miija noyo yamutumamiráa.

Yéesu Yookaanda Variyula Masáare Maaja

14 Siku ^jikalooke, Yooháani Mubatisáaji akakwaatwa, maa akaviikwa
munyololwii.✡ Siku ijo, Yéesu akadoma na Galiláaya, indoovariyula Masáare
Maaja ya Mululungu
15 yoosea, "Mpiindi jafíkire, Utemi wa Mululungu waséngeriire. Valanduki
fuma uvii waanyu na murume Masáare Maaja."

Yéesu Yoovaanirira Vapooji va Ncholo
(Matáayo 4:18-22; Lúka 5:1-11)

16 Siku imwi, mpiindi ^alookáa na mbarimbari ya iriva ra Galiláaya,
akamoona Simóoni na mwaanaavo Anderéa, voowumira lwaavu na luujii, sa
voovo ni vavúuvi vajáa.
17 Aho, Yéesu akavasea, "Ntuubi, na vabweeyya ndiri muve vavúuvi va
vaantu."
18 Hahara, vakareka njwaavu jaavo, vakamutuuba.
19 ^Akadome na mbere kiduudi, akavoona vala Yaakúupu na Yooháani vala
sha Sebedáayo, vajáa mashúwii voolukan'ya njwaavu jaavo.
20 ^Akavoone vii, maa akavaanirira. Novo vakamureka taáta waavo na vara vavúuvi viingi ^vamutumamiráa.

Yéesu Yookibirya Murimu Muvi
(Lúka 4:31-37)

21 Kufuma aho, vakadoma fuuru múujii wa Kaperenáumu. Siku ya Sabáato
Yéesu akiingira na sinagóogii, maa akaanda variyula Masáare ^Yari Mpeho.
22 Vaantu vakahwaalariwa ni uvariyuli waachwe, sa yeeye si avariyuláa ja
vakiindya vaavo va Miiro tuku, kiri vyoova jeyyo, yeeye akiindyáa ja muuntu
^ari na wiimiriri.
23 Hara sinagóogii yaavo, kujáa kwatiite muuntu umwi ^ajáa na murimu
muvi, akatulatuula isóso

✡ **1:6** Laanga 2 Vatemi 1:8. ✡ **1:14** Laanga Maáriki 6:14-29.

24 yoosea, “Weewe Yéesu wa Nasaréeti, che woosaaka kurɨ suusu? Wuújire tumala wuu? Nakumányire urɨ ani weewe! Weewe urɨ Muuja wa Mululungu.”
25 Yéesu akuudalavya ura murimu muvɨ yoosea, “Kirinya sawu! Fuma kurɨ uhu muuntu!”
26 Hahara, ura murimu muvɨ ukamusukasuka ura muuntu na ngururu, kunu wootulatuula isóso, maa ukafuma.
27 Hara, vaantu voosi vakatululuvala, maa vakaanda kiisea, “Ikɨ nɨ che? Nɨ ukiindya mufya, kei ˆurɨ na wiimiriri! Yoolairirya baa murimu mɨvɨ, noyo yoomuteerera!”
28 Masáare aya, yakeenera chaangu ɨsɨ yoosi ya Galiláaya.

Yéesu Yoomuhorya Mukwɨ wa Simóoni (Matáayo 8:14-17; Lúka 4:38-41)

29 Yéesu, Yaakúupu, Yooháani, Simóoni na Anderéa vakafuma hara sinagóogii, vakadoma fuuru kaayii kwaala Simóoni na Anderéa.
30 ˆVakafike, vakamushaana mukwɨ wa Simóoni ajáa nchiirii aváirwe nɨ ndwáala. Hahara, vakamuwyɨira Yéesu masáare yaachwe.
31 Akaseesa na hara kuuntu ˆajáa alíire, akamukwaata mukono ura maáma, maa akamwiinula, hahara akahola, maa akaanda vatumamɨra.

Yéesu Yoovahorya Vaantu ˆVarɨ Foo

32 Niiwulo mwaasu ˆukakutumɨre, Sabáato ɨkalooka. Vaantu vakaanda muretera valwíirɨ voosi, na vaantu ˆvarɨ na mirimu mɨvɨ.
33 Aho, vaantu voosi va ura múuji vakiisaanka mbere ya kaaya.
34 Hara, maa Yéesu akava yoovahorya vaantu voosi ˆvajáa na ndwáala ˆjiísimiresimire, baa kei iikibiryáa mirimu mɨvɨ ˆirɨ foo. Maa kaa, sɨ ɨirekeráa ɨyo mirimu mɨvɨ ɨluusike tukú, sa ɨjáa yamumányire yeeye nɨ ani.

Yéesu Yoovariyula Masáare ˆYarɨ Mpeho Galiláaya (Lúka 4:42-44)

35 Lomutóondo yaachwe baa sɨ kuna mwaa, Yéesu akadoma na kijiraawii, kura akamuloomba Mululungu.
36 Simóoni na viivaachwe vakamuloonda.
37 ˆVakamoone, vakamusea, “Kira muuntu yookusaakira.”
38 Yéesu akavasea, “Hendi na haantu hɨingɨ, míjii yɨingɨ ˆirɨ mukaaya, nkavariyule baa uko, sa nuuja, sa murimo uwo.”
39 Jeyyo, akarɨingɨrira ɨsɨ yoosi ya Galiláaya, kunu yoovariyula Masáare ˆYarɨ Mpeho masinagóogii, na avahoryáa vaantu ˆvarɨ na mirimu mɨvɨ.

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ˆArɨ na Ʉlóónda (Matáayo 8:1-4; Lúka 5:12-16)

40 Kujáa kwatɨite muuntu umwɨ, ˆarɨ na ndwáala ya ulóónda. Akuuja kurɨ Yéesu, akachwaama, akiiloombererya yoosea, “Koonɨ woosaaka, ifaanaa ukaanjirula ndwáala yaanɨ.”
41 Yéesu akamoonera mbavariri, akiinula mukono waachwe, akamusaasya, maa akamusea, “Noosaaka, ujirulwe!”
42 Hahara, akajirulwa na akahola ɨra ndwáala yaachwe.
43 Yéesu akamurekera adome, maa kaa, akamukaan’ya yoomusea,
44 “Karɨ umuwyíiraa muuntu yoyoosi isáare ɨrɨ tukú, tamanya ukiiyonekye kwa mweeneɨsɨ wa Ijuva, utoole na mpóryo yo jirulwa, ja ˆvyeene Músa alairirya, sa vataange kimaarɨ uhórire.”✡
45 Kirɨ vyoobweeyya jeyyo, ura muuntu akadoma, akaanda kaarya yara masáare kira haantu. Sa jeyyo, Yéesu sɨ adaha kɨingɨra na múujii ko kiiyonekya

✡ **1:44** Laanga Valáawi 14:1-32; Nkumbukira ya Miiro 24:8.

tukʉ, ni iikaláa kijiraawii vii. Maa kaa, baa neembe iivisáa, vaantʉ vamutuubáa fuma kira haantʉ.

2

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ ˆAakwya Iyandiyandi (Matáayo 9:1-18; Lúka 5:17-26)

1 Sikʉ ˆjikaseese, akahindʉka na Kaperenáumu, vaantʉ vakateera ahíndukire na kaayii.
2 Mpuka nkʉʉlʉ ikiijiinga, ikasoveka baa nkalo mʉryaangwii. Ne akava yoovavariyʉrira Masáare ˆYari Mpeho.
3 Mʉʉntʉ ʉmwi ˆaakwya iyandiyandi, akareetwa kʉri Yéesu iínwiirwe ni vaantʉ vani.
4 Sa ira mpuka nkʉʉlʉ, vara vaantʉ vakasiindwa kʉmʉlookya ʉra mʉlwíiri fʉʉrʉ kʉri Yéesu. ˆVakoone jeyyo, vakaambʉka ni ikekeerii, vakabontola ikekeera hara kʉʉntʉ Yéesu ˆajáa, vakamukiimirya ʉra mʉlwíiri na ndiri yaachwe. 5 Yéesu ˆakoone kuruma kwaavo, akamʉsea ʉra mʉlwíiri, “Mwaana waani, ʉvi waako wasírire.”
6 Aho nyuumbii, kwajáa kwatiite vakiindya vamwi va Miiro vajáa viíkyiire, vakaanda kiiririkana mitimii yaavo voosea,
7 “Jooli ari lʉʉsa jei? Yoomʉhiintikira Mʉlʉʉngʉ! Si Mʉlʉʉngʉ yeemweene noo ˆadáhaa sea ʉvi wasírire tʉkʉ wʉʉ?”
8 Hahara, Yéesu akataanga miiririkano yaavo, maa akavasea, “Ni sa che mookiiririkana ayo mitimii yaanyu?
9 Ni kirikwi noo chaangʉ kʉlookya myeewe, kʉmʉsea ʉhʉ mʉlwíiri, ‘Ʉvi waako wasírire,’ bakʉ kʉmʉsea, ‘Inʉka, ʉtoole ndiri yaako ʉlooke’?
10 Haaha noosaaka mʉtaange, Mwaana wa Mʉʉntʉ atiite wiimiriri wo sea vaantʉ, ‘Ʉvi waavo wasírire,’ aha weerwii.” Aho, akamʉsea ʉra mʉʉntʉ ˆaakwya iyandiyandi,
11 “Nookʉsea, inʉka, toola ndiri yaako, ʉdome na kaayii kwaako.”
12 Hahara, maa akatoola ndiri yaachwe akafuma na weerwii, baa vara vaantʉ voosi nti ˆvoomʉlaanga. Maa vakatʉlʉvala, vakamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ voosea, “Isáare ja iri, si tʉnoona vii kaa tʉkʉ!”

Yéesu Ʉʉja jo Kaanirira Vavi (Matáayo 9:9-13; Lúka 5:27-32)

13 Hara, maa Yéesu akadoma kei na mbarimbari ya iriva ra Galiláaya. Mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ ikamutuuba, maa akaanda kʉvavariyʉrira Masáare ˆYari Mpeho.
14 Mpiindi Yéesu ˆawololáa mawʉlʉ, akamoona Láawi mwaana wa Alʉfáayo iíkyiire kivaandii cho rihira kóodi, yoosaankan’ya kóodi. Akamʉsea, “Ntuuba!” Ne Láawi akiinʉka, akamutuuba Yéesu.
15 Mpiindi Yéesu na vapooji vaachwe ˆvarijáa chákurya kaayii kwa Láawi, vasaankan’yi kóodi na vaduwalo ˆvari foo varijáa novo. Sa vaantʉ ˆvari foo, vamutuubáa.
16 Vakiindya vamwi va Miiro ya Mʉlʉʉngʉ na Mafarisáayo vajáa vamwaari. ˆVakamoone Yéesu yoorya hamwi na vaduwalo na vasaankan’yi kóodi, vakavasea vapooji vaachwe, “Sa che yoorya chákurya hamwi na maduwalo na masaankan’yi kóodi?”
17 Yéesu ˆakayateere ayo masáare, maa akavasea, “Vaantʉ ˆvari nkaasʉ si vasáakaa mwaanga tʉkʉ, maa kaa, valwíiri noo vasáakaa mwaanga. Si nʉʉja joo kaanirira vaantʉ ˆviiyónaa vawoloki tʉkʉ, nʉʉja joo kaanirira vavi.”

Yéesu Yookuuriwa Kwiirekya Kurya
(Matáayo 9:14-17; Lúka 5:33-39)

18 Haaha, vapooji va Yooháani na va Mafarisáayo viirekyáa kurya. Maa vaantu vakuuja joo muurya Yéesu vakamusea, "Amwi vapooji va Yooháani na va Mafarisáayo viirékyaa kurya. Sa che vapooji vaako si viirékyaa kurya?"
19 Yéesu akavasea, "De vyadáhikaa vaantu ˆvaláarikirwe ni mweenengovi, na mweenengovi nti ˆari novo kwiirekya kurya wuu? Si vari kwiirekya kurya tuku, mpiindi joosi vari na mweenengovi.
20 Maa kaa, luu fika jiri mpiindi mweenengovi ˆakasumwiirwe fuma kwaavo, aho noo luu vakiirekiirye kurya.
21 Kusiina muuntu ˆadáhiraa kiráka kifya isaámwii tuku. Koони abwéeyyiirye jeyyo, ikyo kiráka moola kiri iro isaámu na iyo ingo kwaatuka iri kulookya lo ncholo.
22 Baa kei, kusiina muuntu ˆavíkiraa diváai ifya viríibii* vya kali tuku. Koони abwéeyyiirye jeyyo, iyo diváai ifya, pusula iri ivyo viríiba, na diváai kiitika iri na mweenediváai sova ari diváai na viríiba. Diváai ifya ni viríibii vifya ivíkirwaa."

Yéesu ni Mweeneevyo wa Sabáato
(Matáayo 12:1-18; Lúka 6:1-5)

23 Siku ya Sabáato imwi, Yéesu na vapooji vaachwe vajáa vakwaatira na mawundii ya ngáano. Mpiindi ˆvalookáa na hara mawundii, vapooji vakaanda huunga maangala ya ngáano.
24 Mafarisáayo vakamusea Yéesu, "Laanga, sa che vapooji vaako voowuna Miiro ya siku ya Sabáato?"†
25 Maa akavasea, "Si munasoma vii tuku ˆcheene atumama mutemi Daúdi mpiindi ˆajáa aávirwe ni njala na vaantu vaachwe wuu?
26 Aho kali, mpiindi ja Abiasáari, mweeneisi mukuulu, Daúdi iingira na nyuumbii ya Muluungu,✡ akarya mikáate ˆivíikwaa mbere ya Muluungu, akavaheera baa na viivaachwe. Mikáate iyo, veeneisi va Ijuva vii noo vajáa varekerwa vindoorya. Vaantu viingi Miiro ijáa yakaan'ya kurya."
27 Baa kei akavasea, "Sabáato yaviikwa sa vaantu na si vaantu sa Sabáato tuku.
28 Sa jeyyo, Mwaana wa Muuntu ni Mweeneevyo baa wa Sabáato."

3

Yéesu Yomuhorya Muuntu Siku ya Sabáato
(Matáayo 12:9-14; Lúka 6:6-11)

1 Yéesu ajáa iingira kei na sinagóogii. Aho, kwajáa kwatiite muuntu ˆajáa na mukono ˆwaakwya iyandiyandi.
2 Vamwi va vaantu ˆvajáa aho, vakaanda mulaangisha Yéesu, voone koони ari muhorya ura muuntu siku ya Sabáato, sa vamusitaakye.
3 Yéesu akamusea ura muuntu mukono ˆwaakwya iyandiyandi, "Seesa, ima aha mbere ya vaantu voosi."
4 Yéesu akavuurya, "Ni virikwi noo Miiro yaruma tutumame siku ya Sabáato? Kutumama murimo muuja, baku kutumama murimo muvi? Kulamurirya nkaasu, baku kuulaa?" Maa kaa, voovo si vuuyirya kiintu tuku.

---

* **2:22** ***viríibii:*** Viríiba ni saama ˆjavíkiraa diváai. Jaténgeneshiwaa na ndiri. † **2:24** ***voowuna Miiro ya siku ya Sabáato:*** Kwa Miiro ya Vayahúudi kuwuna maangala yaviri yatatu iwundii kwa muuntu si vijáa vyakaaniwa tuku. Laanga Nkumbukira ya Miiro 23:25. Mafarisáayo si vamuuryáa Yéesu sa che vapooji vaachwe vookiiva tuku, kiintu ˆvamuseáa ni sa che vapooji vaachwe vootumama murimo wo chwa siku ya Sabáato. Na Miiro ya Músa yasea kusiina muuntu kutumama siku ya Sabáato tuku. Laanga Ufumo 20:8-11. ✡ **2:26** Laanga 1 Samwéeli 21:1-6.

5 Akavatuurirya miiso na nkalari, kunu yookoona usuungu sa ufafu wa miti ma yaavo. Maa akamusea ura muuntu, “Wololа mukono waako!” Ne akawolola mukono waachwe, ukava nkaasu kei!
6 Hahara, vara Mafarisáayo vakafuma na weerwii vakaanda kiiheera miryuungu na mpuka ya vaantu va mutemi Heróode,* ˆvyeene vari muulaa Yéesu.

Mpuka ya Vaantu Yoomutuuba Yéesu

7-8 Yéesu na vapooji vaachwe vakiinuka aho, vakadoma fuuru mbarimbari ya iriva ra Galiláaya. Mpuka nkuulu ya vaantu vamutuubáa. Vaantu avo vajáa vafúmire kira haantu, isi ja kuli na heehi, Galiláaya, Yudéea, Yerusaléemu, Idumáaya, isi yoosi nyambuko ya luujii lwa Yorodáani, na va heehi na míiji ya Tíiro na Sidóoni. Vaantu voosi avo, vuuja sa vajáa vatéiire masáare ˆmeene Yéesu atumamáa.
9 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Mbiikiri mashúwa imwi neeja, naambuke, sa vaantu jo kuunfenyenkererya.”
10 Yéesu aluusa jeyyo, sa ajáa avahóriirye vaantu ˆvari foo, na vaantu voosi vara ˆvajáa na ndwáala viifenyenkereryáa, sa vamusaasye.
11 Mirimu mivi ˆikamoone, yiivayyáa mbere yaachwe kunu yootula isóso yoosea, “Weewe uri Mwaana wa Mululungu!”
12 Yéesu akiikaan’ya irekereeke kwaarya masáare yaachwe kwa vaantu.

Yéesu Yoovasaawula Vapooji Ikimi na Vaviri (Matáayo 10:1-4; Lúka 6:12-16)

13 Aho, Yéesu akaambuka na luulwii, akavaanirira vara ˆveene yeeye avasaakáa, maa vakuuja na kuri yeeye.
14 Akavasaawula ikimi na vaviri, vave vatumwi vaachwe, vandooyeendan’ya ne, sa indoovatuma no vavariyurira Masáare ˆYari Mpeho.
15 Baa kei, vave na wiimiriri wo kibirya mirimu mivi.
16 Na ava noo vatumwi ikimi na vaviri ˆveene Yéesu avasaawula: Simóoni, ˆmweene Yéesu amwaanirira Peéteri,
17 Yaakúupu na Yooháani vala sha Sebedáayo ˆveene avaanirira Bonéege, noo kusea, “Vaana va kidandárika,”
18 Anderéa na Filíipi, Batolomáayo, Matáayo, Tomáasi, Yaakúupu sha Alufáayo, Tedéei, Simóoni Mukanáani
19 na Yúuda Isikarióoti ˆamuvarinduka Yéesu.

Yéesu na Belisebúuri

20 Yéesu akahinduka na kaayii, mpuka ya vaantu ikaanda kiijiinga kei, fuuru yeeye na vapooji vaachwe vakasova baa nkalo yo rya chákurya.
21 Kaayii kwaavo ˆvakateere masáare ˆmeene yaluuswáa, maa vakadoma noo musumula sa viiseáa, “Asárire!”
22 Hara mpukii, vajáa vamwaari vakiindya va Miiro ˆveene vajáa vafuma Yerusaléemu. Avo vakiindya vaseáa, “Uhu atiite Belisebúuri, na ni kwa luviro lwa Irimu yookibirirya mirimu mivi.”
23 Yéesu akavaanirira, akaluusika novo kwa símo akavasea, “Jooli Irimu riri daha kibirya Irimu mwiiwaachwe?
24 Kooni utemi umwi wiigávire haantu haviri kwiilwa woowo kwa woowo, utemi uwo si uri luunga tuku.
25 Baa kei, kooni lukolo lumwi lwiigáviregavire, ulo lukolo si luri luunga tuku.

---

* **3:6** ***mpuka ya vaantu va mutemi Heróode:*** Ava ni vaantu va cháama ˆcheene chamutuubáa Heróode ˆmweene atawaláa sa Varúumi. Vaantu ava vasaakáa vamuulae Yéesu sa voofáa ifaanaa akasumula isi.

26 Noo jeyyo, koonɨ Irimʉ riikíɨkiɨne rooreene na rɨve riigávire, sɨ rɨrɨ lʉʉnga tʉkʉ.
27 Maa kaa, kusiina mʉʉntʉ ˆarɨ daha kiɨngɨra nyuumbii ya mʉʉntʉ ˆarɨ na ngururu na anyahɨre máari jaachwe tʉkʉ, nɨ mpaka ta amuchuunge ʉwo mʉʉntʉ ˆarɨ na ngururu, de adahe nyahɨra máari jaachwe ˆarɨ nojo.
28 Kɨmaarɨ noovawyiɨra, ʉvɨ woosi wa vaantʉ na uhiintiki waavo woosi Mʉlʉʉngʉ sea arɨ wasírire.
29 Maa kaa, mʉʉntʉ ˆmweene arɨ mʉhiɨntɨkɨra Mʉtɨma Mʉʉja, Mʉlʉʉngʉ sɨ arɨ sea ʉvɨ waachwe wasírire vii kaa tʉkʉ, na kʉva arɨ mʉvɨ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.”
30 Yéesu alʉʉsa jeyyo sa vajáa vamʉséire, “Atɨite murimʉ mʉvɨ.”

Vandʉʉ va Yéesu na Íyo Waavo
(Matáayo 12:46-50; Lʉ́ka 8:19-21)

31 Mpiɨndɨ kiduudi, akʉʉja íyo waala Yéesu na vaanaavo na Yéesu, vakiɨima mbarɨmbarɨ, maa vakatʉma mʉʉntʉ amwaanɨrɨre.
32 Na vaantʉ ˆvajáa viíkyiɨre vakamʉrɨingɨrɨra, vakamʉsea, “Íyo waanyu na vaanaanyu vamwaarɨ aha weerwii vookʉsaakɨra.”
33 Maa Yéesu akavasea, “Íyo wiitʉ na vaaniitʉ noo vala ani?”
34 Akavalaanga vaantʉ ˆveene vajáa viíkyiɨre vakamʉrɨingɨrɨra, maa akavasea, “Laangi! Ava ˆvarɨ aha noo vala íyo na vaaniitʉ.
35 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆatʉ́mamaa kʉsaaka kwa Mʉlʉʉngʉ noo mwaaniitʉ, irʉʉmbʉ raanɨ na íyo wiitʉ.”

4

Lusímo lwa Mʉhaandi Mbeyʉ
(Matáayo 13:1-9; Lʉ́ka 8:4-8)

1 Mpiɨndɨ kiduudi, Yéesu akaanda variyʉla Masáare ˆYarɨ Mpeho kei mbarɨmbarɨ ya iriva ra Galiláaya. Mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ vakiisaanka, vakamʉfenyenkererya mpaka akaambʉka mashʉ́wa irivii, maa akiikala. Vaantʉ voosi vakiikala mbarɨmbarɨ ya iriva.
2 Akava yoovavariyʉrɨra viintʉ ˆviri foo kwa símo, na mpiɨndɨ ˆavavariyʉrɨráa akavasea,
3 “Teereri! Mʉhaandi ʉmwɨ ajáa adoma noo haanda mbeyʉ,
4 mpiɨndɨ ˆamyaaháa, mbeyʉ jimwi jikawyiɨra njirii, ndee jikʉʉja jikajirya.
5 Jimwi jikawyiɨra mwaalaliwyii kʉʉntʉ ˆkʉjáa kusiina salʉ jo keenererya, sa viintʉ salʉ sɨ jijáa jiri foo, jikamera chaangʉ.
6 Mwaasʉ ˆʉkavarɨke, jikashaawʉka, maa jikʉʉma sa viintʉ jijáa jisiina miriri.
7 Jimwi jikawyiɨra haantʉ ˆhajáa na miíwa. Miíwa ˆɨkamere, ɨkajivaa, jikadundumala, maa jikadiɨra vyaala ndiɨwa.
8 Maa kaa, jimwaarɨ jimwi ˆjawyiɨra salwii ˆjiri na seve, jikamera, jikakʉla, jikavyaala maatʉkʉ vii, jimwi jikavyaala mara makumi yatatʉ (30), jimwi mara makumi mʉsasatʉ (60) na jimwi mara makumi ikimi (100).”
9 Maa akavasea, “ˆArɨ na matu yo teerera, nɨ ateere.”

Yéesu Yoovariyʉla Símo Jaachwe
(Matáayo 13:10-17; Lʉ́ka 8:9-10)

10 Mpiɨndɨ kiduudi, Yéesu ajáa na vapooji vaachwe ikimi na vavɨrɨ, na vɨingɨ vajáa vamʉrɨ́ingɨriɨre, maa vakamuurya, “Símo jaako nɨ che joovariyʉla?”

11 Ne akavasea, “Nyuunyu mwaheewa nkalo yo taanga viintu vya Utemi wa Muluungu, ˆvyeene vijáa fuumbo, maa kaa, vara si ˆvari Utemii wa Muluungu, noovawyiira kwa símo.
12 Sa kulaanga, valaange, baa koona tuku.
Kuteera vateere, baa taanga tuku.
Sa ngaari vajáa vateera no taanga,
ngaari vavarinduka na vareka uvi waavo,
na ngaari uvi waavo wasira.”✡

Yéesu Yoovariyula Lusímo lwa Muhaandi (Matáayo 13:18-23; Lúka 8:11-15)

13 Aho, Yéesu akavuurya, “Si mootaanga lusímo ulu tuku wuu? Jooli de muri taanga símo jiingi?
14 Muhaandi wa mbeyu ni muuntu ˆaváriyulaa isáare ra Muluungu.
15 Mbeyu jira ˆjawyiira njirii, ni ja vaantu vara ˆvaritéeraa isáare ra Muluungu, hahara Irimu rikuuja, maa rikajiseyya mitimii yaavo.
16 Mbeyu jira ˆjawyiira mawyii, ni ja vaantu vara ˆvaritéeraa isáare ra Muluungu, na ˆvarihókeraa chaangu na cheeru.
17 Maa kaa, si rivііngíraa mitimii tuku, sa viintu vasiina nkalo ya miriri, kiikala vari noro kiduudi vii. Na uturikiri ˆuri kuuja vii, varékaa kura kuruma kwaavo chaangu.
18 Na mbeyu jira ˆjawyiira miíwii, ni ja vaantu ˆvaritéeraa isáare ra Muluungu,
19 maa kaa, uhangaiki wa weeru, ukwaata wo kunguula máari na mpiima ya viintu vyііngi ˆviri foo, ivyo virifenyenkeryáa, rikareka kureeta kunáálo.
20 Na mbeyu jira ˆjahaandwa sevii, noo vara vaantu ˆvaritéeraa isáare ra Muluungu, vakariteengya, maa rikava na nkoonyo, jimwi jikavyaala mara makumi yatatu (30), jimwi mara makumi musasatu (60), na jimwi mara makumi ikimi (100).”

Lusímo lwa Kimuri (Lúka 8:16-18)

21 Yéesu akiisea ira mpuka, “Eri, kimuri chuújaa, kikaviikwa iruungwii ra kitáanda wuu? Baku kikakunikirirwa na nyiingu ya kweenga wuu? Tuku, ni kyaángwii kivíikwaa.
22 Sa kira kiintu ˆchaviswa, viikwa kiri kiweerwii, na kira ˆchakunikirirwa, kunukulwa kiri.
23 ˆMweene ari na matu yo teerera, ni ateere!”
24 Hara, maa akavasea kei, “Muyakwaatye neeja aya ˆmooyateera. Sa kipíimo ˆcheene muri konkomala kuteerera masáare ya Iju̱va, noo ˆvyeene baa nyuunyu muri taanga, baa kei koongereriwa muri.
25 Sa ura ˆari na kiintu, koongereriwa ari kulookya, na ura ˆasiina kiintu, vuulwa ari baa kira kidúúdi ˆari nocho.”

Lusímo lwa Mbeyu ˆVyeene Iméraa

26 Yéesu akavasea, “Utemi wa Muluungu ni ja jei uri. Muuntu aháandaa mbeyu iwundii.
27 ˆAri humula, baa alíire au ari miiso, mbeyu jaméraa no kula, yeeye baa taanga ˆvyeene vyavíjaa tuku.
28 Salu joong’eene noo jibwéeyyaa jimere na jive mumero, jivyaale maangala, na maangala yave na mpeke.
29 Mpeke ˆjiri kangaala, uwo muuntu atóolaa lufyo chaangu, sa mpiindi jo chwa, jafíkire.”

✡ **4:12** Laanga Isáaya 6:9-10.

Lusímo lwa Mpeke ya Haradáali
(Matáayo 13:31-32, 34; Lúka 13:18-19)

30 Kei akavasea, “Tuufwaanirirye na che Utemi wa Muluungu? Baku lusímo
che turi sima, sa tuuvariyule?
31 Utemi wa Muluungu ifaanaa tukuufwaanirirya na mpeke ya haradáali. Ihi
ni mpeke ndudinduudi kulookya mpeke joosi jiháandwaa.
32 Maa kaa, koonı yaháandirwe, yavijáa muti mukuulu kulookya miti yiingi ya
mbowa. Na yavijáa na matáampi makuulu, baa ndee jindoojeenga vivururu
mpehwii ja matáampii yaachwe.”
33 Kwa símo ˆjiri foo ja iji, noo ˆvyeene Yéesu avariyuláa isáare riija, ja
ˆvyeene vaantu vadaháa taanga.
34 Si avariyuláa isáare roroosi ra Utemi wa Muluungu baa vasimira tuku, na
mpiindi ˆajáa na vapooji vaachwe de indoovavariyurira.

Yéesu Yootuurya Ihúmbuuto Irivii
(Matáayo 8:23-27; Lúka 8:22-25)

35 Iwulo ra siku yiiyo, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Hendi tufirire iriva
tudome na nyambuko.”
36 Maa reeru, vakiireka ira mpuka ya vaantu, vakakwaata njira na ira
mashúwa ˆng’eene Yéesu ajáa iíngiire, baa mashúwa jiingi jikamutuuba.
37 Ihúmbuuto ˆradalavadalaava rikaanda wuva, mapúunta ya maaji yakar-
ingyaringya mashúwa kende imeme maaji.
38 Mpiindi ijo, Yéesu mweeneevyo ajáa alíire nyuma ya mashúwa
iisíkiriirye kimútwii. Vapooji vaachwe vakamwaanirira, voosea, “Mukiindya,
toonyimira, tulaange.”
39 Aho, Yéesu akiinuka, akaridalavya ihúmbuuto na akayasea mapúunta,
“Kirinyi sawu! Mutuule tu!” Hara, ihúmbuuto rikakirinya sawu, na maaji
yakatuula tu.
40 Yéesu akavuurya vapooji vaachwe, “Sa che mookoofa? Si munaanduma
tuku wuu?”
41 Maa kaa, voovo vajáa vakwáatirwe ni woowa munumuunu, vookiiyurya,
“De uhu ni ani, baa ihúmbuuto na mapúunta vyoomuteera?”

5

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ˆAri na Mirimu Mivi
(Matáayo 8:28-34; Lúka 8:26-39)

1 Yéesu na vapooji vaachwe vakafirira na nyambuko ya iriva ra Galiláaya,
vakiingira isi ya Vageráasi.
2 Yéesu ˆakakiime vii hara mashúwii, muuntu umwi ˆari na mirimu mivi
afúmire mbiríírii, akuuja, maa akalumana ne.
3 Hara mbiríírii, noo kuuntu uwo muuntu ˆiikaláa. Kusiina muuntu ˆadaháa
kumuchuunga baa na minyololo tuku.
4 Achuungwáa na minyololo mikonwii na piingu mawulwii,
indoodumuladumula, baa kusiina muuntu ˆajáa na ngururu jo mudaha tuku.
5 Siku joosi uchiku na muusi, iikaláa mbiríírii na njuulwii, yootula isóso no
kiisanasana na mawye.
6 ˆAkamoone Yéesu kuura, akamukibirira, maa akachwaama mbere
yaachwe,
7 akatulatuula isóso, yoosea, “Che woosaaka kuri niini, weewe Yéesu
Mwaana wa Muluungu ˆAri Mweerimweeri? Hooni ilahe kwa Muluungu, si
uri kuunturikirya tuku.”

8 Walɯɯsa jei, sa viintɯ Yéesu ajáa ɯɯséire, “Murimɯ mɯvɨ, fuma kwa ɯhɯ mɯɯntɯ!”
9 Maa Yéesu akuuyurya, “Ani ɯsewáa?” Nowo ukuuyirya, ɯkasea, “Irina raanɨ nɨ Mayana na Mayana ya Valwi Nkoondo sa viintɯ tɯrɨ foo.”
10 Murimɯ mɯvɨ ukiilomboola maatɯkɯ vii kɯrɨ Yéesu, karɨ iikibirye na ɨsɨ yɨɨngɨ tɯkɯ.
11 Haaha, mbarɨmbarɨ ya lɯɯlɯ heehi na aho haantɯ, kɯjáa kwatɨɨte ufya wa nkaamba ˆjooriisha.
12 Ɨra mirimɯ mɨvɨ ɨkamɯloomba Yéesu, yoosea, “Tɯrekere, tɯkajɨɨngɨre jira nkaamba.”
13 Yéesu akɨɨrekera ɨra mirimɯ mɨvɨ, ɨkafuma, ɨkɨɨta kɨɨngɨra jira nkaamba. Mirimɯ mɨvɨ ɨkɨɨngɨre ɯra ufya wa nkaamba mayana yavɨrɨ (2,000), nkaamba jikiihuunta, jikagirita, jikabɯrɯkɨra irivii, maa jikakwya joosi vɯɯ.
14 Varíisi va jira nkaamba vakakɯɯrɨka itɨ́jo, vakatwaala mɯlomo kwa vaantɯ ˆvajáa mawundii na múujii. Maa vakɯɯja noo laanga masáare ˆmeene yafúmɨɨre.
15 ˆVakafike kɯrɨ Yéesu, vakamoona ɯra mɯɯntɯ ˆajáa na mayana na mayana ya mirimɯ mɨvɨ, iíkyɨɨre, iivíkɨɨre ɨngo, arɨ baa na mɨryɯɯngɯ yaachwe, maa vakoofa.
16 Vara ˆveene viiyonera na miiso yaavo, vakavawyɨɨra vaantɯ vɨɨngɨ yara ˆmeene yajáa yafúmɨɨre kwa ɯra mɯɯntɯ ˆajáa na mirimɯ mɨvɨ, na jira nkaamba.
17 Aho, vakaanda mɯloomba Yéesu alooke hara ɨsɨ ya meevo.
18 Yéesu ˆakaande kɨɨngɨra mashúwii, ɯra mɯɯntɯ ˆajáa na mirimɯ mɨvɨ akiiloombererya atamanyan’ye na Yéesu.
19 Yéesu akamɯsɨɨtɨra, yoosea, “Doma na meenyu, ɯkavawyɨɨre vaantɯ va meenyu ˆvyeene Ijɯva akɯtúmamɨɨre masáare makɯɯlɯ, na ˆvyeene akɯláangire na riiso ra wɯɯja.”
20 Maa ɯra mɯɯntɯ akadoma, akaanda kaarya ɯko ɨsɨ ya Dekapóoli* ˆvyeene Yéesu ajáa amɯtúmamɨɨre, maa vaantɯ voosi vakatɯlɯvala.

Yéesu Yoomɯhorya Mɯɯntɯ Muki na Yoomɯfɯfɯla Muhíínja (Matáayo 9:18-26; Lúka 8:40-56)

21 Maa reerɯ, Yéesu akafɨrɨra na mashúwa na nyambɯko ya iriva. ˆAkafike hara mbarɨmbarɨ ya iriva, mpuka nkɯɯlɯ ɨkamɯrɨɨngɨrɨra.
22 Akɯɯja mɯɯntɯ ɯmwɨ, irina raachwe Yaíiro, ɯmwɨ wa vakúúlɯ va sinagóogi. ˆAkamoone Yéesu, maa akawya majewii yaachwe.
23 Akiilomboola, yoosea, “Aaɨ, kahíínja kaanɨ nɨ kalwíirɨ ka inkwya. Nookɯloomba tɯdoman’ye, ɯkakasaasye na mɯkono waako vii, kahole kave nkaasɯ.”
24 Maa vakiilongoorya na Yéesu. Ɨra mpuka ɨkava yoomutuuba na yoomufiinda.
25 Aho, kɯjáa kwatɨɨte mɯɯntɯ muki ˆajáa na ndwáala yo fuma sakami ˆɨrɨ foo kwa myaaka ikimi na ɨvɨrɨ.
26 Ajáa atɯrɨkɨra maatɯkɯ vii, sa ayeenda ɯwaangii akamala máari jaachwe joosi vɯɯ, baa hola tɯkɯ na ndwáala yaachwe ɨkakonkomala.
27 ˆAkamɯteere Yéesu, akamutuuba kɯnɯ nyuma, akiifenyenkererya mpukii ya vaantɯ, maa akasaasya nkáancho yaachwe.
28 Abweeyya jei sa iiseáa kɨmoyomooyo, “Koonɨ nasáasiirye ɨngo ya Yéesu vii, hola ndɨrɨ.”

---

* **5:20** ***Dekapóoli:*** Nɨ isáare ra Kɨgiríki, noo kɯsea *míiji ikimi.* Na vaantɯ ˆviikaláa ɨsɨ ya Dekapóoli sɨ vajáa Vayahúudi tɯkɯ.

29 ^Akasaasye vii, sakami ɨkadeen'ya, akiiteera mʉvɨrɨ pwee, ahórire ɨra ndwáala yaachwe.

30 Hahara, Yéesu akataanga kwatɨɨte ngururu ^jimufúmire, akavalandʉkɨra ɨra mpuka ya vaantʉ, maa akavuurya, "Nɨ ani asáasiirye ɨngo yaanɨ?"

31 Vapooji vaachwe vakamʉsea, "Aaɨ, sɨ wookoona viintʉ mpuka ya vaantʉ yookiifiinda tʉkʉ wʉʉ? Sa che wookuurya, 'Nɨ ani asáasiirye ɨngo yaanɨ?'"

32 Maa kaa, yeeye akadoomererya laangɨra sa amoone ^mweene amʉsáasiirye.

33 Ʉra mʉʉntʉ muki yootaanga ^kɨmʉfúmɨɨre, akiiturirya, akachwaama mbere ya Yéesu kʉnʉ yootetema† nɨ woowa.✡ Maa akalʉʉsa vyoosi ^vimʉfúmɨɨre.

34 Yéesu akamʉsea, "Muhíínja waanɨ, kuruma kwaako kwakʉhóriirye. Tamanya na mwiikalo mʉʉja, ʉhole ndwáala yaako."

35 Mpɨɨndɨ Yéesu ^ajáa akaarɨ yoolʉʉsɨka, vakafika vaantʉ fuma kaayii kwa Yaíiro, ʉmwɨ wa vakʉ́ʉ́lʉ va sinagóogi, maa vakamʉsea, "Muhíínja waako awʉ́lɨɨre. Amwɨ wootuuba mujuuwa mukiindya?"

36 Maa kaa, Yéesu sɨ ayakwaatya ayo masáare tʉkʉ, yeeye akamʉsea Yaíiro, "Kwiitweetya tʉkʉ, nduma nɨɨnɨ vii."

37 Akavasʉmʉla vala Peéteri, Yaakúupu na Yoohóani mudúúdi wa Yaakúupu vii, vamutuube. Akavakaan'ya vaantʉ vɨingɨ vareke kumutuuba.

38 ^Vakafike kaayii kwa Yaíiro, vakateera ntáákwi, isóso, na vaantʉ voorɨra noo myaa.

39 Vakɨingɨra na nyuumbii, maa Yéesu akavasea, "Sa che mootʉla isóso no rɨra? Muhíínja sɨ akwíire tʉkʉ, nɨ alɨ́ɨre vii."

40 Voovo vakamʉseka Yéesu na heenchʉ.

Maa kaa, Yéesu akavakibirya voosi vafume na weerwii, akavaanɨrɨra íyo na taáta waala muhíínja na vapooji ^veene ajáa novo hara. Maa vakɨingɨra na hara haantʉ muhíínja ^ajáa aláariiwe.

41 Yéesu akamʉkwaata mʉkono muhíínja, maa akamʉsea, "*Talíita, kúumi*,"‡ noo kʉsea, "Muhíínja, nakʉséire, inʉka!"

42 Hahara, ʉra muhíínja akiinʉka, maa akaanda yeenda. Muhíínja ajáa atɨɨte myaaka ikimi na ɨvɨrɨ. ^Vakoone jeyyo, maa vakatʉlʉvala maatʉkʉ vii.

43 Yéesu akavakaan'ya, yoosea, "Karɨ mʉlʉ́ʉsaa ɨrɨ isáare kʉrɨ mʉʉntʉ baa ʉmwɨ vii tʉkʉ." Maa akavasea vara vaantʉ vamʉheere chóorya ʉra muhíínja arye.

6

Vanasaréeti Voomusiita Yéesu
(Matáayo 13:53-58; Lʉ́ka 4:16-30)

1 Yéesu akiinʉka fuma kwa Yaíiro, akadoman'ya na vapooji vaachwe fʉʉrʉ múujii wa Nasaréeti kʉʉntʉ ^akʉrɨra.

2 Na sikʉ ya Sabáato ^ɨkafike, akaanda variyʉla Masáare ^Yarɨ Mpeho sinagóogii. Vaantʉ va Nasaréeti ^varɨ foo ^veene vamʉteereráa, vakatʉlʉvala, maa vakasea, "Ʉhʉ, hai ayatúriirye masáare aya? Na ʉlʉ lʉvɨro lo bweeyya myuujíisa? Tooti iji nɨ jirikwi?

---

† **5:33** ***yootetema:*** Ʉhʉ mʉʉntʉ muki atetemáa sa iiseáa amʉbweeyyirye Yéesu ave na njeo baa kei ajáa awúnire Miiro ya Vayahúudi. Sa kwa Vayahúudi mʉʉntʉ muki kufuma sakami, kwabweeyyáa ave na njeo. Na sɨ yasaakwáa asaangɨre na vaantʉ vɨingɨ tʉkʉ. ✡ **5:33** Laanga Valáawi 15:25-33. ‡ **5:41** ***Talíita, kúumi:*** Ɨhɨ nɨ ndʉʉsɨka ya Kɨaráamu, na noo ɨjáa ɨmwɨ ya ndʉʉsɨka ja Yéesu.

3 Eri, uhu si ura musóngoli mbáwo, mwaana wa Maríia tuku wuu? Baa vanduu
vaachwe, si vala Yaakúupu, Yóose, Yúuda na Simóoni tuku wuu? Na vanduu
vaachwe va kiintu kiki, si ava ˆtwiíkalaa novo aha?" Maa vakasiita muruma.
4 Yéesu akavasea, "Muláali na mutwe wa Ijuva arúmwaa kira haantu, maa
kaa, si arúmwaa múujii meevo tuku, na kwa vanduu vaachwe na kaayii
kwaachwe tuku."
5 Sa jeyyo, ni atumama myuujíisa mike vii, yo vavikira mikono valwíiri, novo
vakahongera.
6 Akahwaalala maatuku vii, sa viintu si vamuruma.

Yéesu Yoovatuma Vapooji Vaachwe Ikimi na Vaviri
(Matáayo 10:5-15; Lúka 9:1-6)

Hara, maa Yéesu akariinga maturii ya heehi na Nasaréeti meevo, kunu
yoovavariyurira vaantu Masáare ˆYari Mpeho.
7 Akavaanirira vapooji vaachwe ikimi na vaviri. Akavaheera wiimiriri
mweeri ya mirimu mivi. Akavatuma vaviriviri, kunu
8 yoovalairirya, "Kati ˆmookera njira, kari musúmulaa muriwa tuku, baa
chóorya tuku, baa kei kari musúmulaa mpía tuku, sumuli nkome vii,
9 na viráatu ivikiri, maa kaa, kari musúmulaa nkáancho ya kaviri tuku."
10 Kei akavasea, "Kaaya ˆng'eene muri teengiwa ikali haaho, fuuru siku
ˆmuri looka múuji uwo.
11 Na haantu hohoosi ˆvari siita vateengya no siita vateerera masáare
yaanyu, looki na ikonkomi maruri majewii yaanyu, koonekya uvi waavo."
12 Vapooji vaachwe vakadoma, kunu voovariyula vaantu vavalanduke
fuma uvii waavo.
13 Baa kei vakibiryáa mirimu mivi ˆiri foo, vavahakáa valwíiri makuta, novo
vahongeráa.

*Inkwya ya Yoohá*ani *Mubatisáaji*
(Matáayo 14:1-12; Lúka 9:7-9)

14 Mpiindi ijo, mutemi Heróode Antípaasi akateera masáare ya Yéesu, sa
viintu irina ra Yéesu ˆraluuswáa kira haantu. Vamwi va vaantu vaseáa, "Uhu
ni Yoohá*ani* Mubatisáaji ˆafúfukire fuma inkwyii. Iki noo ˆchooreka luviro lo
bweeyya myuujíisa luri ne."
15 Vamwi vaseáa, "Uhu ni Elía, muláali na mutwe wa Ijuva." Kei vamwi
vaseáa, "Uhu ni ja vara valáali na mutwe va Ijuva va kali."
16 Maa kaa, Heróode ˆakateere masáare ayo, akasea, "Uhu ni ura
ˆnamudumula mutwe, Yoohá*ani* Mubatisáaji. Afúfukire!"
17 Heróode aluusa jeyyo sa uko nyuma ajáa alairirya Yoohá*ani* Mubatisáaji
akwaatwe, aviikwe munyololwii, sa Herodía. Uhu Herodía ni muki wa Filíipi,
mwaanaavo na Heróode ajáa. Heróode ajáa amuloola.
18 Na Yoohá*ani* Mubatisáaji amuseáa Heróode, "Miiro yakaan'ya weewe
kumusumula muki wa mwaanaanyu."
19 Sa jeyyo, Herodía akamuviikira Yoohá*ani* ikuundi mutimii, asaakáa
amuulae, nkalo vii indoosoveka.
20 Heróode amoofáa Yoohá*ani* sa ajáa ataanga Yoohá*ani* ni muwoloki na ni
muuja wa Muluungu, maa indoomukitirirya sa Herodía asiindwe kumuulaa.
Kei, Heróode ajáa eenda kuteerera masáare ya Yoohá*ani*, baa neembe masáare
yaachwe yamutuungyáa usuungu munumuunu.
21 Maa reeru, nkalo ikatooreka. Siku iyo, Heróode ajáa abwéeyyiirye ngovi
yo kumbukira siku ˆavyaalwa. Akavalaarika valume iiláangyaa novo sáare,
vakúúlu va vakúúlu va valwi nkoondo na vakúúlu va Galiláaya.

22 Aho ngovii, muhíínja wa Herodía akamʉvɨnɨra Heróode na vayeni vaachwe, maa vakavyeenda maatʉkʉ vii. Mʉtemi Heróode akamʉsea ʉra muhíínja, “Lʉʉsa kɨɨntʉ chochoosi ˆwoosaaka, nɨɨnɨ kʉheera ndɨrɨ.”
23 Akiilaha, yoosea, “Niiláhire! Kɨɨntʉ chochoosi ˆʉrɨ saaka, nɨɨnɨ kʉheera ndɨrɨ. Baa koonɨ nɨ kʉkʉkerera ɨsɨ ya ʉtemi waanɨ katɨ na katɨ.”
24 Maa ʉra muhíínja akafuma, akɨɨta muurya íyo waavo, “Nɨ kɨɨntʉ che ndɨrɨ loomba?”
Íyo waavo akamʉsea, “Mʉtwe wa Yooháani Mʉbatisáaji!”
25 Hahara, akahɨndʉka itíɨjo na kʉrɨ mʉtemi, maa akamʉsea, “Mpeera haaha vii, mʉtwe wa Yooháani Mʉbatisáaji ʉvíkɨɨrwe ikaafii.”
26 Mʉtemi akavisʉʉla maatʉkʉ vii. Maa kaa, sa viintʉ ajáa amwiiláhɨɨre mbere ja vayeni vaachwe, akasiindwa mʉsɨɨtɨra.
27 Hahara, mʉtemi Heróode akamʉtʉma mulwi nkoondo ʉmwɨ, akareete mʉtwe wa Yooháani. Ʉra mulwi nkoondo akɨɨngɨra na mʉnyololwii, akamʉdʉmʉla Yooháani Mʉbatisáaji mʉtwe.
28 Akavɨkɨra mʉtwe wa Yooháani ikaafii, maa akamʉtwaarɨra mwaana wa Herodía, ne akamʉkwaatya íyo waavo.
29 Na vapooji va Yooháani ˆvakateere ayo masáare, vakɨɨta sʉmʉla mʉvɨrɨ waachwe, maa vakɨɨta mʉtaaha mbiríírii.

Yéesu Yooriisha Vaantʉ Valʉme Mayana Yasaano (Matáayo 14:13-21; Lúka 9:10-17; Yooháani 6:1-14)

30 Vatumwi va Yéesu ˆvakahɨndʉke, vakamuwyɨɨra Yéesu viintʉ vyoosi ˆvatúmamire na ˆvyeene vakíindiirye.
31 Maa Yéesu akavasea, “Hendi, tʉdome na kijiraawii, mʉkahʉmʉlʉke kiduudi.” Alʉʉsa jei, sa hara haantʉ ˆvajáa, kwajáa kwatɨɨte vaantʉ ˆvarɨ foo ˆvʉʉjáa no looka, vakasova baa nkalo yo rya.
32 Hara, vakiinʉka na mashúwa, maa vakadoma na haantʉ ha tʉʉla kusiina vaantʉ.
33 Maa kaa, vaantʉ ˆvarɨ foo vakavoona Yéesu na vapooji vaachwe voolooka, maa vakavataanga. Vakakʉʉrɨka na lwa kʉʉlʉ fuma míiji yoosi, vakadoma na kʉra kʉʉntʉ Yéesu ˆadomáa, maa vakalongoola fika.
34 Yéesu ˆakakiime mbarɨmbarɨ ya iriva, akoona mayɨɨmbɨ ya vaantʉ, akavoonera mbavariri sa vajáa nɨ ja muundi ˆjisiina muríisi. Maa, akaanda variyʉla masáare ˆyarɨ foo.
35 ˆKʉkaande kʉswa, vapooji vakɨɨta kʉrɨ Yéesu, maa vakamʉsea, “Haantʉ aha nɨ kʉlɨ na kaaya ja vaantʉ, baa kei mwaasʉ waswíire.
36 Aaɨ, varekere vaantʉ, vakiiwʉrɨre vyóorya ʉko mawundii na maturii ˆyarɨ heehi.”
37 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Vaheeri nyuunyu chóorya.”
Novo vakamʉsea, “Hai tʉrɨ fumya mpía ja dináari magana yavɨrɨ (200) jo wʉrɨra chóorya cho viikutya vaantʉ voosi ava?”
38 Akavuurya, “Mɨkáate ɨngaɨ mwatɨɨte? Hoonɨ kalaangi.”
ˆVakahɨndʉke, maa vakamʉsea, “Ɨmwaarɨ mɨkáate ɨsaano na soompa ivɨrɨ.”
39 Maa akavalairirya, vaviikarye vaantʉ kɨtoongetoonge masaambii.
40 Vaantʉ novo vakiikala vitoonge vya vaantʉ makumi yasaanosaano (50) na makumi ikimikimi (100).
41 Yéesu akatoola ɨra mɨkáate ɨsaano na jira soompa ivɨrɨ. Akiinurirya miiso yaachwe na kurumwii yoomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ. Akabendʉlabendʉla ɨra mɨkáate ɨsaano, maa akavaheera vapooji vaachwe novo vakavaheera vaantʉ. Baa na jira soompa ivɨrɨ akabweeyya vivira.
42 Vaantʉ voosi vakarya, vakiikuta.

43 Vapooji vakatoorera mabéendu ya mikáate, vakamemya vikápu ikimi na vivíri.
44 Vaantu ˆvaarya vajáa vamema maatukú vii, vaantu valume* vii ni mayana yasaano (5,000) vajáa.

Yéesu Yooyeendera Mweeri ya Maaji
(Matáayo 14:22-33; Yoohaani 6:16-21)

45 Hahara vii, Yéesu akavadoomererya vapooji vaachwe, vaambuke mashúwa, valongoole na iturii ra Besaída, nyambuko ya iriva ra Galiláaya. Yeeye akachaala yookiiteengula na ira mpuka.
46 Vaantu ˆvakalooke, akaambuka na luulwii noo muloomba Muluungu.
47 Na mpiindi ja iwulo, mashúwa ijáa yafíkire kati na kati ya iriva, na Yéesu ajáa achíhiire yeemweene luulwii.
48 Maa akavoona vapooji vaachwe kuura vooturikira kutwaala mashúwa na mbere, sa ihúmbuuto rawuváa fuma mbere yaavo. ˆIkafike namuyiingu, Yéesu akavatuuba na katikati ya iriva yooyeendera mweeri ya maaji, akava yoosaaka valooka.
49 Maa kaa, ˆvakamoone yooyeenda mweeri ya maaji, vakiisea ni murimu. Aho, vakaanda kwaana ntáákwi,
50 sa ˆvakamoone, voosi vajáa viivundúka maatukú vii. Hahara, maa akavasea, "Fafyi mititima, ni niini, koofi tuku."
51 Yéesu akaambuka na mashúwii hamwi novo, aho, maa ihúmbuuto rikaherya. Vapooji vaachwe vakatulúvala maatukú vii,
52 sa vajáa vakaari taanga ura muujíisa wa mikáate na mititima yaavo ijáa ikaari yafafa.

Yéesu Yoovahorya Valwíiri uko Genesaréeti
(Matáayo 14:34-36)

53 Yéesu na vapooji vaachwe ˆvakafiriire iriva ra Galiláaya, maa vakafika isi ya Genesaréeti, aho, vakiimya mashúwa.
54 ˆVakakiime vii mashúwii, maa vaantu vakamutaanga Yéesu.
55 Vakariingiriira chaangu isi yoosi, na vakatoola valwíiri na ndiri jaavo, maa vakavatwaala na kuuntu ˆvateeráa Yéesu amwaari.
56 Kira múuji, ituri, na miwundii, noo kusea, kira haantu Yéesu ˆadomáa, vaantu vavaviikáa valwíiri vaavo gurii. Na vamuloombáa, avarekere valwíiri vasaasye baa mukáwo wa ingo yaachwe vii. Na voosi ˆvasaasya ingo yaachwe, vahongera.

7

Miiro yo Tuuba ni ya Ijuva si ya Vaantu Tuku
(Matáayo 15:1-9)

1 Siku imwi, vamwi va Mafarisáayo na vakiindya va Miiro fuma Yerusaléemu, vajáa viisaanka mbere ya Yéesu.
2 Aho, vakavoona vamwi va vapooji va Yéesu, voorya chóorya na mikono ˆiri na njeo, noo kusea, baa kooyya mikono ja ˆvyeene vyasáakwaa tuku.
3 Mafarisáayo na Vayahúudi voosi kooni si vanooyya mikono ja ˆvyeene vyasaakwa, si varijáa tuku, kutuuba nkuungu ya vala baaba waavo.
4 Mpiindi ˆvafúmire sokóonii, si varíjaa kiintu chochoosi tuku mpaka vooyye mikono kuseyya njeo. Na vatiite nkuungu jiingi ˆjiri foo vii ˆvatúubaa, baa ja yo kooyya nduvo, nyiingu na saama ja sháaba.

---

* **6:44 *vaantu valume:*** Vayahúudi vavaláa vaantu valume vii, maa kaa, kwajáa kwatiite vaantu vaki na vasinga ˆvaarya iyo mikáate na soompa.

5 Aho, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro vakamusea Yéesu, “Eri, sa che
vapooji vaako si vatúubaa nkuungu ja vala baaba, vandoorya na mikono ˆiri na njeo?”
6 Maa Yéesu akavasea, “Muláali na mutwe wa Ijuva Isáaya aluusa kimaari
mpiindi ˆalaaláa na mutwe sa nyuunyu vakweembi ja ˆvyeene Masáare ˆYari
Mpeho yaluusa,
‘Vaantu ava vaanyémyaa na milomo vii,
maa kaa, mitima yaavo iri kuli na niini.
7 Kuunyinamira kwaavo ni ja kisiina,
sa ni vavariyuláa ndairiri ja vaantu vii.’✡
8 Kimaari, mwarékire ndairiri ja Muluungu maa mukakwaatirira nkuungu
ˆjaviikwa ni vaantu.”
9 Akavasea kei, “Mwamányire pala ndairiri ja Muluungu kiweere sa mutu-
ube nkuungu jaanyu.
10 Músa muláali na mutwe wa Ijuva asea, ‘Uvanyemye vala íyo na taáta
waanyu,’✡ na ‘Ura ˆari mutukira íyo au taáta waavo, ulawe.’✡
11 Maa kaa, nyuunyu mundoovavariyurira vaantu, vandoovasea vala íyo
na taáta waavo, ‘Hai, si ndiri daha kuvaambirirya tuku, sa iki ˆnatiite ni
Korobáani, noo kusea, kilungulungu ˆnakera na ivarwii sa Muluungu.’
12 Jeyyo, noo vyahérire, kusiina kuvaambirirya vala íyo na taáta waavo tuku.
13 Jeyyo, noo ˆvyeene muchwíjaa mati isáare ra Muluungu sa nkuungu jaanyu
ˆmwiihéereryaa. Baa kei, vimwaari viintu ˆviri foo vii ˆmutúmamaa ˆviifwíine
na ivyo.”

Viintu ˆVibwéeyyaa Muuntu Ave na Njeo (Matáayo 15:10-20)

14 Aho, Yéesu akavaanirira vaantu, akavasea, “Voosi kira umwi waanyu
nteereri neeja, mutaange iki.
15 Kusiina kiintu ˆkimwiíngiraa muuntu ˆkidáhaa mubweeyya ave na njeo
tuku. Kiri vyoova jeyyo, ˆkimufúmaa mutimii noo kimubwéeyyaa ave na njeo.
[
16 ˆAri na matu ni ateere.]”
17 ˆAkiireke na ira mpuka ya vaantu, akiingira na nyuumbii, maa vapooji
vaachwe vakamusea avariyule lura lusímo lwaachwe.
18 Ne akavasea, “Baa nyuunyu si mootaanga tuku wuu? Si mootaanga
kusiina kiintu baa kimwi ˆkimwiíngiraa muuntu ˆkiri mubweeyya ave na njeo
tuku wuu?
19 Sa koonи muuntu aríire kiintu, si kimwiingiráa na mutimii tuku, ni
kimwiingiráa na indii vii, maa kikafuma kikatwaalwa na chóowii.” ˆAkaluuse
jei, akava aséire vyóorya vyoosi vuu, visiina njeo tuku.✡
20 Akoongererya, yoosea, “ˆKimufúmaa muuntu fuma mutimii noo
ˆkimubwéeyyaa ave na njeo.
21 Sa kufuma mutimii wa muuntu, yafúmaa miiririkano mivi, uhanguti,
22 wiivi, wuulaishi, kuyeenda na muki wa muuntu, kukwaata matu,
kubweeyya uvi, ukwaata, kuyeenda ja kúri, kivina, kutukira, kwiivaa
kipeembe na ukoókoyo.
23 Uvi woosi uhu ni mutimii ufúmaa na noo ubwéeyyaa muuntu ave na njeo.”

Kuruma kwa Maáma si ˆAri Muyahúudi (Matáayo 15:21-28)

✡ **7:7** Laanga Isáaya 29:13. ✡ **7:10** Laanga Ufumo 20:12; Nkumbukira ya Miiro 5:16. ✡ **7:10** Laanga Ufumo 21:17; Valáawi 20:9. ✡ **7:19** Laanga Valáawi 11.

24 Hara, maa Yéesu akakwaata njira, akadoma fuuru isi ja Tíiro na Sidóoni.
ˆAkafike, akiingira nyuumba imwi na si asaakáa muuntu baa umwi ataange
kooni amwaari tuku, maa kaa, vyasiindikana kwiivisa.
25-26 Kujáa kwatiite muuntu muki umwi Mugiríki fuma isi ya Síria
Foiníike, ajáa na kahíínja kaachwe ˆkari na mirimu mivi. ˆAkateere Yéesu
amwaari, akafweenga fuuru kuri Yéesu, akachwaama mbere yaachwe, maa
akamuloomba Yéesu akaseyye kahíínja kaachwe mirimu mivi.
27 Maa Yéesu akamuyera ura maáma, "Reka ta nivaambirirye Vayahúudi
viivaani. Si vyabooha kutoola chóorya cha vasinga na ujiheere kúri tuku."
28 Ura maáma akasea, "Ni kimáári ulúusire, maa kaa, baa kúri iruungwii ra
méesa, jaríjaa mang'enyeng'enye ya chóorya cha vasinga."
29 Maa Yéesu akamusea, "Sa viintu wuúyiirye vyabooha, doma na kaayii,
murimu muvi wamufúmire muhíínja waako."
30 ˆAkafike kaayii kwaachwe, akakashaana kahíínja kaachwe kahúmulukire
kitáandii, murimu muvi wafúmire.

Yéesu Yoomuhorya Kimatu

31 Aho, Yéesu akiinuka fuma isi ya Tíiro akakwaata na kati na kati ya Sidóoni,
maa akadoma na isi ya Dekapóoli* fuuru iriva ra Galiláaya.
32 Kimatu umwi si ˆadáhaa luusika neeja akareetwa ni vaantu, maa
vakamuloomba Yéesu amuvikire mikono sa ahole.
33 Yéesu akamutwaala na ivarwii ura kimatu kuli na vaantu. Akamuvikira
maamba jaachwe matwii, akachwiira mati mamaambii, maa akamusaasya
lurimi.
34 Akalaanga kurumwii, maa akakeeha ni usuungu akamusea, "*Efáata!*" noo
kusea, "Yuurika."
35 Hahara matu yaachwe yakayuurika na lurimi lwaachwe
lukachunguluka, akaanda luusika neeja.
36 Yéesu akavakaan'ya vaantu vara ˆvajáa hara akavasea, "Si muyaluuse
masáare aya kuri muuntu baa umwi vii tuku." Maa kaa, ja ˆvyeene avakaan'yáa
kuluusa, noo ˆvyeene valookyáa kwaarya ayo masáare.
37 Vaantu vakatuluvala munumuunu voosea, "Viintu vyoosi ˆatúmamire
vyabooha maatuku vii! Baa vimatu abwéeyyiirye vandooteera na vimumu
vandooluusika."

8

Yéesu Yoovariisha Vaantu Mayana Yani (Matáayo 15:32-39)

1 Siku jijira, Yéesu ajáa na mpuka nkuulu ya vaantu. Sa viintu vajáa vasiina
chóorya, Yéesu akavaanirira vapooji vaachwe akavasea,
2 "Arumi, noovoonera mbavariri ava vaantu, viíkyiire na niini aha siku itatu
na vasiina chóorya tuku.
3 Kooni navarékire vadome na njala na kaayii, yirika vari ni njala njirii sa
vamwi vafumiré kuli."
4 Vapooji vaachwe vakamusea, "Hai turi fumya chóorya cho viikutya vaantu
voosi ava aha nyikii?"
5 Yéesu akavuurya, "Mikáate ingai mwatiite?" Novo vakasea, "Mufungati."
6 Akavalairirya vaantu viikale isi. Akatoola ira mikáate mufungati,
akamuduumba Muluungu, akabenduladendula, sa vavagavire vaantu. Novo
vapooji vakabweeyya jeyyo.

---

* **7:31** ***Dekapóoli:*** Ni isáare ra Kigiríki, noo kusea *míiji ikimi.* Na vaantu ˆviikaláa isi ya Dekapóoli si vajáa Vayahúudi tuku.

7 Na kei vajáa vatiite fisoompa fingai vii. Akafitalarya, maa akavalairirya
vapooji vaachwe vavaheere vaantu.
8 Vaantu vaarya, vakiikuta. ^Vakahumule, vakatoorera mabéendu ya
mikáate ^ichíhiire, vakamemya vikápu mufungati.
9 Vaantu ^vaarya ni ja mayana yani (4,000) vajáa. Hara, maa akasuukya.
10 Akaambuka mashúwa hamwi na vapooji vaachwe, maa vakafirira fuuru
isi ya Dalumanúuta.

Mafarisáayo Voosaaka Valairwe Isháara (Matáayo 12:38-42; 16:1-4)

11 Mafarisáayo vakuuja, maa vakaanda kwiiruta ne ndihi, voosaaka isháara
fuma kurumwii sa vamutee.
12 Yéesu ^akateere masáare yaavo, akakeeha na usuungu, maa akavasea, "Sa
che mbyaala ihi yooloomba isháara? Kimaari noovawyiira, mbyaala ihi si
ndiri kiiheera isháara tukú."
13 ^Akavareke, akaambuka mashúwa, maa akakwaata njira fuuru
nyambuko ya iriva.

Usasi wa Mutemi Heróode na Mafarisáayo (Matáayo 16:5-12)

14 Vapooji vajáa varímiirye sumula mikáate, na hara mashúwii, vajáa vatiite
mukáate umudu vii.
15 Yéesu akavaluma kutu yoovasea, "Mulaange neeja, munehe usasi wa
Mafarisáayo na wa Heróode."
16 Vapooji vaachwe vakaanda kiiwyiira vooveene voosea, "Alúusire jei sa
viintu tusiina mikáate."
17 Yéesu akataanga kuluusika kwaavo, maa akavuurya, "Sa che mookiiruta
ndihi sa viintu musiina mikáate? Eri, mukaari si munataanga no vyoona tuku
wuu? Sa che mwafafya mitima jei?
18 Amwi mwatiite miiso, si mookoona viintu ^noovariyula tuku wuu? Na
matu mwatiite, si mooteera viintu ^noovariyula tuku wuu? Si moodaha
kumbukira baa kimudu vii tuku wuu?
19 Mpiindi ^mbéndwiirembendwiire ira mikáate isaano nkavaheera vaantu
mayana yasaano (5,000), ni vikápu yangai mwamemya ya mabéendu ya
mikáate?" Maa vakuuyirya, "Ikimi na viviri."
20 "Ha mpiindi ^nkabendulebenduule mikáate mufungati, maa nkavaheera
vaantu mayana yani (4,000), mwatoorera vikápu vingai vya mabéendu ya
mikáate?" Vakasea, "Mufungati."
21 Maa akavuurya, "Mukaari vii si mootaanga tuku viintu ^noovariyula
wuu?"

Yéesu Yoomuhorya Muhoku uko Besaída

22 Maa reeru, Yéesu na vapooji vaachwe vakafika ituri ra Besaída. Vaantu
vamwi vakareeta muhoku umwi, maa vakamuloomba Yéesu amusaasye.
23 Yéesu akamukwaata mukono, maa akamutwaala na ivarwii ra ituri.
Akamuchwiira mati miiswii, akamuvikira mikono, maa akamuurya, "Koona
wiise kiintu chochoosi wuu?"
24 Ura muhoku akalaanga, maa akamusea, "Nookoona vaantu, maa kaa,
vari ja miti ^yooyeenda."
25 Kei Yéesu akamuvikira mikono miiswii, ne akatuurya miiso, maa akoona
kira kiintu neeja.
26 Hara, maa Yéesu akamusea, "Doma na kaayii na kaja utwéeraa na iturii
tuku."

Peéteri Yoomutaanga Yéesu ni Masía
(Matáayo 16:13-20; Lúka 9:18-21)

27 Aho, Yéesu na vapooji vaachwe vakiinuka, maa vakadoma fuuru maturi
ya Kaisaría Filíipi. Mpiindi ˆvajáa njirii, Yéesu akavuurya, “Eri, vauntu vaséaa
niini ndiri ani?”
28 Maa vakamusea, “Vamwi vaséaa weewe uri Yooháani Mubatisáaji, na
viingi vaséaa uri Elía, muláali na mutwe wa Ijuva, baa kei viingi vaséaa uri umwi
wa valáali na mutwe va Ijuva.”
29 Maa akavuurya, “Ha nyuunyu, mwiiséaa niini ndiri ani?” Peéteri aku-
uyirya, yoosea, “Weewe noo Masía.”
30 Yéesu akavakaan’ya yoosea, “Kari mumuwyíiraa muuntu baa umwi
masáare aya tuku.”

Yéesu Yoolusikira Inkwya Yaachwe
(Matáayo 16:21-28; Lúka 9:22-27)

31 Yéesu akaanda vavariyuriira vapooji vaachwe, yoosea, “Mwaana wa
Muuntu, ni mpaka aturikiriwe munumuunu, baa kei siitwa ari ni vawosi,
vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro, na kuulawa ari. Na siku
ya katatu fufulwa ari.”
32 Avawyiiráa masáare aya kiweerwii, baa vavisa tuku. Peéteri
akamusumula na ivarwii, maa akaanda mubaamirirya areke luusa masáare
ayo.
33 Yéesu akiilorera akavalaanga vapooji vaachwe, maa akamwaamirirya
Peéteri, yoosea, “Irimu, isunke mbere yaani, si wookiiririkana masáare ya
Mululungu tuku, wookiiririkana ya vauntu.”

Kooni Woosaaka Mutuuba Yéesu

34 Akavaaniriira vapooji vaachwe na ira mpuka ya vauntu akavasea, “Kooni
muuntu yoyoosi yoosaaka aantuube, ni mpaka iisiite yeemweene, avaale
musaláaba waachwe, aantuube.
35 Sa muuntu yoyoosi ˆyoosaaka lamurirya nkaasu yaachwe, kiitaaha ari,
maa kaa, yoyoosi ura ˆyookiitaaha nkaasu yaachwe sa niini na Masáare
Maaja, uwo kiilamurirya ari.
36 Kwatiite kunáálo che muuntu kuturya weeru yoosi no kiitaaha nkaasu
yaachwe?
37 Baku ni kiintu che muuntu ari toola sa nkaasu yaachwe?
38 Kooni muuntu yoyoosi aanyóniire soni niini na masáare yaani mbere ja ihi
mbyaala mbi ya vauntu ˆvayéendaa na vaki va vauntu, Mwaana wa Muuntu
ne moonera ari soni, mpiindi ˆakuújire na nkongojima ya Taáta na mirimu
miija.”

9

1 Maa Yéesu akavasea jei, “Kimaari noovawyiira, vamwaari viingi ˆviímire
aha, baa si vanaakwya, kuuyona vari Utemi wa Mululungu wuújire na ngu-
ruru.”

Yéesu Yoovalanduka Buuwo
(Matáayo 17:1-13; Lúka 9:28-36)

2 Siku musasatu ˆjikalooke, Yéesu akavasumula vala Peéteri, Yaakúupu na
Yooháani fuuru ncholwii ya luulu kijiraawii. Uko, Yéesu akavalanduka buuwo
mbere yaavo.
3 Ingo jaachwe jikava njeru chwee, jindoolavalava, kusiina mufuli baa
umwi vii aha weerwii, ˆari daha fula jeere jeyyo tuku.
4 Aho, Músa na Elía vakavafumira, vakaanda luusika ne.

5 Peéteri ˆakoone jeyyo, maa akamʉsea Yéesu, “Mukiindya, vyabooha viintʉ ˆtʉrɨ aha, haaha tʉjeenge vivaanda vitatʉ, kɨmwɨ chaako, kɨmwɨ cha Mʉ́sa na kɨmwɨ cha Elía.”
6 Peéteri alʉʉsa jeyyo, sa viintʉ yeeye na viivaachwe voofáa mʉnʉmʉʉnʉ, akasiindwa taanga cho lʉʉsa.

7 Hara, maa ichu rɨkafʉmɨra, rɨkavawɨɨkɨra na sawúti ɨkafuma aho ichwii yoosea, “Ʉhʉ nɨ Mwaana waanɨ ˆnamweenda, mʉteereri yeeye.”

8 Hahara, vapooji vakalaanga kʉnʉ na kʉnʉ, baa sɨ vamoona mʉʉntʉ tʉkʉ, vakamoona Yéesu yeemweene vii.

9 Na mpɨɨndɨ ˆvagiritáa fuma luulwii, Yéesu akavakaan’ya akavasea, “Karɨ mʉlʉ́ʉsaa aya masáare ˆmwɨíne tʉkʉ, fʉʉrʉ haantʉ Mwaana wa Mʉʉntʉ ˆakafʉ́fwɨɨrwe fuma inkwyii.”

10 Vakarɨkwaatya ɨro isáare, kʉnʉ vookiiyurya vooveene, “Kʉfʉfʉka fuma inkwyii noo kɨɨntʉ che?”

11 Hara, maa vakamuurya Yéesu, “Amwɨ vakiindya va Miiro vaséaa, nɨ mpaka Elía ʉʉje ta?”✡

12 Maa akavasea, “Nɨ kɨmáárɨ, Elía kʉʉja arɨ ta jɨ iimye neeja kɨra kɨɨntʉ. Sa che kei Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, nɨ mpaka Mwaana wa Mʉʉntʉ aturikiriwe mʉnʉmʉʉnʉ, baa kei achwɨɨwe matɨ?

13 Nɨ kɨmaarɨ kaa noovawyɨɨra, Elía✡ ʉʉja, novo vakamuturikirya na heno ja ˆvyeene veenda, ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa.”

Yéesu Yoomʉhorya Mʉtavana ˆArɨ na Murimʉ Mʉvɨ (Matáayo 17:14-21; Lʉ́ka 9:37-43)

14 Yéesu na vara vapooji vaachwe vatatʉ ˆvakakiime lʉʉlʉ, vakavashaana vara vapooji vɨɨngɨ ˆviijíingɨrɨɨrwe nɨ mpuka ya vaantʉ, na vamwɨ va vakiindya va Miiro, vookiiruta ndihi novo.

15 Vara vaantʉ ˆvakamoone Yéesu, vakahwaalala maatʉkʉ vii, maa vakamʉkɨbɨrɨra, vakɨɨta muluumbya.

16 Yéesu akavuurya, “Nɨ che mookiirʉtɨra ndihi novo?”

17 Maa ʉmwɨ wa ɨra mpuka akuuyirya, yoosea, “Mukiindya, naréetire mʉtavana waanɨ, atɨɨte murimʉ mʉvɨ ˆumudúngyaa mʉlomo asiindwe lʉʉsɨka.

18 Kɨra ˆʉrɨ kiinʉka wamʉváyyaa ɨsɨ, maa ɨndootuumpa ifulo no sha mayeo, kei ɨndoofafa bʉʉ. Haaha navalóombire vapooji vaako vamʉseyye ʉwo murimʉ mʉvɨ, maa kaa, vasíindirwe.”

19 Yéesu ˆakateere jeyyo, maa akavasea, “Aka! Ɨhɨ mbyaala sɨ ˆirúmaa, niikale na nyuunyu mpaka naadi? Na nɨvayimirirye mpaka naadi? Hoonɨ mʉreeti na aha.”

20 Maa vakamʉtwaala na kʉrɨ Yéesu. Murimʉ mʉvɨ ˆʉkamoone Yéesu vii, ʉkamʉkwaatya ʉra mʉtavana kiinkwiisha, akawya na ɨsɨ. Akaanda kwiiwalaarya kʉnʉ yootuumpa ifulo.

21 Maa Yéesu akamuurya taáta waala ʉwo mʉtavana, “Masáare aya yamwaanda keende naadi?” Akasea, “Keende udúúdi waachwe.

22 Na ˆkarɨ foo ʉhʉ murimʉ mʉvɨ wamʉváyyaa mootwii na luujii sa ʉmʉʉlae. Haaha koonɨ ʉrɨ daha, tooloomba ʉtoonere mbavariri, ʉtwaambirirye.”

23 Maa Yéesu akamʉsea, “Atɨ koonɨ ndɨrɨ daha? Viintʉ vyoosi kwaanɨ vyadáhɨkaa kwa ʉra ˆmweene arɨ kuunduma.”

24 Maa taáta waala ʉra mʉtavana akalʉʉsa na ngururu, yoosea, “Narúmire, nyambirirya ndahe seyya miiririkano yo dɨɨra kukuruma.”

✡ **9:11** Laanga Maláaki 4:5-6. ✡ **9:13** Laanga Matáayo 11:13-14; 17:10-13; Maáriki 1:2-4.

25 Yéesu ˆakoone ira mpuka ya vaantu yookula, akuuyamirirya ura murimu muvi, yoosea, “We murimu muvi kimumu na kimatu. Nakuséire ufume baa kei kusiina luu mwiingira uhu mutavana tuku.”
26 Aho, ura murimu muvi ukatula isóso, ukamusukasuka na ngururu ura mutavana, ukamurekera, maa akava ja akwíire. Baa vaantu viingi vakasea, “Amwi akwíire!”
27 Maa kaa, Yéesu akamukwaata mukono, akamwiinula, ne akiinuka.
28 Yéesu na vapooji vaachwe vakiingira na nyuumbii, maa vakaanda muurya Yéesu kunu vari vooveene, “Sa che suusu tasíindirwe museyya murimu muvi?”
29 Maa akavasea, “Murimu muvi ˆuri jeyyo, si uséyyiwaa jei vii tuku, ni mpaka mululusike na Ijuva.”

Yéesu Yoolusikira kei Inkwya na Ufufúuko Waachwe (Matáayo 17:22-23; Lúka 9:43b-45)

30 Hara, maa Yéesu na vapooji vakiinuka, vakakwaatira na isi ya Galiláaya. Maa kaa, Yéesu si asaakáa muuntu baa umwi ataange haantu ˆvari tuku,
31 sa asaakáa ave na vapooji vaachwe, indoovavariyurira masáare ayo. Akavavariyurira, yoovasea, “Mwaana wa Muuntu, viikwa ari mikonwii ya vaantu, novo kumuulaa vari, na siku ya katatu, fufulwa ari.”
32 Maa kaa, vapooji vaachwe, si vataangáa ˆcheene alusikáa tuku, kei voofáa kumuurya.

Ani ni Mukúúlu (Matáayo 18:1-5; Lúka 9:46-48)

33 Maa reeru, vakafika isi ya Kaperenáumu. Vakiingira na nyuumbii, maa Yéesu akavuurya, “Che mwaakiirutira ndihi kura njirii?”
34 Maa voovo vakakirinya sawu, baa kuuyirya tuku, sa vajáa vatáangire kiintu ˆviirutiráa ndihi kura njirii, ni ani noo mukúúlu.
35 Yéesu akiikala, akavakemera vapooji vaachwe ikimi na vavirí, maa akavasea, “Muuntu ˆyoosaaka ave mukúúlu, yoosaakwa iihetye nyuma, na avatumamire viivaachwe voosi.”
36 Aho, akamureeta musinga muduudi, akamwiimya kati na kati yaavo, akamwiinula yoomuviika kipeembii, maa akavasea,
37 “Muuntu ˆari muteengya musinga ja uhu sa irina raani, kuva ari aantéengiirye niini. Na ura ˆmweene ari kuunteengya niini, si ari kuva aantéengiirye vii tuku, kei kuva ari amutéengiirye Mululungu, na yeeye aantuma.”

Kutumia Irina ra Yéesu (Lúka 9:49-50)

38 Maa Yooháani akamusea, “Mukiindya, tamwiíne muuntu yookibirya mirimu mivi kwa irina raako, maa tukamukaan’ya sa viintu si ari hamwi na suusu.”
39 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Kari mumukáan’yaa tuku. Sa kusiina muuntu ˆatúmamaa myuujíisa kwa irina raani, kei aanvarinduke chaangu alusse uvi kuri niini tuku.
40 Sa si ˆari muvi wiitu, ni hamwi ari na suusu.
41 Kimaari noovawyiira, muuntu ˆari vaheera baa nduvo ya maaji yo nywa vii sa nyuunyu ni vaantu va Kirisitu, kikomi si ari sova kunáálo yaachwe tuku.”

Kuvahaanda Viingi Vabweeyye Uvi (Matáayo 18:6-9; Lúka 17:1-2)

42 Kei akavasea, “Koonɨ mʉʉntʉ amʉháandire ʉmwɨ wa ava vadúúdi
ˆvaanduma atʉmame ʉvɨ, nɨ pwee yaachwe achʉʉngɨrwe lwaala nkiingwii,
maa afweitɨrwe mayiyii.
43 Na koonɨ iyaanja raako rakʉháandire ʉtʉmame ʉvɨ, rɨteme rɨdʉmʉke.
Nɨ pwee kɨingɨra na nkaaswii ʉrɨ na iyaanja rɨmwɨ, kʉlookya kʉdoma na
mootwii wa Jehénamu ʉra sɨ ˆurímaa, ʉrɨ na mayaanja yoosi. [
44 Ʉko noo kʉʉntʉ ng’onyu sɨ ˆjikwíjaa na mooto sɨ ˆurímaa.]
45 Kei, koonɨ ijeo raako rakʉháandire ʉtʉmame ʉvɨ, rɨteme rɨdʉmʉke. Nɨ
pwee kɨingɨra na nkaaswii ʉrɨ na ijeo rɨmwɨ, kʉlookya kʉfweitɨrwa na
mootwii wa Jehénamu ʉrɨ na majeo yavɨrɨ. [
46 Ʉko noo kʉʉntʉ ng’onyu sɨ ˆjikwíjaa na mooto sɨ ˆurímaa.]
47 Na koonɨ riiso raako rakʉháandire ʉtʉmame ʉvɨ, rɨnonkole. Nɨ pwee
kɨingɨra Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ ʉrɨ na ipoócho, kʉlookya kʉfweitɨrwa na mootwii
wa Jehénamu ʉrɨ na miiso yoosi.
48 Ʉko,
‘noo kʉʉntʉ ng’onyu sɨ ˆjikwíjaa,
na mooto sɨ ˆurímaa.’ ✡
49 Voosi talariwa mʉrɨ nɨ mooto ja ˆvyeene mpóryo jitálariwaa nɨ sangásа.*
50 Sangásа yabooha, maa kaa, koonɨ yasúukire che ɨrɨ vɨkɨrwa de ɨve mw-
erere kei? Mʉve na sangásа isii yaanyu. Mwiikale mwiikalo mʉʉja, kɨra
mʉʉntʉ na mwiiwaachwe.”

10

Yéesu Yoovariyʉla Kwiisiita
(Matáayo 19:1-12; Lʉ́ka 16:18)

1 Hara, maa Yéesu na vapooji vaachwe vakakwaata njɨra fuma
Kaperenáumu fʉʉrʉ ɨsɨ ya Yudéea, vakafɨrɨra na ufumo wa mwaasʉ nyambʉko
ya lʉʉjɨ lwa Yorodáani, mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ ɨkamutuuba, maa akaanda
vavariyʉrɨra Masáare ˆYarɨ Mpeho ja ˆvyeene iijʉvɨra.
2 Aho, vamwɨ va Mafarisáayo vakʉʉja voosaaka mʉyera Yéesu, maa
vakaanda muurya, “Eri, Miiro yaruma mʉʉntʉ kʉmʉreka muki waachwe
wʉʉ?”
3 Maa Yéesu akavuurya, “Mʉ́sa joolɨ ajáa avalairirya?”
4 Novo vakamʉsea, “Mʉ́sa aruma mʉʉntʉ mʉlʉme amwaandɨkɨre muki
waachwe taláka, amusiite.” ✡
5 Yéesu akavasea, “Mʉ́sa avaandɨkɨra ʉlairiri ʉwo sa ʉfafu wa mɨtɨma
yaanyu.
6 Maa kaa, keende ncholo yo kʉʉmbwa kwa weerʉ, ‘Mʉlʉʉngʉ ajáa
avʉʉmba mʉʉntʉ mʉlʉme na mʉʉntʉ muki. ✡
7 Sa jei, mʉʉntʉ mʉlʉme avarékaa vala íyo na taáta waavo, akava kɨintʉ
kɨmwɨ na muki waachwe,
8 novo vavɨrɨ kʉva varɨ mʉvɨrɨ ʉmwɨ.’ ✡ Jeyyo sɨ varɨ kʉva vavɨrɨ tʉkʉ, nɨ
mʉvɨrɨ ʉmwɨ.
9 Sa jeyyo, ˆcheene akɨlʉman’ya Mʉlʉʉngʉ, mʉʉntʉ sɨ arɨ nanʉkʉla tʉkʉ.”
10 Na mpɨindɨ kiduudi, vakɨingɨra kei na nyuumbii, maa vapooji vaachwe
vakamuurya rɨra isáare.
11 Maa akavasea, “Mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ musiita muki waachwe, maa aloole
muki wɨingɨ, kʉva arɨ yooyeenda na muki wa mʉʉntʉ.

✡ **9:48** Laanga Isáaya 66:24. * **9:49** ***jitálariwaa nɨ sangásа:*** Kwa Vayahúudi sangásа ijáa nɨ kɨintʉ
ˆchavɨkɨrwáa kɨra chóorya. Voovo vavɨkɨráa sangásа baa mpórywii ˆng’eene vatooláa kwa Mʉlʉʉngʉ. Kei,
varumáa mpóryo jatálariwaa nɨ sangásа. Laanga Valáawi 2:13. ✡ **10:4** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro
24:1-4. ✡ **10:6** Laanga Ncholo 1:27. ✡ **10:8** Laanga Ncholo 2:24.

12 Na muki ˆarɨ musiita mʉlʉme waachwe, maa aloolwe nɨ mʉlʉme wɨingɨ kʉva arɨ yooyeenda na mʉlʉme wa mʉʉntʉ.”

Yéesu Yoovatalarya Vasinga (Matáayo 19:13-15; Lʉ́ka 18:15-17)

13 Aho, vaantʉ vakaanda mʉretera vasinga vaduudi sa avatalarye. Maa kaa, vapooji vaachwe vakavaamirirya.
14 Yéesu ˆakoone jeyyo, akakalala, maa akavasea, “Reki kʉvakɨtɨra vasinga vaduudi, reki vʉʉje, sa Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ nɨ sa vaantʉ ˆvarɨ ja vasinga.
15 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, mʉʉntʉ ˆarɨ dɨɨra mʉrekera Mʉlʉʉngʉ amʉlongorɨre ja musinga muduudi, sɨ arɨ kɨɨngɨra vii kaa tʉkʉ, Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ.”
16 Hara, maa akavakwaatɨrɨra, akavavɨkɨra mɨkono, kʉnʉ yoovatalarya.

Kʉheewa Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ (Matáayo 19:16-30; Lʉ́ka 18:18-30)

17 Yéesu akakwaata njɨra, mpɨɨndɨ ˆajáa njirii, mʉʉntʉ ʉmwɨ akamʉkɨbɨrɨra, akachwaama mbere yaachwe, maa akamuurya, “Mukiindya mʉʉja! Che ndɨrɨ bweeyya sa mpokere nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero?”
18 Yéesu akamʉsea, “Sa che wookʉʉnyanɨrɨra mʉʉja? Kusiina mʉʉja tʉkʉ, mʉʉja nɨ Mʉlʉʉngʉ yeemweene vii.
19 Wamányire ndairiri jaachwe wʉʉ? Karɨ wʉʉ́laa tʉkʉ, karɨ ʉyéendaa na muki wa mʉʉntʉ tʉkʉ, karɨ wiívaa tʉkʉ, kʉlongowererya mʉʉntʉ tʉkʉ, kwiiva kwa ʉkwaata tʉkʉ, baa kei ʉvanyemye vala íyo na taáta waanyu.”✡
20 Maa akamʉsea, “Mukiindya, aya yoosi nayakwaatya keende usinga waanɨ.”
21 Yéesu akamʉlaanga, akamweenda, maa akamʉsea, “Usiina kɨintʉ kɨmwɨ vii. Tamanya ʉkavae iyoombe máari jaako joosi vʉʉ, na mpía ˆng’eene ʉrɨ turya ʉvaheere vakɨva, aho kʉva ʉrɨ na máari ya kɨkomi ya mberii kurumwii, maa de wuuntuube.”
22 ˆAkateere jeyyo, akiirya mʉtɨma, maa akalooka, sa nɨ musúngaati maatʉkʉ vii ajáa.
23 Yéesu akalaanga kʉnʉ na kʉnʉ, maa akavasea vapooji vaachwe, “Kʉva viri vyafafa maatʉkʉ vii, kwa vasúngaati kɨingɨra Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ.”
24 Hara, maa vapooji vakatʉlʉvala sa yara masáare yaachwe, maa kaa, Yéesu akavasea, “Vanavaanɨ, kwɨingɨra na Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ kʉva viri vyafafa maatʉkʉ vii.
25 Nɨ vyaangʉ ngamía kʉtweera na ihengerii ra sinkeni, kʉlookya musúngaati kɨingɨra na Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ.”
26 Vapooji vaachwe vakatʉlʉvalatʉlʉvaala kʉnʉ vookiiyurya, “Nɨ ani de arɨ daha lamuririwa?”
27 Yéesu akavatuurirya miiso, maa akavasea, “Kwa vaantʉ sɨ vidáhɨkaa tʉkʉ. Maa kaa, kwa Mʉlʉʉngʉ sɨ viri jeyyo tʉkʉ. Sa viintʉ vyoosi vyadáhɨkaa kwa Mʉlʉʉngʉ.”
28 Peéteri akaanda mʉsea, “Laanga! Suusu tareka kɨra kɨintʉ tʉkakutuuba.”
29 Yéesu akavasea, “Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, kɨra mʉʉntʉ ˆareka nyuumba, vandʉʉ vaachwe, marʉʉmbʉ yaachwe, vaanaavo, taáta na íyo, au baa na vasinga na mawʉnda sa nɨɨnɨ na sa Masáare Maaja,
30 hokera arɨ mara igana rɨmwɨ (100) kʉlookya mpɨɨndɨ iji, nyuumba, vandʉʉ, vaanaavo, marʉʉmbʉ, vasinga, mawʉnda au baa na uturikiri, na kei weerʉ ˆyookʉʉja, hokera arɨ nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.

✡ **10:19** Laanga Ufumo 20:12-16; Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 5:16-20.

31 Maa kaa, vara va ncholo veera vari mukirii, na vara va mukirii kuva vari va ncholo.”

Yéesu Yoolusa Inkwya na Ufufúuko Waachwe lwa Katatu (Matáayo 20:17-19; Lúka 18:31-34)

32 Mpiindi ˆvajáa njirii voodoma na Yerusaléemu, Yéesu ajáa avalóngoriire vapooji vaachwe, novo vajáa vakwáatirwe ni woowa, na vaantu vara ˆvamutuubáa, voofáa. Yéesu akavasumula kei vapooji vaachwe ikimi na vaviri na ivarwii, maa akavawyiira yara ˆyari mufumira.

33 “Teereri! Haaha ni doma tiise na Yerusaléemu, uko, Mwaana wa Muuntu viikwa ari mikonwii ya vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro, novo luusa vari irya akwye na muviika vari mikonwii ya vaantu si ˆvari Vayahúudi.

34 Novo muhenchula vari, muchwiira vari mati noo muvaa na mijeléedi na muulaa vari, maa kaa, siku ya katatu fufulwa ari.”

Yaakúupu na Yoohá ani Vooloomba Ukúúlu (Matáayo 20:20-28)

35 Hara, Yaakúupu na Yoohá ani vala sha Sebedáayo, vakiita kuri Yéesu, maa vakamusea, “Mukiindya! Toosaaka ututumamire kiintu chochoosi ˆturi loomba.”

36 Maa Yéesu akavuurya, “Che moosaaka nivatumamire?”

37 Maa vakamusea, “Mpiindi ˆuri kuva mutemi wa vaantu voosi, tooloomba twiikale umwi mukono waako wa kululume, na wiingi mukono waako wa kumooso nkongojimii kwaako.”

38 Maa Yéesu akavasea, “Si mootaanga ˆcheene mooloomba tukú. De daha muri kunyweera nduvo ya uturikiri ˆng’eene ndiri nyweera au kubatisiwa ubatíiso ˆmweene ndiri batisiwa wuu?”

39 Maa vakamusea, “Daha turi.” Yéesu akavasea, “Nduvo ˆng’eene ndiri kiinyweera, kimaari kiinyweera muri, baa na ubatíiso ˆmweene ndiri batisiwa, batisiwa muri.

40 Maa kaa, ani ari kiikala mukono waani wa kululume au wa kumooso, si murimo waani kuvaheera tukú, sa nkalo ijo, heewa vari ˆveene viimiriwa neeja ni Mululungu.”

41 Vara vapooji viingi ikimi ˆvakateere jeyyo, maa vakavakalariira vala Yaakúupu na Yoohá ani.

42 Hara, maa Yéesu akavaaniriira vapooji vaachwe voosi, akavasea, “Mumányire, vatemi va vaantu si ˆvari Vayahúudi valáiraa vatiite wiimiriri mweeri ya vaantu na ngururu, na vakúúlu vaavo, valáiraa vatiite wiimiriri mweeri yaavo.

43 Kuri nyuunyu si noosaaka ive jeyyo tukú. Kiri vyoova jeyyo, ura ˆyoosaaka ave mukúúlu waanyu, ni mpaka ave mutumami waanyu.

44 Na muuntu yoyoosi ˆyoosaaka kuva wa ncholo, ni mpaka ave mutúmwa wa voosi.

45 Sa baa Mwaana wa Muuntu, si uuja jo tumamirwa tukú. Kiri vyoova jeyyo, uuja sa ji avatumamire vaantu, kei atoole nkaasu yaachwe kuva ununuuli sa vaantu ˆvari foo.”

Muhoku Batimáayo Yoohoriwa ni Yéesu (Matáayo 20:29-34; Lúka 18:35-43)

46 Aho, vakafika múuji wa Yeríiko. Mpiindi Yéesu, vapooji vaachwe na ira mpuka nkuulu ya vaantu ˆvalookáa múujii, vakamushaana muhoku ˆasewáa Batimáayo. Yeeye ni sha Timáayo ajáa. Na ajáa iíkyiire mbarimbari ya njira yooloomba.

47 ^Akateere Yéesu wa Nasaréeti yoolooka na aho, akaanda tula isóso yoosea,
“Ee Sha Daúdi, naanga na riiso ra wuuja!”
48 Vaantu ^vari foo vakamwaamirirya sa akirinye. Maa kaa, yeeye
akadoomererya tulatuula isóso, yoosea, “Ee Sha Daúdi, naanga na riiso ra
wuuja Aai!”
49 Yéesu akiima, maa akavasea, “Hooni mwaaniriri.” Vakamwaaniriira,
voosea, “Hooni ifafirirye, wiiheere mutima, yookwaaniriira.”
50 Akafweita lweénda lwaachwe na ivarwii, akafiriira, maa akadoma na kuri
Yéesu.
51 Yéesu akamuurya, “Che woosaaka nikubweeyyiirye?” Maa akasea,
“Mukiindya, noosaaka noone.”
52 Yéesu akamusea, “Tamanya, kuruma kwaako noo kwakuhóniirye.” Ha-
hara, akoona, maa akamutuuba Yéesu na ira njira ^adomáa.

11

Yéesu Yooteengiwa Yerusaléemu na Siriri
(Matáayo 21:1-11; Lúka 19:28-40; Yoohánni 12:12-19)

1 Yéesu na vapooji vaachwe ^vakasengerere fika Yerusaléemu, vakafika
maturii ya Besifáage na Besanía, Luulwii lwa Miseitúuni. Hara, maa Yéesu
akavatuma vapooji vaachwe vaviri, 2 akavasea, “Tamanyi fuuru ituri ^riri aho
mbere yaanyu, na kati ^mookiingira vii, koona muri mwaana wa ndákwi si
^anavereka muuntu, achúungirwe. Muchunguli, maa mumureete na aha.
3 Kaani muuntu avuúriirye, ‘Sa che moochungula mwaana wa ndákwi?’
mukamusea, ‘Mweenevyoosi yoomusaaka, muhindula ari haaha vii.’ ”✡
4 Hara, maa vakadoma vakamushaana mwaana wa ndákwi achúungirwe
mbarimbari ya njira, mutiryaangwii. Mpiindi ^vamuchungulúa,
5 vaantu ^veene vajáa viímire aho, vakavuurya, “Sa che moomuchungula
mwaana wa ndákwi?”
6 Maa vakuuyirya ja ^vyeene Yéesu ajáa avaséire. Vara vaantu, maa
vakavarekera vamusumule.
7 Vakamutwaarira Yéesu uwo mwaana wa ndákwi, vakaala ingo jaavo
moongwii, maa Yéesu akaambuka.
8 Vaantu ^vari foo vakaala ingo jaavo njirii na vaangi vakaala matáampi ya
miti ^vawúnire mawundii, voomunyemya Yéesu.
9 Vaantu vara ^vatuubáa na vara ^vajáa valóngwiire, vaváa siriri, voosea,
“Aduumbwe Mweenevyoosi!
Atalariwa yeeye ^yookuuja kwa irina ra IJUVA.
10 Watalariwa utemi ^wookuuja ja wa taáta wiitu Daúdi.
Kuduumbwe kurumu mweerimweeri.”✡
11 Yéesu akiingira na Yerusaléemu, akawoloka fuuru Kaayii Njija ya Ijuva,
maa akiita lorera kira kiintu. Maa kaa, sa viintu kujáa kwaándire kwiira,
akadoma na Besanía hamwi na vapooji vaachwe ikimi na vaviri.

Yéesu Yoojuma Musaambu
(Matáayo 21:18-22)

12 Lomutóondo yaachwe mpiindi ^valookáa fuma Besanía, Yéesu akava
aávirwe ni njala.
13 Maa akoona musaambu wa deedadeeda, akiita laangira koori ari turya
saambu. ^Akafike, si oona saambu baa imwi vii tuku, akashaana masaambi
vii, sa si jijáa mpiindi ja saambu tuku.

✡ **11:3** Laanga Sakaría 9:9. ✡ **11:10** Laanga Sabúuri 118:26.

14 Hara, maa akuusea ura musaambu, “Kwaandira isiku muuntu yoyoosi si ˆakariire saambu yaako vii kaa tuku!” Na vapooji vaachwe vateeráa ayo masáare.

Yéesu Kaayii Njija ya Ijuva
(Matáayo 21:12-17; Lúka 19:45-48; Yoohaani 2:12-22)

15 Vakafika Yerusaléemu. Yéesu akiingira Kaayii Njija, akaanda vakibirya vaantu ˆveene vaváa iyoombe no wula uko waámii. Akakundula méesa ja vaantu ˆvawulanáa mpía na akakundula machuumbi ya vaantu ˆvaváa iyoombe njiva. 16 Kei, avakaan’yáa vaantu kusiina kukwaatira baa na heehi ya waama wa Kaaya Njija na viintu vyo vaa iyoombe tuku.

17 Uvariyulii waachwe akavasea, “Eri, Masáare ˆYari Mpeho si yaluusa yoosea,

‘Nyuumba yaani kaanirirwa iri nyuumba yo muloomba Muluungu sa vaantu
va isi joosi tuku wuu?’✡

Maa kaa, nyuunyu mwiiváilandwiire ikava ‘mpaanga ya viívi’?✡”

18 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro, vajáa vateera ˆmeene Yéesu ajáa alúusire. Maa vakaanda saakira nkalo yo muulaa. Vamoofáa, sa vaantu ˆvatuluvariwáa ni uvariyuli waachwe, na vara ˆvayeendáa masáare yaachwe, vavijáa foo.

19 ˆIkafike niiwulo, Yéesu na vapooji vakafuma Yerusaléemu vakadoma na Besanía.

Musaambu Wookuuma
(Matáayo 21:18-22)

20 Lomutóondo namutóondo mpiindi ˆvalookáa na hara, vakoona ura musaambu washáawukire fuma miririi.

21 Peéteri akuukumbukira ura musaambu, maa akamusea Yéesu, “Mukiindya! Laanga ura musaambu ˆwaari wuujumiré, washáawukire!”

22 Maa Yéesu akavasea, “Murumi Muluungu.

23 Kimaari noovawyiira, kooni muuntu aséire luulu ulu lwiisunke, lukafweitirwe irivii, na yeeye asiina kivundu mutimii waachwe, kimaari kaa Muluungu mutumamira ari masáare ayo.

24 Sa jeyyo, ni kuvawyiira niise, isáare roroosi ˆmuri loomba mpiindi ˆmoomuloomba Muluungu, haaha murume mwaripátire isáare iro mitimii yaanyu, noro kuva riri raanyu.

25 Mpiindi ˆmuri kiima sa mumuloombe Muluungu, kooni uri na kiintu mutimii kwa muuntu wiingi, musei uwo muuntu, ‘Uvi waako wasírire,’ sa Taáta waanyu wa kurumwii, avasee baa nyuunyu, ‘Uvi waanyu wasírire.’ [

26 Maa kaa, kooni si moovasea viivaanyu, ‘Uvi wasírire,’ baa Taáta waanyu wa kurumwii si ari sea, ‘Uvi waanyu wasírire tuku.’ ”]

Yéesu Yoofoorimwa Luviro Lwaachwe
(Matáayo 21:23-27; Lúka 20:1-8)

27 Kei vakafika Yerusaléemu. Mpiindi Yéesu ˆayeendayeendáa waámii wa Kaaya Njija, vakúúlu va veeneisi va Ijuva, vakiindya va Miiro na vawosi vakuuja na kuri Yéesu,

28 maa vakamuurya, “Ni kwa wiimiriri urikwi wootumama aya masáare? Ni ani akuheera wiimiriri uhu?”

29 Maa akavasea, “Kuvuurya ndiri kiintu kimwi. Kooni muúyiirye, naani vawyiira ndiri ni kwa wiimiriri urikwi ˆnootumama aya masáare.

30 Eri, ubatíiso wa Yoohaani ni kurumwii wafuma baku kwa vaantu? Ngwyiiri!”

✡ **11:17** Laanga Isáaya 56:7. ✡ **11:17** Laanga Yeremía 7:11.

31 Maa vakalɯɯsɨkan'ya voovo kwa voovo voosea, "Koonɨ taséire, 'Wafuma
kurumwii,' kuurya arɨ, 'Sa che de sɨ mwamuruma?'
32 Maa kaa, koonɨ taséire, 'Wafuma kwa vaantɯ...' " Vakoofa sa vaantɯ vajáa
vamuruma Yooháani Mɯbatisáaji nɨ mɯláali na mɯtwe wa Ijɯva wa kɨmáárɨ.
33 Maa vakasea, "Iyaɯ, sɨ tamányire tɯkɯ." Ne akavasea, "Naanɨ sɨ ndɨrɨ
vawyɨira nɨ kwa wiimiriri ɯrɨkwɨ nootɯmama aya tɯkɯ."

12

Yéesu Yoovafwaanirirya Vakúúlɯ va Vayahúudi na Varimi Vavɨ
(Matáayo 21:33-46; Lúka 20:9-19)

1 Hara, maa Yéesu akaanda vawyɨira vara vakúúlɯ símo iji, akavasea,
"Mɯɯntɯ ɯmwɨ ajáa arɨma iwɯnda ra mɨsabíibu. Akariingirirya lɯkaande
iwɯnda vɯɯ, akasiimba iduundu ro fɯɯnchɨra sabíibu so tengenesera diváai,
akajeenga kɨvaanda kɨlɨihɨ cho rɨndɨrɨra, maa akakojya ɨro iwɯnda raachwe
kwa varimi. Hara, maa akakera njɨra. 2 Mpɨindɨ jo chwa ˆjikafike,
akamɯtɯma mɯtúmwa waachwe, akasɯmɯle haantɯ haachwe ha sabíibu
ˆng'eene vachwíire.
3 Ura mɯtúmwa ˆakafike, vara vaantɯ vakamɯkwaata, vakamɯvaa, maa
vakamukibirya na mɨkono mɨtɯhɯ.
4 Mweeneiwɯnda akatɯma mɯtúmwa wɨingɨ kei, ɯhɯ ne vakamɯvaa
mutwii, baa kei vakamɯbweeyyirya masáare ya soni.
5 Mweeneiwɯnda akatɯma mɯtúmwa wɨingɨ, ɯhɯ re, vakamɯɯlaa. Atɯma
vɨingɨ ˆvarɨ foo, vɨingɨ vavaváa na vɨingɨ vavɯɯláa.
6 Uhero waachwe, mweeneiwɯnda ajáa achíhɨire na mɯɯntɯ ɯmwɨ vii
wo tɯma, na ɯhɯ nɨ mwaana waachwe ˆamweendamweenda, akamɯtɯma
yookiisea, 'Kɯmɯnyemya varɨ mwaana waanɨ!'
7 ˆAkafike, maa vara ˆvakojiwa iwɯnda vakiiwyɨira voosea, 'Uhɯ noo
mɯpaari wa ɨrɨ iwɯnda. Hendi tɯmɯɯlae, maa ɯpaari waachwe ɯve wiiswi.'
8 Hara, vakamɯkwaata, vakamɯɯlaa, maa vakɨita mɯwɯmɨra weerwii ya
lɯkaande lwa iwɯnda ra mɨsabíibu."
9 Maa Yéesu akavasea, "Joolɨ mookiisea mweeneiwɯnda lo
ˆakabweeyyiirye? Kɯɯja arɨ, vɯɯlaa arɨ vɯɯ avo ˆavakojya, maa avakojye
varimi vɨingɨ iwɯnda raachwe ra sabíibu.
10 Amwɨ moobweeyya ja sɨ mɯnasoma aya Masáare ˆYarɨ Mpeho ja ˆvyeene
yalɯɯsa?
'Iwye ˆrasiitwa nɨ vajeengi,
ravíire iwye ikɯɯlɯ ra kichurii.
11 IJUVA atúmamire isáare ɨrɨ,
noro rabooha, na nɨ iyeni maatɯkɯ vii miiswii yiiswi.' "✡
12 Hara, vakúúlɯ va Vayahúudi vasaakáa vamɯkwaate Yéesu sa vajáa
vatáangire lusímo ɯlɯ nɨ voovo lɯjáa lwavalúusire. Maa kaa, voofáa ɨra mpuka
ya vaantɯ. Hara vakalamɯla vamɯreke, maa vakalooka.

Kɯrɨha Kóodi kwa Kaisáari
(Matáayo 22:15-22; Lúka 20:20-26)

13 Mpɨindɨ kiduudi, vara vakúúlɯ vakavatɯma Mafarisáayo na vaantɯ
ˆvafúmire kwa mɯtemi Heróode, sa vamɯtee Yéesu, de vamɯkwaate sa masáare
yaachwe.
14 Vakamɯɯjira, vakamɯsea, "Mukiindya! Takɯmányire weewe ɯrɨ mɯɯntɯ
ˆulúusaa kɨmáárɨ, baa kei sɨ woófaa ɯkúúlɯ wa mɯɯntɯ tɯkɯ, sa weewe sɨ

✡ **12:11** Laanga Sabúuri 118:22-23.

ulláangaa buuwo tukʉ. Kirí vyoova jeyyo, uváriyulaa njíra ya kimáárí ya Mʉluungʉ. Eri, ndairiri jaruma muuntʉ arihe kóodi kwa Kaisáari mʉtawáala wa Rúumi bakʉ tukʉ?
15 Joolí woosea, turihe bakʉ tukʉ?" Maa kaa, Yéesu akataanga ukweembi waavo, maa akavasea, "Amwí mooyera kʉʉntea? Hoonı ndeteri mpía ya dináari ˆng'eene murihíáa kóodi niiyone."
16 ˆVakareete, maa akavuurya, "Buuwo na lʉtalo ulʉ nı lwa ani?" Vakamʉsea, "Nı lwa Kaisáari."
17 Maa Yéesu akavasea, "Viintʉ vya Kaisáari, mʉheeri Kaisáari na viintʉ vya Mʉluungʉ, mʉheeri Mʉluungʉ." Maa isáare iri rikavahwaalarya maatukʉ vii.

Ufufúuko wa Vaantʉ ˆVawulala
(Matáayo 22:23-33; Lúka 20:27-40)

18 Hara, vakʉʉja Masadukáayo, vaantʉ ˆveene vaséaa kusiina kʉfufʉka kaanı muuntʉ akwíire tukʉ. Vakamʉsea,
19 "Mukiindya! Músa ajáa atwaandikira Miiro Masáarii ˆYarí Mpeho akatʉsea, 'Koonı mʉʉntʉ akwíire baa kʉva na vaana tukʉ, mwaanaavo yoosaakwa amʉpaale uwo mʉlala sa amʉvyaarire vaana mwaanaavo ura ˆaakwya.'✡
20 Haaha, kʉjáa kwatiite vaana valʉme mufungatı va muuntʉ umwı. Ura wa ncholo ˆakaloole, akawulala baa kʉva na mwaana tukʉ.
21 Wa kavirí akamʉpaala mʉlala ˆarékirwe nı mwaanaavo, ne akawulala baa kʉva na mwaana tukʉ. Wa katatʉ ne vikava vivira.
22 Voosi mufungatı vakawulala baa reka vaana tukʉ, uhero waachwe, mʉlala ne akawulala.
23 Haaha tʉwyiire, sikʉ ya ufufúuko uhʉ mwaana muki nı muki wa ani arí kʉva? Sa voosi mufungatı vajáa vamʉloola."

24 Maa akuuyirya, yoosea, "Mʉhóniirye sa viintʉ sı mʉyamányire Masáare ˆYarí Mpeho na ngururu ja Mʉluungʉ.
25 Vaantʉ ˆvawulala haantʉ ˆvakafufukire, kusiina kʉloola no loolwa tukʉ, voosi kʉva varí ja mirimʉ miija ya kurumwii.
26 Maa kaa, kwa ufufúuko wa vaantʉ ˆvaakwya, amwı mookiibweeyya ja sı mʉnasoma kitáabu cha Músa, ˆcheene chalʉʉsa ˆvyeene Mʉluungʉ alʉʉsikáa na Músa fuma ituundwii ˆreene rakoreráa mooto?✡ Mʉluungʉ amʉsea, 'Niini nı Mʉluungʉ wa Aburahámu, Mʉluungʉ wa Isaka* na Mʉluungʉ wa Yaakúupu.'†
27 Yeeye sı Mʉluungʉ wa vaantʉ ˆvaakwya tukʉ, yeeye nı Mʉluungʉ wa ˆvarí nkaasʉ. Kati ˆmoosea kusiina ufufúuko tukʉ, moohon'ya maatukʉ vii."

Ulairiri Mʉkuulʉ Kʉlookya Joosi
(Matáayo 22:34-40; Lúka 10:25-28)

28 Umwı wa vakiindya va Miiro ajáa amwaarí hara, yooteerera ˆvyeene Yéesu na Masadukáayo viirutáa ndihi. ˆAkateere Yéesu uúyiirye viija, maa akamuurya Yéesu, "Eri, nı ulairiri urikwı noo mʉkuulʉ kʉlookya ndairiri joosi?"
29 Yéesu akamʉsea, "Ulairiri mʉkuulʉ kʉlookya joosi noo uhʉ, 'Ee Isiraéeli teeri, IJUVA Mʉluungʉ wiitʉ, noo Mʉluungʉ umwı vii.

✡ **12:19** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 25:5-6. ✡ **12:26** Laanga Ufumo 3:6. * **12:26** ***Isaka:*** Nı mwaana wa Aburahámu kwa Sáara muki waachwe. † **12:26** Kitáabwii cha Ufumo 3:6, Mʉluungʉ ajáa amuwyiira Músa masáare aya. Maa kaa, mpiindi ijo, Aburahámu, Isaka na Yaakúupu vajáa vawulala aho kalı vii.

30 Ʉmweende IJʉVA Mʉlʉʉngʉ waako na mʉtima waako woosi, na nkaasʉ yaako yoosi, na miryʉʉngʉ yaako yoosi, na ngururu jaako joosi, noo kʉsea, kira kiintʉ ˆʉri.’✡
31 Na wa kaviri noo ʉhʉ, ‘Ʉmweende mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo.’✡ Kusiina ʉlairiri wiingi uri mʉkʉʉlʉ kʉlookya ndairiri iji tʉkʉ.”
32 Ʉra mukiindya wa Miiro ya Mʉlʉʉngʉ akamʉsea, “Mukiindya, wuúyiirye viija, ‘IjʉVA ni ʉmwi vii na kusiina wiingi tʉkʉ.’
33 Na kʉmweenda IjʉVA na mʉtima woosi na miryʉʉngʉ yoosi na ngururu joosi, na mʉʉntʉ kʉmweenda mwiiwaachwe ja ˆvyeene iiyenda yeemweene, ni viija kwa IjʉVA kʉlookya kʉtoola mpóryo jo chimika joosi.”
34 Yéesu ˆakateere ʉra mʉʉntʉ uúyiirye na tooti, maa akamʉsea, “Aai! Weewe si uri kʉli na Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.” Keende hara kusiina mʉʉntʉ ˆayera muurya kiintʉ chiingi tʉkʉ.

Masía ni Mweenevyoosi na ni Mwaana wa Daúdi
(Matáayo 22:41-46; Lúka 20:41-44)

35 Mpiindi Yéesu ˆavariyʉláa waámii wa Kaaya Njija ya IjʉVA, akuurya, “Sa che vakiindya va Miiro vaséaa Masía ni Mwaana wa Daúdi?
36 Daúdi mweeneevyo kwa lʉviro lwa Mʉtima Mʉʉja, ajáa asea,
‘IJʉVA ajáa amʉsea Mweenevyoosi waani,
“Ikala mʉkono waani wa kʉlʉme,
fʉʉrʉ nivaviike vavi vaako,
vave isi ya majeo yaako.” ’✡
37 Daúdi mweeneevyo yoomwaanirira ‘Mweenevyoosi’ waachwe, ha de jooli Masía ari kʉva Mwaana wa Daúdi?” Mpuka nkʉʉlʉ ikamʉteerera na cheerʉ.

Vaantʉ Vavalaange Neeja Vakiindya va Miiro
(Matáayo 23:1-36; Lúka 20:45-47)

38 Mpiindi ˆavavariyʉriráa, akavasea, “Valaangi neeja vakiindya va Miiro, veenda kiivikira nkáancho ndiihi na veenda luumbiwa ko nyemiwa sóokwii.
39 Baa kei, veenda kiikala machuumbi ya mbere ya vakúúlʉ masinagóogii na haantʉ ha nyemi ngovii.
40 Vanyáhiraa nyuumba ja valala, na ʉkweembi vamʉlóombaa Mʉlʉʉngʉ viliihiliihi. Heewa vari irya ikʉʉlʉ.”

Mpóryo ya Mʉlala
(Lúka 21:1-4)

41 Aho, Yéesu akiikala heehi na isandúku ro vikira mpóryo ja Kaaya Njija, akava yoolaanga ˆvyeene vaantʉ vootoola mpóryo. Vasúngaati ˆvari foo vakavikira mpía ˆjiri foo.
42 Hara, maa akʉʉja mʉlala ʉmwi akatoola fipóocho fiviri fiduudi.
43 Yéesu, akavaanirira vapooji vaachwe, akavasea, “Kimaari noovawyiira, ʉhʉ mʉlala mʉkiva atwíire mpóryo nkʉʉlʉ kʉlookya vaantʉ voosi vʉʉ!
44 Ava vaangi vatwíire máari ˆilóokeriire. Maa kaa, noovawyiira ʉhʉ mʉlala na ʉkiva waachwe atwíire choosi ˆatiite.”

13

Kʉvawa kwa Kaaya Njija ya IjʉVA
(Matáayo 24:1-2; Lúka 21:5-6)

✡ **12:30** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 6:4-5. ✡ **12:31** Laanga Valáawi 19:18. ✡ **12:36** Laanga Sabúuri 110:1.

1 Na mpiindi Yéesu ˆafumáa Kaayii Njija ya Ijuva, umwi wa vapooji vaachwe akamusea, “Mukiindya! Laanga, majuumba aya viintu ˆyabooha na mawye yaachwe viintu ˆyakula.”
2 Yéesu akamusea, “Koona wiise majuumba yoosi aya wuu? Kusiina iwye ˆrikachíhiire mweeri ya iwye riingi tuku, yoosi luu girimulwa yari vuu.”

Uturikiri ˆWookuuja
(Matáayo 24:3-14; Lúka 21:7-19)

3 Mpiindi kiduudi Yéesu ajáa adoma fuuru Luulwii lwa Miseitúuni. Akiikala kunu aléyyiirye miiso na Kaayii Njija. Vapooji vaachwe, Peéteri, Yaakúupu, Yooháani na Anderéa vakamuurya mpooli,
4 “Aai tuwyiire, masáare aya ni naadi ˆyari fumira? Na ni isháara che ˆturi koona de tutaange masáare aya yaséngeriire?”
5 Maa akavasea, “Laangi neeja, kari muuntu avakoovere tuku.
6 Sa vaantu ˆvari foo kuuja vari kwa irina raani, kira muuntu yoosea, ‘Niini noo yeeye,’ novo vakoovera vari vaantu ˆvari foo.
7 ˆMukateiire masáare ya nkoondo na fweefwee ja nkoondo, kari moófaa tuku. Masáare aya ni mpaka yafumire, maa kaa, ura uhero ukaari.
8 Isi kiinula iri nkoondo na isi yiingi, na utemi kiinula uri nkoondo na utemi wiingi. Kuva kuri na vitiíntima haantu haantu, baa kei, kuva kuri na njala ya imalo. Iyo noo ja ncholo vii ya usuungu wa makata ˆvyeene waándaa.
9 Maa kaa, nyuunyu laangi neeja, twaalwa mweende na balásii na lamuririrwa mweende muvawe masinagóogii. Baa kei, twaalwa mweende kwa magávana na kwa vatemi sa niini, aho, de mudahe variyula vataange kimaari.
10 Maa kaa, de ura uhero ufike, ni mpaka ta Masáare Maaja yavariyulwe isi joosi vuu.
11 Na ˆmuri kwaatwa no twaalwa na balásii, kari mwiítweetyaa che ˆmuri luusa tuku. Luusi isáare roroosi ˆriri vuujira mpiindi jiijo, sa masáare ˆmuri luusa si yaanyu tuku, ni ya Mutima Muuja.
12 Muuntu muvarinduka ari mwaanaavo sa uulawe, taáta muvarinduka ari mwaana waachwe sa uulawe. Vaana novo vavarinduka vari vala íyo na taáta waavo sa vuulawe.
13 Suulwa muri ni vaantu voosi sa irina raani. Maa kaa, ˆmweene ari yimirirya fuuru uhero, uwo noo ari lamuririwa.

Irema Ikuulu
(Matáayo 24:15-28; Lúka 21:20-24)

14 Haantu ˆmukiíne, ‘unyanyi ˆuréetaa usaambu ˆwaviihaviiha’✡ wiímire Haantu Haaja si ˆhari haachwe haachwe, muuntu yoosoma ataange, vara ˆvari isi ya Yudéea vatijire njuulwii.
15 Muuntu ˆari ikekeerii kari akiime iingire na nyuumbii ji atoole kiintu chochoosi tuku.
16 Ura ˆari iwundii atiije chaangu, kari ahinduke na kaayii ji atoole nkáancho yaachwe tuku.
17 Ni mpolai kwa vara ˆvari kuva varuto na vara ˆviindookoonkya siku ijo.
18 Loombi sa iro risifumire mpiindi ja mpeho tuku.
19 Sa siku ijo, kuva kuri na uturikiri mukuulu ˆmweene si unafumira keende Mululungu uumba weeru fuuru isiku, baa si luu ukafumiire kei vii kaa tuku.
20 Na ngaari Ijuva si akéehyaa siku ijo, ngaari kusiina muuntu baa umwi ˆahona vii kaa tuku. Maa kaa, sa vaantu ˆveene avasaawula, ajikeehya siku ijo.

✡ **13:14** Laanga Danyéeli 9:27; 11:31; 12:11.

21 Na mpiindi ijo koni muuntu yoyoosi avaséire, ‘La! Masía nu aha’ au ‘La, amwaari kuura,’ kari murúmaa tuku.
22 Sa fumira vari vala masía va uloongo na valáali na mutwe va uloongo, bweeyya vari isháara na viintu ˆvihwáalaryaa sa vavakoovere baa vara ˆvasaawulwa ni Ijuva koni viri dahika.
23 Maa kaa, nyuunyu mwiime neeja. Navawyíiriire masáare kati ˆyakaari fumira.

Kuuja kwa Mwaana wa Muuntu
(Matáayo 24:29-31; Lúka 21:25-28)

24 Maa kaa, siku ijo, uturikiri uwo ˆuri looka,
‘mwaasu kunikirirwa uri
na mweeri si uri fala tuku.
25 Nyényeeri wya jeende fuma kurumwii
na ngururu ja kurumu singisika jeende.’✡
26 Na mpiindi ijo, kira muuntu kumoona ari Mwaana wa Muuntu yookuuja machwii na ngururu ˆjiri foo na nkongojima.✡
27 Maa de atume mirimu yaachwe miija ji ivasaankan’ye na ivareete kwaachwe ˆveene avasaawula, fuma mavaru yoosi ya weeru, fuma utulo waasi, fuuru utulo wa kurumu.

Lusímo lwa Musaambu
(Matáayo 24:32-35; Lúka 21:29-33)

28 Ikiindyi fuma kwa musaambu. Matáampi yaachwe koni yavíire na nchúundo na yaándire turika, mwatáangaa mpiindi ja irutira jasénger iire.
29 Jeyyo baa nyuunyu, ˆmuri koona ivi vyoosi, taangi jira mpiindi jafíkire aha muryaangwii.
30 Kimaari noovawyiira, mbyaala ihi si iri looka tuku kende masáare aya yoosi si yanafumira.
31 Kurumu na weeru looka jiri, maa kaa, masáare yaani si yari looka vii kaa tuku.

Kusiina ˆAmányire Siku na Mpiindi ˆAri Kuuja Yéesu Tuku
(Matáayo 24:36-44)

32 Maa kaa, kusiina ˆamányire siku iyo baa sáa iyo tuku, baa mirimu miija ya kurumwii na Mwaana wa Muuntu tuku, ˆmweene amányire ni Taáta yeemweene.
33 Mwiime neeja na mundoolaanga neeja! Si mumányire mpiindi ijo ni naadi ˆjiri fika tuku.
34 Valuka viri ni ja muuntu ˆyookwaata njira, avarékeraa vatúmwa vaachwe wiimiriri, kira muuntu na murimo waachwe. Aho, maa akamusea mulangiriri wa muryaangwii alaange neeja.
35 Sa jeyyo, mwiime neeja mpiindi joosi sa si mumányire ni naadi mweenenyuumba ˆari hinduka tuku, sa ifaanaa akahinduka niiwulo, au nuuchiku, au nuuchiku kati, au namuyiingu, au namutóondo uchiku.
36 Kaani avúndukiirye kuuja, ji avashaane si mulíire tuku.
37 Na iki ˆcheene noovawyiira, ni vawyiira niise vaantu voosi, mwiime neeja.”

14

Muryuungu wo Muulaa Yéesu
(Matáayo 26:1-5; Lúka 22:1-2; Yoohánni 11:45-53)

✡ **13:25** Laanga Isáaya 13:10; 34:4. ✡ **13:26** Laanga Danyéeli 7:13; Wiivariyuli 1:7.

1 Jijáa jachíhiire sikʉ ivirí vii, de ive ngovi ya Paásika na ngovi ya mikáate si ˆivíkirwaa ʉsasi. Vakúúlʉ va veeneisi va Ijʉva na vakiindya va Miiro vasaakiráa njira ya iyasi yo mʉkwaata Yéesu sa vamʉʉlae.
2 Vakalamʉla, voosea, “Kari tʉribweeyye iri isáare mpiindi ja ihi ngovi tʉkʉ, sa vaantʉ kʉreeta ntiribʉka.”

Yéesu Yoohakwa Makuta ˆYanyʉkira
*(Matáayo 26:6-13; Yoohá*ani *12:1-8)*

3 Mpiindi ijo, Yéesu ni iturii ra Besanía ajáa, kaayii kwa Simóoni ˆmweene asewáa ˆari na ʉlóónda. Na mpiindi ˆvarijáa, mʉʉntʉ muki ʉmwi akiingira aho nyuumbii ˆari na chúpa nduudi ya iwye ˆrasongolwa, ˆiri na makuta ˆyanyúkiraa* ya iyoombe ikʉlʉkʉʉlʉ. Akiiwʉna nkiingo ira chúpa, maa akamwiitira Yéesu yara makuta mutwii, yoomʉnyemya.
4 Vaantʉ vamwi vara ˆvajáa aho ˆvakoone jeyyo, vakakalala maatʉkʉ vii, vakaanda kiiwyiira, “Sa che kʉbwiitira makuta ja ayo jei?
5 Jangaari yaváirwe iyoombe jitooreke mpía ja dináari magana yatatʉ (300), maa mpía ijo vaheewe vakiva?” Maa vakamwaamirirya ʉra mʉʉntʉ muki.
6 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Mʉreki! Sa che moomujuuwa? Aantúmamiire vyabooha.
7 Laangi! Vakiva novo mʉri mpiindi joosi, ifaanaa mʉkavaambirirya mpiindi yoyoosi ˆmʉri keenda. Maa kaa, niini si ndiri kʉva na nyuunyu mpiindi joosi tʉkʉ.
8 Ʉhʉ mʉʉntʉ muki atúmamire ˆcheene adáhire. Aampákire makuta kʉʉvika mʉviri waani neeja so taahwa.
9 Kimaari noovawyiira, haantʉ hohoosi aha weerwii Masáare Maaja ˆyari variyʉlwa, iki ˆcheene akitúmamire ʉhʉ mʉʉntʉ muki lʉʉswa kiri ja nkʉmbʉkira yaachwe.”

Yúuda Yoolamʉla Kʉmʉvalandʉka Yéesu
(Matáayo 26:14-16; Lúka 22:3-6)

10 Aho, Yúuda Isikarióoti, ʉmwi wa vapooji vaachwe ikimi na vaviri, akadoma noo mʉvarindʉka Yéesu kwa vakúúlʉ va veeneisi va Ijʉva.
11 Vakúúlʉ va veeneisi va Ijʉva ˆvakateere rira isáare, maa vakavyeenda maatʉkʉ vii. Vakiichuunga kwaachwe kʉmʉriha mpía. Aho, Yúuda akaanda saakira nkalo ˆyabooha sa amʉvarindʉke Yéesu.

Kwiimya Neeja Ngovi ya Paásika
*(Matáayo 26:17-25; Lúka 22:7-14, 21-23; Yoohá*ani *13:21-30)*

12 Na sikʉ ya ncholo ya ngovi ya mikáate si ˆivíkirwaa ʉsasi, vapooji vakamuurya Yéesu, “Hai ko wookeenda tukwiimirye neeja chóorya cha Paásika?”
Sikʉ iyo, ni tʉʉva ijáa kwa Vayahúudi kʉsiinja muundi ˆiri mpeho sa Paásika.
13 Maa Yéesu akavatʉma vapooji vaachwe vaviri, akavasea, “Domi na múujii Yerusaléemu, ʉko lʉmana mʉri na mʉʉntʉ mʉlʉme ˆiitíikire sʉviya ya maaji. Mutuubi,
14 na nyuumba ˆng’eene ari kiingira, muuryi mweenekaaya, mʉkamʉsea, ‘Mukiindya yookuurya, “Hai kiri chúumba cha vayeni kʉʉntʉ ˆndiri riira chóorya cha Paásika na vapooji vaani?” ’
15 Ʉwo mweenekaaya valaira ari chúumba kikʉʉlʉ ˆkiri gorófii, kwaviikwa viintʉ vyoosi neeja. Imyi neeja Paásika haaho.”

---

* **14:3** ***makuta ˆyanyúkiraa:*** Ni isáare ra Kigiríki, makuta aya ni *nárdo* yaseváa.

16 Maa reeru, vara vapooji vavirí vakiinuka, vakadoma na múujii. ^Vakafike
múujii, vakashaana kira kiintu ja ^vyeene Yéesu ajáa avawyíriire. Maa
vakiimya neeja chóorya cha Paásika.✡
17 Iwulo ^rikiingire, Yéesu na vapooji vaachwe ikimi na vavirí vakiingira.
18 Mpiindi ^vajáa méesii voorya, Yéesu akavasea, “Kimaarí noovawyiira,
umwí waanyu kuunvarinduka arí.”✡
19 Vapooji vaachwe ^vakateere jei, maa vakavisuula, vakamusea umwí
umwí, “Si viri kuva ni niini tuku?”
20 Maa akavasea, “Ni umwí wa vapooji vaani ikimi na vavirí, ^yooriirya
mukáate luumbwii na niini aha.
21 Mwaana wa Muuntu ni mpaka atamanye no kuulawa, ja ^vyeene
vyaandikwa Masáarii ^Yarí Mpeho. Maa kaa, ni mpolai kwa muuntu ura ^arí
muvarinduka! Ni pwee vijáa ngaarí baa si avyaalwa.”

Muvirí na Sakami ya Yéesu
(Matáayo 26:26-30; Lúka 22:14-20; 1 Vakoríinto 11:23-26)

22 Mpiindi ^varijáa, Yéesu akatoola mukáate, akamuduumba Mululungu,
akuubendulabendula, maa akavaheera vapooji vaachwe, akavasea, “Tooli,
uhu ni muvirí waani.”
23 Maa akatoola kikóombe cha diváai, akamuduumba Mululungu, akavaheera
voosi vakanywa aho nduvwii.
24 Maa akavawyiira, yoosea, “Ihi ni sakami yaani ya muháko ^irí kiitwa sa
vaantu ^varí foo.✡
25 Kimaarí noovawyiira, luu si nkanywiire kei diváai tuku, mpaka siku
^ng’eene nkiinywiire ufya uko Utemii wa Mululungu.”
26 ^Vakiimbe lwiímbo, vakalooka na Luulwii lwa Miseitúuni.

Yéesu Yoolúusa Peéteri Sea Arí si Amumányire Tuku
(Matáayo 26:31-35; Lúka 22:31-34; Yoohváani 13:36-38)

27 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Nyuunyu voosi kuundeka murí
niimweene ja ^vyeene vyaandikwa Masáarii ^Yarí Mpeho,
‘Kumuvaa ndirí muríisi,
na muundi jaachwe joosi kiipasa jiri.’✡
28 Maa kaa, ^ndirí fufuka, valongorera ndirí na isi ya Galiláaya.”
29 Peéteri akamusea, “Baa vakutiije voosi vuu, niini si ndirí kureka tuku.”
30 Yéesu akamusea, “Kimaarí kaa nookuwyiira, uchiku wo wuu, nkukulume
si inaviika lwa kavirí, luusa urí si waamányire tuku katatu.”
31 Maa Peéteri akuumirirya, yoosea, “Tuku! Baa kooni ni kukwya, nkwye
na weewe, niini si ndirí sea si nakumányire tuku!” Baa vapooji voosi vakaluusa
vivira.

Yéesu Yoomuloomba Mululungu Luulwii lwa Miseitúuni
(Matáayo 26:36-46; Lúka 22:39-46)

32 Maa vakafika iwundii ra Getisemáane, Luulwii lwa Miseitúuni. Yéesu
akavasea vapooji vaachwe, “Ikali aha mpiindi niini ^nookoomuloomba
Mululungu.”
33 Akavasumula Peéteri, Yaakúupu na Yooháani hamwí ne. Aho, mutima
waachwe ukafirira, kunu yookiiteera usuungu munumuunu,
34 akavasea, “Mutima waani wookaava kende nkwye. Ikali aha, mukeeshe
chiriri.”

✡ **14:16** Laanga Ufumo 12:3-11. ✡ **14:18** Laanga Sabúuri 41:9. ✡ **14:24** Laanga Ufumo 24:8; Yeremía
31:31-34. ✡ **14:27** Laanga Sakaría 13:7.

35 Akaseesa na mbere kiduudi, akalaala isi na inda, maa akaanda
muloomba Mululungu, kooni viri dahika mpiindi ya uturikiri waachwe
imunehe,
36 akasea, “Áaba,† Taáta, yoosi kwaako yadahikáa. Nookuloomba nseyyirya
kikóombe iki cha uturikiri. Maa kaa, si ja ˆvyeene niini noosaaka tuku, ive ja
ˆvyeene weewe uri saaka.”
37 ˆAkahinduke kwa vara vapooji vaachwe vatatu, akavashaana
vanyéyyiirye, akamwaanirira Peéteri, “Simóoni,‡ unyéyyiirye wuu? Usíindirwe
keesha baa isaa rimudu vii?
38 Arumi, mukeeshe no loomba sa kari ji mwiingire mutehwii tuku. Mutima
wiimire neeja kutumama wuuja, maa kaa, wasíindwaa sa muviri usiina ngu-
ruru tuku.”
39 Akadoma noo loomba kei, akaluusa masáare yayara.
40 Kei ˆakahinduke, akavashaana valíire, miiso yaavo yajáa yarútahire ni
tulo. Vakakwaatwa ni soni, vakasiindwa cho muuyirya.
41 ˆAkahinduke lwa katatu, akavawyiira, yoosea, “Nyuunyu mukaari
mulíire no humuluka wuu? Laangi, mpiindi jafíkire, Mwaana wa Muuntu veera
iise mikonwii ya vavi.
42 Inuki, hendi tulooke! Laangi ura muvarinduki waani afíkire.”

Yéesu Yoovarindukwa na Yookwaatwa
(Matáayo 26:47-56; Lúka 22:47-53; Yoohaani 18:3-12)

43 Mpiindi Yéesu ˆajáa akaari yooluusika na vapooji vaachwe, Yúuda, umwi
wa vara ikimi na vavirи, akafika na mpuka ˆiri na nyaasuka na mpuulo.
Mpuka iyo ijáa yatúmirwe ni vakúúlu va veeneisi va Ijuva, vakiindya va Miiro
na vawosi.
44 Haaha, Yúuda ura muvarinduki, ajáa ahúmwiire valaira ishaara
yoosea, “Ura ˆndiri musundira ja noomuluumbya noo yeeye. Mukwaati,
mumusumule, aveere mikonwii yaanyu.”
45 Yúuda akahululuka na kuri Yéesu, akamuluumbya, “Mukiindya!” Maa
akamusundira.
46 Ira mpuka ikamukwaata Yéesu, maa vakamuviika mikonwii yaavo.
47 Aho, umwi wa vara ˆvajáa na Yéesu akakuula nyaasuka njatwii,
akamutema kutu dúú mutúmwa wa mweeneisi mukuulu!
48 Yéesu akavasea, “Niini ndiri muhóki vaantu viintu muújire no kuunkwaata
na nyaasuka na nkusi wuu?
49 Siku joosi nijáa na nyuunyu noovariyula waámii wa Kaaya Njija ya Ijuva.
Amwi si mwaankwaatáa kura? Haaha vyavíire sa Masáare ˆYari Mpeho
yakiimane.”✡
50 Aho, vapooji voosi vakoofa maatuku vii, vakamutiija, maa vakamureka
yeemweene.
51 Kwajáa kwatiite mutavana umwi ˆamutuubáa Yéesu, ajáa iiwíikiire
lweénda lwa kitáani vii. Ira mpuka ˆikayere kumukwaata,
52 akavahonyoka, akareka lweénda lwaachwe lwa kitáani mikonwii yaavo,
maa akatiija na kisava mwaarya.

Yéesu Yoolamurirwa Mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi
(Matáayo 26:57-68; Lúka 22:54-55, 63-71; Yoohaani 18:13-14, 19-24)

53 Hara, vakamutwaala Yéesu na kwa mweeneisi mukuulu. Maa vakúúlu va
veeneisi va Iuva, vawosi, na vakiindya va Miiro, vakalumana hamwi.

---

† **14:36** ***Áaba:*** Ni isáare ra Kiaráamu, noo kusea *Taáta.* ‡ **14:37** Ni irina riingi Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi. ✡ **14:49** Laanga Sakaría 13:7; Maáriki 14:27.

54 Peéteri ne ajáa amutúubire Yéesu kwa kuli, akiingira waámii kwa mweeneisi mukuulu, maa akiikala na valukaluka yookoota mooto.
55 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva na Balása Nkuulu yoosi, vasaakiráa ushahíidi fuma kwa vaantu viingi, sa vamusitaakye Yéesu de vamuulae. Maa kaa, si vaturya kiintu tuku.
56 Na vaantu ˆvari foo vatooláa ushahíidi wa uloongo, maa kaa, ushahíidi waavo si wiifwaana baa kiduudi vii tuku.
57 Aho, viingi vakiima, vakamulongowererya voosea,
58 "Tamuteera yoosea, ati, 'Niini girimula ndiri ihi Kaaya Njija§ ˆyajeengwa ni vaantu, maa de njeenge yiingi kwa siku itatu vii. Maa kaa, iyo si iri jeengwa ni vaantu tuku.' "
59 Baa jeyyo ushahíidi waavo ukiitaa.
60 Maa akiima mweeneisi mukuulu mbere ya Balása Nkuulu, akamuurya Yéesu, "Eri, si wookuuyirya kiintu chochoosi tuku wuu? Aya masáare ava vaantu ˆvookusitaakya ni kiintu che?"
61 Maa kaa, Yéesu akakirinya sawu baa kuuyirya tuku. Hara mweeneisi mukuulu akamuurya kei, "Weewe noo Masía, Mwaana wa Muluungu ˆAtalariwa wuu?"
62 Yéesu akasea, "Hii, noo niini.
Luu kumoona muri Mwaana wa Muuntu
iíkyiire mukono wa kululume wa Mweenengururu,
yookuuja mweeri ya machu ya kurumwii."✡
63 Mweeneisi mukuulu ˆakateere jei, maa akamoola ingo yaachwe na nkalari, yoosea, "Mashahíidi va che kei?
64 Muutéiire uhiintiki waachwe! Haaha ni jooli moosea?" Voosi vakaluusa irya voosea, "Uhu, inkwya noo kiintu ˆkimutéire!"
65 Vaangi vaavo vakaanda kumuchwiira mati, vakamuchuunga ntaami miiswii, vakamuvaa ngúumi, de vandoomuhenchula, "Luusa, ni ani akuváire?" Baa valukaluka va aho ˆvakamuhokerere, vakamuhapula makóofi.

Peéteri Yoosea si Amumányire Yéesu Tuku
(Matáayo 26:69-75; Lúka 22:56-62; Yoohaani 18:15-18, 25-27)

66 Mpiindi ijo joosi, Peéteri ajáa akaari waámii, maa akuuja muhíínja umwi wa vatúmwa va mweeneisi mukuulu.
67 ˆAkamoone Peéteri yookoota mooto, akamutuurirya miiso, kunu yoosea, "Baa weewe ni hamwi waari na uhu Yéesu wa Nasaréeti!"
68 Peéteri akasiita, yoosea, "Si mányire na si nootaanga ˆcheene wooluusa tuku." Maa akiinuka, akitookiima mutiryaangwii. Hara nkukululume ikaviika.
69 Ura mutúmwa ˆakamoone Peéteri, akavasea kei vara vaantu ˆvajáa viímire ne aho, "Uhu ne ni umwi waavo!"
70 Peéteri akasiita kei gigiri. Mpiindi kiduudi ˆikalooke, vara vaantu ˆvajáa viímire ne aho, vakamusea Peéteri, "Kimaari, weewe uri umwi waavo, sa uri Mugaliláaya weewe hamwi na ava!"
71 Peéteri akaanda kiijuma no kiilaha yoosea, "Si namumányire uhu muuntu ˆmooluusa tuku."
72 Hahara, maa nkukululume ikaviika lwa kaviri. Maa Peéteri akakumbukira rira isáare ˆaari awyíirwe ni Yéesu, "Nkukululume si inaviika lwa kaviri, sea uri si waamányire tuku katatu." Aho, akaanda kiita miísoori ni usuungu.

---

§ **14:58** ***Kaaya Njija:*** Kaaya Njija ˆng'eene Yéesu aluusáa aha ni muviri waachwe. Kubomola no kiijeenga kei kwa siku itatu yoonekya kukwya no fufuka kwaachwe. ✡ **14:62** Laanga Danyéeli 7:13.

15

Yésu Yookiimiwa Mbere ya Gávana Piláato
(Matáayo 27:1-2, 11-14; Lúka 23:1-5; Yoohváani 18:28-38)

1 Maa reeru, kukamwaa. Vakúúlu va veeneisi va Ijuva, vawosi, na vakiindya
va Miiro na Balása Nkuulu yoosi ya Vayahúudi, vakiirumira ˆvyeene vari
mubweeyya Yésu. Vakamuchuunga piingu, maa vakamutwaala na mbere ya
gávana Piláato.
2 Piláato ˆakateere masáare yaavo, maa akamuurya Yésu, “Weewe uri
mutemi wa Vayahúudi wuu?” Ne akuuyirya, yoosea, “Weewe ulúusire.”
3 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva vakamusitaakya Yésu masáare ˆyari foo.
4 Aho, Piláato akamuurya kei, “Sa che si wookuuyirya? Laanga ni masáare
yangai vookusitaakya!”
5 Maa kaa, Yésu akakirinya sawu, baa kuuyirya tuku. Sa jeyyo, Piláato
akatuluvala.

Yésu Yooheewa Irya ro Kuulawa
(Matáayo 27:15-26; Lúka 23:13-25; Yoohváani 18:28-40)

6 Na mpiindi ja ngovi ya Paásika, Piláato ajáa iijuvira kumuchungurira
mufúungwa umwi, ˆmweene vaantu vari loomba arekerwe.
7 Kwajáa kwatiite muuntu umwi ˆasewáa Baráaba, ˆajáa achuungwa
munyololwii na vavarinduki va wiimiriri wa Kirúumi viingi. Na mpiindi ja
uvarinduki, yeeye na vavarinduki vajáa vuulaa vaantu.
8 Aho, vaantu ˆvari foo vakadoma kuri Piláato, vakamuloomba
amuchungurire mufúungwa umwi ja ˆvyeene iijuvira mpiindi ja Paásika.
9 Piláato akavuurya, “Saaka mwiise nimuchungurire mutemi wa Vayahúudi
wuu?”
10 Avuurya jei, sa ajáa ataanga vakúúlu va veeneisi va Ijuva vajáa vamureeta
Yésu na kwaachwe, sa vamooneráa kivina.
11 Kiri vyoova jeyyo, vakúúlu va veeneisi va Ijuva vakavasoonka vaantu,
vamuloombe Piláato amuchungurire Baráaba.
12 Piláato akavuurya kei, “Ha de che moosaaka nimubweeyye uhu muuntu
nyuunyu ˆmumuséaa, ‘mutemi wa Vayahúudi’?”
13 Vaantu vakatula isóso, voosea, “Aning’iniwe musaláabii fuuru akwye!”
14 Piláato akavuurya, “Sa che? Uvi che abwéeyyiirye?”
Maa voovo vakatulatuula isóso, voosea, “Aning’iniwe musaláabii fuuru ak-
wye!”
15 Sa viintu Piláato asaakáa veerya mitima Vayahúudi, akavafumirya
Baráaba munyololwii. Akavakwaatya valwi nkoondo vamuvae Yésu
mijeléedi na vamuning’in’ye musaláabii fuuru akwye.

Valwi Nkoondo Voomuhena Yésu
(Matáayo 27:27-31; Yoohváani 19:2-3)

16 Hara, valwi nkoondo vakamutwaala Yésu na balásii ya ijuumbii ra
kitemi ra gávana Piláato ˆriséwaa “Puratoría.” Vakasaankan’ya mpuka yoosi
ya valwi nkoondo.
17 Vakamuvikira Yésu ingo ya kitemi ˆiri gyaa. Vakafota kisasaavo cha
miíwa, vakamuvikira mutwii. 18 Maa vakaanda muluumbya na heenchu,
“Lamukyaade ee aai, mutemi wa Vayahúudi.”
19 Vakatuuba muvaa na isaanga mutwii no muchwiira mati. Vakamuhena
voochwaama ja vaantu ˆvoomunyemya mutemi.
20 ˆVakahumule muhena, vakamufumya ira ingo ˆiri gyaa, maa
vakamuvikira ingo jaachwe. Aho, vakamufumya na weerwii sa
vakamuning’in’ye musaláabii fuuru akwye.

Yéesu Yooning'iniwa Mʉsaláabii Fʉʉrʉ Akwye
(Matáayo 27:32-44; Lʉ́ka 23:26-43; Yooháani 19:17-27)

21 Mpiindi ijo, valwi nkoondo vakalʉmana na mʉʉntʉ ʉmwi njirii ˆasewáa
Simóoni fuma Kiréene,* taáta waala Alekisáanda na Rufáasi. Iingiráa na
Yerusaléemu, maa vakamʉdoomererya avaale mʉsaláaba wa Yéesu.
22 Vakamʉtwaala Yéesu fʉʉrʉ haantʉ ˆkʉséwaa Goligóota, noo kʉsea,
"Kisáaya cha Mʉtwe."
23 Vakamʉheera diváai ˆyasaangiwa na mooda ˆʉséwaa manemáane,†
anywe, maa kaa, yeeye akasiita.
24 Vakamuning'in'ya mʉsaláabii. Maa vakiigavira ingo jaachwe ko jivaira
mbare sa vataange ani aheewe irikwi. ✡
25 Mpiindi ˆvamuning'in'yáa mʉsaláabii, ijáa ni namʉtóondo mpiindi jo
yʉʉrira ng'oombe.
26 Mweeri ya mʉtwe waachwe vakavairira ibambari ˆraandikwa kiloongi
chaachwe, "MʊTEMI WA VAYAHÚUDI."
27 Viívi vavirí vakaning'iniwa mʉsaláabii ne, kira mʉʉntʉ mʉsaláabii
waachwe, ʉmwi ivaru ra kʉlʉme na wiingi ivaru ra kʉmooso. [
28 Masáare ˆYari Mpeho yakakiimana ja ˆvyeene yalʉʉsa, "Avalwa hamwi
na ˆvawúnaa miiro." ✡]
29 Vakeri njira vara ˆvalookáa na aho, vakamʉtʉkira no singisya mitwe na
heenchʉ voosea, "Aai, si ujáa ʉsea ati ʉtiite ngururu jo girimʉla Kaaya Njija ya
Ijʉva, maa kei wiimye kwa sikʉ itatʉ? ✡
30 Hooni haaha kiima aho mʉsaláabii, wiilamurirye!"
31 Viivyo vakúúlʉ va veeneisi va Ijʉva na vakiindya va Miiro
vakamʉhenchʉla, voosea, "Avalamuriryáa viingi, amwi yoosiindwa
kiilamurirya yeemweene?
32 Ati, yeeye ni Masía, mʉtemi wa Isiraéeli, ni akiime sa tʉlaange, de
turume." Baa vara ˆvajáa vaturikiriwa misaláabii ne, vakamʉtʉkira.

Yéesu Yookwya Mʉsaláabii
(Matáayo 27:45-56; Lʉ́ka 23:44-49; Yooháani 19:28-30)

33 Na kwaandira mpiindi ja mpoloonge fʉʉrʉ mpiindi ja cháámuusi, kilwi-
irya kikakʉnikirira isi yoosi.
34 ˆIkafike mpiindi ja cháámuusi, Yéesu akaanirira na ngururu, yoolʉʉsika na
ndʉʉsika ya kimeevo ya Kiaráamu, "*Elóoi, Elóoi, láama sabakitáani?*" ✡ noo kʉsea,
"Ee Mʉlʉʉngʉ, ee Mʉlʉʉngʉ, amwi waandékire?"
35 Vamwi va vaantʉ vara ˆvajáa hara ˆvakateere ayo masáare, maa vakasea,
"Teeri, yoomʉkemera Elía."
36 Mʉʉntʉ ʉmwi akakʉʉrika, akafarimbirira kiintʉ ˆkiri monyomonyo
isaangii, akiita tukya diváaii ˆyasasʉka, maa akamʉheera Yéesu afiiye, kʉnʉ
yoosea, "Mʉreki, hooni tʉlaange kooni Elía ari kʉʉja ji amukiimye aho
mʉsaláabii."
37 Hara, maa Yéesu akaana na ngururu, akawulala.
38 Hahara ipasía ra Kaaya Njija ✡ rikaatʉka kati na kati fuma mweeri fʉʉrʉ
isi.

---

* **15:21** ***Kiréene:*** ʊhʉ ni múuji ˆujáa kʉra Afirika kaskasíini, sikʉ iji iséwaa isi ya Líbia. ʊko Vayahúudi ˆvari foo viikaláa, baa Simóoni ni ʉmwi wa Vayahúudi ˆveene vʉʉjáa na Yerusaléemu na ngovii ya Paásika.
† **15:23** ***manemáane:*** Ni mooda ˆʉsáangiwaa na diváai so seyya makuundi. ✡ **15:24** Laanga Sabúuri 22:18. ✡ **15:28** Laanga Isáaya 53:12. ✡ **15:29** Laanga Sabúuri 22:7. ✡ **15:34** Laanga Sabúuri 22:1. ✡ **15:38** Laanga Ufumo 26:31-33; Vaeburanía 6:19; 10:19-22.

39 Mukúúlu wa valwi nkoondo ˆajáa iímire mbere ya musaláaba, ˆakoone ˆvyeene Yéesu awúliire, maa akasea, “Kimaari, uhu muuntu ni Mwaana wa Muluungu aari.”
40 Hara kuli kuli, kwajáa kwatiite vaantu vaki ˆvalaangáa ayo masáare. Aho jei, vajáa vamwaari vala Maríia Makidaléena, Salóome na Maríia íyo waala Yóose mwaanaavo na Yaakúupu muduudi.
41 Avo noo ˆvamutuubáa Yéesu mpiindi ˆajáa Galiláaya noo mutumamira. Baa kei, vajáa vamwaari vaantu vaki viingi ˆvari foo, ˆvajáa vuuja ne na Yerusaléemu.

Yéesu Yootaahwa
(Matáayo 27:57-61; Lúka 23:50-56; Yoohaani 19:38-42)

42 Siku Yéesu ˆawulala ni siku yo virisha Sabáato ijáa, siku imwi de ive Sabáato na kyuulwa.
43 Kwajáa kwatiite muuntu umwi ˆasewáa Yooséefu fuma múuji wa Arimatáaya. Yooséefu ni umwi wa Balása Nkuulu ya Vayahúudi ajáa. Anyemiwáa maatuku vii, baa kei, awoojáa kuuja kwa Utemi wa Muluungu. Akiitema, akadoma kwa Piláato, akitooloomba aheewe muviri wa Yéesu sa akuutaahe.
44 Piláato ˆakapate mulomo Yéesu akwíire chaangu vii, maa akatuluvala. Akamwaanirira mukúúlu wa valwi nkoondo, maa akamuurya kooni ni kimáári Yéesu akwíire.
45 Piláato ˆakawyiirwe ni ura mukúúlu wa valwi nkoondo ni kimáári Yéesu akwíire, maa akamuheera rúusa Yooséefu asumule muviri wa Yéesu.
46 Yooséefu akiitowula sáanda ya kitáani. Akuukiimya muviri wa Yéesu, akuufarimbirira na ira sáanda, maa akiita kuutaaha mbiríírii ya mpaanga ˆng’eene ijáa yabokwa lukaandii lwa iwye. Akafingiritya iwye ikuulu yoorifintamya muryaangwii wa mbiríira.
47 Vala Maríia Makidaléena na Maríia íyo waala Yóose, vakahoona hara haantu Yéesu ˆatáahirwe.

16

Kufufuka kwa Yéesu
(Matáayo 28:1-8; Lúka 24:1-12; Yoohaani 20:1-10)

1 Lomutóondo yaachwe mwaasu ˆukakutumire, siku ya Sabáato ikalooka. Hahara, Maríia Makidaléena, Salóome na Maríia íyo waala Yaakúupu vakiita wula makuta ˆyanyukira, sa vakahake muviri wa Yéesu.
2 ˆKukamwaae vii siku ya Jumapíiri na mwaasu ˆukatule, vakadoma na mbiríírii ya mpaanga ˆyabokwa mwaalaliwyii haantu Yéesu ˆataahiirwé.
3 Mpiindi ˆvajáa vakaari njirii, vakaanda kiiyurya, “Ni ani de ari ko tufingiritirya rira iwye hara muryaangwii wa mbiríira?”
4 Valuusa jeyyo, sa rira iwye ni ikúúlu maatuku vii rijáa. ˆVakafike vii, vakoona rira iwye rafíngiritiiwe, risiina tuku hara muryaangwii.
5 ˆVakiingire hara mbiríírii, vakamoona mutavana umwi iivíkiire nkáancho njeru chwee, iíkyiire mukono wa kulume wa mbiríira, maa vakiivunduka maatuku vii.
6 Ura mutavana akavasea, “Koofi tuku! Si musaakira mwiise Yéesu fuma Nasaréeti ura ˆaning’iniiwé musaláabii fuuru akakwya? Afúfukire! Asiina aha tuku. Laangi baa haantu ˆalaariiwé.
7 Haaha domi kwa vapooji vaachwe baa na Peéteri mukavasee, ‘Yéesu valongorera iise na Galiláaya, uko moona muri ja ˆvyeene ajáa avasea.’ ”✡

✡ **16:7** Laanga Maáriki 14:28.

8 Vara vaantu vaki kunu vootetema ni woowa, vakafuma hara mbiríírii itíijo, kunu vatúluviire. Si valuusa isáare roroosi kwa muuntu tuku sa voofáa maatuku vii.

[Masáare aya 9-20 yasiina nakáalii jiingi ja kalikaali tuku.]

Yéesu Yoomufumira Maríia Makidaléena
(Matáayo 28:9-10; Yoháani 20:11-18)

9 Yéesu ^akafufuke Jumapíiri namutóondo uchiku, muuntu wa ncholo ^amufumira ni Maríia Makidaléena. Uhu Maríia, Yéesu ajáa amuseyya mirimu mivi mufungati.

10 Maa Maríia akadoma, akavawyiira vara vaantu ^vayeendan'yáa na Yéesu. Avo vaantu vajáa vakaari voorira no myaa.

11 ^Vakateere Yéesu afúfukire, baa Maríia Makidaléena amwiíne, si varuma ayo masáare tuku.

Yéesu Yoovafumira Vapooji Vaachwe Vaviri
(Lúka 24:13-35)

12 Mpiindi kiduudi ^ikalooke, Yéesu akavafumira vapooji vaachwe vaviri ^vadomáa na maturii, ari na buuwo ^yiísimire.

13 Avo vaantu vakahindúka na Yerusaléemu, vakavawyiira viivaavo, baa avo si vavaruma vii tuku.

Yéesu Yoovatuma Vapooji Vaachwe Ikimi na Umwi
(Matáayo 28:16-20; Lúka 24:36-49; Yoháani 20:19-23; Mirimo ya Vatumwi 1:6-8)

14 Lo mwiisho, Yéesu akavafumira vapooji vaachwe ikimi na umwi mpiindi ^varijáa chákurya. Akavadalavya, sa viintu si ^vavaruma vara ^veene vajáa vamoona afúfukire na ufafu wa mitima yaavo.

15 Maa akavasea, "Domi kuri weeru yoosi, mukavawyiire no vavariyurira vaantu voosi Masáare Maaja.

16 Ura ^ari ruma no batisiwa, hona ari. Maa kaa, ^mweene ari siita ruma, heewa ari irya ni Muluungu.

17 Na iji noo isháara ^vari kuva nojo vara ^veene vari ruma. Kwa irina raani vaseyya vari vaantu mirimu mivi, kei luusika vari nduusika ifya si ^vanajiteera baa siku imwi.

18 Baa vakwaate njoka na mikono, na vanywe kinyéruumbe, si vari kuva kiintu vii kaa tuku. Kei, vavikira vari mikono valwíiri, novo hongera vari."

Yéesu Yoosumulwa na Kurumwii
(Lúka 24:50-53; Mirimo ya Vatumwi 1:6-11)

19 Maa reeru, Yéesu Mweenevyoosi ^akahumule vawyiira ayo masáare, akasumulwa na kurumwii. Kura mweeri akiikala mukono wa kulume wa Muluungu.

20 Vapooji vaachwe, vakadoma, vakavawyiira no vavariyurira Masáare Maaja haantu hoosi. Yéesu Mweenevyoosi ne akatumama novo no roonekya isáare raachwe ko bweeyya isháara ^jidóman'yaa na isáare iro.

Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu ja ˆvyeene yaandikwa ni Lúka

Mulongooryo

Kitáabu iki chaandikwa ni Lúka. Uhu Lúka ˆvyeene vyoónekanaa, ni Mugiríki ajáa. Kei, ni dakitáari ajáa (Vakolosáai 4:14) na ni muuntu ˆajáa na umanyi wo kaasakanula masáare ya kali (1:1-4). Lúka aandika kitáabu iki na kitáabu cha Mirimo ya Vatumwi. Vitáabu ivi vivíri, Lúka ajáa amwaandikira kijeengi chaachwe ˆaséwaa Toofíili. Lúka atumamáa murimo wo variyula Masáare Maaja hamwi na Paúli (2 Timotéeo 4:11; Filemóoni 24).

ˆVyeene vyoónekanaa, Lúka aandika kitáabu iki kati ya myaaka ya 57-64 keende Kirisitu ˆavyaalwa. ˆCheene chabweeyya aandike kitáabu iki, ni kuvoonekya vaantu kikomi cha Masáare Maaja ya Yéesu kwa vaantu voosi, noo kusea, kwa Vayahúudi na kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi (1:4; 4:24-26; 17:11-19). Iki noo ˆchooreka aandika ufumo wa lukolo lwa Yéesu fuuru kwa Adáamu (3:23-38). Kei, oonekya ˆvyeene Yéesu ajáa heehi na vaantu ˆvachwíiwaa mati, baa ja Vasamaría (10:23-37) na vasaankan'yi kóodi (5:27-32). Avanyemyáa vakiva, na alumiriryáa vasúngaati vandoovaambirirya vakiva (12:33; 14:13; 18:22; 19:8).

Lúka aandika masáare ˆyari foo ˆmeene yoonekya Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu, ni sa vaantu voosi. Na ivi vyoónekanaa sa ˆvyeene aandika masáare ˆyari foo ˆmeene yasiina kwa vaandiki viingi va Masáare Maaja, noo kusea, Matáayo, Maáriki na Yooháani. Masáare aya ni, muuntu muki muhéngeeti ˆamuhaka Yéesu makuta (7:36-50), lusímo lwa Musamaría muuja (10:30-37), lusímo lwa taáta ˆajáa na mbavariri kwa mwaana waachwe ˆarimira (15:11-32), lusímo lwa musúngaati na Lasáaro mukiva (16:19-31) na masáare ya Sakáayo musaankan'yi kóodi (19:1-10).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Mulongooryo, kuvyaalwa kwa Yéesu na usinga waachwe *1:1-2:52*
Murimo wa Yooháani Mubatisáaji *3:1-20*
Yéesu yoobatisiwa na yooyerwa *3:21-4:13*
Murimo wa Yéesu isi ya Galiláaya *4:14-9:50*
Murimo wa Yéesu mpiindi ˆatamanyáa na Yerusaléemu *9:51-19:27*
Murimo wa Yéesu múujii wa Yerusaléemu *19:28-21:38*
Inkwya ya Yéesu *22:1-23:56*
Kufufuka kwa Yéesu *24:1-53*

Lúka Yoomwaandikira Toofíili Masáare ya Yéesu

1 Kwaako Toofíili kijeengi,
Vaantu ˆvari foo vaandika masáare aya ˆyakiimana aha miitu.
2 Avo vaandika aya, ja ˆvyeene tavairwa mbuwo ni vara ˆvoona na miiso yaavo keende aho ncholo, na vara ˆvajáa vatumami va Masáare Maaja.
3 Naani, ˆnkayasimbule neeja aya masáare keende ncholo, noona nikwaandikire neejaneeja weewe Toofíili kijeengi ˆnikunyémyaa.
4 Jeyyo taanga uri kikomi cha masáare yoosi ˆuvariyurirwa.

Uláali na Mutwe wa Kuvyaalwa kwa Yooháani Mubatisáaji

5 Mpiindi ja Heróode Mukúulu mutemi wa Yudéea, kujáa kwatiite mweneisi wa Ijuva umwi ˆasewáa Sakaría. Uhu Sakaría ni wa mpuka ya veeneisi va Ijuva

va Abíya ajáa. Muki waachwe noo Elisabéeti asewáa. Na yeeye woosi ni wa ufumo wa lukolo lwa Harúuni ajáa.
6 Vala Sakaría na Elisabéeti ni vawoloki vajáa mbere ya Mululungu. Voovo
vatuubáa miiro yoosi ya Ijuva na ndairiri jaachwe baa mang'uulo tuku.
7 Maa kaa, voovo vajáa vasiina vaana tuku, Elisabéeti ni muumba ajáa na
voosi vajáa vavíire magarugeeda.
8 Haaha siku imwi, Sakaría atumamáa murimo wa veeneisi va Ijuva mbere
ya Mululungu. Mpiindi ijo ni nkalo ya mpuka yaachwe kutumama Kaayii Njija
ya Ijuva ijáa.
9 Sakaría ajáa asáawiirwe ko vairwa mbare iingire na Kaayii Njija ya Ijuva
noo kookuusya ng'óóno ^jinyúkiraa, ja viintu tuuva ja veeneisi va Ijuva ^jijáa
jasea.
10 Na mpiindi Sakaría ^akuusyáa ng'óóno ^jinyúkiraa uko, mpuka ya vaantu
ijáa yiijíingire kura waámii yoomuloomba Mululungu.
11 Aho, murimu muuja wa Ijuva ukamufumira Sakaría, ukiima ivaru ra
kulume ra masabáahu yo kuusirirya ng'óóno ^jinyúkiraa.
12 Sakaría ^akamoone ura murimu muuja, mutima waachwe ukafiriira na
akoofa maatukú vii.
13 Maa kaa, murimu muuja ukamusea, "Sakaría, koofa tuku! Mululungu
atéiire kuloomba kwaako. Muki waako Elisabéeti kuvyaariira ari mwaana
mulume. Irina raachwe umukemere Yooháani.
14 Weewe kuvyeenda uri, na kuva uri na cheeru. Baa vaantu ^vari foo vaa
vari siriri siku yo vyaalwa kwaachwe.
15 Sa yeeye kuva ari mukúúlu mbere ya Ijuva, si akanywíire diváai au kiintu
chochoosi ^kiréevyaa vii kaa tuku. Yeeye kumuhokera ari Mutima Muuja
keende indii ya íyo waavo.
16 Vahinduula ari Viisiraéeli ^vari foo na kwa Ijuva Mululungu waavo.
17 Uwo, longoola ari mbere ya Ijuva, kwa ngururu na mutima wa Elía.
Vahinduula ari vala baaba na kwa vaana vaavo. Jeyyo, vahinduula ari vara
^vasiina matu na kuri tooti ya uwoloki na kuviimya ari neeja kumuhokera
Ijuva."
18 Aho, Sakaría akuuyurya uwo murimu muuja, "Niini nadálahiire, baa
mudala waani woosi adálahiire. Jooli ndiri taanga isáare iri ni ra kimáári?"
19 Aho, maa murimu muuja ukamuwyiira woosea, "Niini ndiri Gaburiéeli,
niímaa mbere ya Mululungu, na yeeye aantúmire nikuwyiire aya masáare
maaja.
20 Haaha sa viintu si urúmire aya ^nakuwyíiriire, dunga uri mulomo fuuru
siku ira mwaana ^ari vyaalwa. Kikomi masáare yaani kiimikiririwa yari
mpiindi ^jiri fika!"
21 Mpiindi ijo, vaantu vamuwoojeráa Sakaría kura waámii kunu vahwáaliire,
sa ajáa achérevire kufuma Kaayii Njija.
22 ^Akafume, akava si yoodaha kululusika novo tuku. Aho vakataanga iíne
njori mura Kaayii Njija, sa ni avalairáa na mikono vii, si yoodaha luusika tuku.
23 Mpiindi jaachwe jo tumama Kaayii Njija ^jikasire, maa akahinduka na
kaayii.
24 Siku ingai vii ^jikalooke, Elisabéeti muki waachwe akava mawulu
maruto, akiivisa kaayii kwaachwe kwa myeeri isaano kunu yoosea,
25 "Ijuva noo ^mweene aantúmamiire iki, yeeye aanaanga siku jira sa
aanséyyiirye soni yo diira kuva na vaana mbere ja vaantu."

Uláali na Mutwe wa Kuvyaalwa kwa Yéesu

26 ^Ukafike mweeri wa sasatu keende Elisabéeti ^akave muruto, Mululungu
akatuma murimu muuja Gaburiéeli utamanye fuuru ituri ra Nasaréeti ^riri isi
ya Galiláaya.
27 Uko, ukatamanya fuuru kwa muhíínja umwi ^ajáa munjalu. Uhu ajáa
atumirwa ni muuntu umwi ^asewáa Yooséefu wa lukolo lwa mutemi Daúdi. Na
irina ra uwo muhíínja noo Maríia asewáa.
28 Murimu muuja ^ukafike kwa Maríia, maa ukamusea, "Lumbi niijo weewe
^uheewa nduwo, Ijuva ni na weewe ari!"
29 Maríia ^akateere jeyyo, akahwaalala maatuku vii, akiiyurya yoosea, "Ihi
lumbi ni ya che?"
30 Aho, maa murimu muuja ukamusea, "Maríia, koofa tuku! Wapátire wuuja
miiswii ya Mululungu.
31 Teera! Kuva uri muruto, na kuva uri na mwaana mululume. Irina raachwe
mukemera uri Yéesu.
32 Yeeye kuva ari mukúúlu, na kaanirirwa eende Mwaana wa ^Ari Mweer-
imweeri. Ijuva Mululungu kumuheera ari ichuumbi ra kitemi ra baaba waavo
Daúdi.
33 Kwiimirira ari kaaya ya Yaakúupu kwa siku ^jisiina uhero, na Utemi
waachwe kuva uri usiina uhero."
34 Maríia akuuyurya ura murimu muuja, "Iri isáare jooli riri dahika, na niini
nkaari si ninaseesererwa ni muuntu mululume?"
35 Aho, murimu muuja ukamusea, "Mutima Muuja kuujira ari, na ngururu
ja ^Ari Mweerimweeri kukunikirira jiri. Sa mwaana ^ari vyaalwa, kuva ari
muuja na kaanirirwa eende Mwaana wa Mululungu.
36 Laanga, baa munduu waako Elisabéeti atiite uruto wa mwaana mululume
mpiindi iji ja udala waachwe. Ura ^vamwaaniriráa muumba, uhu ni mweeri
wa sasatu wa uruto waachwe.
37 Sa kwa Mululungu kisiina si ^kidáhikaa tuku!"
38 Aho, Maríia akasea, "Laanga, niini ndiri mutumami wa Ijuva, vive kwaani
ja ^vyeene ulúusire." Aho, maa re ura murimu muuja ukalooka.

Maríia Yoodoma noo Muluumbya Elisabéeti

39 Siku ingai vii ^jikalooke, Maríia akakwaata njira, akafweenga na múuji
umwi ^uri isi ya viduunda vya Yúuda.
40 Uko akiingira kaayii kwa Sakaría, akamuluumbya Elisabéeti. 41 Elisabéeti
^akateere lumbi ya Maríia, mwaana ^ari indii yaachwe akabwiita. Aho,
ngururu ja Mutima Muuja jikamuujira Elisabéeti.
42 Akaluusa na ngururu yoosea, "Weewe watalariwa kulookya vaantu vaki
voosi, na muvyaalwa wa inda yaako atalariwa.
43 Niini ndiri ani mpaka íyo wa Mweenevyoosi waani uuje noo kuunaanga?
44 Laanga, ^nkateere vii lumbi yaako, mwaana indii yaani, afíriire na
cheeru.
45 Utalariwa weewe, sa uruma Ijuva tumama ari yara ^akuwyiira."

Lwiímbo lo Mudumba Ijuva lwa Maríia

46 Aho, maa Maríia akasea,

"Mutima waani wamubwéeyyiryaa Ijuva nkongojima,
47 kei mutima waani wavyeéndire,
kwa Mululungu Mulamuriri waani,
48 sa akwiíne kusova ngururu kwa mutumami waachwe.
Kikomi, kwaandira haaha, nkolo joosi ja weeru kuunyaniriira veende nata-
lariwa,
49 sa Mululungu Mweenengururu,

aantúmamiire masáare makuulu.
Irina raachwe ni riija.
50 Kulaanga na riiso ra wuuja kwaachwe kwatámanyaa na kwa vaantu
ˆvamunyémyaa,
kufuma mbyaala imwi fuuru yiingi.
51 Yeeye atúmamire masáare makuulu kwa mukono waachwe,
avapásirepasire vara ˆviívaa kipeembe mitimii yaavo.
52 Avakíimiirye vakúúlu fuma machuumbii yaavo ya kitemi,
na vara ˆvari isi aviínwiire.
53 Vara ˆvari na njala aviikutya viintu ˆvyabooha,
maa kaa, vasúngaati avakibirya na mikono mituhu.
54 Amwaámbiriirye Isiraéeli mutumami waachwe,
kukumbukira kulaha kwaachwe kuvalaanga ari na riiso ra wuuja,
55 ja ˆvyeene avalaha vala baaba wiitu,
Aburaháamu na mbyaala yaachwe kwa siku ˆjisiina uhero.”

56 Uko Maríia akiikala na Elisabéeti ja myeeri itatu jei, maa de akahinduka na kaayii kwaachwe.

Kuvyaalwa kwa Yooháani Mubatisáaji

57 Mpiindi jo kiichungula Elisabéeti ˆjikafike, akiichungula mwaana mulume.
58 Vakaaya na vanduu vaachwe ˆvakateere ˆvyeene Ijuva amuláangire na riiso ra wuuja munumuunu, vakava voovyeenda hamwi ne.
59 Siku ya naani keende mwaana ˆavyaalwa ˆikafike, vakuuja noo mutwaala mwaana na kibawii.✡ Vakasaaka vamukemere ura mwaana Sakaría irina ra taáta waavo.
60 Maa kaa, íyo waavo akasiita yoosea, “Tuku! Irina ˆari kaanirirwa ni Yooháani.”
61 Novo vakamusea, “Amwi lukolwii lwaanyu kusiina muuntu ˆari ni irina ja iro tuku?”
62 Aho, maa kei vakamuurya taáta waavo ko moonekya na mikono sa vataange ni irina che ˆari mukemera.
63 Sa jeyyo, Sakaría akaloomba kabambari ko kaandikira, maa akaandika jei, “Irina raachwe noo Yooháani.” Aho, maa vaantu voosi vakahwaalala.
64 Hahara, lurimi lwaachwe lukachunguluka, akaanda luusika yoomuduumba Mululungu.
65 Vakaaya voosi va Sakaría vakakwaatwa ni woowa. Masáare aya yakeenera isi yoosi ya viduunda vya Yudéea.
66 Vaantu voosi ˆvateera aya masáare, vakahwaalala na vakatuuba kwiiririkana mitimii yaavo kunu vookiisea, “Uhu musinga ni ari jooli ari kuva?” Viiririkanáa jeyyo, sa vajáa vataanga mukono wa Ijuva ni ne ujáa.

Lwiimbo lwa Sakaría

67 Aho, Sakaría taáta waala ura musinga akapata ngururu ja Mutima Muuja, akaanda luusa uláali na mutwe yoosea,
68 “Aduumbwe Ijuva Mululungu wa Isiraéeli,
sa uújire vaambirirya no vanunuula vaantu vaachwe.
69 Atuhíire Mulamuriri ˆari na ngururu,
kufuma ichina ra Daúdi mutumami waachwe,
70 ja ˆvyeene Mululungu aluusa ko tweera valáali na mutwe vaachwe keende
aho kali,
71 kutulamurirya iise fuma mikonwii ya vavi viitu,

✡ **1:59** Laanga Ncholo 17:12-14.

na kufuma mɨkonwii ya voosi ˆvatʉsʉʉla.
72 Abwéeyyiirye jei koonekya riiso ra wʉʉja kwa vala baaba wiitʉ,
ko kʉmbʉkɨra mʉhákо waachwe mʉʉja.
73 Mʉhákwii ʉwo, amʉlaha Aburaháamu baaba wiitʉ,
74 kʉtʉlamurirya arɨ fuma mɨkonwii ya vavɨ viitʉ,
haaha tʉmʉtʉmamɨre yeeye baa woowa tʉkʉ,
75 kwa wʉʉja na ʉwoloki mbere yaachwe,
sikʉ joosi ja nkaasʉ jiitʉ.
76 Naawe mwaana waanɨ, kaanɨrɨrwa weende mʉláali na mʉtwe wa ˆArɨ Mweerimweeri,
sa mʉlongorera ʉrɨ Ijʉva,
ʉmʉwólorire njɨra yaachwe,
77 na vawyɨira ʉrɨ vaantʉ vaachwe mɨryʉʉngʉ ya kʉlamuririwa kwaavo,
ko sewa ʉvɨ waavo wasírire.
78 Kwa njɨra ya kʉlaanga kwaachwe na riiso ra wʉʉja kʉkʉʉlʉ,
kɨweerʉ chaachwe kʉtʉʉjɨra kɨrɨ fuma mweeri,
79 sa kɨvamʉrɨkɨre voosi vara ˆviíkalaa kilwiiryii cha murimírimii wa inkwya,
na kɨlongoole majeo yiitʉ na njirii ya mwiikalo mʉʉja.”

80 Yooháani akʉla, akatuuba kʉva na ngururu ja Mʉtɨma Mʉʉja. Akɨita kiikala ɨsɨ ya ibaláángʉ, mpaka sikʉ ˆaanda mʉrɨmo mbere ja vaantʉ va Isiraéeli.

2

Kʉvyaalwa kwa Yéesu (Matáayo 1:18-25)

1 Sikʉ ijo, Kaisáari Agústo mʉtawáala wa weerʉ ya Róoma, ajáa alairirya vaantʉ voosi va ɨsɨ ja ʉtemi waachwe vavalwe.
2 Kʉvalwa ʉkʉ noo kʉjáa kwa ncholo mpɨindɨ Kireníio ˆajáa gávana wa ɨsɨ ya Síria.
3 Sa jeyyo, vaantʉ voosi vajáa vadoma noo valwa, kɨra mʉʉntʉ múujii kʉʉntʉ lʉkolo lwaachwe ˆlwafuma.
4 Na sa viintʉ Yooséefu ajáa nɨ wa ichina ra Daúdi, ne akaambʉka fuma múujii wa Nasaréeti, ˆʉrɨ ɨsɨ ya Galiláaya, fʉʉrʉ múuji ˆʉséwaa Betelehéemu, ˆʉrɨ ɨsɨ ya Yudéea.
5 Ne ajáa atamanya na ʉko noo valwa hamwɨ na Maríia muhíínja ˆajáa amʉtʉmɨra. Mpɨindɨ ijo, Maríia nɨ mawʉlʉ maruto ajáa.
6 Na mpɨindɨ ˆvajáa ʉko Betelehéemu, sikʉ ja Maríia jo kiichʉngʉla jikava jafíkire.
7 Maríia akiichʉngʉla mwaana wa ndaambere wa kɨintʉ kɨlʉme. Akamʉkʉnɨkɨrɨra na ɨngo ja kisinga, maa akamʉlaarya mʉlaambwii wo riishirya ng’oombe, sa vajáa vasóvire nkalo nyuumbii ya vayeni.

Varíisi na Mirimʉ Miija

8 Haaha, heehi na aho kʉʉntʉ ˆvajáa uchikʉ ʉwo, kʉjáa kwatɨite varíisi ˆvalaangiriryáa makukikuki ya muundi na mburi ʉko mawundii mpɨindɨ ja uchikʉ.
9 Koonka, murimʉ mʉʉja wa Ijʉva ʉkavafʉmɨra, kɨweerʉ cha nkongojima ya Ijʉva kɨkavarɨingɨrɨra mavaru yoosi. Aho, vakoofa mpaka vakoololokera.
10 Maa kaa, murimʉ mʉʉja ʉkavasea, “Koofi tʉkʉ! Laangi, navarétɨire masáare maaja ˆyarɨ kʉva cheerʉ kɨkʉʉlʉ kwa vaantʉ voosi.
11 Sa isikʉ aha múujii wa mʉtemi Daúdi, avyɨirwe Mʉlamuriri, noo Masía na Mweenevyoosi.

12 Na ihi noo isháara ˆiri bweeyya mumutaange: La, kumushaana muri
mwaana awíikiirwe ingo ja kisinga, aláariiwe mulaambwii wo riishirya
ng'oombe."
13 Koonka, mpuka nkuulu ya mirimu miija ya kurumwii ikasaangira na ura
murimu muuja, ikaanda muduumba Mululungu yoosea,
14 "Nkongojima kwa Mululungu ˆAri Mweerimweeri,
na kuri weeru kuve na mwiikalo muuja kwa vaantu ˆaveenda!"
15 Mirimu miija ˆikahinduke na kurumwii, maa vara varíisi vakiiwyiira
voovo kwa voovo, "Arumi, hendi na Betelehéemu tukoone iki ˆchafúmiire
Ijuva ˆatuláiire."
16 Jeyyo, vakatamanya chaangu na Betelehéemu. Kura vakamushaana
Maríia na Yooséefu na mwaana aláariiwe mulaambwii.
17 ˆVakamoone mwaana, maa vakaluusa masáare ˆmeene vajáa
vawyíiriirwe ni murimu muuja ya uwo mwaana kwa vaantu.
18 Na voosi ˆvajáa vateera ayo, vakahwaalala kwa ayo masáare ˆvajáa
vawyíiriirwe ni avo varíisi.
19 Maa kaa, Maríia akayakwaatya na andookiiriikana ayo masáare yoosi
mutimii waachwe.
20 Vara varíisi vakahinduka kunu voomubweeyyirya Mululungu nkongo-
jima, sa ayo masáare yoosi ˆvajáa vatéiire na ˆvajáa viíne fuma kwa mirimu
miija.
21 Siku inaani ˆjikafike, vakamuwyiirya kibawii mwaana na vakamuheera
irina Yéesu. Iri irina noo riira ˆajáa aheewa ni murimu muuja de íyo waavo ave
muruto.

Yéesu Yootwaalwa na Kaayii Njija ya Ijuva

22 Siku jo kiijirula vala Yooséefu na Maríia ja ˆvyeene Miiro ya Músa ✡
yalairirya, jikafika. Vakamutwaala mwaana na Yerusaléemu sa vamuviike
muháko kwa Ijuva,
23 ja ˆvyeene vyaandika Miirwii ya Ijuva, "Kira mwaana wa kiintu kilume
wa ndaambere viikwa ari muháko kwa IJUVA."✡
24 Kei, vajáa vadoma noo toola mpóryo ja ˆvyeene Miiro ya Ijuva yaluusa,
"Mutoole haramu iviri au makíinda yaviri ya nkúnde."

Uláali na Mutwe wa Simeóoni

25 Haaha, aho Yerusaléemu kujáa kwatiite muuntu umwi ˆasewáa Simeóoni.
Uhu, ni muwoloki ajáa na amutuubáa Mululungu. Yeeye, amuloombáa
Mululungu kira siiku, na kei iilaangyáa Masía kuuja ari na tuurya ari mutima
Isiraéeli. Simeóoni alongoolwáa ni Mutima Muuja.
26 Mutima Muuja ajáa amutuunukuriira si ari kukwya tuku, mpaka amoone
Masía wa Ijuva.
27 Kunu yoolongoolwa ni Mutima Muuja, Simeóoni ajáa atamanya na waámii
wa Kaaya Njija ya Ijuva. Uko Yooséefu na Maríia vajáa vamutwáarire mwaana
waavo Yéesu na Kaayii Njija ja ˆvyeene Miiro yaluusa.
28 Aho, Simeóoni akamuhokera mwaana mikonwii yaachwe, maa
akamuduumba Mululungu yoosea,
29 "Haaha ee Ijuva Mweeneevyo weemweene, rekera mutúmwa waako,
asuukye na wuuja, ja ˆvyeene uluusa.
30 Sa miiso yaani yiíne ulamuriri waako.
31 Ulamuriri wuuviika mbere ya vaantu voosi.
32 Uhu kuva ari kiweeru ˆkiri koonekya Mululungu kwa vaantu si ˆvari
Vayahúudi,

✡ **2:22** Laanga Valáawi 12:2-8. ✡ **2:23** Laanga Ufumo 13:2, 12, 15.

kei yeeye nɨ nkongojima kwa vaantʉ vaako Viisiraéeli."

33 Masáare ˆyajáa yalúusirwe nɨ Simeóoni kʉrɨ musinga, yakavahwaalarya
vala taáta na íyo waavo.
34 Aho, Simeóoni akavatalarya, maa akamʉsea Maríia, "Laanga, mwaana
ʉhʉ bweeyya arɨ vaantʉ ˆvarɨ foo va Isiraéeli vawye na ˆvarɨ foo viinʉke.
Yeeye kʉva arɨ isháara ˆɨrɨ siitwa.
35 Jeyyo, miiririkano ya vaantʉ ˆvarɨ foo yiivariyʉle. Naawe mweeneevyo,
nyaasʉka tʉʉnga ɨrɨ mʉtima waako."

Ʉláali na Mʉtwe wa Áana

36 Haaha, kʉjáa kwatɨɨte mʉláali na mʉtwe wa kɨɨntʉ kiki ˆasewáa Áana,
mwaana wa Fanʉéeli wa lʉkolo lwa Ashéeri. Yeeye ajáa avɨɨre ibaasʉka. Áana
ajáa aloolwa na ajáa iikala na mʉlʉme waachwe kwa myaaka mufungatɨ,
maa mʉlʉme waachwe akawulala.
37 Keende aho, akava mʉlala na ajáa afíkiirye myaaka makumi yanaanɨ na
ɨne (84). Kwa mpɨɨndɨ joosi kʉʉntʉ ˆavijáa, nɨ Kaayii Njija uchikʉ na muusi
yoomwiinamɨra Mʉlʉʉngʉ, no mʉloomba Mʉlʉʉngʉ, kʉnʉ iirékiirye kurya.
38 Na mpɨɨndɨ jiijo kati Simeóoni ˆalʉʉsɨkáa na Yooséefu na Maríia, Áana
akʉʉja, akaanda mʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ na akaanda lʉʉsa masáare ya ʉwo
mwaana kwa vaantʉ voosi vara ˆvawoojeráa kununuulwa kwa Yerusaléemu.

Yooséefu na Maríia Voohɨndʉka na Nasaréeti

39 Yooséefu na Maríia ˆvakamarikirye masáare yoosi ˆyasaakwa nɨ Miiro ya
Ijʉva, maa vakahɨndʉka na ɨsɨ ya Galiláaya fʉʉrʉ meevo múujii wa Nasaréeti.
40 Musinga ne akakʉla, akava na ngururu, akakɨɨngɨka tooti na nduwo ya
Mʉlʉʉngʉ nɨ na yeeye ɨjáa.

Yéesu Kaayii Njija ya Ijʉva

41 Kɨra mwaaka, Yooséefu na Maríia vadomáa na Yerusaléemu na ngovii ya
Paásika.
42 Yéesu ˆakafikye myaaka ikimi na ɨvɨrɨ, vakaambʉkan'ya ne na ngovii ja
ˆvyeene viijʉvɨra.
43 Ngovi ya Paásika ˆɨkasire, maa Yooséefu na Maríia vakakwaata njɨra
voohɨndʉka na kaayii, Yéesu akachaala Yerusaléemu baa voovo taanga tʉkʉ.
44 Maa kaa, sa viintʉ voovo viiseáa Yéesu amwaarɨ aho ikukikukii, vakay-
eenda lʉyeendo lwa sikʉ ɨmwɨ. Aho, vakaanda kʉmʉsaakɨra kwa vandʉʉ
vaavo na kwa vijeengi vyaavo.
45 ˆVakamʉsove, vakalamʉla vahɨndʉke na Yerusaléemu kʉnʉ
voomʉsaakɨra.
46 Sikʉ itatʉ ˆjikalooke, vakamʉshaana Kaayii Njija, kʉnʉ iíkyɨɨre katɨ na katɨ
ya vakiindya va Miiro yoovateerera na yoovuurya viintʉ ˆvalʉʉsáa.
47 Vaantʉ voosi ˆvateeráa ˆvyeene Yéesu uuyiryáa na mʉryʉʉngʉ ˆajáa nowo,
vakahwaalala.
48 Yooséefu na Maríia ˆvakamoone, maa vakahwaalala. Íyo waavo
akamʉsea, "Mwanawaanɨ, sa che kʉtʉbweeyyirya jei? Laanga, nɨɨnɨ na taáta
waanyu tatúrɨkɨɨre maatʉkʉ vii tookʉsaakɨra."
49 Yeeye akavasea, "Sa che mwakʉnsaakɨra? Sɨ mootaanga nasaakwa
mbeere nyuumbii ya Taáta tʉkʉ wʉʉ?"
50 Maa kaa, sɨ vataanga ˆcheene avawyɨɨráa tʉkʉ.
51 Aho, akahɨndʉkan'ya novo na Nasaréeti na akava matu sikʉ joosi. Maa
kaa, íyo waavo akayakwaatya ayo yoosi mutimii waachwe.

52 Yéesu akatuuba kula na akava na tooti, kunu yoomweerya mutima Mululungu na vaantu.

3

Yooháani Mubatisáaji Yoomwiimirya Njira Yéesu (Matáayo 3:1-12; Maáriki 1:1-8; Yooháani 1:19-28)

1 Haaha, ujáa wafíkire mwaaka wa ikimi na isaano (15) wa utemi wa Kaisáari Tiberío. Mpiindi ijo, Poontío Piláato noo ajáa gávana wa isi ya Yudéea, Heróode Antípaasi noo iimiriráa isi ya Galiláaya na Filíipi mwaanaavo na Heróode noo iimiriráa isi ya Ituréa na isi ya Tirakoníiti na Lisanía noo iimiriráa isi ya Abiléene.
2 Kei mpiindi ijo, Anáasi na Kayáafa noo vajáa veeneisi vakuulu. Isáare ra Mululungu rikamuujira Yooháani mwaana wa Sakaría uko isi ya ibaláángwii.
3 Yooháani adomáa na nkaande joosi ja luuji lwa Yorodáani, yoovariyula ubatíiso wa vaantu kuvalanduka fuma uvii waavo, sa Mululungu asee, uvi waavo wasírire.
4 Ja ^vyeene Ijuva aluusa kitáabwii cha Isáaya muláali na mutwe waachwe,
“Muuntu yookaaniriira vikulukuulu isi ya ibaláángwii,
‘Imyi neeja njira sa IJUVA.
Wololi njira ^ng’eene ari tweera.
5 Kira nkuruwo fukirwa iri,
kira luulu na kiduunda yaaniririwa viri.
Njira ^jawoda wololwa jiri,
na jira ^jabonkoka yaaniririwa jiri.
6 Na vaantu voosi koona vari
ulamuriri wa Mululungu.’ ”✡

7 Haaha vaantu ^vari foo vuujáa na kuri Yooháani sa avabatise. Yooháani avawyiiráa yoosea, “Eri, nyuunyu mbyaala ya nyororooda! Ni ani ^avalúmire kutu mutiije nkalari ya Mululungu ^yookuuja?
8 Tumami miriimo ^iri koonekya kikomi mwaválandukire fuma uvii waanyu. Reki kwiiririkana mitimii yaanyu, ‘Aburaháamu ni taáta wiitu!’ Ni kuvawyiira niise, Mululungu ifaanaa avalanduule mawye aya yave vaana va Aburaháamu!
9 Baa haaha, chaarya chavíikirwe miririi ya kira muti. Kira muti si ^utúungaa ndiiwa ^jabooha, temwa uri na fweitirwa uri iviivii ra mooto.”
10 Aho, ira mpuka ya vaantu ikamuurya, “Haaha ni che turi bweeyya?”
11 Yooháani akavasea, “^Ari na nkáancho iviri, amuheere imwi ura ^asiina, na ura ^ari na chóorya abweeyye viivyo.”
12 Vasaankan’yi kóodi novo vakuuja sa vabatisiwe, maa vakamuurya Yooháani, “Mukiindya na suusu tasaakwa tubweeyye jooli?”
13 Ne akavasea, “Kari musúmulaa kulookya vira ^vyeene Miiro yaruma tuku.”
14 Valwi nkoondo novo vakamuurya voosea, “Ha suusu ni che turi bweeyya?” Yooháani akavasea, “Kari muvúulaa muuntu viintu vyaachwe tuku, na kari mukóovereryaa sa mupate mpía ja muhonyo tuku, maa kaa, ikinkimi na misáala yaanyu.”
15 Vaantu vara ^vaawoojera kuuja kwa Masía mpiindi ijo, voosi viiseáa mitimii yaavo ifaanaa ikava Yooháani noo Masía.
16 Aho, maa Yooháani akavasea vaantu voosi, “Niini vabatisa niise na maaji. Maa kaa, amwaari yookuuja nyuma yaani ^ari na ngururu kulookya niini,

✡ **3:6** Laanga Isáaya 40:3-5.

niini si ndiri daha baa tumama murimo wa mutúmwa, wo reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tuku. Yeeye vabatisa ari na Mutima Muuja na mooto.
17 Saama yaachwe yo keerera akwáatire mikonwii yaachwe. Iímire neeja kufyaahira luuha lwaachwe, ajiinge ngáano kyoomii maa kaa, mukúúnku achimike mootwii si ˆurímaa."
18 Kwa masáare ayo na yiingi ˆyari foo, Yooháani avalumáa kutu vaantu, mpiindi ˆavavariyurirára Masáare Maaja.
19 Maa kaa, Yooháani ˆakamudalavye mutemi Heróode Antípaasi sa viintu ˆajáa amusumula Herodía muki wa mwaanaavo, na sa mavi yiingi ˆatumamáa,
20 Heróode akoongererya uvi wiingi ko muchuunga munyololwii Yooháani.

Yéesu Yoobatisiwa
(Matáayo 3:13-17; Maáriki 1:9-11)

21 Siku imwi mpiindi Yooháani ˆajáa akaari yeekerwa, vaantu voosi ˆvakahumule batisiwa, Yéesu ne akabatisiwa. Mpiindi Yéesu ˆaloombáa, kurumu kukaatuka dwee.
22 Mutima Muuja wa Mululungu akakiima mweeri yaachwe ari ja nkúnde. Aho, sawúti ikafuma kurumwii, yoosea, "Weewe uri Mwaana waani. Nakweenda, neeriwa mutima munumuunu ni weewe."

Lukolo lwa Yéesu
(Matáayo 1:1-17)

23 Yéesu ajáa afíkiirye myaaka makumi yatatu (30) de akaanda murimo waachwe. Na vaantu viirirkanáa yeeye ni mwaana wa Yooséefu.
Yooséefu ni mwaana wa Éeli ajáa.
24 Éeli ni mwaana wa Matáati ajáa.
Matáati ni mwaana wa Láawi ajáa.
Láawi ni mwaana wa Méliki ajáa.
Méliki ni mwaana wa Yanái ajáa.
Yanái ni mwaana wa Yooséefu ajáa.
25 Yooséefu ni mwaana wa Matatía ajáa.
Matatía ni mwaana wa Amóosi ajáa.
Amóosi ni mwaana wa Nahúumu ajáa.
Nahúumu ni mwaana wa Ésili ajáa.
Ésili ni mwaana wa Nagáai ajáa.
26 Nagáai ni mwaana wa Máati ajáa.
Máati ni mwaana wa Matatía ajáa.
Matatía ni mwaana wa Semeíini ajáa.
Semeíini ni mwaana wa Yoséeki ajáa.
Yoséeki ni mwaana wa Yóoda ajáa.
27 Yóoda ni mwaana wa Yoanáani ajáa.
Yoanáani ni mwaana wa Réesa ajáa.
Réesa ni mwaana wa Serubabéeli ajáa.
Serubabéeli ni mwaana wa Searitiéeli ajáa.
Searitiéeli ni mwaana wa Néeri ajáa.
28 Néeri ni mwaana wa Méliki ajáa.
Méliki ni mwaana wa Áadi ajáa.
Áadi ni mwaana wa Kosáamu ajáa.
Kosáamu ni mwaana wa Elimadáamu ajáa.
Elimadáamu ni mwaana wa Éeri ajáa.
29 Éeri ni mwaana wa Yooshúa ajáa.
Yooshúa ni mwaana wa Elieséeri ajáa.

Elieséeri nɨ mwaana wa Yoríimu ajáa.
Yoríimu nɨ mwaana wa Matáati ajáa.
Matáati nɨ mwaana wa Láawi ajáa.
30 Láawi nɨ mwaana wa Simeóoni ajáa.
Simeóoni nɨ mwaana wa Yúʉda ajáa.
Yúʉda nɨ mwaana wa Yooséefu ajáa.
Yooséefu nɨ mwaana wa Yonáamu ajáa.
Yonáamu nɨ mwaana wa Eliakíimu ajáa.
31 Eliakíimu nɨ mwaana wa Meléa ajáa.
Meléa nɨ mwaana wa Méena ajáa.
Méena nɨ mwaana wa Matáasa ajáa.
Matáasa nɨ mwaana wa Nasáani ajáa.
Nasáani nɨ mwaana wa Daúdi ajáa.
32 Daúdi nɨ mwaana wa Yéese ajáa.
Yéese nɨ mwaana wa Obéedi ajáa.
Obéedi nɨ mwaana wa Boáasi ajáa.
Boáasi nɨ mwaana wa Salimóoni ajáa.
Salimóoni nɨ mwaana wa Nashóoni ajáa.
33 Nashóoni nɨ mwaana wa Aminadáabu ajáa.
Aminadáabu nɨ mwaana wa Adimíini ajáa.
Adimíini nɨ mwaana wa Aráamu ajáa.
Aráamu nɨ mwaana wa Hesiróoni ajáa.
Hesiróoni nɨ mwaana wa Peréesi ajáa.
Peréesi nɨ mwaana wa Yúʉda ajáa.
34 Yúʉda nɨ mwaana wa Yaakúupu ajáa.
Yaakúupu nɨ mwaana wa Isaka ajáa.
Isaka nɨ mwaana wa Aburaháamu ajáa.
Aburaháamu nɨ mwaana wa Téera ajáa.
Téera nɨ mwaana wa Nahóori ajáa.
35 Nahóori nɨ mwaana wa Serúugi ajáa.
Serúugi nɨ mwaana wa Réeu ajáa.
Réeu nɨ mwaana wa Peléegi ajáa.
Peléegi nɨ mwaana wa Ebéeri ajáa.
Ebéeri nɨ mwaana wa Sáala ajáa.
36 Sáala nɨ mwaana wa Kenáani ajáa.
Kenáani nɨ mwaana wa Arɨfakisáadi ajáa.
Arɨfakisáadi nɨ mwaana wa Shéemu ajáa.
Shéemu nɨ mwaana wa Núhʉ ajáa.
Núhʉ nɨ mwaana wa Lámeki ajáa.
37 Lámeki nɨ mwaana wa Mesuséela ajáa.
Mesuséela nɨ mwaana wa Enóoki ajáa.
Enóoki nɨ mwaana wa Jeráadi ajáa.
Jeráadi nɨ mwaana wa Mahalaléeli ajáa.
Mahalaléeli nɨ mwaana wa Kenáani ajáa.
38 Kenáani nɨ mwaana wa Enóoshi ajáa.
Enóoshi nɨ mwaana wa Séeti ajáa.
Séeti nɨ mwaana wa Adáamu ajáa,
na Adáamu nɨ mwaana wa Mʉlʉʉngʉ ajáa.

4

Yésu Yooyerwa ni Irimu
(Matáayo 4:1-11; Maáriki 1:12-13)

1 Yésu kunu ahókiire Mutima Muuja, akahinduka fuma luujii lwa Yorodáani.
Mutima Muuja akamutwaala fuuru isi ya ibaláángwii.
2 Uko Ikúúlu ra Mirimu Mivi rikamuyera Yésu kwa siku makumi yani (40).
Na kwa siku joosi ijo si arijáa kiintu chochoosi tuku, aho akiiteera njala.
3 Aho, Ikúúlu ra Mirimu Mivi rikamusea, "Kooni uri Mwaana wa Muluungu,
lairirya iwye iri rive mukáate."
4 Yésu akuuyirya, yoosea, "Masáare ^Yari Mpeho yaluusa jei, 'Muuntu si ari
kuva nkaasu kwa vyóorya vii tuku.'✡"
5 Ikúúlu ra Mirimu Mivi rikamutwaala Yésu na haantu ^hiinuka hari nchol-
wii. Uko, rikamulaira kwa mpiindi nduudi ntemi ja weeru yoosi.
6 Ikúúlu ra Mirimu Mivi rikamusea, "Kuheera ndiri nkongojima ya ntemi
jaavo joosi na wiimiriri waavo, sa nkongojima na wiimiriri wa ntemi iji joosi
naheewa niini na ifaanaa nkamuheera yoyoosi ^noosaaka.
7 Haaha kooni wuunyinamiire, ivi vyoosi kuva viri vyaako."
8 Yésu akuuyirya, yoosea, "Masáare ^Yari Mpeho yaluusa jei,
'Mwiinamire IJUVA Muluungu waako vii,
na umutumamire yeemweene vii.'✡"
9 Rikamutwaala Yésu fuuru múujii wa Yerusaléemu, ncholwiinchoolwii ya
munáara wa Kaaya Njija ya Ijuva, maa rikamusea, "Koori weewe uri Mwaana
wa Muluungu, ifweite na isi fuma aha.
10 Sa Masáare ^Yari Mpeho yaluusa,
'Muluungu tuma ari mirimu yaachwe miija ikulamurirye,
11 yooyo kukwaatirira iri mikonwii yaavo,
sa kari ijeo raako ji riikunguvale iwyii tuku.'✡"
12 Yésu akuuyirya, yoosea, "Masáare ^Yari Mpeho yaluusa jei, 'Kari
umuyéraa IJUVA Muluungu waako tuku.'✡"
13 Ikúúlu ra Mirimu Mivi ^rikahumule kumuyera Yésu kwa njira joosi ijo,
maa rikamureka kwa mpiindi.

Yésu Yookaanda Murimo Waachwe
(Matáayo 4:12-17; 13:52-58; Maáriki 1:14-15; 6:1-6)

14 Aho, Yésu akahinduka na isi ya Galiláaya ahókiire luviro lwa Mutima
Muuja. Noyo masáare yaachwe yakeenera isi joosi ^jariingirira.
15 Ne akiindyáa vaantu sinagóogii jaavo na kira muuntu amuduumbáa.
16 Siku imwi, Yésu akadoma na múujii wa Nasaréeti kuuntu ^akurira. Na
siku ya Sabáato akiingira na sinagóogii ja ^vyeene iijuvira. Akiima sa asome
Masáare ^Yari Mpeho.
17 Akaheewa kitáabu cha Isáaya mulváali na mutwe. Akakifotolola na
akashaana haantu ^haandikwa,
18 "Mutima wa IJUVA ni mweeri yaani uri,
sa aampaka makuta,
nvariyule Masáare Maaja kwa vakiva.
Aantuma nivawyiire vaantu ^vari munyololwii,
kuchungurirwa kwaavo,
vahoku koona kwaavo kei,
kuvalamurirya vaantu ^vakénderirwaa,

✡ **4:4** Laanga Nkumbukira ya Miiro 8:3. ✡ **4:8** Laanga Nkumbukira ya Miiro 6:13. ✡ **4:11** Laanga Sabúuri 91:11-12. ✡ **4:12** Laanga Nkumbukira ya Miiro 6:16.

19 kei, noo vavariyurira vaantu mwaaka wa IJUVA yookuuja noo vatalarya vaantu vaachwe."✡

20 Yéesu ˆakamarikirye soma, akakifota kira kitáabu, akamuheera mutumami wa sinagóogi, maa akiikala. Vaantu voosi ˆvajáa aho, vakamutuurirya miiso.
21 Aho, akaanda luusika novo akavasea, "Isiku, aya Masáare ˆYari Mpeho ˆmutéiire, yakíimiine."
22 Vaantu voosi ˆvajáa aho, vakamuduumba kunu vahwáaliire sa masáare ya nduwo ˆmeene aluusáa. Viiyuryáa voosea, "Uhu si ari mwaana wa Yooséefu tuku wuu?"
23 Ne akavasea, "Namányire kuungwyiira muri mpíri ihi, 'Mwaanga ihorye mweeneevyo!' Kei kuunsea muri, 'Masáare ˆtateera watumama kura iturii ra Kaperenáumu, yatumame aha iturii kuuntu ˆwakuriira.' "
24 Kei akavasea, "Kimaari noovawyiira, kusiina muláali na mutwe wa Ijuva ˆarúmwaa kaayii kwaachwe tuku.
25 Kimaari kaa noovawyiira, mpiindi ja Elía muláali na mutwe, mbula ijáa yiima kwa myaaka itatu na myeeri musasatu, isi yoosi ikava na njala ya imalo. Mpiindi ijo, isi ya Isiraéeli ijáa yatiite valala ˆvamema maatuku vii.
26 Maa kaa, Elía si atumwa baa kwa umwi wa valala avo tuku. Yeeye atumwa kwa mulala umwi wa múujii wa Seréputa ˆuri isi ya Sidóoni.✡
27 Kei, mpiindi ja Elíisha muláali na mutwe isi ya Isiraéeli ijáa yatiite vaantu ˆvari foo ˆvari na ulóónda. Baa jeyyo, kusiina baa umwi waavo ajirulwa tuku, maa kaa, Naamáani vii fuma isi ya Síria."✡
28 Vaantu voosi ˆvajáa aho sinagóogii ˆvakateere jeyyo, vakakorera ni nkalari.
29 Hahara, vakiinuka, vakamufumya Yéesu na weerwii ya ituri raavo, vakamutwaala fuuru nemwiinemwii ya luulu ˆlweene ituri raavo rijáa ra-jeengwa sa vamukunduriire.
30 Maa kaa, yeeye akalooka na katikati yaavo, akiilookera.

Yéesu Yookibirya Murimu Muvi (Maáriki 1:21-28)

31 Aho, Yéesu akagirita na múujii wa Kaperenáumu ˆuri isi ya Galiláaya. Uko, siku ya Sabáato avakiindyáa.
32 Vaantu vakahwaalala uvariyuli waachwe, sa ujáa watiite wiimiriri.
33 Aho sinagóogii, kujáa kwatiite muuntu ˆajáa na murimu muvi. Uwo muuntu akatulatuula isóso yoosea,
34 "Haaka! Weewe Yéesu wa Nasaréeti, che woosaaka kuri suusu? Wuújire tumala wuu? Nakumányire uri ani weewe! Weewe uri Muuja wa Muluungu."
35 Yéesu akuudalavya ura murimu muvi yoosea, "Kirinya sawu! Fuma kuri uhu muuntu!" Ura murimu muvi ukamuvayya ura muuntu mbere yaavo baa mutamikya tuku.
36 Vaantu voosi vakahwaalariwa maatuku vii, maa vakaanda kiiyurya voovo kwa voovo voosea, "Aya ni masáare che? Kwa wiimiriri na nguruu yoolairirya mirimu mivi ifume noyo yoofuma!"
37 Jeyyo, masáare ya Yéesu yakeenera kira haantu isi ira.

Yéesu Yoohorya Valwíiri ˆVari Foo (Matáayo 8:14-17; Maáriki 1:32-34)

✡ **4:19** Laanga Isáaya 61:1-2; maa de Isáaya 58:6. ✡ **4:26** Laanga 1 Vatemi 17:1-24. ✡ **4:27** Laanga 2 Vatemi 5:1-14.

38 Yéesu akafuma aho sinagóogii, maa akadoma fuuru kaayii kwa Simóoni. ^Vakafike, vakamushaana mukwi wa Simóoni ajáa nchiirii aváirwe ni ndwáala, maa vakamuloomba Yéesu amuhorye.
39 Yéesu akamuseeserera, maa akiidalavya ira ndwáala. Hahara akahola ira ndwáala yaachwe, maa akaanda vatumamira.
40 Mpiindi mwaasu ^wakutumiráa, vaantu voosi ^vajáa na valwíiri ^vajáa na ndwáala ^jiísimiresimire, vakavareeta na kwa Yéesu. Akaviika mikono yaachwe mweeri yaavo voosi na voosi vakahola.
41 Mirimu mivi yafumáa kwa vaantu ^vari foo, noyo yatuláa isóso yoosea, "Weewe uri Mwaana wa Muluungu!" Maa kaa, Yéesu iidalavyáa ireke luusa isáare roroosi sa ijáa yamányire yeeye noo Masía.

Yéesu Yoovariyula Masáare ^Yari Mpeho Míijii Yiingi (Maáriki 1:35-39)

42 Lomutóondo yaachwe ^kukeere, Yéesu akatamanya na haantu ^hari kijiraawa. Mpuka nkuulu ya vaantu ^vakataange asiina, maa vakaanda musaakira. ^Vakamoone vakaanda kumukitira sa achaale uko meevo.
43 Maa kaa, Yéesu akavasea, "Nasaakwa nvariyule Masáare Maaja ya Utemi wa Mululungu míijii yiingi sa iki noo ^cheene natumwa ji ntumame."
44 Jeyyo, Yéesu akatuuba variyula Masáare ^Yari Mpeho masinagóogii ya Vayahúudi.

5

Yéesu Yoovaanirira Vapooji va Ncholo (Matáayo 4:18-22; Maáriki 1:16-20)

1 Siku imwi, Yéesu ajáa iima mbarimbari ya iriva ra Genesaréeti, kunu yoovariyula isáare ra Mululungu. Vaantu ^vari foo vakamuriingirira mpaka vakaanda kumufenyenkererya.
2 Aho, akoona mashúwa iviri ^jiri mbarimbari ya iriva. Ijo mashúwa, vavúuvi vaachwe vajáa vakíimire noo kooyya njwaavu jaavo.
3 Yéesu akiingira mashúwii imwi. Iyo mashúwa ni ya Simóoni ijáa. Yéesu akamuloomba Simóoni iikundule kiduudi na luujii. Aho, Yéesu akiikala mashúwii, maa de indookiindya mpuka ya vaantu.
4 ^Akahumule kukiindya, maa akamusea Simóoni, "Hende, twaala mashúwa na maajii maliihi, aho, maa de mukiimye njwaavu jaanyu mukwaate soompa."
5 Simóoni akamusea, "Aka Aai, tatúmamire chiriri baa turya kiintu tuku. Maa kaa, kwa isáare raako kiimya ndiri njwaavu."
6 Simóoni na viivaachwe ^vakakiimye njwaavu, vakakwaata soompa ^jamema maatuku vii mpaka njwaavu jikaanda dumuka.
7 Sa jeyyo, vakavaanirira viivaavo ^vajáa na mashúwa yiingi, vuuje ji vavaambire. Vakuuja, vakamemya soompa mashúwa joosi iviri mpaka jikasengerera nyimira.
8 Simóoni Peéteri ^akoone masáare ayo, akachwaama mbere ya Yéesu maa akasea, "Aai Mukúlu, looka kwaani, niini ndiri muvi."
9 Simóoni na viivaachwe vajáa vahwáalariiwe maatuku ni soompa ^ng'eene vajáa vakwáatire.
10 Viingi ^vajáa vahwaalala ni vala Yaakúupu na Yooháani vaana va Sebedáayo. Ava vatumaman'yáa na Simóoni.

Aho, Yéesu akamusea Simóoni, "Simóoni, koofa tuku, kwaandira haaha kuva uri muvúuvi wa vaantu."

11 ^Vakajitwaale mashúwa na mbarimbari ya iriva, vakareka kira kiintu, vakamutuuba Yéesu.

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ^Ari na Ulóónda (Matáayo 8:1-4; Maáriki 1:40-45)

12 Siku imwi, Yéesu ajáa atamanya na múujii umwi. Uko, muuntu umwi ^ahaambwa ni ulóónda muviri woosi akuuja na kuri Yéesu, akachwaama mbere yaachwe akiinamya kisho chaachwe fuuru isi. Akiiloombererya yoosea, "Aai, koon woosaaka, ifaanaa ukaanjirula ndwáala yaani."

13 Yéesu akiinurirya mukono waachwe, akamusaasya, kunu yoosea, "Noosaaka, ujirulwe!" Hahara, ulóónda ukafuma muvirii waachwe, akahola.

14 Aho, Yéesu akamulairirya yoosea, "Kari umuwyíiraa muuntu yoyoosi isáare iri tuku, maa kaa, tamanya ukiiyónekye kwa mweeneisi wa Ijuva, utoole na mpóryo yo jirulwa, ja ^vyeene Músa alairirya, sa vataange kimaari uhórire."✡

15 Baa jeyyo, masáare ya Yéesu yakaariwa kira haantu. Mpuka nkuulu ja vaantu jiijiingáa kumuteerera na vahoriwáa ndwáala jaavo.

16 Maa kaa, Yéesu avarekáa na adomáa na kijiraawii noo muloomba Muluungu.

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ^Aakwya Iyandiyandi (Matáayo 9:1-8; Maáriki 2:1-12)

17 Siku imwi, Yéesu avavariyurirá vaantu Masáare ^Yari Mpeho. Vamwi va vaantu vamuteereráa, ni Mafarisáayo na vakiindya va Miiro vajáa. Avo Mafarisáayo na vakiindya vajáa vafuma kira ituri ra Galiláaya, Yudéea na múujii wa Yerusaléemu. Luviro lwa Ijuva ni na Yéesu lujáa sa ahorye vaantu.

18 Vaantu vamwi vakuuja viínwiire mulwíiri umwi na ndiri yaachwe. Uhu mulwíiri ajáa aakwya iyandiyandi. Vakasaaka vamwiingirye na nyuumbii kuuntu ^ajáa Yéesu.

19 Maa kaa, vakasiindwa kumwiingirya sa vaantu vajáa vamémire munumuunu. Aho, vakaambuka ni ikekeerii, vakabontola ikekeera hara kuuntu Yéesu ^ajáa, vakamukiimirya ura mulwíiri na ndiri yaachwe, maa vakamuviika heehi na Yéesu.

20 Yéesu ^akoone kuruma kwaavo, akamusea ura mulwíiri, "Aai, uvi waako wasírire."

21 Aho, vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakaanda kiiyurya voosea, "Ni ani uhu yooluusa masáare yo muhiintikira Muluungu? Kusiina wiingi ^adáhaa sea uvi wasírire tuku, ni Muluungu yeemweene vii."

22 Yéesu akataanga kwiiririkana kwaavo. Aho akavasea, "Ni sa che mookiiririkana ayo mitimii yaanyu?

23 Eri, ni kirikwi noo chaangu kulookya myeewe, kumusea uhu mulwíiri, 'Uvi waako wasírire,' baku kumusea, 'Inuka, ulooke'?

24 Haaha noosaaka mutaange, Mwaana wa Muuntu atiite wiimiriri wo sea vaantu aha weerwii, 'Uvi waavo wasírire.' " Aho, akamusea ura muuntu ^aakwya iyandiyandi, "Nookusea, inuka, toola ndiri yaako, udome na kaayii kwaako."

25 Hahara, ura muuntu akiima mbere ya vaantu voosi, akatoola ndiri yaachwe, maa akadoma na kaayii kwaachwe kunu yoomuduumba Muluungu.

26 Vaantu voosi vakahwaalala maatuku vii na vakakwaatwa ni woowa kunu voomuduumba Muluungu vakasea, "Isiku tiíne masáare ^yahwáalaryaa!"

Yéesu Uuja jo Kaanirira Vavi (Matáayo 9:9-13; Maáriki 2:13-17)

✡ **5:14** Laanga Valáawi 14:1-32.

27 Ayo ˆyakalooke, Yéesu akafuma na weerwii ya múuji. Ʉko akamoona mʉsaankan'yi kóodi ʉmwɨ ˆasewáa Láawi iíkyiire kɨvaandii cho rɨhɨra kóodi, yoosaankan'ya kóodi. Aho, akamʉsea, "Ntuuba!" 28 Ne Láawi akiinʉka, akareka kɨra kiintʉ, maa akamutuuba Yéesu.
29 Na Láawi akamʉbweeyyirya Yéesu ngovi nkʉʉlʉ aho kaayii kwaachwe. Mpuka nkʉʉlʉ ya vasaankan'yi kóodi na vaantʉ viingɨ vakiikala kurya ne chákurya.
30 Maa kaa, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro vakavang'ʉʉrɨra vapooji vaachwe voosea, "Sa che moorya no nywa hamwɨ na masaankan'yi kóodi na maduwalo?"
31 Yéesu ˆakayateere ayo masáare, maa akavasea, "Vaantʉ ˆvarɨ nkaasʉ sɨ vasáakaa mwaanga tʉkʉ, maa kaa, valwɨɨrɨ noo vasáakaa mwaanga.
32 Sɨ nʉʉja joo kaanɨrɨra vaantʉ ˆviiyónaa nɨ vawoloki tʉkʉ, nʉʉja joo kaanɨrɨra vavɨ sa vamʉvalandʉkɨre Mʉlʉʉngʉ."

Yéesu Yookuuriwa Kwiirekya Kurya (Matáayo 9:14-17; Maáriki 2:18-22)

33 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, "Vapooji va Yooháani na va Mafarisáayo viirékyaa kurya so mʉloomba Mʉlʉʉngʉ. Maa kaa, amwɨ vapooji vaako nɨ varíjaa no nywa vii kɨra siikʉ?"
34 Yéesu akavasea, "Eri, ifaanaa mʉkavabweeyya vaantʉ ˆvaláarikirwe na ngovi ya ilóola na mweenengovi ntɨ ˆarɨ novo viirekye kurya wʉʉ?
35 Maa kaa, mpɨɨndɨ luu kʉʉja jiri, mweenengovi luu sʉmʉlwa arɨ, aho noo vakiirekiirye kurya."
36 Aho, maa Yéesu akavavaɨra lusímo ʉlʉ, "Kusiina mʉʉntʉ ˆakéraa kɨráka fuma ɨngo ifya sa achʉmɨre isaámʉ tʉkʉ. Koonɨ abwéeyyiirye jeyyo, kʉva arɨ amwɨɨre ɨngo ifya na ɨkyo kɨráka kifya sɨ kɨrɨ kiifwaanɨrɨra na ɨro isaámʉ tʉkʉ.
37 Kei, kusiina mʉʉntʉ ˆavɨkɨraa diváai ifya viríibii* vya kalɨ tʉkʉ. Koonɨ abwéeyyiirye jeyyo, ɨyo diváai pʉsʉla ɨrɨ ivyo viríiba, diváai kɨɨtɨka ɨrɨ na viríiba saambʉka viri.
38 Diváai ifya nɨ viríibii vifya ɨvɨkɨrwaa.
39 Baa kusiina mʉʉntʉ ˆasáakaa kʉnywa diváai ifya koonɨ anywíire ɨra ya kalɨ tʉkʉ, sa aséaa, 'Ɨra ya kalɨ noo yabooha kʉlookya.' "

6

Yéesu nɨ Mweeneevyo wa Sabáato (Matáayo 12:1-8; Maáriki 2:23-28)

1 Sikʉ ya Sabáato ɨmwɨ, Yéesu na vapooji vaachwe vajáa vakwaatɨra na mawundii ya ngáano. Mpɨɨndɨ ˆvalookáa, vapooji vaachwe vakava voohʉʉnga maangala ya ngáano, vakayafiisa de vandoorya.
2 Vamwɨ va Mafarisáayo vakasea, "Eri, sa che moowuna Miiro sikʉ ya Sabáato?"*
3 Aho, maa Yéesu akavasea, "Sɨ mʉnasoma ˆcheene atʉmama mʉtemi Daúdi mpɨɨndɨ ˆajáa aávirwe nɨ njala na vaantʉ vaachwe tʉkʉ wʉʉ?
4 Daúdi ɨingɨra na nyuumbii ya Mʉlʉʉngʉ, akatoola ɨra mɨkáate ˆɨvɨɨkwaa mbere ya Mʉlʉʉngʉ, akarya. Mɨkáate ɨyo, veeneɨsɨ va IJʉVA vii noo vajáa

* **5:37** ***viríibii:*** Viríiba nɨ saama ˆjavɨkɨraa diváai. Jaténgeneshiwaa na ndɨrɨ. * **6:2** ***moowuna Miiro sikʉ ya Sabáato:*** Kwa Miiro ya Vayahúudi kuwuna maangala yavɨrɨ yatatʉ iwundii kwa mʉʉntʉ sɨ vijáa vyakaaniwa tʉkʉ. Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 23:25. Mafarisáayo sɨ vamuuryáa Yéesu sa che vapooji vaachwe vookiiva tʉkʉ, kiintʉ ˆvamʉseáa nɨ sa che vapooji vaachwe vootʉmama mʉrɨmo wo chwa sikʉ ya Sabáato. Na Miiro ya Músa yasea kusiina mʉʉntʉ kʉtʉmama sikʉ ya Sabáato tʉkʉ. Laanga Ufumo 20:8-11.

varekerwa vindoorya. Vaantu viingi Miiro ijáa yakaan'ya kurya. Ne akavaheera vaantu vaachwe, vakarya."✡
5 Aho, Yéesu akavasea, "Mwaana wa Muuntu ni Mweeneevyo wa Sabáato."

Yéesu Yoomuhorya Muuntu Siku ya Sabáato
(Matáayo 12:9-14; Maáriki 3:1-6)

6 Siku ya Sabáato yiingi, Yéesu ajáa iingira na sinagóogii, maa akaanda kiindya. Aho, kujáa kwatiite muuntu ^ajáa na mukono wa kulume ^waakwya iyandiyandi.
7 Vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakava voomulaanga neeja sa voone kooni ari muhorya siku ya Sabáato. Vabweeyyáa jeyyo sa vapate nkalo yo mutwaala na balásii.
8 Maa kaa, Yéesu ajáa atáangire miiririkano yaavo, aho akamusea ura muuntu ^ajáa na mukono ^waakwya iyandiyandi, "Seesa, ima aha mbere ya vaantu." Ura muuntu akiinuka, maa akiima mbere ya vaantu voosi.
9 Aho, maa Yéesu akavasea, "Ni kuvuurya niise, ni ririkwi noo Miiro ^yaruma kutumama siku ya Sabáato? Kutumama kiintu kiija baku kivi? Kulamurirya nkaasu au kumala?"
10 Aho, akavalaanga vaantu voosi, maa akamusea ura muuntu, "Wolola mukono waako!" Ura muuntu akabweeyya jeyyo, hahara mukono waachwe ukava nkaasu kei!
11 Maa kaa, vara vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakakalala maatuku vii, vakaanda kiiheera miryuungu voovo kwa voovo ^cheene vari mubweeyya Yéesu.

Yéesu Yoovasaawula Vapooji Ikimi na Vaviri
(Matáayo 10:1-4; Maáriki 3:13-19)

12 Siku imwi, Yéesu ajáa aambuka na luulwii noo muloomba Muluungu. Uko akamuloomba Muluungu chiriri.
13 ^Kukeere, maa akavaaniriira vapooji vaachwe. Aho, akavasaawula ikimi na vaviri, avo akavakemera vatumwi.
14 Ava noo vatumwi ^asaawula, Simóoni, yeeye amukemera Peéteri, na Anderéa mwaanaavo, Yaakúupu na Yoohaáni, Filíipi na Batolomáayo,
15 Matáayo na Tomáasi, Yaakúupu sha Alufáayo na Simóoni ^mweene aaniriirwáa Selóote,†
16 Yúuda sha Yaakúupu, na Yúuda Isikarióoti ^amuvarinduka Yéesu.

Yéesu Yookiindya no Horya Valwíiri ^Vari Foo
(Matáayo 4:23-25)

17 Yéesu akakiima fuma luulwii hamwi na vatumwi vaachwe. Na ^akafike haantu ^hari na iririisi, akiima. Aho, kujáa kwatiite mpuka nkuulu ya vapooji vaachwe na vaantu ^vajáa vafúmire isi yoosi ya Yudéea, múujii wa Yerusaléemu, na mbarimbari ya mayiya ya míiji ya Tíiro na Sidóoni. Ava, vajáa vuújire noo muteerera Yéesu na vahoriwe ndwáala jaavo.
18 Na vara ^vaturikiriwáa ni mirimu mivi, avahoryáa.
19 Vaantu voosi vasaakáa kumusaasya sa ngururu ^jafumáa kwaachwe na avahoryáa vaantu voosi.

Ntálarya na Njumo
(Matáayo 5:1-12)

20 Yéesu akavalaanga vapooji vaachwe akasea,
"Mwatalariwa nyuunyu ^muri vakiva,
sa Utemi wa Muluungu ni waanyu.

✡ **6:4** Laanga 1 Samwéeli 21:1-6. † **6:15** ***Selóote:*** Noo kusea, mulwiiri wa isi.

21 Mwatalariwa nyuunyu ˆmʉrɨ na njala haaha,
sa kiikutiwa mʉrɨ.
Mwatalariwa nyuunyu ˆmoorɨra haaha,
sa seka mʉrɨ.
22 Mwatalariwa nyuunyu mpɨɨndɨ vaantʉ ˆvarɨ vasʉʉla,
ˆvarɨ vakera lʉtaamɨ na kʉvatʉkɨra,
na ˆvarɨ vasea mʉrɨ vavɨ,
sa mwamuruma Mwaana wa Mʉʉntʉ.

23 Sikʉ masáare aya ˆyarɨ fʉmɨra, eryi mɨtɨma na mʉndoofɨrɨra sa kʉnáálo yaanyu nɨ nkúúlʉ kurumwii, sa baa vala baaba waavo vavabweeyyirirya viivyo valáali na mʉtwe va Ijʉva.

24 Maa kaa, mpolaɨ nyuunyu ˆmʉrɨ vasúngaati,
sa kutuurya mɨtɨma kwaanyu mwahʉmʉla kʉkʉhokera.
25 Mpolaɨ nyuunyu ˆmwiíkutire haaha,
sa kwaavwa mʉrɨ nɨ njala.
Mpolaɨ nyuunyu ˆmooseka na cheerʉ haaha,
sa rɨra mʉrɨ na rɨra mʉrɨ no myaa.
26 Mpolaɨ nyuunyu vaantʉ voosi ˆvakavadúʉmbɨrɨraa,
sa baa vala baaba vaavo viivyo vavadʉʉmbɨrɨráa,
valáali na mʉtwe va ʉloongo.

Kʉveenda Vavɨ
(Matáayo 5:38-48; 7:12)

27 Maa kaa, nɨ vawyɨɨra niise nyuunyu vara ˆmookʉʉnteerera, veendi vavɨ vaanyu. Vabweeyyiryi wʉʉja vara ˆvavasʉʉla.
28 Vatalaryi vara ˆvavajúmaa, na vara ˆvavabwéeyyiryaa mavɨ valoomberi kwa Mʉlʉʉngʉ.
29 Koonɨ mʉʉntʉ akʉváire lʉsayya lwa ivaru rɨmwɨ, mʉvarindʉrɨre na lwa ivaru rɨɨngɨ. Koonɨ mʉʉntʉ akʉhókire ikóoti raako, kʉmʉsɨɨtɨra ishá ati raako tʉkʉ.
30 Mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆyookʉloomba kɨɨntʉ, mʉheere. Kei, koonɨ mʉʉntʉ akʉhókire máari jaako, karɨ ʉdáayyaa akʉhɨndʉrɨre tʉkʉ.
31 Mʉndoovabweeyyirya vɨɨngɨ ja ˆvyeene nyuunyu moosaaka vandoovabweeyyirya.
32 Koonɨ mʉveéndire vii vara ˆvaveenda nyuunyu, nɨ kʉnáálo che mʉrɨ turya? Amwɨ baa vaduwalo vaveenda vara ˆvaveenda voovo vii!
33 Kei, koonɨ mʉvabwéeyyiriirye maaja vara ˆvavabwéeyyiryaa wʉʉja vii, nɨ kʉnáálo che mooturya? Amwɨ baa vaduwalo vabweeyya viivyo!
34 Koonɨ moovakopesha vara ˆmookiilaangya rɨha varɨ, nɨ kʉnáálo che moopata? Baa vaduwalo vavakópeshaa vaduwalo viivaavo kʉnʉ vookiilaangya hɨndʉrɨrwa varɨ vyoosi ˆvakopesha.
35 Maa kaa, nyuunyu mʉveende vavɨ vaanyu, na mʉndoovabweeyyirya wʉʉja. Kei, mʉndoovakopesha baa kiilaangya hɨndʉrɨrwa mʉrɨ tʉkʉ. Koonɨ mʉbwéeyyiirye jeyyo, ˆArɨ Mweerimweeri varɨha arɨ marɨho makʉʉlʉ. Kei, kʉva mʉrɨ vaana vaachwe sa yeeye aboohya kwa vara sɨ ˆvadúʉmbaa na vavɨ.
36 Sa jeyyo, mʉve na mbavariri ja Taáta waanyu ˆvyeene arɨ na mbavariri.

Kʉlamʉrɨra Vɨɨngɨ
(Matáayo 7:1-5)

37 Karɨ mʉlámʉrɨraa tʉkʉ, de baa nyuunyu mʉdɨɨre kʉndoolamʉrɨrwa. Karɨ mʉlúʉsaa irya tʉkʉ, de baa nyuunyu mʉdɨɨre kʉndoolʉʉsɨrwa irya. Mʉndoovasea viivaanyu yasírire, sa baa nyuunyu mʉndoosewa yasírire.

38 Muboohye inda, aho naanyu heewa mweende. Kikomi, heewa mweende
vipíimo ˆvyamema, vikasungusirwa mpaka vindookiitikirira. Sa kipíimo
kikira ˆmoopiimira vaantu viingi, noo ˆmuri piimirwa!"
39 Yéesu akavavaira lusímo ulu, akavasea, "Eri, muhoku ifaanaa
amulongoole mwiiwaachwe wuu? Kikomi voosi burukira vari na iduundwii.
40 Mupooji si ari mulookerera mukiindya waachwe tuku. Maa kaa, mupooji
ura ˆahumula kiindiwa yoosi ifaanaa akadaha kuva ja mukiindya waachwe.
41 Amwi woolaanga kajula kari riiswii ra mwaanaanyu na uli si wookoona
mpóngoola ˆiri riiswii raako?
42 Jooli uri musea mwaanaanyu, 'Mwanawiitu, tuula nikuseyye kajula ri-
iswii raako,' kunu weewe si wookoona mpóngoola ˆiri riiswii raako? Weewe
mukweembi! Seyya ta mpóngoola riiswii raako, de woone neeja na udahe
seyya kajula riiswii ra mwaanaanyu.

Muti Watáangikanaa kwa Ndiiwa Jaachwe (Matáayo 7:16-20; 12:33-35)

43 Kusiina muti ˆwabooha ˆwatúungaa ndiiwa ˆjaviiha tuku, na kusiina muti
ˆwaviiha ˆwatúungaa ndiiwa ˆjabooha tuku.
44 Vaantu vuutáangaa muti kwa ndiiwa jaachwe. Vaantu si vatúundaa
saambu mihuungii tuku na si vatúundaa sabíibu mbiirii tuku.
45 Noo jeyyo viri, muuntu muuja afúmyaa maaja fuma máari jaachwe ja
kikomi ja mberii ja mutimii waachwe muuja. Na muuntu muvi afúmyaa mavi
fuma mutimii waachwe muvi. Sa viintu ˆvyamema mutimii wa muuntu, noo
mulomo waachwe ulúusaa.

Mujeengi ˆAri na Tooti na Mujeengi Muhoho (Matáayo 7:24-27)

46 Sa che mookuunyaniriira, 'Mukúlu, Mukúlu!' amwi si mootumama yara
ˆnoovawyiira?
47 Muuntu yoyoosi ˆuújaa na kuri niini na ˆatéereraa no yakwaatya masáare
yaani, iifwíine na lusímo ulu,
48 yeeye ni ja muuntu ˆajeengáa nyuumba, maa kaa, de aande jeenga,
ajáa aviika mwaariryo isii ya iduundu ˆrijáa rasiimbwa fuuru mwaalaliwyii.
Mbula ˆikavae na luuji lukuulu ˆlukiike mpaka lukamoola ikiko ra iboote,
maaji yakakung'untika na nyuumbii kwaachwe. Maa kaa, sa viintu nyuumba
ira ijáa yajeengwa vyabooha, ayo maaji si yadaha baa kwiisingisya tuku.
49 Maa kaa, ura ˆatéeraa masáare yaani baa yakwaatya tuku, ni ja muuntu
ˆajeenga nyuumba yaachwe ichuúkii baa siimba no viika mwaariryo tuku.
Na maaji ˆyakabomole ikiko ra maaji na maaji ˆyakakung'untike na nyuumbii
yaachwe, hahara nyuumba yaachwe yaawya, na ikabomoka vuu!"

7

Yéesu Yoomuhorya Mutumami wa Mulukaluka si ˆAri Muyahúudi (Matáayo 8:5-13; Yoohánni 4:43-54)

1 Yéesu ˆakahumule luusa masáare ayo yoosi kunu vaantu voomuteerera,
maa akadoma na múujii wa Kaperenáumu.
2 Aho múujii, kwajáa kwatiite mukúulu umwi wa valwi nkoondo. Uhu
mukúulu ajáa atiite mutumami waachwe ˆajáa amweendamweenda. Haaha
uhu mutumami ajáa alwaala sengerera akwye.
3 Uwo mukúulu wa valukaluka ˆakateere masáare ya Yéesu, akatuma va-
wosi va Kiyahúudi vadome na kwa Yéesu, vakamuloombe uuje ji amuhorye
mutumami waachwe.

4 Novo ˆvakafike kwa Yéesu, vakamukalaamya munumuunu voosea, “Koonɨ kurɨ na muuntu ˆavalwa iima neeja kwaambiririwa, nɨ uhu.
5 Yeeye eenda isɨ yiitu, baa kei noo atujeengera sinagóogi.”
6 Aho, maa Yéesu akadoman’ya novo. Maa kaa, viintu ˆajáa akaarɨ kulɨ kulɨ na nyuumba ya ura mukúúlu wa valwi nkoondo, ura mukúúlu akatuma vijeengi vyaachwe vakamusee Yéesu, “Aaɨ mukúlu, karɨ ujuuwike tuku, niinɨ sɨ navalwa niima neeja kukuteengya weewe wiingire nyuumbii kwaanɨ tuku.
7 Ikɨ noo ˆchooreka, niiyiíne sɨ navalwa niima neeja kuuja na kwaako tuku. Maa kaa, luusa isáare vii na mutumami waanɨ ahole.
8 Sa niinɨ nɨ muuntu ˆnaviikwa isɨ ya wiimiriri, baa kei natiite valwi nkoondo isɨ yaanɨ. Koonɨ namuséire uhu ‘Doma,’ adómaa na wiingɨ ‘Uja,’ ne uújaa. Koonɨ namuséire mutumami waanɨ ‘Bweeyya ikɨ,’ yeeye abwéeyyaa.”
9 Yéesu ˆakateere ayo masáare, akahwaalala munumuunu, akiilorera akiilaanga ira mpuka ˆyamutuubáa, maa akavasea, “Noovawyiira, sɨ ninoona kuruma ja uku baa kurɨ isɨ yoosi ya Isiraéeli tuku.”
10 Na vara vaantu ˆvajáa vatúmirwe noo mwaaniriira Yéesu ˆvakahinduke na kaayii kwa mukúúlu wa valukaluka, vakamushaana ura mutumami ahórire.

Yéesu Yoomufufula Musinga wa Mulala

11 Mpiindɨ kiduudi, Yéesu akadoma na múuji umwɨ, ˆuséwaa Náini. Uko ajáa adoman’ya na vapooji vaachwe na mpuka nkuulu ya vaantu.
12 ˆAkasengerere mutiryaangwii wa múuji, akalumana na mpuka ya vaantu viínwiire muviri wa mutavana ˆajáa awúliire vootwaala noo taaha. Uhu mutavana noo mwaana umwɨ vii wa mulala umwɨ ajáa. Vaantu ˆvarɨ foo fuma múuji uwo nɨ hamwɨ vajáa na uwo muuntu muki.
13 Yéesu Mweenevyoosi ˆakamoone uwo maáma mulala, akamoonera mbavariri, maa akamusea, “Rira tuku.”
14 Yéesu akaseesa na heehi ya kitáanda, akakisaasya, maa vara vaantu ˆvajáa viínwiire vakiima. Aho, akasea, “Mutavana, nakuséire inuka!”
15 Uwo mutavana ˆajáa awúliire, akiinuka, akaanda luusika. Aho, Yéesu akamukwaatya íyo waavo.
16 Vaantu voosi ˆvajáa aho, vakakwaatwa nɨ woowa, vakaanda mudumba Muluungu voosea, “Muláali na mutwe mukuulu uújire na kurɨ suusu! Muluungu uújire noo vaambirirya vaantu vaachwe.”
17 Masáare aya ya Yéesu yakeenera isɨ yoosi ya Yudéea na isɨ joosi ˆjiri mukaaya.

Yéesu na Yoohaáni Mubatisáaji (Matáayo 11:2-19)

18 Vapooji va Yoohaáni Mubatisáaji vakamuwyiira masáare yoosi ˆyatumamwáa nɨ Yéesu. Yoohaáni akavaaniriira vapooji vaachwe vaviri,
19 akavatuma kwa Yéesu Mweenevyoosi vakamuurye jei, “Eri, weewe noo ura ˆaluuswa nɨ valáali na mutwe ˆyookuuja baku tuwoojere wiingɨ?”
20 Vara vapooji ˆvakafike kurɨ Yéesu, maa vakasea, “Yoohaáni Mubatisáaji atutúmire tukuurye, ‘Eri, weewe noo ura ˆaluuswa nɨ valáali na mutwe ˆwookuuja baku tuwoojere wiingɨ?’ ”
21 Mpiindɨ i’ira Yéesu ajáa ahorya vaantu ndwáala, na ulwíirɨ waavo. Vara ˆvajáa na mirimu mivɨ akavahorya, na vahoku ˆvarɨ foo akavabweeyya voone.
22 Aho, maa Yéesu akavasea vara ˆvajáa vatúmirwe, “Tamanyi mukamuwyiire Yoohaáni yoosi ˆmwiiyóniire na ˆmuyatéiire. Vahoku

vookoona, vivete vooyeenda, ˆvarɨ na ʉlóónda voojirʉlwa, vimatu vooteera,
vaantʉ ˆvaakwya voofʉfʉlwa na kei vakɨva voovariyʉrɨrwa Masáare Maaja.*
23 Atalariwa ʉra sɨ ˆarɨ hɨtwahɨtwa sa nɨɨnɨ.”
24 Vara vapooji va Yooháani ˆvakalooke, maa Yéesu akaanda kʉvawyɨɨra
vara vaantʉ masáare ya Yooháani yoosea, “Nɨ che mwɨɨtáa laanga kʉra ɨsɨ ya
ibaláángwii? Isaanga ˆrooringiwaringiwa nɨ mpeho wʉʉ?
25 Koonɨ sɨ jeyyo, nɨ che mwɨɨtáa laanga? Mʉʉntʉ ˆiirwíikire ɨngo ja iyoombe
ikʉʉlʉ wʉʉ? Aka tʉkʉ, vaantʉ ˆviirwíikaa ɨngo ja iyoombe ikʉʉlʉ na ˆvarɨ na
kɨra kɨɨntʉ ˆchabooha nɨ nyuumbii ja kɨtemi viíkalaa.
26 Haaha nɨ che mwɨɨtáa koo laanga? Nɨ mʉláali na mʉtwe mwɨɨtáa ko laanga
wʉʉ? Kɨkomi, noovawyɨɨra nɨ kʉlookya mʉláali na mʉtwe mwɨɨtáa ko laanga.
27 Ʉhʉ noo masáare yaachwe ˆyaandɨkwa Masáarii ˆYarɨ Mpeho,
‘Laanga, mʉtʉma ndɨrɨ mutumwi waanɨ akʉlongorɨre,
yeeye kʉtengenesherya arɨ njɨra yaako.’✡”
28 Kei Yéesu akasea, “Nɨ vawyɨɨra niise, kwa vaantʉ voosi kusiina ˆarɨ
mʉkʉʉlʉ kʉlookya Yooháani tʉkʉ. Maa kaa, ʉra ˆarɨ muduudiduudi Ʉtemii wa
Mʉlʉʉngʉ, noo mʉkʉʉlʉ kʉlookya Yooháani.”
29 Vaantʉ voosi, hamwɨ na vasaankan’yi kóodi vajáa vateera ayo masáare ya
Yéesu. Vakaruma mʉryʉʉngʉ ˆiímyaa Mʉlʉʉngʉ nɨ mʉwoloki na avo noo vara
ˆvajáa vabatisiwa nɨ Yooháani.
30 Maa kaa, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro sɨ vajáa vabatisiwa nɨ
Yooháani tʉkʉ. Voovo vajáa vasiita mʉryʉʉngʉ Mʉlʉʉngʉ ˆajáa aviimirya.
31 Aho, Yéesu akavasea, “Na che ndɨrɨ kɨɨfwaanirirya mbyaala ɨhɨ? Nɨ na che
yiifwíine mbyaala ɨhɨ?
32 Mbyaala ɨhɨ yiifwíine na vasinga viíkyɨɨre isóokwii de vandookiisea,
‘Tavaváɨɨre firíimbi,
nyuunyu baa bwɨɨta tʉkʉ!
Tavɨímbɨɨre nyɨímbo ja ʉsʉʉngʉ,
nyuunyu baa rɨra tʉkʉ!’
33 Sa Yooháani Mʉbatisáaji ʉʉja, sɨ arijáa mʉkáate baa kei sɨ anywijáa diváai
tʉkʉ, nyuunyu mʉkasea, ‘Atɨɨte murimʉ mʉvɨ!’
34 Maa kaa, Mwaana wa Mʉʉntʉ ʉʉja, yoorya no nywa, nyuunyu mʉkasea,
‘Mʉlaangi ʉhʉ, mwaafu na mʉreevi, mare ya vasaankan’yi kóodi na
vaduwalo.’
35 Baa neembe nɨ jeyyo, tooti ya Mʉlʉʉngʉ yiiyónekiirye kɨkomi nɨ ya ʉwoloki
kwa vaana vaachwe voosi.”

Mʉʉntʉ Muki Mʉvɨ Yoomʉhaka Yéesu Makuta

36 Sikʉ ɨmwɨ, Mʉfarisáayo ʉmwɨ ˆasewáa Simóoni ajáa amʉteengya Yéesu
noo rya chákurya kaayii kwaachwe. Yéesu akatamanya na kaayii kwa ʉwo
Mʉfarisáayo, maa akiikala kurya chákurya. 37 Haaha, aho múujii kʉjáa kwatɨɨte
mʉʉntʉ muki ʉmwɨ ˆajáa mʉvɨ. Ʉwo mʉʉntʉ muki ˆakataange Yéesu amwaarɨ
yoorya chákurya kwa Mʉfarisáayo, akatoola chúpa ya iwye ˆɨrɨ na makuta
ˆyanyúkɨraa ya iyoombe ikarɨ.
38 ˆAkafike, akɨɨma nyuma heehi na majeo ya Yéesu. Akaanda rɨra na
miísoori yaachwe yandoowyɨɨra majewii ya Yéesu, de ɨndoomʉhonola Yéesu
na njwɨɨrɨ jaachwe. Akatuuba sʉndɨra majeo ya Yéesu na akayahaka yara
makuta.
39 Ʉra Mʉfarisáayo ˆajáa amʉtéengiirye Yéesu ˆakoone jeyyo, akaanda ki-
iririkana mutimii waachwe yoosea, “Ngaarɨ ʉhʉ mʉʉntʉ nɨ mʉláali na mʉtwe

* **7:22** Mɨrɨmo ˆmyeene yoolʉʉsa aha, noo ɨra ˆyalʉʉswa nɨ Isáaya mʉláali na mʉtwe. Mɨrɨmo ɨyo noo Masía ˆarɨ tʉmama mpɨɨndɨ ˆarɨ kʉʉja. Laanga Isáaya 26:19; 29:18-19; 35:5-6; 61:1. ✡ **7:27** Laanga Maláaki 3:1.

wa Ijuva, ngaari amányire uhu muuntu muki yoomukwaata ni jooli ˆari, na ngaari amányire ni muvi."
40 Aho, maa Yéesu akamusea ura Mufarisáayo, "Simóoni, natiite isáare ˆnoosaaka nikuwyiire." Ne akasea, "Mukiindya ngwyiira."
41 Yéesu akasea, "Kwajáa kwatiite vaantu vaviri ˆvadaayiwáa noongwa ni muuntu umwi. Umwi adaayiwáa mpía ja dináari magana yasaano (500) na wiingi mpía ja dináari makumi yasaano (50).
42 Vaantu ava vajáa vasiindwa riha. Uwo ˆajáa avakopesha akavasea noongwa jaavo jasírire. Haaha ni arikwi kati ya ava vaviri ˆari mweenda kulookya mwiiwaachwe?"
43 Simóoni akasea, "Ni ura ˆasewa noongwa yaachwe nkuulu kulookya yasírire." Yéesu akamusea, "Walámwiire kwa uwoloki."
44 Aho, Yéesu akamulaanga ura muuntu muki, maa akamusea Simóoni, "Wamwiíne uhu muuntu muki? Niíngiire aha nyuumbii kwaako baa si wuumpíire maaji nooyye majeo yaani tuku, maa kaa, uhu muuntu muki oóyyiirye majeo yaani na miísoori yaachwe na aampónwiire majeo yaani na njwiiri jaachwe.
45 Weewe si waansúndiire mpiindi ˆwakuunuumbya tuku. Maa kaa, uhu keende ˆniíngiire aha si anareka kuunsuundira majeo yaani tuku.
46 Weewe si waampákire makuta mutwii tuku, maa kaa, yeeye aampákire makuta ˆyanyúkiraa majewii yaani.
47 Haaha ni kuwyiira niise, kweenda kwaachwe ni kukúulu sa uvi waachwe ˆuri foo wasírire. Maa kaa, ura uvi kiduudi ˆwasírire, eenda kiduudi."
48 Aho, maa Yéesu akamusea ura muuntu muki, "Uvi waako wasírire!"
49 Maa kaa, vara ˆvarijáa ne aho, vakaanda kiiyurya voovo kwa voovo voosea, "Uhu ni ani ˆari sea uvi wa muuntu wasírire?"
50 Aho, Yéesu akamusea ura muuntu muki, "Kuruma kwaako kwakuhóniirye, tamanya na mwiikalo muuja."

8

Vaantu Vaki ˆVeene Vayeendan'yáa na Yéesu

1 Aya ˆyakalooke, Yéesu ajáa akera njira na atweeráa na míijii na maturii ˆyiísimiresimire kunu yoovariyula Masáare Maaja ya Utemi wa Muluungu. Na mpiindi ijo ni na vapooji vaachwe ikimi na vaviri ajáa.
2 Kei, ni hamwi ajáa na vaantu vaki viingi ˆveene ajáa avaseyya mirimu mivi na viingi ˆajáa avahorya ndwáala jaavo. Na umwi wa vaantu vaki avo ni Maríia Makidaléena, ˆajáa aseyyiwa mirimu mivi mufungati,
3 Yooáana muki wa Kúusa mwiimiriri wa máari ja mutemi Heróode. Wiingi ni Susáana na viingi ˆvari foo. Vaantu vaki ava vatooláa máari jaavo kumwaambirirya Yéesu na vapooji vaachwe.

Lusímo lwa Muhaandi Mbeyu (Matáayo 13:1-9; Maáriki 4:1-9)

4 Mpiindi mpuka nkuulu ya vaantu ˆyiijiingáa fuma kira múuji, Yéesu akavavaira lusímo ulu,
5 "Muhaandi umwi ajáa adoma noo haanda mbeyu jaachwe. Mpiindi ˆamyaaháa, mbeyu jimwi jikawyiira njirii, jikalwaatwa na ndee jikuuja jika-jirya.
6 Mbeyu jimwi jikawyiira mwaalaliwyii. ˆJikamere, jikuuma sa viintu kujáa kusiina maaji.
7 Jimwi jikawyiira haantu ˆhajáa na miíwa. Miíwa ikakulan'ya hamwi na jira mbeyu, miíwa ikajivaa, maa jikadundumala.

8 Maa kaa, jimwi jikawyiira salwii ˆjiri na seve, jikamera, jikakula, jikavyaala maatukú vii, jimwi jikavyaala mara makumi ikimi (100).”
ˆAkahumule kuvawyiira jeyyo, maa akasea na ngururu, “ˆAri na matu yo teerera, ni ateere!”

Yéesu Yoovariyula Símo Jaachwe
(Matáayo 13:10-17; Maáriki 4:10-12)

9 Mpiindi kiduudi vapooji vaachwe vakamuurya, “Lusímo lwaako ni che loovariyula?”
10 Ne akavasea, “Nyuunyu mwaheewa nkalo yo taanga viintu vya Utemi wa Muluungu, ivyo ni fuumbo. Maa kaa, vara si ˆvari Utemii wa Muluungu, noovawyiira kwa símo, sa,
‘Kulaanga, valaange, baa koona tukú.
Na kuteera, vateere, baa taanga tukú.’✡

Yéesu Yoovariyula Lusímo lwa Muhaandi
(Matáayo 13:18-23; Maáriki 4:13-20)

11 Lusímo ulu uvariyuli waachwe ni uhu, mbeyu ni isáare ra Muluungu.
12 Mbeyu jira ˆjawyiira njirii ni vara vaantu ˆvaritéeraa isáare ra Muluungu. Aho, Ikúúlu ra Mirimu Mivi rikuuja, rikariseyya mitimii yaavo sa kari ji varume na valamuririwe tukú.
13 Mbeyu jira ˆjawyiira mwaalaliwyii, ni vaantu vara ˆvaritéeraa isáare ra Muluungu, maa vakarihokera na cheeru. Maa kaa, si riviingíraa mitimii tukú, sa viintu vasiina miriri yo rikwaata, kiikala vari noro kiduudi vii, na uturikiri ˆuri kuuja sa rira isáare, varékaa kura kuruma kwaavo.
14 Mbeyu jira ˆjawyiira miíwii, ni ja vaantu vara ˆvaritéeraa isáare ra Muluungu. Maa kaa, ˆvari tuuba kwiikala noro, raváwaa ni uhangaiki wa weeru, kukunguula máari na uláku wa viintu vya weeru, jeyyo, si vakúlaa tukú.
15 Na mbeyu jira ˆjawyiira sevii, noo vaantu vara ˆvaritéeraa isáare ra Muluungu. Vakariteengya na wuuja mitimii yaavo, vakarikwaatya, na kwa uyimiriryi mukuulu, vavyáalaa ndiiwa.

Lusímo lwa Kimuri
(Maáriki 4:21-25)

16 Kusiina muuntu ˆakórereryaa kimuri, maa akavisa nyiingwii tukú, au akakiviika iruungwii ra kitáanda tukú. Kimuri ni kyaángwii kivíikwaa sa vaantu voosi ˆvookiingira voone kiweeru.
17 Sa kira kiintu ˆchaviswa, viikwa kiri kiweerwii, na kira ˆchakunikirirwa, taangwa kiri.
18 Haaha teereri neeja masáare ayo ˆnoovawyiira. Ura ˆari na kiintu, koongereriwa ari kulookya, na ura ˆasiina kiintu, vuulwa ari baa kira kidúúdi ˆiiséaa ni nocho ari.”

Vanduu va Yéesu na Íyo Waavo
(Matáayo 12:46-50; Maáriki 3:31-35)

19 Aho, nduu ya Yéesu na íyo waavo vakuuja noo mulaanga Yéesu, maa kaa, si vadaha seesa na haantu ˆajáa tukú, sa vaantu vajáa ˆvamema maatukú vii.
20 Aho, muuntu umwi akamusea Yéesu, “Íyo waanyu na vaanaanyu vamwaari weerwii, voosaaka vakoone.”
21 Maa kaa, Yéesu akamusea, “Íyo wiitu na vanduu vaani ni vara voosi ˆvaritéeraa isáare ra Muluungu no rituuba.”

Yéesu Yootuurya Ihúmbuuto Irivii
(Matáayo 8:23-27; Maáriki 4:35-41)

✡ **8:10** Laanga Isáaya 6:9.

22 Siku iimwi, Yéesu ajáa aambuka mashúwa na vapooji vaachwe, maa akavasea, “Hendi tufiriire na nyambuko ya iriva.” Aho, vakakwaata luyeendo.
23 Na mpiindi ˆvafiriráa, Yéesu akakwaatwa ni tulo, maa akanyeyya. Aho, ihúmbuuto ˆradalavadalaava rikaanda wuva, maa mashúwa ikaanda mema maaji, vakava viingiire iremii.
24 Vapooji vaachwe vakiita noo mwiinukya, vakatula isóso voosea, “Aai mukúlu! Aai mukúlu! Sira tiise!” Hara Yéesu akiinuka, akaridalavya rira ihúmbuuto na yara mapúunta. Hara, ihúmbuuto rikakirinya sawu, na maaji yakatuula tu.
25 Aho, akavuurya vapooji vaachwe, “Kuruma kwaanyu hai kuri?” Vapooji vaachwe vakahwaalala na vakakwaatwa ni woowa munumuunu, vaakiiyurya voosea, “De uhu ni ani, ˆmweene baa ihúmbuuto na maaji vyoomuteera?”

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ˆAri na Murimu Muvi (Matáayo 8:28-34; Maáriki 5:1-20)

26 Yéesu na vapooji vaachwe vakafiriira na nyambuko ya iriva ra Galiláaya, vakafika isi ya Vageráasi ˆiri mbarimbari ya iriva.
27 Yéesu ˆakakiime vii hara mashúwii, maa akalumana na muuntu umwi ˆari na murimu mivi. Kwa mpiindi nkuulu uhu muuntu si iivíkiraa ingo tuku, baa kei si iikaláa kaayii tuku ni mbiríírii vii iikaláa.
28 Uwo muuntu ˆakamoone Yéesu, akachwaama mbere yaachwe, akatulatuula isóso, yoosea, “Che woosaaka kuri niini, weewe Yéesu, Mwaana wa Muluungu ˆAri Mweerimweeri? Nookuloomba, kuunturikirya tuku.”
29 Aluusa jeyyo, sa Yéesu ajáa iiséire iyo murimu mivi yiisunke kuri uwo muuntu. Iyo murimu mivi, ijáa yamuturikirya maatuku vii. Vaantu vamuyeekeráa nyuumbii na vamuchuungáa na minyololo mikonwii na mawulwii, maa kaa, yeeye adumuladumuláa, na iyo murimu mivi yamutwaaláa na isi ya ibaláángwii.
30 Haaha, maa Yéesu akuuyurya, “Irina raako noo ani?” Ukasea, “Irina raani ni Mayana na Mayana ya Valwi Nkoondo,” sa ni murimu mivi ˆiri foo ijáa yamwiingira.
31 Aho ira murimu mivi ikiilomboola maatuku vii kuri Yéesu, kari iikibirye na Ntarii tuku.
32 Haaha mpiindi ijo, heehi na aho haantu kujáa kwatiite ufya wa nkaamba ˆjooriisha mbarimbari ya luulu. Ira murimu mivi ikiilomboola kuri Yéesu, yoosea, “Kalaama turekere, tukajiingire jira nkaamba.” Ne akiirekera.
33 Ira murimu mivi ikafuma kwa ura muuntu, maa ikiita kiingira jira nkaamba. Ufya woosi wa nkaamba ukagiritira na kiwoongwii, maa jikabурukira na irivii na nkaamba joosi vuu jikakwya.
34 Varíisi va jira nkaamba ˆvakoone jeyyo, vakakuurika itíijo, vakatwaala mulomo kwa vaantu ˆvajáa mawundii na múujii.
35 Vaantu vakadoma noo laanga masáare ˆmeene yajáa yafúmiire. ˆVakafike kuri Yéesu, vakamoona ura muuntu ˆajáa aséyyiiwe murimu mivi, iíkyiire mawulwii ya Yéesu, iivíkiire ingo, ari na miryuungu yaachwe! Vakoofa maatuku vii.
36 Na vara ˆvajáa voona, vakavawyiira vaantu viingi ˆvyeene ura muuntu ˆajáa na murimu mivi ahoriwa ni Yéesu.
37 Vaantu voosi va isi ya Vageráasi na isi ˆjariingirira, vakakwaatwa ni woowa munumuunu, maa voosi vakamuloomba Yéesu alooke aho meevo. Aho, maa Yéesu akaambuka mashúwa, akahinduka.
38 Haaha de Yéesu alooke, ura muuntu ˆajáa aséyyiiwe murimu mivi akiiloombererya atamanyan’ye na Yéesu. Maa kaa, Yéesu akamusiitira, yoosea,

39 “Hindúka na meenyu, úkavawyiire vaantú ˆvyeene Múlúungú akútúmamiire masáare makúúlú.” Aho, úra múuntú akiitamanyirya, akitookaarya múujii waachwe woosi masáare makúúlú ˆmeene Yéesu ajáa amútúmamiire.

Yéesu Yoomúhorya Múuntú Muki na Yoomúfúfúla Muhíínja (Matáayo 9:18-26; Maáriki 5:21-43)

40 Haaha Yéesu ˆakahindúke na nyambúko ya iriva ra Galiláaya, akateengiwa ni mpuka nkúúlú ya vaantú ˆvamúwoojeráa.
41 Aho, akúúja múuntú úmwi irina raachwe Yaíiro. Úhú ni múlongooli wa sinagóogi ajáa. Akawya majewii ya Yéesu yoomúloomba atamanye na kaayii kwaachwe.
42 Úko kaayii kwaachwe muhíínja waachwe wa mpeke wa myaaka ikimi na iviri ajáa aséngeriire kukwya.

Kati ˆadomáa na kwa Yaíiro, mpuka nkúúlú ya vaantú ikava yoomufiinda.
43 Aho, kújáa kwatiite múuntú muki ˆajáa na ndwáala yo fuma sakami kwa myaaka ikimi na iviri. [Yeeye ajáa amala máari jaachwe joosi vúú kwa vaanga,] baa kusiina yoyoosi ˆadaha múhorya túkú.
44 Úra múuntú muki akamutuuba Yéesu kúnú nyuma, maa akasaasya múkáwo wa nkáancho yaachwe. Hahara, sakami ikadeen’ya.
45 Aho, Yéesu akuurya, “Ni ani aansáasiirye?” Vaantú voosi ˆvakasiite, maa Peéteri akamúsea, “Aai múkúlú, ihi mpuka ya vaantú yoosi yookufiinda na vookiifenyenkererya!”
46 Maa kaa, Yéesu akasea, “Kwatiite múuntú ˆaansáasiirye, sa kwatiite ngururu jo horya múuntú ˆjaanfúmire.”
47 Úra múuntú muki ˆakataange si ari daha kwiivisa túkú, akiiturirya, kúnú yootetema* ni woowa, maa akachwaama mbere ya Yéesu. Aho, akalúusa mbere ja vaantú voosi ˆcheene kimúbwéeyyiirye amúsaasye Yéesu na ˆvyeene ahóriiwe hahara.
48 Aho, maa re Yéesu akamúsea, “Muhíínja waani, kuruma kwaako kwakúhóriirye. Tamanya na mwiikalo múuja!”
49 Mpiindi Yéesu ˆajáa akaari yoolúusika, akúúja múuntú fuma kaayii kwa Yaíiro, maa akamúsea, “Muhíínja waako awúliire. Aai reka tuuba kumujuuwa Mukiindya.”
50 Maa kaa, Yéesu ˆakateere jeyyo, akamúsea Yaíiro, “Kwiitweetya túkú, ruma vii, muhíínja waako hola ari.”
51 Yéesu ˆakafike kaayii kwa Yaíiro, akavakaan’ya vaantú viingi kwiingira hamwi ne na nyuumbii, maa kaa, ˆveene iingira novo ni vala Peéteri, Yooháani, Yaakúupu, na taáta na íyo waala úra muhíínja.
52 Mpiindi ijo vaantú voosi variráa no myaa sa úra muhíínja. Maa kaa, Yéesu akavasea, “Reki kúrira! Muhíínja si awúliire túkú, ni anyéyyiirye vii.”
53 Vaantú ˆvajáa aho, vakaanda kúmúseka na heenchú, sa vajáa vatáangire úra muhíínja akwíire.
54 Aho, Yéesu akamúkwaata múkono úra muhíínja, maa akamúsea na ngururu, “Musinga, inúka!”
55 Hahara, mútima waachwe úkamúhindúkira, ne akiinúka chaangú. Yéesu akavasea vara vaantú vamúheere chóorya úra muhíínja arye.

---

* **8:47** ***yootetema:*** Úhú múuntú muki atetemáa, sa iiseáa amúbweeyyirye Yéesu ave na njeo baa kei ajáa awúnire Miiro ya Vayahúudi. Sa kwa Vayahúudi múuntú muki kufuma sakami, kwabweeyyáa ave na njeo. Na si yasaakwáa asaangire na vaantú viingi túkú.

56 Taáta na íyo waala ura muhíínja vakahwaalala maatukú vii. Maa kaa, Yéesu akavakaan'ya kari valuuse kuri muuntu yoyoosi yara ˆyajáa yafúmiire tukú.

9

Yéesu Yoovatuma Vatumwi Vaachwe Ikimi na Vaviri (Matáayo 10:5-15; Maáriki 6:7-13)

1 Yéesu akavajiinga vatumwi vaachwe ikimi na vaviri. Akavaheera ngururu na wiimiriri wo kibirya mirimu mivi no horya ndwáala.
2 Aho, akavatuma vakavavariyurire vaantu Utemi wa Muluungu na vavahorye valwíiri.
3 Akavasea, "Kati ˆmookera njira, sumuli muriwa tukú, baa nkome tukú, mufuko tukú, chóorya tukú, mpía tukú baa na nkáancho iviri tukú.
4 Kaaya ˆng'eene muri teengiwa, ikali haaho fuuru siku ˆmuri looka múuji uwo.
5 Kooni kaaya yoyoosi vasíitire kuvateengya, mpiindi ˆmoolooka, ikonkomi maruri majewii yaanyu, koonekya uvi waavo."
6 Aho, vara vatumwi vaachwe vakadoma, vakava vootweera ituri iri fuuru rira kunu voovavariyurira vaantu Masáare Maaja no vahorya valwíiri kira haantu.

Inkwya ya Yoohaáni Mubatisáaji (Matáayo 14:1-12; Maáriki 6:14-29)

7 Haaha, mutemi Heróode Antípaasi ajáa ateera masáare yoosi ˆyatumamwáa ni Yéesu, akoololokera sa vamwi va vaantu vaseáa ni Yoohaáni Mubatisáaji ˆafúfukire fuma inkwyii.
8 Kei, vaantu vamwi vaseáa ni Elíamuláali na mutwe wa Ijuva afúmiire na vamwi vaséaa ni umwi wa valáali na mutwe wa kali afúfukire.
9 Maa kaa, Heróode akasea, "Yoohaáni namudumula mutwe. Ha uhu ˆnooteera masáare yaachwe ni ani?"✡ Heróode akava na mpiima yo moona Yéesu.

Yéesu Yooriisha Vaantu Valume Mayana Yasaano (Matáayo 14:13-21; Maáriki 6:30-44; Yoohaáni 6:1-14)

10 Vatumwi va Yéesu ˆvakahinduke, vakamuwyiira viintu vyoosi ˆvatúmamire. Aho, akadoman'ya novo, maa vakiinuka vooveene fuuru iturii rimwi ˆraséwaa Besaída.
11 Maa kaa, mpuka ya vaantu ˆvakataange na haantu Yéesu ˆajáa atámiinye, maa vakamutuuba. Yéesu akavateengya, maa akaanda vakiindya masáare ya Utemi wa Muluungu no vahorya valwíiri ˆveene vasaakáa horiwa.
12 Mpiindi ja kyuulwa ˆjikafike, vatumwi vaachwe ikimi na vaviri vakiita kuri Yéesu, maa vakamusea, "Aai, varekere vaantu vakiiwuriire vyóorya na vakiisaakire viláalo uko mawundii na maturii sa aha haantu ˆturi ni kuli na kaaya ja vaantu."
13 Maa kaa, Yéesu akavasea, "Vaheeri nyuunyu chóorya." Maa vakamusea, "Tusiina chóorya tukú. Aha imwaari mikáate isaano na soompa iviri vii. Ni saaka wiise tukavawuririre vaantu voosi ava chóorya wuu?"
14 Aho, kujáa kwatiite vaantu valume* ja mayana yasaano (5,000).
Yéesu akavasea vapooji, "Viikaryi vaantu vitoonge vya vaantu makumi yasaanosaano (50)."

✡ **9:9** Laanga Maáriki 6:14-29. * **9:14** ***vaantu valume:*** Vayahúudi vavaláa vaantu valume vii, maa kaa, kwajáa kwatiite vaantu vaki na vasinga ˆvaarya iyo mikáate na soompa.

15 Novo vakabweeyya ja ˆvyeene vajáa vaséirwe, vakaviikarya vaantu voosi.
16 Aho, Yéesu akatoola ira miká́ate isaano na jira soompa ivirí. Akiinurirya miiso yaachwe na kurumwii yoomuduumba Muluungu. Akabenduluabenduula, maa akavaheera vapooji vaachwe novo vakavaheera vaantu.
17 Vaantu voosi vakarya, vakiikuta. Vapooji vakatoorera mabéendu ya miká́ate, vakamemya vikápu ikimi na vivirí.

Peéteri Yooruma Yéesu noo Masía (Matáayo 16:13-19; Maáriki 8:27-29)

18 Siku imwi, Yéesu na vapooji vaachwe vajáa viikera kijiraawa. Yéesu amuloombáa Muluungu. Uko Yéesu akavuurya vapooji vaachwe, “Eri, vaantu vaséaa niini ndiri ani?”
19 Novo vakamusea, “Vamwi vaséaa weewe uri Yooháani Mubatisáaji, viingi vaséaa uri Elía muláali na mutwe wa Ijuva, na viingi vaséaa uri umwi wa valáali na mutwe va Ijuva va kali ˆafúfukire.”
20 Aho, maa akavuurya, “Ha nyuunyu, mwaséaa niini ndiri ani?” Peéteri akamusea, “Weewe noo Masía wa Muluungu!”
21 Maa Yéesu akavakaan’ya yoosea, “Kari muwyiira muuntu yoyoosi isáare iri tuku.”

Yéesu Yoolusikira Inkwya na Kufufuka Kwaachwe (Matáayo 16:20-28; Maáriki 8:31-9:1)

22 Kei akavasea, “Mwaana wa Muuntu, ni mpaka aturikiriwe munumuunu, kei asiitwe ni vawosi, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro, na uulawe. Maa kaa, siku ya katatu fufulwa ari.”

Lukemero lo Kuva Mupooji wa Yéesu

23 Kei akavawyiira voosi yoovasea, “Koonи muuntu yoyoosi yoosaaka aantuube ni mpaka iisiite yeemweene, avaale musaláaba waachwe✡ kira siiku, aantuube.
24 Sa muuntu yoyoosi ˆyoosaaka hon’ya nkaasu yaachwe, kiitaaha ari, maa kaa, muuntu yoyoosi ˆyookiitaaha nkaasu yaachwe sa niini uwo kiihon’ya ari.
25 Kwatiite kunáálo che muuntu kuturya weeru yoosi, maa kaa, ataahe nkaasu yaachwe?
26 Koonи muuntu yoyoosi aanyóniire soni niini na masáare yaani, baa Mwaana wa Muuntu moonera ari soni, mpiindi ˆakuújire na nkongojima ya Taáta na mirimu miija.
27 Kimaari noovawyiira, vamwaari viingi viímire aha, si vari kukwya tuku mpaka vuuyone Utemi wa Muluungu!”

Yéesu Yoovalanduka Buuwo (Matáayo 17:1-8; Maáriki 9:2-8)

28 Ja siku inaani jei ˆjikalooke keende Yéesu ˆaluusa ayo masáare, Yéesu akaambukan’ya na vala Peéteri, Yaakúupu na Yooháani na luulwii noo muloomba Muluungu.
29 Mpiindi Yéesu ˆamuloombáa Muluungu, buuwo yaachwe ikavalanduka, ingo jaachwe jikava njeru chwee, mpaka jindoolavalava.
30 Koonka, vaantu valume vaviri vakafumira maa vakaanda luusika ne. Novo ni vala Músa na Elía vajáa.
31 Vajáa voonekana na nkongojima ya kurumwii na valuusikáa na Yéesu ˆvyeene ari kiiman’ya murimo wa Muluungu kwa inkwya yaachwe uko Yerusaléemu.

✡ **9:23** Laanga Lúka 14:27.

32 Mpiindi ijo, Peéteri na vara vatumwi viivaachwe vajáa vanyéyyiirye fúti. ^Vakiinuke, vakamoona Yéesu na nkongojima yaachwe. Na kei vakoona vaantu vaviiri vajáa viímire ne.
33 Na kati vara vaantu vaviiri ^viinukáa fuma kuri Yéesu, maa Peéteri akamusea Yéesu, "Aai mukúlu, vyabooha tuveere haaha aha. Tujeenge vivaanda vitatu, kimwi chaako, kimwi cha Músa na kimwi cha Elía." Peéteri aluusa jeyyo maa kaa, si ataangáa kira ^yooluusa tuku.
34 Na viintu Peéteri ^ajáa akaari yooluusiika jeyyo, ichu rikafumira, maa rikavawiikira. Aho, vakoofa maatuku vii.
35 Sawúti ikafuma aho ichwii, yoosea, "Uhu ni Mwaana waani. Yeeye namusaawula. Muteereri yeeye."
36 Na iyo sawúti ^ikalooke, Yéesu akoónekana ari yeemweene. Vapooji vaachwe si vamuwyiira muuntu yoyoosi masáare aya ^vajáa viíne siku ijo tuku.

Yéesu Yoomuhorya Mutavana ^Ari na Murimu Muvi (Matáayo 17:14-18; Maáriki 9:14-27)

37 Lomutóondo yaachwe mpiindi ^vagiritáa fuma luulwii, vakalumana na mpuka nkuulu ya vaantu.
38 Aho, umwi wa vaantu va iyo mpuka akaluusika na ngururu yoosea, "Mukiindya, nookuloomba umulaange mutavana waani, yeeye noo mwaana waani wa mpeke.
39 Yeeye atiite murimu muvi ^wamutáavityaa akaanda tula isóso munumuunu. Kei, wamusíngisyasingiisyaa akawya na isi ja ari na kiinkwiisha, maa de indootuumpa ifulo mulomwii. Uhu murimu muvi wamutúrikiryaa munumuunu, wamurékaa kiduudi vii.
40 Navalóombire vapooji vaako vuukibirye uhu murimu muvi, maa kaa, vasíindirwe."
41 Yéesu akavasea, "Aka! Ihi mbyaala si ^irúmaa, na ^yakiikana. Niikale na nyuunyu mpaka naadi? Na nivayimirirye mpaka naadi? Hooni mureete mutavana waako na aha!"
42 Kati ura mutavana ^asesáa na kwa Yéesu, murimu muvi ukamuvayya na isi, maa ukamukwaatya kiinkwiisha. Aho, Yéesu akuuyamirirya ura murimu muvi, akamuhorya ura mutavana, maa akamuhinduula na kuri taáta waavo.
43 Vaantu voosi vakatuluvala maatuku vii koona ukúulu wa Muluungu.

Yéesu Yooluusikira Kei Inkwya na Ufufúuko Waachwe (Matáayo 17:22-23; Maáriki 9:30-32)

Mpiindi vaantu ^vajáa vakaari vahwáaliire sa yoosi Yéesu ^ajáa abwéeyyiirye, maa akavasea vapooji vaachwe,
44 "Teereri neeja aya ^noosaaka nivawyiire. Mwaana wa Muuntu valandukwa ari na viikwa ari mikonwii ya vaantu."
45 Maa kaa, vapooji vaachwe si vataanga uvariyuli wa masáare yara tuku. Masáare aya yajáa yiivisa kwaavo sa vadiire taanga. Kei voofáa kumuurya.

Ani ni Mukúulu (Matáayo 18:1-5; Maáriki 9:33-37)

46 Haaha kukava na nkaani kwa vapooji va Yéesu ni ani aruuva mukúulu kati yaavo voosi.
47 Maa kaa, Yéesu ^akataange miiririkano yaavo, akamwaaniriira musinga muduudi, maa akamwiimya heehi ne.
48 Aho, maa akavasea, "Muuntu yoyoosi ^ari muteengya musinga ja uhu sa irina raani, kuva ari aantéengiirye niini. Kei, yoyoosi ^ari kuunteengya niini, kuva ari amutéengiirye Muluungu, na yeeye aantuma. Sa ura ^ari mudúúdi kufuma kuri nyuunyu noo mukúulu kulookya voosi."

Kutumia Irina ra Yéesu (Maáriki 9:38-40)

49 Yooháani akamusea Yéesu, “Mukúlu, tamwiíne muuntu yookibirya mirimu mivi kwa irina raako, maa tukamukaan’ya sa viintu si ari hamwi na suusu.”
50 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Kari mumukáan’yaa tuku, sa ˆmweene si yoovakiikana nyuunyu, ni hamwi ari na nyuunyu.”

Vasamaría Voosiita Kumuteengya Yéesu

51 Siku ja Yéesu jo sumulwa na kurumwii ˆjikasengerere, maa yeeye akawolola kisho chaachwe yoodoma na Yerusaléemu.
52 Yeeye akatuma vaantu valongoole na iturii rimwi ra isi ya Samaría sa vakiimye neeja haantu ˆari fikira.
53 Maa kaa, vaantu va iro ituri vakasiita kumuteengya sa viintu aleáa na Yerusaléemu.
54 Vapooji vaachwe, noo kusea vala Yaakúupu na Yooháani, ˆvakoone jeyyo, maa vakamusea, “Aai mukúlu, tuloombe mooto ukiime fuma kurumwii sa uvamale wuu [ja ˆvyeene Elía abweeyya]?”✡
55 Maa kaa, Yéesu akavavalandukira, akavadalavya
56 [yoosea, nyuunyu si mumányire ni vaantu ˆvari jooli muri tuku]. Aho, maa vakatamanya na iturii riingi.

Koonį Muuntu Yoosaaka Kumutuuba Yéesu Kikomi (Matáayo 8:19-22)

57 Kati Yéesu na vapooji vaachwe ˆvajáa luyeendwii, maa muuntu umwi akamusea, “Kukutuuba ndiri na haantu hohoosi ˆuri doma.”
58 Yéesu akamusea, “Muunju jatiite viláalo mpáángii, na ndee jatiite vivururu, maa kaa, Mwaana wa Muuntu asiina baa ho laarya mutwe waachwe vii tuku.”
59 Aho, Yéesu akamusea muuntu wiingi ˆajáa aho, “Ntuuba.” Maa kaa, ura muuntu akamusea, “Aai mukúlu, reka ta nkataahe taáta wiitu.”
60 Yéesu akamusea, “Reka vaantu ˆvaakwya vataahe vaantu ˆvaakwya viivaavo, maa kaa, weewe doma ukavariyule Utemi wa Mululungu.”
61 Muuntu wiingi akamusea Yéesu, “Aai mukúlu, kukutuuba ndiri, maa kaa, reka ta nkavasee vaantu va kaayii kwaani nasúukiirye.”
62 Maa kaa, Yéesu akamusea, “Koonį muuntu yoyoosi aándire rima, maa kei indoolaanga kiri nyuma, uwo si asaakwa Utemii wa Mululungu tuku.”

10

Yéesu Yoovatuma Vapooji Makumi Mufungati na Vaviri

1 Ayo ˆyakalooke, Yéesu Mweenevyoosi akavasaawula vapooji viingi makumi mufungati na vaviri (72), maa akavatuma vaviriviri. Voovo vakalongoola na kira múuji na kira haantu ˆasaakáa tamanya yeeye mweeneevyo.
2 Yéesu akavasea, “Viintu vyo chwa ni foo viri, maa kaa, vachwi ni vake. Sa jeyyo, muloombi Mweenevyoosi wo chwa, atume vachwi, na iwundii raachwe ro chwa.
3 Haaha tamanyi, na mutaange ni vatuma niise nyuunyu ja vaana va muundi kati na kati ya mbuuji.
4 Sumuli mpía tuku, mufuko wo kiinjira tuku, baa viráatu vya kaviri tuku. Mpiindi ˆmuri njirii, kari mundoololoosha ko luumbya vaantu tuku.
5 Nyuumba yoyoosi ˆmuri kiingira, valuumbyi jei, ‘Mwiikalo muuja uve nyuumbii ihi!’

✡ **9:54** Laanga 2 Vatemi 1:10, 12, 14.

6 Koonɨ mwiikalo muuja urɨ na mweenenyuumba, mwiikalo waanyu muuja kiikala urɨ ne. Maa kaa, koonɨ mweenenyuumba sɨ yoovahokera na mwiikalo muuja, mwiikalo waanyu muuja hɨnduka urɨ na kurɨ nyuunyu.
7 Ikali nyuumba yɨɨyo ɨmwɨ, kunu moorya no nywa kɨra ˆcheene mooheewa. Sa mutumami ɨɨma neeja kurɨhwa marɨho yaachwe. Kusaamasaama fuma nyuumba ɨhɨ fuuru ɨra tuku.
8 Koonɨ mwɨɨngɨire múuji umwɨ na vaantu va múuji uwo vavateengiirye na cheeru, iryi vyóorya ˆviri vɨɨkwa mbere yaanyu.
9 Valwɨɨrɨ ˆvarɨ múujii uwo vahoryi na muvasee, ‘Utemi wa Mululungu wafíkire kurɨ nyuunyu.’
10 Maa kaa, múuji wowoosi ˆmurɨ kɨingɨra maa vasiite kuvateengya, looki, na mutamanye na njirii ja uwo múuji musee jei,
11 ‘Baa marurɨ ya múuji waanyu ˆmeene yanámatɨɨre majewii yiiswi, tayakónkomire,* kuvalɨma kutu uvɨ waanyu. Maa kaa, taangi Utemi wa Mululungu wafíkire kurɨ nyuunyu.’
12 Nɨ vawyɨɨra niise, siku ɨyo, kuva viri pwee kwa múuji wa Sodóoma kulookya múuji uwo.✡

Marema kwa Míiji ˆIrɨ Siita Valanduka (Matáayo 11:20-24)

13 Mpolaɨ múuji wa Korasíini! Mpolaɨ ituri ra Besaída! Sa ngaarɨ myuujíisa ˆyatúmamirwe kwaanyu, ngaarɨ yatumamwa míiji ya Tíiro na Sidóoni, ngaarɨ vamuvalandukɨra Mululungu kalɨ vii, ko kiivɨkɨra magunía no kiihaka mavu.
14 Maa kaa, siku ɨra yo lamurɨrwa vaantu voosi, kuva ɨrɨ pwee kwa vaantu va míiji ya Tíiro na Sidóoni kulookya nyuunyu.
15 Naanyu vaantu va múuji wa Kaperenáumu, eri, kiinulwa murɨ fuuru kurumwii wuu? Aka tuku! Kiimiriwa murɨ fuuru Ntarii.
16 Muuntu ˆavatéereraa nyuunyu, aantéereraa niini. Na ˆavasíitaa nyuunyu, aansíitaa niini. Kei muuntu ˆaansíitaa niini, amusíitaa Mululungu na yeeye aantuma.”

Vapooji Makumi Mufungatɨ na Vavɨrɨ Voohinduka

17 Vara vapooji makumi mufungatɨ na vavɨrɨ (72) ˆvakahinduke, vakamuwyɨɨra Yéesu na cheeru voosea, “Aaɨ mukúlu, baa mirimu mɨvɨ tookiikibirya kwa irina raako na yootuteera!”
18 Yéesu akavasea, “Nɨjáa naroonáa Irimu roohangalamuka fuma kurumwii ja lulávo.
19 Laangi, navahɨɨre wiimiriri mweeri ya ura muvɨ kwa kɨra kɨintu. Kwa ngururu ijo, lwaata mweende njoka na ingi, kei kusiina kɨintu ˆkɨrɨ vatamikya tuku.
20 Baa neembe nɨ jeyyo, kuvyeendi sa viintu mirimu mɨvɨ yoovateera tuku, maa kaa, vyeendi sa viintu marina yaanyu yaándikirwe kurumwii.”

Yéesu Yoova na Cheeru (Matáayo 11:25-27; 13:16-17)

21 Mpɨindɨ ɨ’ira, Yéesu kunu avyeéndire munumuunu kwa ngururu ja Mutima Muuja, maa akasea, “Nookuduumba ee Taáta, Mweenevyoosi wa kurumu na ɨsɨ, sa masáare aya uvavisa vara ˆvarɨ na tooti na miryuungu, maa kaa, ukavakunukurɨra vadúúdi. Kɨkomi Taáta, ivyo noo vyakweerya mutima.”
22 Kei akasea, “Taáta waanɨ aankwáatiirye viintu vyoosi. ˆMweene amumányire Mwaana nɨ Taáta vii. Kusiina wɨingɨ tuku. Kei ˆmweene

* **10:11** ***tayakónkomire:*** Laanga ***konkoma marurɨ*** Utamanulii wa Masáare na Kɨlaangi. ✡ **10:12** Laanga Ncholo 19:1-29.

amʉmányire Taáta nɨ Mwaana vii, na mʉʉntʉ yoyoosi ˆmweene Mwaana arɨ saaka kʉmʉkʉnʉkʉrɨra.”
23 Aho, Yéesu akavavalandʉkɨra vapooji vaachwe, akalʉʉsɨka na vooveene vii kijiraawii, akavasea, “Yatalariwa miiso aya ˆyookoona masáare aya!
24 Nɨ vawyɨɨra niise, valáali na mʉtwe ˆvarɨ foo na vatemi vajáa vatɨɨte mpɨɨma yo koona aya ˆmookoona nyuunyu, maa kaa, sɨ vayoona tʉkʉ. Kei, vajáa vatɨɨte mpɨɨma yo teera ˆmeene mooteera nyuunyu, maa kaa, sɨ vayateera tʉkʉ.”

Lusímo lwa Mʉsamaría Mʉʉja

25 Mpɨɨndɨ ijo, mukiindya wa Miiro ya Mʉlʉʉngʉ akɨɨma, maa akamuurya Yéesu ko mʉyera, akasea, “Mukiindya, che ndɨrɨ bweeyya sa mpokere nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero?”
26 Yéesu akamʉsea, “Miiro ya Mʉlʉʉngʉ joolɨ yalʉʉsa? Che ʉsómaa weewe aho?”
27 Ʉra mukiindya wa Miiro akamʉsea Yéesu, “Vyaandɨkwa jei, ‘Mweende IJʊvA Mʉlʉʉngʉ waako, na mʉtɨma waako woosi, na nkaasʉ yaako yoosi, na ngururu jaako joosi, na mʉryʉʉngʉ waako woosi.’✡ Kei, ‘Ʉmweende mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo.’✡”
28 Yéesu akamʉsea, “Wuúyiirye vyoovyo, bweeyya jeyyo, naawe turya ʉrɨ nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.”
29 Ʉra mukiindya wa Miiro asaakáa kiiyonekya kɨkomi yeeye nɨ mʉwoloki. Sa jeyyo akamuurya Yéesu kei yoosea, “Ha mwiiwaanɨ nɨ ani?”
30 Yéesu akamʉsea, “Mʉʉntʉ ʉmwɨ agiritáa fuma Yerusaléemu yoodoma na múujii wa Yeríiko. Njirii akakɨɨmɨrɨrwa nɨ viívi. Vakamufumya ɨngo jaachwe, vakamʉvaa mpaka vakamʉtamikya, vakamʉreka aséngerɨɨre kukwya.
31 Haaha ɨkava ja baháati, mweeneɨsɨ ʉmwɨ wa Ijʉva alookáa na ɨra njɨra. ˆAkamoone, akakengeeja na ivarwii, maa akiilookera.
32 Viivyo, Mʉláawi ʉmwɨ ne alookáa na aho. ˆAkamoone ʉra mʉʉntʉ ˆajáa atámikiiwe, ne akakengeeja nɨ ivarwii, maa akiilookera.
33 Maa kaa, Mʉsamaría ʉmwɨ ne akeráa njɨra, akatweera na ɨra njɨra. ˆAkamoone ʉra mʉʉntʉ ˆajáa atámikiiwe, maa akamoonera mbavariri.
34 Akamʉseeserera, akamooyya njʉʉma jaachwe na diváai, maa akamʉhaka makuta. Akajichuunga njʉʉma jaachwe na ntaamɨ, maa akamwaambukya ndákwii yaachwe. Aho, akamʉtwaala fʉʉrʉ nyuumbii ya vayeni na akava yoomʉlaangirirya.
35 Sikʉ ya kavɨrɨ yaachwe, akatoola mpía ja dináari ivɨrɨ, akamʉheera mweenenyuumba ya vayeni, maa akamʉsea, ‘Mʉlaangirirye ʉhʉ mʉʉntʉ. Koonɨ iji jasírire na woóngeriirye mpía jɨɨngɨ so mʉlawurya, ˆndɨrɨ hɨndʉka kʉrɨha ndɨrɨ.’ ”
36 Aho, maa Yéesu akamuurya ʉra mukiindya wa Miiro, “Kati ya ava vatatʉ nɨ ani noo mwiiwaachwe† wa ʉra mʉʉntʉ ˆajáa akɨɨmɨrɨrwa akatamikiwa nɨ viívi?”
37 Ʉra mukiindya wa Miiro akasea, “Nɨ ʉra ˆamʉlaanga na riiso ra wʉʉja.” Aho, maa Yéesu akamʉsea, “Doma, naawe ʉkabweeyye viivyo.”

Yéesu Kaayii Kwaala Maárita na Maríia

✡ **10:27** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 6:5. ✡ **10:27** Laanga Valáawi 19:18. † **10:36** ***mwiiwaachwe:*** Aha Yéesu sɨ alʉʉsa isáare mwiiwaako ja mʉʉntʉ ˆiíkalaa heehi ne tʉkʉ. Kirɨ vyoova jeyyo, Yéesu asea mwiiwaachwe, isáare iwarɨwarɨ. Sa jeyyo, mustáarii ʉhʉ, ***mwiiwaachwe***nɨ baa Mʉsamaría, mʉʉntʉ wa nkolo ˆyasʉʉlwasʉʉlwa nɨ Vayahúudi.

38 Yéesu na vapooji vaachwe vakakwaata njira, maa vakiingira iturii rimwi. Aho, maa muuntu muki umwi ˆasewáa Maárita akamuteengya na kaayii kwaachwe.
39 Maárita ajáa atiite mudúúdi waachwe ˆasewáa Maríia. Yeeye ajáa iikala mawulwii ya Yéesu Mweenevyoosi kunu yoomuteerera.
40 Maa kaa, Maárita ajuuwikáa na mirimo ˆiri foo yo muteengya muyeni. Sa jeyyo, akadoma na kuri Yéesu, maa akamusea, “Mweenevyoosi, si wookoona ni vyaviiha viintu uhu mudúúdi waani ˆyookuundekera mirimo yoosi niimweene tuku wuu? Haaha muwyiire aanyambire.”
41 Maa kaa, Yéesu Mweenevyoosi akamusea, “Maárita, Maárita, sa che woojuuwika na wookoofa sa viintu ˆviri foo?
42 Kiintu ˆchoosaakwa ni kimudu vii. Maríia asáawiire kiintu ˆchabooha, na kusiina muuntu ˆari daha kukiseyya kuri yeeye tuku.”

11

Yéesu Yookiindya Kumuloomba Muluungu (Matáayo 6:9-13; 7:7-11)

1 Siku imwi, Yéesu ajáa haantu hamwi yoomuloomba Muluungu. ˆAkahumule, maa umwi wa vatumwi vaachwe akamusea, “Aai mukúlu, tukiindye baa suusu kumuloomba Muluungu ja viintu Yooháani Mubatisáaji ˆavakiindya vatumwi vaachwe.”
2 Yéesu akavasea, “Mpiindi ˆmoomuloomba Muluungu, muluuse jei,
‘Taáta [wiitu wa kurumwii,]
irina raako ribweeyyiriwe nkongojima,
utemi waako wuuje.
[ˆMeene woosaaka yatumamwe aha weerwii,
yatumamwe ja ˆvyeene yatúmamwaa uko kurumwii.]
3 Utuheere chóorya chiitu cha kira siiku.
4 Utusee uvi wiitu wasírire,
ja ˆvyeene suusu tavaséaa vara ˆvatuhonerya uvi waavo wasírire.
Kuturekera twiingire na mutehwii tuku,
[maa kaa, utulamurirye na ura Muvi.]’ ”
5 Aho, maa Yéesu akavasea, “Hooni iririkani, kooni umwi waanyu adómire na kwa kijeengi chaachwe nuuchiku kati, maa amusee kijeengi chaachwe, ‘Aai kijeengi, hooni nkopesha mikáate itatu.
6 Amwaari kijeengi chaani yookera njira alúumbiirye uchiku uhu, na niini nsiina kiintu cho muheera tuku.’
7 Maa kaa, ura ˆari nyuumbii amusee, ‘Reka kuunjuuwa, nachúungire muryaango! Kei, niini na vaana vaani tahúmwiire laala. Si ndiri kiinuka nikuheere chóorya tuku.’
8 Ni vawyiira niise, kooni muuntu uwo atúubire loomba, kijeengi chaachwe kiinuka ari na amuheere kira ˆyoosaaka. Si ari bweeyya jeyyo sa viintu ni kijeengi chaachwe tuku, maa kaa, sa viintu atúubire loomba.
9 Sa jeyyo, ni vawyiira niise, loombi, naanyu heewa muri, saakiri, naanyu turya muri, luumbyi muryaangwii, naanyu yuurirwa muri.
10 Sa kira ˆalóombaa, ahéewaa na ura ˆasáakiraa, atúryaa na ura ˆalúumbyaa muryaangwii, ayúurirwaa.
11 Eri, kwatiite umwi waanyu nyuunyu vala taáta mwaana waachwe ˆari muloomba soompa, amuheere njoka wuu?
12 Baku kei kooni amulóombire ii, amuheere ingi wuu?
13 Haaha kooni nyuunyu baa neembe muri vavi mumányire kuvaheera vaana vaanyu viintu ˆvyabooha, ha Taáta waanyu wa kurumwii si ari

bweeyya vyabooha kulookya ivyo vyaanyu ko vaheera Mutima Muuja vara ˆvoomuloomba tuku wuu?”

Yéesu na Belisebúuri
(Matáayo 12:22-30; Maáriki 3:22-27)

14 Siku imwi, Yéesu akibiryáa murimu muvi fuma kwa kimumu umwi. Uwo murimu ˆukakibiriwe, maa ura muuntu akaanda luusika. Aho, ira mpuka ya vaantu vajáa hara vakahwaalala.
15 Maa kaa, vamwi va vaantu ˆvajáa aho vakasea, “Yookibirya murimu mivi kwa ngururu ja Belisebúuri, noo kusea Irimu.”
16 Vaantu viingi novo vamuyeráa ko muloomba avalaire isháara fuma kurumwii.
17 Maa kaa, Yéesu kunu yootaanga miiririkano yaavo, akavasea, “Utemi wowoosi kooni wiigávire haviri kwiilwa woowo kwa woowo, utemi uwo, si uri luunga tuku. Kei, kooni vaantu va lukolo lumwi viigávire, lukolo ulo, si luri luunga tuku.
18 Haaha kooni Irimu riigávire haviri, utemi waachwe jooli uri luunga? Ni luusa niise jeyyo sa nyuunyu moosea, nooseyya murimu mivi kwa ngururu ja Belisebúuri.
19 Ha de haaha kooni nookibirya murimu mivi kwa luviro lwa Belisebúuri, ha vaantu vaanyu ni kwa luviro lwa ani vakíbiryaa murimu mivi? Sa jeyyo, avo kuvalamuriira vari nyuunyu.
20 Maa kaa, kooni niini nookibirya murimu mivi kwa luviro lwa Mululungu, taangi haaha Utemi wa Mululungu wafíkire kuri nyuunyu.
21 Mpiindi muuntu ˆari na ngururu iichúungiriire mata yaachwe kulaangirirya nyuumba yaachwe, máari jaachwe ni nkaasu jiri.
22 Maa kaa, muuntu wiingi ˆari na ngururu kulookya yeeye kooni amukíimiriire na amusíindire, muhoka ari mata yaachwe yoosi yara ˆiiláangyaa na nyahira ari máari joosi, maa asumule.
23 Muuntu yoyoosi ura si ˆari ivarwii raani, uwo ni muvi waani. Kei, ura si ˆajíingaa hamwi na niini, apálaa.

Lusímo lwa Muuntu ˆAri na Murimu Muvi
(Matáayo 12:43-45)

24 Mpiindi murimu muvi ˆuri fuma kwa muuntu, wadómaa na isi ya ibaláángwii kura ˆkusiina maaji noo saakira haantu ho humulukira. Na ˆuri siindwa kuhoona aho haantu ho humulukira, sea uri, ‘Hinduka ndiri na nyuumbii kwaani haantu ˆnafuma.’
25 ˆUri hinduka, washáanaa ira nyuumba yafyáahiirwe no haambwa vya-booha.
26 Jeyyo, uwo murimu muvi wadómaa noo sumula viivaachwe mufungati, vavi kulookya woowo. Aho, iyo murimu yiíngiraa kwa uwo muuntu na yiíkalaa aho. Uwo muuntu asáambukirwaa kulookya vya ncholo.”

Kuvyeenda kwa Kimáári

27 Mpiindi Yéesu ˆalusáa ayo masáare, muuntu muki umwi ˆajáa aho mpukii ya vaantu, akatula isóso yoosea, “Yatalariwa inda ˆyakuvyaala na masuusu ˆwoonka!”
28 Maa kaa, Yéesu akamusea, “Vatalariwa munumuunu vara ˆvaritéeraa no rituuba isáare ra Mululungu.”

Vaantu Voosaaka Valairwe Isháara
(Matáayo 12:38-42; Maáriki 8:12)

29 Mpiindi mpuka ya vaantu ˆyatuubáa kiingika, maa Yéesu akatuuba kindya yoosea, “Ihi mbyaala ni mbi, yoosaaka yoonekiwe isháara, si iri heewa isháara yoyoosi tuku, maa kaa, ira ya Yóona muláali na mutwe.
30 Sa ja viintu Yóona ˆaava isháara kwa Vaninaawi, noo ˆvyeene Mwaana wa Muuntu aruuva kwa mbyaala ihi.
31 Siku ya ulamu mutemi muki wa isi ya saame kiima ari na vaantu va mbyaala ihi, ne luusa ari irya. Sa yeeye ajáa avaa njira fuma isi ya kuli munumuunu, akuuja joo teerera tooti ja mutemi Solomóoni.✡ Haaha aha amwaari mukúúlu kulookya Solomóoni.
32 Kei, siku ya ulamu vaantu va Ninaawi kiima vari na vaantu va ihi mbyaala, novo luusa vari irya. Sa Vaninaawi ˆvakateere uvariyuli wa Yóona, vavalanduka fuma uvii waavo, na aha amwaari mukúúlu kulookya Yóona!✡

Kiweeru cha Muviri
(Matáayo 5:15; 6:22-23)

33 Kusiina muuntu ˆakórereryaa kimuri, maa akakivііka haantu ˆhiivisa tuku au akakikunikirira na nyiingu ya kweenga tuku. Kiri vyoova jeyyo, kimuri ni kyaángwii chavііkwaa, sa vara ˆvookiingira voone kiweeru.
34 Riiso ni kimuri cha muviri waako. Kooni riiso riri nkaasu, muviri waako woosi wamema kiweeru. Maa kaa, kooni riiso raako rasaambuka, muviri waako wamema kilwiirya.
35 Haaha ulaange neeja, kiweeru ˆuri nocho kari ji kive kilwiirya tuku.
36 Haaha kooni muviri waako woosi uri na kiweeru baa kusiina haantu ˆhari na kilwiirya tuku, muviri waako woosi watiite kiweeru ja viintu kimuri ˆchakumúrikiraa na kiweeru chaachwe.”

Yéesu Yoovadalavya Mafarisáayo na Vakiindya va Miiro
(Matáayo 23:1-36; Maáriki 12:38-40)

37 Yéesu ˆakamarikirye luusa ayo masáare, maa Mufarisáayo umwi akamuteengya noo rya chákurya kaayii kwaachwe. Yéesu akatamanya, akiingira maa akiikala méesii kurya chákurya.
38 Uwo Mufarisáayo ˆakamoone Yéesu yoorya baa kooyya mikono ja ˆvyeene tuuva jasea tuku, akahwaalala maatuku vii.
39 Aho, maa Yéesu Mweenevyoosi akamusea, “Nyuunyu Mafarisáayo musúuntaa nduvo na saháani kwa weerwii vii, maa kaa, mitimii yaanyu mwamema kunyahira máari na uvi.
40 Nyuunyu muri vahoho! Eri, si mootaanga ura ˆuumba weerwii si noo ˆuumba isii tuku wuu?
41 Vaambiriryi vakiva ko mitima yaanyu yoosi, na viintu vyiingi vyoosi booha viri kwaanyu.
42 Ni mpolai nyuunyu Mafarisáayo! Nyuunyu mutóolaa iluundu rimwi ra maluundu ikimi baa vira viintu viduudi, baa ja mbowa ja masaambi na viintu ˆvibwéeyyaa chóorya kinyukire. Maa kaa, si mukwáatyaa uwoloki na kweenda kwa Muluungu tuku. Mwasaakwa mutumame aya na baa kei, kari mureke aya yiingi tuku.
43 Ni mpolai kuri nyuunyu Mafarisáayo, sa mweenda kiikala machuumbii ya mbere masinagóogii na kuluumbiwa kwa nyemi sóokwii!
44 Ni mpolai kwaanyu sa mwiifwііne na mbiriira ˆjisiina aláama, na vaantu vayéendaa mweeri yaachwe baa taanga tuku!”
45 Aho, maa umwi wa vakiindya va Miiro akamusea Yéesu, “Mukiindya, ayo ulúusire ni kituki. Baa suusu vakiindya va Miiro ututúkiire.”

✡ **11:31** Laanga 1 Vatemi 10:1-13; 2 Masáare ya Mpiindi 9:1-12. ✡ **11:32** Laanga Yóona 3:5.

46 Yéesu akamʉsea, “Mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro! Nyuunyu mwiitíikyaa vaantʉ miriwa ˆyarutaha sɨ ˆvarɨ daha kwiitɨika, maa kaa, kʉmba nyuunyu veeneevyo sɨ mʉvaámbiriryaa baa nɨ imaamba vii tʉkʉ.
47 Mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu, sa mwajéengereraa mbɨrííra ja valáali na mʉtwe, vara ˆvʉʉlawa nɨ vala baaba waanyu!
48 Jeyyo, nyuunyu moónekyaa mwaruma yara vala baaba waanyu ˆvatʉmama. Voovo vavʉláa valáali na mʉtwe, na nyuunyu moovajeengera mbɨrííra avo valáali na mʉtwe.
49 Ɨkɨ noo kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆalʉʉsa kwa tooti yaachwe, ‘Laanga, vatʉma ndɨrɨ valáali na mʉtwe na vatumwi na kwaavo, maa kaa, vamwɨ kʉvʉʉlaa varɨ na vɨingɨ kʉvaturikirya varɨ.’
50 Haaha, vaantʉ va mbyaala ɨhɨ lamʉrɨrwa varɨ sa sakami ya valáali na mʉtwe voosi, ɨra ˆyiitwa keende weerʉ ˆyʉʉmbwa,
51 kwaandɨra sakami ya Abéeli, mpaka sakami ya Sakaría, ʉra ˆʉʉlaɨrwa katɨ na katɨ ya masabáahʉ na Haantʉ Haaja. Kɨkomi noovawyɨira vaantʉ va mbyaala ɨhɨ lamʉrɨrwa varɨ kwa ayo yoosi.
52 Mpolaɨ nyuunyu vakiindya va Miiro! Nyuunyu mʉtúʉnɨkaa njɨra ya vaantʉ yo mʉtaanga Mʉlʉʉngʉ. Nyuunyu sɨ mwɨipata tʉkʉ, kei vara ˆvoosaaka kwɨipata nyuunyu mʉvakítiraa.”
53 Yéesu ˆakafume kaayii kwa ʉra Mʉfarisáayo, maa vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakaanda hʉʉmba na vakaanda kumuurya masáare ˆyarɨ foo.
54 Vasaakáa vamʉtee kwa masáare yaachwe sa vapate kɨmwɨ cho musitakirya.

12

ʉkweembi
(Matáayo 10:26-27)

1 Mpɨindɨ ijo, iyɨimbɨ ra vaantʉ mayana na mayana vajáa viijiinga fʉʉrʉ vandookiilwaatɨrɨra, kʉnʉ voomʉteerera Yéesu. Yéesu akaanda ta lʉʉsɨka na vapooji vaachwe yoovasea, “Laangi neeja, mʉnehe ʉsasɨ wa Mafarisáayo, noo kʉsea ʉkweembi.
2 Kusiina isáare ˆrakʉnɨkɨrɨrwa sɨ ˆrɨrɨ kʉnʉkʉlwa tʉkʉ, na kusiina isáare ˆraviswa, sɨ ˆrɨrɨ taangwa tʉkʉ.
3 Sa jeyyo, roroosi ˆmwarɨvariyʉla kilwiiryii, teerwa rɨrɨ kɨweerwii, na roroosi ˆmwarɨhweeha mberii, variyʉlwa rɨrɨ italii.

Mʉlʉʉngʉ vii noo wo Koofa
(Matáayo 10:28-31)

4 Nɨ vawyɨira niise nyuunyu vijeengi vyaanɨ, koofi vara ˆvʉúlaa mʉvɨrɨ vii tʉkʉ, na ivyo viri looka sɨ varɨ daha tʉmama chochoosi ˆkɨrɨ lookya ivyo tʉkʉ.
5 Maa kaa, nɨinɨ kʉvawyɨira ndɨrɨ wo moofa. Ofi Mʉlʉʉngʉ. Yeeye ˆarɨ hʉmʉla kʉsʉmʉla mʉtɨma wa mʉʉntʉ, atɨite wiimiriri wo mʉfweitɨra na mootwii wa Jehénamu. Hɨi, noovawyɨira moofi ʉhʉ.
6 Eri, seese isaano sɨ jiváwaa iyoombe magwáare yavɨrɨ tʉkʉ wʉʉ? Baa neembe nɨ ndee nduudi, kwa Mʉlʉʉngʉ sɨ ɨrɨ rimiriwa baa ɨmwɨ vii tʉkʉ.
7 Kɨkomi, njwɨirɨ ˆjiri mitwii yaanyu javalwa joosi. Sa jeyyo koofi tʉkʉ, nyuunyu mʉrɨ va iyoombe ikʉʉlʉ kʉlookya seese ˆjiri foo.

Kʉmʉvariyʉla Yéesu Mbere ja Vaantʉ
(Matáayo 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

8 Nɨ vawyɨira niise, yoyoosi ˆarɨ kuunduma, noo kʉsea, kʉʉndʉʉsɨkɨra nɨinɨ mbere ja vaantʉ, Mwaana wa Mʉʉntʉ ne muruma arɨ mbere ja Mʉlʉʉngʉ na mirimʉ yaachwe miija.

9 Maa kaa, ˆarɨ sea sɨ aamányire mbere ja vaantʉ tʉkʉ, Mwaana wa Mʉʉntʉ
ne sea arɨ sɨ amʉmányire tʉkʉ mbere ya mirimʉ miija ya Mʉlʉʉngʉ.
10 Na kɨra mʉʉntʉ ˆarɨ mʉkɨɨkana Mwaana wa Mʉʉntʉ, ʉvɨ waachwe sewa
ʉrɨ wasírire, maa kaa, ˆarɨ mʉhɨɨntɨkɨraMʉtɨma Mʉʉja sɨ arɨ sewa ʉvɨ waachwe
wasírire tʉkʉ.
11 Mpɨɨndɨ ˆvarɨ vatwaala na masinagóogii, mbere ja vakúúlʉ na mbere ja
viimiriri, karɨ mwiítweetyaa joolɨ ˆmʉrɨ lʉʉsa au joolɨ ˆmʉrɨ kuuyirya tʉkʉ,
12 sa Mʉtɨma Mʉʉja mpɨɨndɨ jiijo vakiindya arɨ kɨra ˆmwasaakwa mʉlʉʉse."

Lusímo lwa Musúngaati Mʉhoho

13 Mʉʉntʉ ʉmwɨ fuma aho mpukii ya vaantʉ vara ˆvamʉteereráa, akamʉsea
Yéesu, "Mukiindya, mʉsee mʉndʉʉ waanɨ aangavɨre viintʉ vya ʉpaari
ˆtarekerwa nɨ taáta wiitʉ."
14 Yéesu akamʉsea, "Aaɨ, nɨ ani aanvíikire nɨɨnɨ nɨve mʉlamuli au mʉgavi wa
ʉpaari waanyu?"
15 Aho, maa Yéesu akavasea, "Laangi neeja! Mwɨɨme kʉlɨ na kʉdɨɨra
kwiikinkima koosi, sa nkaasʉ ya mʉʉntʉ sɨ ifúmaa kʉrɨ viintʉ vyaachwe ˆviri
foo ˆatɨɨte tʉkʉ."
16 Maa Yéesu akavavaɨra lusímo ʉlʉ, "Kwajáa kwatɨɨte musúngaati ʉmwɨ ˆajáa
na iwʉnda. Aho iwundii kwaachwe, viintʉ vyakwaatáa mʉnʉmʉʉnʉ.
17 Sa jeyyo, ʉwo musúngaati akiiyurya mutimii waachwe, 'Joolɨ ndɨrɨ
bweeyya? Ha de amwɨ nsiina haantʉ ho vivɨɨka viintʉ vyaanɨ ˆnaachwa tʉkʉ?'
18 Aho, maa ʉwo musúngaati akasea, 'Jei noo viintʉ ˆndɨrɨ bweeyya, vaa
ndɨrɨ madong'a yaanɨ yoosi, maa njeenge yɨɨngɨ makʉlʉkʉʉlʉ. Aho, noo
kʉʉntʉ ndɨrɨ vɨɨka viintʉ vyoosi ˆndɨrɨ kuchwa na viintʉ vyɨɨngɨ vyoosi.'
19 Aho, noo ndɨrɨ sea, 'Ee mʉtɨma waanɨ, watɨɨte viintʉ ˆvyabooha ˆviri foo
ˆwiivɨɨkɨra kwa myaaka ˆɨrɨ foo. Hʉmʉlʉka, urye, unywe, na uvyeende.'
20 Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ akamʉsea, 'Weewe ʉrɨ mʉhoho! Uchikʉ wa isikʉ
nkaasʉ yaako yoosaakwa. Ha ivi viintʉ ˆwiivɨɨkɨra nɨ vya ani viri kʉva?'
21 Jeyyo, noo ˆvyeene viri kwa vaantʉ vara ˆvakunguula máari ja weerʉ,
vakareka kʉʉnga kwa Mʉlʉʉngʉ."

Kumwiilaangya Mʉlʉʉngʉ
(Matáayo 6:25-34)

22 Aho, maa Yéesu akavasea vapooji vaachwe, "Sa jeyyo reki koofa sa
nkaasʉ ya mɨvɨrɨ yaanyu, che mʉrɨ kurya, au sa mɨvɨrɨ yaanyu, che mʉrɨ
kiivɨkɨra.
23 Sa nkaasʉ nɨ mweeri ɨrɨ ya chóorya na mʉvɨrɨ nɨ kʉlookya ɨngo.
24 Laangi makʉúngʉlʉ! Yooyo sɨ yaháandaa tʉkʉ baa kei sɨ ya chwíjaa tʉkʉ,
yasiina madong'a tʉkʉ. Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ ayaríishaa. Kwa Mʉlʉʉngʉ,
nyuunyu nɨ mweeri ya ndee mʉrɨ.
25 Nɨ ani kʉrɨ nyuunyu so manyɨka kwaachwe ifaanaa oongererye nkaasʉ
yaachwe kwa sáa baa ɨmwɨ vii?
26 Ha de haaha koonɨ sɨ mʉrɨ daha kʉtʉmama baa isáare iduudi ja ɨrɨ, sa che
mookoofa sa aya yɨɨngɨ?
27 Laangi malʉva ˆvyeene yakúlaa. Yooyo sɨ yatúmamaa baa kei sɨ
yachúmaa ɨngo jaavo tʉkʉ. Kɨkomi noovawyɨɨra, baa mʉtemi Solomóoni na
nkongojima yaachwe yoosi, sɨ arwɨɨkwa vyabooha ja rɨmwɨ ra malʉva ayo
tʉkʉ.
28 Ha de koonɨ Mʉlʉʉngʉ ayarwíikaa masaambɨ ya iwundii aya ˆyavíjaa isikʉ
na lomʉtóondo yakafweitɨrwa na iviivii, sɨ arɨ varwɨɨka nyuunyu kʉlookya
ayo tʉkʉ wʉʉ? Eri, sa che mumurúmaa kiduudi jei?

29 Haaha reki kwiitweetya, che mʉrɨ kurya au che mʉrɨ kʉnywa. Koofi tʉkʉ
sa viintʉ ivi.
30 Vaantʉ sɨ ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ noo viitwéetyaa sa viintʉ ivi vyoosi.
Maa kaa, kʉrɨ nyuunyu Taáta waanyu amányire visaaka mwiise.
31 Haaha, saakiri Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ na ivyo vyoosi heewa mʉrɨ ko koon-
gereriwa.

Usúngaati wa Kurumwii (Matáayo 6:19-21)

32 Reki kwiitweetya nyuunyu mpuka nduudi, sa Taáta waanyu oona nɨ
kɨɨntʉ ˆchabooha kʉvaheera nyuunyu Ʉtemi waachwe.
33 Vai iyoombe máari jaanyu mʉkavaheere vakɨva. Ibweeyyiryi mifuko ya
mpía sɨ ˆɨsákahalaa, noo kʉsea, kʉvɨɨka máari ya kɨkomi ya mberii kurumwii.
Ʉko kusiina mwiívi ˆaséngereraa tʉkʉ na mbuuvu ˆjiríjaa ɨngo tʉkʉ.
34 Sa kʉʉntʉ ˆkʉrɨ máari yaako ya kɨkomi ya mberii, noo kʉʉntʉ mʉtɨma
waako ˆʉrɨ.

Kwɨɨma Neeja

35 Kɨra siikʉ mʉndoolaarɨra ndɨrɨ kʉtʉmama mʉrɨmo, na vimʉrɨ vyaanyu
vive vikóriire.
36 Mʉve ja vatʉmami vara ˆvoomʉwoojera mweenenyuumba waavo
atámiinye na ngovii ya ilóola, sa mpɨɨndɨ ˆarɨ fika vii vamʉyʉʉrɨre.
37 Vatalariwa vara vatʉmami ˆveene varɨ shaanwa nɨ mweenenyuumba
waavo vookeesha mpɨɨndɨ ˆarɨ kʉʉja. Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, kwiivɨkɨra arɨ sa
avatʉmamɨre, yeeye vaseeserya arɨ chákurya varye.
38 Vatalariwa vatʉmami avo, mweenenyuumba waavo koonɨ avashíhɨɨne
varɨ miiso voomʉwoojera, baa koonɨ uújire nuuchikʉ katɨ, au namuyiingʉ.
39 Taangi neeja masáare aya, mweenenyuumba ngaarɨ ajáa ataanga
mpɨɨndɨ ˆng'eene mwiívi arɨ kʉʉja, ngaarɨ sɨ areka nyuumba yaachwe ɨbokwe
tʉkʉ.
40 Baa nyuunyu moosaakwa mʉve mwɨímɨre neeja mpɨɨndɨ joosi, sa
Mwaana wa Mʉʉntʉ kʉʉja arɨ mpɨɨndɨ sɨ ˆmookoona kʉʉja arɨ."

Mʉtʉmami Mʉʉja na Mʉtʉmami Mʉvɨ (Matáayo 24:45-51)

41 Aho, maa Peéteri akamuurya, "Mʉkúlʉ, lusímo ʉlʉ nɨ suusu vii
wootuwyɨɨra bakʉ vaantʉ voosi?"
42 Mweenevyoosi akamʉsea, "Nɨ mwiimiriri arɨkwɨ noo ˆarɨ wo kiilaangiwa
na ˆarɨ na tooti? Kei, nɨ mʉtʉmami arɨkwɨ arɨ rekwa nɨ mweenenyuumba
waachwe avɨɨmɨrɨre viivaachwe na avaheere chóorya mpɨɨndɨ ˆjasaakwa,
maa mweenenyuumba akere njɨra?
43 Atalariwa mʉtʉmami ʉra mweenenyuumba waachwe ˆarɨ mʉshaana
yoobweeyya jeyyo, mpɨɨndɨ ˆarɨ hɨndʉka.
44 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, mweenenyuumba waachwe mʉvɨɨka arɨ ʉwo mwi-
imiriri ɨɨmɨrɨre viintʉ vyaachwe vyoosi vʉʉ.
45 Maa kaa, koonɨ ʉwo mwiimiriri iírɨrɨkɨɨne, 'Mweenenyuumba waanɨ
achérevire,' na aande kʉvavaa vara vatʉmami va kɨɨntʉ kɨlʉme na va kɨɨntʉ
kiki, kʉnʉ yoorya, no nywa, no reeva,
46 mweenenyuumba waachwe kʉʉja arɨ sikʉ ˆng'eene sɨ yookoona arɨ kʉʉja,
na sáa sɨ ˆɨɨmányire. Aho, Mweenenyuumba waachwe mʉtematema arɨ na
mʉvɨɨka arɨ hamwɨ na vara sɨ ˆvarɨ vookiilaangya.
47 Mʉtʉmami ʉra ˆamányire ˆcheene mweenenyuumba waachwe asáakaa,
maa kaa, akareka kwɨɨma neeja baa kei akareka tʉmama ja ˆvyeene ʉwo
mweenenyuumba waachwe eenda, laɨrwa arɨ ˆkɨrɨ mooto.

48 Maa kaa, mwiimiriri ʉra sɨ ˆamányire, ˆatúmamire yara ˆyɨɨma neeja kʉvawa, vawa arɨ kiduudi. Mʉʉntʉ ʉra ˆaheewa ˆviri foo, ʉwo atɨɨte noongwa ya ˆviri foo na ʉra ˆakwaatiwa mɨrɨmo ˆɨrɨ foo, saakwa ɨrɨ, ˆɨrɨ foo.

Yéesu Areeta Vaantʉ Kwiikera Ndʉʉ (Matáayo 10:34-36)

49 Nʉʉja na kʉrɨ weerʉ, sa nkorererye mooto. Nɨ vyaangʉ ngaarɨ waándire korera.
50 Maa kaa, natɨɨte uturikiri, ˆnoosaaka nturikiriwe na tuuba ndɨrɨ tʉrɨkɨra mʉnʉmʉʉnʉ mutimii waanɨ fʉʉrʉ uturikiri ʉwo ˆʉrɨ hʉmʉla.
51 Mukiisea nʉʉja na aha weerwii kʉreeta mwiikalo mʉʉja? Aka tʉkʉ, nareeta kwiikera!
52 Kwaandɨra haaha, nyuumba ˆɨrɨ na vaantʉ vasaano, kwiikera veende vatatʉ kwiiruta ndihi na vavɨrɨ na vavɨrɨ kwiiruta ndihi na vatatʉ.
53 Taáta kwiitoola eende na mwaana waachwe na mwaana kwiitoola eende na taáta waavo. Íyo kwiitoola eende na muhíínja waachwe, na muhíínja kwiitoola eende na íyo waavo. Íyo mʉkwɨ kwiitoola eende na muki wa mwaana waachwe, na muki wa mwaana kwiitoola eende na mʉkwɨ waachwe."

Kʉtaanga Mpɨɨndɨ (Matáayo 16:2-3)

54 Kei Yéesu akɨɨsea ɨra mpuka, "Koonɨ mwɨíne ichu raándukire ivaru ra ʉsweero hahara mʉséaa, 'Mbula vaa ɨrɨ,' noyo yaváa.
55 Na koonɨ mwɨíne mpeho yoowuva fuma saame, mwaséaa, 'Kʉva kʉrɨ na irʉtɨra,' na kɨkomi vyavíjaa jeyyo.
56 Nyuunyu vakweembi, mwamányire taanga viintʉ vya kurumu na vya weerʉ kwa ˆvyeene ko koonekana! Sa che moosiindwa taanga masáare aya ˆyootʉmamwa haaha?

Kwiiteerwa na Mʉvɨ Waako (Matáayo 5:25-26)

57 Sa che sɨ moolamʉla veeneevyo kɨɨntʉ cha ʉwoloki?
58 Mpɨɨndɨ ˆmʉrɨ njirii moodoma na balásii na mʉvɨ waako, mʉloombe iivae na mpʉʉlo chaangʉ mpɨɨndɨ ˆmʉkaarɨ njirii. Koonɨ sɨ ʉbwéeyyiirye jeyyo, kʉtwaala arɨ na balásii na ʉko mʉlamuli kʉkwaatya arɨ mɨkonwii ya mʉlʉkalʉka, ne kʉtwaala arɨ na mʉnyololwii na ngururu.
59 Kɨmaarɨ nookuwyɨɨra, sɨ ʉrɨ rekerwa ʉko tʉkʉ, mpaka ʉrɨhe mpoocho yo marikirirya."

13

Kʉvalandʉka au Kʉmalwa

1 Mpɨɨndɨ yɨɨyo, vaantʉ vamwɨ vajáa vamuwyɨɨra Yéesu masáare ya Vagaliláaya vamwɨ ˆveene Piláato ajáa avʉʉlaa mpɨɨndɨ ˆvamʉtooreráa Mʉlʉʉngʉ mpóryo.
2 Aho, maa Yéesu akavuurya, "Eri, mukiisea ava Vagaliláaya ˆvaakwya inkwya ɨhɨ, nɨ vavɨ vajáa kʉlookya Vagaliláaya vɨɨngɨ voosi vʉʉ wʉʉ?
3 Aka tʉkʉ! Noovawyɨɨra, koonɨ sɨ mʉválandukire fuma uvii waanyu, voosi sira mʉrɨ jeyyo!
4 Au vara ikimi na vanaanɨ (18) ˆveene valaarɨrwa nɨ mʉnáara vakakwya kʉra Siloáamu, nɨ kiisea mwiise nɨ vavɨ vajáa kʉlookya vaantʉ vɨɨngɨ voosi ˆveene viikaláa múujii wa Yerusaléemu wʉʉ?
5 Aka tʉkʉ! Noovawyɨɨra nyuunyu, koonɨ sɨ mʉválandukire fuma uvii waanyu, baa nyuunyu sira mʉrɨ viivyo!"

Lusímo lwa Mʉsaambu sɨ ˆUvíjaa na Ndɨ̈wa

6 Aho, maa Yéesu akavawyɨ̈ra lusímo ʉlʉ, “Mʉʉntʉ ʉmwɨ ajáa atɨ̈te mʉsaambu ˆwahaandwa iwundii raachwe ra sabíibu. Sikʉ ɨmwɨ akatamanya noo tʉʉnda saambu aho mʉsaambwii, maa kaa, sɨ ashaana saambu baa ɨmwɨ tʉkʉ.
7 Sa jeyyo akamʉsea mʉtʉmami wa iwundii raachwe, ‘Laanga, kwa myaaka ɨtatʉ nʉʉja noo tʉʉnda saambu ja mʉtɨ ʉhʉ, maa kaa, sɨ nɨnapata baa saambu ɨmwɨ vii tʉkʉ! Ʉkanye! Sa nɨ woosaambʉla iwʉnda vii!’
8 Ʉra mʉtʉmami wa iwundii akamʉsea, ‘Mʉkúlʉ, ʉreke ʉhʉ mwaaka kei, nɨɨnɨ kʉʉrɨmɨra ndɨrɨ na kʉʉvɨkɨra ndɨrɨ nchuúkuru.
9 Koonɨ ʉrɨ tʉʉnga saambu mwaaka ˆwookʉʉja, booha viri, koonɨ sɨ jeyyo wʉʉkanye.’”

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ Muki Sikʉ ya Sabáato

10 Sikʉ ɨmwɨ ya Sabáato, Yéesu akiindyáa sinagóogii ɨmwɨ.
11 Aho sinagóogii, kʉjáa kwatɨ̈te mʉʉntʉ muki ʉmwɨ, ˆajáa na murimʉ mʉvɨ. Ʉwo murimʉ mʉvɨ ʉjáa wamukukumarya na sɨ adaháa woloka tʉkʉ kwa myaaka ikimi na ɨnaanɨ (18).
12 Yéesu ˆakamoone, maa akamwaanɨrɨra yoosea, “Íyo, ʉrékɨ̈rwe nɨ ndwáala yaako!”
13 Aho, Yéesu akamʉvɨkɨra mɨkono yaachwe, na hahara akawoloka na akaanda kʉmʉbweeyyirya Mʉlʉʉngʉ nkongojima.
14 Maa kaa, mʉkúúlʉ wa sinagóogi akakalala sa viintʉ Yéesu ˆajáa amʉhóriirye ʉra mʉʉntʉ muki sikʉ ya Sabáato. Sa jeyyo, ʉra mʉkúúlʉ akavasea vaantʉ, “Júma yatɨ̈te sikʉ mʉsasatʉ jo tʉmama. Moosaakwa mʉndookʉʉja noo horiwa sikʉ ijo na sɨ sikʉ ya Sabáato tʉkʉ!”
15 Maa kaa, Mweenevyoosi akamʉsea, “Aka, nyuunyu vakweembi! Eri, nɨ ani sɨ ayúurɨraa ng’oombe jaachwe na ndákwi fuma waámii noo jitwaala noo nyweesha sikʉ ya Sabáato?
16 Ʉhʉ mʉʉntʉ muki nɨ mwaana wa Aburaháamu. Irimʉ ramuchuunga kwa myaaka ikimi na ɨnaanɨ. Eri, sɨ asaakwa arekerwe fuma mʉnyololwii sikʉ ya Sabáato tʉkʉ wʉʉ?”
17 Yéesu ˆakalʉʉse aya, vavɨ vaachwe vakakwaatwa nɨ soni, maa kaa, vaantʉ vakavyeenda sa masáare ˆyoohwaalarya ˆatʉmamáa.

Lusímo lwa Mpeke ya Haradáali
(Matáayo 13:31-32; Maáriki 4:30-32)

18 Aho, maa Yéesu akavuurya, “Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ wiifwɨ́ine na che? Nʉʉfwaanirirye na che?
19 Wiifwɨ́ine na mpeke nduudi ya haradáali ˆng’eene mʉʉntʉ atoola aka-haanda iwundii raachwe. Ɨyo mbeyʉ ɨkamera, ɨkava mʉtɨ na ndee jikajeenga vivururu matáampii yaachwe.”

Lusímo lwa Ʉsasɨ
(Matáayo 13:33)

20 Yéesu akavuurya kei, “Na che ndɨrɨ kʉʉfwaanirirya Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ?
21 Wiifwɨ́ine na ʉsasɨ ˆmweene mʉʉntʉ muki atoola, akakaandɨra muchu wa ngáano viháárɨ vitatʉ vya saimʉ. Ʉra ʉsasɨ, ʉkasuuwya muchu woosi.”

Mʉryaango ˆWafinya
(Matáayo 7:13-14, 21-23)

22 Yéesu akatuuba njɨra yaachwe ɨra ˆadomáa na Yerusaléemu. Na njirii akiindyáa vaantʉ míijii na maturii kʉʉntʉ ˆatweeráa.

23 Sikʉ ɨmwɨ, mʉʉntʉ ʉmwɨ akamuurya, “Mʉkúlʉ, nɨ vake vii noo Mʉlʉʉngʉ arɨ lamurirya wʉʉ?”
Yéesu akamʉsea,
24 “Ifafiriryi mwɨɨngɨre na mʉryaango ˆwafinya. Kɨkomi noovawyɨɨra, ˆvarɨ foo saaka varɨ kwɨɨngɨra maa kaa, sɨ varɨ daha tʉkʉ.
25 Mpɨɨndɨ kʉʉja jiise, mweenenyuumba kiinʉka arɨ na chuunga arɨ mʉryaango, aho kɨɨma mʉrɨ weerwii de mwaande luumbya kʉnʉ moosea, ‘Ee mʉkúlʉ, tʉyʉʉrɨre!’ Maa kaa, yeeye vasea arɨ, ‘Sɨ nɨvamányire na sɨ nootaanga kʉʉntʉ ˆmufúmire tʉkʉ!’
26 Naanyu sea mʉrɨ, ‘Suusu noo vara ˆtarijáa no nywa hamwɨ na weewe! Kei, weewe utukiindyáa maturii ya mɨɨtʉ.’
27 Ne vasea arɨ, ‘Navawyɨɨrɨɨre, sɨ nɨvamányire tʉkʉ, na sɨ mányire kʉʉntʉ ˆmufúmire tʉkʉ! Isunki kwaanɨ nyuunyu vavɨ!’
28 Ʉko rɨra mweende no sha mayeo, mpɨɨndɨ ˆmʉrɨ moona Aburaháamu, Isaka na Yaakúupu na valáali na mʉtwe Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ na kʉnʉ nyuunyu mʉfwéitirwe na weerwii.
29 Vaantʉ kʉʉja varɨ, fuma itʉʉmba na ʉsweero, ʉtúrʉko na saame, novo kiikala varɨ haantʉ ˆviimiriwa neeja ngovii ʉko Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ.
30 Laanga, vamwaarɨ va mukirii ˆvarɨ kʉva va ncholo, na va ncholo varɨ kʉva mukirii.”

Yéesu Yookaavwa Mʉtɨma sa Múuji wa Yerusaléemu (Matáayo 23:37-39)

31 Mpɨɨndɨ jiijo, Mafarisáayo vamwɨ vakɨɨta na kʉrɨ Yéesu, maa vakamʉsea, “Looka aha, tamanya na kwɨɨngɨ sa Heróode saaka iise kʉkʉʉlaa.”
32 Yéesu akavasea, “Tamanyi mʉkɨɨsee ɨra mʉʉnjʉ ˆɨrɨ kɨnchʉnkʉla, ‘Laanga, mwaarɨ nookibirya mirimʉ mɨvɨ, no horya vaantʉ isikʉ na lomʉtóondo. Na sikʉ ya katatʉ marikirirya ndɨrɨ mʉrɨmo waanɨ.’
33 Baa neembe nɨ jeyyo, tuuba niise na njɨra yaanɨ isikʉ, lomʉtóondo na kukyɨɨre fika ndɨrɨ. Bweeyya niise jeyyo, sa sɨ vyasaakwa mʉláali na mʉtwe akwye haantʉ hɨɨngɨ tʉkʉ, maa kaa, nɨ Yerusaléemu vii.
34 Aka Yerusaléemu, aka Yerusaléemu, weewe ˆwʉʉlaa valáali na mʉtwe no vavaa na mawye vara ˆvatúmwaa kwaako! Nɨ kangaɨ nasáakaa kʉvajiinga vaana vaako ja nkʉkʉ viintʉ ˆijíingaa nchʉʉrʉ jaachwe mbavii? Baa jei sɨ wuunduma tʉkʉ!
35 Laangi! Mʉlʉʉngʉ avarékɨɨre nyuumba jaanyu nyuuveene! Nɨ kʉvawyɨɨra niise, sɨ mʉrɨ kʉʉnyona kei tʉkʉ, fʉʉrʉ mpɨɨndɨ ˆmʉkaséire, ‘Atalariwa yeeye ˆyookʉʉja kwa irina ra IJʊVA.’✡”

14

Yéesu Yoomʉhorya Mʉlwɨɨrɨ Sikʉ ya Sabáato

1 Sikʉ ɨmwɨ ya Sabáato, Yéesu ajáa adoma noo rya chákurya kaayii kwa mʉkʉʉlʉ ʉmwɨ wa Mafarisáayo. Mpɨɨndɨ ˆajáa aho, vaantʉ vamʉlaangisháa sa voone nɨ che arɨ tʉmama sikʉ ya Sabáato.
2 Aho, kʉjáa kwatɨɨte mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆajáa na ndwáala yo suuwa mawʉlʉ na mɨkono.
3 Hara, maa Yéesu akavuurya Mafarisáayo na vakiindya va Miiro, “Eri, Miiro yaruma kʉmʉhorya mʉʉntʉ sikʉ ya Sabáato, bakʉ tʉkʉ?”
4 Novo vakakirinya sawu. Jeyyo Yéesu akamʉsaasya ʉra mʉlwɨɨrɨ, akamʉhorya, maa akamʉsea itamanyɨre.

✡ **13:35** Laanga Sabúuri 118:26.

5 Aho, maa akavuurya, “Ivi koonɨ umwɨ waanyu mwaana waachwe au
ng’oombe yaachwe yawyíɨrɨɨre isimii sɨ arɨ doma no museyya chaangu baa
neembe nɨ siku ya Sabáato tuku wuu?”
6 Voovo, vakasova cho muuyirya.

Kwiikiimya na Ɨsɨ

7 Yéesu akoona vara ˆvajáa valáarikirwe ˆvyeene viisaawurɨráa machuumbi
ya nyemi mpɨɨndɨ ja chákurya. Aho, akavawyɨɨra lusímo ulu,
8 “Koonɨ uláarikirwe na ngovii ya ilóola, karɨ wiíkalaa ichuumbii ra mbere
tuku, sa ifaanaa ɨkava amwaarɨ wɨɨngɨ ˆaláarikirwe ˆanyémiwaa kulookya
weewe.
9 Na mpɨɨndɨ ˆarɨ kuuja mweenengovi ura ˆavaláarikire, weewe na yeeye
kusea arɨ, ‘Sosoloka uhu iikale.’ Aho, saama urɨ na ichuumbii ra nyuma kunu
ukwáatirwe nɨ soni.
10 Kirɨ vyoobweeyya jeyyo, weewe koonɨ uláarikirwe, ikala ichuumbii ra
nyuma sa ˆarɨ kuuja mweenengovi ya ilóola akusee, ‘Aaɨ yeenda jiwiikale aha
mbere.’ Aho, noo nkongojima yaako ɨrɨ koonekana mbere ja vaantu voosi
ˆváláarikirwe.
11 Sa kɨra muuntu ˆiiyámbukyaa na mweeri, kiimiwa arɨ na ɨsɨ, na ura
ˆiikíimyaa na ɨsɨ, kaambukiwa arɨ.”
12 Aho, maa Yéesu akamusea ura ˆajáa avaláarikire, “Mpɨɨndɨ ˆwookiimya
neeja ngovi ya cháámuusi au kiiwulo, karɨ uláarɨkaa vijeengi vyaako, au
vanduu vaako, au vaantu va lukolo lwaako, au vakaaya vaako vara ˆvarɨ
vasúngaati vii tuku. Koonɨ ubwéeyyiirye jeyyo, baa voovo ifaanaa vakulaarɨke
weewe na kwaavo, maa uve uríhirwe.
13 Maa kaa, weewe koonɨ woobweeyya ngovi, laarɨka vakɨva, vivete na
vahoku.
14 Aho, talariwa urɨ, sa avo vasiina luvɨro lo kurɨha tuku. Weewe rɨhwa urɨ
nɨ Mululungu mpɨɨndɨ jo fufulwa vara vawoloki.”

Lusímo lwa Ngovi Nkuulu
(Matáayo 22:1-14)

15 Umwɨ ˆajáa iíkyɨɨre aho chákuryii na Yéesu ˆakateere masáare ayo, maa
akasea, “Atalariwa muuntu ˆarɨ kurya ngovi Utemii wa Mululungu.”
16 Aho, Yéesu akamusea, “Muuntu umwɨ ajáa iimya neeja ngovi nkuulu, maa
akavalaarɨka vaantu ˆvarɨ foo.
17 Mpɨɨndɨ ja ngovi ˆjikafike, akamutuma mutumami waachwe kwa vaantu
vara ˆajáa avalaarɨka sa akavasee, ‘Teengi, viintu vyoosi vyahúmwɨɨre!’
18 Maa kaa, voosi ˆvajáa valaarɨkwa vakaanda ukooveri wo luusa vadɨɨre
kuuja. Wa ncholo ko koovera akasea, ‘Nawúrire iwunda noosaakwa
nkarɨlaange. Kalaama sɨ ndɨrɨ kuuja tuku.’
19 Wa kavɨrɨ ne akasea, ‘Nawúrire ng’oombe ikimi jo rɨma, jei nɨ tamanya
niise noo jiyera, kalaama sɨ ndɨrɨ kuuja tuku.’
20 Wa katatu ko koovera ne akasea, ‘Nasúmwɨɨre muki, sa jeyyo sɨ ndɨrɨ daha
kuuja tuku.’
21 Ura mutumami akahɨnduka, akɨɨta muwyɨɨra mweenenyuumba
waachwe kɨra ˆvaséire. Aho, ura mweenenyuumba akakalala, maa
akamulairirya mutumami waachwe yoomusea, ‘Tamanya chaangu na
balíbalii na njirii joosi ja uhu múuji, ukavareete na aha vakɨva, vivete na
vahoku.’
22 Ura mutumami ˆakahɨnduke, maa akamusea mweenenyuumba
waachwe, ‘Mukúlu, yoosi ˆmeene waandáiriirye nayatúmamire, maa kaa,
nkalo ɨmwaarɨ ɨchíhɨɨre.’

23 Sa jeyyo, mweenenyuumba waachwe akamusea mutumami, ‘Tamanya
na balíbalii jira ˆjiri weerwii ya múuji, ukavadoomererye vaantu sa nyuumba
yaani imeme.
24 Sa kikomi noovawyiira, kusiina muuntu baa umwi wa vara ˆnavalaarika
ari saira ngovi yaani tuku.’ ”

Kumutuuba Yéesu si Vyoolo Tuku
(Matáayo 10:37-38)

25 Haaha mpuka nkuulu yamutuubáa Yéesu. Yéesu akiilorera, maa
akavasea,
26 “Muuntu yoyoosi ˆyoosaaka kuuntuuba, asaakwa aanyende niini
kulookya ˆvyeene amweenda taáta waavo, íyo waavo, muki waachwe, vaana
vaachwe, maruumbu yaachwe, vanduu vaachwe na baa kulookya ˆvyeene
eenda nkaasu yaachwe. Kooni si jeyyo, si ari kuva mupooji waani tuku.
27 Muuntu yoyoosi kooni si avérekire musaláaba waachwe✡ ko turikira na baa
kooni ni kukwya sa niini na aantuube, si ari kuva mupooji waani tuku.
28 Ni ani umwi waanyu, kooni yoosaaka jeenga si iíkalaa isi ta kulaanga vi-
intu vyoosi ˆyoosaakwa ave novyo, sa ataange kooni ari na mpía jo marikirya
ijeengo raachwe?
29 Kooni si abwéeyyiirye jeyyo, ifaanaa akajeenga mwaariryo wa nyuumba
vii, maa asiindwe marikirirya ijeengo roosi. Na voosi ˆvari koona ijeengo
raachwe, musekerera vari,
30 voosea, ‘Muuntu uhu aanda jeenga, maa akasiindwa ngururu jo
marikirirya.’
31 Haaha iririkani mutemi ura ˆyoosaaka atamanye na nkoondwii noo
lwa na mutemi wiingi. Ni mutemi arikwi si ˆari kiikala ta iiririkane neeja,
kooni ari daha kulwa na mutemi ˆari na vaantu va nkoondo mayana makumi
yaviri (20,000), na kunu yeeye ari na vaantu va nkoondo mayana ikimi rimwi
(10,000) vii?
32 Kooni iíne siindwa ari, tuma ari vaantu vaachwe, vatamanye na kwa ura
mutemi wiingi nti ˆakaari kuli, sa viiteerwe.
33 Noo jeyyo viri kuri nyuunyu, kusiina umwi waanyu ˆari kuva mupooji
waani kooni si arékire vira vyoosi ˆari novyo tuku.

Sangásа ˆIsiina Mwerere
(Matáayo 5:13; Maáriki 9:50)

34 Sangása ni kiintu ˆchabooha kuterekera, maa kaa, kooni yasúukire ni che
iri vikirwa sa mwerere waachwe uhindukire kei?
35 Sangása ˆiri jeyyo, si yabooha baa kwiita iwundii tuku, baa nchuúkurwii
tuku, iyo ni ifwéitwaa vii. ˆAri na matu yo teerera, ni ateere!”

15

Lusímo lwa Muundi ˆYataahika
(Matáayo 18:12-14)

1 Haaha, vasaankan’yi kóodi na vaduwalo vadomáa na kuri Yéesu noo
muteerera.
2 Maa kaa, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro vakaanda ng’uula voosea,
“Sa che uhu muuntu iíkalaa na maduwalo baa kei indoorya chóorya noyo?”
3 Aho, maa Yéesu akavasimira lusímo ulu,
4 “Kooni umwi waanyu ari na muundi igana rimwi (100), na kooni muundi
imwi yarímiire, che ari bweeyya? Jireka ari jira muundi makumi keenda na
keenda (99) ibaláángwii adome akasaake ira ˆyatáahikire mpaka iipate.

✡ **14:27** Laanga Lúka 9:23.

5 Na ˆarɨ kɨɨpata, kɨɨvaala arɨ mavei kʉnʉ arɨ na cheerʉ.
6 ˆArɨ fika kaayii, kʉvaanɨrɨra arɨ vijeengi vyaachwe na vakaaya vaachwe kʉnʉ yoovasea, ‘Eryi mɨtɨma hamwɨ na nɨɨnɨ, sa muundi yaanɨ ˆng’eene yaarɨ yarímɨɨre, nɨɨyɨíne!’
7 Viivyo noovawyɨɨra, kʉva kʉrɨ na cheerʉ mʉnʉmʉʉnʉ kurumwii, haantʉ mʉʉntʉ ʉmwɨ mʉvɨ ˆarɨ mʉvalandʉkɨra Mʉlʉʉngʉ. Cheerʉ ɨkyo kʉva kɨrɨ nɨ kɨkʉʉlʉ kʉlookya vaantʉ makumi keenda na keenda (99) vara ˆviiyónaa voovo nɨ vawoloki, ˆvasiina kɨɨntʉ cho vabweeyya vamʉvalandʉkɨre Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.”

Lusímo lwa Mpía ˆYataahɨka

8 Yéesu akavawyɨɨra lusímo lwɨɨngɨ, “Tʉsee baa ja koonɨ mʉʉntʉ muki arɨ na mpía ikimi na koonɨ ɨmwɨ yarímɨɨre che arɨ bweeyya? Korererya arɨ kɨmʉrɨ na fyaahɨra arɨ nyuumba yoosi vʉʉ, yoosaakɨra ɨra mpía mpaka ɨɨpate.
9 Na ˆarɨ kɨɨpata, vaanɨrɨra arɨ vijeengi vyaachwe na vakaaya vaachwe na vasea arɨ, ‘Eryi mɨtɨma hamwɨ na nɨɨnɨ, sa mpía yaanɨ ˆng’eene yaarɨ yarímɨɨre, nɨɨyɨíne.’
10 Viivyo, noovawyɨɨra, kwatɨɨte cheerʉ kɨkʉʉlʉ kwa mirimʉ miija ya Mʉlʉʉngʉ, mpɨɨndɨ mʉvɨ ʉmwɨ ˆarɨ mʉvalandʉkɨra Mʉlʉʉngʉ.”

Lusímo lwa Mwaana ˆArɨmɨra

11 Yéesu kei akavawyɨɨra lusímo lwɨɨngɨ yoovasea, “Mʉʉntʉ ʉmwɨ ajáa atɨɨte vaana valʉme vavɨrɨ.
12 Mwaana waachwe muduudi, akamʉsea taáta waavo, ‘Taáta nooloomba ʉpaari waanɨ.’ Jeyyo, akavagavɨra vaana vaachwe ʉpaari waavo.
13 Mpɨɨndɨ kiduudi ˆjikalooke, ʉra mudúúdi akasaankan’ya máari jaachwe joosi vʉʉ, maa akatamanya na ɨsɨ ya kʉlɨ. Ʉko akɨɨta takʉna máari yoosi vʉʉ.
14 ˆAkamarikirye kɨra kɨɨntʉ ˆajáa nocho, ɨra ɨsɨ yoosi ɨkava na njala ya imalo, ne akava asiina chochoosi tʉkʉ.
15 Aho, akatamanya na kwa mʉʉntʉ ʉmwɨ wa ɨsɨ ɨra, akɨtooloomba mʉrɨmo. Ʉra mʉʉntʉ akamʉtwaala na iwundii kwaachwe ɨndookooriisha nkaamba jaachwe.
16 Ʉwo mʉtavana akava yoomererya matɨ mafaala ˆmeene nkaamba jarijáa. Na kusiina mʉʉntʉ ˆamʉheráa chákurya chochoosi tʉkʉ.
17 Maa kaa, ˆakiiririkane mutimii waachwe, maa akasea, ‘Amwɨ vatʉmami va taáta wiitʉ varijáa mpaka vandoocheerya? Nɨɨnɨ mwaarɨ nookwya na njala aha!
18 Haaha hɨndʉka niise na kwa taáta nkamʉsee, “Taáta, nabweeyya ʉvɨ kwa Mʉlʉʉngʉ na kʉrɨ weewe.
19 Nɨɨnɨ sɨ nɨɨma neeja kwaanɨrɨrwa mwaana waako kei tʉkʉ, mbɨɨka nɨve ja ʉmwɨ wa vatʉmami vaako.” ’
20 Aho, akiinʉka, akakwaata njɨra na kaayii kwa taáta waavo. ˆAkasengerere kaayii, taáta waavo akamoona kʉra kʉlɨ, maa akamoonera mbavariri. Akamʉkɨbɨrɨra, akamʉkwaatɨrɨra, maa akamʉsʉndɨra mwaana waachwe.
21 Aho, mwaana waachwe akamʉsea, ‘Taáta, nabweeyya ʉvɨ kʉrɨ kurumu na kʉrɨ weewe. Nɨɨnɨ sɨ nɨɨma neeja kwaanɨrɨrwa mwaana waako kei tʉkʉ.’
22 Maa kaa, taáta waavo akavasea vatʉmami vaachwe, ‘Reeti chaangʉ ɨngo ˆyaboohabooha mʉmʉvɨkɨre, muvikiri ipoo mʉkonwii waachwe na viráatʉ majewii.
23 Reeti njɨɨkʉ ˆyaneneha, mʉsɨɨnje, turye ngovi.
24 Sa ʉhʉ mwaana waanɨ ajáa aakwya haaha afúfukire, ajáa ataahɨka haaha oónekɨɨne.’ Aho, vakaanda bweeyya ngovi.

25 Mpiindi ijo, ura mwaana mukuulu ni iwundii ajáa. Mpiindi ˆahindukáa ˆakasengerere kaayii, akateera chiímbo na vina.
26 Aho, akamwaanirira mutumami umwi, maa akamuurya, ‘Ni che kwatiite?’
27 Ura mutumami akamusea, ‘Mudúúdi waako uújire na taáta waanyu amusíinjiire ira njiiku ˆyanona sa taáta waanyu amuhókiire ari nkaasunkaasu.’
28 Ura mwaana mukuulu akavisuula, maa akasiita kwiingira na nyuumbii. Aho, taáta waavo akafuma na weerwii noo mukalaamya iingire.
29 Maa kaa, yeeye akamusea taáta waavo, ‘Laanga, myaaka yoosi ihi niini natumama aha kaayii, baa si ninawaayya kuchwa mati ulairiri waako wowoosi baa siku imwi tuku! Maa kaa, niini si unawaayya kuumpeera baa kaburi vii, nkárye nivyeende na viivaani tuku.
30 Haaha uhu mwaana waako ˆmweene atakuna máari jaako na vaantu vaki ˆvayéendaa na valume va vaantu, uújire na kaayii umusíinjiire njiiku ira ˆyanona.’
31 Taáta waavo akamusea, ‘Mwanawaani, weewe ni na niini uri siku joosi, viintu vyoosi ˆndiri novyo ni vyaako.
32 Haaha ni vyabooha kubweeyya ngovi tuvyeende, sa mwaanaanyu ajáa aakwya, haaha ni nkaasu ari. Yeeye ajáa arimira, haaha oónekiine.’”

16

Lusímo lwa Mwiimiriri Muweere

1 Kei Yéesu akavawyiira lusímo ulu vapooji vaachwe, yoovasea, “Kujáa kwatiite musúngaati umwi na mwiimiriri wa máari jaachwe. Uwo musúngaati akateera mwiimiriri wa máari jaachwe yoosaambula máari.
2 Sa jeyyo uwo musúngaati akamwaanirira mwiimiriri akamusea, ‘Natéiire kira ˆwoobweeyya na máari jaani! Laira kira ˆubweeyyirya máari jaani, sa si uri kuva mwiimiriri wa máari jaani tuku.’
3 Ura mwiimiriri akiiririkana mutimii waachwe, ‘Musúngaati waani ni kuunseyya iise murimwii waani. Haaha ni che ndiri bweeyya? Niini nsiina ngururu jo rima tuku, na nookoona soni yo loombaloomba.
4 Natáangire ˆcheene ndiri bweeyya, sa ˆndiri rekiwa murimo waani vaantu vaanteengye na nyuumbii jaavo.’
5 Jeyyo, akavaanirira vaantu voosi vara ˆvadaayiwáa noongwa ni musúngaati waachwe. Wa ncholo akamuurya, ‘Noongwa yaako kwa musúngaati waani ni viintu vingai?’
6 Ne akasea, ‘Noongwa yaani ndáayiwaa ni líita mayana yatatu na magana mufungati (3,700) ya makuta ya saitúuni.’ Aho, mwiimiriri akamusea, ‘Toola karatáasi ihi ˆng’eene yaandikwa noongwa yaako chaangu, andika noongwa yaako ni líita iyana rimwi, magana yanaani na makumi yasaano (1,850).’
7 Aho, akamuurya wa kaviri akamusea, ‘Weewe viintu vingai udáayiwaa?’ Ura akamusea, ‘Magunía magana yatatu na makumi yatatu (330) ya ngáano.’ Mwiimiriri akamusea, ‘Toola karatáasi ihi ˆng’eene yaandikwa noongwa yaako, andika magana yaviri na makumi musasatu (260).’
8 Ura musúngaati akamuduumbiriira ura mwiimiriri si ˆari wo kiilaangiwa, sa viintu ˆajáa abwéeyyiirye uweere. Sa kuri vaantu va mbyaala ihi, vara si ˆvamurúmaa Muluungu ni vaweere munumuunu kwa masáare ya ihi weeru, kulookya vaantu vara ˆvamuruma Muluungu.
9 Ni kuvawyiira niise, vaambiriryi viivaanyu na máari jaanyu ja aha weerwii, sa ˆjiri sira muteengiwe na kiikalwii cha siku ˆjisiina uhero.

10 Mɯɯntɯ ˆiiláangiwaa kwa masáare maduudi, kiilaangiwa eende kwa masáare makɯɯlɯ. Noo jeyyo, mɯɯntɯ ɯra ˆasova ɯwoloki kwa viintɯ viduudi, kɯva arɨ mɯɯntɯ ˆasova ɯwoloki kwa viintɯ ˆviri foo.
11 Na koonɨ sɨ mɯrɨ vo kiilaangiwa kwa máari ja ɨhɨ weerɯ, nɨ ani ˆarɨ viilaangya kwa máari ya kɨkomi?
12 Kei koonɨ sɨ mɯrɨ kiilaangiwa kwa máari ya mɯɯntɯ wɨɨngɨ, nɨ ani ˆarɨ kɯvaheera máari yaanyu veeneevyo?
13 Kusiina mɯtɯmami ˆadáhaa tɯmamɨra vasúngaati vavɨrɨ tɯkɯ. Sa mɯsɯɯla arɨ ɯmwɨ na amweende wɨɨngɨ, au mɯnyemya eende ɯmwɨ na kumuchwa eende matɨ wɨɨngɨ. Sɨ mɯrɨ daha kɯmɯtɯmamɨra Mɯlɯɯngɯ na máari tɯkɯ."
14 Mafarisáayo ˆvakateere masáare yoosi Yéesu alɯɯsáa, maa vakamɯseka ko muchwa matɨ, sa vajáa veenda mpía maatɯkɯ vii.
15 Yéesu akavawyɨɨra yoovasea, "Nyuunyu mwiiyónekyaa kɨkomi mbere ja vaantɯ mɯrɨ vawoloki. Maa kaa, Mɯlɯɯngɯ amányire mɨtɨma yaanyu. Sa vira viintɯ vaantɯ ˆvavyoónaa nɨ vya kɨkomi, Mɯlɯɯngɯ avisɯɯla.

Miiro na Ʉtemi wa Mɯlɯɯngɯ
(Matáayo 11:12-13; 5:31-32; Maáriki 10:11-12)

16 Miiro na masáare ya valáali na mɯtwe, yavariyɯlwa fɯɯrɯ mpɨɨndɨ ja Yooháani Mɯbatisáaji. Fuma mpɨɨndɨ ijo, Masáare Maaja ya Ʉtemi wa Mɯlɯɯngɯ yaváriyɯlwaa na kɨra mɯɯntɯ iiyingiryáa ɯtemii ɯwo na ngururu.
17 Maa kaa, nɨ vyoolo kwa kurumu na weerɯ kɯlooka, kɯlookya lɯtalo baa lɯmwɨ kɯrɨmɨra fuma Miirwii ya Mɯlɯɯngɯ.
18 Mɯɯntɯ mɯlɯme ˆamusíitaa muki waachwe, maa akaloola muki wɨɨngɨ, ɯwo ayéendaa na muki wa mɯɯntɯ. Kei, mɯɯntɯ mɯlɯme ɯra ˆamɯlóolaa mɯɯntɯ muki ˆarekwa nɨ mɯlɯme waachwe, ɯwo ayéendaa na muki wa mɯɯntɯ.

Lusímo lwa Musúngaati na Lasáaro

19 Haaha, kɯjáa kwatɨɨte musúngaati ɯmwɨ, ˆiivɨkɨráa ɨngo ja kɨtáani ˆjiri gyaa ja kisúngaati, ˆjalɯkwa na mputi ja kɨkomi. Na sikɯ joosi yeeye arijáa chóorya cha kibuya.
20 Kei, kɯjáa kwatɨɨte mɯkɨva ɯmwɨ ˆasewáa Lasáaro. Areetwáa, maa akavɨɨkwa mɯryaangwii kwaachwe. Ʉhɯ ajáa atɨɨte viloonda mɯvɨrɨ vɯɯ.
21 Yeeye iikaláa mɯryaangwii na ajáa atɨɨte mpɨɨma yo rya mang'enyeng'enye ˆyawíire ɨsɨ ya méesa kwa ɯhɯ musúngaati. Kei, kúri jɯɯjáa noo mɯnaampa viloonda vyaachwe.
22 Sikɯ ˆjikalooke, ɯra mɯkɨva akakwya. Mirimɯ miija ɨkɯɯja noo mɯsɯmɯla, ɨkamɯtwaala fɯɯrɯ kɨpeembii cha Aburaháamu. Ʉra musúngaati ne akɨjoowulala na akataahwa.
23 Yeeye akatamanya na ntarii. Ʉko uturikirii, akiinurirya miiso yaachwe na mweeri, maa akamoona Aburaháamu kwa kɯlɨ arɨ na Lasáaro.
24 Aho, ɯra musúngaati akamwaanɨrɨra Aburaháamu, 'Taáta Aburaháamu, naanga na riiso ra wɯɯja. Nooloomba ɯmɯtɯme Lasáaro atukye imaamba raachwe luujii, maa atoonyerye lurimii lwaanɨ sa lɯhole. Kɨkomi nɨ tɯrɨkɨra niise mɯnɯmɯɯnɯ mootwii ɯhɯ.'
25 Aho, Aburaháamu akamɯsea, 'Mwanawaanɨ, kɯmbɯkɨra, weewe mpɨɨndɨ ˆɯjáa mooyo, ɯjáa ɯtɨɨte viintɯ vyoosi ˆvyabooha ˆɯsaakáa. Maa kaa, Lasáaro nɨ uturikiri vii apatáa. Haaha yeeye atúuriiwe mɯtɨma aha na weewe ɯmwaarɨ wootɯrɨkɨra mɯnɯmɯɯnɯ.
26 Sɨ jeyyo vii tɯkɯ, katɨkatɨ yiiswi na nyuunyu kwatɨɨte iduundu ikɯɯlɯ mɯnɯmɯɯnɯ. Iduundu ɨro, ravɨɨkwa sa vaantɯ va kɯnɯ ˆvarɨ saaka kɯɯja nooko kwaanyu, vasiindwe fɨrɨra na vaantɯ va ɯko vasiindwe kɯɯja na kɯnɯ.'

27 Aho, ura musúngaati akasea, ‘Haaha nookuloomba ee taáta umutume
Lasáaro atamanye na kaayii kwa taáta wiitu.
28 Uko natiite vaaniitu vasaano. Lasáaro akavalume kutu sa kari luu vuuje
na kunu kuuntu kwa uturikiri tuku.’
29 Maa kaa, Aburaháamu akamusea, ‘Vaanaanyu vatiite utali wa Músa na
valáali na mutwe va Ijuva, vayateere ayo!’
30 Ura musúngaati akamusea, ‘Taáta Aburaháamu tuku! Koonı muuntu
afúfukire na adome akavawyiire, aho, valanduka varı fuma uvii waavo.’
31 Aburaháamu akamusea, ‘Koonı sı vatéeriire yara ˆyaandıkwa nı Músa na
valáali na mutwe, sı varı ruma baa ya muuntu afúfukire tuku.’ ”

17

Kusea Yasírire
(Matáayo 18:6-7, 21-22; Maáriki 9:42)

1 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Masáare ˆyabwéeyyaa vantu viikungu-
vale, mpaka yuuje vii. Maa kaa, mpolaı kwa ura yoyoosi ˆyooyareeta.
2 Nı pwee viri kwa muuntu uwo kuchuungirwa lwaala nkiingwii, maa
afweitirwe na mayiyii, kulookya uturikiri ˆarı turya ko muhaanda umwı wa
ava vadúúdi atumame uvı!
3 Sa jeyyo, imi neeja.

Koonı mwaanaanyu abwéeyyiirye uvı, mudalavye. Koonı aválandukire fuma
uvii waachwe, musee yasírire.
4 Koonı ahóniirye kwa siku imwı mara mufungatı na uújire na kwaako
yoosea, ‘Haı, naválandukire fuma uvii waanı,’ weewe woosaakwa umusee
yasírire.”

Ngururu yo Muruma Mulúungu

5 Aho, vatumwi va Yéesu vakamusea Mweenevyoosi, “Toongererye kuku-
ruma.”
6 Mweenevyoosi akavasea, “Ngaarı murı na kuruma baa kuduudi ja
mpeke nduudi ya haradáali, ngaarı mudáhire kuusea uhu mukuyu, ‘Ng’ooka,
ukakondiwe mayiyii!’ Nowo ngaarı wavíire matu kwa kira ˆmuuwyíirıire.

Murimo wa Mutumami

7 Baa ja tusee, koonı umwı waanyu arı na mutumami waachwe ˆafúmire
rıma iwundii au kuriisha muundi, nı ani umwı waanyu ifaanaa amusee,
‘Yeenda chaangu, ikala, urye chóorya?’
8 Sı jeyyo tuku. Kirı vyoolusa jei sea arı, ‘Nyimirya neeja chóorya, na
wuuntumamire fuuru mpumule kurya no nywa. ˆNdirı humula de weewe urye
no nywa.’
9 Eri, mudumba urı mutumami ko bweeyya kira ˆcheene umuwyíirıire
abweeyye wuu? Aka tuku!
10 Viivyo, baa nyuunyu ˆmurı humula tumama yoosi ˆmwalaiririwa, sei,
‘Suusu turı vatumami vii, tatúmamire yara ˆmeene tasaakwa tutumame vii.’ ”

Yéesu Yoovahorya Vantu Ikimi ˆVarı na Ulóónda

11 Mpiindı Yéesu ˆadomáa na Yerusaléemu, ajáa atweera na muhakii wa isı
ya Samaría na Galiláaya.
12 Mpiindı Yéesu ˆiingiráa iturii rımwı, ajáa alumana na vantu ikimi ˆvarı
na ulóónda. Avo vantu vakiima kuli, maa
13 vakaanirira voosea, “Yéesu, Mweenevyoosi, tulaange na riiso ra wuuja!”

14 Yéesu ˆakavoone akavasea, “Tamanyi, mukiiyonekye kwa veeneisi va
Ijuva.”✡ Na mpiindi ˆvajáa njirii vootamanya, maa vakajirulwa ulóónda
waavo.
15 Umwi waavo ˆakoone ahórire, maa akahindúka na kwa Yéesu kunu
yoomuduumba Muluungu na sawúti nkuulu.
16 Akalaala majewii ya Yéesu na inda kunu yoomuduumba. Uwo muuntu ni
Musamaría ajáa.
17 Yéesu akamuurya, “Voosi ikimi si vajírwiilwe tuku wuu? Hai vari vara
viingi keenda?
18 Kusiina baa umwi ˆahíndukire joo muduumba Muluungu tuku, maa kaa,
uhu muyeni vii?”
19 Yéesu akamusea, “Inuka, utamanye, kuruma kwaako kwakuhóniirye.”

Kuuja kwa Utemi wa Muluungu
(Matáayo 24:23-28, 37-41)

20 Siku imwi, Mafarisáayo vajáa vamuurya Yéesu voosea, “Utemi wa
Muluungu naadi uri kuuja?” Yéesu akavasea, “Utemi wa Muluungu, si wuujáa
ko kuulaangishalaangisha tuku.
21 Kusiina muuntu ˆari daha sea, ‘La nu aha!’ au ‘La haura kura,’ tuku. Sa
Utemi wa Muluungu ni nowo muri.”
22 Aho, akavasea vapooji vaachwe, “Mpiindi kuuja jiise, kuva muri na
mpiima jo va na Mwaana wa Muuntu baa kwa siku imwi vii, maa kaa, si muri
kuunyona tuku.
23 Vaantu kundoovasea veende, ‘La haura hara,’ au ‘Hauhu aha!’ Kari
mudómaa na kari muvarúmaa tuku.
24 Sa Mwaana wa Muuntu siku ˆari kuuja, kuuja ari ja lulávo ˆvyeene luújaa
loomurika mavaru yoosi ya kurumu.
25 Maa kaa, saakwa ari aturikiriwe kwa masáare ˆyari foo na siitwa ari ni
mbyaala ihi.
26 Ja viintu ˆvijáa siku ja Núhu, noo ˆvyeene iri kuva siku yo hinduka Mwaana
wa Muuntu.
27 Mpiindi ja Núhu, vaantu varijáa no nywa, valoolwáa no loola fuuru siku
ira Núhu ˆakiingire na safíinii. Aho, ira mbula ya imalo ikuuja, maa ikavamala
voosi vuu.
28 Baa mpiindi ja Lúutu ni ja jeyyo vijáa. Vaantu varijáa no nywa, vaváa
iyoombe no wula, varimáa no jeenga.
29 Maa kaa, siku ira Lúutu ˆakiinuke Sodóoma, mooto na sálufa* ujáa waki-
ima fuma kurumwii, ukavamala voosi vuu.
30 Noo jeyyo ˆviri kuva siku ira Mwaana wa Muuntu ˆari variyulwa.
31 Siku iyo, muuntu ˆari ikekeerii kari akiime sa atoole viintu vyaachwe
nyuumbii tuku. Na ura ˆari iwundii kari ahíndukaa na kaayii noo toola
chochoosi tuku.
32 Kumbukiri kira aluumana nocho muki wa Lúutu!✡
33 Muuntu yoyoosi ura ˆyooyera kulamurirya nkaasu yaachwe, uwo kiitaaha
ari. Maa kaa, muuntu yoyoosi ura ˆyookiitaaha nkaasu yaachwe, uwo
kiilamurirya ari.
34 Ni kuvawyiira niise, siku iyo, vaantu vaviri ˆvalíire kitáanda kimwi, umwi
sumulwa ari, na wiingi rekwa ari.
35 Vaantu vaki vaviri ˆvoosha hamwi, umwi sumulwa ari na wiingi rekwa
ari. [

✡ **17:14** Laanga 5:14. * **17:29** ***sálufa:*** Ni kemikáali ˆiri ja iwye au muchu ˆuri lubúusi. Sálufa yakóreraa
mooto ja wa ng’aanjo na yanyúkaa ja iyirira. Isáarii ra Muluungu sálufa yoónekyaa nkalari ya Muluungu.
✡ **17:32** Laanga Ncholo 19:26.

36 Vaantu valume vaviri kuva vari vootumama iwundii, umwi sumulwa ari na wiingi rekwa ari.]”
37 Aho, vapooji vaachwe vakamuurya, “Mweenevyoosi, aya ni hai ˆyari fumira?” Ne akavasea, “Hara kuuntu ˆkuri na maka ˆikwíire, aho noo kuuntu nkuumba jilúmaniraa.”

18

Lusímo lwa Mulala si ˆAkéraa Mpiima

1 Yéesu akavavaira vapooji vaachwe lusímo ulu yoovakiindya vatuube kundooloomba bila yookatala.
2 Akavasea, “Múujii umwi, kujáa kwatiite mulamuli umwi. Uhu mulamuli, si amoofáa Muluungu tuku, baa kei, si avanyemyáa vaantu tuku.
3 Na múujii uwo, kujáa kwatiite mulala umwi ˆatamanyáa na kwaachwe yoomuloomba, ‘Kalaama nooloomba ulamule kiloongi chaani na muvi waani sa mpate kira Miiro ˆyaruma.’
4 Kwa siku ˆjiri foo ura mulamuli ajáa asiita kumwaambirirya. Maa kaa, siku imwi akiisea yeemweene, ‘Baa neembe si nimoófaa Muluungu na baa neembe si nivanyémyaa vaantu,
5 sa viintu uhu mulala yookuunjuuwa munumuunu, lamula ndiri kiloongi chaachwe, apate kira ˆkimutéire sa areke kuunkatarya.’ ”
6 Aho, Mweenevyoosi akavasea, “Ikiindyi fuma kwa uhu mulamuli si ˆari muwoloki.
7 Eri, Muluungu si ari vaheera vira ˆvivatéire vaantu ˆavasaawula vara ˆvoomuloomba uchiku na muusi tuku wuu?
8 Ni kuvawyiira niise, Muluungu kuvaheera ari chaangu kira ˆkivatéire. Maa kaa, Mwaana wa Muuntu ˆari hinduka na aha weerwii, shaana ari vaantu ˆvamuruma wuu?”

Lusímo lwa Mufarisáayo na Musaankan’yi Kóodi

9 Yéesu akavawyiira kwa lusímo vaantu ˆveene viiyonáa voovo ni vawoloki na vavachwijáa mati vaantu viingi.
10 Akavasea, “Siku imwi, vaantu vaviri vajáa vatamanya na Kaayii Njija ya Ijuva noo muloomba Muluungu. Umwi ni Mufarisáayo ajáa na wiingi, musaankan’yi kóodi.
11 Ura Mufarisáayo akiima yeemweene, maa akaanda muloomba Muluungu yoosea, ‘Ee Muluungu, nakudúumbaa sa niini si ndiri ja vaantu viingi tuku, vakumuriryi, si ˆvari vawoloki tuku, ˆvayéendaa na vaki va vaantu, baa kei si ndiri ja uhu musaankan’yi kóodi tuku.
12 Niini kwa júma imwi niirékyaa kurya kaviri. Kei, natóolaa iluundu rimwi ra kira maluundu ikimi ra viintu vyaani.’
13 Maa kaa, ura musaankan’yi kóodi akiima kuli, si asaaka baa kwiinula miiso yaachwe na kurumwii tuku. Yeeye, akiivaavaa kipeembe kunu yookaavwa ni mutima yoosea, ‘Ee Muluungu nookuloomba wuunyonere mbavariri, niini ndiri muvi!’
14 Ni kuvawyiira niise, uhu musaankan’yi kóodi, ahinduka na kaayii kwaachwe kunu avárirwe ni muwoloki, maa kaa, kwa ura Mufarisáayo si jeyyo tuku. Sa kira muuntu ˆiiyámbukyaa na mweeri, kiimiwa ari, na ura ˆiikíimyaa na isi, kaambukiwa ari.”

Yéesu Yoovatalarya Vasinga (Matáayo 19:13-15; Maáriki 10:13-16)

15 Haaha vaantu vamureteráa Yéesu vasinga vaduudi sa avavikire mikono. Vapooji vaachwe ˆvakoone jeyyo, maa vakavaamirirya.

16 Maa kaa, Yéesu akavaanirira vara vasinga, akavasea, “Vareki vasinga
vaduudi vuuje na kuri niini, kari muvakitire tuku! Sa Utemi wa Muluungu ni
sa vaantu ˆvari ja vasinga ava.
17 Kimaari noovawyiira, yoyoosi ura si ˆari kuuhokera Utemi wa Muluungu
ja musinga muduudi, si ari kuuyingira vii kaa tuku.”

Kuheewa Nkaasu ya Siku ˆJisiina Uhero
(Matáayo 19:16-30; Maáriki 10:17-31)

18 Aho, mulongooli umwi akamuurya Yéesu, “Mukiindya muuja, che ndiri
bweeyya mpokere nkaasu ya siku ˆjisiina uhero?”
19 Yéesu akamusea, “Sa che wookuunyaniriira muuja? Kusiina muuja tuku,
muuja ni Muluungu yeemweene vii.
20 Umányire ndairiri ja Muluungu wuu? ‘Kari uyéendaa na muki wa muuntu
tuku, kari wuúlaa tuku, kari wiívaa tuku, kari ulóngowereryaa muuntu tuku, na
uvanyemye vala íyo na taáta waanyu.’✡”
21 Ne akasea, “Ayo yoosi nayakwaatya keende usinga waani.”
22 Yéesu ˆakateere jei, akamusea, “Kimwaari kiintu kimudu vii si
ˆunabweeyya. Tamanya, ukavae iyoombe máari joosi ˆuri nojo, na mpía
ˆuri turya, uvaheere vakiva. Jeyyo, turya uri máari ya kikomi ya mberii
kurumwii. Aho, yeenda, wuuntuube.”
23 Ura muuntu ˆakateere ayo, akiirya mutima maatuku vii, sa yeeye ni
musúngaati maatuku vii ajáa.
24 Yéesu akamoona ura muuntu iíriirye mutima, maa akasea, “Kuva viri
vyafafa maatuku vii kwa musúngaati kwiingira Utemii wa Muluungu!
25 Kikomi, ni vyaangu ngamía kutweera na ihengerii ra sinkeni, kulookya
musúngaati kwiingira na Utemii wa Muluungu!”
26 Vaantu vara ˆvateera masáare aya vakasea, “Ni ani de ari daha
lamuririwa?”
27 Yéesu akavasea, “Yara si ˆyadáhikaa kwa vaantu, kwa Muluungu
yadáhikaa.”
28 Peéteri akamusea, “Laanga! Suusu tareka vyoosi ˆtujáa novyo
tukakutuuba weewe!”
29 Yéesu akamusea, “Kimaari noovawyiira, muuntu yoyoosi ura ˆareka
nyuumba yaachwe, au mudala waachwe, au vanduu vaachwe, au vala íyo na
taáta, au vaana vaachwe sa Utemi wa Muluungu,
30 uwo hokera ari ˆviri foo mpiindi iji kulookya vira ˆareka. Na weeru
ˆyookuuja, hokera ari nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.”

Yéesu Yoluusa Inkwya na Kufufuka Kwaachwe lwa Katatu
(Matáayo 20:17-19; Maáriki 10:32-34)

31 Aho, Yéesu akavasumula vapooji vaachwe ikimi na vavirira na ivarwii, maa
akavasea, “Haaha ni kwaambuka tiise na Yerusaléemu. Masáare yoosi ˆmeene
yaandikwa ni valáali na mutwe sa Mwaana wa Muuntu, kiimana yari.
32 Yeeye viikwa ari mikonwii ya vaantu si ˆvari Vayahúudi. Aho, muchwa
vari mati, mutukira vari na kumuchwiira vari mati.
33 Kei kumuvaa vari na mijeléedi na kumuulaa vari na siku ya katatu fufuka
ari.”
34 Maa kaa, vapooji vaachwe si vataanga uvariyuli wa masáare aya tuku, sa
uvariyuli waachwe ujáa wiivisa kuri voovo. Si vataanga ni che aluusáa tuku.

Yéesu Yoomuhorya Muhoku
(Matáayo 20:29-34; Maáriki 10:46-52)

✡ **18:20** Laanga Ufumo 20:12-16; Nkumbukira ya Miiro 5:16-20.

35 Yéesu ˆakasengerere múuji wa Yeríiko, kujáa kwatiite muhoku umwi ˆaloombáa iíkyiire heehi na njira.
36 Uwo muhoku ˆakateere mpuka ya vaantu voolooka, akuurya, “Ni che kwatiite?”
37 Vakamusea, “Yéesu wa Nasaréeti yoolooka.”
38 Aho, akatula isóso yoosea, “Ee Yéesu, Sha Daúdi, naanga na riiso ra wuuja!”
39 Vaantu vara ˆvajáa valóngwiire mbere ya Yéesu vakaanda kumudalavya akirinye. Maa kaa, yeeye akadoomererya kumwaaniriira, “Ee Sha Daúdi, naanga na riiso ra wuuja Aai!”
40 Yéesu akiima, maa akavalairirya vamureete na kwaachwe. Ura muhoku ˆakaseese, maa Yéesu akamuurya,
41 “Che woosaaka nikubweeyyiirye?” Ne akasea, “Ee Mweenevyoosi, noosaaka noone!”
42 Aho, Yéesu akamusea, “Haaha ona kaa! Kuruma kwaako kwakuhóniirye.”
43 Hahara akaanda koona kei. Akamutuuba Yéesu kunu yoomuduumba Muluungu. Na vaantu voosi ˆvakoone ayo, vakamuduumba Muluungu.

19

Yéesu Yoolumana na Sakáayo

1 Yéesu ˆakiingire na múuji wa Yeríiko, akakwaatira na katikati ya uwo múuji.
2 Uko, kujáa kwatiite muuntu umwi mukuulu wa vasaankan’yi kóodi. Uhu muuntu ni musúngaati ajáa na irina raachwe noo Sakáayo asewáa.
3 Sakáayo akava yoosaaka kumoona Yéesu. Maa kaa, sa viintu ajáa mukufi, akasiindwa kumoona Yéesu sa kujáa kwatiite mpuka nkuulu ya vaantu.
4 Sa jeyyo, akakuurika itíijo, akalongorera na mbere. Akaambuka musaambwii sa amoone Yéesu kati ˆyoolooka.
5 Yéesu ˆakafike hara musaambwii, akalaanga mweeri, maa akamusea Sakáayo, “Sakáayo, kiima chaangu! Isiku ni kwaako ndiri kuumba!”
6 Aho, Sakáayo akakiima chaangu na isi, maa akamuteengya Yéesu na kaayii kwaachwe na cheeru.
7 Vaantu voosi ˆvakoone, vakaanda ng’uula voosea, “Sa che yookiingira noo va muyeni kwa iduwalo?”
8 Maa kaa, Sakáayo akiima, ma akamusea Mweenevyoosi, “Aai laanga, haaha jei kera niise máari yaani haviri. Ivaru rimwi vaheera ndiri vakiva na kooni nasumula kiintu cha muuntu kwa uloongo, uwo muhinduriira ndiri mara kani ya ikyo kiintu ˆnasumula.”
9 Aho, Yéesu akamusea, “Ulamuriri wiíngiire kuri kaaya ihi, sa baa weewe umurúmire Muluungu ja taáta wiitu Aburaháamu.
10 Sa Mwaana wa Muuntu uuja joo saakira no lamurirya vara ˆvarimira.”

Lusímo lwa Vatumami ˆVaheewa Mpía (Matáayo 25:14-30)

11 Vaantu vara ˆvamuteereráa Yéesu yoovavaira símo viiseáa Utemi wa Muluungu fika wiise, sa viintu vajáa vasénger iire fika múuji wa Yerusaléemu.
12 Aho, Yéesu akavasea, “Kujáa kwatiite muuntu umwi wa lukolo lwa kitemi. Yeeye ajáa akera njira na isi ya kuli. Uko ajáa atamanya noo heewa utemi de ahinduke na isi yaachwe kuuntu ˆari kuva mutemi.
13 De alooke, ajáa avaaniriira vatumami vaachwe ikimi, akavaheera kira muuntu mpía ˆjiri foo akavasea, ‘Saakiri kunáálo na mpía iji fuuru siku ˆndiri hinduka!’

14 Maa kaa, vaantu va isi yaachwe vajáa vamusuula, sa jeyyo vakatuma
vaantu nyuma yaachwe voosea, 'Si toosaaka muuntu uhu ave mutemi wiitu
tukú.'
15 Baa neembe vajáa valuusa jeyyo, yeeye ajáa aheewa utemi. ^Akahinduke,
akavaaniriira vara vatumami ^ajáa avaheera mpía sa ataange kunáálo
^ng'eene vaturya.
16 Mutumami wa ncholo ^akuuje, maa akasea, 'Ee mutemi, mpía ^ng'eene
waampeera, nasaakiriira kunáálo nkapata maluundu ikimi yiingi.'
17 Ura mutemi akamusea, 'Wabweeyya vyabooha mutumami muuja! Sa
viintu waava wo kiilaangiwa kwa viintu viduudi, kuheera ndiri wiimiriire
míiji ikimi.'
18 Mutumami wa kaviri ne akuuja akasea, 'Ee mutemi, mpía ^ng'eene
waampeera nasaakiriira kunáálo nkapata maluundu yiingi yasaano.'
19 Mutemi akamusea uhu muuntu, 'Baa weewe nakuhiire wiimiriire míiji
isaano.'
20 Maa re, akuuja ura mutumami wiingi akasea, 'Ee mutemi, mpía jaako ni
iji aha. Najichuungiriira kitabárii sa jidiire rimira.
21 Nijáa nakoofa sa weewe uri muuntu mufafu. Usúmulaa viintu haantu si
^waviika, na wachwíjaa kuuntu si ^uhaanda.'
22 Mutemi akamusea, 'Mutúmwa muvi weewe! Kwa masáare ^yafúmire
mulomwii waako kukulamurira niise! Weewe ujáa umányire niini ndiri
muuntu mufafu, nasúmulaa kuuntu si ^naviika kiintu, baa kei nachwíjaa kuuntu
si ^nahaanda.
23 Ha de haaha, sa che si ujiviika mpía jaani kwa vaantu ^vachúrushaa sa
niini ^ndiri hinduka nsumule mpía jaani na kunáálo yaachwe?'
24 Aho, mutemi akavasea vara vaantu ^vajáa viímire aho, 'Muhóki iluundu
raachwe mukamuheere ura ^ari na ikimi.'
25 Maa kaa, voovo vakamusea, 'Mukúlu, amwi ura atiite maluundu ikimi!'
26 Ne akavasea, 'Ni kuvawyiira niise, kira ^ari na kiintu, koongereriwa ari
kulookya, maa kaa, ura ^asiina kiintu, vuulwa ari baa kira kidúúdi ^ari nocho.
27 Na kwa vara vavi vaani, vara si ^vasaakáa nive mutemi mweeri yaavo,
vareeti na aha, muvuulae mbere yaani.' "

Yéesu Yooteengiwa Yerusaléemu na Siriri (Matáayo 21:1-11; Maáriki 11:1-11; Yoháani 12:12-19)

28 Yéesu ^akahumule kuluusa ayo, akavalongorera mbere yookaambuka na
Yerusaléemu.
29 ^Vakasengerere maturii ya Besifáage na Besanía ^yari luulwii ^lwaséwaa
Luulu lwa Miseitúuni, akavatuma vapooji vaachwe vaviri,
30 akavasea, "Tamanyi na ituri ^riri mbere yaanyu, na kati ^mookiingira
koona muri mwaana wa ndákwi si ^anavereka muuntu, achúungirwe aho.
Muchunguriri, mumureete na aha.
31 Kooni muuntu avuúriirye, 'Sa che moomuchungurira mwaana wa ndákwi?'
musei, 'Mweenevyoosi yoomusaaka.'"
32 Vara vapooji vakadoma, maa vakashaana kira kiintu ja ^vyeene Yéesu
ajáa avawyíirii re.
33 Kati ^vamuchungurirá a ura mwaana wa ndákwi, veene ndákwi vakavu-
urya, "Amwi moomuchungurira mwaana wa ndákwi?"
34 Vara vapooji vakavasea, "Mweenevyoosi yoomusaaka."
35 Vakamutwaarira Yéesu. ^Vakahumule kwaala ingo jaavo mweeri ya uwo
mwaana wa ndákwi, vapooji vaachwe vakamwaambukya ndákwii.
36 Mpiindi Yéesu ^atamanyáa, vaantu vakaala ingo jaavo njirii.

37 Yéesu ˆakafike mugiritwii wa Luulu lwa Miseitúuni, mpuka yoosi na
vapooji vaachwe vakaanda vaa siriri kunu voomuduumba Muluungu na
sawúti nkuulu, sa myuujíisa yoosi ˆvajáa voona Yéesu yoobweeyya.
38 Vaseáa jei,

"Atalariwa Mutemi ˆyookuuja kwa irina ra IJUVA!
Mwiikalo muuja kurumwii na nkongojima kwa Muluungu ˆAri Mweer-
imweeri."✡

39 Vamwi va Mafarisáayo ˆvajáa vamwaari mura mpukii, maa vakamusea
Yéesu, "Mukiindya, valairirye vapooji vaako vakirinye."
40 Yéesu akavasea, "Ni kuvawyiira niise, kooni ava vakíriinye, mawye tula
yari isóso."

Yéesu Yookuuririra Múuji wa Yerusaléemu

41 Yéesu akasengerera múuji wa Yerusaléemu. ˆAkuuyone múuji, maa
akuuririra,
42 yoosea, "Ngaari wataanga siku ihi yara ˆyari kuretera mwiikalo muuja,
haaha yaviswa miiswii yaako.
43 Kikomi, siku kuuja jiise, vavi vaako kukereesa vari, na kuriingirira vari
nkaande joosi na kukitira vari isii.
44 Kukukanya vari weewe na vaantu vaako voosi. Kei si vari reka iwye baa
rimwi mweeri ya riingi tuku, sa si utaanga mpiindi Muluungu uuja na kwaako
tuku."

Yéesu Kaayii Njija ya Ijuva
(Matáayo 21:12-17; Maáriki 11:15-19; Yoohaáni 2:13-22)

45 Aho, Yéesu akiingira Kaayii Njija ya Ijuva akaanda vakibirya vaantu
ˆvaváa iyoombe viintu aho.
46 Akavasea, "Yaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho, 'Nyuumba yaani kuva iri
nyuumba yo muloomba Muluungu.'✡ Maa kaa, nyuunyu mwiiválandwiire
ikava 'mpaanga ya viívi.'✡"
47 Kira siiku akiindyáa Kaayii Njija. Maa kaa, vakúúlu va veeneisi va Ijuva
na vakiindya va Miiro na valongooli va vaantu vasaakiráa njira yo muulaa
Yéesu.
48 Maa kaa, vakasova njira sa vaantu voosi vateereráa masáare yaachwe na
vamuteeráa matu kamwi.

20

Yéesu Yoofoorimwa Luviro Lwaachwe
(Matáayo 21:23-27; Maáriki 11:27-33)

1 Siku imwi, Yéesu avavariyurirráa Masáare Maaja vaantu waámii wa Kaaya
Njija ya Ijuva. Vakúúlu va veeneisi va Ijuva, vakiindya va Miiro na vawosi
vakamuujira.
2 Aho, vakamuurya voosea, "Tuwyiire ni kwa wiimiriri wa ani wootumama
masáare aya? Ni ani akuheera wiimiriri uhu?"
3 Ne akavasea, "Naani kuvuurya ndiri, muungwyiire,
4 eri, ubatíiso wa Yoohaáni ni kurumwii wafuma, baku kwa vaantu?"
5 Aho, vakaluusikan'ya voovo kwa voovo, "Kooni taséire 'Wafuma kwa
Muluungu,' sea ari, 'Haaha amwi si mwamuruma?'

✡ **19:38** Laanga Sabúuri 118:26. ✡ **19:46** Laanga Isáaya 56:7. ✡ **19:46** Laanga Yeremía 7:11.

6 Maa kaa, koonɨ taséire, ‘Wafuma kwa vaantʉ,’ vaantʉ voosi kʉtʉvaa varɨ na mawye tukwye sa vaantʉ voosi vamuruma Yooháani nɨ mʉláali na mʉtwe wa Mʉlʉʉngʉ.”
7 Aho, maa re vakamʉsea, “Sɨ tamányire kʉʉntʉ wiimiriri waachwe ˆwafuma tʉkʉ.”
8 Yéesu ne akavasea, “Naanɨ sɨ ndɨrɨ vawyɨira nɨ kwa wiimiriri ʉrɨkwɨ nootʉmama aya tʉkʉ.”

Yéesu Yoovafwaanirirya Vakúúlʉ va Vayahúudi na Varimi Vavɨ
(Matáayo 21:33-46; Maáriki 12:1-12)

9 Aho, maa Yéesu akaanda kʉvavaɨra vaantʉ lusímo ʉlʉ, “Mʉʉntʉ ʉmwɨ ajáa ahaanda mɨsabíibu iwundii kwaachwe. Ɨro iwʉnda akarɨkojya kwa varimi. Maa yeeye akakera njɨra na ɨsɨ ya kʉlɨ. Ʉko akɨɨta kiikala kwa sikʉ ˆjiri foo.
10 Mpɨɨndɨ jo chwa ˆjikafike, akamʉtʉma mʉtʉmami waachwe kwa vara vaantʉ sa vamʉheere haantʉ haachwe ha sabíibu ˆvachwíire. Maa kaa, vara varimi ˆajáa avakojya vakamʉvaa ʉra mʉtʉmami, maa vakamukibirya na mɨkono mɨtʉhʉ.
11 Akamʉtʉma mʉtʉmami wɨingɨ, ʉhʉ ne vakamʉvaa, vakamʉbweeyyirya masáare ya soni, maa vakamukibirya na mɨkono mɨtʉhʉ.
12 Kei akamʉtʉma wa katatʉ, ʉhʉ ne vakamʉtamikya, maa vakamʉfweitɨra na weerwii ya iwʉnda.
13 Maa re mweeneiwʉnda ra mɨsabíibu akiiyurya, ‘Che ndɨrɨ bweeyya? Haaha kʉmʉtʉma niise mwaana waanɨ. Ʉhʉ namweenda maatʉkʉ! Ʉhʉ ifaanaa vamʉnyemye.’
14 Maa kaa, vara ˆvakojiwa iwʉnda ˆvakamoone vii, maa vakiiwyɨira voovo kwa voovo voosea, ‘Ʉhʉ noo mʉpaari wa ɨrɨ iwʉnda. Tʉmʉʉlae haaha sa ʉpaari waachwe ʉve wiiswi.’
15 Vakamʉfweitɨra na weerwii ya iwʉnda ra mɨsabíibu, maa vakamʉʉlaa.”
Aho, Yéesu akavuurya, “Haaha mweeneiwʉnda che arɨ vabweeyya vaantʉ vara?
16 Kʉʉja arɨ na kʉvʉʉlaa arɨ avo vaantʉ ˆavakojya iwʉnda na kʉvakojya arɨ vaantʉ vɨingɨ ɨrɨ iwʉnda ra mɨsabíibu.” Vaantʉ ˆvakateere ayo masáare, maa vakasea, “Aka tʉkʉ! Karɨ baa luu vifʉmɨre vii tʉkʉ!”
17 Yéesu akavalaanga, maa akavasea, “Masáare aya ˆYarɨ Mpeho nɨ che yalʉʉsa?
‘Iwye ˆrasiitwa nɨ vajeengi,
ravɨire iwye ikʉʉlʉ ra kichurii.’✡
18 Kɨra mʉʉntʉ ˆawíjaa mweeri ya iwye ɨrɨ, ng’enyekang’enyeka arɨ, na ʉra ˆrɨrɨ muwyɨira, chɨnɨka arɨ kamwɨ.”
19 Vakiindya va Miiro, na vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva, vakasaakɨra njɨra yo mʉkwaata chaangʉ sa vajáa vatáangire lusímo ʉlo nɨ voovo lʉjáa lwavalúusire. Maa kaa, vakavoofa vaantʉ.

Kʉrɨha Kóodi kwa Kaisáari
(Matáayo 22:15-22; Maáriki 12:13-17)

20 Aho, vakúúlʉ va Vayahúudi vakava voomʉrɨira iyeo. Vakatʉma vaantʉ viibweeyye vawoloki sa vandoomʉsola. Vabweeyyáa jei sa vapate kɨɨntʉ cho mʉkwaatɨra, vamʉvɨike ɨsɨ ya ngururu na wiimiriri wa gávana.
21 Avo vuurikiriri vakamuurya, “Mukiindya, tamányire weewe ʉlúʉsaa na ʉváriyʉlaa ya kɨmáárɨ. Weewe sɨ woófaa ʉkúúlʉ wa vaantʉ tʉkʉ, weewe wakíindyaa kɨmáárɨ ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ asáakaa.
22 Eri, ndairiri jaruma tʉndoorɨha kóodi kwa Kaisáari bakʉ tʉkʉ?”

✡ **20:17** Laanga Sabúuri 118:22.

23 Maa kaa, Yéesu akataanga ukwaata waavo, maa akavasea,
24 “Ndairi mpía ya dináari. Buuwo ihi na irina iri ni vya ani?” Vakuuyirya
voosea, “Ni vya Kaisáari.”
25 Aho, Yéesu akavasea, “Vya Kaisáari, muheeri Kaisáari. Na vya Mululungu,
muheeri Mululungu.”
26 Vakasiindwa kumukwaata kwa yara ^alúusáa mbere ja vaantu. Vakah-
waalala maatukú vii kwa vira ^vyeene uuyiryáa, vakakirinya sawu.

Kufufuka
(Matáayo 22:23-33; Maáriki 12:18-27)

27 Mpiindi ^jikalooke, Masadukáayo, noo kusea vaantu vara ^vaséaa kusiina
kufufuka tuku, vajáa vamuujira Yéesu,
28 maa vakamuurya, “Mukiindya, Músa ajáa atwaandikira, ‘Kooni muuntu
akwíire baa kuva na vaana tuku, mwaanaavo yoosaakwa amupaale uwo
mulala sa amuvyaarire vaana mwaanaavo ura ^aakwya.’✡
29 Haaha, kujáa kwatiite vaana valume mufungati va muuntu umwi.
Ndaambere yaachwe ajáa aloola, maa akawulala baa kuva na mwaana tuku.
30 Wa kaviri [akamupaala uwo mulala, ne akawulala baa reka mwaana
tuku.]
31 Wa katatu ne akamupaala uwo mulaala, ne akakwya baa reka mwaana
tuku. Ikava viivyo kwa vaana voosi mufungati ^vamuloola ura muuntu muki,
na kusiina ^areka mwaana tuku.
32 Maa reeru ura mwaana muki akawulala.
33 Haaha, siku ya ufufúuko ni muki wa ani ari kuva? Sa ajáa aloolwa ni voosi
mufungati.”
34 Yéesu akavasea, “Aha weerwii vaantu valóolaa no loolwa.
35 Maa kaa, vara ^vari valwa ni Mululungu, vafufulwe fuma inkwyii na
vaturye nkalo weerwii ifya, avo si vari loola no loolwa tuku.
36 Ava si vari kukwya kei tuku, sa avo kuva vari ja mirimu miija. Voovo ni
vaana va Mululungu sa voovo ni vaana ^vafufulwa.
37 Maa kaa, kwa isáare ra vara ^vaakwya kufufuka, baa Músa alúusa vaantu
^vaakwya fufuka vari. Alúusa aya masáarii ya rira itúundu ^rakoreráa mooto.
Alúusa ^akamwaanirire Ijuva ni Mululungu wa Aburaháamu, Mululungu wa
Isaka na wa Yaakúupu.*
38 Yeeye si Mululungu wa vaantu ^vaakwya tuku. Yeeye ni Mululungu wa
vaantu ^vari nkaasu, na kwaachwe voosi ni nkaasu vari.”
39 Vamwi va vakiindya va Miiro vakamusea, “Mukiindya, ulúusire kikomi
kamwi!”
40 Kwaandira aho, kusiina ^ayera kumuurya tuku.

Masía ni Mwaana wa Daúdi na Mweenevyoosi
(Matáayo 22:41-46; Maáriki 12:35-37)

41 Aho, maa Yéesu akavuurya, “Eri, ni jooli vyaava vaantu
vandoomwaanirira Masía Mwaana wa mutemi Daúdi?
42 Daúdi mweeneevyo alúusa jei kitáabwii cha Sabúuri,
‘IJUVA amuwyiira Mweenevyoosi waani,
“Ikala mukono waani wa kululume,
43 fuuru nivaviike vavi vaako,
vave kabambari ko vikira majeo yaako.” ’✡

✡ **20:28** Laanga Nkumbukira ya Miiro 25:5-6. * **20:37** Kitáabwii cha Ufumo 3:6, Mululungu ajáa amuwyiira Músa masáare aya. Maa kaa, mpiindi ijo, Aburaháamu, Isaka na Yaakúupu vajáa vawulala aho kali vii. ✡ **20:43** Laanga Sabúuri 110:1.

44 Koonɨ Daúdi yoomwaanɨrɨra ‘Mweenevyoosi’ waachwe, haaha joolɨ Masía arɨ kʉva Mwaana wa Daúdi?”

Kwiivaa Kɨpeembe
(Matáayo 23:1-36; Maáriki 12:38-40)

45 Na mpɨɨndɨ vaantʉ voosi ˆvamʉteereráa, Yéesu akavasea vapooji vaachwe,
46 “Mʉvalaange neeja vakiindya va Miiro. Voovo veenda kwiivɨkɨra nkáancho ndɨɨhɨ na veenda luumbiwa kwa nyemi masóokwii. Kei, veenda kwiikala machuumbii ya mbere masinagóogii, na na haantʉ ha nyemi ngovii.
47 Vanyáhɨraa nyuumba ja valala. Na ʉkweembi vamʉlóombaa Mʉlʉʉngʉ viliɨhɨlɨɨhɨ. Vaantʉ ja ava, heewa varɨ irya ikʉʉlʉ fuma kwa Mʉlʉʉngʉ.”

21

Mpóryo ya Mʉlala
(Maáriki 12:41-44)

1 Mpɨɨndɨ Yéesu ˆajáa Kaayii Njija ya Ijʉva, ajáa avoona vasúngaati voovɨkɨra mpóryo jaavo isandúkwii ro vɨkɨra mpóryo.
2 Aho, akamoona mʉlala ʉmwɨ mʉkɨva yoovɨkɨra fipóocho fivɨrɨ fya mpía.
3 Aho, Yéesu akavasea, “Kɨkomi noovawyɨɨra, ʉhʉ mʉlala mʉkɨva atwɨ́ire mʉnʉmʉʉnʉ kʉlookya voosi.
4 Sa ava vɨɨngɨ voosi, vatwɨ́ire mpóryo kwa Mʉlʉʉngʉ sa ʉkʉ́ʉlʉ wa usúngaati waavo. Maa kaa, ʉhʉ mʉlala na ʉkɨva waachwe, atwɨ́ire vyoosi ˆarɨ novyo vyoomʉbweeyya ave nkaasʉ.”

Sikʉ ja ʉhero
(Matáayo 24:1-2; Maáriki 13:1-2)

5 Vamwɨ va vapooji va Yéesu vakava voomʉlaɨra ˆvyeene Kaaya Njija yajeengwa na mawye ˆyabooha, baa na viintʉ vyɨɨngɨ vya iyoombe ikʉʉlʉ ˆvyeene vaantʉ vatoola ja mpóryo kwa Mʉlʉʉngʉ. Maa kaa, Yéesu akavasea,
6 “Viintʉ vyoosi ivi ˆmoovyoona, sikʉ kʉʉja jiri, kusiina iwye ˆrɨrɨ chaala mweeri ya iwye rɨɨngɨ tʉkʉ. Yoosi vawa yarɨ na ɨsɨ!”

Uturikiri ˆWookʉʉja
(Matáayo 24:3-14; Maáriki 13:3-13)

7 Vapooji vaachwe vakamuurya, “Mukiindya, masáare ayo nɨ naadi ˆyarɨ fʉmɨra? Na ishá́ara che jiri laɨra yasé́ngerɨɨre fʉmɨra?”
8 Yéesu akavasea, “Laangi neeja, karɨ mʉkóoverwaa tʉkʉ. Vaantʉ ˆvarɨ foo kʉʉja varɨ kwa irina raanɨ voosea, ‘Nɨɨnɨ noo yeeye!’ Na vɨɨngɨ sea veende, ‘Mpɨɨndɨ jo herererya nɨ aha miiswii jiri!’ Karɨ mʉvatúubaa tʉkʉ!
9 Mpɨɨndɨ ˆmʉrɨ teera mbuwo ja nkoondo na masáare ya ntiribʉka, karɨ moófaa tʉkʉ. Ayo yoosi nɨ mpaka yafʉmɨre ta, maa kaa, ʉra ʉhererery o wa yoosi ʉkaarɨ.”
10 Kei akavasea, “Ɨsɨ kiinʉla ɨrɨ nkoondo na ɨsɨ yɨɨngɨ, na ʉtemi ʉmwɨ kiinʉla ʉrɨ nkoondo na ʉtemi wɨɨngɨ.
11 Kʉva kʉrɨ na vitiíntima vikʉʉlʉ, njala ya imalo na ndwáala jo kiihokererya haantʉ haantʉ. Kei kʉva kʉrɨ na viintʉ ˆvyookoofya na ishá́ara ˆjiri foo fuma kurumwii.
12 Maa kaa, ayo de yafʉmɨre, vaantʉ kʉvakwaata veende na kʉvaturikirya veende. Vatwaala veende mʉkalamʉrɨrwe masinagóogii na kʉvachuunga veende mʉnyololwii. Kei, twaalwa mweende na kwa vatemi na kwa gávana sa mʉlamʉrɨrwe. Ivi vyoosi nɨ sa irina raanɨ.
13 Ɨhɨ kʉvaheera ɨrɨ nkalo nyuunyu yo vabweeyya vataange kɨmaarɨ.

14 Maa kaa, mulamule kureka kwiitweetya mitimii yaanyu ni che muri luusa
mbere ya balása tuku.
15 Sa niini kuvaheera neende masáare ya tooti ˆmeene mwiindooluusa. Na
masáare ayo, kusiina muvi waanyu ˆari daha kuyuuyirya au kuyasiita tuku.
16 Varindukwa mweende baa ni vavyiiri vaanyu, vaanaanyu, vanduu
vaanyu na vijeengi vyaanyu. Kei vamwi vaanyu, vantu kuvuulaa veende.
17 Suulwa muri ni vantu voosi sa mwaanduma niini.
18 Maa kaa, baa lujwíiri lumwi vii lwaanyu si luri rimira tuku.
19 Ko yimirirya, lamurirya muri nkaasu yaanyu.

Kusaambulwa kwa Yerusaléemu
(Matáayo 24:15-21; Maáriki 13:14-19)

20 Mpiindi ˆmuri koona múuji wa Yerusaléemu waríingiriirwe ni valukaluka
va vavi vaanyu, mutaange kusaambulwa kwaachwe kwaséngeriire.
21 Mpiindi ijo, vara ˆvari Yudéea vatijire njuulwii. Vara ˆvari kati na kati ya
múuji vafume na weerwii ya múuji. Na vara ˆvari mawundii kari viingire na
múujii tuku.
22 Sa siku ijo, kuva jiri siku ja irya, sa yara ˆyaandikwa yakiimane.
23 Ni mpolai kwa vara ˆvari kuva varuto, na vara ˆviindookoonkya siku
ijo! Mpiindi ijo, kuva kuri na imalo ikuulu kuri weeru yoosi, na nkalari ya
Muluungu veera iri mweeri ya vantu va mbyaala ihi.
24 Vantu ˆvari foo kuulawa vari na nyaasuka, na viingi twaalwa vari na
utúmwii isi jiingi. Na múuji wa Yerusaléemu kindairirwa uri ni vantu si ˆvari
Vayahúudi, fuuru mpiindi jaavo jo kuuyimirira jisire.

Kuuja kwa Mwaana wa Muuntu
(Matáayo 24:29-31; Maáriki 13:24-27)

25 Mwaasu, mweeri na nyényeeri koonekya viri isháara. Na kuri weeru, isi
kuva jiri na uturikiri, mayiya kuva yari na vidandárika na mapúunta makuulu
ˆyari na mukíindo.
26 Vantu kindooyirika veende sa woowa. Kiisea veende irya ikuulu kuuja
riise sa ngururu ja kurumwii singisika jeende.
27 Aho, kumoona vari Mwaana wa Muuntu yookuuja machwii na ngururu
na nkongojima nkuulu.
28 Mpiindi aya ˆyari kaanda fumira, mwiime neeja na muve na cheeru sa
ununuuli waanyu waséngeriire.”

Lusímo lwa Musaambu
(Matáayo 24:32-35; Maáriki 13:28-31)

29 Aho, akavavaira lusímo ulu, “Ririkani musaambu na miti yiingi yoosi.
30 Mpiindi ˆmuri koona yaándire turika, mwatáangaa mpiindi ja irutira
jaséngeriire.
31 Noo jeyyo, ˆmuri koona viintu ivi vyoofumira, taangi Utemi wa Muluungu
waséngeriire.
32 Kimaari noovawyiira, mbyaala ihi si iri looka tuku keende masáare aya
yoosi si yanafumira.
33 Kurumu na weeru looka jiri, maa kaa, masáare yaani si yari looka vii kaa
tuku.

Mulaange Neeja

34 Mulaange neeja, kari mitima yaanyu iremeerwe ni ureevi, uláku na
uturikiri wa nkaasu ihi tuku. Bweeyyi jeyyo, sa siku ya Mwaana wa Muuntu
kuuja iri koonka na koonka.
35 Siku iyo, kuuja iri ja muteo kwa vantu voosi va weeru.

36 Haaha mʉve miiso. Mʉndoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ sa avaheere ngururu
jo nehera aya yoosi ˆyarɨ fʉmɨra. Aho, mʉdahe kwɨɨma mbere ya Mwaana wa
Mʉʉntʉ.”
37 Kwa sikʉ joosi ijo, Yéesu akiindyáa vaantʉ Kaayii Njija. Na kyʉʉlwa
ˆkɨkɨɨngɨre atamanyáa noo laala Luulwii lwa Mɨseitúuni.
38 Na kɨra siikʉ vaantʉ valaaváa namʉtóondo noo mʉteerera Kaayii Njija.

22

Yúuda Yoolamʉla Kʉmʉvalandʉka Yéesu
(Matáayo 26:1-5, 14-16; Maáriki 14:1-2, 10-11; Yoháani 11:45-53)

1 Haaha mpɨɨndɨ ja ngovi ya mɨkáate sɨ ˆɨvíkɨrwaa ʉsasɨ noo kʉsea Paásika
ɨjáa yaséngerɨɨre.
2 Na mpɨɨndɨ ijo, vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vakiindya va Miiro
vasaakɨráa njɨra yo mʉʉlaa Yéesu. Vabweeyya jeyyo sa vavoofáa vaantʉ.✡
3 Irimʉ rɨkamwɨɨngɨra Yúuda ˆaséwaa Isikarióoti, ʉmwɨ wa vapooji ikimi na
vavɨrɨ va Yéesu.
4 Aho, Yúuda akatamanya na kwa vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vakúúlʉ
va valʉkalʉka va Kaayii Njija ya Ijʉva. Akiirʉmɨra novo ˆvyeene arɨ
mʉvarindʉka sa vamʉkwaate.
5 Isáare ɨro rɨkaveerya mɨtɨma na vakiirʉmɨra kʉmʉrɨha mpía.
6 Yúuda akaruma na akaanda saakɨra njɨra yo mʉvarindʉka Yéesu mpɨɨndɨ
kusiina mpuka ya vaantʉ.

Kwiimya Neeja Paásika
(Matáayo 26:17-25; Maáriki 14:12-21; Yoháani 13:21-30)

7 Sikʉ ya ngovi ya mɨkáate sɨ ˆɨvíkɨrwaa ʉsasɨ ɨkafika. Sikʉ ɨyo noo muundi
ˆɨrɨ mpeho sa Paásika yasɨɨnjwáa.✡
8 Aho, maa Yéesu akavatʉma vala Peéteri na Yoháani akavasea, “Tamanyi,
mʉkatwiimirye neeja chóorya cha Paásika, twiirye hamwɨ.”
9 Novo vakamuurya, “Hai woosaaka tukwiimirye neeja chóorya cha
Paásika?”
10 Yéesu akavasea, “Mpɨɨndɨ ˆmʉrɨ kɨɨngɨra múujii, lʉmana mʉrɨ na mʉʉntʉ
mʉlʉme ʉmwɨ iitíikire sʉvɨya ya maaji. Mutuubi ʉwo mʉʉntʉ mʉlʉme fʉʉrʉ
nyuumba ˆarɨ kɨɨngɨra.
11 ˆMʉrɨ kɨɨngɨra, mʉsei mweenenyuumba, ‘Mukiindya yookuurya, hai kɨrɨ
chúumba cha vayeni kʉʉntʉ ˆndɨrɨ rɨɨra chóorya cha Paásika na vapooji vaanɨ?’
12 Na yeeye kʉvoonekya arɨ, baanka nkʉʉlʉ ˆɨrɨ gorófii kwavɨɨkwa viintʉ
vyoosi neeja. Iyimyi neeja Paásika haaho.”
13 Aho, vakatamanya, ˆvakafike ʉko, vakashaana kɨra kɨɨntʉ ja ˆvyeene ajáa
avawyɨɨrɨɨre. Maa vakiimya neeja chóorya cha Paásika.

Chóorya cha Mweenevyoosi
(Matáayo 26:26-30; Maáriki 14:22-26; 1 Vakoríinto 11:23-25)

14 Mpɨɨndɨ ˆjikafike, Yéesu akiikala méesii hamwɨ na vatumwi vaachwe,
kurya chóorya.
15 Aho, akavasea, “Naméɨirye matɨ maatʉkʉ vii, nirye chóorya cha Paásika
na nyuunyu, de kuturikiriwa kwaanɨ kufike.
16 Nɨ kʉvawyɨɨra niise, sɨ ndɨrɨ kurya Paásika kei tʉkʉ, fʉʉrʉ sikʉ ˆɨrɨ kiimana
Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ.”
17 Aho, akatoola ndʉvo, akamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ, yoosea, “Tooli ndʉvo ɨhɨ
voosi munywe!

✡ **22:2** Laanga Lúka 19:47-48. ✡ **22:7** Laanga Ufumo 12:3-6.

18 Ni kuvawyiira niise, kwaandira haaha si ndiri kunywa kei diváai tuku
fuuru Utemi wa Muluungu ˆuri kuuja.”
19 Aho, akatoola mukáate, akamuduumba Muluungu, akuubenduulabenduula
akavaheera yoosea, “Uhu ni muviri waani ˆwootoolwa sa nyuunyu. Bweeyyi
jei sa nkumbukira yaani!”
20 Viivyo ˆvakahumule kurya, akatoola nduvo, akasea, “Nduvo ihi ni
muháko mufya wa Muluungu wa sakami yaani ˆyookiitika sa nyuunyu.
21 Maa kaa, taangi, muuntu ˆyookuunvarinduka amwaari yoorya na niini.
22 Kikomi Mwaana wa Muuntu tamanya iise noo kuulawa ja ˆvyeene
Muluungu asaaka vive. Maa kaa, ni mpolai kwa muuntu ˆari muvarinduka.”
23 Aho, vakaanda kiiyurya voovo kwa voovo, “Ni ani kuri suusu ˆari daha
tumama isáare iri?”

Ni Ani noo Mukúúlu?

24 Vapooji va Yéesu vakaanda kwiiruta ndihi, ni ani kati na kati yaavo ˆari
mukúúlu.
25 Aho, Yéesu akavasea, “Vatemi va vaantu si ˆvari Vayahúudi na vakúúlu
vaavo, vaviimiriraa vaantu vaavo na ngururu. Na kei, vara ˆvalaíraa vatiite
wiimiriri mweeri yaavo, viiyánirira ni vaambiriryi va vaantu.
26 Maa kaa, nyuunyu kari mwiifwaane novo tuku. Kiri vyoova jeyyo,
muuntu mukuulu waanyu ave ja muduudi kulookya voosi. Kei, ura ˆari
mulongooli wa vaantu, ave ja mutumami waanyu.
27 Ririkani! Mukúúlu ni arikwi? Ni ura ˆiíkalaa méesii kurya au ni ura
ˆatúmamiraa vaantu méesii? Eri, si ura ˆiíkalaa kurya tuku wuu? Haaha niini
ndiri umwi waanyu ja ura ˆavatúmamiraa vaantu.✡
28 Nyuunyu mwachaala na niini siku joosi ˆnayerwáa.
29 Haaha, ja ˆvyeene niini naheewa Utemi ni Taáta waani, baa niini ni
kuvaheera niise utemi.
30 Jeyyo, kurya mweende no nywa méesii ya Utemii waani. Kei, kiikala
mweende machuumbii ya kitemi na lamuriira mweende nkolo ikimi na iviri
ja Isiraéeli.”

Yéesu Yoolusa Peéteri Sea Ari si Amumányire Tuku (Matáayo 26:31-35; Maáriki 14:27-31; Yoohváani 13:36-38)

31 Yéesu akasea, “Simóoni, Simóoni, Irimu ralóombire sa riveere nyuunyu ja
viintu murimi ˆeéraa ngáano.
32 Maa kaa, nakulóombiire weewe Simóoni kuruma kwaako kudiire kee-
heka. Na ˆuri kuunhindukira, uvaheere mutima vaanaanyu.”
33 Peéteri akamusea, “Ee Mweenevyoosi, niini niímire neeja kutwaalwa na
munyololwii hamwi na weewe, baa kukwya hamwi na weewe!”
34 Yéesu akamusea, “Peéteri, nookuwyiira de nkukulume iviike uchiku wa
isiku, kuunsiita uri katatu woosea si wuumányire tuku!”

Kuyimirirya Ufafu

35 Aho, maa Yéesu akavuurya vapooji vaachwe, “ˆNkavatume bila mpía,
bila mufuko wo kiinjira na bila viráatu, mujáa mwasirirwa ni kiintu wuu?”✡
Novo vakuuyirya vakasea, “Tuku, si tasirirwa ni kiintu chochoosi tuku!”
36 Aho, akavasea, “Haaha kooni muuntu ari na mufuko wa mpía uusumule,
na ura ˆari na mufuko wo kiinjira uusumule. Na ura ˆasiina nyaasuka, avae
iyoombe nkáancho yaachwe awule nyaasuka.

✡ **22:27** Laanga Yoohváani 13:1-20. ✡ **22:35** Laanga Lúka 10:4.

37 Sa nɨ kʉvawyɨɨra niise, Masáare ˆYarɨ Mpeho nɨ mpaka yakiimane kʉrɨ nɨɨnɨ, ‘Avalwa hamwɨ na ˆvawúnaa miiro.’✡ Kɨkomi yara ˆyaandɨkwa sa nɨɨnɨ nɨ kiimana yiise.”
38 Vapooji vaachwe vakamʉsea, “Mʉkúlʉ, laanga kwatɨɨte nyaasʉka ivɨrɨ aha.” Ne akavasea, “Yatóoshiirye.”

Yéesu Yoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ Luulwii lwa Mɨseitúuni (Matáayo 26:36-46; Maáriki 14:32-42)

39 Hara, maa Yéesu akadoma na Luulwii lwa Mɨseitúuni ja viintʉ ˆiijʉvɨra na vapooji vaachwe vajáa vamutúubire.
40 ˆVakafike aho, maa akavasea vapooji vaachwe, “Mʉloombi Mʉlʉʉngʉ sa mʉdɨɨre kwɨɨngɨra mʉtehwii!”
41 Aho, akavareka kʉlɨ kʉlɨ ja iwʉmo ra iwye. Akachwaama akaanda kʉmʉloomba Mʉlʉʉngʉ
42 yoosea, “Taáta! Koonɨ viri kweerya mʉtɨma, nooloomba wʉʉnseyyirye ndʉvo ɨhɨ ya uturikiri. Maa kaa, karɨ vive ja ˆveene noosaaka tʉkʉ, vive ja ˆvyeene woosaaka weewe.” [
43 Murimʉ mʉʉja fuma kurumwii ʉkamʉfʉmɨra, maa ʉkamʉheera nguruuru.
44 Yéesu akatuuba loomba mʉnʉmʉʉnʉ na ajáa atɨɨte uturikiri na alʉngʉrɨráa nɨ ʉsʉʉngʉ. Na mpɨɨndɨ ˆaloombáa, irʉtɨra raachwe rɨkava ja matóonti ya sakami yoowya na ɨsɨ.]
45 Aho, akiinʉka hara kʉʉntʉ ˆamʉloombáa Ijʉva, akahɨndʉka na kwa vapooji vaachwe. Kʉra akavashaana valíire, sa vajáa vakátɨɨre sa viintʉ vajáa vaviswíire.
46 Akavuurya akavasea, “Sa che mʉnyéyyiirye? Inuki, mʉloombi Mʉlʉʉngʉ, karɨ jɨ mwɨɨngɨre mʉtehwii tʉkʉ.”

Yéesu Yoovarindʉkwa na Yookwaatwa (Matáayo 26:47-56; Maáriki 14:43-50; Yoohváani 18:3-11)

47 Mpɨɨndɨ Yéesu ˆajáa akaarɨ yoolʉʉsɨka na vapooji vaachwe, mpuka ya vaantʉ ˆvalóngwɨɨrwe nɨ Yúʉda, ʉmwɨ wa vapooji vaachwe ikimi na vavɨrɨ, ɨkafika. Yúʉda akamʉseeserera Yéesu sa amʉsʉndɨre.
48 Maa kaa, Yéesu akamʉsea, “Aka Yúʉda! Eri, nɨ kʉmʉvarindʉka wiise Mwaana wa Mʉʉntʉ ko mʉnsʉndɨra wʉʉ?”
49 Vapooji va Yéesu ˆvakoone yara ˆyarɨ fʉmɨra, maa vakamuurya Yéesu, “Mʉkúlʉ, tʉvatemeteme na nyaasʉka wʉʉ?”
50 Hahara, ʉmwɨ waavo akamʉtema na nyaasʉka mʉtʉmami wa mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ, kutu kwa kʉlʉme dúú.
51 Maa kaa, Yéesu akasea, “Reki!” Aho, akamʉsaasya kʉra kutu na ʉra mʉʉntʉ akahola.
52 Aho, maa Yéesu akavuurya vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva, vakúúlʉ va valʉkalʉka va Kaayii Njija ya Ijʉva na vawosi ˆvajáa vuújire, “Nɨɨnɨ ndɨrɨ mʉhóki vaantʉ viintʉ muújire na nyaasʉka na nkusi wʉʉ?
53 Sikʉ joosi nɨjáa na nyuunyu waámii wa Kaaya Njija, maa kʉra sɨ mwaankwaatáa tʉkʉ. Haaha vyavíire mpɨɨndɨ jaanyu, mpɨɨndɨ mʉtemi wa kilwiirya ˆyookɨɨmɨrɨra!”

Peéteri Yoosea sɨ Amʉmányire Yéesu Tʉkʉ (Matáayo 26:57-58, 69-75; Maáriki 14:53-54, 66-72; Yoohváani 18:12-18, 25-27)

54 Aho, vakamʉkwaata Yéesu, maa vakamʉtwaala fʉʉrʉ kaayii kwa mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ. Peéteri ne akatuuba nyuma kwa kʉlɨ.

✡ **22:37** Laanga Isáaya 53:12.

55 ^Vakakorye mooto katikati ya waama, maa vakiikala hamwi vookoota
mooto. Peéteri ne akiikala hamwi novo.
56 Mutumami umwi wa kiintu kiki akamoona Peéteri iíkyiire hara mootwii.
Akamulaanga neeja, maa akasea, “Baa muuntu uhu ni hamwi aari na Yéesu.”
57 Maa kaa, Peéteri akasiita yoosea, “Aka, muuntu muki, si namumányire
tuku!”
58 Mpiindi kiduudi muuntu umwi akamoona Peéteri, maa akamusea, “Baa
weewe uri umwi waavo!” Maa kaa, Peéteri akasea, “We muuntu we, niini
tuku!”
59 Ja isaa rimwi jei ^rikalooke, muuntu wiingi akuumirirya yoosea, “Kikomi
muuntu uhu ni hamwi aari ne sa baa yeeye woosi ni Mugaliláaya.”
60 Aho, Peéteri akamusea, “We muuntu we, si nootaanga kira ^woolusa
tuku!”
Hahara viintu ^alusáa masáare ayo, nkukulume ikaviika.
61 Aho, Mweenevyoosi akiilorera, akamulaanga Peéteri. Peéteri
akakumbukira masáare ^meene aari awyíiriirwe ni Mweenevyoosi, “Isiku
nkukulume si inaviika, sea uri si waamányire tuku katatu.”
62 Peéteri akafuma na weerwii, maa akiita koorira maatuku vii.

Valukaluka Voomuhenchula Yéesu
(Matáayo 26:67-68; Maáriki 14:65)

63 Vara vaantu ^vamulaangiriryáa Yéesu vakaanda kumuhenchula no
muvaa.
64 Vakamuchuunga ntaami miiswii, maa de vandoomuhenchula voosea,
“Hooni taanga ni ani ^akuváire?”
65 Vakatuuba kumutukira munumuunu.

Yéesu Yootwaalwa na Mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi
(Matáayo 26:59-66; Maáriki 14:55-64; Yoohaáni 18:19-24)

66 ^Kukamwaae, Balása Nkuulu ya vawosi, hamwi na vakúúlu va veeneisi va
Ijuva, na vakúúlu va vakiindya va Miiro vakalumana. Yéesu ne akareetwa na
mbere yaavo.
67 Aho, vakamuurya voosea, “Tuwyiire! Weewe noo Masía wuu?” Yéesu
akavasea, “Baa kooni navawyíiriire si muri ruma vii tuku.
68 Kei baa kooni navuúriirye, si muri kuuyirya vii tuku.
69 Maa kaa, kwaandira haaha Mwaana wa Muuntu iíkyiire mukono wa
kulume wa Mululungu Mweenengururu.”
70 Aho, voosi vakamuurya, “Eri, weewe noo Mwaana wa Mululungu wuu?”
Yeeye akavasea, “Nyuunyu mulúusire niini ndiri!”
71 Aho, maa vakasea, “Ushahíidi wiingi urikwi kei toosaaka kulookya uhu?
Suusu veeneevyo tatéiire fuma mulomwii waachwe.”

23

Yéesu Yootwaalwa na kwa Gávana Piláato
(Matáayo 27:1-2, 11-14; Maáriki 15:1-5; Yoohaáni 18:28-38)

1 Aho, Balása Nkuulu yoosi ya Vayahúudi ikiinuka, maa vakamutwaala Yéesu
na kwa Piláato.
2 Vakaanda kumusitaakya voosea, “Tamuteera uhu muuntu yookiindya
vaantu vave vasaambu kuri isi yiitu. Avakáan’yaa vaantu vareke kuriha kóodi
kwa Kaisáari, kei aséaa yeeye noo Masía, na ni Mutemi.”
3 Jeyyo Piláato akamuurya Yéesu, “Weewe noo mutemi wa Vayahúudi wuu?”
Yéesu akasea, “Weewe ulúusire.”
4 Aho, Piláato akavasea vakúúlu va veeneisi va Ijuva na mpuka ya vaantu,
“Si nookoona uvi wa uhu muuntu tuku!”

5 Maa kaa, voovo vakuumirirya voosea, “Uhu muuntu yoosoonka vaantu kwa ukiindya waachwe kwa isi yoosi ya Vayahúudi. Aandira uko Galiláaya mpaka afíkire kunu Yerusaléemu.”

Yéesu Mbere ya Heróode

6 Piláato ˆakateere ayo, maa akuurya, “Uhu muuntu ni Mugaliláaya wuu?”
7 ˆAkataange Yéesu ni muuntu wa Galiláaya, maa akamutwaala na kwa Heróode. Heróode noo ajáa mutemi wa Galiláaya na mpiindi ijo ni Yerusaléemu ajáa.
8 Heróode ˆakamoone Yéesu, akavyeenda maatuku vii sa ajáa ateera masáare Yéesu ˆatumamáa, sa jeyyo, asaakáa kumoona Yéesu kwa siku ˆjiri foo. Kei, ajáa atiite mpiima yo moona Yéesu yootumama isháara na myuujíisa ˆyiísimiresimire.
9 Aho, akamuurya Yéesu masáare ˆyari foo, maa kaa, Yéesu si uuyirya kiintu chochoosi tuku.
10 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro vajáa viímire voomusitaakya Yéesu na ngururu.
11 Heróode na valwi nkoondo vaachwe vakaanda kumuhenchula Yéesu no mubwiitira. Vakamuvikira ingo ja kitemi, maa vakamuhindula na kwa Piláato.
12 Keende siku iyo, Heróode na Piláato vakava vijeengi. De ayo yafumire Piláato na Heróode ni ja kúri na nyaáu vajáa.

Yéesu Mbere ya Piláato
(Matáayo 27:15-26; Maáriki 15:6-15; Yoohaáni 18:38-19:16)

13 Mpiindi kiduudi, Piláato akavaanirira vakúúlu va veeneisi va Iuva, vakúúlu va Vayahúudi na vaantu viingi.
14 Aho, akavasea, “Nyuunyu mumuréetire uhu muuntu na kwaani na muséire yoovakiindya vaantu vave vasaambu. Haaha niini namuchúkurumire mbere yaanyu, maa kaa, niíne asiina uvi tuku.
15 Baa Heróode si iíne isáare roroosi tuku ro mulamurira muuntu uhu, na noo ˆchooreka amuhíndwiire na kuri suusu. Ja ˆvyeene mookoona kusiina kiintu chochoosi ˆcheene muuntu uhu atúmamire ˆchoobweeya iime neeja kukwya tuku.
16 Haaha ni lairirya niise avawe mijeléedi, maa de nimurekere.” [
17 Piláato ajáa atiite tuuva yo muchungurira muuntu umwi ˆachuungwa mpiindi ja ngovi ya Paásika.]
18 Aho, vaantu voosi vakatula isóso na ngururu voosea, “Muuntu uwo uulawe, tuchungurire Baráaba!”
19 Uhu Baráaba ajáa achuungwa sa ntiribuka ˆng’eene ajáa abweeyya múujii na so kuulaa muuntu.
20 Piláato asaakáa kumurekera Yéesu, sa jeyyo, akaluusika kei na vaantu.
21 Maa kaa, voovo vakatuuba tula isóso voosea, “Muning’in’ye musaláabii fuuru akwye, muning’in’ye musaláabii fuuru akwye!”
22 Lwa katatu Piláato akavuurya, “Sa che? Ni uvi urikwi uhu muuntu ˆabwéeyyiirye? Niini si niíne uvi wowoosi wo bweeyya uulawe tuku. Sa jeyyo, lairirya niise avawe mijeléedi, maa de nimurekere.”
23 Maa kaa, vaantu vakatuuba tula isóso munumuunu, voosaaka Yéesu aning’iniwe musaláabii fuuru akwye. Jeyyo, isóso raavo rikasiinda.
24 Aho, Piláato akalamula kubweeyya ja ˆvyeene vasaakáa.
25 Piláato akamuchungurira ura muuntu ˆvamusaakáa, ˆajáa achuungwa so reeta ntiribuka na so kuulaa. Akamukwaatya Yéesu mikonwii ya valwi nkoondo vaachwe va Kirúumi, sa vamubweeyyirye ja ˆvyeene Vayahúudi vasaakáa.

Yéesu Yooning'iniwa Musaláabii
(Matáayo 27:32-44; Maáriki 15:21-32; Yoohaáni 19:17-27)

26 Njirii, mpiindi ˆvamutwaaláa Yéesu noo muning'in'ya, vakalumana na muuntu umwi ˆaséwaa Simóoni, muuntu wa múuji wa Kiréene.* Yeeye ni iwundii afumáa. Valwi nkoondo vakamukwaata, vakamudoomererya avereke musaláaba nyuma ya Yéesu.
27 Vaantu ˆvari foo vamutuubáa Yéesu. Vamwi va vaantu avo, ni vaantu vaki ˆveene vamuririrá no myaaha.
28 Yéesu akiilorera, akavasea, "Nyuunyu vahíínja va Yerusaléemu, kuundiriri niini tuku! Irririri nyuunyu na vaana vaanyu!
29 Laangi, fika jiri mpiindi vaantu luusa vari, 'Vatalariwa ˆvawuumba, vara si ˆvavyaala na vara masuusu yaavo si ˆyoonkwa.'
30 Aho,
'Kujisea vari njuulu "Tuwyiiri!"
Na viduunda "Tukunikiriri!" '✡
31 Sa koni vookuubweeyyirya jei muti ˆuri icho, ni jooli viri kuva kwa muti ˆwuuma?"
32 Mpiindi ijo, kujáa kwatiite viívi vaviri ˆvatwaalwáa sa vakuulawe hamwi na Yéesu.
33 ˆVakafike haantu ˆhaséwaa Kisáaya cha Mutwe, vakamuning'in'ya Yéesu musaláabii hamwi na viívi vaviri, umwi mukono wa kulume na wiingi mukono wa kumooso, kira muuntu musaláabii waachwe. 34 Yéesu akasea, "Taáta, vasee uvi waavo wasírire sa si vootaanga kira ˆvootumama tuku." Vakiigaviira ingo jaachwe ko jivaira mbare.
35 Vaantu vakiima aho, kunu voomulaanga. Vakúúlu va Vayahúudi vakaanda muhenchula voosea, "Avalamuriryáa viingi, kooni yeeye ni Masía ˆasaawulwa ni Mululungu ni iilamurirye yeemweene!"
36 Valwi nkoondo novo vakuuja, vakamuhenchula, maa vakamuretera diváai ˆyasasuka sa anywe.
37 Vakamusea, "Kooni kikomi weewe noo mutemi wa Vayahúudi, ilamurirye weemweene!"
38 Mweeri yaachwe masáare aya yajáa yaandikwa ibambarii, "UHU NOO MUTEMI WA VAYAHÚUDI."
39 Umwi wa vara viívi ˆvajáa vaníng'iniiwe ne akamutukira yoosea, "Weewe si noo Masía? Ilamurirye sa utulamurirye na suusu."
40 Maa kaa, ura mwiívi wiingi akamudalavya yoosea, "Eri, weewe si umoófaa Mululungu tuku wuu? Amwi voosi tahíiwe irya riiro?
41 Suusu, tahókiire iri irya ja ˆvyeene Miiro yaluusa sa vira ˆvyeene tabwéeyyaa. Maa kaa, uhu muuntu si abwéeyyiirye uvi wowoosi tuku."
42 Aho akasea, "Ee Yéesu, nkumbukira mpiindi ˆuri kiingira Utemii waako!"
43 Yéesu akamusea, "Kikomi nookuwyiira, isiku kuva uri hamwi na niini ntindikii njija."

Yéesu Yookwya Musaláabii
(Matáayo 27:45-56; Maáriki 15:33-41; Yoohaáni 19:28-30)

44 Mpiindi ijo, ni ja mpiindi ja mpoloonge jijáa, mwaasu ukarima fuuru mpiindi ja cháámuusi, kilwiirya kikakunikiriira isi yoosi.
45 Mwaasu ukareka korera. Ipasía ra Kaaya Njija ya Ijuva rikaatuka kati na kati haviri.

---

* **23:26** ***Kiréene:*** Uhu ni múuji ˆujáa kura Afirika kaskasíini. Uko Vayahúudi ˆvari foo viikaláa, baa Simóoni ni umwi wa Vayahúudi ˆveene vuujáa na Yerusaléemu na ngovii ya Paásika. ✡ **23:30** Laanga Hósea 10:8.

46 Yéesu akaluusika na ngururu, yoosea, “Taáta, mikonwii yaako mutima waani nuuvíikire.” ^Akaluuse ayo, akawulala.
47 Mukúúlu wa valwi nkoondo ^akoone ayo ^yafúmiire, akamuduumba Muluungu yoosea, “Kikomi muuntu uhu ni muwoloki aari.”
48 Na vaantu voosi ^vajáa viijíingire hara kulaanga masáare aya ^vakoone ayo ^meene yajáa yafúmiire, vakahinduka na kaayii kwaavo kunu vooki-ivaavaa kipeembe ni usuungu.
49 Maa kaa, vara ^vajáa vamumányire neeja na vara vaantu vaki ^veene ajáa uujan’ya novo fuma Galiláaya, vajáa viima kuli, kunu voolaanga ayo masáare.

Yéesu Yootaahwa
(Matáayo 27:57-61; Maáriki 15:42-47; Yoohaáni 19:38-42)

50 Haaha kujáa kwatiite muuntu umwi ^ajáa muuja na muwoloki ^asewáa Yooséefu. Yeeye ni umwi wa Balása Nkuulu ya Vayahúudi ajáa.
51 Uhu Yooséefu, meevo ni múujii wa Arimatáaya ^uri isi ya Yudéea kujáa. Yeeye awoojeráa kuuja kwa Utemi wa Muluungu. Siku iyo, yeeye si ajáa arúmire ulamuli wa viivaachwe wo muulaa Yéesu tuku.
52 Yooséefu akatamanya na kwa Piláato, akitooloomba aheewe muviri wa Yéesu sa akuutaahe.
53 Akuukiimya muviri wa Yéesu, akuufarimbiriira na sáanda ya kitáani, maa akiita kuutaaha mbiríírii ijáa si ^inataahwa muuntu. Ihi mbirííra ni ja mpaanga ijáa na ijáa yabokwa mwaalaliwyii.
54 Siku iyo, ni siku yo kiimya neeja siku ya Sabáato ijáa na Sabáato ijáa yasénger iire kwaanda.
55 Vaantu vaki vara ^vajáa vuujan’ya na Yéesu fuma Galiláaya, vajáa vamutu-uba Yooséefu na mbiríírii. Sa jeyyo, vakiiyona ira mbirííra na muviri wa Yéesu haantu ^ujáa uláariiwe.
56 Aho, vakahinduka na kaayii, vakiita kiimya neeja makuta na mooda wo haka muviri. Siku ya Sabáato vakahumuluka ja ^vyeene ulairiri wa Ijuva waluusa.✡

24

Kufufuka kwa Yéesu
(Matáayo 28:1-10; Maáriki 16:1-8; Yoohaáni 20:1-10)

1 Haaha siku ya Jumapíiri namutóondo dwii, vara vaantu vaki vajáa vatoola makuta yara ^vajáa viimiiryé neeja, maa vakadoma na mbiríírii ya mpaanga ^ng’eene ijáa yabokwa mwaalaliwyii.
2 ^Vakafike kura, vakashaana rira iwye rafíngiritiiwe fuma mbiríírii.
3 Maa kaa, ^vakiingire na mbiríírii, si vashaana muviri wa Yéesu Mweenevy-oosi tuku.
4 Nti ^vakaari vahwáaliire, koonka vaantu valume vaviri viivíkiire ingo njeru ^jilavalava munumuunu ja lulávo vakafumira, maa vakiima heehi novo.
5 Avo vaantu vaki vakoofa munumuunu, vakiinamya mitwe yaavo fuuru isi. Aho, vara vaantu vakavasea, “Sa che moomusaakira ^ari mooyo kwa vaantu ^vaakwya?
6 Asiina aha tuku, afúfukire! Kumbukiri vira ^vyeene avawyiira mpiindi ^ajáa hamwi na nyuunyu kura Galiláaya.
7 Ajáa avasea, ‘Vyasaakwa Mwaana wa Muuntu aviikwe mikonwii ya vaantu vavi, aning’iniwe musaláabii fuuru akwye, na siku ya katatu afufuke.’ ”✡
8 Aho, vakayakumbukira yara masáare Yéesu ^ajáa avawyiira.

✡ **23:56** Laanga Ufumo 20:8-11; Nkumbukira ya Miiro 5:12-15. ✡ **24:7** Laanga Lúka 9:22.

9 Avo vaantu vaki vakahindúka fuma mbiríírii. Vakiita koo vawyiira isimwi iri vara vatumwi ikimi na umwi baa na vapooji viingi voosi va Yéesu.
10 Avo vaantu vaki marina yaavo noo vala Maríia Makidaléena, Yooáana na Maríia íyo waala Yaakúupu. Kei kujáa kwatiite vaantu vaki viingi ˆvajáa hamwi novo, na ava noo vavawyiira vatumwi masáare aya.
11 Maa kaa, si varuma ayo masáare tuku, vakoona ni ya kihoho vii.
12 Baa neembe ni jeyyo, Peéteri akiinuka, akatamanya itíijo fuuru mbiríírii. ˆAkasungirire akoona ingo ja kitáani joong'eene vii. Akahinduka na kaayii kunu yookiiyurya kira ˆkifúmiire.

Vapooji Vaviri Voodoma na Emáau (Maáriki 16:12-13)

13 Haaha siku iyo, kujáa kwatiite vapooji vaviri va Yéesu ˆvatamanyáa na iturii rimwi ˆraséwaa Emáau. Kufuma Yerusaléemu fuuru Emáau ni ja luyeendo lwa masaa yaviri.
14 Na mpiindi ˆvajáa njirii, vakava vookiivaira mbuwo ja masáare ˆmeene yafumiiré.
15 Mpiindi ˆvajáa vakaari voolusika ayo, Yéesu mweeneevyo akavakwaata, maa akaanda yeendan'ya novo.
16 Maa kaa, miiso yaavo yakakunikirirwa vadiire kumutaanga.
17 Yeeye akavuurya, "Ni mbuwo che mukitookiivaira mpiindi ˆmooyeenda?" Avo vamaka vakiima kunu vaviswíire.
18 Umwi waavo ˆasewáa Kileóopa akamuurya, "Weewe vii noo muyeni si ˆumányire masáare ˆyafumiiré aha Yerusaléemu siku iji wuu?"
19 Maa Yéesu akavuurya, "Ni masáare yarikwi ayo?" Novo vakamusea, "Masáare ya Yéesu wa Nasaréeti. Yeeye ni muláali na mutwe ajáa, kei ajáa atiite luviro lukuulu mirimwii yaachwe na masáarii yaachwe mbere ya Muluungu na vaantu voosi.
20 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakúúlu va aha miitu, vamukwaatya mikonwii ya Piláato sa aheewe irya ro kwya, maa akaning'iniwa musaláabii fuuru akakwya.
21 Maa kaa, uhu noo tiilaangyáa tununuula ari suusu Viisiraéeli fuma kwa vavi viitu. Kulookya ayo, isiku ni siku ya katatu keende ayo ˆyafumira.
22 Kei kwatiite vaantu vaki va mpuka yiiswi ˆvatuhwáaliirye isiku. Voovo vaari valáavire na mbiríírii.
23 Uko mbiríírii, si vuushíhiine muviri wa Yéesu tuku. ˆVakahinduke, vatuséire, vafúmiirwe ni mirimu miija na yavaséire, 'Yéesu ni mooyo ari.'
24 Aho, vamwi va vaantu valume va mpuka yiiswi vadómire itíijo na mbiríírii na vashíhiine ja ˆvyeene vawyíiriirwe ni vara vaantu vaki. Maa kaa, voovo si vamwiíne Yéesu tuku."
25 Yéesu akavasea, "Aka re nyuunyu muri vahoho! Sa che mitima yaanyu yafafa jei kuruma masáare yoosi ˆyaluuswa ni valáali na mutwe va Ijuva?
26 Eri, si vijáa vyasaakwa Masía aturikiriwe kwa njira iyo, maa de iingire nkongojimii yaachwe tuku wuu?"
27 Akavavariyurira masáare yoosi ˆyari Masáarii ˆYari Mpeho ˆmeene yaluuswa kuri yeeye. Akaluusa kwaandira masáarii ya Músa fuuru masáarii yoosi ya valáali na mutwe.
28 ˆVakasengerere kufika rira ituri kuuntu ˆvadomáa, Yéesu akabweeyya ja yoolookanirya na mbere.
29 Maa kaa, voovo vakamuheemba voosea, "Laala aha miitu, amwi iwulo riíngiire nuuchiku wafíkire?" Jeyyo Yéesu akatamanyan'ya novo.

30 Yéesu ˆakiikale novo méesii kurya chákurya, akatoola mukáate, akamuduumba Muluungu, akuubendulabendula, maa akavaheera.
31 Hahara, miiso yaavo yakakunukulwa, maa vakamutaanga ni Yéesu. Ne hahara akarimira mbere yaavo.
32 Aho, vakiiyurya voosea, “Mitima yiiswi si yaari ikóriire mpiindi ˆaatuvariyurira no tulaira Masáare ˆYari Mpeho kura njirii tuku wuu?”
33 Mpiindi jijira vakahinduka na Yerusaléemu. Kura, vakavashaana vapooji vaachwe ikimi na umwi viijíingire hamwi baa na viingi.
34 Novo vaseáa, “Mweenevyoosi afúfukire kikomi! Amufúmiire Simóoni!”
35 Aho, vara vapooji vaviri novo vakaluusa masáare ˆyavafúmiire njirii, na ˆvyeene vamutáangire Yéesu ˆakabendulebendule mukáate, de akavaheera.

Yéesu Yoovafumira Vapooji Vaachwe
(Matáayo 28:16-20; Maáriki 16:14-18; Yoohánni 20:19-23)

36 Mpiindi ˆvajáa vakaari vooluusika ayo, Yéesu mweeneevyo akiima katikati yaavo akavasea, “Mwiikalo muuja uve na nyuunyu!”
37 Vakiivunduka na vakoofa munumuunu sa viiseáa viíne murimu.
38 Maa kaa, Yéesu akavuurya, “Sa che mookoofa? Sa che muri na kivundu mitimii yaanyu?
39 Laangi mayaanja yaani na majeo yaani, sa mutaange koni kikomi ni niini. Nsaasyi moone, sa murimu usiina muviri tuku na makúfa tuku ja ˆvyeene mookuunyona natiite.”
40 ˆAkahumule kuvawyiira masáare ayo, akavalaira mayaanja yaachwe na majeo yaachwe.
41 Vapooji vaachwe vakavyeenda maatuku vii mpaka vakasiindwa baa kuruma yara ˆvoonáa. Aho, akavuurya, “Mwatiite chóorya chochoosi aha wuu?”
42 Voovo vakamuheera ibéendu ra soompa ˆyookiwa.
43 Yeeye akahokera, maa akarya mbere yaavo.
44 Aho, akavasea, “Aya noo masáare ˆnavawyiiráa mpiindi ˆnijáa na nyuunyu. Nijáa navasea, kira kiintu ˆchaandikwa kuri niini Miirwii ya Músa, vitáabwii vya valáali na mutwe na Sabúurii ni mpaka kiikiimane.”
45 Aho, akachungula miryuungu yaavo sa vadahe kutaanga Masáare ˆYari Mpeho.
46 Akavasea, “Ayo noo yaandikwa, Masía turikiriwa ari na siku ya katatu fufuka ari fuma inkwyii.
47 Kei kwa irina raachwe, vaantu va isi joosi kwaandira Yerusaléemu variyurirwa vari vavalanduke fuma uvii waavo, na vasewe uvi waavo wasírire.
48 Nyuunyu noo mashahíidi va aya masáare.
49 Laangi! Niini mutuma ndiri kuri nyuunyu Mutima Muuja Taáta waani ˆajáa iichuunga kuvaretera ari. Haaha, ikali aha Yerusaléemu fuuru mpiindi ˆmuri heewa ngururu fuma kurumwii.”

Yéesu Yoosumulwa na Kurumwii
(Maáriki 16:19-20; Mirimo ya Vatumwi 1:9-11)

50 Mpiindi kiduudi, Yéesu akavasumula na weerwii ya múuji fuuru iturii ra Besanía. Akiinurirya mikono yaachwe, akavatalarya.
51 Mpiindi ˆavatalaryáa, akavareka, maa akasumulwa na kurumwii.
52 Aho, vakamwiinamira, maa vakahinduka na Yerusaléemu kunu vavyeéndire munumuunu.
53 Siku joosi vakiikala Kaayii Njija ya Ijuva, kunu voomuduumba Muluungu.

Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu ja ˆvyeene yaandikwa ni Yoohá ani

Mulongooryo

Kitáabu iki chaandikwa ni Yoohá ani umwi wa vapooji ikimi na vaviri va Yéesu. Yoohá ani aandika kitáabu iki, Kitáabu cha Wiivariyuli na baráwa itatu, 1 Yoohá ani, 2 Yoohá ani, na 3 Yoohá ani. ˆVyeene vyoónekanaa, Yoohá ani aandika kitáabu iki mwaaka 90 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Kitáabwii iki, Yoohá ani aluuswa ja mupooji ˆajáa eendwa ni Yéesu (13:23; 19:26; 21:20).

Kiintu kikuulu ˆchabweeyya Yoohá ani aandike kitáabu iki, ni kuluusa masáare makuulu ˆyari foo Yéesu ˆatumama na ukiindya ˆavaheera. Aya yoonekya kimuviri, Yéesu ni muuntu kikomi ajáa, na kei yeeye ni Muluungu kikomi.

Kitáabwii iki, Yoohá ani aanda ko lumirirya, Yéesu noo Isáare ra Muluungu (1:1) na ni muumbi wa viintu vyoosi hamwi na Muluungu (1:3). Kei asea, yeeye ni Muríisi Muuja ˆatoola nkaasu yaachwe sa muundi jaachwe (10:14-15). Na yeeye Yéesu noo Masía valáali na mutwe ˆvalaaláa na mutwe (6:14; 7:40-41).

Súurii ya 13-17, Yéesu aluusa kweenda kwaachwe kwa vapooji vaachwe, na kwa vaantu voosi ˆvamuruma mpiindi joosi, na avawyiira masáare yo vafafya mitima. Yoohá ani amarikirirya kitáabu iki, ko vaa isimwi ra Yéesu kuheewa irya ro ning'iniwa musaláabii fuuru akwye, kufufuka kwa Yéesu, na ˆvyeene Yéesu avafumira vapooji vaachwe.

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Yéesu ni Muluungu *1:1-14*
Murimo wa Yéesu de atamanye na Galiláaya *1:15-4:54*
Murimo wa Yéesu uko Galiláaya na ukiikani ˆalumana nowo uko Yerusaléemu *5:1-10:42*
Kufufulwa kwa Lasáaro *11:1-57*
Kukimikiririwa kwa Murimo wa Yéesu *12:1-13:38*
Ukiindya wo kiimikirirya wa Yéesu *14:1-17:26*
Kukwya na kufufuka kwa Yéesu *18:1-20:10*
Kuvafumira vaantu Yéesu ˆakafufuke *20:11-21:25*

Isáare Aava Muuntu

1 Aho ncholo, kujáa kwatiite Isáare. Ne Isáare ni na Muluungu ajáa, na yeeye Isáare ni Muluungu.
2 Keende ncholo, Isáare ni hamwi ajáa na Muluungu.
3 Viintu vyoosi vijáa vyuumbwa kwa njira ya uwo Isáare. Kusiina kiintu chochoosi ˆchuumbwa baa tweera kwa Isáare tuku.
4 Kuri yeeye uwo Isáare, noo kuri ufumo wa nkaasu yoosi, na iyo nkaasu noo yaava kiweeru cha vaantu.
5 Ikyo kiweeru, chiiyéreryaa kilwiiryii, na kilwiirya si chadáhaa kusiinda tuku.
6 Muuntu umwi ajáa uuja. Uwo muuntu ajáa atumwa ni Muluungu. Irina raachwe noo Yoohá ani aséwaa.
7 Yoohá ani ajáa uuja jo koonekya ikyo kiweeru, na ko tweera koonekya kwaachwe, vaantu voosi vadahe ruma.
8 Yoohá ani si ajáa ikyo kiweeru tuku, maa kaa, yeeye uuja jo voonekya vaantu ˆvyeene ikyo kiweeru kiri.

9 Ikyo kiweeru cha kikomi, ˆkimúrikiraa kira muuntu, chavijáa chookuuja na kuri weeru.
10 Uhu Isáare ajáa amwaari kuri ihi weeru. Na baa neembe weeru yuumbwa ni Muluungu ko tweera yeeye, weeru si yamutaanga tuku.
11 Yeeye uuja kwa vaantu vaachwe, novo si vamuhokera tuku.
12 Maa kaa, vara voosi ˆvamuhokera na ˆvamwiilaangya, avabweeyya vave vaana va Muluungu.
13 Ava si vaana va Muluungu ˆvavyaalwa kwa ufumo wa wuuntu tuku, au si ko kiiseeserera kwa muuntu mulume na muuntu muki tuku, au kwa kusaaka kwa muuntu tuku, maa kaa, kwa uvyaalo ˆufúmaa kwa Muluungu.
14 Haaha uwo Isáare aava muuntu, na iikala na suusu. Na suusu toona nkongojima yaachwe, nkongojima ya Mwaana wa mpeke ˆafuma kwa Taáta, amema nduwo na kimáári.
15 Yoohá ani oonekya kimáári cha masáare ya uwo. Aluusa kwa sawúti nkuulu yoosea, “Uhu noo ura ˆnavawyiira nkavasea, ‘Amwaari yookuuja nyuma yaani, yeeye ni mukuulu kuundookya, yeeye ajáa amwaari niini si ninavyaalwa.’ ”
16 Na sa kukiimana kwaachwe, suusu voosi tahokera nduwo ˆjiri foo munumuunu.
17 Muluungu atoola Miiro kwa mukono wa Músa, maa kaa, nduwo na kimáári vyuuja ko tweera YéesuKirisitu.
18 Kusiina muuntu yoyoosi ˆamoona Muluungu mpiindi yoyoosi tuku. Maa kaa, Mwaana waachwe wa mpeke, yeeye ni Muluungu, na yeeye ni hamwi ari na Taáta, yeeye noo atukunukurira Muluungu.

Koonekya Kikomi kwa Yoohá ani Mubatisáaji (Matáayo 3:1-12; Maáriki 1:1-8; Lúka 3:1-18)

19 Siku iimwi, vakúúlu va Vayahúudi vajáa vatuma veeneisi va Ijuva na Valáawi fuma Yerusaléemu, vadome na kwa Yoohá ani vamuurye oonekye yeeye ni ani. Na uku noo kwiiyoonekya kwaachwe.
20 Yoohá ani aluusa baa siita tuku, yoosea, “Niini si ndiri Masía tuku.”
21 Vakamuurya voosea, “Ha weewe uri ani? Eri, weewe uri Elíamuláali na mutwe wuu?”✡ Yoohá ani akavasea, “Tuku, niini si ndiri Elía tuku.” Vakamuurya kei, “Weewe noo ura muláali na mutwe wuu?” Yoohá ani akavasea, “Tuku.”
22 Aho, maa vakamusea, “Haaha tuwyiire weewe uri ani, sa tuvatwaarire mulomo vara ˆvatutúmire. Ha weewe ni jooli wiiséaa?”
23 Maa Yoohá ani akavasea, “Niini noo ura ˆaluuswa ni Isáaya muláali na mutwe yoosea, ‘Niini ni sawúti ya muuntu ˆyookaanirira vikulukuulu isi ya ibaláángwii, “Wololi njira ya IJUVA.” ’ ”✡
24 Na avo vaantu vajáa vatúmirwe fuma kwa Mafarisáayo.
25 Aho, vakamuurya, “Kooni weewe si uri Masía, au Elía au ura muláali na mutwe, haaha sa che woobatisa?”
26 Yoohá ani akavasea, “Niini noobatisa na maaji, maa kaa, kati na kati yaanyu amwaari si mumumányire.
27 Uwo noo ura ˆyookuuja nyuma yaani. Uwo niini si niima neeja kutumama murimo wa mutúmwa wo reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tuku.”
28 Masáare aya yoosi yafumira uko múujii wa Besanía, firiro ya luuji lwa Yorodáani, kuuntu Yoohá ani ˆabatisáa.

Yéesu noo Mpóryo ya Mwaana wa Muundi ya Muluungu

✡ **1:21** Laanga Nkumbukira ya Miiro 18:15-22. ✡ **1:23** Laanga Isáaya 40:3.

29 Lomʉtóondo yaachwe, Yooháani akamoona Yéesu yookʉʉja na kwaachwe. Aho, akavasea vaantʉ, "Ʉhʉ noo mpóryo ya Mwaana wa Muundi wa Mʉlʉʉngʉ. Yeeye noo ˆyooseyya ʉvɨ wa weerʉ!✡
30 Ʉhʉ noo ʉra ˆnavawyiira masáare yaachwe ˆnkavasee, 'Amwaarɨ ˆyookʉʉja nyuma yaanɨ, yeeye nɨ mʉkʉʉlʉ kʉʉndookya, yeeye ajáa amwaarɨ niinɨ sɨ ninavyaalwa.'
31 Niinɨ mweeneevyo sɨ nɨjáa namʉmányire tʉkʉ, maa kaa, nʉʉja noobatisa vaantʉ na maaji sa vaantʉ va Isiraéeli vamʉtaange."
32 Aho, maa Yooháani akoonekya masáare ya ikɨ kɨkomi yoosea, "Namoona Mʉtima Mʉʉja yookiima fuma kurumwii ja nkúnde, akiikala mweeri yaachwe.
33 Niinɨ sɨ namʉtaanga tʉkʉ. Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ yeeye ˆaantʉma mbatise na maaji, yeeye aansea, 'Mʉʉntʉ ʉra ˆʉrɨ koona Mʉtima Mʉʉja yookiima fuma kurumwii noo kiikala mweeri yaachwe, ʉwo noo ˆiindoobatisa kwa Mʉtima Mʉʉja.'
34 Niinɨ mweeneevyo noona isáare irɨ, na nɨ lʉʉsa niise kɨkomi, ʉhʉ noo Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ."

Vapooji va Ncholo va Yéesu

35 Lomʉtóondo yaachwe, Yooháani Mʉbatisáaji ajáa amwaarɨ aho haantʉ, hamwɨ na vavirɨ va vapooji vaachwe kei.
36 ˆAkamoone Yéesu yoolooka na aho, maa akasea, "Laangi, mpóryo ya Mwaana wa Muundi ya Mʉlʉʉngʉ!"
37 Vara vapooji vavirɨ ˆvakateere Yooháani Mʉbatisáaji yoosea jeyyo, vakamutuuba Yéesu.
38 Yéesu akiilorera, ˆakavoone voomutuuba, maa akavuurya, "Nɨ che moosaakɨra?" Maa vakamʉsea, "Ráabi," noo kʉsea, Mukiindya, "Nɨ hai ˆwiíkalaa?"
39 Yéesu akavasea, "Yeendi, na nyuunyu kʉhoona mʉrɨ." Jeyyo, avo vapooji vakamutuuba Yéesu, vakoona haantʉ ˆiikaláa. Sikʉ ira vakava ne. Jijáa nɨ mpiindɨ ja kyʉʉlwa.
40 Anderéa mwaanaavo na Simóoni Peéteri, nɨ ʉmwɨ wa vara vavirɨ ˆvajáa vateera vira Yooháani ˆajáa alúusire, ne akamutuuba Yéesu.
41 Kiintʉ cha ncholo ˆatʉmama Anderéa, nɨ kʉmʉloonda Simóoni mwaanaavo, akamʉsea, "Tamwiíne Masía," noo kʉsea Kirisitʉ.
42 Aho, Anderéa akamʉtwaala Simóoni na kwa Yéesu. Yéesu akamʉlaanga Simóoni, maa akamʉsea, "Weewe Simóoni mwaana wa Yooháani, maa kaa, kwaandɨra haaha nɨ Kéefa* ʉkaánirɨrwaa." Irina irɨ na Kɨgiríki nɨ Peéteri.

Yéesu Yoovaanirɨra Vala Filípi na Nasaniéeli

43 Lomʉtóondo yaachwe, Yéesu akalamʉla kʉdoma na isɨ ya Galiláaya. Akamʉshaana Filípi, maa akamʉsea, "Ntuuba."
44 Filípi nɨ mʉʉntʉ fuma múuji wa Besaída ajáa, múuji haantʉ Anderéa na Peéteri ˆvafuma.
45 Filípi ne akamʉshaana Nasaniéeli, na akamʉsea, "Tamwiíne ʉra Músa ˆaandɨka masáare yaachwe Kɨtáabwii cha Miiro, na ʉwo baa valáali na mʉtwe ˆvaandɨka masáare yaachwe noo kʉsea, Yéesu wa Nasaréeti, mwaana wa Yooséefu."
46 Aho, maa Nasaniéeli akamuurya, "Eri, kwatiite kiintʉ kiija ˆkirɨ fuma iturii ra Nasaréeti wʉʉ?" Filípi akamʉsea, "Yeenda jɨ woone."

✡ **1:29** Laanga Ufumo 12:21-28. * **1:42** ***Kéefa:*** Nɨ irina riingɨ ra Kɨeburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Ʉtamanulii wa Masáare na Kɨlaangi.

47 Kamusaambo, Yéesu ^akamoone Nasaniéeli yookuuja, maa akaluusa sáare ja Nasaniéeli yoosea, “Laangi, uhu ni Mwiisiraéeli wa kikomi, asiina uvaangu isii yaachwe tuku.”
48 Nasaniéeli akamuurya Yéesu, “Jooli wuuntáangire?” Yéesu akamusea, “Baa Filíipi viintu ^aari akaari kwaanirira, niini naari nakwiíne wiikyíire nchinii ya musaambu.”
49 Nasaniéeli akamusea, “Mukiindya, weewe ni Mwaana wa Muluungu! Weewe ni Mutemi wa Isiraéeli!”
50 Yéesu akamusea, “Weewe warúmire sa viintu ^nakuséire, nakwiíne viintu ^waari ukaari wiikyíire nchinii ya musaambu. Koona uri masáare makuulu kulookya ayo.”
51 Yéesu akasea, “Kimaari kaa noovawyiira, koona muri kurumu koochunguluka, na mirimu ya Muluungu yookaambuka no kiima mweeri ya Mwaana wa Muuntu.”

2

Ngovi ya Ilóola Múujii wa Káana

1 Siku ya katatu, kujáa kwatiite ngovi ya ilóola múujii wa Káana ^uri isi ya Galiláaya. Aho ngovii, íyo waala Yéesu ajáa amwaari.
2 Yéesu na vapooji vaachwe novo vajáa valáarikirwe aho ngovii.
3 Diváai ^ikasire, íyo waavo akamusea Yéesu, “Vasíriirwe ni diváai.”
4 Yéesu akamusea íyo waavo, “Íyo, sa che wookuungwyiira ayo? Mpiindi yaani yo tumama si inafika tuku.”
5 Aho, maa íyo waavo akavasea vara vatumami va aho ngovii, “Chochoosi ^ari vasea, kitumami.”
6 Aho, kujáa kwatiite suviya musasatu ja mawye ^yasongolwa. Ijo suviya, jiíngiraa ja madúumu yasaano au musasatu. Jijáa javíikirwe aho, so vikira maaji yo seyyirya njeo, ja ^vyeene tuuva ja Vayahúudi jaluusa.
7 Yéesu akavasea vara vatumami, “Memyi ijo suviya maaji.” Avo vatumami vakamemya ijo suviya fuuru ukeenkii.
8 Aho, Yéesu akavasea, “Haaha, tahi ayo maaji kiduudi, mumutwaarire mwiimiriri wa ihi ngovi.” Vatumami vakataha, maa vakamutwaarira.
9 Mwiimiriri ^akasaire yara maaji, kumba yaválandukire yakava diváai. Uwo mwiimiriri si ataanga iyo diváai ni hai ^ijáa ifúmire tuku. Maa kaa, vara vatumami ^vajáa vatáire, vajáa vatáangire. Aho, ura mwiimiriri akamwaanirira mweenengovi,
10 maa akamusea, “Kira muuntu alóongoryaa ta ira diváai ^yaboohabooha, na vaantu ^vari kiikuta de akareeta ira iri ferefere. Maa kaa, weewe wachíhiirye diváai ^yabooha fuuru haaha.”
11 Ihi noo ishára ya ncholo Yéesu ^abweeyya uko múujii wa Káana ^uri isi ya Galiláaya. Jeyyo, Yéesu akoonekya nkongojima yaachwe, na vapooji vaachwe vakamuruma.

Yéesu Kaayii Njija ya Iguva
(Matáayo 21:12-13; Maáriki 11:15-17; Lúka 19:45-46)

12 Ayo ^yakalooke, Yéesu, íyo waavo, vanduu vaachwe na vapooji vaachwe vakagirita na múujii wa Kaperenáumu. Uko vakiikala siku inke.
13 Ngovi ya Paásika ya Vayahúudi ijáa yaséngeriire, Yéesu akaambuka na múujii wa Yerusaléemu.
14 Uko, akiingira waámii ya Kaaya Njija ya Iguva, akavashaana vaantu voovaa iyoombe ng’oombe, muundi na njiva. Na viingi vajáa viíkyiire méesii, vookaasakan’ya mpía.

15 Yéesu akaluka muréesa wa ludihi, akavakibirya voosi fuma waámii ya
Kaaya Njija, hamwi na muundi na ng'oombe jaavo. Akakundula méesa ja
vara ˆvaasakan'yáa mpía na akamyaaha mpía jaavo.
16 Aho, Yéesu akavasea vara ˆvaváa iyoombe njiva, "Seyyi njiva jaanyu aha!
Kiibweeyyi nyuumba ya Taáta waani ja haantu ho vaira iyoombe viintu tuku."
17 Vapooji vaachwe vakakumbukira Masáare ˆYari Mpeho ja ˆvyeene
yaluusa, "Kweenda kwaani nyuumba yaako, kuunjulaa kuri."✡
18 Vamwi va Vayahúudi vakamuurya, "Ni isháara che uri tulaira sa
woonekye kikomi utiite wiimiriri wo tumama aya?"
19 Yéesu akavasea, "Vai ihi Kaaya Njija, na niini kiijeenga ndiri kwa siku
itatu."
20 Aho, Vayahúudi vakamusea, "Ihi Kaaya Njija yajeengwa kwa myaaka
makumi yani na musasatu (46). Ati, weewe kiijeenga uri kwa siku itatu?"
21 Maa kaa, kaaya Yéesu ˆalusáa ni muviri waachwe.
22 ˆAkafufuke, vapooji vaachwe vakakumbukira yara ˆajáa aluusa. Aho,
vakaruma Masáare ˆYari Mpeho na yara masáare ˆajáa aluusa Yéesu.

Yéesu Amányire ˆYari Mitimii ya Vaantu

23 Mpiindi Yéesu ˆajáa Yerusaléemu ngovii ya Paásika, vaantu ˆvari foo
ˆvakoone isháara na myuujíisa ˆabweeyyáa, maa vakamuruma.
24 Maa kaa, Yéesu si iiviikya kwa vaantu tuku, sa amányire yoosi ˆyari
mutimii wa muuntu.
25 Yeeye si ajáa mpaka oonekiwe vira ˆvyeene vaantu vari tuku, sa yeeye
ajáa amányire yoosi ˆyari mutimii wa muuntu.

3

Yéesu na Nikodéemu

1 Kujáa kwatiite muuntu umwi wa mpuka ya Mafarisáayo, irina raachwe
Nikodéemu. Yeeye ni umwi wa vakúúlu va Vayahúudi ajáa.
2 Siku imwi nuuchiku, Nikodéemu akadoma na kuri Yéesu, maa akamusea,
"Mukiindya, tamányire weewe watumwa ni Muluungu, sa kusiina muuntu ˆari
daha tumama isháara na myuujíisa ihi ˆwootumama tuku, kooni Muluungu si
ari ne."
3 Yéesu akamusea, "Kimaari kaa nookuwyiira, kusiina muuntu ˆari koona
Utemi wa Muluungu tuku kooni si avyíirwe lwa kaviri."✡
4 Nikodéemu akamuurya, "Jooli muuntu ari daha vyaalwa lwa kaviri na
kunu avíire moosi? Si viri dahika tuku ahinduke na indii ya íyo waavo, sa
avyaalwe kei."
5 Yéesu akamusea, "Kimaari kaa nookuwyiira, kusiina muuntu ˆari kiingira
Utemii wa Muluungu tuku, kooni si avyíirwe kwa maaji na kwa Mutima Muuja.
6 Muuntu avyáalwaa kimuviri kwa taáta na íyo waavo, maa mutima
mufya wavyáalwaa kwa Mutima Muuja.
7 Hwaalala tuku sa viintu ˆnookusea, ni mpaka uvyaalwe lwa kaviri.
8 Mpeho yafwíiraa na kuuntu ˆyoosaaka. Teera uri viintu ˆyoofwiira, maa
kaa, si uri taanga kuuntu ˆyoofuma na kuuntu ˆyoodoma tuku. Noo ˆvyeene
viri kwa kira muuntu ˆavyaalwa ni Mutima Muuja."
9 Aho, Nikodéemu akamuurya Yéesu, "Aya masáare jooli yari dahika?"
10 Yéesu akamusea, "Weewe uri mukiindya ˆunyémiwaa maatuku vii kuri ihi
isi ya Isiraéeli, jooli si umányire masáare aya?

✡ **2:17** Laanga Sabúuri 69:9. ✡ **3:3** Laanga Yooháani 1:13.

11 Kimaari kaa nookuwyiira, suusu toolusa yara ^tuyamányire na
tookoonekya kimáári cha yara ^toona. Maa kaa, nyuunyu si mooruma
kira ^tookoonekya tuku.
12 Navawyíiriire viintu ^vitúmamwaa aha weerwii, maa kaa, nyuunyu si
mooruma tuku. Haaha jooli muri kuunduma kooni navawyíiriire viintu
^vitúmamwaa kurumwii?
13 Kusiina muuntu ^aambuka na kurumwii tuku. Ni Mwaana wa Muuntu vii,
yeeye akiima fuma kurumwii.
14 Ja ^vyeene Músa ajáa iinurirya ira njoka ya chuúma cha sháaba kura isi ya
ibaláángwii,✡ viivyo ni mpaka Mwaana wa Muuntu iinuririwe na mweeri,
15 sa kira muuntu ^ari muruma, ave na nkaasu ya siku ^jisiina uhero.
16 Sa viintu Muluungu ^eenda weeru munumuunu, amutoola Mwaana
waachwe wa mpeke Yéesu, na kira muuntu ^ari muruma Yéesu si ari malwa
tuku, maa kaa, kuva ari na nkaasu ya siku ^jisiina uhero.
17 Muluungu si amutuma Mwaana waachwe sa ji aluuse irya kwa weeru tuku,
maa kaa, ko tweera yeeye weeru ilamuririwe.
18 Yoyoosi ^amuruma Mwaana si ari heewa irya tuku. Maa kaa, ura si
^amuruma ahumula heewa irya, sa asiita kumuruma Mwaana wa mpeke wa
Muluungu.
19 Na uhu noo ulamu, kiweeru chuuja kuri weeru, kiri vyoova jeyyo,✡ vaantu
veenda kilwiirya, kulookya kiweeru, sa nteendo jaavo ni mbi.
20 Kira muuntu ^atúmamaa uvi, asuula kiweeru. Si asáakaa kuuja na
kiweerwii tuku, sa nteendo jaachwe mbi jo taangwa jiri.
21 Maa kaa, ura ^akwáatyaa kimáári, uuja na kiweerwii, sa masáare yaachwe
yataangikane ^yatúmwamwaa kwa ngururu ja Muluungu."

Masáare ya Yooháani Mubatisáaji Kuri Yéesu

22 Aya ^yakalooke, Yéesu na vapooji vaachwe vakatamanya fuuru isi ya
Yudéea. Novo vakiikala uko kwa mpiindi sa vabatisáa vaantu.
23 Yooháani ne abatisáa vaantu uko iturii ra Ainóoni, ^riri heehi na múuji wa
Saléemu, sa uko kujáa kwatiite maaji ^yari foo. Vaantu vuujáa na kwaachwe,
sa avabatise.
24 Mpiindi ijo, Yooháani ajáa akaari si anaviikwa munyololwii tuku.
25 Siku imwi, vapooji va Yooháani vajáa vaanda kiiruta ndihi na Muyahúudi
umwi. Kiintu ^viirutiráa ndihi, ni tuuva jo kiijirula.
26 Vakatamanya na kwa Yooháani, maa vakamusea, "Mukiindya,
mukumbukira wiise ura muuntu ^ajáa hamwi na weewe firiro ya luuji lwa
Yorodáani, ura ^watoonekya masáare yaachwe ya kikomi. Haaha yoobatisa,
na kira muuntu yoodoma na kwaachwe."
27 Yooháani akavasea, "Kusiina muuntu ari ^turya kiintu chochoosi tuku,
kooni Muluungu si amuhíire kurumwii.
28 Nyuunyu veeneevyo daha muri koonekya kimaari, niini navawyiira,
'Niini si ndiri Masía tuku, maa kaa, natumwa sa nimulongorere.'
29 Muuntu muki ^alóorirwe, ni wa mulume waachwe. Maa kaa, muuntu
mulume kijeengi ura ^iímaa ivarwii ra mulóoli de indooteera kira mulóoli
^yooluusa, avyeéndaa maatuku vii ^ari teera sawúti ya mulóoli. Sa iki,
kuvyeenda kwaani kwakíimiine.
30 Yoosaakwa yeeye ave mukuulu kulookya, na niini nive muduudiduudi."
31 Yeeye ^afuma mweeri, ni mweeri ari ya vaantu voosi. Muuntu yoyoosi
^afuma kuri weeru, ni wa weeru, na masáare ^alúusaa ni ya weeru. Maa kaa,
ura ^afuma kurumwii, ni mweeri ya vaantu voosi ari.

✡ **3:14** Laanga Uvalo 21:4-9. ✡ **3:19** Laanga Yooháani 1:4-5.

32 Yeeye oónekyaa yara ˆoona na ˆayateera, maa kaa, kusiina muuntu ˆyooruma kira ˆyookoonekya tuku.
33 Ura ˆyooruma ayo masáare ˆyoluusa, koonekya iise kiweerwii Muluungu ni kikomi.
34 Yeeye atumwa ni Muluungu. Alúusaa masáare ya Muluungu, sa Muluungu amuheera Mutima Muuja baa yeren'ya tuku.
35 Taáta amweenda Mwaana, na aviika viintu vyoosi mikonwii yaachwe.
36 Muuntu yoyoosi ˆamuruma Mwaana wa Muluungu, atiite nkaasu ya siku ˆjisiina uhero. Maa kaa, muuntu yoyoosi ura ˆamusíitaa Mwaana, uwo asiina nkaasu ya siku ˆjisiina uhero tuku, kuri yeeye nkalari ya Muluungu chaala iri ne.

4

Yéesu na Muuntu Muki Musamaría

1 Haaha, Mafarisáayo vajáa vateera Yéesu yooturya no batisa vapooji ˆvari foo kulookya va Yoohaani.
2 Maa kaa, kimaari Yéesu si abatisáa tuku, vapooji vaachwe noo vabatisáa.
3 Yéesu ˆakateere masáare aya, akiinuka fuma Yudéea, akahinduka na Galiláaya.
4 Haaha, ikava ni mpaka atweere na isi ya Samaría.
5 Uko, akafika múuji umwi wa Samaría ˆusé waa Sikáari. Uwo múuji ni heehi ujáa na iwunda Yaakúupu ˆajáa amuheera Yooséefu mwaana waachwe.✡
6 Aho, kujáa kwatiite isima Yaakúupu ˆajáa asiimba. Yéesu akiikala mbarimbari ya rira isima, sa ajáa akátiire sa luyeendo luliihi. Mpiindi ijo, ni mpiindi ja mpoloonge jijáa.
7 Aho, akuuja muuntu muki umwi Musamaría noo taha maaji. Yéesu akamusea, "Nooloomba maaji yo nywa."
8 Mpiindi ijo, vapooji vaachwe vajáa vatámiinye na múujii no wula chóorya.
9 Ura muuntu muki Musamaría akamusea Yéesu, "Weewe uri Muyahúudi na niini ndiri Musamaría. Haaha jooli uri kuunoomba niini maaji yo nywa?" Uwo muuntu muki aluusa jeyyo, sa Vayahúudi na Vasamaría si vasaangiriráa tuku.
10 Yéesu akamusea, "Ngaari wootaanga kilungulungu cha Muluungu, na ni ani ˆyookuloomba maaji yo nywa, ngaari wuunóombire, naani ngaari nakuhíire maaji ya nkaasu."
11 Ura muuntu muki akamusea Yéesu, "Aai, weewe usiina kiintu cho tahiriira maaji tuku na iri isima ni ilíihi. Ayo maaji ya nkaasu hai uri yaturirya?
12 Eri, weewe uri mukuulu kulookya baaba wiitu Yaakúupu wuu? Yeeye atuheera isima iri. Isima iri noo ˆanywijáa maaji yaachwe, yeeye, vaana vaachwe na nchúwo jaachwe."
13 Yéesu akamusea, "Kira muuntu ˆanywíjaa maaji ya isima iri, oónaa nyóota kei.
14 Maa kaa, yoyoosi ˆari kunywa maaji ˆndiri muheera niini, si ari koona nyóota kei vii kaa tuku. Maaji ˆndiri muheera, kuri yeeye kuva yari nchóonko si ˆyuúmaa ya maaji ya nkaasu ya siku ˆjisiina uhero."✡
15 Ura muuntu muki akamusea Yéesu, "Aai taáta, kalaama mpeera ayo maaji ndiire koona nyóota kei, na ndeke kuuja noo taha maaji aha isimii!"
16 Yéesu akamusea, "Tamanya ukamwaanirire mulume waako wuuje ne na aha."
17 Ura muuntu muki akamusea, "Nsiina mulume tuku." Yéesu akamusea, "Ulúusire kimáári, usiina mulume tuku!

✡ **4:5** Laanga Ncholo 48:21-22. ✡ **4:14** Laanga Isáaya 58:11.

18 Sa waava na valume vasaano na uhu ^uri ne haaha, si mulume waako tuku.
Ulúusire kimáári."
19 Ura muuntu muki akamusea, "Aai, nookoona weewe uri mulá́ali na
mutwe!
20 Vala baaba wiitu vamwiinamiráa Muluungu ncholwii ya ulu luulu. Maa
kaa, nyuunyu Vayahúudi mundoosea, ni uko Yerusaléemu vii noo haantu ho
mwiinamira Muluungu."✡
21 Aho, Yéesu akamusea ura muuntu muki, "Maáma, nduma niini. Mpiindi
kuuja jiri, si mukamwiinamiraa Muluungu Taáta mweeri ya ulu luulu tuku, baa
kura Yerusaléemu tuku.
22 Nyuunyu Vasamaría mwamwiínamiraa ura si ^mwamumányire. Su-
usu Vayahúudi tamwiínamiraa Muluungu ^tamumányire, sa ulamuriri ni kwa
Vayahúudi woofuma.✡
23 Maa kaa, mpiindi kuuja jiise, na kikomi jafíkire. Vaantu ^vasáakaa mwi-
inamira Muluungu Taáta kimaari, mwiinamira vari Taáta kwa kimáári na kwa
mutima. Vaantu ^vamwiínamiraa jeyyo noo Taáta yoosaaka.
24 Muluungu ni Mutima, na voosi ^vamwiínamiraa, ni mpaka vamwiinamire
kwa mutima na kikomi."
25 Ura muuntu muki akamusea Yéesu, "Namányire kuuja iise Masía ^aséwaa
Kirisitu. Na ^ari kuuja, tuvariyurira ari masáare yoosi."
26 Yéesu akamusea ura muuntu muki, "Niini noolusika na weewe, noo
yeeye."
27 Aho, vapooji vaachwe vakahinduka. Vakahwaalala maatuku kushaana
Yéesu yoolusika na muuntu muki. Maa kaa, kusiina muuntu ^uurya, "Che
woosaaka kwaachwe?" tuku, au "Sa che woolusika ne?" tuku.
28 Ura muuntu muki akareka suviya yaachwe hara isimii, akahinduka na
múujii. Uko akavasea vaantu,
29 "Hendi mukamoone muuntu ^aangwyíiriire masáare yoosi ^nawaayya
tumama! Eri, ifaanaa ikava uhu noo Masía wuu?"
30 Vaantu vakafuma múujii mayiimbi na mayiimbi, vakava voodoma na
kuuntu Yéesu ^ajáa.
31 De vaantu vafike, vapooji vaachwe vajáa vamuloomba voosea, "Muki-
indya, hooni irya chóorya."
32 Maa kaa, yeeye akavasea, "Niini natiite chóorya ^cheene nyuunyu si
mukimányire."
33 Aho, vapooji vaachwe vakaanda kiiyurya, "Eri, kwatiite muuntu
^amuréetire chóorya viintu ^twaari tusiina wuu?"
34 Yéesu akavasea, "Chóorya chaani ni kutumama kira Muluungu ^eenda,
yeeye aantuma nkiimikirirye murimo waachwe.
35 Eri, nyuunyu si moosea, 'Ikaari myeeri ine vii, kuchwa turi!' Maa kaa,
niini ni kuvawyiira niise, laangi ^vyeene mawunda yari. Viintu vyo chwa
vyahúmwiire, ni vyo chwa vii!
36 Muchwi ahúmwiire hokera musáala waachwe, na ni saankan'ya iise
viryo, sa nkaasu ya siku ^jisiina uhero. Aho, ura ^ahaanda na ura ^aachwa
vyeenda vari.
37 Jeyyo ira mpíri ^yasea, 'Umwi aháandaa na wiingi achwíjaa,' ni ya kikomi.
38 Navatuma mukachwe viintu si ^mwafumira irutira. Vaantu viingi
vatumama murimo woosi muruto, maa kaa, nyuunyu mooturya kunáálo ya
uturikiri waavo."

Vasamaría ^Vari Foo Voomuruma Yéesu

✡ **4:20** Laanga Nkumbukira ya Miiro 11:29; 2 Masáare ya Mpiindi 6:6. ✡ **4:22** Laanga Ncholo 12:3.

39 Vasamaría ^vari foo va uwo múuji wa Sikáari, vakamuruma Yéesu, sa vajáa
vateera ^vyeene ura muuntu muki ajáa oonekya kikomi yoosea, “Muuntu uhu
aangwyíriire yoosi ^meene nawaayya tumama.”
40 Aho, vara Vasamaría ^vakafike kuri Yéesu, vakamukalaamya achaale aho
meevo, ne akiikala novo kwa siku iviri.
41 Vasamaría ^vari foo vakamuruma sa yara ^meene aluusáa.
42 Vara vaantu vakamusea ura muuntu muki, “Tamurúmire muuntu uhu,
si sa masáare yaako vii ^utuwyíriire tuku, suusu veeneevyo tatéiire ^cheene
yoolusa. Kei tatáangire kikomi muuntu uhu ni Mulamuriri wa weeru.”

Yéesu Yoomuhorya Mwaana wa Mukúúlu (Matáayo 8:5-13; Lúka 7:1-10)

43 Siku iviri ^jikalooke, Yéesu akiinuka fuma Sikáari akatamanya na isi ya
Galiláaya.
44 Na Yéesu ajáa avaséire vapooji vaachwe, “Muláali na mutwe wa Iju va si
anyémiwaa ni vaantu va isi ya yaachwe tuku.”
45 ^Akafike Galiláaya, vaantu va Galiláaya vakamuteengya vyabooha.
Vamuteengya sa mpiindi ^vajáa uko ngovi ya Paásika kura Yerusaléemu, vajáa
voona yoosi ^meene Yéesu atumamáa.
46 Yéesu akatamanya kei na múujii wa Káana ^uri isi ya Galiláaya. Aho múujii,
noo haantu ^ajáa abweeyya maaji yakava diváai. Uko Kaperenáumu, kujáa
kwatiite mukúúlu umwi wa isi. Uwo ajáa na mutavana waachwe mulwíiri.
47 Haaha uwo mukúúlu ^akateere Yéesu uújire na Galiláaya fuma Yudéea,
akatamanya na kuri Yéesu, maa akamukalaamya vatamanyan’ye na
Kaperenáumu, sa akamuhorye musinga waachwe ^ajáa alwíire sengerera
kukwya.
48 Aho, Yéesu akamusea, “Eri, si muri kuunduma vii tuku koni si mwiíne
isháara na viintu ^vihwáalaryaa wuu?”
49 Ura mukúúlu akamusea Yéesu, “Aai kalaama, hende tugiritan’ye musinga
waani viintu ^akaari si anaakwya.”
50 Aho, Yéesu akamusea, “Tamanya na kaayii, mwaana waako ahórire.” Ura
mukúúlu akaruma masáare ya Yéesu, maa akahinduka na kaayii kwaachwe.
51 Viintu ^ajáa akaari njirii, akalumana na vatumami vaachwe vakamusea,
“Musinga ahoriré ndwáala yaachwe.”
52 Jeyyo, akavuurya mpiindi ndwáala yaándire murekera. Vakamusea,
“Niijo, mpiindi ja mpoloonge.”
53 Aho, taáta waala ura musinga akataanga ni mpiindi jijira Yéesu ^aari
amuseiré, “Mwaana waako ahórire.” Aho, yeeye na kaaya yaachwe vakamu-
ruma Yéesu.
54 Ihi ni isháara ya kaviri ^ng’eene Yéesu atumama, ^akahinduke na Galiláaya
fuma Yudéea.✡

5

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ^Aakwya Iyandiyandi Siku ya Sabáato

1 Ayo ^yakalooke, kujáa kwatiite ngovi ya Vayahúudi. Yéesu ne akaambuka
na Yerusaléemu.
2 Uko Yerusaléemu, kujáa kwatiite mutiryaango uséwaa “Mutiryaango wa
Muundi.”✡ Heehi na uwo mutiryaango, kujáa kwatiite isima na Kieburanía
^raséwaa Betisáata. Iro isima, rijáa rariingirirwa ni balása isaano. 3 Aho
balásii, valaaláa valwíiri ^vari foo, baa ja vahoku, vivete, na vaantu ^vaakwya
iyandiyandi. [Vawojeráa maaji yatikulwe.

✡ **4:54** Laanga Yoohaani 2:11. ✡ **5:2** Laanga Nehemía 3:1; 12:39.

4 Sa kwatiite mpiindi jimwi murimu muuja wa Ijuva wakiimáa, ukatikula maaji. Na muuntu ˆajáa wa ncholo kiingira na luujii maaji ˆyakatikulwe, aholáa ulwíiri waachwe wowoosi ˆajáa nowo.]
5 Haaha, kujáa kwatiite muuntu umwi ˆajáa mulwíiri kwa myaaka makumi yatatu na inaani (38).
6 Yéesu ˆakamoone alíire aho, na kunu yootaanga ni aho ajáa kwa siku ˆjiri foo, maa akamuurya, “Eri, saaka wiise uhole wuu?”
7 Ura mulwíiri akamusea, “Aai, niini nsiina muuntu wo kuumburukirya luujii mpiindi maaji yatíkwiirwe tuku. Kira ˆndiri saaka kiingira, muuntu wiingi iingiráa mbere yaani.”
8 Yéesu akamusea, “Inuka, toola ndiri yaako, utamanye.”
9 Hahara, ura muuntu akahola. Akatoola ndiri yaachwe, maa akaanda yeenda. Ayo yafumira siku ya Sabáato.
10 Sa jeyyo, vakúúlu va Vayahúudi ˆvakamoone ura muuntu ˆahóriiwe, maa vakamusea, “Isiku ni Sabáato, ndairiri jasiita muuntu kutumama murimo wo kwiitiika ndiri yaachwe.”
11 Maa kaa, ura muuntu akavasea, “Ura ˆaampóriirye noo aanséire, ‘Inuka, toola ndiri yaako uyeende.’ ”
12 Vayahúudi vakamusea, “Uwo muuntu ˆakuséire toola ndiri yaako udome, ni ani?”
13 Maa kaa, ura muuntu si ajáa atáangire ˆmweene amuhóriirye tuku, sa Yéesu ajáa alóokire kimi, asáangiriire mpukii ya vaantu.
14 Kamusaambo, Yéesu akamushaana ura muuntu Kaayii Njija ya Ijuva, maa akamusea, “Laanga, uhóriiwe, kari ubweeyye uvi kei tuku, sa luu udiire lumana na irema ikuulu kulookya iri.”
15 Aho, akatamanya noo vawyiira Vayahúudi, ni Yéesu noo ˆamuhóriirye.

Nkaasu ya Mwaana wa Mululungu

16 Aho, Vayahúudi vakaanda saakira njira yoomulaa Yéesu, sa viintu ajáa atúmamire masáare ayo siku ya Sabáato.
17 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Taáta waani atúmamaa murimo siku joosi baa reka tuku. Baa niini nootumama viivyo.”
18 Sa jeyyo, Vayahúudi vakoongererya saakira njira yo muulaa Yéesu. Vabweeyya jeyyo, si sa viintu ajáa awúnire miiro ya Sabáato vii tuku, maa kaa, sa viintu ajáa aséire Mululungu ni Taáta waachwe. Kwa njira iyo, ajáa iibwéeyyiirye ni ja Mululungu mweeneevyo.✡

Wiimiriri wa Mwaana wa Mululungu

19 Aho, Yéesu akavasea valongooli va Vayahúudi, “Kimaari kaa noovawyiira, Mwaana si ari tumama isáare roroosi kwa ngururu jaachwe tuku. Noo ˆchooreka, yeeye atúmamaa kira vii ˆoona Taáta yootumama. Sa kira ˆatúmamaa Taáta, noo Mwaana ˆatúmamaa.
20 Taáta amweenda Mwaana, na noo ˆchooreka amoónekyaa yara ˆatúmamaa yeeye mweeneevyo. Kei, moonekya ari masáare makuulu kulookya aya, na nyuunyu hwaalala muri.
21 Ja ˆvyeene Taáta avafúfulaa vaantu no vaheera nkaasu ya siku ˆjisiina uhero, viivyo Mwaana avahéeraa nkaasu vara ˆeendire kuvaheera.
22 Kei, Taáta si amulámuriraa muuntu yoyoosi tuku, maa kaa, murimo woosi wo lamuriira, amuheera Mwaana.
23 Abweeyya jeyyo, sa vaantu voosi vamunyemye Mwaana ja ˆvyeene vamunyémyaa Taáta. Muuntu yoyoosi si ˆamunyémyaa Mwaana, uwo si amunyémyaa Taáta tuku. Na Taáta noo amutuma Mwaana.

✡ **5:18** Laanga Vafilíipi 2:6.

24 Kimaari kaa noovawyiira, Taáta aantuma. Yoyoosi ˆatéeraa masáare yaani na ˆamurúmaa Taáta, atiite nkaasu ya siku ˆjisiina uhero. Uwo si ari heewa irya tuku, yeeye afiriira inkwya, akiingira na nkaaswii.
25 Kimaari kaa noovawyiira, mpiindi kuuja yiise, na mpiindi iyo yafíkire, vaantu ˆvaakwya teera vari Mwaana wa Muluungu yooluusa. Na vara ˆvooteera, kuva vari nkaasu.
26 Ja ˆvyeene Taáta atiite nkaasu yeeye mweeneevyo, viivyo amuheera Mwaana nkaasu isii yaachwe.
27 Kei, amuheera Mwaana wiimiriri wo lamuriira vaantu, sa yeeye ni Mwaana wa Muuntu.
28 Kari muhwaalale tuku. Mpiindi kuuja jiri, voosi ˆvari mbiríírii teera vari sawúti yaachwe,
29 na fuma vari mbiríírii. Yoyoosi ˆatumamáa maaja, heewa ari nkaasu ya siku ˆjisiina uhero. Maa kaa, vara ˆvabweeyyáa uvi, heewa vari irya.

Yéesu Oónekiwaa Yeeye ni Ani

30 Niini si ndiri daha tumama isáare roroosi kwa luviro lwaani tuku. Noolamuriira vaantu ja ˆvyeene Taáta aangwyiira. Na ulamuli waani ni wa uwoloki, sa si nootumama yara ˆnoosaaka niini tuku, kiri vyoova jeyyo, nootumama yara ˆyoosaaka Taáta, yeeye aantuma.
31 Kooni nookiiyonekerya masáare yaani niimweene, kira ˆnookiiyonekerya si cha kimáári tuku.
32 Maa kaa, amwaari wiingi ˆoónekyaa kikomi chaani, na ni kuvawyiira niise, kira ˆyookoonekya chaani ni cha kimáári.
33 Nyuunyu mwatuma vatumwi na kwa Yoohá ani Mubatisáaji, ne avoonekya kira kimáári.
34 Si nookiilaangya koonekya kwa vaantu tuku, maa kaa, ni kuvawyiira niise masáare aya, sa mulamuririwe.
35 Yoohá ani Mubatisáaji ajáa ni ja kimuri ˆkimúrikaa kilwiiryii. Nyuunyu mujáa mwacheenda ikyo kimuri, kwa mpiindi nduudi.
36 Maa kaa, natiite masáare makuulu nookoonekya kulookya ya Yoohá ani. Sa miri mo ˆnootumama, koonekya yiise Muluungu Taáta noo aantuma.
37 Taáta yeeye mweeneevyo aantuma, oónekiirye kikomi chaani. Maa kaa, nyuunyu si munateera sawúti yaachwe vii tuku, baa kei, si munamoona mpula na miiso tuku.
38 Kei, isáare raachwe si riíkalaa isii yaanyu tuku, sa si mwaandúmaa niini tuku. Niini, natumwa ni Muluungu.
39 Nyuunyu mwasímbulaa Masáare ˆYari Mpeho, sa mwiiséaa isii yaachwe turya muri nkaasu ya siku ˆjisiina uhero. Kumba kaa, Masáare ˆYari Mpeho yoónekyaa kikomi mweeri yaani.
40 Nyuunyu moosiita kuuja na kuri niini, sa muhokere nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
41 Niini si nooruma kuduumbiriirwa ni vaantu tuku.
42 Maa kaa, niini navamányire nyuunyu. Nyuunyu si mwamweenda Muluungu mitimii yaanyu tuku.
43 Niini nuuja kwa irina ra Taáta waani, na nyuunyu mwasíitire kuumpokera. Maa kaa, muuntu wiingi kooni uújire kwa irina raachwe kumuhokera muri.
44 Nyuunyu, mweenda duumbiriirwa ni viivaanyu, na si mweenda saakira duumbi ˆifúmaa kwa Muluungu mweeneevyo tuku. Haaha jooli muri kuunduma?
45 Maa kaa, kari mwiisee niini vasitaakya ndiri kwa Taáta tuku, ˆari vasitaakya, ni Músa nyuunyu ˆmumwiiláangyaa.

46 Ngaari mwamuruma Músa, ngaari mwaanduma baa niini, sa Músa aandika masáare yaani.
47 Maa kaa, koni si mooruma ˆmeene aandika Músa, jooli muri ruma ˆcheene nooluusa?”

6

Yéesu Yooriisha Vaantu Valume Mayana Yasaano
(Matáayo 14:13-21; Maáriki 6:33-44; Lúka 9:12-17)

1 Ayo ˆyakalooke, Yéesu akatamanya na firiro ya iriva ra Galiláaya, irina riingi risáwaa iriva ra Tibéria.
2 Mpuka nkuulu ya vaantu ikava yoomutuuba, sa vajáa viine myuujíisa ˆmyeene abweeyyáa kwa valwíiri.
3 Aho, Yéesu na vapooji vaachwe vakaambuka na luulwii. Uko vakiikala voosi hamwi.
4 Ngovi ya Vayahúudi ˆisáwaa Paásika, ijáa yaséngeriire.
5 Yéesu akalaanga, maa akoona yara mayiimbi ya vaantu ˆyookuuja na kwaachwe. Aho, akamuurya Filíipi, “Hai turi wuriira mikáate sa ava vaantu voosi varye?”
6 Yéesu aluusa jeyyo yoomuyera Filíipi, sa ajáa amányire ˆcheene ari tumama.
7 Filíipi akamusea, “Aai baa na tuwule mikáate ya mpía ja dináari magana yaviri (200), ava vaantu si vari keenera kwa kiira muuntu kupata kiduudi tuku.”
8 Aho, umwi wa vapooji vaachwe ˆasáwaa Anderéa, mwaanaavo na Simóoni Peéteri, akamusea Yéesu,
9 “Mukúlu, aha kwatiite mutavana umwi ˆari na mikáate isaano ya shayíiri* na fisoompa fiviri. Ha de ivi ni kiintu che kwa iri iyiimbi ra vaantu?”
10 Yéesu akasea, “Vasei vaantu viikale isi.” Aho haantu, kujáa kwatiite masaambi ˆyari foo, maa vaantu vakiikala. Aho mpukii, kujáa kwatiite vaantu valume† mayana yasaano (5,000).
11 Yéesu akatoola ira mikáate, akamuduumba Muluungu, maa akavaheera vaantu ˆvajáa aho. Kei akabweeyya vivira kwa fira fisoompa. Kiira muuntu apata ja ˆvyeene asaakáa.
12 Vaantu ˆvakarye no kiikuta, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Tooreri mabéendu ya mikáate yoosi ˆichíhiire, sa yadiire chaala ja kosu.”
13 Aho, vakatoorera mabéendu ya mikáate ya shayíiri ˆyachíhiire, vakamemya vikápu ikimi na viviri.
14 Vaantu ˆvakoone ira ishára na muujíisa ˆajáa abwéeyyiirye, maa vakasea, “Kimaari, uhu noo ura muláali na mutwe ˆtawóojeraa, ˆyookuuja na kuri weeru.”✡
15 Yéesu kunu yootaanga vaantu voosaaka vamudoomererye ave mutemi waavo, yeeye akalooka, akaambuka na luulwii, akava yeemweene.

Yéesu Yooyeendera Mweeri ya Maaji
(Matáayo 14:22-33; Maáriki 6:45-52)

16 Na kyuulwa, vapooji vaachwe vakagirita na irivii ra Galiláaya.
17 Vakiingira mashúwii, maa vakaanda firira iriva voodoma na iturii ra Kaperenáumu. Mpiindi ijo, kilwiirya kijáa chiíngiire, na Yéesu si ajáa anafika ave novo tuku.

---

* **6:9** ***shayíiri:*** Shayíiri ni mpeke ˆjijáa jiifwíine na ngáano. Mikáate ya shayíiri na ngáano noo kijáa chóorya kikuulu cha Viisiraéeli. Shayíiri noo kijáa chóorya kikuulu cha vakiva. Kei shayíiri noo vakoloweráa irusu. Shayíiri ijáa ni chóorya cha nchúwo, baa ja ng’oombe na faráasi. † **6:10** ***vaantu valume:*** Vayahúudi vavaláa vaantu valume vii, maa kaa, kwajáa kwatiite vaantu vaki na vasinga ˆveene vaarya iyo mikáate na soompa. ✡ **6:14** Laanga Nkumbukira ya Miiro 18:15-19.

18 Aho, iriva rikatikulwa ni ihúmbuuto ikari ^rawuváa.
19 Vapooji vaachwe vajáa vayéendire ja luyeendo lwa kilomíita isaano
au musasatu, maa vakamoona Yéesu yooyeenda luujii mweeri aséngeriire
mashúwa yaavo. Aho, vakakwaatwa ni woowa munumuunu.
20 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Ni niini, koofi tuku.”
21 Aho, vari na cheeru vakasaaka aambuke na mashúwii, na hahara
mashúwa ikafika haantu ^vadomáa.

Vaantu Voomusaakira Yéesu

22 Lomutóondo yaachwe, mpuka ya vaantu ^vajáa vachíhiire nyambuko ya
iriva, vajáa vataanga kujáa kwatiite mashúwa imudu vii ichíhiire hara. Kei
vajáa vatáangire Yéesu si ajáa adómiin’ye na vapooji vaachwe na ira mashúwa
tuku, ni vooveene vajáa vadómire.
23 Maa kaa, mashúwa jiingi fuma múuji wa Tibéria, jikuuja na heehi
na haantu vaantu ^vaari varíire mikáate Mweenevyoosi ^akamuduumbe
Muluungu.
24 Aho, vara vaantu ^vakataange Yéesu na vapooji vaachwe valóokire,
maa vakaambuka ijo mashúwa, vakadoma na múujii wa Kaperenáumu noo
musaakira Yéesu.

Yéesu ni Chóorya cha Nkaasu

25 Avo vaantu ^vamusaakiráa Yéesu, vakamushaana nyambuko ya iriva,
maa vakamuurya voosea, “Mukiindya, naadi wuújire na kunu?”
26 Yéesu akavasea, “Kimaari kaa noovawyiira, si mookuunsaakira
sa mwatáangire isháara na myuujíisa mwiíne tuku, kiri vyoova jeyyo,
mookuunsaakira sa viintu mwariiré ira mikáate mukiikuta.
27 Kari mundootumama sa muturye chóorya ^kisáambukaa tuku, kiri vyoova
jeyyo, mundootumama sa muturye chóorya si ^kisaambuka kwa siku ^jisiina
uhero. Ikyo chóorya, Mwaana wa Muuntu noo ari vaheera. Yeeye noo avikirwa
mutooso mweeri yaachwe ni Muluungu Taáta.”
28 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, “Eri, tubweeyye che sa tutumame
murimo wa Muluungu ^mweene yoosaaka?”
29 Yéesu akavasea, “Murimo wa Muluungu ^yoosaaka mutumame noo uhu,
ndumi niini ^natumwa ni yeeye.”
30 Aho, maa vakamusea, “Eri, ni isháara na muujíisa urikwi ^uri tumama
tuuyoone, maa de tukurume? Ni kiintu che uri bweeyya?
31 Vala baaba wiitu vaarya máana‡ isi ya ibaláángwii ja ^vyeene Masáare
^Yari Mpeho yaluusa, ‘Avaheera mukáate fuma kurumwii, sa varye.’ ”✡
32 Yéesu akavasea, “Kimaari kaa noovawyiira, si Músa ^avaheera mikáate
fuma kurumwii tuku, kiri vyoova jeyyo, ni Taáta waani, yeeye noo
^yoovaheera chóorya cha kikomi fuma kurumwii.
33 Sa mukáate wa Muluungu, ni ura ^yookiima fuma kurumwii na
yookuuheera weeru nkaasu ya siku ^jisiina uhero.”
34 Aho, vakamusea, “Mukúlu, undootuheera uwo mukáate siku joosi.”
35 Yéesu akavasea, “Niini noo chóorya cha nkaasu, yoyoosi ^uújaa na kuri
niini, na ^aandúmaa si ari kwaavwa ni njala kei vii kaa tuku, na yoyoosi
^aandúmaa niini, si ari koona nyóota kei tuku.
36 Maa kaa, ja ^vyeene navawyíirire, baa neembe muunyiíne, mukaari si
mookuunduma tuku.
37 Voosi ^aampeera Taáta, kuuja vari na kwaani, na kikomi niini si ndiri
musiita baa umwi vii tuku ^ari kuuja na kwaani.

---

‡ **6:31** ***máana:*** Ni chákurya ^cheene Viisiraéeli varijáa mpiindi ^vajáa isi ya ibaláángwii. Laanga Ufumo 16.
✡ **6:31** Laanga Ufumo 16:4-36; Sabúuri 78:24-25.

38 Niini nakiima fuma kurumwii, sa ji ntumame vira Taáta ^yoosaaka ntumame. Si nuuja jo tumama vira ^noosaaka tuku.
39 Na kira Taáta ^asáakaa noo iki, kari nimutaahe baa umwi vii tuku wa vara ^aampeera. Kiri vyoova jeyyo, yoosaaka nivafufule siku ya uhero wa weeru.
40 Sa kira Taáta waani ^asáakaa ni iki, kira muuntu ^amuláangaa Mwaana na ^amurume, ave na nkaasu ya siku ^jisiina uhero, na niini mufufula ndiri siku ya uhero wa weeru."
41 Aho, Vayahúudi vakaanda ng'uula sa viintu Yéesu ^ajáa aséire, "Niini ni chóorya ^chakiima fuma kurumwii."
42 Vaakaanda kiiyurya, "Uhu si Yéesu, mwaana wa Yooséefu tuku wuu? Taáta waavo na íyo waavo si ava tavamányire tuku wuu? Haaha jooli yoosea, 'Nakiima fuma kurumwii'?"
43 Yéesu akavasea, "Reki kwiing'uuriira nyuunyu kwa nyuunyu.
44 Taáta aantuma. Kusiina muuntu ^ari daha kuuja na kwaani tuku, kooni Taáta si amulóngwiire. Na niini mufufula ndiri siku ya uhero wa weeru.
45 Ja ^vyeene vyaandikwa masáarii ya valáali na mutwe, 'Muluungu vakiindya ari vaantu voosi.'✡ Yoyoosi ^amutéeraa na ^iikíindyaa fuma kwa Taáta, uújaa na kwaani.
46 Kusiina muuntu yoyoosi ^anamoona Taáta tuku, ni ura vii ^afuma kwa Muluungu, yeeye noo amoona Taáta.
47 Kimaari kaa noovawyiira, ura ^yookuunduma niini, atiite nkaasu ya siku ^jisiina uhero.
48 Niini ni chóorya cha nkaasu.
49 Vala baaba waanyu vaarya máana kura isi ya ibaláángwii, vakakwya.
50 Maa kaa, aha kwatiite chóorya ^chafuma kurumwii, na muuntu yoyoosi ^ari kurya, si ari kukwya tuku.
51 Niini ni chóorya cha nkaasu kira ^chafuma kurumwii. Muuntu yoyoosi ^ari kurya chóorya iki, kuva ari nkaasu kwa siku ^jisiina uhero. Chóorya iki, ni muviri waani ^nookuutoola sa nkaasu ya vaantu voosi va weeru."
52 Vayahúudi vakaanda kiiyurya voovo kwa voovo voosea, "Uhu muuntu, jooli ari tuheera muviri waachwe turye?"
53 Sa jeyyo, Yéesu akavasea, "Kimaari kaa noovawyiira, kooni si muríire muviri wa Mwaana wa Muuntu na kooni si munywíire sakami yaachwe, si muri na nkaasu ya siku ^jisiina uhero tuku.
54 Muuntu yoyoosi ^aríjaa muviri waani na ^anywíjaa sakami yaani, atiite nkaasu ya siku ^jisiina uhero, naani mufufula ndiri siku ya uhero wa weeru.
55 Muviri waani noo chóorya cha kikomi, na sakami yaani ni choonywa cha kikomi.
56 Muuntu yoyoosi ^aríjaa muviri waani na ^anywíjaa sakami yaani, yeeye na niini, kei niini na yeeye, tavíjaa kiintu kimwi.
57 Taáta ni nkaasu ari. Ja ^vyeene yeeye aantuma, na niini napátaa nkaasu fuma kwaachwe, jeyyo, ^mweene ari kurya muviri waani, turya ari nkaasu fuma kwaani.✡
58 Iki noo chóorya ^chafuma kurumwii. Iki chóorya si chiifwíine na chóorya ^vaarya vala baaba waanyu tuku. Voovo vaarya vakakwya. Maa kaa, muuntu yoyoosi ^aríjaa chóorya iki, kuva ari na nkaasu ya siku ^jisiina uhero."
59 Yéesu aluusa masáare aya, mpiindi ^akiindyáa sinagóogii uko Kaperenáumu.

Vapooji va Yéesu ^Vari Foo Voomureka Yéesu

✡ **6:45** Laanga Isáaya 54:13. ✡ **6:57** Laanga Yoohaani 5:21.

60 Vapooji vaachwe ^vari foo ^vakateere jeyyo, maa vakasea, “Ukiindya uhu
wakaangaala maatuku vii. Ani ari daha kuuruma?”
61 Yéesu akataanga vapooji vaachwe ni ng’uula viise sa iri isáare, aho,
akavuurya, “Eri, iri isáare ravatíkwiire wuu?
62 Haaha jooli viri kuva, muri moona Mwaana wa Muuntu yookaambuka na
kuuntu ^ajáa aho ncholo?
63 Mutima wa Mululungu noo uvahéeraa vaantu nkaasu. Muviri usiina kiintu
chochoosi tuku. Masáare ^navawyíiriire ni Mutima na ni nkaasu.
64 Maa kaa, vamwaari kuri nyuunyu si ^vookuunduma tuku.” Yéesu aluusa
jeyyo, sa ajáa ataanga fuma ncholo ni vala ani si ^vari muruma, na ni ani ^ari
muvarinduka.
65 Kei akasea, “Noo ^chooreka noovasea, kusiina muuntu ^ari daha kuuja na
kwaani tuku, ni mpaka Taáta vii amulongoole.”
66 ^Vakateere masáare ayo, vapooji ^vari foo vakamureka na vakareka
mutuuba.
67 Aho, Yéesu akavuurya vapooji vaachwe ikimi na vaviri, “Eri, baa nyu-
unyu saaka mwiise mwaandeke wuu?”
68 Simóoni Peéteri akamusea, “Mukúlu, tudome na kwa ani? Weewe utiite
masáare ya nkaasu ya siku ^jisiina uhero.
69 Suusu taruma, tataanga weewe noo ura ^Ari Muuja wa Mululungu.”
70 Aho, Yéesu akavasea, “Eri, si navasaawula nyuunyu ikimi na vaviri tuku
wuu? Maa kaa, umwi waanyu ni ja Ikúúlu ra Mirimu Mivi.”
71 Aha Yéesu amuluusikiráa Yúuda mwaana wa Simóoni Isikarióoti. Uwo uuja
jo muvarinduka Yéesu, baa neembe ajáa umwi wa vapooji ikimi na vaviri.

7

Nduu ya Yéesu si Yamuruma Tuku

1 Aya ^yakalooke, Yéesu akatamanya na míiji ^iri foo uko isi ya Galiláaya. Si
ariingirira isi ya Yudéea tuku, sa viintu vakúúlu va Vayahúudi vasaakáa muulaa.
2 Haaha ngovi ya Vayahúudi ya matibu* ijáa yaséngeriire.
3 Jeyyo, vanduu vaachwe vakamusea, “Inuka aha, utamanye na Yudéea sa
vapooji vaako voone myuujíisa ^wootumama.
4 Kooni muuntu yoosaaka ataangikane kwa vaantu, mirimo yaachwe
^yootumama si ari kiitumama kimbiso tuku. Weewe tumama wiise aya
masáare, iyonekye kwa weeru.”
5 Baa vaanaavo na Yéesu si vamuruma tuku.
6 Yéesu akavasea, “Mpiindi jaani si jinafika tuku, maa kaa, nyuunyu
tamanya muri mpiindi jojoosi ^musáakire.
7 Weeru si iri vasuula nyuunyu tuku, maa kaa, yaansuula niini sa
nookiiyonekya kikomi yootumama uvi.
8 Nyuunyu ambuki na Yerusaléemu ngovii. Niini si nookaambuka tuku, sa
mpiindi jaani jikaari fika.”
9 ^Akavawyiire jeyyo, maa akachaala uko isi ya Galiláaya.

Yéesu Ngovii ya Matibu

10 Vanduu va Yéesu ^vakalooke na ngovii, Yéesu ne akaambuka na
Yerusaléemu, maa kaa, kwa kimbiso si iiyonekya tuku.

---

* **7:2** ***ngovi ya Vayahúudi ya matibu:*** Ni ngovi Vayahúudi ^vabweeyyáa kwa siku mufungati ^vakahumule kuchwa sabíibu na seitúuni. Ngovi ihi vabweeyyáa ko kiikala matibwii ^meene vajeengáa na matáampi ya miti ja nkumbukira ya vala baaba waavo kuyeenda isi ya ibaláángwii kwa myaaka makumi yani (40). Laanga Valáawi 23:33-36, 39-43; Nkumbukira ya Miiro 16:13-17.

11 Mpiindi ja ngovi, vakúúlu va Vayahúudi vamusaakiráa Yéesu aho ngovii.
Vakavuurya vantu voosea, “Hai ari ura mumaka?”
12 Vantu ˆvari foo vang’uuláa sa Yéesu voosea, “Ni muuntu muuja.” Na viingi
vaseáa, “Yoovakoovera vantu.”
13 Maa kaa, kusiina muuntu ˆamululusáa Yéesu mbere ja vantu tuku, sa
voofáa vakúúlu va Vayahúudi.

Yéesu Yoovakiindya Vantu Kaayii Njija ya Iju̱va

14 Mpiindi ja siku ja ngovi ˆjikafike katikati, Yéesu akiingira na waámii ya
Kaaya Njija ya Iju̱va, maa akaanda kiindya.
15 Vayahúudi vakahwaalariwa ni ukiindya waachwe, vakasea, “Eri, uhu
muuntu ni hai ˆafumya umanyi uhu na yeeye si anakiindiwa tuku?”
16 Aho, Yéesu akavasea, “Uhu ukiindya si waani tuku, ni wa ura ˆaantuma.
17 Muuntu yoyoosi ura ˆasáawulaa kutumama vira ˆvyoosaakwa ni
Mululungu, amányire ukiindya uhu wafuma kwa Mululungu, na si masáare
yaani tuku.
18 Vara ˆvalúusikaa sa voovo, vasáakaa nkongojima jaavo vooveene, maa
kaa, muuntu ura ˆasáakaa kumunyemya ura ˆamutuma, alúusikaa kimáári vii,
si uloongo tuku.
19 Eri, Músa si avaheera Miiro? Baa jeyyo, kusiina baa umwi waanyu
ˆakwáatyaa iyo Miiro tuku. Haaha sa che moosaaka kuunjulaa?”
20 Ira mpuka ya vantu ikamusea, “Weewe watiite murimu muvi. Ani
yoosaaka kukuulaa?”
21 Yéesu akavasea, “Nabweeyya muujíisa umwi vii siku ya Sabáato, na
nyuunyu voosi mwahwaalala.✡
22 Músa avalairirya kuvatwaala na kibawii vasinga voosi va kiintu kilume,
baa neembe ihi tuuva si yafuma kwa Músa, maa kaa, kwa vala baaba waanyu.
Kiri vyoova jeyyo, nyuunyu mwatwáalaa vasinga na kibawii baa siku ya
Sabáato.
23 Kooni musinga atwáalwaa na kibawii baa siku ya Sabáato sa Miiro ya
Músa idiire wunwa, jooli de mookuunkalariira niini so horya muuntu siku ya
Sabáato?
24 Reki lamuriira muuntu kwa kira ˆmookoona weerwii, kiri vyoova jeyyo,
lamuriri kwa uwoloki.”

Yéesu noo Masía wuu?

25 Haaha, vamwi va vantu va Yerusaléemu vakaanda sea, “Eri, uhu si noo
ura muuntu ˆvoosaaka muulaa tuku wuu?
26 Hooni laangi, amwi yoolusika novo kiweerwii na baa si voomuwyiira
kiintu chochoosi tuku? Ifaanaa vikava vakúúlu vatáangire uhu noo Masía wuu?
27 Suusu tamányire uhu muuntu kuuntu ˆafuma. Maa kaa, Masía ˆari kuuja si
turi taanga kuuntu ˆari fuma tuku.”
28 Yéesu akatuuba kiindya waámii wa Kaaya Njija, akaluusika na sawúti
nkuulu yoosea, “Nyuunyu mwaamányire niini, na mwamányire kuuntu
ˆnafuma. Niini si nuuja kwa nguruu jaani tuku. Maa kaa, ura ˆaantuma ni
wa kikomi na nyuunyu si mwamumányire tuku.
29 Niini namumányire, sa nafuma kwaachwe, na yeeye noo aantuma.”
30 Aho, vakayera mukwaata, maa kaa, kusiina muuntu yoyoosi ˆadaha
mukwaata tuku, sa mpiindi yaachwe ijáa ikaari fika.
31 Vantu ˆvari foo vajáa aho, vakamuruma, na vakasea, “Eri, Masía ˆari
kuuja, tumama ari isháara na myuujíisa mikuulu kulookya ihi ˆyootumama uhu
muuntu wuu?”

✡ **7:21** Laanga Yoohaani 5:1-15.

Valukaluka Vootumwa no Mukwaata Yéesu

32 Mafarisáayo vakateera vaantu vookiihweehera ayo masáare ya Yéesu.
Aho, Mafarisáayo na vakúúlu va veeneisi va Ijuva vakatuma valukaluka va
Kaayii Njija, vakamukwaate Yéesu.
33 Yéesu akavasea, “Niini mwaari na nyuunyu kwa mpiindi nduudi vii, aho,
hinduka ndiri kwa ura ˆaantuma.
34 Kuunsaakira muri, maa kaa, si muri kuunyona tuku, na haantu ˆndiri
veera, nyuunyu si muri daha kuuja tuku.”
35 Aho, Vayahúudi vakiiyurya voovo kwa voovo voosea, “Uhu muuntu ni na
hai ˆyoodoma haantu si ˆturi daha kumoona? Baku saaka iise adome na kwa
Vayahúudi vara ˆviipasa míijii ya Vagiríki, sa avakiindye Vagiríki wuu?
36 Ni kiintu che iki ˆyooluusa, ‘Kuunsaakira muri, maa kaa, si muri kuunyona
tuku, na haantu ˆndiri veera, nyuunyu si muri daha kuuja tuku?’ ”

Maboote ˆYiíkaa Maaji ˆYari Nkaasu

37 Siku yo herererya ngovi ya matibu, ni siku nkuulu ijáa. Yéesu akiima
kati na kati ya waama wa Kaaya Njija, akaluusika kwa sawúti nkuulu yoosea,
“Kooni uri na nyóota yeenda na kwaani ji unywe.
38 Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, ‘Ura ˆaanduma niini, maboote ˆyiíkaa maaji
ya nkaasu fuma yari isii yaachwe.’ ”✡
39 Yéesu aluusikira Mutima Muuja. Uhu Mutima Muuja, vaantu voosi
ˆvamurúmaa Yéesu lo muhokera vari. Mpiindi ijo, Muluungu ajáa akaari
mutuma Mutima Muuja na kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu, sa Muluungu ajáa
akaari laira nkongojima kwa Yéesu.

Vaantu Vookiigava sa Yéesu

40 Vamwi va vaantu va ira mpuka ˆvakateere ayo masáare, maa vakasea,
“Kikomi, uhu noo ura muláali na mutwe ˆtawóojeraa fuma kwa Muluungu.”✡
41 Vamwi vakasea, “Uhu noo Masía!” Maa kaa, viingi vakasea, “Tuku, Masía
si ari fuma Galiláaya tuku.
42 Masáare ˆYari Mpeho yasea, Masía fuma ari ichinii ra mutemi Daúdi,
vyaarirwa ari múujii wa Betelehéemu, múuji haantu mutemi Daúdi ˆiikala.”✡
43 Sa jeyyo, vaantu vakiigava sa Yéesu.
44 Vamwi vaavo vakasaaka kumukwaata, maa kaa, kusiina ˆayera
kumukwaata tuku.

Vakúúlu va Vayahúudi si Vamuruma Yéesu Tuku

45 Valukaluka ˆvakahinduke na kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva na Ma-
farisáayo, ˆveene vajáa vavatúmire vakamukwaate Yéesu, maa vakuuriwa, “Sa
che si mumuréetire?”
46 Valukaluka vakavasea, “Kusiina muuntu wiingi ˆanaluusika ja uhu muuntu
tuku.”
47 Mafarisáayo vakavasea, “Arumi, baa nyuunyu mwakóoviirwe wuu?
48 Eri, kwatiite mukúúlu umwi au Mufarisáayo umwi ˆamuruma wuu?
49 Tuku! Maa kaa, ihi mpuka ya vaantu ˆvoomuruma, si vamányire Miiro
tuku. Ava, vajumwa.”
50 Aho, Nikodéemu, ura ˆajáa umwi waavo siku imwi ajáa adoma na kwa
Yéesu nuuchiku, akuurya,
51 “Eri, Miiro yiitu yaruma kuheera muuntu irya baa muteerera no taanga
kira ˆatúmamaa tuku wuu?”

✡ **7:38** Laanga Isáaya 44:3; 55:1; 58:11. ✡ **7:40** Laanga Nkumbukira ya Miiro 18:15-22. ✡ **7:42** Laanga 2 Samwéeli 7:12-16; Míika 5:2; Matáayo 2:5-6.

52 Novo vakamusea, “Baku baa weewe ni Galiláaya wafuma wuu? Doma kasole neeja Masáare ˆYari Mpeho, aho, taanga uri kusiina mulá ali na mutwe wa Ijuva ˆafúmaa Galiláaya tuku!”

[Masáare aya 7:53-8:11 yasiina nakáalii jingi ja kalikaali tuku.]

53 Aho, kira muuntu akatamanya na kaayii kwaachwe.

8

1 Yéesu ˆakahumule kukiindya, maa akatamanya na Luulwii lwa Miseitúuni.

Muuntu Muki ˆAkwáatirwe Yooyeenda na Mulume wa Muuntu

2 Lomutóondo yaachwe namutóondo dwii, Yéesu akatamanya kei na waámi wa Kaaya Njija ya Ijuva. Vaantu voosi vakatamanya na kuri yeeye, akiikala isi, maa akaanda vakiindya.

3 Aho, vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakamureeta muuntu muki umwi ˆajáa akwáatirwe yooyeenda na mulume wa muuntu. Vakamwiimya kati na kati ya mpuka ya vaantu.

4 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, “Mukiindya, uhu muuntu muki asháaniriirwe yooyeenda na mulume wa muuntu.

5 Miirwii yiitu, Músa atulairirya tumuvae na mawye fuuru akwye muuntu muki ja uhu.✡ Haaha weewe jooli woosea?”

6 Valuusa jeyyo ja muteo sa vapate kiintu cho musitakirya. Maa kaa, Yéesu akiinama, maa akaanda tala isi na imaamba raachwe.

7 ˆVakatuube kumuurya, akiinula mutwe, maa akavasea, “Umwi waanyu ura ˆasiina uvi kati yaanyu, uwo ave wa ncholo kumuvaa na iwye uhu muuntu muki.”

8 Aho, akiinama kei, maa akatala isi na imaamba raachwe.

9 ˆVakateere jeyyo, vakaanda looka umwi umwi, vakaanda vawosi. Yéesu akachaala yeemweene na ura muuntu muki ˆajáa iímire mbere yaachwe.

10 Yéesu akiinula mutwe waachwe, akamuurya ura muuntu muki, “Maáma, hai vari vara vaantu ˆvaaluusa irya raako?”

11 Ura muuntu muki akasea, “Taáta, kusiina baa umwi tuku.” Yéesu ne akamusea, “Baa niini si nooluusa irya raako tuku. Doma, maa kaa, kwaandira isiku kari utúmamaa uvi tuku.”

Yéesu ni Kiweeru cha Weeru

12 Aho, Yéesu akatuuba luusika na ira mpuka ya vaantu akavasea, “Niini noo kiweeru cha weeru. Muuntu yoyoosi ˆaantúubaa, si ari yeendera kilwiiryii vii kaa tuku, yeeye kuva ari na kiweeru cha nkaasu.”

13 Jeyyo, Mafarisáayo vakamusea, “Wootoola ushahíidi waako mweeneevyo, sa jeyyo, ushahíidi uwo si uri rumika tuku.”

14 Yéesu akavasea, “Baa kooni nootoola ushahíidi waani mweeneevyo, iki ˆnooluusa ni cha kimáári, sa namányire kuuntu ˆnafuma na kuuntu ˆnoodoma. Maa kaa, nyuunyu si mumányire kuuntu ˆnafuma na kuuntu ˆnoodoma tuku.

15 Nyuunyu mookuundamurira kwa miiririkano ya vaantu. Maa kaa, niini si noolamurira muuntu yoyoosi tuku.

16 Baa kooni noolamurira muuntu, ulamuli waani ni wa kikomi. Niini si nalámuriraa muuntu niimweene tuku, maa kaa, ni hamwi navíjaa na Taáta. Taáta noo aantuma.

17 Miirwii yaanyu vyaandikwa, ushahíidi wa vaantu vaviri ni wa kimáári.✡

18 Niini nootoola ushahíidi waani mweeneevyo, na Taáta atóolaa ushahíidi mweeri yaani. Yeeye noo aantuma.”

✡ **8:5** Laanga Valáawi 20:10; Nkumbukira ya Miiro 22:22-24. ✡ **8:17** Laanga Nkumbukira ya Miiro 17:6; 19:15.

19 Aho, maa vakamuurya, “Taáta waanyu hai ari?” Yéesu akavasea, “Nyuunyu si mwaamányire niini tuku. Na baa kei si mwamumányire Taáta waani tuku. Ngaari mwaamányire niini, ngaari mwamumányire Taáta waani.”
20 Yéesu aluusa masáare aya, mpiindi ˆakiindyáa chúumbii cha kuuntu ˆvavikáa isandúku ra mpía ja Kaaya Njija. Maa kaa, kusiina muuntu ˆamukwaata tuku, sa mpiindi jaachwe jijáa jikaari fika.

Yéesu Yoluusikira Inkwya Yaachwe

21 Aho, Yéesu akavasea kei vara Mafarisáayo, “Niini kiitamanyirya niise, naanyu kuunsaakira muri, maa kaa, kukwya muri na uvi waanyu. Kuuntu ˆnootamanya, nyuunyu si muri daha fika tuku.”
22 Aho, vara Vayahúudi vakaanda kiiyurya, “Eri, ni kookiiyulaa iise wuu? Iki noo ˆchooreka yoosea, ‘Kuuntu ˆnootamanya, nyuunyu si muri daha fika tuku wuu’?”
23 Yéesu akavasea, “Nyuunyu mwafuma kuri ihi isi, na niini nafuma mweeri. Nyuunyu muri va ihi weeru, niini si ndiri wa ihi weeru tuku.
24 Iki noo ˆchooreka noovawyiira, kukwya muri na uvi waanyu. Kooni si mookuunduma, ‘Niini Mwaari,’* kukwya muri na uvi waanyu.”
25 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, “Weewe uri ani?” Ne akavasea, “Keende naanda vakiindya, navawyiira niini ndiri ani.
26 Natiite masáare ˆyari foo yo vawyiira nyuunyu na yo valamuriira. Maa kaa, luusa ndiri yara ura ˆaantuma ˆyookuungwyiira nduuse. Yeeye ni wa kimáári, na niini niiwyíiraa weeru kira ˆnateera fuma kwaachwe.”
27 Avo vaantu si vataanga tuku kiintu Yéesu ˆavawyiiráa, ni masáare ya Taáta waachwe wa kurumwii.
28 Aho, Yéesu akavasea, “Muri humula kumwiinula na mweeri Mwaana wa Muuntu, aho, noo muri taanga kumba ‘Niini Mwaari,’ na yoosi ˆnatúmamaa si kwa wiimiriri waani tuku, maa kaa, naluusa yara vii Taáta waani ˆaankiindya.
29 Yeeye aantuma, kei ni hamwi ari na niini. Yeeye si aandeka niimweene tuku, sa siku joosi natúmamaa yara ˆyamweéryaa mutima.”
30 Mpiindi Yéesu alúusaa ayo masáare, vaantu ˆvari foo vakamuruma.

Vaana va Kikomi va Aburaháamu

31 Aho, Yéesu akavasea Vayahúudi vara ˆvajáa vamurúmire, “Kooni mukwáatiirye masáare yaani, kikomi nyuunyu muri vapooji vaani.
32 Taanga muri kimáári, na kimáári vabweeyya kiri mwiiyanjaale.”
33 Novo vakamusea, “Suusu turi vaana va Aburaháamu, na si tunaava vatúmwa va muuntu yoyoosi tuku. Haaha jooli woosea kwiiyanjaala turi?”
34 Yéesu akavasea, “Kimaari kaa noovawyiira, muuntu yoyoosi ˆatúmamaa uvi, uwo ni mutúmwa wa uvi.✡
35 Mutúmwa si ari umwi wa vaantu va kaaya ya mweenenyuumba waachwe siku joosi tuku, maa kaa, mwaana ni umwi wa vaantu va kaaya yaavo kwa siku ˆjisiina uhero.
36 Sa jeyyo, kooni Mwaana wa Muluungu avachúngurire, nyuunyu si muri kuva vatúmwa kei tuku, kwiiyanjaala muri kikomi.
37 Namányire nyuunyu muri vaana va Aburaháamu, maa kaa, moosaakira nkalo yo kuunjulaa sa moosiita ruma ukiindya waani.
38 Niini noovawyiira yara ˆnoona kwa Taáta waani. Viivyo, naanyu mootumama yara ˆavawyiira taáta waanyu.”

---

* **8:24** ***Niini Mwaari:*** Aha, Yéesu iiluusa ja ˆvyeene Mululungu iiluusa Muhákwii wa Ncholo. Laanga Ufumo 3:14; Isáaya 3:14. ✡ **8:34** Laanga Varúumi 6:12-23.

39 Novo Vayahúudi vakamusea, “Aburahaamu ni taata wiitu.” Yéesu
akavasea, “Ngaari muri vaana va Aburahaamu, ngaari tumama mwiise
miirimo ya Aburahaamu.
40 Maa kaa, nyuunyu moosaakira nkalo yo kuunjulaa, baa neembe
navawyiira kimáári kira ˆnateera fuma kwa Muluungu. Aburahaamu si
abweeyya jeyyo tuku.
41 Nyuunyu mootumama yara ˆatúmamaa taata waanyu.” Voovo
vakamusea, “Suusu si vaana va huluri tuku, tatiite Taata umwi vii, noo
Muluungu.”
42 Yéesu akavasea, “Ngaari Muluungu ni Taata waanyu, ngaari
mwaanyenda, sa nafuma kwa Muluungu. Niini si nuuja kwa luviro lwaani
tuku, maa kaa, ni yeeye noo aantuma.
43 Sa che si mootaanga ˆcheene noovawyiira? Si mootaanga tuku, sa viintu
musiina luviro lo teerera masáare yaani.
44 Nyuunyu taata waanyu ni Ikúúlu ra Mirimu Mivi, na nyuunyu moosaaka
tumama kira rataata waanyu ˆreenda tumama. Rooro ni ruulai keende
ncholo, na si risáakaa kimáári tuku, sa kimáári kisiina mutimii waachwe tuku.
Kati ˆroolusa uloongo, ni lusa riise vira ˆvyeene riri, sa rooro ni iloongo na
ncholo ya uloongo.
45 Maa kaa, sa viintu niini noovawyiira kimáári, nyuunyu si mookuunduma
tuku.
46 Ni ani kati na kati yaanyu kikomi ari koonekya niini natiite uvi? Kooni
aya ˆnoovawyiira ni ya kikomi, sa che si mookuunduma?
47 Muuntu wa Muluungu atéeraa masáare ya Muluungu. Kiintu choobweeyya
musiindwe teera kira Muluungu ˆalusa, ni sa viintu si muri va Muluungu.”

Yéesu ni Mukuulu Kulookya Aburahaamu

48 Aho, Vayahúudi vakamusea Yéesu, “Eri, kati ˆtoosea uri Musamaría na
watiite murimu muvi, si talúusaa kimáári tuku wuu?”
49 Yéesu akavasea, “Niini nsiina murimu muvi tuku. Niini namunyémyaa
Taata waani, maa kaa, nyuunyu si mwaanyémyaa tuku.
50 Niini si noosaakira nkongojima yaani tuku, maa kaa, amwaari ˆmweene
yoosaaka niini nyemiwe, na yeeye noo mulamuli.
51 Kimaari kaa noovawyiira, muuntu yoyoosi ura ˆari kwaatya masáare
yaani, uwo si ari kukwya vii kaa tuku.”
52 Aho, Vayahúudi vakamusea, “Haaha tatáangire watiite murimu muvi.
Aburahaamu aakwya, viivyo baa valáali na mutwe va Ijuva, ati weewe
woosea, ‘Muuntu ˆari teera masáare yaani si ari kukwya tuku?’
53 Eri, weewe uri mukuulu kulookya taata wiitu Aburahaamu wuu? Yeeye
aakwya, baa valáali na mutwe novo vaakwya. Ivi weewe wookiisea uri ani?”
54 Yéesu akavasea, “Kooni nookiibweeyyirya nkongojima niini mwee-
neevyo, nkongojima yaani isiina kiintu tuku. Maa kaa, ˆaanyínulaa niini, ni
Taata waani, nyuunyu ˆmoosea ni Muluungu waanyu.
55 Baa haaha, nyuunyu si munamutaanga Muluungu tuku, maa kaa, niini
namumányire. Kooni naséire si namumányire tuku, kuva ndiri muloongo ja
nyuunyu. Maa kaa, niini namumányire na isáare raachwe narikwaatya.
56 Taata waanyu Aburahaamu ajáa avyeenda maatuku kutaanga niini kuuja
ndiri. Ɨyo siku iiyiíne, maa akavyeenda.”
57 Aho, Vayahúudi vakamusea, “Weewe baa si unafikya myaaka makumi
yasaano (50) tuku, jooli de wamoona Aburahaamu?”
58 Yéesu akavasea, “Kimaari kaa noovawyiira, Aburahaamu si anavyaalwa,
‘Niini Mwaari.’ ”

59 Vayahúudi ˆvakateere jeyyo, maa vakatoola mawye voosaaka vamʉvae
Yéesu. Yéesu akiivisa, maa akafuma aho Kaayii Njija.

9

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ ˆAvyaalwa Mʉhoku

1 Sikʉ ɨmwɨ mpɨɨndɨ Yéesu ˆalookáa, akamoona mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆajáa mʉhoku
keende kʉvyaalwa kwaachwe.
2 Vapooji vaachwe vakamuurya, “Mukiindya, nɨ ani ˆatʉmama ʉvɨ fʉʉrʉ
ʉhʉ avyaalwe mʉhoku? Nɨ yeeye bakʉ vavyɨɨrɨ vaachwe?”
3 Yéesu akavasea, “Sɨ yeeye tʉkʉ na sɨ vavyɨɨrɨ vaachwe ˆvatʉmama ʉvɨ tʉkʉ.
Avyaalwa mʉhoku sa mɨrɨmo ya Mʉlʉʉngʉ ɨvariyʉlwe mwiikalwii waachwe
aha weerwii.
4 Mʉlʉʉngʉ aantʉma. Viintʉ ˆkʉkaarɨ namuusi, nɨ mpaka tʉtʉmame mɨrɨmo
yaachwe. Uchikʉ kʉʉja wiise, mpɨɨndɨ ijo, sɨ tʉrɨ daha tʉmama tʉkʉ.
5 Mpɨɨndɨ ˆnkaarɨ aha weerwii, nɨɨnɨ nɨ kɨweerʉ cha weerʉ.”
6 Yéesu ˆakalʉʉse jeyyo, akachwa matɨ ɨsɨ, akabweeyya fitoe na yara matɨ,
maa akamʉhaka ʉra mʉhoku miiswii.
7 Aho, akamʉsea, “Tamanya ʉkoowe iduundwii ra Siloáamu.” Siloáamu
noo kʉsea “vaantʉ ˆvatʉmwa.” Aho, ʉra mʉhoku akatamanya noo koowa,
akahɨndʉka kʉnʉ yookoona.
8 Vakaaya vaachwe na vaantʉ ˆvajáa vamoona aho ncholo yooloomba,
vakaanda kiiyurya voosea, “Eri, ʉhʉ sɨ ʉra mʉʉntʉ ˆiikaláa aha no loomba
tʉkʉ wʉʉ?”
9 Vamwɨ vaavo vakasea, “Nɨ yeeye.” Vɨɨngɨ vakasea, “Sɨ yeeye tʉkʉ nɨ
iifwɨɨne vii.” Maa kaa, ʉwo mʉʉntʉ akavasea, “Nɨ nɨɨnɨ.”
10 Maa kaa, voovo vakaanda muurya, “Joolɨ vyavɨɨre amwɨ miiso yaako
yookoona?”
11 Ne akavasea, “Mʉʉntʉ ˆaséwaa Yéesu, abwéeyyiirye fitoe na matɨ yaachwe,
akaampaka miiswii, maa akaansea, ‘Tamanya na Siloáamu ʉkooyye kisho
chaako.’ Na ˆnkooyye kisho, maa nkaanda koona.”
12 Avo vaantʉ vakamuurya, “Ʉwo mʉʉntʉ hai arɨ?” Ʉra mʉhoku akavasea,
“Iyaʉ.”

Mafarisáayo Vookuurikirirya Kʉhoriwa Mʉhoku

13 Aho, avo vaantʉ vakamʉtwaala ʉwo mʉʉntʉ ˆajáa mʉhoku aho ncholo
na kwa Mafarisáayo.
14 Sikʉ Yéesu ˆajáa abweeyya fitoe na akamʉhorya ʉra mʉhoku, nɨ sikʉ ya
Sabáato ɨjáa.
15 Jeyyo, Mafarisáayo vakaanda muurya kei ˆvyeene ajáa ahóriiwe. Ne
akavasea, “Aampákire fitoe miiswii, nkooyya kisho, na haaha nookoona.”
16 Vamwɨ va Mafarisáayo vakasea, “Ʉhʉ mʉʉntʉ sɨ afuma kwa Mʉlʉʉngʉ
tʉkʉ, sa sɨ yookɨɨnyemya Sabáato tʉkʉ.” Maa kaa, vɨɨngɨ vakasea, “Joolɨ mʉʉntʉ
mʉvɨ arɨ daha bweeyya ishára na myuujíisa ja ɨhɨ?” Aho, maa vakiigava
voovo kwa voovo.
17 Jeyyo, Mafarisáayo vakamuurya kei ʉra mʉhoku voosea, “Weewe noo
ˆʉhóriiwe miiso nɨ ʉra mʉʉntʉ, joolɨ woosea kwa ʉwo mʉʉntʉ?” Yeeye akasea,
“Ʉra nɨ mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva.”
18 Vara Vayahúudi sɨ varuma koonɨ ʉwo mʉʉntʉ aho ncholo ajáa mʉhoku
tʉkʉ. Kukiimikirirya, vakavaanɨɨrɨra vavyɨɨrɨ va ʉra mʉhoku.
19 Vakavuurya, “Eri, ʉhʉ nɨ mwaana waanyu nyuunyu ˆmoosea ajáa
avyaalwa mʉhoku wʉʉ? Koonɨ moosea jeyyo, joolɨ haaha yookoona?”

20 Vavyiiri vaachwe vakavasea, “Ni kimáári uhu ni mwaana wiiswi na ni kimáári ajáa avyaalwa muhoku.
21 Maa kaa, si tootaanga ni jooli aándire koona tuku, na baa si tootaanga ni ani ˆamuhóriirye tuku. Muuryi mweeneevyo, si musinga tuku, luusa ari mweeneevyo.”
22 Vavyiiri vaachwe vajáa valuusa jeyyo, sa voofáa Vayahúudi. Vayahúudi vajáa vasea, kooni muuntu amurúmire Yéesu noo Masía, kibiriwa ari fuma sinagóogii.
23 Noo ˆchooreka vavyiiri vaachwe vajáa vasea, “Muuryi mweeneevyo, si musinga tuku.”
24 Aho, vakúúlu va Vayahúudi vakamwaaniriira lwa kaviri ura ˆajáa muhoku vakamusea, “Muheere Muluungu nkongojima kooni ni kimáári wooluusa! Suusu tamányire uhu muuntu ˆakuhóriirye ni muvi.”
25 Maa yeeye akavasea, “Niini si namányire kooni ni muvi tuku. Kiintu kimudu ˆnamányire ni iki, niini ni muhoku nijáa, na haaha nookoona.”
26 Maa vakamuurya, “Che uwo muuntu akubwéeyyiriirye? Jooli akutúunukwiire miiso yaako?”
27 Ura ˆajáa muhoku akavasea, “Nahúmwiire vawyiira, naanyu si mookuunteerera tuku. Sa che moosaaka nivawyiire kei? Eri, saaka mwiise muve vapooji vaachwe wuu?”
28 Aho, vakamutukira voomusea, “Weewe noo mupooji waachwe, suusu turi vapooji va Músa.
29 Tamányire Muluungu aluusika na Músa, maa kaa, si tamányire uhu muuntu kuuntu ˆafuma tuku.”
30 Ura ˆajáa muhoku akavasea, “Iki ni kiintu cho hwaalarya! Ati si mumányire kuuntu ˆafuma tuku, maa kaa, aantúunukwiire miiso yaani.
31 Tamányire Muluungu si atéeraa kuloomba kwa vavi tuku, yeeye atéeraa kuloomba kwa voosi ˆvamunyémyaa na ˆvatúmamaa kira ˆasáakaa.✡
32 Keende weeru yuumbwa, si tunateera muuntu amuhóriirye muuntu ˆavyaalwa muhoku tuku.
33 Ngaari uhu muuntu si afuma kwa Muluungu, ngaari si adáhire tumama chochoosi tuku.”
34 Novo vakamusea, “Weewe wavyaalwa na warerwa uvii. Eri, watiite luviro lo tukiindya suusu wuu?” Aho, maa vakamukibirya na weerwii.

Uhoku wa Mutimii

35 Yéesu akateera vajáa vamukíbiirye ura muuntu fuma sinagóogii. Yéesu akamushaana maa akamuurya, “Eri, muruma wiise Mwaana wa Muuntu wuu?”
36 Ura muuntu akamuurya Yéesu, “Mukúlu, uhu muuntu ni ani? Ngwyiira sa niini nimurume.”
37 Yéesu akamusea, “Wamwiíne, noo uhu ˆyoluusika na weewe.”
38 Ura muuntu akasea, “Mukúlu, narúmire.” Aho, maa akamwiinamira Yéesu.
39 Yéesu akamusea, “Niini nuuja na aha weerwii jo lamurira, sa vahoku voone na vara ˆvoónaa vave vahoku.”
40 Kujáa kwatiite Mafarisáayo vamwi ˆvajáa heehi na Yéesu ˆvakateere jeyyo, maa vakamusea, “Ati, baa suusu turi vahoku wuu?”
41 Yéesu akavasea, “Ngaari muri vahoku, ngaari musiina uvi tuku, maa kaa, sa viintu moosea koona mwiise, mukaari muri na uvi.”

10

Lusímo lwa Muríisi Muuja

✡ **9:31** Laanga Sabúuri 34:15-16; Mpíri 15:29.

1 “Kimaari kaa noovawyiira, muuntu yoyoosi kooni si iingiire na waámii ya
muundi ko tweera na mutiryaangwii, maa kaa, iingire ko tweera na haantu
hiingi, uwo ni mwiívi na muhóki.
2 Muuntu ˆiingiraa ko tweera na mutiryaangwii, uwo noo muríisi wa
muundi.
3 Mulaangiriryi wa mutiryaango amuyúuriraa, na muundi jatéeraa sawúti
yaachwe. Aániriraa muundi jaachwe kwa marina yaavo, na ajifúmyaa na
weerwii.
4 ˆAri humula kujifumya muundi jaachwe na weerwii, ajilóngoreraa na
muundi jaachwe jamutúubaa sa jamányire sawúti yaachwe.
5 Ijo muundi, si jiri mutuuba muyeni tuku, maa kaa, mutiija jiri sa si
jamányire sawúti yaachwe tuku.”
6 Yéesu avawyiira lusímo ulu, maa kaa, si vataanga tuku ˆcheene aluusáa.
7 Aho, Yéesu akavasea kei, “Kimaari kaa noovawyiira, niini noo mu-
tiryaango wa muundi.
8 Voosi vara ˆvalongoola kuva varíisi va muundi mpiindi niini ˆnijáa nkaari
kuuja, avo ni viívi na vahóki, muundi si ja vateera tuku.
9 Niini noo mutiryaango. Muuntu yoyoosi ˆari kiingira na waámii ko
tweera kuri niini, lamuririwa ari, kiingira ari na fuma ari, na turya ari uríisi
ˆwabooha.
10 Mwiívi uújaa sa iive, uulae au asaambule. Maa kaa, niini nuuja sa muundi
jive nkaasu na jive na iyo nkaasu ˆyakiimana.
11 Niini ndiri muríisi muuja. Muríisi muuja atóolaa nkaasu yaachwe sa
muundi jaachwe.
12 Mutumami ura si ˆari muríisi wa muundi, na kei muundi si ˆjiri jaachwe,
uwo ari koona mbuuji yookuuja, tiija ari na jireka ari muundi. Mbuuji
yakíimiriraa ikukikuki ra muundi na jiingi jiípasaa.
13 Mutumami atíijaa, sa si iitwéetyaa sa muundi tuku.
14 Niini ndiri muríisi muuja. Na namányire muundi jaani na muundi jaani
jaamányire niini,
15 ja ˆvyeene Taáta aamányire niini, na niini namumányire Taáta. Kei, niini
nootoola nkaasu yaani sa muundi jaani.
16 Natiite muundi jiingi si ˆjiri ja ihi waama. Ni mpaka nijireete, nojo jiteere
sawúti yaani. Jeyyo, jive ufya umwi na muríisi umwi.
17 Taáta waani aanyenda niini sa nootoola nkaasu yaani sa niipate kei.
18 Kusiina muuntu ˆari daha kuumpoka nkaasu yaani tuku, maa kaa, niini
noo nookiitoola nkaasu yaani ko keenda. Niini natiite wiimiriri wo toola
nkaasu yaani, na kei natiite wiimiriri wo va nkaasu kei. Ni Taáta waani
mweeneevyo noo ˆaandairirya mbweeyye jeyyo.”
19 Sa ayo masáare, Vayahúudi vakiigava.
20 ˆVari foo vaavo vakasea, “Uhu muuntu atiite murimu muvi na ni musari.
Sa che toomuteerera?”
21 Viingi vakasea, “Aya si masáare ya muuntu ˆari na murimu muvi tuku. Eri,
murimu muvi daha uri tuunukula miiso ya vahoku wuu?”

Yéesu Yoosiitwa ni Vayahúudi

22 Haaha, uko Yerusaléemu kujáa kwatiite ngovi yo talarya Kaaya Njija ya
Ijuva, na ni mpiindi ja mpeho jijáa.
23 Yéesu ni Kaayii Njija ajáa, na akava yooyeenda waámii ˆuséwaa Waama
wa Solomóoni.
24 Vayahúudi vajáa aho, vakamuriingirira, maa vakamuurya Yéesu voosea,
“Fuuru naadi uri tuuba kutulumya mitima? Tuwyiire ilaarii, kooni weewe noo
Masía.”

25 Yéesu akavasea, “Nahumula vawyiira, na nyuunyu si mooruma tuku.
Masáare ^meene noobweeyya kwa irina ra Taáta yookoonekya niini ndiri ani.
26 Maa kaa, si mooruma tuku, sa si muri va ikukikuki ra muundi jaani tuku.
27 Muundi jaani jatéeraa sawúti yaani. Niini najimányire na jaantúubaa.
28 Niini najihéeraa nkaasu ya siku ^jisiina uhero, na si jiri rimira vii kaa tuku.
Kei kusiina muuntu ^ari daha kuumpoka fuma mikonwii yaani tuku.
29 Taáta waani yeeye aampeera iji muundi, ni mukuulu kulookya voosi, na
kusiina ^ari daha kumuhoka fuma mikonwii yaachwe tuku.
30 Niini na Taáta, ni umwi!”
31 Aho, maa Vayahúudi vakatoorera mawye kei voosaaka vamuvae fuuru
akwye.
32 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Navoónekiirye miriimo miija ^iri foo fuma kwa
Taáta. Ni sa kirikwi moosaaka kuunvaa na mawye muunjulae?”
33 Vayahúudi vakamusea, “Si tookuvaa na mawye sa miriimo miija
^wootumama tuku, maa kaa, ni sa uhiintiki waako kwa Muluungu. Weewe
uri muuntu vii, wookiibweeyya uri Muluungu.”
34 Yéesu akavasea, “Eri, si vyaandikwa Miirwii yaanyu, ‘Niini nasea, nyu-
unyu ni miluungu’ tuku wuu?✡
35 Kooni avaanirira miluungu vara ^vahokera isáare raachwe, na isáare ra
Muluungu ni ra kikomi siku joosi,
36 eri, sa che moosea noomuhiintikira Muluungu kati noosea, ‘Niini ndiri
Mwaana wa Muluungu?’ Taáta noo ^aantalarya na ^aantuma kuri weeru.
37 Kooni si nootumama miriimo ya Taáta waani, reki kuunduma.
38 Maa kaa, kooni nootumama miriimo ya Taáta, baa kooni si mookuun-
duma niini, rumi iyo miriimo. Kwa njira iyo, taanga muri na tuuba muri
taanga, Taáta na niini, kei niini na Taáta, ni kiintu kimwi.”
39 Vayahúudi ^vakateere ayo, maa vakayera kumukwaata kei, maa kaa,
akavahonyoka mikonwii yaavo.
40 Yéesu akadoma na firiro ya luuji lwa Yorodáani, fuuru hara haantu
Yooháani Mubatisáaji ^abatisiryáa vaantu hara mbere, maa akiikala uko.
41 Vaantu ^vari foo vakuuja na kwa Yéesu, maa vandoosea, “Yooháani si
abweeyya isháara tuku, maa kaa, kira isáare ^aluusa kwa uhu muuntu ni ra
kimáári.”
42 Aho, vaantu ^vari foo vajáa aho, vakamuruma Yéesu.

11

Inkwya ya Lasáaro

1 Kujáa kwatiite muuntu umwi ^aséwaa Lasáaro, muuntu wa iturii ra Besanía.
Uhu Lasáaro ajáa alwaala. Maruumbu yaachwe Maríia na Maárita novo
viikaláa iturii ra Besanía.
2 Uhu Maríia noo ^ajáa amuhaka Yéesu makuta ^yanyukira, na akamuhonola
majeo na njwiiri jaachwe.✡
3 Jeyyo, Maríia na Maárita maruumbu ya Lasáaro, vakatuma mulomo na kuri
Yéesu voomusea, “Mukúlu, kijeengi chaako ^wamweenda ni mulwíiri.”
4 Maa kaa, Yéesu ^akateere ayo, akasea, “Ulwíiri uhu si uri reeta inkwya
tuku, ni so muretera Muluungu nkongojima, na kwa njira iyo, Mwaana wa
Muluungu abweeyyiriwe nkongojima.”
5 Yéesu ajáa aveenda maatuku vii vala Maárita, Maríia na iruumbu raavo
Lasáaro.

✡ **10:34** Laanga Sabúuri 82:6. ✡ **11:2** Laanga Yooháani 12:1-8.

6 Jeyyo, ˆakateere Lasáaro ni mulwíiri, akiikala aho haantu ˆajáa kwa siku
iviri.
7 Siku iviri ˆjikalooke, maa akavasea vapooji vaachwe, “Hendi tuhinduke na
Yudéea.”
8 Vapooji vaachwe vakamusea, “Mukiindya, amwi ni ira siku vii Vayahúudi
vasaakáa kukuvaa na mawye ukwye. Na haaha woosaaka hinduka nooko
kei?”
9 Yéesu akavasea, “Eri, siku si itiite masaa ikimi na yaviri ya muusi tuku wuu?
Muuntu koni yooyeenda namuusi si ari kiikunguvarya kuulu kwaachwe
tuku, sa koona iise kiweeru cha ihi weeru.
10 Maa kaa, koni muuntu yooyeenda nuuchiku, kunguvala ari, sa asiina
kiweeru isii yaachwe tuku.”✡
11 ˆAkahumule luusa aya, Yéesu akavasea, “Kijeengi chiiswi Lasáaro alíire,
maa kaa, ni tamanya niise nkamwiinukye.”
12 Vapooji vaachwe vakamusea, “Mukúlu, koni alíire tulo, hola ari.”
13 Kiintu Yéesu ˆaluusáa aha ni inkwya ya Lasáaro, maa kaa, vapooji si
vataangáa tuku, viiseáa kira ˆyooluusa kuri Lasáaro ni alíire tulo vii.
14 Sa jeyyo, Yéesu akavawyiira pusu, “Lasáaro akwíire.
15 Baa neembe ni jeyyo, navyeéndire sa nyuunyu, sa viintu naari nsiina
kura mpiindi Lasáaro ˆaakukwya, sa mudahe kuunduma. Haaha hendi na
kwaachwe.”
16 Aho, mupooji waachwe umwi ˆasewáa Tomáasi, irina riingi
vamwaaniriráa Maása, akavasea viivaachwe, “Hendi baa suusu, tukakwye
hamwi ne.”

Yéesu ni Ufufúuko na Nkaasu

17 Yéesu ˆakafike uko Besanía, akashaana Lasáaro avéeriire mbiríírii kwa
siku ine.
18 Ituri ra Besanía ni heehi rijáa na múuji wa Yerusaléemu, ja ulíihi wa
kilomíita itatu.
19 Vayahúudi ˆvari foo vajáa vuújire noo vafiita vala Maárita na Maríia, sa
viintu vajáa vawúlariirwe ni iruumbu raavo Lasáaro.
20 Maárita ˆakateere Yéesu amwaari yookuuja, akatamanya noo musin-
girirya. Maa kaa, Maríia akachaala kaayii.
21 Maárita akamusea Yéesu, “Mweenevyoosi, ngaari waari umwaari aha,
ngaari iruumbu raani si akwíire tuku.
22 Maa kaa, taanga niise baa haaha kiintu chochoosi ˆuri muloomba
Muluungu, kuheera ari.”
23 Yéesu akamusea, “Iruumbu raako fufuka ari.”
24 Maárita akamusea, “Namányire siku ya uhero wa weeru fufuka ari.”
25 Yéesu akamusea, “Niini noo uwo ufufúuko na nkaasu. Yoyoosi ˆaandúmaa
niini baa neembe ari kukwya, kuva ari nkaasu.
26 Na yoyoosi ˆari mooyo na ˆaandúmaa niini si ari kukwya vii kaa tuku. Eri,
yaruma wiise aya wuu?”
27 Maárita akamusea, “Mweenevyoosi naruma weewe noo Masía Mwaana
wa Muluungu, ura ˆyookuuja na kuri weeru.”

Yéesu Yoomuririra Lasáaro

28 Maárita ˆakahumule luusa ayo, akatamanya noo mwaaniriira mwaanaavo
Maríia na ivarwii, akamusea, “Mukiindya amwaari aha yookwaaniriira.”
29 Maríia ˆakateere jeyyo, akiinuka chaangu, maa akatamanya na kwa
Yéesu.

✡ **11:10** Laanga Yoohá ani 8:12.

30 Yéesu ajáa akaari kiingira na iturii, ajáa akaari hara haantu Maárita ˆajáa amushíhiine.
31 Vara Vayahúudi ˆvajáa na Maríia kaayii vuújire noo mufiita, ˆvakoone iínukire chaangu, maa akafuma na weerwii, vakamutuuba sa viiseáa ni tamanya iise na mbiríírii noo riira.
32 Maríia ˆakafike hara haantu ˆajáa Yéesu na ˆakamoone Yéesu, akachwaama majewii yaachwe kunu yoosea, “Mweenevyoosi, ngaari waari aha, ngaari iruumbu raani si akwíire tuku.”
33 Yéesu ˆakamoone Maríia yooriira, na ˆakoone na vara Vayahúudi ˆvajáa vamutúubire novo vooriira, akiiteera usuungu mutimii, maa akavisuula.
34 Aho, akavuurya, “Hai mumutaahiiré?” Vakamusea, “Mweenevyoosi, yeenda tukoonekye.”
35 Aho, Yéesu akaanda riira.
36 Vayahúudi vakasea, “Laangi ta viintu ˆajáa amweenda Lasáaro!”
37 Maa kaa, viingi vakasea, “Eri, uhu si noo ura ˆamuhorya muhoku, sa che si adaha kitiira Lasáaro adiire kukwya?”

Yéesu Yoomufufula Lasáaro

38 Yéesu kunu aviswíire mutimii, akafika mbiríírii. Iyo mbiríira ni ya mpaanga ijáa, na ijáa yakunikiririrwa na iwye ikuulu muryaangwii.
39 Yéesu akavasea, “Seyyi iwye muryaangwii.” Maárita, iruumbu ra uhu ˆajáa awúliire, akasea, “Aai aándire nyuka, sa avéeriire mbiríírii kwa siku ine.”
40 Yéesu akamusea Maárita, “Si nakuséire kooni wooruma koona uri nkongojima ya Muluungu tuku wuu?”
41 Aho, vakariseyya riira iwye. Yéesu akalaanga kurumwii, maa akasea, “Taáta, kuusa sa waantéiire.
42 Namányire weewe waantéeraa mpiindi joosi, maa kaa, ni luusa niise aya, sa ihi mpuka ya vaantu ˆiri aha irume weewe noo ˆwaantuma.”
43 ˆAkaluuse jeyyo, akaanirira na sawúti nkuulu yoosea, “Lasáaro, fuma na weerwii!”
44 Lasáaro akafuma kunu mikono yaachwe na mawulu yaachwe yafárimbiriirwe ntaami ja sáanda ya kitáani. Kei da kisho chaachwe kijáa chafárimbiriirwe na ntaami njeru. Yéesu akavasea, “Muchunguli, na mureki iitamanyirye.”

Nchuungo yo Muulaa Yéesu
(Matáayo 26:1-5; Maáriki 14:1-2; Lúka 22:1-2)

45 Jeyyo, Vayahúudi ˆvari foo vara ˆvajáa vuújire noo mufiita Maríia, na ˆvajáa voona yara Yéesu ˆajáa abwéeyyiirye, maa vakamuruma.
46 Maa kaa, vamwi vaavo vakatamanya na kwa Mafarisáayo noo vawyiira yara Yéesu ˆajáa atúmamire.
47 Sa jeyyo, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na Mafarisáayo vakaanirira Balása Nkuulu ya Vayahúudi, maa vakasea, “Jooli turi bweeyya? Uhu muuntu yoobweeyya isháara na myuujíisa ˆiri foo.
48 Kooni tamurékiire atuube bweeyya jei, vaantu voosi muruma vari, na Varúumi kuuja vari, na saambula vari isi yiitu na Kaaya yiitu Njija.”
49 Umwi waavo ˆasewáa Kayáafa ˆajáa mweeneisi mukuulu mwaaka uwo, akavasea, “Nyuunyu si mumányire kiintu tuku!
50 Eri, si mookoona ni vyabooha muuntu umwi kukwya sa vaantu, kulookya vaantu va isi yoosi kusira imalo tuku wuu?”
51 Kayáafa si aluusa masáare aya ko keenda kwaachwe tuku. Maa kaa, yeeye noo ajáa mweeneisi mukuulu mwaaka uwo, sa jeyyo, ni laala alaaláa na mutwe Yéesu kukwya ari sa isi ya Vayahúudi.

52 Na si sa isi ya Vayahúudi veene vii tuku, maa kaa, sa avajiinge vaana voosi va Muluungu ˆviipasa, vave hamwi.
53 Kwaandira siku iyo, vakarya nchuungo yo muulaa Yéesu.
54 Sa jeyyo, Yéesu akareka yeenda ko kiiyonekya kwa Vayahúudi. Akiinuka aho, akatamanya na ituri ˆraséwaa Efuraímu, ˆriri heehi na isi ya ibaláángu. Akiikala uko hamwi na vapooji vaachwe.
55 Ngovi ya Vayahúudi iséwaa Paásika, ijáa yaséngeriire, vaantu ˆvari foo vakaambuka na Yerusaléemu fuma maturii, vakatamanya noo kiijirula ngovi iyo si inafika.✡
56 Vaantu vakava voomusaakira Yéesu. Novo ˆvakiijiinge hamwi Kaayii Njija, vakaanda kiiyurya, "Jooli mookiisea? Uhu muuntu si ari kuuja vii kaa tuku na ngovii wuu?"
57 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva na Mafarisáayo, vajáa valairirya voosea, kooni muuntu yoyoosi atáangire kuuntu Yéesu ˆari, avatwaarire mulomo sa vakamukwaate.

12

Maríia Yoomuhaka Yéesu Makuta ˆYanyukira (Maáriki 14:3-9; Matáayo 26:6-13; Lúka 7:36-50)

1 Siku musasatu de ifike ngovi ya Paásika, Yéesu akatamanya na Besanía, múujii haantu ˆiikaláa Lasáaro, ura ˆajáa amufufula.
2 Uko, vaantu vakamwiimirya neeja kiiwulo ja nyemi kwa Yéesu. Maárita akava yoovatumamira vayeni. Lasáaro ne ni umwi wa vara ˆvajáa viíkyiire méesii hamwi na Yéesu.
3 Maríia akatoola chúpa ya núusu líita ya makuta ˆyanyúkiraa* ya iyoombe ikululkuulu. Aho, akamuhaka Yéesu makuta majewii, maa de indoomuhonola na njwiiri jaachwe. Nyuumba yoosi ikanyukira makuta.
4 Maa kaa, Yúuda Isikarióoti, umwi wa vapooji ikimi na vaviri, ura ˆari muvarinduka Yéesu, akasea,
5 "Sa che aya makuta ˆyanyukira si yaváirwe iyoombe ra mpía ja dináari magana yatatu (300), na mpía ijo vaheewe vakiva?"
6 Yúuda aluusa jei, si sa avooneráa mbavariri vakiva tuku, maa kaa, ni sa viintu ajáa mwiívi. Yeeye noo iikaláa na mufuko wa mpía, na kweene iiváa mpía fuma aho mufukwii.
7 Aho, Yéesu akasea, "Mureki. Awula makuta aya ˆyanyukira, akayaviika, sa siku yaani yo taahwa.
8 Vakiva novo muri siku joosi, maa kaa, si muri kuva na niini siku joosi tuku."

Nchuungo yo Muulaa Lasáaro

9 Mpuka nkuulu ya Vayahúudi vakateera Yéesu amwaari uko Besanía, maa vakuuja si so jo moona Yéesu vii tuku, maa kaa, baa so moona Lasáaro. Uhu Lasáaro Yéesu ajáa amufufula.
10 Jeyyo, vakúúlu va veeneisi va Iuva vakarya nchuungo yo muulaa Lasáaro.
11 Sa Lasáaro, Vayahúudi ˆvari foo vajáa vareka kutuuba vakúúlu vaavo, maa vakamuruma Yéesu.

Yéesu Yooteengiwa Yerusaléemu na Siriri (Matáayo 21:1-11; Maáriki 11:1-11; Lúka 19:28-40)

12 Lomutóondo yaachwe, mpuka nkuulu ya vaantu ˆng'eene ijáa yuújire na ngovii, ikateera Yéesu amwaari njirii yookuuja na Yerusaléemu.

✡ **11:55** Laanga 2 Masáare ya Mpiindi 30:17-19; Uvalo 9:10. * **12:3** ***makuta ˆyanyúkiraa:*** Na Kigiríki ni *nárdo*, noo kusea, makuta ˆyanyúkiraa.

13 Aho, vakawuna matáampi ya mɨtéende, maa vakatamanya noo musingirirya, kʉnʉ vootʉla isóso voosea,
“Adʉʉmbwe Mweenevyoosi!
Atalariwa yeeye ˆyookʉʉja kwa irina ra IJʊVA.✡
Atalariwa Mʉtemi wa Isiraéeli.”
14 Aho, Yéesu akashaana mwaana wa ndákwi, akiiverekya ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa,
15 “Nyuunyu vaantʉ va múuji wa Sayúuni, koofi tʉkʉ,
laangi, Mʉtemi waanyu yookʉʉja,
iivérekiirye mwaana wa ndákwi.”✡
16 Mpɨɨndɨ ijo, vapooji va Yéesu sɨ vataanga aya masáare tʉkʉ. Maa kaa, Yéesu ˆakahɨndʉke na kurumwii, aho de vakakʉmbʉkɨra aya masáare yajáa yaandɨkwa sa yeeye, na yajáa yatʉmamwa kwaachwe.
17 Mpuka ya vaantʉ ɨra ˆɨjáa ne mpɨɨndɨ ˆamwaanɨrɨráa Lasáaro fuma mbiríírii, akamʉfʉfʉla, vakatuuba koonekya ko kwaarya aya masáare.
18 Sa jeyyo, mpuka ya vaantʉ ɨkadoma noo musingirirya, sa voosi vajáa vatéɨɨre ʉwo muujíisa Yéesu ˆajáa abwéeyyiirye.
19 Maa kaa, Mafarisáayo vakiisea voovo kwa voovo, “Koona mwiise wʉʉ? Sɨ tʉrɨ tʉmama kɨɨntʉ chochoosi tʉkʉ, weerʉ yoosi yoomutuuba yeeye vii.”

Vagiríki Vamwɨ Voosaaka Moona Yéesu

20 Haaha, vamwɨ va vaantʉ ˆvajáa vatamanya noo mwiinamɨra Mʉlʉʉngʉ mpɨɨndɨ ja ngovi ya Paásika, nɨ Vagiríki vajáa.
21 Ava vaantʉ vakatamanya na kwa Filíipi. ʊhʉ Filíipi meevo nɨ iturii ra Besaída ˆrɨrɨ ɨsɨ ya Galiláaya kʉjáa. Vakamʉloomba voosea, “Mʉkúlʉ, tooloomba tʉlʉʉsɨke na Yéesu.”
22 Filíipi akɨɨta muwyɨɨra Anderéa, maa voosi vavɨrɨ vakatamanya noo muwyɨɨra Yéesu.
23 Yéesu akavasea, “Mpɨɨndɨ ja Mwaana wa Mʉʉntʉ kʉbweeyyiriwa nkongojima jafíkire.
24 Kɨmaarɨ kaa noovawyɨɨra, koonɨ mpeke ya ngáano sɨ iwíire ɨsɨ ɨkakwya, chaala ɨrɨ viintʉ ɨrɨ mpeke ɨmwɨ vii. Maa kaa, koonɨ yakwíire, yavyáalaa mpeke ˆjiri foo.
25 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆeenda nkaasʉ yaachwe, kɨɨtaaha arɨ, maa kaa, mʉʉntʉ yoyoosi ˆɨɨsʉʉla nkaasʉ yaachwe aha weerwii, kɨɨlamurirya arɨ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.
26 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆaantʉ́mamɨraa nɨɨnɨ, nɨ mpaka aantuube. Na haantʉ ˆndɨrɨ veera baa yeeye veera arɨ. Taáta waanɨ mʉnyemya arɨ yoyoosi ˆaantʉ́mamɨraa.

Yéesu Yoolʉʉsɨkɨra Inkwya Yaachwe

27 Haaha mʉtɨma waanɨ woólolokɨɨre maatʉkʉ vii. Che kaa ndɨrɨ lʉʉsa? Ndʉʉse, ‘Taáta, ndamurirya fuma mpiindii ɨhɨ ya uturikiri wʉʉ?’ Tʉkʉ, sɨ ndɨrɨ loomba jeyyo tʉkʉ, sa nʉʉja jɨ ntʉrɨkɨre mpɨɨndɨ iji.
28 Taáta, bweeyyirya irina raako nkongojima.” Aho, sawúti fuma kurumwii ɨkasea, “Narɨbwéeyyiriirye nkongojima na kei, rɨbweeyyirya ndɨrɨ nkongojima.”
29 Mpuka ya vaantʉ ˆɨjáa hara ˆɨkateere ɨyo sawúti, maa ɨkasea, “Kwakíririmire.” Vamwɨ vakasea, “Murimʉ mʉʉja walúusikire ne.”
30 Yéesu akavasea, “Sawúti ɨhɨ ˆmwatéɨɨre sɨ sa nɨɨnɨ tʉkʉ, maa kaa, nɨ sa nyuunyu.

✡ **12:13** Laanga Sabúuri 118:25-26. ✡ **12:15** Laanga Isáaya 40:9; Sefanía 3:16.

31 Haaha, mpiindi ja ihi weeru kulamurirwa, jafíkire. Irimu noo kusea mukúúlu wa ihi weeru kibiriwa riise ni Muluungu.
32 Maa kaa, niini ^ndiri kiinulwa na mweeri, varuta ndiri vaantu voosi vuuje na kwaani."
33 Yéesu aluusa jei, koonekya ni inkwya iri jooli ^ari kukwya.
34 Ira mpuka ya vaantu ikamusea, "Suusu tateera fuma Miirwii yiitu yasea, Masía kuva ari amwaari kwa siku ^jisiina uhero.✡ Haaha sa che woosea vaantu mwiinurirya vari Mwaana wa Muuntu? Eri, Mwaana wa Muuntu ni ani?"
35 Yéesu akavasea, "Kiweeru kikaari na nyuunyu kwa mpiindi vii. Sa jeyyo, yeendi viintu ^mukaari na ikyo kiweeru, sa mudiire remeerwa ni kilwiirya. Koonи muuntu yooyeenda kilwiiryii, si amányire na kuuntu ^yootamanya tuku.
36 Mpiindi muri na iki kiweeru, kirumi kiweeru, sa muve vaantu va kiweeru." ^Akahumule luusa ayo, Yéesu akavareka vaantu, maa akiita kiivisa.

Vayahúudi ^Vari Foo Voodiira Ruma

37 Baa neembe Yéesu abweeyya isháara na myuujíisa ^iri foo mbere yaavo, si vamuruma tuku.
38 Vyaava jeyyo, sa yakiimane masáare ya muláali na mutwe Isáaya viintu ^yasea,
"Ee IJUVA, ni ani aruma masáare yiiswi?
Kei, ani oonekiwa ngururu jaachwe ni IJUVA?"✡
39 Jeyyo, si vamuruma tuku ja ^vyeene Isáaya aluusa haantu hiingi,
40 "Muluungu avahokurya miiso yaavo,
na mitima yaavo abweeyya ifafe,
sa vasiindwe koona kwa miiso yaavo,
na vasiindwe taanga na mitima yaavo,
kari luu vavalanduke, nivahon'ye tuku."✡
41 Isáaya aluusa aya, sa ajáa oona nkongojima ya Yéesu, na akaluusa masáare yaachwe.
42 Baa neembe ni jeyyo, ^vari foo kati na kati ya vakúúlu va Vayahúudi vakamuruma. Maa kaa, sa Mafarisáayo, si valuusa italii tuku, sa voofáa kibiriwa vari masinagóogii.
43 Avo vakúúlu vajáa veenda nkongojima ja vaantu, kulookya nkongojima ^jifúmaa kwa Muluungu.

Masáare ya Yéesu Luusa Yari Irya kwa Vaantu

44 Aho, Yéesu akavasea jei na sawúti nkuulu, "Muuntu ^aandúmaa niini, si aandúmaa niini vii tuku, maa kaa, amurúmaa ura ^aantuma.
45 Yoyoosi ^aanyona niini, amoona ura ^aantuma.
46 Niini nuuja nive kiweeru cha ihi weeru, sa muuntu yoyoosi ^ari kuunduma adiire chaala kilwiiryii.
47 Muuntu ^ayatéeraa masáare yaani baa yakwaatya tuku, niini si nkaluusire irya raachwe tuku. Sa si nuuja jo lamurira weeru tuku, kiri vyoova jeyyo, nuuja jo lamurirya weeru.
48 Ura ^aansíitaa na si ^ahókeraa masáare yaani, uwo atiite mulamuli. Masáare ayo ^noolusa noo ^yakaluusire irya siku ya uhero wa weeru.
49 Niini si nooluusika kwa luviro lwaani tuku, maa kaa, kwa luviro lwa Taáta ^aantuma, yeeye aandairirya nduuse, na ^vyeene nasaakwa nduuse.
50 Niini namányire ulairiri waachwe ni nkaasu ya siku ^jisiina uhero. Haaha iki ^noolusa ni kira vii Taáta ^aandairirya nduuse."

✡ **12:34** Laanga Sabúuri 110:4. ✡ **12:38** Laanga Isáaya 53:1. ✡ **12:40** Laanga Isáaya 6:10.

13

Yéesu Yookooyya Vapooji Vaachwe Mawulu

1 Siku ya ngovi ya Paásika ija yaséngeriire. Yéesu akataanga mpiindi jaachwe jo kiinuka fuma kuri weeru no tamanya na kwa Taáta waavo, jija jafíkire. Yéesu ajáa aveenda vantu vaachwe ^vajáa aha weerwii maatuku vii, akavalaira kuveenda fuuru uhero.
2 Mpiindi ja iwulo, Yéesu na vapooji vaachwe vakiikala kurya kiiwulo. Ikúulu ra Mirimu Mivi rijáa rahúmwiire kumwiingira mutimii Yúuda mwaana wa Simóoni Isikarióoti amuvalanduke Yéesu.
3 Yéesu ajáa amányire Taáta ajáa amuheera viintu vyoosi mikonwii yaachwe. Kei ajáa amányire yeeye afuma kwa Muluungu na hinduka ari na kwa Muluungu.
4 Aho, Yéesu akareka kurya, akiinuka, akafumya nkáancho yaachwe, akatoola táwulo, maa akiichuunga mukiiswii.
5 Akakuurira maaji ibésenii, maa akaanda vooyya majeo vapooji vaachwe, maa de indoovahonola na ira táwulo ^ajáa iimútiire mukiiswii.
6 ^Akafike kwa Simóoni Peéteri, maa Peéteri akamuurya, "Mukúlu, ati weewe wuunjoyye majeo niini?"
7 Yéesu akamusea, "Weewe si wootaanga kira ^nootumama haaha tuku. Maa kaa, mpiindi ^jookuuja taanga uri."
8 Peéteri akamusea Yéesu, "Baa siku imwi, si uri kuunjoyya majeo yaani vii kaa tuku." Aho, Yéesu akamusea, "Kooni si nakoóyyiirye majeo, usiina lutaami na niini tuku."
9 Aho, Simóoni Peéteri akamusea, "Mukúlu, kuunjoyya majeo vii tuku, njoyya mikono baa na mutwe waani."
10 Yéesu akamusea, "Muuntu ^ahúmwiire koowa, si asaakwa oowe kei tuku, maa kaa, kooyya majeo vii. Nyuunyu mweérire, maa kaa, si kira muuntu tuku."
11 Yéesu ajáa amumányire ^mweene ari muvarinduka, noo ^chooreka asea, "Mweérire, maa kaa, si voosi tuku."
12 Yéesu ^akahumule kuvooyya vapooji vaachwe majeo, akatoola nkáancho yaachwe, akiivikira, maa akiikala kei kurya. Aho, akavasea vapooji vaachwe, "Eri, mwatáangire kira ^navabwéeyyiiriirye wuu?
13 Nyuunyu mwaanyánirira niini 'Mukiindya' na 'Mweenevyoosi,' ikyo ^mulúusaa ni kimáári na noo ^vyeene ndiri.
14 Sa jeyyo, kooni niini ^ndiri Mweenevyoosi na Mukiindya waanyu navoóyyiirye majeo, viivyo baa nyuunyu mundookiiyoyya majeo nyuunyu kwa nyuunyu.
15 Navoónekiirye jei sa mundookiibweeyyirya ja ^vyeene niini navabwéeyyiriirye.
16 Kimaari kaa noovawyiira, mutumami si mukuulu kulookya mweenenyuumba waachwe tuku. Kei, ura ^atumwa si mukuulu kulookya ura ^amutuma tuku.
17 Kooni muyatáangire aya, Muluungu vatalarya ari kooni mooyatumama.
18 Si nooluusa aya kuri nyuunyu voosi tuku. Navamányire vara ^navasaawula. Maa kaa, ni luusa niise aya sa Masáare ^Yari Mpeho yakiimane ja ^vyeene yaluusa, 'Ura ^aríjaa na niini, noo ^aankíikiine.'✡
19 Ni kuvawyiira niise aya haaha, viintu ^yakaari fumira, sa ^yari fumira, murume, 'Niini Mwaari.'✡

✡ **13:18** Laanga Sabúuri 41:9. ✡ **13:19** Laanga Ufumo 3:14; Isáaya 43:10.

20 Kimaari kaa noovawyiira, muuntu yoyoosi ura ˆamuhókeraa ura ˆnamutuma, aampókeraa niini. Na niini Taáta aantuma. Jeyyo, ura ˆaampókeraa niini, amuhókeraa Taáta."

Yéesu Yoovawyiira Vapooji Vaachwe Varindukwa Ari (Matáayo 26:20-25; Maáriki 14:17-21; Lúka 22:21-23)

21 Yéesu ˆakahumule luusa aya masáare, mutima waachwe ukaava, maa akoonekya ko sea, "Kimaari kaa noovawyiira, umwi waanyu kuunvarinduka ari."
22 Vapooji vaachwe vakiilaanga voovo kwa voovo, sa si vataangáa ni ani ˆyoomuluusa tuku.
23 Kujáa kwatiite mupooji waachwe umwi Yéesu ˆajáa amweenda. Yeeye ajáa iisíkiriirye kipeembii cha Yéesu.
24 Simóoni Peéteri akamukonyera sa amuurye Yéesu ni ani ˆyoomuluusa.
25 Ura mupooji kunu iisíkiriirye kwa Yéesu akuurya yoosea, "Mweenevyoosi, ni ani?"
26 Yéesu akamusea, "Ni ura ˆndiri muheera iri ibéendu ra mukáate ˆndiri tukya aha luumbwii." Sa jeyyo, ˆakatukye rira ibéendu ra mukáate luumbwii, akamuheera Yúuda mwaana wa Simóoni Isikarióoti.
27 Yúuda ˆakahokere rira ibéendu ra mukáate, Irimu rikamwiingira. Aho, Yéesu akamusea Yúuda, "ˆCheene woosaaka tumama, tumama chaangu."
28 Maa kaa, kusiina baa umwi aho méesii ˆataanga sa che Yéesu alúusire jeyyo tuku.
29 Sa viintu Yúuda noo ˆakwaatáa mufuko wa mpía, viingi vakiisea Yéesu amuséire akawule viintu ˆvyoosaakwa sa ngovi ya Paásika, au avaheere vakiva mpía kiduudi.
30 Jeyyo, ˆakahokere rira ibéendu ra mukáate, haaho akafuma na weerwii. Na mpiindi ijo ni uchiku ujáa.

Ulairiri Mufya

31 Yúuda ˆakafume na weerwii, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, "Haaha Mwaana wa Muuntu ahúmwiire bweeyyiriwa nkongojima, ne Muluungu abwéeyyiriiwe nkongojima kuri yeeye.
32 Kooni Muluungu abwéeyyiriiwe nkongojima kwa njira ya Mwaana, Muluungu ne mubweeyyirya ari nkongojima kuri yeeye mweeneevyo, na bweeyya ari jeyyo haaha vii.
33 Vanavaani vaduudi, nkaari na nyuunyu kwa mpiindi nduudi vii. Kuunsaakira muri, maa kaa, ja ˆvyeene navawyiira vakúúlu va Vayahúudi, viivyo baa nyuunyu ni kuvawyiira niise haaha, kuuntu ˆnootamanya, nyuunyu si muri daha fika tuku.
34 Haaha ni kuvaheera niise ulairiri mufya, 'Mwiiyende, ja ˆvyeene niini naveenda nyuunyu, viivyo naanyu mwiiyende.'
35 Kooni mwiiyéndire nyuunyu kwa nyuunyu, vaantu voosi taanga vari nyuunyu muri vapooji vaani."

Yéesu Yooluusa Peéteri Sea Ari si Amumányire Tuku (Matáayo 26:31-35; Maáriki 14:27-31; Lúka 22:31-34)

36 Aho, Simóoni Peéteri akamuurya Yéesu, "Mweenevyoosi, na hai wootamanya?" Yéesu akamusea, "Na kuuntu ˆnootamanya si uri daha kuuntuuba haaha tuku, maa kaa, kuuntuuba uri siku ˆjookuuja."
37 Peéteri akamuurya, "Mweenevyoosi, sa che si ndiri kutuuba haaha? Niini niímire neeja kutoola nkaasu yaani sa weewe."

38 Yéesu akamuurya, “Peéteri, eri, kimaari toola uri nkaasu yaako sa niini?
Kimaari kaa nookuwyiira, lomutóondo namutóondo nkukulume si inaviika,
luusa uri katatu si waamányire tuku.”

14

Yéesu noo Njira yo Tamanya na kwa Taáta

1 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Kari murékeraa mitima yaanyu
indooturikira tuku, murumi Muluungu na kei ndumi niini.
2 Kaayii kwa Taáta waani, kwatiite haantu ho kiikala ˆhari foo. Ngaari si
viri jeyyo, ngaari navawyiira. Haaha, ni tamanya niise noo viimirya neeja
haantu ho kiikala.
3 Na ˆndiri tamanya no kooviimirya neeja haantu ho kiikala, kuuja ndiri kei
no vasumula na kwaani, sa haantu ˆndiri veera niini, baa nyuunyu muvere
haaho.
4 Nyuunyu mwiimányire njira ˆyatamanya na haantu ˆnoodoma.”
5 Aho, Tomáasi akamusea, “Mweenevyoosi, suusu si tumányire na haantu
ˆwootamanya tuku, jooli turi kwiitaanga njira?”
6 Yéesu akavasea, “Niini noo njira, kimáári na nkaasu. Kusiina muuntu
yoyoosi ˆari kuuja na kwa Taáta tuku, ni mpaka atweere na kwaani vii.
7 Ngaari mwaamányire niini, ngaari mwamumányire baa Taáta. Kwaandira
haaha mwamumányire Taáta waani, baa kei mwamwiíne.”
8 Filíipi akamusea Yéesu, “Mukúlu, toonekye Taáta waanyu, naasu twi-
ikinkime.”
9 Yéesu akamusea, “Filíipi niikala na nyuunyu mpiindi joosi iji, ati si
waamányire tuku? Muuntu yoyoosi ˆaanyona niini, amoona Taáta. Haaha jooli
wookuunsea, ‘Toonekye Taáta?’
10 Eri, si wooruma niini na Taáta, kei Taáta na niini ni kiintu kimwi tuku
wuu? Masáare ˆnoovawyiira si miiririkano yaani tuku, kiri vyoova jeyyo,
Taáta, yeeye na niini turi kiintu kimwi, noo atúmamaa mirimo ko tweera niini.
11 Rumi yara ˆnoovawyiira, niini na Taáta, kei Taáta na niini ni kiintu
kimwi. Maa kaa, kooni si mooruma aya ˆnoolusa, ndumi niini sa mirimo
ˆnootumama.
12 Kimaari kaa noovawyiira, yoyoosi ˆaandúmaa niini, tumama ari mirimo
ˆnatúmamaa. Na kikomi tumama ari mikúúlu kulookya ihi, sa niini ni tamanya
niise na kwa Taáta.
13 Kiintu chochoosi ˆmuri loomba kwa irina raani, niini tumama ndiri. Kwa
njira iyo Taáta abweeyyiriwe nkongojima ko tweera Mwaana.
14 Kiintu chochoosi ˆmuri loomba kwa irina raani, niini tumama ndiri.”

Kuuja kwa Mutima Muuja

15 “Kooni mwaanyenda, kwaatya muri ndairiri jaani.
16 Niini muloomba ndiri Taáta, yeeye vaheera ari Mwaambiriryi, ne kiikala
ari na nyuunyu kwa siku ˆjisiina uhero.
17 Uhu Mwaambiriryi noo Mutima wa kimáári. Vaantu va weeru si vari daha
kumuhokera tuku, sa si vamoónaa tuku na si vamumányire tuku. Maa kaa,
nyuunyu mwamumányire sa ni hamwi ari na nyuunyu na kiikala ari mitimii
yaanyu.
18 Si ndiri vareka nyuuveene ja varekwa tuku, maa kaa, kuuja ndiri kei na
kwaanyu.
19 Mpiindi kiduudi, weeru si iri kuunyona kei tuku, maa kaa, nyuunyu
kuunyona muri. Sa viintu niini ndiri nkaasu, baa nyuunyu kuva muri nkaasu.
20 Siku iyo taanga muri niini na Taáta waani ni kiintu kimwi, na nyuunyu na
niini, kei niini na nyuunyu ni kiintu kimwi turi.

21 Muuntu yoyoosi ˆamányire na ˆakwáatyaa ndairiri jaani, uwo noo ˆaanyenda. Na ura ˆaanyenda niini, Taáta waani mweenda ari na niini mweenda ndiri na kwiiyonekya ndiri kwaachwe."
22 Aho, mupooji waachwe umwi ˆaséwaa Yúuda, si Yúuda Isikarióoti tuku, akamuurya Yéesu, "Mukúlu, jooli vyavíire woosaaka wiiyonekye kwiiswi vii na si kwa weeru yoosi tuku?"
23 Yéesu akamusea, "Muuntu yoyoosi ˆaanyenda, kwaatya ari isáare raani, Taáta waani mweenda ari, na suusu kuuja turi na kwaachwe noo kiikala hamwi ne.
24 Maa kaa, muuntu si ˆaanyenda, si ari kwaatya masáare yaani tuku. Aya masáare ˆmooteera si yaani tuku, ni ya Taáta yeeye aantuma.
25 Navawyíiriire masáare aya yoosi, viintu ˆnkaari hamwi na nyuunyu.
26 Maa kaa, Taáta waani varetera ari Mwaambiriryi, noo kusea Mutima Muuja, uwo Taáta mutuma ari kuri nyuunyu kwa irina raani, yeeye vakiindya ari masáare yoosi na kuvakumbusikya ari yoosi ˆnavawyiira.
27 Varekera niise mwiikalo muuja, mwiikalo waani muuja kuvaheera niise. Si noovaheera mwiikalo waani muuja ja ˆvyeene weeru itóolaa tuku. Kari mundoojuuwika mitimii yaanyu tuku na kari mundookoofa chochoosi tuku.
28 Mwateera noosea, 'Kiitamanyirya niise, maa kaa, kuuja ndiri kei.' Ngaari kimaari mwaanyenda, ngaari mwavyeéndire kuteera nootamanya na kwa Taáta, sa Taáta ni mukuulu kulookya niini.
29 Niini noovawyiira aya mpiindi ˆyakaari fumira, sa ˆyari fumira, muundume.
30 Si ndiri tuuba luusika masáare ˆyari foo kuri nyuunyu tuku, sa ura mukúulu wa weeru, noo kusea Irimu, rimwaari rookuuja. Rooro risiina luviro kuri niini tuku.
31 Niini nootumama yara Taáta ˆaandairirya ntumame, sa vaantu voosi vataange niini namweenda Taáta waani. Haaha inuki, hendi tulooke fuma aha.

15

Yéesu ni Musabíibu wa Kikomi

1 Niini ndiri musabíibu wa kikomi, na Taáta waani ni murimi.
2 Kira itáampi raani rira si ˆritúungaa ndiiwa, Taáta aritémaa akariseyya. Na kira itáampi ˆratúungaa ndiiwa, Taáta aripúutiraa sa rituungetuunge.
3 Nyuunyu mwahumula puutirwa no jirulwa ko tweera ukiindya waani ˆnavawyiira.
4 Muve kiintu kimwi na niini, naani kuva ndiri kiintu kimwi na nyuunyu. Itáampi si riri tuunga ndiiwa rooreene tuku, kooni si rakwaatana na musabíibu. Viivyo baa nyuunyu si muri daha kuva na ndiiwa tuku, kooni si muvíire kiintu kimwi na niini.
5 Niini ni musabíibu, na nyuunyu ni matáampi. Ura ˆatúubaa kuva kiintu kimwi na niini, na niini kuva kiintu kimwi ne, uwo atúungaa ndiiwa munumuunu. Sa nyuunyu veene vii si muri daha tumama chochoosi tuku.
6 Muuntu yoyoosi ura si ˆari kiintu kimwi na niini, ni ja itáampi rakerwa, rikuuma. Matáampi ja ayo, yuúmaa, yakajiingwa maviivi, yakafweitirwa mootwii, maa yakamalwa.
7 Nyuunyu kooni mwavíire kiintu kimwi na niini, na masáare yaani yiíkyiire isii yaanyu, loombi chochoosi ˆmoosaaka, na heewa muri.
8 Vapooji vaani va kikomi, vatúungaa ndiiwa ˆjiri foo. Sa jeyyo, voónekyaa ukúulu wa nkongojima ya Taáta.

9 Naveenda nyuunyu ja ˆvyeene Taáta aanyenda niini. Sa jeyyo, ikali kuri
kweenda kwaani.
10 Koonи mwakwáatiirye ndairiri jaani, kiikala mweende kuri kweenda
kwaani, ja ˆvyeene niini nakwaatya ndairiri ja Taáta, jo kiikala kuri kweenda
kwaachwe.
11 Navawyíiriire aya, sa kuvyeenda kwaani kuve isii yaanyu na kuvyeenda
kwaanyu kukiimane.
12 Ulairiri waani ni uhu, iyendi nyuunyu kwa nyuunyu, ja ˆvyeene niini
naveenda nyuunyu.
13 Kusiina muuntu ˆari na kweenda kukuulu ja uku tuku, muuntu kutoola
nkaasu yaachwe sa vijeengi vyaachwe.
14 Nyuunyu ni vijeengi vyaani, koonи mootumama yara ˆnavalairirya.
15 Si ndiri vaaniriira kei vatumami tuku, sa mutumami si amányire kira
mweenenyuumba waachwe ˆyootumama tuku. Kiri vyoova jeyyo, niini
noovaaniriira nyuunyu vijeengi, sa navawyiira yoosi ˆnateera fuma kwa
Taáta waani.
16 Si nyuunyu mwaansaawula niini tuku, kiri vyoova jeyyo, ni niini
navasaawula muve vapooji vaani. Navasaawula muve na ndiiwa si ˆjisíraa.
Sa jeyyo, chochoosi ˆmuri muloomba Taáta kwa irina raani, vaheera ari.
17 Haaha, ulairiri waani noo uhu, iyendi.

Weeru Yamusuula Yéesu na Vapooji Vaachwe

18 Koonи weeru yavaswíire nyuunyu, taangi ijáa yaansuula niini ta.
19 Ngaari muri va ihi weeru, ngaari weeru yaveenda ja ˆvyeene yeenda
vantu vaachwe. Maa kaa, nyuunyu si muri va ihi weeru tuku, na niini
navasaawula fuma kuri ihi weeru. Noo ˆchooreka weeru yavasuula.
20 Kumbukiri rira isáare ˆnavawyiira, ‘Mutumami si ari mukuulu kulookya
mweenenyuumba waachwe tuku.’ Koonи vaanturikirya niini, vaturikirya
vari baa nyuunyu. Maa kaa, koonи vakwáatiirye isáare raani, kwaatya vari
baa isáare raanyu.
21 Ayo yoosi vabweeyyirya vari sa irina raani, sa voovo si vamumányire ura
ˆaantuma tuku.
22 Ngaari si nuuja no luusika novo, ngaari vasiina irya ra uvi tuku. Maa kaa,
haaha vasiina cho luusa cho seyya uvi waavo tuku.
23 Muuntu yoyoosi ura ˆaansuula niini, amusuula baa Taáta waani.
24 Ngaari si nabweeyya myuujíisa ˆihwáalaryaa kwaavo kusiina muuntu
ˆanabweeyya, ngaari vatiite kiintu cho kitirirya uvi waavo. Maa kaa, haaha
viiyona myuujíisa yoosi, na baa neembe ni jeyyo, vaansuula niini na Taáta
waani.
25 Aya yafumira, sa yara masáare ˆyaandikwa Miirwii yaavo yakiimane,
‘Vaansuula bweete.’✡
26 Niini mutuma ndiri Mwaambiriryi na kuri nyuunyu fuma kwa Taáta,
noo kusea Mutima Muuja. Yeeye ˆari kuuja, kuunkunukula ari kwa vantu
koonekya kikomi niini ni ani.
27 Nyuunyu naanyu saakwa muri moonekye kikomi masáare yaani, sa ni
hamwi mujáa na niini keende ncholo.

16

1 Navawyíiriire yoosi aya, sa kari ji mureke kuunduma tuku.
2 Vakibirya veende fuma masinagóogii. Na fika jiri mpiindi ˆvuulaa veende
vookiisea ni tumama viise murimo wa Muluungu.

✡ **15:25** Laanga Sabúuri 35:19; 69:4.

3 Tumama veende ayo, sa si vamumányire Taáta tuku, na si vaamányire baa niini tuku.
4 Maa kaa, navawyíirire masáare aya, sa ira mpiindi ˆiri fika, mukumbukire nijáa navawyiira. Si navawyiira ayo hara ncholo tuku, sa viintu nijáa hamwi na nyuunyu.

Mirimo ya Mutima Muuja

5 Haaha niini ni tamanya niise na kwa Taáta yeeye aantuma. Maa kaa, kusiina baa umwi ˆyookuunjurya tuku, 'Na hai woodoma?'
6 Sa viintu navawyíirire masáare aya, mitima yaanyu yaviswíire maatuku vii.
7 Maa kaa, ni kimáári noovawyiira, ni vyabooha kwaanyu nootamanya na kwa Taáta. Sa kooni si natámiinye, uwo Mwaambiriryi si ari kuuja na kuri nyuunyu tuku. Maa kaa, kooni natámiinye, mutuma ndiri na kuri nyuunyu.
8 Yeeye ˆari kuuja, koonekya ari kikomi weeru ni mbi, laira ari uwoloki na ulamuli.
9 Kwa uvi, kuvalaira eende kikomi vaantu ni vavi sa vasiita kuunduma.
10 Kwa uwoloki, kuvoonekya eende kikomi niini ni muwoloki, sa tamanya niise na kwa Taáta, na si mukuunyiine kei tuku.
11 Kwa ulamuli, kuvoonekya eende kikomi Mululungu valamurira ari, sa aluusa irya ra Irimu, rooro noo Ikúúlu ra ˆvatúmamaa uvi.
12 Nkaari na masáare ˆyari foo yo vawyiira, maa kaa, haaha si muri daha kuyahokera tuku.
13 Mutima uwo wa kimáári ˆari kuuja, valongoola ari mutaange kimáári choosi. Si ari luusa masáare yaachwe tuku, maa kaa, luusa ari yara yoosi ˆari teera na vawyiira ari masáare ˆyari kuuja.
14 Yeeye kuvoonekya eende nkongojima yaani, sa masáare ˆiindoovawyiira ni yara ˆyari kwaani.
15 Viintu vyoosi ˆari novyo Taáta, ni vyaani. Noo ˆchooreka noovasea, masáare ˆiindoovawyiira ni yara ˆyari kwaani.

Kuvyeenda na Kuvisuula

16 Jachíhiire mpiindi kiduudi vii si muri kuunyona tuku, na jachíhiire mpiindi kiduudi vii kuunyona muri."
17 Aho, vamwi va vapooji vaachwe vakiiyurya, "Ni che ˆyoolusa kati ˆyoosea, 'Jachíhiire mpiindi kiduudi vii si muri kuunyona tuku, na jachíhiire mpiindi kiduudi vii kuunyona muri?' Na ni che yoolusa kati ˆyoosea, 'Tamanya niise na kwa Taáta'?"
18 Vakatuuba kiiyurya, "Ni che yoolusa kati ˆyoosea, 'Mpiindi kiduudi?' Si tootaanga ˆcheene yoolusa tuku."
19 Yéesu akataanga kira ˆvoosaaka muurya, maa akavasea, "Ni kiiyurya mwiise ni che ˆnoolusa kati ˆnoosea, 'Jachíhiire mpiindi kiduudi vii si muri kuunyona tuku, na jachíhiire mpiindi kiduudi vii kuunyona muri wuu?'
20 Kimaari kaa noovawyiira, nyuunyu rira muri no myaa, maa kaa, vaantu va weeru vyeenda vari. Kuvisuula muri, maa kaa, kuvisuula kwaanyu kuva kuri kuvyeenda.
21 Muuntu muki ˆyootamanya no kiichungula avisúulaa sa mpiindi yo turikira yafíkire. Maa kaa, ˆari humula kiichungula, si akúmbukiraa usuungu tuku sa avíjaa na cheeru sa aréetire mwaana na aha weerwii.
22 Viivyo, nyuunyu mwatiite usuungu haaha, maa kaa, ˆndiri kuuja kei na kwaanyu, kuva muri na cheeru mitimii. Aho, kusiina ˆari daha seyya ikyo cheeru mitimii yaanyu tuku.

23 Sikʉ ɨyo ˆɨrɨ fika, sɨ mʉkaanóombire kɨɨntʉ chochoosi tʉkʉ. Kɨmaarɨ kaa noovawyɨɨra, chochoosi ˆmʉrɨ loomba Taáta waanɨ kwa irina raanɨ, vaheera arɨ.
24 Fʉʉrʉ haaha sɨ mʉnaloomba chochoosi kwa Taáta kwa irina raanɨ tʉkʉ. Loombi, naanyu heewa mʉrɨ, sa kʉvyeenda kwaanyu kukiimane.

Yéesu Iisiinda Weerʉ

25 Noovawyɨɨra aya masáare kwa símo. Mpɨɨndɨ kʉʉja yiise, sɨ ndɨrɨ lʉʉsɨka na nyuunyu kwa símo tʉkʉ, vapʉsʉrɨra ndɨrɨ pwaa ˆvyeene Taáta waanɨ arɨ.
26 Sikʉ ɨyo, mʉloomba mʉrɨ Taáta kwa irina raanɨ. Sɨ noosea valoombera ndɨrɨ kwa Taáta kɨpaango chaanyu tʉkʉ.
27 Taáta mweeneevyo aveenda nyuunyu, sa nyuunyu mwaanyenda nɨɨnɨ, na mwaanduma nafuma kwa Taáta.
28 Nafuma kwa Taáta nkʉʉja na kʉrɨ weerʉ, maa kaa, haaha looka niise fuma kʉrɨ weerʉ, na hɨndʉka niise na kwa Taáta."
29 Aho, vapooji vaachwe vakamʉsea, "Haaha woolʉʉsɨka pusu, sɨ wootumia símo tʉkʉ.
30 Haaha tatáangire weewe wamányire kɨra kɨɨntʉ, na baa kusiina ˆchoobweeyya mʉʉntʉ yoyoosi akuurye chochoosi tʉkʉ. Ayo, noo yabwéeyyiirye turume weewe wafuma kwa Mʉlʉʉngʉ."
31 Yéesu akavasea, "Haaha mwarúmire wʉʉ?
32 Mpɨɨndɨ yasénger ɨɨre, kei yahúmwɨɨre fika. Paswa mʉrɨ, kɨra mʉʉntʉ na kaayii kwaachwe, na kʉʉndeka mʉrɨ nɨɨmweene. Maa kaa, sɨ ndɨrɨ nɨɨmweene tʉkʉ, sa Taáta waanɨ nɨ hamwɨ arɨ na nɨɨnɨ.
33 Navawyɨɨrɨɨre masáare aya, sa mʉve na mwiikalo mʉʉja mitimii yaanyu, sa viintʉ mʉrɨ kɨɨntʉ kɨmwɨ na nɨɨnɨ. Kʉrɨ weerʉ turikiriwa mʉrɨ, maa kaa, koofi tʉkʉ, sa nɨɨnɨ niisiinda weerʉ."

17

Yéesu Yoovaloombera Vapooji Vaachwe

1 Yéesu ˆakahʉmʉle lʉʉsa aya, akalaanga kurumwii, akasea, "Taáta, ɨra mpɨɨndɨ yaanɨ yafíkire. Mʉbweeyyirye nkongojima Mwaana waako, sa Mwaana waako ne akʉbweeyyirye nkongojima.
2 Weewe waampeera wiimiriri wo longoola vaantʉ voosi va weerʉ, sa nɨvaheere nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero vara voosi ˆwaampeera.
3 Ɨyo nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero noo ɨhɨ, vakʉtaange Mʉlʉʉngʉ weemweene wa kɨkomi, na vamʉtaange Yéesu Kirisitʉ, ˆʉmʉtʉma kʉrɨ weerʉ.
4 Nɨɨnɨ nakʉbweeyyirya nkongojima ko kiimikirirya ʉra mʉrɨmo ˆwaampeera ntʉmame.
5 Ee Taáta, haaha nookʉloomba mbweeyyirya nkongojima mbere yaako, nkongojima ɨra ˆnɨjáa noyo mpɨɨndɨ ˆtʉjáa hamwɨ na weewe, mpɨɨndɨ sɨ ˆʉjáa ʉnʉʉmba weerʉ.
6 Taáta nakʉvariyʉla ˆvyeene ʉrɨ kwa vaantʉ vara ˆwaampeera fuma kʉrɨ weerʉ. Ava vaantʉ nɨ vaako vajáa, na ʉkaampeera nɨɨnɨ vakava vaanɨ. Voovo vakwaatya isáare raako.
7 Haaha vatáangire viintʉ vyoosi ˆwaampeera nɨ kwaako vyafuma,
8 sa nɨɨnɨ navaheera isáare rɨra ˆwaampeera, novo varɨhokera. Voovo vataanga kɨkomi nɨɨnɨ nafuma kwaako, na kei varuma nɨ weewe waantʉma.
9 Noovaloombera avo, sa nɨ vaantʉ vaako. Sɨ nooloombera vaantʉ voosi va weerʉ tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, noovaloombera avo ˆwaampeera.
10 Vaantʉ voosi ˆndɨrɨ novo, nɨ vaako, na voosi ˆʉrɨ novo nɨ vaanɨ. Novo vookʉʉmbweeyyirya nkongojima.

11 Haaha niini kiinuka niise aha weerwii nuuje na kwaako, maa kaa, ava
vantu vaako vakaari aha weerwii. Taata Muuja, nookuloomba uviimirire
kwa ngururu ja irina raako ^waampeera, sa vave kiintu kimwi ja niini na
weewe viintu turi kiintu kimwi.
12 Mpiindi ^nijaa novo, naviimirira kwa iro irina ^waampeera. Naviimirira
vyabooha. Kusiina ^arimira tuku, ni ura umudu vii, yeeye ajaa ni wo malwa
sa Masaare ^Yari Mpeho yakiimane.✡
13 Taata haaha ni na kwaako nookuuja. Maa kaa, ni luusa niise masaare aya,
viintu ^nkaari aha weerwii, sa vave na cheeru ^chakiimana mitimii yaavo.
14 Niini navawyiira vapooji vaani isaare raako, maa kaa, weeru yavasuula
sa viintu voovo si va weeru, ja niini viintu si ndiri wa ihi weeru.
15 Niini si nooloomba uvaseyye aha weerwii tuku, maa kaa, nooloomba
uviimirire fuma kwa ura Muvi.
16 Voovo si vari va ihi weeru tuku, ja niini viintu si ndiri wa ihi weeru.
17 Taata, isaare raako ni kikomi, jeyyo, vatalarye vaantu vaako kwa kikomi
ikyo.
18 Ja viintu ^waantuma niini kuri weeru, viivyo baa niini navatuma kuri
weeru.
19 Haaha ni kwiitalarya niise sa voovo, sa voovo novo vatalariwe kikomi.

Yeesu Yoovaloombera Voosi ^Vamuruma

20 Taata si nooloomba sa ava vapooji vaani vii tuku, maa kaa, nooval-
oombera baa vara ^vari kuunduma, so teera ukiindya waavo.
21 Taata nooloomba voosi vave kiintu kimwi, ja viintu niini ^ndiri kiintu
kimwi na weewe, na weewe ^uri kiintu kimwi na niini. Kei nooloomba vave
kiintu kimwi na suusu, sa weeru itaange ni weewe ^waantuma niini.
22 Nkongojima ira ^waampeera, naani navahiire, sa vave kiintu kimwi, ja
viintu suusu ^turi kiintu kimwi.
23 Niini ni kiintu kimwi ndiri novo, na weewe ni kiintu kimwi uri na niini.
Nooloomba vave vakiimana hamwi, sa kwa njira ihi, weeru yoosi itaange
weewe waantuma, na waveenda ja ^vyeene waanyenda niini.
24 Taata, ni mpiima yaani ava ^waampeera vave hamwi na niini hara haantu
^ndiri. Sa voone nkongojima yaani ira ^waampeera, sa waanyenda, baa
mwaariryo wa weeru si unaviikwa.
25 Taata Muwoloki, baa neembe weeru si ikumányire, niini nakumányire, na
ava vamányire weewe waantuma.
26 Niini navakiindya ^vyeene uri, na kei tuuba ndiri kubweeyya jeyyo, sa
vaveende vaanaavo ja ^vyeene waanyenda, kei niini nive kiintu kimwi novo."

18

Yeesu Yoovarinduukwa na Yookwaatwa
(Mataayo 26:47-56; Maariki 14:43-50; Luka 22:47-53)

1 Yeesu ^akahumule kuluusa masaare ayo, akiinuka na vapooji vaachwe,
maa vakadoma na firiro ya ilolo ra Kediróoni. Uko kujaa kwatiite iwunda ra
miseitúuni. Yeesu na vapooji vaachwe vakiingira aho iwundii.
2 Yúuda ura ^amuvarinduka Yeesu, ajaa ahamányire aho haantu, sa Yeesu na
vapooji vaachwe vadomáa kweene na aho.
3 Yúuda akuuja na aho iwundii alóngoriire mpuka ya valwi nkoondo va
Kirúumi, na vamwi va vatumami fuma kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva na
Mafarisáayo. Vara valwi nkoondo na vatumami vajáa vakwáatiriire vimuri,
masasaanku na mata.

✡ **17:12** Laanga Sabúuri 41:9.

4 Yéesu ajáa amányire yoosi ˆyari mufumira. Akiiturirya mbere yaavo, maa
akavasea, “Ani moomusaakira?”
5 Voovo vakamusea, “Yéesu wa Nasaréeti.” Yéesu akavasea, “Noo niini.” Aho,
Yúuda ura ˆamuvalanduka, ajáa iímire hamwi na vara vavi.
6 Yéesu ˆakavasee “Noo niini,” vakahinduka na nyuma, maa vakawya na isi.
7 Akavuurya kei, “Ani moomusaakira?” Novo vakamusea, “Yéesu wa
Nasaréeti.”
8 Yéesu akavasea, “Nahúmwiire kuvawyiira noo niini. Kooni
mookuunsaakira niini, vareki ava viilookere.”
9 Masáare aya ˆyafumira sa isáare rira ˆaluusa rikiimane, “Vara ˆwaampeera
si namutaaha baa umwi vii tuku.”✡
10 Simóoni Peéteri ajáa atiite nyaasuka njatwii. Akakuula, maa akamutema
kutu kwa kululume mutúmwa wa mweeneisi mukuulu, kukadumuka dúú. Uwo
mutúmwa irina raachwe noo Maáliko asewáa.
11 Aho, Yéesu akamusea Peéteri, “Fyuurira nyaasuka yaako na njatwii. Eri, si
wootaanga nasaakwa ninywe nduvo ya uturikiri, ja ˆvyeene Taáta aampeera
nturikiriwe tuku wuu?”

Yéesu Mbere ya Mweeneisi Mukuulu
(Matáayo 26:57-58; Maáriki 14:53-54; Lúka 22:54)

12 Aho, mpuka ya valwi nkoondo na mukúúlu wa vakúúlu vaavo, na
vatumami va vakúúlu va Vayahúudi, vakamukwaata Yéesu, maa vakamuchu-
unga.
13 Vakamutwaala ta na kwa Anáasi. Uhu Anáasi ni mukúlu wa Kayáafa ajáa.
Na Kayáafa noo ajáa mweeneisi mukuulu mwaaka uwo.
14 Kayáafa uko nyuma ajáa avasea vakúúlu va Vayahúudi, ni vyabooha
muuntu umwi akwye sa vaantu.✡

Peéteri Yoosea si Amumányire Yéesu Tuku
(Matáayo 26:58, 69-70; Maáriki 14:54, 66-68; Lúka 22:55-57)

15 Haaha, Simóoni Peéteri na mupooji wiingi vamutuubáa Yéesu. Uhu
mupooji wiingi ajáa amányirwe ni mweeneisi mukuulu. Sa jeyyo, akiingira na
Yéesu fuuru balásii ya nyuumba ya mweeneisi mukuulu.
16 Maa kaa, Peéteri ajáa iímire weerwii, mbarimbari ya muryaango. Aho,
ura mupooji wiingi ˆajáa amányirwe ni mweeneisi mukuulu, akafuma na
weerwii, akaluusika na muuntu muki umwi ˆiímiriraa aho muryaangwii, maa
akamurekera Peéteri iingire na nyuumbii.
17 Ura muuntu muki akamuurya Peéteri, “Eri, weewe naawe si umwi wa
vapooji va uhu muuntu tuku wuu?” Peéteri akamusea, “Tuku, aka niini tuku.”
18 Sa viintu kujáa na mpeho, vara vatumami na valukaluka va mweeneisi
mukuulu vajáa vakóriirye mooto wa makala, viímire vookoota. Peéteri ne ajáa
iímire hamwi novo, yookoota mooto.

Mweeneisi Mukuulu Yoomuurya Yéesu
(Matáayo 26:59-66; Maáriki 14:55-64; Lúka 22:66-71)

19 Mpiindi jiijo, mweeneisi mukuulu akamuurya Yéesu masáare ya vapooji
vaachwe, na masáare ya ukiindya waachwe.
20 Yéesu akamusea, “Niini nalúusaa masáare yaani kiweerwii kwa kira
muuntu. Siku joosi nakíindyaa sinagóogii na Kaayii Njija ya Ijuva, haantu
Vayahúudi ˆvari foo ˆviijíingaa. Niini si nalúusaa kiintu chochoosi kimbiso tuku.
21 Sa che wookuunjurya niini? Vuurye vara ˆvateera kira ˆnakíindyaa.
Voovo vamányire kira ˆnalúusaa.”

✡ **18:9** Laanga Yooháani 6:39; 17:12. ✡ **18:14** Laanga Yooháani 11:50.

22 Yéesu ˆakaluuse jei, umwi wa valukaluka ˆajáa iímiire heehi ne, akamuvaa ikóofi, maa akamusea, “Eri, jei noo ˆvyeene wuúyiryaa mweeneisi mukuulu wuu?”
23 Yéesu akamusea, “Kooni nalúusire kiintu ˆchaviiha, hooni toola ushahíidi wa uvi waani. Maa kaa, kooni nalúusire kimáári, sa che waanváire?”
24 Aho, Anáasi akamutwaala Yéesu na kwa Kayáafa mweeneisi mukuulu, kunu akaari achúungirwe.

Peéteri Yoosea si Amumányire Yéesu Tuku lwa Kaviri (Matáayo 26:71-75; Maáriki 14:69-72; Lúka 22:58-62)

25 Mpiindi Simóoni Peéteri ˆajáa iímire yookoota mooto, vamwi va vara ˆvajáa aho, vakamuurya voosea, “Eri, weewe si umwi wa vapooji vaachwe tuku wuu?” Yeeye akasiita yoosea, “Aka, niini tuku.”
26 Umwi wa vatumami va mweeneisi mukuulu, munduu na ura ˆajáa adumulwa kutu ni Peéteri, akamusea, “Eri, si nakwiíne kura iwundii uri hamwi na Yéesu tuku wuu?”
27 Peéteri akasiita kei, haaho nkukulume ikaviika.

Yéesu Yootwaalwa na kwa Gávana Piláato (Matáayo 27:1-2; Maáriki 15:1-5; Lúka 23:1-5)

28 Aho, vakamusumula Yéesu fuma kwa Kayáafa, maa vakamutwaala fuuru ijuumbii ra kitemi ra gávana Piláato. Mpiindi ijo, ni namutóondo uchiku kujáa. Vayahúudi si viingiráa na nyuumbii tuku, sa vadiire kuva na njeo, aho, vadahe kurya chóorya cha Paásika.
29 Sa jeyyo, Piláato akafuma na weerwii haantu ˆvajáa, maa akavuurya, “Eri, uhu muuntu che abwéeyyiirye moomusitaakya kwaani?”
30 Voovo vakamusea, “Ngaari uhu muuntu si abwéeyyiirye kiintu kivi, ngaari si tamureetire na kwaako tuku.”
31 Aho, maa Piláato akavasea, “Musumuli nyuunyu, mukamulamurire kwa Miiro yaanyu.” Maa kaa, Vayahúudi vakamusea, “Suusu tusiina wiimiriri wo kuulaa muuntu yoyoosi tuku.”
32 Ayo yabweeyyiwa jeyyo, sa rira isáare ˆaluusa Yéesu ni inkwya iri jooli ari kukwya, rikiimane.
33 Aho, Piláato akiingira na ijuumbii raachwe, akamwaanirira Yéesu, maa akamuurya, “Eri, weewe uri mutemi wa Vayahúudi wuu?”
34 Yéesu akamusea, “Aya ˆwooluusa ni masáare yaako mweeneevyo baku vaantu viingi vakuwyíiriire masáare yaani?”
35 Piláato akamusea, “Eri, niini ndiri Muyahúudi wuu? Vaantu va isi yaako na vakúúlu va veeneisi va Ijuva noo vakuréetire na kwaani. Ni che ubwéeyyiirye?”
36 Yéesu akamusea, “Utemi waani si wa ihi weeru tuku. Ngaari viri jeyyo, ngaari vapooji vaani valwíire nkoondo ndiire veera mikonwii ya Vayahúudi. Maa kaa, Utemi waani si wafuma kuri ihi weeru tuku.”
37 Piláato akamuurya yoosea, “Haaha, weewe uri mutemi wuu?” Yéesu akamusea, “Weewe waséire, niini ndiri mutemi. Sa jeyyo, niini navyaalwa, na nuuja aha weerwii sa nivoonekye vaantu kimáári. Muuntu yoyoosi ˆatúubaa ikyo kimáári, akwáatyaa masáare yaani.”
38 Piláato akamusea Yéesu, “Kimáári noo che?”
Aho, Piláato ˆakaluuse jeyyo, akafuma na weerwii, maa akiita noo vasea valongooli va Vayahúudi, “Niini si nookoona uvi wowoosi kwa uhu muuntu tuku.
39 Maa kaa, nyuunyu mwatiite tuuva yo loomba nimurekere muuntu umwi ˆmoosaaka fuma munyololwii, mpiindi ja ihi ngovi ya Paásika. Eri, saaka mwiise nimuchungurire mutemi wa Vayahúudi wuu?”

40 Maa kaa, voovo vakatulatuula isóso voosea, “Uhu tuku, tuchungurire
Baráaba.” Uhu Baráaba ni muvarinduki wa wiimiriri wa Kirúumi ajáa.

19

Irya ra Yéesu Kuulawa Musaláabii Rooluuswa

1 Aho, Piláato akalairirya Yéesu anuswe mijeléedi, maa valukaluka
vakamuvaa. 2 Valwi nkoondo vakaluka kisasaavo cha miíwa, vakamuvikira
mutwii na kei vakamurwiika ingo ya kitemi ˆiri gyaa.
3 Vakava vootamanya na mbere ya Yéesu, maa de vandoomuluumbya
ko muhenchula voosea, “Lumbi niijo ee mutemi wa Vayahúudi,” kunu
voomulatula makóofi.
4 Piláato akafuma kei na weerwii, akavasea vara vaantu ˆvajáa viijíingire
aho, “Laangi, namuréetire Yéesu na kunu weerwii kei, sa mutaange niini si
nookoona uvi wowoosi kwaachwe tuku.”
5 Aho, Yéesu akafuma na weerwii kunu iivíkiire kisasaavo cha miíwa, na ira
ingo ˆiri gyaa. Piláato akavasea, “Laangi, muuntu mweeneevyo ni uhu!”
6 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva na valukaluka ˆvakamoone Yéesu,
vakatulatuula isóso voosea, “Muning’in’ye musaláabii fuuru akwye!
Muning’in’ye musaláabii fuuru akwye!” Piláato akavasea, “Musumuli
nyuunyu mukamuning’in’ye, niini si nookoona uvi wowoosi kwaachwe
tuku.”
7 Vayahúudi vakamusea Piláato, “Suusu tatiite Mwiiro, uwo Mwiiro wasea,
yoosaakwa akwye sa yoosea yeeye ni Mwaana wa Muluungu.”✡
8 Piláato ˆakateere jeyyo, akoofa munumuunu kulookya.
9 Akiingira kei na ijuumbii raachwe ra kitemi, maa akamuurya Yéesu, “Hai
wafuma?” Maa kaa, Yéesu akakirinya sawu, si aluusa isáare roroosi tuku.
10 Piláato akamusea, “Si woosaaka kuuyirya tuku wuu? Si wootaanga natiite
wiimiriri wo kurekera, na wiimiriri wo kuning’in’ya musaláabii fuuru ukwye
tuku wuu?”
11 Yéesu akamusea, “Weewe ngaari usiina wiimiriri wowoosi mweeri yaani
tuku, ngaari si wooheewa ni Muluungu. Sa jeyyo, ura ˆaanvíikire mikonwii
yaako, atiite uvi kulookya.”
12 Piláato ˆakateere jeyyo, akaanda saakira njira yo murekera Yéesu. Maa
kaa, Vayahúudi vakatulatuula isóso voosea, “Kooni wamurekiire muuntu uhu,
weewe si uri kijeengi cha Kaisáari tuku. Muuntu yoyoosi ˆiibwéeyyaa mutemi,
amusíitaa Kaisáari mutemi wa Rúumi.”
13 Piláato ˆakateere aya masáare, akamureeta kei Yéesu na weerwii. Aki-
ikala ichuumbii raachwe ro lamurira ˆriri haantu ˆhaséwaa Mutambalala wa
Iwye, na Kieburanía Gabáata.
14 Haaha siku iyo, ni siku yo kiimya neeja ngovi ya Paásika ijáa, na ijáa
yafíkire mpiindi ja mpoloonge. Piláato akavasea Vayahúudi, “Mutemi waanyu
nu aha.”
15 Maa kaa, voovo vakatulatuula isóso voosea, “Museyye! Museyye!
Muning’in’ye musaláabii fuuru akwye.” Piláato akavuurya, “Eri, moosaaka
nimuning’in’ye musaláabii mutemi waanyu wuu?” Vakúúlu va veeneisi va
Ijuva vakamusea, “Suusu tusiina mutemi wiingi tuku, tatiite Kaisáari vii.”
16 Aho, Piláato akamukwaatya Yéesu mikonwii ya Vayahúudi, sa
ˆvakamuning’in’ye musaláabii fuuru akwye.

Yéesu Yooning’iniwa Musaláabii Fuuru Akwye
(Matáayo 27:32-44; Maáriki 15:21-32; Lúka 23:26-43)

Aho, valwi nkoondo vakamusumula Yéesu.

✡ **19:7** Laanga Valáawi 24:16.

17 Yéesu akavereka musaláaba waachwe, akakwaata njira yo doma na haantu ˆhaánirirwaa Goligóota na Kieburanía, noo kusea Kisáaya cha Mutwe.
18 Aho, noo haantu ˆvamuning'in'ya musaláabii fuuru akakwya. Vaantu vavirí vajáa vaning'iniwa hamwi ne, kira muuntu musaláabii waachwe, umwi mukono wa kulume, na wiingi mukono wa kumooso, ne Yéesu katikati.
19 Piláato akalairirya yaandikwe masáare na yaviikwe mweeri ya musaláaba. Masáare ayo ni jei yajáa yasea, "YÉESU WA NASARÉETI, MUTEMI WA VAYAHÚUDI."
20 Masáare aya, yajáa yaandikwa kwa nduusika ya Kieburanía, Kirúumi na Kigiríki. Vayahúudi ˆvari foo vasomáa ayo, sa haantu ˆvajáa vamuning'in'ya musaláabii fuuru akakwya ni heehi kujáa na múuji wa Yerusaléemu.
21 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva va Vayahúudi vakamusea Piláato, "Kaandika, 'Mutemi wa Vayahúudi' tuku, andika jei, 'Muuntu uhu asea, niini ndiri mutemi wa Vayahúudi.'"
22 Piláato akavasea, "ˆCheene niini naándikire, naándikire!"
23 Valwi nkoondo ˆvakahumule kumuning'in'ya Yéesu musaláabii, vakatoola ingo jaachwe, maa vakajigava maluundu yani. Kira mulwi nkoondo akasumula iluundu rimwi. Nkáancho yaachwe ijáa yachumirirwa ko domerera fuma mweeri fuuru isi, na ijáa isiina muláwo tuku. Noyo vakiitoola.
24 Vakiiwyiira voosea, "Kari twiimoole ihi nkáancho tuku, hendi tuvae mbare sa tutaange ni ani ari kiisumula." Aya yafumira sa Masáare ˆYari Mpeho yakiimane ja ˆvyeene yasea,
Viigavira ingo jaani,
na nkáancho yaani vakiivaira mbare.✡
Jeyyo, noo ˆvyeene valwi nkoondo vabweeyya.
25 Heehi na musaláabii wa Yéesu, kujáa kwatiite Maríia íyo waavo, mwaanaavo na íyo waavo, Maríia muki wa Kiléeopa na Maríia Makidaléena.
26 Yéesu akamoona íyo waavo iímire aho, hamwi na mupooji waachwe umwi. Uhu mupooji Yéesu ajáa amweenda. Jeyyo, akamusea íyo waavo, "Íyo, laanga, uwo haaha ni mwaana waako."
27 Aho, akamusea ura mupooji, "Laanga, uwo haaha ni íyo waanyu." Keende mpiindi ira, ura mupooji akamusumula íyo waala Yéesu, akiita kiikala kwaachwe.

Yéesu Yookwya Musaláabii
(Matáayo 27:45-56; Maáriki 15:33-41; Lúka 23:44-49)

28 Ayo ˆyakalooke, na kunu Yéesu yootaanga ahúmwiire tumama murimo waachwe, akasea, "Nakálukirwe," sa Masáare ˆYari Mpeho yakiimane.✡
29 Aho, kujáa kwatiite bakúuri ˆimémire diváai ˆyasasuka. Vakatukya kiintu kiri monyomonyo diváaii ˆyasasuka, vakatuungirirya nkomii ya faai, maa vakamuheera Yéesu mulomwii.
30 Yéesu ˆakasaire ira diváai ˆyasasuka, maa akasea, "Yakíimiine." Aho, akiinamya mutwe waachwe, maa akawulala.

Yéesu Yootuungwa na Ichimu Luvarwii

31 Siku ira, ni siku yo kiimya neeja ngovi ya Paásika ijáa, na Sabáato ira ni nkúúlu ijáa. Vayahúudi si vasaakáa miviri ichaale misaláabii siku ya Sabáato tuku. Sa jeyyo, vakamuloomba Piláato, vaantu vara ˆvajáa vaníng'iniiwe misaláabii, mawulu yaavo yawunwe, na miviri yaavo iseyyiwe misaláabii.
32 Valwi nkoondo vakatamanya, vakawuna mawulu ya muuntu wa ncholo na wa kavirí wa vara ˆvajáa vaníng'iniiwe fuuru vakwye hamwi na Yéesu.

✡ **19:24** Laanga Sabúuri 22:18. ✡ **19:28** Laanga Sabúuri 69:21.

33 Maa kaa, ^vakafike kwa Yéesu, vakashaana awúliire. Sa jeyyo, si
vamuwuna mawulu yaachwe tuku.
34 Kiri vyoova jeyyo, umwi wa valwi nkoondo akamutuunga na ichimu
luvarwii, aho, sakami na maaji vikafuma.
35 Muuntu ^oona masáare aya noo ^mweene ayaluusa, na kira ^oonekya ni
cha kimáári. Uhu ayaluusa masáare aya, amányire masáare aya ni ya kimáári,
na yoovoonekya nyuunyu sa murume.
36 Aya yafumira sa Masáare ^Yari Mpeho yakiimane ja ^vyeene yaluusa,
"Kusiina ikúfa raachwe ^riri wunwa tuku."✡
37 Kei Masáare ^Yari Mpeho haantu hiingi yasea,
"Moona vari ura ^vamutuunga."✡

Yéesu Yootaahwa
(Matáayo 27:57-61; Maáriki 15:42-47; Lúka 23:50-56)

38 Kujáa kwatiite muuntu umwi ^aséwaa Yooséefu fuma múuji wa Arimatáaya.
Yeeye ni mupooji wa Yéesu ajáa wa kimbiso, sa avoofáa Vayahúudi. Yeeye
akatamanya na kwa Piláato akitooloomba muviri wa Yéesu sa akuutaahe.
Piláato akamurumira, maa Yooséefu akiita kuusumula muviri wa Yéesu.
39 Nikodéemu ura aho ncholo ^ajáa adoma na kwa Yéesu nuuchiku,✡ aka-
reeta makuta ya idumbaasi ^yasaangiwa na manemáane* ja kílo makumi
yatatu (30).
40 Vakasumula muviri wa Yéesu, vakuufarimbirira na sáanda ya kitáani, kunu
voohaka yara makuta ^yanyukira, ja viintu tuuva ja Vayahúudi jo taaha ^jiri.
41 Heehi na aho haantu Yéesu ^ajáa aníng'iniiwe musaláabii fuuru akakwya,
kujáa kwatiite iwunda. Aho iwundii, kujáa kwatiite mbiríira ya mpaanga ifya
^yabokwa mwaalaliwyii si ^inataahwa muuntu.
42 Sa viintu siku iyo ni siku ya Kiyahúudi yo kiimya neeja Sabáato ijáa, na sa
viintu iyo mbiríira ijáa heehi, vakamutaaha Yéesu aho.

20

Kufufuka kwa Yéesu
(Matáayo 28:1-8; Maáriki 16:1-8; Lúka 24:1-12)

1 Namutóondo uchiku wa siku ya Jumapíiri, viintu kukaari chi chi, Maríia
Makidaléena akatamanya na mbiríírii ya mpaanga ^yabokwa mwaalaliwyii
kuuntu Yéesu ^ataahwa. Kura, akashaana rira iwye ^rakunikirira mbiríira,
raséyyiiwe fuma muryaangwii wa mbiríira.
2 Jeyyo, akafuma itíijo fuuru kuri Simóoni Peéteri, na kwa ura mupooji wiingi
Yéesu ^ajáa amweenda. Aho, maa akavasea, "Vamuséyyiirye Mweenevyoosi
mbiríírii, na si tootaanga haantu ^vamuvíikire tuku!"
3 Jeyyo, Peéteri na ura mupooji wiingi vakafuma itíijo voodoma na mbiríírii.
4 Voosi vaviri vatiijáa, maa kaa, ura mupooji akamulooka Peéteri, na akava
wa ncholo kufika mbiríírii.
5 ^Akafike, akasungiriira mbiríírii, akoona ntaami ja sáanda ya kitáani ivar-
wii, maa kaa, si iingira na mbiríírii tuku.
6 Aho, Simóoni Peéteri akuuja nyuma, akahululuka na mbiríírii. Ne akoona
jira ntaami ja sáanda ya kitáani jiri ivarwii.
7 Kei, akoona ira ntaami ^ijáa yachuungwa mutwii wa Yéesu, iri kisima na
jira ntaami jiingi, yaárirwe na ivarwii.

✡ **19:36** Laanga Sabúuri 34:20; Ufumo 12:46; Uvalo 9:12. ✡ **19:37** Laanga Sakaría 12:10. ✡ **19:39** Laanga Yooháani 3:1-2. * **19:39** ***manemáane:*** Ni mooda ^vahákaa muviri wa muuntu de ataahwe. Mooda uhu ujáa ni wa iyoombe ikuulu.

8 Aho, ura mupooji ^ajáa afíkire wa ncholo akiingira na mbiríírii, akoona na
akaruma.
9 Mpiindi ijo, vapooji vajáa vakaari taanga Masáare ^Yari Mpeho ^vyeene
yaluusa, Yéesu ni mpaka afufuke fuma inkwyii.
10 Aho, avo vapooji vakahinduka na kaayii.

Yéesu Yoomufumira Maríia Makidaléena
(Matáayo 28:9-10; Maáriki 16:9-11)

11 Maa kaa, Maríia Makidaléena akachaala iímire weerwii ya mbiríira
yoorira. Mpiindi ^ariráa, akiinama, maa akasungirira na isii ya mbiríira.
12 Akoona mirimu miija ivirí ^yiivíkiire ingo njeru chwee, yiíkyiire haantu
muviri wa Yéesu ^ujáa ulaariiwé, umwi mitwii na wa kaviri majewii.
13 Ira mirimu miija ikamuurya Maríia yoosea, “Íyo, sa che woorira?” Ne
akavasea, “Sa vamutwíire Mweenevyoosi waani, na si nootaanga ni hai
^vamuvíikire tuku.”
14 ^Akahumule luusa ayo, akiilorera, akamoona Yéesu iímire, maa kaa, si
ataanga kooni ni Yéesu ajáa tuku.
15 Yéesu akamuurya, “Íyo, sa che woorira? Ni ani woomusaakira?” Maríia
akiisea ura ^yoolusika ne ni mulaangiriryi wa iwunda. Sa jeyyo, akamusea,
“Taáta, kooni ni weewe umutwíire, kalaama ndaira haantu ^umuvíikire, naani
musumula ndiri.”
16 Aho, Yéesu akamwaanirira, “Maríia!” Maríia akavarinduka, maa akasea
na Kieburanía, “Rabóoni!” noo kusea, “Mukiindya!”
17 Yéesu akamusea, “Kuunsaasya tuku, sa nkaari kaambuka na kwa Taáta
waani. Kiri vyoova jeyyo, tamanya na kwa vanduu vaani ukavasee,
‘Kaambuka niise na kwa Taáta waani, ne ni Taáta waanyu, na kwa Muluungu
waani, ne ni Muluungu waanyu.’ ”
18 Jeyyo, Maríia Makidaléena akatamanya na kwa vapooji va Yéesu,
akavawyiira masáare aya, yoosea, “Namwiíne Mweenevyoosi!” Ne
akavawyiira yoosi Yéesu ^ajáa amuwyíiriire.

Yéesu Yoovafumira Vapooji Vaachwe
(Matáayo 28:16-20; Maáriki 16:14-18; Lúka 24:36-49)

19 Nakyuulwa ya siku i’ira ya Jumapíiri, vapooji va Yéesu vajáa viisaanga
hamwi nyuumbii imwi. Vajáa vachuunga miryaango sa voofa vakúúlu va
Vayahúudi. Aho, Yéesu akavafumira, akiima kati na kati yaavo akavasea,
“Mwiikalo muuja uve na nyuunyu!”
20 ^Akahumule kuluusa ayo, akavoonekya mikono yaachwe na luvaru
lwaachwe. Vapooji vaachwe vakavyeenda maatuku kumoona Mweenevy-
oosi.
21 Yéesu akavasea kei, “Mwiikalo muuja uve na nyuunyu! Ja ^vyeene Taáta
aantuma niini, naani ni kuvatuma niise nyuunyu.”
22 ^Akahumule kuluusa ayo, akavafwiirira nkeeho, maa akavasea, “Hokeri
Mutima Muuja.
23 Kooni mumuséire muuntu uvi waachwe wasírire, Muluungu sea ari uvi
waachwe wasírire. Kooni si mumuséire muuntu uvi waachwe wasírire,
Muluungu ne si ari sea uvi waachwe wasírire tuku.”

Yéesu Yoomufumira Tomáasi

24 Umwi wa vapooji ikimi na vaviri va Yéesu ^asewáa Tomáasi, irina riingi
Maása, yeeye si ajáa na viivaachwe mpiindi Yéesu ^avafumiráa tuku.
25 Jeyyo, vara vapooji viivaachwe vakamusea, “Tamwiíne Mweenevyoosi.”
Maa kaa, Tomáasi akavasea, “Kooni si niíne nkoru ja misumáari mikonwii

yaachwe, na nkwaate ijo nkoru na imaamba raani, na nviike mukono waani luvarwii lwaachwe, si ndiri ruma tuku."
26 Siku inaani ^jikalooke, vapooji va Yéesu kei vajáa hamwi nyuumbii. Siku iyo, Tomáasi ne ni hamwi ajáa novo. Aho, Yéesu akuuja kunu miryaango ichúungirwe. Akiima kati na kati yaavo, maa akasea, "Mwiikalo muuja uve na nyuunyu!"
27 Aho, akamusea Tomáasi, "Viika imaamba mikonwii yaani, woone mikono yaani. Wolola mukono waako ukwaate luvaru lwaani. Kari uve na wi-ikoveriri kei tuku, maa kaa, urume."
28 Tomáasi akamusea, "Mweenevyoosi waani, na Muluungu waani!"
29 Yéesu akamusea Tomáasi, "Urúmire sa viintu wanyiíne wuu? Vatalariwa vara si ^vaanyona, maa kaa vaanduma."

Sa che iki Kitáabu Chaandikwa

30 Yéesu abweeyya isháara na myuujíisa ^iri foo miiswii ya vapooji vaachwe, ^myeene si yaandikwa aha kitáabwii.
31 Maa kaa, ihi yaandikwa sa murume Yéesu noo Masía, Mwaana wa Muluungu, na sa kwa njira yo muruma, muve nkaasu kwa irina raachwe.

21

Yéesu Yoovafumira Vapooji Mufungati

1 Ayo ^yakalooke, Yéesu akavafumira vapooji vaachwe mbarimbari ya iriva ra Tibéria, noo kusea iriva ra Galiláaya. Jei noo ^vyeene iiyonekya kwaavo,
2 Simóoni Peéteri, Tomáasi ^aséwaa Maása, Nasaniéeli muuntu wa Káana ya Galiláaya, vaana vaviri va Sebedáayo,✡ na vapooji viingi vaviri ni hamwi vajáa.
3 Simóoni Peéteri akavasea viivaachwe, "Niini tamanya niise no kwaata soompa." Novo vakamusea, "Tamanya tiise hamwi na weewe." Vakata-manya na mashúwii, maa kaa, uchiku ura si vaamburira kiintu tuku.
4 ^Kukaande mwaa, Yéesu akiima mbarimbari ya iriva, maa kaa, vapooji si vataanga kooni ni Yéesu tuku.
5 Yéesu akavuurya, "Vanavaani, mwakwáatire soompa yoyoosi wuu?" Vakamusea, "Tuku."
6 Yéesu akavasea, "Haaha kiimyi njwaavu na ivaru ra kulume ra mashúwa yaanyu, naanyu kwaata muri soompa." Aho, vakakiimya njwaavu, laanga, vakasiindwa ruta njwaavu, sa jijáa jakwáatire soompa ^jamema maatuku vii.
7 Maa mupooji Yéesu ^ajáa amweenda, akamusea Peéteri, "Uhu ni Mweenevyoosi." Simóoni Peéteri ^akateere jei, akiichuunga ingo yaachwe, ^ng'eene ajáa iifúmiirye mpiindi ^aandáa murimo, aho, akiifweitira na irivii.
8 Vara vapooji viingi vakuuja na mashúwa kunu vooruta njwaavu ^jimémire soompa. Si vajáa kuli na mbarimbari tuku, ni ja mawulu igana rimwi (100) vii vajáa.
9 ^Vakafike mbarimbari ya iriva haantu ^huuma, vakoona mooto wa makala na soompa na mikáate ^yoókiiwe mweeri yaachwe.
10 Yéesu akavasea, "Reeti jimwi ja soompa ^mukwáatire haaha vii."
11 Simóoni Peéteri akaambuka na mashúwii, akaruta lura lwaavu fuuru mbarimbari haantu ^huuma. Lujáa lwamémire soompa nkuulu igana rimwi, makumi yasaano na itatu (153). Baa neembe soompa jijáa jamema jeyyo, lwaavu si lwaatuka tuku.
12 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, "Yeendi murye cha mutóondo!" Kusiina baa umwi ^adaha kumuurya kusea, "Weewe uri ani?" tuku. Ava vajáa vataanga ni Mweenevyoosi.

✡ **21:2** Laanga Matáayo 10:2.

13 Yéesu akaseesa, akatoola ura mukáate, maa akavaheera. Akabweeyya
vivira baa na jira soompa.
14 Ulu ni lwa katatu Yéesu avafumira vapooji vaachwe, keende ^akafufulwe.

Yéesu Yoomuurya Peéteri Kooni Amweenda

15 ^Vakahumule kurya, Yéesu akamuurya Simóoni Peéteri, “Eri, Simóoni
mwaana wa Yoohaani, waanyenda kulookya ava viivaako wuu?” Simóoni
akasea, “Hii Mukúlu, weewe wamányire nakweenda.” Yéesu akamusea, “Ri-
isha muundi jaani.”
16 Yéesu akamuurya kei, “Simóoni mwaana wa Yoohaani, waanyenda wuu?”
Peéteri akasea, “Hii Mukúlu, weewe wamányire nakweenda.” Yéesu akamusea,
“Laanga muundi jaani.”
17 Yéesu akamuurya Peéteri lwa katatu, “Simóoni mwaana wa Yoohaani,
waanyenda wuu?” Peéteri akiirya kisho, akavisuula sa viintu Yéesu ajáa
amuúriirye lwa katatu, “Waanyenda wuu?” Peéteri akamusea Yéesu, “Mukúlu,
weewe wamányire yoosi, wamányire niini nakweenda.”
Yéesu akamusea, “Riisha muundi jaani.
18 Kimaari kaa nookuwyiira, mpiindi ^ujáa mutavana, wiichuungáa ingo
jaako na watamanyáa na haantu ^woosaaka. Maa kaa, ^uri kuva moosi,
wolola uri mikono yaako, na muuntu wiingi kukuvikira ari ingo jaako, na
kutwaala ari haantu si ^woosaaka.”
19 Yéesu aluusa aya, koonekya inkwya ^ari kukwya Peéteri, na
mubweeyyirya ari Mululungu nkongojima. Aho, Yéesu akamusea Peéteri,
“Ntuuba!”

Yéesu na Ura Mupooji ^Ajáa Amweenda

20 Aho, Peéteri akiilorera, akamoona mupooji yoovatuuba. Uhu mupooji
Yéesu ajáa amweenda. Uhu noo ura ^ajáa iisikirirya kipeembii cha Yéesu
mpiindi ^varijáa kiiwulo na akuurya, “Mukúlu, ni ani ^ari kuvarinduka?”
21 Peéteri ^akamoone uwo mupooji, akamuurya Yéesu, “Mukúlu, na uhu ne
jooli?”
22 Yéesu akamusea, “Kooni noosaaka achaale ari nkaasu fuuru siku ^ndiri
hinduka, chaako che? Weewe ntuuba niini.”
23 Sa jeyyo, fwefwe ikeenera kwa vapooji ^vari foo, kusea uhu mupooji si ari
kukwya tuku. Maa kaa, Yéesu si aluusa uwo mupooji si ari kukwya tuku, kiintu
^aluusa ni iki, “Kooni noosaaka ave nkaasu fuuru siku ^ndiri hinduka, chaako
che?”
24 Mupooji uhu, noo ayoonekya kikomi masáare aya na ayaandika. Na
suusu tamányire aya ^oonekya ni ya kimáári.

Masáare yo Kiimikirirya

25 Kwatiite masáare yiingi ^yari foo ^atumama Yéesu. Ngaari yoosi
yaandikwa, ngaari weeru yoosi si yatoosha kuvikira vitáabu ^viri kaandikwa
tuku.

Mirimo ya Vatumwi va Yéesu
Mulongooryo

Muuntu ^aandika kitáabu iki cha Mirimo ya Vatumwi va Yéesu, ni Lúka. Lúka si ajáa Muyahúudi tuku (Vakolosáai 4:7-14). Yeeye ayeendan'yáa na Paúli haantu ^hari foo, na ni mutumwi wa Paúli ajáa (2 Timotéeo 4:11). Kei Paúli aluusa Lúka ni umwi wa vatumami viivaachwe (Filemóoni 24). Uhu Lúka ajáa eendwa, na ni dakitáari ajáa (Vakolosáai 4:14).

Lúka aandika kitáabu cha Mirimo ya Vatumwi kati ya myaaka ya 62-63 keende Kirisitu ^avyaalwa. Kei, aandika kitáabu cha Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu. Vitáabu ivi viviri Lúka aandika kwa muuntu umwi ^asewáa Toofíili. Uhu Toofíili ajáa ni muuntu ^anyemiwáa (Lúka 1:3). Vamanyi ^vari foo va Masáare ^Yari Mpeho, vaséaa, Toofíili si ajáa Muyahúudi tuku na ajáa amuvalandukira Yéesu.

Kitáabu cha Mirimo ya Vatumwi, ni mwiituubiriro wa Kitáabu cha Masáare Maaja ja ^vyeene yaandikwa ni Lúka (1:1-2). Kiintu kikuulu Lúka ^aluusa aha, ni ^vyeene Muluungu aarya Masáare Maaja ya Yéesu lwa ncholo, na ^vyeene atalaryáa vaantu ^vamuruma Yéesu kwa njira ya nteendo ja Mutima Muuja (laanga baa ja 2:2-4; 8:14-17; 10:44-48). Kei mirimo ^yaluuswa ^iri foo aha, ni ya vala Peéteri (baa ja 2:14-41; 4:1-12) na Paúli (baa ja 9:1-19; 28:3-8) vatumwi. Na kiintu chiingi ^chaluuswa ni ^vyeene vaantu ^vamuruma Yéesu vakiingikáa no keenera lwa ncholo (baa ja 2:41, 47; 5:14).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Vaantu ^vamuruma Yéesu va ncholo *1:1-5:42*
Uturikiri na kweenera kwa Masáare Maaja ya Yéesu *6:1-9:31*
Mirimo ya Peéteri *9:32-12:25*
Paúli yookera njira noo variyula Masáare Maaja lwa ncholo *13:1-14:28*
Itaka ra Yerusaléemu *15:1-41*
Paúli yookera njira noo variyula Masáare Maaja lwa kaviri *16:1-18:22*
Paúli yookera njira noo variyula Masáare Maaja lwa katatu *18:23-21:14*
Paúli yookera njira lwa kani, yookwaatwa no twaalwa na Rúumi *21:15-28:31*

Mutima Muuja ^Mweene Muluungu Alaha

1 Toofíili mwanawiitu, kura kitáabwii ^chalongoola,* nakwaandikira masáare yoosi Yéesu ^aanda tumama no variyula
2 fuuru siku ira ^akasumulwe na kurumwii. Ajáa de asumulwe na kurumwii, avalairirya vatumwi vaachwe ^avasaawula kwa njira ya Mutima Muuja.✡
3 Kwa siku makumi yani (40) keende ^akafufuke, avafumira vatumwi vaachwe ^vari foo kwa njira ^joonekya kikomi yeeye ni mooyo ajáa. Kei avakiindyáa masáare ya Utemi wa Muluungu.
4 Mpiindi imwi kati ^ajáa novo, ajáa avalairirya yoovasea, "Kari mufúmaa múujii wa Yerusaléemu tuku, mumuwoojere mumunu Mutima Muuja ura Taáta waani ^ajáa iichuunga kuvaretera ari, ura ^mwateera fuma kwaani.
5 Yooháani Mubatisáaji abatisáa vaantu na maaji,✡ maa kaa, siku ingai vii ^jookuuja, nyuunyu batisiwa muri na Mutima Muuja."

Yéesu Yoosumulwa na Kurumwii

* **1:1** ***kitáabwii ^chalongoola:*** Iki ni kitáabu cha Masáare Maaja ^yaandikwa ni Lúka. ✡ **1:2** Laanga Matáayo 28:19-20; Maáriki 16:15; Lúka 24:44-49. ✡ **1:5** Laanga Matáayo 3:1; Maáriki 1:4-8; Lúka 3:16.

6 Mpiindi vatumwi ^vajáa viijíingire hamwi na Yéesu, vakamuurya voosea,
"Eri, Mukúlu, mpiindi iji noo uri tuhinduriira suusu Viisiraéeli utemi wuu?"
7 Maa kaa, Yéesu akavasea, "Siku na mpiindi si murimo waanyu kutaanga
tuku, iro ni ra Taáta ^ari viika kwa wiimiriri waachwe.
8 Maa kaa, muri hokera nguruu mpiindi Mutima Muuja ^ari kuuja na kuri
nyuunyu, kuva muri vara ^voónekyaa kikomi chaani múujii Yerusaléemu, kwa
isi yoosi ya Yudéea na Samaría na fuuru utulo waasi."
9 ^Akahumule kuluusika ayo, hahara akasumulwa na kurumwii, vatumwi
voosi nti ^voomoona. Aho, ichu rikamukunikirira, si vamoona kei tuku.
10 Nti ^vajáa vakaari voolaanga kurumwii koona ja ^vyeene yootamanya
na kurumwii, koonka vaantu valume vaviri viivíkiire ingo njeru vakiima
mbarimbari yaavo!
11 Avo vaantu vakavasea, "Ee vaantu va Galiláaya, sa che mwiímire aha no
laanga kurumwii? Yéesu asúmwiirwe kudoma na kurumwii fuma kuri nyu-
unyu, hinduka ari jeyyo ja ^vyeene mumwiíne yootamanya na kurumwii."

Matiáasi Yoosaawulwa Iime Nkalwii ya Yúuda

12 Hara, vatumwi va Yéesu vakahinduka na Yerusaléemu fuma Luulwii lwa
Miseitúuni. Fuma luulwii fuuru Yerusaléemu, ni luyeendo lwa siku ya Sabáato†
lujáa.
13 ^Vakiingire múujii, vakaambuka na gorófii kuuntu ^viikaláa. Ava noo vajáa
aho, Peéteri, Yoohaani, Yaakúupu, Anderéa na Filíipi, Tomáasi, Batolomáayo na
Matáayo, Yaakúupu sha Alufáayo, Simóoni Selóote‡ na Yúuda sha Yaakúupu.
14 Avo voosi viijiingáa kumuloomba Muluungu na muryuungu umwi. Baa
kei, vajáa vamwaari vaantu vaki viingi baa na Maríia íyo waala Yéesu na
vanduu vaachwe.
15 Siku imwi vaantu igana rimwi na makumi yaviri (120) vajáa viijíingire,
aho, Peéteri akiima kati na kati ya vaantu ^vamuruma Yéesu. Akavasea,
16 "Vanaviitu, Masáare ^Yari Mpeho yakiimana, kwa kira Mutima Muuja
^aluusa ko tweera mutemi Daúdi mweeri ya ayo masáare ya Yúuda ^mweene
avalongoola vara ^vamukwaata Yéesu.✡
17 Yúuda ni umwi wiiswi ajáa, na suusu tatumamáa ne murimo uhu wa
Muluungu hamwi ne.
18 Yúuda awula iwunda na jira mpía ^apata kwa nteendo mbi. Na mpiindi
^ajáa uko aawya na inda, na inda yaachwe yaatuka mpaka matuumbu
yakiitika na weerwii.
19 Masáare aya, yajáa yeenera Yerusaléemu yoosi. Sa jeyyo, vakaraaniriira
iro iwunda Akelidáama, noo kusea, 'Iwunda ra Sakami.'✡
20 Kitáabu cha Sabúuri chaluusa,
'Nyuumba yaachwe ichaale ntuhu,
kari kuve na muuntu ^ari chaala aho tuku.'✡
Kei kwaandikwa,
'Haantu haachwe hasumulwe ni muuntu wiingi.'✡
21 Sa jeyyo, toosaakwa tusaawule muuntu wiingi ^iituubáa na suusu mpiindi
joosi Yéesu Mweenevyoosi ^ajáa na suusu.
22 Uwo asaakwa ave ura ^avíjaa na suusu keende Yéesu ^akabatisiwe ni
Yoohaani Mubatisáaji fuuru siku asumulwa na kurumwii. Ura ^ari saawulwa,
yoosaakwa ave ura ^oona hamwi na suusu kufufuka kwa Yéesu."

---

† **1:12** ***luyeendo lwa siku ya Sabáato:*** Ulu ni luyeendo ^lweene vajáa varekerwa Viisiraéeli vayeende siku ya Sabáato. Ulíihi waachwe ni ja kilomíita imwi. ‡ **1:13** ***Selóote:*** Noo kusea mulwiiri wa isi.
✡ **1:16** Laanga Matáayo 26:47-49. ✡ **1:19** Laanga Matáayo 27:3-10. ✡ **1:20** Laanga Sabúuri 69:25.
✡ **1:20** Laanga Sabúuri 109:8.

23 Hara vakaluusa marina ya vaantu vaviri. Yooséefu ^asewáa Barisába irina riingi noo Yústo akemerwáa na wa kaviri Matiáasi.
24 Aho, vakaluusika na Mweenevyoosi voosea, “Mweenevyoosi, weewe umányire mutima wa kira muuntu. Tulaire kati ya ava vaviri ni ani ^umusáawiire,
25 sa asumule murimo wa utumi ^mweene warekirwé ni Yúuda. Yeeye ^akakwye atamanya na kuuntu yeeye ^asaakwa adome.”
26 Vakasaawula ko vaa mbare,§ na mbare ikamuwyiira Matiáasi. Jeyyo Matiáasi akasaangira na vatumwi vara viingi ikimi na umwi.

2

Kuuja kwa Mutima Muuja

1 Siku ya ngovi ya Pentekóste* ^ikafike, vaantu voosi ^vamuruma Yéesu vajáa viijiinga haantu hamudu.
2 Koonka, ikateereka sawúti fuma kurumwii ja ya ihúmbuuto ikululuulu yooruma. Ilyo sawúti ikamema nyuumba ^ng’eene viikaláa.
3 Hahara, vakoona viintu ^viri ja luriijo lwa mooto. Ulo luriijo lukiikerakera na lukiikala mweeri ya kira muuntu.
4 Vaantu voosi ^vajáa aho, vakahokera Mutima Muuja, vakaanda luusika nduusika jiingi, ja ^vyeene Mutima Muuja ajáa avaheera ngururu jo luusika.
5 Haaha aho Yerusaléemu, kujáa kwatiite Vayahúudi ^vamutuubáa Mululungu. Avo vajáa vafúmire isi joosi vuu ja weeru.
6 ^Vakateere iyo sawúti, vakadoma itíijo, vakiijiinga na vaantu viingi ^vari foo. Vakahwaalala maatuku sa kira umwi waavo avateeráa avo vaantu ^vamuruma Yéesu vooluusika nduusika jaavo.
7 Vakahwaalala na vakiivunduka. Vakaanda kiiyurya voosea, “Eri, ava vaantu ^vooluusika jei si Vagaliláaya tuku wuu?
8 Ha de jooli kira umwi wiitu yoovateera vooluusika nduusika jiitu ^tavyaalwa nojo?
9 Vamwi viitu tafúmire isi ya Vapáasi, Vaméedi, na Vaeláami, viingi tafúmire isi ya Mesopotámia, Yudéea, Kapadokía, Póonto na Ásia,
10 vamwi Firigía na Pamufilía, Mísiri na Líbia sengerera na Kiréene na viingi tafúmire Róoma.
11 Vamwi viitu ni Vayahúudi na vaantu viingi ^vatúubaa díini ya Kiyahúudi. Vamwi vafúmire Kiréete na viingi Arábia. Suusu voosi toovateera vooluusika nduusika jiitu, voomuduumba Mululungu kwa masáare makuulu Mululungu ^abwéeyyaa.”
12 Vaantu voosi vakahwaalala maatuku no koofa. Vaakiiyurya voosea, “Uvariyuli wa masáare aya ni kiintu che?”
13 Maa kaa, vamwi vaavo vakaanda kuvahenchula voosea, “Varéeviiwe ni diváai ifya!”

Peéteri Yoovavariyurira Vaantu

---

§ **1:26** ***vaa mbare:*** Vayahúudi vaváa mbare ko kaandika marina ya vaantu mawyii madu madu, vakavikira kiintwii ^kiri ja nduvo, maa vakaanda sukya mpaka iwye ^riri na irina ra muuntu umwi rikafuma. Iwye iro roonekyáa uwo muuntu asáawiirwe ni Mululungu. Viisiraéeli varumáa Mululungu noo alóngwiire kusaawula uwo muuntu. Laanga Mpíri 16:33.

* **2:1** ***Pentekóste:*** Muhákwii wa Kali, Pentekóste ni ngovi Vayahúudi ^vabweeyyáa mpiindi ^vari humula kuchwa na ^vari humula seyya viintu vyoosi mawundii. Ngovi iyo yabweeyyiwáa siku ya makumi yasaano (50) keende Paásika yalooka. Laanga Nkumbukira ya Miiro 16:9-12. Muhákwii Mufya, ngovi ya Pentekóste ni ngovi ya siku Mutima Muuja ^uuja na kuri weeru na myuujíisa. Siku iyo, Mutima Muuja na vaantu ^vamuruma Yéesu vaava kiintu kimwi.

14 Aho, Peéteri akiima hamwi na vara vatumwi ikimi na umwi, akaanda
vawyiira vantu na sawúti nkuulu, “Nyuunyu vantu va Yudéea na viingi voosi
ˆmwiíkalaa Yerusaléemu, nteereri neeja nivawyiire masáare ˆyafúmiire.
15 Nyuunyu mookiisea vantu ava varéevire, amwi iji noo mpiindi jo yuuriira
ng’oombe vii?
16 Kikomi masáare aya ˆyafúmiire, noo yara ˆyaluuswa ni Muluungu kwa
njiira ya muláali na mutwe waachwe Yoéeli. Yeeye asea,
17 ‘Siku ja uhero, Muluungu yooluusa,
mukung’untira ndiri kiira muuntu Mutima waani Muuja.
Vaana vaanyu va kiintu kilume na va kiintu kiki laala veende na mutwe,
vatavana koona veende njori,
na vawosi lootera veende.
18 Mpiindi ijo, vakung’untira ndiri vatumami vaani va kiintu kilume na va
kiintu kiki Mutima waani,
novo luusa veende uláali na mutwe.
19 Bweeyya neende viintu ˆvihwáalaryaa kurumwii na isháara isi.
Kuva kuri na sakami, mooto na nkungúúla ya muuki.
20 Mwaasu valanduka uri uve kilwiirya,
na mweeri kuva uri nkuundu ja sakami.
Ayo yoosi koonekana yari,
de ira siku nkuulu ya Ijuva yuuje.
21 Na yoyoosi ˆari loomba nyambirirya,
fuma kwa IJUVA lamuririwa ari.’✡

22 Ee vantu va Isiraéeli teeri masáare aya! Yéesu wa Nasaréeti ajáa
oonekiwa kikomi kwaanyu ni Muluungu kwa myuujíisa, viintu ˆvihwáalaryaa,
na isháara ˆjiísimiresimire kwaanyu. Muluungu abweeyya ayo yoosi mbere
yaanyu ko tweera Yéesu ja ˆvyeene nyuunyu veeneevyo mwamányire.
23 Uhu Yéesu ajáa areetwa kwaanyu, kwa ˆvyeene Muluungu ajáa aviika
muryuungu waachwe na kwa kutaanga kwaachwe keende aho kali. Nyuunyu
mukamuulaa musaláabii kwa mikono ya vantu vavi si ˆvari Vayahúudi.
24 Maa kaa, Muluungu akamuchungurira fuma makatii ya inkwya, sa
inkwya si yadaha kumunamatira Yéesu tuku.
25 Mutemi Daúdi aluusa ivi kuri Yéesu,
‘Namoona IJUVA mbere yaani kwa siku ˆjisiina uhero,
na sa viintu ˆari ivarwii raani ra kulume,
si ndiri singisiwa tuku.
26 Sa jeyyo, mutima waani watiite cheeru,
na lurimi lwaani loovaa lusiriri na cheeru,
na muviri waani kiikala uri ko kiilaangya.
27 Sa si uri kuureka mutima waani Ntarii tuku,
baa muviri wa Muuja waako,
si uri kuureka woole tuku.
28 Wuundaira njira jo kuumbweeyya nive mooyo,
kuva ndiri na cheeru munumuunu sa weewe umwaari na niini.’✡
29 Vanaviitu ni kuvawyiira niise baa kuvavisa tuku, Daúdi baaba wiitu
aakwya, akataahwa, na mbiríira yaachwe imwaari baa isiku.
30 Haaha tatáangire Daúdi ni muláali na mutwe ajáa. Yeeye ajáa ataanga
Muluungu ajáa amwiilaha, mupaarya ari muvyaalwa wa ichina ra lukolo
lwaachwe utemi.✡

✡ **2:21** Laanga Yoéeli 2:28-32. ✡ **2:28** Laanga Sabúuri 16:8-11. ✡ **2:30** Laanga 2 Samwéeli 7:12-13.

31 Daúdi ajáa oona ˆyari fumira, noo ˆchooreka akaluusa kufufuka kwa
Masía. Muluungu si amureka Yéesu Ntarii tuku na baa si aruma muviri
waachwe woole tuku.✡
32 Muluungu amufufula Yéesu Kirisitu na suusu voosi turi vara ˆvoona
masáare aya.
33 Uhu Yéesu, Muluungu amwiinula, akamuviika ivarwii raachwe ra kululume,
na akahokera Mutima Muuja kufuma kwa Taáta. Uhu Mutima Muuja, Taáta
iichuunga kuturetera ari, yeeye atukúng'untiire na noo aya ˆmeene mooy-
oona no yateera.
34 Daúdi mweeneevyo si aambuka na kurumwii tuku, maa kaa, yeeye
aluusa,
'IJUVA amuwyiira Mweenevyoosi waani,
"Ikala mukono waani wa kululume,
35 fuuru nivaviike vavi vaako,
vave kabambari ko vikira majeo yaako." '✡
36 Sa jeyyo, vantu voosi va Isiraéeli moosaakwa mutaange kikomi,
Yéesu ˆmumuning'in'ya musaláabii fuuru akakwya, Muluungu amuviika ave
Mweenevyoosi na Masía."
37 Vara Vayahúudi ˆvakateere ayo masáare, vakaavwa ni mitima. Aho,
vakamuurya Peéteri na vara vatumwi viingi voosea, "Vanaviitu, jooli turi
bweeyya haaha?"
38 Peéteri akavasea, "Valanduki fuma uvii waanyu, na kira muuntu
abatisiwe kwa irina ra Yéesu Kirisitu, sa Muluungu asee uvi waanyu wasírire.
Aho, hokera muri kilungulungu cha Mutima Muuja.
39 Sa kwiichuunga reterwa turi Mutima Muuja, ni sa nyuunyu na vaana
vaanyu, na vantu voosi ˆvari kuli na kira muuntu ˆari kaanirirwa ni Ijuva
Muluungu."
40 Peéteri akatuuba voonekya kwa masáare yiingi ˆyari foo na akavaluma
kutu yoosea, "Muloombi Muluungu avalamurirye fuma mbyaala ihi ˆyareka
njira."
41 Vantu ˆvari foo vakayaruma yara masáare, vakabatisiwa na
vakasaangira na vantu ˆvamuruma Yéesu. Vantu avo ni ja mayana yatatu
(3,000) jei vajáa.
42 Vantu ava ˆvamuruma Yéesu vakatuuba teerera ukiindya wa vatumwi
va Yéesu, vakava kiintu kimwi kimutima na kubendulabendula mukáate ja
nkumbukira ya inkwya yaachwe no muloomba Muluungu.

Mwiikalo wa Vantu ˆVamuruma Yéesu

43 Vatumwi va Yéesu vabweeyyáa viintu ˆvihwáalaryaa ˆvyamema maatuku
vii na ishára. Sa jeyyo, vantu va Yerusaléemu vajáa vakwaatwa ni woowa
na vamunyemyáa Muluungu maatuku vii.
44 Vantu voosi ˆvajáa vamuruma Yéesu vajáa vaava kiintu kimwi, na
viiheeráa voosi viintu vyoosi ˆvajáa novyo.
45 Vantu vaváa iyoombe viintu vyaavo na mpía ˆng'eene vapatáa, vajigaváa
kwa kira muuntu ˆvyeene asaakáa.
46 Kira siiku valumanáa waámii wa Kaaya Njija ya Ijuva. Kei, valumanáa
nyuumbii jaavo kubendula mukáate no rya chákurya chaavo hamwi kunu vari
na mitima myeeru na vari na cheeru.
47 Vamubweeyyiryáa Muluungu nkongojima na vajáa veendwa ni vantu
voosi. Na kira siiku Yéesu Mweenevyoosi oongereryáa vantu viingi ko
valamurirya, vakava hamwi na viivaavo vara ˆvamuruma.

✡ **2:31** Laanga Sabúuri 16:10. ✡ **2:35** Laanga Sabúuri 110:1.

3

Peéteri Yoomuhorya Kivete

1 Siku imwi mpiindi ja cháámuusi, Peéteri na Yoohá*a*ni vajáa vatamanya na
Kaayii Njija ya Ijuva. Mpiindi ijo, noo vantu vatamanyiryáa noo muloomba
Muluungu.
2 Uko Kaayii Njija, kujáa kwatiite vantu ˆvajáa vamuvérekire muuntu umwi
kivete keende kuvyaalwa kwaachwe. Avo vantu vamuviikáa uwo kivete
muryaangwii wa waama ya Kaaya Njija ˆusé*w*aa Muryaango ˆWabooha, sa
andooloomba chochoosi fuma kwa vara vantu ˆviingiráa na Kaayii Njija.
3 Uwo muuntu ˆakavoone Peéteri na Yoohá*a*ni vookiingira na Kaayii Njija,
akavaloomba vamuheere mpía.
4 Peéteri na Yoohá*a*ni vakamutuurirya miiso, maa Peéteri akamusea,
“Tulaange!”
5 Ura kivete akavalaanga kunu yookiilaangya heewa ari kiintu chochoosi.
6 Aho, Peéteri akamusea, “Niini nsiina mpía baa na saháabu tuku, maa kaa,
kira ˆndiri nocho kuheera ndiri. Kwa irina ra Yéesu Kirisitu wa Nasaréeti, inuka,
na waande yeenda!”
7 Hara, Peéteri akamukwaata mukono wa kulume, akamwiinula. Hahara,
majeo na mpúúnchi jaachwe jikapata ngururu.
8 Akafirira, akiima, maa akaanda yeenda. Akiingira hamwi novo na waámii
ya Kaaya Njija, yooyeenda no firirafirira kunu yoomuduumba Muluungu.
9 Vantu voosi ˆvajáa aho, vakamoona yooyeenda kunu yoomuduumba
Muluungu.
10 Vantu ˆvakataange uhu noo ura muuntu ˆaloombaloombáa heehi na
Muryaango ˆWabooha wa Kaaya Njija, vakahwaalala munumuunu koona
masáare ˆyamupátire. 11 Kunu vahwáaliire, vantu voosi vakakuurika na
kuuntu ˆkusé*w*aa Waama wa Solomóoni, kuuntu uwo muuntu ˆajáa avuúmiriire
vala Peéteri na Yoohá*a*ni.

Peéteri Yoovariyula Masáare Maaja Kaayii Njija ya Ijuva

12 Peéteri ˆakavoone avo vantu, maa akavasea, “Ee Viisiraéeli, sa che aya
masáare yoovahwaalarya? Sa che mootutuurirya miiso? Ni kiisea mwiise
tamuhóriirye uhu muuntu kwa ngururu jiiswi, au ni sa mwiikalo wiiswi
ˆutúubaa kira Muluungu ˆasáakaa Wuu?
13 Muluungu wa Aburaháamu, Isaka na Yaakúupu, Muluungu wa vala baaba
wiitu amubwéeyyiriirye nkongojima Mutumami waachwe Yéesu. Uhu noo ura
ˆmumutwaala na balásii kwa vakúúlu sa uulawe, na mukamuheera moongo
mpiindi Piláato ˆasaakáa amuchungurire.
14 Mumuheera moongo Yéesu, Muuja na Muwoloki. Na nyuunyu
mwamuloomba Piláato amurekere muulai kipaango chaachwe.✡
15 Jeyyo, mwamuulaa yeeye ˆari ncholo ya nkaasu! Maa kaa, Muluungu
amufufula! Na suusu voosi turi vara ˆvoona ayo!
16 Irina ra Yéesu na kuriruma irina iro, noo ˆvimuhíire ngururu uhu muuntu
ˆmoomoona. Ja viintu voosi ˆmoomoona, ahórire sa kuruma Yéesu.
17 Vanaviitu, mumányire nyuunyu na vakúúlu vaanyu mwatumama aya sa
si mujáa mumányire tuku.
18 Ayo yatumamwa sa Muluungu akiimikirirye masáare yara ˆaluusa
kutweera kwa valáali na mutwe vaachwe voosi, Masía waachwe turikiriwa
ari.
19 Sa jeyyo, muvalandukiri Muluungu sa yeeye aseyye uvi waanyu, yeeye
aveerye mitima kwa kura kuva amwaari na nyuunyu,

✡ **3:14** Laanga Lúka 23:18-25.

20 na avatumire Masía, yeeye ni Kirisitu ˆavasaawula keende aho kali.
21 Yéesu yasaakwa achaale uko kurumwii, mpaka jifike mpiindi Muluungu ˆari bweeyya kira kiintu kive kifya, ja ˆvyeene aluusa keende aho kali kwa njira ya valáali na mutwe vaachwe.
22 Muláali na mutwe Músa aluusa, ‘Kuri nyuunyu, IJUVA Muluungu vasaawuriira ari muláali na mutwe ˆmweene ari kiifwaana na niini. Masáare yoosi muláali na mutwe waachwe ˆari vawyiira, muyateerere neeja.✡
23 Muuntu yoyoosi si ˆari muteerera uwo muláali na mutwe, Muluungu museyya ari kwa siku ˆjisiina uhero fuma kwa vaantu vaachwe.’✡
24 Masáare ya siku iji, yaluuswa ni valáali na mutwe voosi, kwaandira mpiindi ja Samwéeli na voosi ˆvamutuubiriira vayaluusa na vayavariyula.
25 Masáare yara Muluungu ˆaluusa ko tweera kwa valáali na mutwe vaachwe, nyuunyu noo mooyahokera. Kei, muháko ura ˆmweene abweeyya na vala baaba waanyu nyuunyu noo mookuuhokera. Muluungu aviika muháko na baaba waanyu Aburaháamu kunu yoosea, ‘Kwa njira ya vaana vaako, luu vatalarya neende vaantu voosi va weeru.’✡
26 Haaha Muluungu amufufula Mutumami waachwe sa nyuunyu mupate kunáálo va ncholo, mutalariwe fuma uvii waanyu.”

4

Peéteri na Yooháani Vootwaalwa na Balásii

1 Viintu Peéteri na Yooháani ˆvajáa vakaari vooluusika na vara vaantu, maa veeneisi va Ijuva, Masadukáayo na mukúúlu wa valukaluka va Kaayii Njija ya Ijuva vakafika.
2 Avo vajáa vakáliire maatuku vii sa avo vatumwi va Yéesu vakiindyáa na vavariyuláa Yéesu afufuka, isáare iri roónekyaa kiweerwii, vaantu ˆvaakwya fufuka vari.
3 Aho, vakavakwaata, na sa viintu uchiku ujáa wiingiire, vakavaviika munyololwii fuuru lomutóondo yaachwe.
4 Maa kaa, vaantu ˆvari foo va vara ˆvateereráa isáare, vakamuruma Muluungu. Na ˆvamuruma Yéesu vakafika vaantu valume mayana yasaano (5,000).
5 ˆKukeere, vakúúlu va vaantu, vawosi na vakiindya va Miiro vakalumana uko Yerusaléemu.
6 Aho kiikalwii, ajáa amwaari Anáasi mweneisi mukuulu, Kayáafa, Yooháani, Alekisáanda na vaantu viingi va lukolo lwa mukúúlu wa veeneisi va Ijuva.
7 Vakaviimya vala Peéteri na Yooháani, vakavuurya voosea, “Kivete ˆmumuhoriiryé ni kwa ngururu na kwa irina ra ani?”
8 Aho, Peéteri kunu amémire Mutima Muuja, akavasea, “Arumi, nyuunyu vakúúlu va vaantu na vawosi!
9 Koonи isiku mootuchukuruma sa iri isáare ˆreene abweeyyiriiwé uhu kivete na ˆvyeene ahoriiwé,
10 nyuunyu na vaantu voosi va Isiraéeli moosaakwa mutaange, muuntu uhu ˆmweene iímire mbere yaanyu ahórire na avíire nkaasu, kwa ngururu ya irina ra Yéesu Kirisitu wa Nasaréeti. Uhu Yéesu nyuunyu mwamuning’in’ya musaláabii fuuru akakwya, maa kaa, Muluungu akamufufula fuma inkwyii.
11 Ni uhu Yéesu noo ˆaluuswa jei,
Iwye ˆrasiitwa ni nyuunyu vajeengi,
ravíire iwye ikuulu ra kichurii.✡

✡ **3:22** Laanga Nkumbukira ya Miiro 18:15-19. ✡ **3:23** Laanga Nkumbukira ya Miiro 8:19. ✡ **3:25** Laanga Ncholo 22:18; 26:4. ✡ **4:11** Laanga Sabúuri 118:22.

12 Kusiina muuntu wiingi yoyoosi ˆari daha kutulamurirya tuku, sa kusiina
irina riingi vaantu ˆvaheewa aha weerwii ˆreene riri daha kutulamurirya
fuma uvii tuku.”
13 Vara vakúúlu ˆvakoone ˆvyeene vala Peéteri na Yooháani vajáa vi-
itema, vakahwaalala maatuku vii sa vajáa vamányire si vakiindiwa isáare ra
Muluungu tuku. Vakataanga vala Peéteri na Yooháani ni hamwi vajáa na Yéesu.
14 Maa kaa, ˆvakamoone ura muuntu ˆajáa ahórire iímire hamwi na vala
Peéteri ya Yooháani, si vaava na isáare ro luusa tuku.
15 Aho, vakavalairirya vafume hara Balásii Nkuulu ya Vayahúudi, maa
vakachaala vooveene, voolama sáare.
16 Vakaanda kiiyurya, “Che turi vabweeyya vaantu ava? Si turi daha siita
uhu muujíisa mukuulu ˆmweene vabwéeyyiirye tuku, sa ni kiweerwii uri kwa
kira muuntu wa aha Yerusaléemu.
17 Sa jeyyo, tuvakaan’ye ko vavuumba, vareke luusika na muuntu yoyoosi
kwa irina ra Yéesu, sa iri irina ridiire kweenera.”
18 Aho, vakavaaniriira vala Peéteri na Yooháani kei, vakavakaan’ya vareke
luusika ayo masáare mbere ja vaantu, baa kari vandookiindya vaantu kwa
irina ra Yéesu vii kaa tuku.
19 Maa kaa, vala Peéteri na Yooháani vakavasea, “Lamuli veeneevyo koon
ni uwoloki mbere ya Muluungu kuvanyemya nyuunyu kulookya Muluungu.
20 Suusu si turi reka kuluusa masáare ˆtoona no teera tuku.”
21 Maa re, Balása Nkuulu ya Vayahúudi ikavakaan’ya na nkalari, maa
ikavareka. Vasiindwa kuvaheera irya sa vaantu voosi vamubweeyyiryáa
nkongojima Muluungu maatuku vii sa iro isáare ˆrijáa rafúmiire.
22 Uwo muuntu ˆahoriwa kwa muujíisa ni kivete ajáa keende ˆavyaalwa, na
ajáa atiite myaaka makumi yani (40) na kiintu.

Vaantu ˆVamuruma Yéesu Voomuloomba Muluungu

23 Vala Peéteri na Yooháani ˆvakarekerwe, vakahindúka na kwa viivaavo,
vakavawyiira yara yoosi ˆvajáa vawyíirirwe ni vakúúlu va veeneisi va Ijuva
na vawosi.
24 Novo ˆvakateere jeyyo, voosi hamwi vakamuloomba Muluungu voosea,
“Weewe Ijuva Mweeneevyo weemweene, uri mukúúlu wa kira kiintu. Weewe
noo wuumba kurumu na weeru, mayiya na viintu vyoosi ˆviri muumo.
25 Weewe umubweeyya baaba wiitu Daúdi mutumami waako aluuse jei kwa
njira ya Mutima Muuja,
‘Sa che vaantu va weeru vakáliire?
Na sa che nkolo ja vaantu joobweeyya miryuungu ya kihoho?
26 Vatemi va ihi weeru viímire neeja kulwa nkoondo,
kei vakúúlu va Viisiraéeli viijíingire hamwi,
sa vamusiite IJUVA wiitu na Masía waachwe.’✡
27 Masáare aya yafúmiire aha múujii, Heróode Antípaasi na Poontío Piláato
valúmiine na vaantu si ˆvari Vayahúudi na Viisiraéeli sa vamukiikane Yéesu
Mutumami waako muuja ˆwamuhaka makuta.
28 Ayo masáare vabwéeyyiirye noo ˆujáa ulamula keende aho kali yatumamwe,
kwa nguruu jaako na kweenda kwaako.
29 Haaha ee Ijuva, laanga ˆvyeene vootuvuumba! Utuheere ngururu suusu
vatumami vaako tweenerye isáare raako ko kiitema.
30 Onekya ngururu jaako jo horya valwíiri. Kei utwaambirirye
tundoobweeyya ishára na viintu ˆvihwáalaryaa kwa irina ra Yéesu Mutumami
waako muuja.”

✡ **4:26** Laanga Sabúuri 2:1-2.

31 ^Vakahumule kuloomba, aho haantu ^vajáa viijíingire, hakasingisika. Mutima Muuja akavalongoola voosi vakaanda kweenerya isáare ra Mulúungu kunu viitémire.

Mwiikalo wa Vaantu ^Vamuruma Yéesu

32 Vaantu voosi ^veene vajáa vamuruma Yéesu vajáa vaava mutima umwi, na miryuungu yaavo ijáa yaava hamwi. Kusiina muuntu ^aséaa viintu ^ari novyo ni vyaachwe yeemweene tuku, viintu vyaavo vyoosi vijáa vyasaangiwa hamwi.

33 Vatumwi va Yéesu vavawyiiráa vaantu ko kiitema, kimáári cha kufufuka kwa Yéesu Mweenevyoosi. Na nduwo ya Mulúungu ^iri foo ni mweeri ya voosi ijáa.

34 Kusiina umwi waavo si ^eenereryáa kiintu tuku, sa vara ^veene vajáa na mawunda baa na nyuumba, vaváa iyoombe.

35 Mpía ^ng'eene vapatáa, vavaheeráa vatumwi va Yéesu, novo vajigaváa kwa vaantu ^vamuruma Yéesu ja ^vyeene kira muuntu asaakáa.

36 Kujáa kwatiite Muláawi umwi fuma isi ya Kúpuro. Irina raachwe noo Yooséefu asewáa. Uhu, vatumwi va Yéesu vajáa vamukemera irina ra Barinába, noo kusea, "Mwaana ^ahéeraa mutima."

37 Uhu ne ajáa avaa iyoombe iwunda raachwe. Na mpía ^ng'eene ajáa apata, akajitwaala kwa vatumwi va Yéesu.

5

Uloongo wa Ananía na Safíira

1 Kujáa kwatiite muuntu umwi ^asewáa Ananía na muki waachwe ^asewáa Safíira. Ava novo vajáa vavaa iyoombe iwunda raavo.

2 Na mpía ^ng'eene vajáa vapátire, Ananía akakeehya, na jira ^ng'eene jijáa jachíhiire akajitwaala na kwa vatumwi va Yéesu. Iki kiintu vajáa valuusikan'ya na mudala waachwe.

3 Uko, Peéteri akamusea, "Ananía, sa che Irimu riíngiire mutimii waako na woomulongowera Mutima Muuja ko luusa uréetire mpía joosi ^ng'eene upátire ko vaa iyoombe rira iwunda raako?

4 De uri vae iyoombe, iri iwunda ni raako raari. Baa ^ukarivae iyoombe, mpía ^ng'eene upátire vyaari ujibweeyyirye viintu vyaako ja ^vyeene woosaaka weewe mweeneevyo. Ha de haaha ni sa che utúmamire isáare ja iri mutimii waako? Weewe si utulóngowiire suusu vii tuku, maa kaa, umulóngowiire Mulúungu!"

5 Ananía ^akateere vii ayo masáare, akawya, maa akakwya. Vaantu voosi ^vateera ayo ^yajáa yafúmiire, maa vakakwaatwa ni woowa.

6 Aho, vakuuja vatavana, vakuufarimbirira muviri waachwe na sáanda, vakamufumya na weerwii, maa vakiita noo mutaaha.

7 Masaa yatatu ^yakalooke, muki waachwe akiingira. Yeeye si ajáa anataanga yara ^yajáa yafúmiire tuku.

8 Aho, Peéteri akamuurya, "Hooni ngwyiira, iji noo mpía joosi ^mupátire ko vaa iyoombe iwunda wuu?" Maa akasea, "Hii, noo iji."

9 Aho, maa Peéteri akamusea, "Sa che mwiirúmiire kumuyera Mutima wa Ijuva? Teera! Vara vatavana ^vadómire noo mutaaha mulume waako, naava aha muryaangwii, baa weewe kukutwaala viise noo kutaaha!"

10 Hahara Safíira akawya majewii ya Peéteri, maa akakwya. Vara vatavana vakiingira, vakashaana akwíire, vakamutwaala na weerwii maa vakiita noo mutaaha heehi na mulume waachwe.

11 Mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu, na vaantu voosi ˆvajáa vateera,
vakiingirwa ni woowa mukuulu, sa ayo ˆyajáa yafúmiire.

Vatumwi Voobweeyya Myuujíisa ˆIri Foo

12 Kwa luviro lwa Muluungu, vatumwi va Yéesu vabweeyyáa isháara na
viintu ˆvyamema maatuku vii ˆvihwáalaryaa kwa vaantu. Na vaantu vara
ˆvajáa varuma, valumanáa voosi haantu ˆkusé waa Waama wa Solomóoni.
13 Kusiina muuntu yoyoosi si ˆajáa amuruma Yéesu ˆiisaangiriryáa novo
tuku. Baa neembe ni jeyyo, vaantu vara si ˆvajáa vamuruma Yéesu
vavaduumbáa no vanyemya munumuunu.
14 Vaantu ˆvamuruma Yéesu Mweenevyoosi vakakiingika munumuunu,
vaantu valume na vaantu vaki, vakatuuba kiingika.
15 Sa jeyyo, vaantu vavaviikáa valwíiri ndirii na virágwii njirii, sa Peéteri ˆari
looka, baa murimírimi waachwe uvatweerere novo vahole.
16 Vaantu ˆvari foo vuujáa fuma míiji ˆiri mbarimbari ya Yerusaléemu, na
vavareetáa valwíiri vaavo na vara ˆvajáa na mirimu mivi, na avo voosi
vahoriwáa.

Vapooji Vooturikiriwa

17 Haaha, mweeneisi mukuulu, na viivaachwe ˆvajáa va mpuka ya
Masadukáayo, vakaanda voonera kivina vatumwi.
18 Sa jeyyo, vakavakwaata vatumwi, maa vakavatwaala na munyololwii.
19 Maa kaa, kati na kati ya uchiku murimu muuja wa Ijuva ukuuja.
Ukachungula miryaango ya aho munyololwii, ukavafumya na weerwii, maa
ukavasea,
20 “Tamanyi na waámii ya Kaaya Njija ya Ijuva mukavawyiire vaantu
masáare yoosi ya ihi nkaasu ifya.”
21 Vatumwi vakakwaatya isáare iro, vakatamanya namutóondo dwii na
waámii ya Kaaya Njija, maa vakaanda vavariyurira vaantu Masáare Maaja.
Mweeneisi mukuulu na vara ˆvajáa ne ˆvakafike, vakaanirira Balása Nkuulu
ya Vayahúudi, noo kusea, itaka ra valume voosi va Isiraéeli. Vakavatuma
vaantu vavafumye vatumwi fuma munyololwii.
22 Maa kaa, valukaluka va Kaayii Njija ˆvakafike aho munyololwii, si
vavashaana vatumwi tuku. Sa jeyyo, vakahinduula mulomo voosea,
23 “Tashíhiine miryaango ya munyololwii yachuungwa vivira, na
valukaluka va munyololwii viímire miryaangwii, maa kaa, ˆtukayuule
miryaango si tashíhiine muuntu yoyoosi nyuumbii tuku.”
24 Aho, mukúúlu wa valukaluka va Kaayii Njija na vakúúlu va veeneisi va
Ijuva ˆvakateere ayo masáare, vakoolololokera na vakahwaalala munumuunu
kunu vookiiyurya ni kiintu che chafúmiire.
25 Aho, akuuja muuntu umwi, akavasea, “Vara vaantu ˆmuvachuungiré
munyololwii, vamwaari waámii ya Kaaya Njija voovakiindya vaantu.”
26 Aho, mukúúlu wa valukaluka va Kaayii Njija na valukaluka vaachwe
vakadoma na Kaayii Njija, maa vakitoovareeta vatumwi. Maa kaa, si
vavakwaata na nguruuru tuku, sa voofáa kuvawa na mawye ni vaantu.
27 ˆVakavareete, maa vakaviimya mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi.
Aho, mweeneisi mukuulu akavasea,
28 “Eri, si tavakaaniiryé na nguruuru mureke kukiindya vaantu kwa irina ra
Yéesu tuku wuu? Haaha sa che moodoomererya kweenerya uvariyuli waanyu
Yerusaléemu yoosi na moosaaka kutuverekya irya ra inkwya ya uhu muuntu?”
29 Aho, Peéteri na vatumwi viivaachwe vakasea, “Suusu ni Muluungu turi
mutuuba kulookya kuteera vaantu!

30 Mululungu wa vala baaba wiitu amufufula Yéesu, ura nyuunyu ˆmwamuulaa ko muning'in'ya musaláabii.
31 Maa Mululungu akamubweeyyirya nkongojima ko muvíika mukono waachwe wa kulume, ave Mukúúlu na Mulamuriri sa Mululungu atubweeyye suusu Viisiraéeli tudahe kuvalanduka fuma uvii wiitu na asee uvi wiitu wasírire.
32 Suusu turi vara ˆvoona aya masáare hamwi na Mutima Muuja Mululungu ˆavaheera vara ˆvamutéeraa matu."
33 Avo vakúúlu ˆvakateere ayo, vakakalala maatuku vii, vakasaaka kuvuulaa vatumwi va Yéesu.
34 Maa kaa, umwi wa valume ajáa atiite miiririkano ˆyiísimire. Uwo ni Mufarisáayo ajáa na irina raachwe noo Gamaliéeli asewáa. Yeeye ni muki-indya wa kikomi wa Miiro ya Mululungu na anyemiwáa maatuku vii ni vaantu voosi. Akiima mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi, maa akalairirya vatumwi vafumiwe na weerwii kiduudi.
35 Aho, akavasea vara valume ˆvajáa vachíhiire hara Balásii, "Nyuunyu vaantu valume va Isiraéeli, laangi neeja iki kiintu ˆmoosaaka bweeyya kwa ava vaantu.
36 Siku si ˆjiri baa foo tuku, Teúuda, ajáa iibweeyya ni muuntu wa kikomi na ajáa avalanduka serekáali, baa kei ajáa aava na vapooji magana yani (400). Maa kaa, ˆakuulawe, vapooji vaachwe viipasa na mirimo yaavo ikarimira.
37 Siku ˆjikaseese, mpiindi vaantu ˆvavalwáa, Yúuda Mugaliláaya ajáa afumira. Uhu ne ajáa apata vaantu iituubáa novo, baa yeeye ajáa avalanduka serekáali, ne ˆakuulawe vaantu voosi vara ˆvamutuubáa viipasa.
38 Haaha ni kuvawyiira niise. Kari muvabweeyye kiintu chochoosi ava vaantu tuku! Vareki! Kooni vookiibweeyyirya masáare yaavo vii, uhu murimo waavo si uri chaala tuku.
39 Maa kaa, kooni woofuma kwa Mululungu si muri daha kuvakitira tuku, sa kuva muri moomukiikana Mululungu."
Maa re, vakaruma masáare ya Gamaliéeli.
40 Sa jeyyo, vakavaanirira vatumwi, maa vakavataandikataandiika. Aho, maa vakasea, kari luu valuuse kei irina ra Yéesu tuku. Vakavarekera vadome na meevo.
41 Vatumwi vakafuma Balásii Nkuulu ya Vayahúudi vari na cheeru, sa viintu Mululungu ˆajáa avavárire viima neeja kuchwiiwa mati sa irina ra Yéesu.
42 Vakatuuba variyula Masáare Maaja kira siiku waámii ya Kaaya Njija na nyuumbii ja vaantu, Yéesu ni Masía.

6

Vaambiriryi Mufungati va Vapooji Voosaawulwa

1 Siku ˆjikaseese, vaantu ˆvamuruma Yéesu vakiingikáa munumuunu. Mang'uulo ya Vayahúudi ˆvaluusikáa Kigiríki na vara ˆvaluusikáa Kieburanía yakaanda. Vara ˆvaluusikáa Kigiríki, vang'uuláa vandoosea, valala vaavo, si vagavirwáa chóorya cha kira siiku tuku.
2 Sa jeyyo, vatumwi ikimi na vaviri vakaanirira itaka ra vaantu voosi ˆvamuruma Yéesu vakavasea, "Si vyabooha suusu kureka murimo wo variyula isáare ra Mululungu sa tundoovagavira valala chóorya tuku.
3 Haaha vanaviitu, saawuli vaantu mufungati fuma kuri nyuunyu. Ava vaantu vave ˆvalúuswaa ni vaaja, vara ˆvalóngoolwaa ni Mutima Muuja. Kei, vave vari na tooti. Ava, vaviika turi vandootumama murimo wo gava vyóorya,
4 sa suusu tutuube muloomba Mululungu no variyula isáare raachwe."
5 Isáare iri, rikaveerya mutima vaantu voosi. Hara, vakaanda saawula, vakamusaawula Sitefáani. Uhu ni muuntu ˆamuruma Yéesu kikomi ajáa

na alongoolwáa ni Mutima Muuja. Kei, vakamusaawula Filíipi, Purokóoro, Nikanóori, Timóona, Pariméena na Nikoláao fuma múuji wa Antiókia ˆatuubáa díini ya Kiyahúudi.
6 Aho, vakavaviika avo ˆvasaawiirwe mbere ya vatumwi va Yéesu, novo vakavaloombera ko vavikira mikono yaavo.
7 Isáare ra Muluungu rikatuuba kweenera, na vaantu ˆvamuruma Yéesu vakatuuba kiingika munumuunu uko Yerusaléemu. Mpuka nkuulu ya veeneisi va Ijuva ikamuruma.

Sitefáani Yookwaatwa

8 Haaha, Sitefáani ajáa aheewa nduwo ni Muluungu maatuku vii. Muluungu ajáa amuheera ngururu nkuulu jo bweeyya viintu ˆvihwáalaryaa na ishára nkuulu kwa vaantu.
9 Maa kaa, Vayahúudi vamwi vakasaaka kwiiruta ndihi ne. Ava vajáa vafúmire sinagóogii ˆiséwaa Vatúmwa ˆVarekerwa. Vamwi vaavo vajáa vafúmire múuji wa Kiréene na Alekisándiria, na isi ja Kilikía na Ásia.
10 Sitefáani akava yooluma sáare novo kwa tooti kwa luviro lwa Mutima, novo vakasiindwa kwiiruta ndihi ne.
11 Aho, vakavaheemba vaantu kimbiso, maa vakaanda sea, “Tamuteera Sitefáani yoomuhiintikiraMúsa na Muluungu.”
12 ˆVakaluuse jeyyo, vakavatikula vaantu, vawosi na vakiindya va Miiro. Aho, vakamukwaata Sitefáani, maa vakamutwaala na mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi.
13 Uko Balásii, vakamuviikira mashahíidi va uloongo ˆvamulongowereryáa vandoosea, “Kimaari uhu muuntu si arékaa luusa masáare yo kiihiintikira Kaaya Njija ya Ijuva na Miiro vii kaa tuku.
14 Tamuteera yoosea ati uhu Yéesu wa Nasaréeti vaa ari ihi Kaaya Njija na valandula ari tuuva ˆng’eene talaiririwa ni Músa.”
15 Vaantu voosi ˆvajáa Balásii iyo, vakamutuurirya miiso Sitefáani, vakoona kisho chaachwe choolavalava ja kisho cha murimu muuja.

7

Sitefáani Mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi

1 Aho, maa mweeneisi mukuulu akamuurya Sitefáani, “Eri, masáare ˆvookusitaakya ni ya kimáári wuu?”
2 Sitefáani akamusea, “Vanaviitu na vala taáta wiitu, nteereri! Muluungu wa Nkongojima amufumira baaba wiitu Aburaháamu mpiindi ˆajáa Mesopotámia, mpiindi si ˆanasaama na Haráani.
3 Na ajáa amusea, ‘Inuka fuma isi yaako, vareke vaantu va lukolo lwaako, doma na isi ˆng’eene ndiri koonekya!’✡
4 Aburaháamu akasaama fuma isi yaachwe ya Vakalidáayo, akiita kiikala Haráani. Taáta waavo ˆakawulale, Muluungu akamusaamya, akamureeta akuuja joo kiikala isi ˆng’eene mookiikala haaha.
5 Baa neembe ni jeyyo, Muluungu si amuheera upaari wowoosi tuku, baa ijeo rimwi ra kadawo tuku. Maa kaa, Muluungu ajáa iichuunga kwaachwe kumuheera ari isi ihi ive yaachwe na vaana vaachwe, baa neembe mpiindi ijo ajáa asiina mwaana.
6 Muluungu ajáa amusea, ‘Vaana vaako kuva vari vayeni isi ya vaantu viingi. Uko bweeyyiwa vari vatúmwa na turikiriwa vari kwa myaaka magana yani (400).

✡ **7:3** Laanga Ncholo 12:1.

7 Maa kaa, niini vaheera ndiri irya vantu va isi ˆng'eene iri vabweeyya vatúmwa. Aya ˆyari looka, vafumya ndiri fuma isi iyo sa ji vaanyinamire aha.'✡
8 Ayo ˆyakalooke, Mulúungu akamuheera Aburahá amu muháko, wo twaala vantu valume na kibawii. Jeyyo, Aburahá amu akamuvyaala Isaka, akamutwaala na kibawii siku ya naani keende ˆavyaalwa. Isaka ne akamuvyaala Yaakúupu, ne akavavyaala vala baaba wiitu ikimi na vaviri.
9 Ava vala baaba wiitu ikimi na umwi vamooneráa kivina mwaanaavo Yooséefu, sa jeyyo, vakamuvaa iyoombe ja mutúmwa uko Mísiri. Maa kaa, Mulúungu ni hamwi ajáa na Yooséefu.
10 Yeeye akamulamuririrya fuma uturikirii waachwe woosi. Akamuheera tooti na Faráao mutemi wa Mísiri akamweenda, akamuviika ave mukúúlu wa isi ya Mísiri na wa nyuumba yaachwe yoosi ya kitemi.
11 Siku ˆjikaseese, isi yoosi ya Mísiri na Kanáani ikava na njala ya imalo ˆng'eene ijáa yareeta uturikiri mukuulu. Chóorya kikavasirira vala baaba wiitu.
12 Yaakúupu ˆakateere Mísiri kwatiite viryo, akavatuma vaana vaachwe, noo kusea, vala baaba wiitu vadome. Ulo noo lujáa lwa ncholo voovo kutamanya na uko.
13 ˆVakatamanye lwa kaviri, Yooséefu akiiluusa kwa vaanaavo, novo vakataangikana kwa Faráao mutemi wa Mísiri mweeneevyo.
14 Yooséefu akatuma mulomo kwa taáta waavo Yaakúupu, adome na Mísiri hamwi na nyuumba yaachwe yoosi, novo ni vantu makumi mufungati na vasaano (75) vajáa.
15 Aho, Yaakúupu akatamanya na Mísiri, akawulariira kuuko, baa na vala baaba wiitu vakawulariira kuuko.
16 Miviri yaavo ikareetwa fuuru Shekéemu, ikataahwa mbiríírii ˆng'eene Aburahá amu ajáa awula na mpía fuma kwa vaana va Hamóori.
17 Mpiindi ˆjikasengerere ja kura kwiichuunga Mulúungu ˆajáa iichuunga kwa Aburahá amu, mbyaala ya vala baaba wiitu ijáa yoongereriwa, vakava foo munumuunu uko Mísiri.
18 Maa reeru, mutemi wiingi akaanda temerera isi ya Mísiri, uwo si ajáa amányire kiintu chochoosi cha Yooséefu tuku.
19 Uwo mutemi akaanda kuvaturikirya vala baaba wiitu, fuuru akavadoomererya vandoofweita vasinga vaduudi sa vakwye.
20 Mpiindi iyo, Músa ajáa avyaalwa. Músa ni musinga ˆabooha maatuku vii ajáa mbere ya Mulúungu. Akarerwa kaayii kwa taáta waavo kwa myeeri itatu.
21 Maa kaa, ˆvakasiindwe kumuvisa, vakiita koomufweita luujii na muhíínja wa Faráao akamushaana, maa akamusumula, akaanda murera ja mwaana waachwe.
22 Músa akakiindiwa masáare yoosi ya tooti ja Vamísiri, akava nkabaako kwa masáare na mirimo yaachwe.
23 Músa ˆakafikye myaaka makumi yani (40), akapata mpiima yo koovalaanga Viisiraéeli viivaachwe.
24 Uko akamushaana Mwiisiraéeli umwi yooturikiriwa vyaviiha ni Mumísiri, akadoma noo mulamurirya, akamuulaa uwo Mumísiri.
25 Músa ajáa iisea, Viisiraéeli viivaachwe taanga vari Mulúungu vala-murirya ari ko tweera yeeye, baa jeyyo vanduu vaachwe si vataanga ayo tuku.
26 Lomutóondo yaachwe akavoona Viisiraéeli vaviri vookiivaa, akaanda valamula yoosea, 'Arumi, nyuunyu muri vantu va muuntu umwi! Sa che mookiitamikya?'

✡ **7:7** Laanga Ncholo 15:13-14; Ufumo 3:12.

27 Maa kaa, ura ^amuturikiryáa mwiiwaachwe akamukundula Músa na
ivarwii kunu yoomusea, ‘Ni ani akuvíikire uve mutemereri wiitu na mulamuli
wiitu?
28 Ni saaka wiise wuunjulae ja ^vyeene umuulairé ura Mumísiri niijo wuu?’✡
29 Músa ^akateere ayo, akatiija na isi ya Midiáani, akiita kiikala uko ja
muyeni. Uko, akava na vaana vairi va kiintu kilume.
30 Myaaka makumi yani (40) ^ikalooke, murimu muuja ukamufumira Músa
ituundwii ^rookorera mooto, uko isi ya ibaláángwii heehi na Luulu lwa Sináai.
31 Músa akahwaalala maatuku vii koona iro isáare, akaseesa na heehi sa
alaange neeja. Hahara akateera sawúti ya Ijuva yoomusea,
32 ‘Niini ndiri Muluungu wa vala baaba waanyu, Aburaháamu, Isaka, na
Yaakúupu.’✡ ^Akateere ayo, akaanda tetema, akoofa baa kulaanga.
33 Hara Ijuva akamusea, ‘Fumya mirunkumo majewii yaako, aha haantu
^wiímire ni haantu haaja.
34 Niini niíne viintu vaantu vaani ^vootarikira uko isi ya Mísiri, natéiire kiriro
chaavo, nakíimire nivalamurirye fuma utúmwii. Haaha nikutume udome na
uko Mísiri.’✡
35 Uhu Músa noo yeeye u’ura vala baaba wiitu ^vajáa vamusiita voosea,
‘Ni ani ^akuvíikire uve mutemereri wiitu na mulamuli wiitu?’✡ Kwa njira ya
ura murimu muuja ^mweene wamufumira hara ituundwii ^rakoreráa mooto,
Muluungu amutuma ave mutemereri waavo na mulamuriri waavo.
36 Yeeye noo avalongoola vaantu va Isiraéeli fuma Mísiri kwa isháara na
viintu ^vihwáalaryaa uko Mísiri, mayiyii ya Sháamu, na isi ya ibaláángu kwa
myaaka makumi yani (40).
37 Uhu Músa noo ^mweene avawyiira Viisiraéeli yoosea, ‘Fuma kuri lukolo
lwaanyu Muluungu vasaawurira ari muláali na mutwe fuma kuri vaanaanyu
^iifwíine na niini.’✡
38 Yeeye noo ajáa hamwi na Viisiraéeli uko isi ya ibaláángwii. Murimu muuja
aluusa ne na vala baaba wiitu uko Luulwii lwa Sináai, akahokera masáare ya
nkaasu sa atuheere suusu.
39 Kiri vyoova jeyyo, vala baaba wiitu vajáa vamusiita Músa vakamuviika
ivarwii, vakoona mpiima mitimii yaavo vahinduke na Mísiri.
40 Músa ^akachereve kuhinduka fuma luulwii, vakamusea Harúuni
mwaanaavo, ‘Tutengenesherye kidabalaíyo ^cheene kiri tulongoola njirii,
sa Músa ^atulongoola fuma uko Mísiri si tootaanga ^cheene alúmiine nocho
tuku!’✡
41 Siku ijo, Viisiraéeli vakatengenesha kidabalaíyo ^chiifwíine na ndama
ya ng’oombe. Baa neembe kijáa ni kiintu cho tengenesha na mikono yaavo,
voovo vakakitoorera mpóryo jo chimika na vakakibweeyyira ngovi.
42 Aho, Muluungu akaleyya miiso na kwiingi, akavareka viinamire mwaasu,
mweeri na nyényeeri. Ja ^vyeene yaandikwa kitáabwii cha valáali na mutwe,
‘Ee Nyuumba ya Isiraéeli! Mpiindi ^mwiikaláa isi ya ibaláángu kwa myaaka
makumi yani,
eri, muunsiinjiráa nchúwo jaanyu sa muuntoorere mpóryo wuu? Aka tuku!
43 Laangi mwaverekáa itibu ro kiinamira kidabalaíyo cha Molóoki,
na kidabalaíyo cha nyényeeri ya muluungu waanyu Refáani.
Vidabalaíyo ivyo, mujáa mwavitengenesha sa mundooviinamira.
Sa jeyyo, vatwaala ndiri na nyinikiro ya Babéeli.’✡

✡ **7:28** Laanga Ufumo 2:14. ✡ **7:32** Laanga Ufumo 3:6. ✡ **7:34** Laanga Ufumo 3:5, 7, 8, 10. ✡ **7:35** Laanga Ufumo 2:14. ✡ **7:37** Nkumbukira ya Miiro 18:15. ✡ **7:40** Laanga Ufumo 32:1. ✡ **7:43** Laanga Amóosi 5:25-27.

44 Kura isi ya ibaláángwii, vala baaba wiitu vajáa vatiite rira itibu ro kiinamira,
ˆralairáa Mulúungu novo ari. Ìro rijáa ratengeneshiwa viviraviviira ja ˆvyeene
Mulúungu ajáa amoonekya Músa.
45 Vala baaba wiitu viiheereryáa mpiindi Yooshúa ˆavalongooláa. Novo
ˆvakiisumule ira isi fuma kwa vaantu va isi ijo, Mulúungu ˆakavakibirye mbere
yaavo, vakarireeta na uko. Ìro itibu rikava rimwaari fúuru mpiindi ja mutemi
Daúdi.
46 Daúdi ajáa apata wúuja mbere ya Ijuva, akamuloomba yoosea, ‘Ee IJUVA,
Mulúungu wa Yaakúupu nooloomba nikujeengere Kaaya Njija.’
47 Maa kaa, ura ˆajeenga iyo Kaaya Njija ni mutemi Solomóoni.
48 Baa neembe ni jeyyo, yeeye ˆAri Mweerimweeri si iíkalaa nyuumbii
ˆng’eene yajeengwa ni vaantu tuku. Ja ˆvyeene muláali na mutwe alúusa,
49 ‘IJUVA alúusa, “Kurumu ni ichuumbi raani ra kitemi,
na weeru ni ibambari raani ro vikira majeo.
Haaha ni nyuumba iri jooli ˆmuri kúunjeengera?
Ni hai ˆndiri humuluka?
50 Eri, ivyo vyoosi si niini navyúumba tuku wúu?” ’✡”

51 Sitefáani akavasea, “Eri, nyuunyu ˆmwahiingya nkiingo! Mitima
yaanyu na matu yaanyu si yanatwaalwa kibawii tuku. Siku joosi nyuunyu
mundoomukitira Mutima Múuja ja ˆvyeene vala baaba waanyu vabweeyya.
52 Eri, kwatiite muláali na mutwe ˆmweene vala baaba waanyu si vamu-
turikirya wúu? Laangi, vavúuláa valáali na mutwe ˆvalúusa kúuja kwa Yéesu
Muwoloki! Na uwo noo nyuunyu ˆmwamutwaala na kwa vavi mukamúulaa.
53 Nyuunyu mwahokera Miiro ya Mulúungu kwa njira ya murimu múuja,
maa kaa, mukasiita kwiiteera.”

Sitefáani Yookúulawa

54 Vara vakúúlu va Vayahúudi ˆvakateere ayo masáare ya Sitefáani, maa
vakakalala maatuku vii kunu viilúmire mayeo.
55 Maa kaa, Mutima Múuja akamuheera ngururu Sitefáani, akalaanga ku-
rumwii, akoona nkongojima ya Mulúungu na Yéesu iímire mukono wa kulume
wa Mulúungu.
56 Hara akavasea, “Laangi! Niíne kurumu kwayúurikire na Mwaana wa
Múuntu iímire mukono wa kulume wa Mulúungu!”
57 Hahara vakúúlu va Vayahúudi vakasiita kumuteerera, vakatúunika matu
yaavo kunu vootula isóso, maa voosi vakamukiimirira Sitefáani hamwi.
58 Hara, vakamufumya na mbarimbari ya múuji, maa vakaanda muvaa
na mawye. Mashahíidi vajáa vafumya nyweénda jaavo, maa vakajiviika
mawulwii ya mutavana umwi ˆaséwaa Saúli ajilaange.
59 Mpiindi ˆvamuváa Sitefáani na mawye, yeeye amuloombáa Mulúungu
yoosea, “Yéesu Mweenevyoosi, hokera mutima waani!”
60 Aho, akachwaama isi, akarira vikulukúulu yoosea, “Mweenevyoosi, kari
uvalamurire sa uvi uhu tuku.” ˆAkalúuse jeyyo, mutima waachwe ukareka
muviri.

8

1 Na Saúli ajáa amwaari aho, akeeriwa mutima sa kúulawa kwa Sitefáani.

Vaantu ˆVamuruma Yéesu Vookaanda Turikiriwa

Siku iyo, mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu vakaanda turikiriwa
munumúunu uko Yerusaléemu. Novo vakiipasa na isi ya Yudéea, na Samaría.
Vatumwi vii noo vajáa vachaala uko Yerusaléemu.

✡ **7:50** Laanga Isáaya 66:1-2.

2 Sitefáani ˆakuulawe, vaantu vamutúubaa Muluungu, vakiita noo mutaaha,
vakarira noo myaaha munumuunu sa Sitefáani.
3 Mpiindi ijo, Saúli akaanda kuturikirya mpuka ya vaantu ˆvamuruma
Yéesu. Yeeye ayeendáa nyuumbii ja vaantu, indoovarutirirya vaantu valume
na vaantu vaki no vachuunga munyololwii.

Filípi Yoovariyula Masáare Maaja Isi ja Yudéea na Samaría

4 Vaantu ˆvamuruma Yéesu ˆvajáa vapásirwe, vakaanda variyula Masáare
Maaja kira haantu ˆvadomáa.
5 Filípi ne akadoma na múujii umwi wa isi ya Samaría. Uko akaanda
kuvavariyurira vaantu Masáare ya Masía.
6 Vaantu ˆvakateere masáare Filípi ˆaluusáa na myuujíisa na isháara
ˆabweeyyáa, vakateya matu yaavo.
7 Filípi akibiryáa mirimu mivi fuma kwa vaantu ˆvari foo, na mirimu
mivi yariráa kati ˆyafumáa. Avahoryáa vaantu ˆvari foo ˆvajáa vaakwya
iyandiyandi na vivete.
8 Sa jeyyo, vaantu va iyo míiji vajáa veeriwa miti ma maatuku vii.

Peéteri Yoomudalavya Simóoni Musavi

9 Haaha aho múujii uwo wa isi ya Samaría, kujáa kwatiite muuntu umwi
ˆmweene abweeyyáa usavi. Uhu muuntu irina raachwe noo Simóoni asewáa.
Yeeye avahwaalaryáa vaantu voosi va isi ya Samaría kwa usavi ˆmweene
abweeyyáa. Kei, iiyonáa yeeye ni nkabaako.
10 Vaantu voosi, vasinga na vaantu vakuulu vamuteeráa matu neejaneeja
voosea, “Muuntu uhu noo ira nguruu ya Muluungu ˆiséwaa Ngururu Nkuulu.”
11 Vaantu avo vamuteeráa matu, sa avahwaalaryáa kwa siku ˆjiri foo na
usavi waachwe.
12 Maa kaa, Filípi ˆakavariyule Masáare Maaja ya Utemi wa Muluungu na
irina ra Yéesu Kirisitu, vaantu vakaruma na vaantu valume na vaantu vaki
vakabatisiwa.
13 Simóoni ne akamuruma Yéesu, akabatisiwa, maa akaanda mutuuba
Filípi na kira haantu ˆadomáa. ˆAkoone isháara na myuujíisa mikuulu Filípi
ˆabweeyyáa, akahwaalariwa maatuku vii.
14 Vatumwi va Yéesu ˆvajáa vachaala Yerusaléemu ˆvakateere vaantu va
Samaría novo varirúmire isáare ra Muluungu, maa vakavatuma vala Peéteri
na Yooháani vadome na uko.
15 Novo ˆvakafike uko, vakavaloombera vaantu vamuhokere Mutima
Muuja.
16 Sa avo vaantu vajáa vabatisiwa kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi vii na
Mutima Muuja vajáa vakaari si vanamuhokera tuku.
17 Peéteri na Yooháani vakavavikira avo vaantu mikono yaavo, novo
vakamuhokera Mutima Muuja.
18 Simóoni ˆakoone vaantu vamuhókiire Mutima Muuja kwa njira yo vikirwa
mikono ni vatumwi, yeeye akayera kuvaheera mpía vala Peéteri na Yooháani
19 yoovasea, “Mpeeri baa niini luviro ulu, sa kira muuntu ˆnkamuvíkiraa
mikono, amuhokere Mutima Muuja.”
20 Peéteri akamusea, “Isunke aha na mpía jaako! Ni kiisea wiise
kilungulungu cha Muluungu chawúlwaa na mpía!
21 Weewe si uri hamwi na suusu murimwii uhu baa kiduudi vii tuku, sa
mutima waako si uri muwoloki miiswii ya Muluungu tuku.
22 Valanduka fuma uhu uvi waako, na umuloombe Mweenevyoosi akoonere
mbavariri. Yeeye ifaanaa asee yasírire aya mavi ˆwaakiiririkana mutimii
waako.

23 Nakwiíne mutima waako wamema kivina, na waava murerwa wa uvi."
24 Simóoni akamusea, "Nooloomba muunoombere kwa Mweenevyoosi, sa ayo ˆmulúusire baa rimwi ridiire kuumpata."
25 Vala Peéteri na Yooháani vakoonekya kikomi na vakeenerya Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi. Fuma uko vakahinduka na Yerusaléemu. Kunu njirii vavariyuláa Masáare Maaja maturii yiingi ˆyari foo ya Samaría.

Filíipi na Mukúúlu wa Esiópia

26 Siku imwi, murimu muuja wa Ijuva ujáa wamusea Filíipi, "Inuka, udome na ivaru ra saame fuuru ira njira ˆyafuma Yerusaléemu ˆyatamanya na Gáasa." Njira ihi ijáa yatweera na isi ya ibaláángwii.
27 Aho, maa Filíipi akakwaata njira. Njirii akalumana na mukúúlu umwi fuma Esiópia, uwo muuntu ni mukulukuulu wa isi ajáa na ajáa achulwa asiina mbyaala tuku. Uwo noo iimiriráa mpía joosi ja Kandáake, noo kusea, mutemi muki wa isi ya Esiópia. Uhu mukúúlu ajáa adómire na Yerusaléemu noo mwiinamira Muluungu.
28 Mpiindi ijo, ni hinduka ahinduká na kaayii. Yeeye ajáa iíkyiire gáarii yaachwe ˆirútwaa ni faráasi kunu yoosoma kitáabu cha Isáaya muláali na mutwe.
29 Aho, Mutima Muuja akamusea Filíipi, "Tamanya fuuru wiikwaate ira gáari."
30 Akiikibirira mpaka akiikwaata. Uko gáarii akateera muuntu yoosoma kitáabu cha Isáaya muláali na mutwe. Filíipi akamuurya, "Taanga wiise ayo ˆwoosoma wuu?"
31 Ne akamusea, "Jooli ndiri taanga na niini nsiina muuntu wo kuunvariyurira masáare aya?" Hara, akamuloomba Filíipi iingire na gáarii novo vakiikala hamwi.
32 Masáare ˆYari Mpeho ˆmeene asomáa uwo Mweesiópia ni aya,

"Ajáa alongoriwa ja muundi ˆyootwaala noo siinjwa.
Ne ajáa akirinya sawu ja ˆvyeene mwaana wa muundi akírinyaa kati ˆyookerwa mabaáhira.
Yeeye si iinula mulomo waachwe tuku.
33 Vakamuchwa mati na vakamusea ni muvi, maa kaa, yeeye si abweeyya uvi wowoosi tuku.
Kusiina muuntu ˆari daha luusikira masáare ya mbyaala yaachwe tuku.
Sa kuva mooyo kwaachwe,
kwaseyyiwa aha weerwii."✡

34 Ura Mweesiópia akamuurya Filíipi, "Nooloomba wuungyiire masáare aya muláali na mutwe aluusa sa ani? Ni sa yeeye mweeneevyo au sa muuntu wiingi?"
35 Hahara Filíipi akaanda na yayara Masáare ˆYari Mpeho, akamuvariyurira Masáare Maaja ya Yéesu.
36 Mpiindi ˆvayeendáa, vakafika haantu ˆkujáa na maaji. Ura Mweesiópia akamusea Filíipi, "Laanga! Maaji naaya aha. Che kiri kuunkitira ndiire batisiwa?" [
37 Filíipi akamusea, "Kooni wooruma kwa mutima waako woosi daha uri batisiwa." Akamusea, "Narúmire, Yéesu Kirisitu ni Mwaana wa Muluungu."]
38 Hara ura Mweesiópia akalairirya gáari yaachwe yiimiwe, vakakiima, vakiingira luujii, maa Filíipi akamubatisa.

✡ **8:33** Laanga Isáaya 53:7-8.

39 ^Vakafume vii luujii, hahara, Mutima wa Ijuva ukamusumula Filíipi, na ura Mweesiópia si amoona kei tuku. Akatuuba luyeendo lwaachwe kunu ari na cheeru.
40 Filíipi ne akiishaana ari múujii wa Asóoto. Akatweera míiji yoosi iri njirii kunu yoovariyula Masáare Maaja mpaka akafika múujii wa Kaisaría.

9

Saúli Yoonunuulwa

1 Mpiindi ijo, Saúli ajáa atuuba kuvavuumba vantu ^vamuruma Yéesu Mweenevyoosi. Yeeye asaakáa avamale imalo. Aho, akadoma na kwa mweeneisi mukuulu,
2 noo loomba barúwa sa akataangwe uko masinagóogii ya Damésiki. Barúwa ijo, jamuheeráa ngururu yo vakwaata no vachuunga vantu valume na vantu vaki vara ^varuma Njira ya Yéesu Mweenevyoosi sa avatwaale na Yerusaléemu.
3 Aho, akakwaata njira yo doma na Damésiki. ^Akasengerere Damésiki, koonka kiweeru kikuulu fuma kurumwii kikamumurika fuma kira ivaru.
4 Haaho akawya na isi na akateera sawúti yookaaniriira, "Saúli, Saúli sa che wookuunturikirya?"
5 Saúli akasea, "Aai Mukúlu, uri ani weewe?" Na ira sawúti ikamusea, "Niini ndiri Yéesu. Weewe wookuunturikirya.
6 Íma, utamanye na múujii, uko wyiirwa uri ni muuntu umwi ^cheene woosaakwa ubweeyye."
7 Vantu ^ayeendan'yáa novo vajáa viímire kimi kunu vahwáaliire, sa baa voovo vajáa vatéiire iyo sawúti, maa kaa, si vamoona muuntu yoyoosi tuku.
8 Hara, Saúli akiinuka, akasaaka kunukula miiso baa koona kiintu tuku. Vara viivaachwe vakamukwaata mukono vakamutwaala fuuru Damésiki.
9 Saúli iikala uko kwa siku itatu baa koona tuku. Mpiindi ijo, si arijáa baa noo nywa kiintu tuku.
10 Uko Damésiki kujáa kwatiite muuntu umwi ^amuruma Yéesu ^asewáa Ananía. Yéesu Mweenevyoosi ajáa amwáaniriire Ananía njorii akamusea, "Ananía!" Ne akamusea, "Mweenevyoosi, niini nu aha!"
11 Mweenevyoosi akamusea, "Tamanya fuuru njira ira ^yaséwaa Njira ^Yawoloka. Aho, nyuumbii ya Yúuda, wuurikirirye muuntu umwi fuma Társo irina raachwe Saúli. Haaha ni muloomba iise Muluungu,
12 na iíne njori. Uko njorii amwiíne muuntu ^asewáa Ananía yookiingira na nyuumbii na amuvíkiire mikono sa oone kei."
13 Maa kaa, Ananía akamusea, "Ee Mweenevyoosi, nateera kwa vantu ^vari foo ^vyeene uhu Saúli avatumamira viintu vivi vantu vaako vaaja uko Yerusaléemu.
14 Haaha amwaari aha ari na wiimiriri fuma kwa vakúulu va veeneisi va Ijuva wo kwaata vantu voosi ^variruma irina raako."
15 Maa kaa, Mweenevyoosi akamusea Ananía, "Weewe doma! Uhu muuntu niini namusáawiire ave mutumami waani. Yeeye kweenerya ari irina raani kwa vantu si ^vari Vayahúudi, kwa vatemi, baa na kwa Viisiraéeli.
16 Niini mweeneevyo kumulaira ndiri ^vyeene ari turikiriwa maatuku vii sa irina raani."
17 Hara Ananía akadoma, akiingira nyuumba kuuntu ^ajáa Saúli. Akamuvikira mikono akamusea, "Saúli mwanawiitu, Yéesu Mweenevyoosi aantúmire kwaako, waande koona, umuhokere Mutima Muuja. Uhu Yéesu noo akufumira kura njirii kati ^wuujáa na aha."
18 Koonka, viintu ^viri ja majula vikawya fuma miiswii ya Saúli, akaanda koona. Aho, akiinuka, akabatisiwa.

19 ^Akahumule kurya chákurya, maa akava na ngururu kei.

Saúli Yoovariyula Masáare ^Yari Mpeho uko Damésiki

Saúli iikalakala uko Damésiki, na mpiindi ijo ni na vaantu ^vamuruma Yéesu ajáa.
20 Hahara, akaanda doma na masinagóogii, na akaanda variyula Yéesu ni Mwaana wa Muluungu.
21 Vaantu voosi ^vateereráa uvariyuli waachwe uwo, vahwaalaláa maatuku vii. Viiyuryáa voosea, "Eri, uhu si noo ura muuntu ^avaturikiryáa munumuunu vaantu ^vamuruma Yéesu uko Yerusaléemu tuku wuu? Eri, ^chamureeta na aha si joo kwaata vaantu ^vamuruma Yéesu aha Damésiki sa avatwaale na kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva tuku wuu?"
22 Maa kaa, Saúli akava yookiitema munumuunu, yeeye avavariyurira Vayahúudi ^viikaláa Damésiki, ko tweera Masáare ^Yari Mpeho Yéesu noo Masía na si vadaháa siita tuku.
23 Mpiindi ^jikalooke, Vayahúudi vakatuunga muryuungu wo muulaa Saúli.
24 Vakaanda kumugiida miryaangwii ya ura múuji uchiku na muusi sa vamuulae. Maa kaa, muryuungu waavo wo muulaa ukamufikira Saúli.
25 Sa jeyyo, nuuchiku vapooji vaachwe vakamuvikira kikápwii kikuulu, vakamukiimya na isi na ludihi ko tweera na chooririi ^cheene kijáa lukaandii lwa múuji, maa akalooka.

Saúli Yoohinduka na Yerusaléemu

26 Saúli ^akafike Yerusaléemu, akiisompyasompya kusaangira na vaantu ^vamuruma Yéesu. Vaantu voosi ^vamuruma Yéesu vakamoofa, sa si varumáa kooni ajáa amurúmire Yéesu tuku.
27 Maa kaa, Barinába akamutwaala Saúli na kwa vatumwi va Yéesu. Akavawyiira ^vyeene Saúli ajáa amoona Mweenevyoosi njirii yoodoma na Damésiki na ^vyeene Mweenevyoosi amuwyiira. Kei, akavawyiira ^vyeene Saúli avavariyurira vaantu Masáare ^Yari Mpeho ko kiitema uko Damésiki.
28 Sa jeyyo, Saúli akiikala hamwi novo. Indooriingirira novo uko Yerusaléemu, kunu yoovavariyurira vaantu kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi baa woowa tuku.
29 Aluusikáa no kwiiruta ndihi na Vayahúudi ^veene valuusikáa Kigiríki, maa kaa, voovo vasaakáa vamuulae.
30 Maa kaa, vaaniitu ^vakataange ayo, vakamusumula, vakamutwaala na múujii wa Kaisaría, maa vakamutuma atamanye na kwaavo uko múujii wa Társo.
31 Mpiindi ijo, mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu vajáa viikala mwi-ikalo muuja isi yoosi ya Yudéea, Galiláaya, na Samaría. Vajáa vakiingika, vajáa vadoma na mbere, na Mutima Muuja ajáa avaheera mutima. Kei vamunyemyáa Mweenevyoosi.

Ainéea Yoohoriwa

32 Mpiindi ijo, Peéteri ariingirira uko nooko, akadoma fuuru múuji wa Líida sa avaluumbye vaantu va Muluungu ^viikaláa uko.
33 Uko Líida akamushaana muuntu umwi ^asewáa Ainéea. Uhu ajáa aakwya iyandiyandi kwa myaaka inaani na alaala ndirii vii.
34 Peéteri akamusea, "Ainéea, Yéesu Kirisitu akuhóriirye. Inuka! Fota ndiri yaako." Koonka, Ainéea akiinuka.
35 Vaantu voosi ^viikaláa uko múuji wa Líida na nyika yoosi ya Sharóoni ^vakamoone Ainéea, vakamuruma Yéesu Mweenevyoosi.

Peéteri Yoomufufula Dorikáasi

36 Uko múuji wa Yóopa, kujáa kwatiite mwaana muki umwi ˆajáa amuruma Yéesu irina raachwe noo Tabíita asewáa, noo kusea Dorikáasi na Kigiríki. Dorikáasi avaambiriryáa vakiva na avabweeyyiryáa vaantu viingi vaaja.
37 Mpiindi ijo Peéteri ˆajáa uko, Dorikáasi ajáa alwaala, maa akawulala. Vaantu vakamooyya, vakamulaarya, maa vakamuviika chúumba cha gorófii.
38 Na sa viintu múuji wa Líida ujáa heehi na Yóopa, vaantu ˆvamuruma Yéesu vakateera Peéteri amwaari Líida. Sa jeyyo, vakavatuma vaantu vaviri vakamwaanirire. Vakavasea, vakamusee jei, "Tooloomba wuuje chaangu na miitu, kari uchérevaa tuku."
39 Aho, maa Peéteri akatamanyan'ya novo. ˆVakafike Yóopa, vakamutwaala Peéteri na kura chúumba cha gorófii. Uko, valala ˆvari foo vakaanda kumuriingiriira Peéteri kunu voomuririra no mulaira Peéteri ingo ˆng'eene Dorikáasi avachumira kati ˆajáa ari mooyo.
40 Peéteri akavaseyya voosi na weerwii, akachwaama, akamuloomba Muluungu. Hara akuulaanga ura muviri, maa akasea, "Tabíita, inuka!" Tabíita akakunukula miiso yaachwe, na ˆakamoone Peéteri, akiikala.
41 Peéteri akamukwaata mukono, maa akamwaambirirya kwiima. Akavaanirira vara valala, na vaantu viingi ˆvamuruma Yéesu, maa akavalaira Tabíita ari mooyo.
42 Masáare aya yakeenera múujii woosi wa Yóopa, vaantu ˆvari foo vakamuruma Yéesu Mweenevyoosi.
43 Peéteri akiikala uko Yóopa kwa siku ˆjiri foo na kuuntu ˆikaláa ni kwa muuntu ˆaséwaa Simóoni ˆmweene aténgeneshaa mimberu.

10

Kornéeli Yoomwaanirira Peéteri

1 Uko múujii wa Kaisaría, kujáa kwatiite mukúúlu wa valwi nkoondo umwi ˆasewáa Kornéeli. Uhu iimiriráa valukaluka fuma mpuka nkuulu ya valukaluka ˆyasewáa Mpuka ya Kiitalía.
2 Kornéeli ni muuntu muuja ajáa, na amunyemyáa Muluungu hamwi na vaantu voosi va kaaya yaachwe. Yeeye amuloombáa Muluungu mpiindi joosi na avaambiriryáa vakiva.
3 Siku imwi mpiindi ja cháámuusi, akoona njori. Aho njorii akoona murimu muuja wa Muluungu woomwaanirira kwa irina raachwe, "Kornéeli!"
4 Kornéeli akuulaanga ura murimu muuja na woowa, maa akuurya, "Ee aai ni che?" Murimu muuja ukamusea, "Muluungu atéiire kuloomba kwaako na iine ˆvyeene uvaambiráa vakiva. Ivyo vyoosi vyafíkire kwa Muluungu na vikumbukira iise.
5 Haaha, tuma vaantu vatamanye na múujii wa Yóopa, sa vakamureete muuntu umwi ˆaséwaa Simóoni irina riingi Peéteri.
6 Kuuntu ˆyookiikala ni kwa Simóoni mutengeneshi wa ndiri. Nyuumba yaachwe ni mbarimbari ya mayiya iri."
7 Murimu muuja ˆukahumule kumuwyiira Kornéeli ayo masáare, maa ukalooka. Aho, maa akavaanirira vatumami vaachwe vaviri na mulwi nkoondo umwi ˆmweene ajáa muuja.
8 Akavawyiira yoosi ˆyajáa yamufúmiire, maa akavatuma vadome na Yóopa.

Njori ya Peéteri

9 Siku ya kaviri mpiindi ja mpoloonge, vaantu ˆveene Kornéeli ajáa avatuma vakava vasénger iire Yóopa. Mpiindi yiiyo, Peéteri ne akaambuka na ikekeerii noo muloomba Muluungu.

10 Mpiindi ˆasaaryáa, njala ikamwaava munumuunu. Maa kaa, mpiindi
chóorya ˆchiimiwáa neeja, akoona njori.
11 Aho njorii, akoona kurumu kwayúurikire, na kiintu ja lweénda lukululukuulu
ˆlwakwáatirwe makondowa yoosi lukakiima fuuru isi.
12 Isii ya ulo lweénda, kujáa kwatiite maka ja kira ivala. Kujáa kwatiite maka
ˆjiri na mawulu yani, viintu ˆvitámbaalaa na ndee.
13 Aho, akateera sawúti yoomusea, “Peéteri, inuka, usiinje, urye.”
14 Maa kaa, Peéteri akamusea, “Ee Mweenevyoosi, tuku! Niini si ninaarya
baa kamudu vii tuku kiintu chochoosi ˆkiri na njeo.”✡
15 Kei iyo sawúti ikamusea lwa kaviri, “Kuvisea viintu ˆavijirula Mululungu
viri na njeo tuku.”
16 Ivi vijáa vyafumira katatu, maa lura lweénda lukahindulwa na kurumwii.
17 Mpiindi Peéteri ˆajáa akaari ahwáaliire, vaantu vara ˆvajáa vatúmirwe ni
Kornéeli vakuurikirirya ira nyuumba ya Simóoni, maa vakiitaanga. Aho, maa
vakiima muryaangwii.
18 Vakaluumbya, maa vakuurya, “Eri, aha kwatiite muyeni ˆaséwaa Simóoni,
na irina riingi Peéteri wuu?”
19 Na mpiindi Peéteri ˆiiririkanáa ira njori, Mutima Muuja akamusea,
“Simóoni, uko isi vamwaari vaantu vatatu vookusaakira.
20 Kiima na isi na udoman’ye novo. Kuva na kivundu tuku, ni niini
mweeneevyo nivatúmire kwaako.”
21 Aho, Peéteri akakiima na isi, maa akavasea, “Niini noo ˆmweene
mookuunsaakira. Che kivaréetire?”
22 Vakamusea, “Mukúulu umwi wa valwi nkoondo atutúmire. Irina
raachwe noo Kornéeli aséwaa. Yeeye ni muwoloki na amunyémyaa Mululungu
na Vayahúudi voosi vamudúumbaa. Haaha murimu muuja wamusea,
akuteengye na kaayii kwaachwe na ateerere masáare ˆuri muwyiira.”
23 Aho, maa Peéteri akavateengya na nyuumbii, vave vayeni vaachwe.

Peéteri Kaayii kwa Kornéeli

Lomutóondo yaachwe, Peéteri akiinukan’ya na vara vayeni na vamwi va
vaaniitu fuma Yóopa.
24 Kukyiire yaachwe, vakafika Kaisaría. Kura vakamushaana Kornéeli
avajíingire vanduu vaachwe na vijeengi vyaachwe, yoovawoojera.
25 Peéteri ˆakiingire vii kaayii kwa Kornéeli, maa Kornéeli akiita noo musin-
girirya, akachwaama mbere yaachwe, maa akamwiinamira. 26 Maa kaa,
Peéteri akamwiimya, kunu yoomusea, “Ima, niini ndiri muuntu ja weewe.”
27 Aho, Kornéeli akiima, vakaanda luusika hamwi, maa vakiingira na
nyuumbii, vakashaana vaantu viijíingire.
28 Aho, Peéteri akavasea, “Nyuunyu veeneevyo mwamányire, suusu
Vayahúudi Miiro yiiswi yakaan’ya ko valuumbya vaantu si ˆvari Vayahúudi
baa kusaangirira novo. Maa kaa, Mululungu aankáaniirye ndeke kumulaanga
muuntu wiingi yoyoosi ja ˆari na njeo.
29 Noo ˆchooreka si nasiitiré kuuja mpiindi ˆukavatume vaantu na kwaani ji
vaandeete na aha. Haaha ni kuvuurya niise, sa che muunyánirire?”
30 Kornéeli akamusea, “Jalóokire siku ine keende mpiindi ira ˆnamulóombaa
Mululungu aha nyuumbii, mpiindi ja iji ja cháámuusi. Koonka, noona muuntu
iímire mbere yaani iivíkiire ingo ˆjilavalváa.
31 Uhu muuntu aansea, ‘Kornéeli! Kuluusika kwaako Mululungu akutéiire na
kuvaambirirya kwaako vakiva, Mululungu akwiíne.

✡ **10:14** Laanga Valáawi 11.

32 Haaha, tuma vantu vadome vakamwaniriire Simóoni ˆvamuséaa
Peéteri. Uhu iíkalaa Yóopa kwa muuntu umwi irina raachwe Simóoni ˆmweene
aténgeneshaa ndiri. Nyuumba ya uhu Simóoni ni mbarimbari ya mayiya iri.'
33 Aya noo yaambweeyyiiryé ntume chaangu vantu ji vakwaaniriire, na
weewe wabwéeyyiirye vyabooha viintu ˆwuújire. Haaha suusu voosi ni mbere
ya Muluungu turi, toowoojera kuteera masáare Mweenevyoosi ˆakuláiriirye
utuwyiire."

Vantu si ˆVari Vayahúudi Vooteera Masáare Maaja

34 Aho, maa Peéteri akavasea, "Haaha natáangire, ni kikomi Muluungu si
asínanalaa vantu tuku.
35 Yeeye avarúmaa vantu va kira isi ˆveene vamunyémyaa na vabwéeyyaa
uwoloki mbere jaachwe.
36 Nyuunyu mwamányire, Muluungu atuma vantu vaachwe kuvavariyurira
ViisiraéeliMasáare Maaja, vapate mwiikalo muuja kwa njira ya YéesuKirisitu,
Mweenevyoosi wa vantu voosi.
37 Mwamányire yara ˆyafúmiire Yudéea yoosi, kwandira Galiláaya mpiindi
Yooháani ˆavavariyurirá a vantu vabatisiwe.
38 Mwamányire ˆvyeene Muluungu amuhaka makuta Yéesu wa Nasaréeti ko
muheera Mutima Muuja na luviro. Yéesu adomáa uko na uko, yoobweeyya
maaja no horya vantu voosi ˆveene vaturikiriwáa ni nguruu ya Ikúúlu ra
Mirimu Mivi, sa Muluungu ni hamwi ajáa ne.
39 Ayo yoosi Yéesu ayatumamáa uko isi ya Vayahúudi na Yerusaléemu múujii,
na suusu turi vara ˆvoona. Mpiindi ˆjikalooke, vakamuulaa ko muning'in'ya
musaláabii.
40 Maa kaa, siku ya katatu Muluungu akamufufula na akamoonekya kwa
vantu.
41 Si oonekana kwa kira muuntu tuku, maa kaa, kuri suusu Muluungu ˆajáa
atusaawula tuve vara ˆvoona. Suusu twaarya, no nywa ne ˆakafufuke.
42 Akatulairirya tuvavariyurire vantu Masáare Maaja, na toonekye kikomi
yeeye noo aviikwa ni Muluungu avalamurire vantu ˆvari mooyo na
ˆvaakwya.
43 Uhu Yéesu valáali na mutwe voosi voonekya ukúúlu waachwe, vakasea,
muuntu yoyoosi ˆari kumuruma uvi waachwe sira uri kwa irina raachwe."

Vantu si ˆVari Vayahúudi Voohokera Mutima Muuja

44 Kati Peéteri ˆavijáa akaari yoolusika ayo, vantu voosi ˆvajáa aho vooy-
ateerera ayo masáare, Mutima Muuja akavakiimira.
45 Vayahúudi ˆvajáa vamuruma Yéesu vara ˆvajáa vuujan'ya na Peéteri,
vakahwaalala koona vantu si ˆvari Vayahúudi novo vookiimirwa ni Mutima
Muuja.
46 Voovo vajáa vavatéiire voolusika kwa nduusika ˆjiísimiresimire
voomuduumba Muluungu. Aho, Peéteri akasea,
47 "Vantu ava, novo vamuhókiire Mutima Muuja ja ˆvyeene suusu
tamuhokera. Ni ani ˆari daha siita vadiire batisiwa na maaji?"
48 Haaho Peéteri akalairirya Kornéeli na viivaachwe vabatisiwe kwa irina
ra Yéesu Kirisitu. Maa reeru, vakamuloomba iikale novo kwa siku nke.

11

Peéteri Yoolusa kira ˆChafumira kwa Vantu si ˆVari Vayahúudi

1 Haaha, vatumwi na vaaniitu vara ˆviikaláa Yudéea, vakateera vantu si
ˆvari Vayahúudi novo varirúmire isáare ra Muluungu.

2 Peéteri ˆakahindúke na Yerusaléemu, maa vara Vayahúudi vakaanda mung'uurira Peéteri
3 voomusea, "Weewe wiingiiré nyuumbii ya vaantu si ˆvanatwaalwa na kibawii na ukarya novo!"
4 Aho, Peéteri akavawyiira pusu masáare yoosi ˆyafumira, yoovasea,
5 "Siku imwi kati ˆnijáa múujii Yóopa noomuloomba Muluungu, nijáa noona kiintu ja lweénda lukuulu, lookiimiwa na isi fuma kurumwii lwakwáatirwe makondowa yoosi, maa lukaviikwa mbarimbari yaani.
6 ˆNkalaange kura isii, nkoona kuri na maka ja isaka, maka ˆjiri na mawulu yani, viintu ˆvitámbaalaa na ndee ˆjiwúlukaa.
7 Aho, nkateera sawúti yookuunsea, 'Peéteri, inuka, usiinje, urye!'
8 Maa kaa, niini nkasea, 'Ee Mweenevyoosi tuku! Laanga si ninaarya kiintu ˆkiri na njeo tuku!'
9 Maa kaa, ira sawúti fuma kurumwii ikaansea kei, 'Kiintu chochoosi ˆakijirula Muluungu, kuchaanirira kiri na njeo tuku.'
10 Masáare aya yafumira katatu, aho, maa ivyo viintu vikahindulwa na kurumwii.
11 Hahara, vaantu vatatu ˆvajáa vatúmirwe Kaisaría, vakafika nyuumba haantu ˆniikaláa.
12 Na Mutima Muuja akaangwyiira ndoman'ye novo baa kivundu tuku. Ava vaaniitu vasasatu nadoman'ya novo, na twiingira kaayii kwa Kornéeli.
13 Ne Kornéeli atuwyiira ˆvyeene murimu muuja wamufumira aho kaayii kwaachwe. Uwo murimu muuja wamusea, 'Vatume vaantu vadome na Yóopa, vakamwaanirire Simóoni ˆaséwaa Peéteri.
14 Yeeye kuretera ari masáare ˆyari kulamurirya weewe na vaantu voosi va nyuumba yaako.'
15 Naani ˆnkaande luusika novo, Mutima Muuja akakiima mweeri yaavo ja ˆvyeene atukiimira suusu aho ncholo.
16 Naani nkakumbukira rira isáare Yéesu Mweenevyoosi ˆatuwyiira, 'Yooháani avabatisáa vaantu na maaji, maa kaa, nyuunyu batisiwa muri na Mutima Muuja.'✡
17 Haaha kooni Muluungu avaheera vaantu ava wuuya wa Mutima Muuja ura ˆatuheera suusu ˆtamuruma Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, niini ndiri ani mpaka niiririkane daha ndiri kumusiita Muluungu?"
18 Vayahúudi ˆvakateere ayo, maa vakareka kwiiruta ndihi. Vakamubweeyyirya Muluungu nkongojima voosea, "Kumba Muluungu avaheera baa vaantu si ˆvari Vayahúudi njira ˆiri vabweeyya vadahe kuvalanduka fuma uvii waavo, na vapate nkaasu ya siku ˆjisiina uhero!"

Vaantu ˆVamuruma Yéesu uko Antiókia

19 Vaantu ˆvamuruma Yéesu ˆvajáa viimyaaha sa uturikiri Sitefáani ˆakuulawe, vakatamanya na isi ja Foiníike, Kúpuro na múuji wa Antiókia. Uko koosi vavariyuláa Masáare ya Yéesu Mweenevyoosi kwa Vayahúudi vooveene vii.
20 Maa kaa, uko Antiókia, vamwi va vaantu ˆvajáa vadoma na uko ni vaantu va isi ya Kúpuro, na va múuji wa Kiréene. Voovo vakaanda kuvariyula Masáare Maaja ya Yéesu Mweenevyoosi baa kwa Vagiríki.
21 Na luviro lwa Mweenevyoosi ni hamwi novo lujáa. Uko, vaantu ˆvari foo maatuku vii vakamuruma Yéesu Mweenevyoosi na vakamutuuba.
22 Mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu uko Yerusaléemu ˆvakateere aya masáare, maa vakamutuma Barinába atamanye na Antiókia.

✡ **11:16** Laanga Mirimo ya Vatumwi 1:5.

23 ^Akafike uko, akoona viintu Mulungu ^avaheera nduwo vaantu avo. Akavyeenda maatuku vii, akavakalaamya voosi vatuube kumukwaatirira Yéesu Mweenevyoosi kwa mitima yaavo yoosi.
24 Barinába ni muuntu muuja ajáa na ajáa amema Mutima Muuja na kuruma kwa kimáári. Na vaantu ^vamuruma Yéesu Mweenevyoosi vakakiingika munumuunu.
25 Siku ^jikaseese, Barinába akadoma na múuji wa Társo koo musaakira Saúli.
26 ^Akamupate akamureeta na Antiókia. Uko kwa mwaaka vuu, vakalumana na mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, kunu vookiindya vaantu ^vari foo. Uko Antiókia vaantu vakaanda vaanirira vaantu ^vamuruma Yéesu, Vakirisitu.
27 Siku ijo, valáali na mutwe fuma Yerusaléemu vajáa vadoma na Antiókia.
28 Umwi waavo noo Agáabo asewáa. Yeeye kutweera kwa Mutima Muuja, ajáa iima, akaluusa uláali na mutwe, "Njala nkuulu ya imalo fumira iri isi jiingi joosi." Njala iyo noo ira ijáa yafumira mpiindi ja Kaisáari Kilaáudi mutemi mukuulu ^iimiriráa.
29 Sa jeyyo, vaantu ^vamuruma Yéesu uko Antiókia, vakalamula kira muuntu asaange viintu vyo vaambirirya vaaniitu vara ^viikaláa uko isi ya Yudéea.
30 Vakasaanga na vakavaheera vala Barinába na Saúli vatwaale na kwa vawosi va vaantu ^vamuruma Yéesu uko Yerusaléemu.

12

Yaakúupu Yookuulawa na Peéteri Yoolamuririwa Fuma Munyololwii

1 Siku ijo, mutemi Heróode Agiríipa ajáa aanda kuvaturikirya vaantu vamwi va mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu.
2 Akalairirya Yaakúupu mwaanaavo na Yooháani ulawe na nyaasuka.
3 ^Akoone masáare ayo yaveériirye mitima Vayahúudi, maa akalairirya Peéteri ne akwaatwe. Aya yajáa yafumira mpiindi ja ngovi ya mikáate si ^ivíkirwaa usasi.
4 Peéteri ^akaviikwe mikonwii yaavo, akachuungwa munyololwii. Uko akatwaalwa na haantu ho laangiririwa ni valwi nkoondo vani vani va mpuka ine sa vamulaangirirye neejaneeja. Heróode akiiririkana Paásika iri looka de amulamurire Peéteri mbere ja vaantu.
5 Na siku ijo, mpiindi Peéteri ^ajáa achúungirwe munyololwii, maa kaa, mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu vajáa viitoola munumuunu kumuloomba Mulungu sa Peéteri.
6 Uchiku wa siku ^ng'eene Heróode ajáa iiririkana kumulamurira Peéteri, Peéteri ajáa alaala uko munyololwii. Yeeye ni kati na kati ya valwi nkoondo vavirí ajáa na vajáa vamuchuunga mikono yaachwe na minyololo ivirí. Na muryaangwii wa gerésa kujáa kwatiite valukaluka viingi vamurindiráa.
7 Koonka, ukafumira murimu muuja wa Ijuva aho kuuntu ^ajáa Peéteri. Kiweeru kikamurika hara haantu. Ura murimu muuja ukamusingisya Peéteri mbarwii, ukamusea, "Inuka chaangu!" Hara, minyololo ^vajáa vamuchúungire Peéteri ikawya na isi!
8 Aho, ura murimu muuja ukamusea, "Imutire lukova lwaako, wiivikire na viráatu." Peéteri ^akamarikirye kubweeyya jeyyo, ura murimu muuja ukamusea, "Ivikire ikóoti raako, wuuntuube!"
9 Peéteri akuutuuba ura murimu muuja. Si ataangáa ^yafumira kooni ni kimáári tuku, yeeye iiseáa ni njori.
10 Peéteri na murimu muuja vakavalooka valukaluka va ncholo, na va kavirí, na vakafika muryaangwii mukuulu wa chuúma ^woofuma munyololwii ^wadoma na múujii. Muryaango uwo ukayuurika wooweene,

vakafuma na weerwii. ^Vakayeendeyeende fuurú njirii imwí, hahara, ura murimu muuja ukamureka Peéteri.

11 Aho, Peéteri akataanga ayo ^yafúmiire, maa akasea, “Haaha natáangire, ni kimáári! Ijuva aantúmiire murimu muuja ji wuunamurirye fuma mikonwii ya Heróode na kwa yara yoosi Vayahúudi ^vaawoojera mbweeyyiriwe.”

12 Peéteri ^akataange ayo, akadomerera na kaayii kwa Maríia íyo waala Yooháani ^mweene aanirírwáa Maáriki. Aho nyuumbii, vaantu ^vamuruma Yéesu vajáa viijíingire, voomuloomba Muluungu.

13 Peéteri akaluumbya muryaangwii wa weerwii wa iyo nyuumba. Muhíínja umwi, mutumami ^asewáa Róoda, akiita ko teerera ni ani.

14 ^Akateere ni Peéteri, akavyeenda munumuunu, akahinduka na nyuumbii baa kumuyuurira muryaango tuku. Akavawyiira viivaachwe yoovasea, “Peéteri amwaari muryaangwii!”

15 Novo vakamusea ura muhíínja, “Utiite kisari!” Maa kaa, yeeye akadoomererya kuvasea, atéiire sawúti ya Peéteri. Voovo vakatuuba sea, “Ni murimu muuja waachwe.”

16 Ne Peéteri ajáa adoomererya kuluumbya kura muryaangwii. ^Vakayuule, vakamoona Peéteri, vakahwaalala maatukú vii.

17 Peéteri akavalaira na mukono vakirinye, maa akavawyiira ^vyeene Mweenevyoosi amuséyyiirye munyololwii. Kei akavasea, “Muwyiiri ^meene yafúmiire Yaakúupu na vaaniitu.” Aho, maa Peéteri akalooka na kuuntu kwiingi.

18 ^Kukeere, vara valwi nkoondo va munyololwii vakoololokera sa si vajáa vatáangire ^kimupátire Peéteri tuku.

19 Heróode akalairirya Peéteri asaakwe kikomi. Maa kaa, ^vakasiindwe kumupata, maa akavaanirira vara valukaluka ^vamulaangiriryáa Peéteri. Heróode akavachukuruma, aho, maa akalairirya vuulawe.

Heróode Yookwya

Mpiindi ^jikalooke, Heróode akakiima fuma Yudéea akatamanya na múuji wa Kaisaría, akiikala uko kwa mpiindi.

20 Heróode ajáa avasuula maatukú vii vaantu va míiji ya Tíiro na Sidóoni. Maa kaa, vaantu va iyo míiji vakava kiintu kimudu sa vadome noo kiiyona na Heróode. Vakamuheemba Buláste, ne akava hamwi novo. Uhu Buláste, noo iimiriráa nyuumba ya mutemi. Aho, vakatamanya na kwa mutemi ko loomba kuve na mwiikalo muuja, sa míiji iyo yiilaangyáa chóorya fuma isi ya mutemi.

21 Haaha siku iyo ^ng’eene vajáa vasaawula valumane, Heróode akiivikira ingo jaachwe ja kitemi. Aho, maa akiikala ichuumbii raachwe ro lamurira akaanda luusika novo.

22 Aho, vaantu vakaanda kumuvaira siriri noo tula isóso voosea, “Ihi isiri sawúti ya muuntu tuku, ihi ni sawúti ya umwi wa miluungu.”

23 Na mpiindi ^vamuduumbirirá a jeyyo, Heróode si amuheera Muluungu nkongojima tuku. Haaho, murimu muuja wa Ijuva ukamuvaa na ndwáala yo riiwa ni vinyululu, maa akakwya.

24 Isáare ra Muluungu rikatuuba kweenera kwa vaantu, na vaantu ^vamuruma Yéesu vakatuuba kiingika munumuunu.

25 Barinába na Saúli ^vakahumule murimo waavo, vakiinuka fuma Yerusaléemu,✡ vakadoma na Antiókia. Na vajáa vatamanyan’ya na Yooháani irina riingi aanirírwáa Maáriki.

✡ **12:25** Laanga Mirimo ya Vatumwi 11:29-30.

13

Barinába na Saúli Vootumwa

1 Uko Antiókia, mpukii ya vaantu ^vamuruma Yéesu, kujáa kwatiite valáali na mutwe na vakiindya ava, Barinába, Simeóoni ura ^vamwaaniriráa Nigéeri, Lukío fuma Kiréene, Saúli na Maanaéeni ura ^ajáa arerwa hamwi na mutemi Heróode Antípaasi.
2 Mpiindi ^vamuloombáa Mweenevyoosi ko kiirekya kurya, Mutima Muuja akavasea, "Vakeri na ivarwii vala Barinába na Saúli sa murimo ^mweene navaaniriira."
3 ^Vakahumule kumuloomba Mululungu no kiirekya kurya, vakavavikira mikono vala Barinába na Saúli, maa vakavatuma vatamanye.

Barinába na Saúli Voovariyula Masáare Maaja uko Kúpuro

4 Vala Barinába na Saúli ^vakatumwe ni Mutima Muuja, vakagirita fuuru múuji wa Seleúkia na aho vakaambuka méeli fuuru isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Kúpuro. 5 ^Vakafike múuji wa Salámisi, vakavariyula Masáare ya Mululungu masinagóogii ya Vayahúudi. Novo ni hamwi vajáa na Yooháani Maáriki mwaambiriryi waavo.
6 Barinába na Saúli vayeenda isi yoosi ^yariingirirwa ni maaji ya Kúpuro mpaka vakafika múuji umwi ^usséwaa Páafo. Uko vakalumana na Muyahúudi umwi musavi na muláali na mutwe wa uloongo. Uwo muuntu irina raachwe noo Baari-Yéesu aséwaa.
7 Uhu muuntu ni hamwi ajáa na Sárijo Paúli, mukúúlu wa isi ya Kúpuro, yeeye ajáa atiite tooti maatukú vii. Uhu mukúúlu akavateengya vala Barinába na Saúli, vatamanye na kwaachwe sa akateerere isáare ra Mululungu.
8 Maa kaa, Baari-Yéesu musavi (irina raachwe ra Kigiríki noo Elíima asewáa) akiiruta ndihi na vala Barinába na Saúli. Akayera kubweeyya mutima wa ura mukúúlu ufafe adiire muruma Yéesu.
9 Aho, maa Saúli ura irina riingi ^aanirirwáa Paúli, kunu yoolongoolwa ni Mutima Muuja, akamutuurirya miiso Elíima, maa akamusea,
10 "Weewe uri mwaana wa Ikúúlu ra Mirimu Mivi! Weewe uri muvi wa uwoloki woosi! Wamema kira uvaangu na ukerema! Sa che si wooreka kuvalanduula kikomi cha Mweenevyoosi no kibweeyya kive uloongo?
11 Haaha Mweenevyoosi kuheera ari irya. Kuva uri muhoku! Si uri koona kiweeru cha mwaasu tuku, miiso dunga yari du kwa mpiindi."
Hahara, nkunguu na kilwiirya kikamukunikiriira Elíima miiswii, akareka koona, akaanda riingiriira kusaakira muuntu wo mukwaata mukono amulongoole.
12 Ura mukúúlu ^akoone yara ^meene yajáa yafúmiire, akamuruma Mweenevyoosi. Akahwaalala munumuunu sa ura ukiindya ^ajáa atéiire wa Mweenevyoosi.

Paúli Yoovariyula Masáare Maaja uko Antiókia ya Pisídia

13 Paúli na viivaachwe vakiinuka Páafo, vakatamanya fuuru múuji wa Périge ^uri isi ya Pamufilía. Maa kaa, Yooháani Maáriki akavareka uko, akahinduka fuuru Yerusaléemu.
14 Novo vala Paúli na Barinába vakiinuka Périge, vakatamanya fuuru múuji wa Antiókia ^uri isi ya Pisídia. Siku ya Sabáato ^ikafike, vakiingira sinagóogii, maa vakiikala.
15 Muuntu umwi akasoma kitáabwii cha Miiro na masáarii ya valáali na mutwe. Aho, vakúúlu va sinagóogi vakatuma muuntu avasee vala Paúli na Barinába, "Arumi, kooni muri na isáare roroosi ro vawyiira vaantu sa mitima yaavo ive na nguruu, teengi mululuse."

16 Paúli akiinuka, maa akiinurirya mukono sa vamuteerere akasea, “Nyu-
unyu vaantu valume va Isiraéeli na nyuunyu vaantu voosi si ˆmuri Vayahúudi
ˆmumunyémyaa Mulúungu, teereri!
17 Mulúungu wiitu suusu Viisiraéeli noo avasaawula vala baaba wiitu,
mpiindi ˆviikaláa isi ya uyenii uko Mísiri, akavabweeyya vave lukolo lukúulu
munumúunu. Siku ˆjikalooke, akavalongoola, akavaseyya fuma Mísiri kwa
ngururu jaachwe nkúulu.
18 Kwa myaaka makumi yani (40) akavayimirirya uko isi ya ibaláángu.
19 Akamala isi mufungati uko isi ya Kanáani, maa akavaheera vala baaba
wiitu iyo isi ive yaavo.
20 Masáare aya yoosi yatumamwa kwa myaaka magana yani na makumi
yasaano (450).
Siku ˆjikaseese, Mulúungu akavaheera vala baaba wiitu valamuli vo valon-
goola fúuru mpiindi ja Samwéeli muláali na mutwe aviimiriráa.
21 Aho, maa vakaloomba vave na mutemi. Mulúungu akavaheera Saúli
mwaana wa Kíisi wa lukolo lwa Bénjamini ave mutemi kwa myaaka makumi
yani (40).
22 Mulúungu ˆakamuseyye Saúli utemii, akamuhaka makuta Daúdi sha
Yéese ave mutemi. Mulúungu amoonekya kikomi Daúdi yoosea, ‘Namwiíne
Daúdi sha Yéese, eériirye mutima waani, kei noo ˆmweene ari tumama yoosi
ˆnoosaaka yatumamwe.’✡
23 Kufuma lukolwii lwa Daúdi noo kúuntu Mulúungu ˆavaretera Viisiraéeli
Mulamuriri Yéesu, ja ˆvyeene ajáa iichuunga kuvaretera ari.
24 Mpiindi Yéesu ˆajáa akaari kwaanda murimo waachwe, Yoohaáni
avavariyuriráa Viisiraéeli vavalanduke fuma uvii waavo na vabatisiwe.
25 Mpiindi Yoohaáni ˆamarikiriryáa mirimo yaachwe, akavasea, ‘Mookisea
niini ndiri ani? Niini si ndiri ura Masía ˆmweene moomuwoojera tuku.
Teereri! Úwo ˆmweene ari kuuja nyuma yaani, niini si niima neeja kutumama
murimo wa mutúmwa wo reherya nkoorisa ja mirunkumo majewii yaachwe
tuku!’
26 Arumi, nyuunyu vanaviitu vaantu va lukolo lwa Aburaháamu, na nyu-
unyu vaantu si ˆmuri Vayahúudi ˆveene mumunyémyaa Mulúungu, suusu noo
masáare aya ya ulamuriri ˆyatuujira fuma kwa Mulúungu.
27 Sa viintu vaantu va Yerusaléemu na vakúúlu vaavo si vataanga Yéesu
tuku, vakabweeyya aheewe irya ro kuulawa. Baa neembe vasomáa masáare
yaachwe ˆyaandikwa vitáabwii vya valáali na mutwe kira siku ya Sabáato,
voovo vayakiimikirirya ko mubweeyyirya jeyyo.
28 Baa neembe vajáa vasiina isáare roroosi ra kimáári ˆroonekyáa Yéesu
alamurirwe inkwya, voovo vamuloomba Piláato alairirye uulawe.
29 ˆVakahumule kira kiintu ˆchaluuswa ni valáali na mutwe kuri Yéesu,
vakamukiimya fuma musaláabii, maa vakamuviika mbiríírii.
30 Maa kaa, Mulúungu akamufufula.
31 Yeeye avafúmiraa vaantu vara ˆvayeendan’yáa ne kufuma Galiláaya fúuru
Yerusaléemu. Ava noo vara vaantu vaachwe ˆvoona, kwa vaantu va Isiraéeli.
32 Suusu tuújire na aha, kujoovavariyurira Masáare Maaja Mulúungu
ˆiichuunga kwa vala baaba wiitu.
33 Yeeye ayakiimikirirya kuri suusu vajukulu vaavo kwa njira yo mufufula
Yéesu, ja ˆvyeene vyaandikwa Sabúurii ya kaviri,
‘Weewe ni Mwaana waani,
isiku niini naviíre Taáta waako.’✡

✡ **13:22** Laanga Sabúuri 89:20; 1 Samwéeli 13:14. ✡ **13:33** Laanga Sabúuri 2:7.

34 Mulungu amufufula Yéesu sa adiire kukwya vii kaa kei. Sa aya Mulungu alusa jei,
‘Namwiilaha Daúdi ntálarya ja kikomi.
Ntálarya ijo, noo ˆng’eene ndiri vaheera nyuunyu.’✡
35 Isáare iri ralusa haantu hiingi,
‘Si uri mureka tuku Muuja waako oole.’✡
36 Haaha Daúdi ajáa akiiman’ya kira Mulungu ˆasaakáa kwa mpiindi ja mbyaala yaachwe, akakwya, akataahwa heehi na vala baaba waavo na muviri waachwe ukoola.
37 Maa kaa, ura ˆmweene Mulungu amufufula, yeeye si oola tuku.
38 Vanaviitu, teereri neeja aya ˆmeene toovawyiira! Ni kuvawyiira tiise kwa njira ya Yéesu, mwavariyuriwa kusira kwa uvi.
39 Kwa Yéesu vii, kira muuntu ˆamuruma, avalwa ni muwoloki mbere ya Mulungu, isáare iri si muri daha tuku ko tuuba Miiro ya Músa.
40 Mulaange neeja, kari lo mukwaatwe ni aya masáare ˆyaandikwa vitáabwii vya valáali na mutwe tuku,
41 ‘Nyuunyu ˆmuchwíjaa mati, laangi!
Muhwaalale, mumalwe imalo.
Sa kiintu ˆnoobweeyya mpiindi jaanyu,
ni kiintu si ˆmuri kiruma,
baa muwyiirwe ni muuntu.’✡”
42 Mpiindi Paúli na Barinába ˆvafumáa hara sinagóogii, vaantu vakavakalaamya vahinduke kei siku ya Sabáato ˆitúubiriire na valuuse kei yara masáare.
43 Mwiijiingo wa sinagóogii ˆukasire, Vayahúudi ˆvari foo na vaantu viingi vara ˆvatuubáa díini ya Kiyahúudi kumwiinamira Mulungu, vakavatuuba vala Paúli na Barinába, novo vakaluusika novo na vakavaheera mitima vatuube kukwaatirira nduwo ya Mulungu.
44 Sabáato ˆitúubiriire, sengerera vaantu voosi va ura múuji vajáa vuuja noo teerera isáare ra Mweenevyoosi.
45 Maa kaa, Vayahúudi ˆvakoone vaantu ˆvari foo munumuunu vaviijíingiriire vala Paúli na Barinába, vakaanda koona kivina munumuunu. Aho, vakaanda kwiiruta ndihi na vala Paúli na vakavatukira.
46 Hahara, vala Paúli na Barinába vakaluusika ko kiitema munumuunu, voosea, “Vijáa vyabooha, isáare ra Mulungu rivariyulwe ta kuri nyuunyu Vayahúudi. Maa kaa, sa viintu mwarisíitire iro isáare, kei mwiilámuriire si mwiima neeja muturye nkaasu ya siku ˆjisiina uhero tuku, haaha suusu tavarékire na domerera turi na kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi.
47 Sa Yéesu Mweenevyoosi atulairirya jei,
‘Nakuviika weewe uve kiweeru kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi,
sa ureete ulamuriri kwa vaantu fuuru utulo waasi.’✡”
48 Vaantu si ˆvari Vayahúudi ˆvakateere ayo masáare, maa vakavyeenda maatuku vii, vakaribweeyyirya nkongojima isáare ra Mweenevyoosi. Na voosi ˆvajáa vasaawulwa kuva na nkaasu ya siku ˆjisiina uhero, vakamuruma Yéesu Mweenevyoosi.
49 Jeyyo, isáare ra Mweenevyoosi Yéesu rikeenera isi iyo yoosi.
50 Maa kaa, Vayahúudi vakavasoonka vaantu vaki ˆvamwiínamiraa Mulungu na ˆvanyemiwáa ni vaantu, na vaantu valume vakuulu va uwo múuji. Vakavasoonka vaantu vaande kuvaturikirya vala Paúli na Barinába, maa vakavakibirya fuma isi yaavo.

✡ **13:34** Laanga Isáaya 55:3. ✡ **13:35** Laanga Sabúuri 16:10. ✡ **13:41** Laanga Habakúuki 1:5.
✡ **13:47** Laanga Isáaya 49:6.

51 Aho, vala Paúli na Barinába vakiikonkoma marurí* majewii yaavo koonekya kusiita kwa vara vaantu, maa vakadoma na múuji wa Ikonío.
52 Maa kaa, vaantu ^vamuruma Yéesu uko vakeerya mitima na vakatuuba kulongoolwa ni Mutima Muuja.

14

Paúli na Barinába uko Ikonío

1 Uko múujii wa Ikonío, Paúli na Barinába vakiingira sinagóogi ja ^vyeene viijuviira. Vakavariyula Masáare Maaja ya YéesuKirisitu. Vayahúudi na vaantu si ^vari Vayahúudi ^vari foo munumuunu vakamuruma Yéesu.
2 Maa kaa, Vayahúudi ^veene si vajáa vamuruma Yéesu, vakavasoonka na vakavakalarya vaantu si ^vari Vayahúudi vaviihye mitima kwa vaaniitu.
3 Baa neembe ni jeyyo, Paúli na Barinába vakiikala siku ^jiri foo uko Ikonío, vandoovoonekya kikomi vaantu Masáare ya nduwo ya Mweenevyoosi ko kiitema. Ne Mweenevyoosi abweeyya jeyyo, ko bweeyya vadahe tumama isháara na viintu ^vihwáalaryaa.
4 Vaantu va ura múuji vakiikera. Viingi vakavatuuba Vayahúudi na viingi vakavatuuba vatumwi va Yéesu.
5 Maa reeru, Vayahúudi, hamwi na vaantu si ^vari Vayahúudi na vakúúlu vaavo vakiirumira kuvabweeyyirya uvi no vavaa na mawye vala Paúli na Barinába.
6 Maa kaa, vala Paúli na Barinába vakataanga iyo miryuungu, vakatijira na isi ya Lukoníia, uko vakadoma na míiji ya Lísitra na Déribe na míiji yiingi ^iri mukaaya.
7 Na uko, vavavariyurirá a vaantu Masáare Maaja.

Paúli na Barinába Vari uko Lísitra na Déribe

8 Uko Lísitra, kwajáa kwatiite muuntu umwi ^ajáa kivete keende kuvyaalwa kwaachwe. Majeo yaachwe si yajáa yanalwaatya baa siku imwi vii tuku.
9 Mpiindi Paúli ^aluusikáa, uwo muuntu akava yoomuteerera. Paúli akamutuurirya miiso ura muuntu, maa akoona kuruma kwaachwe ni ko muhorya.
10 Paúli akaluusa na ngururu, "Inuka! Wiime na majeo yaako!" Hara, maa ura muuntu akiima chaangu, akaanda yeenda yeemweene.
11 Vaantu ^vakoone kira Paúli ^ajáa abwéeyyiirye kwa ura muuntu, maa vakaanda tula isóso kwa nduusika ya kimeevo ya Kilukoníia voosea, "Miluungu yakíimire na kuri suusu iri ja vaantu."
12 Barinába vakamwaanirira irina ra muluungu waavo ^aséwaa Séeu. Na sa viintu Paúli noo ^aluusikáa, vakamwaanirira Hérime.*
13 Weerwii ya uwo múuji kujáa kwatiite kaaya yo muloomba Séeu. Mweeneisi wa Séeu wa iyo kaaya, akareeta makabaako ya ng'oombe na matáaji na mutiryaangwii wa múuji. Uwo mweeneisi hamwi na vaantu viingi vasaakáa kuvasiinjira ng'oombe ja mpóryo vala Paúli na Barinába.
14 Maa kaa, vatumwi Paúli na Barinába ^vakateere ayo, vakamoola ingo jaavo kwa usuungu. Vakatiija, maa vakiita koo saangirira na vaantu, aho, vakaluusika na ngururu voosea,
15 "Ee arumi, sa che moobweeyya jei? Arumi, suusu ni vaantu vii ja nyuunyu! Tuújire na aha jo vavariyurira Masáare Maaja, mureke kwiinamira miluungu ^isiina kiintu, muve vaantu va Muluungu ^Ari Nkaasu. Yeeye uumba kurumu na weeru, mayiya, na viintu vyoosi ^viri muumo.

---

* **13:51** ***vakiikonkoma marurí:*** Laanga ***konkoma marurí*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.
* **14:12** Vagiríki vajáa vatiite miluungu ^iri foo, ***Séeu*** noo ajáa muluungu mukuulu wa Vagiríki, na ***Hérime*** noo ajáa mutumwi wa Séeu.

16 Aho mbere, ajáa avareka nyuunyu vaantu va isi joosi mwiikale ja ˆvyeene
moosaaka veeneevyo.
17 Baa neembe ni jeyyo, Muluungu si areka kuvalaira ni novo ari tuku. Yeeye
atuuba kuvabweeyyirya wuuja, kwa njira yo vaheera nyuunyu mbula, sa
muchwe kwa mpiindi joojo na muve na chákurya cho keenererya na mitima
yaanyu ive na cheeru."
18 Baa neembe vala Paúli na Barinába vajáa valuusa ayo masáare, vijáa
vyafafa kuvakaan'ya vareke toola mpóryo yo chimika kwaavo.
19 Mpiindi kiduudi, vakuuja Vayahúudi fuma múuji wa Antiókia na Ikonío.
Vakavaheemba vaantu vave ivarwii raavo, vakamuvaa Paúli na mawye, maa
vakamurutya na weerwii ya múuji sa viiseáa akwíire.
20 Maa kaa, vaantu ˆvamuruma Yéesu ˆvakamuriingiriire, akiinuka,
akahinduka na múujii. ˆKukeere, akiinuka aho, akadoman'ya na Barinába
fuuru múuji wa Déribe.

Paúli na Barinába Voohinduka na Antiókia ya Síria

21 Uko Déribe, Paúli na Barinába vavavariyuriráa vaantu Masáare Maaja,
vaantu ˆvari foo vakamuruma Yéesu. Siku ˆjikaseese, vakahinduka na Lísitra,
Ikonío na Antiókia.
22 Na kira haantu ˆvadomáa, vavakalaamyáa vaantu ˆvamuruma Yéesu
vabweeyye mitima yaavo ive na ngururu yo muruma Yéesu. Vavaseáa,
"Kwiingira Utemii wa Muluungu, ni mpaka tupate uturikiri ˆuri foo."
23 Na uko kuuntu ˆvatweeráa, vasaawuláa vawosi viimiriri va mpuka ya
vaantu ˆvamuruma Yéesu kira haantu. Na vabweeyyáa jeyyo ko vaviika kwa
Mweenevyoosi uhu ˆvamuruma, ko loomba no kwiirekya kurya.
24 Aho, vakatweera na isi ya Pisídia, vakiita fuuru isi ya Pamufilía.
25 Uko, vakavariyula isáare ra Muluungu múujii wa Périge, maa vakatamanya
na múuji wa Atalía.
26 Fuma Atalía vakaambuka méeli vakatamanya fuuru Antiókia ya Síria.
Aho, noo kuuntu vaantu ˆvamuruma Yéesu vajáa vavakwaatya vala Paúli na
Barinába kuri nduwo ya Muluungu, sa murimo ˆvajáa vamárikiirye.
27 ˆVakafike uko Antiókia, vakajiinga mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu.
Aho, vakavawyiira yoosi ˆmeene Muluungu ajáa atumama ko tweera kuri
voovo, ˆvyeene Muluungu ajáa avayuurira muryaango vara si ˆvari Vayahúudi
kumuruma Yéesu.
28 Aho, vakiikala siku ˆjiri foo hamwi na vaantu ˆvamuruma Yéesu.

15

Itaka ra Yerusaléemu

1 Haaha, vaantu vamwi fuma Yudéea, vakatamanya na Antiókia. Uko
vakaanda vavariyurira vaaniitu voovasea, "Kooni muuntu si atwáarirwe na
kibawii ja ˆvyeene tuuva ja Músa jaluusa, si ari lamuririwa tuku."
2 Paúli na Barinába vakavasiitira ng'ang'ala uvariyuli waavo. Jeyyo, vaantu
ˆvamuruma Yéesu vakavasaawula Paúli na Barinába na vaantu viingi fuma
avo ˆvamuruma Yéesu, sa vaambuke na Yerusaléemu vakalumane na va-
tumwi va Yéesu na vawosi, sa vakamarikirye iri isáare.
3 Jeyyo, vakatumwa ni mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu, vadome
na Yerusaléemu. Njirii, vakatweera na isi ja Foiníike na Samaría. Uko
vakavawyiira vaantu ˆvamuruma Yéesu masáare ya vaantu si ˆvari
Vayahúudikuvalanduka na kuri Yéesu. Ayo masáare yakaveerya mitima
maatuku vii vaaniitu voosi.

4 Paúli na viivaachwe ˆvakafike Yerusaléemu, vakateengiwa vyabooha ni vatumwi va Yéesu, vawosi na mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu. Aho, vala
Paúli vakavawyiira yoosi Muluungu ˆajáa atumama ko tweera kuri voovo.
5 Aho, maa mpuka imwi ya Mafarisáayo ˆveene vajáa vamuruma Yéesu
vakiima, vakasea, “Vaantu voosi si ˆvari Vayahúudi, voosaakwa vatwaalwe
na kibawii na vatuube Miiro ya Músa.”
6 Sa jeyyo, vatumwi na vawosi, vakalumana hamwi sa vatamanule iri
isáare.
7 ˆVakalume sáare kwa mpiindi nkuulu, Peéteri akiima, maa akavasea,
“Vanaviitu, mumányire Muluungu aansaawula fuma kuri nyuunyu sa
nkavariyule Masáare Maaja kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi, vateere ko tweera
niini na vamurume Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi.
8 Muluungu amányire yoosi ˆmeene yari mitimii ya vaantu. Yeeye oónekiirye
avahokera vaantu si ˆvari Vayahúudi kwa njira yo vaheera Mutima Muuja ja
ˆvyeene atuheera suusu.
9 Sa viintu kusiina usinanali wowoosi Muluungu ˆabweeyya kuri suusu na
kwaavo, yeeye ajirula mitima yaavo ko muruma Yéesu Mweenevyoosi.
10 Haaha sa che moosaaka kumuyera Muluungu ko vaverekya vaantu
ˆvamuruma Yéesu muriwa uhu wo tuuba Miiro vala baaba wiitu na suusu
ˆtasiindwa kwiituuba?
11 Maa kaa, suusu taruma ni kwa nduwo ya Yéesu Mweenevyoosi turi
lamuririwa, na baa voovo ni viivyo.”
12 ˆAkaluuse jeyyo, maa vaantu voosi vakakirinya sawu, voovateerera
Paúli na Barinába viintu ˆvaluusáa masáare makuulu ya ishára, na viintu
ˆvihwáalaryaa Muluungu ˆabweeyya ko tweera kuri voovo kwa vaantu si ˆvari
Vayahúudi.
13 ˆVakahumule kuluusika, maa Yaakúupu akavasea, “Vanaviitu nteereri!
14 Simóoni alúusire kuri suusu, ˆvyeene Muluungu iisaawurira lwa ncholo
vaantu vamwi si ˆvari Vayahúudi, sa vave vaantu vaachwe.
15 Masáare ya valáali na mutwe, yadóman’yaa na isáare iri ja ˆvyeene
vyaandikwa,
16 ‘Aya ˆyari looka, hinduka ndiri,
jeenga ndiri kei nyuumba ya mutemi Daúdi ˆng’eene yaawya.
Jeenga ndiri ihaáma raachwe na kuriimya ndiri.
17 Sa jeyyo, vaantu viingi voosi vara ˆvari chaala vadahe kumusaakira
IJUVA,
baa na vaantu si ˆvari Vayahúudi,
navaánirriire kwa irina raani,’
alúusire IJUVA.
Yeeye abweeyya
18 aya yoosi yataangikane keende aho kali.✡
19 Sa jeyyo, kiintu ˆnalámwiire ni iki, tureke kuvahinisha vaantu si ˆvari
Vayahúudi ˆveene vamuválandukiire Muluungu.
20 Kiri vyoova jeyyo, tuvaandikire barúwa tuvasee, kari varíjaa nyama ˆiri
na njeo ˆitwíirwe kwa vidabalaíyo tuku, kari vahángutaa tuku, kari varíjaa
nyama ˆyakuvwa tuku na kari varíjaa sakami tuku.
21 Sa keende aho kali, voovo vavariyuláa Miiro ya Músa míijii yoosi, sa
viisomáa masinagóogii siku joosi ja Sabáato.”

Barúwa kwa Vaantu ˆVamuruma Yéesu vara si ˆVari Vayahúudi

✡ **15:18** Laanga Amóosi 9:11-12; Isáaya 45:21.

22 Aho, maa vatumwi, vawosi na mpuka yoosi ya vaantu ˆvamuruma Yéesu uko Yerusaléemu vakalamula hamwi, vakavasaawula vamwi va vaantu vaavo ˆveene vari doman'ya na Paúli na Barinába na uko Antiókia. Vakavasaawula valongooli vaviri, umwi Yúuda irina raachwe riingi ni Barisába, na wiingi Síila, fuma kuri vaaniitu.
23 Vakavatuma na barúwa ihi,
"Kufuma kwa vatumwi na vawosi, noo kusea suusu vanduu vaanyu ˆtamuruma Yéesu, toovaluumbya nyuunyu vanaviitu ˆmusiri Vayahúudi, ˆmwiíkalaa múuji wa Antiókia, isi ja Síria na Kilikía.
24 Tatéiire vamwaari vamwi viiswi ˆvafuma aha, vakuuja nooko noo jo vawyiira masáare yo vaturikirya, baa mitima yaanyu yasóvire mpiima, maa kaa, si suusu tavatuma tuku.
25 Sa teériiwe mitima, twiirúmiire na tavasáawiire vaantu ˆturi vatuma kwaanyu, vuuje hamwi na ava vijeengi viiswi ˆtaveenda vala Paúli na Barinába.
26 Ava vatoola nkaasu yaavo so mutumamira Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.
27 Haaha tavatúmire vala Yúuda na Síila, sa vavawyiire masáare aya ˆtuvaándikiire.
28 Sa vyamweériirye Mutima Muuja na suusu, tureke kuvaverekya miriwa mikuulu, maa kaa, mutuube viintu ivi,
29 mureke kurya chóorya ˆkitwíirwe ntambiko kwa vidabalaíyo, mureke kurya sakami, au nyama ˆikúvirwe na kei mureke kuhanguta. Koonи murékire aya, bweeyya muri vyabooha. Mukiikala nkaasu."
30 Avo vaantu vani ˆvakasuukye, maa vakakwaata njira na Antiókia. Uko vakavaaniriira vaantu voosi ˆvamuruma Yéesu, maa vakavaheera ira barúwa.
31 ˆVakiisome ira barúwa, vakavyeenda maatuku vii sa ijáa yavaheera mitima.
32 Yúuda na Síila ni valáali na mutwe va Ijuva vajáa, vakaluusa masáare ˆyari foo yo vaheera mitima no vabweeyya viime neeja avo vaaniitu.
33 ˆVakiikale kwa mpiindi, vaaniitu vakavarekera vahinduke voovasea, "Hinduki na mwiikalo muuja kwa vara ˆvavatuma." [
34 Maa kaa, Síila akoona vyabooha achaale kukura.]
35 Paúli na Barinába vakachaala uko Antiókia, vookiindya no variyula isáare ra Mweenevyoosi na vaantu viingi ˆvari foo.

Paúli na Barinába Vookiireka

36 Siku ˆjikaseese, Paúli akamusea Barinába, "Tuhinduke na míijii yoosi kuuntu ˆtavariyula isáare ra Mweenevyoosi, sa tulaange vaaniitu na toone ˆvyeene voodomerera na kura kumuruma Yéesu."
37 Barinába asaakáa vatamanyan'ye na Yooháani ˆaséwaa Maáriki.
38 Maa kaa, Paúli akasea, "Si iima neeja kutamanyan'ya na suusu tuku," sa viintu Yooháani Maáriki ajáa avatiija kura Pamufilía, na akasiita tuuba tumaman'ya novo.
39 Aho, Paúli na Barinába vakiiruta ndihi kwa ukari maatuku vii fuuru vakiitamanula. Barinába akamusumula Maáriki, vakaambuka méeli, maa vakadoman'ya na Kúpuro.
40 Paúli akamusaawula Síila. Vaaniitu vakamuloomba Yéesu Mweenevyoosi avaheere nduwo, maa Paúli na Síila vakakwaata njira.
41 Vakakwaata na isi ya Síria na Kilikía na uko vavaheeráa mitima mpuka ja vaantu ˆvamuruma Yéesu.

16

Paúli Yookaanda Yeendan'ya na Timotéeo

1 Paúli na Síila vakayeenda fuuru múuji wa Déribe na Lísitra. Uko Lísitra, kujáa
kwatiite muuntu ^iikaláa uko, ^asewáa Timotéeo. Timotéeo ajáa amuruma
Yéesu. Íyo waala Timotéeo ni Muyahúudi ajáa na ajáa amuruma Yéesu, maa
kaa, taáta waavo ni Mugiríki ajáa.
2 Vaaniitu uko Lísitra na Ikonío vamuduumbáa Timotéeo sa miryuungu
yaachwe miija.
3 Paúli asaakáa andooyeendan'ya na Timotéeo, sa jeyyo, akamutwaala Tim-
otéeo na kibawii* sa Vayahúudi ^veene viikaláa uko kuuntu vajáa vamumányire
taáta waavo ni Mugiríki.
4 Na mpiindi ^vatweereráa na kira múuji, vavaheeráa vaaniitu ulamuli ^ujáa
waviikwa ni vatumwi va Yéesu na vawosi ^vamuruma Yéesu va Yerusaléemu.
Na vavaseáa vatuube uwo ulamuli.
5 Jeyyo, mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu vakava na ngururu ya kuruma
kwaavo na vakiingikáa kira siiku.

Njori ya Paúli ya Muuntu wa Makedonía

6 Paúli na viivaachwe vakakwaata luyeendo fuuru isi ja Firigía na Galatía sa
Mutima Muuja ajáa avakáaniirye vareke variyula Masáare ^Yari Mpeho isi ya
Ásia siku ijo.
7 ^Vakafike muhakii wa isi ya Mísia, vasaakáa viingire na isi ya Bisínia, baa
uko Mutima wa Yéesu akavakaan'ya.
8 Sa jeyyo, vakakwaata na isi ya Mísia, vakadoma na múuji wa Turóoa.
9 Uchiku uwo, Paúli akoona njori. Aho njorii, akoona muuntu fuma isi ya
Makedonía iímire nyambuko yookiiloombererya yoosea, "Mentuka na kunu
Makedonía ji utwaambirirye."
10 Paúli ^akoone iyo njori, hahara tukiimya neeja† luyeendo lo doma na
Makedonía, sa tujáa twataanga Mululungu atwaániriire tukavavariyurire vara
vaantu Masáare Maaja.

Lídia Yoonunuulwa

11 Kufuma Turóoa tukaambuka méeli, tukiinuka, maa tukadomerera fuuru
isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Samosiráake. Lomutóondo yaachwe tukafika
múuji wa Neopóoli.
12 Aho, tukiireka méeli, maa tukakwaata njira fuuru Filíipi, múuji mukuulu
wa isi ya Makedonía. Ihi isi yiimirirwáa ni Varúumi. Aho, tukiikala kwa siku
nke.
13 Siku ya Sabáato, tukafuma na weerwii ya múuji, maa tukadoma na
mbarimbari ya iboote ^riíkaa maaji. Tujáa twiiséire turya turi haantu vaantu
^vamwiínamiraa Mululungu. Uko, tukiikala, maa tukaanda luusika na vaantu
vaki ^vajáa viijíingire aho.
14 Na umwi wa vara ^vatuteereráa ni muuntu muki umwi fuma múuji wa
Siatíira, irina raachwe noo Lídia asewáa. Yeeye amwiinamiráa Mululungu.
Na murimo waachwe ^atumamáa ni wo vaa iyoombe ingo ^jiri gyaa.
Paúli ^akaande variyula Masáare Maaja, Yéesu Mweenevyoosi akakundukula
mutima wa Lídia, maa akamuruma Yéesu.
15 Lídia na nyuumba yaachwe ^vakabatisiwe, akatuloomba maatuku vii
tudome na kwaachwe yoosea, "Kooni mwiíne namurúmire Mweenevyoosi,
hendi na kaayii kwaani." Akiiloombererya mpaka tukaruma.

Paúli na Síila Voochuungwa Munyololwii

---

* **16:3** ***akamutwaala Timotéeo na kibawii:*** Vagiríki si vatwaalwáa na kibawii tuku. Maa kaa, kwa Vayahúudi ijáa ni mpaka muuntu mululume atwaalwe na kibawii. Na koони si atwáarirwe vamoonáa atiite njeo. † **16:10** ***tukiimya neeja:*** Aha muvai mbuwo, noo kusea Lúka, ni hamwi ajáa na Paúli, Síila na Timotéeo aho luyeendwii.

16 Siku imwi mpiindi ^tadomáa na kuuntu vantu ^valúmaniraa so mwinamira Muluungu, akuuja muhíínja umwi mutúmwa. Uwo muhíínja ajáa atiite murimu muvi. Murimu muvi uwo, wamuheeráa luviro lo vaa mbare ya masáare ^yari fumira siku ^jookuuja. Kutweera kwa uwo muhíínja, veenenyuumba vaachwe vapatáa mpía ^jiri foo.

17 Uwo muhíínja, atutuubáa suusu na Paúli kunu yootula isóso yoosea, "Vantu ava ni vatumami va Muluungu ^Ari Mweerimweeri, ni kuvavariyurira viise njira ya ulamuriri."

18 Uwo muhíínja atuuba bweeyya jeyyo kwa siku ^jiri foo. Maa kaa, siku imwi, Paúli ajáa akalala maatuku vii akuusea ura murimu muvi, "Nakuláiriirye kwa irina ra Yéesu Kirisitu, fuma kuri uhu muhíínja!" Hahara, ura murimu muvi ukafuma.

19 Veenenyuumba va ura muhíínja ^vakataange njira yaavo yo patira mpía yasáambukire, maa vakavakwaata vala Paúli na Síila, vakavakumuririrya fuuru isóokwii, mbere ya vakúúlu.

20 Vakavasitaakya balásii voosea, "Vantu ava ni Vayahúudi, voovo varéetire lusoso lukuulu aha múujii miitu.

21 Voovo vakíindyaa tuuva ja meevo, ^ng'eene ndairiri jiitu ja Kirúumi jasiita suusu Varúumi kujiruma no jituuba."

22 Mpuka ya vantu vakiima, maa vakavakiimirira vala Paúli na Síila. Aho, vara valamuli vakavafumya ingo vala Paúli na Síila, maa vakalairirya vavawe nkome.

23 ^Vakahumule rindamwa ni valukaluka, maa vakavachuungira munyololwii na vakamulairirya mukúúlu wa gerésa avalaangiririye neeja.

24 ^Akalaiririwe jeyyo, akavatwaala vala Paúli na Síila na vyúumba vya isi'iisii ya gerésa, akavachuunga mawulu yaavo mapongoolii makuulu.

25 Uchiku kati, Paúli na Síila vamuloombáa Muluungu no kiimba nyiímbo jo muduumba, na viivaavo ^vajáa vachuungwa vavateereráa.

26 Koonka, kitiíntima kikuulu kikalooka na kikasingisya mwaariryo wa nkaande ja gerésa. Miryaango yoosi ikayuurika yoomyeene na minyololo ^myeene vajáa vachúungiirwe ikachunguluka.

27 Mukúúlu wa gerésa ^akiinuke na ^akoone miryaango iri mwaarya, akakuula nyaasuka yaachwe yoosaaka kwiiyulaa, sa ajáa iiséire vantu voosi ^vachuungwa vatíijire.

28 Koonka, Paúli akamwaaniriira na nguruu yoosea, "Kari wiiyulae tuku! Suusu voosi tumwaari aha."

29 Ura mukúúlu wa gerésa akalairirya vimuri vireetwe, akiingira kurudu na chúumbii, maa akalaala na inda mbere ya Paúli na Síila kunu yootetema ni woowa.

30 Aho, maa akavafumya na weerwii na akavuurya, "Arumi! Che ndiri bweeyya sa ndahe kulamuririwa?"

31 Novo vakamusea, "Murume Yéesu Mweenevyoosi, yeeye kukulamurirya ari weewe na vantu va nyuumba yaako."

32 Aho, vakamuvariyurira isáare ra Mweenevyoosi, yeeye na vantu va nyuumba yaachwe.

33 Mpiindi jijira akavasumula, maa akavooyya viloonda vyaavo. Hahara, maa yeeye na vantu va kaaya yaachwe vakabatisiwa.

34 Mukúúlu wa gerésa akavasumula vala Paúli na Síila na kaayii kwaachwe, akaviimirya neeja chóorya. Akeerya mutima maatuku vii, yeeye na nyuumba yaachwe sa kumuruma Muluungu.

35 Lomutóondo ^kukeere, vara valamuli vakavatuma valukaluka kwa mukúúlu wa gerésa vakamusea, "Vachungurire vara vantu viilookere."

36 Ura mukúúlu wa gerésa akamusea Paúli, “Valamuli vaandairiirye, nivachungurire, haaha, fumi, mwiitamanyirye na mwiikalo muuja.”
37 Maa kaa, Paúli akamusea mukúúlu wa gerésa, “Valamuli vatuvairé maatukú vii mbere ja vaantu na vakatuchuunga munyololwii baa kutusitaakya tukú au baa kutuurya tukú baa neembe turi vaantu va Róoma. Haaha sa che voosaaka kutuchungurira kimbiso? Si viri kuva jeyyo tukú! Vuuje voovo veeneevyo de ji vatufumye.”
38 Valukaluka vakavawyiira ayo masáare valamuli. ^Vakateere vala Paúli na Síila ni Varúumi, maa vakakwaatwa ni woowa.
39 Sa jeyyo, vakuuja noo valoomba vasee yasírire, maa vakavafumya hara munyololwii na vajáa vavaloomba valooke fuma ura múuji.
40 Paúli na Síila ^vakafume munyololwii, vakadoma na kaayii kwa Lídia. Uko vakalumana na vaaniitu, vakavaheera mitima, maa vakiinuka.

17

Uvariyuli wa Paúli uko Tesaloníike

1 Paúli na Síila vakakwaata njira, vakakwaatira na múuji wa Amufipóoli na Apolonía, vakafika múuji wa Tesaloníike. Uko kwajáa kwatiite sinagóogi ya Kiyahúudi.
2 Paúli akiingira na sinagóogii kira siku ya Sabáato kwa majuma yatatu ja ^vyeene ajáa iijuvira. Uko, akava yootamanula novo Masáare ^Yari Mpeho.
3 Akavavariyurira ulláali na mutwe na akoonekya kimaari, Masía ni mpaka aturikiriwe na afufuke fuma inkwyii. Akavasea, “Uhu Yéesu ^noovavariyurira, noo Masía.”
4 Vamwi va Vayahúudi vakayaruma masáare ya Paúli, baa na Vagiríki ^vari foo munumuunu vara ^vamwiinamiráa Muluungu, na vaantu vaki ^vanyémiwaa ^vari foo, voosi vakasaangira na vala Paúli na Síila.
5 Maa kaa, Vayahúudi vara si ^vajáa varuma, vakakwaatwa ni kivina. Vakatamanya na sóokwii, maa vakiita vaanirira vaantu vavi, novo vakasaankan’ya vaantu ^vari foo, maa vakaanda lusoso lukuulu múujii woosi. Aho, vakadoma na kaayii kwa Yasóoni, maa vakiingira na nguruuru sa vavakwaate vala Paúli na Síila na vavatwaale na kiweerwii mbere ja vaantu.
6 Maa kaa, ^vakavasove, vakamukumurirya Yasóoni na vamwi va vaaniitu fuuru kwa vakúúlu va múuji kunu vootula isóso voosea, “Vaantu ava noo vara ^vakányiirye weeru yoosi vuu, haaha vuújire baa na kunu.
7 Uhu Yasóoni, avahokera na kaayii kwaachwe. Ava voosi vavalanduka tuuva ja Kaisáari na vaséaa, ati kwatiite mutemi wiingi ^aséwaa Yéesu.”
8 Vaantu va ura múuji na vakúúlu vaavo ^vakateere jeyyo, mitima yaavo ikavaava.
9 Aho, vakúúlu va múuji vakavasea vala Yasóoni na viivaachwe vatoole mpía jo kiinunuula. ^Vakatoole, maa vakavarekera.

Paúli na Síila uko Beróoya

10 Uchiku ^ukiingire, vaaniitu vakavasea vala Paúli na Síila vatamanye chaangu na múujii wa Beróoya. ^Vakafike uko, vakiingira sinagóogii ya Kiyahúudi.
11 Vayahúudi va aho Beróoya ni vaantu ^vateereráa kulookya vaantu va Tesaloníike. Mpiindi Paúli ^avariyuláa Masáare Maaja, voovo vakayahokera na mitima yaavo yoosi. Vakatuuba chukuruma Masáare ^Yari Mpeho siku joosi, sa viiyonere yara Paúli ^yoovariyula ni ya kimáári.
12 Sa jeyyo, Vayahúudi ^vari foo vakamuruma Yéesu, hamwi na vakúúlu va Kigiríki va kiintu kilume na va kiintu kiki.

13 Maa kaa, Vayahúudi va Tesaloníike ˆvakataange Paúli amwaari yoovariyula isáare ra Mululungu uko Beróoya, vakadoma na uko. Vakasoonka mpuka ja vaantu na vakareeta lusoso.
14 Aho, vaaniitu va Beróoya vakamusindikirirya Paúli na isi ya mbarimbari ya mayiya. Maa kaa, Síila na Timotéeo vakachaala uko Beróoya.
15 Vara vaantu ˆvajáa vamusíndikiire Paúli, ˆvakamufikye múuji wa Aséene, maa vakahinduka na Beróoya. De valooke Paúli akavasea, vavasee vala Timotéeo na Síila vamutuube chaangu.

Paúli Yoovariyula Uko Aséene

16 Mpiindi Paúli ˆavawoojeráa vala Timotéeo na Síila uko Aséene, mutima waachwe ujáa wasukiwasukiwa sa ajáa oona múuji woosi ujáa wamema vidabalaíyo.
17 Sa jeyyo, iingiráa masinagóogii. Uko andooluma sáare na Vayahúudi na kei Vagiríki ˆveene vamwiinamiráa Mululungu. Kei, siku joosi aluméa sáare na vaantu ˆalumanáa novo sóokwii.
18 Paúli ajáa alumana na vaantu ˆvatuubáa ulwiiri wa miryuungu ya Vaepukuréo na Vasitoíki* na andooluma sáare novo. Vamwi vaavo vaseáa, “Ni che kaa yoosaaka aluuse uhu muhaanchi?” Na viingi vaseáa, “ˆVyeene yookoonekana ni luusikira iise masáare ya miluungu ya kiyeni.” Vajáa valuusa aya, sa viintu ˆavariyuláa Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu na kufufuka kwaachwe.
19 Avo vaantu vakamusumula, maa vakamutwaala na itakii ra vamanyi ˆraséwaa Areopáago, uko vakamusea, “Tuwyiire hooni masáare ayo mafya ˆwooluusa.
20 Tatéiire yiísimire, toosaaka ututamanurire ayo masáare.”
21 Vajáa valuusa jeyyo, sa vaantu va Aséene na vayeni fuma kuli ˆviikaláa uko, vajáa veenda teerera masáare mafya noo yavariyula.
22 Aho, Paúli akiima kati na kati ya Areopáago, maa akavasea, “Arumi, nyuunyu vaantu va Aséene! Niíne nyuunyu ni vaantu ˆmutúubaa masáare yoosi ya díini.
23 Mpiindi ˆnaalooka aha múujii, niíne ˆvyeene mwiínamiraa miluungu. Niíne masabáahu ˆmutóoreraa mpóryo ˆng’eene yaandikwa, ‘KWA MULUUNGU SI ˆTAMUMÁNYIRE.’ Haaha iki kiintu ˆnavariyuláa noo noosaaka nivavariyurire, noo cha uwo ˆmweene mumwiínamiraa si ˆmumumányire.
24 Mululungu uumba weeru na vyoosi ˆviri muumo. Yeeye noo Mweenevyoosi wa kurumu na isi, si iíkalaa nyuumbii ˆng’eene jajeengwa kwa mikono ya vaantu tuku.
25 Yeeye si atúmamirwaa na mikono ya vaantu ja yoosaaka kiintu chaayo fuma kuri voovo tuku. Yeeye noo avahéeraa vaantu voosi nkaasu na nkeeho na viintu vyoosi.
26 Yeeye uumba muuntu umwi✡ na uwo akava ichina ra vaantu va isi joosi viipasa aha weerwii koosi. Yeeye aviika mpiindi ja naadi na hai ˆvari kwiikala.
27 Mululungu abweeyya jei, sa vaantu vamusaakire, baa kooni ni ko halaasha vamoone. Baa neembe ni jeyyo, yeeye si ari kuli na kira umwi wiitu asiindwe kumufikira tuku.

---

* **17:18** ***Vaepukuréo na Vasitoíki:*** Ava ni valwiira vajáa. Vajáa vasoma masáare yo kiikala na vaantu. Vaepukuréo si varuméa kooni kuri na Mululungu tuku, voovo kiintu ˆvaseáa ni iki, vaantu vamwaari so keenda na nkalari. Vasitoíki novo varuméa kwatiite miluungu, maa kaa, vaseáa kooni muuntu akwíire mutima waachwe wakwíjaa. ✡ **17:26** Laanga Ncholo 1:27.

28 Sa ‘Ni kuri yeeye suusu twiíkalaa na tavíjaa nkaasu.’ Ja ˆvyeene mpíri yaanyu yaluusa, ‘Suusu turi vaana vaachwe.’
29 Sa viintu suusu turi vaana va Muluungu, si tasaakwa tundookiiririkana uluungu waachwe wiifwíine na vidabalaíyo ˆviténgeneshiwaa na saháabu, au chuúma cha mpía, au mawye kwa wuuya na tooti ja vaantu tuku.
30 Aho kali, mpiindi vaantu ˆvatumamáa ayo kihoho, Muluungu ajáa iibweeyya ja si yookoona. Maa kaa, haaha ni vawyiira iise vaantu voosi va kira haantu vavalanduke fuma uvii waavo.
31 Yeeye aviika siku ˆari valamuriira vaantu va weeru yoosi kwa uwoloki kwa njira ya muuntu ˆmweene amusaawula. Muluungu alaira kwa vaantu voosi ayo kikomi kwa njira yo mufufula.”
32 Vara vaantu ˆvakateere Paúli yoolusikira kufufuka kwa vaantu ˆvaakwya, vamwi vakava voomuchwa mati, maa kaa, viingi vakamusea, “Toosaaka tuteere woovariyula aya masáare kei.”
33 Aho, Paúli akafuma, maa akavareka itakii raavo.
34 Vaantu vamwi vakamuruma Yéesu, maa vakaanda kumutuuba Paúli. Umwi wa avo vaantu ni Deoníisi wa itakii ra Areopáago, na muuntu muki umwi ˆakemerwáa Damáali, hamwi baa na viingi.

18

Paúli uko Koríinto

1 Aya ˆyakalooke, Paúli akafuma Aséene, maa akadoma na múuji wa Koríinto.
2 Uko, akamushaana Muyahúudi umwi ˆasewáa Akíila. Yeeye ni muuntu wa Póonto ajáa na ajáa afíkire fuma Itália hamwi na Pirisíila muki waachwe. Ajáa abweeyya jeyyo, sa siku ijo Kaisáari Kilaáudi ajáa alairirya yoosea, “Vayahúudi voosi vuu viisunke múujii wa Róoma.” Maa Paúli akadoma noo valuumbya.
3 Na sa viintu vajáa ni vachumi va minyana yo tengenesherya vivaanda, Paúli akiikala novo, na akatumama novo sa baa yeeye ni muchumi ajáa.
4 Na kira siku ya Sabáato, Paúli iingiráa na sinagóogii na aluusikáa na Vayahúudi na Vagiríki sa yoosaaka vamurume Yéesu.
5 Síila na Timotéeo ˆvakuuje fuma Makedonía, Paúli akaanda variyula Masáare ˆYari Mpeho kwa mpiindi joosi kwa Vayahúudi. Oonekyáa kikomi yoovasea, Yéesu noo Masía.
6 Maa kaa, Vayahúudi vakamusiita na vakamutukira. Aho, Paúli akiikonkoma marari* ingwii jaachwe kunu yoovasea, “Sakami ya marema yaanyu ive mweeri ya mitwe yaanyu! Niini nsiina lutaami na uvi waanyu tuku. Kwaandira haaha doma niise na kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi.”
7 Aho, maa akafuma aho sinagóogii, akadoma na kwa muuntu umwi ˆasewáa Tíito Yústo. Uhu si ajáa Muyahúudi tuku na amwiinamiráa Muluungu na nyuumba yaachwe ijáa yiiyandama na sinagóogi.
8 Kirísipo mukúúlu wa iyo sinagóogi akamuruma Yéesu Mweenevyoosi baa na vaantu va kaaya yaachwe yoosi. Na Vakoríinto ˆvari foo ˆvakateere masáare ya Paúli, vakayaruma, maa vakabatisiwa.
9 Siku imwi nuuchiku, Mweenevyoosi akaluusika na Paúli njorii yoosea, “Koofa tuku, tuuba variyula, kari uhindule mutima waako na nyuma tuku.
10 Niini ni na weewe ndiri, na kusiina muuntu ˆari kukiimiriira akutamikye tuku. Niini natiite vaantu vaani ˆvari foo aha múujii.”
11 Jeyyo, Paúli akiikala uko mwaaka umwi na myeeri musasatu, kunu yoovavariyuriira vaantu isáare ra Muluungu.

---

* **18:6** ***akiikonkoma marari:*** Laanga ***konkoma marari*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.

12 Haaha mpiindi Gálio ˆajáa mukúúlu wa isi ya Akáaya, Vayahúudi vajáa viisaanka, vakamukuukira Paúli, vakamukwaata, maa vakamutwaala na balásii.
13 Uko, vakamusitaakya voosea, "Uhu muuntu yoovaheemba vaantu vamwinamire Muluungu kwa njira ˆikíikanaa Miiro yiitu."
14 Paúli ˆakiinuke sa aluusike, maa Gálio akavasea Vayahúudi, "Nyuunyu Vayahúudi teeri, ngaari mumuréetire na balásii sa abwéeyyiirye uvi au usaambu, niini ngaari navatéeriire.
15 Maa kaa, sa viintu mookiiruta ndihi sa masáare, marina na Miiro yaanyu, lamuli nyuunyu veeneevyo. Niini si noosaaka kuva mulamuli wa aya masáare tuku."
16 Aho, maa akavakibirya aho balásii.
17 Avo vaantu vakamukwaata Sositénesi. Uhu noo ajáa mukúúlu wa sinagóogi. Haaho, balásii vakamuvaa. Baa jeyyo, Gálio akiikwaatira vyaachwe, si oona ni kiintu tuku.

Paúli Yoohinduka na Antiókia

18 Paúli akiikala uko Koríinto siku ˆjiri foo. Siku ˆjikalooke, Paúli akavasea vaaniitu, asúukiirye, aho, maa akadoma na múujii wa Kenkiréa.† ˆAkafike Kenkiréa, Paúli akakerwa njwiiri jaachwe, ja ˆvyeene ajáa alaha. Aho, maa akaambuka méeli ˆyoodoma na isi ya Síria na akadoman'ya na vala Pirisíila na Akíila.
19 Vayeenda fuuru vakafika Efée so. Aho, Paúli akavareka vala Pirisíila na Akíila. Yeeye akadoma na sinagóogii, uko akaanda luma sáare ja Muluungu na Vayahúudi.
20 Novo vakamuloomba oongererye siku jo kiikala novo, maa kaa, yeeye akasiita.
21 Akavasea asúukiirye yoosea, "Kooni Muluungu eéndire, hinduka ndiri kei na meenyu." Aho, akiinuka fuma Efée so na méeli.
22 Paúli ˆakafike Kaisaría, akaambuka fuuru Yerusaléemu, akiita ko luumbya mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yée su, aho, maa akagirita na Antiókia.
23 Uko Antiókia, Paúli akiikala kwa mpiindi kiduudi. Aho, akiinuka, maa de indootweerera isi ya Galatía na Firigía, kunu yoovaheera mutima vaantu ˆvamuruma Yée su.

Murimo wa Apóolo uko Efée so na Koríinto

24 Haaha siku ijo, Muyahúudi umwi ˆasewáa Apóolo ajáa uuja na Efée so. Uhu meevo kuuntu ˆajáa avyaarirwa ni múuji wa Alekisándiria. Yeeye ni mumanyi wo luusika ajáa, na ajáa atiite muryuungu mukuulu wa Masáare ˆYari Mpeho.
25 Yeeye ajáa akiindiwa njira ya Yée su Mweenevyoosi, na yeeye avakiindyáa vaantu viingi iyo njira ya Mweenevyoosi ko kiitema na kwa uwoloki. Baa neembe abweeyyáa jeyyo, yeeye kiintu ˆajáa amányire ni ubatíiso wa Yooháani✡ vii.
26 Siku imwi, akiingira sinagóogii, maa akaanda variyula Masáare ˆYari Mpeho ko kiitema kukuulu. Pirisíila na Akíila ˆvakateere ˆvyeene aluusáa ko kiitema, vakamusumula na meevo noo mukiindya neeja njira yo mutuuba Muluungu.
27 Siku ˆjikaseese, Apóolo akasaaka doma na isi ya Akáaya, vaaniitu vakamuheera mutima. Vakaandika barúwa atamanye noyo na kwa vaantu ˆvamuruma Yée su uko Akáaya sa vamuteengye vyabooha. ˆAkafike uko, akavaambira maatuku vii kwa nduwo ya Muluungu.

† **18:18** ***Kenkiréa:*** Ni ituri ˆrijáa mbarimbari ya mayiya, heehi na múuji wa Koríinto. Laanga raamáani ya luyeendo lwa kaviri lwa Paúli kitáabwii cha Mirimo ya Vatumwi 15:36. ✡ **18:25** Laanga Matáayo 3:1-12; Maáriki 1:1-8.

28 Yeeye iirutáa ndihi na Vayahúudi mbere ja vaantu ko kiitema kunu yookoonekya Masáare ^Yari Mpeho yaluusa Yéesu ni Masía.

19

*Paúli Yoovariyula Masáare Maaja uko Efée*so

1 Mpiindi ijo Apóolo ^ajáa uko Koríinto, Paúli ne atweereráa na isi ja mweeri fuuru múuji wa Efée*so*. Uko Efée*so*, Paúli akashaana vaantu ^vamuruma Yéesu.
2 Maa akavuurya, "Eri, ^mukamurume Yéesu, mwahokera Mutima Muuja wuu?" Novo vakamusea, "Tuku, baa si tunateera kooni kwatiite Mutima Muuja tuku."
3 Paúli akavuurya kei, "Kwa ubatíiso wa ani mwabatisiwa?" Maa vakamusea, "Kwa ubatíiso wa Yooháani."
4 Paúli akavasea, "Ubatíiso wa Yooháani ni wavasaakáa vaantu vavalanduke fuma uvii waavo vii. Na yeeye avawyiiráa vaantu vamurume ^mweene yookuuja nyuma yaachwe, noo kusea Yéesu."
5 ^Vakateere jeyyo, maa vakabatisiwa kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi.
6 Na Paúli ^akavavikire mikono yaachwe, vakahokera Mutima Muuja, vakaanda luusika nduusika ng'eni no luusa uláali na mutwe.
7 Na avo voosi ni ja vaantu valume ikimi na vaviri vajáa.
8 Na kwa myeeri itatu, Paúli iingiráa masinagóogii na avariyuláa ko kiitema munumuunu kunu yooluma sáare, na vaantu varumáa masáare ya Utemi wa Muluungu.
9 Maa kaa, vamwi vaavo, vakahitan'ya mitima yaavo, kunu voohiintikira riira isáare ra Njira ya Yéesu Mweenevyoosi mbere ya mpuka ya vaantu. Aho, Paúli akiireka novo, akavasumula vaantu ^vamuruma Yéesu, indoovakiindya kira siiku nyuumbii ya kibawo kwa Tiráano.
10 Paúli akatuuba kuvakiindya kwa myaaka iviri, sa jeyyo, Vayahúudi na Vagiríki voosi ^viikaláa isi ja Ásia, vakariteera isáare ra Mweenevyoosi.

Vaana va Sikéewa Vookibiriwa ni Mirimu Mivi

11 Muluungu abweeyyáa myuujíisa ^ihwáalaryaa ko tweera kwa Paúli.
12 Vaantu vatooláa baa nchíifu na ingo jiingi ^ng'eene jijáa jasáasiirye muviri wa Paúli, novo ^vakajiviike kwa valwíiri, vaholáa ndwáala jaavo baa mirimu mivi yavafumáa.
13 Vayahúudi vamwi ^veene vayeenda uko na uko kuseyya mirimu mivi kuri vaantu, vakayera seyya mirimu mivi kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi voosea jei, "Nakuláiriirye kwa irina ra Yéesu, ura ^avariyulwáa ni Paúli, fuma kuri uhu muuntu."
14 Kujáa kwatiite vaana mufungati va Muyahúudi umwi ^asewáa Sikéewa. Yeeye ni mukúúlu wa veeneisi va Ijuva ajáa. Avo vaana vaachwe vandoobweeyya jeyyo.
15 Siku imwi, murimu muvi ukavasea, "Yéesu namumányire, baa Paúli namumányire, ha nyuunyu muri vala ani?"
16 Aho, ura muuntu ^ajáa akwaatwa ni murimu muvi akavakiimiriira voosi na ngururu, akavahuuma ngururu. Akavavaa maatukú vii mpaka vakafuma aho nyuumbii vari na tuhu na vari na maloonda.
17 Aya masáare yakeenera kwa vaantu voosi ^viikaláa Efée*so* noo kusea Vayahúudi na Vagiríki. Voosi vakakwaatwa ni woowa, na irina ra Yéesu Mweenevyoosi rikava roonyemiwa maatukú vii.
18 Vaantu ^vari foo vara ^vamuruma Yéesu, vuujáa kunu vooluusa uvi waavo ^vajáa vabweeyya. Vabweeyyáa jei mbere ja vaantu.

19 Vaantu ˆvari foo vara ˆvabweeyyáa usavi, vajiingáa vitáabu* vyaavo na
vavichimikáa mbere ya vaantu voosi. Vakavala iyoombe ra vitáabu vyoosi,
rikafika mbwiiru ja chuúma cha mpía mayana makumi yasaano (50,000).
20 Jeyyo, isáare ra Iju va reeneráa na ravijáa na ngururu munumuunu.

*Ntiribuka uko Efée*so

21 Masáare ayo ˆyakalooke, Paúli akalamula akiisea adome na Yerusaléemu
ko tweera isi ya Makedonía na Akáaya. Akasea, "ˆNdiri fika uko, yoosaakwa
ndome na Róoma."
22 Aho, akavatuma vaambiriryi vaachwe vaviri, Timotéeo na Erásto, valon-
goole na Makedonía, yeeye akachaala kiduudi uko Ásia.
23 Mpiindi jiijo, aho Efée*so* kwajáa kwafumira ntiribuka nkuulu, sa uwo
ukiindya wa Njira ya Yée*su* Mweenevyoosi.
24 Haaha aho múujii, kujáa kwatiite muuntu umwi ˆasewáa Demetirío. Yeeye
ni muchá*a*ni wa fividabalaíyo fya mpía ajáa, na ifyo fividabalaíyo fijáa fiifwíine
na kaaya ya mululungu waavo wa kiintu kiki ˆaséwaa Aritée*m*i. Na murimo uhu
wavareteráa vachá*a*ni vaachwe kunáálo nkuulu.
25 Demetirío akavajiinga vachá*a*ni viivaachwe na vaantu viingi
ˆvatúmamaa murimo ˆwiifwíine na uwo, maa akavasea, "Arumi, mumányire
tapátaa mpía ˆjamema maatuku vii fuma kuri uhu murimo wiiswi.
26 Nookoona kiiteerera mwiise na kwiiyonera mwiise ˆvyeene Paúli
yoovavalanduula vaantu na ˆvyeene voomuruma. Yeeye atúubire luusa vida-
balaíyo ˆviténgeneshiwaa ni vaantu si milungu ya kimáári tuku. Avasóonkire
vaantu ˆvari foo si aha Efée*so* vii tuku, baa na isi joosi ja uko Ásia.
27 Haaha ˆvyeene nookoona uhu murimo wiiswi koonwa uri ni kosu vii, na
si jeyyo vii tuku, baa na ihi kaaya ya Aritée*m*i, mululungu wa kiintu kiki chwiiwa
iri mati. Aritée*m*i, mululungu ˆiínamirwaa isi joosi ja Ásia na weeru yoosi, nyemi
yaachwe sira iri."
28 ˆVakateere ayo masáare, vakakalala maatuku vii, maa vakaanda tula
isóso voosea, "Aritée*m*i wa Vaefée*so* noo mukúúlu!"
29 Haaho, múuji woosi ukiinula ntiribuka. Vakavakwaata vaantu vaviri va
Makedonía ˆvayeendan'yáa na Paúli, vala Gáayo na Aristáriko, maa vakavat-
waala fuuru haantu ˆvabwéeyyiryaa bwiito.
30 Paúli asaakáa doma na uko mwiijiingwii wa vaantu maa kaa, vaantu
ˆvamuruma Yée*su* vakamukaan'ya.
31 Baa vakúúlu va isi ja Ásia vara ˆvajáa vijeengi vya Paúli, vakatuma
vaantu na kwaachwe vamuloombe adiire kiingira aho nyuumbii kuuntu
ˆvabweeyyiryáa bwiito.
32 Na vaantu ˆvajáa viijíingire hara si viiteerwáa tuku, viingi varirá*a* jei, na
viingi jira. Vaantu ˆvari foo si vatáangaa baa ni che kivajíingire aho tuku.
33 Vayahúudi vakamwiimya muuntu umwi ˆasewáa Alekisáanda mbere ya
vara vaantu. Vaantu vamwi vakamuhweehera kira ˆari luusa. Akiinurirya
mukono kuvasea vakirinye sa asaakáa kiitetera.
34 Maa kaa, ˆvakataange Alekisáanda ni Muyahúudi, voosi vakatuuba tula
isóso kwa masaa yaviri voosea, "Aritée*m*i wa Éfée*so* noo mukúúlu!"
35 Aho, mwaandiki mukuulu wa múuji akavakaan'ya vaantu vareke isóso,
akavasea, "Arumi, nyuunyu vaantu va Efée*so*, ni ani si ˆamányire múuji wa
Efée*so* noo wiimiriraa kaaya ya Aritée*m*i mukuulu, na iri iwye ra kidabalaíyo
chaachwe ˆraawya fuma kurumwii?

---

* **19:19** ***vitáabu:*** Laanga pícha ya kitáabu cha ndiri Lúka 4:17.

36 Kusiina muuntu ˆari daha siita iri tuku. Haaha nyuunyu kirinyi, kari mubweeyye kiintu chochoosi chaangu chaangu tuku.
37 Ava vaantu ˆmuvaréetire na aha, si viívire kiintu tuku fuma kaayii ya Aritéemi wiitu na si vamuhíintikiire muluungu muki wiitu tuku.
38 Kooni Demetirío na vachá*a*ni viivaachwe vari na isá*a*re na vaantu ava, vatwaali na balá*s*ii, amwi jimwaari na vakúúlu vamwaari, ni vakaloongerwe uko.
39 Maa kaa, kooni muri na masá*a*re yoyoosi yiingi, yatwaali na balá*s*ii ˆng'eene yarumwa ni ndairiri ja Kirúumi, yakaloongwe uko.
40 ˆVyeene tabwéeyyiirye isiku ifaanaa ikatubweeyya tutwaalwe na balá*s*ii sa tabwéeyyiirye ntiribuka nkuulu. Kooni vatusítakiirye sa ntiribuka ihi, tusiina cho kuuyirya tuku. Ihi ntiribuka ni ya bweete vii."
41 ˆAkaluuse jeyyo, maa akavasea vaantu viimyaahe.

20

*Paúli Yoodoma na Makedoní*a *na Ugiríki*

1 Ira ntiribuka ˆikasire, Paúli akavaaniriira vaantu ˆvamuruma Yéesu, akavaheera mutima, maa akavasea, asúukiirye. Aho, akakwaata njira na Makedonía.
2 Akatweera na isi iyo, na njirii avaheerá*a* vaantu ˆvamuruma Yéesu masá*a*re yo bweeyya mitima yaavo ive na ngururu. Maa re, akafika Ugiríki.
3 Uko akiikala myeeri itatu. Mpiindi ˆasaakáa firira na mashúwa adome na Síria, Vayahúudi vakabweeyya nchuungo, sa vamubweeyyirye uvi. Jeyyo, maa akalamula kuhinduka kwa njira ya Makedonía.
4 Mpiindi ijo, Paúli ayeendan'yáa na vala Sopatíro mwaana wa Píiro fuma múuji wa Beróoya, Aristáriko na Séekuundo fuma múuji wa Tesaloníike, Gáayo fuma múuji wa Déribe, Timotéeo fuma Lísitra, na Tíkiko na Tirofíimo fuma isi ya Ásia.
5 Ava voosi vakalongoola na Turóoa, maa vakiita kootuwoojera* kura.
6 Maa kaa, ngovi ya mikáate si ˆivíkirwaa usasi ˆikalooke, tukaambuka méeli fuma Filíipi na siku isaano ˆjikalooke, tukafika Turóoa, aho, tukiikala kwa siku mufungati.

Paúli Yoomufufula Eutíiko

7 Siku ya ncholo ya júma nakyuulwa, tujáa twalumana hamwi so bendula mukáate. Paúli akaanda kuvavariyurira vaantu fuuru nuuchiku kati, sa ajáa aláariire ndiri kulooka lomutóondo yaachwe.
8 Na aho gorófii haantu ˆtujáa talúmaniire, kujáa kwatiite vimuri ˆviri foo.
9 Mutavana umwi ˆasewáa Eutíiko, akiikala chooririi mpiindi Paúli ˆaluusikáa, maa akakwaatwa ni tulo. Sa jeyyo, akanyeyya fúti, maa akawya na isi fuma gorófa ya katatu. ˆVakakiime, vakiita shaana akwíire.
10 Paúli ne akakiima na isi, akamulaariira ura mutavana, akamuuvatira, maa akavasea, "Koofi tuku, akaari ari nkasu!"
11 Aho, Paúli akaambuka na gorófii, vakabendulabendula mukáate, maa vakarya. ˆVakahumule, akatuuba kuluusika novo fuuru kukeera. ˆKukeere, maa akalooka.
12 Vara vaantu vakamuhinduula ura mutavana na kaayii ari nkasu, vakatuuriwa mitima maatuku vii.

Paúli Yoodoma na Miléeto

* **20:5** ***kootuwoojera:*** Aha muvai mbuwo Lúka ni hamwi ajáa na Paúli na viivaachwe.

13 Aho, suusu tukaambuka méeli, tukalongoola doma na Asóosi, sa Paúli
ajáa alámwiire kukerya na mawulu. Uko Asóosi noo kuuntu ˆtujáa twiirumira
kumutweerera.
14 ˆTukalumane kura Asóosi, tukaambukan'ya méeli fuuru múuji wa Mit-
uléene.
15 Lomutóondo yaachwe tukakwaata njira, tukayeenda na méeli fuuru isi ya
Kíio ˆng'eene ijáa yariingirirwa ni maaji. Siku ya katatu tukayeenda na méeli
fuuru isi ya Sáamo ˆng'eene ijáa yariingirirwa ni maaji, na siku ya kani tukafika
múuji wa Miléeto.
16 Mpiindi ijo, Paúli ajáa alámwiire atuube luyeendo lwaachwe na méeli baa
tweera na múujii wa Efée so tuku, sa adiire chereva uko isi ya Ásia.† Asaakáa
koni viri dahika, afike Yerusaléemu siku ya ngovi ya Pentekóste‡ si inafika.

Paúli Yoovasea Asúukiirye Vawosi va Efée so

17 Mpiindi Paúli ˆajáa Miléeto, akatuma vaantu vadome na Efée so,
vakavaaniriire vawosi va mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu.
18 ˆVakuuje, maa akavasea, "Nyuunyu mumányire ˆvyeene niikala na nyu-
unyu fuma siku ira ya ncholo ˆnalwaatya kuulu kwaani aha Ásia.
19 Namutumamira Yéesu Mweenevyoosi kwa uholi woosi na nafumwáa ni
miísoori. Nayimirirya uturikiri ura ˆwafumáa kwa Vayahúudi.
20 Mumányire si navavisa isáare baa rimwi ˆriri na kunáálo kwaanyu tuku.
Na kei nijáa niitoola kuvakiindya mbere ja mpuka ja vaantu na nyuumbii
jaanyu.
21 Kiintu ˆnoonekyáa kikomi ni kimwi kwa Vayahúudi na kwa vaantu si
ˆvari Vayahúudi, voosi vareke uvi waavo vamuvalandukire Muluungu na
vamurume Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.
22 Haaha teeri, doma niise na Yerusaléemu ja ˆvyeene Mutima Muuja
yookuunkulusirirya ndome. Na si nootaanga viintu ˆviri kuunfumira uko tuku.
23 ˆCheene nootaanga vii niini ni kira ˆnoolumwa kutu ni Mutima Muuja kira
múuji ˆmweene nootweera, kuchuungwa munyololwii na uturikiri vimwaari
vyookuungoojera.
24 Maa kaa, kuva nkaasu kwaani si kiintu tuku. Kiintu kikuulu kwaani ni
kumarikirya murimo ˆmweene naheewa ni Yéesu Mweenevyoosi, noo kusea,
noonekye kikomi Masáare Maaja ya nduwo ya Muluungu.
25 Niini nalookáa kira haantu noovavariyurira Utemi wa Muluungu. Maa
kaa, haaha natáangire, kusiina baa umwi waanyu nyuunyu ˆakaanyiine
mpula na mulomo kei tuku.
26 Sa jeyyo, ni kuvawyiira niise isiku, koni umwi waanyu arímiire, sakami
yaachwe si iri kuva mweeri yaani tuku.
27 Niini si naneha na si navisa kuvavariyurira vyoosi Muluungu ˆasaakáa
tuku.
28 Mwiiyimirire nyuunyu veeneevyo, na mwiimirire mpuka yoosi Mutima
Muuja ˆavaviika nyuunyu muve viimiriri vaavo. Imiriri mpuka ya vaantu
ˆvamuruma Muluungu. Yeeye avanunuula kwa sakami ya mwaana
waachwe.

---

† **20:16** Laanga raamáani ya luyeendo lwa katatu lwa Paúli uko isi ya Ásia (18:23–21:17). ‡ **20:16** ***Pentekóste:*** Muhákwii wa Kali, Pentekóste ni ngovi Vayahúudi ˆvabweeyyáa mpiindi ˆvari humula kuchwa na ˆvari humula seyya viintu vyoosi mawundii. Ngovi iyo yabweeyyiwáa siku ya makumi yasaano (50) keende Paásika yalooka. Laanga Nkumbukira ya Miiro 16:9-12. Muhákwii Mufya, ngovi ya Pentekóste ni ngovi ya siku Mutima Muuja ˆuuja na kuri weeru na myuujíisa. Siku iyo, Mutima Muuja na vaantu ˆvamuruma Yéesu vaava kiintu kimwi. Laanga 2:2-4.

29 Taanga niise, vakiindya va uloongo vara ^vari ja mbuuji nkari, kuuja vari niini ^ndiri looka. Avo si vari voonera mbavariri vantu ^vamuruma Yéesu tuku.
30 Na vamwi vaanyu nyuunyu veeneevyo, fumira vari vantu ^vakaluusire masáare ya uloongo, sa vavabweeyye vantu ^vamuruma Yéesu varimire na vavatuube voovo.
31 Haaha, mundoolaanga neeja! Noosaaka mundookumbukira kwa myaaka itatu si nareka kuvaluma kutu vii kaa tuku, kira muuntu kwa miísoori uchiku na muusi.
32 Haaha, ni kuvaviika niise mbere ya wiimiriri wa Muluungu, na wa isáare ra nduwo yaachwe rira ^riri na ngururu yo vajeenga, na ^riri vaheera upaari ^avaviikira nyuunyu hamwi na vara voosi viingi ^vaava vaaja mbere ya Muluungu.
33 Niini si nameririya mati mpía, saháabu, na baa ingo ja muuntu tuku.
34 Nyuunyu veeneevyo mumányire ^vyeene natumama na mikono yaani sa mpate viintu ^nasaakáa na viivaani ^vasaakáa.
35 Na kwa viintu vyoosi nasaakáa kuvalaira tasaakwa tundoofuma irutira ko tumama mirimo sa tundoopata viintu vyo vaambirirya vantu vara ^vasiina ngururu. Kei tundookumbukira masáare ya Yéesu Mweenevyoosi yara ^aluusa yeeye mweeneevyo, yoosea, 'Ura ^atóolaa atálariwaa kulookya ura ^ahókeraa.' "
36 Paúli ^akahumule kuluusa ayo, maa reeru, akachwaama hamwi na avo vantu voosi akamuloomba Muluungu.
37 Aho, voosi vakarira maatuku vii ko mukwaatirira no musundira no kiiheera mikono yo kiiteengula na Paúli.
38 Voosi mitima yaavo ikavaluma, sa yara masáare ^ajáa alúusire si vari moona kei vii kaa tuku. Aho, vakamusindikira fuuru méelii.

21

Paúli Yoodoma na Yerusaléemu

1 ^Tukahumule kwiiteengula novo, tukaambuka méeli, maa tukatamanya fuuru isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Kóosi. Lomutóondo yaachwe ^kukeere, tukayeenda na méeli fuuru isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Róodo. Kufuma aho, tukatamanya fuuru múuji wa Patáara.
2 Uko, tukashaana méeli yiingi yoofirira na isi ya Foiníike, maa tukaambuka.
3 ^Tukafike sengerera na isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Kúpuro na ^tukaande kiiyona, tukaambalakana na ivaru ra saame fuuru isi ya Síria. Uko tukiima múujii wa Tíiro kuuntu ira méeli ^yakiimyáa miriwa yaachwe.
4 ^Tukavasaakire vantu ^vamuruma Yéesu, tukiikala kwaavo kwa siku mufungati. Avo vakaluusika ko longoolwa ni Mutima Muuja. Vakiilomboola, voomusea Paúli adiire tamanya na Yerusaléemu.
5 Baa jeyyo, siku jo kiikala aho ^jikasire, maa tukakwaata njira. Vantu voosi ^vamuruma Yéesu va aho Tíiro, vantu valume, vantu vaki na vasinga vakatusindikira fuuru weerwii ya múuji. Voosi tukachwaama hara mbarimbari ya mayiya, tukamuloomba Muluungu.
6 ^Tukiiteengule, maa tukaambuka méeli, novo vakahinduka na kaayii.
7 Kufuma Tíiro, tukatuuba luyeendo fuuru múuji wa Tolemáai, uko tukavaluumbya vaaniitu na tukiikala novo kwa siku imwi.
8 Lomutóondo yaachwe, tukiinuka, maa tukayeenda fuuru Kaisaría. Uko, tukiita kiikala kaayii kwa muvariyuli umwi wa Masáare Maaja ^asewáa Filíipi.

Uhu Filíipi, ni umwi wa vaantu mufungati vara ^vajáa vasaawulwa kura Yerusaléemu vandoolaanga valala.✡

9 Yeeye ajáa atiite vahíínja vani, ^vajáa vanjalu, novo valaaláa na mutwe.

10 Na ^tukiikale aho kwa mpiindi, muláali na mutwe umwi ^asewáa Agáabo akuuja fuma Yudéea.✡

11 Agáabo akuuja, aho, akatoola mukandala wa Paúli, akiichuunga mikono na mawulu yaachwe, maa akasea, "Mutima Muuja aséire, 'Jei noo ^vyeene Vayahúudi va Yerusaléemu vari muchuunga mweene uhu mukandala na aho, mukwaatya vari kwa vaantu si ^vari Vayahúudi.' "

12 ^Tukateere aya masáare, maa suusu hamwi na viiviiswi va aho Kaisaría, tukamukalaamya Paúli adiire doma na Yerusaléemu.

13 Maa kaa, Paúli akatusea, "Ni che moobweeyya? Amwi moorira sa moosaaka kuung'una mutima? Niini si kuchuungwa vii noo nookoofa tuku, baa kooni ni kuulawa uko Yerusaléemu sa irina ra Yéesu Mweenevyoosi, niini si nookoofa tuku."

14 ^Tukoone Paúli si yooteera kira ^toomuwyiira, maa tukasea, "Kira Yéesu Mweenevyoosi ^yoosaaka, ikyo kitumamwe."

15 Aya ^yakalooke, tukatoola miriwa yiiswi, maa tukakwaata njira na Yerusaléemu.

16 Vamwi va vaantu ^vamuruma Yéesu fuma Kaisaría vakatusindikira fuuru kaayii kwa Munasóoni, kuuntu ^tiitáa kiikala kwa mpiindi. Munasóoni ni muuntu wa Kúpuro ajáa, na ni umwi wa vaantu ^vamuruma Yéesu va ncholo ajáa.

Paúli Yoomuluumbya Yaakúupu

17 ^Tukafike Yerusaléemu, vaaniitu vakatuteengya na cheeru.

18 Lomutóondo yaachwe, Paúli akadoman'ya na suusu noo muluumbya Yaakúupu, na vawosi va mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu vajáa vamwaari.

19 Lumbi ^jikalooke, maa Paúli akaanda vatamanurira kwa isáare rimwi rimwi yoosi Mululungu ^abweeyya kwa vaantu si ^vari Vayahúudi kwa murimo waachwe.

20 ^Vakateere masáare yoosi, vakamubweeyyirya Mululungu nkongojima, maa vakamusea Paúli, "Mwanawiitu, wiine ^vyeene Vayahúudi mayana na mayana vamuruma Yéesu. Avo voosi vatúubaa na ngururu jaavo joosi Miiro.

21 Maa kaa, vateera ^vyeene uvakíindyaa Vayahúudi voosi ^veene viíkalaa isi ja vaantu si ^vari Vayahúudi, vareke namatira Miiro ya Músa. Vateera ^vyeene ukíindyaa vareke vatwaala vaana vaavo na kibawii na vareke tuuva ja Kiyahúudi.

22 Haaha jooli turi bweeyya? Na voovo kikomi vatáangire, wuújire.

23 Haaha bweeyya ja ^vyeene tookuwyiira. Aha kwatiite vamaka vani ^veene vamwiilaha Mweenevyoosi.

24 Saangira novo, na wiijirule hamwi novo. Kei varihire mpía sa vakerwe njwiiri jaavo. Sa jeyyo, vaantu voosi taanga vari yara masáare ^valúusaa si ya kimáári tuku, na weewe utúubaa Miiro.

25 Maa kaa, kwa vaantu vara si ^vari Vayahúudi ^veene vamuruma Yéesu, tavaandikira ^vyeene talamula, tukavasea,✡ viikale kuli na kiintu chochoosi ^cheene chatoolwa ntambiko kwa vidabalaíyo, kunywa sakami, kurya nyama ^jakuvwa tuku na kari vahángutaa tuku."

✡ **21:8** Laanga Mirimo ya Vatumwi 6:1-6. ✡ **21:10** Laanga Mirimo ya Vatumwi 11:27-28. ✡ **21:25** Laanga Mirimo ya Vatumwi 15:20, 29.

26 Lomutóondo yaachwe, Paúli akavasumula vara vamaka, maa akiita kiijirula novo. Aho, akiingira hara Kaayii Njija ya Ijuva, sa akaluuse siku jo kiijirula ˆjiri humula mpóryo ng'eene jiri toolwa sa kira umwi waavo.

Paúli Yookwaatwa

27 Siku mufungati jo kiijirula ˆjikasengerere sira, vamwi va Vayahúudi fuma isi ya Ásia, vakamoona Paúli ari Kaayii Njija. Aho, vakiisoonka mpuka ya vaantu voosi ˆvajáa aho, maa vakamukwaata Paúli.

28 Vakaanda tula isóso voosea, "Arumi, vaantu va Isiraéeli, twaambiri! Uhu noo ura muuntu ˆakíindyaa kira haantu, vaantu voosi vandootuchwa mati suusu Viisiraéeli na vandoochwa mati Miiro, baa na ihi Kaaya Njija. Kulookya ayo yoosi, abwéeyyiirye Kaaya Njija ive na njeo ko viingirya Vagiríki na waámii ya Kaaya Njija."

29 Valuusa jeyyo, sa vajáa vamoona Tirofíimo, muuntu wa Efée so ˆari hamwi na Paúli múujii Yerusaléemu, maa vakiisea Paúli iingiire ne na Kaayii Njija.

30 Aho, múuji woosi ukava na ntiribuka, vaantu fuma kira haantu vakuuja na waámii ya Kaaya Njija. Vakamukwaata Paúli, vakamurutya na weerwii, maa vakeeka miryaango ya Kaaya Njija chaangu.

31 Kati ˆvasaakáa kumuulaa, mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo va Kirúumi akapata mulomo, múuji woosi wa Yerusaléemu wavíire na ntiribuka.

32 Hahara ura mukúúlu akavasumula vakúúlu va valwi nkoondo, na valwi nkoondo, vakadoma itíijo na kuri ira mpuka ya vaantu. Novo ˆvakamoone ura mukúúlu yookuuja na valwi nkoondo, maa vakareka kumuvaa Paúli.

33 Maa ura mukúúlu akaseesa, akamukwaata Paúli, maa akalairirya achuungwe minyololo iviri. Maa akuurya, "Ni ani uhu? Na ni che abwéeyyiirye?"

34 Hahara vara vaantu vakaanda tula isóso. Viingi valuusáa iki viingi kira, sa jeyyo ura mukúúlu akadiira taanga ˆchafumiráa. Aho, akalairirya vamutwaale Paúli na nkambii ya valwi nkoondo.

35 Paúli ˆakafike mwaambukirwii wa ira nkambi, maa vara valwi nkoondo vakamwiinula kitangaritangaari sa ntiribuka ya vaantu ni nkúúlu ijáa.

36 Ira mpuka ˆng'eene yamutuubáa, ikatuuba tula isóso yoosea, "Ni uulawe!"

Paúli Yoluusika na Mpuka ya Vaantu

37 Mpiindi valukaluka ˆvamwiingiryáa Paúli na aho nkambii ya valukaluka, maa Paúli akamuurya ura mukúúlu, "Eri, ifaanaa nikuwyiire isáare rimwi wuu?" Maa ura mukúúlu akamusea, "Kumba ulúusikaa Kigiríki?

38 Weewe si uri ura Mumísiri ˆareeta ntiribuka, maa akavalongoola vuulai mayana yani (4,000) na isi ya ibaláángwii tuku wuu?"

39 Paúli akavasea, "Niini ndiri Muyahúudi, fuma múuji mukuulu wa Társo ˆuri isi ya Kilikía. Nookuloomba nduusike na ava vaantu."

40 Ura mukúúlu ˆakamurumire, Paúli hara mwaambukirwii akiinurirya mikono kuvalaira vakirinye. ˆVakakirinye, maa akaluusika novo kwa nduusika ya Kieburanía.

22

Paúli Yoluusika Mbere ya Vayahúudi va Yerusaléemu

1 Aho, maa akavasea, "Vanduu vaani, na vala taáta, teereri aya ˆnooluusa aha mbere yaanyu."

2 ˆVakateere Paúli yooluusika nduusika ya Kieburanía, maa vakakirinya sawu.

Aho, maa Paúli akavasea,

3 “Niini ndiri Muyahúudi. Miitu ni Társo múuji mukuulu wa isi ya Kilikía. Baa
jeyyo, nakuriira aha Yerusaléemu. Na Gamaliéeli noo aankiindya vyoovyovy-
oovyo Miiro ya vala baaba wiitu ˆvatuurekera. Namanyikáa na mutima waani
kumutumamiira Muluungu ja ˆvyeene nyuunyu moobweeyya isiku.
4 Navaturikirya na nuuláa vaantu ˆvatuubáa Njira ya Yéesu Mweenevy-
oosi. Niini navakwaatáa vaantu valume na vaantu vaki na navachuungáa
munyololwii.
5 Aya ˆnooluusa baa mweeneisi mukuulu na Balása Nkuulu ya Vayahúudi
daha vari toola ushahíidi kuri niini. Voovo noo vaampeera barúwa jo
twaala na kwa Vayahúudi viiviiswi ˆveene viikaláa múujii wa Damésiki, sa
nivakwaate vaantu vara ˆvamuruma Yéesu. Aho, maa de nivareete na
Yerusaléemu sa vaheewe irya raavo.

Paúli Yooluusa ˆVyeene Amuvalandukira Yéesu

6 Mpiindi ˆnijáa njirii noodoma na Damésiki, jijáa ja mpiindi ja mpoloonge
na nijáa naséngeriire fika, koonka kiweeru kikuulu fuma kurumwii,
kikaamurika kosikosi.
7 Haaho nkawya na isi, maa nkateera sawúti yookuunsea, ‘Saúli, Saúli sa
che wookuunturikirya?’
8 Aho, maa nkuurya, ‘Aai uri ani weewe?’ Noyo ikaansea, ‘Niini ndiri Yéesu
wa Nasaréeti. Weewe wookuunturikirya.’
9 Viivaani ˆnijáa novo, voona kira kiweeru, maa kaa, ira sawúti si vataanga
kira ˆyaluusáa tuku.
10 Aho, maa nkuurya, ‘Jooli ndiri bweeyya Mukúlu?’ Ne Mweenevyoosi
akaansea, ‘Inuka, udome na Damésiki, uko ko wyiirwa uri miriimo yoosi
ˆnakwiímiriirye neeja.’
11 Na sa viintu kira kiweeru kijáa chadalava munumuunu, nkasiindwa
koona, viivaani vakaankwaata mukono, vakaanongoola fuuru Damésiki.
12 Aho, kujáa kwatiite muuntu umwi ˆasewáa Ananía. Uhu Ananía ajáa
akwaatya kikomi Miiro yiitu na anyemiwáa ni Vayahúudi vara ˆviikaláa
Damésiki.
13 Akuuja noo kuunaanga, akiima heehi na niini, maa akaansea, ‘Saúli
mwanawiitu, pata ngururu jo koona kei!’ Na mpiindi i’ira nkamoona Ananía.
14 Aho, Ananía akaansea, ‘Muluungu wa vala baaba wiitu akusáawiire
weewe, sa utaange yara ˆyoosaaka, umoone Yéesu ura Muwoloki na uteere
sawúti yaachwe mweeneevyo.
15 Sa weewe kuva uri ura ˆoona kwa vaantu voosi kwa ayo ˆwoona na
ˆuyateera.
16 Haaha che de woowoojera? Inuka, ubatisiwe na uvi waako wooyyiwe
kunu wooriruma irina raachwe.’

Paúli Yooluusa ˆVyeene Atumwa kwa Vaantu si ˆVari Vayahúudi

17 Aho, maa nkahinduka na Yerusaléemu. Na mpiindi ˆnamuloombáa
Muluungu Kaayii Njija ya Ijuva, maa nkoona njori.
18 Aho njorii, nkamoona Yéesu Mweenevyoosi yookuunsea, ‘Inuka chaangu
fuma aha Yerusaléemu, sa aha si vari ruma vira ˆvyeene wookuunyonekya
kwaavo tuku.’
19 Naani nkamusea, ‘Ee Mweenevyoosi, voovo vamányire kikomi ˆvyeene
nadomáa na masinagóogii noo vakwaata, ˆvyeene navaváa na ˆvyeene
navaviikáa minyololwii vara ˆvakuruma.

20 Baa siku iira sakami ya Sitefáani shahíidi waako ^yiítirwe, niini nijáa
mwaari niímire aho, na nijáa naruma kira ^vatumamáa. Niini noonііmiriráa
ingo ja vara ^vamuulaa.’✡
21 Aho, maa Yéesu Mweenevyoosi akaansea, ‘Tamanya! Kutuma niise na
kuli, kwa vaantu si ^vari Vayahúudi.’ ”

Paúli Yookiilusa Yeeye ni Murúumi

22 Masáare ayo yoosi ya Paúli, vaantu vajáa vayateerera. Maa kaa, ^akaluuse
aya, vakamukerya ko tula isóso voosea, “Muuntu uhu yoosaakwa ariimire aha
weerwii! Uhu yoosaakwa akwye!”✡
23 Vakatuuba tula isóso, noo kiikuusirirya iruri kunu vooriingirirya ny-
weénda jaavo mweeri.
24 Aho, ura mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo akalairirya Paúli iin-
giriwe na nkambii ya valwi nkoondo. Akalairirya uuriiwe ko nuswa na
mijeléedi, sa aluuse ni sa che Vayahúudi voomuturira isóso.
25 Maa kaa, kati ^vamuchuungáa na lukova sa vamunuse, Paúli akamuurya
mukúúlu wa valwi nkoondo ^ajáa iímire aho, akamusea, “Eri, Miiro yaruma
nyuunyu kumunusa Murúumi* ^mweene si analamurirwa† wuu?”
26 Ura mukúúlu wa valwi nkoondo ^akateere jeyyo, maa akatamanya noo
muwyiira ura mukúúlu wa vakúúlu, akamusea, “Che iki woosaaka ubweeyye?
Uhu muuntu ni Murúumi!”
27 Hara ura mukúúlu wa vakúúlu akatamanya na kuri Paúli, maa aka-
muurya, “Ngwyiira, weewe uri Murúumi wuu?” Paúli akamusea, “Hii! Niini
ndiri Murúumi.”
28 Ura mukúúlu wa vakúúlu akamusea, “Niini naava Murúumi ko toola mpía
^jiri foo munumuunu.” Maa kaa, Paúli akamusea, “Niini ndiri Murúumi ko
vyaalwa.”
29 Hahara vara valukaluka ^vasaakáa kumuurya ko munusa, vakalooka
chaangu, vakamureka Paúli. Ura mukúúlu wa vakúúlu va valukaluka
^akataange Paúli ni Murúumi, akakwaatwa ni woowa, sa viintu ^ajáa
amuchúungire na minyololo.

Paúli Mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi

30 Lomutóondo yaachwe, ura mukúúlu wa valukaluka akalairirya vakúúlu va
veeneisi va Ijuva na Balása Nkuulu ya Vayahúudi valumane. Abweeyya jeyyo,
sa asaakáa ataange kikomi ni sa che Vayahúudi vamusítakiirye Paúli. Jeyyo,
akamuchungula Paúli munyololo, akamureeta, maa akamwiimya mbere ya
Balása iyo.

23

Paúli Yoovakera Mafarisáayo na Masadukáayo

1 Aho, Paúli akiituurirya miiso Balása iyo yoosi, maa akavasea, “Vanaviitu,
niini fuuru isiku niíkalaa mbere ja Muluungu na mutima waani si waantwáalaa
na kiloongii tuku.”
2 Ananía mweeneisi mukuulu ^akateere jeyyo, maa akalairirya vara ^vajáa
heehi na Paúli vamuhapule mulomwii.

✡ **22:20** Laanga Mirimo ya Vatumwi 7:57-60; 8:1. ✡ **22:22** Laanga Mirimo ya Vatumwi 26:21.
* **22:25** ***Murúumi:*** Paúli ni Muyahúudi ajáa na kei ni muuntu wa isi ya Rúumi ajáa ko vyaalwa.
† **22:25** ***analamurirwa:*** Miiro ya Kirúumi ijáa yaluusa kusiina Murúumi ^ari vawa, nuswa au kuulawa
musaláabii tuku, fuuru ta masáare yaachwe yateererwe balásii.

3 Aho, maa Paúli akamusea, “Baa weewe mukweembi uri ja lukaande
ˆlwahakwa chokáa, Mululungu kukuvaa ari. Weewe wiíkyiirye aho, sa ulamule
ko tuuba Miiro, amwi de weewe wookiikana Miiro ko lairirya hapulwe?”
4 Aho, maa vara vaantu ˆvajáa viímire heehi na Paúli, vakamusea, “Eri, ni
mutukira wiise mweeneisi mukuulu wa Mululungu wuu?”
5 Paúli akavasea, “Vanaviitu, si natáangire koon ni mweeneisi mukuulu tuku.
Sa Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, ‘Kari ulúusaa mavi kwa mukúúlu wa vaantu
vaanyu tuku.’✡”
6 Na Paúli ˆakataange aho Balásii kujáa kwatiite Masadukáayo na Ma-
farisáayo, maa akaluusika na ngururu yoosea, “Vanaviitu, niini ndiri
Mufarisáayo, mwaana wa Mafarisáayo. Naréetirwe na aha Balásii sa ni-
iláangyaa vaantu ˆvaakwya fufuka vari.”
7 Paúli ˆakaluuse jeyyo, maa ntiribuka ikiinuka kati na kati ya Mafarisáayo
na Masadukáayo. Aho, maa vakiikera haviri.
8 (Sa Masadukáayo vaséaa kusiina kufufuka tuku, na baa kei si varúmaa koon
mirimu miija na mitima imwaari tuku, maa kaa, Mafarisáayo varúmaa aya
yoosi.)
9 Kura kwiiruta ndihi kwa vara vakúúlu kukakonkomala munumuunu na
isóso ikuulu. Vamwi va vakiindya va Miiro ˆveene vajáa ni va mpuka ya
Mafarisáayo, vakiima, maa vakasiita na ngururu voosea, “Si tookoona uvi
wowoosi kuri uhu muuntu tuku! Ifaanaa ikava murimu muuja au mutima
walúusikire ne.”
10 Ira nkoondo ikakula, mpaka ura mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo
akakwaatwa ni woowa, akiisea ifaanaa vamudumuledumule Paúli. Aho,
akalairirya valwi nkoondo viingirire na kati na kati ya Vayahúudi sa
vamulamurirye na ngururu, na vamutwaale na nkambii ya valwi nkoondo,
novo vakabweeyya jeyyo.
11 Uchiku wa siku iyo, Yéesu Mweenevyoosi akiima heehi ne akamusea,
“Iheere mutima! Ja ˆvyeene woonekiirye kikomi cha masáare yaani aha
Yerusaléemu, bweeyya uri viivyo baa uko múujii wa Róoma.”

Nchuungo yo Muulaa Paúli

12 ˆKukeere, Vayahúudi vakabweeyya nchuungo, voosi vakiirumira, ko
kwiilaha variiwe ni salu, si vari kurya no nywa tuku mpaka haantu ˆvari kuva
vamuúlaire Paúli.
13 Na vaantu ˆveene vajáa vabweeyya iyo nchuungo ni makumi yani (40)
na kiintu vajáa.
14 Vakadoma na kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva na kwa vawosi, maa
vakasea, “Twiilahíre, si turi kurya no nywa tuku mpaka tuve tamuúlaire Paúli.
15 Haaha nyuunyu na vawosi va Balása Nkuulu ya Vayahúudi muloombi
mukúúlu wa vakúúlu amureete Paúli na kuri nyuunyu. Ibweeyyi ja moosaaka
taanga neeja masáare yaachwe ˆmumuréetiire na mbere yaanyu. Suusu
tiímire neeja kumuulaa baa si anafika aha.”
16 Iyo nchuungo, mwiihwa wa Paúli akava iitéiire, maa akatamanya, aka-
muwyiira Paúli kura nkambii ya valwi nkoondo.
17 Hahara, Paúli akamwaanirira umwi wa vakúúlu va valwi nkoondo,
akamusea, “Mutwaale uhu mutavana na kwa mukúúlu wa vakúúlu va valwi
nkoondo, atiite isáare ˆyoosaaka amulume kutu.”
18 Aho, ura mukúúlu wa valwi nkoondo akamutwaala ura mutavana na
kwa mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo, maa akamusea, “Paúli ura
ˆari munyololwii, aanyániriire na aanoómbire nimureete uhu mutavana na
kwaako, sa atiite isáare ˆyoosaaka akuwyiire.”

✡ **23:5** Laanga Ufumo 22:28.

19 Ura mukúúlu wa vakúúlu, akamukwaata mukono ura mutavana, maa akatamanya ne na ivarwii, maa akamuurya, “Ni kiintu che ˆwoosaaka wuungwyiire?”
20 Ura mutavana akamusea, “Vayahúudi viirúmiire vakuloombe weewe umutwaale Paúli na mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi lomutóondo sa vookiisaambirirya voosaaka vamuurye neeja masáare yaachwe.
21 Maa kaa, kari uvarumire tuku, sa vamwaari Vayahúudi makumi yani (40) na kiintu ˆvari mugiida njirii. Ava viílahire variiwe ni salu, si vari kurya no nywa tuku mpaka vamuulae Paúli. Haaha viímire neeja vooteerera vii, ni che ˆuri luusa.”
22 Aho, ura mukúúlu wa vakúúlu akamurekera ura mutavana atamanye na akamukaan’ya, yoomusea, “Kari umuwyíiraa muuntu yoyoosi aya masáare ˆwuungwyíirire tuku.”

Paúli Yootwaalwa na Kaisaría

23 Aho, maa ura mukúúlu wa vakúúlu akavaanirira vakúúlu va valwi nkoondo vaviri akavasea, “Imyi neeja valwi nkoondo magana yaviri (200) vooyeenda na mawulu, valwi nkoondo ˆvaámbukaa faráasi makumi mufungati (70), na viingi magana yaviri (200) ˆvari na machimu. Ava voosi viinuke mpiindi jo kaala ndiri kugirita na múuji wa Kaisaría.
24 Kei, imyi neeja faráasi jiingi sa Paúli, na mumutwaale nkaasu fuuru kwa gávana Felíisi.”
25 Ura mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo akaandika barúwa, yoosea,
26 “Felíisi ˆunyémiwaa, gávana wa isi, niini Kilaáudi Lísia, nakulúumbiirye.
27 Uhu muuntu akwaatwa ni Vayahúudi, voovo vajáa vasénger iire kumuulaa. Maa kaa, ˆnkataange yeeye ni Murúumi niita noo mulamurirya na valwi nkoondo vaani.
28 Nasaakáa ntaange ni sa che vamusitaakyáa Paúli, sa jeyyo, nkamutwaala na mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi.
29 Hahara, nkataanga vamutwáarire na balásii sa masáare ya Miiro yaavo. Baa jeyyo, kujáa kusiina isáare roroosi ˆroobweeyya iime neeja kukwya au baa achuungwe munyololwii tuku.
30 Haaha nalúmirwe kutu ni muuntu umwi, vamwaari Vayahúudi ˆvaríire nchuungo yo muulaa, sa jeyyo, nalámwiire chaangu valukaluka vamureete na kwaako. Navaséire vaantu vaachwe vara ˆvamureeta na balásii vareete masáare yaachwe na kwaako.”
31 Jeyyo, valwi nkoondo vakamusumula Paúli ja ˆvyeene vajáa valáiririiwe, vakamutwaala uchiku u’ura fuuru múuji wa Antipáatiri.
32 Lomutóondo yaachwe, vara valwi nkoondo ˆvayéendaa na mawulu, vakavarekera vara valwi nkoondo ˆvajáa vaámbukire faráasi vadoman’ye na Paúli, maa voovo vakahinduka na nkambii.
33 Vara valukaluka ˆvaámbukaa faráasi ˆvakafike Kaisaría, vakamuheera gávana ira barúwa baa Paúli vakamukwaatya kwa gávana.
34 ˆAkahumule kusoma ira barúwa, maa akavuurya, “Uhu muuntu ni wa isi che?” ˆAkataange ni muuntu wa Kilikía,
35 maa akamusea, “Teerera ndiri sáare jaako mpiindi ˆvari kuuja vara ˆvakureeta na balásii.” Aho, maa akalairirya Paúli aviikwe isi ya ulaangiriryi ijuumbii ra kitemi ra Heróode.

24

Paúli Mbere ya Felíisi uko Kaisaría

1 Sikʉ isaano ˆjikalooke, Ananía mweeneisi mʉkʉʉlʉ, akagiritan'ya na Kaisaría na vawosi va Vayahúudi na mʉʉntʉ ʉmwi, mʉmanyi wa Miiro ˆasewáa Teritúulo. Avo, vakatwaala kiloongi cha Paúli na kwa gávana.
2 Paúli ˆakaanirirwe, Teritúulo akaanda kumusitaakya Paúli yoosea, "Felíisi ˆʉnyémiwaa, ʉlongooli waako ˆwabooha waámbiriirye twiikale na cheerʉ na twiikale mwiikalo mʉʉja kwa sikʉ joosi iji, baa kei, viintʉ vyoovalandʉka kʉri isi ihi sa viintʉ ˆwoónaa mbere.
3 Felíisi ˆʉbwéeyyiriwaa nkongojima, sikʉ joosi na kira haantʉ, tayahókeraa aya na dʉʉmbi mʉnʉmʉʉnʉ.
4 Niini si noosaaka nikuriingirirye tʉkʉ. Nookʉloomba kwa uyimiriryi waako ʉyateerere aya masáare yiiswi yangai vii.
5 Tamwiíne mʉʉntʉ ʉhʉ ni irema ikʉʉlʉ. Kira isi ˆkʉri na Vayahúudi, yeeye noo iinʉláa ntiribʉka. Yeeye noo mʉkúúlʉ wa díini ya ʉloongo ya Vanasaréeti.
6 Yeeye asaakáa kwiibweeyya Kaaya Njija ya IjʉvaIve na njeo, maa kaa, suusu tamʉkwaata chaangʉ. [Tasaakáa kʉmʉlamʉrira kwa Miiro yiiswi,
7 maa kaa, Lísia mʉkúúlʉ wa vakúúlʉ va valʉkalʉka akʉʉja noo tʉhoka na ngururu.
8 Akavalairirya vara ˆvamusitaakyáa vamʉreete na kwaako.] Weewe mweeneevyo koonii umuchúkurumire taanga ʉri masáare yoosi ˆtoomusitaakya kwaako, ni ya kimáári."
9 Vayahúudi voosi vakalumirirya masáare ya Teritúulo voosea, ayo yoosi ni ya kimáári.

Paúli Yookitetera Mbere ya Felíisi

10 Aho, maa gávana Felíisi akamooloota Paúli sa ne alʉʉsike. Aho, Paúli akaanda lʉʉsika yoosea, "Kwiitetera niise kwa mʉtima mweerʉ sa taanga niise weewe ʉri mʉlamuli wa vaantʉ wa isi ihi kwa myaaka ˆiri foo.
11 Weewe mweeneevyo koona ʉri ni sikʉ ikimi na iviri vii jalóokire keende ˆnaambʉka na Yerusaléemu noo ko mwiinamira MʉlʉʉngʉIve.
12 Vaantʉ ava si vaanshaana nookiiruta ndihi na mʉʉntʉ yoyoosi au noosoonka mpuka ya vaantʉ tʉkʉ. Ive ni Kaayii Njija, sinagóogii, au baa haantʉ hiingi hohoosi kʉra múujii tʉkʉ.
13 Masáare aya ˆvakitookʉʉnviikira kiloongi si vari daha laira kikomi ni ya kimáári tʉkʉ.
14 Baa neembe ni jeyyo, niini narúmire namwiínamiraa MʉlʉʉngʉIve wa vala baaba na nasáakiraa Njira ya Yéesu Mweenevyoosi ˆng'eene ava voosea ni ya ʉloongo. Baa kei, nayaruma yoosi ˆyari Miirwii na yoosi ˆyaandikwa vitáabwii vya valáali na mʉtwe.
15 Si ayo vii tʉkʉ, kei, niiláangyaa kwa MʉlʉʉngʉIve ja ˆvyeene vaantʉ ava viiláangyaa MʉlʉʉngʉIve vafʉfʉla ari vaantʉ voosi, vawoloki na si ˆvari vawoloki.
16 Sa jeyyo, namanyika sikʉ joosi nive na mʉtima si ˆwʉʉntwáalaa na kiloongii mbere ja MʉlʉʉngʉIve na vaantʉ.
17 Haaha ˆnkiikale kwiingi kwa myaaka ˆiri foo, nahindʉka na Yerusaléemu, sa ndeete mpía jo vaambirirya vakiva va isi yaani na ntoole mpóryo kwa MʉlʉʉngʉIve.
18 Kati vaantʉ ava ˆvaanshaanáa noobweeyya aya waámii ya Kaaya Njija, nijáa nahúmwiire tʉmama tʉʉva yo jirʉlwa. Na baa si vaanshaana ndiri na mpuka ya vaantʉ tʉkʉ na baa si nabweeyyáa ntiribʉka tʉkʉ.
19 Baa jeyyo, kwatiite Vayahúudi viingi fuma isi ya Ásia, avo nookoona ngaari vaveere mbere yaako sa valʉʉse kooni vari na kiloongi na kooni vari na kiintʉ chochoosi na niini.

20 Au voovo ava ˆvari aha, ni valuuse ni uvi che ˆvoona kuri niini mpiindi ˆnijáa niimiiwé mbere ya Balásа Nkuulu ya Vayahúudi?
21 Ifaanaa ikava voona kwa iki kiintu kimwi ˆnaluusa kwa sawúti nkuulu mbere yaavo noosea, ‘Naréetirwe na aha balásii sa viintu ˆnarúmaa vaantu ˆvaakwya fufulwa vari.’✡”
22 Maa kaa, Felíisi ajáa amányire neeja Njira ya Yéesu Mweenevyoosi, akadiira lamula kiloongi ikyo yoosea, “Lamula ndiri masáare aya mpiindi Lísia mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo ˆari girita na kunu.”
23 Aho, maa akalairirya mukúúlu wa valwi nkoondo amuviike Paúli munyololwii, maa kaa, andoomuheera nkalo, baa vijeengi vyaachwe andoovarekera vamutumamire.

Paúli Mbere ya Felíisi na Durusíila

24 Siku ingai vii ˆjikalooke, Felíisi akuuja na muki waachwe Durusíila. Uhu Durusíila ni Muyahúudi ajáa. Felíisi akatuma vamureete Paúli. Paúli ˆakuuje akaanda vawyiira kumuruma Kirisitu Yéesu.
25 Mpiindi ˆaluusikiráa uwoloki mbere ya Muluungu, kwiiyimiriira, na Muluungu luu valamuriira ari vaantu siku yo kiimikirirya, Felíisi akoofa, aho, akamusea Paúli, “Haaha doma, kukwaaniriira ndiri kei kooni napátire nkalo.”
26 Mpiindi jiijo, Felíisi iiseáa heewa ari mpía ja uhoondo ni Paúli. Sa jeyyo, andoomwaaniriira Paúli kweene kweene sa aluusike ne.
27 Myaaka iviri ˆikalooke, Porikío Feésto akakwaata nkalo ya Felíisi. Na Felíisi asaakáa aveerye mitima Vayahúudi, sa jeyyo akamureka Paúli munyololwii.

25

Paúli Mbere ya Feésto

1 Siku itatu ˆjikalooke keende gávana Feésto ˆafika Kaisaría, akaambuka fuuru Yerusaléemu.
2 Mpiindi ˆajáa uko Yerusaléemu, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakúúlu va Vayahúudi, vakadoma na kuuntu ˆajáa sa vakamuwyiire kiloongi cha Paúli.
3 Viiloombereryáa maatuku kwa Feésto ahuungire ivaru raavo voosea, “Tooloomba umuhinduule Paúli na Yerusaléemu!” Valuusa jeyyo, sa vajáa varíire nchuungo vamugiide njirii, maa vamuulae.
4 Maa kaa, Feésto akavasea, “Paúli amwaari munyololwii uko Kaisaría, na niini hinduka niise na uko siku ingai vii ˆjookuuja.”
5 Kei akavasea, “Saaka niise ntamanyan’ye na vamwi va vakúúlu vaanyu ndoman’ye novo, vakaluuse kiloongi chaachwe kooni kuri na uvi wowoosi ˆabweeyya.”
6 Feésto akiikala na vaantu avo kwa siku inaani fuuru ikimi, maa de akahinduka na Kaisaría. ˆAkahinduke, lomutóondo yaachwe ˆkukeere, akadoma na balásii, akiikala ichuumbii raachwe ro lamuriira, maa akalairirya Paúli areetwe na mbere yaachwe.
7 Paúli ˆakafike hara, akavashaana Vayahúudi vara ˆvajáa vagirita fuma Yerusaléemu. Vakamuriingiriira, maa vakaanda kumusitaakya masáare maruto ˆyari foo, baa jeyyo vakasiindwa koonekya kimáári chaachwe.
8 Aho, maa Paúli akiiluusiira, yoosea, “Niini si nabweeyya kiintu kivi kuri Miiro ya Vayahúudi tuku, kuri Kaaya Njija ya Ijuva tuku, baa kuri Kaisáari mutawáala wa Rúumi tuku.”

✡ **24:21** Laanga Mirimo ya Vatumwi 23:6.

9 Maa kaa, sa viintu Feésto asaakáa kuveerya mitima Vayahúudi, aho, maa akamuurya Paúli, “Eri, saaka wiise aya masáare nkayadumurire uko Yerusaléemu wuu?”
10 Paúli akamusea, “Aha kuuntu ˆniímire, ni balásii ya Kaisáari, aha noo kuuntu ulamuli waani wa Miiro ˆwoosaakwa utoorerwe. Weewe mweeneevyo kiiyonera wiise, kisiina kiintu ˆnahon’ya kwa Vayahúudi tuku.
11 Sa jeyyo, kooni kikomi natumama uvi ˆmweene inkwya noo kiintu ˆchaantéire, niini si noosiita kukwya tuku. Maa kaa, kooni iki kiloongi chareetwa ni ava Vayahúudi si cha kimáári, kusiina muuntu ˆari na wiimiriri wo kuunkwaata na aankwaatye mikonwii yaavo tuku. Nooloomba iri isáare rikateererwe ni Kaisáari!”
12 Feésto ˆakahumule kwiilaangya sáare na balása yaachwe, maa akamusea Paúli, “Wakérire rufáa kiloongi chaako kikateererwe ni Kaisáari! Haaha doma uri na kwa Kaisáari!”

Feésto Yooloomba Nyambirirya kwa Mutemi Agiríipa

13 Siku ngala ˆjikalooke, mutemi Agiríipa na Beriníike iruumbu raachwe vakuuja na Kaisaría sa jivoonekye nyemi jaavo kwa Feésto.
14 Vakiikala uko Kaisaría kwa siku ˆjiri foo. Siku ijo, Feésto akamuwyiira mutemi kiloongi cha Paúli yoomusea, “Kwatiite muuntu umwi aha ˆarekwa munyololwii ni Felíisi.
15 Na ˆnkadome na Yerusaléemu, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vawosi va Vayahúudi vajáa vaangwyiira kiintu ˆchabweeyya vamutwaale Paúli na balásii, na vaanoomba nimulamurire atiite uvi.
16 Maa kaa, niini navasea, suusu Varúumi si takwáatyaa muuntu mikonwii ya vara ˆvamusitaakya tuku, kooni si analumana na vara ˆvamutwaala na balásii, na si anaheewa nkalo yo kiitetere tuku.
17 Haaha avo vakúúlu ˆvakalumane aha, si nachereva tuku. ˆNkafike, lomutóondo yaachwe, nkaanirira valamuli na balásii, maa nkiikala ichuumbii raani ro lamurira. Aho, maa nkalairirya Paúli areetwe.
18 ˆAkareetwe, vara ˆveene vamusitaakyáa, vakaanda muluusira. Baa jeyyo, masáare ˆmeene valuusáa si yajáa mavi ja ˆvyeene niiseáa tuku.
19 Kiintu ˆviirutiráa ndihi, ni sa masáare ya díini yaavo vii, na sa masáare ya muuntu umwi ˆmweene ajáa aakwya irina raachwe noo Yéesu. Uhu muuntu Paúli uumiriryáa indoosea ni mooyo ari.
20 Niini nasova njira yo yatuubirira sa ntaange kooni aya masáare ni ya kimáári. Sa jeyyo, niini namuurya Paúli kooni ari ruma kudoma na Yerusaléemu sa akalamurirwe uko.
21 Maa kaa, Paúli ˆakaloombe rufáa achaale munyololwii kuwoojera kiloongi chaachwe kikateererwe ni Kaisáari mutemi mukuulu, nijáa nalairirya alaangiririwe aho munyololwii, fuuru mpate njira yo mutwaala na kwa Kaisáari.”
22 Aho, maa Agiríipa akamusea Feésto, “Noosaaka nimuteere uhu muuntu.” Feésto akamusea, “Kumuteerera uri lomutóondo!”

Paúli Mbere ya Agiríipa

23 Lomutóondo yaachwe, Agiríipa na Beriníike vakuuja na nkongojima. Vakiingira na balásii yo lumanira hamwi na vakúúlu va vakúúlu va valwi nkoondo na vakúúlu va múuji. Aho, maa Feésto akalairirya Paúli areetwe na aho balásii.
24 Paúli ˆakafike, maa Feésto akasea, “Agiríipa mutemi, na vaantu voosi ˆmwiijíingire aha, uhu muuntu ˆmoomoona aha, Vayahúudi voosi vamusitaakya kuri niini uko Yerusaléemu na aha Kaisaría. Vatuláa isóso voosea, ‘Muuntu uhu si ari wo va mooyo tuku!’

25 Maa kaa, niinii si noona uvi wowoosi wo mubweeyya iime neeja kuulawa tuku. Maa kaa, yeeye aanoomba akalamurirwe kiloongi chaachwe ni Kaisáari mutemi mukuulu. Noo ˆchooreka nalamula atwaalwe na Róoma.
26 Kikomi, niini nsiina isáare kuri yeeye ˆndiri mwaandikira mutemi wiitu mukuulu tuku. Noo ˆchooreka namuréetire na aha mbere yaanyu, na mbere yaako mutemi Agiríipa, sa suusu ˆturi humula kumuurya, turya ndiri isáare ro kaandika.
27 Nabwéeyyiirye jeyyo, sa si viri kiingira miryuungwii kumutwaala muuntu na kwa Kaisáari baa kwaandika kiintu ˆasitaakiwa tuku.”

26

Paúli Yookiitetera Mbere ya Agiríipa

1 Aho, maa Agiríipa akamusea Paúli, “Nakurékiire wiiluusire masáare yaako.” Aho, Paúli akiinurirya mukono waachwe, maa akaanda kiitetera, yoosea,
2 “Ee mutemi Agiríipa, nookiiyona natalariwa sa viintu ˆniímire mbere yaako kiitetera sa masáare yoosi Vayahúudi ˆvaansítaakyaa.
3 Niitéiire jei, sa weewe umányire vyabooha tuuva ja Vayahúudi na viintu vyoosi ˆvibwéeyyaa vandookiiruta ndihi. Sa jeyyo, nooloomba uyimiririye kuunteerera.
4 Vayahúudi voosi vamányire ˆvyeene narerwa fuma usinga waani. Vamányire kwaandira aho ncholo ˆvyeene niikaláa na vaantu va isi yaani uko Yerusaléemu.
5 Vaamányire kwa myaaka ˆiri foo, na koon vooruma, voovo veeneevyo toola vari ushahíidi ˆvyeene niíkalaa ja Mufarisáayo, nootuuba viviraviviira tuuva ja díini yiitu.
6 Ati, iki noo ˆchabwéeyyiirye nkiima aha, sa ndamurirwe, sa niiláangyaa kwiichuunga kwa Muluungu ˆaluusa kwa vala baaba wiitu.
7 Kulaha uko, noo kura kwiiláangiwaa ni nkolo ikimi na iviri ja miitu. Na noo ˆchooreka vamwiínamiraa Muluungu ko manyika uchiku na muusi. Ee mutemi, ni sa kwiilaangya uko noo Vayahúudi vaansítakiriirye!
8 Ni sa che nyuunyu mookoona Muluungu si ari daha fufula vaantu tuku?
9 Kikomi, niini mweeneevyo noonáa nasaakwa mbweeyye kira kiintu sa nkiikane irina ra Yéesu wa Nasaréeti.
10 Aya masáare noo ˆmeene nabweeyyáa uko Yerusaléemu. Niini navachuungáa munyololwii vaantu va Muluungu kwa wiimiriri wa vakúúlu va veeneisi va Ijuva. Vara viingi ˆvakalamurirwe kukwya, niini naváa mbare kuruma ulamuli uwo.
11 ˆKari foo nadomáa na masinagóogii nkalairirya vaturikiriwe, sa vamuhiintikire Yéesu. Nijáa navakalarira maatuku vii, sa jeyyo nadomáa baa na míiji ˆiri kuli sa nkavaturikirye.

Paúli Yoolúusa ˆVyeene Amuruma Yéesu

12 Siku imwi ˆnadomáa noo vaturikirya vaantu uko múujii wa Damésiki, nijáa nahíiwe wiimiriri na ulairiri fuma kwa vakúúlu va veeneisi va Iuva.
13 Ee mutemi, mpiindi ˆnijáa njirii, koonka nkoona kiweeru ˆchadalavadalaava kulookya cha mwaasu fuma kurumwii. Ikyo kiweeru kikaamurika niini baa viivaani ˆveene nayeendan’yáa novo.
14 Voosi tukawya na isi. Niini nkateera sawúti yookuunyaniriira kwa nduusika yaani ya Kieburanía, yoosea, ‘Saúli! Saúli! Sa che wookuunturikirya? Wookiitamikya bweete vii ja ndákwii yoovaa vivalo duuri ya muríisi waachwe.’

15 Maa nkuurya noosea, ‘Aai, uri ani weewe?’ Ne akaansea, ‘Niini ndiri
Yéesu. Weewe wookuunturikirya.
16 Baa neembe ni jeyyo, haaha inuka, wiime na majeo yaako! Nakufúmiire
sa nikuviike weewe uve mutumami waani na ura ˆoona aya masáare ˆwiíne
isiku na yara ˆndiri koonekya.
17 Kukulamurirya neende fuma mikonwii ya Vayahúudi viivaako na fuma
mikonwii ya vaantu si ˆvari Vayahúudi. Na ni kukutuma niise kwa avo vaantu
si ˆvari Vayahúudi.
18 Kavatuunukule miiso yaavo, vareke tuuba kilwiirya, vatuube kiweeru.
Vareke tuuba Irimu, vamutuube Mululungu. Kwa njira iyo, Mululungu sea
ari uvi waavo wasírire na kuva vari hamwi na vara ˆvaava vaaja mbere ya
Mululungu kwa njira yo kuunduma niini.’

Paúli Yoolusa Uvariyuli Waachwe

19 Ee mutemi Agiríipa, sa jeyyo si nareka kwiituuba iyo njori ˆng’eene nijáa
naheewa fuma kurumwii tuku.
20 Niini naanda kuvavariyurira vantu va Damésiki vareke uvi waavo,
vamuvalandukire Mululungu, na vandoobweeyya viintu ˆvyoónekyaa kikomi
vaválandwiire miti ma yaavo. Masáare yaayo, nayavariyula Yerusaléemu na isi
yoosi ya Yudéea na kwa vantu si ˆvari Vayahúudi.
21 Aya noo yabweeyya, Vayahúudi vakaankwaata ˆvakaanshaane uko
waámii wa Kaaya Njija ya Iju va na vasaakáa kuunjulaa.
22 Maa kaa, Mululungu aanyambirirya fuuru isiku. Aya noo yambwéeyyiirye
niime mbere ya vawosi na mbere ya vaantu kutoola ushahíidi. Nsiina masáare
yiingi ˆndúusaa tuku, ni yayara ˆmeene valáali na mutwe na Músa valuusa
fumira yari.
23 Na avo voosi valuusa, Masía turikiriwa ari, na kuva ari wa ncholo
kufufuka fuma inkwyii, sa avawyiire vantu kiweeru cha Mululungu,
Vayahúudi na vantu si ˆvari Vayahúudi.”

Paúli Yooloomba Agiríipa Arume

24 Mpiindi Paúli ˆiiteteráa jei, maa Feésto akaluusika na sawúti nkuulu
yoosea, “Paúli mutwe waako wafirira! Kusoma munumuunu kwabweeyya
uve na kisari!”
25 Maa kaa, Paúli akasea, “Ee aai Feésto! Niini si ndiri musari tuku. Aya
masáare ˆnoolusa ni ya kimáári na ni luusa niise na tooti jaani ˆjiri nkaasu.
26 Kikomi mutemi amányire neeja masáare aya sa yafumira kiweerwii, na
kusiina ˆramulooka tuku. Noo ˆchooreka nooluusa ko kiitema.
27 Mutemi Agiríipa, eri, warúmaa valáali na mutwe wuu? Namányire
wavarúmaa.”
28 Aho, maa Agiríipa akamusea Paúli, “Eri, wookiisea kuumbweeyya uri nive
Mukirisitu chaangu vii jei?”
29 Maa Paúli akamusea, “Noomuloomba Mululungu, ive chaangu, au ive kwa
mpiindi nkuulu, weewe na ava vantu voosi ˆvoonkuuteerera isiku, muve ja
niini, maa kaa, bila yo chuungwa minyololo.”
30 Paúli ˆakaluuse jeyyo, maa mutemi Agiríipa hamwi na gávana Feésto na
Beriníike, na vantu voosi ˆveene vajáa viíkyiire novo aho, vakiima.
31 ˆVakalooke, maa vakiiwyiira voosea, “Uhu muuntu si abweeyya isáare
roroosi ˆroomubweeyya iime neeja kuulawa au achuungwe tuku.”
32 Aho, maa re Agiríipa akamusea Feésto, “Ngaari uhu muuntu si aari
analoomba isáare raachwe rikateererwe ni Kaisáari, ni aari wo rekera vii.”

27

Paúli Yootwaalwa na Múuji wa Róoma

1 ^Vakalamule doma turi na isi ya Itália ko kwaambuka méeli, maa vakamuviika Paúli na vaantu viingi ^vajáa munyololwii mikonwii ya mukúúlu wa valwi nkoondo umwi ^asewáa Juliáasi. Uhu, Juliáasi ni wa mpuka ya valwi nkoondo va Kaisáari Agústo mutemi mukuulu ajáa.

2 Aho, tukaambuka* méeli fuma múuji wa Adiramitío, ^ng'eene yadomáa na míijii ^iri mbarimbari ya mayiya ya isi ya Ásia. Mpiindi ^twiinukáa aho, ni hamwi tujáa na Aristáriko muuntu ^amuruma Yéesu, Mumakedonía fuma múuji wa Tesaloníike.

3 Lomutóondo yaachwe ^kukeere, tukafika múujii wa Sidóoni ^uri mbarimbari ya mayiya. Aho, Juliáasi akamubweeyyirya wuuja Paúli ko murekera adome noo valuumbya vijeengi vyaachwe sa vamwaambirirye viintu ^asaakáa.

4 Fuma aho, tukakwaata njira na méeli yiiswi. Na sa viintu ihúmbuuto ratukitiráa tukakwaatira na utúruko wa isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Kúpuro sa twiikitirirye iro ihúmbuuto.

5 Tukafirira mayiya ko tweera na ivarwii ra isi ya Kilikía na Pamufilía, aho, tukafika múujii wa Míira ^uri isi ya Líkia.

6 Aho, mukúúlu wa valwi nkoondo akashaana méeli fuma múuji wa Alekisándiria, ^yoodoma na Itália, maa akatwaambukya aho méelii.

7 Kwa siku ^jiri foo tukayeenda na méeli kwa uturikiri mpoli mpoli fuuru tukasengerera múuji wa Níido. Na sa viintu kujáa na ihúmbuuto ^rootukitira tudiire doma ja ^vyeene tatamanyáa, maa tukakwaata na nyungure ya isi ^yariingirirwa ni maaji ya Kiréete, tukatweera heehi na múuji wa Salimóoni.

8 Tukalooka ko turikira kunu tookiiyambalakana Kiréete mpaka tukafika kuuntu ^kuséwaa Bandáari ^Yabooha, heehi na múujii wa Laséa.

9 Tatuuba luyeendo kwa siku ^jiri foo, na luyeendo lujáa lwaviiha maatuku vii. Ngovi yo kiirekya kurya ikava yalóokire. Jeyyo, Paúli akavakalamya valongooli va méeli yoovasea,

10 "Arumi, nookoona ulu luyeendo lwiiswi reeta luri marema na máari ^jiri foo rimira jiri. Ihi méeli na miriwa yaachwe sirira iri mayiyii. Si jeyyo vii tuku, baa nkaasu jiiswi rimira jiri."

11 Maa kaa, ura mukúúlu wa valwi nkoondo kiri vyo muteerera Paúli, yeeye akateerera masáare ya mulongooli wa méeli na mweeneméeli.

12 Na sa viintu iyo bandáari si ijáa yabooha so kiikala mpiindi ja mpeho, vaantu ^vari foo vakalamula twiinuke aho, sa viiseáa fika turi Foiníike, na twiikale uko mpiindi ja mpeho. Foiníike ni bandáari ^iri isi ya Kiréete ijáa, na ijáa yalaanga ivaru ra saame kumweéri na utúruko kumweéri.

Ihúmbuuto Mayiyii

13 Mpeho ya kifwiiriri ^ikaande fwiira fuma ivaru ra saame, vakiisea kiimikirirya vari miryuungu yaavo. Aho, vakakuula náanga, maa vakakwaata njira na mbarimbari ya isi ^yariingirirwa ni maaji ya Kiréete.

14 Kamusaambo kiduudi vii keende ^tukalooke, maa rikuuja ihúmbuuto ^radalavadalaava ^raséwaa Ihúmbuuto ra Utúruko Ituumba fuma Kiréete, rikawuva.

15 Iro ihúmbuuto rikavaa luvaru lwa méeli, aho, tukasiindwa ni rira ihúmbuuto, tukiirekera, maa tukatwaalwa na kati na kati ya mayiya.

---

* **27:2** ***tukaambuka:*** Aha muvai mbuwo Lúka ni hamwi ajáa na Paúli na viivaachwe.

16 ^Tukafike nyungure ya isi nduudi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Kaúuda,
tukava twakítiririiwe kiduudi rira ihúmbuuto ni iyo isi. Aho, tukadaha chungula
mashúwa yo honerya vaantu kwa uturikiri.
17 Vatumami va méeli ^vakahumule kwiirutirira ira mashúwa, vakiiyingirya
na méelii. Aho, vakariingirirya ndihi na itakwii ra méeli, maa vakiichuunga
méeli neeja sa idiire wunika. Vabweeyya jeyyo sa voofáa kutwaalwa na isaárii
ra mbarimbari ya Síriti, vakaburukirya náanga sa méeli iyeende mpoli mpoli,
maa vakarekera méeli ikundulwe ni iro ihúmbuuto.
18 Ihúmbuuto rikavaa méeli munumuunu, sa jeyyo, lomutóondo yaachwe
^kukeere, maa vatumami va méeli vakaanda fweitira miriwa na luujii.
19 Siku ya katatu, maa vakaanda fweita saama ja méelii na mayiyii kwa
mikono yaavo veeneevyo.
20 Siku ^jiri foo jikalooka baa koona mwaasu na nyényeeri tuku. Rira
ihúmbuuto ^radalava rijáa rakonkomala kuwuva munumuunu, maa re kwi-
ilaangya kwiiswi hona turi, kukasira vuu.
21 Na vaantu ^vakiikale siku ^jiri foo baa kurya tuku, Paúli akiima katikati
yaavo, maa akavasea, “Arumi, vijáa muunteerere mpiindi ^tujáa Kiréete.
Ngaari usaambu uhu na mukube uhu muunéhire.
22 Haaha noovaloomba mufafye mitima yaanyu, sa kusiina muuntu baa
umwi ^ari taaha nkaasu yaachwe tuku. Ni méeli vii noo iri nyimira.
23 Niini ndiri muuntu wa Muluungu na ndiri mutumami waachwe. Uchiku
wa isiku, murimu waachwe muuja waanfúmiire,
24 na waanséire jei, ‘Paúli koofa tuku, weewe ni mpaka wiime mbere ya
Kaisáari. Laanga! Muluungu kwa uwoloki waachwe, akuhíire weewe nkaasu
ya vaantu voosi ^uri novo méelii.’
25 Haaha arumi itemi, sa Muluungu nimwiiláangyaa tumama ari yara
^meene aangwyiiriiré.
26 Maa kaa, ni mpaka tufweitirwe kaisi kaduudi ^kariingirirwa ni maaji vii.”

Paúli na Viivaachwe Voohoniwa Mayiyii

27 Uchiku wa siku ya ikimi na ine (14) ^ukafike, tujáa tukaari toofiindwa ni
rira ihúmbuuto kunu na kura haantu ha mayiya ya Adiriáati. Kati na kati ya
uchiku uwo, vatumami va méeli vakiisea vaséngeriire fika isi imwi.
28 Sa jeyyo, vakakiimya ludihi luujii sa vataange ulíihi wa maaji,
vakashaana ni míita makumi yani (40). ^Vakaseese na mbere kiduudi,
vakashaana míita makumi yatatu (30).
29 Aho, vakaanda koofa vookiisea méeli ifaanaa ihamire mwaalaliwye, sa
jeyyo, vakafweitira náanga ine na nyuma ya méeli. Maa vakaanda loomba
kweere chaangu.
30 Vatumami va méeli vasaakáa tiija fuma méelii, aho, vakakiimya ira
mashúwa luujii kunu vookiibweeyya ja voosaaka fweitira náanga na ivaru ra
mbere ya méeli.
31 Aho, maa Paúli akamusea mukúúlu wa valwi nkoondo na valwi nkoondo
^vari isi yaachwe, “Kooni ava vatumami va méeli si vachíhiire na suusu aha
méelii, nyuunyu si muri hona tuku.”
32 Reeru, valwi nkoondo vakakera ndihi ^ng’eene jijáa jachuunga ira
mashúwa, maa vakiireka iwyiire na luujii isumulwe ni maaji.
33 ^Kukasengerere kweera, Paúli avakalaamyáa voosi varye chákurya, kunu
yoosea, “Isiku mufíkiirye siku ikimi na ine (14) nti ^moolololokera vii baa kei si
munaarya chochoosi tuku.
34 Haaha kalaami murye chákurya, sa ikyo noo kiri valamurirya. Kusiina
baa umwi waanyu ^ari taaha lujwíiri lwaachwe tuku.”

35 Paúli ^akahumule luusa ayo, akatoola mukáate, akamuduumba Muluungu mbere ya vaantu voosi, akabendulabendula, maa akaanda kurya.
36 Aho, voosi vakiiheera mutima, maa vakaanda kurya.
37 Na vaantu voosi tujáa aho méeli, ni magana yavirí, makumi mufungati na vasasatu (276).
38 Voosi ^vakarye no kiikuta, vakafweita miriwa ya ngáano na luujii, sa méeli yaangue.

Méeli Yoowunika

39 ^Kukeere, vatumami va méeli vakoona isi, maa kaa, si viitaangáa ira isi tuku. Kei, vakoona haantu maaji ya mayiya ^yiingira ^hari ni isaáre. Vakalamula koni viri dahika viitwaale méeli na aho.
40 Aho, vakakera ndihi ja náanga, maa vakajireka mayiyii. Vakachungula ndihi ya usukáani wo wolorera méeli, maa vakachuunga lweénda ncholwii ya ngururyo ya mbere, sa mpeho yiikundule méeli na mbarimbari ya mayiya.
41 Maa kaa, méeli ^ikaseese kiduudi vii, mpula ya méeli ikakita na ngururu isaárii, maa ikiibokera aho. Nyuma ya méeli ikava yoovawa ni mapúunta ya maaji mpaka méeli ikaanda wuniika.
42 Aho, vara valwi nkoondo vakalamula vavuulae vara vaantu voosi ^vachuungwa, sa vakitire muuntu yoyoosi kooyerera, maa atiije.
43 Maa kaa, ura mukúúlu wa valwi nkoondo si asaakáa Paúli uulawe tuku, sa jeyyo, akavakaan'ya vara valwi nkoondo vareke bweeyya jeyyo. Aho, akalairirya, vara ^vamányire kooyerera, viifweitire na luujii sa vafirire na nyambuko.
44 Na vara ^veene si vamányire kooyerera, vatoole mbáwo, vamwi mabéendu ya méeli sa vooyerere novyo. Jeyyo, noo ^vyeene tafirira voosi nkaasu fuuru nyambuko.

28

Njoka Yookiifarimbirirya Mukonwii wa Paúli

1 ^Tukafike turi nkaasu nyambuko, tukataanga ira isi ^yariingirirwa ni maaji ni Malíta iséwaa.
2 Vaantu va iyo isi vakatuteengya vyabooha munumuunu baa neembe si vajáa vatumányire. Vakatukorerya mooto, maa vakatusea toote, sa mbula yaváa na kujáa kwatiite mpeho.
3 Paúli akiita noo sasawuta inkwi, maa akajivikira mootwii. Koonka, njoka ^idíimwiirwe ni irutira, ikamukoma, maa ikiifarimbirirya mukonwii wa Paúli.
4 Vaantu va iyo isi ^vakoone njoka iníng'inire mukonwii wa Paúli, maa vakiiwyiira, "Si viri reka tuku, uhu muuntu ni muulai, baa neembe ahónire uko mayiyii, muluungu wiitu uhu ^tamukémeraa Uwoloki, si arúmire ave nkaasu tuku."
5 Maa kaa, Paúli akiikonkomera ira njoka na mootwii, yeeye baa kuva kiintu chochoosi tuku.
6 Vara vaantu vakatuuba woojera asuuwe, au awye no kwya chaangu. ^Vakoone mpiindi joodoma baa kuva kiintu chochoosi tuku, maa vakavarindula miiririkano yaavo vakaanda sea Paúli ni umwi wa miluungu yaavo.

Paúli Yoomuhorya Taáta Waala Mukúúlu wa Malíta

7 Heehi na hara haantu vaantu ^vajáa vatukóreriirye mooto, kujáa kwatiite mawunda ya muuntu umwi ^asewáa Púbulio. Uhu noo mukúúlu wa iyo isi ^yariingirirwa ni maaji ajáa. Akatuteengya vyabooha na kwaachwe, tukiikala kwa siku itatu.

8 Mpiindi jiijo, taáta waala Púbulio ni nchiirii ajáa na ajáa alwíire ndwáala yo fwaaha sakami. Aho, Paúli akiingira na haantu mulwíiri ^ajáa. Akamuloombera kwa Muluungu ko muvikira mikono mweeri yaachwe, maa akahola.
9 Ayo ^yakafumire, aho, valwíiri ^vari foo va ira isi vuujáa na vahoriwáa.
10 Vaantu va ira isi, vakatunyemya munumuunu. Na mpiindi ^takwaatáa njira na méeli, vakatwaambirirya kwaambukya na méelii viintu vira ^tasaakáa.

Paúli Yoofika Múujii wa Róoma

11 Myeeri itatu ikava yalóokire. Tukakwaata njira fuma iyo isi, na méeli ^ng'eene ijáa aho kuwoojera mpiindi ja mpeho jilooke. Ihi méeli ni ya múujii wa Alekisándiria ijáa na ijáa yatiite sanáamu ja vidabalaíyo maása.
12 Mpiindi ^jikalooke, tukafika múuji wa Sirakúusa, aho, tukiikala siku itatu.
13 Fuma aho, tukariingiriira fuuru múuji wa Réjio. Siku ^itúubiriire, mpeho ya saame ikaanda fwiira, na siku ya kaviri tukafika múuji wa Puteóoli.
14 Aho, tukavashaana vaaniitu, na vakatuteengya na vakatukalaamya twiikale novo kwa siku mufungati. Jeyyo, tukatuuba na njira yiiswi na lwa kuulu fuuru múuji wa Róoma.
15 Na vaaniitu va Róoma ^vakateere tumwaari njirii tootamanya na kwaavo, maa vakuuja noo tusingirirya. Vamwi vakatuwoojera Isóokwii ra Apíio na viingi vakatuwoojera haantu ^haséwaa Nyuumba Itatu ja Vayeni. Paúli ^akavoone, akamuduumba Muluungu, maa akiiheera mutima.
16 ^Tukiingire múujii wa Róoma, Paúli akarekerwa indookiikala yeemweene na mulwi nkoondo umwi wo mulaangirirya.

Paúli Múujii wa Róoma

17 Siku itatu ^jikalooke, Paúli akavaaniriira vakúúlu va Vayahúudi va uko. ^Vakiijiinge, maa akavasea, "Vanduu vaani, kusiina muuntu wa lukolo lwiitu ^namubweeyyirya uvi wowoosi tuku. Baa kusiina tuuva ja vala baaba wiitu ^nawuna tuku. Baa neembe ni jeyyo, vakúúlu va Vayahúudi vaankwaata uko Yerusaléemu, maa vakaambiika mikonwii ya Varúumi.
18 Na avo Varúumi ^vakachukurume masáare yaani neeja, vasaakáa kuundekera sa si voona uvi wowoosi ^nabweeyya wo lamurirwa nuulawe tuku.
19 Maa kaa, Vayahúudi ^vakasiite ndiire rekerwa, nkava nadoomereriiwe nkere rufáa na kunu kwa Kaisáari, sa masáare yaani yateererwe ni Kaisáari. Baa neembe ni jeyyo, nsiina isáare roroosi kwa vaantu va isi yiitu tuku.
20 Navaánirire na aha isiku, sa nivoone na nduusike na nyuunyu. Niini nachuungwa na ihi minyololo, sa kura kwiilaangya kwa Viisiraéeli."
21 Aho, maa vara vakúúlu va Vayahúudi vakamusea Paúli, "Suusu tusiina barúwa yoyoosi ^tahokera fuma Yudéea ^ng'eene yaluusa masáare yaako tuku, baa kei, kusiina mundu wiitu baa umwi vii ^uuja na aha noo tuwyiira masáare yaako au baa uvi waako tuku.
22 Maa kaa, suusu toowoojera tuteere ^cheene weewe wookiiririkana, sa ihi njira ^ng'eene wookiituuba, tamányire yalúuswaa vyaviiha kira haantu."

Paúli Yookiindya Múujii wa Róoma

23 Aho, vakiirumira na Paúli siku yo lumana. Siku iyo, Vayahúudi ^vari foo vakiijiinga haantu Paúli ^iikaláa nachuuri fuuru nakyuulwa. Paúli akatuuba koonekya kikomi Utemi wa Muluungu. Akavaheemba ko tweera Miiro ya Músa na masáare ya valáali na mutwe, vamurume Yéesu.

24 Vamwi vaavo vakaruma yara ^meene Paúli aluusáa, maa kaa, viingi
vakasiita kuyaruma.
25 Jeyyo, vakahitana kiiteerwa voovo kwa voovo sa masáare ^meene Paúli
ajáa alúusire. Aho, vakiimyaaha. De valooke, Paúli akavasea, “Mutima Muuja
aluusa kikomi mpiindi ^avawyiiráa vala taáta waanyu ko tweera muláali na
mutwe waachwe Isáaya,
26 ‘Tamanya na kwa vaantu ava, uvasee jei,
“Kuteerera, teerera muri, maa kaa, si muri kwaatya vii kaa tuku,
koona, koona muri, maa kaa, si muri taanga vii kaa tuku.
27 Sa mitima ya vaantu ava yafafa,
matu yaavo yadunga,
miiso yaavo vakunikiriira,
sa vandoosiindwa koona,
matu yaavo yadiire kundooteera,
na mitima yaavo idiire kundootaanga,
sa vadiire kuunvalandukira niini nivalamurirye.”✡’

28 Haaha taangi! Masáare aya ya ulamuriri wa Muluungu, yatwaalwa na
kwa vaantu si ^vari Vayahúudi, novo yahokera vari.”
[
29 ^Akahumule luusa ayo masáare, maa vara Vayahúudi vakalooka, kunu
vookiiruta ndihi munumuunu.]
30 Paúli akiikala kwa myaaka iviri nyuumbii yaachwe ^ng’eene ajáa
apaanga. Na vaantu voosi ^veene vuujáa na kwaachwe avateengyáa.
31 Kwa myaaka iyo iviri, Paúli akatuuba variyula masáare ya Utemi wa
Muluungu, na akatuuba kuvakiindya masáare ya Yéesu Kirisitu Mweenevy-
oosi, ko kiitema, baa umwi wo mukitirirya tuku.

✡ **28:27** Laanga Isáaya 6:9-10.

Barúwa ya Paúli kwa Varúumi

Mulongooryo

Barúwa ihi kwa Varúumi, yaandikwa ni mutumwi Paúli mpiindi ˆajáa akaari fika múuji wa Róoma. Sa jeyyo, Paúli aandika barúwa ihi kuvakiindya vaantu ˆvamuruma Yéesu va múuji wa Róoma, vara ˆvajáa Vayahúudi na vara si ˆvajáa Vayahúudi (1:16). Paúli aandika barúwa ihi, kwa vaantu voosi va weeru sa voone uwoloki ni kwa Mulúungu ufúmaa ko muruma Yéesu Kirisitu (1:17). Ihi barúwa, Paúli iiyandika mpiindi ˆajáa múujii wa Koríinto, kati ya myaaka ya 55-58 keende Kirisitu ˆavyaalwa.

Barúwii ihi, Paúli akiindya masáare ya ulamuriri vaantu ˆvatúryaa ko tweera kwa Yéesu Kirisitu vii. Kiintu kikuulu ˆaluusa, ni ˆvyeene vaantu vari, noo kusea, voosi vatumama uvi na vakeehekerwa ni ukiimani wa nkongojima ya Mulúungu (3:23). Aluusa musáala wa uvi uhu ni inkwya, maa kaa, kilungulungu cha Mulúungu ni nkaasu ya siku ˆjisiina uhero ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu (6:23). Kei aluusa, kusiina ˆari luusa irya kwa vara ˆvakundikaniwa na Kirisitu Yéesu tuku (8:1). Jeyyo, kuri mwiikalo wiitu, Paúli atulairirya tureke tuuba masáare ya ihi weeru, kiri vyoova jeyyo, tuvalandulwe miryuungu yiitu ko tuuba miryuungu ya Mulúungu (12:1-2). Sa ulamuriri uhu ˆtatúryaa kuri Yéesu Kirisitu, watubwéeyyaa twiikale mwiikalo wo mweerya mutima Mulúungu (12:1–15:33).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Mulongooryo, vaantu voosi si vawoloki tuku *1:1-3:20*
Uwoloki na kulamuririwa kwatóorekaa ko muruma Kirisitu *3:21-5:21*
Mwiikalo mufya ko kundikaniwa na Kirisitu *6:1-8:39*
Muryuungu wa Mulúungu kwa Viisiraéeli *9:1-11:36*
ˆVyeene vaantu ˆvamuruma Yéesu vasaakwa viikale *12:1-15:13*
Ukiindya wo kiimikirirya na lumbi *15:14-16:27*

Lumbi

1 Barúwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli mutumwi wa KirisituYéesu. Niini naanirirwa, nive mutumwi na nakerwa sa nvariyule Masáare Maaja ya Mulúungu.✡

2 Mulúungu ajáa alaha aya Masáare Maaja aho kali Masáarii ˆYari Mpeho, ko tweera valáali na mutwe vaachwe.

3 Masáare aya Maaja, yaluusikira Mwaana wa Mulúungu, yeeye kiri wuuntu afuma lukolwii lwa mutemi Daúdi.

4 Yeeye asaawulwa kuva Mwaana wa Mulúungu, ˆakafufulwe kufuma kwa ˆvaakwya kwa ngururu ja Mutima Muuja. Yéesu Kirisitu noo Mweenevyoosi wiitu.

5 Ko tweera kwa Yéesu na sa irina raachwe, Mulúungu atuheera nduwo na murimo wa utumi, so vaanirira vaantu va isi joosi vave matu ko muruma Mulúungu.

6 Nyuunyu ni vamwi va vaantu avo, mwaanirirwa sa muve vaantu va Yéesu Kirisitu.

7 Kwa vanaviitu muri uko múuji wa Róoma, nyuunyu ˆmweendwa ni Mulúungu na ˆmwaanirirwa muve vaantu vaachwe. Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Mulúungu Taáta wiitu, na kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, jive na nyuunyu.

✡ **1:1** Laanga Mirimo ya Vatumwi 9:15; Vagalatía 1:1, 15.

Mpiima ya Paúli yo Kooluumbya Múuji wa Róoma

8 Cha ncholo, noomuduumba Muluungu kwa njira ya Yéesu Kirisitu sa
nyuunyu voosi, sa kumuruma kwaanyu Yéesu, kooteereka kuri weeru yoosi.
9 Muluungu ˆnimwiínamiraa kwa mutima waani woosi ko variyula Masáare
Maaja ya Mwaana waachwe, yeeye amányire ˆvyeene navakúmbukiraa
10 siku joosi mpiindi ˆnoomuloomba. Haaha kukiimikirirya, noomuloomba
Muluungu kooni viri dahika, kwa kusaaka kwaachwe, aampeere nkalo yo
kuuja na kwaanyu.
11 Sa kikomi ndiri na mpiima maatuku vii yo voona, sa nivagavire wuuya wa
mutimii sa mwiime neeja.
12 Noo kusea twiiheere mitima, kuruma kwaanyu kwaampeere niini
mutima, na kuruma kwaani kuvaheere nyuunyu mutima.
13 Vanaviitu noosaaka mutaange, niimya neeja kuuja na meenyu ˆkamema
maatuku vii, maa kaa, nakitirwa fuuru haaha. Noosaaka ntumame kuri
nyuunyu, sa nturye ndiiwa ja ˆvyeene naturya kwa vaantu viingi si ˆvari
Vayahúudi.
14 Natiite noongwa yo variyula masáare kwa vaantu voosi, ˆvari mweeri na
ˆvari isi, kwa vaantu ˆvasoma na si ˆvasoma.
15 Iki noo ˆchooreka ndiri na mpiima maatuku vii yo variyula Masáare Maaja
kwa nyuunyu ˆmuri múujii wa Róoma.

Ngururu ya Masáare Maaja

16 Niini si noóniwaa soni ni ayo Masáare Maaja tuku, sa ni ngururu ya
Muluungu ˆilámuriryaa vaantu voosi vara ˆviirúmaa, kwa Vayahúudi ta, de na
kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi.
17 Masáare Maaja yatuwyíiraa ˆvyeene Muluungu atubwéeyyaa tuve va-
woloki miiswii yaachwe kwa njira yo ruma. Vaantu vavíjaa vawoloki ko
ruma vii, ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, “Muuntu ˆavalwa ni
muwoloki ni Muluungu, kuva ari nkaasu kwa kuruma kwaachwe.”✡

Nkalari ya Muluungu Kuri Uvi

18 Nkalari ya Muluungu yiiváriywiire fuma kurumwii, kwa vaantu ˆviíkalaa
mwiikalo si ˆutúubaa kira Muluungu ˆasáakaa na kwa vaantu si ˆvari vawoloki
vara ˆvakítiraa kimáári kwa njira yo sova uwoloki waavo.
19 Sa kira kiintu ˆchoodaha taangikana cha Muluungu, ni kiweerwii kiri kuri
voovo, sa Muluungu akiviíkire kiweerwii kuri voovo.
20 Sa keende kuumbwa kwa weeru, ˆvyeene Muluungu ari ni kiweerwii viri
baa neembe vaantu si voomoona. Ivyo viintu ˆuumba vyoónekyaa ˆvyeene
uluungu waachwe uri, na atiite luviro ˆlusiina uhero. Iki noo ˆchooreka, vaantu
vasiina cho luusa vaseyye uvi waavo wo diira mutaanga Muluungu tuku.
21 Voovo baa neembe vajáa vamutaanga Muluungu, si vamubweeyyirya
nkongojima tuku ja yeeye noo Muluungu, baa kei, si vamuduumba tuku. Kiri
vyoova jeyyo, voovo miiririkano yaavo ijáa ni mituhu na mitima yaavo yaava
na kikoókoyo.
22 Voovo viívaa kipeembe vatiite tooti, kumbaari ni vakoókoyo.
23 Muluungu si akwíjaa tuku. Maa kaa, voovo vaásakan'yaa nkongojima
yaachwe na vidabalaíyo ˆviifwíine muuntu uhu ˆakwíjaa, ˆviifwíine ndee,
nchúwo au viintu ˆvitámbaalaa isi.
24 Jeyyo, Muluungu avareka sa vatuube uláku wa kosu ja mitima yaavo na
vandookiitumama voovo kwa voovo viintu vya soni mivirii yaavo.
25 Voovo vavalandula kimáári cha Muluungu kuva uloongo. Kei, viínamiraa
no vitumamira viúumbe ˆvyuumbwa kiri vyo mwiinamira no mutumamira

✡ **1:17** Laanga Habakúuki 2:4.

Muúmba mweeneevyo. Na yeeye adúumbwaa kwa siku ˆjisiina uhero! Kikomi.
26 Sa jeyyo, Muluungu avareka vatuube uláku waavo wa soni. Baa vaantu vaki vavalandula miriimo ya ˆvyeene miviri yaavo yuumbwa, vareka laala na valume, vandookiilala voovo kwa voovo.
27 Viivyo, vaantu valume vareka miriimo ya ˆvyeene miviri yaavo yuumbwa, vakakorera uláku na vaantu valume viivaavo. Vaantu valume vandookiitumama voovo kwa voovo viintu vya soni, na sa uwo uvi, vaturya kulairwa chiiru mwiikalwii waavo ja ˆvyeene Miiro yaluusa sa kurimira kwaavo.
28 Sa viintu ava vaantu ˆvasiita kumutaanga Muluungu, Muluungu ne avareka vatuube miryuungu yaavo mivi, sa vatumame viintu si ˆvyasaakwa vitumamwe.
29 Voovo vamema kira kusova uwoloki, uvi, kudiira kwiikinkima, kuviihya mutima, kivina, wuulai, wiitóoli, ukwaata, miryuungu mivi na kuluusa vaantu.
30 Kei vaantu ava vamema kutukira, vamusuula Muluungu, vari heno, vatiite ukudamu, vatiite kwiivaa kipeembe, voovo vaváangaa uvi mufya, na si vavanyémyaa vavyiiri vaavo tuku.
31 Ava vaantu ni vakoókoyo, vawúnaa kulaha kwaavo, vaviihya inda na vasiina mbavariri tuku.
32 Vamányire ulairiri wa uwoloki wa Muluungu, noo kusea vaantu ˆvatúmamaa mavi ja aya, ulairiri waluusa vakwye. Baa jeyyo, voovo vatúubaa tumama ayo, na kei vavarúmiraa vara ˆvayatúmamaa.

2

Kulamula kwa Muluungu

1 Haaha weewe mwiiwaani, weewe usiina cho luusa sa useyye uvi waako tuku, weewe ˆmweene ulúusaa irya kwa viingi. Kooni wooluusa irya kwa mwiiwaako, taanga ni kiiluusira wiise irya weemweene. Sa baa weewe ˆulúusaa irya kwa viingi, ubwéeyyaa uvi wuuwo.
2 Suusu tamányire kuluusa irya kwa Muluungu ni kwa kikomi kwa vaantu ˆvatúmamaa uvi.
3 Haaha weewe ˆmweene wooluusa irya kwa viingi, na kunu weewe wootumama viivyo, wookiisea neha uri kuluusa irya kwa Muluungu wuu?
4 Baku ni kuchwa wiise mati usúngaati wa wuuja waachwe, kutuurya mutima na uwoojeri waachwe wuu? Si umányire wuuja uwo wa Muluungu wakulongoola weewe uvalandуke fuma uvii tuku wuu?
5 Maa kaa, sa ukudamu waako na kusiita kuvalandula mutima waako, wookiijiingira nkalari ya Muluungu siku ira ulamu wa uwoloki wa Muluungu ˆiri variyulwa.
6 Mpiindi iyo, Muluungu muriha ari kira muuntu kwa ˆvyeene atumama.✡
7 Muluungu vaheera ari nkaasu vara ˆvatúubaa tumama maaja kwa uyimiriryi, sa vasáakiraa nyemi na nkongojima fuma kwa Muluungu na nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
8 Maa kaa, vaantu vara ˆviiláangaa voovo vii, vara ˆvasíitaa kimáári na ˆvatúubaa mwiikalo wo sova uwoloki, kindayirirwa vari ni imalo na nkalari ya Muluungu.
9 Vaantu voosi ˆvatúmamaa uvi kuchoona vari chiiru na turya vari uturikiri,✡ va ncholo ni Vayahúudi de vaantu si ˆvari Vayahúudi.

✡ **2:6** Laanga Sabúuri 62:12; Mpíri 24:12. ✡ **2:9** Laanga 2 Vatesaloníike 1:6.

10 Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ vaheera arɨ nkongojima, nyemi na mwiikalo mʉʉja vaantʉ voosi vara ˆvatúmamaa viija, ta Vayahúudi de vaantʉ vɨingɨ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi.

11 Sa Mʉlʉʉngʉ sɨ asínanalaa mʉʉntʉ yoyoosi tʉkʉ.

12 Vaantʉ voosi vara ˆvahón'yaa weerwii ya Miiro, rɨmɨra varɨ baa neembe varɨ weerwii ya Miiro. Na vaantʉ voosi vara ˆvatúmamaa ʉvɨ na kʉnʉ varɨ ɨsɨ ya Miiro, heewa varɨ irya nɨ ɨyo Miiro.

13 Sa sɨ vaantʉ vara ˆvatéeraa Miiro noo ˆvarɨ vawoloki miiswii ya Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, maa kaa, nɨ vara ˆvatúubaa Miiro noo ˆvarɨ valwa nɨ vawoloki.

14 Vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi koonɨ vatúmamire vira ˆvyeene Miiro yalʉʉsa, baa neembe ɨyo Miiro ˆmyeene Músa aheewa sɨ vɨimányire, voovo voónekyaa vatúubaa miiro fuma mitimii yaavo.

15 Nteendo jaavo joónekyaa Miiro ya Mʉlʉʉngʉ yaandɨkwa mitimii yaavo. Kei, mɨtɨma yaavo ˆyiísiman'yaa mavɨ na maaja, yoónekyaa jeyyo. Baa miiririkano yaavo ˆyiirútaa ndihi, mpɨɨndɨ jɨingɨ yavatwáalaa na kɨloongii na mpɨɨndɨ jɨingɨ yavíjaa mwiitʉmbairiryo waavo.

16 Na ja aya Masáare Maaja ˆmeene nookaarya yalʉʉsa, mpɨɨndɨ ja ʉlamu Mʉlʉʉngʉ valamʉrɨra arɨ vaantʉ miiririkano yaavo ya kimbiso kwa njɨra ya KirisitʉYéesu.

Vayahúudi na Miiro

17 Haaha sa viintʉ weewe wookiiyanɨrɨra Mʉyahúudi, weewe wiiláangyaa Miiro na wiívaa kɨpeembe ʉrɨ wa Mʉlʉʉngʉ.

18 Weewe ʉmányire ˆcheene Mʉlʉʉngʉ yoosaaka na urúmire kɨra ˆkɨrɨ cha ʉwoloki sa ukiindiwa Miiro yaachwe.

19 Atɨ nyuunyu mwiimányire mʉrɨ mwiitʉmbairiryo kwa vahoku, na kɨweerʉ kwa vaantʉ vara ˆvarɨmɨra kilwiiryii.✡

20 Kei, atɨ ʉrɨ mukiindya wa vakoókoyo na vasinga vaduudi, sa kʉrɨ ɨyo Miiro wiiséaa ʉtɨɨte ʉmanyi wa kɨmáárɨ na kɨkomi.

21 Haaha weewe ˆmweene ukíindyaa vɨingɨ, sa che sɨ wookiikiindya weemweene? Weewe ˆukíindyaa kwa vaantʉ vɨingɨ vareke kwiiva, sa che weewe wookiiva?

22 Weewe ˆwaséaa "Karɨ ʉyéendaa na muki wa mʉʉntʉ tʉkʉ," sa che weewe wooyeenda na muki wa mʉʉntʉ? Weewe ˆwaséaa wasʉʉla vidabalaíyo, sa che weewe wookiiva viintʉ fuma nyuumbii ja mɨlʉʉngʉ ya vidabalaíyo?

23 Eri, weewe ˆwiiváɨraa kɨpeembe Miiro, eri, sɨ wookoona wamuchwíjaa matɨ Mʉlʉʉngʉ ko wuna Miiro tʉkʉ wʉʉ?

24 Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, "Nyuunyu Vayahúudi moobweeyya irina ra Mʉlʉʉngʉ rɨhɨɨntɨkɨrwe nɨ vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi."✡

25 Kʉtwaalwa kwaako kɨbawii kʉva kwiise na kʉnáálo koonɨ wootuuba Miiro. Koonɨ woowuna Miiro, wavíjaa ja mʉʉntʉ sɨ ˆatwaalwa na kɨbawii.

26 Koonɨ mʉʉntʉ sɨ ˆatwaalwa na kɨbawii atúmamire ʉwoloki ʉra Miiro ˆyasaaka, Mʉlʉʉngʉ mʉvala arɨ ja ˆatwaalwa na kɨbawii.

27 Vaantʉ vara sɨ ˆvatwaalwa na kɨbawii, maa kaa, ˆvatúubaa Miiro, lʉʉsa varɨ irya kʉrɨ nyuunyu Vayahúudi ˆmwatwaalwa na kɨbawii. Nɨ lʉʉsa niise jeyyo, sa baa neembe nyuunyu mwatwaalwa na kɨbawii na mʉrɨ na Miiro, mwiiwúnaa ɨyo Miiro.

28 Noo kʉsea, sɨ kɨra mʉʉntʉ ˆoónekanaa nɨ Mʉyahúudi weerwii, nɨ Mʉyahúudi wa kɨkomi tʉkʉ, na kʉtwaalwa na kɨbawii sɨ kɨintʉ cha muvirii vii tʉkʉ.

✡ **2:19** Laanga Isáaya 42:6-7; 49:6; 60:3. ✡ **2:24** Laanga Isáaya 52:5; Esekiéeli 36:20, 22.

29 Tukʉ! Mʉyahúudi wa kikomi ni mʉʉntʉ ˆari matu kwa Mʉluʉngʉ mutimii waachwe. Na kʉtwaalwa na kibawii kwa kikomi, ni kʉtwaalwa kibawii kwa mʉtima, kʉra ˆkʉbwéeyyiwaa ni Mʉtima Mʉʉja na si ko tuuba Miiro tukʉ. Mʉʉntʉ ja ʉwo turya iise nyemi fuma kwa Mʉluʉngʉ na si kwa vaantʉ tukʉ.

3

Ʉwoloki wa Mʉluʉngʉ

1 Haaha, ni kʉnáálo che kwatiite kʉva Mʉyahúudi? Bakʉ kʉnáálo che kwatiite kʉtwaalwa na kibawii?
2 Kwa kira njira kwatiite kʉnáálo! Cha ncholo, Mʉluʉngʉ ajáa avakwaatya Vayahúudi masáare yaachwe.
3 Kikomi vamwi vaavo si varuma tukʉ. Che turi luʉsa? Haaha sa ʉko kʉdiira kwaavo kuruma, valandʉla kʉri kwiilaangiwa kwa Mʉluʉngʉ wʉʉ?
4 Aka tukʉ! Mʉluʉngʉ ni wo kiilaangiwa sikʉ joosi baa neembe kira mʉʉntʉ ni mʉloongo. Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluʉsa,
“Ee Mʉluʉngʉ mpiindi ˆwooluʉsika, weewe ʉtaangikane kwa vaantʉ ʉri wa kikomi,
kei kati ˆwoolamʉrirwa weewe usiinde.”✡
5 Maa kaa, kooni kʉsova ʉwoloki kwiitʉ kóonekyaa ʉwoloki wa Mʉluʉngʉ, che turi luʉsa de? Eri, tʉsee, kooni Mʉluʉngʉ yootʉlaira chiirʉ sa kʉsova ʉwoloki kwiitʉ, yeeye si ari mʉwoloki tukʉ wʉʉ? Niini Paúli nooluʉsika aha ja kiri mʉʉntʉ vii.
6 Aka tukʉ! Ngaari viri jeyyo, jooli viri dahika Mʉluʉngʉ kʉlamʉrira weerʉ?
7 Kei viingi ifaanaa vasee, “Kooni ʉloongo waani wookoongererya kimáári cha Mʉluʉngʉ na no mʉretera nkongojima yaachwe mʉnʉmʉʉnʉ, sa che niini nooheewa irya ja mʉvi?”
8 Ivyo ni ja kʉsea, “Hendi tʉtʉmame ʉvi sa wʉʉja wʉʉje.” Jeyyo, noo ˆvyeene vaantʉ viingi vootʉlongowererya, ati suusu takíindyaa jeyyo. Avo, heewa vari irya ˆvyeene vyasaakwa.

Kusiina Mʉʉntʉ ˆAri Mʉwoloki Tukʉ

9 Haaha che turi sea? Eri, suusu Vayahúudi ni vaaja kʉlookya vaantʉ viingi wʉʉ? Baa kiduudi vii tukʉ. Sa tahúmwiire laira Vayahúudi, na vaantʉ voosi si ˆvari Vayahúudi, ni isi ya ʉvi vari.
10 Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yasea,
“Kusiina mʉʉntʉ ˆari mʉwoloki tukʉ, baa ʉmwi vii tukʉ.
11 Kusiina mʉʉntʉ ˆari na miryʉʉngʉ tukʉ,
kusiina mʉʉntʉ ˆamʉsáakiraa Mʉluʉngʉ tukʉ.
12 Vaantʉ voosi vamʉreka Mʉluʉngʉ,
na voovo si kiintʉ tukʉ miiswii yaachwe,
kusiina ˆatúmamaa ʉwoloki tukʉ,
baa ʉmwi vii tukʉ.✡
13 Malaka yaavo ni ja mbirííra ˆjiri mwaarya,
ndimi jaavo jamema ʉloongo,
ʉkeenke wa milomo yaavo wakúusaa kinyéruumbe cha nyororoda.✡
14 Milomo yaavo yamema njumo na ʉsʉʉngʉ.✡
15 Majeo yaavo yangʉha noo kiita sakami.
16 Imalo na uturikiri vyoónekanaa kira haantʉ ˆvari doma.
17 Njira ya mwiikalo mʉʉja si viimányire tukʉ.✡
18 Voovo vasiina matu kwa Mʉluʉngʉ vii tukʉ.”✡

✡ **3:4** Laanga Sabúuri 51:4. ✡ **3:12** Laanga Sabúuri 14:1-3; 53:1-3; Mʉvariyuli 7:20. ✡ **3:13** Laanga Sabúuri 5:9; 140:3. ✡ **3:14** Laanga Sabúuri 10:7. ✡ **3:17** Laanga Isáaya 59:7-8. ✡ **3:18** Laanga Sabúuri 36:1.

19 Haaha suusu tamányire kira kiintu Miiro ˆyaluusa ni sa vaantu ˆvari isi ya iyo Miiro, na iyo Miiro yaviikwa sa vaantu voosi vasove kiintu cho huurirya, na weeru yoosi ilamurirwe ni Muluungu.

20 Sa kusiina muuntu ˆaválwaa ni muwoloki mbere ya Muluungu so tuuba ˆvyeene Miiro yasea tuku. Miiro kiintu ˆibwéeyyaa ni koonekya muuntu ni atúmamaa uvi vii.

Uwoloki ˆWujaa kwa Nduwo ya Muluungu ko Muruma Yéesu

21 Maa kaa, haaha Muluungu oónekiirye njira yo turya uwoloki baa tuuba kira Miiro ˆyaluusa tuku. Noyo Miiro na valáali na mutwe valuusa kiintu iki.

22 Kumuruma YéesuKirisitu noo kubwéeyyaa Muluungu avarume vaantu ni vawoloki. Muluungu abwéeyyaa jei kwa vaantu voosi ˆvamurúmaa. Yeeye si asínanalaa baa umwi tuku,

23 sa vaantu voosi vatumama uvi na vakeehekerwa kukiimana kwa nkongojima ya Muluungu.

24 Maa kaa, vaválwaa ni vawoloki bweete kwa nduwo ya Muluungu kwa njira ya ununuuli ˆuri kuri kukundikaniwa na Kirisitu Yéesu.✡

25 Muluungu amutoola Yéesu Kirisitu ave mpóryo, sa vaantu ˆvari ruma Yéesu, vakundikaniwe na Muluungu ko tweera sakami ya Yéesu. Abweeyya jeyyo, sa oonekye uwoloki waachwe. Sa aho kali, Muluungu ajáa ayimirirya baa kuukwaatya uvi wa vaantu tuku.

26 Abweeyya jei, sa oonekye uwoloki waachwe mpiindi iji. Kei oonekye ni muwoloki na yeeye noo avaválaa vaantu ˆvamurúmaa Yéesu ni vawoloki.

27 Haaha suusu vaantu kwiivaa turi vipeembe wuu? Tuku! Kwa miiro irikwi? Sa ati takwáatyaa Miiro wuu? Tuku! Maa kaa, sa viintu ˆtamuruma Yéesu.

28 Sa Muluungu amuválaa muuntu ni muwoloki kwa kumuruma Yéesu, na si ko tuuba mirimo ya Miiro tuku.

29 Au baku Muluungu ni Muluungu wa Vayahúudi vii wuu? Eri, yeeye si ari Muluungu wa vaantu si ˆvari Vayahúudi tuku wuu? Hii, yeeye ni Muluungu wa vaantu baa si ˆvari Vayahúudi.

30 Muluungu ni umwi vii, yeeye avaválaa vaantu ˆvatwaalwa na kibawii vave vawoloki kwa njira yo muruma Yéesu, na vaantu si ˆvatwaalwa na kibawii kwa njira yiiyo yo muruma Yéesu.

31 Eri, haaha ni kwiisiita tiise Miiro kwa njira ihi yo muruma Yéesu wuu? Aka tuku! Kiri vyoova jeyyo ni kwiikiimikirirya tiise Miiro.

4

Aburahámu Avalwa ni Muwoloki ko Ruma vii

1 Ha che turi luusa kuri Aburahámu baaba wiitu kiwuuntu? Yeeye jooli ataanga masáare aya yo va muwoloki mbere ya Muluungu?

2 Kooni Aburahámu avalwa ni muwoloki mbere ya Muluungu kwa mirimo ˆyabooha, Aburahámu ajáa atiite kiintu cho kiivaira kipeembe, maa kaa, mbere ya Muluungu, tuku.

3 Sa Masáare ˆYari Mpeho yasea, “Aburahámu akamuruma Muluungu, sa jeyyo, Muluungu akamuvala Aburahámu ni muwoloki.”✡

4 Haaha, muuntu ˆatúmamaa murimo, musáala waachwe si kilungulungu tuku, ni noongwa yaachwe ˆasaakwa aheewe.

5 Maa kaa, muuntu si ˆatúmamaa murimo tuku, sa avalwe ni muwoloki ni Muluungu, kiri vyoova jeyyo, amurúmaa Muluungu, kuruma kwaachwe Muluungu, kwaválwaa ni uwoloki. Muluungu avaválaa vavi ni vawoloki.

✡ **3:24** Laanga Vaeféeso 1:7; Vakolosáai 1:14. ✡ **4:3** Laanga Ncholo 15:6.

6 Mutemi Daúdi aluusa masáare ayo mpiindi ˆaluusikiráa ntálarya ˆari noyo muuntu ura Muluungu ˆamuvala ni muwoloki baa kulaanga miriimo yaachwe tuku.
7 “Vatalariwa vara ˆvasewa ni Muluungu,
nteendo jaavo ja kuwuna miiro jasírire,
vara uvi waavo ˆwahonolwa vuu.
8 Atalariwa muuntu ura,
IJUVA si ˆaválaa vii kaa tuku uvi waachwe.”✡

9 Eri, ihi ntálarya ni kwa vaantu ˆvatwaalwa na kibawii, noo kusea, Vayahúudi vii wuu? Baku kei, baa ni ya vaantu vara si ˆvatwaalwa na kibawii, noo kusea vara si ˆvari Vayahúudi wuu? Talúusire Aburaháamu amuruma Muluungu ne Muluungu akamuvala Aburaháamu ni muwoloki.✡
10 Eri, ni mpiindi che Aburaháamu ˆavalwa ni muwoloki? Ni de atwaalwe na kibawii baku ˆakatwaalwe na kibawii? Ni de atwaalwe kibawii na si ˆakatwaalwe kibawii tuku.
11 Aheewa ishára yo twaalwa na kibawii, ja mutooso wa uwoloki ˆajáa nowo sa kuruma kwaachwe ˆkweene ajáa noko de baa atwaalwe na kibawii. Kwa njira iyo, Aburaháamu abweeyyiwa ni taáta wa vaantu voosi vara ˆvamurúmaa Muluungu, baa vara si ˆvatwaalwa na kibawii, sa baa voovo vavalwe ni vawoloki.
12 Kei, yeeye ni taáta wa vara ˆvatwaalwa na kibawii, avo si vatwaalwa vii na kibawii tuku, maa kaa, vatúubaa njira ya kuruma Muluungu ira ˆng’eene Aburaháamu taáta wiitu ajáa noyo de atwaalwe na kibawii.
13 Kwiichuunga kwa Muluungu, Aburaháamu na mbyaala yaachwe hokera vari weeru,✡ Aburaháamu si aheewa sa atuuba Miiro tuku, maa kaa, ko tweera uwoloki ˆwuújaa kwa kumuruma kwaachwe Muluungu.
14 Koonì ni vara ˆvatúubaa Miiro noo ˆvari kuva vahokeri va weeru, kumuruma Muluungu si kiintu tuku, na kwiichuunga kwa Muluungu ni kiintu kisiina,
15 sa Miiro yaréetaa imalo ra Muluungu. Maa kaa, koonì Miiro isiina, noko kwiiwuna kusiina tuku.
16 Sa jeyyo, uko kwiichuunga kuújaa ko ruma, sa ive ni kwa nduwo, na itoolwe kikomi kwa mbyaala yoosi ya Aburaháamu. Kei itoolwe si kwa vara ˆvatúubaa Miiro vii tuku, kiri vyoova jeyyo, ive kwa voosi vara ˆvari na kuruma ja kwa Aburaháamu. Yeeye Aburaháamu ni baaba wiitu wa mutima wa suusu voosi.
17 Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yasea, “Nakuviika uve taáta wa isi ˆjiri foo.”✡ Yeeye ni taáta wiitu miiswii ya Muluungu. Aburaháamu amuruma yeeye Muluungu avahéeraa vaantu ˆvaakwya nkaasu, na kwa kulairirya kwaachwe viintu ˆvisiina vyavíjaa.
18 Aburaháamu ajáa iilaangya viintu si ˆvidáhikaa kwiilaangiwa na sa jeyyo akava taáta wa isi ˆjiri foo ja ˆvyeene Muluungu amusea, “Mbyaala yaako kuva iri nkúúlu munumuunu.”✡
19 Baa neembe Aburaháamu ajáa adálahiire, wa myaaka sengerera igana rimwi (100), kuruma kwaachwe si kwasingisika tuku baa kei ataangáa muviri waachwe ni ja ˆwaakwya, na inda ya Sáara ijáa yaakwya.
20 Maa kaa, Aburaháamu ajáa asiina kivundu na kura kwiichuunga ˆkweene Muluungu ajáa amuheera tuku, maa kaa, yeeye akava na ngururu kwa kuruma kwaachwe na akamuheera Muluungu nkongojima.
21 Yeeye ajáa amányire kikomi Muluungu adáhaa tumama yara ˆiichuunga kumutumamira.

✡ **4:8** Laanga Sabúuri 32:1-2. ✡ **4:9** Laanga Ncholo 15:6. ✡ **4:13** Laanga Ncholo 22:17-18. ✡ **4:17** Laanga Ncholo 17:5. ✡ **4:18** Laanga Ncholo 15:5.

22 Ɨkɨ noo ˆchooreka Mʉlʉʉngʉ amʉvala Aburaháamu nɨ mʉwoloki kwa kuruma kwaachwe.
23 Aya masáare yasea, “Mʉlʉʉngʉ amʉvala nɨ mʉwoloki,”✡ sɨ yaandɨkwa sa yeemweene vii tʉkʉ,
24 maa kaa, yaandɨkwa baa kʉrɨ suusu. Suusu ˆtarúmaa Mʉlʉʉngʉ amʉfʉfʉla Yéesu, Mweenevyoosi wiitʉ, suusu naasu valwa tʉrɨ tʉrɨ vawoloki.
25 Yeeye Yéesu atoolwa, akwye sa ʉvɨ wiitʉ, ne afʉfʉka sa tʉvalwe tʉrɨ vawoloki.

5

Kumuruma Yéesu Kwaréetaa Cheerʉ

1 Jeyyo, sa viintʉ tavalwa nɨ vawoloki kwa njɨra yo ruma, haaha tatɨite mwiikalo mʉʉja na Mʉlʉʉngʉ ko tweera Mweenevyoosi wiitʉ, YéesuKirisitʉ.
2 Kʉrɨ yeeye sa viintʉ tamuruma Yéesu, Mʉlʉʉngʉ atʉheera nduwo yaachwe kwa njɨra yo muruma, na jeyyo noo ˆvyeene twiíkalaa haaha. Na kei, tookoona mwerere maatʉkʉ vii, sa tookiilaangya kʉva tʉrɨ hamwɨ na Mʉlʉʉngʉ kʉrɨ nkongojima yaachwe.
3 Sɨ jeyyo vii tʉkʉ, baa kei, tookiiteera mwerere kati ˆtootʉrɨkɨra sa tamányire uturikiri waréetaa uyimiriryi.
4 Uyimiriryi waréetaa wiimikiri, na wiimikiri waréetaa kwiilaangya.
5 Kwiilaangya sɨ kʉbwéeyyaa tʉsove mɨtɨma tʉkʉ, sa Mʉlʉʉngʉ ahúmwɨɨre tʉkʉng’ʉntɨra kweenda kwaachwe mitimii yiitʉ kwa njɨra ya Mʉtɨma Mʉʉja ʉhʉ ˆatʉheera.
6 Mpɨɨndɨ suusu ˆtʉjáa tusiina ngururu, mpɨɨndɨ ja Mʉlʉʉngʉ ˆjikafike, Kirisitʉ aakwya sa suusu sɨ ˆtatúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa.
7 Kɨkomi vyafafa maatʉkʉ vii mʉʉntʉ kukwya sa mʉʉntʉ mʉwoloki. Ifaanaa vikadahɨka mʉʉntʉ ʉmwɨ akiitoola akwye sa mʉʉntʉ mʉʉja mʉnʉmʉʉnʉ.
8 Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ yookoonekya atweenda maatʉkʉ vii, yeeye atoola Kirisitʉ akwye sa suusu, mpɨɨndɨ suusu ˆtʉjáa tʉkaarɨ vavɨ.
9 Sa viintʉ tavalwa tʉrɨ vawoloki kwa njɨra ya sakami ya Kirisitʉ, kɨkomi kʉlookya ivyo, lamuririwa tʉrɨ nɨ yeeye fuma nkalarii nkarɨ ya Mʉlʉʉngʉ ko tweera yeeye.
10 Sa mpɨɨndɨ ˆtʉjáa tʉkaarɨ vavɨ va Mʉlʉʉngʉ, tʉjáa takʉndɨkaniwa ne kwa njɨra ya inkwya ya Mwaana waachwe. Kʉlookya ivyo, sa viintʉ tahʉmʉla kʉndɨkaniwa ne, nɨ kɨweerwii viri yeeye tʉlamurirya arɨ kwa nkaasʉ ya Mwaana waachwe.
11 Sɨ ivyo vii tʉkʉ, kei toovyeenda maatʉkʉ vii kwa Mʉlʉʉngʉ kwa njɨra ya Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ, na kwa njɨra yaachwe, suusu talʉmaniwa na Mʉlʉʉngʉ.

Adáamu Areeta Inkwya, Yéesu Areeta Nkaasʉ

12 Jeyyo, kwa njɨra ya mʉʉntʉ ʉmwɨ, noo kʉsea Adáamu, ʉvɨ wɨɨngɨra kʉrɨ weerʉ, na ʉwo ʉvɨ wareeta inkwya. Noyo inkwya yavɨɨngɨra vaantʉ voosi sa voosi vatʉmama ʉvɨ.
13 De Miiro ɨvɨɨkwe nɨ Mʉlʉʉngʉ, ʉvɨ ʉjáa ʉmwaarɨ kʉrɨ weerʉ. Maa kaa, ʉvɨ sɨ ʉvɨɨkwaa nkumbukirii tʉkʉ kooni kusiina Miiro.
14 Maa kaa, keende mpɨɨndɨ ja Adáamu fʉʉrʉ mpɨɨndɨ ja Músa, inkwya ɨjáa yɨɨmɨrɨra baa vara sɨ ˆvatʉmama ʉvɨ ko wuna ʉlairiri ja ʉra wa Adáamu. Adáamu nɨ ja buuwo vii ya Kirisitʉ ʉra ˆʉʉja.
15 Maa kaa, kʉhon’ya kwa Adáamu sɨ kʉrɨ yaaniririwa na kɨlʉngʉlʉngʉ cha Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Sa ʉvɨ wa mʉʉntʉ ʉmwɨ wareeta inkwya kwa vaantʉ

✡ **4:23** Laanga Ncholo 15:6.

^varɨ foo. Maa kaa, nduwo ya Mʉlʉʉngʉ isiina kipíimo na kɨlʉngʉlʉngʉ cha Mʉlʉʉngʉ chʉʉja kwa nduwo ya mʉʉntʉ ʉmwɨ, noo kʉsea Yéesu Kirisitʉ. Na kɨlʉngʉlʉngʉ ɨkyo, choolookererya kwa vaantʉ ^varɨ foo.

16 Haaha kwatɨɨte kwiisima kati ya kɨlʉngʉlʉngʉ cha Mʉlʉʉngʉ na kʉhererery a kwa ʉvɨ wa mʉʉntʉ ʉmwɨ. Na sa kwa ʉvɨ ʉwo, Mʉlʉʉngʉ ajáa atoola ʉlamu, na ʉlamu ʉhʉ, ʉkareeta kʉheewa irya. Maa kaa, kɨlʉngʉlʉngʉ cha Mʉlʉʉngʉ kɨkʉʉja sa ʉvɨ ^ʉrɨ foo wa vaantʉ, na kwa njɨra ɨyo, Mʉlʉʉngʉ avavala voovo nɨ vawoloki mbere yaachwe.

17 Ko tweera ʉvɨ wa mʉʉntʉ ʉmwɨ, inkwya yɨɨmɨrɨra kwa ʉwo mʉʉntʉ ʉmwɨ. Maa kaa, kʉlookererya ivyo, kɨkomi vara ^voohokera nduwo ya Mʉlʉʉngʉ ^isiina kipíimo no turya kɨlʉngʉlʉngʉ cha ʉwoloki, kwɨɨmɨrɨra varɨ nkaaswii ko tweera mʉʉntʉ wɨɨngɨ, noo kʉsea Yéesu Kirisitʉ.

18 Sa jeyyo, ja ^vyeene ʉvɨ wa mʉʉntʉ ʉmwɨ wareeta kʉheewa irya kwa vaantʉ voosi, viivyo mʉrɨmo wa ʉwoloki wa mʉʉntʉ ʉmwɨ, wavabweeyya vaantʉ vavalwe nɨ vawoloki, na jeyyo, vaantʉ voosi vareterwa nkaasʉ.

19 Kei kwa kʉsova matu kwa mʉʉntʉ ʉmwɨ kwa Mʉlʉʉngʉ, vaantʉ ^varɨ foo vabweeyyiwa vave vavɨ, viivyo, kʉva matu kwa mʉʉntʉ ʉmwɨ wɨɨngɨ kwa Mʉlʉʉngʉ, bweeyya kʉrɨ vaantʉ ^varɨ foo vave vawoloki.

20 Miiro yareetwa sa ʉvɨ ʉkɨɨngɨke. Maa kaa, ʉvɨ ^ʉkakɨɨngɨke, noyo nduwo ya Mʉlʉʉngʉ ɨjáa yakɨɨngɨka baa kʉlookya.

21 Jeyyo, ja ^vyeene ʉvɨ wɨɨmɨrɨra ʉkareeta inkwya, viivyo nduwo nkʉʉlʉ ya Mʉlʉʉngʉ yookɨɨmɨrɨra kwa njɨra yo tʉbweeyya tʉve vawoloki. Kei, yootʉretera nkaasʉ ya sikʉ ^jisiina ʉhero kwa njɨra ya Yéesu Kirisitʉ Mweenevyoosi wiitʉ.

6

Kukwya noo Fʉfʉka Hamwɨ na Kirisitʉ

1 Haaha, che de tʉrɨ lʉʉsa? Eri, tutuube tʉmama ʉvɨ sa nduwo ɨkɨɨngɨke wʉʉ?

2 Aka tʉkʉ! Suusu takwyɨɨra ʉvɨ, joolɨ tʉrɨ daha tuuba kwiikala uvii?

3 Eri, suusu voosi ^tabatisiwa kʉnʉ tookʉndɨkaniwa na KirisitʉYéesu, sɨ mwamányire talʉmaniwa ne inkwyii yaachwe tʉkʉ wʉʉ?

4 Haaha, suusu taakwya na tataahwa hamwɨ na Kirisitʉ kwa njɨra ya ʉbatíiso, sa jeyyo, koonɨ Yéesu afʉfʉlwa kwa ngururu ya nkongojima ya Taáta, viivyo baa suusu daha tʉrɨ kwiikala mwiikalo mufya.

5 Koonɨ suusu taava kɨɨntʉ kɨmwɨ na Yéesu kwa inkwya yaachwe, viivyo suusu naasu kʉva tʉrɨ ne kɨɨntʉ kɨmwɨ ufufúukwii waachwe.

6 Suusu tamányire wʉʉntʉ wiitʉ wa ʉvɨ waning'iniwa fʉʉrʉ ʉkakwya hamwɨ na Kirisitʉ, sa mʉvɨrɨ wa ʉvɨ ʉmalwe, na suusu tʉreke kʉva vatúmwa va ʉvɨ.

7 Sa mʉʉntʉ yoyoosi ^aakwya, avalwa nɨ mʉwoloki ko kerwa fuma uvii.

8 Haaha koonɨ taakwya na Kirisitʉ, ruma tiise, kiikala tweende ne.

9 Sa tamányire, Kirisitʉ afʉfʉlwa na sɨ arɨ kukwya vii kaa tʉkʉ kei. Inkwya isiina wiimiriri mweeri yaachwe tʉkʉ.

10 Yeeye ^akakwye, aakwya kamudu vii, na akava uusíindire ʉvɨ. Haaha iíkalaa kwa nkongojima ya Mʉlʉʉngʉ.

11 Jeyyo, baa nyuunyu ivali mwasiinda ʉvɨ, na ʉvɨ sɨ ʉrɨ daha kʉvɨɨmɨrɨra nyuunyu tʉkʉ kei. Na nɨ nkaasʉ mʉrɨ kwa Mʉlʉʉngʉ kwa njɨra yo kʉndɨkaniwa na Kirisitʉ Yéesu.

12 Haaha karɨ mʉʉrekere ʉvɨ wɨɨmɨrɨre mɨvɨrɨ yaanyu ^ikwyíjaa tʉkʉ, sa mutuube ʉláku ^ʉrɨ mʉvɨ wa mɨvɨrɨ tʉkʉ.

13 Kei, karɨ mʉtoole haantʉ ha mɨvɨrɨ yaanyu have saama jo tʉmamɨra masáare sɨ ^yarɨ ya ʉwoloki tʉkʉ. Kɨrɨ vyoova jeyyo, itooli nyuunyu kwa

Mulúungu ja vaantu ˆmujáa mwaakwya, na haaha ˆmwatiite nkaasu ifya. Nyuunyu tooli haantu ha mivíri yaanyu ja saama jo tumamira uwoloki.
14 Na uvi si uri viimiriira nyuunyu kei tuku, sa si muri isi ya Miiro tuku, maa kaa, isi ya nduwo.

Vaantu ˆVamuruma Yéesu ni Vatúmwa va Uwoloki

15 Haaha, che turi sea de? Tutuube tumama uvi sa viintu turi isi ya nduwo na si isi ya Miiro tuku wuu? Aka tuku!
16 Kikomi mwamányire, koonи mwiivíikire kwa muuntu ja vatúmwa ˆvari matu, nyuunyu kikomi ni vatúmwa vaachwe.✡ Iki ni kikomi, koonи muri kuva vatúmwa va uvi, uhero waachwe ni inkwya, au koonи muri vatúmwa ˆvari matu kwa Mulúungu, uhero waachwe ni uwoloki.
17 Aduumbwe Mulúungu, sa aho kali mujáa vatúmwa va uvi, maa kaa, haaha mwaava matu kwa mitima yaanyu kwa kira ukiindya ˆmwakwaatiwa.
18 Nyuunyu mwaviikwa húuru fuma utúmwii wa uvi, mukava vatúmwa va uwoloki.
19 Nalúusire lusímo lwa vatúmwa kwa masáare ya kiwuuntu, sa teketeke yaanyu ya kiwuuntu. Aho ncholo, mujáa mwatoola haantu ha mivíri yaanyu ja vatúmwa va nteendo jo wuna miiro na mukalookererya nteendo ijo. Viivyo haaha tooli haantu ha mivíri yaanyu, ja vatúmwa va uwoloki ˆkweene kuhererya kwaachwe ni wuuja mbere ya Mulúungu.
20 Mpiindi ˆmujáa vatúmwa va uvi, mujáa mwiiyanjaala si mwadoomeririwáa kutumama uwoloki tuku.
21 Ni kunáálo che mwaturya mpiindi ˆmwatumamáa viintu haaha ˆmoovyoonera soni? Kuhererery a kwa viintu ivyo, ni inkwya ya siku ˆjisiina uhero.
22 Maa kaa, haaha mwaava húuru fuma uvii na mwaava vatúmwa va Mulúungu, kunáálo ˆmuri turya vabweeyya iri muve vaaja mbere ya Mulúungu, na kuhererery a kwaachwe ni nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
23 Sa musáala wa uvi, ni inkwya, maa kaa, kilungulungu cha Mulúungu ni nkaasu ya siku ˆjisiina uhero ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu Mweenevyoosi wiitu.

7

Ura ˆAmuruma Yéesu si Akundikaniwa na Miiro Tuku

1 Vanaviitu, ni luusa niise jei sa ni luusika niise na vaantu ˆviimányire Miiro. Mwamányire Miiro ni mweeri ya muuntu iri kati muuntu ˆari nkaasu.
2 Baa ja tusee, muuntu muki ˆaloolwa, achuungwa ni miiro ya ilóola mpiindi joosi mulume waachwe ˆari mooyo, maa kaa, mulume waachwe koonи akwíire, uwo muuntu muki achúnguriirwe fuma iyo miiro ya ilóola.
3 Jeyyo, koonи uwo muuntu muki alóorirwe ni muuntu mulume wiingi mpiindi mulume waachwe ˆari mooyo, uwo muuntu muki kaanirirwa ari ˆayéendaa na mulume wa muuntu. Maa kaa, koonи mulume waachwe akwíire, uwo muuntu muki iiyanjaala, si ari isi ya miiro ya ilóola tuku, si ari kaanirirwa ˆayéendaa na mulume wa muuntu tuku.
4 Viivyo, vanaviitu, nyuunyu mwahumula kukwya kuri Miiro, kwa njira ya muviri wa Kirisitu. Haaha mwaava máari ya wiingi, ura ˆafufulwa sa tudahe kuvyaala ndiiwa njija sa Mulúungu.
5 Sa mpiindi ufumo wa wuuntu wiitu wa uvi ˆwiimiriráa miiririkano yiitu, Miiro yabweeyyáa uláku ulookye na uve na nguruu yo tumama miriimo mivi mivirii yiitu, sa tuvyaale ndiiwa ˆjiréetaa inkwya.

✡ **6:16** Laanga Yooháani 8:34.

6 Maa kaa, haaha tarekerwa fuma Miirwii, sa taakwya kwa kira
ˆchatwiimiriráa. Tarekerwa fuma Miirwii, sa tumutumamire Mulúungu kwa
njira ifya ya Mutima, na si kwa njira ya kali ya Miiro ˆyaandikwa tuku.

Miiro ya Mulúungu Yatoónekyaa ˆVyeene Uvi Uri

7 Haaha, che de turi luusa? Tusee Miiro ni uvi wuu? Aka tuku! Kikomi ngaari
si Miiro, ngaari si nuutaanga uvi tuku. Ngaari si nataanga kumererya mati
kiintu cha muuntu ni uvi tuku, ngaari Miiro si yaluusa, “Kari umérеryaa mati
tuku.”✡
8 Maa kaa, ˆnkataange uwo ulairiri, uvi waankumurirya ukiinula kira
mpiima yo mererya mati. Sa kooni kusiina Miiro, uvi waakwya, usiina
ngururu yo vabweeyya vaantu vatumame uvi tuku.
9 Mpiindi jimwi, niini nijáa nkaasu bila Miiro, maa kaa, ulairiri ˆukuuje, uvi
ukava nkaasu, naani nkakwya.
10 Nkoona ura ulairiri ˆwasaakwa ureete nkaasu, kwaani waréetire inkwya.
11 Sa uvi ˆukaturye nkalo ko tweera njira ya uwo ulairiri, waankoovera. Na
ko tweera ulairiri uwo, nkuulawa.
12 Jeyyo, Miiro ni miija mbere ya Mulúungu, na ulairiri ni muuja, na ni wa
uwoloki, kei wabooha.
13 Eri, kira ˆchabooha chaava inkwya kwaani wuu? Aka tuku! Maa kaa, sa
uvi utaangwe ni uvi, wareeta inkwya kuri niini ko tweera kira ˆkijáa chabooha,
sa kwa njira ya ulairiri uvi utuube kuva ni muvi munumuunu kulookya.

Kwiisiinda na Uvi

14 Tamányire Miiro ni ya mutimii, maa kaa, niini ufumo waani ni wa
muuntu, naani navawa iyoombe nive mutúmwa wa uvi.
15 Kikomi niini mweeneevyo si niimányire ˆcheene nootumama tuku. Sa kira
ˆndiri saaka tumama, si noodaha tumama tuku, maa kaa, nootumama yara
ˆnasuula.
16 Kooni nootumama kira si ˆnoosaaka tumama, ni ruma niise Miiro ya-
booha.
17 Haaha si niini kikomi ˆnootumama uvi tuku, maa kaa, ura ufumo waani
wa uvi ˆwiíkalaa kuri niini.
18 Sa namányire, kusiina ˆchabooha chochoosi ˆchiíkalaa kuri niini tuku, noo
kusea ufumwii wa wuuntu waani wa uvi. Sa nookoona mpiima yo tumama
ˆvyabooha, maa kaa, si noodaha kuvitumama tuku.
19 Noosaaka tumama kira ˆchabooha, maa kaa, si nookitumama tuku. Si
noosaaka tumama ˆchaviiha tuku, baa neembe ni jeyyo, nootuuba kitumama.
20 Haaha kooni nootumama kira si ˆnoosaaka kukitumama, si niini
ˆnootumama ivyo tuku, maa kaa, ni ura uvi ˆwiíkalaa kuri niini.
21 Sa jeyyo, nataanga natiite mwiiro isii yaani, kira ˆndiri saaka tumama
kira ˆchabooha, nkiishaana nasáawiire kutumama kiintu kivi.
22 Sa isi’iisii mutimii waani, Miiro ya Mulúungu yaanjéryaa mutima.
23 Maa kaa, nookoona kwatiite mwiiro wiingi ˆwootumama murimo mu-
virii waani, ˆmweene woolwa na mwiiro wa miryuungu yaani. Uwo,
wookuumbweeyya mbe mutúmwa wa mwiiro wa uvi, ura ˆwootumama
murimo muvirii waani.
24 Aka, niini mukiva! Ani ari kuundamurirya fuma muvirii uhu
ˆwookuuntwaala na inkwyii?
25 Noomuduumba Mulúungu ko tweera Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu!
Jeyyo, niini mweeneevyo kwa miryuungu yaani ndiri mutúmwa wa Miiro ya
Mulúungu, maa kaa, kwa ufumo wa wuuntu waani wa uvi, ndiri mutúmwa wa
miiro ya uvi.

✡ **7:7** Laanga Ufumo 20:17; Nkumbukira ya Miiro 5:21.

8

Mwiikalo ˆHlóngoolwaa ni Mutima wa Muluungu

1 Sa jeyyo, haaha kusiina ˆari luusa irya kwa vara ˆvalumaniwa na KirisituYéesu tuku.
2 Sa kwa njira ya Kirisitu Yéesu, miiro ya Mutima wa nkaasu, wavabweeyya muve húuru fuma wiimiririi wa miiro ya uvi na inkwya.
3 Miiro si yadaha kutubweeyya tuve húuru na uvi tuku, sa teketeke ya ufumo wa wuuntu wiitu wa uvi. Sa jeyyo, Muluungu amutuma Mwaana waachwe ˆari na muviri ˆuri ja yiitu suusu ˆturi vavi. Hhu Mwaana waachwe aava mpóryo sa uvi, na kwa njira ihi Muluungu akava alúusire irya kwa uvi kuri muviri.
4 Muluungu abweeyya jeyyo, sa uwoloki ura Miiro ˆyasaaka, ukiimane isii yiiswi, suusu si ˆtwiíkalaa ko tuuba ufumo wa wuuntu wiitu wa uvi tuku, maa kaa, ko tuuba Mutima wa Muluungu.
5 Vara ˆviíkalaa ko longoolwa ni ufumo wa wuuntu waavo wa uvi, miryuungu yaavo yaméreryaa mati kutumama uvi, maa kaa, vara ˆvalóngoolwaa ni Mutima Muuja, vabwéeyyaa viintu vira Mutima Muuja ˆasáakaa.
6 Sa miryuungu ya ufumo wa wuuntu wa uvi ni inkwya, maa kaa, miryuungu yo longoolwa ni Mutima, ni nkaasu na mwiikalo muuja.
7 Sa miryuungu ya wuuntu wa uvi ni muvi wa Muluungu, sa yeeye si iivíikaa isi ya Miiro ya Muluungu tuku, kei si adáhaa tuku.
8 Vaantu vara ˆviimíririrwaa ni ufumo wa wuuntu waavo wa uvi, si vari daha kumweerya Muluungu mutima tuku.
9 Nyuunyu si mwiimíririrwaa ni ufumo wa wuuntu waanyu wa uvi tuku, maa kaa, mwiimíririrwaa ni Mutima, kooni Mutima wa Muluungu iíkalaa kuri nyuunyu. Muuntu yoyoosi ura ˆasiina Mutima wa Kirisitu, yeeye si wa Kirisitu tuku.
10 Maa kaa, kooni nyuunyu muri kiintu kimwi na Kirisitu, baa neembe miviri yaanyu yaakwya sa uvi, kuri nyuunyu mitima yaanyu ni nkaasu iri, sa mwavalwa muri vawoloki.
11 Tamányire Muluungu amufufula Yéesu. Abweeyya jeyyo kwa njira ya Mutima waachwe. Mutima wuuwo, iíkalaa isii yaanyu. Sa jeyyo, ˆvyeene Muluungu amufufula KirisituYéesu, viivyo kwa njira ya Mutima waachwe uhu ˆaava kiintu kimwi na nyuunyu kiiheera ari nkaasu miviri yaanyu ˆikwyíjaa.
12 Haaha vanaviitu si tasaakwa tundookiikala ko tuuba ufumo wa wuuntu wiitu wa uvi tuku, noo kusea kwiikala ko tumama uvi.
13 Sa kooni mookiikala ja ˆvyeene ufumo wa wuuntu waanyu wa uvi woovalongoola, kukwya muri. Maa kaa, kooni murékire kutumama nteendo mbi kwa luviro lwa Mutima, kikomi kiikala muri na Muluungu kwa siku ˆjisiina uhero.✡
14 Sa voosi vara ˆvalóngoolwaa ni Mutima wa Muluungu ni vaana va Muluungu.
15 Sa nyuunyu si mwahokera mutima ˆuri vabweeyya muve vatúmwa ˆvoófaa tuku. Tuku! Mwahokera Mutima ˆwoovabweeyya muve vaana va Muluungu, na kwa Mutima uwo toomwaaniriira, “Áaba!” noo kusea, “Taáta!”
16 Uhu Mutima ˆaláiraa hamwi na mitima yiitu, suusu turi vaana va Muluungu.
17 Haaha sa viintu suusu turi vaana vaachwe, suusu turi vahokeri va kwiichuunga kwa Muluungu. Kei suusu ni vahokeri hamwi na Kirisitu, kooni kikomi turi turikiriwa hamwi na Kirisitu, sa kei suusu tuheewe nkongojima hamwi ne.

✡ **8:13** Laanga Vagalatía 6:8.

Nkongojima ˆYookuuja

18 ˆNdiri laanga uturikiri uhu wa haaha si nookoona ni kiintu tuku kooni nafwáaniriirye na nkongojima ˆyookuuja, ira ˆiri variyulwa kuri suusu.
19 Sa viintu vyoosi ˆvyuumbwa, vyoosi vyawóojeraa kwa mpiima Muluungu avavariyule vaana vaachwe.
20 Viintu vyoosi ˆvyuumbwa ni Muluungu vyabweyyiwa vive matu isii ya mukube, si sa kweenda kwaavo tuku, maa kaa, ja kweenda kwa Muluungu.✡ Baa neembe ni jeyyo, kwatiite kwiilaangya,
21 sa ivyo viintu vyoosi lamuririwa viri fuma utúmwii wa usaambu, na viheewe uhúuru wa nkongojima ya vaana va Muluungu.
22 Sa tamányire fuuru haaha viintu vyoosi ˆuumba Muluungu vyoorira kwa makata, ja makata yo kiichungula.
23 Baa si viintu vyoosi ˆvyuumbwa vii tuku, baa suusu ˆturi na ndiiwa ja ncholo ja Mutima Muuja, kwa isii toorira kwa usuungu kunu toowoojera kwa mpiima kubweeyyiwa tuve vaana va Muluungu, noo kusea ununuuli wa miviri yiitu.
24 Sa ko kwiilaangya jeyyo, suusu talamuririwa. Maa kaa, kooni wookiilaangya kiintu kira ˆukitúriirye, uko si kwiilaangya tuku. Eri, kwatiite muuntu ˆiiláangyaa turya ari kiintu kira ˆari nocho wuu?
25 Maa kaa, kooni tookiilaangya kira kiintu si ˆtunachoona, toosaakwa tukiwoojere kwa mpiima na kwa uyimiriryi.
26 Viivyo ne Mutima atwaámbiriryaa haantu ˆturi teketeke. Suusu si tamányire ˆvyeene vyasaakwa tumuloombe Ijuva tuku, maa kaa, Mutima mweeneevyo atulóomberaa kwa Muluungu kwa muriro wa usuungu ˆvyeene baa si viri dahika kuvariyula na masáare.
27 Ne Muluungu amányire fuuru isii ya mitima yaanyu, amányire miiririkano ya Mutima. Sa uwo Mutima avalóomberaa vaantu va Muluungu ja ˆvyeene Muluungu asáakaa.
28 Suusu tamányire Muluungu atúmamaa masáare yoosi kureeta maaja kwa vaantu voosi ˆvamweenda. Na avo vaanirirwa kwa miryuungu yaachwe.
29 Sa vaantu Muluungu ˆavataanga keende aho ncholo, avasaawula viifwaane na Mwaana waachwe ˆvyeene ari, sa Mwaana waachwe ave ndaambere kuri vaantu ˆvari foo.
30 Avo ˆavasaawula, avaanirira, avo ˆavaanirira kei avavala vave vawoloki, na avo ˆavavala vave vawoloki kei avabweeyya vave na nkongojima.

Kweenda kwa Muluungu

31 Che de turi luusa kuri masáare aya? Kooni Muluungu ari ivarwii riitu ani ari daha kutuvarinduka suusu?
32 Muluungu si amoonera mbavariri baa Mwaana waachwe tuku, yeeye amutoola sa suusu voosi. Jooli ari reka kutuheera viintu vyoosi viija hamwi na kuboohya mutima kwaachwe?
33 Ni ani ˆari vatwaala na kiloongii vaantu Muluungu ˆavasaawula? Kusiina tuku! Muluungu avaválaa vave vawoloki.
34 Ni ani ˆari tuluusira irya? Kusiina tuku! Kirisitu Yéesu aakwya, kei kulookya ayo, afufuka na iíkalaa mukono wa kulume wa Muluungu, kei yeeye noo atulóomberaa.
35 Ni ani ˆari tukera fuma kweenda kwa Kirisitu? Ni uturikiri, au marema, au waalakan'yo, au njala, au usava, au kusaaka kwiingira imalwii au inkwya wuu?
36 Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaandika,
"Sa weewe tookuulawa chobu,

✡ **8:20** Laanga Ncholo 3:17.

tabweeyyiiwe ja muundi jo siinja.”✡
37 Baa neembe masáare ayo yoosi yootupata, suusu toosiinda munumuunu na kulookya ayo, kwa nyambirirya ya yeeye ˆatweenda.
38 Kikomi namányire, kusiina kiintu ˆkiri tukera na kweenda kwa Muluungu tuku, ive ni inkwya au nkaasu, ive ni mirimu miija au mirimu mivi, ive ni viintu ˆvyoofumira haaha au ˆviri fumira siku ˆjookuuja, ive ni wiimiriri kurumwii,
39 ive ni weeru ya mweeri, au ni weeru ya isi au kiintu chochoosi chiingi ˆchuumbwa ni Muluungu, si kiri daha kutunanukula na kweenda kwa Muluungu ko kukundikaniwa na Kirisitu Yéesu Mweenevyoosi wiitu tuku.

9

Muluungu na Kusaawula Kwaachwe Kukuulu

1 Kimaari kaa nooluusa kwa Kirisitu niini ˆndiri kiintu kimwi ne, si nooluusa uloongo tuku. Mutima waani ˆwiísiman’yaa mavi na maaja na ˆuri kiintu kimwi na Mutima Muuja, ni laira wiise isáare iri kei.
2 Mutima waani woorira no myaa, na natiite usuungu maatuku vii si ˆusíraa mutimii waani.
3 Ngaari nadaha kuloomba baa njumwe, na nkerwe na Kirisitu sa vanduu vaani, vaantu va lukolo lwaani kiwuuntu, ngaari nabweeyya jeyyo.
4 Ava ni Viisiraéeli, Muluungu avabweeyya vave vaana vaachwe, akavalaira nkongojima yaachwe na akaviika muháko novo. Kei Muluungu avaheera Miiro yaachwe na kwiichuunga kwaachwe na kumwiinamira Kaayii Njija ya Ijuva.
5 Voovo ni va ufumo wa mbyaala ya vala baaba vakuulu va ncholo na kwa wuuntu wa Masía. Uhu Masía ni Muluungu ˆiímiriraa kira kiintu, yeeye aduumbwe kwa siku ˆjisiina uhero! Kikomi.
6 Si noosea isáare ra Muluungu rasiindirwe tuku. Sa si kira Mwiisiraéeli ˆari wa uvyaalo ˆwafuma kwa Isiraéeli ni Mwiisiraéeli kikomi tuku.
7 Kei kuva vaana va ufumo wa mbyaala ya Aburaháamu si kuri vabweeyya vave kikomi vaana va Aburaháamu tuku. Sa Masáare ˆYari Mpeho yasea, “Sa lukolo lwaako ni kwa Isaka luri fuma.”✡
8 Ihi noo kusea, si vaana vara ˆvavyaalwa kimuviri noo vaana va Muluungu tuku. Kiri vyoova jeyyo, vara ˆvavyaalwa kwa ura ufumo wa kwiichuunga kwa Muluungu noo ˆvari valwa ni vaana va Aburaháamu va kimáári.
9 Sa kwiichuunga kwa Muluungu kweeneevyo ni jei kwasea, “Mwaaka ˆwookuuja mpiindi ja iji kuuja ndiri, na Sáara kuva ari iichúngwiire mwaana mulume.”✡
10 Baa kei si jeyyo vii tuku, uwo mwaana wa uko kulaha ni Isaka taáta wiitu. Isaka ˆakakule, amuloola Rabéeka na vakavyaala maása.
11 Maa kaa, sa kusaawula kwa Muluungu ni mweeri kuri, baa avo vaana si vanavyaalwa na baa si vanataanga riija na rivi,
12 Rabéeka asewa jei, “Mukúúlu kumutumamira eende mudúúdi.”✡ Kei, Muluungu asáawulaa si kwa nteendo ja vaantu tuku, maa kaa, ja ˆvyeene yeeye mweeneevyo aánirira.
13 Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yasea, “Namweenda Yaakúupu, maa kaa, Esáau namusuula.”✡
14 Haaha che kaa turi sea? Muluungu asova uwoloki wuu? Aka tuku!
15 Sa Muluungu amusea Músa,
“Kumulaanga ndiri na riiso ra wuuja ura ˆndiri saaka mulaanga na riiso ra wuuja,

✡ **8:36** Laanga Sabúuri 44:22. ✡ **9:7** Laanga Ncholo 21:12. ✡ **9:9** Laanga Ncholo 18:10, 14. ✡ **9:12** Laanga Ncholo 25:23. ✡ **9:13** Laanga Maláaki 1:2-3.

kei kʉmoonera ndiri mbavariri ʉra ^ndiri saaka moonera mbavariri.”✡
16 Sa jeyyo, ni Mʉluungʉ noo alámʉlaa kʉlaanga na riiso ra wʉuja. Mʉuntʉ si
ari saawʉla au si ari kiimanyikira tʉkʉ.
17 Sa Masáare ^Yari Mpeho yaluusa jei, Mʉluungʉ amʉsea Faráao, “Nakwiinʉla
ʉve mʉtemi, sa kwa njira yaako ngururu jaani jitaangikane na irina raani
rilʉuswe kʉri weerʉ yoosi.”✡
18 Ni kiweerwii viri, Mʉluungʉ aláangaa na riiso ra wʉuja yoyoosi ^yoosaaka
na afáfyaa mʉtima yoyoosi ^yoosaaka afafye mʉtima.
19 Haaha kʉunsea mʉri, “Sa che de Mʉluungʉ aséaa atiite kiloongi na suusu?
Sa ni ani ^ari kiikana vira Mʉluungʉ ^asáakaa?”
20 Eri, ati weewe mʉuntʉ vii ʉri ani fʉurʉ ʉmʉbeerʉle Mʉluungʉ? Eri, kiintʉ
^chʉumbwa ifaanaa kimuurye ʉra ^achʉumba, “Sa che wʉunyʉmba ndiri
jei?”✡
21 Eri, mʉúmba nyiingʉ si ari daha kʉumba nyiingʉ iviri kwa iroongo riri
na nyiingʉ imwi ive ya kitemi na yiingi ya kira siikʉ tʉkʉ wʉu? 22 Jooli turi
sea, kooni Mʉluungʉ yoosaaka koonekya kʉkorera kwa nkalari yaachwe
na kʉbweeyya ngururu jaachwe jitaangikane? Che turi sea kooni atuurya
mʉtima mʉnʉmʉunʉ kwa uyimiriryi mʉkʉulʉ kwa saama ja nkalari yaachwe
^jeene jasaakwa jimalwe?
23 Kei jooli turi sea kooni yoobweeyya jeyyo sa usúngaati wa nkongo-
jima yaachwe ʉtaangikane kwa jira saama jaachwe ja riiso ra wʉuja jira
^ajitengenesha keende aho kali kwa nkongojima yaachwe?
24 Jooli turi sea, kooni baa suusu ni vamwi va vara ^avasaawʉla na si
kufuma kwa Vayahúudi vii tʉkʉ, maa kaa, kufuma kwa vantʉ si ^vari
Vayahúudi kei?
25 Kitáabwii cha mʉláali na mʉtwe Hoséa, Mʉluungʉ asea,
“Vara si ^vajáa vantʉ vaani,
vaniriira ndiri vantʉ vani!
Vantʉ si ^nijáa naveenda hara lombere,
kʉvaniriira ndiri ^naveenda,”✡
26 na “Haantʉ hara ^vasewa,
‘Nyuunyu si mʉri vantʉ vani,’
aho, kaniriirwa vari vaana va Mʉluungʉ ^Ari Nkaasʉ.”✡
27 Isáaya ne alʉusa kwa sawúti nkʉulʉ sa Viisiraéeli yoosea,
“Baa kooni mbyaala ya Isiraéeli,
ni nkúúlʉ ja isaáre ra mbarimbari ya mayiya,
ni vake vii noo ^vari lamuririwa.
28 Sa IJʊVA kiimikirirya ari
ʉlamu waachwe kʉri weerʉ, chaangʉ,
na ukiimane.”✡
29 Ni ja ^vyeene Isáaya alʉusa aho kali,
“Ngaari IJʊVA Mweenengururu,
si atʉchererya vaana,
ngaari taava ja Sodóoma,
ngaari tamalwa ja Gomóora.”✡

Kusiita Kuruma kwa Isiraéeli

30 Che turi lʉusa haaha? Ati vantʉ si ^vari Viisiraéeli vara si ^vasaakiráa
ʉwoloki, Mʉluungʉ avabwéeyyiirye vave vawoloki ko ruma vii.

✡ **9:15** Laanga Ufumo 33:19. ✡ **9:17** Laanga Ufumo 9:16. ✡ **9:20** Laanga Isáaya 29:16; 45:9. ✡ **9:25** Laanga Hósea 2:23. ✡ **9:26** Laanga Hósea 2:1. ✡ **9:28** Laanga Isáaya 10:22-23. ✡ **9:29** Laanga Isáaya 1:9; Ncholo 19:24-25.

31 Haaha, Viisiraéeli vamányikaa kuva vawoloki kwa njira ya Miiro. Baa
neembe ni jeyyo, vasiindwa kuva na uwo uwoloki.
32 Sa che? Sa viilaangya mirimo yaavo kiri vyo kiilaangya kuruma.
Viikunguvala iwyii rira ^rikúnguvaryaa.
33 Ja ^vyeene vyaandikwa,
“Laangi, uko Sayúuni viika niise iwye ^rikúnguvaryaa,
mwaalaliwye ^uri hitahita vaantu.
Maa kaa, yoyoosi ^ari muruma uwo,
si ari kooniwa soni vii kaa tuku.”✡

10

1 Vanaviitu, mpiima ya mutima waani, na kuloomba kwaani kwa Muluungu,
ni sa Vayahúudi valamuririwe.
2 Sa ni koonekya niise kikomi, ava vaantu vamányikaa na mititima sa
Muluungu, maa kaa, si vamányire vira viintu ^yoosaaka tuku.
3 Voovo si vamányire uwoloki ^ufúmaa kwa Muluungu tuku. Kei, vasáakiraa
uwoloki waavo veeneevyo. Jeyyo, voovo si viibweeyya vave matu kuri
uwoloki wa Muluungu tuku.
4 Sa Kirisitu noo kukiimikirirya kwa Miiro, sa yoyoosi ^ari muruma, ave
muwoloki mbere ya Muluungu.

Kulamuririwa ni kwa Vaantu Voosi

5 Kuva muwoloki ko tuuba Miiro, Músa aandika jei, “Muuntu yoyoosi ura
^atúmamaa ^meene yasaakwa ni Miiro, kiikala ari ko yera tuuba iyo Miiro.”✡
6 Maa kaa, uwoloki ^wuújaa kwa njira yo ruma, Masáare ^Yari Mpeho
yaandika jei, “Luusa mutimii waako jei tuku, ‘Ani ^ari kaambuka fuuru ku-
rumwii?’✡” Noo kusea akamukiimye Kirisitu na kuri weeru?
7 “Baku, ‘Ani ^ari kiima fuuru ntarii?’✡” Noo kusea akamwaambukye
Kirisitu fuma kwa ^vaakwya?
8 Maa kaa, Masáare ya Muluungu ni jooli yaluusa?
“Isáare raachwe ni heehi riri na weewe,
ni mulomwii na mutimii waako riri.”✡
Noo kusea rira isáare ro muruma Kirisitu ^turiváriyulaa.
9 Sa koonі ulúusire na mulomo waako, “Yéesu ni Mweenevyoosi,” na kuruma
mutimii waako, Muluungu amufufula fuma kwa ^vaakwya, lamuririwa uri.
10 Sa kwa mutima muuntu arúmaa, jeyyo aválwaa ni muwoloki, na kwa
mulomo alúusaa, na jeyyo alámurirwaa.
11 Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yaluusa, “Yoyoosi ^ari mwiilaangya si ari
kwaatiwa soni tuku.”✡
12 Sa Muyahúudi na muuntu si ^ari Muyahúudi si viísimire tuku. Kwatiite
Mweenevyoosi umwi vii kwa vaantu voosi, yeeye avatálaryaa kwa usúngaati
voosi ^veene vamwaánirira yeeye.
13 Sa Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Kira muuntu ^ari mwaanirira IJUVA
lamuririwa ari.”✡
14 Maa kaa, vaantu jooli vari mwaanirira ura si ^vanamuruma? Jooli vari
muruma, ura si ^vanamuteera? Jooli vari muteera, kooni kusiina muuntu wo
vavariyurira?

✡ **9:33** Laanga Isáaya 8:14; 28:16. ✡ **10:5** Laanga Valáawi 18:5. ✡ **10:6** Laanga Nkumbukira ya Miiro 9:4; 30:12. ✡ **10:7** Laanga Nkumbukira ya Miiro 30:13. ✡ **10:8** Laanga Nkumbukira ya Miiro 30:14. ✡ **10:11** Laanga Isáaya 28:16. ✡ **10:13** Laanga Yoéeli 2:23.

15 Jooli vantu vari muvariyula, kooni si vanatumwa? Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yaluusa, “Myuujire ya vantu ^varéetaa Masáare Maaja, yabooha maatuku vii.”✡
16 Maa kaa, si voosi vakwáatyaa Masáare Maaja tuku. Sa Isáaya aluusa, “Ee IJUVA, ni ani ^aruma masáare yiiswi?”✡
17 Haaha, kuruma kuújaa kwa njira yo teera isáare, na kuteera kuújaa kwa isáare ra Kirisitu.
18 Maa kaa, ni kuurya niise, eri Viisiraéeli si vateera tuku wuu? Hii vateera. Masáare ^Yari Mpeho yasea,
“Sawúti yaavo yadoma kuri isi joosi,
noyo masáare yaavo yafika utulo waasi.”✡
19 Kei kuurya niise, eri, Viisiraéeli si vataanga tuku wuu? Hii vataanga. Lwa ncholo Músa asea,
“Vabweeyya ndiri muvoonere kivina vantu va isi jiingi,
na vantu ^vasiina umanyi, vabweeyya ndiri mukalale maatuku vii.”✡
20 Kei Isáaya asea ko kiitema,
“Vantu vara si ^vaansaakiráa vantúriirye,
niini niiyónekiirye kwa vantu vara si ^vaanjurikiriryáa.”✡
21 Maa kaa, kuri Viisiraéeli asea,
“Muusi woosi nawolola mikono yaani,
kwa vantu ^vaankíikanaa na si ^vaantéeraa.”✡

11

Mbavariri ya Muluungu kwa Isiraéeli

1 Ni kuurya niise, Muluungu avasiita vantu vaachwe wuu? Aka tuku! Niini mweeneevyo ndiri Mwiisiraéeli wa mbyaala ya Aburaháamu, fuma lukolo lwa Bénjamini.
2 Muluungu si avasiita vantu vaachwe ^avataanga keende aho ncholo tuku. Si mookumbukira ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yaluusa Elía ^akavaluusire Viisiraéeli kwa Muluungu tuku wuu?
3 “Ee IJUVA, vuúlaire valáali na mutwe vaako na vakányiirye masabáahu jaako, nachíhiire niimweene na voosaaka nkaasu yaani.”✡
4 Ni jooli Muluungu amuuyirya? Amusea, “Niicheererya vantu valume mayana mufungati (7,000) ^veene si vanachwaama kwiinamira Baáli.”✡
5 Baa haaha ni viivyo, vamwaari Viisiraéeli ^vachaala ^veene Muluungu avasaawula kwa nduwo yaachwe.
6 Haaha kooni vasaawulwa kwa nduwo, si kwa mirimo yaavo tuku. Sa kooni ari saawula kwa mirimo ya vantu, nduwo yaachwe ngaari si yaava nduwo tuku.
7 Che turi luusa haaha? Kira kiintu Isiraéeli ^vakisaakiráa na umanyiki si vakipata tuku. Maa kaa, vara ^vasaawulwa ni Muluungu vakipata. Vara viingi si ^vasaawulwa mitima yaavo yafafiwa.
8 Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yasea,
“Muluungu avabweeyya vave ja vantu ^vataavita,
na fuuru isiku avakunikirira miiso yaavo, vadiire koona,
kei avakunikirira matu yaavo, vadiire teera.”✡
9 Ne Daúdi aluusa,
“Ngovi jaavo jive kinyuhula na minyahu,

✡ **10:15** Laanga Isáaya 52:7. ✡ **10:16** Laanga Isáaya 53:1. ✡ **10:18** Laanga Sabúuri 19:4. ✡ **10:19** Laanga Nkumbukira ya Miiro 32:21. ✡ **10:20** Laanga Isáaya 65:1. ✡ **10:21** Laanga Isáaya 65:2. ✡ **11:3** Laanga 1 Vatemi 19:10, 14. ✡ **11:4** Laanga 1 Vatemi 19:18. ✡ **11:8** Laanga Nkumbukira ya Miiro 29:4; Isáaya 29:10.

kiintu ^kikúnguvaryaa, vawye, na kive ni irya kwaavo.
10 Miiso yaavo yavikirwe kilwiirya sa vadiire koona,
myoongo yaavo iwode kwa uturikiri kwa siku ^jisiina uhero.”✡

Matáampi ^Yakondiwa

11 Haaha ni kuurya niise kei, eri, Viisiraéeli viikunguvala sa vawye chalumwi wuu? Aka tuku! Maa kaa, sa kubweeyya uvi kwaavo, noo kusea kumusiita Yéesu, vaantu si ^vari Vayahúudi ulamuriri wavafíkiire, sa Viisiraéeli vave na kivina.
12 Haaha kooni kubweeyya uvi kwa Viisiraéeli kwaviire usúngaati kuri weeru, kei kooni mukube waavo waréetire usúngaati kwa vaantu si ^vari Vayahúudi, kukiimana kwa Viisiraéeli ^vamuruma Yéesu ^kuri fika, reeta kuri usúngaati ^walookya.
13 Haaha ni luusika niise na nyuunyu vaantu si ^muri Vayahúudi. Muluungu aansaawula nive mutumwi kwa vaantu si ^vari Vayahúudi. Natiite nkongojima kuri muri mo waani,
14 sa ndahe kuvabweeyya vaantu vaani voone kivina na kwa njira iyo nivalamurirye vamwi vaavo.
15 Kooni kusiitwa kwaavo kwareeta kulumaniwa kwa weeru na Muluungu, ha kurumwa kwaavo si kuri kuva ja nkaasu fuma inkwyii tuku wuu?
16 Kooni ikúunta ra ncholo ra muchu ^utwíirwe ja mpóryo kwa Muluungu ni riija, muchu woosi ni muuja, na kooni ichina ni riija, baa matáampi ni maaja.✡
17 Kooni matáampi yamwi ya museitúuni wa iwundii yatemwa na nyuunyu ^muri ja matáampi ya museitúuni wa isekii, mwakondiwa museitúunii uwo wa iwundii, na mukaanda kurya seve ya museitúuni uwo,
18 kari mundooyachwa mati matáampi yara ^yakerwa tuku. Kwiivaa kipeembe tuku, sa miriri si yookiilaangya nyuunyu tuku, maa kaa, nyuunyu noo mookiilaangya miriri.
19 Haaha sea muri, “Matáampi yatemwa sa niini nkondiwe aho ichinii.”
20 Ni kikomi. Matáampi ayo yatemwa sa si yamuruma Kirisitu tuku, maa kaa, nyuunyu mookiima neeja sa kumuruma kwaanyu Kirisitu. Sa jeyyo, kwiivai kipeembe tuku, maa kaa, ofi.
21 Sa kooni Muluungu si ayoonera mbavariri matáampi yara ya ncholo, baa nyuunyu si ari voonera mbavariri tuku.
22 Laangi haaha wuuja na kuhuumba kwa Muluungu. Yeeye ahuumba kwa vara ^vaawya, na ni muuja kwaanyu nyuunyu kooni muri tuuba wuuja waachwe. Kooni si jeyyo, baa nyuunyu temwa muri.
23 Baa voovo kooni si vatúubire kusiita kumuruma Muluungu, kondiwa vari kei, sa Muluungu atiite luviro lo vakondia kei.
24 Nyuunyu vaantu si ^muri Vayahúudi ni ja matáampi ya museitúuni wa isaka, maa kaa, mwaseyyiwa uko mukakondiwa museitúunii wa iwundii, kuuntu kiufumo si kwaanyu tuku. Eri, si viri vyaangu kukondia matáampi yara ufumo waavo ni museitúuni wa iwundii kuuntu ^yafuma tuku wuu?

Vaantu Voosi va Muluungu Lamuririwa Vari

25 Vanaviitu, sa mudiire kiivaa kipeembe mwatiite tooti kulookya ^vyeene muri, noosaaka mutaange fuumbo ihi ya Muluungu. Kufafya mutwe kwavapata vamwi va Viisiraéeli ni fuuru hesáabu ya vaantu si ^vari Vayahúudi yo hokerwa ni Muluungu, ikiimane.

✡ **11:10** Laanga Sabúuri 69:22-23. ✡ **11:16** Laanga Uvalo 15:17-21.

26 Aho, Viisiraéeli voosi* lamuririwa varı, ja ˆvyeene Masáare ˆYarı Mpeho
yalɯɯsa,
“Mununuuli kɯɯja arı fuma Sayúuni,
yeeye seyya arı mwiikalo sı ˆutúubaa kıra Mɯlɯɯngɯ ˆasáakaa kwa vaana
va Yaakúupu.
27 Ɯhɯ noo mɯháko ˆndırı bweeyya novo,
nıını mpıındı ˆndırı seyya ɯvı waavo.”✡
28 So siita Masáare Maaja ya Yéesu, Viisiraéeli vaava vavı va Mɯlɯɯngɯ
sa nyuunyu vaantɯ sı ˆmɯrı Vayahúudi. Maa kaa, sa viintɯ vasaawɯlwa nı
Mɯlɯɯngɯ, Mɯlɯɯngɯ akaarı aveenda sa mɯháko ˆabweeyya na vala baaba
waavo.
29 Sa vilɯngɯlɯngɯ vya Mɯlɯɯngɯ na kwaanırıra kwaachwe, sı viséyyiwaa
tɯkɯ.✡
30 Aho ncholo, nyuunyu mɯjáa mwamɯvalandɯka Mɯlɯɯngɯ, maa kaa,
vaantɯ va Isiraéeli ˆvakamɯvalandɯke Mɯlɯɯngɯ, Mɯlɯɯngɯ avalaanga na
riiso ra wɯɯja nyuunyu.
31 Jeyyo haaha, voovo novo vamɯvalandɯka Mɯlɯɯngɯ sa kɯlaanga na riiso
ra wɯɯja kwa Mɯlɯɯngɯ kɯtamanye na kwaavo, ja viintɯ kɯlaanga na riiso ra
wɯɯja kwa Mɯlɯɯngɯ kɯra ˆkuújire na kwaanyu ko tweera Yéesu.
32 Sa Mɯlɯɯngɯ avachuunga vaantɯ voosi ɯvarindukii, sa avalaange na
riiso ra wɯɯja voosi.

Lwıímbo lwa Dɯɯmbı

33 Hoonı laanga ˆvyeene usúngaati, tooti na ɯmanyi wa Mɯlɯɯngɯ ˆvyeene
wakɯla!
Nı ani ˆatáangaa ɯlamu na njıra jaachwe?
34 “Ani ˆamányire mıryɯɯngɯ ya IJƱVA?
Ani ˆiiláangyaa sáare na Mɯlɯɯngɯ?”✡
35 “Ani ˆamɯheera Mɯlɯɯngɯ kıintɯ,
na Mɯlɯɯngɯ asaakwa arıhe?”✡
36 Kıra kıintɯ chɯɯmbwa nı Mɯlɯɯngɯ, na kıra kıintɯ kımwaarı kwa ngururu
jaachwe na sa yeeye.
Nkongojima nı jaachwe kwa sikɯ ˆjisiina ɯhero. Kıkomi.

12

Mpóryo ya Kıkomi kwa Mɯlɯɯngɯ

1 Haaha vanaviitɯ noovakalaamya kwa kɯlaanga na riiso ra wɯɯja kwa
Mɯlɯɯngɯ, tooli mıvırı yaanyu ıve ja mpóryo ˆırı nkaasɯ, njija na ˆımweéryaa
Mɯlɯɯngɯ mɯtıma. Jeyyo, noo njıra yaako ya kıkomi yo mwiinamıra
Mɯlɯɯngɯ.
2 Karı mutuubirirye ˆvyeene weerɯ ıbwéeyyaa tɯkɯ, maa kaa, Mɯlɯɯngɯ
avavalandɯle mıtıma yaanyu mɯve na mıryɯɯngɯ mifya. Aho, daha mɯrı
taanga na ruma mɯrı kıkomi kɯsaaka kwa Mɯlɯɯngɯ ˆkweene kɯrı kɯɯja,
kweéryaa mɯtıma na kwakiimana.
3 Sa ko tweera nduwo ˆng’eene Ijɯva aampeera, nı kɯvawyıira ni-
ise nyuunyu voosi, karı mwiiyónaa nı mweeri mɯrı kɯlookya ˆvyeene
mwasaakwa tɯkɯ. Kırı vyoova jeyyo, ilaangi miiririkano yaanyu kwa tooti ko
tamanyan’ya na kıra kipíimo cha kuruma kıra mɯɯntɯ ˆaheewa nı Mɯlɯɯngɯ.

---

* **11:26** ***Viisiraéeli voosi:*** Valwıırı va Masáare Maaja ˆvarı foo vaséaa masáare aya yalɯɯsa vaantɯ voosi ˆvasaawɯlwa nı Mɯlɯɯngɯ, noo kɯsea, vaantɯ vaachwe voosi, Vayahúudi na sı ˆvarı Vayahúudi.
✡ **11:27** Laanga Isáaya 27:9; 59:20-21; Yeremía 31:33-34. ✡ **11:29** Laanga Varúumi 9:4-5. ✡ **11:34** Laanga Isáaya 40:13. ✡ **11:35** Laanga Ayúubu 41:11.

4 Ja ˆvyeene mwamányire, mʉvɨrɨ ʉmwɨ watɨɨte viintʉ ˆviri foo, na kɨra kɨɨntʉ chatɨɨte mʉrɨmo waachwe ˆwiísimire.
5 Viivyo suusu baa neembe tʉrɨ foo, tʉrɨ mʉvɨrɨ ʉmwɨ ko va kɨɨntʉ kɨmwɨ na Kirisitʉ, na kɨra kɨɨntʉ cha mʉvɨrɨ ʉhʉ, chakʉndɨkaniwa na viivaachwe voosi.
6 Tatɨɨte wʉʉya ˆwiísimiresimire kwa ɨra nduwo ˆtaheewa nɨ Mʉlʉʉngʉ. Ʉra ˆarɨ na wʉʉya wo laala na mʉtwe, atumie ja ˆvyeene kumuruma kwaachwe Mʉlʉʉngʉ kʉrɨ.
7 Koonɨ wʉʉya waachwe nɨ kʉtʉmamɨra vaantʉ, avatʉmamɨre neeja, koonɨ nɨ kukiindya, akiindye neeja.
8 Ʉra ˆarɨ na wʉʉya wo vaheera vyeewe mʉtɨma, abweeyye jeyyo. Ʉra ˆarɨ na wʉʉya wo saangɨra viivaachwe, avasaangɨre kwa kʉboohya ɨnda. Ʉra ˆarɨ na wʉʉya wo longoola, alongoole ko manyɨka, na ʉra ˆaláangaa na riiso ra wʉʉja, avalaange vyeewe na riiso ra wʉʉja na cheerʉ.

Kwiiyenda

9 Kweenda kwaanyu karɨ kʉve na ʉkweembi tʉkʉ. Suuli isáare roroosi rɨvɨ, na mʉkonkomale kʉtʉmama wʉʉja mpɨɨndɨ joosi.
10 Iyendi kɨndʉʉ nyuunyu kwa nyuunyu, kɨra mʉʉntʉ amwiiririkane mwi-iwaachwe ta kwa nyemi.
11 Karɨ mʉve vavira kwa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, maa kaa, mʉve vakoonko mitimii, kʉmʉtʉmamɨra Mweenevyoosi.
12 Mʉve na cheerʉ kwa kʉra kwiilaangya kwaanyu. Mʉndooyimirirya maremii, kei mʉkonkomale kʉmʉloomba Mʉlʉʉngʉ.
13 Vaambiriryi vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ vara ˆvarɨ na viintʉ vakeehekerwa, na vateengyi vayeni vyabooha na nyuumbii jaanyu.
14 Vatalaryi vara ˆvoovaturikirya, talaryi na karɨ mujúmaa tʉkʉ.
15 Mʉve na cheerʉ na vara ˆvarɨ na cheerʉ, na mʉrɨre na vara ˆvoorɨra.
16 Ikali na mwiikalo mʉʉja nyuunyu kwa nyuunyu. Karɨ mwiívaa vipeembe tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, ikiimyii na ɨsɨ na mʉndoova hamwɨ na vara ˆvoóndomereriwaa. Karɨ mwiiyone mwatɨɨte tooti kʉlookya vɨɨngɨ tʉkʉ.
17 Karɨ mʉríhaa mʉʉntʉ ʉvɨ kwa ʉvɨ tʉkʉ. Maa kaa, mʉkwaatye neeja kʉtʉmama yara ˆyarɨ maaja miiswii ya vaantʉ voosi.
18 Koonɨ viri dahɨka, bweeyyi vyoosi vira ˆmʉrɨ daha kʉrɨ ivaru raanyu sa mwiikale na kɨra mʉʉntʉ na mwiikalo mʉʉja.
19 Vijeengi vyaanɨ naveenda. Karɨ mʉríɨraa mʉʉntʉ nyono tʉkʉ. Rekeri ivyo kʉrɨ nkalari ya ʉwoloki wa Mʉlʉʉngʉ. Sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, “Kʉrɨɨra nyono nɨ mʉrɨmo waanɨ nɨɨnɨ, rɨha ndɨrɨ,”✡ alʉʉsa Ijʉva.
20 Kɨrɨ vyoova jeyyo,
“Koonɨ mʉvɨ waako arɨ na njala, mʉheere chóorya.
Koonɨ arɨ na nyóota ya maaji, mʉheere maaji.
Koonɨ ʉbwéeyyiirye jeyyo,
kʉva ʉrɨ ja umutíikire makala ya mooto mutwii waachwe.”✡
21 Karɨ urúmaa usiindwe nɨ ʉvɨ tʉkʉ, maa kaa, siinda ʉvɨ kwa wʉʉja.

13

Kʉnyemya Viimiriri

1 Kɨra mʉʉntʉ asaakwa ave matu kwa vaantʉ ˆvarɨ na ngururu jo kɨɨmɨrɨra ɨsɨ. Sa ngururu jo kɨɨmɨrɨra jafúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ vii, nojo ngururu jo kɨɨmɨrɨra javíkwaa nɨ Mʉlʉʉngʉ.

✡ **12:19** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 32:35. ✡ **12:20** Laanga Mpíɨrɨ 25:21-22.

2 Sa jeyyo, ura ˆakíikanaa ngururu ijo jo kiimiriira isi, akíikanaa ulairiri wa Muluungu. Ne Muluungu aviika ijo ngururu jo kiimiriira. Vara ˆvabwéeyyaa jeyyo, kiiheera vari irya.
3 Viimiriri si varéetaa chooloolo kwa vantu vaaja tuku, maa kaa, kwa vantu vavi. Haaha koni moosaaka mudiire moofa mwiimiriri, bweeyyi vyabooha, ne kuvaduumbiriira ari.
4 Sa mwiimiriri ni mutumami wa Muluungu, ne iímiriraa sa kunáálo yaanyu. Maa kaa, koni woobweeyya vyaviiha, weewe moofe. Sa uwo mwiimiriri atiite ngururu jo valaira chiiru vantu vavi kutamanyan'ya na nkalari ya Muluungu.
5 Sa jeyyo, vyasaakwa muve matu kwa viimiriri, si so koofa kulairwa chiiru vii tuku, maa kaa, sa mitima yaanyu idiire twaalwa na kiloongii kei.
6 Sa viivyo, mooriha kóodi. Sa viimiriri ni vatumami va Muluungu ˆveene vatóolaa mpiindi jaavo joosi kwiimiriira.
7 Rihi noongwa ya kira muuntu. Koni muri na noongwa ya kóodi, rihi, koni ni ushúuru, rihi, koni muuntu asaakwa abweeyyiriwe nkongojima, mubweeyyiryi nkongojima, na koni asaakwa anyemiwe, munyemyi.

Kwiiyenda Kindui

8 Kari muve na noongwa yoyoosi kwa muuntu yoyoosi tuku. Muve na noongwa imwi vii, yo kwiiyenda. Sa ura ˆamweenda mukaaya waachwe, akiiman'ya Miiro.
9 Sa kwatiite ndairiri, baa ja ihi, "Kari uyéendaa na muki wa muuntu tuku, kari wuúlaa tuku, kwiiva tuku, kumererya mati tuku,"✡ na ulairiri wiingi woosi, umwaari isii ya ulairiri uhu, "Mweende mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo."✡
10 Kweenda si kwamubwéeyyiryaa mukaaya uvi tuku. Sa jeyyo, kweenda noo ˆkwakíiman'yaa Miiro yoosi.
11 Bweeyyi jeyyo, sa mwamányire ni mpiindi che turi nojo. Mpiindi jo kiinuka fuma tulwii jafíkire, sa kulamuririwa kwiitu kwavéeriire heehi kulookya aho ncholo ˆtukarume vii.
12 Uchiku waséesire, na kwaséngeriire kweera. Haaha tureke nteendo ja kilwiiryii na twiivikire mata ya kiweeru.
13 Twiikale mwiikalo ˆwabooha wa vantu va mpiindi ja muusi. Kari tundookiikala ko bweeyya ngovi ja uláku, kwa ureevi, ko laala na vaki va vantu no yeenda ja kúri tuku. Na kari tundookiikala kwa wiitóoli na kivina tuku.
14 Kiri vyoova jeyyo, kwa kira kiintu, mulongoolwe ni YéesuKirisitu Mweenevyoosi. Kari mundookiiririkana kukiiman'ya uláku wa ufumo wa wuuntu waanyu tuku.

14

Kuvalamurira Viingi Tuku

1 Muteengyi ura kuruma kwaachwe kuri teketeke, kei, kari mwiirute ndihi ne sa miiririkano yaachwe ˆyiísimire tuku.
2 Muuntu umwi kwa kuruma kwaachwe oónaa ifaanaa arye kiintu chochoosi ˆyoosaaka, maa kaa, wiingi ˆmweene si anakangaala mutimii, chóorya chaachwe ni mbowa ja masaambi vii.

✡ **13:9** Laanga Ufumo 20:13-15; Nkumbukira ya Miiro 5:17-21. ✡ **13:9** Laanga Valáawi 19:18.

3 Muuntu ˆaríjaa kira kiintu, kari amuchwe mati ura si ˆaríjaa kira kiintu tuku. Ura si ˆaríjaa kira kiintu kari aluuse irya kwa ura ˆaríjaa kira kiintu tuku, sa Muluungu amuhokera.
4 Weewe uri ani fuuru umulamurire mutumami wa muuntu wiingi? Mwi-imiriri waachwe noo ˆari taanga, koonı mutumami waachwe iímire au awyíire. Ne kiima ari, sa Mweenevyoosi atiite ngururu jo mwiimya.
5 Muuntu ifaanaa alamule siku imwi ni njija mbere ya Muluungu kulookya siku jiingi, wiingi ifaanaa alamule siku joosi jiifwíine. Kira muuntu ataange kikomi vira ˆyoolamula miryuungwii yaachwe.
6 Muuntu ura ˆalámulaa siku imwi ni njija, abwéeyyaa jeyyo sa Mweenevy-oosi. Muuntu ura ˆaríjaa nyama, abwéeyyaa jeyyo so mweerya mutima Mweenevyoosi, sa amudúumbaa na akarya. Na ura si ˆaríjaa nyama, abwéeyyaa jeyyo so mweerya mutima Mweenevyoosi, sa amudúumbaa de akarya kei.
7 Sa kusiina muuntu umwi wiitu ˆiíkalaa sa yeemweene tuku, na kusiina ˆakwíjaa sa yeemweene tuku.
8 Koonı tookiikala, tookiikala sa Mweenevyoosi, koonı tookwya, took-wya sa Mweenevyoosi. Haaha koonı tookiikala au tookwya, suusu nı va Mweenevyoosi.
9 Nı sa kiintu iki, Kirisitu aakwya, akafufuka sa ave Mweenevyoosi wa ˆvaakwya na ˆvarı mooyo.✡
10 Haaha weewe, sa che woomulamurira mwaanaanyu? Au weewe sa che woomuchwa matı mwaanaanyu? Sa suusu voosi kiima turı mbere ya ichuumbi ro lamurira ra Muluungu.
11 Sa Masáare ˆYarı Mpeho yasea,
“‘Kikomi,’ asea Mweenevyoosi,
‘kira muuntu chwaama arı mbere yaanı,
kira muuntu ruma arı kwa lurimi lwaachwe niinı nı Muluungu.’ ”✡
12 Jeyyo, kira muuntu wiitu luusa arı masáare yaachwe mweeneevyo kwa Muluungu.

Kumubweeyya Mwaanaanyu Iikunguvale

13 Jeyyo, tureke kuvalamurira viiviiswi, kei tureke kubweeyya chochoosi ˆkirı vabweeyya vaaniitu viikunguvale au vawyiire uvii.
14 Sa kurı Yéesu Mweenevyoosi namányire kikomi kusiina kiintu ˆkirı na njeo kwa ufumo waachwe tuku.✡ Maa kaa, koonı muuntu iíne kiintu kimwi chatiite njeo, kwaachwe chavíire na njeo.
15 Koonı umoóniirye mwaanaanyu usuungu sa chóorya ˆwoorya, weewe mwiikalo waako si ulóngoolwaa nı kweenda tuku. Karı urúmaa mwaanaanyu ˆmweene Kirisitu amukwyiira asaambukirwe sa chóorya chaako tuku.
16 Karı urume kiintu kira ˆchookoonekana kwaako chabooha, kiluuswe chaviiha tuku.
17 Sa Utemi wa Muluungu si kurya no nywa tuku, maa kaa, nı kuva vawoloki, kuva na mwiikalo muuja na kweerya mutima, ivyo vyaréetwaa nı Mutima Muuja.
18 Sa ura ˆamutúmamiraa Kirisitu jeyyo, amweéryaa mutima Muluungu, na arúmwaa nı vaantu.
19 Haaha, tumanyike kutumama yara ˆyaréetaa mwiikalo muuja na ˆyarı tujeenga suusu kwa suusu.

✡ **14:9** Laanga 2 Vakoríinto 5:15. ✡ **14:11** Laanga Isáaya 45:23. ✡ **14:14** Laanga Maáriki 7:18-20.

20 Karɨ ʉsáambʉlaa mʉrɨmo wa Mʉlʉʉngʉ so kiiruta ndihi sa chóorya tʉkʉ.
Vyóorya vyoosi vyarumwa viriɨwe, maa kaa, vyaviɨha mʉʉntʉ kurya chóorya
kɨrɨ ˆmʉbweeyya mwiiwaachwe iikunguvale uvii.
21 Nɨ pwee kʉdiɨra kurya nyama, au kʉnywa diváai, au kʉdiɨra kʉtʉmama
kɨɨntʉ chochoosi ˆkɨrɨ mʉbweeyya mwaanaanyu awyɨɨre uvii.
22 Kuruma kʉra ˆʉtiite, viika kʉrɨ weewe na Mʉlʉʉngʉ vii. Atalariwa ʉra
mʉʉntʉ mʉtɨma sɨ ˆʉmʉhéeraa irya sa kɨra kɨɨntʉ ˆyootʉmama.
23 Maa kaa, koonɨ ʉrɨ na wiikovereri na chóorya ˆcheene woorya, koonɨ
uríire, heewa ʉrɨ irya sa kɨra ˆcheene wootʉmama sɨ ukirúmire nɨ ʉwoloki
mbere ya Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Sa kʉtʉmama kɨɨntʉ chochoosi koonɨ kisiina kʉrɨ
kuruma, nɨ ʉvɨ.

15

Kʉveerya Mɨtɨma Viiviiswi

1 Suusu vara ˆtakangaala kʉrɨ kumuruma Yéesu, toosaakwa
tʉndoovayimirirya vara ˆvarɨ teketeke. Karɨ tʉndootʉmama viintʉ
ˆvitweéryaa mɨtɨma suusu veeneevyo vii tʉkʉ.
2 Kɨra mʉʉntʉ kʉrɨ suusu atʉmame viintʉ ˆvyoomweerya mʉtɨma mwii-
waachwe, sa amʉjeenge kʉrɨ kumuruma Yéesu Kirisitʉ.
3 Sa baa Kirisitʉ mweeneevyo sɨ iiyeryáa mʉtɨma yeemweene vii tʉkʉ, maa
kaa, vira ˆatʉmama nɨ hamwɨ viri na Masáare ˆYarɨ Mpeho yara ˆyalʉʉsa,
“Vituki vyoosi ˆvookʉtʉkɨra, vyookʉʉnfɨkɨra niɨnɨ.”✡
4 Sa kɨra kɨɨntʉ ˆchaandɨkwa aho kalɨ Masáarii ˆYarɨ Mpeho, chaandɨkwa
kutukiindya suusu. Kei chaandɨkwa sa tʉndoomwiilaangya Mʉlʉʉngʉ, kwa
njɨra yo yimirirya na ko tuuriwa mɨtɨma fuma Masáarii ˆYarɨ Mpeho.
5 Mʉlʉʉngʉ ˆatʉhéeraa kuyimirirya, na ˆatutúuryaa mɨtɨma, avaheere nyu-
unyu mʉtɨma wo va kɨɨntʉ kɨmwɨ kʉnʉ moomutuubirirya Kirisitʉ Yéesu.
6 Jeyyo, kwa mʉtɨma ʉmwɨ, na kwa sawúti ɨmwɨ, mʉdahe kʉmʉbweeyyirya
Mʉlʉʉngʉ nkongojima. Yeeye nɨ Taáta wa Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ.

Masáare Maaja kwa Vaantʉ Voosi

7 Haaha vahokeri viivaanyu ja ˆvyeene Kirisitʉ avahokera nyuunyu, sa
mʉmʉretere Mʉlʉʉngʉ nkongojima.
8 Noovawyɨɨra, Kirisitʉ ʉʉja kʉvatʉmamɨra Vayahúudi, sa oonekye kɨmáárɨ
cha Mʉlʉʉngʉ na kʉra kwiichuunga Mʉlʉʉngʉ ˆavaheera vala baaba vaavo
kukiimane.
9 Abweeyya jeyyo, sa vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi vamʉbweeyyirye Mʉlʉʉngʉ
nkongojima sa kʉlaanga na riiso ra wʉʉja kwaachwe kʉrɨ voovo. Ja ˆvyeene
vyaandɨkwa Masáarii ˆYarɨ Mpeho,
“Sa jeyyo, kʉkʉbweeyyirya ndɨrɨ nkongojima katɨ na katɨ ya vaantʉ sɨ ˆvarɨ
Vayahúudi,
kɨɨmba ndɨrɨ kʉrɨdʉʉmbɨrɨra irina raako.”✡
10 Kei Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea,
“Nyuunyu vaantʉ sɨ ˆmʉrɨ Vayahúudi,
eryi mɨtɨma na vaantʉ vaachwe.”✡
11 Baa kei yasea,
“Nyuunyu vaantʉ voosi sɨ ˆmʉrɨ Vayahúudi muduumbiriri IJʊVA,
nyuunyu vaantʉ voosi va weerʉ muduumbi.”✡
12 Nocho kɨtáabu cha Isáaya chalʉʉsa,
“Fuma mbyaala ya Yéese, tʉrɨka rɨrɨ itáampi,

✡ **15:3** Laanga Sabúuri 69:9. ✡ **15:9** Laanga Sabúuri 18:49; 2 Samwéeli 22:50. ✡ **15:10** Laanga
Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 32:43. ✡ **15:11** Laanga Sabúuri 117:1.

yeeye viimiriira ari vaantu si ˆvari Vayahúudi,
novo mwiilaangya vari.”✡

13 Tamwiiláangyaa Mululungu. Uhu, noomuloomba avaheere mwiikalo muuja na kweerya mutima koosi kunu mootuuba kumwiilaangya, sa kumwiilaangya kwaanyu kukiingike kwa luviro lwa Mutima Muuja.

Kiintu ˆChabweeyya Paúli Aandike Barúwa ihi

14 Vanaviitu, kikomi narúmire nyuunyu mwamema wuuja, mwatiite umanyi woosi na kei mwamányire kwiilaangya sáare nyuunyu kwa nyuunyu.
15 Maa kaa, naándikire masáare aya ko kiitema sa nivakumbusikye masáare yamwi. Nabwéeyyiirye jeyyo, sa Mululungu aampeera nduwo nive
16 mutumami wa Kirisitu Yéesu kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi. Naheewa murimo wo luusa Masáare Maaja ya Mululungu ja mweeneisi waachwe, sa vaantu si ˆvari Vayahúudi vave ja mpóryo ˆyarumwa ni Mululungu na ˆyabweeyyiwa njija ni Mutima Muuja.
17 Sa jeyyo, nookiiduumbiriira ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu, sa murimo waani kwa Mululungu.
18 Niini si ˆndiri yera kuluusika kiintu chiingi tuku. Niini luusika ndiri kira vii Yéesu Kirisitu ˆatumama ko tweera niini, sa vaantu si ˆvari Vayahúudi vave matu kwa Mululungu. Abweeyya jeyyo, ko tweera masáare ˆnaluusa na ˆnatumama
19 kwa ngururu ja viintu ˆvihwáalaryaa na ishára, na kwa luviro lwa Mutima Muuja. Jeyyo, nariingiriira kira haantu, noovariyula Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu kwaandira múujii wa Yerusaléemu fuuru isi ya kuli ya Iliríiko.
20 Mpiima yaani siku joosi, ni kuvariyula Masáare Maaja haantu irina ra Kirisitu si ˆrinateereka, sa ndiire joojeenga mwaarirywii wa muuntu wiingi.
21 Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa,
“Vara ˆveene si vanawyiirwa masáare yaachwe, koona vari,
na vara ˆveene si vanateera masáare yaachwe, taanga vari.”✡

Muryuungu wa Paúli wo Kooluumbya Róoma

22 Iki, noo ˆchaankitira ˆkari foo nsiindwe kuuja na meenyu.
23 Haaha sa viintu namárikiirye mirimo yaani kunu, na sa viintu navijáa na mpiima yo joovaluumbya kwa myaaka ˆiri foo,
24 nalámwiire kutweera na aho, kati ˆnoodoma na isi ya Sipánia. Vyeenda ndiri na nyuunyu aho, kwa siku ngala, na mpiindi ˆnookiinuka nookiilaangya kuumpeera muri nyambirirya ya luyeendo lwaani.
25 Maa kaa, haaha tamanya niise na múujii wa Yerusaléemu nivatwaarire nyambirirya vaantu va Mululungu kura.✡
26 Sa vaantu ˆvamuruma Yéesu uko Makedonía na Akáaya, vavyeenda kutoola kisaanga chaavo kuvaambirirya vaantu va Mululungu ˆvari vakiva uko Yerusaléemu.
27 Kubweeyya jeyyo, kwaveerya mitima kikomi, uwo ni murimo waavo kuvaambirirya. Sa kooni vaantu si ˆvari Vayahúudi vapata ntálarya ja mitima hamwi na Vayahúudi, novo vasaakwa vavaambirirye Vayahúudi ntálarya jaavo ja viintu vya muviri.
28 Haaha ˆndiri marikirya murimo uhu, na ˆndiri vaa mutooso wo vaheera visaanga ivi uko Yerusaléemu, aho kuuja ndiri noo valuumbya mpiindi ˆndiri kuva njirii nootamanya na isi ya Sipánia.
29 Kei namányire siku ˆndiri kuuja na kwaanyu, kuuja ndiri kwa kukiimana kwa ntálarya ja Kirisitu.

✡ **15:12** Laanga Isáaya 11:10. ✡ **15:21** Laanga Isáaya 52:15. ✡ **15:25** Laanga 2 Vakoríinto 8:19-21.

30 Haaha vanaviitu, kwa irina ra Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu na kwa
kweenda kwa Mutima wa Mululungu, noovakalaamya muve hamwi na niini
kuunoombera ko manyika mbere ya Mululungu.
31 Noomberi sa ndamuririwe fuma kwa vaantu vara si ^vamuruma Yéesu
uko Yudéea.✡ Kei noomberi sa murimo waani uko Yerusaléemu urumwe ni
vaantu va Mululungu ^vari uko.
32 Jeyyo, kwa kusaaka kwa Mululungu, ndahe kuuja na kwaanyu kunu
neériirye mutima na ntuuriwe mutima ni nyuunyu.
33 Haaha nooloomba Mululungu ^ari ncholo ya mwiikalo muuja, ave na
nyuunyu voosi! Kikomi.

16

Lumbi kwa Vijeengi Vyaachwe

1 Navyeéndire kuvataangya kuri nyuunyu iruumbu riitu ^aséwaa Foíibe.
Yeeye ni mutumami wa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu uko iturii ra
Kenkiréa.*
2 Nooloomba mumuhokere sa mwaava kiintu kimwi na Mweenevyoosi, ja
^vyeene vaantu va Mululungu vasaakwa. Mwaambiriryi chochoosi ^cheene
yoosaaka, sa yeeye aambirirya ^vari foo baa niini.
3 Nooloomba muunuumbirye vala Pirisíila na Akíila, vatumami viivaani ko
kundikaniwa na Kirisitu Yéesu.
4 Voovo viivíika nemwiinemwii sa vahon'ye nkaasu yaani. Niini na mpuka
joosi ja vaantu ^vamuruma Yéesu vara si ^vari Vayahúudi toovaduumba.
5 Kei luumbyi mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu ^valúmanaa kaayii
kwaavo. Nuumbiryi Epainéeto kijeengi chaani. Namweenda munumuunu.
Yeeye noo ajáa wa ncholo kumuruma Kirisitu uko Ásia.
6 Nuumbiryi Maríia, yeeye amanyika maatuku vii kutumama sa nyuunyu.
7 Nuumbiryi Andironíiko na Yúnia, Vayahúudi viivaani. Voovo vachuungwa
munyololwii hamwi na niini. Voovo vamányirwe kwa vatumwi, na voovo
valongoola kumuruma Kirisitu de niini.
8 Nuumbiryi Ampuliáato. Yeeye namweenda ko kundikaniwa na
Mweenevyoosi.
9 Nuumbiryi Uribáano mutumami mwiiwiiswi ko kundikaniwa na Kirisitu.
Nuumburyi kijeengi chaani Sitásiki, namweenda munumuunu.
10 Nuumbiryi Apéele. Yeeye arumika ko kundikaniwa na Kirisitu. Nu-
umbiryi voosi ^vari kaayii kwa Aristobúulo.
11 Nuumbiryi Herodióoni Muyahúudi mwiiwaani. Nuumbiryi voosi ^vari
kaayii kwa Narikíiso, voovo ^vamuruma Mweenevyoosi.
12 Nuumbiryi Tirifaíina na Tirifóosa, voovo ni vaantu vaki ^vamányikaa
kutumama kuri Mweenevyoosi. Nuumbiryi Perisíisi. Yeeye namweenda.
Yeeye ni muuntu muki wiingi ^atumama ko manyika kwa Mweenevyoosi.
13 Nuumbiryi Rufáasi na íyo waavo. Rufáasi ni muuntu ^asaawulwa
murimwii ni Mweenevyoosi, na íyo waavo kwaani ni ja íyo wiitu.
14 Nuumbiryi Asinkiríito, Fulegóoni, Hérime, Patiróoba, Hérima na vaaniitu
^vamuruma Yéesu ^vari novo.
15 Nuumbiryi Filolóogo, Yulía, Neréea na iruumbu raachwe, Olíimpa na
vaantu voosi va Mululungu ^vari novo.
16 Mundookiiluumbya viija ko kiisundira. Mpuka joosi ja vaantu
^vamuruma Kirisitu voovaluumbya.

✡ **15:31** Laanga Mirimo ya Vatumwi 21:27-36. * **16:1** ***Kenkiréa:*** Ni ituri ^rijáa mbarimbari ya mayiya, heehi na múuji wa Koríinto. Laanga raamáani ya luyeendo lwa kaviri lwa Paúli kitáabwii cha Mirimo ya Vatumwi 15:36.

Ʉlairiri na Lʉmbɨ jo Kiimikirirya

17 Vanaviitʉ, noovakalaamya mʉndoolaanga vara vaantʉ ˆvaréetaa ʉsoonki wo kiikera nkova, vara ˆvavíɨkaa viintʉ vyo kʉngʉvarya mbere yaanyu. Kei, vakíɨkanaa ukiindya ˆmwakiindiwa. Vanehi avo vaantʉ.

18 Sa vaantʉ ˆvarɨ jeyyo, sɨ vamʉtúmamɨraa Kirisitʉ Mweenevyoosi tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, voovo vatúmamɨraa ʉláku waavo veeneevyo. Kwa masáare yaavo ˆyarɨ mwerere na yo koongoola, vakóoveraa mɨtɨma ya vaantʉ ˆvarɨ ferefere kʉrɨ kuruma kwaavo.

19 Kɨra mʉʉntʉ ateera kʉva matu kwaanyu na sa jeyyo nɨɨnɨ neeriwa mʉtɨma. Maa kaa, noosaaka mʉve na tooti yo taanga maaja na mʉve sɨ ˆmʉtúmamaa mavɨ.

20 Ne Mʉlʉʉngʉ nɨ ncholo ya mwiikalo mʉʉja. Yeeye pucha arɨ chaangʉ Irimʉ majewii yaanyu.

Nduwo ya Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ ɨve na nyuunyu. Kɨkomi.

21 Timotéeo, mʉtʉmami mwiiwaanɨ, avalúumbiirye. Baa Lukío, Yasóoni na Sosipáta, Vayahúudi viivaanɨ, vavalúumbiirye.

22 Naanɨ Teritío ˆnookaandɨka barúwa ɨhɨ sa Paúli, navalúumbiirye kwa irina ra Mweenevyoosi.

23 Mulúumbiiwe nɨ Gáayo, mweenenyuumba kʉʉntʉ ˆniíkalaa, kei kʉʉntʉ mpuka yoosi ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu ˆvalúmanɨraa. Kei Erásto, yeeye ˆɨímɨrɨraa mpía ja múuji ʉhʉ, na Kwálito mwaaniitʉ vavalúumbiirye. [

24 Nduwo ya Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ, ɨve na nyuunyu voosi. Kɨkomi!]

25 Haaha tʉmʉbweeyyirye nkongojima Mʉlʉʉngʉ, yeeye ˆadáhaa bweeyya kuruma kwaanyu kwiisikane kwa lʉvɨro lwa Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitʉ ˆnavakiindya. Masáare Maaja aya, yavɨɨkwa fuumbo keende aho ncholo,

26 maa kaa, haaha yakʉnʉkʉlwa ko tweera masáare ˆyaandɨkwa nɨ valáali na mʉtwe. Mʉlʉʉngʉ wa sikʉ ˆjisiina ʉhero, alairirya kɨmáárɨ ɨkyo kɨkʉnʉkʉlwe kwa vaantʉ, sa vaantʉ va ɨsɨ joosi ja weerʉ vamurume na vave na matu kwaachwe.

27 Mʉlʉʉngʉ yeemweene vii noo ˆarɨ na tooti joosi, adʉʉmbwe kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero ko tweera Yéesu Kirisitʉ! Kɨkomi!

Barúwa ya ncholo ya Paúli kwa Vakoríinto
Mulongooryo

Barúwa ihi, yaandikwa ni Paúli mutumwi wa Yéesu Kirisitu kwa vaantu ^vamuruma Yéesu va múuji wa Koríinto (1:1). Yeeye Paúli noo ^aanda saankan'ya mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu uko Koríinto. ^Vyeene vyoónekanaa, barúwa ihi yaandikwa kati ya myaaka ya 54-55 keende Kirisitu ^avyaalwa. Na barúwa ihi, Paúli aandika mpiindi ^ajáa múujii wa Efé́eso.

Múuji wa Koríinto ujáa wataangikana maatukú vii uko isi ya Ugiríki, na utemii woosi wa Kirúumi. Múuji uwo, ni mbarimbari ya mayiya ya Mediteranía ujáa (Laanga raamáani ya luyeendo lwa kaviri lwa Paúli, Miriimo ya Vatumwi 15:36). Vaantu ^vari foo fuma mavaru yoosi ya weeru, vawulaanáa viintu ^viri foo na vaantu va múuji wa Koríinto. Vaantu ava, vajáa vatiite tuuva jaavo ^jiísimiresimire, baa ja kuloomba na kwiinamira vidabalaíyo (1:10-12; 8:1-8). Miriimo na tuuva ijo, jijáa jabweeyya vaantu ^vamuruma Yéesu vasaangyesaangye kumuruma kwaavo Yéesu na tuuva jaavo.

Kei barúwii ihi, Paúli aturya mwaaswii masáare ^meene yajáa yuuriwa ni vaantu ^vamuruma Yéesu va Koríinto (7:1). Kiintu ^vajáa vuurya ni tuuva jimwi ja mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, kwiigavagava kwa vaantu ^vamuruma Yéesu na kuhanguta (5:1; 6:15-20). Kei, Paúli aluusa ^vyeene vyasaakwa mpiindi jo muloomba Muluungu (11; 14:26-40), wuuya wa Mutima Muuja (12:1-11; 14:1-25) na kufufulwa kwa vaantu (15:12-58). Aandika ayo, sa iiyambirirye mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu viime neeja na vadiire kiipasa.

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi na duumbi *1:1-9*
Kwiigava kwa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu *1:10-4:21*
Paúli yookaan'ya uhanguti na kwiitwaala na balásii *5:1-6:20*
Ilóola *7:1-40*
Kumwiinamira Muluungu *8:1-11:1*
^Vyeene vyasaakwa mpiindi jo muloomba Muluungu na luviro lwa Mutima Muuja *11:2-14:40*
Kufufuka kwa Kirisitu na kwa vaantu ^vamuruma *15:1-58*
Masáare yo herererya *16:1-24*

Lumbi

1 Barúwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli na Sositénesi mwaaniitu. Muluungu noo ^aanyanirira kwa kusaaka kwaachwe nive mutumwi wa KirisituYéesu.

2 Ni kuvaandikira niise nyuunyu mpuka ya vaantu ^mumuruma Muluungu uko múujii wa Koríinto. Nyuunyu mwatalariwa ni Kirisitu Yéesu. Kei mwaanirirwa ni Muluungu muve vaantu vaachwe vaaja, hamwi na vaantu voosi kira haantu, vara ^vamulóombaa Mweenevyoosi wiitu Kirisitu Yéesu, Mweenevyoosi waavo na wiitu.

3 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu, na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, jive na nyuunyu.

Paúli Yoomuduumba Muluungu

4 Siku joosi namudúumbaa Muluungu sa nyuunyu. Yeeye avaheera nduwo yaachwe kwa njira yo vakundikan'ya na Kirisitu Yéesu.

5 Kwa njıra ya Kirisitu Yéesu, mwasungaata kwa kıra kiintu, kwa nduusika yaanyu na kwa umanyi waanyu.
6 Ihi yoónekyaa masáare ya Kirisitu ni ya kikomi ^kuri nyuunyu.
7 Jeyyo, mwatiite kıra wuuya fuma kwa Mutima Muuja, kunu moowoojera kuvariyulwa kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.
8 Yeeye kuvabweeyya ari muve na ngururu fuuru uhero, sa muve si mung'úurirwaa siku ira ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu ^ari kuuja jo lamurira vaantu.
9 Muluungu bweeyya ari jei, sa yeeye ni wo kiilaangiwa. Yeeye avaanirira nyuunyu muve kiintu kimwi na mwaana waachwe Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu.

Kwiigava kwa Vaantu ^Vamuruma Yéesu

10 Haaha vanaviitu, ni kuvaloomba niise kwa irina ra Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, nduusikii jaanyu, kari uhu indooluusa iki na ura kıra tuku. Kari mundookiigavagava nyuunyu kwa nyuunyu tuku, kiri vyoova jeyyo, muve kiintu kimwi kwa miryuungu yaanyu na kwa kıra ^mootumama.
11 Vanaviitu, natéiire fuma kwa vaantu va nyuumba ya Kiléeo, kuri nyuunyu kwatiite wiitóoli.
12 Vamwi vaanyu voosea, "Niini namutúubaa Paúli." Viingi voosea, "Niini ni wa Apóolo," au wiingi yoosea, "Niini ni wa Kéefa,"* na wiingi yoosea, "Niini ni wa Kirisitu."
13 Eri, Kirisitu iigavagava wuu? Tuku! Eri, Paúli aning'iniwa musaláabii fuuru akakwya sa nyuunyu wuu? Au nyuunyu mwabatisiwa kwa irina ra Paúli wuu?
14 Noomuduumba Muluungu sa nabatisa Kirísipo na Gáayo vii.
15 Sa jeyyo, kusiina ^ari daha sea abatisiwa kwa irina raani tuku.
16 Kei nabatisa vanduu va Sitefáani, kooni kwatiite viingi nabatisa si nookumbukira tuku.
17 Sa Kirisitu si aantuma jo batisa tuku. Kiri vyoova jeyyo, aantuma kuvariyula Masáare Maaja, si kookiilaangya tooti jo luusika tuku, sa kubweeyya jei, bweeyya kuri inkwya ya Kirisitu musaláabii, isove ngururu.

Kirisitu ni Tooti ya Muluungu

18 Masáare ya kukwya kwa Kirisitu musaláabii kwa vara ^voorimira, voónaa ni ukoókoyo, maa kaa, kwa suusu vara ^toolamuririwa, masáare ayo ni ngururu ya Muluungu.
19 Masáare ^Yari Mpeho yasea,
"Mala ndiri tooti ja vara ^vari na tooti,
kei miryuungu ya vara ^vari na miryuungu kiisiita ndiri."✡
20 Hai ari muuntu ^ari na tooti? Hai ari mukiindya wa Miiro? Hai ari mumanyi wo luusika siku iji? Muluungu oónekiirye umanyi wa weeru ihi, ni ukoókoyo.
21 Sa Muluungu kwa tooti jaachwe oona weeru si iri mutaanga kwa tooti ja vaantu tuku. Muluungu avyeenda kuvalamurirya vaantu ^varuma kwa uvariyuli wiiswi wa kikoókoyo.
22 Vayahúudi voosaaka isháara sa varume, na Vagiríki voosaaka tooti.
23 Maa kaa, suusu toovariyula Kirisitu ^aning'iniwa musaláabii fuuru akakwya. Kwa Vayahúudi kiintu iki choobweeyya viikunguvale, na kwa vaantu si ^vari Vayahúudi vookoona ni ukoókoyo.

---

* **1:12** ***Kéefa:*** Ni irina riingi ra Kieburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi. ✡ **1:19** Laanga Isáaya 29:14.

24 Maa kaa, kwa vaantu vara Mulúungu ˆavaanirira, vave Vayahúudi au
vaantu si ˆvari Vayahúudi, Kirisitu ni ngururu na tooti ya Mulúungu.
25 Sa ukoókoyo wa Mulúungu, watiite tooti munumúunu kulookya tooti
ja vaantu, na teketeke ya Mulúungu, yatiite ngururu kulookya ngururu ja
vaantu.
26 Haaha vanaviitu, kumbukiri viintu ˆmujáa de mwaanirirwe ni Mulúungu.
Vake kuri nyuunyu noo voonekanáa ni vaantu ˆvari na tooti mbere ja vaantu.
Na vake kuri nyuunyu noo mujáa na marina makúulu, na vake, mujáa
mwavyaalwa kwa vasúngaati.
27 Maa kaa, Mulúungu asaawula vira viintu weeru ˆyoónaa ni vya kikoókoyo,
sa avakwaatye soni ˆvari na tooti, kei asaawula viintu ˆviri teketeke vya
weeru sa avakwaatye soni ˆvari na ngururu.
28 Mulúungu asaawula viintu vya isi na ˆvichwíiwaa mati, viintu ˆvyoónekaa
ja kiintu kisiina vya ihi weeru, sa avichwe mati vira ˆvyoónekanaa vya kikomi.
29 Abweeyya jeyyo, sa kusoveke múuntu wookíivaa kipeembe mbere ya
Mulúungu.
30 Mulúungu mweeneevyo noo ˆavakundikan'ya na Kirisitu Yéesu. Yeeye
amubweeyya Kirisitu ave tooti yiitu. Yeeye Kirisitu atubweeyya tuve va-
woloki, na tuve vaaja mbere ya Mulúungu na atununuula fuma uvii.
31 Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yasea,
"Úra ˆyoosaaka iidúumbirire,
iidúumbirire sa IJUVA vii."✡

2

Kwaarya Masáare ya Yéesu ˆAning'iniwa Fúuru Akakwya

1 Vanaviitu, ˆnkúuje na kwaanyu, si navavariyurira fuumbo ya Mulúungu
kwa ndúusika yo heemba au kwa tooti ja vaantu tuku.
2 Nabweeyya jeyyo, sa nijáa nalamula kurimirya kira kiintu mpiindi
ˆnijáa na nyuunyu, kiintu ˆnijáa nocho, ni kumutaanga YéesuKirisitu vii, uhu
ˆaning'iniwa musaláabii fúuru akakwya.
3 Mpiindi ijo, nijáa núuja na kwaanyu nsiina ngururu kunu ndiri na woowa
na nootetema munumúunu.
4 Ndúusika yaani na kuvariyula kwaani, si kujáa kwa masáare ya tooti na yo
heemba vaantu tuku, maa kaa, kwa ngururu ˆjiiyónekyaa ja Mutima Múuja.
5 Nabweeyya jeyyo, sa kuruma kwaanyu kuve ngururwii ja Mulúungu, na
si kuve kuri tooti ja vaantu tuku.

Tooti ya Kikomi Fuma kwa Mutima Múuja

6 Haaha, talúusikaa tooti kwa vaantu ˆvafáfire kimutima, maa kaa, si tooti
ja ihi weeru tuku, baa kei si tooti ya viimiriri va ihi weeru ava ˆvoodoma no
malwa tuku.
7 Suusu talúusaa tooti ya fuumbo ya Mulúungu, ˆng'eene yiivisa. Ihi tooti,
Mulúungu iivíika baa weeru si inúumbwa sa nkongojima yiitu.
8 Tooti ihi, si yataangwa ni mwiimiriri wa ihi weeru baa umwi tuku. Sa
ngaari vataanga, ngaari si vamuning'in'ya musaláabii fúuru akwye Yéesu
Mweenevyoosi wa nkongojima tuku.
9 Maa kaa, ja ˆvyeene vyaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho,
"Kusiina riiso ˆrinoona tuku,
kusiina kutu ˆkunateera tuku,
kusiina múuntu ˆanavíika mutimii tuku,
yara ˆmeene Mulúungu iimya neeja,
sa vaantu vara ˆvamweenda."✡

✡ **1:31** Laanga Yeremía 9:23-24. ✡ **2:9** Laanga Isáaya 64:4.

10 Ayo noo masáare Mulúungu ˆatuvariyurira suusu, kwa njira ya Mutima waachwe. Mutima wafyéekulaa baa yara ya kimbiso cha Mulúungu.
11 Eri, ni ani kuri vaantu ˆamányire ˆcheene muuntu yookiiririkana? Ni mutima wa uwo muuntu ˆuri isii yaachwe vii. Ni jeyyo viri, masáare ya Mulúungu kusiina ˆamányire tuku, ni Mutima wa Mulúungu vii.
12 Haaha suusu, si tahokera mutima wa weeru tuku, kiri vyoova jeyyo, Mutima fuma kwa Mulúungu. Abweeyya jeyyo, sa tutaange vyabooha, vira Mulúungu atuheera bweete.
13 Toolúusika aya masáare, si kwa tooti ˆtaakiindiwa ni vaantu tuku. Toolúusika yara ˆtakiindiwa ni Mutima Muuja. Toovariyula kikomi cha mutima kwa masáare ya mutima.
14 Muuntu ˆasiina Mutima wa Mulúungu, si adáhaa hokera yara ˆyoofuma kwa Mutima wa Mulúungu tuku. Sa kwa uwo muuntu ayo masáare ni ukoókoyo, na si ari yataanga tuku, sa ayo yatáangikanaa ko chukuruma kimutima vii.
15 Muuntu ˆalóngoolwaa ni Mutima Muuja, uwo achúkurumaa kubooha na kuviiha kwa yoosi, na yeeye si ari chukurumwa ni muuntu yoyoosi tuku.
16 Masáare ˆYari Mpeho yasea,
“Ani ˆamányire miryuungu ya IJUVA?
Kei, ani ˆari daha kumuheera miryuungu Mulúungu?”✡
Maa kaa, suusu tatiite miryuungu fuma kwa Kirisitu.

3

Kwiigava kwa Vaantu ˆVamuruma Yéesu

1 Vanaviitu mpiindi ˆnijáa meenyu si nalúusikáa na nyuunyu ja noolúusika na vaantu ˆvalóngoolwaa ni Mutima Muuja tuku. Maa kaa, ja noolúusika na vaantu ˆvari va ihi weeru, kei ja noolúusika na vasinga vaduudi kuri kumuruma Kirisitu.
2 Vasinga vaduudi, ni masúusu vanywíjaa, si vahéewaa chóorya cha vaantu vakúulu tuku. Ni jeyyo baa niini navaheeráa ukiindya ˆuri ferefere, sa mujáa mukaari si munakangaala tuku. Kikomi, baa haaha mukaari kangaala.
3 Mukaari, sa mwiikalo waanyu ni wa weeru. Sa kooni kivina na wiitóoli ukaari kuri nyuunyu, eri, ivyo si vyookoonekya nyuunyu muri vaantu va weeru na mwalóngoolwaa ni mpiima ja muviri tuku wuu?
4 Kooni umwi waanyu yoosea, “Niini namutúubaa Paúli,” kei wiingi yoosea, “Niini ni wa Apóolo,” kubweeyya jei si koónekyaa mwiíkalaa ja vaantu si ˆvanamuruma Yéesu tuku wuu?
5 Apóolo ni ani? Na Paúli ni ani? Voovo ni vatumami vii Mulúungu ˆavatuma vavaambirirye mumurume. Na kira umwi wiitu atumama murimo ˆmweene aheewa ni Yéesu Mweenevyoosi.
6 Niini nahaanda mbeyu, Apóolo iitiriira maaji, maa kaa, Mulúungu noo ˆabweeyya jikakula.
7 Jeyyo, ura ˆaháandaa na ura ˆiítiriraa si kiintu tuku, kiri vyoova jeyyo, Mulúungu yeemweene noo ˆajibwéeyyaa jikule.
8 Ura ˆaháandaa na ura ˆiítiriraa maaji, voosi viifwíine baa neembe kira muuntu ˆari hokera kunáálo yaachwe kwa murimo waachwe.
9 Sa murimo ˆtutúmamaa niini na Apóolo, ni wa Mulúungu. Na nyuunyu ni iwunda raachwe. Kei ni nyuumba yaachwe.
10 Mulúungu kwa nduwo yaachwe aanyambirirya nkajeenga mwaariryo wa nyuumba ja mujeengi mumanyi ˆari na tooti. Haaha muuntu wiingi

✡ **2:16** Laanga Isáaya 40:13.

yoojeenga mweeri ya ʉwo mwaariryo. Maa kaa, mʉʉntʉ ʉra ˆyoojeenga mweeri yaachwe yoosaakwa alaange neeja ˆvyeene yoojeenga.
11 Sa kusiina mʉʉntʉ wɨɨngɨ ˆarɨ vɨɨka mwaariryo wɨɨngɨ wowoosi tʉkʉ, maa kaa, ʉra ˆwavɨɨkwa vii, nowo nɨ Yéesu Kirisitʉ.
12 Mʉʉntʉ ifaanaa ajeenge mweeri ya mwaariryo ʉwo kwa saháabu, chʉʉma cha mpía, mawye ya iyoombe ikʉʉlʉ, mɨtɨ au baa na masaambɨ.
13 Kwa vyovyoosi vira, mʉrɨmo waachwe kooneka ʉrɨ nɨ joolɨ ˆʉrɨ kɨweerwii, sikʉ Kirisitʉ ˆarɨ lamʉrɨra mɨrɨmo yoosi. Sa sikʉ ɨyo ya ʉlamu, mɨrɨmo yoosi yereniwa ɨrɨ na mooto, mooto yeren'ya ʉrɨ mʉrɨmo wa kɨra mʉʉntʉ.
14 Koonɨ kɨra ˆcheene ʉra mʉʉntʉ ajeenga kɨrɨ chaala, ʉwo mʉʉntʉ hokera arɨ kʉnáálo.
15 Koonɨ mʉrɨmo waachwe wafíire, kʉva arɨ aríire mukube, maa kaa, yeeye lamuririwa arɨ ja mʉʉntʉ ʉra ˆahóngɨire kufya mooto.
16 Eri, sɨ mʉmányire tʉkʉ nyuunyu nɨ Kaaya Njija ya Mʉlʉʉngʉ na Mʉtɨma wa Mʉlʉʉngʉ iíkalaa isii yaanyu tʉkʉ wʉʉ?
17 Koonɨ mʉʉntʉ asáambwɨɨre Kaaya Njija ya Mʉlʉʉngʉ, Mʉlʉʉngʉ mʉmala arɨ imalo ʉwo mʉʉntʉ, sa Kaaya Njija ya Mʉlʉʉngʉ nɨ njija na noo nyuunyu.
18 Kiikooveri tʉkʉ! Koonɨ mʉʉntʉ ʉmwɨ kʉrɨ nyuunyu yookiiyona atɨɨte tooti ya ɨhɨ weerʉ, yoosaakwa ave mʉhoho sa ave mʉʉntʉ ˆarɨ na tooti ya Mʉlʉʉngʉ.
19 Abweeyye jeyyo, sa tooti ya weerʉ ɨhɨ, nɨ ʉkoókoyo mbere ya Mʉlʉʉngʉ. Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yaandɨkwa,
"Mʉlʉʉngʉ avakwáataa vara ˆvarɨ na tooti ʉkwaata waavo."✡
20 Kei yasea,
"IJʊVA amányire miiririkano ya mʉʉntʉ ˆarɨ na tooti nɨ kɨɨntʉ ˆkisiina."✡
21 Sa jeyyo, karɨ wiívaa kɨpeembe so tuuba mʉʉntʉ tʉkʉ. Sa suusu voosi Mʉlʉʉngʉ atʉvɨɨka kʉvaambirirya nyuunyu,
22 ɨve nɨ nɨɨnɨ Paúli, au Apóolo, au Kéefa.* Kei avaheera viintʉ vyoosi kʉvaambirirya nyuunyu, ɨve nɨ weerʉ, au nkaasʉ, au inkwya, viintʉ vyoosi ˆvirɨko haaha na ˆviri kʉva. Viintʉ ivyo vyoosi nɨ vyaanyu.
23 Nyuunyu mʉrɨ va Kirisitʉ, na Kirisitʉ nɨ wa Mʉlʉʉngʉ.

4

Mɨrɨmo ya Vatumwi

1 Jeyyo, vaantʉ vatʉlaange suusu ja vatʉmami va Kirisitʉ, na vaantʉ ˆtaheewa fuumbo ya Mʉlʉʉngʉ tʉkɨɨvariyʉle.
2 Haaha mʉʉntʉ ʉra ˆaheewa mʉrɨmo, yoosaakwa ave mʉtʉmami wo kiilaangiwa.
3 Maa kaa, kʉrɨ nɨɨnɨ nɨ kɨɨntʉ kiduudi mʉnʉmʉʉnʉ koonɨ naláʉrɨɨrwe nɨ nyuunyu au nɨ mʉlamuli yoyoosi wa vaantʉ. Baa nɨɨnɨ mweeneevyo sɨ ndɨrɨ kwiilamʉrɨra ˆvyeene natúmamire ʉhʉ mʉrɨmo tʉkʉ.
4 Mʉtɨma waanɨ sɨ waantwáalaa na kɨloongi tʉkʉ. Baa jeyyo, ɨkɨ sɨ choolaɨra mwiikalo waanɨ waválwaa nɨ wa ʉwoloki tʉkʉ. Yéesu Mweenevyoosi noo ˆaandáʉrɨraa nɨɨnɨ.
5 Sa jeyyo, karɨ mʉndoolamʉrɨra mʉʉntʉ na mpɨɨndɨ ˆjikaarɨ sɨ jinafika tʉkʉ. Rindiri fʉʉrʉ Mweenevyoosi ahɨndʉke. Yeeye, kʉnʉkʉla arɨ yara masáare yoosi ˆmeene yaviswa kilwiiryii, na vɨɨka arɨ miiririkano ya mitimii ya vaantʉ kɨweerwii. Mpɨɨndɨ ijo, kɨra mʉʉntʉ hokera arɨ dʉʉmbɨ ɨra ˆyasaakwa apate, dʉʉmbɨ fuma kwa Mʉlʉʉngʉ.

✡ **3:19** Laanga Ayúubu 5:13. ✡ **3:20** Laanga Sabúuri 94:11. * **3:22** ***Kéefa:*** Nɨ irina rɨɨngɨ ra Kieburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Ʉtamanulii wa Masáare na Kɨlaangi.

6 Vanaviitu, niini nasímire lusímo ulu lwaani na Apóolo, sa mudahe kwi-
ikiindya fuma kuri suusu na mutaange mpíri ihi, “Kari mulóokereryaa kira
^chaandikwa tuku.” Aho, si muri kwiivaira kipeembe muuntu umwi na
mumuchwe mati wiingi tuku.
7 Sa ni ani ^akubweeyya weewe wiisimirire na viingi? Kira kiintu ^muri
nocho, mwaheewa ni Muluungu. Kooni mwaheewa vii, che choobweeyya
wiivae kipeembe ja si waheewa?
8 Haaha nyuunyu mookiisea mwiikínkimire! Mookiiyona mwasúngatire!
Mookiiyona mwavíire vatemi na suusu va che kei. Kikomi, ngaari mwaava
vatemi na suusu tuve vatemi hamwi na nyuunyu.
9 ^Vyeene nookoona, Muluungu atuviika suusu vatumwi tuve vaantu vo
kiimikirirya kamwi. Taava ja vaantu ^valámuriirwe kuulawa. Atubweeyya
tuve kiintu cho laanga kwa weeru, mbere ya iyiimbi ra vaantu na mirimu.
10 Suusu ni vakoókoyo sa Kirisitu, maa kaa nyuunyu ati moosea mwatiite
tooti ko kundikaniwa na Kirisitu! Suusu turi teketeke, maa kaa, nyuunyu muri
na ngururu! Suusu toochwiiwa mati, maa kaa nyuunyu ati moonyemiwa!
11 Fuuru mpiindi ihi, suusu turi na njala na takálukirwe, tookiivikira masam-
bala, tookoondomereriwa, na tusiina nyuumba.
12 Toomanyika kutumama mirimo kwa mikono yiiswi. Vaantu ^vari tujuma,
suusu tavatálaryaa. Vaantu ^vari tuturikirya, suusu tayímiriryaa.
13 Vaantu vootulongowererya, na suusu tookuuyirya vyabooha. Haaha
suusu tookoonekana ni waavu wa weeru na kwa kira muuntu suusu ni kosu.
14 Si nookaandika viintu ivi sa nivakwaatye soni tuku, maa kaa, noosaaka
nivalume kutu nyuunyu vaana vaana vaani ^naveenda.
15 Baa kooni muri kuva na vakiindya masáare ya Yéesu mayana ikimi
(10,000), mwatiite taáta umwi vii wa mitima yaanyu. Niini ni taáta waanyu
ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu kwa njira yo varetera Masáare Maaja.
16 Ni kuvakalaamya niise, muuntuubirirye.
17 Sa jeyyo, namutúmire Timotéeo na kwaanyu. Yeeye ni mwaana
waani ^namweenda na wo kiilaangiwa sa kura kukundikaniwa kwiitu na
Mweenevyoosi. Yeeye vakumbusikya ari ^vyeene niíkalaa ja mupooji wa
Kirisitu Yéesu, na ^vyeene kwiikala uko kudóman'yaa na ukiindya waani, kwa
kira mpuka ya vaantu ^vamuruma Kirisitu.
18 Kuri nyuunyu, vamwaari vamwi vaanyu ^vookiivaa kipeembe, ja si ndiri
kuuja kei na kwaanyu.
19 Maa kaa, kooni Mweenevyoosi avyeéndire, kuuja ndiri na kwaanyu
chaangu. ^Kuuja ndiri sa ji nteere ^vyeene voolusa avo vaantu ^viívaa
vipeembe na ji ntaange ni ngururu che ^vatiite.
20 Sa Utemi wa Muluungu si kiintu cho luusika vii tuku, maa kaa, ni nteendo
^joónekiwaa ni ngururu ja Muluungu.
21 Ni che moosaaka? Nuuje na nkome yo vachuunda, baku nuuje na
kweenda na uholi wa mutima?

5

Vahanguti Vasive Mpukii ya Vaantu ^Vamuruma Yéesu Tuku

1 Ni kikomi nawyíirirwe kwatiite vaantu vahanguti kuri nyuunyu. Uhanguti
uwo ni wo hwaalarya maatuku vii, walookya baa wa vaantu si ^vamumányire
Muluungu, ati muuntu andookiikala na muki wa taáta waavo.
2 Ati mumwaari mookiivaa vipeembe kiri vyookoona usuungu mitimii! Uwo
^ari na musoolo ^uri jeyyo, yoosaakwa akerwe fuma kuri nyuunyu.

3 Baa neembe si ndiri na nyuunyu kimuviri, ni na nyuunyu ^ndiri kimutima. Naani nahúmwiire luusa irya kwa muuntu uhu ^atumama isáare iri, ja ngaari naari uko.
4 Haaha ^muri lumana, kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi, kuva ndiri hamwi na nyuunyu kimutima, na luviro lwa Yéesu Mweenevyoosi veera luri aho.
5 Aho, mumukwaatye uhu muuntu kwa Irimu sa muviri waachwe umalwe, na mutima waachwe ulamuririwe siku yo hinduka Yéesu Mweenevyoosi.

6 Kwiivaa kipeembe kwaanyu, si kwabooha tuku. Si mumányire usasi kiduudi vii wuúkyaa itoonge roosi ra muchu tuku wuu?
7 Seyyi uwo usasi wa kali noo kusea, museyyi uwo muuntu muvi kuri nyuunyu, sa kubweeyya jeyyo, noo kuseyya usasi wa kali. Aho, kuva muri vaantu vafya ja itoonge ifya ^risiina usasi. Na jeyyo, noo ^vyeene mwahumula kuva, sa Mululungu amutoola Kirisitu ave Mpóryo ya Muundi ^iri mpeho sa Paásika.✡
8 Haaha tubweeyye Ngovi ya Paásika, si na mukáate ^uri na usasi tuku, noo kusea mukáate ^uri na kuviiha na uvi tuku. Maa kaa, tubweeyye Paásika na mukáate ^usiina usasi, noo kusea kwa mutima mweeru na kimáári. ✡
9 Barúwii yaani, navaandikira mureke kundoosaangiriira na vahanguti.
10 Si nalúusikira vaantu va ihi weeru vara ^vari vahanguti, si ^viikínkimaa, ^vakwáataa vaantu matu na vara ^viínamiraa vidabalaíyo tuku. Sa kubweeyya jeyyo ngaari mwasaakwa mwiisunke kuri ihi weeru.
11 Maa kaa, kiintu ^navaandikira, ni mureke kusaangiriira na vaantu vara ^vaséaa vamuruma Yéesu na kunu ni vahanguti, si viikínkimaa, viínamiraa vidabalaíyo, vatúkiraa vaantu, vareevi na vakwáataa vaantu matu. Kei, kari baa muríjaa na muuntu ja uwo tuku.
12 Sa si murimo waani kuvalamuriira vaantu si ^vamuruma Yéesu tuku. Nyuunyu mwasaakwa muvalamuriire vaantu ^vari kuri mpuka ya ^vamuruma Yéesu.
13 Mululungu valamuriira ari vara si ^vamuruma Yéesu. Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Museyyi muuntu muvi fuma kuri nyuunyu.”✡

6

Vaantu ^Vamuruma Yéesu Kwiisitaakya

1 Kooni umwi waanyu ari na sáare na umwi wa vaantu ^vamuruma Yéesu, sa che yoodoma na kwa valamuli va vaantu si ^vamurúmaa Mululungu? Yeeye yoosaakwa atwaale sáare jaachwe akalamurirwe ni vaantu va Mululungu!
2 Si mumányire vaantu va Mululungu noo vakalamuriire weeru tuku wuu? Nyuunyu noo ^mukalamuriire weeru, ha de jooli moosiindwa lamula fisáare fyaanyu ifi fiduudiduudi vii?
3 Mwamányire, luu lamurira turi baa mirimu wuu? Ha de jooli moosiindwa sáare nduudi ja kira siiku?
4 Kooni muri na sáare jaanyu nduudi ja ijo, sa che moojitwaala na kwa valamuli vara si ^vari va mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu?
5 Nalúusire jeyyo, sa moone soni. Eri, kusiina umwi waanyu ^ari na tooti jo lamula sáare jaanyu nyuunyu muri nduu tuku wuu?
6 Kiri vyoova jeyyo, mwaaniitu umwi yoomutwaala mwiiwaachwe na balásii ya vaantu si ^vamurúmaa Yéesu.

✡ **5:7** Laanga Ufumo 12:1-21. ✡ **5:8** Laanga Ufumo 12:3-20; Nkumbukira ya Miiro 16:3. ✡ **5:13** Laanga Nkumbukira ya Miiro 17:7; 19:19; 22:21, 24; 24:7.

7 Kikomi, viintu mookiitwaala na balásii ni koonekya mwiise kikomi mwasíindirwe. Sa che moosiita bweeyyiriwa uvi? Sa che moosiita kwaatwa matu?
8 Maa kaa, nyuunyu veeneevyo mookiibweeyyirya uvi na mookiikwaata matu, ivi ^moovibweeyya kwa nduu yaanyu!
9 Si mumányire vara si ^vari vawoloki si vari hokera Utemi wa Muluungu tuku wuu? Kari mukóoverwaa tuku! Vahanguti, vaantu ^viínamiraa vidabalaíyo, vaantu ^vayéendaa na vaki va vaantu, vaantu valume ^valáalwaa, vaantu valume ^valáalaa vaantu valume,
10 viívi, vaantu si ^viikínkimaa, vareevi, vaantu ^vatúkiraa, vaantu ^vakwáataa vaantu matu, avo voosi si vari hokera Utemi wa Muluungu tuku.
11 Kikomi siku ^jilóokire, vamwi mujáa mwiikala ja jei. Maa kaa, haaha kwa irina ra Mweenevyoosi Yéesu Kirisitu na kwa Mutima wa Muluungu wiitu, mooyyiwa, mukatalariwa na mukavalwa muri vawoloki.

Munehe Uhanguti

12 Vamwi vaanyu vaséaa, “Kusiina kiintu ^kiri mwiiko tuku.” Maa kaa, si kira kiintu kiri na kunáálo tuku. Kei mwaséaa, “Kusiina kiintu ^kiri mwiiko tuku.” Maa kaa, si nooruma mbe mutúmwa wa kiintu chochoosi tuku.
13 Vamwi vaanyu vaséaa, “Inda ni ya chóorya na chóorya ni cha inda.” Maa kaa, Muluungu vivalandula ari vyoosi. Muviri si sa uhanguti tuku, maa kaa, ni sa Yéesu Mweenevyoosi na Mweenevyoosi ni sa muviri.
14 Jeyyo Muluungu tufufula ari suusu kwa ngururu jaachwe, ja ^vyeene amufufula Mweenevyoosi.
15 Eri, si mumányire miviri yaanyu ni viintu vya muviri wa Kirisitu tuku wuu? Eri, ifaanaa nkatoola kiintu cha muviri wa Kirisitu, maa nikikundikan’ye na muviri wa muhéngeeti wuu? Aka tuku!
16 Eri, si mumányire ura ^yoohanguta na muhéngeeti ni lumaniwa iise ave muviri umwi ne tuku wuu? Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Novo vaviri kuva vari muviri umwi.”✡
17 Maa kaa, muuntu ura ^alumaniwa na Yéesu Mweenevyoosi, ni mutima umwi ne ^ari.
18 Nehi uhanguti! Ni kimáári nyuunyu mwaséaa, “Uvi woosi wiingi watúmamwaa weerwii ya muviri,” maa kaa, niini ni kuvasea niise, muuntu ^yoohanguta ni tumama iise uvi muvirii waachwe mweeneevyo.
19 Kikomi, mwamányire miviri yaanyu ni Kaaya Njija ya Mutima Muuja kuuntu ^iíkalaa. Mutima ^uri kwaanyu mwahokera fuma kwa Muluungu. Miviri iyo si yaanyu tuku, maa kaa, ni máari ya Muluungu.
20 Nyuunyu mwanunuulwa kwa iyoombe ikuulu. Sa jeyyo, mumubweeyyirye nkongojima Muluungu kwa miviri yaanyu.

7

Masáare ya Ilóola

1 Haaha variyula ndiri yara masáare ^mwaanyandikira. Ni vyabooha kwa muuntu mulume areke musaasya muuntu muki.
2 Maa kaa, sa kuyerwa kwa uhanguti, kira muuntu mulume ave na muki waachwe, na kira muuntu muki yoosaakwa ave na mulume waachwe.
3 Mulume yoosaakwa amukinkimye muki waachwe, na muki yoosaakwa amukinkimye mulume waachwe.
4 Muviri wa muki si uri waachwe vii tuku, maa kaa, ni wa mulume waachwe. Viivyo kwa mulume, muviri waachwe si waachwe vii tuku, maa kaa, ni wa muki waachwe.

✡ **6:16** Laanga Ncholo 2:24.

5 Karɨ mwiisóvyaa tukʉ, maa kaa, koonɨ mwiirúmiire kwiirekya kwa mpiindɨ kiduudi, sa mwiiviike kʉrɨ kʉmʉloomba Mʉlʉʉngʉ, aho, mwiihɨndʉkɨre sa Irimʉ risiindwe kʉvayera na musiindwe kwiiyɨmɨrɨra.
6 Ɨkɨ ˆnoovawyiira cho kiirekya, nɨ miiririkano yaanɨ, sɨ ʉlairiri tukʉ.
7 Nasáakaa ngaarɨ vaantʉ valʉme voosi vave ja niinɨ. Maa kaa, kɨra mʉʉntʉ atiite wʉʉya waachwe ˆaheewa nɨ Mʉlʉʉngʉ, ʉmwɨ atiite wʉʉya ʉhʉ na wiingɨ atiite wʉʉya ʉra.
8 Kwa vara sɨ ˆvanaloolwa, sɨ ˆvanaloola na valala, nɨ vyabooha ngaarɨ vachaale ja niinɨ viintʉ ˆndɨrɨ.
9 Maa kaa, koonɨ sɨ varɨ daha kwiiyɨmɨrɨra, valoole au valoolwe, sa nɨ vyoolo kʉloola kʉlookya kʉlʉngʉrɨra nɨ ʉláku.
10 Maa kaa, kwa vara ˆviiloola, nɨ kʉvaheera niise ʉlairiri ʉhʉ, sɨ niinɨ tukʉ, maa kaa, Yéesu Mweenevyoosi. Muki karɨ amusíitaa mʉlʉme waachwe tukʉ.✡
11 Maa kaa, koonɨ amʉrékire, yoosaakwa achaale baa loolwa tukʉ. Koonɨ sɨ jeyyo, yoosaakwa alʉmaniwe na mʉlʉme waachwe. Na mʉlʉme karɨ amusiite muki waachwe tukʉ.
12 Na kwa viingɨ nɨ jei noosea, nɨ niinɨ noolʉʉsa sɨ Yéesu Mweenevyoosi tukʉ. Koonɨ mwaaniitʉ mʉlʉme atiite mʉʉntʉ muki sɨ ˆamuruma Yéesu, na ʉwo mʉʉntʉ muki arúmire kwiikalan'ya ne, karɨ ʉwo mʉlʉme amusiite tukʉ.
13 Na koonɨ mʉʉntʉ muki ˆamuruma Yéesu atiite mʉlʉme sɨ ˆanamuruma Yéesu, na ʉwo mʉʉntʉ mʉlʉme arúmire kwiikalan'ya ne, karɨ ʉwo mʉʉntʉ muki amusiite tukʉ.
14 Sa ʉwo mʉʉntʉ mʉlʉme sɨ ˆanamuruma Yéesu, atalariwa nɨ ʉwo mʉʉntʉ muki ˆamuruma Yéesu. Na ʉwo mʉʉntʉ muki sɨ ˆanamuruma Yéesu atalariwa nɨ ʉwo mʉʉntʉ mʉlʉme ˆamuruma Yéesu. Koonɨ sɨ jeyyo, vaana vaavo ngaarɨ vaava na njeo. Maa kaa, viintʉ viri haaha nɨ vaaja.
15 Maa kaa, ʉra sɨ ˆamuruma Yéesu koonɨ amusíitire, reka amusiite. Mʉʉntʉ ʉra ˆamuruma Yéesu kwa mʉʉntʉ ˆarɨ jeyyo, miiro ya ilóola sɨ ɨrɨ muchuunga tukʉ. Sa Mʉlʉʉngʉ atwaanɨrɨra twiikale mwiikalo mʉʉja.
16 Weewe muki sɨ ʉrɨ taanga tukʉ, ifaanaa mʉlʉme waako amurume Yéesu sa kuruma kwaako. Na weewe mʉlʉme sɨ ʉrɨ taanga tukʉ, ifaanaa muki waako amurume Yéesu sa kuruma kwaako.

Kwiikala ja ˆVyeene Mweenevyoosi Alairirya

17 Kɨra mʉʉntʉ iikale ja ˆvyeene Yéesu Mweenevyoosi amwiimirya neeja, kei achaale ja ˆvyeene ajáa mpiindɨ Mʉlʉʉngʉ ˆakamwaanɨrɨre. Ʉhʉ nɨ ʉlairiri waanɨ kwa mpuka joosi ja vaantʉ ˆvamuruma Yéesu.
18 Koonɨ mʉʉntʉ aanɨrɨrwa na kʉnʉ ajáa ahʉmʉla twaalwa kɨbawii, karɨ iibweeyye ja sɨ anatwaalwa na kɨbawii tukʉ. Koonɨ mʉʉntʉ aanɨrɨrwa kati ˆajáa akaarɨ twaalwa na kɨbawii, karɨ atwaalwe na kɨbawii sa ʉko kwaanɨrɨrwa tukʉ.
19 Kʉtwaalwa na kɨbawii au kʉdiira twaalwa na kɨbawii sɨ kiintʉ tukʉ. Maa kaa, kiintʉ cho kwaatya nɨ ndairiri ja Mʉlʉʉngʉ.
20 Kɨra mʉʉntʉ achaale ja ˆvyeene ajáa kati Mʉlʉʉngʉ ˆamwaanɨrɨráa.
21 Koonɨ Mʉlʉʉngʉ akwaanɨrɨra kati ˆʉjáa mʉtúmwa karɨ ʉko kʉva mʉtúmwa kukujuuwe tukʉ. Maa kaa, koonɨ kʉrɨ na njɨra yo bweeyya ʉve húuru, bweeyya jeyyo.
22 Sa mʉʉntʉ ʉra ˆaanɨrɨrwa nɨ Mweenevyoosi arɨ mʉtúmwa, ʉwo nɨ mʉʉntʉ húuru kwa Yéesu Mweenevyoosi. Na ʉra ˆaanɨrɨrwa nɨ Mweenevyoosi arɨ húuru, ʉwo nɨ mʉtúmwa kwa Kirisitʉ.
23 Nyuunyu mwanunuulwa kwa iyoombe ikʉʉlʉ. Karɨ mʉbweeyyiwe vatúmwa va vaantʉ tukʉ.

✡ **7:10** Laanga Matáayo 5:32; Maáriki 10:11-12.

24 Vanaviitu, kira muuntu achaale mbere ja Mululungu ja ˆvyeene ajáa kati ˆaanirirwáa.

Valala na Vara si ˆValoolwa

25 Haaha kwa vanjalu, niini nsiina ulairiri fuma kwa Mweenevyoosi tuku. Maa kaa, kuvawyiira ndiri miiririkano yaani niini ˆnaava wo kiilaangiwa, kwa riiso ra wuuja ra Mweenevyoosi.

26 Sa uhu uturikiri ˆtookuuyona, ni vyabooha muuntu kuchaala ja ˆvyeene ari.

27 Kooni waloola, musiita muki waako tuku. Kooni si unaloola, saakira muki tuku.

28 Maa kaa, kooni ulóorire si ubwéeyyiirye uvi tuku. Na kooni munjalu alóorirwe si abwéeyyiirye uvi tuku. Maa kaa, vara ˆvari kiiloola lumana vari na uturikiri wa weeru. Niini ni kuvaluma niise kutu sa mudiire lumana na ayo.

29 Vanaviitu ni kuvawyiira niise, mpiindi ˆtuchíhiire nojo, ni nkufi. Sa jeyyo, vara ˆvari na vaki kari vandookiiririkana vaki vii tuku.

30 Vara ˆvooriira, vave ja si ˆvooriira. Vara ˆvari na cheeru, vave ja si ˆvari na cheeru. Vara ˆvoowula, vave ja vira viintu ˆvoowula si vyaavo.

31 Na vara ˆvoomanyika na viintu vya weeru, vave ja si ˆvoomanyika sa viintu ivyo. Sa weeru ihi ja ˆvyeene tookiiyona, ni looka yiise.

32 Noosaaka kari mundookoofa tuku. Muuntu mululume ura si ˆaloola, amányikaa na murimo wa Mweenevyoosi ja ˆvyeene ari mweerya mutima Mweenevyoosi.

33 Maa kaa, muuntu mululume ˆaloola, amányikaa na viintu vya weeru ja ˆvyeene ari mweerya mutima muki waachwe,

34 sa miryuungu yaachwe yiigava. Maa kaa, muuntu muki munjalu au si ˆanaloolwa, amányikaa kuri mirimo ya Mweenevyoosi sa ave muuja muvirii na mutimii. Maa kaa, muuntu muki ˆaloolwa, iíririkanaa viintu vya weeru, ja ˆvyeene ari mweerya mutima mululume waachwe.

35 Ni luusa niise jei, sa kunáálo yaanyu na si noovavikira viintu ˆviri bweeyya mwiikunguvale tuku. Noosaaka mwiikale kwa njira yabooha ko kiitoola kikomi kwa murimo wa Mweenevyoosi.

36 Kooni muuntu yookoona ni kumuhonerya iise munjalu ˆamutumira, na uwo munjalu aándire firira mitungulu na yookoona ni vyaangu aloole, uwo amuloole ja ˆvyeene yoosaaka, sa si yoobweeya kiintu kivi tuku, varekerwe viiloole.

37 Na kooni uwo muuntu mululume alámwiire mutimii waachwe si yoomuloola uwo munjalu tuku, bila yo doomereriwa na daha ari kwiimirira mpiima yaachwe, na achaale munjalu, uwo ni bweeyya iise ˆvyabooha.

38 Jeyyo, ura ˆyoomuloola munjalu ˆamutumira, bweeyya iise ˆvyabooha. Na ura si ˆyoomuloola, bweeyya iise ˆvyabooha kamwi.

39 Muuntu muki ura ˆaloolwa, akundikwa ni mululume waachwe mpiindi joosi mululume ari mooyo. Maa kaa, mululume ˆari wulala, uwo iiyanjaala kuloolwa ni wiingi. Kei, uwo mululume ˆari muloola ni mpaka ave ˆamuruma Yéesu.

40 Kwa miryuungu yaani, nookoona uwo mulala kuva ari na cheeru kooni si alóorirwe. Kwa aya yoosi ˆnavawyíiriire, ni miryuungu yaani, na nookoona nalóngwiirwe ni Mutima wa Mululungu.

8

Chóorya ˆKitwíirwe Ntambiko kwa Vidabalaíyo

1 Haaha variyula ndiri kwa iki kiintu muurya cha ntambiko ˆjitwíirwe kwa vidabalaíyo. Kikomi, namányire viintu muséaa, “Suusu voosi tatiite

ʉmanyi.” Maa kaa, ʉmanyi wabwéeyyaa vaantʉ viivae kɨpeembe, na kwi-iyenda kwaámbiriryaa viiviiswi vafafe.

2 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆiibwéeyyaa amányire kɨɨntʉ, ʉwo kɨkomi sɨ amányire ja ˆvyeene asaakwa ataange tʉkʉ.

3 Maa kaa, mʉʉntʉ ʉra ˆamweenda Mʉlʉʉngʉ, amányirwe nɨ Mʉlʉʉngʉ.

4 Sa jeyyo, vyóorya vira ˆvyatoolwa ntambɨko kwa vidabalaíyo, tamányire vidabalaíyo sɨ kɨɨntʉ chochoosi tʉkʉ aha weerwii, na Mʉlʉʉngʉ nɨ ʉmwɨ vii.

5 Baa neembe kʉrɨ na viintʉ ˆviséwaa nɨ mɨlʉʉngʉ ʉko kurumwii, au aha weerwii, au baa neembe kʉrɨ na mɨlʉʉngʉ ˆɨrɨ foo na veeneevyo ˆvarɨ foo,

6 maa kaa, kʉrɨ suusu kwatɨɨte Mʉlʉʉngʉ ʉmwɨ vii. Yeeye noo Taáta ˆʉʉmba viintʉ vyoosi na suusu tʉmwaarɨ sa yeeye. Kei amwaarɨ Mweeneevyo ʉmwɨ vii, YéesuKirisitʉ, yeeye kwa njɨra yaachwe viintʉ vyoosi vyʉʉmbwa, na sa yeeye suusu tʉmwaarɨ.

7 Maa kaa, sɨ kɨra mʉʉntʉ arɨ na ʉhʉ ʉmanyi tʉkʉ. Vaantʉ vamwɨ viijʉvɨra kwiiririkana vidabalaíyo nɨ vya kɨmáárɨ, sa jeyyo, ˆvarɨ kurya chóorya ˆchatoolwa ntambɨko kwa vidabalaíyo, voónaa ja viínamɨɨre mɨlʉʉngʉ kɨkomi na mɨtɨma yaavo sɨ ɨdáhaa kwiisiman’ya mavɨ na maaja vyabooha, voónaa vavɨɨre na njeo.

8 Maa kaa, chóorya sɨ kɨtʉbwéeyyaa tʉve heehi na Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Mwiikalo wiitʉ na Mʉlʉʉngʉ sɨ wabooha au wavɨɨha koonɨ taríire au sɨ taríire chóorya tʉkʉ.

9 Maa kaa, mʉlaange neeja sa ʉhʉ uhúuru waanyu ʉdɨɨre kʉva kɨɨntʉ cho vabweeyya viivaanyu, vara kuruma kwaavo ˆkʉrɨ teketeke, viikunguvale.

10 Sa koonɨ mʉʉntʉ ˆarɨ na mʉtɨma ˆʉrɨ teketeke sɨ ʉdáhaa kwiisiman’ya mavɨ na maaja vyabooha, akwɨɨne weewe mʉmanyi woorya kaayii ya kɨdabalaíyo, sɨ arɨ koona nɨ vyabooha kwa yeeye kurya chóorya ˆchatoolwa ntambɨko kwa vidabalaíyo tʉkʉ wʉʉ?

11 Jeyyo, mʉtwaala ʉrɨ nɨ imalwii mwaanaanyu ʉra kuruma kwaachwe ˆkʉrɨ teketeke, ˆmweene Kirisitʉ amʉkwyɨɨra, sa ʉmanyi waako.

12 Koonɨ ʉbwéeyyiirye jeyyo, tamikya ʉrɨ mʉtɨma ˆʉrɨ teketeke wa mwaanaanyu ʉra sɨ ˆʉdáhaa kwiisiman’ya mavɨ na maaja vyabooha. Na ko bweeyya jeyyo, weewe kʉva ʉrɨ ʉmʉtúmamɨɨre Kirisitʉ ʉvɨ.

13 Sa jeyyo, koonɨ kɨɨntʉ ˆnoorya choobweeyya mwaaniitʉ iikunguvale, ɨkyo chóorya sɨ ndɨrɨ kirya kei vii kaa tʉkʉ, sa ndɨɨre kʉmʉbweeyya mwaaniitʉ iikunguvale.

9

Miiro Yaruma Vatumwi Vaambiririwe

1 Eri, nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ húuru tʉkʉ wʉʉ? Eri, nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ mutumwi tʉkʉ wʉʉ? Eri, nɨɨnɨ sɨ namoona Yéesu Mweenevyoosi wiitʉ tʉkʉ wʉʉ? Na nyuunyu sɨ mwafuma kʉrɨ mʉrɨmo waanɨ kwa Mweenevyoosi tʉkʉ wʉʉ?

2 Baa neembe vaantʉ vɨɨngɨ sɨ vookuunduma ndɨrɨ mutumwi, kɨkomi, namányire nyuunyu kuunduma mwiise ndɨrɨ mutumwi. Sa nyuunyu nɨ mʉtooso wa utumi waanɨ wa Mweenevyoosi.

3 Vaantʉ vara ˆvookʉʉndamʉrɨra sɨ ndɨrɨ mutumwi tʉkʉ, jei noo ˆvyeene noovasea.

4 Eri, nɨɨnɨ Paúli na Barinába sɨ vyatéire turye no nywa fuma kwa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu tʉkʉ wʉʉ?

5 Vatumwi vɨɨngɨ baa ja vaanaavo na Yéesu Mweenevyoosi na Kéefa, noo kʉsea Peéteri, vayeendan’yáa na vaki vaavo kati ˆvookera njɨra, suusu naasu sɨ vyatéire tʉyeendan’ye na vaki viiswi ˆvamuruma Yéesu tʉkʉ wʉʉ?

6 Eri, nɨ nɨɨnɨ na Barinába vii noo sɨ tasaakwa kwaambiririwa viintʉ toosaaka mpɨɨndɨ ˆtʉrɨ murimwii wʉʉ?
7 Nɨ mulwi nkoondo arɨkwɨ ˆatámanyaa na nkoondwii ko kiirɨhɨra mpía jaachwe mweeneevyo? Nɨ murimi arɨkwɨ ˆaháandaa iwʉnda ra mɨsabíibu na sɨ aríjaa sabíibu jaachwe? Nɨ muríisi arɨkwɨ sɨ ˆanywíjaa masʉʉsʉ ya nchúwo jaachwe?
8 Eri, nɨ lʉʉsa niise masáare aya ja kɨrɨ mʉʉntʉ vii wʉʉ? Miiro noyo sɨ yalʉʉsa jeyyo tʉkʉ wʉʉ?
9 Miiro ya Músa yalʉʉsa jei, “Karɨ wiichúungaa ng’oombe mʉlomo tʉkʉ, kati ˆyoovaa viryo luuwii.”✡ Eri, aha Mʉlʉʉngʉ nɨ yookiiririkana ng’oombe vii wʉʉ?
10 Eri, Mʉlʉʉngʉ sɨ alʉʉsa aya sa suusu tʉkʉ wʉʉ? Kɨkomi, alʉʉsa sa suusu, sa mʉʉntʉ ˆarɨ rɨma na wɨɨngɨ akavaa viryo, voosi viiláangyaa kurya kɨra ˆkichwíirwe.
11 Suusu tahaanda mbeyʉ ja mitimii kʉrɨ nyuunyu, haaha nɨ vyavɨɨha suusu kuchwa viintʉ vya weerʉ fuma kwaanyu wʉʉ?
12 Koonɨ vaantʉ vɨɨngɨ vahókeraa nyambirirya ˆjivatéire fuma kwaanyu, suusu sɨ tasaakwa tʉhokere kʉlookya avo tʉkʉ wʉʉ?
Baa neembe nɨ jeyyo, suusu sɨ tʉnadaayya kɨra ˆtasaakwa kʉbweeyyiriwa nɨ nyuunyu tʉkʉ, maa kaa, tayimirirya masáare yoosi sa tʉdɨɨre kʉva kɨɨntʉ ˆkɨrɨ vabweeyya vaantʉ vadɨɨre ruma Masáare Maaja ya Kirisitʉ.
13 Eri, sɨ mwamányire tʉkʉ vaantʉ vara ˆvatúmamaa Kaayii Njija ya Ijʉva, vatúryaa chóorya chaavo mʉʉmo tʉkʉ wʉʉ? Kei mwamányire vara ˆvatúmamaa masabáahwii, vatúryaa mʉgavo waavo fuma mpóryo ˆjitwɨɨrwe.
14 Viivyo, Mweenevyoosi alairirya vara ˆvoovariyʉla Masáare Maaja, vaturye chóorya chaavo fuma murimwii waavo wo variyʉla Masáare Maaja.
15 Maa kaa, nɨɨnɨ sɨ nɨnaloomba baa kamudu tʉkʉ ivyo viintʉ nasaakwa mʉndookʉʉmbweeyyirya. Baa kei, sɨ nookaandɨka aya sa mbweeyyiriwe ayo tʉkʉ. Kɨkomi, kwaanɨ nɨ vyoolo nkwye, kʉlookya mʉʉntʉ kʉʉnseyyirya kwiivaa kwaanɨ kɨpeembe ˆkweene mbwéeyyaa so variyʉla Masáare Maaja baa marɨho tʉkʉ.
16 Koonɨ noovariyʉla Masáare Maaja ɨkyo sɨ kɨɨntʉ cho kiivaɨra kɨpeembe tʉkʉ, sa ɨkyo, noo kɨɨntʉ ˆnalaiririwa mbweeyye. Na nɨ mpolaɨ kʉrɨ nɨɨnɨ koonɨ sɨ noovariyʉla Masáare Maaja!
17 Ngaarɨ nootʉmama ʉhʉ mʉrɨmo sa kweenda kwaanɨ, ngaarɨ niiláangyaa marɨho. Maa kaa, haaha noosaakwa ntʉmame mʉrɨmo ʉhʉ, sa Mʉlʉʉngʉ aampeera mʉrɨmo ʉhʉ kwa kweenda kwaachwe.
18 Haaha marɨho yaanɨ nɨ yarɨkwɨ? Marɨho yaanɨ nɨ kʉvariyʉla Masáare Maaja baa kʉrɨhwa tʉkʉ, bila daayya vira ˆvyeene nkʉʉngʉ jaruma mpeewe ko variyʉla Masáare Maaja.
19 Sa baa neembe ndɨrɨ húuru, sɨ ndɨrɨ mʉtúmwa wa mʉʉntʉ yoyoosi tʉkʉ, nookiitoola ja mʉtúmwa wa vaantʉ voosi, sa nɨvaambirirye vaantʉ ˆvarɨ foo vamurume Kirisitʉ.
20 Kwa Vayahúudi nɨjáa naava ja Mʉyahúudi, sa nɨvaambirirye vamurume Kirisitʉ. Kwa vara ˆvarɨ ɨsɨ ya Miiro nɨjáa naava ja vara ˆvarɨ ɨsɨ ya Miiro, baa neembe sɨ nɨjáa ɨsɨ ya Miiro. Nabweeyya jeyyo, sa nyaambirirye vara ˆvatúubaa Miiro vamurume Kirisitʉ.
21 Kwa vara ˆvasiina miiro, noo kʉsea sɨ ˆvarɨ Vayahúudi, nɨjáa naava ja voovo, baa neembe sɨ ndɨrɨ mʉtúmwa wa Miiro ya Mʉlʉʉngʉ, maa kaa, ɨsɨ ya Miiro ya Kirisitʉ. Nabweeyya jeyyo, sa nɨvaambirirye avo ˆvasiina miiro vamurume Kirisitʉ.

✡ **9:9** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 25:4.

22 Mpiindi ˆnijáa na vara ˆvari teketeke kuri kuruma, nijáa naava ja ndiri teketeke sa nivaambirirye vamurume Kirisitu. Nabweeyya kira kiintu ˆkidáhikaa sa nivabweeyye vamwi va vaantu voosi, vamurume Kirisitu.
23 Niini nabwéeyyaa ayo yoosi, sa Masáare Maaja, sa hamwi na viingi nturye ntálarya jaachwe.
24 Kikomi mwamányire vara ˆviíchiyaa ni foo vari, maa kaa, ni umwi vii noo ˆahéewaa itáaji. Haaha mundookiichia munumuunu sa muturye itáaji.
25 Vaantu ˆviíchiyaa, viijúviryaa miviri yaavo kwa wiijuviri ˆwafafa maatuku vii sa vaturye itáaji. Maa kaa, matáaji ayo ni ya mpiindi vii. Maa kaa, suusu toobweeyya jei sa tupate matáaji si ˆyari saambuka kwa siku ˆjisiina uhero.
26 Jeyyo, niini si niíchiyaa ja muuntu ˆyookiichia baa kiintu cho kiichiyira tuku, na kei si ndiri ja muuntu ˆafwéitaa ngúumi jaachwe kuvaa mpeho tuku.
27 Niini nookuuturikirya muviri waani na nookuutumamya, sa ˆndiri humula kuvavariyurira Masáare Maaja viingi, kari ji nsiitwe mbere ya Muluungu tuku.

10

Kari Mwiinamira Vidabalaíyo Tuku

1 Vanaviitu, noosaaka mutaange neeja vala baaba wiitu ni isi ya rira ichu vajáa,✡ na voosi valooka, ˆvari nkaasu na katikati ya mayiya.
2 Voosi ˆvakabatisiwe isi ya rira ichu na ayo mayiya, vaava vapooji va Músa.✡
3 Voosi vajáa vaarya chóorya kikira ˆchafuma kurumwii.✡
4 Na voosi vajáa vaanywa maaji yayara ya Muluungu ˆajáa avaheera kwa njira ya muujíisa.✡ Voovo vajáa vaanywa maaji ya mwaalaliwye ura wa mutima ˆwavatuubáa, na uwo mwaalaliwye ni Kirisitu ayeendan'yáa novo.
5 Maa kaa, ˆvari foo vaavo, Muluungu si eeriwa mutima ni voovo tuku. Sa jeyyo vaakwya na miviri yaavo ikeenera kira haantu uko isi ya ibaláángwii.
6 Haaha masáare aya yafumira sa yave isimwi kuri suusu, naasu tureke kumerirya mati mavi ja ˆvyeene vala baaba wiitu vabweeyya.
7 Kari tundookiinamira vidabalaíyo tuku, ja ˆvyeene vamwi va vala baaba wiitu vatumama. Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, "Vaantu vajáa viikala, vakarya na vakanywa, aho, vakaanda kwiisuva."✡
8 Tureke uhanguti ja ˆvyeene vamwi va vala baaba wiitu vajáa, iki chabweeyya vaantu mayana makumi yaviri na yatatu (23,000) vakwye kwa siku imwi.✡
9 Baa kei, kari tundoomuyera Kirisitu ja ˆvyeene vala baaba wiitu vamwi vabweeyya tuku, voovo vakomwa ni njoka, vakakwya.✡
10 Kari mung'úulaa ja vamwi vaavo viintu ˆvang'uuláa tuku, avo vajáa vamalwa ni murimu muuja wa inkwya.✡
11 Masáare aya yafumira kuri voovo sa yave isimwi kuri suusu, na ayo masáare yaandikwa sa yatulume kutu suusu ˆtookiikala mpiindi iji jo kiimikirirya.
12 Jeyyo, koonи wookiiyona wiímire ukabokerya, laanga neeja kari ji uwyiire uvii tuku.
13 Kuyerwa kokoosi ˆkweene kwavapátaa nyuunyu, ni kura ˆkwavapátaa vaantu vii. Ne Muluungu ni wo kiilaangiwa, si ari rekera muyerwe

✡ **10:1** Laanga Ufumo 13:21-22. ✡ **10:2** Laanga Ufumo 14:22-29. ✡ **10:3** Laanga Ufumo 16:35. ✡ **10:4** Laanga Ufumo 17:1-7; Uvalo 20:2-17. ✡ **10:7** Laanga Ufumo 32:6. ✡ **10:8** Laanga Uvalo 25:1-9. ✡ **10:9** Laanga Uvalo 21:4-9. ✡ **10:10** Laanga Uvalo 16:41-49.

kulookererya luviro lwaanyu tuku. Maa kaa, mpiindi ˆmuyérirwe, Muluungu vaheera ari ngururu jo yimirirya mufiriire nkaasu.

Chóorya cha Vidabalaíyo na cha Mweenevyoosi

14 Vanaviitu naveenda. Ikeryi fuma kwiinamira vidabalaíyo!
15 Ni luusika niise na nyuunyu ja vaantu ˆmuri na tooti, yeren'yi veeneevyo aya ˆnoovawyiira.
16 Eri, mpiindi ˆtoonywa nduvo ya chóorya cha Mweenevyoosi so muduumba Muluungu, si toova kiintu kimwi kuri sakami ya Kirisitu tuku wuu? Na ˆturi bendula mukáate wa chóorya cha Mweenevyoosi, si toova kiintu kimwi na muviri wa Kirisitu tuku wuu?
17 Baa neembe turi foo, voosi taríjaa mukumbata umwi wa mukáate, iki choónekyaa turi muviri umwi.
18 Iririkani vaantu va Isiraéeli, eri, vara ˆvaríjaa mpóryo, si noo vatúmaman'yaa masabáahwii tuku wuu?✡
19 Ni che nooluusa? Chóorya ˆchatoolwa ntambiko kwa vidabalaíyo ni kiintu cha kikomi wuu? Au ikyo kidabalaíyo ni kiintu kamwi wuu?
20 Aka tuku! Maa kaa, mpóryo ˆjitwíirwe ni vaantu si ˆvamumányire Muluungu, ni na kwa mirimu mivi ˆjitóolwaa na si kwa Muluungu tuku. Na niini si noosaaka mundootumaman'ya na mirimu mivi baa kiduudi vii tuku.
21 Si muri kunywa nduvo ya chóorya cha Yéesu Mweenevyoosi kei munywe nduvo ya mirimu mivi tuku. Si muri kurya chóorya cha Mweenevyoosi na chóorya cha mirimu mivi tuku.
22 Eri, ni saaka tiise tiinule usuungu wa Mweenevyoosi wuu? Eri, tatiite ngururu kumulookya Mweenevyoosi?

Yara ˆToobweeyya Yandoomuretera Muluungu Nkongojima

23 Vamwi vaanyu vaséaa, "Kusiina kiintu ˆkiri mwiiko tuku." Baa neembe ni jeyyo si vyoosi viri na kunáálo tuku. Kei mwaséaa, "Kusiina kiintu ˆkiri mwiiko tuku." Baa neembe ni jeyyo, si kira kiintu ˆkiri na nyambirirya yo fafya kuruma kwa vaantu tuku.
24 Muuntu kari abweeyye yara ˆyari na kunáálo kuri yeeye vii tuku, maa kaa, abweeyye yara ˆyari na kunáálo kwa mwiiwaachwe.
25 Mundoorya nyama yoyoosi ˆiváwaa iyoombe isóokwii baa kuurya kuurya tuku, sa mititima yaanyu idiire twaalwa na kiloongii.
26 Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, "Weeru ni ya IJUVA na kira kiintu ˆkiri weerwii ni chaachwe."✡
27 Koonи utéengiiwe noo rya chóorya kaayii kwa muuntu si ˆamuruma Yéesu na ukaruma kutamanya, irya kira kiintu ˆari kuheera baa kuurya kuurya tuku. Bweeyya jeyyo, sa mititima yaanyu ˆyiísiman'yaa mavi na maaja, idiire twaalwa na kiloongii.
28 Maa kaa, muuntu koonи akuséire, "Chóorya iki chatoolwa mpóryo kwa vidabalaíyo," kurya tuku. Bweeyya jeyyo tuku, sa muuntu uwo ˆakuwyíiriire na sa mutima wiísiman'yaa mavi na maaja.
29 Aha ni luusa niise mutima wa muuntu uwo na si mutima waako tuku. Sa che kusaawula kwaani kuri lamurirwa ni mutima wa muuntu wiingi kwiisiman'ya mavi na maaja?
30 Koonи noomuduumba Muluungu sa chóorya, sa che noolamurirwa sa ikyo chóorya ˆnahúmwiire muduumba Muluungu?
31 Haaha reeru, chochoosi ˆmootumama, ive ni kunywa au kurya, mundoobweeyya so mubweeyyirya Muluungu nkongojima.

✡ **10:18** Laanga Valáawi 7:6-10, 14, 15. ✡ **10:26** Laanga Sabúuri 24:1.

32 Kari mundoova kiintu cho vakunguvarya vaantu tuku, ive ni Vayahúudi, vaantu si ^vari Vayahúudi au mpuka ya vaantu ^vamuruma Muluungu tuku.
33 Niini nayéraa kuveerya mitima vaantu voosi kwa njira joosi. Si nsáakaa viintu ^vyaampéeraa kunáálo niimweene vii tuku, maa kaa, ^vari foo vapate kunáálo, sa jeyyo valamuririwe.

11

1 Ntuubiriryi niini, ja ^vyeene niini noomutuubirirya Kirisitu.

Kukunikirira Mutwe Mpiindi jo Muloomba Muluungu

2 Navadúumbiriraa sa viintu muunkúmbukiraa kwa kira njira, na kei mwakwáatyaa ukiindya ura ^navaheera.
3 Maa kaa, noosaaka mutaange, mutwe, noo kusea mukúúlu wa vaantu valume voosi, ni Kirisitu, na mutwe wa muuntu muki ni muluume waachwe, na Muluungu ni mutwe wa Kirisitu.
4 Muuntu muluume ura ^ari muloomba Muluungu au ^ari luusa uláali na mutwe wa Muluungu kunu akúnikiriire mutwe waachwe, uwo achwíjaa mati mutwe waachwe noo kusea Kirisitu.
5 Maa kaa, muuntu muki ura ^amuloombáa Muluungu au alúusaa uláali na mutwe baa kunikirira mutwe waachwe tuku, uwo amuchwíjaa mati muluume waachwe, sa kubweeyya jeyyo ni ja kupunyula ipuunyu.*
6 Muuntu muki ura si ^akúnikiriraa mutwe waachwe, ni vyaangu apunyule njwiiri jaachwe. Maa kaa, ni soni kwa muuntu muki kupunyula njwiiri jaachwe, sa jeyyo ni viija akunikirire mutwe waachwe.
7 Muuntu muluume si asaakwa akunikirire mutwe waachwe tuku, sa yeeye ni buuwo ya Muluungu, na kei, oónekyaa nkongojima ya Muluungu. Maa kaa, muuntu muki oónekyaa nkongojima fuma kwa muuntu muluume.
8 Sa muuntu muluume si uumbwa fuma kwa muuntu muki tuku, maa kaa, muuntu muki uumbwa fuma kwa muuntu muluume.
9 Kei, muuntu muluume si uumbwa sa muuntu muki tuku, maa kaa, muuntu muki uumbwa sa muuntu muluume.
10 Sa jeyyo, na sa mirimu miija, muuntu muki asaakwa akunikirire mutwe waachwe koonekya wiimiriri ^uri mweeri yaachwe.
11 Maa kaa, kwa kukundikaniwa na Yéesu Mweenevyoosi, muuntu muki amwiiláangyaa muuntu muluume na muuntu muluume amwiiláangyaa muuntu muki.
12 Sa ja viintu muuntu muki wa ncholo uumbwa fuma kwa muuntu muluume, kira muuntu muluume wiingi afúmaa kwa muuntu muki. Maa kaa, kira kiintu chafúmaa kwa Muluungu.
13 Haaha yeren'yi veeneevyo, eri, ni vyabooha muuntu muki kumuloomba Muluungu mbere ja vaantu baa kunikirira mutwe waachwe tuku wuu?
14 Amwi baa wuumbo woónekyaa muuntu muluume kuva na njwiiri ndiihi ni soni kwaachwe mweeneevyo!
15 Eri, njwiiri ndiihi si nkongojima ya muuntu muki tuku wuu? Yeeye aheewa njwiiri ndiihi sa jimukunikirire.
16 Maa kaa, koon muuntu yoosaaka kiiruta ndihi sa iri, uwo ataange suusu na mpuka ja vaantu ^vamuruma Muluungu tusiina nkuungu jiingi tuku.

Chóorya cha Mweenevyoosi

17 Haaha uhu ulairiri ^noosaaka nivaheere, si ndiri vaduumbirira tuku, sa mpiindi ^mookiijiinga, si mootumama yara ^yari na kunáálo tuku, maa kaa, yara ^yooreeta mukube.

---

* **11:5** ***kupunyula ipuunyu:*** Siku ijo, ni soni vijáa kwa muuntu muki kupunyula ipuunyu.

18 Cha ncholo, mʉrɨ lʉmana ja mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu, mookigavagava. Kwa ayo ˆmeene nateera, yamwɨ yaavo naruma nɨ ya kɨkomi.
19 Eri, kɨkomi, kwiigava nɨ mpaka kufumire kʉrɨ nyuunyu, sa vara ˆvarumwa nɨ Mʉlʉʉngʉ vooneke kɨweerwii wʉʉ?
20 Mpɨɨndɨ ˆmoolʉmana, sɨ moolʉmana sa kɨkomi murye chóorya cha Mweenevyoosi tʉkʉ.
21 Sa mpɨɨndɨ jo rya, kɨra mʉʉntʉ aándaa kiirɨɨra chóorya chaachwe baa kiiwoojera tʉkʉ. Ɨkɨ chabwéeyyaa vamwɨ vahɨndʉke na njala, na vɨɨngɨ vareeve.
22 Ɨhɨ nɨ soni! Musiina nyuumba kʉʉntʉ ˆmʉrɨ kiikala sa murye no nywa tʉkʉ wʉʉ? Sa che moochwa matɨ mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Mʉlʉʉngʉ? Na sa che moovachwa matɨ vara ˆvasiina kɨɨntʉ? Che ndɨrɨ vasea nyuunyu? Nɨvadʉʉmbɨrɨre wʉʉ? Aka tʉkʉ! Kwa ɨrɨ sɨ ndɨrɨ vadʉʉmbɨrɨra tʉkʉ.
23 Sa nɨɨnɨ nahokera masáare aya fuma kwa Mweenevyoosi na navaheera nyuunyu. Uchikʉ ʉra de Mweenevyoosi Yéesu jɨ avarindʉkwe, ajáa atoola mʉkáate,
24 ˆakamʉdʉʉmbe Mʉlʉʉngʉ, akʉʉbendʉlabendʉla, akasea, “Ʉhʉ nɨ mʉvɨrɨ waanɨ ˆwootoolwa sa nyuunyu. Bweeyyi jei sa nkʉmbʉkɨra yaanɨ.”
25 Viivyo ˆvakahʉmʉle kurya, akatoola ndʉvo akasea, “Ndʉvo ɨhɨ nɨ mʉháko mufya wa Mʉlʉʉngʉ, ˆwookiimikiririwa nɨ sakami yaanɨ. Bweeyyi jei, kɨra ˆmʉrɨ kʉnywa so kʉʉnkʉmbʉkɨra.”
26 Sa mpɨɨndɨ ˆmoorya mʉkáate ʉhʉ na ˆmoonywa diváai ya ndʉvo ɨhɨ, nɨ kwaarya mwiise inkwya ya Yéesu Mweenevyoosi, fʉʉrʉ ˆarɨ hindʉka.
27 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆaríjaa mʉkáate ʉwo, au ˆanywíjaa ndʉvo ɨyo ˆvyeene sɨ vyasaakwa, ʉwo kʉva arɨ abwéeyyiirye ʉvɨ mweeri ya mʉvɨrɨ na sakami ya Mweenevyoosi.
28 Ɨkɨ noo ˆchooreka, woosaakwa wiiyeren’ye mweeneevyo ta, de urye mʉkáate na unywe ndʉvo ɨyo.
29 Sa mʉʉntʉ ˆarɨ kurya mʉkáate no nywa ɨyo ndʉvo baa taanga mʉvɨrɨ wa Mweenevyoosi tʉkʉ, ʉwo yookiiheera irya ra Mʉlʉʉngʉ mweeri yaachwe.
30 Ɨkɨ noo ˆchooreka ˆvarɨ foo vaanyu mɨvɨrɨ yaavo yoochɨchɨkɨra, vamwɨ valwɨ́rɨ na vɨɨngɨ vake vaakwya.
31 Maa kaa, ngaarɨ toochukuruma mɨtɨma yiitʉ, ngaarɨ sɨ toolamʉrɨrwa nɨ Mʉlʉʉngʉ jei tʉkʉ.
32 Maa kaa, ˆtʉrɨ lamʉrɨrwa nɨ Yéesu Mweenevyoosi, nɨ kʉtʉwolola iise mwiikalo wiitʉ, sa tʉdɨɨre heewa irya ja vaantʉ sɨ ˆvamuruma yeeye.
33 Sa jeyyo, vanaviitʉ kati ˆmoolʉmana kurya chóorya cha Mweenevyoosi hamwɨ, moosaakwa mʉndookiiwoojera.
34 Koonɨ mʉʉntʉ arɨ na njala, yoosaakwa arye kaayii kwaachwe, sa ˆmʉrɨ lʉmana hamwɨ mʉdɨɨre heewa irya. Naanɨ ˆndɨrɨ kʉʉja, vavariyʉrɨra ndɨrɨ masáare yara yɨɨngɨ.

12

Wʉʉya wa Mʉtɨma Mʉʉja

1 Haaha vanaviitʉ variyʉla ndɨrɨ ɨkɨ kɨɨntʉ ˆmuurya cha wʉʉya fuma kwa Mʉtɨma Mʉʉja sa noosaaka mʉtaange neeja.
2 Mwamányire mpɨɨndɨ ˆmʉjáa sɨ mʉnamʉtaanga Mʉlʉʉngʉ, mwakooverwáa na mwalongoolwáa kwiinamɨra vidabalaíyo, vyoovyo sɨ viri mooyo tʉkʉ, baa kei visiina lʉvɨro lo lʉʉsɨka tʉkʉ.
3 Jeyyo, noosaaka mʉtaange, kusiina mʉʉntʉ ˆalóngoolwaa nɨ Mʉtɨma wa Mʉlʉʉngʉ arɨ daha sea, “Yéesu ajumwe” tʉkʉ, na kei, kusiina mʉʉntʉ ˆarɨ daha sea, “Yéesu nɨ Mweenevyoosi,” mpaka ave alóngwɨɨrwe nɨ Mʉtɨma Mʉʉja.

4 Haaha kwatiite wuuya ˆwiísimiresimire, maa kaa, Mutima wa Mulúungu ni u'ura.
5 Kei kwatiite mirimo ˆyiísimiresimire yo mutumamira Mweenevyoosi, maa kaa, Mweenevyoosi ni yeeye u'ura umwi.
6 Kei kwatiite mirimo ˆiri foo, maa kaa, ˆatóolaa luviro lo tumama mirimo iyo kuri suusu voosi ni yeeye u'ura Mulúungu.
7 Kira muuntu ˆamuruma Yéesu, ahéewaa uvariyuli wa Mutima Muuja, sa vaantu voosi vapate kunáálo.
8 Uwo Mutima Muuja, amuhéeraa muuntu umwi luviro lo luusika na tooti na wiingi isáare ra umanyi, na Mutima ni yeeye wuuwo.
9 Kei Mutima wuuwo, amubwéeyyaa muuntu ave na kumuruma Yéesu kukuulu na wiingi ave na wuuya wo horya valwíiri.
10 Yeeye amuhéeraa muuntu wiingi luviro lo bweeyya myuujíisa, wiingi luviro lo laala na mutwe, na wiingi luviro lo kiisiman'ya isáare ˆrafúmire kwa mirimu mivi au kwa Mutima Muuja, na wiingi luviro lo luusika nduusika ng'eni, na wiingi luviro lo variyula ijo nduusika.
11 Aya yoosi, yabwéeyyiwaa ni wuuwo Mutima Muuja umwi, yeeye amuhéeraa kira muuntu ja ˆvyeene yoosaaka.

Muviri Umwi, Viintu Foo

12 Muviri wa muuntu watiite viintu ˆviri foo, na baa neembe ivyo viintu ˆviri foo, ni muviri umwi, viivyo noo ˆvyeene viri kwa muviri wa Kirisitu.
13 Sa suusu tuve Vayahúudi au vaantu si ˆvari Vayahúudi, vatúmwa au vaantu ˆvari húuru, suusu voosi tabatisiwa kwa Mutima umwi na tahokera Mutima umwi sa tuve muviri umwi.
14 Muviri si wuumbwa na kiintu kimwi vii tuku, maa kaa, viintu ˆviri foo.
15 Kooni ijeo raséire, "Niini si ndiri haantu ha muviri tuku, sa niini si ndiri iyaanja tuku," eri, ijeo si riri chaala ni haantu ha muviri tuku wuu?
16 Na kooni kutu kwaséire, "Niini si ndiri haantu ha muviri tuku, sa niini si ndiri riiso tuku," eri, kutu si kuri chaala ni haantu ha muviri tuku wuu?
17 Ngaari muviri woosi ni riiso, jooli uri teera? Ngaari muviri woosi ni kutu, jooli uri tayya?
18 Haaha Mulúungu aviviika viintu vya muviri, na kira kiintu cha muviri akiviika haantu haachwe, ja ˆvyeene asaaka.
19 Ngaari muviri woosi waava kiintu kimudu, ngaari si kwaava na muviri wowoosi tuku.
20 Kikomi, kwatiite viintu ˆviri foo vya muviri, maa kaa, ni muviri umwi.
21 Riiso si ifaanaa ruusee mukono, "Si nookusaaka tuku!" Baa kei mutwe si ifaanaa uyasee majeo, "Si noovasaaka nyuunyu tuku!"
22 Kei viintu vya muviri vira ˆvyoónekanaa visiina ngururu, noo visáakwaa munumuunu.
23 Viintu vira ˆvyoónekanaa visiina nyemi, noo tavihéeraa nyemi nkuulu. Na viintu viiswi vira ˆvyooturetera soni, ivyo noo tuviláangaa neejaneeja,
24 na vira viintu ˆvyabooha ˆvyoónekaa kwa vaantu si taviláangaa neeja tuku. Jeyyo, Mulúungu aluman'ya viintu vya muviri na aviiheera nyemi vira viintu ˆvisiina nyemi kulookya.
25 Sa jeyyo, kudiire kuva na kwiigava, maa kaa, viintu vyoosi viiyambirirye.
26 Kiintu kimwi kooni chatámikire, vyoosi vikatamika hamwi nocho. Kooni kiintu kimwi chatúriirye nyemi, vyoosi vikavyeenda hamwi nocho.
27 Haaha nyuunyu ni muviri wa Kirisitu, kira umwi waanyu ni haantu ha muviri uwo.
28 Kuri mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu, Mulúungu aviika ta vatumwi, maa de valáali na mutwe, vakiindya, vaantu ˆvabwéeyyaa myuujíisa, vaantu

ˆvarɨ na wʉʉya wo horya valwíirɨ, vaantʉ ˆvaámbiriryaa viivaavo, vaantʉ ˆvarɨ na wʉʉya wo longoola, na vaantʉ ˆvarɨ na wʉʉya wo lʉʉsɨka ndʉʉsɨka ˆjiísimiresimire.

29 Eri, vaantʉ voosi nɨ vatumwi wʉʉ? Voosi nɨ valáali na mʉtwe wʉʉ? Vaantʉ voosi nɨ vakiindya wʉʉ? Eri, vaantʉ voosi vabwéeyyaa myuujíisa wʉʉ?

30 Eri, voosi vatiite wʉʉya wo horya valwíirɨ wʉʉ? Eri, vaantʉ voosi valúʉsɨkaa ndʉʉsɨka ng'eni wʉʉ? Eri, vaantʉ voosi vaváriyʉlaa ndʉʉsɨka wʉʉ?

31 Haaha noosaaka mʉve na mpiima yo turya wʉʉya mʉkʉʉlʉ.

Naanɨ haaha kʉvoonekya ndɨrɨ njɨra njija kʉlookya joosi.

13

Kweenda

1 Baa ndʉʉsɨke ndʉʉsɨka ja vaantʉ na ja mirimʉ miija, koonɨ sɨ neenda vaantʉ, niinɨ nɨ ja isóso ra idébe itʉhʉ, au idʉndʉlʉ itʉhʉ.

2 Kei koonɨ ndɨrɨ na wʉʉya wo laala na mʉtwe, na koonɨ ndɨrɨ na ʉmanyi wo taanga fuumbo ya mɨryʉʉngʉ yoosi na ndɨrɨ na ʉmanyi woosi, kei koonɨ ndɨrɨ na kuruma kʉkʉʉlʉ ko saamya njʉʉlʉ, koonɨ sɨ neenda vaantʉ, niinɨ sɨ kiintʉ tʉkʉ.

3 Kei koonɨ natwíire máari jaanɨ kʉvaheera vakɨva, kei koonɨ natwíire mʉvɨrɨ waanɨ ufye mootwii ja mpóryo, koonɨ sɨ neenda vaantʉ, sɨ ndɨrɨ turya kʉnáálo yoyoosi tʉkʉ.

4 Kweenda kwayímiriryaa, na kwatiite mbavariri. Kweenda kusiina kɨvɨna tʉkʉ, sɨ kwiivaa kɨpeembe tʉkʉ na kusiina ukudamu tʉkʉ.

5 Kweenda kwabwéeyyaa mʉʉntʉ ave matu, sɨ kwabwéeyyaa mʉʉntʉ iiririkane sa masáare yaachwe vii tʉkʉ, sɨ kwabwéeyyaa mʉʉntʉ akalale chaangʉ vii tʉkʉ, na sɨ kwabwéeyyaa mʉʉntʉ avɨike ʉvɨ mutimii tʉkʉ.

6 Kweenda sɨ kweenda kʉsova ʉwoloki tʉkʉ, maa kaa, kweenda kweenda kɨmaarɨ.

7 Kweenda kwayímiriryaa yoosi, kwarúmaa yoosi, kwiiláangyaa yoosi na kweenda kwachuunga mʉtɨma kʉrɨ yoosi.

8 Kweenda sɨ kusíraa vii kaa tʉkʉ. Maa kaa, kʉlaala na mʉtwe, kʉlʉʉsɨka ndʉʉsɨka ng'eni, na ʉmanyi vyatiite kʉherererya.

9 Sa ʉmanyi wiiswi nɨ mudúúdi vii, kei kʉlaala kwiiswi na mʉtwe nɨ kudúúdi vii.

10 Maa kaa, kukiimikirirya ˆkʉrɨ kʉʉja, yara sɨ ˆyakiimana seeka yarɨ.

11 Mpiindɨ ˆnɨjáa musinga, nalʉʉsɨkáa kisinga, niiririkanáa kimusinga na nɨjáa namányire viintʉ kisinga. Haaha ndɨrɨ mʉʉntʉ mʉkʉʉlʉ, yara ya kisinga nayareka.

12 ˆVyeene tookoona haaha, nɨ ja koona kiintʉ kɨóowii ˆkɨrɨ na nkʉngʉʉ, sikʉ ˆjookʉʉja koona tʉrɨ kɨra kiintʉ miiso kwa miiso. Haaha namányire kiduudi vii, sikʉ ˆjookʉʉja kʉva ndɨrɨ na kʉtaanga ˆkwakiimana, ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ aantaanga niiní.

13 Haaha viintʉ ivi vitatʉ sɨ viri sira tʉkʉ, kuruma, kwiilaangya na kweenda. Maa kaa, kɨkúúlʉ cha ivi vitatʉ nɨ kweenda.

14

Kʉlaala na Mʉtwe na Kʉlʉʉsɨka Ndʉʉsɨka Ng'eni

1 Kwiiyenda nyuunyu kwa nyuunyu kɨve noo kiintʉ kɨkʉlʉkʉʉlʉ. Kei mʉmanyɨke kuturya wʉʉya wa Mʉtɨma Mʉʉja na hasa wʉʉya wo laala na mʉtwe.

2 Sa muuntu ˆalúusikaa nduusika ng'eni, si alúusikaa na vaantu tuku, maa
kaa, yeeye amuloombáa Muluungu, sa kusiina muuntu ˆari taanga ˆcheene
yooluusa tuku. Yeeye avíjaa yooluusika fuumbo kwa luviro lwa Mutima.
3 Maa kaa, ura ˆmweene aláalaa na mutwe, alúusaa isáare fuma kwa
Muluungu, avajéengaa vaantu, avahéeraa mitima na avatúuryaa mitima.
4 Muuntu ura ˆalúusikaa nduusika ng'eni, iijéengaa yeemweene, maa kaa, ura
ˆaláalaa na mutwe, ajéengaa mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu.
5 Niini noosaaka nyuunyu voosi mundooluusika nduusika ng'eni, na
kulookya ivyo, noosaaka mundooluusa masáare fuma kwa Muluungu ko laala
na mutwe. Sa murimo wo luusa masáare fuma kwa Muluungu ni mukuulu
kulookya kuluusika nduusika ng'eni, kooni si jeyyo, kuve na muuntu wo
variyula ayo masáare sa mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu vajeengwe.
6 Haaha vanaviitu kooni nujíre na kwaanyu na nduusike nduusika ng'eni,
kunáálo che muri turya? Maa kaa, kooni naréetire uvariyuli fuma kwa
Muluungu, au umanyi au uláali na mutwe au ukiindya, ivyo vaheera viri
kunáálo.
7 Jeyyo, noo ˆvyeene viri kwa saama ja chiímbo jira ˆjisiina nkaasu, baa ja
firíimbi, na kinúubi. Kooni si vyaváirwe kutuuba mwiituubiriro wa chiímbo,
jooli kira ˆchookiimbwa kiri taangwa?
8 Baa ja kooni irimu rarírire, na muriro waachwe si wootaangikana, ni ani
ˆari kwiima neeja sa nkoondo?
9 Viivyo, baa nyuunyu, ani ari taanga ˆcheene mooluusa kooni mwalúusikire
nduusika ifya? Kikomi, kira ˆcheene mwiindooluusa, looka cheende na
mpeho.
10 Kwatiite nduusika ˆjiri foo aha weerwii, na kusiina nduusika ˆisiina
uvariyuli waachwe tuku.
11 Maa kaa, kooni si nootaanga kira ˆyooluusa ura muuntu, uwo ˆyooluusa ni
muyeni kwaani na niini ni muyeni kwaachwe.
12 Ni viivyo viri kuri nyuunyu. Sa viintu ˆmoosaaka munumuunu kuva na
wuuya wa Mutima Muuja, manyiki na mitima yaanyu kuturya wuuya ura
ˆwiindoojeenga mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu.
13 Jeyyo, muuntu ura ˆyooluusika nduusika ng'eni, yoosaakwa amuloombe
Muluungu, sa amuheere luviro lo variyula kira ˆyooluusa.
14 Kooni nooloomba kwa nduusika ng'eni, mutima waani noo wooloomba,
maa kaa, muryuungu waani si wooturya kunáálo tuku.
15 Haaha che de ndiri bweeyya? Loomba ndiri na mutima waani de kei
noombe na muryuungu waani. Kiimba ndiri na mutima waani, de kei niimbe
na muryuungu waani.
16 Kooni woomuduumba Muluungu mutimii waako vii, ˆuri humula duumba
jooli vaantu vari sea, "Kikomi," na kunu si vootaanga kira ˆcheene wooluusa?
17 Baa kooni kumuduumba kwaako kwabooha, muuntu wiingi si ari turya
kunáálo tuku.
18 Noomuduumba Muluungu sa niini nalúusikaa nduusika ng'eni kulookya
nyuunyu voosi.
19 Maa kaa, ni vyabooha nduusike masáare yasaano ˆyari taangwa, sa
nivakiindye mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu, kulookya kuluusika masáare
mayana ikimi (10,000) ya nduusika ng'eni ˆng'eene vaantu si vari taanga.
20 Vanaviitu reki kwiiririkana ja vasinga. Miiririkano yaanyu, ive ja ya
vaantu vakuulu, maa kaa, kutumama uvi muve ja vaana vaduudi.
21 Vyaandikwa Miirwii, IJUVA aluusa,
"Luusika ndiri na vaantu vaani ko tweera vaantu va kuli,
vaantu valúusikaa nduusika ng'eni,

baa jeyyo, si vari kuunteerera tuku.”✡
22 Haaha koona mwiise, kuluusika nduusika ng’eni ni isháara ya Muluungu
kwa vaantu si ^vamurúmaa, na si sa vaantu ^vamurúmaa tuku. Maa kaa, uláali
na mutwe si sa vaantu si ^vamurúmaa tuku, maa kaa, sa vaantu ^vamurúmaa.
23 Sa jeyyo, kooni mpuka yoosi ya vaantu ^vamurúmaa Yéesu valúmiine na
voosi valuusike na nduusika ng’eni, na aho viingire vaantu si ^vamányire au
vayeni si ^vamurúmaa Yéesu, eri, si vari sea nyuunyu murí vasari tuku wuu?
24 Maa kaa, muuntu si ^amányire au si ^amurúmaa Yéesu, kooni iíngiire maa
ashaane vaantu voosi vooluusa uláali na mutwe, uwo muuntu taanga ari yeeye
atiite uvi, na lamurirwa ari ni voosi.
25 Kimbiso cha mutima waachwe viikwa kiri kiweerwii, ne chwaama ari
na mwiinamira ari Muluungu yoosea, “Kikomi, Muluungu ni hamwi ari na
nyuunyu.”

^Vyeene Vyasaakwa Mpiindi jo Mwiinamira Muluungu

26 Vanaviitu che ndiri luusa? ^Muri lumana hamwi kumwiinamira
Muluungu, umwi ari na lwiímbo, wiingi ari na ukiindya, wiingi ari na wi-
ivariyuli fuma kwa Muluungu, wiingi aluusike nduusika ng’eni, wiingi ari na
kutamanula. Aya yoosi yoosaakwa yandootumamwa sa kujeenga mpuka ya
vaantu ^vamuruma Yéesu.
27 Kooni muuntu yoyoosi alúusikire kwa nduusika ng’eni, aho, valuusike
vaantu vaviri au vatatu na si kulookya jeyyo tuku, na vandooluusika ko
kiiheera, na kuve na muuntu wo tamanula kira ^vooluusa.
28 Maa kaa, kooni kusiina muuntu wo tamanula, uwo muuntu ^yooluusika
nduusika ng’eni akirinye sawu aho mwiijiingwii wa mpuka ya vaantu
^vamuruma Yéesu, aluusike na kimoyomooyo yeeye na Muluungu.
29 Valáali na mutwe viri au vatatu valuusike, na viingi vayaanirirye ayo
^vooluusa.
30 Kooni wiingi ura ^iíkyiire ahíiwe wiivariyuli fuma kwa Muluungu, ura
^yooluusa uláali na mutwe akirinye.
31 Aho, vaantu voosi vandooluusa uláali na mutwe ko kiituubiriira na vaantu
voosi viikiindye na vaheewe mitima.
32 Sa wuuya wo laala na mutwe, wiímiririrwaa ni ura ^yooluusa uwo uláali na
mutwe.
33 Muluungu si wa ntiribuka tuku, maa kaa, ni wa mwiikalo muuja.
Ja ^vyeene viri kuri mpuka ja vaantu voosi ^vamuruma Yéesu,
34 mpiindi ^muri lumana ja mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, vaantu
vaki vakirinye. Sa voovo si varekerwa vandooluusika tuku. Voovo vasaakwa
viiviike isi ja ^vyeene Miiro yaluusa.
35 Na kooni muuntu muki yoosaaka uurye kiintu chochoosi, akuurye
mulume waachwe kaayii, sa ni soni muuntu muki kuluusika mbere ya mpuka
ya vaantu ^vamuruma Yéesu.
36 Isáare ra Muluungu si raandira kwaanyu tuku, baa kei, si ruuja na
kwaanyu vii tuku!
37 Kooni muuntu yoyoosi kuri nyuunyu yookoona yeeye ni muláali na mutwe
au atiite wuuya wa mutimii, ataange ayo ^noovaandikira ni ulairiri fuma kwa
Yéesu Mweenevyoosi.
38 Na muuntu si ^yooyateera aya, uwo muteereri tuku.
39 Haaha vanaviitu muve na mpiima yo luusa uláali na mutwe na kari
mumukáan’yaa muuntu kuluusika nduusika ng’eni tuku.
40 Maa kaa, kira kiintu kitumamwe vyabooha na kwa mwiituubiriro.

✡ **14:21** Laanga Isáaya 28:11-12.

15

Kʉfʉfʉka kwa Yéesu

1 Haaha vanaviitʉ noosaaka nɨvakumbusikye Masáare Maaja ˆmeene navavariyʉrɨra, mʉkayaruma na kʉrɨ ayo mookɨɨma neeja.
2 Koonɨ mookwaatya Masáare Maaja ayo ˆmeene navavariyʉrɨra, aho, turya mwiise ʉlamuriri. Maa kaa, koonɨ sɨ mookwaatya, kuruma kwaanyu kusiina kʉnáálo tʉkʉ.
3 Sa nɨɨnɨ navakiindya ukiindya mʉkʉʉlʉ ˆmweene nahokera, ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, Kirisitʉ aakwya sa Mʉlʉʉngʉ asee ʉvɨ wiitʉ wasírire.✡
4 Kei, akataahwa, na sikʉ ya katatʉ akafʉfʉlwa ja ˆvyeene vyaandɨkwa Masáarii ˆYarɨ Mpeho.✡
5 Yeeye amʉfʉmɨra Kéefa,* na kei akavafʉmɨra vatumwi vaachwe ikimi na vavɨrɨ.
6 Kei, avafʉmɨra vaaniitʉ magana yasaano (500) ˆveene vajáa hamwɨ na vamwɨ vaavo vamwaarɨ ˆvarɨ mooyo baa haaha, baa neembe vamwɨ vaavo valongoola.
7 Aho, akamʉfʉmɨra Yaakúupu na kei, akavafʉmɨra vatumwi voosi.
8 Na lo kiimikirirya aanfʉmɨra nɨɨnɨ ndɨrɨ ja mwaana ˆavyaalwa mpɨɨndɨ sɨ ˆjiri jaachwe.
9 Sa nɨɨnɨ ndɨrɨ mudúúdiduudi kwa vatumwi voosi. Baa sɨ nasaakwa naanɨrɨrwe mutumwi tʉkʉ, sa naturikirya mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Mʉlʉʉngʉ.
10 Maa kaa, kwa nduwo ya Mʉlʉʉngʉ naava mutumwi. Na ɨyo nduwo yaachwe kwaanɨ nɨ kʉnáálo nkʉʉlʉ, sa kwa ɨyo nduwo natʉmama kʉlookya vatumwi vɨɨngɨ voosi. Sɨ natʉmama ayo kwa ngururu jaanɨ tʉkʉ, maa kaa, sa viintʉ nduwo ya Mʉlʉʉngʉ ˆɨjáa na nɨɨnɨ.
11 Jeyyo, vive nɨ nɨɨnɨ au ɨve nɨ viivaanɨ voovariyʉla, kɨɨntʉ cho kwaatya, toovariyʉla isáare rɨrɨra, na kei ɨro noo ˆmwariruma.

Kʉfʉfʉka kwa ˆVaakwya

12 Haaha ngwyiiri, suusu tavariyʉla Kirisitʉ afʉfʉlwa, joolɨ vamwɨ vaanyu voosea kusiina kʉfʉfʉka tʉkʉ?
13 Sa koonɨ kusiina kʉfʉfʉka, aho, noo kʉsea baa yeeye Kirisitʉ sɨ afʉfʉlwa tʉkʉ.
14 Na kei koonɨ Kirisitʉ sɨ afʉfʉlwa, kʉvariyʉla kwiiswi kusiina kʉnáálo tʉkʉ, na kuruma kwaanyu nɨ kʉtʉhʉ.
15 Kʉlookya ivyo, suusu tookoonekana ja vaantʉ ˆvoona va ʉloongo va Mʉlʉʉngʉ. Sa talʉʉsa Mʉlʉʉngʉ amʉfʉfʉla Kirisitʉ, kʉmba sɨ amʉfʉfʉla tʉkʉ, koonɨ vaantʉ ˆvaakwya sɨ vafúfʉlwaa.
16 Sa koonɨ vaantʉ ˆvaakwya sɨ vafúfʉlwaa, baa Kirisitʉ sɨ afʉfʉlwa tʉkʉ.
17 Na kei koonɨ Kirisitʉ sɨ afʉfʉlwa, kuruma kwaanyu nɨ kɨɨntʉ ˆkisiina, na mʉkaarɨ uvii waanyu.
18 Na vaantʉ vara ˆvaakwya kʉnʉ voomuruma Kirisitʉ, vataahɨka chalʉmwɨ.
19 Koonɨ kumwiilaangya kwiitʉ Kirisitʉ nɨ sa mwiikalo ʉhʉ vii, suusu tʉrɨ vo koonerwa mbavariri kʉlookya vaantʉ voosi aha weerwii.
20 Maa kaa, haaha, kɨkomi, Kirisitʉ afʉfʉlwa, ʉhʉ noo wa ncholo kʉfʉfʉka kwa vara ˆvaakwya.

✡ **15:3** Laanga Isáaya 53:5-12. ✡ **15:4** Laanga Sabúuri 16:8-10. * **15:5** ***Kéefa:*** Nɨ irina rɨɨngɨ ra Kɨeburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Ʉtamanulii wa Masáare na Kɨlaangi.

21 Sa ja ˆvyeene inkwya yareetwa ni muuntu umwi, baa kufufuka noko
kwareetwa ni muuntu umwi.
22 Sa ja ˆvyeene vaantu voosi vakwíjaa sa ni va ufumo wa Adáamu, viivyo
muuntu yoyoosi ura ˆari wa Kirisitu afúfulwaa akava nkaasu.
23 Maa kaa, kira umwi fufulwa ari kwa mpiindi jaachwe, wa ncholo
ˆafufulwa ni Kirisitu, aho ˆari hinduka, fufulwa vari vara ˆvari vaachwe.
24 Aho, Kirisitu ˆari mala ngururu, luviro na wiimiriri woosi muvi, kuki-
imikirirya kuuja kuri, ne mukwaatya ari Utemi Muluungu Taáta.
25 Sa Kirisitu kiimiriira ari fuuru Muluungu avasiinde vavi vaachwe na
avaviike isi ya majeo yaachwe.✡
26 Inkwya noo muvi wo kiimikirirya ˆari malwa.
27 Sa Masáare ˆYari Mpeho yasea, “Muluungu aviika viintu vyoosi isi ya
majeo yaachwe.”✡ Masáare ˆyakasee, Muluungu aviika “viintu vyoosi” isi ya
Yéesu ni kiweerwii viri, yeeye Muluungu si ari kiiviika isi ya Yéesu tuku, sa yeeye
Muluungu noo aviika viintu ivyo isi ya Yéesu.
28 Mpiindi Muluungu Taáta ˆari viika viintu vyoosi isi ya wiimiriri wa
Mwaana, ne Mwaana kiviika ari isi ya Muluungu, sa Muluungu iimirire viintu
vyoosi vuu.
29 Haaha kooni kusiina kufufulwa, vaantu vara ˆvoobatisiwa sa vaantu
ˆvaakwya che vookiilaangya? Kooni vaantu ˆvaakwya si vafúfukaa tuku, sa
che avo vaantu voobatisiwa sa avo ˆvaakwya?
30 Na suusu sa che tookiiviika nemwiinemwii kira siiku?
31 Niini nookoona inkwya yaani kira siiku. Kwiiduumbirira kwaani sa
nyuunyu ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu Mweenevyoosi wiitu, uko noo
kookumbweeyya nduuse masáare aya.
32 Kooni nalwijáa na maka ja isaka, noo kusea, vaantu vakari kura Efé́eso sa
viintu vya kiri uuntu vii, kunáálo che napata? Kooni vaantu ˆvaakwya si vari
fufulwa,
Suusu tundoorya no nywa,
sa lomutóondo kwya turi.✡
33 Kari mukóoverwaa ni vaantu ˆvalúusaa jeyyo tuku, “Vijeengi vavi,
vasáambulaa wiijuviri muuja.”
34 Hooni farimbuki na mureke tumama uvi. Sa vaantu vamwi kuri nyuunyu
si vamumányire Muluungu tuku. Ni luusa niise aya sa nivakwaatye soni.

Kufufulwa kwa Miviri

35 Maa kaa, muuntu ifaanaa uurye, “Vaantu jooli vari fufulwa? Ni na muviri
uri jooli vari kuva nowo?”
36 Ihi ni miryuungu ya kikoókoyo. Kooni uháandire mbeyu, yaméraa ikakula
bila yo koola wuu?
37 Na kira ˆmuháandaa si uri muti ura ˆuri kula tuku, maa kaa, mbeyu vii ya
ngáano au ya kira ˆwahaanda.
38 Maa kaa, Muluungu iihéeraa ira mbeyu muviri ja ˆvyeene yoosaaka
mweeneevyo, na kira mbeyu yahéewaa muviri ˆwiísimire.
39 Viivyo kwatiite miviri ˆyiísimiresimire. Kwatiite miviri ya vaantu, ya maka
ja isaka, ya ndee na ya soompa ˆyiísimire.
40 Kei kwatiite miviri ya kurumwii na miviri ya kuri weeru. Nkongojima ya
miviri ya kurumwii ni kwa njira yaachwe na ya miviri ya weerwii, ni kwa
njira yiingi.

✡ **15:25** Laanga Sabúuri 110:1. ✡ **15:27** Laanga Sabúuri 8:6. ✡ **15:32** Laanga Isáaya 22:13.

41 Nkongojima ya mwaasu ni kwa kivyaachwe na nkongojima ya mweeri
ni kwa kivyaachwe, na nkongojima ya nyényeeri ni kivyaachwe na kira
nyényeeri yatiite nkongojima ya kivyaachwe.
42 Jeyyo, noo ^vyeene viri kuva kwa ^vaakwya ^vari fufulwa. Muviri ura
^usáambukaa taahwa uri, na fufulwa uri ura si ^usáambukaa vii tuku.
43 Muviri watáahwaa uri na wuumbo wa soni, maa kaa, wafúfulwaa uri na
nkongojima. Watáahwaa uri na ufoóndu na wafúfukaa uri na ngururu.
44 Mpiindi ^wootaahwa, ni muviri wa kiwuuntu, maa kaa, mpiindi
^woofufulwa ni muviri wa kimutima. Tamányire kwatiite muviri wa kiwuuntu
na viivyo kwatiite muviri wa kimutima.
45 Masáare ^Yari Mpeho yaandikwa, "Muuntu wa ncholo Adáamu ajáa aava
kiintu ^kiri mooyo,"✡ maa kaa, muuntu wo herererya, noo kusea Kirisitu,
yeeye ni Mutima ^uhéeraa vaantu nkaasu.
46 Muviri ^wuuja ncholo ni wa kiwuuntu si wa kimutima tuku. Aho, de ukuuja
muviri wa kimutima.
47 Muuntu wa ncholo afuma weerwii na uumbwa na salu, Muuntu wa kaviri
afuma kurumwii.
48 Vaantu va aha weerwii vatiite muviri wa salu ja ura wa Adáamu, na vaantu
va kurumwii vatiite muviri ja ura wa Yéesu.
49 Ja ^vyeene twiifwaana na ura ^uumbwa na salu, viivyo kwiifwaana turi
na ura muuntu ^afuma kurumwii.
50 Haaha vanaviitu iki noo ^cheene nooluusa, muviri wa nyama na sakami
si uri hokera Utemii wa Muluungu tuku, noo kusea, kira ^kisáambukaa si kiri
hokera kira si ^kisáambukaa tuku.
51 Teereri nivawyiire fuumbo. Suusu voosi si turi kukwya tuku. Baa neembe
ni jeyyo, voosi valandulwa turi.
52 Fumira viri koonka, ja kulavya riiso. Sa irimu ro kiimikirirya ^riri
fwiirwa, vaantu ^vaakwya fufulwa vari na kuva vari na miviri si ^isáambukaa
na suusu valandulwa turi.
53 Sa muviri uhu ^usáambukaa, ni mpaka uvalanduke, uve muviri si
^usáambukaa, muviri ^ukwíjaa uvalanduke uve muviri si ^ukwíjaa.
54 Sa jeyyo, mpiindi muviri ^usáambukaa ^uri valandulwa uve si ^usáambukaa,
na uhu ^ukwíjaa ^uri kiivikira si ^ukwíjaa, aho Masáare ^Yari Mpeho kiimana
yari, "Inkwya yamériiwe ni kusiinda."✡
55 "Ee inkwya kusiinda kwaako hai kuri?
Nguruu jaako jo reeta usuungu hai jiri?"✡
56 Uvi waréetaa usuungu wa inkwya, na uvi watúryaa nguruu jaachwe fuma
kuri Miiro.
57 Maa kaa, tumuduumbe Muluungu, yeeye atusíindiraa kwa njira ya
Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu!
58 Jeyyo vanaviitu imi neeja. Niini naveenda. Kari mundoowuvwawuvwa
tuku. Kei mutuube kutumama murimo wa Yéesu Mweenevyoosi kunu
mootaanga murimo waanyu si wa bweete tuku.

16

Kisaanga cho Vaambirirya Vaantu ^Vamuruma Yéesu

1 Haaha variyula ndiri kwa iki kiintu ^muurya cha kisaanga ^moobweeyya
so vatwaarira vaantu va Muluungu, noosaaka mundookibweeyya ja ^vyeene
navalairirya mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu kura isi ya Galatía.

✡ **15:45** Laanga Ncholo 2:7. ✡ **15:54** Laanga Isáaya 25:8. ✡ **15:55** Laanga Hósea 13:14.

2 Sikʉ ya ncholo ya júma, kira mʉʉntʉ akere na avɨike na ivarwii mpía jimwi ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ amʉtáliirye. Ijo mpía jɨvɨikwe sa ˆndɨrɨ kʉʉja kʉsɨve na visaanga kei.
3 Na ˆndɨrɨ kʉʉja, kaandɨka ndɨrɨ barʉ́wa jitamanyan'ye na vara vaantʉ ˆmwavaruma na nɨvatʉme vatwaale ivyo visaanga vyaanyu na Yerusaléemu.
4 Koonɨ viri kooneka baa nɨɨnɨ noosaakwa ntamanyan'ye novo, tamanyan'ya ndɨrɨ novo.

Mʉryʉʉngʉ wa Paúli wo Koovaluumbya

5 Kʉʉja ndɨrɨ na kwaanyu ˆndɨrɨ hʉmʉla tweerera Makedonía, sa niímiirye neeja kʉtweera na ʉko.
6 Ifaanaa niikale na nyuunyu kwa mpɨɨndɨ kiduudi, ifaanaa ɨkava mpɨɨndɨ joosi ja mpeho, sa mʉdahe kʉʉnyambirirya lʉyeendwii lwaanɨ na haantʉ hohoosi ˆnoosaaka tamanya.
7 Mpɨɨndɨ ɨhɨ sɨ noosaaka valuumbya chaangʉ vii, maa ndooke tʉkʉ. Nookoona kiikala ndɨrɨ na nyuunyu kwa mpɨɨndɨ, koonɨ Yéesu Mweenevyoosi avyeéndire.
8 Maa kaa, kiikala ndɨrɨ múuji wa Efé́eso fʉʉrʉ sikʉ ya ngovi ya Pentekóste* ɨlooke.
9 Nɨ bweeyya niise jeyyo, sa Mʉlʉʉngʉ aampíire mpɨɨndɨ njija yo tʉmama mʉrɨmo mʉkʉʉlʉ kʉrɨ múuji ʉhʉ, baa neembe nɨ jeyyo, vamwaarɨ vaantʉ ˆvarɨ foo ˆvookʉʉnkɨtɨra.
10 Koonɨ Timotéeo arɨ kʉʉja na kwaanyu, mʉmʉhokere neeja na karɨ oofe kɨɨntʉ chochoosi mpɨɨndɨ ˆarɨ na nyuunyu tʉkʉ, sa yeeye atúmamaa mʉrɨmo wa Mweenevyoosi ja nɨɨnɨ.
11 Karɨ kʉve na mʉʉntʉ wo muchwa matɨ tʉkʉ. Maa kaa, mʉmwaambɨre iinʉke ʉko, arɨ na mwiikalo mʉʉja sa ahɨndʉke na kwaanɨ, sa nɨɨnɨ noomʉwoojera ahɨndʉke hamwɨ na vaaniitʉ.
12 Haaha masáare ya Apóolo mwaaniitʉ, namʉloomba maatʉkʉ vii ʉʉje na kwaanyu na vaantʉ vɨingɨ ˆvamuruma Yéesu. Maa kaa, yeeye sɨ yoosaaka kʉʉja haaha tʉkʉ. Baa jeyyo kʉʉja arɨ, ˆarɨ turya nkalo.

Masáare yo Kiimikirirya

13 Laangi neeja. Mwɨɨme neeja kumuruma Yéesu. Mwiiteme. Mʉve na ngururu.
14 Tʉmami kɨra kɨɨntʉ kwa kweenda kʉrɨ mitimii yaanyu.
15 Vanaviitʉ mwamányire Sitefáani hamwɨ na kaaya yaachwe noo vaantʉ va ncholo kumuruma Yéesu ʉko ɨsɨ ya Akáaya, novo viitoola kʉvatʉmamɨra vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ. Haaha nɨ kʉvaloomba niise vanaviitʉ,
16 mʉve matu kwa valongooli ja avo, na kwa vaantʉ voosi ˆvamányɨkaa kʉtʉmama mʉrɨmo ʉhʉ.
17 Navyeenda vala Sitefáani, Fotunáato na Akáiko ˆvakafike, sa voovo vaampíire nyambirirya ɨra ˆnaasova fuma kwaanyu sa viintʉ musiina aha.
18 Vabwéeyyiirye mʉtɨma waanɨ ʉve na cheerʉ ja ˆvyeene vabweeyya mɨtɨma yaanyu ɨve na cheerʉ. Mʉndookoonekya nyemi kwa vaantʉ ˆvatúmamaa vyabooha jei.

Lʉmbɨ jo Kiimikirirya

---

* **16:8** ***Pentekóste:*** Mʉhákwii wa Kalɨ, Pentekóste nɨ ngovi Vayahúudi ˆvabweeyyáa mpɨɨndɨ ˆvarɨ hʉmʉla kuchwa na ˆvarɨ hʉmʉla seyya viintʉ vyoosi mawundii. Ngovi ɨyo yabweeyyiwáa sikʉ ya makumi yasaano (50) keende Paásika yalooka. Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 16:9-12. Mʉhákwii Mufya, ngovi ya Pentekóste ni ngovi ya sikʉ Mʉtɨma Mʉʉja ˆʉʉja na kʉrɨ weerʉ na myuujíisa. Sikʉ ɨyo, Mʉtɨma Mʉʉja na vaantʉ ˆvamuruma Yéesu vaava kɨɨntʉ kɨmwɨ. Laanga Mɨrɨmo ya Vatumwi 2:2-4.

19 Mpuka ja vaantu ˆvamuruma Yéesu kunu Ásia voovaluumbya. Akíila na Pirisíila, hamwi na vaantu ˆvamuruma Yéesu vara ˆvalúmanaa kaayii kwaavo, vavalúumbiirye munumuunu kwa irina ra Mweenevyoosi.
20 Kei vaaniitu voosi ˆvari aha, vavalúumbiirye. Mundookiiluumbya ko kiisundira kuuja.
21 Niini Paúli naándikire lumbi iji kwa mukono waani mweeneevyo.
22 Muuntu yoyoosi ura si ˆamweenda Mweenevyoosi ajumwe. Mweenevyoosi wiitu yeenda!
23 Nduwo ya Yéesu Mweenevyoosi ive na nyuunyu.
24 Kweenda kwaani koosi kuve hamwi na nyuunyu ˆveene mwakundikaniwa na Kirisitu Yéesu. Kikomi.

Baruúwa ya kaviri ya Paúli kwa Vakoríinto
Mulongooryo

Baruúwa ihi, yaandikwa ni Paúli mutumwi wa Yéesu Kirisitu (1:1). Ihi ni baruúwa ya kaviri kwa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu va múuji wa Koríinto. Paúli noo aanda ihi mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu uko Koríinto (Miirimo ya Vatumwi 18:1-18). ^Vyeene vyoónekanaa, baruúwa ihi yaandikwa kati ya myaaka ya 55-57 keende Kirisitu ^avyaalwa. Kei, vyoónekanaa Paúli aandika baruúwa jiingi kwa Vakoríinto (2:3-4), maa kaa, ijo baruúwa si joónekanaa tuku. Paúli aandika baruúwa ihi, mpiindi ^ajáa uko Makedoníа.

Barúwii ihi, Paúli aluusa ^cheene chabweeyya avalandule muryuungu waachwe wo ko valaanga Vakoríinto ja ^vyeene ajáa iimya neeja aho ncholo (1:15-17; 2:1-4). Kei, akiindya vaantu ^vakundikaniwa na Kirisitu vuumbwa ufya. Valumaniwa na Muluungu ko tweera Yéesu Kirisitu. Jeyyo vaantu avo, vatumwa ni Kirisitu vavaluman'ye vaantu na Muluungu (5:16-21).

Kei, Paúli akiindya vaantu ^vamuruma Yéesu va Koríinto, njira vasaakwa vatuube kuri kuruma kwaavo. Vandootoola ko boohya inda. Lwa ncholo, vatoole nkaasu yaavo kwa Mweenevyoosi, maa de vavaambirirye vaantu ^vamuruma Muluungu (8:1-8; 9:6-11). Kei, vareke ruma vatumwi va uloongo ^veene vakiindyáa masáare ya uloongo. Ava viiváa vipeembe voovo noo vatumwi vakuulu. Paúli aluusa yeeye ni mutumwi wa kimáári, na atiite wiimiriri fuma kwa Yéesu Kirisitu (10:12-17; 11:5-15).

Kukiimikirirya, Paúli avasea vayeren'ye mwiikalo waavo, sa ^ari fika kwaavo adiire kuva mukari kwa wiimiriri ^ari nowo fuma kwa Kirisitu. Kiri vyoova jeyyo abweeyye kwiilaangya kwaavo kwiime neeja (13:10).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi na kuvafafya mitima vaantu ^vamuruma Yéesu *1:1-2:4*
Kuvasea yasírire vara ^vaválandukire *2:5-11*
Kumutumamira kikomi Kirisitu *2:12-6:2*
Masáare mafafu na cheeru cha Paúli 6:3–7:16
Nduwo yo toola na kisaanga *8:1-9:15*
Paúli yooluusa muri mo waachwe *10:1-11:33*
Njori ja Paúli na mwiíwa ajáa nowo *12:1-21*
Paúli yoovaluma kutu Vakoríinto na lumbi jo kiimikirirya *13:1-14*

Lumbi

1 Baruúwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli na mwaaniitu Timotéeo. Niini naanirirwa ni Muluungu kwa kusaaka kwaachwe, nive mutumwi wa KirisituYéesu. Ni kuvaandikira tiise nyuunyu vaaniitu mpuka ya vaantu ^mwamuruma Muluungu, ^muri múujii wa Koríinto na vaantu voosi va Muluungu ^vari isi yoosi ya Akáaya.

2 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu, na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, jive na nyuunyu.

Kutuuriwa Mutima ni Muluungu

3 Aduumbwe Muluungu, Taáta wa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu. Yeeye ni Taáta wo laanga na riiso ra wuuja, kei ni Muluungu wo tutuurya mitima kuri yoosi.

4 Yeeye atutúuryaa mɨtɨma kʉrɨ uturikiri woosi, sa na suusu tʉvatuurye mɨtɨma vɨingɨ ˆvarɨ uturikirii ˆwiísimiresimire. Tʉvatuurye mɨtɨma, kwa kutuurya mɨtɨma ˆtaheewa nɨ Mʉlʉʉngʉ.
5 Sa ja ˆvyeene tootʉrɨkɨra mʉnʉmʉʉnʉ sa Kirisitʉ, noo ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ arɨ tuuba kututuurya mʉtɨma, kwa njɨra ya Kirisitʉ.
6 Koonɨ tootʉrɨkɨra, nɨ tʉrɨkɨra tiise sa kutuuriwa kwaanyu mɨtɨma na sa ʉlamuriri waanyu. Na koonɨ suusu tootuuriwa mɨtɨma, nɨ sa tʉvatuurye nyuunyu mɨtɨma. Jeyyo, daha mʉrɨ yimirirya uturikiri ˆmweene baa suusu tootʉrɨkɨra.
7 Kei kwiilaangya kwiiswi kwaanyu kwakangaala, sa viintʉ ˆmootʉrɨkɨra hamwɨ na suusu, noo ˆvyeene mootuuriwa mɨtɨma hamwɨ na suusu.

8 Vanaviitʉ, toosaaka mʉtaange ˆvyeene tatʉrɨkɨra ʉko Ásia. Uturikiri ˆmweene taturya, ʉjáa watukindaɨrɨra mʉnʉmʉʉnʉ, baa kʉremeerwa kuyimirirya, tʉjáa twiisea kwya tʉrɨ.
9 Kɨkomi, mitimii yiiswi toonáa nɨ ja vaantʉ ˆvalámʉrɨɨrwe kʉʉlawa. Vyaava jeyyo, sa tʉreke kwiilaangya ngururu jiiswi, kɨrɨ vyoova jeyyo, tumwiilaangye Mʉlʉʉngʉ. Yeeye afúfʉlaa vaantʉ ˆvaakwya.
10 Yeeye noo atʉlamurirya mpɨɨndɨ ˆtʉjáa twaséngerɨɨre kukwya, kei, kʉtʉlamurirya arɨ. Suusu tamwiiláangyaa yeeye, na yeeye kʉtʉlamurirya arɨ.
11 Nyuunyu mootwaambirirya ko tʉloombera kwa Mʉlʉʉngʉ. Aho, vaantʉ ˆvarɨ foo mʉdʉʉmba varɨ Mʉlʉʉngʉ kwa nduwo yaachwe kʉrɨ suusu ˆtooturya kwa kʉloomba kwa ˆvarɨ foo.

*Paúli Yoolʉʉsa sa che sɨ arɨ Hɨndʉka na Korí*inTo

12 Haaha suusu tookiidʉʉmbɨrɨra sa ɨkɨ, mɨtɨma yiiswi sɨ yootʉtwaala na kɨloongii tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, yoolaɨra twiikala aha weerwii na katɨ na katɨ yaanyu kwa ʉwoloki na kwa mɨtɨma myeerʉ fuma kwa Mʉlʉʉngʉ. Sɨ tabweeyya jeyyo kwa tooti yiiswi tʉkʉ, maa kaa, kwa nduwo ya Mʉlʉʉngʉ.
13 Sa sɨ toovaandɨkɨra kɨɨntʉ chɨɨngɨ kʉlookya ɨkɨ ˆmoodaha soma no taanga tʉkʉ. Mpɨɨma yaanɨ nɨ sikʉ yaayo lo taanga mʉrɨ kɨkomi ˆcheene toolʉʉsa,
14 baa neembe mootaanga kiduudi ˆcheene toolʉʉsa haaha. Sikʉ Yéesu Mweenevyoosi ˆarɨ hɨndʉka, kiidʉʉmbɨrɨra mʉrɨ sa suusu ja ˆvyeene suusu tʉrɨ kiidʉʉmba sa nyuunyu.
15 Na sa viintʉ nɨjáa namányire kɨkomi kʉtaanga kwaanyu na kwiilaangya kwaanyu, noo ˆchooreka nɨjáa niimya neeja kʉʉja na meenyu ta, sa muturye kʉnáálo yo toona kavɨrɨ.
16 Kei nɨjáa nalamʉla tweera na meenyu mpɨɨndɨ ˆnootamanya na Makedonía, na kei mpɨɨndɨ ˆndɨrɨ hɨndʉka fuma Makedonía, aho, mʉʉmpeere nyambirirya yo tamanya na Yudéea.
17 Eri, ˆnkavalandʉle mɨryʉʉngʉ yaanɨ yo kʉʉja na meenyu, mukiisea navíɨre iwalaanga wʉʉ? Bakʉ mukiisea nalamʉla masáare yaanɨ kwa mɨryʉʉngʉ ya kɨwʉʉntʉ vii? Noo ˆchooreka noosea, “Hɨɨ” na kei nsee “Tʉkʉ” wʉʉ?
18 Maa kaa, ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ nɨ wo kiilaangiwa, masáare yiiswi kʉrɨ nyuunyu sɨ “Hɨɨ” na “Tʉkʉ” tʉkʉ.
19 Sa Yéesu Kirisitʉ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ ˆtavavariyʉrɨra masáare yaachwe, nɨɨnɨ, Siliváano na Timotéeo, sɨ “Hɨɨ” na “Tʉkʉ” tʉkʉ, maa kaa, kʉrɨ yeeye sikʉ joosi nɨ “Hɨɨ.”
20 Sa kwiichuunga koosi kwa Mʉlʉʉngʉ kwa Kirisitʉ, nɨ “Hɨɨ.” Ɨkɨ noo ˆchooreka ko kʉndɨkaniwa na Kirisitʉ Yéesu toosea “Kɨkomi,” kwa nkongojima ya Mʉlʉʉngʉ.

21 Mulúungu noo ˆatuhéeraa ngururu suusu na nyuunyu sa tudahe kwiima
neeja kuri Kirisitu. Yeeye noo ˆatuhaka makuta,
22 na noo ˆatutala mutooso koonekya turi vaachwe, na aviika mitimii yiitu
Mutima Muuja, sa ave cha muhúúnda kwa yara ˆatulaha kutuheera.✡
23 Haaha kiintu ˆchabweeyya ndiire hinduka na Koríinto, ni sa viintu si
nasaakáa kuvajuuwa kulookya, baa Mulúungu ni shahíidi waani.
24 Niini si noosea suusu tiímirira kumuruma kwaanyu Mulúungu tuku.
Suusu tatúmamaa hamwi na nyuunyu sa cheeru chaanyu, sa ni kwa njira yo
muruma Mulúungu nyuunyu ˆmookiima neeja.

2

1 Sa jeyyo, nalamula mutimii waani ndiire kuuja na meenyu, sa ndiire
kuvatamikya mitima yaanyu.
2 Kooni niini nabwéeyyiirye nyuunyu mwiirye mitima, ani ˆari
kuumbweeyya mbe na cheeru? Kikomi, ni nyuunyu vii ˆnaviíriirye mitima.
3 Noo ˆchooreka navaandikira ira barúwa sa ˆndiri kuuja, ndiire kiiriwa
mutima ni vaantu vara ˆvasaakwa vaambweeyye mbe na cheeru. Namányire
kikomi, kooni niini navyeéndire baa nyuunyu voosi vyeenda muri.
4 Navaandikira ira barúwa kunu naviswíire na niíriirye mutima maatuku.
Si nasaakáa nivabweeyye muvisuule tuku, kiintu ˆnasaakáa ni kubweeyya
mutaange viintu ˆnaveenda munumuunu.

Kumusea Yasírire Muuntu ˆAtumama Uvi

5 Haaha kooni muuntu abwéeyyiirye mwiiwaachwe avisuule, uwo si
aantámikiirye niini vii tuku, uwo avatámikiirye baa nyuunyu. Maa kaa, si
noosaaka mbe mukari kulookererya tuku.
6 Irya ˆreene aturya fuma kwa ˆvari foo vaanyu, iro ratoosha.
7 Haaha moosaakwa mumusee yasírire, na mumutuurye mutima muuntu
uwo sa adiire visuula, maa asove mpiima.
8 Sa jeyyo, noovaloomba moonekye mwamweenda kikomi.
9 ˆCheene chabweeyya nivaandikire ira barúwa, ni nasaakáa turya kikomi
kooni muri matu kwa yara yoosi ˆnavakiindya.
10 Kooni nyuunyu mwamuséire muuntu yasírire, baa niini namuséire yasírire.
Na rira ˆnaséire rasírire, kooni kwaari na roroosi ˆroosaakwa risire, ni sea
niise rasírire mbere ya Kirisitu sa kunáálo yaanyu.
11 Tundoobweeyya jeyyo, sa Irimu riidiire kutusiinda kwa uweere
waachwe, sa tamányire uweere waachwe.

Paúli Múujii wa Turóoa

12 Haaha ˆnkafike múujii wa Turóoa so kweenerya Masáare Maaja ya
Kirisitu, nkashaana Ijuva aanchúnguriire muryaango.
13 Maa kaa, kunu mutimii waani nkoololokera sa nashaana Tíito mwaaniitu
asanafika tuku. Jeyyo, nkavasea nasúukiirye, maa nkatamanya na isi ya
Makedonía.

Kusiinda kwa Ngururu ya Kirisitu

14 Maa kaa, aduumbwe Mulúungu, yeeye ˆatulóngoolaa siku joosi
twiíchumiriire kwa kusiinda kwa Kirisitu. Na yeeye ko tweera suusu
yookaarya masáare ya Kirisitu kira haantu ja iríira ˆraboohabooha ro
mutaanga.
15 Sa suusu kwa Mulúungu ni iríira ˆrabooha ra Kirisitu, ˆrivafíkiraa vara
ˆvoolamuririwa na vara ˆvoorimira.

✡ **1:22** Laanga 2 Vakoríinto 5:5; Vaefées 1:14.

16 Kwa vara ˆvoolamuririwa nɨ irííra ˆrɨvahéeraa nkaasʉ. Maa kaa, kwa
vara ˆvoorɨmɨra, nɨ unyuku ˆwavɨɨha ˆʉvaréteraa inkwya. Haaha nɨ ani
ˆadáhaa tʉmama mʉrɨmo ʉwo? Kusiina tʉkʉ.
17 Suusu sɨ ja vaantʉ vɨɨngɨ ˆvarɨ foo ˆvavɨɨka isáare ra Mʉlʉʉngʉ ja kɨɨntʉ cho
vaa iyoombe tʉkʉ. Maa kaa, ko kʉndɨkaniwa na Kirisitʉ, tookaarya isáare ra
Mʉlʉʉngʉ kwa ʉwoloki woosi mbere ya Mʉlʉʉngʉ ja ˆvyeene atʉtʉma.

3

Vatʉmami va Mʉhákɔ Mufya

1 Eri, nɨ kaanda tiise kwiivaa vipeembe kei wʉʉ? Eri, nɨ saaka tiise barúwa
jaanyu jo tʉtaangya ja vaantʉ vɨɨngɨ viintʉ ˆvayéendaa na barúwa ja ijo wʉʉ?
2 Nyuunyu noo barúwa yiiswi ˆyaandɨkwa mitimii yiiswi. Barúwa ɨhɨ
yamányirwe na yasómwaa nɨ kɨra mʉʉntʉ.
3 Nyuunyu moónekyaa kɨweerwii mʉrɨ barúwa fuma kwa Kirisitʉ
ˆyoónekyaa mʉrɨmo ˆtatʉmama kʉrɨ nyuunyu. Barúwa ɨyo, sɨ yaandɨkwa
kwa wíino tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, yaandɨkwa kwa Mʉtɨma wa Mʉlʉʉngʉ.
Na yeeye nɨ nkaasʉ. Sɨ yaandɨkwa mawyii ˆyarɨ ʉpwáápwa tʉkʉ, maa kaa,
yaandɨkwa mitimii ya vaantʉ.✡
4 Ɨkɨ noo kɨɨntʉ ˆtwiiláangyaa kɨkomi mbere ya Mʉlʉʉngʉ kwa njɨra ya
Kirisitʉ.
5 Sɨ tookiisea tʉmama tiise chochoosi kwa ngururu jiiswi tʉkʉ, kɨrɨ vyoova
jeyyo, ngururu jiiswi nɨ kwa Mʉlʉʉngʉ jifúmaa.
6 Yeeye noo atʉheera ngururu jo va vatʉmami va mʉhákɔ mufya.✡ Mʉhákɔ
ʉwo sɨ ja Miiro ˆmyeene yaandɨkwa vii tʉkʉ, wafuma kwa Mʉtɨma Mʉʉja. Noo
kʉsea, Miiro ˆyaandɨkwa yaréetaa inkwya, maa kaa, Mʉtɨma Mʉʉja aréetaa
nkaasʉ.
7 Haaha Miiro ya Músa ɨjáa yaandɨkwa mawyii ˆyarɨ ʉpwáápwa. Ɨyo Miiro
ˆyareetáa inkwya, ɨjáa yʉʉja kwa nkongojima ya Mʉlʉʉngʉ fʉʉrʉ Viisiraéeli
vakasiindwa kʉmʉlaanga Músa kishwii, baa neembe ɨra nkongojima ya
kʉkorera kwaachwe, ɨjáa nɨ kwa mpɨɨndɨ nduudi vii.✡ Koonɨ mʉrɨmo wa Miiro
ɨyo wʉʉja kwa nkongojima ja ɨyo,
8 eri, mʉrɨmo wa Mʉtɨma Mʉʉja sɨ ʉrɨ kʉva wa nkongojima nkʉʉlʉ kʉlookya
ɨyo tʉkʉ wʉʉ?
9 Koonɨ mʉrɨmo ʉwo ˆʉvabwéeyyaa vaantʉ vaheewe irya ʉrɨ na nkongojima
jei, eri, mʉrɨmo ˆʉbwéeyyaa vaantʉ vave vawoloki sɨ ʉrɨ kʉva na nkongojima
nkʉʉlʉ kʉlookya tʉkʉ wʉʉ?
10 Haaha nkongojima ya mʉhákɔ wa kalɨ sɨ yiifwɨ́ine na nkongojima ya
mʉhákɔ mufya tʉkʉ, sa nkongojima ya mʉhákɔ mufya nɨ nkʉ́ʉ́lʉ mʉnʉmʉʉnʉ
kʉlookya.
11 Koonɨ kɨra ˆcharimáa vii kɨjáa na nkongojima, kɨra ˆkɨrɨ tuuba kʉva
kɨmwaarɨ kʉva kɨrɨ na nkongojima nkʉʉlʉ kʉlookya.
12 Sa viintʉ tatɨite ʉko kwiilaangya, tatɨite kwiitema kʉkʉʉlʉ.
13 Suusu sɨ tʉrɨ ja Músa tʉkʉ. Yeeye ajáa iitʉʉnɨkɨrɨra kisho chaachwe
na kɨtambála, sa Viisiraéeli vadɨɨre koona viintʉ kʉlavalava kwaachwe
ˆkwasiráa.✡
14 Maa kaa, mɨryʉʉngʉ yaavo ɨjáa yachuungwa. Fʉʉrʉ haaha mpɨɨndɨ
ˆvoosoma vitáabu vya mʉhákɔ wa kalɨ, vakɨtɨrwa kʉtaanga kɨmáárɨ nɨ ɨkyo
kɨtambála. Ɨkyo kɨtambála sɨ kɨnaseyyiwa tʉkʉ, sa chaséyyiwaa ko muruma
Kirisitʉ vii.

✡ **3:3** Laanga Ufumo 24:12; 31:18; Yeremía 31:33. ✡ **3:6** Laanga Yeremía 31:31-34. ✡ **3:7** Laanga Ufumo 34:29-30. ✡ **3:13** Laanga Ufumo 34:33-35.

15 Kimaari fuuru isiku, mpiindi ˆvoosoma Miiro ya Músa mitima yaavo yakunikirirwa ni kitambála, vandoosiindwa taanga.
16 Maa kaa, muuntu yoyoosi ˆamurúmaa Mweenevyoosi, Mweenevyoosi aséyyaa ikyo kitambála.
17 Mweenevyoosi noo Mutima wa Muluungu. Na haantu ˆkuri na Mutima wa Muluungu, aho, hatiite kwiiyanjaala.
18 Suusu voosi si twiikúnikirira kitambála vishwii tuku, toónekyaa nkongojima ya Mweenevyoosi ja kióo viintu ˆchoónekyaa buuwo. Mweenevyoosi, yeeye noo Mutima, na yeeye noo ˆatuválandulaa twiifwaane ne, tuve na nkongojima yaachwe ˆyalookya na ˆyootuuba lookya.

4

Suusu ni Saama ja Iroongo ˆjiri na Ngururu ya Muluungu

1 Jeyyo, suusu si tookera mpiima tuku, sa viintu Muluungu kwa kulaanga na riiso ra wuuja kwaachwe atuheera murimo uhu.
2 Suusu, tasiita tumama masáare ya kimbiso na ya soni, si takóoveraa vaantu tuku, baa kei, si tasáangyaa isáare ra Muluungu na uloongo tuku. Kiri vyoova jeyyo, suusu talúusaa kimáári mbere ja vaantu, sa suusu si tubwéeyyaa mitima ya vaantu itwaalwe na kiloongii mbere ya Muluungu tuku.
3 Koonи Masáare Maaja ˆtuváriyulaa yiivisa, kuva yari yiivisa kwa vara ˆvoorimira.
4 Irimu ˆriri muluungu wa ihi weeru, ravakunikirira miryuungu yaavo vara si ˆvamurúmaa Yéesu, sa vadiire kuchoona kiweeru cha Masáare Maaja ya nkongojima ya Kirisitu. Yeeye atiite buuwo ya Muluungu.
5 Suusu si tookaarya masáare yiiswi tuku, maa kaa, tookaarya Yéesu Kirisitu ni Mweenevyoosi, na suusu turi vatumami vaanyu sa Yéesu.
6 Sa Muluungu asea, “Kiweeru kimurike kilwiirya,”✡ yeeye amúrikaa mitima yiitu, na atubwéeyyaa kutaanga kiweeru cha umanyi wa nkongojima yaachwe ˆikóreraa kishwii cha Kirisitu.
7 Suusu ni ja saama ja iroongo vii, taheewa Masáare Maaja saamii iji ja máari ya kikomi ˆiri mberii, sa itaangikane ngururu ihi nkuulu yo tumama murimo uwo, si yiiswi tuku, yafúmaa kwa Muluungu.
8 Suusu tariingirirwa ni uturikiri ˆwiísimiresimire, maa kaa, si toomalwa tuku. ˆKari foo si tumányire cho tumama tuku, maa kaa, si tookera mpiima tuku.
9 Tootурikira, maa kaa, Muluungu si yootureka tuku. Toochuriwa isi, maa kaa, si tookwya tuku.
10 Siku joosi tavérekaa inkwya ya Yéesu mivirii yiiswi, sa nkaasu ya Yéesu noyo yiiyoonekye mivirii yiiswi.
11 Noo kusea, suusu ˆturi nkaasu, mpiindi joosi turi nemwiinemwii ya inkwya sa Yéesu, sa nkaasu ya Yéesu yoonekane kuri miviri yiiswi ˆikwyíjaa.
12 Jeyyo, suusu turi nemwiinemwii ya inkwya, maa kaa, nyuunyu mooturya nkaasu.
13 Masáare ˆYari Mpeho yasea, “Naruma, jeyyo noolusa.”✡ Suusu naasu kwa kuruma kukura toolusa,
14 sa tootaanga Muluungu amufufula Mweenevyoosi Yéesu. Yeeye tufufula ari baa suusu hamwi na Yéesu. Yeeye tureeta ari suusu hamwi na nyuunyu mbere yaachwe.

✡ **4:6** Laanga Ncholo 1:3. ✡ **4:13** Laanga Sabúuri 116:10.

15 Haaha suusu toohokera uturikiri uhu woosi, sa nyuunyu, sa nduwo ya Muluungu ivafikire vaantu ˆvari foo na vamuduumbe Muluungu munumuunu. Jeyyo, Muluungu abweeyyiriwe nkongojima baa kulookya.

Kwiikala ko Kwiilaangya

16 Jeyyo, si tookera mpiima tuku. Baa neembe miviri yiiswi kwa weerwii yoosakahala, maa kaa, isii yiiswi Muluungu yootuumba ufya siku joosi.
17 Ni luusa niise jeyyo, sa uturikiri wiiswi waanguha, kei ni wa mpiindi nduudi vii. Uturikiri uwo, wootwiimirya neeja nkongojima nkuulu kulookya ya siku ˆjisiina uhero. Nkongojima iyo, isiina cho fwaanirirya tuku.
18 Jeyyo, si taláangaa viintu ˆvyoónekanaa tuku, kiri vyoova jeyyo, taláangaa viintu si ˆvyoónekanaa. Vira ˆvyoónekanaa ni vya mpiindi nduudi vii, maa kaa, vira si ˆvyoónekanaa ni vya siku ˆjisiina uhero.

5

Mwiikalo Wiitu Kurumwii

1 Suusu tavimányire vivaanda kuuntu ˆtwiíkalaa aha weerwii, noo kusea miviri yiitu, kooni yasáambukire, suusu tatiite nyuumba yiingi fuma kwa Muluungu noo kusea miviri mifya. Nyuumba ijo ifya, ni ja siku ˆjisiina uhero, sa si jajéengwaa kwa mikono ya vaantu tuku.
2 Kuri ihi weeru toorira kwa usuungu, tatiite mpiima maatuku yo vikirwa ingo ja miviri mifya, noo kusea, kiikalwii chiitu cha kurumwii.
3 Sa turi humula vikirwa miviri iyo mifya, si turi koonekana ni na tuhu turi tuku.
4 Mpiindi ˆtukaari tookiikala vivaandii vya aha weerwii, toorira kwa usuungu, sa tooremeerwa ni ˆyari foo. Si toosea, toosaaka fumiwa muviri uhu ˆukwíjaa tuku. Kiri vyoova jeyyo, toosaaka tuvikirwe kiikalwii chiitu cha kurumwii, sa muviri uhu ˆukwíjaa umeriwe ni muviri si ˆukwíjaa.
5 Muluungu noo atwiimirya neeja iyo miviri mifya, atuheera Mutima waachwe, sa ave chamuhúúnda chiitu.
6 Sa jeyyo, siku joosi tatiite kwiilaangya kikomi, kei tamányire, mpiindi ˆtukaari turi muvirii uhu, ni kuli turi na Ijuva.
7 Kwiikala kwiiswi ni kwa njira ya kuruma na si kwa vira ˆvyoónekanaa tuku.
8 Kikomi, tatiite kwiilaangya na kei tookoona ni pwee kuureka uhu muviri, sa tutamanye noo kiikala na Mweenevyoosi.
9 Sa jeyyo, kooni turi muvirii uhu, au si turi aha, kiintu kikuulu ni kumubweeyya Mweenevyoosi ave na cheeru.
10 Suusu voosi kiima turi mbere ya ichuumbi ro lamurira ra Kirisitu, sa kira umwi wiitu arihwe kira ˆcheene atumama mpiindi ˆajáa muvirii waachwe, ive ni maaja au mavi.

Talumaniwa na Muluungu kwa Njira ya Kirisitu

11 Haaha tamányire, tasaakwa tundoomunyemya Mweenevyoosi. Jeyyo, toomanyika kuvawyiira vaantu vandoomuruma. Muluungu atumányire ˆvyeene turi, na ni kiilaangya niise baa nyuunyu mitima yaanyu si yoovatwaala na kiloongii ˆvyeene turi tuku.
12 Si toosaaka kwiiduumbirira kei kuri nyuunyu tuku, maa kaa, toosaaka kuvaheera nkalo yo kwiiduumbirira sa suusu. Kwa njira iyo, kuva muri na masáare yo vawyiira vara ˆviidúumbiriraa mbere ja vaantu, kwa viintu ˆvyoónekanaa na si kwa ˆviri mitimii tuku.
13 Kooni tookoonekana turi vasari, ni jeyyo turi sa Muluungu, na kooni tookoonekana tatiite miryuungu, ni jeyyo turi sa nyuunyu.

14 Kweenda kwa Kirisitu noo kootulongoola suusu, sa taruma muuntu umwi aakwya sa vauntu voosi, sa jeyyo voosi vaakwya.
15 Yeeye aakwya sa vauntu voosi, sa vauntu vareke kiikala sa voovo veeneevyo, maa kaa, viikale sa ura ^aakwya sa voovo na ^afufuka sa voovo.
16 Kwaandira haaha si tooyeren'ya muuntu kiwuuntu tuku. Baa neembe hara kali tamuyeren'yáa Kirisitu kiwuuntu, haaha si tamoónaa jeyyo kei tuku.
17 Sa muuntu yoyoosi ura ^aava kiintu kimwi na Kirisitu, aava wuumbo mufya,✡ ya kali yalooka, laanga, mwiikalo mufya waándire.
18 Aya yoosi yafuma kwa Mululungu, yeeye amutuma Kirisitu atuluman'ye na yeeye.✡ Na suusu atuheera murimo wo valuman'ya vauntu na yeeye.
19 Noo kusea, Mululungu uuluman'ya weeru na yeeye mweeneevyo kwa njira ya Kirisitu, baa vala uvi wa vauntu tuku. Kei Mululungu atukwaatya isáare ro lumaniwa na Mululungu.
20 Haaha suusu tatumwa ni Kirisitu kutumama murimo waachwe, na ko tweera suusu, Mululungu yookiilomboola mulumaniwe ne. Na noo ^chooreka tookiilomboola kwa masáare ya Kirisitu, mulumaniwe na Mululungu.
21 Mululungu amubweeyya Kirisitu yeeye ^asiina uvi, ave uvi sa suusu, sa ^turi kuva kiintu kimwi na Kirisitu, tuvalwe vawoloki va Mululungu.

6

1 Haaha sa viintu turi vatumami hamwi na Mululungu, toovakalaamya ijo nduwo tahokera fuma kwa Mululungu kari murekere jirimire bweete tuku.
2 Sa Mululungu asea Masáarii ^Yari Mpeho,
"Mpiindi yaani ^niiruma, nakuteerera,
siku ya ulamuriri, nakwaambirirya."✡
Teera, mpiindi ^yarumika noo ihi, isiku, noo siku yo lamuririwa.

Uturikiri wa Paúli

3 Si toobweeyya kiintu chochoosi ^kiri vabweeyya mwiikunguvale tuku, sa murimo wiiswi kari ji ulusswe vyaviiha tuku.
4 Kiri vyoova jeyyo, kwa kira njira, taláiraa suusu turi vatumami va kimáári va Mululungu. Toónekyaa ayo, kwa uyimiriryi mukuulu mpiindi ja uturikiri, ujuuwiki na ukangaaru.
5 Kei, suusu tavawa, tachuungwa minyololwii, tasekererwa ni mpuka ja vauntu, tatúmamaa mirimo ^yafafa, tasóvaa tulo, baa kei, tasóvaa chóorya.
6 Suusu ni vatumami vaaja va Mululungu kwa uwoloki, umanyi, kutuurya mitima, kuboohya inda kwa njira yo longoolwa ni Mutima Muuja na kweenda kwa kimáári.
7 Kei suusu, ni vatumami kwa njira yo variyula isáare ra kimáári. Ayo, tayatúmamaa kwa ngururu ja Mululungu. Uwoloki noo mata yiiswi mukonwii wa kululume na wa kumooso.
8 Suusu twiima neeja kunyemiwa na kuchwiiwa mati, kuduumbirirwa na kuluuswa vyaviiha. Taséwaa turi vakwaata, kumba talúusaa kimáári.
9 Toónekaa ja si tataangikana, kumba tataangikana. Toónekaa ja tookwya, kumba ni nkaasu turi. Taváwaa maatuku, maa kaa, si tulawaa tuku.
10 Toónekanaa ja turi na usuungu, maa kaa, mpiindi joosi turi na cheeru. Toónekanaa turi vakiva, maa kaa, ^vari foo tavaheera usúngaati, toónekanaa tusiina chochoosi tuku, maa kaa, tatiite viintu vyoosi.
11 Nyuunyu Vakoríinto, taluusika na nyuunyu baa visa chochoosi tuku, na taluusika na nyuunyu kwa kweenda kukuulu.

✡ **5:17** Laanga Vagalatía 6:15. ✡ **5:18** Laanga Varúumi 5:10. ✡ **6:2** Laanga Isáaya 49:8.

12 Suusu si tunakitira kweenda kwiiswi kuri nyuunyu tuku, maa kaa,
nyuunyu mwakitira kweenda kwaanyu kuri suusu.
13 Haaha, ni luusika niise na nyuunyu ja nooluusika na vaana vani, muve
na kweenda kukuulu kuri suusu, ja ^vyeene suusu taveenda nyuunyu.

Kusaangya Muhini na Vantu si ^Varúmaa

14 Kari musáangyaa muhini na vantu si ^vamurúmaa Yéesu tuku. Eri,
uwoloki na kuwuna miiro ifaanaa vikava hamwi wuu? Eri, kiweeru na
kilwiirya ni kiintu kimwi viri kwa kirikwi?
15 Eri, Kirisitu aviika muháko wowoosi na Irimu wuu? Jooli muuntu
^amurúmaa Yéesu ari tamanyan'ya na muuntu si ^amurúmaa?
16 Jooli Kaaya Njija ya Muluungu iri kuva hamwi na vidabalaíyo? Suusu ni
Kaaya Njija ya Muluungu. Kei ari nkaasu! Ja ^vyeene Muluungu mweeneevyo
aluusa,
"Kiikalan'ya ndiri novo,
na yeendan'ya ndiri novo.
Kuva ndiri Muluungu waavo,
novo kuva vari vantu vani."✡
17 Sa jeyyo, IJUVA aséire,
"Fumi katikati yaavo,
mwiikere lukova novo.
Kari mukwaate kiintu chochoosi ^kiri na njeo tuku,
aho, niini vahokera ndiri."✡
18 "Kuva ndiri Taáta waanyu,
na nyuunyu kuva muri vaana vani va kiintu kilume na va kiintu kiki.
IJUVA Muluungu Mweenengururu alúusire."✡

7

1 Vanaviitu naveenda. Sa viintu Muluungu iichuunga kutuheera ayo yoosi,
twiijirule fuma kuri kiintu chochoosi ^kitubwéeyyaa tuve na njeo mivirii na
mitimii. Tuve vaaja kwa njira yo munyemya Muluungu.

Cheeru cha Paúli

2 Tuheeri nkalo mitimii yaanyu. Suusu, si tunamukosera au kumusaambula
muuntu yoyoosi tuku, baa kei, si tunakwaata matu muuntu yoyoosi tuku.
3 Si noolusa masáare aya sa nduuse irya kuri nyuunyu tuku. Niini
nahúmwiire kuvawyiira, nyuunyu mumwaari mitimii yiiswi, baa koon ni
kuva nkaasu au kukwya, ni hamwi turi.
4 Niini niitema kuri nyuunyu maatuku vii, na ^kari foo niidúumbiriraa sa
nyuunyu. Mwaampíire mutima munumuunu, baa neembe tooturiki ra kwa
^yari foo, mwaambwéeyyiirye nive na cheeru kikuulu.
5 ^Tukafike Makedonía, miviri yiiswi yasiindwa humuluka, sa tujáa tatiite
uturikiri fuma kira ivaru. Weerwii kujáa kwatiite nkoondo, na isii yiiswi tujáa
tatiite woowa.
6 Maa kaa, Muluungu avatúuryaa mitima vara ^vari na usuungu mitimii.
Yeeye atuheera mutima kwa kuuja kwa Tíito.
7 Si so kuuja kwa Tíito vii tuku, maa kaa, sa viintu mwamuheera mutima.
Atuwyiira ^vyeene mwaankumbuka na ^vyeene mooviisuula no juuwika sa
niini. Ayo, yaambwéeyyirye nivyeende maatuku vii.
8 Baa neembe barúwa yani yavoon'ya usuungu, niini si nookiivairya mbiri
sa kira ^naandika tuku. Baa neembe niivairya mbiri, sa noona barúwa iyo
yavoon'ya usuungu, baa jeyyo ni kwa mpiindi nduudi vii ijáa.

✡ **6:16** Laanga Valáawi 26:12; Yeremía 32:38; Esekiéeli 37:27. ✡ **6:17** Laanga Isáaya 52:11; Esekiéeli 20:34, 41. ✡ **6:18** Laanga 2 Samwéeli 7:14; 1 Masáare ya Mpiindi 17:13.

9 Maa kaa, haaha natiite cheeru, si sa viintu moona usuungu tuku, maa kaa, natiite cheeru sa usuungu waanyu wavabweeyya muvalanduke fuma uvii waanyu. Mooniwa usuungu ja ˆvyeene Muluungu asaakáa. Sa jeyyo, suusu si tavatamikya kwa njira yoyoosi tuku.

10 Usuungu Muluungu ˆasáakaa tuturye, ni ura ˆutubwéeyyaa tumuvalandukire. Kuvalanduka uko, noo kuréetaa ulamuriri. Kuvisuula kuri jeyyo, si kwabwéeyyaa mwiivairye mbiri tuku. Maa kaa, usuungu ˆuréetwaa ni masáare ya weeru, waréetaa inkwya.

11 Laangi ˆvyeene uhu usuungu wa kimuluungu wareeta kunáálo kuri nyuunyu. Usuungu uwo wavabweeyya muve na mpiima yo tumama viintu ˆvyabooha, na muve na mpíri jo luusa yara ˆmootumama ni ˆyabooha. Kei, usuungu uwo, wavabweeyya muusuule uvi, mumoofe Muluungu, muve na mpiima yo kuunyona, mundoomanyika na moone ura ˆahon'ya ahokera mariho yaachwe. Nyuunyu mwaláiire kwa kira njira ni uteréere muri kuri iri isáare.

12 Jeyyo, baa neembe naandika barúwa ira, si naandika sa ura ˆatumama uvi na sa ura ˆatumamirwa uvi tuku. Kiri vyoova jeyyo, naandika sa nyuunyu veeneevyo moone mbere ya Muluungu ˆvyeene mumányikaa kutwaambirirya.

13 Sa jeyyo, tafafiiwe mitima. Hamwi na ayo ya suusu kufafiwa mitima, taava na cheeru maatuku vii, Tíito ˆakatuwyiire ˆvyeene mweerya mutima waachwe.

14 Niini navaduumbirira munumuunu mbere yaachwe, na nyuunyu si mwaankwaatya soni tuku. Maa kaa, koonі yoosi ˆmeene tavawyiiráa ni ya kimáári yajáa, noo ˆvyeene viri, ˆvyeene tavaduumbirira nyuunyu kwa Tíito, novyo vyooneka ni vya kimáári.

15 Tíito yookoongererya kuveenda nyuunyu ˆari kumbukira kwiikiimya kwaanyu na isi, na ˆvyeene mwamuhokera kwa nyemi na ko tetema.

16 Navyeéndire maatuku vii, sa kwa kira kiintu daha ndiri kuviilaangya kikomi.

8

Kuboohya Inda kwa Vaantu ˆVamuruma Yéesu

1 Vanaviitu, haaha toosaaka mutaange ira nduwo ˆng'eene Muluungu ajiheera mpuka ja vaantu ˆvamuruma Yéesu uko Makedoníа.

2 Baa neembe vaantu avo ni vakiva munumuunu na vari kati na kati ya uturikiri ˆwiísimiresimire, vajáa vatiite cheeru kikuulu ˆcheene chavabweeyya vaboohye inda na vatoole viintu vyaavo munumuunu.

3 Kimaari ni luusa niise, kwa luviro lwaavo, voovo vatoola viintu ˆviri foo baa kulookya luviro lwaavo. Na vatoola ko keenda veeneevyo,

4 kunu vookiilomboola kuri suusu voosea, novo voosaaka vave kiintu kimwi murimwii wo vaambirirya vaantu va Muluungu va Yerusaléemu.

5 Vabweeyya jei, kulookya vira ˆvyeene twiiseáa. Lwa ncholo, viitoola kwa Mweenevyoosi, maa de vakiitoola kwiiswi ja ˆvyeene Muluungu asaaka vatumame.

6 Sa jeyyo, tukamukalaamya Tíito uuje sa avaambirirye nyuunyu mumarikiririye uwo muримo wa nduwo, sa yeeye noo aanda uwo muримo kwaanyu.

7 Mwatiite utemi wa masáare yoosi. Mwatiite kuruma, mwatiite luviro lo luma sáare, mwatiite umanyi, mwamányikaa kutumama yoosi maaja, na mwatweenda suusu. Jeyyo, toosaaka moongererye kuri nduwo yo vaambirirya vaantu viingi.

8 Si nooluusa aya sa nivalairirye tukú, maa kaa, noosaaka noone kooni kweenda kwaanyu ni kwa kimáári. Noobweeyya jei, ko yaanirirya na ^vyeene viingi vari na umanyiki wo vaambirirya.
9 Nyuunyu mwamányire nduwo ya kuboohya inda kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu. Baa neembe ajáa musúngaati, iibweeyya mukiva sa nyuunyu kwa njira ya ukiva waachwe, muve vasúngaati.
10 Iki nooluusa chabooha kuri nyuunyu. Mwaakiijo nyuunyu noo mujáa va ncholo ^mwasaakáa toola kisaanga,✡ na noo mujáa va ncholo kwaanda bweeyya jeyyo.
11 Haaha ni vyabooha mumarikirirye murimo uhu ^mwaanda, sa ira mpiima ^moonekya hara ncholo, yiifwaane na vira ^muri toola. Tooli ko laanga vira ^muri novyo.
12 Kooni muuntu ari na mpiima yo toola, ni vyabooha atoole kira ^ari nocho. Ne Muluungu hokera ari nyambirirya yaachwe, kwa kira ^ari nocho na si kwa kira si ^ari nocho tukú.
13 ^Cheene nooluusa si nyambirirya yaanyu ibweeyye mwiikalo wa viingi waanguhe, na mwiikalo waanyu ufafe tukú. Maa kaa, noosaaka kuve na uyaaniriri.
14 Mpiindi iji viintu ^viri foo vyaanyu, vaambiriryi vara ^vasiina kiintu, sa mpiindi jiingi novo viintu vyaavo ^viri foo vavaambirirye nyuunyu. Kwa iro, kuva muri mwayaaniriire.
15 Ja ^vyeene vyaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho,

“Ura ^ajiinga ^viri foo, si achaarirwa tukú,
na ura ^ajiinga vike, si akeehekerwa tukú.”✡

Tíito na Viivaachwe Vootumwa na Koríinto

16 Noomuduumba Muluungu. Yeeye amuheera Tíito mutima wa umanyiki wo vaambirirya, ja ^vyeene niini ndiri na mpiima yo vaambirirya.
17 Ni luusa niise jei, sa ^tukamuloombe uuje na meenyu, aruma. Kei yeeye atiite umanyiki mukuulu wo kuuja na meenyu kwa kweenda kwaachwe mweeneevyo.
18 Hamwi na Tíito, kumutuma tiise mwaaniitu mpuka joosi ja vaantu ^vamuruma Yéesu ^jimudúumbaa, ne ni muvariyuli ^abooha wa Masáare Maaja.
19 Kulookya ayo, yeeye asaawulwa ni mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu, sa ayeendan’ye na suusu mpiindi ^tootwaala nyambirirya na Yerusaléemu. Murimo uwo woomuretera Mweenevyoosi nkongojima, kei wookoonekya ^vyeene toomanyika kuvaambirirya viingi.
20 Toosaaka tunehe mang’uulo fuma kwa muuntu yoyoosi, ^vyeene tookiimirira ivi viintu vaantu ^vatoola kwa kuboohya inda kwaavo.
21 Toosaaka tubweeyye kira ^chabooha mbere ya Mweenevyoosi na mbere ya vaantu.
22 Kei kumutuma tiise mwiiwiiswi wiingi hamwi na vala Tíito. Uhu munduu wiiswi, ^kari foo tamoona atiite mpiima yo manyika, na haaha atiite mpiima nkuulu kulookya aho ncholo, sa kuviilaangya kwaachwe kwaanyu kikomi ni kukúúlu.
23 Kooni muuntu uúriirye Tíito ni ani, musei ni mwiiwaani ^ntúmaman’yaa ne kuri nyuunyu. Na avo vaaniitu ^ari novo, vatumwa ni mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu, voovo voomuretera nkongojima Kirisitu.

✡ **8:10** Laanga 1 Vakoríinto 16:1-4. ✡ **8:15** Laanga Ufumo 16:18.

24 Sa jeyyo, voonekyi vaantu avo kikomi cha kweenda kwaanyu, sa mpuka ja vaantu ˆvamuruma Yéesu vataange tatiite kiintu cho bweeyya twiiduumbe sa nyuunyu.

9

Nyambirirya kwa Vaantu ˆVamuruma Yéesu va Yerusaléemu

1 Haaha nsiina cho vaandikira sa mundootoola nyambirirya kwa vaantu vaaja ˆvamuruma Yéesu va Yerusaléemu tuku.
2 Niini namányire nyuunyu mwatiite mutima wo vaambirirya viingi. Kei niini niidúumbiriraa kwa vaantu va Makedonía noosea, “Mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu va Akáaya, viimya neeja kutoola nyambirirya keende mwaakiijo.” Uwo mutima waanyu, wavasésiire ˆvari foo vaavo kuva na mutima wo toola.
3 Haaha navatúmire vanaviitu, sa voone kwiiduumbiriira kwiiswi kuri nyuunyu kwa isáare iri, sa mwiimye neeja na masáare yiiswi yadiire kooneka kikomi ni kiintu kituhu.
4 Haaha kooni nuújire na vaantu ˆvamuruma Yéesu va Makedonía, maa tushaane si muniimya neeja tuku, aho, kutoon’ya muri soni sa tavaruma bweete kunu tookoona kuva muri mwahumula. Baa nyuunyu kwaatwa muri ni soni.
5 Sa jeyyo, noona nivakalaamye ava vaaniitu, valongoole kuuja na meenyu, sa viimye neeja viintu vira ˆmwasea toola muri. Kwa njira iyo, kuva muri mwahúmwiire kwiimya neeja vira ˆmootoola kwa ntálarya, noo kusea ko keenda na si ko doomereriwa tuku.

Kutoola kwa Mutima Mweeru

6 Kumbukiri, “Muuntu ura ˆaháandaa kiduudi achwíjaa kiduudi, na ura ˆaháandaa na inda njeru, achwíjaa na inda njeru.”
7 Kira muuntu atoole ja ˆvyeene alámwiire mutimii waachwe. Kari atoole kunu iíriirye mutima au ko doomereriwa tuku, sa Muluungu eenda muuntu ˆatóolaa na mutima mweeru.
8 Aho, Muluungu kuvatalarya ari kwa ntálarya ˆjiri foo, sa mpiindi joosi kari mukeehekerwe ni kiintu chochoosi tuku, na muve vaantu vo tumama maaja ˆyari foo kwa kira murimo muuja.
9 Ja ˆvyeene vyaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho,
“Ura ˆatóolaa na mutima kuvaheera vakiva,
uwoloki waachwe kuva uri kwa siku ˆjisiina uhero.”✡
10 Muluungu noo ˆamuhéeraa murimi mbeyu jo haanda, na mukáate wo rya. Viivyo vaheera ari nyuunyu mbeyu, na yeeye jibweeyya ari jikiingike. Kei, kuvoongererya ari viintu ˆmuchwíire vya uwoloki.
11 Yeeye vasungaatya ari kwa kira kiintu, sa kira mpiindi mutoole na inda njeru. Na kwa njira iyo, vaantu ˆvari foo muduumba vari Muluungu, sa nyambirirya ˆng’eene turi vatwaarira fuma kwaanyu.
12 Sa uhu murimo ˆmootumama, si kaambirirya vaantu va Muluungu vii tuku, kiri vyoova jeyyo, bweeyya mwiise vaantu ˆvari foo vamuduumbe Muluungu munumuunu.
13 Murimo uwo, wookoonekya kikomi nyuunyu ni vatumami va kimáári, na sa jeyyo, vaantu voomubweeyyirya Muluungu nkongojima. Voobweeyya jeyyo, sa muri matu ko ruma Masáare Maaja ya Kirisitu ˆmeene mwahokera. Kei, voomuduumba Muluungu sa viintu ˆmootoola kwa kuboohya inda kuri voovo na kwa vaantu viingi.

✡ **9:9** Laanga Sabúuri 112:9.

14 Jeyyo, valoombera veende kwa Mʉlʉʉngʉ kwa mpiima na mʉtima woosi,
sa nduwo ˆihwáalaryaa ˆng'eene Mʉlʉʉngʉ avaheera nyuunyu.
15 Adʉʉmbwe Mʉlʉʉngʉ kwa kilʉngʉlʉngʉ chaachwe ˆkihwáalaryaa ˆcheene
atʉheera.

10

Paúli Yoovivirira Murimo Waachwe

1 Haaha niini Paúli ˆnoónekanaa nahola mpiindi ˆndiri na nyuunyu, maa kaa,
ˆnoónekanaa niitema mpiindi ˆndiri kʉli na nyuunyu, noovakalaamya kwa
ʉholi na uyimiriryi wa Kirisitʉ.
2 Noovaloomba mpiindi ˆndiri kʉʉja na meenyu, kari mwaambweeyye nive
mʉkari ja ˆvyeene nookiiririkana tʉkʉ. Ni lʉʉsa niise jeyyo, sa ifaanaa nkava
mʉkari kwa vaantʉ voosi ˆveene vookiisea ni tuuba tiise mwiikalo wa weerʉ.
3 Baa neembe tookiikala aha weerwii, si toolwa nkoondo ja ira vaantʉ va
ihi weerʉ ˆvalwíjaa tʉkʉ.
4 Mata ˆtʉlwíiraa nkoondo yiiswi si ya ihi weerʉ tʉkʉ, maa kaa, yatiite
ngururu fuma kwa Mʉlʉʉngʉ, na yasáambʉlaa nkaande ja nkambi ja mʉvi.
Tasáambʉlaa miiririkano yoosi ya ʉloongo
5 na kira kiintʉ cha ukudamu ˆkibwéeyyaa vaantʉ vadiire mʉtaanga
Mʉlʉʉngʉ. Kei, tanyáhiraa kira mwiiririkano wiiswi sa ʉmʉteerere Kirisitʉ.
6 Na mpiindi kʉva matu kwaanyu ˆkʉri kiimana, suusu kʉva tʉri twiímiirye
neeja kʉvalaira chiirʉ vaantʉ si ˆvari matu kwa Yéesu kwa njira yoyoosi.
7 Nyuunyu moolaanga koonekana kwa weerwii vii. Mʉʉntʉ yoyoosi
ˆiiyónaa yeeye kikomi ni wa Kirisitʉ, ataange baa suusu ni va Kirisitʉ ja yeeye.
8 Si nookoona soni tʉkʉ baa kooni nookiivaa kipeembe sa wiimiriri
Ijʉva ˆatʉheera. Wiimiriri ʉwo, si ʉvasáambʉlaa tʉkʉ, kiri vyoova jeyyo,
wavajéengaa mwiisikane.
9 Si noosaaka noonekane ja noovavuumba mpiindi ˆnookaandika barúwa
jaani tʉkʉ.
10 Sa viingi voosea, "Barúwa ja Paúli jarutaha na jatiite ngururu. Maa kaa,
mpiindi ˆavijáa na suusu, asiina ngururu tʉkʉ baa masáare yaachwe yasiina
kiintʉ tʉkʉ."
11 Mʉʉntʉ ˆyoolʉʉsa jei, yoosaakwa ataange ˆmeene toovaandikira mpiindi
ˆtʉri kʉli, noo ˆmeene tʉri tʉmama mpiindi ˆtʉri kʉva na nyuunyu.
12 Si toosaaka kwiiyanirirya na kwiiviika hamwi baa kiduudi vii
tʉkʉ na vara vaantʉ ˆvookiivaa kipeembe. Mʉtaange voovo mpiindi
ˆvookiiyaanirirya voovo kwa voovo, voónekyaa ˆvyeene vasova tooti.
13 Maa kaa, suusu si twiidúʉmbiriraa kʉlookya kipíimo tʉkʉ. Kiri vyoova
jeyyo, twiidúʉmbiriraa kwa kipíimo ˆtaheewa ni Mʉlʉʉngʉ. Murimo ʉwo, noo
ˆwoovafikira baa nyuunyu ʉko meenyu.
14 Si tookiidʉʉmbiriira kʉlookya kipíimo tʉkʉ mpiindi ˆtoolʉʉsika mirimo
yiiswi kʉri nyuunyu, kooni ngaari si tʉʉja na meenyu. Suusu noo ˆtʉjáa va
ncholo kʉvaretera Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitʉ.
15 Kei, si tookiidʉʉmbiriira kʉlookya kipíimo sa mirimo ˆyatʉmamwa ni
vaantʉ viingi tʉkʉ. Maa kaa, ni kwiilaangya tiise ja ˆvyeene kuruma kwaanyu
kookʉla, mirimo yiiswi kʉri nyuunyu tuuba iri kiingika.
16 Aho, daha tʉri kaarya Masáare Maaja haantʉ hiingi nyʉngʉre ya meenyu.
Bweeyya tʉri jeyyo, sa si toosaaka kwiidʉʉmbiriira sa mʉrimo ˆwahʉmʉla
tʉmamwa ni mʉʉntʉ wiingi haantʉ hiingi tʉkʉ.
17 Masáare ˆYari Mpeho yasea,
"Ʉra ˆyoosaaka iidʉʉmbiriire,

iidɯɯmbɨrɨre sa IJƱVA vii."✡
18 Ivi vyoónekyaa mɯɯntɯ yoyoosi ɯra ˆiidúɯmbɨrɨraa mweeneevyo, sɨ arúmwaa tɯkɯ, kɨrɨ vyoova jeyyo, ˆarúmwaa, nɨ ɯra ˆadúɯmbɨrɨrwaa nɨ Mweenevyoosi.

11

Paúli na Vatumwi va Ɯloongo

1 Baa koonɨ noolɯɯsa ɯkoókoyo kiduudi, noovaloomba muunyimirirye.
2 Niinɨ natiite kɨvɨna na nyuunyu, kɨvɨna cha Mɯlɯɯngɯ. Niinɨ navatɯmɨrɨra mɯlɯme ɯmwɨ, yeeye nɨ Kirisitɯ, sa nɨvareete mbere yaachwe ja vanjalɯ ˆvarɨ ɯteréere.
3 Maa kaa, nookoofa, sa ja ˆvyeene Háawa akooverwa nɨ ɨra njoka ngweere, viivyo baa nyuunyu kooverwa mɯrɨ kwa miiririkano yaanyu, mɯreke kweenda kwaanyu ˆkwawoloka na mɯtɨma waanyu kwa kɨkomi kwa Kirisitɯ.
4 Nɨ lɯɯsa niise jei, sa nyuunyu mwaangɯha kɯmɯhokera mɯɯntɯ wɨingɨ ˆyookɯɯja noo kwaarya Yéesu wɨingɨ ˆmweene suusu sɨ tamɯlɯɯsa. Kei, moohokera mɯtɨma wɨingɨ au masáare maaja yɨingɨ, ˆmeene sɨ mwahokera fuma kwiiswi.
5 Namányire nɨinɨ sɨ ndɨrɨ muduudi kɯlookya avo ˆvookiiyona voovo nɨ vatumwi vakɯɯlɯ tɯkɯ.
6 Baa koonɨ nɨinɨ nsiina wɯɯya wo lɯɯsɨka neeja, natiite ɯmanyi mɯkɯɯlɯ. Isáare ɨrɨ taroonekya kɨweerwii kɯrɨ nyuunyu.
7 Mwamányire nɨinɨ niikiimya na ɨsɨ sa niviinɯle nyuunyu ko vavariyɯrɨra Masáare Maaja ya Mɯlɯɯngɯ baa marɨho tɯkɯ. Eri, nabweeyya ɯvɨ so bweeyya jeyyo wɯɯ?
8 Mpɨɨndɨ ˆnatɯmamáa kwaanyu, nahokeráa nyambirirya fuma kwa mpuka jɨingɨ ja vaantɯ ˆvamuruma Yéesu. Nɨ ja naviiviráa vaantɯ vɨingɨ sa nɨvaambirirye nyuunyu.
9 Naanɨ mpɨɨndɨ ˆnɨjáa na nyuunyu, sɨ naava muriwa kwa mɯɯntɯ yoyoosi tɯkɯ, sa kɯsɨrɨrwa kwaanɨ, kwaseyyiwáa nɨ vaaniitɯ va Makedonía. Voovo vaampeeráa kɨra ˆnoosaaka. Nalaangáa neeja sa ndɨɨre kɯva muriwa kwaanyu, baa kei, tuuba ndɨrɨ laanga neeja.
10 Ja ˆvyeene kɨmáárɨ cha Kirisitɯ kɨrɨ isii yaanɨ, kusiina mɯɯntɯ baa ɯmwɨ kɯrɨ ɨsɨ ya Akáaya, ˆarɨ kɯɯnkaan'ya ndeke kwiidɯɯmbɨrɨra kwa isáare ɨrɨ tɯkɯ.
11 Sa che? Eri, nɨ sa viintɯ sɨ naveenda wɯɯ? Mɯlɯɯngɯ amányire naveenda!
12 Tuuba ndɨrɨ bweeyya ˆvyeene noobweeyya, sa vatumwi avo ˆveene vookiiyanɨrɨra vakúúlɯ, vasiindwe kwiidɯɯmbɨrɨra mɯrɨmo waavo nɨ ja wiiswi ɯrɨ.
13 Vaantɯ ja avo, nɨ vatumwi va ɯloongo, nɨ vatɯmami ˆvakóoveraa vaantɯ, na viivárindɯlaa vakava ja vatumwi va Kirisitɯ.
14 Ɨkyo sɨ kɨintɯ cho hwaalarya tɯkɯ, sa baa Irimɯ riivarindúlaa rɨkava ja murimɯ mɯɯja wa kɨweerɯ.
15 Sa jeyyo, sɨ kɨintɯ cho hwaalarya tɯkɯ vatɯmami vaachwe, kwiivarindɯla vave ja vatɯmami va ɯwoloki. Kɯhererery a, hokera varɨ kɨra ˆkɨtéire mɨrɨmo yaavo.

Paúli Yookiivaɨra Kɨpeembe Uturikiri Waachwe

16 Nɨ lɯɯsa niise kei, mɯɯntɯ yoyoosi karɨ aanyone ndɨrɨ mɯkoókoyo tɯkɯ. Maa kaa, baa koonɨ aanyíine ndɨrɨ mɯkoókoyo, aanteerere ja mɯkoókoyo sa niivae kɨpeembe kiduudi.
17 Masáare aya ˆnoolɯɯsa haaha yo kwiivaɨra kɨpeembe, sɨ nalaiririwa nɨ Mweenevyoosi tɯkɯ, kɨrɨ vyoova jeyyo, noolɯɯsa ja mɯɯntɯ mɯkookoyo.

✡ **10:17** Laanga Yeremía 9:24.

18 Sa viintu vaantu ˆvari foo viidúumbiriraa ja vaantu va weeru, baa niini
kiidumbiriira ndiri.
19 Nyuunyu mwiiyónaa mwatiite tooti, maa kaa, mwavayímiriryaa vaantu
vakookoyo.
20 Ati mundooyimirirya muuntu ˆyoovaviika utúmwii, muuntu ˆyooviivira
na ˆyoovahoka viintu vyaanyu, muuntu ˆyoovachwa mati na ˆyoovahapula
miiswii.
21 Nookoona soni kulusa suusu ni teketeke tujáa munumuunu kubweeyya
ayo.
Haaha ni luusa niise ja mukoókoyo, kooni kwatiite muuntu ˆasaakwa ayere
kwiivaa kipeembe kwa roroosi, baa niini nasaakwa niivae kipeembe kwa iro.
22 Voovo ni Vaeburanía wuu? Baa niini ndiri Mweeburanía. Voovo ni
Viisiraéeli wuu? Baa niini ndiri Mwiisiraéeli. Voovo ni va mbyaala ya
Aburaháamu wuu? Baa niini ndiri wa mbyaala ya Aburaháamu.
23 Voovo ni vatumami va Kirisitu wuu? Haaha ni luusika niise ja muuntu
ˆasala. Niini ndiri mutumami wa Kirisitu kulookya voovo. Niini namanyika
kutumama kulookya voovo, nachuungwa munyololwii ˆkari foo kulookya,
nanuswa maatukú vii kulookya, na nalumana na inkwya ˆkari foo.
24 Nanuswa vira vibóoko vya Vayahúudi makumi yatatu na keenda (39)
mara kasaano.
25 Navawa nkome ni Varúumi katatu, navawa na mawye kamudu, méeli
yaansaambukira katatu, na kei niikala mayiyii chiriri chobu.
26 ˆKari foo mpiindi ˆnakeráa njira, nalumanáa na marema ya njuujii na
ya vahóki, marema yo vawa ni Vayahúudi viivaani na ni vaantu si ˆvari
Vayahúudi. Nalumanáa na marema míijii, masekii na mayiyii. Kei nalumana
na marema yo turikiriwa ni vaaniitu si ˆvamurúmaa Yéesu.
27 Natumama murimo ˆwafafa na naturikira, ˆkari foo nasova tulo.
Naturikira na njala na nyóota ya maaji, ˆkari foo nasova chóorya, na niikala
mpehwii na kisava.
28 Hamwi na ayo yoosi, kira siiku nookiiririkana wiimiriri wa mpuka joosi
ja vaantu ˆvamuruma Yéesu.
29 Kooni muuntu umwi ari teketeke kimutima, niini niitéeraa teketeke
yaachwe. Kooni muuntu umwi aháandirwe atumame uvi, niini navisúulaa
maatuku vii.
30 Kooni vyasaakwa niivae kipeembe, kwiivaira ndiri kipeembe vira viintu
ˆvyoónekyaa ni teketeke ndiri.
31 Muluungu, Taáta wa Mweenevyoosi wiitu Yéesu, yeeye asaakwa
aduumbwe kwa siku ˆjisiina uhero, amányire si nooluusa uloongo tuku.
32 Mpiindi ˆnijáa Damésiki, gávana ajáa isi ya mutemi Aréeta, ajáa aviika
valukaluka kulaangirirya múuji uwo sa aankwaate.
33 Maa kaa, vaantu vamwi, vaankiimya ikápwii ko tweera na chooririi
ˆcheene kijáa lukaandii lwa múuji, maa nkahona kwaatwa.✡

12

Njori ya Paúli na Teketeke Yaachwe

1 Noosaakwa niivae kipeembe! Baa neembe kubweeyya jeyyo kusi-
ina kunáálo yoyoosi, luusa ndiri kulootera na njori ˆnaheewa fuma kwa
Mweenevyoosi.
2 Namumányire muuntu umwi ˆamuruma Kirisitu myaaka ikimi na ine (14)
ˆilóokire, asumulwa fuuru kurumu ya katatu. Si namányire kooni ajáa na

✡ **11:33** Laanga Mirimo ya Vatumwi 9:23-25.

mʉvɨrɨ ʉhʉ, au sɨ ajáa na mʉvɨrɨ ʉhʉ tʉkʉ mpɨɨndɨ ˆasʉmʉlwáa. Mʉlʉʉngʉ noo amányire.
3 Kei namányire mʉʉntʉ ʉhʉ, koonɨ ajáa asʉmʉlwa kwa njɨra ya mʉvɨrɨ au kwa njɨra ya mʉtɨma, nɨɨnɨ sɨ mányire tʉkʉ, maa kaa, Mʉlʉʉngʉ noo amányire.
4 Mʉʉntʉ ʉhʉ kwa ntálarya ajáa atwaalwa na kurumwii. Ʉko, akateera masáare yo hwaalarya mʉnʉmʉʉnʉ, ˆmeene mʉʉntʉ sɨ arɨ daha lʉʉsa tʉkʉ, na sɨ asaakwa alʉʉse tʉkʉ.
5 Nɨɨnɨ kiivaa ndɨrɨ kɨpeembe sa mʉʉntʉ ja ʉhʉ, maa kaa, sɨ sa nɨɨnɨ mweeneevyo tʉkʉ, nɨɨnɨ kiivaa ndɨrɨ kɨpeembe vii sa teketeke yaanɨ.
6 Maa kaa, koonɨ noosaaka kwiivaa kɨpeembe sɨ ndɨrɨ kʉva mʉkoókoyo tʉkʉ, sa kʉva ndɨrɨ noolʉʉsa kɨmáárɨ. Baa neembe nɨ jeyyo, sɨ ndɨrɨ kiivaa kɨpeembe tʉkʉ, sa sɨ neenda mʉʉntʉ yoyoosi aandʉʉmbɨrɨre kʉlookya vira ˆmbwéeyyaa na ˆndúʉsaa tʉkʉ.
7 Maa kaa, sa ndɨɨre kwiivaa kɨpeembe kwa ʉhʉ wiivariyuli ˆʉhwáalaryaa ˆnalaɨrwa, naheewa mwiíwa muvirii waanɨ, mutumwi wa Irimʉ sa wuunturikirye.
8 Namʉloomba Mweenevyoosi katatʉ aanseyyirye mwiíwa ʉhʉ.
9 Maa kaa, yeeye aansea, “Nduwo yaanɨ yakweenererya, sa ngururu jaanɨ jakíimanaa teketekii.” Sa jeyyo, navyeéndire mʉnʉmʉʉnʉ kwiivaa kɨpeembe sa teketeke yaanɨ, sa ngururu ja Kirisitʉ jive hamwɨ na nɨɨnɨ.
10 Ɨkɨ noo ˆchooreka, sa Kirisitʉ, natɨɨte cheerʉ kʉva teketeke, kʉtʉkɨrwa, kʉtʉrɨkɨra, koondomereriwa na kʉva maremii, sa mpɨɨndɨ ˆndɨrɨ teketeke, noo ndɨrɨ na ngururu.

Wiikovereri wa Paúli kwa Vakoríinto

11 Haaha noolʉʉsɨka ja ndɨrɨ mʉkoókoyo, na nyuunyu noo ˆmwabwéeyyiirye ndʉʉsɨke jei. Nyuunyu noo ˆmwasaakwa mwaandʉʉmbɨrɨre, sa nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ muduudi kʉlookya avo ˆvaánɨrɨrwaa “vatumwi vakʉʉlʉ” tʉkʉ, baa neembe nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ kɨɨntʉ chochoosi.
12 Mpɨɨndɨ ˆnɨjáa meenyu, nɨjáa nayimirirya maatʉkʉ, na nabweeyya isháara, myuujíisa na viintʉ ˆvihwáalaryaa ˆvyoónekyaa nɨɨnɨ ndɨrɨ mutumwi.
13 Kisiina ˆcheene nabweeyya kwa mpuka jɨɨngɨ ja vaantʉ ˆvamuruma Yéesu na sɨ nabweeyya kwaanyu tʉkʉ. Ifaanaa ɨkava nahon’ya kʉdɨɨra kʉva muriwa kwaanyu. Koonɨ ɨkyo noo kɨɨntʉ nasova ʉwoloki, nooloomba yasire!
14 Haaha nimíirye neeja kʉʉja na meenyu lwa katatʉ, maa kaa, sɨ ndɨrɨ kʉva muriwa kwaanyu tʉkʉ. Sɨ noosaaka viintʉ vyaanyu tʉkʉ, maa kaa, noovasaaka nyuunyu. Nalúusire ɨrɨ, sa sɨ vaana noo ˆvasaakwa vavɨɨke viintʉ kitubeekii sa vavyɨɨrɨ vaavo tʉkʉ, maa kaa, vavyɨɨrɨ noo vasaakwa vavɨɨke viintʉ kitubeekii sa vaana vaavo.
15 Nɨɨnɨ natɨɨte cheerʉ kʉtoola viintʉ vyaanɨ, baa kwiitoola nɨɨnɨ mweeneevyo kʉvaambirirya nyuunyu. Maa kaa, eri, ˆvyeene nɨɨnɨ nootuuba kʉveenda mʉnʉmʉʉnʉ, noo ˆvyeene nyuunyu mookeehya kʉʉnyenda wʉʉ?
16 Haaha arumi, nɨɨnɨ na nyuunyu ruma tiise, nɨɨnɨ sɨ naava muriwa kwaanyu tʉkʉ. Maa kaa, vamwɨ kʉrɨ nyuunyu voosea, “Paúli nɨ mʉweere, avaheemba kwa ʉweere.”
17 Eri, amwaarɨ mʉʉntʉ ˆnamʉtʉma sa avakwaate matu nyuunyu wʉʉ?
18 Namʉloomba Tíito ʉʉje hamwɨ na mwaaniitʉ wɨɨngɨ na meenyu. Eri, Tíito avakwaata matu wʉʉ? Sɨ mookoona nɨɨnɨ na Tíito nɨ mʉtɨma ʉmwɨ tʉrɨ tʉkʉ wʉʉ? Baa kei lʉyeendo lwiiswi lwiifwíine tʉkʉ wʉʉ?
19 Ifaanaa mʉndookiiririkana kʉsea, mpɨɨndɨ joosi iji nɨ tookiitetera vii. Suusu nɨ lʉʉsa tiise aya mbere ya Mʉlʉʉngʉ ja vaantʉ ˆtakʉndɨkaniwa na Kirisitʉ. Vanaviitʉ taveenda. Aya yoosi ˆtootʉmama, nɨ sa kuruma kwaanyu kwɨɨme neeja.

20 Haaha nookoofa mpiindi ^ndiri kuuja na meenyu, shaana ndiri muri na luyeendo ^lweene si luri kuunjerya mutima. Iro, bweeyya riri ntumame ^meene si yari veerya mitima. Nookoofa ifaanaa nkavashaana muri na wiitóoli, kivina, nkalari, kira muuntu kwiilaanga yeemweene vii, kwiiluusa, kwiisaambirirya, kwiivaa kipeembe na ntiribuka.

21 Kei, nookoofa mpiindi ^ndiri kuuja na meenyu, Muluungu waani, bweeyya ari noone soni mbere yaanyu. Koololokera ndiri mutimii koona vaantu ^vari foo katikati yaanyu ^veene vabweeyya uvi siku ^jilóokire, na si vanamuvalandukira Muluungu tuku. Vakaari vatúmamaa kosu, vakaari viihéngeetaa na vakaari vayéendaa ja kúri.

13

Kukaan'ya ko Herererya

1 Ulu ni lwa katatu nookuuja na meenyu. Masáare ^Yari Mpeho yaluusa, "Kira kiloongi lamulwa kiri kwa vooni vaviri au vatatu."✡

2 Nahumula kuvaluma kutu mpiindi ^nijáa na nyuunyu lwa kaviri. Haaha ni hinduukira niise baa neembe ndiri kuli. ^Ndiri hinduka, si ndiri reka kuvalaira chiiru tuku vara voosi ^vatumama uvi aho ncholo, baa na vara viingi ^vootumama uvi.

3 Bweeyya ndiri jeyyo, sa viintu moosaaka turya kikomi Kirisitu, luusika iise ko tweera niini. Kirisitu si ari teketeke kwaanyu tuku, maa kaa, atiite ngururu kati na kati yaanyu.

4 Kikomi baa neembe aning'iniwa musaláabii fuuru akakwya kwa teketeke, haaha ni nkaasu ari kwa ngururu ja Muluungu. Viivyo baa suusu ni teketeke turi ko va kiintu kimwi ne, maa kaa, takundikaniwa ne kwa ngururu ya Muluungu kuri nyuunyu.

5 Haaha iyeren'yi veeneevyo, sa mutaange koonі muri na kuruma. Iyeren'yi veeneevyo. Eri, si mumányire Yéesu Kirisitu amwaari isii yaanyu tuku wuu? Koonі si mumányire, aho mwasíindirwe.

6 Maa kaa, ni kiilaangya niise nyuunyu taanga muri suusu si tasiindwa tuku.

7 Toomuloomba Muluungu, kari mutumame uvi wowoosi tuku ja ^vyeene talúusire. Si sa toosaaka toonekane tasiinda uyeren'yi uwo tuku, kiri vyoova jeyyo, toosaaka mutumame maaja, baa koonі suusu turi koonekana tasiindwa ni uyeren'yi uwo.

8 Ni luusa niise jeyyo, sa tusiina ngururu jo kitira kimáári tuku, maa kaa, toofafirirya kimáári.

9 Toovyeenda koonі suusu turi teketeke, maa kaa, nyuunyu muri na ngururu. Toomuloomba Muluungu avaambirirye mukiimane.

10 Sa jeyyo, ni kuvaandikira niise masáare aya mpiindi ^nkaari si ni nuuja na meenyu. Sa mpiindi ^ndiri fika meenyu, ndiire kuva mukari kwa wiimiriri ^naheewa ni Mweenevyoosi. Ni luusa niise jeyyo, sa Mweenevyoosi aampeera wiimiriri wo vabweeyya mwiime neeja kwa kura kuruma, na si ko vasaambula tuku.

Lumbi yo Herererya

11 Haaha vanaviitu, ikali nkaasu. Mukiimane, muheewe mutima, muve kiintu kimwi miiririkanwii yaanyu na mwiikale mwiikalo muuja. Ne Muluungu, yeeye ^ari na kweenda na mwiikalo muuja, kuva ari hamwi na nyuunyu.

12 Mundookiiluumbya ko kiisundira kuuja.

13 Vaantu voosi va Muluungu turi novo aha, vavalúumbiirye.

✡ **13:1** Laanga Nkumbukira ya Miiro 19:15.

14 Nduwo ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, na kweenda kwa Muluungu, na kuva kiintu kimwi na Mutima waachwe Muuja, vive hamwi na nyuunyu voosi.

Barúwa ya Paúli kwa Vagalatía

Mulongooryo

Barúwa kwa Vagalatía, yaandikwa ni mutumwi Paúli (1:1). Paúli aandika barúwa ihi kwa mpuka ja vaantu ˆvamuruma Yéesu va isi ya Galatía. Ihi barúwa, yaandikwa kati ya myaaka ya 48-53 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Galatía ni mukóowa wa isi siku iji ˆiséwaa Uturúuki. Paúli na Barinába vavariyuláa Masáare Maaja ya Yéesu uko (2:1-9). Vaantu ˆvari foo vajáa voona myuujíisa ˆmyeene Paúli abweeyyáa na vakamuruma Yéesu (Miirimo ya Vatumwi 19:8-12). Maa kaa, siku ˆjikaseese, Vayahúudi vamwi vakavakiindya, ni mpaka vakwaatye Miiro na tuuva ja Vayahúudi na vandootwaalwa na kibawii de vave vaantu ˆvamuruma Yéesu kikomi (2:15-17; 5:1-6).

Barúwii ihi, Paúli avakumbusikya Vagalatía ˆvyeene Mululungu avalámuriryaa vaantu ˆvamuruma Yéesu, si ko kwaatya miiro au tuuva ja vaantu tuku. Paúli asea, si turi valwa vawoloki mbere ya Mululungu ko kwaatya Miiro yaachwe tuku, maa kaa, ni ko muruma Yéesu vii (2:15-21). Paúli asea, mwiikalo wa vaantu ˆvamuruma Yéesu wasaakwa ulongoolwe ni Mutima Muuja. Kei, aluusa kwa uwariwari wiivariyuli wa nteendo ˆjifúmaa wuuntwii wa uvi (5:19-21), na ndiiwa ja Mutima Muuja (5:22-23). Atuwyiira tuurume ulairiri wa Kirisitu noo kusea kuveenda vaantu viingi, na kuvaambirirya kuvereka miriwa yaavo (6:2).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Paúli yoovariyula Masáare Maaja na wiimiriri waachwe ja Mutumwi *1:1-2:21*
Kuviikwa húuru fuma kuri Miiro *3:1-25*
Ukúulu wa Masáare Maaja mweeri ya Miiro *3:26-4:31*
Uhúuru wa muuntu ˆamuruma Yéesu *5:1-26*
Ukiindya wa mwiikalo wa vaantu ˆvamuruma Yéesu *6:1-18*

Lumbi

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli. Niini si natumwa ni vaantu tuku na kusiina muuntu umwi ˆaandairirya tuku, maa kaa, niini natumwa ni YéesuKirisitu mweeneevyo na Mululungu Taáta, yeeye ˆamufufula Yéesu.

2 Niini na vaaniitu voosi ˆvamuruma Yéesu ˆvari na niini aha, toovaluumbya nyuunyu mpuka ja vaantu ˆmwamuruma Yéesu uko isi ya Galatía.

3 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Mululungu Taáta wiitu, na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu jive na nyuunyu.

4 Yeeye atoola nkaasu yaachwe sa atulamurirye fuma uvii woosi wa weeru ihi ya haaha. Abweeyya jeyyo, ja ˆvyeene Mululungu Taáta wiitu asaaka.

5 Mululungu abweeyyiriwe nkongojima kwa siku ˆjisiina uhero. Kikomi!

Masáare Maaja ya Kikomi

6 Nahwáalariiwe maatuku vii ni nyuunyu! Kwa mpiindi nduudi vii mwamurékire Mululungu, yeeye ˆavaanirira kwa nduwo ya Kirisitu, na mwaándire tuuba ukiindya wiingi ˆmweene vaantu viingi vuuyánirira ni masáare maaja.

7 Kimaari, kusiina masáare maaja yiingi tuku. Maa kaa, kwatiite vaantu ˆvoovasaangyasaangya na ˆvoosaaka vavalandule Masáare Maaja ya Kirisitu.

8 Koonɨ mʉʉntʉ yoyoosi, ɨve nɨ suusu veeneevyo au ɨve nɨ murimʉ mʉʉja fuma kurumwii, woovavariyʉrɨra masáare maaja ˆyiísimire na yara suusu ˆtavavariyʉrɨra, mʉʉntʉ ʉwo ajumwe nɨ Mʉlʉʉngʉ.
9 Nɨ kʉvawyɨɨra niise kei, ja ˆvyeene nahʉmʉla vawyɨɨra, koonɨ mʉʉntʉ yoovavariyʉrɨra masáare maaja ˆmeene yiísimire na yara ˆtavavariyʉrɨra, mʉʉntʉ ʉwo ajumwe nɨ Mʉlʉʉngʉ!
10 Eri, nɨ kiisea mwiise nɨ saaka niise ndʉmɨke kwa vaantʉ wʉʉ? Aka tʉkʉ, nɨɨnɨ noosaaka ndʉmɨke kwa Mʉlʉʉngʉ yeemweene vii. Bakʉ nɨ kiisea mwiise noosaaka mbweeyye vaantʉ vavyeende wʉʉ? Ngaarɨ noosaaka kʉveerya vaantʉ mɨtɨma, ngaarɨ sɨ ndɨrɨ mʉtʉmami wa Kirisitʉ tʉkʉ.

ˆVyeene Paúli Atʉmwa Kʉvariyʉla Masáare Maaja

11 Vanaviitʉ noosaaka mʉtaange Masáare Maaja ˆnavavariyʉrɨra, sɨ yafuma kwa vaantʉ tʉkʉ.
12 Nɨɨnɨ sɨ nahokera ayo Masáare Maaja fuma kwa mʉʉntʉ tʉkʉ, na sɨ naki-indiwa nɨ mʉʉntʉ tʉkʉ, maa kaa, Yéesu Kirisitʉ mweeneevyo aanvariyʉrɨra.
13 Sa nyuunyu mwateera ˆvyeene nɨjáa mpɨɨndɨ ˆnalwɨjáa sa díini yaanɨ ya Kɨyahúudi. Mwamányire ˆvyeene naturikirya maatʉkʉ mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Mʉlʉʉngʉ na nasaakáa nɨɨmale ɨyo mpuka kamwɨ.✡
14 Nɨɨnɨ nɨ mbere nɨjáa ya viivaanɨ ˆvarɨ foo va lʉkolo lwaanɨ, va irika raanɨ. Nɨɨnɨ nalwɨɨráa díini ya Kɨyahúudi. Namanyɨkáa na mʉtɨma waanɨ kʉkwaatya nkʉʉngʉ ja vala baaba wiitʉ.✡
15 Maa kaa, de baa nvyaalwe, Mʉlʉʉngʉ ajáa aankera na ivarwii, akaanyanɨrɨra kwa nduwo yaachwe.
16 Yeeye alamʉla kʉmʉvariyʉla Mwaana waachwe kwaanɨ. Alamʉla kʉbweeyya jeyyo, sa nvariyʉle Masáare Maaja ya Mwaana waachwe kwa vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi. Kʉrɨ aya yoosi nɨɨnɨ sɨ niilaangya sáare na mʉʉntʉ yoyoosi sa ɨkɨ ˆnootʉmama tʉkʉ.
17 Nɨɨnɨ sɨ nadoma na Yerusaléemu nkavoone vatumwi vara ˆvaanongorera kʉva vatumwi tʉkʉ, maa kaa, chaangʉ natamanya na Arábia. Mpɨɨndɨ ˆjikalooke, nahɨndʉka kei na Damésiki.
18 Myaaka ɨtatʉ ˆɨkalooke, maa nkadoma na Yerusaléemu sa nkalʉmane na Kéefa, noo kʉsea Peéteri. Niikala kwaachwe sikʉ ikimi na isaano (15).
19 Sɨ niiyona na vatumwi vɨingɨ tʉkʉ, maa kaa, Yaakúupu mwaanaavo na Yéesu Mweenevyoosi vii.
20 Nɨ kʉvawyɨɨra niise mbere ya Mʉlʉʉngʉ, ɨkɨ ˆnoovaandɨkɨra sɨ cha ʉloongo tʉkʉ.
21 Sikʉ ˆjikalooke, nɨjáa nadoma na Síria na Kilikía.
22 Maa kaa, mpɨɨndɨ ijo, nɨɨnɨ sɨ nɨjáa namányirwe kʉrɨ mpuka ja vaantʉ ˆvamuruma Yéesu ʉko ɨsɨ ya Yudéea ˆjiri kɨɨntʉ kɨmwɨ na Kirisitʉ tʉkʉ.
23 Kɨɨntʉ voovo vajáa vamányire kʉrɨ nɨɨnɨ nɨ ɨkɨ, “Mʉʉntʉ ʉra aho ncholo ˆatuturikiryáa, haaha yoovariyʉla kuruma kʉkʉra ˆkweene asaakáa akʉmale imalo.”
24 Novo vakamʉbweeyyirya Mʉlʉʉngʉ nkongojima sa nɨɨnɨ.

2

Vatumwi Vooruma Mɨrɨmo ya Paúli

1 Myaaka ikimi na ɨne (14) ˆɨkalooke, nɨjáa naambʉka na Yerusaléemu na Barinába. Baa Tíito nɨjáa namʉsʉmʉla, nkaambʉkan’ya ne.
2 Nɨjáa naambʉka na ʉko, sa Mʉlʉʉngʉ ajáa aanyónekiirye ndome. ˆTʉkafike ʉko, tʉjáa twalʉmana na vakúúlʉ va vaantʉ ˆvamuruma Yéesu. Ʉko

✡ **1:13** Laanga Mɨrɨmo ya Vatumwi 8:3; 22:4-5. ✡ **1:14** Laanga Mɨrɨmo ya Vatumwi 22:3.

nkavawyiira kijiraawii Masáare Maaja ^navariyuláa kwa vaantu si ^vari Vayahúudi. Nabweeyya jeyyo, sa murimo ^natumamáa na ^nootuuba kutumama, kari ji uve ni wa mukube tuku.
3 Maa kaa, baa Tíito neembe ajáa Mugiríki, na ajáa hamwi na niini si adoomereriwa atwaalwe na kibawii tuku.
4 Isáare iri ro twaalwa na kibawii, rijáa ruuriwa ni vaantu vara ^viibweeyyáa ni vaaniitu, kumba vajáa viiyingirya kwa uweere sa valaange uhúuru wiitu ^taheewa ni Kirisitu Yéesu. Kiintu ^vasaakáa, ni kutubweeyya tuve vatúmwa va Miiro ya Músa.
5 Suusu si twiirumira novo baa kiduudi vii tuku, sa kikomi cha Masáare Maaja kituube chaala na nyuunyu.
6 Maa kaa, vakúúlu va vaantu ^vamuruma Yéesu, na ^vanyemiwáa munumuunu, vajáa vasiina isáare roroosi ifya ro kuungwyiira tuku. Na kwaani ikyo si kiintu tuku, sa Muluungu si aláangaa ukúúlu wa muuntu tuku.
7 Avo valongooli, vajáa vataanga, Muluungu aantuma kuvariyula Masáare Maaja kwa vaantu si ^vari Vayahúudi, ja ^vyeene amutuma Peéteri avariyule Masáare Maaja kwa Vayahúudi.
8 Sa Muluungu ^atúmamaa murimwii wa utumi wa Peéteri kwa Vayahúudi, kei yeeye noo ^aambweeyya niini nive mutumwi murimwii wa utumi kwa vaantu si ^vari Vayahúudi.
9 Haaha, Yaakúupu, Kéefa* na Yooháani ^veene vajáa valongooli vakuulu va vaantu ^vamuruma Yéesu, vakataanga Muluungu noo ^ampeera uhu murimo kwa nduwo yaachwe vii. Sa jeyyo vakatukwaata mikono niini na Barinába koonekya ni kiintu kimwi turi. Tukiirumira suusu tukatumame kwa vaantu si ^vari Vayahúudi novo vatumame kwa Vayahúudi.
10 Avo valongooli vakatuloomba isáare rimwi vii, tundoovakumbukira vaantu vakiva ^vamuruma Yéesu ^vari uko Yerusaléemu. Na ikyo ni kiintu ^nijáa na mpiima kukitumama.

Paúli Yoomudalavya Peéteri

11 Haaha Kéefa akuuja na Antiókia kuuntu ^nijáa. Siku imwi, nkamudalavya mbere ja vaantu sa ajáa ahóniirye.
12 Peéteri ^akafike vii, arijáa na vaantu ^vamuruma Yéesu si ^vari Vayahúudi. Maa kaa, vaantu vamwi fuma kwa Yaakúupu ^vakafike, akiikera na vaantu si ^vari Vayahúudi, akareka kurya chóorya novo. Ajáa abweeyya jeyyo, sa oofáa vaantu vara ^vadoomereryáa vaantu ^vamuruma Yéesu voosi vandoot-waalwa na kibawii.✡
13 Sa jeyyo, vaantu ^vamuruma Yéesu vara ^vajáa Vayahúudi vakaanda tuubirirya ukweembi wa Peéteri, baa Barinába akakusiririwa ni ukweembi waavo.
14 ^Nkoone si voobweeyya ^vyeene kimáári cha Masáare Maaja kiri, nka-muwyiira Kéefa mbere ja vaantu noomusea, “Weewe uri Muyahúudi, maa kaa, wiíkalaa ja muuntu si ^ari Muyahúudi. Sa che de haaha woovadoomererya vaantu si ^vari Vayahúudi vatuube tuuva ja Kiyahúudi?”

Vaantu Voosi Valámuririwaa ko Muruma Yéesu Kirisitu

15 Suusu ufumo wiiswi ni Vayahúudi na si vaantu si ^vari Vayahúudi tuku, ^veene tuvaániriraa ^vari na uvi!
16 Suusu tamányire, muuntu si ari valwa ni muwoloki ko kwaatya Miiro tuku, maa kaa, ni ko muruma Yéesu Kirisitu vii. Jeyyo, baa suusu tamuruma Yéesu

---

* **2:9** ***Kéefa:*** Ni irina riingi ra Kieburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi. ✡ **2:12** Laanga Mirimo ya Vatumwi 11:3.

sa tuvalwe vawoloki kwa njira yo muruma Kirisitu, si ko kwaatya Miiro tuku. Kikomi kusiina muuntu ˆari valwa ni muwoloki, ko kwaatya Miiro tuku.✡

17 Haaha suusu toosaakira tuvalwe turi vawoloki ko kundikaniwa na Kirisitu. Maa kaa, kwa vaantu viingi suusu tookoonekana ni vaantu ˆtabwéeyyaa uvi. Eri, ni kimáári Kirisitu yootubweeyya tuve vaantu ˆtatúmamaa uvi wuu? Aka tuku!

18 Maa kaa, kooni nahíndukiire muryuungu wa kali wo kwaatya Miiro, ura muryuungu ˆnasiita, aho, kuva ndiri muuntu ˆnabwéeyyaa uvi.

19 Mpiindi ˆniikomyakomyáa kukwaatya Miiro, Miiro ijáa yaandamurira. Maa kaa, haaha si nooyera kukwaatya iyo Miiro tuku, sa ndahe kwiikala ja ˆvyeene Muluungu yoosaaka.

20 Kirisitu ˆakakwye musaláabii, baa niini mwiikalo waani wa kali waakwya. Haaha ni nkaasu ndiri, maa kaa, si ja ˆvyeene nijáa hara kali tuku. Haaha ni Kirisitu ˆyookiikala isii yaani. Mwiikalo wa muviri ndiri nowo mpiindi iji noo kiikala ko muruma Mwaana wa Muluungu. Yeeye aanyenda, akatoola nkaasu yaachwe sa aandamurirye niini.

21 Si kimáári ni siita niise nduwo ya Muluungu tuku. Kooni muuntu ari daha valwa ni muwoloki mbere ya Muluungu ko kwaatya Miiro, inkwya ya Kirisitu ni mukube.

3

Ni ko Muruma Yéesu vii

1 Eri, nyuunyu Vagalatía, kikomi mwavíire vakoókoyo wuu? Ni ani avalowa? Niini navavariyurira ikava kiweerwii ni sa che YéesuKirisitu aning'iniwa musaláabii fuuru akakwya.

2 Noosaaka niikiindye isáare rimwi fuma kwaanyu. Eri, mwahokera Mutima Muuja sa mwakwaatya Miiro wuu? Baku ni sa mwateerera na mwaruma Masáare Maaja ya Yéesu?

3 Ni sa che mwavíire vakoókoyo jei? Mwaanda mwiikalo waanyu mufya kwa ngururu ja Mutima Muuja, maa kaa, haaha moosaaka mumarikirirye kwa ngururu jaanyu kiwuuntu!

4 Eri, uturikiri woosi ˆmwapata mookiisea ni wa mukube wuu? Aka tuku, si ujáa wa mukube tuku!

5 Eri, Muluungu avahéeraa Mutima waachwe Muuja na abwéeyyaa myuujíisa kuri nyuunyu sa mwakwaatya Miiro wuu? Baku sa viintu mwateera, na mukaruma Masáare Maaja ya Yéesu?

6 Iririkani Aburaháamu, Masáare ˆYari Mpeho yasea, "Aburaháamu amuruma Muluungu, sa jeyyo, Muluungu akamuvala Aburaháamu ni muwoloki."✡

7 Haaha mutaange, vaantu ˆvamuruma Muluungu, avo noo vaana va Aburaháamu va kikomi!✡

8 Masáare ˆYari Mpeho yalaala na mutwe, Muluungu vavala ari vaantu si ˆvari Vayahúudi ni vawoloki kwa njira yo ruma. Muluungu alongoola kumuwyiira Aburaháamu Masáare aya Maaja yoosea, "Ko tweera kwaako vaantu va isi joosi talariwa vari."✡

9 Sa jeyyo, vaantu ˆvamuruma Muluungu, vatálariwaa, ja ˆvyeene Aburaháamu atalariwa sa amuruma Muluungu.

Vaantu Valamuririwa Fuma Njumo ja Miiro ya Músa

✡ **2:16** Laanga Sabúuri 143:2; Varúumi 3:20. ✡ **3:6** Laanga Ncholo 15:6; Varúumi 4:3. ✡ **3:7** Laanga Varúumi 4:16. ✡ **3:8** Laanga Ncholo 12:3.

10 Maa kaa, voosi ˆviiláangyaa kʉlamuririwa so tuuba ˆmeene yasaakwa nɨ Miiro, avo vajumwa. Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, “Yoyoosi ʉra sɨ ˆatúubaa no tʉmama yoosi ˆmeene yaandɨkwa Kɨtáabwii cha Miiro, ʉwo ajumwa.”✡
11 Nɨ kɨmaarɨ, kusiina mʉʉntʉ ˆarɨ valwa nɨ mʉwoloki mbere ya Mʉlʉʉngʉ so tuuba Miiro tʉkʉ. Sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, “Mʉʉntʉ ˆarɨ kʉva nkaasʉ, nɨ ʉra Mʉlʉʉngʉ ˆarɨ mʉvala nɨ mʉwoloki sa kuruma kwaachwe.”✡
12 Miiro sɨ yiláangyaa kuruma tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, yayéren’yaa nteendo ˆng’eene mʉʉntʉ atúmamaa. Nɨ ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, “Mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆatúmamaa ˆmeene yasaakwa nɨ Miiro, kiikala arɨ ko yera tuuba ɨyo Miiro.”✡
13 Kirisitʉ atununuula fuma kʉrɨ lujumo lwa Miiro ko sʉmʉla lujumo ʉlo sa suusu. Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, “Yoyoosi ˆavaɨrɨrwa mʉsaláabii, ajumwa.”✡
14 Kwa njɨra ya Kirisitʉ Yéesu, Mʉlʉʉngʉ avatalarya vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi kwa ntálarya jijira ˆiichuunga kwa Aburaháamu, sa jeyyo, suusu vara ˆtwaruma tʉhokere Mʉtɨma Mʉʉja ʉra Mʉlʉʉngʉ ˆiichuunga kʉtʉheera.

*Miiro na vira Mʉlʉʉngʉ ˆAmʉlaha Aburahá*amu

15 Vanaviitʉ, noosaaka ntoole lusímo ʉlʉ fuma kʉrɨ mwiikalo wa kɨra siikʉ. Tʉlʉʉse, kwatɨɨte vaantʉ vavɨrɨ ˆviirúmɨɨre kɨintʉ kɨmwɨ. Koonɨ ʉko kwiirʉmɨra kwahúmwɨɨre kʉndɨkaniwa, kusiina mʉʉntʉ ˆarɨ daha siita au koongererya chochoosi kwa kɨra ˆviirúmɨɨre tʉkʉ.
16 Haaha, Mʉlʉʉngʉ iichuunga kwa Aburaháamu baaba wiitʉ na mbyaala yaachwe. Masáare ˆYarɨ Mpeho sɨ yasea, “Na mbyaala jaachwe tʉkʉ,” noo kʉsea sɨ vaana ˆvarɨ foo tʉkʉ, maa kaa, yasea, “Na mbyaala yaachwe,”✡ noo kʉsea nɨ mwaana ʉmwɨ ne nɨ Kirisitʉ.
17 ˆCheene noosaaka lʉʉsa nɨ ɨkɨ, Mʉlʉʉngʉ abweeyya mʉháko na ʉʉkʉndɨkan’ya myaaka magana yanɨ na makumi yatatʉ (430) Miiro sɨ ɨnaava. Sa jeyyo, Miiro ɨyo sɨ ɨrɨ wuna mʉháko ʉwo au baa kʉkʉvalandʉla ʉko kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
18 Ngaarɨ vaantʉ vahókeraa ʉpaari waavo fuma kwa Mʉlʉʉngʉ ko kwaatya Miiro, ngaarɨ ʉpaari ʉwo sɨ wiiláangyaa kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ kwa nduwo yaachwe, amʉheera Aburaháamu ʉpaari wa mʉháko waachwe, sa amʉlaha jeyyo.✡
19 Haaha Miiro nɨ mʉrɨmo che ɨtɨɨte? Miiro yavɨɨkwa sa yoonekye ʉvɨ wa vaantʉ, fʉʉrʉ mpɨɨndɨ ˆarɨ kʉʉja ʉra wa ichina ra Aburaháamu Mʉlʉʉngʉ ˆiichuunga kʉmʉreeta. Miiro ɨyo, yalaiririwa nɨ mirimʉ miija ko tweera Músa mʉkʉndɨkan’yi kati ya Mʉlʉʉngʉ na vaantʉ vaachwe.
20 Mʉkʉndɨkan’yi asaakwa koonɨ nkaande ivɨrɨ joobweeyya mʉháko. Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ nɨ ʉmwɨ, yeeye abweeyya mʉháko na Aburaháamu baa mʉkʉndɨkan’yi tʉkʉ.
21 Eri, haaha Miiro yakɨɨkanaa kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ wʉʉ? Aka tʉkʉ! Sa ngaarɨ yatoolwa miiro ˆirɨ daha kʉvaheera vaantʉ nkaasʉ, ngaarɨ mʉʉntʉ aválwaa nɨ mʉwoloki ko kwaatya Miiro.
22 Maa kaa, sɨ viri jeyyo tʉkʉ. Masáare ˆYarɨ Mpeho yabweeyya viintʉ vyoosi vichuungwe wiimiririi wa ʉvɨ, sa vira viintʉ Mʉlʉʉngʉ ˆiichuunga kʉvaheera ko muruma Yéesu Kirisitʉ,✡ vaheewe vara ˆvamurúmaa Yéesu.

✡ **3:10** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 27:26. ✡ **3:11** Laanga Habakúuki 2:4. ✡ **3:12** Laanga Valáawi 18:5. ✡ **3:13** Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 21:23. ✡ **3:16** Laanga Ncholo 12:7. ✡ **3:18** Laanga Varúumi 4:14. ✡ **3:22** Laanga Vagalatía 3:14.

23 Mpiindi vaantu ˆvajáa si vanaava na kumuruma Kirisitu, Miiro yatwiimiriráa ikatubweeyya tuve isi yaachwe. Tawoojeráa mpiindi kumuruma Kirisitu ˆkuri variyulwa.
24 Miiro yatulongooláa ja mureri wiitu fuuru mpiindi Kirisitu ˆakuuje. Sa jeyyo, valwa turi turi vawoloki ko muruma Kirisitu.
25 Maa kaa, haaha kumuruma Kirisitu kwahumula fika, sa jeyyo si turi isi ya Miiro ˆyaturerá a tuku.

Vaana va Muluungu

26 Haaha nyuunyu ni vaana va Muluungu kwa kumuruma kwaanyu Yéesu, sa mwakundikaniwa na Kirisitu Yéesu.
27 Nyuunyu voosi mwabatisiwa, mwakundikaniwa na Kirisitu Yéesu, mwaava ja mwamwiivikira Kirisitu.
28 Sa jeyyo, Muyahúudi na muuntu si ˆari Muyahúudi si viísimire tuku, baa mutúmwa na muuntu ˆari húuru tuku, au muuntu mulume na muuntu muki tuku. Voosi ni hamwi muri sa mwakundikaniwa na Kirisitu Yéesu.
29 Nyuunyu ni va Kirisitu, na kwa njira iyo mwaava uvyaalo wa Aburaháamu, na hokera muri viintu vyoosi vira Muluungu ˆiichuunga kutuheera.✡

4

1 Haaha noosaaka nivawyiire, mupaari yoyoosi koonі akaari musinga, si iísimire na mutúmwa tuku, baa neembe máari joosi ni jaachwe.
2 Yeeye avíjaa isi ya vareri vaachwe na vaantu ˆvookiimirira máari jaachwe fuuru ira mpiindi taáta waavo ˆiiyimya neeja.
3 Na suusu ni viivyo, mpiindi Kirisitu ˆajáa akaari kuuja, tujáa ni ja vasinga, tujáa turi vatúmwa va tuuva ˆjiímiriraa ihi weeru.
4 Maa kaa, mpiindi ira ˆijáa yiimiwa neeja yafika, Muluungu amutuma Mwaana waachwe kuri ihi weeru. Mwaana waachwe uwo avyaalwa ni muuntu muki ja ˆvyeene suusu tavyaalwa, akiikala isi ya Miiro.
5 Atumwa sa atununuule suusu ˆtujáa isi ya Miiro. Abweeyya jeyyo, sa suusu voosi tuve vaana va Muluungu.
6 Muluungu amutuma Mutima wa Mwaana waachwe mitimii yiitu, sa turi vaana vaachwe. Uwo Mutima Muuja, noo ˆyootubweeyya tumwaaniriire Muluungu "Áaba!" noo kusea, "Taáta!"
7 Haaha, nyuunyu si vatúmwa tuku, maa kaa, ni vaana va Muluungu. Sa jeyyo, hokera muri viintu vyoosi Muluungu ˆavavikira vaana vaachwe.

Paúli Yoovalуma Kutu Vagalatía

8 Nyuunyu hara kali si mujáa mwamumányire Muluungu tuku. Mpiindi ijo, mujáa vatúmwa va fimiluungu na si viri Muluungu tuku.
9 Maa kaa, haaha mwamumányire Muluungu, na Muluungu avamányire kulookya. Haaha ni sa che moosaaka mwiimirirwe kei ni tuuva ˆjiímiriraa ihi weeru?✡ Tuuva ijo, jisiina ngururu tuku na ni kiintu kisiina. Baku ni saaka mwiise kei muve vatúmwa va ijo tuuva wuu?
10 Mukaari mookwaatya ngovi ja Kiyahúudi wuu? Ati moonyemya siku jimwi ja júma, na ja myeeri na ja mwaaka, ati ni siku jo munyemya Muluungu wuu?
11 Nookoofa murimo waani woosi ˆnatumama kwaanyu ni wa bweete.
12 Vanaviitu noovakalaamya, muve húuru ja niini, sa niini si ndiri isi ya Miiro tuku, na noo ˆvyeene nyuunyu muri. Nyuunyu si mwaambweeyyirya uvi wowoosi tuku.

✡ **3:29** Laanga Varúumi 4:13. ✡ **4:9** Laanga Vagalatía 4:3.

13 Mwamányire ulwíiri ˆnijáa nowo, noo waambweeyya nkapata nkalo yo
vavariyuriira Masáare Maaja.
14 Baa neembe ulwíiri waani wavayeráa muunchwe mati au muunsiite,
si mwabweeyya jeyyo tuku. Kiri vyoova jeyyo, ˆcheene mwabweeyya ni
kuunduma ja ˆvyeene ngaari mwaruma murimu muuja wa Muluungu, au ja
ˆvyeene ngaari mwamuruma Kirisitu Yéesu mweeneevyo.
15 Kira cheeru ˆmujáa nocho na hai chadómire? Kikomi nooluusa, siku jira
ngaari mwadaha, ngaari mwanonkola miiso yaanyu muumpeere.
16 Eri, haaha navíire muvi waanyu sa viintu noovawyiira kimáári wuu?
17 Avo vaantu viingi voomanyika sa vavapate, maa kaa, kiintu
ˆvoovasaakiriira si ˆchabooha tuku. Voosaaka vavakere na niini sa
muvatumamire voovo.
18 Ni vyabooha kumanyika, maa kaa, ive so tumama maaja.
Mundoobweeyya jeyyo mpiindi joosi, baa mpiindi si ˆndiri na nyuunyu.
19 Vanavaani, nookiiteera kei usuungu sa nyuunyu ja usuungu wa makata.
Tuuba ndiri kwiiteera jeyyo, fuuru Kirisitu ooneke yookiikala isii yaanyu.
20 Noomerya mati maatuku vii ngaari ndiri na nyuunyu mpiindi iji, ngaari
nalúusikire na nyuunyu kwa uholi. Ndiri na woowa maatuku vii sa nyuunyu!

Lusímo lwa Sáara na Hájiri

21 Haaha ngwyiiri nyuunyu ˆveene moosaaka muve isi ya Miiro, si
mwamányire ˆvyeene Miiro yaluusa tuku wuu?
22 Yaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho, Aburaháamu ajáa atiite vaana vaviri.
Umwi ajáa avyaalwa ni Hájiri, uhu ni muuntu muki mutúmwa ajáa, na mwaana
wiingi ajáa avyaalwa ni Sáara, uhu ni muuntu muki ˆari húuru ajáa.
23 Mwaana wa muuntu muki mutúmwa ajáa avyaalwa kwa muryuungu wa
muuntu. Maa kaa, mwaana wa muuntu muki ˆajáa húuru yeeye ajáa avyaalwa
kwa kwiichuunga kwa Muluungu.
24 Vaantu vaki avo vaviri ifaanaa vakalaangwa ja lusímo lwa miháko iviri.
Hájiri iímaa ja muháko wa kali ˆmweene waviikwa Luulwii lwa Sináai ˆluri
Arábia. Vaana vaachwe vavyaalwa ja vatúmwa isi ya Miiro.
25 Hájiri iímaa ja Luulu lwa Sináai ˆluri Arábia na ˆlwiifwíine na Yerusaléemu
ya haaha ˆng'eene iri isi ya utúmwa hamwi na vaana vaachwe.
26 Maa kaa, Sáara iímaa ja Yerusaléemu ya kurumwii, múuji ˆwiiyanjaala na
uwo noo íyo wiitu.
27 Masáarii ˆYari Mpeho vyaandikwa,

"Ɨva na cheeru weewe ˆuri muumba,
tula isóso weewe si ˆunoona makata yo vyaala mwaana,
sa vaana va ura ˆarekwa ni foo vari,
kulookya va ura ˆari na mulume."✡

28 Haaha vanaviitu, nyuunyu ni vaana va Muluungu sa kwiichuunga
kwaachwe, ja ˆvyeene Isaka ajáa.
29 Maa kaa, siku jira mwaana ˆajáa avyaalwa kwa muryuungu wa muuntu,
amuturikiryáa mwaana ˆavyaalwa kwa nguruu ja Mutima Muuja. Siku iji,
vaantu ˆvari isi ya Miiro voovaturikirya viivyo nyuunyu ˆmuri húuru.✡
30 Maa kaa, Masáare ˆYari Mpeho che yaluusa? Yaluusa, "Kibirya muuntu
muki mutúmwa hamwi na mwaana waachwe, sa mwaana wa mutúmwa si
ari paala hamwi na mwaana wa muuntu muki ˆari húuru vii kaa tuku."✡
31 Sa jeyyo, vanaviitu, suusu si turi vaana va muuntu muki mutúmwa tuku,
suusu ni vaana va muuntu muki ˆari húuru.

✡ **4:27** Laanga Isáaya 54:1. ✡ **4:29** Laanga Ncholo 21:9. ✡ **4:30** Laanga Ncholo 21:10.

5

Kirisitu Atuhéeraa Uhúuru

1 Kirisitu atuheera uhúuru. Sa jeyyo, imi neeja kari murume kuhinduka na iyóokii ra utúmwa wa Miiro tuku.
2 Nteereri, niini Paúli ˆnoovawyiira, kooni mooruma twaalwa na kibawii so kwaatya Miiro ya Músa, aho, Kirisitu si kiintu chochoosi kuri nyuunyu tuku.
3 Ni kuvawyiira niise mbere ya Muluungu kei, muuntu mulume yoyoosi ˆari ruma twaalwa na kibawii, yoosaakwa akwaatye Miiro yoosi.
4 Nyuunyu ˆveene mwiiláangyaa moovalwa vawoloki ko kwaatya Miiro, mwiikera na Kirisitu na ni kuli muri na nduwo ya Muluungu.
5 Maa kaa, suusu tookiilaangya kwa luviro lwa Mutima Muuja, Muluungu tuvala ari turi vawoloki sa tamuruma Yéesu.
6 Haaha, kooni talumaniwa na Kirisitu Yéesu, kutwaalwa na kibawii na kudiira twaalwa na kibawii si kiintu tuku. Kiintu cha kikomi ni kuruma kwiitu kura ˆkwatúmamaa ko kiiyenda.
7 Mwabweeyyáa vyabooha maatuku vii. Haaha ni ani avakitirirya mukareka kwaatya ukiindya wa kikomi?
8 Uhu ˆavalaangya sáare jei, si Muluungu yeeye ˆavaaniriira tuku.
9 Maa kaa, mutaange, ukiindya wa uloongo ni ja ˆvyeene vaantu vaséaa, “Usasi kiduudi vii, wuúkyaa muchu woosi.”✡
10 Namányire kikomi, nyuunyu mwakundikaniwa na Yéesu Mweenevyoosi, sa jeyyo si muri ruma kukooverwa tuku. Maa kaa, muuntu yoyoosi ˆari vakoovera, baa ave ani, heewa ari irya.
11 Vanaviitu, vaantu viingi voosea niini nkaari nváriyulaa vaantu valume voosi voosaakwa vatwaalwe na kibawii. Ngaari ni kimaari noovariyula jeyyo, sa che Vayahúudi vookuunturikirya? Ngaari noovariyula jeyyo, ngaari kuvariyula kwaani masáare ya inkwya ya Kirisitu musaláabii si koobweeyya Vayahúudi vaansuule tuku.
12 Nookoona avo vaantu ˆvoovasaangirirya kwa viintu vyo twaalwa na kibawii, ngaari viichula vave mapachi.
13 Vanaviitu, Muluungu avaaniriira sa muve húuru, sa jeyyo kari uhúuru waanyu undoovabweeyya muve na nkalo yo tuuba ufumo wa wuuntu waanyu wa uvi tuku, maa kaa, mundookiiyambirirya ko kiiyenda.
14 Miiro yoosi yakiimana kwa ulairiri umwi, “Mweende mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo.”✡
15 Maa kaa, kooni mookiikuukira no kiitamikya, mulaange neeja, kiimala muri nyuunyu kwa nyuunyu.

Kwiikala kwa Ngururu ya Mutima Muuja

16 Haaha kiintu ˆnoovawyiira ni iki, mundoolongoolwa ni Mutima Muuja. Kooni mubwéeyyiirye jeyyo, si muri tuuba ufumo wa wuuntu waanyu wa uvi vii kaa tuku.
17 Ni kuvawyiira niise jeyyo, sa vira ˆvyeene ufumo wa wuuntu waanyu wa uvi usáakaa, si viri ja ˆvyeene Mutima Muuja asáakaa tuku. Na vira Mutima Muuja ˆasáakaa, si viri ja ˆvyeene ufumo wa wuuntu waanyu wa uvi usáakaa tuku. Mutima Muuja na ufumo wa wuuntu vookiisiinda, sa jeyyo kari mundootumama yara ˆmoosaaka tuku.✡
18 Kooni moolongoolwa ni Mutima Muuja, si muri isi ya Miiro tuku.
19 Haaha nteendo ja ufumo wa wuuntu wa uvi ni kiweerwii jiri, na ni iji, uhéngeeti, kosu, kuyeenda ja kúri,

---

✡ **5:9** Laanga 1 Vakoríinto 5:6. ✡ **5:14** Laanga Valáawi 19:18. ✡ **5:17** Laanga Varúumi 7:15-23.

20 kwiinamira vidabalaíyo, usavi, kwiikala ja kúri na nyaáu, wiitóoli, kumererya mati kiintu cha wiingi, nkalari, kwiilaanga weemweene vii, kwiikera lukova, kuvuusha uloongo,
21 kivina, ureevi, vina jo kiisuva na viintu vyiingi ˆviifwíine na ivyo. Ni kuvaluma niise kutu ja ˆvyeene nahumula kuvaluma kutu, vaantu ˆvatúmamaa nteendo ijo, si vari hokera chochoosi Utemii wa Muluungu tuku.
22 Maa kaa, ndiiwa ja Mutima Muuja ni, kweenda, kuva na cheeru, mwiikalo muuja, kuyimirirya, wuuja, kuboohya mutima, kuva vaantu vookiilaangiwa,
23 kuhola na kwiiyimiriira. Kusiina mwiiro ˆwakaan'ya muuntu adiire kundoobweeyya masáare aya tuku.
24 Vaantu ˆvakundikaniwa na Kirisitu Yéesu, vaning'in'ya musaláabii ufumo wa wuuntu waavo wa uvi, na uláku wa ufumo uwo.
25 Mutima Muuja atuheera mwiikalo mufya, haaha tutuube ulongooli waachwe.
26 Tureke kwiivaa kipeembe bweete, tureke kundookwiisaakula na tureke kwiiyonera kivina.

6

Kwiiyambirirya na Kwiitumamira Maaja

1 Vanaviitu, koonи mutáangire mwiiwaanyu atúmamire uvi, haaha nyuunyu ˆmuri va mutimii, mumuhindule muuntu uwo kwa uholi. Maa kaa, mulaange neeja kari naanyu ji muyerwe tuku.
2 Mundookiiyambirirya ko kiiverekera miriwa yaanyu, aho, kiiman'ya muri Miiro ya Kirisitu.✡
3 Sa muuntu yoyoosi ˆiiyónaa yeeye ni kiintu, na kumba si kiintu tuku, uwo ni iikóoveraa vii.
4 Kira muuntu alaange neeja nteendo jaachwe mweeneevyo, aho, daha ari kwiivaa kipeembe kwa nteendo njija jira ˆatumama. Maa kaa, kari iiryaaniririye na nteendo ja muuntu wiingi jira ˆatumama tuku.
5 Sa kira muuntu sumula ari muriwa waachwe mweeneevyo.
6 Muuntu ˆyookiindiwa isáare ra Muluungu, indoomugavira mukiindya waachwe vira viintu ˆvyabooha ˆyooturya.
7 Kari mwiikoovere tuku, Muluungu si abwéeyyiriwaa berereesi tuku. Kira ˆcheene muuntu yoohaanda, noo ari kuchwa.
8 Muuntu ura ˆyootuuba ufumo wa wuuntu waachwe wa uvi, malwa ari ni uwo ufumo. Maa kaa, ura ˆyootuuba Mutima Muuja, uwo kuchwa ari nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
9 Sa jeyyo, kari tukatale kutumama nteendo njija tuku, kuchwa turi viintu viija mpiindi jo chwa ˆjiri fika.
10 Sa jeyyo, mpiindi ˆturi na nkalo, tuvabweeyyirye vaantu voosi wuuja, na hasa viiviiswi vara ˆvamuruma Yéesu.

Ulairiri wo Kiimikirirya

11 Laangi, nookaandika kwa lutalo lukuulu. Ni kaandika niise kwa mukono waani mweeneevyo.
12 Vaantu vara ˆvoovadoomererya mutwaalwe na kibawii, voosaaka jeyyo sa vanyemiwe ni Vayahúudi. Voobweeyya jeyyo, sa vadiire turikiriwa so variyula masáare ya inkwya ya Kirisitu musaláabii.
13 Baa vara ˆvatwaalwa na kibawii, si vakwáatyaa Miiro yoosi tuku. Kiintu ˆvoosaaka ni nyuunyu mutwaalwe na kibawii sa viivae kipeembe sa kibawo mivirii yaanyu.

✡ **6:2** Laanga Yoohaani 13:34.

14 Niinɨ sɨ noosaaka kɨintʉ cho kiivaɨra kɨpeembe tʉkʉ, aka tʉkʉ. Niinɨ
noosaaka niívaɨre kɨpeembe inkwya ya Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ
mʉsaláabii vii. Sa inkwya yaachwe, viintʉ vyoosi vya weerʉ sɨ kɨintʉ tʉkʉ
kʉrɨ niinɨ, na mwiikalo waanɨ wa kalɨ waning'iniwa mʉsaláabii fʉʉrʉ ʉkakwya
hamwɨ ne.✡
15 Kʉtwaalwa na kɨbawii na kʉdiira twaalwa na kɨbawii sɨ kɨintʉ tʉkʉ. Kɨintʉ
cha kɨkomi nɨ kʉʉmbwa ufya nɨ Mʉlʉʉngʉ.✡
16 Kwa vara ˆvarɨ tuuba kɨmáárɨ ɨkɨ, mwiikalo mʉʉja na riiso ra wʉʉja ra
Mʉlʉʉngʉ vive na avo vaantʉ voosi va Mʉlʉʉngʉ.
17 Kukiimikirirya, mʉʉntʉ yoyoosi karɨ aanturikirye tʉkʉ, sa niinɨ natiite
nkoru muvirii waanɨ so mʉtʉmamɨra Yéesu.
18 Vanaviitʉ, nduwo ya Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ, ɨve na nyu-
unyu. Kɨkomi.

✡ **6:14** Laanga Vagalatía 2:20; 5:24. ✡ **6:15** Laanga 2 Vakoríinto 5:17.

Barúwa ya Paúli kwa Vaeféeso

Mulongooryo

Barúwa kwa Vaeféeso, yaandikwa ni mutumwi Paúli. Na ˆvyeene vyoónekanaa, barúwa ihi yaandikwa mpiindi i'ira na barúwa kwa Vakolosáai na Vafilíipi, kati ya myaaka ya 60-62 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Paúli aandika barúwa iji, mpiindi ˆajáa munyololwii uko Róoma. Vamanyi va masáare viirúmiraa Paúli noo aandika barúwa ihi kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu va Efé́eso, na yeeye Paúli asaakáa barúwa ihi iriingiriire kwa mpuka ja vaantu ˆvamuruma Yéesu ja heehi na Efé́eso (3:1; 4:1; 6:20).

Efé́eso ni múuji mukuulu ujáa, na ni uko isi ya Ásia Nduudi ujáa. Múuji uhu, ujáa wootaangikana sa nyuumba nkuulu ya muluungu muki wa Kigiríki ˆasewáa Aritéemi (Mirimo ya Vatumwi 19:23-31). Mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu kura Efé́eso ijáa yatiite kuruma kukuulu kuri Yéesu mpiindi ˆikaande, maa kaa, mpiindi ˆjikaseese kuruma kwaavo kukakiima na isi (Wiivariyuli 2:1-7).

Paúli aluusa ˆvyeene Mululungu avasaawula vaantu vaachwe baa weeru si iinuumbwa (1:4) na ˆvyeene avalamurirya fuma uvii waavo kwa nduwo ya Mululungu, kwa njira ya kumuruma Yéesu Kirisitu (2:4-10). Afwaanirirya mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu na muviri, na Kirisitu noo mutwe waachwe. Kei, avafwaanirirya na nyuumba, na Kirisitu noo iwye ra kichuuri ˆrakwaata iyo nyuumba (2:11-21). Akiindya mwiikalo ˆwasaakwa wa ilóola ra vaantu valume na vaantu vaki (5:22-32), na kwa vaana na vala taáta waavo (6:1-4).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Muryuungu wa Mululungu wo saawula vaantu na kuvalamurirya kwa nduwo yaachwe *1:1-2:22*
Kimbiso cha Masáare Maaja ya Yéesu *3:1-21*
Mwiikalo wa muuntu ˆamuruma Yéesu kuri weeru *4:1-5:21*
ˆVyeene vaantu ˆvamuruma Yéesu vasaakwa viikalan'ye *5:22-6:9*
Mata yo lwiira na Ikúúlu ra Mirimu Mivi *6:10-24*

Lumbi

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli mutumwi ˆnasaawulwa ni Mululungu kwa kusaaka kwaachwe, sa ntumame murimo wa Kirisitu Yéesu.

Ni kuvaandikira niise nyuunyu vaantu va Mululungu ˆmwiíkalaa múujii wa Efé́eso, nyuunyu ˆmuri vo kiilaangiwa kwa kukundikaniwa kwaanyu na Kirisitu Yéesu.

2 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Mululungu Taáta wiitu na kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, jive na nyuunyu.

Ntálarya ja Mutimii ko Kundikaniwa na Kirisitu

3 Aduumbwe Mululungu Taáta wa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu. Yeeye atutalarya kwa kira ntálarya ya kuri weeru ˆisoónekanaa ko tukundikan'ya na Kirisitu.

4 De weeru yuumbwe, yeeye atusaawula tukundikaniwe na Kirisitu sa tuve vaaja na si tung'úurirwaa mbere yaachwe. Kwa kusaaka kwaachwe,

5 Mululungu alongoola lamula kutubweeyya vaana vaachwe kwa njira ya Yéesu Kirisitu. Abweeyya jeyyo sa noo ˆvyeene eeriwa mutima.

6 Haaha tumuduumbe Muluungu kwa nkongojima ya nduwo yaachwe nkuulu, ^ng'eene atukung'untira ko tweera Mwaana waachwe. Yeeye amweenda munumuunu.
7 Muluungu atununuula kwa njira ya sakami ya Yéesu, noo kusea, atusea kwa mbavariri uvi wiitu wasírire. Ivyo vyoónekyaa usúngaati wa nduwo yaachwe
8 ^atukung'untira, kwa ukúulu wa tooti yaachwe na umanyi waachwe.
9 Yeeye avariyula muryuungu waachwe wa fuumbo kuri suusu ^mweene uuviika keende aho kali. Uwo muryuungu, uukiimikirirya ja ^vyeene asaaka kwa njira ya Kirisitu,
10 mpiindi ^ajiviika ^jiri kiimana. Bweeyya ari viintu vyoosi vive isi ya wiimiriri wa Kirisitu, viintu ^viri kurumwii na ^viri aha weerwii.
11 Kuri Kirisitu, suusu Vayahúudi tabweeyyiwa tuve upaari, ^tukasaawulwe ja ^vyeene yeeye ajáa asaaka, yeeye alámulaa kira kiintu ja ^vyeene iimya neeja miryuungu yaachwe.
12 Abweeyya jeyyo, sa suusu ^tujáa va ncholo kukundikaniwa na Kirisitu, tuve sa nkongojima ya Muluungu.
13 Haaha nyuunyu vaantu si ^muri Vayahúudi, mwateera isáare ra kimáári, noo kusea, Masáare Maaja ya kulamuririwa kwaanyu. Na ^mukamurume Yéesu Kirisitu, Muluungu sa oonekye nyuunyu ni vaachwe, avavikira mutooso wa Mutima Muuja, ura ^iichuunga kuvaheera.
14 Uwo Mutima Muuja, noo chamuhúúnda cha upaari wiitu fuuru atununuule kamwi,✡ tuve vaantu vaachwe kwa duumbi ya nkongojima yaachwe.

Kuduumba na Kuloomba

15 Vanaviitu, namudúumbaa Muluungu sa masáare ayo yoosi. Kei nateera kumuruma kwaanyu Yéesu Mweenevyoosi na ^vyeene mwaveenda vaantu voosi va Muluungu. Sa jeyyo,
16 si ninareka kumuduumba Muluungu sa nyuunyu tuku, mpiindi ^noomuloomba Muluungu.
17 Nooloomba Muluungu wa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, yeeye ^ari Taáta wa nkongojima, yeeye avaheere tooti na avataangye ^vyeene ari, sa mumutaange neejaneeja.
18 Kei nooloomba miiso ya mitima yaanyu yakunukulwe sa mutaange kira ^cheene mookiilaangya, na ^cheene avaanirirra. Kiintu iki ni ura usúngaati wa upaari wa nkongojima ^ihwáalaryaa, ura ^avalaha vaantu vaachwe.
19 Kei mutaange luviro lwa Muluungu ^vyeene luri lukuulu munumuunu kuri suusu ^tamuruma. Luviro ulu lukuulu, noo lulura luviro lukuulu munumuunu
20 ^lweene Muluungu amufufurira Kirisitu. Kwa luviro luulo, amuviika mukonwii waachwe wa kulume, haantu ha luviro lukulukuulu kuri weeru ^isoónekanaa.✡
21 Haaha, yeeye atiite luviro lukuulu mweeri ya wiimiriri na utemi woosi, na kira irina ^rilúuswaa, si kuri weeru ihi vii tuku, maa kaa, baa kwa weeru ^iri kuuja.
22 Muluungu amuheera Kirisitu wiimiriri wa viintu vyoosi. Aho, akamuviika kwa mpuka ya vaantu ^vamuruma ave mwiimiriri wa viintu vyoosi.
23 Avo vaantu ^vamuruma, ni muviri waachwe. Kei avo vakíimikiriryaa murimo wa Yéesu, yeeye akíimikiriryaa kira kiintu kira haantu.✡

✡ **1:14** Laanga 2 Vakoríinto 1:22; 5:5. ✡ **1:20** Sabúuri 110:1. ✡ **1:23** Laanga Varúumi 12:5; 1 Vakoríinto 12:27; Vaféeso 4:10; Vakolosáai 1:19.

2

Talamuririwa ni Mbavariri ya Mulungu

1 Mpiindi ˆjilóokire, mitima yaanyu ijáa yaakwya sa uvi waanyu na kumusiita kwaanyu Mulúungu.
2 Mpiindi ijo, mwiikaláa uvii, mwatuubáa mavi ya ihi weeru, na mwariteereráa Irimu. Iro Irimu, noo riímiriraa mirimu mivi na ritúmamaa mitimii ya vaantu si ˆvamutéeraa Mulúungu.✡
3 Suusu voosi tujáa turi vamwi vaavo aho kali, tatuubáa uláku wa ufumo wa wuuntu wiitu wa uvi, takiimikiriryáa uláku na kusaaka kwa miryuungu ya ufumo uwo. Naasu kwa ufumo wiitu, tatamanyiriryáa na imalwii ikari ra nkalari ya Mulúungu ja avo viingi.
4 Maa kaa, Mulúungu atiite usúngaati wa kulaanga na riiso ra wuuja. Na sa viintu atweenda munumuunu,
5 na baa neembe tujáa twaakwya sa uvi wiitu, yeeye atuheera nkaasu ˆakamufufule Kirisitu.✡ Ni kwa nduwo ya Mulúungu vii mwalamuririwa.
6 Kwa njira yo kundikaniwa na Kirisitu Yéesu, Mulúungu atufufula na atuviika uko kuri weeru ˆisoónekanaa, hamwi na Kirisitu Yéesu.
7 Mulúungu abweeyya jeyyo, sa kuri weeru ˆyookuuja oonekye usúngaati wa nduwo jaachwe ˆjisiina mihaka siku joosi. Yeeye atoonekya kuboohya uko ko tukundikan'ya na Kirisitu Yéesu.
8 Mwalamuririwa kwa nduwo ya Mulúungu vii, kwa njira yo muruma Yéesu. Uko kulamuririwa, ufumo waachwe si nyuunyu tuku, maa kaa, kwafúmaa kwa Mulúungu na ni kilungulungu cha bweete.
9 Kei, si kwa mirimo yaanyu tuku, sa muuntu yoyoosi adiire kwiivaa kipeembe.
10 Mulúungu atuumba suusu ufya kwa mikono yaachwe, na abweeyya jeyyo ko tukundikan'ya na Kirisitu Yéesu. Sa jeyyo, tutumame mirimo miija ˆmyeene Mulúungu atwiimirya neeja twiitumame.

Kudoman'ya Hamwi kwa Vaantu ˆVamuruma Yéesu

11 Haaha, nyuunyu ni vaantu si ˆmuri Vayahúudi kwa ufumo, mwaanirirwáa "si ˆmwatwaalwa kibawii" ni Vayahúudi. Voovo viiyánirira "ˆvatwaalwa kibawii." Kutwaalwa kibawii uko ni kwa muviri vii, na kwabwéeyyiwaa na mikono ya vaantu vii.
12 Kumbukiri mpiindi jira nyuunyu mujáa kuli na Kirisitu, kei mujáa mwakerwa kuli na vaantu va Mulúungu noo kusea Viisiraéeli. Nyuunyu mujáa musiina muháakwii ura Mulúungu ˆiichuunga kwa vaantu vaachwe tuku. Mwiikaláa aha weerwii baa cho kiilaangya tuku, na baa mujáa musiina Mulúungu tuku.
13 Maa kaa, haaha kwa njira yo kundikaniwa na Kirisitu Yéesu, na kwa njira ya sakami yaachwe, mwaréetirwe na heehi na Mulúungu, baa neembe mbere mujáa kuli ne.
14 Kirisitu areeta mwiikalo muuja kuri suusu, Vayahúudi na vaantu si ˆvari Vayahúudi. Atubweeyya tuve kitoonge kimwi, akagirimula lukaande lo kwiisuula, ulo ˆlwatukeráa suusu.
15 ˆAkatoole muviri waachwe, aseyya Miiro, ndairiri na tuuva jaachwe. Yeeye avaluman'ya Vayahúudi na vaantu si ˆvari Vayahúudi vave kiintu kimwi ko valuman'ya na yeeye. Jeyyo, noo ˆvyeene abweeyya tuve na mwiikalo muuja.

✡ **2:2** Laanga Vaeféeso 6:12; Tíito 3:3; Vakolosáai 1:13. ✡ **2:5** Laanga Varúumi 6:4.

16 Yeeye ahindula mwiikalo ura ˆwasaambuka ukava ˆwabooha wa vaantu va nkolo ijo ivirí na Muluungu ko tweera musaláaba, na ura mwiikalo waavo wo kiikala ja kúri na nyaáu, ukuulawa hara.
17 Yeeye Kirisitu uuja akavariyula mwiikalo muuja kwa vaantu si ˆmuri Vayahúudi, nyuunyu ˆmujáa kuli na Muluungu na kei kwa Vayahúudi voovo ˆvajáa va lukolo lwa Muluungu.
18 Jeyyo, kwa njira yaachwe, suusu voosi, Vayahúudi na vaantu si ˆvari Vayahúudi, daha turi kutamanya na kwa Taáta kwa njira ya Mutima waachwe.
19 Haaha nyuunyu vaantu si ˆmuri Vayahúudi, si muri vayeni tuku. Nyuunyu ni vaantu va Muluungu, noo kusea, vaantu va nduu yaachwe.
20 Nyuunyu mwajeengwa mweeri ya mwaariryo ˆwaviikwa ni vatumwi na valáali na mutwe va Ijuva, ne Kirisitu Yéesu noo iwye ikuulu ra kichurii ˆrakwaata nyuumba.
21 Kuri yeeye Kirisitu, nyuumba yoosi yakwaataniwa neeja na indoojeengwa kuva Kaaya Njija kuri Mweenevyoosi.
22 Ko lumaniwa ne, baa nyuunyu ni jeengwa mwiise hamwi na viingi, muve haantu Muluungu ˆiíkalaa kwa njira ya Mutima waachwe.

3

*Muri*mo wa Paúli kwa Vaantu si ˆVari Vayahúudi

1 Sa jei, niini Paúli ˆnachuungwa munyololwii so vavariyurira Kirisitu Yéesu nyuunyu vaantu si ˆmuri Vayahúudi, noomuloomba Muluungu.
2 Kikomi mwateera Muluungu aanviika nive mwiimiriri waachwe wo variyula nduwo yaachwe kwaanyu.
3 Muluungu aanyonekya kwa njira ya wiivariyuli, ihi fuumbo yaachwe ya keende kali, ja ˆvyeene nalóngwiire kuvaandikira kwa ukufi.✡
4 ˆMuri soma kira ˆnavaándikiire, taanga muri ˆvyeene namányire iyo fuumbo ya Kirisitu.
5 Fuumbo iyo si yakunukulwa kwa vaantu va mbyaala ˆjalongoola tuku, ja ˆvyeene haaha fuumbo ihi yakunukulwa ni Mutima kwa vatumwi vaaja na valáali na mutwe va Ijuva.
6 Fuumbo ihi, noo ihi, kwa njira ya Masáare Maaja, vaantu si ˆvari Vayahúudi ni vapaari hamwi na Vayahúudi na vaava muviri umwi. Kei ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu, vahókeraa kwiichuunga kwa Muluungu kura ˆavaheera.
7 Muluungu kwa wuuya wa nduwo yaachwe, aansaawula ntumame murimo wo variyula Masáare Maaja. Aampeera ayo, kwa nguruu jaachwe nkuulu.
8 Baa neembe niini ndiri muduudi kulookya vaantu voosi va Muluungu, Muluungu aampeera nduwo yo tumama murimo uhu wo variyula kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi, usúngaati ˆuhwáalarya wa Kirisitu.
9 Kei nimuwyiire pusu kira muuntu kimbiso iki ˆchaviswa keende aho kali ni Muluungu. Yeeye uumba viintu vyoosi.
10 Haaha kwa njira ya mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu, tooti joosi ja Muluungu jitaangwe kwa viimiriri voosi va kuri weeru ˆisoónekanaa.
11 Muluungu atumama isáare iri ja ˆvyeene ajáa iimya neeja keende aho kali, na kukiimikirirya kwa njira ya Kirisitu Yéesu Mweenevyoosi wiitu.
12 Haaha ko lumaniwa na Yéesu na kumuruma kwiitu, suusu tatiite kwiitema ko fika mbere ya Muluungu baa woowa tuku.
13 Sa jeyyo, noovaloomba kari musove mpiima sa uturikiri ˆmweene nooturya sa nyuunyu tuku. Uturikiri uhu, woovaretera nyuunyu nkongojima kwa siku ˆjisiina uhero.

✡ **3:3** Laanga Vaféeso 1:9-10.

Kʉloomba kwa Paúli kwa Vaantʉ va Efée̱so

14 Sa jei, noochwaama mbere ya Mʉlʉʉngʉ Taáta,
15 yeeye noo ufumo wa nkolo joosi jaachwe ja ʉko kurumwii na ja weerʉ.
16 Noomʉloomba avaheere nguruu ko tweera Mʉtima waachwe mitimii yaanyu kwa usúngaati wa nkongojima yaachwe,
17 sa Kirisitʉ iikale mitimii yaanyu kwa njira ya kumuruma kwaanyu. Aho, kweenda kwaachwe kʉvaheere nguruu yo kiima neeja ja mʉti ˆwabokerya miriri kamwi, na ja nyuumba ˆyajeengwa mwaarirywii wa kweenda.
18 Jeyyo, nyuunyu na vaantʉ voosi va Mʉlʉʉngʉ, mʉve na lʉviro lo taanga kweenda kwa Kirisitʉ ˆvyeene kwaliiha, kwawariha, kwiingira naasii na ˆvyeene kwaambʉka na mweeri.
19 Aho, taanga mʉri kweenda kwa Kirisitʉ, baa neembe si turi daha kʉkʉtaanga vyoovyovyoovyo. Aho, mukiimane kwa kira kiintʉ, kwa nguruu ˆjifúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ.
20 Adʉʉmbwe Mʉlʉʉngʉ, yeeye ˆari na nguruu jo tʉmama kʉlookya vira ˆtalóombaa au baa kwiiririkana. Yeeye abwéeyyaa jei ko tweera nguruu ˆjitúmamaa isii yiiswi.
21 Mʉlʉʉngʉ abweeyyiriwe nkongojima kʉri mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu na kwa njira ya Kirisitʉ Yéesu, kwa mpiindi joosi ˆjisiina ʉhero. Kikomi.

4

Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu Vasaakwa Vave Kiintʉ Kimwi

1 Haaha, niini ˆnachuungwa so mʉtʉmamira Mweenevyoosi, noovakalaamya mwiikale mwiikalo ˆwoónekyaa kwaanirirwa kwaanyu.
2 Moosaakwa mʉndookiikiimya na isi na mʉtʉʉle. Mʉndootuurya mitima na mʉndookiivereka nyuunyu kwa nyuunyu ko kiiyenda.
3 Manyiki kʉkwaata neeja kʉra kʉva kwaanyu kiintʉ kimwi, kʉra ˆmwaheewa ni Mʉtima Mʉʉja. Mʉndoobweeyya jeyyo kwa mwiikalo mʉʉja.
4 Kwatiite mʉviri ʉmwi na Mʉtima ʉmwi, ja ˆvyeene mwaanirirwa ni Mʉlʉʉngʉ mʉve na kwiilaangya kʉmwi.
5 Kei kwatiite Mweenevyoosi ʉmwi, kumuruma kʉmwi, ʉbatíiso ʉmwi,
6 na Mʉlʉʉngʉ ʉmwi. Yeeye ni Taáta wa voosi. Yeeye ni mweeri ya kira kiintʉ ari, na kʉtweera kira kiintʉ na kʉri kira kiintʉ.
7 Maa kaa, kira mʉʉntʉ ʉmwi ʉmwi kʉri suusu, aheewa wʉʉya kwa kipíimo kwa kʉboohya inda kwa Kirisitʉ.
8 Noo ˆchooreka Masáare ˆYari Mpeho yalʉʉsa,
“Yeeye ˆakaambʉke na kurumwii,
anyahira vaantʉ ˆvachuungwa,
akavaheera vaantʉ vaachwe kilʉngʉlʉngʉ.”✡
9 Haaha isáare iri “ˆakaambʉke na kurumwii,” ni che ralʉʉsa? Noo kʉsea, Kirisitʉ ajáa akiima na kʉri weerʉ.
10 Yeeye ʉra ˆakiima na isi, noo ˆaambʉka na mweerimweeri kʉlooka kurumu joosi. Abweeyya jeyyo, sa ameme weerʉ yoosi.
11 Yeeye noo avaviika vamwi vave vatumwi, vamwi vave valáali na mʉtwe, vamwi vave vavariyuli Masáare Maaja, vamwi vave valongooli na vakiindya va vaantʉ ˆvamuruma Yéesu.
12 Mʉrimo wa avo voosi ni kuviimya neeja vaantʉ voosi va Mʉlʉʉngʉ, sa vatʉmame mʉrimo wo jeenga mʉviri wa Kirisitʉ
13 fʉʉrʉ tʉve kiintʉ kimwi kʉri kuruma kwiitʉ na kʉmʉtaanga Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ. Tʉve takangaala, na tʉfikire kukiimana kwa Kirisitʉ mwee-neevyo,

✡ **4:8** Laanga Sabúuri 68:18.

14 sa tudiire kuva ja vasinga ˆveene vatwáalwaa na kunu na kunu ni ukiindya ˆwiísimiresimire. Noo kusea, vakiindya va uloongo si vari tukoovera kwa ukwaata na uweere waavo tuku.
15 Kiri vyoova jeyyo, suusu tukwaatye kikomi ko kiiyenda, sa tukule kwa kira kiintu na tumufikire Kirisitu, yeeye ˆari mutwe wa vantu ˆvamuruma.✡
16 Kuri yeeye viintu vyoosi vya muviri vyakundikwa, vyakwaata ko tweera makwáari. Aho, kwa nyambirirya yaachwe, muviri woosi wakúlaa ko kiiyenda na kunu kira kiintu cha muviri chootumama murimo waachwe.

Mwiikalo Mufya kwa Kirisitu

17 Haaha, kwa wiimiriri wa Mweenevyoosi ni kuvalairirya niise, kari mundookiikala ja vantu si ˆvamuruma Muluungu tuku. Avo viíkalaa ko tuuba miryuungu yaavo ˆyasaambuka.
18 Vantu avo miryuungu yaavo yiingira kilwiirya na vakerwa kuli na nkaasu ya Muluungu, sa ukoókoyo waavo na so fafya mitima yaavo.
19 Vantu avo vasiina soni tuku. Mirimo yaavo ni kuyeenda ja kúri no tumama kira kosu. Ivyo noo viintu si ˆviikínkimaa.
20 Maa kaa, nyuunyu si mwiikiindya masáare ya Kirisitu jeyyo tuku.
21 Nyuunyu mwateera masáare yaachwe na mwakiindiwa kimáári ˆkiri kuri Yéesu.
22 Mwakiindiwa kureka njira yaanyu mbi, na kuureka wuuntu waanyu wa kali. Wuuntu uwo, wasáambulwaa ni uláku waachwe ˆukóoveraa.
23 Kei mwiikiindya kuvalandula miryuungu yaanyu ive mifya.
24 Haaha, ivikiri wuuntu mufya ˆmweene wuumbwa wiifwaane na Muluungu. Wuuntu uwo, wiifwaana ne kwa uwoloki wa kikomi, na wuuja ˆufúmaa kuri kimáári.
25 Haaha murekе kululusa uloongo. Kira umwi waanyu andooluusa kimáári kwa mwiiwaachwe sa suusu voosi turi viintu vya muviri umwi wa Kirisitu.
26 ˆMuri kalala, kari murekere nkalari yaanyu ivabweeyye mutumame uvi tuku. Mwaasu kari ukutumire na mukaari na nkalari tuku.
27 Kari muriheere Ikúúlu ra Mirimu Mivi nkalo tuku.
28 Ura ˆiívaa, areke kwiiva, atumame murimo muuja kwa mikono yaachwe sa ave na kiintu cho vaheera vara ˆvakeehekerwa.
29 Kari mavi yafume kuri nyuunyu tuku, maa kaa, maaja vii yara ˆyari vajeenga viingi kwa kira ˆvoosaaka sa yave kunáálo kwa vara ˆvooyateera.
30 Kari mundoomoon'ya usuungu Mutima Muuja wa Muluungu tuku, yeeye noo ˆavavaa mutooso sa siku ya ununuuli.✡
31 Haaha fweiti na kuli kuhuumba, nkalari, kukorera nkalari, kwiitoola, kulongowererya na kira uvi.
32 Mundookiilaanga, muboohye mitima na muve na mbavariri nyuunyu kwa nyuunyu. Mundookiisea yasírire kwa mbavariri ja ˆvyeene Muluungu avasea yasírire kwa njira ya Kirisitu.

5

Mwiikalo ˆWasaakwa kwa Vantu ˆVamuruma Yéesu

1 Sa jeyyo, mutuubiriryi Muluungu sa nyuunyu muri vaana vaachwe ˆaveenda munumuunu.
2 Mweende vantu voosi mpiindi joosi, ja ˆvyeene Kirisitu atweenda, akiitoola sa suusu, akakwya ja mpóryo ˆiri na iríira ˆrabooha kwa Muluungu.
3 Maa kaa, masáare ya uhanguti, kosu yoyoosi na kudiira kwiikinkima kari vindooluuswa kuri nyuunyu tuku, sa viintu ivi si vyasaakwa kwa vantu va Muluungu tuku.

✡ **4:15** Laanga Vaeféeso 1:22; 5:23. ✡ **4:30** Laanga Vaeféeso 1:13.

4 Kei kari mundoolúusa masáare ya soni, masáare ya kikoókoyo na ya berereesi tuku, sa masáare ayo yaviiha kwa vaantu va Mululungu. Maa kaa, mundoomuduumba Mululungu mpiindi joosi.✡
5 Sa mwataanga kikomi viintu ivi, muhanguti, muuntu ˆabwéeyyaa kosu, vaantu si ˆviikínkimaa, noo kusea vaantu ˆviínamiraa vidabalaíyo, vaantu ja avo, si vari hokera Utemi wa Kirisitu na wa Mululungu vii kaa tuku.✡
6 Viintu ja ivi noo vibwéeyyaa nkalari ya Mululungu ikorera kwa vara si ˆvamutéeraa. Jeyyo kari mukooverwe na masáare matuhu ya muuntu yoyoosi tuku.
7 Kari mundoova hamwi na vaantu ˆvatúmamaa ayo tuku.
8 Hara kali, nyuunyu ni kilwiiryii mujáa. Maa kaa, haaha nyuunyu ni kiweeru so lumaniwa na Mweenevyoosi. Mundookiikala ja vaana va kiweeru.
9 Ni luusa niise jeyyo, sa kiweeru charéetaa ndiiwa ˆjabooha, noo kusea, wuuja woosi, mwiikalo wa uwoloki na kimáári.
10 Sa jeyyo, mundoosaakira yara ˆyamweéryaa mutima Mweenevyoosi.
11 Kari mundoosaangirira kutumama nteendo ja kilwiirya ˆjisiina kunáálo tuku, maa kaa, mundoopusula nteendo ijo kiweerwii.
12 Kikomi ni soni baa kululusa nteendo jira ˆvatúmamaa kimbiso vaantu si ˆvamumányire Mululungu.
13 Maa kaa, koonи nteendo ijo joosi javíikirwe kuri kiweeru, koonekana jiri pwaa, sa murikwa jiri ni kiweeru.
14 Sa kira kiintu ˆchoónekanaa, chavíjaa kiweeru. Noo ˆchooreka vyaluuswa, “Inuka weewe ˆulaala,
fufuka fuma inkwyii,
na Kirisitu kukumurika ari.”*
15 Sa jeyyo, haaha, mulaange neeja mwiikalo waanyu, kari mundookiikala ja vaantu ˆvasiina tooti tuku, kiri vyoova jeyyo, mundookiikala ja vaantu ˆvari na tooti.
16 Kira mpiindi mundootumamira kureeta kunáálo, sa mpiindi iji ni mbi.
17 Sa jeyyo, kari muve vakoókoyo tuku, maa kaa, mundootaanga yara Mweenevyoosi ˆyoosaaka mundootumama.
18 Kari mundooreeva diváai tuku, sa ureevi wasáambulaa mwiikalo wa muuntu. Maa kaa, nyuunyu moosaakwa mumeme Mutima Muuja.
19 Jeyyo, mundoolúusika nyuunyu kwa nyuunyu kwa sabúuri, chiímbo na kiluumba cha mutimii, kunu moomwiimbira no muduumba Mweenevyoosi mitimii yaanyu.
20 Siku joosi mundoomuduumba Mululungu Taáta kwa kira kiintu kwa irina ra Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.
21 Mundookiima na isi kuri nyuunyu kwa nyuunyu sa moomunyemya Kirisitu.

Vaki na Valume

22 Nyuunyu vaki, mwiikiimye na isi kwa valume vaanyu ja ˆvyeene mwamunyémyaa Mweenevyoosi.✡
23 Sa mulume ni mutwe wa muki waachwe ja ˆvyeene Kirisitu ari mutwe wa mpuka ya vaantu ˆvamuruma, noo kusea muviri waachwe, ne noo Mulamuriri waavo.

✡ **5:4** Laanga Vaeféeso 5:20; Vakolosáai 3:15, 17. ✡ **5:5** Laanga 1 Vakoríinto 6:9-10; Vagalatía 5:20-21; Vakolosáai 3:5. * **5:14** Masáare aya si yafuma muhákwii wa kali tuku. ˆVyeene vyoónekanaa masáare aya yafuma lwiimbwii lwa vaantu ˆvamuruma Yéesu. Ulo lwiímbo lujáa lwatiite masáare fuma haantu ˆhiísimiresimire ha Masáare ˆYari Mpeho, baa ja, Isáaya 26:19 na 60:1. ✡ **5:22** Laanga Vakolosáai 3:18; 1 Peéteri 3:1.

24 Ja ˆvyeene mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu viikiimya na isi ya Kirisitu, baa nyuunyu vaki mwiikiimye na isi ya valume vaanyu kwa kira kiintu.
25 Naanyu valume, veendi vaki vaanyu ja ˆvyeene Kirisitu✡ iiyenda mpuka ya vaantu ˆvamuruma, yeeye iitoola akakwya sa vaantu ˆvamuruma.
26 Abweeyya jeyyo, sa avabweeyye muve vaaja kunu yoovajirula ko vooyya kwa maaji isáarii raachwe.✡
27 Abweeyya jeyyo, sa yeeye iiretere mpuka ya vaantu ˆvamuruma ˆvari na nkongojima, vasiina lukwaalo, baa kei vasiina mareka, baa rimwi ˆriri ja ayo tuku. Kiri vyoova jeyyo, vave vaaja na si ˆvang'úurirwaa.✡
28 Viivyo, valume voosaakwa vaveende vaki vaavo ja ˆvyeene veenda mivíri yaavo. Ura ˆeenda muki waachwe, iiyenda yeemweene.
29 Kusiina muuntu ˆuusuula muviri waachwe mweeneevyo tuku, yeeye uuhéeraa chóorya na uukwáataa neeja. Viivyo noo ˆvyeene Kirisitu abwéeyyaa kwa mpuka ya vaantu ˆvamuruma,
30 sa suusu turi viintu vya muviri waachwe.
31 Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, "Sa jeyyo, muuntu mulume avarékaa vala íyo na taáta waavo, akava kiintu kimwi na muki waachwe, novo vavíri kuva vari muviri umwi."✡
32 Masáare aya yatiite fuumbo nkuulu, maa kaa, niini ni luusikira niise masáare ya Kirisitu na mpuka ya vaantu ˆvamuruma.
33 Maa kaa, baa nyuunyu ni kuvawyiira niise, kira muuntu amweende muki waachwe ja ˆvyeene iiyenda, na muki kari areke kumunyemya mulume waachwe tuku.

6

Vaana na Vavyiiri Vaavo

1 Naanyu vaana, mundoovateera vavyiiri vaanyu kwa kura kuva kiintu kimwi na Yéesu Mweenevyoosi, sa kubweeyya jeyyo ni uwoloki.
2 "Undoovanyemya vala taáta na íyo waanyu." Uhu, noo ulairiri wa ncholo ˆuri na kwiichuunga ˆkweene Muluungu asea,
3 "Sa jeyyo, turya uri ntálarya na wiikale myaaka ˆiri foo kuri ihi weeru."✡
4 Naanyu vala taáta, kari mundoovasaakula vaana vaanyu tuku, kiri vyoova jeyyo, vareri ko vawolola mwiikalo waavo na kwa ukiindya wa Mweenevyoosi.✡

Vatúmwa na Veenenyuumba Vaavo

5 Naanyu vatúmwa, muve na matu kwa veenenyuumba vaanyu va kiwuuntu kwa nyemi na ko tetema, kwa mutima woosi ja ˆvyeene mumutúmamiraa Kirisitu.
6 Kundoobweeyyi jeyyo mpiindi ˆvoovoona vii tuku, sa vavaduumbiriire, maa kaa, mundootumama jeyyo ja vatúmwa va Kirisitu, mundoobweeyya jeyyo fuma mitimii ja ˆvyeene Muluungu asaaka.
7 Mundootumama kwa mutima woosi, ja moomutumikira Mweenevyoosi, na si muuntu tuku.
8 Kumbukiri, kira muuntu ura ˆabwéeyyaa vyabooha, ave mutúmwa au muuntu ˆari húuru, hokera ari kilungulungu chaachwe fuma kwa Mweenevyoosi.✡
9 Na nyuunyu veenenyuumba, kwa njira yiiyo, mundoovabweeyyirya vyabooha vatúmwa vaanyu, na kari mundoovavuumba tuku. Kumbukiri

✡ **5:25** Laanga Vakolosáai 3:19. ✡ **5:26** Laanga Tíito 3:5. ✡ **5:27** Laanga 2 Vakoríinto 11:2. ✡ **5:31** Laanga Ncholo 2:24. ✡ **6:3** Laanga Ufumo 20:12; Nkumbukira ya Miiro 5:16. ✡ **6:4** Laanga Vakolosáai 3:21. ✡ **6:8** Laanga Vakolosáai 3:22-25.

mwatiite Mweenevyoosi umwi, na ni yeeye ˆari kurumwii, yeeye si asínanalaa tuku.✡

Mata ya Muluungu

10 Kukiimikirirya, noosaaka mufafe na muhokere ngururu fuma kwa luviro lwa Mweenevyoosi.
11 Haaha, sumuli mata yoosi yo lwiira nkoondo ˆmooheewa ni Muluungu, sa mudahe kukitira miryuungu mivi ya Ikúúlu ra Mirimu Mivi.
12 Sa nkoondo yiitu si yoolwa na vaantu tuku, maa kaa, nkoondo yiitu ni yoolwa na mirimu mivi, milwi nkoondo ya kuri weeru ˆisoónekanaa, ngururu na luviro lwa viimiriri va ihi weeru mbi.
13 Sa jeyyo, sumuli mata yoosi ˆmooheewa ni Muluungu sa mudahe kusiindana siku mbi ˆiri kuuja. ˆMuri humula kulwa, mwiime neeja.
14 Jeyyo, imi neeja, na kikomi kive ja lukova ˆlwiimútirwaa hirii ni mulwi nkoondo, na uwoloki uve ja ngawo ˆyiivíkirwaa ni mulwi nkoondo kipeembii sa ikitire miiwi.
15 Mpiima yo variyula Masáare Maaja ya mwiikalo muuja ive majewii yaanyu.
16 Hamwi na ivyo, kumuruma Yéesu ive ngawo yaanyu, sa mudahe rimya miiwi ya mooto ya ura Muvi.
17 Kulamuririwa kuve ja kofía ya chuúma ya mulwi nkoondo ˆiivíkiraa mutwii, na isáare ra Muluungu mukwaatirire mukonwii ja nyaasuka ˆmooheewa ni Mutima Muuja.
18 Mpiindi joosi na kwa kira kuloomba, mundooloomba Muluungu kwa ngururu ja Mutima Muuja. Hamwi na ayo, mukeeshe mpiindi joosi, kunu moovaloombera kwa uyimiriryi vaantu voosi va Muluungu.
19 Mundookuunoombera baa niini sa kira ndiri chungula mulomo, mpeewe masáare yo luusa sa ndahe kuvariyula fuumbo ya Masáare Maaja ko kiitema.
20 Niini ndiri mutumwi wa ayo Masáare Maaja na noo ˆchooreka ndiri munyololwii. Jeyyo noomberi kwa Muluungu sa ndahe variyula ko kiitema ja ˆvyeene yasaakwa.

Lumbi yo Kiimikirirya

21 Tíkiko mwaaniitu, na mutumami wo kiilaangiwa kwa kura kukundikaniwa na Mweenevyoosi, niini namweenda maatuku vii. Yeeye vawyiira ari kira kiintu sa mutaange masáare yaani na kira ˆnootumama haaha.✡
22 Namutúmire na kuri nyuunyu sa isáare iri, nyuunyu mutaange masáare yiiswi na avaheere mutima.
23 Vanaviitu, mwiikalo muuja, kwiiyenda na kumuruma Yéesu, ˆkwafúmaa kwa Muluungu Taáta na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, kuve na nyuunyu.
24 Nduwo ya Muluungu ive na vaantu voosi ˆvamweenda Mweenevyoosi wiitu Yéesu Kirisitu kwa kweenda si ˆkusíraa.

✡ **6:9** Laanga Vakolosáai 4:1. ✡ **6:21** Laanga Vakolosáai 4:7; 2 Timotéeo 4:12.

Barúwa ya Paúli kwa Vafilíipi

Mulongooryo

Barúwa kwa Vafilíipi yaandikwa ni mutumwi Paúli. Viintu ˆvyoónekanaa, Paúli aandika barúwa ihi kati ya myaaka ya 60-62 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Aandika barúwa ihi, hamwi na barúwa ya Vaeféeso na Vakolosáai mpiindi ˆajáa munyololwii uko múujii wa Róoma (Vafilíipi 1:13-14). Paúli aandika barúwa ihi kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu va múuji wa Filíipi (1:1). Vafilíipi vajáa voonekya kweenda kukuulu kwa Paúli ko mutwaariira nyambirirya ya viintu ˆasaakáa (4:10-19).

Paúli aandika barúwa ihi, sa avaduumbe Vafilíipi sa nyambirirya yaavo. Kei asaakáa avawyiire ˆvyeene aaryáa Masáare Maaja kura munyololwii (1:12-18) baa koofa kuulawa tuku (1:20-24). Barúwii ihi, Paúli avaheera mitima Vafilíipi vandookikiimya na isi ja Yéesu (2:1-12). Avakalaamya kari vatuube ukiindya wa Vayahúudi ˆmweene wiláangyaa kutwaalwa na kibawii tuku, kiri vyo mwiinamira Muluungu kimutima (3:2-3). Ukiindya uhu, ni muvi kwa musaláaba wa Yéesu (3:17-21).

Paúli avaheera mutima Vafilíipi vave na cheeru, noo kusea, vandoomuduumba Muluungu siku joosi. Na kwa kira kiintu, kiri vyo kiiturikirya, vandoomuloomba Muluungu, kunu voomuduumba (4:4-6).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Paúli yoomuduumba Muluungu na yoovaloombera Vafilíipi *1:1-11*
Paúli na uturikiri waachwe uko Róoma *1:12-26*
Mwiikalo wa muuntu ˆakundikaniwa na Kirisitu *1:27-2:18*
Timotéeo na Epafuradíito vootumwa na uko Filíipi *2:19-30*
Uwoloki wa kikomi na ukwaata *3:1-21*
Kumuduumba Muluungu na kuvaheera mutima vara ˆvamuruma Yéesu *4:1-23*

Lumbi

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli na Timotéeo, vatumami va Kirisitu Yéesu. Toovaandikira nyuunyu vaantu va Muluungu ˆmwakundikaniwa na Kirisitu Yéesu, ˆmwiíkalaa múujii wa Filíipi baa na viimiriri vaanyu na vaambiriryi vaanyu.

2 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu na kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, jive na nyuunyu.

Paúli Yoovaloombera Vafilíipi

3 Noomuduumba Muluungu waani kira mpiindi ˆndiri vakumbukira nyuunyu.

4 Kira siiku namulóombaa Muluungu ndiri na cheeru sa nyuunyu voosi,

5 sa nyuunyu mwaava vaambiriryi vaani vo kaarya Masáare Maaja keende siku ya ncholo fuuru isiku.

6 Niini namányire kikomi, Muluungu yeeye ˆaanda murimo muuja mitimii yaanyu, kuukiimikirirya ari murimo uwo siku ira Yéesu Kirisitu ˆari kuuja.

7 Ni uwoloki niini kwiiririkana jei sa nyuunyu, sa ni mutimii waani muri. Mwahókeraa nduwo ya Muluungu hamwi na niini mpiindi ˆndiri munyololwii na mpiindi ˆnaviviriráa na noonekyáa kikomi cha Masáare Maaja.

8 Muluungu amányire ˆvyeene naveenda munumuunu na ˆvyeene ndiri na mpiima ya Kirisitu Yéesu kuri nyuunyu.

9 Kuloomba kwaani ni uku, moongererye kwiiyenda nyuunyu kwa nyu-
unyu, na muve na tooti na umanyi,
10 sa mudahe saawula viintu vira ^vyabooha. Aho, kuva muri uteréere, na
vaantu si ^vang'úurirwaa fuuru siku Yéesu Kirisitu ^ari hinduka,
11 kunu mwaméemire ndiiwa ^jifúmaa kuri uwoloki ura ^ufúmaa kuri Yéesu
Kirisitu sa nkongojima na duumbi kwa Muluungu.

Murimo wa Paúli Munyololwii

12 Haaha noosaaka vanaviitu mutaange yara yoosi ^yafumira kuri niini, ayo
yaámbiriirye kwaarya Masáare Maaja.
13 Sa jeyyo, valukaluka voosi va mutemi Kaisáari na vaantu viingi voosi va
aha, vatáangire nachuungwa sa namutúmamiraa Kirisitu.
14 Na sa kuviikwa kwaani munyololwii, vaaniitu ^vari foo vamutúmamiraa
Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, viitémire kuluusa isáare ra Muluungu baa woowa
tuku.
15 Kimaari, vamwaari vamwi ^voovariyula masáare ya Kirisitu kwa kivina
na wiitóoli. Baa neembe ni jeyyo, vamwaari viingi ^vaváriyulaa kwa wuuja.
16 Ava vatúmamaa jeyyo kwa mutima wo kweenda, na vamányire niini
mwaari kunu munyololwii, sa nduuse Masáare Maaja ya Yéesu ni kikomi.
17 Maa kaa, avo ^vari na kivina, vaváriyulaa masáare ya Kirisitu kwa
miryuungu iyo sa vaduumbwe ni vaantu. Voovo voosaaka koongererya
uturikiri waani mpiindi iji ^ndiri munyololwii.
18 Baa jeyyo, che kisáambukire? Laanga, masáare ya Kirisitu yoovariyulwa,
ive ni kwa mutima muvi au kwa mutima wa kikomi. Sa kiintu iki, niini tuuba
ndiri kuvyeenda.
Hii, tuuba ndiri kuvyeenda,
19 sa namányire kwa kuluusika kwaanyu na Muluungu na kwa nyambirirya
ya Mutima Muuja wa Yéesu Kirisitu, lamuririwa ndiri.
20 Ni kiilaangya niise, si ndiri koona soni kwa njira yoyoosi tuku. Tuuba
ndiri kwiitema na Kirisitu tuuba ari bweeyyiriwa nkongojima muvirii waani,
ive ni kwa nkaasu au kwa inkwya.
21 Sa kwaani, kuva mooyo ni kumutumamira Kirisitu na kukwya ni kunáálo.
22 Kooni ndiri tuuba kuva mooyo muvirii uhu, tuuba ndiri tumama murimo
uri na kunáálo nkuulu. Si nootaanga nsaawule kirikwi tuku. Kuva mooyo baku
kukwya.
23 Viintu ivi vivirí vyookuunduta. Noosaaka ndooke, nkiikale na Kirisitu,
na ivyo noo vyabooha maatuku vii.
24 Maa kaa, sa nyuunyu, ni vyabooha nchaale ndiri mooyo muvirii uhu.
25 Isáare iri ni ra kikomi, sa jeyyo, namányire kuva ndiri mooyo hamwi na
nyuunyu, sa mukule kwa kura kuruma kwaanyu na muvyeende kumuruma
Yéesu.
26 ^Ndiri kuva hamwi na nyuunyu, kuvyeenda muri maatuku vii sa Kirisitu
Yéesu kuva ari aanyámbiriirye niini mpinduke na kwaanyu kei.
27 Kiintu kikuulu, mwiikalo waanyu uve ja ^vyeene Masáare Maaja ya Yéesu
Kirisitu yaluusa. Na kooni ndiri kuuja no valaanga au kooni si ndiri kuuja,
nkindooteera na nkindootaanga mwatuuba kiima neeja, muri na muryuungu
umwi na muri mutima umwi, kunu mookiisiinda sa kuruma kwa Masáare
Maaja.
28 Kari mundoovoofa vavi vaanyu tuku, maa kaa, mwiiteme. Ihi koonekya
iri kuri voovo ni tamanya viise noo malwa, maa kaa, nyuunyu lamuririwa
muri ni Muluungu.

29 Sa nyuunyu si mwaheewa nduwo yo muruma Kirisitu vii tuku, maa kaa,
baa nduwo yo turikiriwa sa yeeye.
30 Ayo ^moolwa noyo, noo ayo baa niini ^naalwijáa noyo, ja ^vyeene moona.
Kei baa haaha teera mwiise mwaari nootuuba kulwa noyo.

2

Kwiikiimya na Isi ja Kirisitu

1 Eri, mwiikalo waanyu wo va kiintu kimwi na Kirisitu vaheera wiise
mutima wuu? Eri, kuveenda kwaachwe kuvatuurya kwiise mitima wuu? Eri,
ni kiintu kimwi muri na Mutima Muuja wuu? Laangwa mwiise kwa riiso ra
wuuja ni Kirisitu wuu?
2 Kooni viri jeyyo, kuumbweeyya muri nive na cheeru munumuunu kwa
nyuunyu kuva na muryuungu umwi, kweenda kumwi, kuva kiintu kimwi
mutimii na kuva na tooti imwi.
3 Kari mundoobweeyya kiintu ko viihya inda tuku. Kari mundookiivaa
kipeembe tuku. Maa kaa, mwiikiimye na isi, kira muuntu yoomunyemya
wiingi na moovoona viingi vabooha kulookya nyuunyu.
4 Kari kira umwi waanyu indoolaanga masáare yaachwe vii tuku, maa kaa,
kira umwi waanyu andookiiririkana kuvaambirirya viingi.
5 Miiririkano yaanyu ive i'ira Kirisitu Yéesu ^ajáa noyo.
6 Yeeye baa neembe ufumo waachwe ni Muluungu,
si oona kura kuva Muluungu,
ni kiintu cho namatira tuku.
7 Maa kaa, iibweeyya ja kiintu ^kisiina,
aava ja mutúmwa,
avyaalwa ja muuntu.
8 ^Akave na ufumo wa muuntu,
akiikiimya na isi, akaruma kukwya,
inkwya yo vairirwa misumáari musaláabii.
9 Sa jeyyo, Muluungu amwiinula munumuunu,
na amuheera irina ^ralooka marina yoosi.✡
10 Sa kwa irina ra Yéesu, kira kiúumbe kurumwii na kuri weeru na Ntarii,
kichwaame mbere yaachwe,
11 na kira lurimi lululuse,
Yéesu Kirisitu ni Mweenevyoosi,✡
kwa nkongojima ya Muluungu Taáta.

12 Vijeengi vaani naveenda munumuunu. Haaha, ni matu mujáa kuri niini
siku joosi mpiindi ^nijáa kwaanyu na baa mpiindi ^ndiri kuli na nyuunyu.
Viivyo tuubi kutumama viintu ^vyoónekyaa Muluungu avalamurirya, kunu
mookoofa no tetema.
13 Sa ni Muluungu ^yootumama isii yaanyu, yeeye noo yoovaheera mpiima
na ngururu yo tumama yara ^meene yoosaaka yatumamwe.
14 Tumami viintu vyoosi baa kung'uula no kwiiruta ndihi tuku.
15 Muve vaana va Muluungu, si mung'úurirwaa na musiina uvi. Kei muve
vaantu ^musiina lukwaalo, mpiindi iji ^mookiikala kati na kati ya vaantu va
haaha ^vamema uvi na ^vasaambuka. Kati na kati ya avo vaantu, nyuunyu
muve ja kiweeru ^kimúrikiraa weeru.
16 Kei mukwaatye isáare ra nkaasu, sa siku Kirisitu ^ari hinduka, niiteere
mwerere sa murimo ^natumama ko manyika kuri nyuunyu, na noone si
naturikira bweete tuku.

✡ **2:9** Laanga Vaefé eso 2:21; Vaeburanía 1:4. ✡ **2:11** Laanga Isáaya 45:18-23.

17 Baa koonɨ nkaasʉ yaanɨ yootoolwa ja mpóryo ya choonywa mweeri ya mpóryo ya kuruma kwaanyu, nɨɨnɨ na cheerʉ ndɨrɨ, na navyeéndire hamwɨ na nyuunyu voosi.
18 Viivyo nyuunyu moosaakwa muvyeende na mʉve na cheerʉ hamwɨ na nɨɨnɨ.

Lʉyeendo lwa Timotéeo na Epafuradíito

19 Haaha nookiilaangya Yéesu Kirisitʉ Mweenevyoosi koonɨ arɨ vyeenda, mʉtʉma ndɨrɨ Timotéeo sikʉ ˆjookʉʉja aha mbere, ʉʉje na kwaanyu, sa ˆarɨ hɨndʉka, neeriwe mʉtɨma nɨ sáare ja mwiikalo waanyu.
20 Sa nɨɨnɨ nsiina mʉʉntʉ wɨɨngɨ ˆavaláangaa ja yeeye tʉkʉ.
21 Vɨɨngɨ nɨ voolwa vii na masáare yaavo, na sɨ yara ya Yéesu Kirisitʉ tʉkʉ.
22 Maa kaa, nyuunyu veeneevyo mwamányire kɨkomi ˆvyeene Timotéeo ɨɨma neeja. Yeeye atúmamaa na nɨɨnɨ mʉrɨmo wo variyʉla Masáare Maaja ja mwaana na taáta waavo.
23 Haaha kiilaangya niise nɨmʉtʉme na kwaanyu chaangʉ, ˆndɨrɨ taanga vii ˆcheene kɨrɨ fʉmɨra kʉrɨ nɨɨnɨ.
24 Naanɨ nookiilaangya kʉrɨ Yéesu Mweenevyoosi, rekerwa ndɨrɨ, na kʉʉja ndɨrɨ na kwaanyu sikʉ jiiji vii ˆjookʉʉja aha mbere.
25 Nookoona nɨ vyabooha nɨmʉtʉme Epafuradíito na kwaanyu. Yeeye nɨ mwaaniitʉ ˆamuruma Yéesu, kei nɨ mʉtʉmami na mulwi nkoondo mwii-waanɨ. Na nyuunyu mwamʉtʉma jɨ aampeere nyambirirya mpɨɨndɨ iji nɨɨnɨ ˆnoosaaka nyambirirya.
26 Nɨ kʉmʉrekera niise ahɨndʉke sa atɨɨte mpɨɨma maatʉkʉ vii yo voona, na kei avisʉʉla ˆakataange nyuunyu mwateera ajáa alwaala.
27 Kɨmaarɨ ajáa alwaala kende akwye. Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ amʉlaanga na riiso ra wʉʉja na sɨ yeeye vii tʉkʉ, baa nɨɨnɨ, sa ndɨɨre kuvisʉʉla mweeri ya kuvisʉʉla.
28 Sa jeyyo, noo ˆchooreka noomanyɨka kʉmʉtʉma na kwaanyu, sa ˆmʉrɨ moona kei muvyeende. Na nɨɨnɨ nseyyiriwe kuvisʉʉla kwaanɨ.
29 Mʉteengyi na cheerʉ, sa yeeye nɨ mwiiwaanyu kwa kʉra kumuruma Yéesu Mweenevyoosi, na mʉʉntʉ ˆarɨ ja yeeye, mʉndoomʉnyemya.
30 Yeeye ajáa asengerera kukwya sa mʉrɨmo wa Kirisitʉ. Yeeye ajáa avɨɨka nkaasʉ yaachwe nemwiinemwii sa afikye nyambirirya ˆng'eene nyuunyu mwasiindwa fikya sa viintʉ mwiíkalaa kʉlɨ.

3

Kumuruma Kirisitʉ noo Kwaréetaa Ʉwoloki

1 Haaha ee vanaviitʉ, vyeendi kʉrɨ Yéesu Mweenevyoosi. Nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ katala kʉvaandɨkɨra masáare yara ˆnahʉmʉla kʉvaandɨkɨra tʉkʉ, sa masáare ayo, kɨɨmɨrɨra yarɨ kumuruma kwaanyu Kirisitʉ.
2 Laangi neeja ijo kúri, vatʉmami vavɨ, vara ˆvakwaatya kʉtwaala vaantʉ na kɨbawii.
3 Sa suusu ˆtamwiínamɨraa Mʉlʉʉngʉ kwa Mʉtɨma wa Mʉlʉʉngʉ, suusu noo kɨkomi tatwaalwa na kɨbawii.✡ Suusu twiívaa kɨpeembe sa Kirisitʉ Yéesu na tamwiiláangyaa. Suusu kwiilaangya kwiitʉ, sɨ kʉrɨ kʉrɨ mʉvɨrɨ tʉkʉ,
4 baa neembe nɨɨnɨ ndɨrɨ daha kwiivaa kɨpeembe sa masáare ya mʉvɨrɨ waanɨ. Koonɨ mʉʉntʉ yoyoosi yookoona atɨɨte nteendo ja mʉvɨrɨ jo kiivaɨra kɨpeembe, nɨɨnɨ nadaha mʉnʉmʉʉnʉ.
5 Nɨɨnɨ natwaalwa na kɨbawii mpɨɨndɨ ˆnɨjáa na sikʉ inaanɨ vii.✡ Nɨɨnɨ ndɨrɨ Mwiisiraéeli fuma lʉkolo lwa Bénjamini, na ndɨrɨ Mweeburanía wa Vaeburanía. Ko kwaatya Miiro, nɨɨnɨ nɨjáa ndɨrɨ Mʉfarisáayo.

✡ **3:3** Laanga Varúumi 2:28-29. ✡ **3:5** Laanga Ncholo 17:12.

6 Niinɨ namanyɨkáa maatukʉ vii kʉtʉmama yara ˆniiseáa noo Mʉluungʉ eenda, na sa jeyyo, naturikirya mpuka ja vaantʉ ˆvamuruma Yéesu maatukʉ vii. Na kʉrɨ ʉwoloki ˆʉtóorekaa kwa Miiro, nɨjáa sɨ nang'uurɨrwáa tukʉ.

7 Maa kaa, yara yoosi ˆnoonáa nɨ kʉnáálo kwaanɨ, haaha nooyavala nɨ mukube sa Kirisitʉ.
8 Na sɨ ayo vii tukʉ, haaha nookoona masáare yoosi nɨ mukube ˆndɨrɨ yayaanirirya na kʉnáálo nkuulʉ mʉnʉmuunʉ yo mʉtaanga Kirisitʉ Yéesu Mweenevyoosi waanɨ. Sa yeeye, napata mukube wa masáare yoosi, na nayavala ayo ja kosu sa nimuturye Kirisitʉ,
9 na nkʉndɨkanɨwe ne. Niinɨ sɨ noosaaka noonekane mʉwoloki ja ˆvyeene Miiro yasea tukʉ, maa kaa, nɨve mʉwoloki ko muruma Kirisitʉ. Kʉvalwa ʉko, kwafúmaa kwa Mʉluungʉ na nɨ ko muruma Kirisitʉ.
10 Niinɨ noosaaka nɨmʉtaange Kirisitʉ na ngururu ya kʉfʉfuka kwaachwe. Noosaaka nɨve kiintʉ kɨmwɨ uturikirii waachwe, na noosaaka niifwaane ne inkwyii yaachwe.
11 Aho, sikʉ ɨyo, nɨve ʉmwɨ wa vaantʉ vara Mʉluungʉ ˆarɨ vafʉfʉla.

Kuyimirirya Fuurʉ Kʉherererya

12 Niinɨ sɨ noosea nahúmwiire turya ayo tukʉ, au nahúmwiire kiimaniwa tukʉ, maa kaa, nootuuba manyɨka sa nturye kɨra ˆcheene Kirisitʉ Yéesu aankwaatɨra.
13 Vanaviitʉ sɨ noosea nahʉmʉla kwaatya ayo tukʉ. Maa kaa, nootʉmama kiintʉ kɨmwɨ, nareka kwiiririkana yara ˆyalooka, na noomanyɨka kʉfɨkɨra yara ˆyarɨ mbere.
14 Mwaarɨ noomanyɨka kʉkuurɨka sa nfɨkɨre kɨra kɨlungʉlungʉ cha kurumwii cho siinda ˆcheene Mʉluungʉ yootwaanɨrɨra ko tweera kʉva kiintʉ kɨmwɨ na Kirisitʉ Yéesu.
15 Sa jeyyo, suusu ˆtwiima neeja kʉrɨ kumuruma Yéesu, tasaakwa twiirʉmɨre masáare aya. Na koonɨ mookiiririkana ˆviísimire, Mʉluungʉ vakʉnʉkʉrɨra arɨ kʉhon'ya kwaanyu.
16 Kiintʉ cho kwaatya haaha, toosaakwa tutuube mwiikalo wiitʉ ʉra ˆmweene Mʉluungʉ ahʉmʉla kʉtoonekya.

17 Vanaviitʉ, moosaakwa mʉndootuubirirya mwiikalo waanɨ. Kei moosaakwa mʉndookiikiindya kwa vaantʉ ˆvatúubaa mwiikalo wiiswi, sa mutuubirirye viviraviviira mwiikalo waavo.
18 Sa ja ˆvyeene nahʉmʉla kʉvawyiira isáare ɨrɨ ˆkarɨ foo, na haaha nɨ hɨndʉkɨra niise kʉvawyiira na miísoori yookiika miiswii yaanɨ. Nɨ kʉvawyiira niise, vaantʉ ˆvarɨ foo mwiikalo waavo nɨ ja vavɨ va mʉsaláaba wa Kirisitʉ.
19 Kukiimikirirya kwa vaantʉ ava nɨ imalo, mʉluungʉ waavo nɨ ɨnda jaavo, na nkongojima jaavo nɨ viintʉ vya soni, na miiririkano yaavo nɨ viintʉ vya weerʉ.
20 Suusu miitʉ nɨ kurumwii kwa Mʉluungʉ. Na suusu toowoojera na mpiima kʉhɨndʉka kwa Mʉlamuriri wiitʉ Yéesu Kirisitʉ Mweenevyoosi fuma kurumwii.
21 Yeeye kwa ngururu jaachwe valandʉla arɨ mɨvɨrɨ yiitʉ ˆɨrɨ teketeke, na iibweeyye yiifwaane na mʉvɨrɨ waachwe wa nkongojima. Kwa ngururu jiijo, viika arɨ viintʉ vyoosi vive ɨsɨ ya wiimiriri waachwe.

4

1 Haaha, vanaviitʉ, niinɨ ndɨrɨ na mpiima maatukʉ vii yo voona. Niinɨ naveenda maatukʉ vii. Nyuunyu nɨ cheerʉ chaanɨ, na itáaji raanɨ ˆnaheewa

sa mʉrimo ˆnatʉmama. Haaha mwiime neeja kʉri kumwiilaangya Yéesu Mweenevyoosi.✡

Ulairiri wa Paúli kwa Vafilíipi

2 Noovakalaamya Eudía na Sintíike vave kiintʉ kimwi. Sa viintʉ mʉri va Yéesu Mweenevyoosi, marikiryi kʉdiira kwiiteerwa kwaanyu.
3 Nookʉloomba weewe ˆʉri mwaaniitʉ wa kikomi ˆtʉtúmaman'yaa, ʉvaambirirye avo vaantʉ vaki vaviri sa vandookiiteerwa. Avo vaviri vamanyikáa maatʉkʉ vii kʉtʉmama hamwi na niini, mpiindi ˆtavariyʉláa Masáare Maaja. Vatʉmamáa hamwi na Kileméenti, na vatʉmami viingi voosi. Marina yaavo yamwaari kitáabwii cha nkaasʉ.✡
4 Ivi na cheerʉ sikʉ joosi, sa mwakʉndikaniwa na Yéesu Mweenevyoosi, kei ivi na cheerʉ.
5 Kʉhola kwaanyu kʉtaangikane kwa vaantʉ voosi. Mweenevyoosi ni heehi ari.
6 Kari mwiiturikirye kwa kiintʉ chochoosi tʉkʉ, maa kaa, kwa kira kiintʉ, ilombooli na mʉloombi Mʉlʉʉngʉ kʉnʉ moomʉdʉʉmba. Vira viintʉ ˆmoosaaka, vitwaali vitaangikane kwa Mʉlʉʉngʉ.✡
7 Na mwiikalo mʉʉja wa Mʉlʉʉngʉ ʉra ˆwalooka miryʉʉngʉ yoosi, laangirirya ʉri mitima yaanyu na miryʉʉngʉ yaanyu kʉva iri kiintʉ kimwi na Kirisitʉ Yéesu.
8 Haaha vanaviitʉ, kiintʉ kimwi cho kiimikirirya, mʉkwaatye masáare yoyoosi ya kikomi, masáare yoyoosi ˆyanyémiwaa, masáare yoyoosi ya ʉwoloki, masáare yoyoosi ˆyari ʉteréere, masáare yoyoosi ˆyeendwa, masáare yoyoosi ˆyarumwa ni maaja, kiintʉ chochoosi ˆchaboohabooha na kiintʉ ˆchasaakwa kidʉʉmbirirwe, ivyo noo mwiindookiiririkana.
9 Masáare yoosi ˆmwiikiindya fuma kwaani, au ˆmwahokera au ˆmwateera au ˆmoona fuma kwaani, yatʉmami. Na Mʉlʉʉngʉ wa mwiikalo mʉʉja, kʉva ari na nyuunyu.

Paúli Yoodʉʉmba Kisaanga cha Vafilíipi

10 Natiite cheerʉ kʉri Yéesu Mweenevyoosi, sa kei mwaándire kiiririkana sa niini. Kikomi mwaanjiririkanáa, maa kaa, mwasiindwáa turya nkalo yo kʉnyambirirya.
11 Si noolʉʉsa jei sa nasíriirwe tʉkʉ, niini niikiindya kwiikinkima na viintʉ ˆndiri novyo.
12 Niini namányire kʉsiriirwa na namányire kʉva na viintʉ ˆviri foo. Niijʉviira kwiikinkima mpiindi joosi, nive niíkutire au nive na njala, nive na kira kiintʉ au nive nasíriirwe.
13 Nadáhaa tʉmama yoosi, kʉri Mweenevyoosi ˆaampéeraa ngururu.
14 Baa jeyyo, mwabweeyya vyabooha maatʉkʉ vii kʉʉnyambirirya mpiindi ˆnatʉrikiráa.
15 Nyuunyu Vafilíipi mwamányire, sikʉ ja ncholo ˆnkaande variyʉla Masáare Maaja kwaanyu, na mpiindi ˆnafumáa isi yaanyu ya Makedoníia, ni nyuunyu vii noo ˆmwaanyambiriryáa. Ni mpuka yaanyu ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu vii noo ˆyaampeeráa kisaanga. Kusiina mpuka yiingi ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu ˆyaampeeráa nyambirirya ya kisaanga tʉkʉ.
16 Baa mpiindi ˆnijáa múuji wa Tesaloníike, mwaantʉmira nyambirirya baa si kamudu vii tʉkʉ.
17 Si noolʉʉsa jeyyo sa noosaaka mutuube kʉʉmpeera nyambirirya tʉkʉ, maa kaa, noosaaka nkindookoona ntálarya ˆng'eene Mʉlʉʉngʉ yoovaheera sa kʉboohya inda kwaanyu.

✡ **4:1** Laanga 1 Vatesaloníike 2:19. ✡ **4:3** Laanga Wiivariyuli 20:11-15. ✡ **4:6** Laanga Matáayo 6:25-34.

18 Haaha vira viintu ˆmwaantumira kwa njira ya Epafuradíito, navihokera.
Natiite kira kiintu ˆnoosaaka baa na kulookya. Nyambirirya iyo, yavíire ja
mpóryo ˆiri na irííra ˆrabooha na ˆyarumika na ˆimweéryaa Muluungu mutima.
19 Na Muluungu wiitu, vaheera ari kira ˆmuri saaka kwa usúngaati waachwe
wa nkongojima ko va kiintu kimwi na Kirisitu Yéesu.
20 Muluungu, Taáta wiitu wa kurumwii, abweeyyiriwe nkongojima kwa
siku ˆjisiina uhero! Kikomi.

Masáare yo Kiimikirirya

21 Nuumbiryi vaantu voosi va Muluungu vara ˆvari kiintu kimwi na Kirisitu
Yéesu ˆvari uko Filíipi. Vaaniitu voosi ˆvari na niini vavalúumbiirye.
22 Vaantu voosi va Muluungu vavalúumbiirye, na hasa ava ˆviíkalaa kaayii
kwa mutemi Kaisáari.
23 Nduwo ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, ive mitimii yaanyu. Kikomi!

Barúwa ya Paúli kwa Vakolosáai

Mulongooryo

Barúwa ihi yaandikwa ni mutumwi Paúli kwa vaantu ^vamuruma Yéesu va múujii wa Kolosáai (1:1-2). Paúli aandika barúwa ihi hamwi na barúwa kwa Vaeféeso na Vafilíipi mpiindi ^ajáa munyololwii uko Róoma. Vamanyi va Masáare vaséaa aandika barúwa ihi kati ya myaaka ya 60-62 keende Kirisitu ^avyaalwa. Paúli si avariyula Masáare Maaja uko Kolosáai tuku, ^vyeene vyoónekanaa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu uko Kolosáai yaanda na mutumwi ^asewáa Epáfura (1:7; 4:12).

Mpiindi Paúli ^ajáa munyololwii, ajáa awyiirwa masáare ya vakiindya va uloongo ^veene vavajuuwáa vaantu ^vamuruma Yéesu va Kolosáai (2:4, 8). Vaantu ^vamuruma Yéesu va Kolosáai vajáa viigava haviri, vaantu ^vamuruma Yéesu Vayahúudi na Vagiríki. Vamwi va vaantu ava, vasaakáa saangya masáare ya díini na tuuva jaavo, na ukiindya wa Yéesu (2:13-23).

Vayahúudi vaseáa, kooni muuntu ^amuruma Yéesu, si anatwaalwa na kibawii na si atúubaa tuuva ja Kiyahúudi si ari rumwa ni Muluungu tuku. Maa kaa, Paúli akiindya ^vyeene kibawo cha kikomi kiri. Na kibawo ikyo ni cha mutima ^kibwéeyyiwaa ni Kirisitu na si kibawo ^kibwéeyyiwaa kwa mikono ya vaantu tuku (2:9-12). Vagiríki novo vajáa vatiite ukiindya mutuhu wa uloongo ^mweene vavaheemberáa vaantu (2:4, 8). Maa kaa, Paúli akiindya Yéesu Kirisitu akiimana, yeeye ni mukúúlu mweeri ya vyoosi (1:15-20).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi, Paúli yoomuduumba Muluungu na yoovaloombera vatuubi *1:1-14*
Yéesu ni mukúúlu wa vyoosi *1:15-23*
Miriimo ya Paúli kwa vatuubi va Yéesu *1:24-2:5*
Yéesu atuheera uhúuru na mwiikalo mufya *2:6-23*
^Vyeene vatuubi va Yéesu vasaakwa vindookiikala *3:1-4:1*
Ukiindya na lumbi jo kiimikirirya *4:2-18*

Lumbi

1 Barúwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli mutumwi wa KirisituYéesu kwa kusaaka kwa Muluungu. Niini na Timotéeo mwaaniitu,

2 ni kuvaandikira tiise nyuunyu vaantu va Muluungu ^veene muri vo ki-
ilaangiwa kwa kukundikaniwa kwaanyu na Kirisitu, nyuunyu ^mwiíkalaa
múujii wa Kolosáai. Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta
wiitu jive na nyuunyu.

Kuloomba kwa Paúli

3 Siku joosi, suusu tamudúumbaa Muluungu Taáta wa Mweenevyoosi wiitu
Yéesu Kirisitu, mpiindi ^toomuloomba Muluungu sa nyuunyu.

4 Suusu tateera kumuruma kwaanyu Kirisitu Yéesu na ^vyeene mwaveenda
vaantu voosi va Muluungu.

5 Kumuruma kwaanyu Yéesu na kweenda kwaanyu kwafuma kuri kwi-
ilaangya kura ^kwiimiwa neeja sa nyuunyu uko kurumwii. Nyuunyu mwa-
teera kwiilaangya uko, fuma hara ncholo ^mukavariyurirwe isáare ra kikomi
noo kusea Masáare Maaja.

6 Masáare aya Maaja ^meene yavafikira nyuunyu yookeenera kuri weeru
woosi. Masáare aya, yoovalandula mwiikalo wa vaantu sa viikale mwiikalo
wo mweerya mutima Muluungu. Kei yoovalandula mwiikalo waanyu keende

sikʉ ɨra ya ncholo ˆmʉkateere nduwo ya Mʉlʉʉngʉ na ˆmʉkataange neeja kɨkomi chaachwe ˆvyeene kɨrɨ.
7 Nyuunyu mwakiindiwa Masáare Maaja fuma kwa Epáfura mʉtʉmami mwiiwiiswi. Suusu tamweenda, kei yeeye nɨ mʉtʉmami wo kiilaangiwa wa Kirisitʉ kɨpaango chiiswi.
8 Yeeye noo atuwyɨɨra ˆvyeene mwaveenda vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ kwa nyambirirya ya Mʉtɨma.
9 Sa jeyyo, keende ˆtʉkateere masáare aya yaanyu, sɨ tʉnareka kʉmʉloomba Mʉlʉʉngʉ sa nyuunyu tʉkʉ. Tookiilomboola kʉrɨ Mʉlʉʉngʉ avakʉng'ʉntɨre kʉtaanga yoosi ˆmeene yoosaaka mʉtʉmame, ko vaheera tooti yoosi ya kɨmʉtɨma na ʉmanyi woosi.
10 Aho, daha mʉrɨ kiikala ja ˆvyeene vasaakwa kwiikala vaantʉ va Mweenevyoosi. Mwiikalo waanyu kʉmweerya ʉrɨ mʉtɨma Mweenevyoosi, kʉnʉ mootʉʉnga ndɨɨwa kwa kɨra mɨrɨmo yaanyu miija, kei kʉnʉ mookoongereriwa kʉmʉtaanga Mʉlʉʉngʉ.
11 Tooloomba Mʉlʉʉngʉ avaheere ngururu joosi ja nkongojima jaachwe, sa mʉdahe kuyimirirya na cheerʉ kʉnʉ moowoojera uturikiri usire.
12 Kei mʉndoomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ Taáta, yeeye kwa nduwo avabweeyya mʉpate ivaru ra ʉpaari waachwe ˆaviimirya neeja vaantʉ vaachwe ʉtemii wa kɨweerʉ.
13 Yeeye atʉlamurirya fuma ʉtemii wa kilwiirya na atʉsaamya, akatwiingirya na Ʉtemii wa Mwaana waachwe. Yeeye amweenda mʉnʉmʉʉnʉ.
14 Mwaana ʉwo atununuula, noo kʉsea atʉsea kwa mbavariri ʉvɨ wiitʉ wasírire.

Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ nɨ Mʉkʉ́ʉ́lʉ wa Vyoosi

15 Mwaana nɨ buuwo ya Mʉlʉʉngʉ sɨ ˆoónekanaa,
yeeye ajáa amwaarɨ keende ncholo na mwiimiriri wa viintʉ vyoosi.
16 Kwa yeeye, Mʉlʉʉngʉ ʉʉmba viintʉ vyoosi,
ˆviri kurumwii na kʉrɨ weerʉ.
Ʉʉmba viintʉ vyoosi ˆvyoónekanaa, na sɨ ˆvyoónekanaa,
ɨve nɨ wiimiriri, au ʉtemi, au ʉkʉ́ʉ́lʉ na nguruu.
Mʉlʉʉngʉ ʉʉmba vyoosi kwa njɨra yaachwe na sa yeeye.✡
17 Yeeye ajáa amwaarɨ viintʉ vyoosi sɨ vinʉʉmbwa,
na kwa njɨra yaachwe viintʉ vyoosi vyakwaatana hamwɨ.
18 Yeeye alóngoolaa mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma, ja ˆvyeene mʉtwe walóngoolaa mʉvɨrɨ.
Yeeye noo ncholo ifya,
na wa ncholo kʉfʉfʉka sa ave mʉkʉ́ʉ́lʉ wa vyoosi.
19 Sa Mʉlʉʉngʉ eenda kukiimana kwaachwe koosi kwiikale kʉrɨ Mwaana waachwe.✡
20 Kei kwa njɨra ya Mwaana waachwe,
Mʉlʉʉngʉ eenda ahɨndʉle mwiikalo ʉra ˆwasaambʉka ʉkava ˆwabooha na viintʉ vyoosi,
viintʉ ˆviri aha weerwii na ˆviri kurumwii.
Noo kʉsea, areeta mwiikalo mʉʉja kwa njɨra ya sakami ya Mwaana waachwe, ɨra ˆyiitwa hara mʉsaláabii.

21 Aho ncholo, nyuunyu mʉjáa kʉlɨ na Mʉlʉʉngʉ. Nyuunyu mʉjáa nɨ vavɨ va Mʉlʉʉngʉ miiririkanwii yaanyu ˆmyeene yareetáa mwiikalo waanyu mʉvɨ.

✡ **1:16** Laanga Yooháani 1:3. ✡ **1:19** Laanga Vakolosáai 2:9.

22 Maa kaa, haaha Mwaana ahíndwiire mwiikalo muuja kwa njira ya
inkwya ya muviri waachwe, sa avareete na mbere ya Muluungu kunu muri
vaaja, musiina lukwaalo na si luu mukang'uurirwe tuku.
23 Haaha moosaakwa mutuube kura kumuruma Yéesu. Kari musukiwe-
sukiwe mureke kwiilaangya ˆkweene mwapata ˆmukateere Masáare Maaja
tuku. Ayo noo Masáare Maaja ˆmeene yavariyulwa kwa vaantu voosi va
weeru. Na niini Paúli naava mutumami wa Mweenevyoosi wo kaarya ayo
Masáare.

Murimo wa Paúli Kuri Mpuka ja Vaantu ˆVamuruma Yéesu

24 Haaha, navyeéndire kuturikiriwa sa nyuunyu. Muvirii waani nooki-
imikirirya yara ˆyakeeheka uturikirii wa Kirisitu sa muviri waachwe, noo
kusea, mpuka ya vaantu ˆvamuruma.✡
25 Niini nasaawulwa ni Muluungu nive mutumami wa vaantu ˆvamuruma
Yéesu, sa nivaretere nyuunyu isáare ra Muluungu, na jeyyo, rikiimane.
26 Isáare iri ni fuumbo keende aho kali na kwa mbyaala joosi. Haaha
rakunukulwa kwa vaantu va Muluungu.✡
27 Muluungu alamula kuvavariyurira voovo usúngaati wa nkongojima ya
fuumbo ihi sa vaantu si ˆvari Vayahúudi. Isáare ra fuumbo iyo, ni Kirisitu
ˆiíkalaa isii yaanyu, kei yeeye noo kwiilaangya kwaanyu ˆmuri kuva hamwi
nkongojimii yaachwe.
28 Sa jeyyo, tookaarya isáare ra Kirisitu, toovaluma kutu na toovakiindya
vaantu voosi kwa tooti yoosi Muluungu ˆatuheera. Jeyyo, tuvareete voosi na
mbere ya Muluungu, kunu vookiimana ko lumaniwa na Kirisitu.
29 Iki noo ˆchoobweeyya ntumame murimo kwa umanyiki waani woosi na
kutumama kwa luviro lwaachwe lukuulu ˆlweene lwatúmamaa kuri niini.

2

1 Noosaaka mutaange ˆvyeene namányikaa kutumama munumuunu sa
nyuunyu, na sa vaantu ˆvamuruma Yéesu va Laodikía, na sa vaantu viingi
voosi ˆvamuruma Yéesu ˆveene si vanawaayya kuunyona miiso kwa miiso.
2 Noobweeyya jei, sa vatuuriwe mitima, na mitima yaavo ilumaniwe
hamwi kuri kwiiyenda, na sa vave na usúngaati wa umanyi ˆwakiimana wa
fuumbo ya Muluungu. Fuumbo iyo, ni Kirisitu mweeneevyo.
3 Isii yaachwe kwiivisa máari joosi ja kikomi ja mberii ja tooti na ja umanyi.
4 Ni kuvawyiira niise jei, sa mudiire ruma muuntu yoyoosi avakoovere kwa
masáare yo vaheemba.
5 Sa baa neembe niini ndiri kuli na nyuunyu kimuviri, ni na nyuunyu ndiri
mitimii. Navyeéndire sa mookiikala ja ˆvyeene mwasaakwa, na kumwi-
ilaangya kwaanyu Kirisitu ni kukúúlu.

Mwiikalo ˆWakiimana kwa Kirisitu

6 Haaha nyuunyu ja ˆvyeene mwamuhokera Kirisitu Yéesu ja Mweenevy-
oosi, mutuube kwiikalan'ya ne.
7 Muve na miriri isii yaachwe, yeeye ave mwaariryo waanyu na
mwiime neeja ko yaruma yara ˆmwakiindiwa. Na mutuube kumuduumba
munumuunu.
8 Laangi neeja, kari muuntu avabweeyye muve vatúmwa kwa ukiindya
mutuhu na wa ukwaata tuku. Ukiindya uwo ufumo waachwe ni weeru, na
tuuva ja vaantu ˆviihókereryaa na si uri wa Kirisitu tuku.
9 Sa kukiimana kwa Muluungu, kumwaari kuri muviri wa wuuntu wa
Kirisitu.

✡ **1:24** Laanga 2 Vakoríinto 4:10-12; Vafilíipi 3:10-11. ✡ **1:26** Laanga Vaeféeso 3:3-5.

10 Na nyuunyu ko lumaniwa hamwi na Kirisitu, mwakiimana. Yeeye
Kirisitu noo ˆari mweeri ya kira utemi na wiimiriri.
11 Kuri yeeye mwatwaalwa na kibawii, si kwa mikono ya vaantu tuku, maa
kaa, kwa kibawo ˆkibwéeyyiwaa ko kundikaniwa na Kirisitu mweeneevyo.
Kibawo ikyo, chavaseyyirya ufumo wa wuuntu wa uvi.
12 Noo kusea, ˆmukabatisiwe, mwataahwa hamwi ne, na mwafufulwa
hamwi ne sa mwiilaangya ngururu ya Muluungu. Yeeye amufufula Kirisitu
fuma kwa ˆvaakwya.
13 Nyuunyu mitima yaanyu ijáa yaakwya sa uvi waanyu, na sa ufumo
wa wuuntu waanyu wa uvi si ˆujáa unatwaalwa na kibawii tuku. Maa kaa,
Muluungu avabweeyya mukava nkaasu hamwi na Kirisitu. Noo kusea, asea
uvi wiitu woosi wasírire.
14 Muluungu amoola kiloongi cha noongwa jiitu joosi ja uvi. Akakifweita
chalumwi ko kivairira musaláabii.
15 Aho musaláabii, Kirisitu asumula utemi na wiimiriri. Akuukwaatya soni
utemi na wiimiriri mbere ja vaantu, ko kuusiinda kwa njira ya musaláaba.
16 Sa jeyyo, kari murekere muuntu baa umwi aluuse irya kuri nyuunyu sa
viintu ˆmuríjaa au ˆmunywíjaa tuku, au sa viintu si mutúubaa tuuva jaavo ja
ngovi jimwi tuku, ngovi ja mweeri majía au ngovi ja siku ya Sabáato tuku.
17 Ivyo vyoosi ni murimírimi vii wa masáare ˆyari kuuja, na ayo yoosi kikomi
chaachwe chooneka kwa Kirisitu.
18 Kari mumuteerere muuntu yoyoosi ura ˆyookiivaa kipeembe yeeye ni
muuja kwa uholi wa uloongo na kunu iínamiraa mirimu tuku. Muuntu ja
uwo ˆakwáatyaa njori jaachwe, ni mukudamu kwa miryuungu ya ufumo wa
kiwuuntu wa mukube.
19 Uwo iikera lukova na Kirisitu, yeeye Kirisitu alóngoolaa vaantu vaachwe
ja mutwe viintu ˆulóngoolaa muviri. Yeeye abwéeyyaa muviri woosi wiikwaate
hamwi na ngereera ja muviri na makwáari, na wakúlaa ja ˆvyeene Muluungu
uubwéeyyaa ukule.
20 Sa viintu mwaakwya hamwi na Kirisitu✡ na mukalamuririwa fuma
ukiindyii wa tuuva ja vaantu, haaha sa che mookiikala ja muri vaantu va ihi
weeru? Si vyabooha kutuuba tuuva tuku, baa ja
21 kukwaata kiintu jei tuku, saira chóorya kira tuku, au saasya kiintu iki tuku.
22 Viintu ivyo, ni tuuva na ukiindya wa vaantu ˆmweene utámanyan'yaa na
viintu ˆvisáambukaa ˆviri humula tumiwa.
23 Kikomi vaantu ˆvatúubaa tuuva ijo, voónekanaa ni vaantu ˆvari na
tooti. Vatúubaa kwiinamira ˆkweene viiviikira voovo veeneevyo, kuhola na
kwiimirira muviri kwa ukari. Maa kaa, tuuva ijo ˆng'eene viiviikira si jiri daha
kukitira uláku wa miviri tuku.

3

Mwiikalo Mufya

1 Haaha sa viintu Muluungu avafufula hamwi na Kirisitu, yasaakiri masáare
ya kurumwii kuuntu Kirisitu ˆari, iíkyiire mukono wa kulume wa Muluungu.
2 Ririkani viintu vya kurumwii na si viintu vya weeru tuku.
3 Sa nyuunyu mwaakwya,✡ na nkaasu yaanyu haaha yaviswa hamwi na
Kirisitu kuri Muluungu.
4 Mpiindi Kirisitu ˆari variyulwa, yeeye ˆari na nkaasu yaanyu, baa nyuunyu
variyulwa muri hamwi na yeeye nkongojimii.

✡ **2:20** Laanga Varúumi 6:1-11; Vagalatía 5:19-20; Vakolosáai 2:12. ✡ **3:3** Laanga Vakolosáai 2:12, 20.

5 Haaha ulai kira kiintu ˆkiri isii yaanyu ˆcheene kiri na ufumo wa weeru, uhanguti, kubweeyya kosu, uláku, mpiima mbi na kudiira kwiikinkima, noo kusea kwiinamira vidabalaíyo.✡
6 Sa ayo, irya ra nkalari ya Muluungu ni kuvuujira riise vara si ˆvamutéeraa Muluungu.
7 Nyuunyu hara kali mwatumamáa viintu ivyo vivi, mpiindi ˆmwiikaláa kati na kati yaavo.
8 Maa kaa, haaha fweiti viintu ivyo vyoosi, nkalari, kukorera nkalari, uvi, kulongowererya na kituki fuma milomwii yaanyu.
9 Kari mwiilóngoweraa tuku, sa mwaseyya wuuntu waanyu wa kali na mirimo yaachwe.
10 Mwiivikira wuuntu mufya na moobweeyyiwa ufya umanyi waanyu sa mwiifwaane na yeeye ˆavuumba.
11 Sa jeyyo, kusiina Muyahúudi na muuntu si ˆari Muyahúudi tuku, ˆatwaalwa na kibawii na si ˆatwaalwa na kibawii tuku, muyeni au mumpeto tuku, mutúmwa au muuntu ˆari húuru tuku,✡ maa kaa, Kirisitu ni kira kiintu na ni kuri voosi ari.
12 Haaha sa viintu nyuunyu mwavíire ni vaantu ˆvasaawulwa ni Muluungu, muve na mutima wa mbavariri, wuuja, kwiikiimya na isi, kuhola na uy-imiriryi.
13 Mundookiivereka na koon muuntu ari na isáare kwa mwiiwaachwe, mundookiisea yasírire ja ˆvyeene Mweenevyoosi avasea yasírire nyuunyu.
14 Kikúúlu kuri ayo yoosi mwiiyende, sa kwiiyenda noo kwakúndikan'yaa vyoosi kwa wuuja vikava hamwi.
15 Mwiikalo muuja wa Kirisitu wiimirire mitima yaanyu. Mwiikalo muuja uwo noo mwaanirirwa kuri muviri umwi. Kei muve ni vaantu ˆvari na duumbi kwa Muluungu.
16 Isáare ra Kirisitu riikale isii yaanyu kwa usúngaati waachwe woosi kunu mookiikiindya no kiilama kutu kwa tooti joosi, no mwiimbira Muluungu kwa mitima yaanyu, no mududumba kwa sabúuri, chiímbo na kiluumba cha mutimii kwa Muluungu.✡
17 Roroosi ˆmuri luusa, au ˆmuri bweeyya, tumami kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi, kunu moomuduumba Muluungu Taáta kwa njira yaachwe.

Mwiikalo wa Nyuumba kwa Vaantu ˆVamuruma Yéesu

18 Nyuunyu vaki, mwiikiimye na isi ya valume vaanyu ja ˆvyeene vyasaakwa kwa vaantu ˆvamuruma Mweenevyoosi.✡
19 Naanyu valume, veendi vaki vaanyu na kari muve vakari kwaavo tuku.
20 Vaana, muve na matu kwa vavyiiri vaanyu kwa kira kiintu, sa kubweeyya jeyyo kwamweéryaa mutima Mweenevyoosi.✡
21 Vala taáta, kari muvasáakuriryaa vaana vaanyu tuku, sa ifaanaa vakakera mpiima.✡
22 Naanyu vatúmwa, muve matu kwa veenenyuumba vaanyu va kiwuuntu kwa mirimo yoosi. Bweeyyi jeyyo mpiindi joosi, na si ive mpiindi ˆvoovoona vii tuku sa mwiiyonekye mwabooha tuku. Maa kaa, muvanyemye mpiindi joosi kwa mutima woosi sa kubweeyya jeyyo ni kumunyemya Yéesu Mweenevyoosi.
23 Roroosi ˆmuri tumama, tumami kwa mutima woosi sa Mweenevyoosi na si sa vaantu tuku.

✡ **3:5** Laanga Vaeféeso 5:5. ✡ **3:11** Laanga Varúumi 10:12; Vagalatía 3:27-28; 6:15. ✡ **3:16** Laanga Vaeféeso 5:19. ✡ **3:18** Laanga Vaeféeso 5:22; Tíito 2:5. ✡ **3:20** Laanga Vaeféeso 6:1. ✡ **3:21** Laanga Vaeféeso 6:4.

24 Taangi hokera mʉrɨ ʉpaari waanyu fuma kwa Mweenevyoosi ja kɨlʉngʉlʉngʉ. Mʉtʉmamiri Kirisitʉ Mweenevyoosi.
25 Mʉʉntʉ ˆabwéeyyaa ʉvɨ, rɨhwa arɨ mavɨ yaachwe, sa Mʉlʉʉngʉ sɨ asínanalaa tʉkʉ.✡

4

1 Naanyu veenenyuumba, vabweeyyiryi vatúmwa vaanyu viintʉ vira ˆvyasaakwa na kwa ʉwoloki, sa mwamányire baa nyuunyu mwatiite Mweenevyoosi waanyu ˆarɨ kurumwii.

Ʉlairiri Wiingɨ

2 Mʉndoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ sikʉ joosi, mʉve miiso na kei mʉndoomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ.
3 Kei mʉndootʉloombera suusu sa Mʉlʉʉngʉ achʉngʉle njɨra yo variyʉla isáare raachwe, sa tʉdahe kwaarya isáare ra Kirisitʉ. Aho mbere, isáare ɨro rɨjáa nɨ fuumbo. Kei nɨɨnɨ nachuungwa so kwaarya isáare ɨro.
4 Mʉndookʉʉnoombera sa nvariyʉle pusu pusu ja ˆvyeene vyasaakwa.
5 Mpɨɨndɨ ˆmʉrɨ na vaantʉ sɨ ˆvanamuruma Yéesu, mʉve na tooti, na ɨyo nkalo mwɨɨtʉmɨre neeja.✡
6 Ndʉʉsɨka jaanyu jive ja nduwo sikʉ joosi na jindoobweeyya mʉʉntʉ amerye matɨ, sa mʉtaange kuuyirya vyabooha kɨra mʉʉntʉ.

Lʉmbɨ jo Herererya

7 Tíkiko mwaaniitʉ namweenda. Yeeye nɨ mʉtʉmami wo kiilaangiwa ˆtatúmamaa hamwɨ ne mʉrɨmo wa Yéesu Mweenevyoosi. Yeeye vawyɨɨra arɨ isimwi raanɨ roosi.
8 Namutúmire kʉrɨ nyuunyu sa avawyɨɨre isimwi riiswi na avaheere mɨtɨma.
9 Kʉʉjan'ya iise na Onésimo mwaaniitʉ ˆtamweenda na wo kiilaangiwa, na nɨ mʉʉntʉ wa meenyu. Voovo vawyɨɨra varɨ yoosi ˆyoofʉmɨra aha.
10 Aristáriko ˆnachuungwa hamwɨ ne aha mʉnyololwii, avalúumbiirye. Maáriki mwaanaavo na Barinába avalúumbiirye. Nyuunyu mwahokera ndairiri sa Maáriki, ˆarɨ fika mʉmʉhokere neeja.
11 Yéesu ˆaánɨrɨrwaa Yústo, avalúumbiirye. Ava noo Vayahúudi vooveene ˆvamuruma Yéesu ˆntúmaman'yaa novo murimwii wa Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ. Ava vaantúuryaa mʉtɨma maatʉkʉ vii.
12 Epáfura mʉʉntʉ wa meenyu na mʉtʉmami wa Kirisitʉ Yéesu avalúumbiirye. Sikʉ joosi amányɨkaa kʉloomba sa nyuunyu mwɨɨme neeja kʉrɨ kʉsaaka kwa Mʉlʉʉngʉ na mʉkangaale ndairirii jaachwe joosi.
13 Kɨkomi noolʉʉsa, nɨɨne ˆvyeene yoomanyɨka kʉtʉmama sa nyuunyu na sa vaantʉ va múuji wa Laodikía na Hierapóoli.
14 Lúka dakitáari wiiswi ˆtamweenda na Déema vavalúumbiirye.
15 Valuumbyi vaaniitʉ voosi va Laodikía. Kei muluumbyi irʉʉmbʉ riiswi Nímufa na mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu ˆvalúmanaa kaayii kwaachwe.
16 ˆMʉrɨ hʉmʉla soma barúwa ɨhɨ, yoosaakwa ɨtwaalwe ɨkasomwe kwa mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu va Laodikía. Baa nyuunyu moosaakwa mʉsaake njɨra yo soma barúwa ˆvapata voovo.
17 Muwyiiri Arípo akiimikirirye neeja ʉra mʉrɨmo ˆaheewa nɨ Mweenevyoosi.
18 Nɨɨnɨ Paúli navaándɨkɨɨre lʉmbɨ iji kwa mʉkono waanɨ mweeneevyo. Kumbukiri nɨɨnɨ nɨ mʉnyololwii ndɨrɨ. Nduwo ya Mʉlʉʉngʉ ɨve na nyuunyu.

✡ **3:25** Laanga Vaeféeso 6:5-8. ✡ **4:5** Laanga Vaeféeso 5:15-16.

Barúwa ya ncholo ya Paúli kwa Vatesaloníike

Mulongooryo

Barúwa ya ncholo kwa Vatesaloníike yaandikwa ni mutumwi Paúli (1:1). Paúli aandika barúwa ihi hamwi na Siliváano na Timotéeo kati ya myaaka ya 51-52 keende Kirisitu ^avyaalwa.

Paúli afika múuji wa Tesaloníike uko Makedonía mpiindi ja luyeendo lwaachwe lwa kavirí lo koovariyula Masáare Maaja ya Yéesu. Sa viintu kujáa na uturikiri mukuulu, Paúli si achaala uko Tesaloníike kwa mpiindi ndiihi tuku (Mirimo ya Vatumwi 17:1-10). Paúli aandika barúwa ihi kuvaheera mutima vaantu ^vamuruma Yéesu uko Tesaloníike.

Barúwa ihi, yatiite ulairiri ^uri foo wa ^vyeene vaantu ^vamuruma Yéesu vasaakwa viikale. Paúli avaheera mutima kusea, voovo ni vaantu va kiweeru na viikinkime, na si va kilwiirya na ureevi tuku. Sa jeyyo, vanehe uvi woosi (5:4-8, 16-22). Kei, Paúli aluusa masáare ^yari foo ya ^vyeene Yéesu Kirisitu ari kuuja lwa kavirí joo vasumula vaantu ^vamuruma, no kaambuka hamwi ne na kurumwii (4:12–5:3).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi na duumbi ya Paúli sa kuruma kwa Vatesaloníike *1:1-10*
Mirimo ^myeene Paúli abweeyya uko Tesaloníike na mpiima yaachwe yo lumana novo *2:1-3:13*
Paúli yoovaheera mutima viikale ko mweerya mutima Muluungu na vaantu *4:1-12*
Kuuja kei kwa Yéesu Kirisitu *4:13-5:11*
^Cheene chasaakwa kwa vaantu ^vamuruma Yéesu na lumbi yo herererya *5:12-28*

Lumbi

1 Barúwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli, Siliváano na Timotéeo. Ni kuvaandikira tiise nyuunyu mpuka ya vaantu ^mumuruma Yéesu uko múuji wa Tesaloníike. Nyuunyu muri va Muluungu Taáta na va Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi.

Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu jive na nyuunyu.

Duumbi sa Kumuruma Yéesu kwa Vaantu va Tesaloníike

2 Siku joosi tamudúumbaa Muluungu sa nyuunyu voosi, na mpiindi joosi ^toomuloomba Muluungu, tavalúusaa kweene.

3 Suusu tavakúmbukiraa siku joosi mbere ya Muluungu na Taáta, sa ^vyeene moónekyaa kumuruma Yéesu kwa nteendo jaanyu, ^vyeene kweenda kwaanyu kwavabwéeyyaa mutumame mirimo ko manyika, na ^vyeene kwa uyimiriryi mwamwiiláangyaa Mweenevyoosi wiitu Yéesu Kirisitu.

4 Vanaviitu ^mweendwa ni Muluungu, suusu tamányire, Muluungu avasaawula nyuunyu muve vaachwe.

5 Sa mpiindi ^tukavaretere Masáare Maaja, si tavaretera masáare matuhu vii tuku. Maa kaa, masáare ayo, yavariyulwa kwaanyu kwa njira ya nguruu ya Mutima Muuja na ni ya kimáári. Nyuunyu mwamányire ^vyeene suusu twiikaláa meenyu sa tuvaambirirye nyuunyu.

6 Baa neembe ayo Masáare yavaretera uturikiri ^wahuumba, nyuunyu mwayahokera Masáare ayo kwa cheeru fuma kwa Mutima Muuja, kwa njira iyo, mwatutuubirirya suusu na mwamutuubirirya Mweenevyoosi.

7 Jeyyo, mwaava vaantu ^vabooha vo tuubiririwa ni vantu ^vamuruma
Yéesu va Makedonía na Akáaya.
8 Sa kootweera nyuunyu, Masáare ya Mweenevyoosi yooteereka si kwa
vantu va Makedonía na Akáaya vii tuku, maa kaa, kumuruma kwaanyu
Muluungu kwatéerekire kira haantu. Sa jeyyo, si toohangaika kuluusa kiintu
tuku sa kumuruma kwaanyu Muluungu.
9 Kira haantu ^turi doma, vantu voluusa ^vyeene mwatuteengya ^tukuuje
na meenyu. Kei voluusa ^vyeene mwareka kwiinamira vidabalaíyo,
mukamuvalandukira Muluungu wa kikomi ^ari nkaasu, sa mumutumamire.
10 Kei, voluusa ^vyeene moowoojera kuuja kwa Mwaana wa Muluungu
fuma kurumwii, noo kusea, Yéesu. Uhu Yéesu, Muluungu amufufula na yeeye
atulamurirya fuma irya ra Muluungu ^rookuuja.

2

Murimo wa Paúli uko Tesaloníike

1 Vanaviitu, nyuunyu mwamányire kuuja kwiiswi na kwaanyu kujáa
kwatiite kunáálo nkuulu.
2 Mwamányire ^vyeene taturikira na ^vyeene tatukirwa uko múujii wa
Filíipi.✡ Baa neembe takitirwáa munumuunu, Muluungu atuheera kwiitema
kukuulu, tukaarya Masáare Maaja ya Muluungu kuri nyuunyu.
3 Masáare ^meene talumiriryáa kuri nyuunyu si yafumáa kuri ukwaata tuku
na yasiina kosu tuku, na si tasaakáa tuvaheembe kwa ukwaata tuku.
4 Maa kaa, suusu siku joosi talúusaa ja vantu ^tarumwa ni Muluungu na
tukakwaatiwa Masáare Maaja. Si toosaaka kuveerya vantu mitima tuku, maa
kaa, Muluungu vii, yeeye amányire mitima yiiswi.
5 Kei, mwamányire suusu si twavaheembáa kwa masáare yo vakwaata
neeja tuku, na kei si taluusikáa masáare ya uweere sa tuvise kudiira kwi-
ikinkima kwiiswi tuku, Muluungu noo mooni wiiswi.
6 Suusu si tasaakáa kuduumbirirwa ni vantu tuku, au kuduumbirirwa ni
nyuunyu tuku au fuma kwa muuntu wiingi yoyoosi tuku.
7 Suusu turi vatumwi va Kirisitu, ngaari tadaayya viintu fuma kwaanyu,
maa kaa, suusu tujáa tahola kuri nyuunyu ja íyo ^vyeene aláangaa vaana
vaachwe vaduudi.
8 Noo jeyyo viri kuri suusu, taveenda maatuku vii, noo ^chooreka si tava-
heera Masáare Maaja ya Muluungu vii, maa kaa, tavalaira baa mwiikalo
wiiswi. Tabweeyya jeyyo, sa nyuunyu ni vantu ^taveenda.
9 Vanaviitu kumbukira mwiise ^vyeene tamanyikáa, na kwiidoomererya
kutumama uchiku na muusi, sa tudiire kuva muriwa kwa muuntu yoyoosi kuri
nyuunyu, mpiindi ^tavariyuláa Masáare Maaja ya Muluungu kuri nyuunyu.
10 Nyuunyu ni vooni baa na Muluungu, ja ^vyeene tujáa vaaja, na ^vyeene
twiikaláa na nyuunyu kwa uwoloki, na tusiina mang'uulo.
11 Nyuunyu veeneevyo mwamányire, suusu tavalaangáa nyuunyu ja
^vyeene taáta avaláangaa vaana vaachwe.
12 Tavaheeráa mutima, tavatuuryáa mutima na tiilomboláa kuvawyiira
mumanyike kwiikala mwiikalo ^umweéryaa Muluungu mutima. Yeeye
Muluungu noo avaánirira mwiingire Utemii na nkongojimii yaachwe.
13 Suusu si tarékaa kumuduumba Muluungu tuku, sa nyuunyu mwarihokera
isáare ra Muluungu fuma kwiiswi. Si mwarihokera ja isáare ra muuntu tuku,
maa kaa, mwarihokera isáare ra Muluungu na jeyyo noo ^vyeene rirí. Na iro
isáare noo ^ritumámaa mitimii yaanyu nyuunyu ^mwariruma.

✡ **2:2** Laanga Mirimo ya Vatumwi 16:16-40.

14 Vanaviitu nyuunyu mwaluumana na masáare yayara ^meene jaluumana noyo mpuka ja vaantu ^vamuruma Kirisitu Yéesu uko Yudéea. Nyuunyu mwaturikiriwa ni vaantu va isi ya meenyu ja ^vyeene Vayahúudi ^vamuruma Yéesu vaturikiriwa ni Vayahúudi.
15 Avo Vayahúudi vavuulaa valáali na mutwe va Ijuva na vamuulaa Yéesu Mweenevyoosi. Vaantu avo vamukalarya Muluungu na ni vavi va kira muuntu.
16 Voovo voomanyika kutukitira kuvariyula Masáare Maaja kwa vaantu si ^vari Vayahúudi sa vadiire lamuririwa. Kwa njira ihi vootuuba jiinga uvi waavo, maa kaa, haaha nkalari ya Muluungu yavakíimiriire.

Mpiima ya Paúli yo Koovaluumbya Vatesaloníike

17 Vanaviitu kukerwa kwiiswi na nyuunyu ni kwa mpiindi vii, na kukerwa uko ni kwa muviri vii, mitima yiiswi ni hamwi iri na nyuunyu. Suusu tukaari turi na mpiima yo kiiyona na nyuunyu mpula na mulomo.
18 Sa jeyyo, tasaakáa ji tuvaluumbye. Niini Paúli nasaakáa ji nivaluumbye ^kari foo vii, maa kaa, Irimu ratukitira.
19 Haaha kwiilaangya kwiiswi, cheeru chiiswi na itáaji riiswi ra nkongojima ni che? Ni nyuunyu mbere ya Yéesu Mweenevyoosi mpiindi ^ari hinduka!
20 Hii, nyuunyu ni nkongojima na cheeru chiiswi.

3

Timotéeo Yootumwa na Tesaloníike

1 Haaha re, tujáa tasiindwa yimirirya, sa si tataangáa ni che ^choofumira uko meenyu tuku. Aho, tukalamula tuchaale suuveene kura múuji wa Aséene.
2 Tujáa tamutuma Timotéeo mwaaniitu ji avaheere mutima, na avaheere ngururu kwa kura kumuruma kwaanyu Yéesu. Yeeye Timotéeo ni mutumami mwiiwiiswi murimwii wa Muluungu wo kaarya Masáare Maaja ya Kirisitu.
3 Tabweeyya jeyyo, sa kari muuntu baa umwi ji asove mpiima sa uwo uturikiri ^mwapatáa tuku. Nyuunyu mwamányire suusu ni vaantu ^tasaakwa kutweera uturikirii.
4 Kikomi, mpiindi ^tujáa na nyuunyu, tavawyiiráa kweene suusu voosi turikira turi, haaha vyaava ja ^vyeene mwamányire.
5 Iki noo ^chooreka mpiindi ^nkave si noodaha kuyimirirya, namutuma Timotéeo na kwaanyu sa ntaange sáare ja kuruma kwaanyu Yéesu. Nabweeyya jeyyo, sa niiseáa ifaanaa muyeri, noo kusea Irimu, ravayera. Na murimo wiiswi ^tatumama kwaanyu uve ni mukube.
6 Haaha Timotéeo ahíndukire fuma kwaanyu na atuváiire mbuwo ^jabooha ja kumuruma kwaanyu Yéesu, na kweenda kwaanyu. Atuwyíirire kira siiku mwatukúmbukiraa na cheeru, na mwatiite mpiima yo kiiyona na suusu ja ^vyeene suusu turi na mpiima yo voona nyuunyu.
7 Haaha vanaviitu, baa neembe tootarikira, suusu tatuuriiwe mitima kuteera masáare ^yabooha ya kumuruma kwaanyu Yéesu.
8 Sa viintu mwiímire neeja kuri Mweenevyoosi, suusu toopata nkaasu ifya.
9 Haaha, suusu toomuduumba Muluungu sa nyuunyu. Suusu tatiite cheeru kikuulu mbere ya Muluungu sa nyuunyu.
10 Toomuloomba Muluungu chirirí chobu, sa tupate nkalo yo voona kei miiso kwa miiso, sa tudahe memerekererya kira ^chakeeheka kuri kumuruma kwaanyu Yéesu.
11 Haaha toomuloomba Muluungu, Taáta wiitu na Mweenevyoosi wiitu, Yéesu atulaire njira sa tuuje na kwaanyu.

12 Mweenevyoosi avaheere kwiiyenda kukulukuulu, sa mwiiyende nyu-
unyu kwa nyuunyu na muveende vaantu voosi ja ˆvyeene suusu taveenda
nyuunyu.
13 Toomuloomba Muluungu abweeyye mitima yaanyu ikangaale, kuri wuuja
muve si mung'úurirwaa mbere ya Muluungu Taáta wiitu, mpiindi ja kuuja kwa
Mweenevyoosi Yéesu hamwi na vaaja voosi.

4

Mwiikalo ˆWamweéryaa Mutima Muluungu

1 Vanaviitu, nyuunyu mwiikiindya fuma kwiiswi ˆvyeene mwasaakwa
kwiikala sa mumweerye Muluungu mutima. Kikomi, jeyyo noo ˆvyeene
mwiíkalaa. Vanaviitu, toovaloomba kwa wiimiriri wa Yéesu Mweenevyoosi
mutuube bweeyya jeyyo na moongererye.
2 Nyuunyu mwamányire ulairiri ˆtavaheera kwa luviro lwa Yéesu
Mweenevyoosi.
3 Muluungu asaaka muve vaaja mbere yaachwe, sa jeyyo, mureke kikomi
kuhanguta.
4 Kira umwi waanyu yoosaakwa andookiimiriira muviri waachwe na
indookiikala kwa nyemi na kwa wuuja mbere ya Muluungu.
5 Kari mundootuuba uláku wa miviri yaanyu ja vaantu si ˆvamumányire
Muluungu tuku.
6 Kari umwi waanyu amukwaate matu mwaanaavo ˆamuruma Yéesu ko
yeenda na muki waachwe tuku. Tahumula kuvawyiira no valuma kutu,
Mweenevyoosi avaláiraa chiiru vara ˆvatúmamaa masáare ayo.
7 Muluungu si atwaaniriira twiikale mwiikalo wa kosu tuku, maa kaa, yeeye
atwaaniriira twiikale mwiikalo wa wuuja mbere ya Muluungu.
8 Jeyyo muuntu yoyoosi ˆasíitaa kutuuba ukiindya uhu, si amusíitaa muuntu
tuku, maa kaa, amusíitaa Muluungu mweeneevyo. Kumbukiri, yeeye
avahéeraa nyuunyu Mutima waachwe Muuja.
9 Haaha kwa isáare ro kiiyenda kinduu, si toosaaka kuvaandikira tuku,
sa nyuunyu veeneevyo mwakiindiwa ni Muluungu ˆvyeene mwasaakwa
kwiiyenda.
10 Nyuunyu kikomi mwaveenda vaaniitu voosi ˆvari uko isi ya Makedonía.
Haaha toovaloomba vanaviitu muveende baa kulookererya ivyo.
11 Mundoomanyika kwiikala mwiikalo ˆwatuula, kei kira muuntu an-
dootumama murimo waachwe mweeneevyo. Ikyo noo ˆcheene tavalairirya
mundootumama.
12 Jeyyo, mwiikalo waanyu wa kira siiku, bweeyya uri mundoonyemiwa
ni vaantu si ˆvanamuruma Yéesu. Aho, si mwiindookiilaangya nyambirirya
fuma kwa vaantu viingi tuku.

Kuhinduka kwa Mweenevyoosi

13 Haaha vanaviitu, toosaaka mutaange ˆvyeene viri kuva kwa vaantu
ˆvamuruma Yéesu, vara ˆvawulala, sa mureke kuva na makiva ja vaantu si
ˆviiláangyaa nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
14 Suusu tamányire Yéesu aakwya na kei afufuka. Suusu tarúmaa Muluungu
vafufula ari na vareeta ari hamwi na Yéesu, vaantu vara ˆvawulala kunu
vamuruma Yéesu.
15 Ni kuvawyiira tiise ukiindya uhu wa Yéesu, suusu ˆturi mooyo mpiindi
ˆyoohinduka Mweenevyoosi, kikomi si turi valongorera vara ˆvawulala tuku.

16 Sa Mweenevyoosi mweeneevyo kiima ari fuma kurumwii, na sawúti yo lairirya na sawúti ya mukúúlu wa mirimu miija na ntununu ya Mulúungu teereka iri. Na vara ˆvawulala kunu vamuruma Kirisitu, fufulwa vari ta.
17 Aho, suusu vara ˆturi mooyo hamwi na vara ˆvafúfwiirwe, vuulwa turi na kurumwii noo musingirirya Mweenevyoosi machwii. Jeyyo, kiikala turi na Mweenevyoosi kwa siku ˆjisiina uhero.
18 Haaha mundookiituurya mutima nyuunyu kwa nyuunyu kwa masáare ayo.

5

Mwiime Neeja sa Siku ya Mweenevyoosi

1 Vanaviitu, kisiina ˆchoobweeyya tuvaandikire ni naadi Mweenevyoosi ˆari kuuja tuku.
2 Sa mwamányire neeja siku Mweenevyoosi ˆari kuuja jo lamurira weeru, kuuja ari ja mwiívi viintu ˆújaa no kiimirira nuuchiku.
3 Mpiindi jojoosi vaantu ˆvookiisea, “Tatiite mwiikalo muuja, na kira kiintu chatwíire,” aho, noo imalo ruújaa ko vundukirya, ja ˆvyeene makata ya muruto yuújaa. Aho, kusiina ˆadaha kiikerya na imalo iro tuku.
4 Maa kaa, nyuunyu vanaviitu, si muri kilwiiryii tuku, na siku iyo si iri vavundukirya ja mwiívi tuku.
5 Sa nyuunyu voosi ni vaana va kiweeru na vaana va muusi. Suusu ˆtamuruma Yéesu, tusiri vaantu va uchiku au va kilwiirya tuku.
6 Haaha tureke laala ja ˆvyeene vaantu viingi valaala. Suusu twiime neeja na tundookiiyimirira.
7 Sa vara ˆvaláalaa, valáalaa nuuchiku na vara ˆvarévaa, varévaa nuuchiku.
8 Maa kaa, suusu ni vaantu va muusi, toosaakwa tundookiiyimirira. Tuve vaantu ˆtamuruma Yéesu, na ˆtaveenda vaantu, ivyo vive ja ngawo kipeembii cha mulwi nkoondo. Kei kwiilaangya kwiitu ulamuriri wa Mulúungu, kuve ja kofía ya mulwi nkoondo. 9 Sa Mulúungu si atusaawula sa atumale na nkalari yaachwe tuku, maa kaa, yeeye atusaawula suusu sa tupate ulamuriri kwa njira ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.
10 Yeeye aakwya sa suusu twiikale hamwi ne, tuve ˆturi mooyo au ˆtaakwya.
11 Mundookiituurya mitima no kiiheera mutima ja ˆvyeene moobweeyya.

Mwiikalo ˆWasaakwa

12 Haaha vanaviitu, toovaloomba mundoovanyemya vara ˆvootumama murimo wa Mweenevyoosi ko manyika kuri nyuunyu, vara ˆvari viimiriri vaanyu na ˆvoovakiindya mwiikalo wa vaantu ˆvamuruma Yéesu.
13 Vanyemyi munumuunu, na muveende sa vootumama murimo kuri nyuunyu. Mundookiikala mwiikalo muuja nyuunyu kwa nyuunyu.
14 Vanaviitu, noovaloomba mundoovadalavya vavira, na mundoovaheera mutima vafoóndu, mundoovaambirirya ˆvari teketeke na mundooyimirirya vaantu voosi.
15 Mundoolaanga, kari muuntu indooriha rivi kwa rivi tuku, maa kaa, siku joosi miryuungu yaanyu ive kuvabweeyyirya wuuja vaantu voosi.
16 Siku joosi muve na cheeru.
17 Mundoomuloomba Mulúungu baa katala tuku.
18 Mundoomuduumba Mulúungu kwa kira kiintu, sa ikyo noo ˆcheene Mulúungu asáakaa sa nyuunyu kwa kura kukundikaniwa na Kirisitu Yéesu.
19 Kari mundoomukitira Mutima Muuja wa Mulúungu tuku.
20 Kei, kari mundoochwa mati uláali na mutwe wa Mulúungu tuku.

21 Maa kaa, mundooyeren'ya masáare yoosi, na mukwaatye yara yoosi ˆyari maaja.
22 Mundooneha kira uvi.
23 Mulúungu yeeye atuhéeraa mwiikalo muuja, avajirule kikomi. Atalarye nkaasu jaanyu, miryuungu yaanyu na mivíri yaanyu idiire kuva na mang'uulo, fuuru siku ˆari kuuja Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.
24 Mulúungu yeeye ˆavaánirıraa, ni wo kiilaangiwa na tumama ari yoosi.
25 Vanaviitu, mundootuloombera.
26 Valuumbyi vaaniitu voosi, kwa kusundira kuuja.
27 Ni kuvalairirya niise kwa irina ra Mweenevyoosi, muvasomere vaaniitu voosi baráwa ihi.
28 Nduwo ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, ive na nyuunyu.

Baráwa ya kaviri ya Paúli kwa Vatesaloníike Mulongooryo

Baráwa ya kaviri kwa Vatesaloníike yaandikwa ni mutumwi Paúli (1:1). Vamanyi va masáare valúusaa Paúli aandika baráwa ihi mpiindi kiduudi keende ^aandika baráwa ya ncholo, noo kusea kati ya myaaka ya 51-52 keende Kirisitu ^avyaalwa. Aandika baráwa ihi viintu ^ajáa akaari Koríinto.

^Vyeene vyoónekanaa, vaantu vamwi va Tesaloníike vajáa vakwaatya masáare ya uloongo ^yaseáa kuuja lwa kaviri kwa Yéesu kwahumula (2:1-2). Miiririkano ihi ijáa imwaari baa kwa vaantu ^vamuruma Yéesu va Eféeso (2 Timotéeo 2:18). Sa jeyyo, Paúli aandika baráwa ihi kuvatuurya mitima Vatesaloníike kuri kuruma kwaavo, noo kusea, Yéesu akaari hinduka lwa kaviri. Kei avasea viime neeja kuri ukiindya waachwe (2:15-17). Vanehe vaantu ^vamuruma Yéesu vavira na vatuube tumama mirimo yaavo ko manyika (3:6-15).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Paúli yoomuduumba Mulúungu na yoovaloombera Vatesaloníike *1:1-12*
Uvi lookerera uri de Mweenevyoosi uuje *2:1-12*
Ulairiri wiingi na kuvalúma kutu *2:13-17*
Paúli yoovaloomba Vatesaloníike vindoomuloombera *3:1-5*
Vaantu ^vamuruma Yéesu vanehe uvira na lumbi jo kiimikirirya *3:6-18*

Lumbi

1 Baráwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli, Siliváano na Timotéeo. Ni kuvaandikira tiise nyuunyu mpuka ya vaantu ^mwamuruma Yéesu uko múujii wa Tesaloníike. Nyuunyu muri vaantu va Mulúungu Taáta wiitu na va Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi.

2 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Mulúungu Taáta wiitu, na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, jive na nyuunyu.

Ulamu Siku Kirisitu ^Ari Hinduka

3 Vanaviitu, tasaakwa tumuduumbe Mulúungu siku joosi sa nyuunyu. Toobweeyya jeyyo, sa kumuruma kwaanyu Yéesu na kwiiyenda nyuunyu kwa nyuunyu, kookula.

4 Sa jeyyo, tookiivaa vipeembe mbere ja mpuka ja vaantu ^vamuruma Mulúungu sa kuyimirirya kwaanyu na kuruma kwaanyu ^kweene muri noko, baa neembe moolumana na uturikiri na ufafu.

5 Ayo yoónekyaa ulamu wa Mulúungu ni wa kikomi. Sa jeyyo, nyuunyu valwa muri vawoloki kwiingira Utemii wa Mulúungu. Na sa uwo Utemi, mooturikiriwa.

6 Mulúungu alámulaa kwa uwoloki, yeeye kuvalaira ari chiiru vara ^voovaturikirya.

7 Nyuunyu ^mootúrikira, Mulúungu vahumulukya ari hamwi na suusu. Mulúungu bweeyya ari jei mpiindi Yéesu Mweenevyoosi ^ari kuuja fuma kurumwii, hamwi na mirimu yaachwe miija ^iri na ngururu,

8 na mooto ^ukóriire. Yeeye valaira ari chiiru vara si ^vamumányire Mulúungu, na vara si ^vari matu kwa Masáare Maaja ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu.

9 Avo valaira ari chiiru kwa imalo ra siku ^jisiina uhero, na kerwa vari fuma ngururwii ya nkongojima ya Mweenevyoosi.

10 Kʉlaɨrwa chiirʉ ʉko, kʉʉja kʉrɨ sikʉ Mweenevyoosi ˆarɨ hɨndʉka noo bweeyyiriwa nkongojima nɨ vaantʉ voosi ˆvamuruma. Nyuunyu kʉva mʉrɨ vamwɨ vaavo, sa nyuunyu mwaruma isáare riiswi ˆreene tavaretera.
11 Sa jeyyo, tavalóomberaa mpɨɨndɨ joosi, Mʉlʉʉngʉ avabweeyye mʉdahe valwa mwɨɨma neeja kʉrɨ kʉvaanɨrɨra kwaachwe. Kei tooloomba Mʉlʉʉngʉ kwa lʉvɨro lwaachwe akiimikirirye masáare yoosi maaja ˆmeene moosaaka tʉmama, na mɨrɨmo yaanyu yoosi ya kuruma.
12 Tooloomba jeyyo, sa irina ra Mweenevyoosi rɨndoobweeyyiriwa nkongojima sa nyuunyu. Kei, nyuunyu mʉndoobweeyyiriwa nkongojima nɨ yeeye, kwa nduwo ya Mʉlʉʉngʉ na ya Yéesu Kirisitʉ Mweenevyoosi wiitʉ.

2

Ʉvɨ Lookerera Ʉrɨ de Mweenevyoosi Ʉʉje lwa Kavɨrɨ

1 Haaha vanaviitʉ, nɨ kʉvaandɨkɨra tiise sa tʉvawyɨɨre masáare ya Mweenevyoosi wiitʉ, YéesuKirisitʉ ˆarɨ hɨndʉka, na ˆvyeene tʉrɨ kiijiinga mbere yaachwe.✡ Vanaviitʉ toovakalaamya,
2 karɨ musingisiwe vyaangʉ vii tʉkʉ, na karɨ moofiwe nɨ vara ˆvaséaa sikʉ ya Mweenevyoosi yahʉmʉla looka tʉkʉ. Ifaanaa mʉkava mwateera ayo masáare fuma kwa ʉláali na mʉtwe ʉmwɨ, au fuma kʉrɨ barúwa ˆvaséaa yafuma kʉrɨ suusu.
3 Karɨ mumurume mʉʉntʉ yoyoosi avakoovere tʉkʉ, sa sikʉ ɨyo sɨ ɨrɨ kʉʉja tʉkʉ mpaka vaantʉ vamʉvarindʉke Mʉlʉʉngʉ mʉnʉmʉʉnʉ, na kei nɨ fʉʉrʉ ʉra ˆawúnaa miiro ˆarɨ bweeyya ʉvɨ mʉkʉʉlʉ, oonekane. Ʉwo kukiimikirirya, malwa arɨ kɨkomi.
4 Yeeye kiiyinʉla arɨ na siita arɨ kɨra kɨɨntʉ vaantʉ ˆvaánɨrɨraa mʉlʉʉngʉ, na kɨra kɨɨntʉ vaantʉ ˆviínamɨraa. Atɨ baa kiikala arɨ Kaayii Njija ya Mʉlʉʉngʉ yookiibweeyya yeeye nɨ Mʉlʉʉngʉ.
5 Eri, sɨ mookʉmbʉkɨra tʉkʉ aya yoosi navawyɨɨra mpɨɨndɨ ˆnɨjáa na nyuunyu wʉʉ?
6 Nyuunyu mwamányire kɨra ˆchoomʉkɨtɨra ʉwo ˆawúnaa miiro kwa haaha sa oonekane mpɨɨndɨ ˆyasaakwa.
7 Sa ngururu ya kimbiso yo wuna miiro yahúmwɨɨre ɨmwaarɨ yootʉmama mʉrɨmo. Maa kaa, sɨ arɨ koonekana tʉkʉ fʉʉrʉ ʉra ˆyoomʉkɨtɨra, aseyyiwe.
8 Aho, ʉwo muwuna Miiro kooneka arɨ. Maa kaa, Yéesu Mweenevyoosi mʉʉlaa arɨ kwa nkeeho fuma mʉlomwii waachwe, na mʉmala arɨ kwa nkongojima ya kʉʉja kwaachwe.
9 Ʉwo muwuna Miiro mpɨɨndɨ ja kʉʉja kwaachwe, tʉmama eende ja Irimʉ kwa ngururu joosi, na bweeyya eende ishá*ara* na viintʉ ˆvihwáalaryaa vya ʉloongo.
10 Bweeyya arɨ kɨra njɨra ya ʉkwaata yo sova ʉwoloki, avakoovere vara ˆvoodoma no rɨmɨra. Avo, rɨmɨra varɨ sa voosiita kweenda kɨmáárɨ na valamuririwe.
11 Ɨkɨ noo ˆchooreka, Mʉlʉʉngʉ arekera vɨɨmɨrɨrwe nɨ ngururu ja ʉkwaata, sa vatuube ruma ʉloongo.
12 Aho, voosi ˆveene sɨ varúmaa kɨmáárɨ na veenda ʉvɨ, heewa varɨ irya.

Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu Vasaakwa Vɨɨme Neeja

13 Maa kaa, suusu toosaakwa tʉmʉdʉʉmbe Mʉlʉʉngʉ mpɨɨndɨ joosi, sa nyuunyu vanaviitʉ mweendwa nɨ Yéesu Mweenevyoosi. Toosaakwa tʉndoobweeyya jeyyo, sa Mʉlʉʉngʉ avasaawʉla nyuunyu keende aho

✡ **2:1** Laanga 1 Vatesaloníike 4:17.

ncholo, sa mulamuririwe. Kulamuririwa uko, mwahokera ko jirulwa ni Mutima Muuja na ko ruma kimáári.
14 Mululungu avaanirira sa muhokere kulamuririwa uko kwa njira ya Masáare Maaja ^meene tavavariyurira nyuunyu. Avaanirira sa muve hamwi kuri nkongojima ya Mweenevyoosi wiitu Yéesu Kirisitu.
15 Haaha vanaviitu mwiime neeja kukwaatya ukiindya wiiswi ^mweene mwahokera fuma kwiiswi, ive ni kwa uvariyuli wiiswi au kwa barúwa jiiswi.
16 Mululungu Taáta wiitu atweenda. Kwa nduwo yaachwe atutúuryaa mitima siku joosi na atuhéeraa kwiilaangya kuuja. Toomuloomba yeeye hamwi na Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu,
17 avatuurye mitima yaanyu na avafafye, sa mudahe kululusa na kutumama yoosi ^yari maaja.

3

Paúli Yoovaloomba Vatesaloníike Vandoovaloombera

1 Haaha vanaviitu, mundootuloombera sa ukiindya wa Mweenevyoosi utuube kweenera chaangu. Kei, vaantu vuuhokere uhu ukiindya kwa nyemi ja ^vyeene ijáa kwaanyu.
2 Na kei, mundootuloombera sa Mululungu atulamurirye fuma kwa vaantu vayi na ^vaviiha sa si voosi ^vamurúmaa Yéesu tuku.
3 Maa kaa, Mweenevyoosi ni wo kiilaangiwa, yeeye vafafya ari nyuunyu na valaangirirya ari fuma kwa ura Muvi.
4 Na suusu tookiilaangya kwa kura kukundikaniwa kwaanyu na Yéesu Mweenevyoosi, nyuunyu tumama mwiise na tuuba muri tumama yara ^tavawyiira.
5 Mweenevyoosi alongoole mitima yaanyu ive na kweenda kwa Mululungu, na muve na uyimiriryi ^ufúmaa kwa Kirisitu.

Kari Muve Vavira Tuku

6 Vanaviitu, toovalairirya kwa irina ra Mweenevyoosi wiitu Yéesu Kirisitu, munehe vaantu ^vamuruma Yéesu vara ^vari vavira, vara si ^vatúubaa ukiindya ura ^tavaheera.
7 Nyuunyu mwamányire mwasaakwa mutuubirirye ja ^vyeene suusu twiikaláa kwaanyu. Mpiindi suusu ^tujáa na nyuunyu si tujáa vavira tuku.
8 Suusu si tarijáa chóorya cha muuntu bila yo kirihira tuku. Suusu tatumamáa chiriri chobu sa tudiire kuva muriwa kwa muuntu yoyoosi wa meenyu.
9 Tabweeyya jeyyo, si sa si vyatéire suusu kuhokera nyambirirya fuma kwaanyu tuku. Maa kaa, tabweeyyáa jeyyo, sa ive kiintu cho tuubirirya, na nyuunyu mutuubirirye.
10 Mpiindi ^tujáa na nyuunyu, tavawyiiráa jei, "Muuntu yoyoosi ura si ^asáakaa tumama, si asaakwa arye tuku."
11 Ni luusa tiise jei, sa tatéiire vamwaari vamwi vaanyu ^vari vavira, si ^vatúmamaa chochoosi tuku, voovo vandookiisembereka kuri masáare ya vaantu viingi.
12 Vaantu avo, ni kuvalairirya tiise na ni kuvakaan'ya tiise kwa irina ra Mweenevyoosi Yéesu Kirisitu vatuule, vatumame mirimo sa vave na chóorya chaavo veeneevyo.
13 Maa kaa, kuri nyuunyu vanaviitu, kari mureke vii kaa tuku kutumama maaja.
14 Mwiime neeja, na muuntu yoyoosi ura si ^akwáatyaa masáare ^tavaándikiire barúwii ihi, mureke kusaangya muhini ne, sa oone soni.

15 Karɨ mʉndoomoona ja mʉvɨ waanyu tʉkʉ, maa kaa, mʉndoomʉlʉma kutu ja ndʉʉ yaanyu.

Lʉmbɨ jo Kiimikirirya

16 Haaha Mweenevyoosi, yeeye ˆarɨ ufumo wa mwiikalo mʉʉja, avaheere mwiikalo mʉʉja sikʉ joosi kwa njɨra joosi. Mweenevyoosi ave na nyuunyu voosi.
17 Nɨɨnɨ Paúli nookaandɨka lʉmbɨ iji kwa mʉkono waanɨ mweeneevyo, jei noo ˆvyeene naándɨkaa barʉ́wa jaanɨ joosi.
18 Nduwo ya Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ, ɨve na nyuunyu voosi.

Barúwa ya ncholo ya Paúli kwa Timotéeo

Mulongooryo

Barúwa ihi yaandikwa ni Paúli mutumwi wa Yéesu Kirisitu (1:1-2). Paúli amwaandikira Timotéeo mutavana fuma múuji wa Lísitra. Uhu ni mwaambiriryi waachwe wa heehi ajáa (1:2-5; 2:1; Mirimo ya Vatumwi 16:1-5). Uhu Timotéeo taáta waavo ni Mugiríki ajáa, na íyo waavo ni Muyahúudi ajáa (Mirimo ya Vatumwi 16:1). Irina ra íyo waavo ni Yuníike asewáa na maáma waavo ni Loíisi asewáa (2 Timotéeo 1:5).

Barúwa ihi yaandikwa ni Paúli mpiindi ^ajáa uko isi ya Makedonía (1:3), na yaandikwa kati ya myaaka ya 62-64 keende Kirisitu ^avyaalwa. Kiintu ^chabweeyya Paúli aandike barúwa ihi, ni kumutamanurira Timotéeo ataange ^vyeene vaantu ^vamuruma Yéesu vasaakwa viikale. Kei, amutamanurira ^vyeene Timotéeo asaakwa avalongoole vaantu ^vamuruma Yéesu na avakaan'ye vareke uvariyuli wa uloongo (1:3-7). Kiintu chiingi ^cheene Paúli amuwyiira Timotéeo ni ^vyeene Timotéeo ari saawula valongooli ^vabooha va vaantu ^vamuruma Yéesu (3:1-15). Kei Paúli amuwyiira Timotéeo ave ni muuntu muuja wo laangwa ni vaantu voosi (4:12-16) na andoovaambirirya vaantu ^vamuruma Yéesu mpiindi ja uturikiri waavo maturii yaavo. Paúli akiindya ^vyeene viri kwa mwiikalan'yo wa vaantu ^vamuruma Yéesu na valala, na vawosi, na vatúmwa na valongooli (5:1–6:2).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Ukiindya wa uloongo na ukiindya wa nduwo ya Mululungu *1:1-20*
Ukiindya wa kumwiinamira Mululungu *2:1-15*
^Meene yasaakwa kwa valongooli na vaambiriryi va valongooli *3:1-16*
Vatumami vaaja va Kirisitu *4:1-16*
Ukiindya kuri valala, vawosi na vatúmwa *5:1-6:2*
Usúngaati wa kikomi na ulairiri kwa Timotéeo *6:3-21*

Lumbi ya Paúli kwa Timotéeo

1 Barúwa ihi yafúmire kuri nii ni Paúli mutumwi ^naanirirwa kwa ulairiri wa Mululungu ^atulamurirya, na kwa KirisituYéesu suusu ^tumwiiláangyaa.

2 Ni kwaandikira niise weewe Timotéeo, mwaana waani wa kikomi kwa kura kuruma kwiiswi. Nduwo, riiso ra wuuja na mwiikalo muuja, jive na weewe fuma kwa Mululungu Taáta wiitu na kwa Kirisitu Yéesu Mweenevyoosi wiitu.

Kuneha Uvariyuli wa Uloongo

3 Kati ^niinukáa na Makedonía, nijáa niilomboola nkakusea wiikale múujii wa Eféeso sa uvakaan'ye vaantu vareke kwaarya uvariyuli wa uloongo.

4 Uvasee vareke mbuwo ja uloongo jo vaanga, na marina ^yasiina uhero ya vala baaba va nkolo. Ayo yoosi yaréetaa nkaani, kiri vyo kweenerya murimo wa Mululungu, ura ^wuújaa kwa njira yo ruma.

5 Kiintu kikuulu cha ulairiri uhu, ni kweenda kura ^kwafúmaa mutimii mweeru, kuruma kwa kikomi na mutima si ^utwáalaa muuntu na kiloongii.

6 Vaantu vamwi vayapala aya na ivarwii na valúmaa sáare ^ng'eene jisiina kiintu.

7 Ava vaantu vasáakaa vave vakiindya va Miiro, maa kaa, si vatáangaa ^cheene valúusaa na ayo ^meene kwaavo viíririkanaa ni ya kikomi tuku.

8 Suusu tamányire, Miiro yabooha, koon yatúubirwe ^vyeene yasaakwa.

9 Kei tamányire, Miiro si sa vawoloki tukʉ. Miiro ni sa vaantʉ ˆvawúnaa miiro na vavarinduki, vara si ˆvatúubaa kira Mʉluungʉ ˆasáakaa na vavi, vaantʉ si ˆvari vaaja mbere ya Mʉluungʉ na vaantʉ ˆvamʉhíintikiraa Mʉluungʉ, vaantʉ ˆvʉúlaa vala íyo na taáta waavo na vʉulai.
10 Kei ni sa vahanguti, vaantʉ valʉme ˆviiláalaa, vaantʉ ˆvávaa iyoombe vaantʉ, na valoongo. Baa kei ni sa vaantʉ ˆviiláhaa kwa ʉloongo na vara voosi ˆvabwéeyyaa viintʉ ˆviísimire na ʉvariyuli wa kikomi.
11 Masáare aya ya ʉvariyuli yamwaari Masáarii Maaja ya nkongojima ya Mʉluungʉ ˆAdúumbwaa, ˆmeene niini nakwaatiwa nvariyʉle.

Nduwo ya Mʉluungʉ kwa Paúli

12 Duumbi yaani ni kwa Kirisitʉ Yéesu, Mweenevyoosi wiitʉ. Yeeye aampeera ngururu sa aanvala ndiri muwoloki, akaansaawʉla sa murimo waachwe.
13 Baa neembe mbere nijáa muturiinti, namʉhiintikiráa na navaturikiryáa vaantʉ vaachwe, yeeye aanaanga na riiso ra wuuja sa nabweeyyáa ivyo na kihoho na sa viintʉ si namurumáa.✡
14 Mweenevyoosi wiitʉ aankung'ʉntira nduwo ˆiri foo, ikuujan'ya na kuruma na kweenda kuri ˆkuri kuva kiintʉ kimwi na Kirisitʉ Yéesu.
15 Mpíri ihi ni ya kimáári na yavalwa yiima neeja kurumwa, "Kirisitʉ Yéesu uuja na aha weerwii joo lamurirya vaantʉ vavi." Na niini noo muvi kulookya voosi.
16 Maa kaa, sa isáare iri, Mʉluungʉ aanaanga na riiso ra wuuja, sa Yéesu Kirisitʉ oonekye kuyimirirya kwaachwe ˆkusiina ʉhero kuri niini. Jeyyo, mbe ja kiintʉ ˆkiri koonekya vara ˆvari muruma sikʉ ˆjookuuja, vapate nkaasʉ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.
17 Haaha nyemi na nkongojima aheewe sikʉ joosi yeeye Mʉtemi wa sikʉ joosi, ˆmweene asiina ʉhero, na si ˆoónekanaa, yeeye vii noo Mʉluungʉ. Kikomi.
18 Haaha Timotéeo mwanawaani, ni kʉheera niise ʉlairiri ʉhʉ wo tamanyan'ya na kʉlaala na mʉtwe kura ˆkwaluuswa kuri weewe, sa ko kuukwaatya ʉlwe nkoondo ˆyabooha.
19 Kei ʉkwaate kumuruma Yéesu na mʉtima wo kiisiman'ya mavi na maaja. Vaantʉ vamwi vayasiita masáare ayo, na sa jeyyo, vamala kuruma kwaavo.
20 Viri va avo vaantʉ, ni Himenáayo na Alekisáanda,✡ ava navakwaatya kwa Irimʉ sa rivalaire chiirʉ, kari jivamʉhiintikire Mʉluungʉ tukʉ.

2

ʉvariyuli ˆʉtámanyan'yaa na Kumwiinamira Mweenevyoosi

1 Cha ncholonchoolo, ni vawyiira niise, mʉndookiiloombera kwa Mʉluungʉ sa avaambirirye na avatalarye vaantʉ voosi. Kei mʉndoomʉduumba Mʉluungʉ sa vaantʉ voosi.
2 Mʉndooloomba jeyyo sa vatemi na vara voosi ˆvari na wiimiriri ˆveene vari ʉtemii, sa twiikale mwiikalo muuja na utuuli, kei tʉve na nyemi kwa Mʉluungʉ na wuuja kwa vaantʉ voosi mbere ya Mʉluungʉ.
3 Masáare aya yabooha, kei yamweéryaa mʉtima Mʉluungʉ ˆatʉlamurirya.
4 Yeeye asáakaa vaantʉ voosi valamuririwe na vataange kikomi.
5 Mʉluungʉ ni ʉmwi vii, na kwatiite muuntʉ ʉmwi vii ˆavakúndikan'yaa vaantʉ na Mʉluungʉ. Muuntʉ ʉhʉ ni KirisitʉYéesu.
6 Yeeye mweeneevyo iitoola ave Mununuuli wa vaantʉ voosi. Kiintʉ iki chaláiraa kikomi murʉuungʉ wa Mʉluungʉ kwa mpiindi jaachwe.

✡ **1:13** Laanga Mirimo ya Vatumwi 8:1-3. ✡ **1:20** Laanga 2 Timotéeo 2:17-18; 4:14.

7 Haaha sa masáare aya, Mulúungu aansaawula mbe mutumwi, kei nive mweeneri wa Masáare Maaja kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi. Ayo ˆnoolúusa ni ya kikomi na si noolúusa uloongo tuku.
8 Nooloomba kira haantu ˆmukiijíingaa, vaantu valume vamuloombe Mulúungu kunu vookiinurirya mikono yaavo miija isiina nkalari na nkerunkeru.

Tuuva ja Vaantu Vaki

9 Kei noosaaka vaantu vaki vandookwiiruwika ˆvyabooha koonekya nyemi na vandookiivikira vira ˆvyeene visáakwaa. Kari viiháambaa ko suka njwiiri tuku, kwiivikira saháabu na mpári tuku, baa kei kari viiwíikiraa ingo ja iyoombe ikuulu tuku. 10 Maa kaa, viiruwike mirimo miija, ja ˆvyeene vyasaakwa kwa muuntu muki ura ˆalúusaa kiweerwii amwiínamiraa Mulúungu.
11 Muuntu muki iikiindye kimi na ave matu.
12 Niini si noovarekera vaantu vaki vandoovavariyurira no viimirira vaantu valume tuku, maa kaa, vaantu vaki vandookirinya sawu.
13 Mulúungu amuumba Adáamu ta, de akamuumba Háawa.
14 Baa kei, si Adáamu noo ˆakooverwa tuku, ni muuntu muki noo ˆakooverwa akiingira uvii.✡
15 Maa kaa, muuntu muki lamuririwa ari ko va na vaana, kooni atúubire kumuruma Kirisitu, kuveenda vaantu, kuva muuja mbere ya Mulúungu na kubweeyya ˆvyeene vyasáakwaa.

3

Valongooli va Vaantu ˆVamuruma Yéesu

1 Mpíri ihi ni yo kiilaangiwa, “Kooni muuntu avíire na mpiima yo va mulongooli, uwo muuntu atiite mpiima ya murimo ˆwabooha.”
2 Muuntu uwo wo va mulongooli, asaakwa ave muuntu wa kikomi, ave mulume wa muki umwi, muuntu ˆiisikana, muuntu ˆadáhaa kwiiyimirira, muuntu ˆanyémiwaa, muuntu ˆaténgyaa vaantu, na ave muuntu ˆamányire variyula masáare neeja.
3 Kari ave mureevi tuku, kari ave eenda mpía tuku, baa kei, kari ave muuntu ˆeenda nkoondo tuku, maa kaa, ave muuntu ˆahola, ˆeenda mwiikalo muuja.
4 Asaakwa alongoole nyuumba yaachwe neeja, na asaakwa ave alóngoolaa vaana vaachwe neeja, sa vandoomuteera na vave na nyemi kwa vaantu voosi.
5 Sa kooni muuntu si adáhaa kulongoola nyuumba yaachwe mweeneevyo, jooli ari daha kulongoola mpuka ya vaantu ˆvamuruma Mulúungu?
6 Mulongooli kari ave muuntu ˆamuruma Yéesu siku ingai vii ˆjilóokire tuku, sa ifaanaa akiivaa kipeembe, maa awye, aho, maa aheewe irya ra Mulúungu ja Ikúúlu ra Mirimu Mivi ˆvyeene raawya.
7 Kei asaakwa ave muuntu ˆataangikana kwa mirimo miija ni vaantu ˆvari weerwii, kari ji abeerulwe, maa awyiire mutehwii wa Ikúúlu ra Mirimu Mivi tuku.

Vaantu ˆVavaámbiriryaa Valongooli

8 Viivyo baa vaantu ˆvaámbiraa mirimo ya nyuumbii ya Ijuva vasaakwa vave vaantu ˆvanyémiwaa, kari vave kosikosi tuku au vareevi tuku, baa kei kari vave vaantu ˆveenda mpía ja muhonyo tuku.
9 Vasaakwa vakwaatye fuumbo ya isii yo mwiilaangya Yéesu kwa mutima si ˆuvatwáalaa na kiloongii.

✡ **2:14** Laanga Ncholo 3:1-13.

10 Vayereniwe ta, koonɨ sɨ vang'úurɨrwaa, maa de vaande mɨrɨmo yo
vaambirirya valongooli.
11 Viivyo, vaki vaavo vasaakwa vave nɨ vaantu ˆvanyémiwaa, na vaantu sɨ
ˆvalúusaa vaantu, maa kaa, vave vaantu ˆviisikana na ˆviiláangiwaa kwa kɨra
kɨintu.
12 Vaambiriryi va valongooli vave valume va muki umwɨ, vaantu
ˆvalóngoolaa vaana vaavo na kaaya jaavo neeja.
13 Vaambiriryi va valongooli, koonɨ vatúmamire mɨrɨmo yaavo vyabooha,
nyemiwa varɨ na kuva varɨ na ngururu jo luusɨka na kɨpeembe mbere ja
vaantu, masáare ya kumwiilaangya kwaavo Kirisitu Yéesu.

Masáare ˆMeene Muluungu Ayavariyula

14 Baa neembe nookoona kuuja ndɨrɨ noo kulaanga siku ˆjookuuja, nɨɨnɨ
nakwaándɨkɨɨre masáare aya, sa
15 koonɨ nachérevire kuuja, masáare aya kubweeyya yarɨ utaange viintu
vaantu ˆvasaakwa viikale nyuumbii ya Muluungu. Nyuumba ɨyo nɨ mpuka
ya vaantu ˆvamuruma Muluungu ˆArɨ Nkaasu, na nɨ ngururyo na mwaariryo
wa kɨkomi.
16 Fuumbo ya mwiikalo wo tuuba kɨra Muluungu ˆasáakaa nɨ nkúúlu.
Avariyulwa kwa muvɨrɨ wa muuntu,
ooneka kɨkomi nɨ muwoloki kwa Mutɨma Muuja,
oonekana na mirimu miija,
avariyulwa kwa vaantu va ɨsɨ joosi,
akarumwa nɨ weeru,
akasumulwa na kurumwii na nkongojima.

4

ˆVyeene Timotéeo Alaiririwa

1 Haaha Mutɨma Muuja yootuwyɨɨra baa tuvisa tuku, siku ja uhero, vaantu
vamwɨ reka varɨ kumwiilaangya Yéesu, na tuuba varɨ ukwaata wa mirimu
mɨvɨ, na uvariyuli waavo.
2 Uvariyuli uwo wuújaa kwa njɨra ya uloongo wa vakweembi, vara ˆvarɨ na
mɨtɨma sɨ ˆɨdáhaa kwiisiman'ya mavɨ na maaja. Mɨtɨma yaavo yaakwya ja
yachɨmɨkwa nɨ chuúma ˆkɨrɨ mooto.
3 Vaantu ava, vavakáan'yaa vaantu vareke kwiiloola na vandooneha
vyóorya vimwi vimwi. Vyóorya ivyo Muluungu avyuumba sa vihokerwe na
duumbɨ nɨ vara ˆvataanga kɨmáárɨ na ˆvamuruma Yéesu.
4 Sa kɨra kɨintu ˆuumba Muluungu chabooha.✡ Na kusiina kɨintu baa kɨmwɨ
vii cho siita tuku, koonɨ takɨhókɨɨre na duumbɨ,
5 sa viintu chatalariwa na isáare ra Muluungu na ko loomba.

Mutumami Muuja wa Yéesu Kirisitu

6 Koonɨ uvawyɨɨrɨɨre vaaniitu na maruumbu yiitu masáare aya, weewe kuva
urɨ mutumami muuja wa Kirisitu Yéesu, ˆwiikiindya kɨkomi cha kumuruma
Yéesu na uvariyuli muuja ura ˆutúubaa.
7 Siita mbuwo jo vaanga ja ɨhɨ weeru, baa kei, karɨ utúubaa símo ja
uloongo tuku, weewe tuuba kwiijuvirya weemweene mwiikalo ˆutúubaa kɨra
Muluungu ˆasáakaa.
8 "Sa kwiijuvirya muvɨrɨ kwareeta kunáálo jaachwe, maa kaa, mwiikalo
ˆutúubaa kɨra Muluungu ˆasáakaa, watɨɨte kunáálo kwa kɨra njɨra, sa waréetaa
kwiichuunga kwa Muluungu kwa nkaasu ya haaha na nkaasu ˆyookuuja."

✡ **4:4** Laanga Ncholo 1:31.

9 Mpíri ihi ˆndúusire ni yo kiilaangiwa, kei yiima neeja kurumwa ni vaantu voosi.
10 Iki noo ˆchabwéeyyaa tundootumama na ngururungururuuru, sa taviika kwiilaangya kwiitu kwa Muluungu ˆAri Nkaasu siku joosi, Muluungu Mulamuriri wa vaantu voosi ˆveene vamuruma.
11 Ivi viintu ˆnookulairirya, vavariyurire sa vavituube.
12 Kari urúmaa muuntu yoyoosi akuhenerere ati sa uri mutavana tuku, maa kaa, fafa, sa vaantu ˆveene vamuruma Yéesu vandookulaanga na vatuubirirye nduusika yaako, luyeendo lwaako, kweenda kwaako, kuruma kwaako na mwiikalo waako muuja.
13 Manyika mbere ja vaantu kusoma Masáare ˆYari Mpeho, kuyakiindya na kuyavariyula, fuuru haantu ˆnkuújire.
14 Kari urékaa bweeyya ura wuuya ˆmweene uri nowo tuku, wuuya ura ˆwaheewa ni Kirisitu kwa masáare ya Ijuva ya uláali na mutwe na ko vikirwa mikono ni vawosi.
15 Ririkana neeja ayo yoosi na umanyike sa kudoma na mbere kwaako koonekane kwa vaantu voosi.
16 Laanga neeja ˆvyeene wookiikala na ˆvyeene woovariyula. Tuuba kutumama ayo, sa kooni ubwéeyyiirye jeyyo, kiilamurirya uri weewe mweeneevyo na vara ˆveene vookuteerera.

5

Kuvatumamira Vaantu ˆVamuruma Yéesu

1 Kari umubéerulaa moosi tuku, maa kaa, muwyiire ja woomuwyiira taáta waanyu. Undoovakaan'ya vatavana ja ˆvyeene uvakáan'yaa vaanaanyu va inda imwi,
2 vadala, ja viintu ˆukáan'yaa íyo waanyu na vahíínja ja marumbu yaako va inda imwi.
3 Undoovanyemya valala vara ˆvasiina muuntu wo kiitumbairirya.
4 Baa neembe ni jeyyo, mulala ˆari na vaana, au vajukulu, avo vaana na vajukulu viikiindye ta kuvaambirirya vanduu vaavo. Jeyyo noo ˆvyeene vandoohindula masáare ˆmeene vabweeyyiriwa ni vavyiiri vaavo. Ivyo, noo viintu ˆvimweéryaa mutima Muluungu.
5 Mulala ura ˆasiina muuntu baa umwi wo kiitumbairirya, yeeye amwiiláangyaa Muluungu vii, na amulóombaa Muluungu amwaambirirye chobu chiriri.
6 Maa kaa, mulala ˆiíkalaa na mpiima mbi, uwo aakwya baa neembe ari mooyo.
7 Undoovawyiira masáare aya vaantu ˆvamwiiláangyaa Kirisitu sa vave vaantu va kikomi.
8 Kooni muuntu si yookiilaanga nduu yaachwe, na kikomi vara ˆvari kaayii kwaachwe, re muuntu uwo akuhíire moongo kumuruma Yéesu na muuntu uwo aviiha kulookya ura si ˆamuruma Yéesu.

Kuvaambirirya Valala

9 Kari mumwaandike mulala yoyoosi ˆmweene si anafikya myaaka makumi musasatu (60) tuku. Uwo mulala ave ni ura ˆajáa aloolwa ni mulume umwi.
10 Kei ave amányirwe atúmamaa maaja, ura ˆavarera vaana vaachwe vyabooha, ura ˆavatéengyaa vayeni na cheeru, ura ˆavoóyyaa vaantu va Muluungu

majeo,* ura ˆavaámbiriryaa vaantu va Muluungu ˆvari na uturikiri na ura ˆeenda tumama mirimo miija.
11 Maa kaa, kari muvaándikaa vahíínja valala hamwi na valala tuku, sa mpiima jaavo kooni javarémiire kiiseyya vari kwa Kirisitu, maa valoolwe.
12 Sa jeyyo, kiiheera vari irya so hindu̱ka na nyuma kwa yara masáare ˆvajáa vamwiilaha Kirisitu.
13 Si jeyyo vii tuku, kei viijóvyaa kuyeenda nyuumbii ja vaantu sa uvira, na ˆchaviihaviiha vaándaa luusa vaantu, maa vakiiyingirya masáarii si ˆyari yaavo, aho, valúusaa viintu ˆvisivateire kuluusa.
14 Sa jeyyo, ni vakiindya niise valala vara ˆvakaari vahíínja valoolwe, vave na vaana na valaange nyuumba jaavo, kwa njira iyo, muvi siindwa ari kutufontorirya.
15 Ni luusa niise jei, sa kwatiite valala vahíínja ˆvareka kumutuuba Kirisitu, vakatuuba Irimu.
16 Kooni kuri na muuntu muki ˆamuruma Kirisitu ˆmweene ari na mulala wa nduu yaachwe, indoomulaanga, kari avarekere vaantu viingi vara ˆvamuruma Yéesu tuku. Sa jeyyo, iyo mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu indoovalaanga valala vara ˆvari vooveene.

ˆMeene Yasaakwa kwa Valongooli

17 Vawosi ˆveene viimiriraa mirimo ya vaantu ˆvamuruma Kirisitu vyabooha, vavalwe viima neeja kunyemiwa kaviri, na varavaara ˆvatúmamaa murimo wo luusa no variyula Masáare Maaja, vasaakwa vanyemiwenyemiiwe.
18 Sa Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, “Kari wiichúungaa ng’oombe mulomo tuku, kati ˆyoovaa viryo luuwii,”✡ kei yaluusa, “Mutumami iima neeja kuheewa musáala waachwe.”✡
19 Kari uhókeraa kiloongi cha moosi kooni si kiréetirwe na mashahíidi vaviri au vatatu tuku.✡
20 Vawosi vara ˆvabwéeyyaa uvi uvadalavye mbere ja vaantu sa viingi voofe.

Paúli Yoomukaan’ya Timotéeo

21 Ni kulairirya niise mbere ya Muluungu, na mbere ya Kirisitu Yéesu, na mbere ya mirimu miija yaachwe ˆiisaawula, kikomi uyakwaatye masáare aya na uyabweeyye na kari umuláangaa muuntu miiswii mirimwii yaako tuku, na kari usínanalaa vaantu tuku.
22 Kari usúnguriryaa kumuviikira muuntu mikono tuku. Kubweeyya jei, ifaanaa kukakubweeyya wiingire uvii waachwe. Ilaange neeja na uve uteréere.
23 Kunywa maaji meene vii tuku, maa kaa, undoonywa diváai kiduudi sa inda yaako na ulwíiri waako wa kweene kweene.
24 Uvi wa vaantu viingi woónekaa kiweerwii vii, na wavalóngooryaa no heewa irya, maa kaa, uvi wa vaantu viingi wuújaa nyuma ntuhu.
25 Viivyo mirimo miija ni kiweerwii iri na mirimo miija ira si ˆiri kiweerwii yoónekanaa na nyuma.

6

Ulairiri kwa Vatúmwa vara ˆVamuruma Yéesu

* **5:10** ***ura ˆavoóyyaa vaantu va Muluungu majeo:*** Ni tuuva ya Kiyahúudi yo vateengya vayeni. Mweenenyuumba avahéeraa maaji vakiiyoyya majeo vooveene au mutúmwa avooyyáa majeo yaavo. Mpiindi ijo, vaantu vayeendáa njirii ˆjiri na iruri. Sa jeyyo, majeo yaavo yavijáa na iruri ˆriri foo. Kei veeneisi va Ijuva novo vooyyáa majeo de viingire na Kaayii Njija ya Ijuva. ✡ **5:18** Laanga Nkumbukira ya Miiro 25:4. ✡ **5:18** Laanga Lúka 10:7. ✡ **5:19** Laanga Nkumbukira ya Miiro 17:6; 19:15.

1 Kɨra ˆarɨ ɨsɨ ya iyóoki ra ʉtúmwa, amʉvale mweenekaaya waachwe ɨɨma neeja kʉheewa nyemi joosi, sa vaantʉ vasiindwe kʉndoomʉtʉkɨra Mʉlʉʉngʉ na ʉvariyuli ˆmweene tookiindya.
2 Vara vatúmwa va veenekaaya vara ˆvamuruma Kirisitʉ, karɨ vaviínuriryaa mpula veenekaaya vaavo tʉkʉ. Voovo vakʉmbʉkɨre avo nɨ vaanaavo kwa Kirisitʉ. Kɨrɨ vyoova jeyyo, vatúmwa avo vavatʉmamɨre veenekaaya vaavo vyaboohabooha, sa ˆveene vooturya kʉnáálo fuma murimwii waavo, nɨ vara ˆvamuruma Kirisitʉ, na voovo vaveenda.

Ʉvariyuli wa Ʉloongo na Usúngaati wa Kɨkomi

Vavariyʉrɨre aya masáare na vakalaamye vayatuube.
3 Koonɨ mʉʉntʉ yoyoosi yoovariyʉla masáare ˆyiísimire, na yoosiita masáare ya kɨkomi ya Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ, na ʉvariyuli wa mwiikalo ˆutúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa,
4 mʉʉntʉ ʉwo iiyónaa yeeye noo yeeye na sɨ amányire kɨɨntʉ tʉkʉ. Eenda maatʉkʉ kwiiruta ndihi sa masáare vii. Na ʉko kwiiruta ndihi kwaréetaa wiitóoli wa kɨvɨna, kwiivaa, kituki, kwiikoverera vaantʉ vɨvɨ,
5 na kwiitoola ˆkusisíraa. Mɨryʉʉngʉ yaavo yasaambʉka, na kɨra kɨmáárɨ vasɨkɨmányire tʉkʉ. Kei viiséaa kutuuba mwiikalo ˆutúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa noo njɨra yo va vasúngaati.
6 Maa kaa, mwiikalo ˆutúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa na kwiikinkima na kɨra kɨɨntʉ nɨ usúngaati mʉkʉʉlʉ.
7 Sa suusu sɨ tʉʉja na aha weerwii na kɨɨntʉ chochoosi tʉkʉ, baa kei sɨ tʉrɨ kwiinʉka aha na kɨɨntʉ chochoosi tʉkʉ.
8 Maa kaa, koonɨ tʉrɨ na chóorya na ɨngo, twiikinkime.
9 Vaantʉ vara ˆvarɨ na ʉláku wo va vasúngaati vayérwaa na vakwáatwaa nɨ mɨnyahʉ na mpɨɨma ˆjiri foo ja kɨhoho. Ijo mpɨɨma javatwáalaa fʉʉrʉ imalwii na vamárɨkɨrɨraa kʉʉko.
10 Sa kweenda mpía nɨ ichina rɨmwɨ ra ʉvɨ woosi. Vaantʉ vamwɨ sa kʉra kʉsaaka mpía viikera na kumuruma Kirisitʉ, vakiiturikirya kwa ʉsʉʉngʉ mʉkʉʉlʉ.

Paúli Yoomukiindya Timotéeo

11 Maa kaa, weewe mʉʉntʉ wa Mʉlʉʉngʉ, ʉnehe masáare yoosi mavɨ. Ʉmanyɨke kutuuba ʉwoloki, utuube mwiikalo ˆutúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa, utuube kumuruma Mʉlʉʉngʉ, kwiiyenda, kuyimirirya na kʉhola.
12 Ʉndoolwa nkoondo ˆyabooha yo muruma Mʉlʉʉngʉ. Kwaatɨrɨra nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero, ˆng'eene waanɨrɨrɨrwa nɨ Mʉlʉʉngʉ kati ˆʉkalʉʉse bila yoovisa kumuruma Mʉlʉʉngʉ mbere ya vaantʉ ˆvarɨ foo ˆvoona.
13 Mʉlʉʉngʉ avihéeraa viintʉ vyoosi nkaasʉ. Nɨ kʉlairirya niise mbere yaachwe na mbere ya Kirisitʉ Yéesu. Ʉhʉ noo ˆatoola ʉshahíidi waachwe ˆwabooha miiswii ya Poontío Piláato baa visa tʉkʉ.✡
14 Kwaatya ʉlairiri ʉhʉ, karɨ ʉreke baa kadawo tʉkʉ na karɨ ʉhon'ye tʉkʉ fʉʉrʉ sikʉ ˆng'eene Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ ˆarɨ hɨndʉka.
15 Kʉhɨndʉka kwaachwe reetwa kʉrɨ nɨ Mʉlʉʉngʉ kwa mpɨɨndɨ jaachwe. Atalariwa Mʉlʉʉngʉ, yeeye vii noo ˆArɨ Mwiimiriri, Mʉtemi wa vatemi, Mweeneevyo wa veeneevyo!
16 Yeeye arɨ nkaasʉ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero, iíkalaa kɨweerwii ˆkɨsɨsésererwaa nɨ vaantʉ. Yeeye sɨ anoonwa nɨ vaantʉ tʉkʉ na kusiina mʉʉntʉ ˆarɨ daha kʉmoona tʉkʉ. Nyemi na lʉvɨro nɨ na yeeye viri kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero! Kɨkomi.

✡ **6:13** Laanga Maáriki 15:2.

17 Valairirye vasúngaati va ɨhɨ weerʉ vareke kwiineenga, karɨ viiláangyaa
usúngaati waavo ˆʉsɨrɨ wo kiilaangya tʉkʉ, maa kaa, viilaangye Mʉlʉʉngʉ.
Yeeye atʉhéeraa viintʉ vyoosi ˆviri foo sa tweerye mɨtɨma.
18 Valairirye vandoobweeyya maaja, vave vasúngaati va mɨrɨmo miija. Kei
vaboohye ɨnda na vandoovaambirirya vaantʉ vɨɨngɨ na usúngaati waavo.
19 Kwa njɨra ɨyo, kiivɨkɨra varɨ usúngaati ja mwaariryo ˆwɨɨma neeja sikʉ
ˆjookʉʉja, vaturye nkaasʉ ya kɨkomi.
20 Timotéeo, ɨmɨrɨra viija masáare ˆmeene ʉkwaatiwa nɨ Mʉlʉʉngʉ. Neha
masáare ya weerʉ na kwiiruta ndihi ˆkweene vaantʉ kwa ʉloongo vaséaa nɨ
ʉmanyi.
21 Sa kutuuba ʉmanyi ʉwo, vaantʉ vamwɨ vareka kumuruma Yéesu.
Mweenevyoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

Barúwa ya kaviri ya Paúli kwa Timotéeo

Mulongooryo

Barúwa ihi yaandikwa ni Paúli mutumwi wa Yéesu Kirisitu (1:1-2). Barúwa ihi Paúli amwaandikira Timotéeo. Uhu Timotéeo ni mwaambiriryi waachwe wa heehi ajáa na Paúli amulaangáa ni ja mwaana waachwe (1:2-5; 2:1). Paúli aandika barúwa ihi kati ˆajáa achuungwa uko múujii wa Róoma (1:16-17). Mpiindi ijo, Néero noo ˆajáa mutemi wa Rúumi. Yeeye avaturikiryáa munumuunu Vakirisitu sa vamuruma Yéesu na Paúli iiseáa kuulawa ari (4:6-8).

Timotéeo ahokera barúwa ihi mpiindi ˆajáa múuji wa Efé eso, ˆuri isi ya Ásia (1:18; 4:12-13). Na ˆvyeene yoónekanaa, barúwa ihi yaandikwa kati ya myaaka ya 64-67 keende Kirisitu ˆavyaalwa.

ˆCheene chabweeyya Paúli amwaandikire Timotéeo barúwa ihi, ni kumuheera Timotéeo mutima sa atuube kuvariyula Masáare Maaja ya Muluungu, na afafe kuyimirirya uturikiri woosi (1:6-8; 2:3-10; 4:2-5). Paúli ajáa amulairirya Timotéeo avawyiire vaantu ˆvamuruma Yéesu va uko Efé eso vareke kwiiruta ndihi sa masáare si ˆyatéire (2:14). Vareke uvi woosi sa vave saama ja nyemi, ˆviimiwa neeja kutumama kira murimo muuja kwa Muluungu (2:21). Kiintu chiingi Paúli ˆamuwyiira Timotéeo, ni asiite na ngururu joosi uvariyuli wa uloongo, maa kaa, indoovariyula masáare ya kikomi (1:13; 4:2-5). Aluusa Masáare ˆYari Mpeho ni ja nkeeho ya Muluungu, ni ukiindya ˆwabooha ˆuvabwéeyyaa vaantu vakiimane na vadahe tumama kira murimo muuja (3:16-17). Kei, Paúli ajáa atiite mpiima nkuulu yo moona Timotéeo (1:3-4; 4:9, 21), noo ˆchooreka amuloomba Timotéeo atamanye chaangu (4:13).

ˆVyeene Kitáabu iki ˆChagavwa

Lumbi ya Paúli kwa Timotéeo *1:1-2*
Paúli yoomuheera mutima Timotéeo *1:3–2:13*
Ulairiri kwa vatumami vaaja *2:14-26*
Uturikiri wa siku jo herererya *3:1-9*
Ulairiri kwa Timotéeo *3:10–4:5*
Masáare yo kiimikirirya na mwiikalo wa Paúli *4:6-22*

Lumbi ya Paúli kwa Timotéeo

1 Paúli, niini ˆnaanirirwa ni Muluungu kwa kusaaka kwaachwe nive mutumwi wa KirisituYéesu, sa nvariyurire vaantu kwiichuunga kwa Muluungu kwa nkaasu ˆiri kuri kukundikaniwa na Kirisitu Yéesu.
2 Ni kwaandikira niise weewe Timotéeo mwaana waani. Niini nakweenda maatuku vii. Nduwo, riiso ra wuuja na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta na kwa Kirisitu Yéesu, Mweenevyoosi wiitu, jive na weewe.

Paúli Yoomuduumba no Muheera Mutima Timotéeo

3 Noomuduumba Muluungu ˆnimutúmamiraa na mutima si ˆwaantwáalaa na kiloongii, ja ˆvyeene vala baaba wiitu vamutumamiráa. Kira uchiku na muusi nakukúmbukiraa na namulóombaa Muluungu sa weewe.
4 Nakúmbukiraa miísoori yaako mpiindi ˆnasuukyáa. Na natiite mpiima maatuku vii yo koona, sa mbe na cheeru.
5 Nakúmbukiraa ˆvyeene umuruma Muluungu kikomi. Baa kei nakukúmbukiraa kura kuruma ˆkweene ari noko ta maáma waanyu Loíisi na

íyo waanyu Yuníike. Kikomi, niini namányire baa weewe utiite kuruma ^kuri jeyyo.

6 Sa jeyyo, ni kukumbusikya niise, ujimbule wuuya wa Muluungu ura ^uheewa siku ^nikuvíkiire mikono yaani.✡

7 Bweeyya jei, sa Muluungu si atuheera Mutima wa woowa tuku, maa kaa, atuheera Mutima wa ngururu, wo kiiyenda na wo kiiyimirira.

8 Sa jeyyo, kari woónaa soni yo luusa masáare ya Mweenevyoosi wiitu tuku, baa kari woónaa soni sa niini nachuungwa munyololwii sa Kirisitu tuku. Maa kaa, uyimirirye hamwi na niini uturikiri ^wuújaa ko variyula Masáare Maaja kwa ngururu ^uheewa ni Muluungu.

9 Muluungu noo atulamurirya na atukemera na lukemerwii luuja, si sa kubweeyya wuuja tuku, aka tuku, ni sa kweenda kwaachwe na sa nduwo jaachwe. Atuheera nduwo iyo kwa njira ya Kirisitu Yéesu mpiindi baa weeru ^ajáa akaari si aniiyumba.

10 Haaha Muluungu atuváriyuriire nduwo yaachwe kwa njira ya kuuja kwaachwe Kirisitu Yéesu. Yeeye atulamurirya, kei adumuladumula inkwya na oonekya nkaasu na kudiira kukwya kwa njira ya Masáare Maaja.

11 Muluungu aansaawula niini nive mweeneri wa Masáare Maaja, mutumwi na mukiindya wa aya Masáare Maaja.

12 Iki noo ^chooreka niini nootarikira jei aha munyololwii. Baa jeyyo, si nookoona soni tuku, sa namumányire yeeye ^mweene namuruma na kikomi yeeye chiimirira ari kira ^nakivііka kwaachwe fuuru siku ira ^ari kuuja.

13 Kwaata kikomi uvariyuli ^wateera fuma kwaani. Bweeyya jeyyo ko ruma no keenda Kirisitu Yéesu.

14 Masáare Maaja ^meene uheewa ni Muluungu, yiimirire kwa njira ya Mutima Muuja, uhu ^iíkalaa kuri suusu.

15 Úmányire vaantu voosi va Ásia vaanvalanduka na vamwi vaavo ni Fugéelo na Herimogéene.

16 Mweenevyoosi avalaange na riiso ra wuuja munumuunu vaantu va kaaya ya Onesifóoro, sa aanjeryáa mutima. Kei si ooniwáa soni kunu niini ndiri munyololwii tuku.

17 Yeeye ^akafike vii Róoma, amanyika maatuku vii kuunsaakira mpaka akaanshaana.

18 Nooloomba Mweenevyoosi Yéesu avalaange na riiso ra wuuja siku ira ya ulamu! Baa weewe umányire maaja ^meene aanyambirirya kura múujii wa Efféeso.

2

Mulwi Nkoondo wa Kirisitu Yéesu

1 Haaha mwaana waani, uve nkabaako kwa nduwo ^iri kwa KirisituYéesu.

2 Weewe uyateera masáare ^meene navariyuláa mbere ja vaantu ^vari foo. Masáare ayo uvakwaatye vaantu valume vara ^uviiláangyaa, ^veene vari daha vavariyurira vaantu viingi.

3 Yimirirya hamwi na suusu uturikiri ja mulwi nkoondo muuja wa Kirisitu Yéesu.

4 Kusiina mulwi nkoondo yoyoosi mpiindi ^ari nkoondwii ^atúmamaa mirimo yiingi tuku, sa mpiima yaachwe ni kusaaka kumweerya mutima ura ^amwaandika ave mulwi nkoondo.

5 Kei, kusiina muuntu ^asíindaa kwiichia akaheewa kunáálo kooni si atúubire miiro yo kiichia tuku.

✡ **1:6** Laanga 1 Timotéeo 4:14.

6 Nɨ jeyyo viri, murimi ʉra ˆafafa tʉmama, asaakwa ahokere viintʉ vya
ncholo vira ˆvichwíirwe.
7 Yakwaatyekwaatye aya ˆmeene nookuwyɨɨra, sa Mweenevyoosi kʉheera
arɨ ʉkoonko wa masáare ayo yoosi.
8 Ʉndoomʉkʉmbʉkɨra Yéesu Kirisitʉ. Yeeye afʉfʉka na nɨ wa mbyaala ya
mʉtemi Daúdi.✡ Ayo noo Masáare Maaja ˆmeene naváriyʉlaa,
9 na kwa ayo mwaarɨ nooturikiriwa na nachuungwa ja nabweeyya ʉvɨ.
Maa kaa, isáare ra Mʉlʉʉngʉ sɨ richúungwaa tʉkʉ.
10 Na sa jeyyo, nayímiriryaa kɨra kɨintʉ sa vaantʉ ˆvasaawʉlwa nɨ Mʉlʉʉngʉ.
Nabwéeyyaa jeyyo, sa vapate ʉra ʉlamuriri wa Kirisitʉ Yéesu, hamwɨ na
nkongojima ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.
11 Mpírɨ ɨhɨ nɨ yo kiilaangya,
“Koonɨ taakwya ne,
kwiikala tʉrɨ ne.
12 Koonɨ tooyimirirya,
temerera tʉrɨ hamwɨ ne.
Koonɨ taséire sɨ tamʉmányire tʉkʉ,
ne sea arɨ sɨ atʉmányire tʉkʉ.
13 Koonɨ tarékire kumwiilaangya,
yeeye chaala arɨ wo kiilaangiwa.
Yeeye sɨ arɨ daha kwiisiita tʉkʉ.”

Mʉtʉmami ˆArumwa nɨ Mʉlʉʉngʉ

14 Karɨ ʉrékaa vaantʉ varimirye aya masáare tʉkʉ. Ʉvalʉme kutu mbere
ya Mʉlʉʉngʉ karɨ viirútaa ndihi sa viintʉ sɨ ˆvitéire tʉkʉ. Viintʉ ivyo
vyavasáambʉlaa vara ˆvavitéereraa.
15 Tʉmama na ngururu sa Mʉlʉʉngʉ akurume ʉrɨ mʉtʉmami sɨ ˆakwáatwaa
nɨ soni, kʉnʉ wootaanga no variyʉla kɨkomi isáare ra Mʉlʉʉngʉ ra kɨmáárɨ.
16 Ikerye fuma ndʉʉsɨka ja kɨhoho sɨ ˆjiréetaa nyemi kwa Mʉlʉʉngʉ. Masáare
ayo, yavabwéeyyaa vaantʉ vatuube rɨmɨrɨrarɨmɨrɨira mwiikalwii sɨ ˆutúubaa
kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa.
17 Ʉvariyuli ˆʉrɨ jei, weéneraa ja kɨloonda cha bekene muvirii. Vamwɨ va
vaantʉ ava, nɨ vala Himenáayo na Filéeto.
18 Ava vareka njɨra ya kɨmáárɨ na vaséaa kʉfʉfʉka kwahʉmʉla looka. Sa
jeyyo, vasáambʉlaa kuruma kwa vaantʉ vamwɨ.
19 Maa kaa, mwaariryo ˆmweene Mʉlʉʉngʉ avɨɨka wɨɨma neeja na ˆwafafa,
wachuungwa na mʉtooso waachwe walʉʉsa jei, “IJʊVA amányire ˆvarɨ
vaachwe,”✡ kei walʉʉsa, “Kɨra ˆarɨ lʉʉsa irina ra IJʊVA, areke kʉsova ʉwoloki
kwaachwe.”✡
20 Nyuumba nkʉʉlʉ sɨ ivíjaa na saama ja sahá abu na mpía vii tʉkʉ, maa kaa,
yavíjaa na saama ja mɨtɨ na ja iroongo. Saama jimwi jatúmamaa sikʉ ja ngovi
vii na jimwi kɨra siikʉ.
21 Haaha koonɨ mʉʉntʉ iijírwɨɨre na iirékire na ayo mavɨ, kʉva arɨ saama
ya kɨkomi, njija sa Mweeneevyo yeemweene, iimiwa neeja sa kɨra mʉrɨmo
mʉʉja.
22 Ikerye fuma mpɨɨma mbɨ ja ʉtavana. Kei ʉmanyɨke kutuuba ʉwoloki,
kuruma, kwiiyenda na mwiikalo mʉʉja hamwɨ na vaantʉ ˆvamwaánɨrɨraa
Yéesu Mweenevyoosi na mɨtɨma myeerʉ.
23 Siita kwiiruta ndihi kwa kɨhoho na kwa kɨkoókoyo, sa ʉmányire masáare
aya yaréetaa nkoondo.

✡ **2:8** Laanga 2 Samwéeli 7:12-13. ✡ **2:19** Laanga Ʉvalo 16:5. ✡ **2:19** Laanga Isáaya 28:16.

24 Mutumami wa Mweenevyoosi si asaakwa ave muuntu wa nkoondo tuku, kiri vyoova jeyyo, asaakwa ave ˆahola kwa kira muuntu, ˆamányire variyula masáare neeja na muyimiriryi.
25 Kei asaakwa indoovakaan'ya mpooli vaantu vara ˆvamukíikanaa. Ifaanaa Muluungu akavabweeyya vavalanduke fuma uvii waavo na vataange kimáári.
26 Aho, miryuungu yaavo vahindukira iri na neha vari miteo ya Ikúúlu ra Mirimu Mivi, ˆreene ravakwaata vatumame kiintu rooro ˆrasáakaa.

3

Uvi wa Siku ja Uhero

1 Maa kaa, taanga siku ja uhero kuva jiri ˆjafafa maatuku vii.
2 Vaantu kwiiyenda vari vooveene, kweenda vari mpía, kuva vari ˆviidúumbiriraa, ˆvari na ukudamu na ˆvatúkiraa, si ˆvanyémyaa vavyiiri vaavo, ˆvasiina duumbi, na si vari kuva vaaja tuku.
3 Kuva vari si ˆveenda vaantu, si ˆvasáakaa sáare jisire, ˆvalúusaa vaantu, si ˆviiyímiriraa, ˆvahuumba na ˆvasuula viintu viija.
4 Kwiivalanduka veende. Kuva vari si ˆviitwéetyaa. Kuva vari ˆviiyónaa na ˆveenda uvi wa muviri kulookya kumweenda Muluungu.
5 Weerwii kundookiiyonekya veende ja vaantu ˆviíkalaa mwiikalo ˆutúubaa kira Muluungu ˆasáakaa, maa kaa, siita veende ngururu jaachwe. Wiikerye na vaantu avo.
6 Vamwi vaavo vamwaari ˆviingiraa nyuumbii ja vaantu kwa uweere na vandoovasumula vaantu vaki vara ˆvarehera. Avo vaantu vaki vakwaatwa, varemeerwa ni uvi na vasúkwasukwaa ni uláku.
7 Vaantu vaki ava vasáakiraa kutaanga viintu vifya, maa kaa, si vadáhaa taanga ukoonko wa kikomi vii kaa tuku.
8 Vaantu ava vakíikanaa kira kimáári, ja viintu mpiindi jira Yáane na Yámbure ˆvayeráa kumukiikana Músa.✡ Miryuungu yaavo yahopola na kuruma kwaavo kwasiitwa.
9 Maa kaa, si vari fika kuli tuku, sa ukoókoyo waavo koonekana uri kwa kira muuntu, ja vira vya vala Yáane na Yámbure.

Ulairiri wa Paúli kwa Timotéeo

10 Maa kaa, weewe watuuba uvariyuli waani, mwiikalo waani, kira kiintu ˆnasáakaa mbweeyye, kuruma kwaani, kuyimirirya kwaani, kweenda kwaani vaantu, na kwiifafya kwaani.
11 Umányire viintu vaantu ˆvaanturikirya na masáare ˆmeene nalumana noyo uko míijii ya Antiókia, Ikoníio na Lísitra. Uturikiri uwo nuuyimirirya na Yéesu Mweenevyoosi aandamurirya kufuma ayo yoosi.
12 Kikomi, yoyoosi ˆari saaka kwiikala ko munyemya Muluungu ko va kiintu kimwi na Kirisitu Yéesu, turikiriwa ari.
13 Maa kaa, vaantu vavi na vakooveri tuuba vari kuva vavi kunu voolongowa na voolongowerwa.
14 Baa neembe ni jeyyo, weewe utuube kuyakwaata masáare yoosi ˆmeene uvariyurirwa ukayaruma kikomi. Sa uvamányire ni vala ani vakuvariyurira masáare ayo yoosi ya kimáári.
15 Keende usinga waako, wavariyurirwa Masáare ˆYari Mpeho. Aya yadáhaa kukuheera tooti ya ulamuriri waako ko mwiilaangya Kirisitu Yéesu.
16 Masáare yoosi ˆYari Mpeho yatiite nkeeho ya Muluungu. Yabooha ko variyurira na ko kaanirya no temerera vaantu vareke uvi waavo, na ko wolola kwa uwoloki mwiikalo mbere ja Muluungu.

✡ **3:8** Laanga Ufumo 7:11-22.

17 Jeyyo, muuntu wa Mulúungu kiisikana ari na daha ari tumama kira murimo muuja.

4

Ulairiri wa Paúli wo Herererya kwa Timotéeo

1 Ni kulairirya niise mbere ja Mulúungu na mbere ja KirisituYéesu. Yeeye valamuriira ari vaantu ˆvari mooyo na ˆvaakwya mpiindi jo kuuja kwaachwe na Utemi waachwe.
2 Variyula isáare ra Mulúungu. Ima neeja kubweeyya jeyyo mpiindi joojo na si ˆjiri joojo. Baamirirya, dalavya na vaheere mitima. Ivyo vyoosi vitumame ko yimirirya na kwa uvariyuli muuja.
3 Sa kuuja jiri mpiindi vaantu ˆvindoosiita uvariyuli wa kikomi. Voovo kiijiingira veende vakiindya ˆvari foo sa vadahe kukiimikirirya mpiima jaavo na vadahe kuvawyiira kira ˆcheene chanyéeryaa matu yaavo.
4 Siita veende kuteerera kimáári na varindukira veende uteeri wa uloongo.
5 Maa kaa, weewe undookiiyimiriira kwa kira kiintu. Yimirirya uturikiri, tumama murimo wo variyula Masáare Maaja, na kikomi ukiimikirirye utumami waako.
6 Niini haaha toolwa niise ja mpóryo ya kiintu ˆkinywéewaa na mpiindi jaani jo suukya jafíkire.✡
7 Nalwíisiin'ye nkoondo ˆyabooha, nalúmarikiirye luyeendo lwaani, nakuláangiriirye kumwiilaangya kwaani Kirisitu neeja.
8 Haaha niímiriiwe neeja itáaji ra uwoloki. Mweenevyoosi Mulamuli wa uwoloki kuunjavika ari niini siku ira ya ulamuli wa vaantu voosi. Maa kaa, si niini vii tuku, baa na vara voosi ˆveene vawóojeraa kuuja kwaachwe na mpiima.
9 Bweeyya chaangu wuuje na kwaani.
10 Kirésike adoma na isi ya Galatía, na Tíito adoma na isi ya Dalumatía. Na so kweenda masáare ya weeru munumuunu, Déema aandeka akadoma na múujii wa Tesaloníike.
11 Ni Lúka yeemweene noo ˆachaala na niini aha. Musaakire Maáriki wuuje ne. Yeeye abooha maatukú vii murimwii waani.
12 Tíkiko namutuma adome na múujii wa Efé́eso.
13 Mpiindi ˆuri kuuja, nooloomba wuundetere ira nkáancho ˆnareka kwa Kárpo uko múujii wa Turóoa na vira vitáabu vyaani, na hasa vira vya ndiri.
14 Alekisáanda muchá́ani, aambweeyyirya uvi mukuulu munumuunu. Mweenevyoosi muriha ari sa yara ˆmeene aambweeyyirya.
15 Baa weewe umulaange neeja, sa yeeye ayasiita munumuunu masáare yiiswi.
16 Kati ˆnijáa niímiiwe balásii lwa ncholo, kusiina baa muuntu umwi ˆaanyambirirya tuku. Voosi vajáa vaandeka. Nooloomba Mulúungu avoonere mbavariri sa isáare iri.
17 Baa neembe ni jeyyo, Mweenevyoosi ajáa iima ivaru raani na akaampeera ngururu sa nduuse isáare raachwe ko kiimana na vaantu voosi si ˆvari Vayahúudi variteere. Sa jeyyo, niini nalamuririwa fuma mulomwii wa siimba.
18 Mweenevyoosi kutulamurirya ari fuma kira ukiimiriri muvi na kuunsumula ari ndiri nkaasu fuuru Utemii waachwe kurumwii. Yeeye abweeyyiriwe nkongojima kwa siku ˆjisiina uhero. Kikomi.

Lumbi yo Kiiteengula

✡ **4:6** Laanga Ufumo 29:38-41.

19 Nuumbirya Akíila na Pirisíila muki waachwe, na nyuumba yoosi ya
Onesifóoro.
20 Erásto achaala múujii wa Koríinto. Kei Tirofíimo nɨjáa namʉreka kʉra
múujii wa Miléeto, yeeye nɨ mʉlwɨ́ɨrɨ.
21 Konkomala ufike kʉnʉ mpɨɨndɨ ja mpeho sɨ jinaanda.
Ulúumbiiwe nɨ Eubúulo, Púude, Líini na Kɨlaáudi na ndʉʉ yoosi ya vaantʉ
ˆvamwiiláangyaa Kirisitʉ.
22 Mweenevyoosi ave hamwɨ na mʉtɨma waako. Mweenevyoosi avaheere
nduwo nyuunyu voosi.

Barúwa ya Paúli kwa Tíito

Mulongooryo

Barúwa ihi yaandikwa ni Paúli mpiindi ^ajáa uko Makedonía (1:1, 4). ^Vyeene yoónekanaa, barúwa ihi Paúli iiyandika kati ya myaaka ya 62-64 keende Kirisitu ^avyaalwa. Barúwa ihi Paúli amwaandikira muuntu ^asewáa Tíito. Kuuntu Tíito ^atumamiráa murimo wa Iju̱va ni isi ^yariingirirwa ni mayiya ya Mediteranía ^iséwaa Kiréete. Tíito ni Mugiríki ajáa na ajáa amuruma Yéesu (1:4; Vagalatía 2:3). Tíito atumamáa murimo wa Masáare Maaja hamwi na Paúli, na kwatiite mpiindi jimwi Paúli ^amutumáa na kwa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu va Koríinto (2 Vakoríinto 7:6-15; 8:6, 16-24).

Kiintu Paúli ^asaakáa kumuwyiira Tíito ni kumusea amarikirirye murimo ^mweene ujáa wachaala mpiindi ^vajáa hamwi kura Kiréete. Murimo uwo ujáa ni wo saawula valongooli va mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu uko maturii na kukiindya ^vyeene valongooli vaaja vasaakwa vave (1:5-9). Murimo wiingi ujáa ni kuvaheera mitima vaantu ^vamuruma Yéesu kura Kiréete sa kujáa kwatiite uvariyuli wa uloongo (1:9-16; 3:9-11). Barúwii ihi, Paúli amuwyiira Tíito ^vyeene asaakwa kuvakiindya mpuka ^jiísimiresimire ja vaantu ^vamuruma Yéesu, noo kusea, kwa vawosi, vaantu vaki, vatavana, vahíínja na vatúmwa (2:1-10).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi *1:1-4*
Kusaawula valongooli na ^vyeene vasaakwa vave *1:5-16*
Murimo wa kira mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu *2:1-15*
Kutumama wuuja, kuneha uvi, na masáare yo kiimikirirya *3:1-15*

Lumbi ya Paúli kwa Tíito

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli, mutumami wa Muluungu na mutumwi wa YéesuKirisitu. Yéesu aantuma njeenge kuruma kwa vaantu ^veene Muluungu avasaawula, vataange kimáári ^cheene kiréetaa mwiikalo ^utúubaa kira Muluungu ^asáakaa.

2 Na kwa uko kwiilaangya, turya vari nkaasu ya siku ^jisiina uhero. Kikomi, Muluungu si alúusaa uloongo tuku, ajáa iichuunga kureeta iyo nkaasu mpiindi si jinaanda.

3 Maa kaa, mpiindi yaachwe ^ikafike, aroonekya isáare raachwe kwa njira ya uvariyuli waani. Muluungu ni Mulamuriri wiitu. Yeeye noo aandairirya nvariyule.

4 Tíito, ni kwaandikira niise weewe ^uri mwaana waani wa kura kuruma ^kweene turi hamwi. Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta na kwa Kirisitu Yéesu ^atulamurirya, jive na weewe.

Murimo wa Tíito kura Kiréete

5 Aai nakureka uko Kiréete sa uwolole yara masáare ^meene yajáa yachaala, na kei usaawule vawosi ^vari kiimirira vaantu ^vamuruma Muluungu kwa kira múuji ja ^vyeene nakulairirya.

6 Moosi yoyoosi wa vaantu ^vamuruma Muluungu ave muuntu si ^ang'úurirwaa, ave mulume wa muki umwi, na vaana vaachwe vamurume Muluungu, na kari vaana vaachwe vave vasiina matu tuku au kari vave na heno tuku.

7 Mulongooli wa vaantu ˆvamuruma Muluungu ave ni muuntu si ˆang'úurirwaa sa yeeye asaawulwa ni Muluungu indootumama murimo waachwe. Kari ave muuntu ˆiinéengaa tuku, na kari ave na nkalari ja heehi tuku. Kei kari ave mureevi tuku, kari ave eenda nkoondo tuku na kari ave eenda máari ja muhonyo tuku.
8 Maa kaa, ave muuntu ˆatéengyaa vaantu. Ave eenda wuuja, muuntu ˆiiyímiriraa, muwoloki, muuja na muuntu ˆasiri na mpiima ˆilóokereraa.
9 Ave muuntu ˆarikwáataa isáare ro kiilaangiwa ja ˆvyeene ravariyulwa. Kwa njira iyo, daha ari vaheera mitima vaantu kwa uvariyuli waachwe wa kikomi na daha ari koonekya uvi wa vaantu ˆvakíikanaa uvariyuli uwo.

Vakiindya va Uloongo

10 Kikomi vamwaari vaantu ˆvari foo ˆveene si vachuwala, masáare yaavo ni ya kihoho, na vakóoveraa vaantu, hasa avo fuma díini ya Kiyahúudi ˆveene vadóomereryaa tuuva jaavo.
11 Avo woosaakwa uvatuunike milomo vareke kundoovavariyurira vaantu. Kwa uvariyuli waavo ˆmweene si vasáakwaa vakiindye, vasáambulaa kuruma kwa kaaya ja vaantu ˆvari foo. Vabwéeyyaa jeyyo, sa vapate mpía.
12 Kwatiite muuntu waavo umwi muláali na mutwe ˆaluusa, akasea, "Vakiréete ni valoongo siku joosi, ni ja nyama mbi ja isaka vari, ni valáku na vavira."
13 Mpíri ihi ni ya kikomi. Sa jeyyo, vadalavyedalaavye sa kuruma kwaavo kuve kwa kimáári.
14 Kei vadalavye sa vareke teerera mbuwo ja uloongo ja Vayahúudi. Baa kei, kari vatéereraa ndairiri ja vara ˆveene vasíitaa kimáári tuku.
15 Viintu vyoosi ni mpeho viri kwa vaantu ˆvari mpeho. Maa kaa, kwa vaantu ˆvari na njeo na vara ˆvamusiita Yéesu, viintu vyoosi vyatiite njeo. Kikomi miryuungu yaavo na mitima yaavo ˆyiísiman'yaa mavi na maaja, yamema kosu.
16 Vaséaa vamumányire Muluungu, kumba vaséaa si vamumányire tuku kwa masáare yaavo. Vakálaryaa maatuku vii, ni vasaambu, na si vabooha kwa isáare roroosi riija tuku.

2

Uvariyuli wa Kikomi

1 Maa kaa, weewe woosaakwa uvavariyurire uvariyuli wa kikomi.
2 Vawyiire vawosi viisikane, vave vaantu ˆvanyémiwaa na viiyimirire. Vave na ngururu yo muruma Yéesu, kweenda na kuyimirirya.
3 Viivyo, vawyiire vadala vandookiikala mwiikalo ˆwoosaakwa kwa muuntu ˆamutúmamiraa Muluungu. Kari valúusaa vaantu tuku, na kari vave vareevi tuku. Kikomi vasaakwa vandoovariyula viintu viija.
4 Jeyyo, bweeyya vari vahíínja vaveende valume vaavo na vaana vaavo.
5 Kei kiiyimirira vari, na kuva vari uteréere, laanga veende nyuumba jaavo na boohya vari. Kindoovateera veende valume vaavo, sa vaantu vasiindwe rihiintikira isáare ra Muluungu.
6 Viivyo, valairirye vatavana viiyimirire.
7 Kwa kira isáare, weewe uve ni wo tuubiririwa ko bweeyya maaja. Uvariyuli waako uve wa kikomi na kari uve na berereesi tuku.
8 Masáare yaako yave ya kikomi na ˆyawoloka, sa vara ˆvatukíikanaa vasove rooluusa kuri suusu, maa vakwaatwe ni soni.
9 Vakiindye vatúmwa vave matu kwa veenekaaya vaavo kwa kira kiintu na vandooveerya mitima. Kari viiyúyiryaa novo tuku.

10 Na kei kari viívaa viintu vyaavo tukú. Maa kaa, valaire voovo ni vantu vo kiilaangiwa kamwi, sa vuuviike uvariyuli wa Muluungu Mulamuriri wiitu kwa kira kiintu, uve na nyemi.
11 Uvavariyurire ayo, sa Muluungu alaira nduwo yaachwe ˆng'eene ilámuriryaa vantu voosi.
12 Nduwo iyo, yatuwólolaa tusiite mwiikalo si ˆutúubaa kira Muluungu ˆasáakaa na tusiite mpiima ja ihi weeru, twiisikane, tuve vawoloki na tundookwiikala mwiikalo ˆutúubaa kira Muluungu ˆasáakaa aha weerwii ya haaha.
13 Twiikale jeyyo, kunu toowoojera siku ira ˆyatalariwa, ˆtwiiláangyaa ˆari kuuja na nkongojima Yéesu Kirisitu, Muluungu wiitu mukuulu na Mulamuriri wiitu.
14 Yeeye iitoola mweeneevyo sa atununuule fuma kira kuwuna miiro koosi, na atujirula tuve vantu vaachwe mweeneevyo, ˆvamányikaa na mitima kutumama maaja.
15 Vawyiire vantu masáare aya! Vaheere mutima na uvakaan'ye na ngururu joosi. Muuntu yoyoosi kari akusinanale tuku.

3

Kwiikala na Wuuja

1 Vakumbusikye vantu vave na nyemi kwa vakúúlu na vatemi. Vave na matu na vave viímire neeja kutumama mirimo miija.
2 Kari vatúkiraa muuntu yoyoosi tuku. Vave vantu va mwiikalo muuja na ˆviíkalan'yaa na vantu vyabooha na vave vahola kwa vantu voosi.
3 Baa suusu mpiindi jimwi, tujáa tusiina miryuungu tuku na si tateeráa tuku. Tujáa takooverwa na tujáa takwaatika ni uláku ˆwiísimiresimire. Twiikaláa na uvi na twiiyoneráa kivina, tujáa tasuulwa na tujáa tavasuula viingi.
4 Maa kaa, mpiindi ˆjikafike, Muluungu ajáa atoonekya kubooha kwaachwe na ˆvyeene aveenda vantu,
5 yeeye atulamurirya, si sa suusu tatumama masáare ya uwoloki tuku, maa kaa, ni sa yeeye atulaanga na riiso ra wuuja vii. Atulamurirya ko tooyya uvi ko vyaalwa lwa kaviri na tukabweeyyiwa vafya kwa njira ya Mutima Muuja.
6 Yeeye atukung'untira Mutima Muuja kwa njira ya YéesuKirisitu ˆatulamurirya.
7 Yeeye atuvala suusu turi vawoloki kwa nduwo yaachwe sa tuve vahokeri va nkaasu ya siku ˆjisiina uhero ˆng'eene twiiláangyaa.*
8 Mpíri iyo ni yo kiilaangiwa. Noosaaka uyalumirirye masáare aya sa vara ˆvamuruma Muluungu, viime neeja kutumama murimo muuja. Masáare aya yabooha munumuunu, na kei yatiite kunáálo kwa vantu voosi.
9 Maa kaa, neha kwiiruta ndihi kwa kihoho, mbuwo jo luusa marina ya vala baaba va nkolo na kwiitoola sa Miiro. Aya yoosi yasiina kunáálo tuku, baa kei ni ya bweete vii.
10 Muuntu yoyoosi ˆasóonkyaa vantu, mulume kutu lwa ncholo na lwa kaviri. Koonи si yookuteera ireke ne.
11 Weewe umányire muuntu ja uwo, asaambuka na ni muvi ˆiilamurira mweeneevyo.

Masáare yo Kiimikirirya na Ntálarya

12 Mpiindi ˆndiri mutuma Aritéema au Tíkiko na uko kwaako, waanguhe kuuja sa twiiyone uko Nikopóoli. Niini nalámwiire kwiikala uko mpiindi ja mpeho.

---

* **3:7** Mustáari wa 4-7 ni mpíri Vakirisitu va ncholo viimbáa.

13 Manyɨka ʉvaambirirye Senáasi ʉra ˆatéteraa vaantʉ balásii na Apóolo. Vaambirirye sa vadɨɨre sova kɨɨntʉ chochoosi lʉyeendwii lwaavo.
14 Vaantʉ viitʉ viikiindye vandoobweeyya viintʉ viija, na vandoovaambirirya vamʉchɨɨrɨ. Kwa njɨra ɨyo, mwiikalo waavo kʉva ʉrɨ na ndɨɨwa.
15 Vaantʉ voosi ˆveene ndɨrɨ hamwɨ novo, vakulúumbiirye. Nuumbirya vijeengi voosi ˆvatweenda sa kʉra kuruma.
Mweenevyoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

Barúwa ya Paúli kwa Filemóoni
Mulongooryo

Barúwa ihi yaandikwa ni Paúli. Muuntu ^aandikirwa barúwa ihi ni Filemóoni (1:1, 19, 21). Vamanyi va Masáare ^Yari Mpeho vaséaa kuuntu Filemóoni ^iikaláa, ni múuji wa Kolosáai (Vakolosáai 4:9). Kei, uhu Filemóoni ni musúngaati ajáa na ajáa atiite vatúmwa. Yeeye ajáa amuruma Yéesu na ni kaayii kwaachwe noo kuuntu vaantu ^vamuruma Yéesu ^valumaniráa (1:2). Paúli na Filemóoni vajáa viimányire vyabooha (1:7, 22).

Paúli aandika barúwa ihi mpiindi ^ajáa achuungwa uko Róoma kati ya myaaka ya 61-62 keende Kirisitu ^avyaalwa. Paúli aandika barúwa ihi sa mutúmwa wa Filemóoni ^mweene akemerwáa Onésimo. Uhu mutúmwa ajáa amutiija Filemóoni (1:18). Uko Róoma ajáa alumana na Paúli, na Paúli akamuvariyurira Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu, ne akamuvarindukira Yéesu (1:10).

Mpiindi jira, kooni mutúmwa ajáa amutíijire mweenenyuumba waachwe na akwáatirwe ni lamurirwa alamurirwáa uulawe. Haaha Onésimo asaakáa ahinduke na kwa Filemóoni mweenenyuumba waachwe. Paúli akoona amwaandikire barúwa sa adome noyo. Paúli amuloomba Filemóoni amuhokere Onésimo ja mwaanaavo kwa Kirisitu (1:16).

Lumbi ya Paúli kwa Filemóoni

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli ^nachuungwa sa KirisituYéesu, na Timotéeo mwaaniitu. Tookwaandikira weewe Filemóoni, mutumami mwii-wiiswi, ^takweenda,
2 na iruumbu riitu Afía na Aríkipo, munyaampala mwiiwiiswi. Kei tookaandikira mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu ^veene valúmanaa kaayii kwaako.
3 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, jive na nyuunyu.

Kweenda kwa Filemóoni na Kumuruma Muluungu

4 Kira siiku kati ^noomuloomba Muluungu, nakukúmbukiraa na namudúumbaa Muluungu sa weewe.
5 Ni bweeyya niise jei, sa nateera mbuwo ja viintu ^umuruma Mweenevy-oosi Yéesu na ^vyeene uveenda vaantu voosi va Muluungu.
6 Nooloomba kuruma kwaako kuve kiintu kimwi na kuruma kwa vaantu viingi sa utaange kukiimana kwa masáare yoosi ^yabooha ^meene tapata kwa Kirisitu.
7 Mwanawiitu, kweenda kwaako kwaanjériirye mutima, na kwaampíire mutima kamwi, sa wavoon'ya mwerere vaantu va Muluungu.

Paúli Yooloomba sa Onésimo

8 Sa jei, baa neembe ndiri na luviro kwa Kirisitu lo kulairirya utumame ^vyeene vyoosaakwa,
9 maa kaa, niini niíne ni viija nikuloombe ko kiiyenda. Nabwéeyyiirye jei baa neembe niini ni moosi Paúli ^nachuungwa sa Kirisitu Yéesu.
10 Aai nookuloomba sa mwaana waani Onésimo. Uhu, kunu kuuntu ^nachuungwa, namuvariyurira Masáare Maaja ne aava mwaana waani ko muruma Yéesu.

11 Aho ncholo Onésimo* ajáa asiina kʉnáálo kwaako tʉkʉ, maa kaa, haaha,
avíire na kʉnáálo kwaanɨ baa na kwaako.
12 Baa neembe namweendamweenda, nɨ kʉmʉhɨndʉla niise na kwaako.
13 Kwaanɨ naakeenda ngaarɨ achaale na nɨɨnɨ aha, sa aantʉmamɨre
kɨpaango chaako mpɨɨndɨ nɨɨnɨ ˆnkaarɨ neékɨɨrwe nyuumbii sa Masáare Maaja.
14 Maa kaa, kisiina ngaarɨ ˆnabwéeyyiirye tʉkʉ bila weewe kʉʉndekera
mbweeyye jeyyo. Koonɨ woosaaka kʉʉnyambirirya, nyambirirya ja ˆvyeene
weewe ʉrɨ keenda, maa kaa, kʉsɨve kwa njɨra yo kʉdoomererya tʉkʉ.
15 Ifaanaa ɨkava Onésimo akerwa na weewe kwa mpɨɨndɨ kiduudi sa
ahɨndʉke na kwaako, wiikale ne sikʉ joosi.
16 Haaha, Onésimo sɨ mʉtúmwa vii tʉkʉ, maa kaa, yeeye nɨ mwaaniitʉ
kwa Kirisitʉ na tamweenda. Nɨɨnɨ namweenda maatʉkʉ vii, maa kaa,
weewe mweenda ʉrɨ kʉlookya ja mʉtʉmami waako, kei ja mwaanaanyu kwa
Mweenevyoosi.
17 Sa jeyyo, koonɨ wookʉʉmbɨɨka ja mwiiwaako ˆtʉtúmaman'yaa,
mʉhokere ja ngaarɨ ˆvyeene wʉʉmpókɨɨre nɨɨnɨ mweeneevyo.
18 Koonɨ baa ahon'ya kɨmwɨ, au baa koonɨ arɨ na noongwa yaako, ndaayya
nɨɨnɨ.
19 Nɨɨnɨ Paúli naándikire kwa mʉkono waanɨ, rɨha ndɨrɨ. Maa kaa, sɨ ndɨrɨ
kuwyɨɨra weewe ʉtɨɨte noongwa yaanɨ ya nkaasʉ yaako tʉkʉ.
20 Mwanawiitʉ! Nyambirirya kwa Mweenevyoosi. Kei nooloomba
wʉʉnjerye mʉtɨma kwa Kirisitʉ.
21 Naándikire kʉnʉ nootaanga kɨkomi tʉmama ʉrɨ kʉlookya baa ayo
ˆnalóombire.
22 Hamwɨ na ayo, nooloomba wuunyimirye neeja haantʉ
ˆnkɨɨndoojookiikala. Sa kwa kʉlʉʉsɨka kwaanyu na Mʉlʉʉngʉ, nookoona
Mʉlʉʉngʉ kʉʉnchʉngʉrɨra arɨ na kʉʉja ndɨrɨ na meenyu.

Lʉmbɨ yo Kiimikirirya

23 Epáfura, akulúumbiirye. Yeeye eekerwa na nɨɨnɨ sa mʉrɨmo wa Kirisitʉ
Yéesu.
24 Kei vatʉmami viiviiswi va aha, vala Maáriki, Aristáriko, Déema na Lúka
vakulúumbiirye.
25 Nduwo ya Yéesu Kirisitʉ Mweenevyoosi ɨve na nyuunyu voosi.

* **1:11** ***Onésimo:*** Nɨ isáare ra Kɨgiríki, noo kʉsea *mʉʉntʉ ˆarɨ na kʉnáálo*.

Barúwa kwa Vaeburanía Mulongooryo

ˆMweene aandika barúwa kwa Vaeburanía, si amányirwe hasa ni ani tuku. Ifaanaa ikava ni mutumwi Paúli, Lúka, Barinába au muuntu wiingi. Muuntu ˆaandika barúwa ihi, ni muuntu ˆamuruma Yéesu ajáa, na ajáa atiite umanyi mukuulu munumuunu wa muháko wa kali. Barúwa ihi, yoónekyaa yaandikwa mpiindi Kaaya Njija ya Ijuva ya Yerusaléemu ˆijáa ikaari girimulwa. Iyo Kaaya Njija, yuuja jo girimulwa mwaaka 70 keende Kirisitu ˆavyaalwa.

Mwaandiki, aandika barúwa ihi kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu va Kieburanía, noo kusea Vayahúudi. Ava vaantu, vaturikiriwáa ni vaantu vara ˆvamusiita Yéesu (10:32-34). Mwaandiki avaheeráa mutima vatuube kumuruma Yéesu na oonekya Yéesu akiiman'ya uláali na mutwe na miriimo ya mweneisi mukuulu (4:14–5:10; 7:11–8:6). Sa jeyyo kitáabu iki chaandikwa kuvaheera mutima vaantu ˆvamuruma Yéesu va Kiyahúudi (10:19-25; 12:1-3; 13:20-21). Kei, kitáabu iki choonekya Yéesu akiiman'ya Miiro na sa jeyyo, veeneisi va Ijuva si vasaakwa vindootoola mpóryo kei tuku (10:1-14). Yéesu noo mpóryo ya uvi woosi na ya siku joosi.

ˆCheene mwaandiki asaakáa koonekya, ni ˆvyeene Yéesu oonekya nkongo-jima ya Muluungu (1:1-3). Kei alumirirya kusea, Kirisitu ni mukuulu kulookya mirimu miija (1:4-8), vakúúlu voosi na kulookya veeneisi voosi va Ijuva. Sa jeyyo, Kirisitu ni mukundikan'yi wa muháko mufya, na kwa njira yaachwe vaantu voosi vahókeraa ulamuriri wa kikomi (9:15).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Kirisitu ni mukiiman'yi wa Muluungu *1:1-4*
Kirisitu ni mweeri ari ya mirimu miija, Músa na Yooshúa *1:5-4:13*
Kirisitu ni Mweneisi Mukuulu *4:14-7:28*
Kirisitu ni mukundikan'yi wa muháko mufya *8:1-9:22*
Kirisitu ni mpóryo ya mpeke ya Muluungu *9:23-10:39*
Vaantu ˆvamuruma Muluungu va kali *11:1-40*
Mwiikalo ˆwasaakwa kwa vaantu ˆvamuruma Muluungu *12:1-29*
Masáare yo kiimikirirya *13:1-25*

Yéesu Kirisitu ni Mwaana wa Muluungu

1 Lombere, Muluungu aluusikáa na vala baaba wiitu ko tweera valáali na mutwe. Abweeyyáa jeyyo haantu ˆhari foo kwa njira ˆjiísimiresimire.

2 Maa kaa, siku iji jo kiimikirirya, yoolusika na suusu ko tweera Mwaana waachwe. Amusaawula uhu Mwaana ahokere viintu vyoosi, kei ko tweera yeeye Mulusungu uumba weeru.

3 Uhu Mwaana, aláva lavaa kwa nkongojima ya Mulusungu na oónekyaa ˆvyeene Mulusungu ari. Yeeye abweeyya viintu vyoosi viikwaate hamwi kwa isáare raachwe ˆriri na ngururu. Yeeye iitoola, akava mpóryo yo seyya uvi wa vaantu, akiikala mukonwii wa kulume wa Mulusungu Mweenengururu uko kurumwii.

4 Jeyyo, Mulusungu amubweeyya Mwaana waachwe ave mukuulu munumuunu kulookya mirimu miija, ja ˆvyeene irina Mulusungu ˆamuheera ni ikuulu kulookya ra mirimu miija.

Yéesu ni Mukuulu Kulookya Mirimu Miija

5 Sa Mulúungu si awyiira murimu muuja wowoosi tuku kira ^amuwyiira
Yéesu,
“Weewe ni Mwaana waani,
isiku niini navíire Taáta waako.”✡
Kei, Mulúungu si alúusikira murimu muuja wowoosi tuku, ^akasee,
“Kuva ndiri Taáta waachwe,
ne kuva ari Mwaana waani.”✡
6 Kei, mpiindi Mulúungu ^ari mureeta Mwaana waachwe wa mpeke kuri
weeru, asea,
“Mirimu yoosi ya Mulúungu imwiinamire.”✡
7 Na kwa masáare ya mirimu miija Mulúungu asea,
“Mirimu yaani niibwéeyyaa ja mpeho,
novo vatumami vaani navabwéeyyaa ja luriijo lwa mooto.”✡
8 Maa kaa, kwa Mwaana waachwe asea,
“Weewe Mulúungu, kwiimirira uri kwa siku ^jisiina uhero,
weewe kwiimirira uri kwa nkome ya uwoloki.
9 Weewe weenda uwoloki na wasúula uwuni miiro,
Sa jeyyo Mulúungu, Mulúungu waako,
akuhákire makuta yo kubweeyya uve na cheeru kulookya viivaako
voosi.”✡

10 Kei, Mulúungu amusea Mwaana waachwe,
“Weewe Mweenevyoosi noo wúumba weeru aho ncholo,
weewe noo wúumba kurumu kwa mikono yaako.
11 Viintu vya weeru na vya kurumwii sakahala viri ja ingo,
maa kaa, weewe kuva uri umwaari kwa siku ^jisiina uhero.
12 Weewe vifotafota uri ja viintu múuntu ^afótaa ingo ^yasakahala.
Maa kaa, weewe si uválandukaa tuku,
baa myaaka yaako si iri sira vii kaa tuku.”✡

13 Mulúungu si úusea murimu muuja wowoosi tuku,
“Ikala mukono waani wa kulume,
fúuru nivaviike vavi vaako
vave kabambari ko vikira majeo yaako.”✡
14 Sa jeyyo, mirimu miija ni kiintu che? Ni mitima ^imutúmamiraa Mulúungu,
ne Mulúungu iítumaa ivatumamire vara ^vari lamuririwa.

2

Ulamuriri Mukúulu wa Mulúungu

1 Sa jeyyo, tuyakwaatye neejaneeja yara ^tateera sa kari ji tuyareke tuku.
2 Sa masáare yara vala baaba wiitu ^vaheewa ni murimu wa Mulúungu,
yajáa yatiite wiimiriri. Sa jeyyo, vaantu voosi vara si ^vatuubáa na si
^vateeráa, Mulúungu avalamurira kwa uwoloki.
3 Kooni voovo vabweeyyiriwa jeyyo, jooli suusu turi hona kooni si took-
waatya ulamuriri mukúulu ja uhu? Ulamuriri uhu, waanda kaariwa ni Yéesu
Mweenevyoosi, na vaantu vara ^vateeráa voonekya kuri suusu ni kimáári.
4 Mulúungu ne oonekyáa masáare ayo ni kikomi ko tumama ishára, viintu
^vihwáalaryaa na myuujíisa ^yiísimiresimire. Kei, avaheera viingi wúuya wa
Mutima Múuja ja ^vyeene eenda.

Kwiikiimya na Isi kwa Yéesu

✡ **1:5** Laanga Sabúuri 2:7. ✡ **1:5** Laanga 2 Samwéeli 7:14. ✡ **1:6** Laanga Nkumbukira ya Miiro 32:43. ✡ **1:7** Laanga Sabúuri 104:4. ✡ **1:9** Laanga Sabúuri 45:6-7. ✡ **1:12** Laanga Sabúuri 102:25-27. ✡ **1:13** Laanga Sabúuri 110:1.

5 Tamányire, Mulúungu si iihera mirimu miija luviro lo kiimirira weeru ifya
ˆyookuuja tuku, iyo ˆtooluusa masáare yaachwe.
6 Maa kaa, vyoonekiwa kikomi ni muuntu umwi Masáarii ˆYari Mpeho
haantu hamwi yoosea,
“Muuntu ni kiintu che fuuru umwiiririkane?
Mwaana waachwe muuntu ni ani fuuru umukwaate neeja?
7 Kwa mpiindi kiduudi wamuviika isi ya mirimu miija,
maa kaa, haaha wamuheera nkongojima na nyemi.
8 Na waviika viintu vyoosi isi ya majeo yaachwe.”✡

Jeyyo, Mulúungu amuviika muuntu indookiimirira viintu vyoosi. Kusiina
kiintu si ˆchiímirirwaa ni muuntu tuku. Maa kaa, kwa mpiindi iji si toomoona
muuntu yookiimirira ivyo viintu vyoosi tuku.
9 Maa kaa, toomoona Yéesu, Mulúungu kwa mpiindi nduudi amubweeyya ave
isi ya mirimu miija. Uwo noo Mulúungu ˆamuheera nkongojima na nyemi sa
kuturikiriwa na kukwya kwaachwe. Mulúungu abweeyya jeyyo sa kwa njira
ya nduwo yaachwe, Yéesu akwye so lamuririrya vaantu voosi.
10 Mulúungu noo uumba kira kiintu na noo aviviika ja ˆvyeene viri. Sa ava-
reete vaana na nkongojimii yaachwe, Mulúungu oona ni vyabooha amuki-
iman’ye yeeye ˆari ncholo ya ulamuriri waavo kwa njira yo turikiriwa.
11 Yéesu yeeye ˆavabwéeyyaa vaantu vave vaaja mbere ya Mulúungu, hamwi
na avo ˆvabwéeyyiwaa vaaja, Taáta waavo ni umwi. Na noo ˆchooreka Yéesu si
oónaa soni tuku kuvaanirira avo vaantu vanduu vaachwe.
12 Yoosea,
“Ee Mulúungu, luusa ndiri mirimo yaako mikuulu kwa vaaniitu,
mbere ya itaka, kuduumba ndiri kwa nyiímbo.”✡
13 Kei asea,
“Niini kumwiilaangya neende Mulúungu.
Laanga niini mwaari aha na vaana Mulúungu ˆaampeera ndiri novo.”✡
14 Haaha sa viintu vaana vari na miviri na sakami, Yéesu ne uuja ari na
muviri ja miviri yaavo. Abweeyya jeyyo, sa kwa njira ya inkwya yaachwe,
asiinde ngururu ja Ikúúlu ra Mirimu Mivi, rooro ˆriri na luviro lwa inkwya.
15 Kei, Yéesu aakwya sa avaviike húuru vaantu ˆveene vajáa vatúmwa siku
jaavo joosi so koofa inkwya.
16 Jeyyo, kikomi yoonekya Yéesu si uuja jo kaambirirya mirimu tuku, maa
kaa, mbyaala ya Aburaháamu.
17 Sa jeyyo, uuja ja ˆvyeene vaanaavo vari kwa kira kiintu, sa ave mweeneisi
mukuulu ˆari na mbavariri na wo kiilaangiwa mbere ya Mulúungu. Jeyyo,
atoole mpóryo sa Mulúungu asee uvi wa vaantu wasírire.
18 Sa viintu Yéesu aturikira ko yerwa, daha ari kuvaambirirya vara
ˆvooyerwa.

3

Yéesu ni Mukuulu Kulookya Músa

1 Sa jeyyo vanaviitu vaaja, nyuunyu ˆveene Mulúungu avaanirira muve ne
kurumwii, mwiiririkani Yéesu, yeeye ˆari mutumwi na Mweeneisi Mukuulu
suusu ˆtamurúmaa mbere ja vaantu.
2 Mulúungu amusaawula Yéesu. Yeeye ni wo kiilaangiwa ajáa ja ˆvyeene
Músa ne ajáa wo kiilaangiwa kwa Mulúungu, kunu ari mutumami waachwe
kuri nyuumba ya Mulúungu noo kusea Viisiraéeli.✡

✡ **2:8** Laanga Sabúuri 8:4-6. ✡ **2:12** Laanga Sabúuri 22:22. ✡ **2:13** Laanga Isáaya 8:17-18. ✡ **3:2** Laanga Uvalo 12:7.

3 Mʉjeengi anyémiwaa kʉlookya nyuumba ˆng'eene ajeenga, viivyo, Yéesu ɨɨma neeja kʉbweeyyiriwa nkongojima kʉlookya Músa.
4 Kɨra nyuumba yajéengwaa nɨ mʉjeengi ʉmwɨ, maa kaa, Mʉlʉʉngʉ noo mʉjeengi wa kɨra kɨɨntʉ.
5 Músa nɨ wo kiilaangiwa ajáa kwa Mʉlʉʉngʉ, kʉnʉ arɨ mʉtʉmami waachwe mbere ya vaantʉ va nyuumba ya Mʉlʉʉngʉ. Mʉrɨmo waachwe ʉjáa nɨ kʉvawyɨɨra vaantʉ yara Mʉlʉʉngʉ ˆajáa iímiirye kʉyalʉʉsa sikʉ ˆjookʉʉja.
6 Maa kaa, Kirisitʉ nɨ wo kiilaangiwa kwa Mʉlʉʉngʉ ja Mwaana ˆɨímirɨraa nyuumba ya Mʉlʉʉngʉ. Na suusu tʉrɨ nyuumba yaachwe koonɨ tootuuba kwiitema kʉrɨ yeeye no kwiilaangya kwiitʉ kʉra ˆtwiiváɨraa kɨpeembe.

Mʉkwaatye Kumuruma Kirisitʉ

7 Ivi noo ˆvyeene Mʉtɨma Mʉʉja yoolʉʉsa,
"Isikʉ koonɨ mʉtéɨɨre sawúti ya Mʉlʉʉngʉ,
8 mʉreke hiingya mɨtɨma yaanyu,
ja ˆvyeene vala baaba waanyu vasiita longoolwa,
mpɨɨndɨ jo kʉʉnjera kʉra ɨsɨ ya ibaláángwii.
9 Sa ʉko vala baaba waanyu vajáa vaanjera,
baa neembe navabweeyyiryáa myuujíisa ˆirɨ foo kwa myaaka makumi yanɨ (40).
10 Sa jeyyo, nɨjáa navakalarɨra vaantʉ avo, nkasea,
'Ava vaantʉ nɨ vavɨ sikʉ joosi,
nɨ vaantʉ sɨ ˆvatúubaa njɨra jaanɨ.'
11 Sa jeyyo, nɨ kwiilaha niise kʉnʉ nakáliɨre noosea,
'Fɨtɨ, sɨ varɨ kɨingɨra vii kaa tʉkʉ na haantʉ ˆnaviimirya neeja ho hʉmʉlʉkɨra.'"✡
12 Vanaviitʉ, mʉlaange neeja sa karɨ jɨ kʉve na mʉʉntʉ yoyoosi kʉrɨ nyuunyu ˆarɨ na mʉtɨma mʉvɨ tʉkʉ, ʉwo sɨ ˆanamuruma Yéesu tʉkʉ na yoosiita kumutuuba Mʉlʉʉngʉ ˆArɨ Nkaasʉ.
13 Maa kaa, moosaakwa mʉndookiiheera mɨtɨma nyuunyu kwa nyuunyu kɨra mpɨɨndɨ ˆyoosewa "Isikʉ," sa kʉdɨɨre kʉva na ʉmwɨ waanyu ˆarɨ kooverwa nɨ ʉvɨ na asiite muruma Kirisitʉ.
14 Suusu nɨ hamwɨ tʉrɨ na Kirisitʉ, koonɨ tatúubire kumwiilaangya Kirisitʉ ja ˆvyeene taruma keende ncholo fʉʉrʉ kukiimikirirya.
15 Kumbukiri ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea,
"Isikʉ koonɨ mʉtéɨɨre sawúti ya Mʉlʉʉngʉ,
mʉreke hiingya mɨtɨma yaanyu,
ja ˆvyeene vala baaba waanyu vasiita longoolwa nɨ nɨɨnɨ."✡
16 Nɨ vala ani ˆvateera sawúti ya Mʉlʉʉngʉ, maa kaa, vakasiita longoolwa nɨ yeeye? Eri, sɨ vara voosi ˆvalongoolwáa nɨ Músa fuma ɨsɨ ya Mísiri tʉkʉ wʉʉ?
17 Eri, nɨ vala ani Mʉlʉʉngʉ ˆavakalarɨra kwa myaaka makumi yanɨ (40)? Eri, sɨ vara voosi ˆvatʉmama ʉvɨ na vakakwya ɨsɨ ya ibaláángwii tʉkʉ wʉʉ?
18 Eri, nɨ vala ani Mʉlʉʉngʉ iilaha sɨ ˆvarɨ kɨingɨra vii kaa tʉkʉ haantʉ ho hʉmʉlʉka ˆheene iimya neeja? Eri, sɨ vara ˆvasova matu tʉkʉ wʉʉ?
19 Jeyyo tamányire, avo vaantʉ vasiindwa kɨingɨra na aho haantʉ, sa viintʉ sɨ vamuruma Mʉlʉʉngʉ.

4

Kʉhʉmʉlʉka kwa Vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ

✡ **3:11** Laanga Sabúuri 95:7-11. ✡ **3:15** Laanga Sabúuri 95:7-8.

1 Haaha, sa viintu kwiichuunga kwa Muluungu vaantu kiingira vari na uhumulukii kukaari kuri kiweerwii, tulaange neeja sa kari muuntu baa umwi waanyu ji asiindwe kiingira na aho tuku.
2 Sa suusu tateera Masáare Maaja ja ^vyeene vala baaba wiitu vateera. Maa kaa, voovo ^vakateere masáare ayo, si yavaambirirya chochoosi tuku, sa si vaava hamwi na vara ^vayateera vakayaruma tuku.
3 Haaha suusu ^taruma, kiingira turi na aho haantu ho humuluka, ja ^vyeene Muluungu asea,
“Jeyyo ni kwiilaha niise kunu nakáliire noosea,
‘Fiti, si vari kiingira vii kaa tuku na haantu ^naviimirya neeja ho humulukira.’ ”✡
Muluungu aluusa jeyyo baa neembe ahumula mirimo yaachwe keende aho ncholo ^akuumbe ihi weeru.
4 Haantu hamwi Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Siku ya mufungati Muluungu akahumuluka mirimo yaachwe yoosi.”✡
5 Kei Masáare ^Yari Mpeho aho mweeri yasea,
“Fiti, si vari kiingira vii kaa tuku na haantu ^naviimirya neeja ho humulukira.”
6 Sa jeyyo, hamwaari vamwi ^vari kiingira haantu ha Muluungu ho humulukira, maa kaa, vara ^vateera Masáare Maaja aho ncholo vasiindwa kiingira sa si vamuteera Muluungu tuku.
7 Sa jeyyo, Muluungu iimya neeja siku yiingi na iiyaniriira “Isiku.” Muluungu siku ^jikalooke ^jiri foo aluusa kei ko tweera Daúdi ja ^vyeene vyaandikwa aho mweeri,
“Isiku kooni mutéiire sawúti ya Muluungu,
mureke hiingya mitima yaanyu.”✡
8 Ngaari Yooshúa avaheera aho haantu ho humulukira, Muluungu ngaari si aluusa siku ^jikalooke tuku, siku yiingi yo humuluka.✡
9 Sa jeyyo, imwaari siku yo humuluka ya Sabáato ^ng’eene Muluungu iimya neeja sa vaantu vaachwe.
10 Sa muuntu yoyoosi ^iíngiraa aho haantu ho humulukira, ahumuluka mirimo yaachwe mweeneevyo, ja ^vyeene Muluungu ahumuluka ^akahumule kuumba weeru.
11 Sa jeyyo, twiifafye sa twiingire na uhumulukwii uwo, kari muuntu baa umwi kuri suusu ji asiindwe kiingira so diira teera ja ^vyeene vala baaba wiitu si vateeráa tuku.
12 Sa isáare ra Muluungu ni nkaasu riri na ratiite ngururu. Rahuumba kulookya nyaasuka ^iri kosikosi, jeyyo riíngiraa rikaasakanula mutima na nkaasu, kei raásakanulaa viintu vya muviri na manonu. Kei isáare iro, raváriyulaa miryuungu na miiririkano ya mitima ya vaantu.
13 Kusiina kiintu ^chuumbwa ni Muluungu ^kiri daha kwiivisa mbere yaachwe mweeneevyo tuku. Kira kiintu ni kiweerwii kiri na chakunukulwa. Kuri yeeye ni mpaka tuluuse kimáári cha kira kiintu.

Yéesu ni Mweeneisi Mukuulu

14 Haaha, tatiite Mweeneisi Mukulukuulu, yeeye iingira na kurumwii. Uhu ni YéesuMwaana wa Muluungu. Sa jeyyo, tukwaatye neeja kuruma kwiiswi ^tulúusaa mbere ja vaantu.
15 Uhu Mweeneisi Mukuulu, yeeye noo ^ari daha taanga teketeke yiitu, sa baa yeeye ayerwa ni Irimu kwa njira ^jiísimiresimire ja suusu, maa kaa, yeeye si atumama uvi tuku.

✡ **4:3** Laanga Sabúuri 95:11. ✡ **4:4** Laanga Ncholo 2:2. ✡ **4:7** Laanga Sabúuri 95:7-8. ✡ **4:8** Laanga Nkumbukira ya Miiro 34:9-11; Yooshúa 13:1-2.

16 Haaha tutamanye ko kiitema na ichuumbii ra Muluungu ˆari na nduwo. Aho, twaambirirya ari mpiindi ja uturikiri wiitu kwa nduwo na kulaanga na riiso ra wuuja kwaachwe.

5

1 Kira mweeneisi mukuulu asáawulwaa fuma kuri vantu, sa iime haantu ha vaantu kuri masáare ya Muluungu. Uhu mweeneisi mukuulu atóolaa vilungulungu kwa Muluungu na mpóryo sa uvi wa vaantu.
2 Yeeye daha ari kuvoonera mbavariri vantu ˆvabwéeyyaa uvi baa taanga tuku, sa viintu baa yeeye atiite teketeke yo tumama uvi.
3 Iki noo ˆkibwéeyyaa atoole mpóryo sa uvi waachwe, kei, sa uvi wa vaantu viingi.✡
4 Kusiina muuntu ˆari daha kwiiviika ave mweeneisi mukuulu tuku, maa kaa, avíjaa mweeneisi mukuulu ko saawulwa ni Muluungu ja ˆvyeene Harúuni aaniriirwa.
5 Viivyo Kirisitu si iiyinula akiiheera nyemi yo va mweeneisi mukuulu tuku, maa kaa, yeeye asaawulwa ni Muluungu. Sa Muluungu amusea,
“Weewe ni Mwaana waani,
isiku niini navíire Taáta waako.”✡
6 Kei haantu hiingi amusea,
“Weewe ni mweeneisi kwa siku ˆjisiina uhero,
kwa mwiituubiriro wa Melikisedéeki.”✡
7 Mpiindi Yéesu ˆiikaláa kuri ihi weeru, amuloombáa Muluungu na amuririráa maatuku vii. Muluungu ˆadáhaa kumulamurirya fuma inkwyii,✡ ahokeráa kuloomba kwaachwe sa viintu Yéesu ajáa iikiimya na isi.
8 Baa neembe Yéesu ajáa ni Mwaana wa Muluungu, ajáa iikiindya kuva matu kwa njira ya uturikiri ˆuuturyáa.
9 Kwa njira iyo, Muluungu amubweeyya akiimane, haaha yeeye ni ufumo wa ulamuriri wa siku ˆjisiina uhero kwa vara ˆvari matu kwaachwe.
10 Muluungu amuviika ave Mweeneisi Mukuulu kwa mwiituubiriro wa Melikisedéeki.

Kukula Kimutima

11 Tatiite ˆyari foo yo luusa ya weeneisi mukuulu wa Yéesu, maa kaa, vyafafa kuvawyiira sa si mutáangiraa chaangu tuku.
12 Mpiindi iji, mwasaakwa muve mwahumula kuva vakiindya, maa kaa, mukaari mookiilaangya mukiindya avakiindye masáare ya ncholo ya isáare ra Muluungu. Moosaaka masuusu na si chóorya ˆchafafa tuku.
13 Kira ˆasaakwa kunywa masuusu, akaari musinga, si amányire masáare ya uwoloki tuku.
14 Maa kaa, vaantu ˆvakangaala, varíjaa chóorya ˆchafafa, vaantu avo viikiindya vooveene kwiisiman’ya mavi na maaja.

6

1 Arumi, toosaakwa tukule na twaande kwiiririkana viintu vikuulu, na si vira viintu vya ncholo ˆtakiindiwa vya Kirisitu vii tuku, maa kaa, tukasane kwiikiindya sa tuve vaantu ˆtakangaala. Tureke kuhinduki ukiindya wa mwaariryo wo valanduka fuma nteendwii jira ˆjiréetaa inkwya, na wo muruma Muluungu.
2 Tureke hinduki ukiindya wa ubatíiso, ukiindya wo vaviki vaantu miikono, ukiindya wa kufufulwa kwa vaantu ˆvaakwya na ulamu wa siku ˆjisiina uhero.

✡ **5:3** Laanga Valáawi 16:11-19. ✡ **5:5** Laanga Sabúuri 2:7. ✡ **5:6** Ncholo 14:17-20; Laanga Sabúuri 110:4. ✡ **5:7** Laanga Matáayo 26:36-45; Maáriki 14:32-42.

3 Na Mulúungu koni avyeéndire, ayo tumama turi.
4 Haaha mutaange, si vyadáhikaa kuvahindula kuri kuvarinduka fuma uvii
vantu vara ˆvajáa vaheewa kiweeru tuku. Avo, vajáa vahumula turya wuuya
wa kurumwii na vakava kiintu kimwi na Mutima Muuja.
5 Voovo vasaira kubooha kwa isáare ra Mulúungu na myuujíisa ya mwiikalo
wa weeru ˆyookuuja.
6 Vantu avo, koni varékire kumuruma Mulúungu, eri, daha turi
kuvahindula na kuri kuvalanduka fuma uvii kei wuu? Avo vantu
vamuváiriraa Mwaana wa Mulúungu misumáari musaláabii lwa kaviri na
vamuréteraa soni ilaarii.
7 Salu ˆjooloviwa kweene kweene ni mbula, na ˆjikúryaa mbeyu,
ˆjavaámbiriryaa varimi, salu ijo, Mulúungu ajitálaryaa.
8 Maa kaa, salu jira ˆjikúryaa miíwa na mbiiri, jisiina kunáálo kwa murimi
tuku, ifaanaa jikajumwa na kuherererya kwaachwe chimikwa jiri mootwii.
9 Baa neembe toolúusa jei vanaviitu, na kikomi taveenda, suusu tookoona
kikomi tumama mwiise vyabooha kulookya, sa nyuunyu mwalamuririwa.
10 Sa viintu Mulúungu ni muwoloki, si ari reka kumbukira mirimo yaanyu
miija ˆmutúmamaa tuku. Kei, si ari rimirya kweenda kura ˆmoonekya kuri
irina raachwe kwa njira yo vaambirirya vantu ˆvamuruma Yéesu fuuru isiku
tuku.
11 Tookoona mpiima kira muuntu amanyike kuveenda vantu ava fuuru
kukiimikirirya, sa muyahokere yara yoosi ˆmwiiláangyaa.
12 Si toosaaka muve vavira tuku. Maa kaa, toosaaka muvatuubirirye vara
kwa njira yo ruma na kuyimirirya, ˆvahokera yara Mulúungu ˆiichuunga
kuvaheera.

Kulaha kwa Mulúungu ni kwa Kikomi

13 Hara kali mpiindi Mulúungu ˆiichuungáa kwa Aburaháamu, Mulúungu
ajáa alaha kwa irina raachwe sa kusiina ˆari mukúulu kulookya yeeye
Mulúungu tuku.
14 Mulúungu amulaha Aburaháamu yoosea, “Kikomi, koni ni kukutalarya,
kutalarya ndiri na bweeyya ndiri mbyaala yaako ive nkulunkúulu.”✡
15 Aho, Aburaháamu awoojera ko yimirirya fuuru akaturya yara Mulúungu
ˆiichuunga kumuheera.
16 Koni vantu voolaha kiintu, viiláhaa kwa irina ra ura ˆari mukúulu
kulookya voovo, na kei kulaha uko, koónekyaa yara ˆvoolúusa ni ya kimáári.
Kubweeyya jeyyo, kwamárikiryaa kwiiruta ndihi.
17 Mulúungu asaakáa koonekya kiweerwii kwa vantu vara ˆvari hokera
kwiichuunga kwaachwe, vataange si ari varindula miryúungu yaachwe tuku.
Iki noo ˆchabweeyya iilahe.
18 Kwa njira yo luusa aya masáare yaviri si ˆyaválandukaa, atuheera mutima
mukúulu suusu ˆtamutúubaa sa tuumirire kwiilaangya yara ˆyookuuja mbere
yiitu, sa si viri dahika vii tuku Mulúungu kuluusa uloongo.
19 Kuruma kwiitu ni ja kiintu ˆkisíkiriryaa nkaasu yiitu ifafe. Kwiilaangya uko
kwiingira Haantu Haajahaaja nyuma ya ipasía.✡
20 Yéesu alongoola na iingira na aho haantu sa suusu. Na yeeye aava
ni Mweeneisi Mukúulu kwa siku ˆjisiina uhero kwa mwiituubiriro wa
Melikisedéeki.

7

Weeneisi wa Melikisedéeki

✡ **6:14** Laanga Ncholo 22:16-17. ✡ **6:19** Laanga Vaeburanía 9:3; 10:19-22.

1 Melikisedéeki ni mutemi wa Saléemu ajáa. Kei ni mweeneisi wa Muluungu
ˆAri Mweerimweeri ajáa. Melikisedéeki ajáa alumana na Aburaháamu
mpiindi Aburaháamu ˆafumáa nkoondwii ˆng'eene ajáa avasíindire vatemi
vani. ˆAkalumane na Aburaháamu, maa akamutalarya.✡
2 Aburaháamu ajáa atoola rimwi ra maluundu ikimi ya viintu ˆajáa atúriirye
nkoondwii, akamuheera Melikisedéeki. Melikisedéeki noo kusea, "Mutemi
wa uwoloki." Kei ni mutemi wa Saléemu, noo kusea, "Mutemi wa mwiikalo
muuja."
3 Viintu ˆyoónekanaa, taáta na íyo waala Melikisedéeki si vamányirwe tuku,
baa ichina raachwe si raluuswa tuku, si vyamányirwe ni naadi avyaalwa na ni
naadi aakwya tuku. Yeeye ni mweeneisi kwa siku ˆjisiina uhero ja Mwaana
wa Muluungu.
4 Laanga viintu Melikisedéeki ˆajáa mukúúlu. Baa Aburaháamu baaba wiitu,
ajáa amuheera iluundu rimwi ra maluundu ikimi ya viintu ˆajáa anyáhiire
nkoondwii.
5 Miiro yaluusa, veeneisi va Ijuva fuma lukolwii lwa Láawi noo valaiririwa
vandoohokera iluundu rimwi ra maluundu ikimi fuma kwa Viisiraéeli vi-
ivaavo. Viisiraéeli vajáa vasaakwa vandoobweeyya jeyyo baa neembe voovo
ni va ufumo wa baaba waavo Aburaháamu.✡
6 Baa neembe Melikisedéeki si ajáa afuma lukolwii lwa Láawi, yeeye ajáa
asumula rimwi ra maluundu ikimi fuma kwa Aburaháamu. Kei, akamutalarya
Aburaháamu, uhu Aburaháamu Muluungu ajáa iichuunga kumutalarya ari.
7 Na suusu voosi tamányire, ni kimaari, mukúúlu noo amutálaryaa mudúúdi.
8 Kei veeneisi va Ijuva fuma lukolwii lwa Láawi, voovo ˆvahókeraa rimwi ra
maluundu ikimi, ni vaantu ˆvakwyíjaa, maa kaa, Melikisedéeki ahokera rimwi
ra maluundu ikimi fuma kwa Aburaháamu, tawyiirwa kikomi ni nkaasu ari.
9 Jeyyo ifaanaa tukasea, baa Láawi yeeye mbyaala yaachwe ˆihókeraa rimwi
ra maluundu ikimi, baa yeeye atoola rimwi ra maluundu ikimi ko tweera kwa
Aburaháamu.
10 Sa viintu Láawi ajáa akaari vyaalwa, ajáa akaari muvirii wa baaba
Aburaháamu mpiindi ˆalumanáa na Melikisedéeki.

Yéesu Iifwíine na Melikisedéeki

11 Baa neembe weeneisi wa Láawi watuubáa Miiro ya Músa na kwa
mwaariryo uwo, Miiro yatoolwáa kwa vaantu, maa kaa, weeneisi uwo si ujáa
wakiimana tuku. Sa jeyyo, asaakwáa mweeneisi wiingi ja mwiituubiriro wa
Melikisedéeki na si ja mwiituubiriro wa Harúuni tuku.✡
12 Sa kooni weeneisi waválandukire, ni mpaka na Miiro ivalanduke.
13 Muuntu ˆtooluusa aha ni wa lukolo lwiingi, kusiina muuntu fuma lukolwii
lwaachwe ˆanatumama masabáahwii ja mweeneisi tuku.
14 Kira ˆnooluusa ni iki, Mweenevyoosi wiitu afuma lukolwii lwa Yúuda, na
Músa si aluusa veeneisi va Ijuva fuma vari lukolwii ulo tuku.
15 Aya ˆnooluusa haaha ni kiweerwii yari, sa kwafumira mweeneisi wiingi
ˆiifwíine na Melikisedéeki.
16 Yeeye si aava mweeneisi kwa ulairiri wa kiwuuntu wo tuuba lukolo
lwaachwe tuku, maa kaa, ni kwa ngururu ja nkaasu yaachwe, ˆng'eene si iri
daha saambulwa.
17 Sa Masáare ˆYari Mpeho yoonekya kikomi yoosea,
"Weewe ni mweeneisi kwa siku ˆjisiina uhero,
kwa mwiituubiriro wa Melikisedéeki." ✡

✡ **7:1** Laanga Ncholo 14:17-24. ✡ **7:5** Laanga Uvalo 18:26; 2 Masáare ya Mpiindi 31:4-6. ✡ **7:11** Laanga Ufumo 28:1-3. ✡ **7:17** Laanga Sabúuri 110:4.

18 Jeyyo, Mulúungu aseyya ulairiri ura wa ncholo sa újáa usiina ngururu tuku, na kei, újáa usiina kunáálo yoyoosi tuku.
19 Noo kusea, Miiro si iri daha kubweeyya kiintu chochoosi kikiimane tuku, maa kaa, haaha Muluungu atuheera kwiilaangya kwiingi ˆkweene kwabooha kulookya. Na ko tweera kwiilaangya uko, tamuséesereraa Muluungu.
20 Mpiindi Valáawi ˆvaviikwáa kuva veeneisi va Ijuva, Muluungu si iilaháa chochoosi kwaavo tuku. Maa kaa, mpiindi Muluungu ˆamuviikáa Yéesu ave mweeneisi ajáa amwiilahira,
21 ja ˆvyeene vyaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho,
“IJUVA iilaha
na si ari valandula miryuungu yaachwe tuku,
‘Weewe ni mweeneisi kwa siku ˆjisiina uhero.’ ”✡
22 Sa kulaha uko, Yéesu noo cha muhúúnda wa muháko uwo ˆwabooha.
23 Muhákwii wa ncholo, veeneisi va Ijuva ni foo vajáa. Voovo si vatuubáa kutumama murimo waavo tuku sa vakwyijáa. 24 Maa kaa, sa viintu Yéesu ari nkaasu kwa siku ˆjisiina uhero, yeeye kuva ari mweeneisi kwa siku ˆjisiina uhero.
25 Haaha yeeye atiite ngururu jo valamurirya kikomi, voosi ˆvootamanya na kwa Muluungu ko tweera kwaachwe, sa yeeye ni nkaasu ari kwa siku ˆjisiina uhero, na avalóomberaa siku joosi.
26 Mweeneisi Mukuulu ˆari jeyyo, asaakwa maatuku vii kuri suusu, sa yeeye ni muuja na si atumama uvi wowoosi tuku. Muluungu amukera fuma kwa vaantu ˆvatúmamaa uvi, akamwaambukya fuuru kurumwii.
27 Yéesu si asaakwa atoole mpóryo kira siiku tuku ja veeneisi vakuulu va Ijuva. Voovo vajáa vasaakwa vatoole mpóryo sa uvi waavo, de vaseyye uvi wa viivaavo. Maa kaa, Yéesu iitoola mpóryo kamudu vii hara musaláabii sa uvi wa vaantu voosi.
28 Sa Miiro yaviikáa vaantu si ˆvakiimana kuva veeneisi vakuulu va Ijuva. Maa kaa, siku ˆjiri foo ˆjikalooke, Muluungu ko laha amusaawula Mwaana waachwe ave mweeneisi ˆakiimana kwa siku ˆjisiina uhero.

8

Kirisitu ni Mweeneisi Wiitu Mukuulu

1 Kiintu kikuulu kulookya vyoosi vya kira ˆtooluusa ni iki, Mweeneisi wiitu Mukuulu iikala mukono wa kulume wa ichuumbi ra ukúúlu ra Muluungu Mweenengururu uko kurumwii.
2 Uko, amutúmamiraa Muluungu Haantu Haaja na itibwii ro kiinamira ra kikomi ˆrakovwa si kwa mikono ya vaantu tuku, maa kaa, ˆrakovwa ni Muluungu Mweenevyoosi.
3 Kira mweeneisi mukuulu asáawulwaa ni Muluungu, andootoola vilungulungu na mpóryo. Jeyyo Mweeneisi wiitu Mukuulu wa Ijuva ne asaakwa ave na kiintu cho mutoorera Muluungu.
4 Ngaari Yéesu atuuba kiikala aha weerwii, ngaari si aava mweeneisi wa Ijuva baa kiduudi vii tuku, sa kuri ihi weeru kwatiite veeneisi va Ijuva ˆveene vatóolaa mpóryo ko tuuba Miiro.
5 Yara ˆvatúmamaa kura Haantu Haaja, ni kiintu cho tuubiririwa na murimírimi wa yara ˆyatúmamwaa kurumwii. Noo ˆchooreka mpiindi Músa ˆiimyáa neeja kujeenga itibu ro kiinamira, Muluungu ajáa amusea, “Kova kira kiintu ja ˆvyeene nakoónekiirye yoosi luulwii.”✡

✡ **7:21** Laanga Sabúuri 110:4. ✡ **8:5** Laanga Ufumo 25:40; 26:30.

6 Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ amʉheera Kirisitʉ mʉrimo wa kiweeneisi ˆwabooha kʉlookya ʉra wa veeneisi va Ijʉva va kali, ja ˆvyeene mʉháko ˆmweene yeeye ni mʉkʉndikan'yi waachwe ˆwabooha kʉlookya ʉra wa kali. Kei, mʉháko ʉwo mufya wavɨikwa mweeri ya mwaariryo wa kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ kʉra ˆkwabooha kʉlookya.
7 Ngaari mʉháko wa ncholo ʉjáa wakiimana, ngaari si kwa saakwa mʉháko wa kavɨri tʉkʉ.
8 Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ ˆakoone ʉvi wa vaantʉ asea,
"Teereri! Jeyyo noo ˆvyeene alúusire IJʊVA,
sikʉ kʉʉja jiise,
niini vɨika ndiri mʉháko mufya,
na vaantʉ va Isiraéeli,
na va Yúʉda.
9 Mʉháko ʉhʉ si ʉri kʉva ja ʉra,
ˆnabweeyya na vala baaba waavo tʉkʉ,
mpɨindi jira ˆnijáa navakwaata mʉkono,
nkavafumya fuma isi ya Mísiri.
Voovo si vajáa vawoloki kwa mʉháko waani tʉkʉ,
ikyo noo ˆchooreka navareka ja ˆvyeene vari.
10 Sikʉ ˆjookʉʉja ʉhʉ noo mʉháko ˆndiri vɨika,
na vaantʉ va Isiraéeli, aséire Ijʉva.
Vɨika ndiri miiro yaani miryuungwii yaavo,
na kwɨitala ndiri mitimii yaavo.
Kʉva ndiri Mʉlʉʉngʉ waavo,
novo kʉva vari vaantʉ vaani.
11 Si kʉri kʉva na mʉʉntʉ wo mukiindya mwiiwaachwe aantaange tʉkʉ,
au kusiina ˆari mʉsea mwiiwaachwe, 'Mʉtaange IJʊVA' tʉkʉ.
Sa kira mʉʉntʉ kʉva ari aantaanga,
kwaandira mudúúdiduudi fʉʉrʉ mʉkúúlʉ.
12 Sa niini sea ndiri nteendo jaavo mbi jasírire,
si ndiri kʉmbʉkira kei ʉvi waavo vii kaa tʉkʉ."✡

13 Mʉlʉʉngʉ kati yoosea ʉhʉ ni "mʉháko mufya," ni koonekya iise, mʉháko wa ncholo ni wa kali. Haaha kɨintʉ chochoosi ˆkiri cha kali, chahiririrya, kisiina mʉrimo wowoosi tʉkʉ, chasé ngeriire rimira.

9

Miiro ya Mʉháko wa Ncholo

1 Mʉháko wa ncholo ʉjáa watɨite ndairiri ˆng'eene vaantʉ vatuubáa mpɨindi jo mwiinamira Mʉlʉʉngʉ, na Haantʉ Haaja ho mwiinamira Mʉlʉʉngʉ kʉri ihi weerʉ.
2 Kʉjáa kwatɨite itibu ro kiinamira Mʉlʉʉngʉ. Ɨro itibu rijáa ratɨite vyúumba vivɨri. Chúumba cha ncholo kijáa chatɨite kyaángo cho vikira kimʉri na méesa yo vikira mikáate mbere ya Mʉlʉʉngʉ. Ɨkyo chúumba cha ncholo noo Haantʉ Haaja hasewáa.
3 Aho itibwii ro kiinamira, kʉjáa kwatɨite ipasía ˆrakeráa chúumba cha ncholo na cha kavɨri. Ɨkyo chúumba cha kavɨri noo Haantʉ Haajahaaja hasewáa.
4 Aho chúumbii cha kavɨri, kʉjáa kwatɨite masabáahʉ yo kuusirirya ng'óóno ˆjinyúkiraa. Kei kʉjáa kwatɨite isandúku ra mʉháko ˆreene rijáa rahakwa saháabu mavaru yoosi. Aho isandúkwii, kʉjáa kwatɨite nyiingʉ ya saháabu

✡ **8:12** Laanga Yeremía 31:31-34.

ˆng'eene ɨjáa na máana* na kʉjáa kwatiite nkome ya Harúuni ˆng'eene ɨjáa yatʉrika masaambi, na kei kʉjáa kwatiite mawye yavɨrɨ ˆmeene yajáa na Miiro Ikimi ya mʉháko.✡

5 Mweeri ya ɨro isandúku, kʉjáa kwatiite sanáamu ja makerúubi, noo kʉsea viúumbe vya kurumwii ˆviri na mabava, ivyo vyoonekyáa Mʉlʉʉngʉ amwaarɨ aho. Mbava jaavo jijáa jakʉnikɨrɨra ikʉbiko ra isandúku ˆrɨséwaa ichuumbi ra mbavariri kʉʉntʉ Mʉlʉʉngʉ ˆaséaa ʉvɨ wa vaantʉ wasírire.✡ Maa kaa, ihi si mpiindi yo variyʉla ivi viintʉ naasii tʉkʉ.

6 Viintʉ ivi ˆviri hʉmʉla kiimiwa neeja haantwii haavo, veeneisi va Ijʉvaviingiráa kira siikʉ na chúumbii cha ncholo noo ko tʉmama mʉrimo waavo wo mwiinamira Mʉlʉʉngʉ.

7 Maa kaa, ni mweeneisi mʉkʉʉlʉ vii noo ˆiingiráa na chúumbii cha kavɨrɨ, ne iingiráa kamudu vii kwa mwaaka. Na ajáa asaakwa iingire na sakami yo mʉtoorera Mʉlʉʉngʉ mpóryo yo seyya ʉvɨ waachwe na wa vaantʉ voosi ˆvatʉmama ʉvɨ baa taanga tʉkʉ.

8 Haaha, sa tʉʉva ijo, Mʉtima Mʉʉja yookoonekya njira yo kiingira na Haantʉ Haajahaaja ikaarɨ si inachʉngʉlwa tʉkʉ, mpiindi itibu ro kiinamira ra kali ˆrɨkaarɨ rootʉmika.

9 Mirimo yoosi ˆyatʉmamwáa hara itibwii, ni buuwo ˆyoónekyaa ˆvyeene masáare yajáa mpiindi ja mʉháko wa ncholo. Mpóryo ˆvatooláa kwa Mʉlʉʉngʉ, si jiri daha jirʉla mitima ˆyiísiman'yaa mavɨ na maaja ya vaantʉ ˆvamwiínamiraa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.

10 Sa ndairiri ijo ja kiwʉʉntʉ, jijáa jalʉʉsa vyóorya, vinywiiwa, na kwiijirʉla mʉvɨrɨ, mirimo yoosi iyo ni ya weerwii vii, na ijáa imwaarɨ fʉʉrʉ mpiindi Mʉlʉʉngʉ ˆarɨ reeta mʉháko mufya.

Kirisitʉ noo Mpóryo ˆYakiimana

11 Haaha Kirisitʉ ʉʉja, yeeye ni Mweeneisi Mʉkʉʉlʉ wa viintʉ ˆvyʉʉja. Yeeye iingira, akatweera na itibwii ikʉʉlʉ ro kiinamira na ˆrakiimana, si ˆratengeneshiwa ni vaantʉ na si ˆrirɨ kʉrɨ ihi weerʉ.

12 Aho, iingira kamudu vii na Haantʉ Haajahaaja. Si iingira kwa njira ya sakami ya mburi na ndama tʉkʉ, maa kaa, iingira kwa njira ya sakami yaachwe mweeneevyo sa yeeye mweeneevyo atununuula kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.

13 Mʉhákwii wa ncholo, vaantʉ ˆvarɨ na njeo vajirʉlwáa mivirii kwa njira yo nyinyirirwa sakami ya mburi, sakami ya njiikʉ, na mavu ya ndama ˆijáa yachímikirwe.

14 Maa kaa, sakami ya Kirisitʉ yatiite ngururu mʉnʉmʉʉnʉ kʉlookya sakami ya nchúwo. Sa kwa njira ya Mʉtima wa sikʉ ˆjisiina ʉhero, Yéesu iitoola kwa Mʉlʉʉngʉ ja mpóryo ˆisiina lʉkwaalo loloosi. Sakami yaachwe yajírʉlaa mitima yiitʉ ˆyiísiman'yaa mavɨ na maaja, kwa yara ˆyaréetaa inkwya, sa tʉmʉtʉmamire Mʉlʉʉngʉ ˆArɨ Nkaasʉ.

15 Sa jeyyo, Yéesu noo mʉkʉndikan'yi wa mʉháko mufya sa vara ˆvaanirirwa vahokere ʉpaari wa sikʉ ˆjisiina ʉhero ʉra Mʉlʉʉngʉ ˆiichuunga vaheera arɨ. Sa Yéesu aakwya sa avanunuule fuma uvii waavo ˆvatʉmama isi ya mʉháko wa kali.

16 Sa koonɨ mʉʉntʉ aándikire ˆvyeene máari jaachwe jiri gavwa, ijo máari si jiri gavwa tʉkʉ fʉʉrʉ ʉwo mʉʉntʉ yooneke kikomi akwíire.

17 Kira ˆalairirya kʉva kirɨ na ngururu koonɨ mʉʉntʉ ˆaandika akwíire, maa kaa, si kivíjaa na ngururu vii kaa tʉkʉ koonɨ ʉwo mʉʉntʉ akaarɨ mooyo.

---

* **9:4** ***máana:*** Ni chákurya ˆcheene Viisiraéeli varijáa mpiindi ˆvajáa isi ya ibaláángwii. Laanga Kitáabwii cha Ufumo 16. ✡ **9:4** Laanga Ufumo 25:10-16. ✡ **9:5** Laanga Ufumo 25:17-22.

18 Ɨkɨ noo ˆchooreka baa mʉhákɔ wa ncholo ʉjáa usiina ngururu tʉkʉ fʉʉrʉ kwiita sakami ya nchúwɔ.
19 Músa ˆakahʉmʉle lʉʉsa kɨra ʉlairiri wa Mʉlʉʉngʉ mbere ya vaantʉ voosi ja ˆvyeene ɨjáa yasaakwa nɨ Miiro, ajáa atoola sakami ya ndama na ngulaata, maa akasaangya na maaji. Aho, ajáa anyɨnyɨrɨra ɨyo sakami kɨtáabwii† cha Miiro, baa na vaantʉ voosi akavanyɨnyɨrɨra ko tumia mabaáhɨra ˆyarɨ nkʉʉndʉ ˆyachuungwa itáampii ra faaɨ.
20 Kʉnʉ, Músa yoovasea vaantʉ, “Ɨhɨ noo sakami ya mʉhákɔ wa Mʉlʉʉngʉ. Ʉwo mʉhákɔ Mʉlʉʉngʉ aláiriirye mʉndookwaatya.”✡
21 Viivyo, Músa anyɨnyɨrɨra sakami itibu ro kiinamɨra na saama joosi ˆjitúmɨkaa mpɨɨndɨ jo mwiinamɨra Mʉlʉʉngʉ.
22 Ko tuuba ˆvyeene Miiro yalʉʉsa, kʉsengerera kɨra kɨɨntʉ chasaakwa kijirʉlwe na sakami. Sa koonɨ sakami sɨ yiítikire, kusiina kʉsewa ʉvɨ wasírire tʉkʉ.
23 Itibu na viintʉ vyoosi veeneɨsɨ va Ijʉva ˆvatumiyáa kʉmʉtoorera Mʉlʉʉngʉ mpóryɔ, vijáa nɨ buuwo ya viintʉ ˆviri kurumwii. Itibu na viintʉ ivyo, vyatalariwáa kwa njɨra ya sakami ya nchúwɔ, maa kaa, viintʉ vya kurumwii vyasaakwa vitalariwe nɨ mpóryɔ ˆyabooha kʉlookya sakami ya nchúwɔ.
24 Kirisitʉ sɨ ɨɨngɨra na Haantʉ Haaja ˆhajeengwa kwa mɨkono ya vaantʉ tʉkʉ, ˆkweene kʉrɨ buuwo ya Haantʉ Haaja kurumwii. Maa kaa, yeeye ɨɨngɨra kurumwii kweeneevyo, kʉʉntʉ haaha ˆyootʉloombera mbere ya Mʉlʉʉngʉ.
25 Kei, Yéesu sɨ ɨɨngɨra na kurumwii ɨndookiitoola mpóryɔ ko hɨndʉkɨrahɨndʉkɨra tʉkʉ. Yeeye sɨ ɨɨngɨra ja mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ viintʉ ˆɨíngɨraa Haantʉ Haajahaaja kɨra mwaaka ko toola sakami sɨ ˆɨrɨ yaachwe.
26 Ngaarɨ viri jeyyo, ngaarɨ Kirisitʉ atʉrɨkɨra akwye ˆkamema keende kʉʉmbwa kwa weerʉ. Maa kaa, yeeye mpɨɨndɨ iji jo kiimikirirya ʉʉja iitoole ave mpóryɔ kamudu vii sa aseyye ʉvɨ.
27 Ja ˆvyeene kɨra mʉʉntʉ akwíjaa kamudu vii, na ˆarɨ kukwya Mʉlʉʉngʉ amʉlámʉrɨraa,
28 viivyo Mʉlʉʉngʉ amʉtoola Kirisitʉ akwye ja mpóryɔ ya mara kamudu vii sa asʉmʉle irya ra ʉvɨ wa vaantʉ ˆvarɨ foo. Kei, Kirisitʉ kʉʉja arɨ lwa kavɨrɨ, sɨ jo sʉmʉla ʉvɨ wa vara ˆvoomʉwoojera na mpɨɨma tʉkʉ, maa kaa, kʉjoovaheera ʉlamuriri.

10

Mpóryɔ ya Kirisitʉ Yakiimana

1 Miiro nɨ buuwo ya masáare ˆyabooha ˆyookʉʉja, yooyo sɨ ayo masáare meeneevyo tʉkʉ. Noo ˆchooreka ijo mpóryɔ ˆng'eene Miiro yalairirya jitoolwe ko hɨndʉkɨra kweene na mwaaka kwa mwaaka, sɨ jiri daha baa kiduudi vii kaa tʉkʉ kʉvajirʉla vaantʉ ˆvootamanya noo mwiinamɨra Mʉlʉʉngʉ.
2 Ngaarɨ ijo mpóryɔ jadáhaa kʉvajirʉla vaantʉ ʉvɨ waavo, ngaarɨ vareka toola ijo mpóryɔ jaavo. Ngaarɨ yaava jeyyo sa ngaarɨ avo vaantʉ ˆvamwiínamɨraa Mʉlʉʉngʉ kwa njɨra yo tuuba Miiro, ngaarɨ vahʉmʉla jirʉlwa kamudu vii. Kei ngaarɨ mɨtɨma yaavo sɨ ɨvatwáalaa na kɨloongii vatɨɨte ʉvɨ tʉkʉ.
3 Maa kaa, mpóryɔ ijo ˆvatóolaa mwaaka kwa mwaaka, nɨ nkʉmbʉkɨra ya ʉvɨ waavo vii.
4 Sa sakami ya nkabaako na ya mburi sɨ ɨrɨ daha kʉseyya ʉvɨ tʉkʉ.
5 Noo ˆchooreka Kirisitʉ ˆakʉʉje na kʉrɨ ɨhɨ weerʉ, amʉsea Mʉlʉʉngʉ,

† **9:19** ***kɨtáabwii:*** Laanga pícha ya kɨtáabu cha ndɨrɨ, 2 Timotéeo 4:13. ✡ **9:20** Laanga Ufumo 24:8.

“Weewe sɨ wasaaka mpóryo ja nchúwo tʉkʉ baa mpóryo jo chɨmɨka tʉkʉ,
maa kaa, waanyimirya neeja mʉvɨrɨ.
6 Sɨ weeriwa mʉtɨma nɨ mpóryo jo chɨmɨka tʉkʉ,
kei sɨ weeriwa mʉtɨma nɨ mpóryo jo seyya ʉvɨ tʉkʉ.
7 Aho, maa nkasea, ‘Nɨɨnɨ nʉ aha,
nuújire sa ntʉmame kʉsaaka kwaako, ee Mʉlʉʉngʉ,
ja ˆvyeene naandɨkɨrwa Kɨtáabwii cha Masáare ˆYarɨ Mpeho.’”✡
8 Lwa ncholo Yéesu asea, “Weewe sɨ wasaaka na sɨ weeriwa mʉtɨma nɨ mpóryo ja nchúwo, jo chɨmɨka na jo seyya ʉvɨ wa vaantʉ tʉkʉ.” Yeeye alʉʉsa jeyyo baa neembe mpóryo ijo jatóolwaa ko tuuba Miiro.
9 Aho, akasea, “Nɨɨnɨ nʉ aha, nuújire sa ntʉmame kʉsaaka kwaako.” Sa jeyyo, aseyya mʉháko wa ncholo, akavɨɨka mʉháko wa kavɨrɨ.
10 Na kwa kʉsaaka kwa Mʉlʉʉngʉ, suusu tabweeyyiwa tʉkava vaaja mbere ya Mʉlʉʉngʉ, ko tweera mpóryo ɨyo ya mʉvɨrɨ wa Yéesu Kirisitʉ, ˆʉʉtoola kamudu vii na mpóryo ɨkakiimana.
11 Ko tuuba mʉháko wa kalɨ, kɨra siikʉ mweeneɨsɨ wa Ijʉva ɨɨmáa kweene masabáahwii kʉtoola mpóryo ijo ˆng’eene sɨ jidáhaa kʉseyya ʉvɨ baa kiduudi vii kaa tʉkʉ.
12 Maa kaa, Kirisitʉ iitoola mpóryo kamudu vii, kʉseyya ʉvɨ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero. Aho, akatamanya noo kiikala mʉkono wa kʉlʉme wa Mʉlʉʉngʉ, haantʉ ha nyemi mʉnʉmʉʉnʉ.
13 Ʉko amwaarɨ yoowoojera vavɨ vaachwe vavɨɨkwe ja fibambari fyo vɨkɨra majeo yaachwe.
14 Kwa njɨra ya mpóryo imudu vii, avabweeyya vakiimane vaantʉ ˆvoobweeyyiwa vave vaaja nɨ Mʉlʉʉngʉ.
15 Ne Mʉtɨma Mʉʉja yookoonekya kɨkomi masáare aya kʉrɨ suusu ko tʉsea,
16 “Sikʉ ˆjookʉʉja, ʉhʉ noo mʉháko ˆndɨrɨ vɨɨka na vaantʉ vaanɨ,
aséire IJʉVA.
Vɨɨka ndɨrɨ miiro yaanɨ mitimii yaavo,
na kwɨɨtala ndɨrɨ miryuungwii yaavo.”
17 Kei oongererya akasea,
“Sɨ ndɨrɨ kʉmbʉkɨra kei ʉvɨ waavo vii kaa tʉkʉ,
na nteendo jaavo jo wuna miiro tʉkʉ.”✡

18 Koonɨ Mʉlʉʉngʉ avaséire ʉvɨ waavo wasírire, kusiina cho bweeyya tʉtoole mpóryo sa ʉvɨ tʉkʉ.

Tʉndooyimirirya

19 Vanaviitʉ kwa njɨra ya sakami ya Yéesu, suusu nɨ húuru tʉrɨ kwɨɨngɨra na Haantʉ Haajahaaja baa woowa tʉkʉ.
20 Kwa ɨhɨ njɨra ya mʉvɨrɨ na nkaasʉ, atʉchʉngʉrɨra twɨɨngɨre mbere ya Mʉlʉʉngʉ ko tweera rɨra ipasía, noo kʉsea, mʉvɨrɨ waachwe.
21 Kei, tatɨɨte Mweeneɨsɨ Mʉkʉʉlʉ kʉlookya ˆɨ́mɨrɨraa nyuumba ya Mʉlʉʉngʉ.
22 Haaha tʉndootamanya na mbere ya Mʉlʉʉngʉ na mɨtɨma myeerʉ, na kuruma ˆkwakiimana, sa Mʉlʉʉngʉ atujirʉla kwa njɨra yo tʉnyɨnyɨrɨra sakami ya Yéesu mitimii. Abweeyya jeyyo, sa mɨtɨma yiitʉ mɨvɨ, ˆmyeene ɨtʉtwáalaa na kɨloongii, ijirʉlwe. Kei, mɨvɨrɨ yiitʉ Mʉlʉʉngʉ ɨɨyoyya kwa maaji ˆyabooha.
23 Haaha tʉkwaatye kumwiilaangya Kirisitʉ ʉkʉ ˆtʉlúʉsaa fuma mutimii, sa Mʉlʉʉngʉ yeeye ˆiichuunga kʉtʉheera nɨ wo kiilaangiwa.

✡ **10:7** Laanga Sabúuri 40:6-8. ✡ **10:17** Laanga Yeremía 31:33-34.

24 Tundookiiriikana ^vyeene tundookiiheera mitima, sa twiiyende na tundookiitumamira maaja suusu kwa suusu.
25 Kari turekе kundoolumana hamwi ja ^vyeene vaantu viingi vareka kundoolumana. Maa kaa, tutuube kundookiiheera mitima suusu kwa suusu, sa tamányire siku yo hinduka Mweenevyoosi yaséngeriire.
26 Kooni tatúubire tumama uvi ko keenda na kunu tamányire kikomi cha Mululungu, haaha kusiina mpóryo ^yachaala ^iri daha jirula uvi tuku.
27 Jeyyo, toochaala kuwoojera kuheewa irya kwa Mululungu ro koofya, na mooto ^mweene uri vamala vaantu voosi ^vamusíitaa Mululungu.
28 Muuntu yoyoosi ura ^asiitáa Miiro ya Músa, uulawáa baa laangwa na riiso ra wuuja tuku kooni kuri na mashahíidi vaviri au vatatu.
29 Iririkani! Ni irya riri jooli ^riima neeja kuheewa muuntu ura ^amuchwíire mati Mwaana wa Mululungu, na sakami yaachwe ya muháko ^yamubweeyya ave muuja mbere ya Mululungu? Kei ni irya riri jooli ^riima neeja kuheewa muuntu ura ^amuhíintikiire Mutima Muuja wa nduwo?
30 Sa tamányire Mululungu asea, “Kuriha kisáasi ni murimo waani, niini noo ndíhaa kisáasi.”✡ Kei asea, “IJUVA valamurira ari vaantu vaachwe.”✡
31 Ni kiintu cho koofya maatuku vii kuwyiira mikonwii ya Mululungu ^Ari Nkaasu.
32 Kumbukiri siku jira ja ncholo ^mukamurume Kirisitu. Baa neembe mwaturyáa uturikiri mukuulu, mwayimiriryáa uturikiri uwo.
33 Mpiindi jiingi mwaturikiriwáa no tukirwa mbere ja vaantu ^vari foo. Kei moonáa usuungu hamwi na viivaanyu vara ^vabweeyyiriwáa mavi ja ayo.
34 Mwavooneráa mbavariri vara ^vajáa munyololwii. Mwarumáa máari jaanyu jinyahirwe na kunu muri na cheeru sa mujáa mwamányire mwatiite máari ^yabooha kulookya, iyo ^ivijáa imwaari kwa siku ^jisiina uhero.
35 Sa jeyyo, kari mufweite kwiitema uko tuku, sa mwatiite kunáálo nkuulu munumuunu.
36 Moosaakwa muyimirirye sa mutuube kutumama kusaaka kwa Mululungu. Aho, hokera muri yara yoosi Mululungu ^iichuunga kuvaheera.
37 Sa Masáare ^Yari Mpeho yasea,
“Uwo ^yookuuja si ari chereva tuku.
38 Na muuntu waani ura muwoloki,
kuva ari nkaasu ko kuunduma.
Maa kaa, kooni muuntu arékire kuuntuuba,
si ndiri vyeenda ne tuku.”✡
39 Suusu si turi ja avo vaantu ^vooreka kumutuuba Mululungu tuku, voovo ^voosira imalo. Suusu ni hamwi turi na vara ^vamuruma na ^voolamuririwa.

11

Kumuruma Mululungu kwa Vaantu va Mululungu

1 Kumuruma Mululungu ni kutaanga kikomi yara ^tookiilaangya fumira yari, na kuruma ni ya kikomi yara si ^tooyoona haaha.
2 Ko ruma jeyyo, vala baaba wiitu vajáa vaduumbirirwa ni Mululungu.
3 Kwa njira yo ruma, suusu tamányire Mululungu uumba kurumu na weeru kwa isáare raachwe. Kei tamányire Mululungu uumba viintu vyoosi ^vyoónekanaa, si kwa viintu ^vijáa vimwaari tuku.
4 Kwa kumuruma Mululungu, Abéeli amutoorera Mululungu mpóryo ^yabooha kulookya ya mwaanaavo Kaíni.✡ Sa mpóryo iyo, Mululungu oonekya kikomi Abéeli abwéeyyiirye vyabooha, na sa kuruma kwaachwe, Mululungu

✡ **10:30** Laanga Nkumbukira ya Miiro 32:35. ✡ **10:30** Laanga Nkumbukira ya Miiro 32:36. ✡ **10:38** Laanga Habakúuki 2:3-4. ✡ **11:4** Laanga Ncholo 4:3-7.

asea Abéeli ni muwoloki. Abéeli aakwya, kuruma kwaachwe ni kiintu ˆchootulaira naasu, ˆvyeene tasaakwa tumurume Mululungu.

5 Kwa kumuruma Mululungu, Enóoki asumulwa na kurumwii baa kukwya tuku. Si oonekana kei tuku, sa Mululungu amusumula na kurumwii. Mpiindi Mululungu ˆajáa akaari musumula, yoonekana kikomi Enóoki amweerya Mululungu mutima.✡

6 Kusiina muuntu ˆari mweerya Mululungu mutima tuku, kooni asiina kuruma. Kira muuntu ura ˆyootamanya noo mwiinamira Mululungu, yoosaakwa arume Mululungu amwaari na avahéeraa vilungulungu vara ˆvamusáakiraa.

7 Kuruma, kujáa kwabweeyya Núhu ave na matu kwa Mululungu, Mululungu akamululuma kutu kwa yara si ˆanoona, ˆyasaakáa yafúmire. Yeeye akatengenesha safíina sa Mululungu amulamurirye yeeye Núhu na kaaya yaachwe.✡ ˆAkabweeyye jeyyo, Núhu oonekya vaantu va weeru vara si ˆvamuruma, heewa vari irya ni Mululungu. Kwa kuruma kwaachwe, Núhu ajáa ahokera uwoloki fuma kwa Mululungu.

8 Kuruma, kujáa kwabweeyya Aburaháamu ave matu kwa Mululungu, Mululungu ˆakamusee iinuke fuma isi yaachwe, atamanye na isi ˆng'eene Mululungu luu akamuhiire, ja ˆvyeene amulaha. Aburaháamu ajáa asaamira na isi iyo kunu si yootaanga kuuntu ˆyootamanya.✡

9 Kuruma, kujáa kwabweeyya Aburaháamu iikale ja muyeni isi iyo ˆng'eene Mululungu ajáa iichuunga kumuheera. Yeeye iikala matibwii na viivyo vala Isaka na Yaakúupu viikala matibwii. Baa voovo vajáa vahokera kwiichuunga kukura ˆkweene Aburaháamu ajáa ahokera.

10 Aburaháamu ajáa abweeyya jeyyo, sa iilaangyáa kiikala ari múujii ˆuri na myaariryo ˆyabooha, ˆyiimiwa neeja na ˆyajeengwa ni Mululungu mweeneevyo.

11 Kuruma, kujáa kwabweeyya Sáara aheewe luviro lo vyaala mwaana na Aburaháamu, baa neembe yeeye ajáa adalahala munumuunu na ajáa muumba.✡ Sáara ajáa aruma Mululungu ni wo kiilaangiwa, tumama ari yara ˆajáa iichuunga kutumama.

12 Jeyyo, kwa njira ya muuntu uwo umudu, baa neembe yeeye ajáa moosi munumuunu, vavyaalwa vaantu ˆvari foo ˆveene si vari daha valwa, ja nyényeeri ja kurumwii au isaáre ra mbarimbari ya mayiya.✡

13 Vala baaba avo voosi vaakwya kunu vooruma Mululungu vaheera ari yara ˆiichuunga kuvaheera. Mpiindi ˆvajáa nkaasu, si vayahokera tuku, maa kaa, vayoonáa kwa kuli na vavyeendáa. Voovo vajáa valuusa mbere ja vaantu ni vayeni na ni valooki kuri ihi weeru.

14 Sa vaantu ˆvalúusaa jeyyo, voónekyaa kiweerwii ni saaka viise kuva na isi yaavo veeneevyo.

15 Ngaari viiririkanáa isi yaavo kuuntu ˆvafuma, ngaari vadaha hinduka na kwaavo.

16 Maa kaa, vaantu avo viiririkanáa isi ˆyabooha kulookya, isi ya kurumwii. Ikyo noo ˆchooreka Mululungu si oónaa soni tuku mpiindi vaantu avo ˆvoomwaaniriira yeeye ni Mululungu waavo, sa yeeye aviimirya neeja múuji kura kurumwii.

17 Kuruma, kujáa kwabweeyya Aburaháamu amutoole mwaana waachwe Isaka ave mpóryo Mululungu ˆakamuyere. Aburaháamu ajáa ahokera kwiichuunga fuma kwa Mululungu mweeri ya Isaka, maa kaa, yeeye ajáa aruma kumutoola uhu mwaana waachwe wa mpeke,✡

✡ **11:5** Laanga Ncholo 5:24. ✡ **11:7** Laanga Ncholo 6:11-22. ✡ **11:8** Laanga Ncholo 12:1-2. ✡ **11:11** Laanga Ncholo 18:11-14. ✡ **11:12** Laanga Ncholo 22:17. ✡ **11:17** Laanga Ncholo 22:1-19.

18 baa neembe Mulúungu ajáa amusea Aburahá́amu, “Lukolo lwaako ni kwa
Isaka luri fuma.”✡
19 Aburahá́amu ajáa aruma Mulúungu atiite luviro lo mufufula Isaka. Kwa
njira iyo, Aburahá́amu ajáa amuhokera kei Isaka, yeeye ˆajáa aava ja aakwya,
maa akava nkaasu kei.
20 Kuruma, kujáa kwabweeyya Isaka avatalarye vaana vaachwe, Yaakúupu
na Esáau kwa yara ˆyari fumira siku ja mbere.✡
21 Kuruma, kujáa kwabweeyya Yaakúupu ˆakasengerere kukwya, avata-
larye vaana vavirí va Yooséefu,✡ na aho akamwiinamira Mulúungu kunu
iisíkiriirye nkomii yaachwe yo kiitumbairya.✡
22 Kuruma, kujáa kwabweeyya Yooséefu ˆakasengerere kukwya, alúuse
ˆvyeene Viisiraéeli vari fuma isi ya Mísiri. Kei, ajáa avalairirya vasumule
makúfa yaachwe vakayataahe kuri isi ya Kanáani.✡
23 Kuruma, kujáa kwabweeyya vavyiiri va Músa vamuvise kwa myeeri itatu
ˆakavyaalwe. Vajáa vabweeyya jeyyo sa Músa ajáa avyaalwa ˆabooha, si
voofa kuwuna ulairiri wa mutemi wa Mísiri tuku.✡
24 Kuruma, kujáa kwabweeyya Músa ˆakave mukúúlu, asiite kwaanirirwa
mwaana wa muhíínja wa Faráao.
25 Yeeye ajáa asaawula kuturirikira hamwi na vaantu va Mulúungu kulookya
kutuunga viintu uvii kwa mpiindi nduudi vii.
26 Músa ajáa oona kutukirwa sa Masía ni usúngaati kulookya kuturya máari
ya kikomi ya mberii ya isi yoosi ya Mísiri. Ajáa abweeyya jeyyo sa iilaangyáa
vii vilungulungu Mulúungu ˆari muheera siku ˆjookuuja.
27 Kuruma, kujáa kwabweeyya Músa iinuke fuma isi ya Mísiri baa koofa
nkalari ya mutemi tuku. Yeeye ajáa ayimirirya sa ajáa ni ja yoomoona
Mulúungu si ˆoónekanaa.
28 Kuruma, kujáa kwabweeyya Músa abweeyye ngovi ya Paásika na
avalairirye Viisiraéeli vahake sakami miimwii ya miryaango sa murimu
muuja ˆuri looka no mala ndaambere, udiire mala ndaambere ja vaana
valume va Viisiraéeli.✡
29 Kuruma, kujáa kwabweeyya Viisiraéeli vafirire mayiya ya Sháamu na
mawulu ja vaantu ˆvooyeenda kuri isi ˆyuuma. Maa kaa, Vamísiri novo
ˆvakabweeyye jeyyo, maaji yajáa yavakunikirira.✡
30 Kuruma, kujáa kwabweeyya Viisiraéeli variingirire lukaande lwa múuji
wa Yeríiko kwa siku mufungati, nowo waawya.✡
31 Kuruma, kujáa kwabweeyya Raháabu muhéngeeti, adiire kuulawa hamwi
na vaantu si ˆvamurúmaa Mulúungu. Ajáa ahona sa viintu si avateengya
vuurikiriri va Kiisiraéeli ja vavi, maa kaa, avateengya na mwiikalo muuja.✡
32 Che ndiri luusa kei? Nsiina múuda wo luusa kuruma kwa Gideóoni,
Baráaki, Samúsoni, Yéfuta, Daúdi, Samwéeli na valáali na mutwe va Ijuva tuku.
33 Kwa kuruma kwaavo, vaantu ava vasiindáa nkoondo ˆng’eene valwijáa
na vatemi va isi jiingi. Kei, ava viimiriráa isi yaavo kwa uwoloki na vahokeráa
yara Mulúungu ˆajáa iichuunga kuvaheera. Kei, viingi vajáa vatiite ngururu jo
tuunika milomo siimba.
34 Sa kuruma kwaavo, varimyáa mooto ˆwahuumba, vaneháa kuulawa
na nyaasuka. Vajáa vasiina ngururu tuku, maa kaa, Mulúungu avahéeraa
ngururu jo siinda nkoondo no vakibirya valwi nkoondo ˆveene vafumáa isi
jiingi.

✡ **11:18** Laanga Ncholo 21:12. ✡ **11:20** Laanga Ncholo 27:27-29, 39-40. ✡ **11:21** Laanga Ncholo 48:15-16, 20. ✡ **11:21** Laanga Ncholo 47:31. ✡ **11:22** Laanga Ncholo 50:24-25. ✡ **11:23** Laanga Ufumo 1:22; 2:2-3. ✡ **11:28** Laanga Ufumo 12:7-13. ✡ **11:29** Laanga Ufumo 14:21-31. ✡ **11:30** Laanga Yooshúa 6:8-20. ✡ **11:31** Laanga Yooshúa 2:1-21; 6:22-25.

35 Kuruma, kujáa kwabweeyya vaantu vaki vamwi vahokere vaantu vaavo
ˆvaakwya vafúfukire. Viingi vaturikiriwáa na vajáa vasiita kurekerwa vave
húuru, sa Muluungu avafufule na avaheere mwiikalo ˆwabooha kulookya.
36 Vamwi vasekererwáa na vavawáa na mijeléedi. Vamwi vachuungwáa na
minyololo na vaviikwáa minyololwii.
37 Kei, vamwi vavawáa na mawye fuuru vakakwya, vamwi vasatulwáa na
misuméeno kati na kati na vamwi vuulawáa na nyaasuka. Vamwi vajáa ni
vakiva, viivikiráa ndiri ja muundi na mburi na vajáa vasiina kiintu tuku.
Vaturikiriwáa na vabweeyyiriwáa mavi ˆyari foo.
38 Vatulatuláa isi ja mabaláángwii na njuulwii, na viikaláa mpáángii na
maduundwii. Vaantu avo vajáa vabooha maatukú vii, weeru si ijáa yiima
neeja kuva novo tuku.
39 Baa neembe vaantu voosi avo ˆveene tookoonekya kikomi vajáa va-
muruma Muluungu, baa jeyyo, voovo si vahokera ˆmeene Muluungu ajáa
iichuunga kuvaheera tuku.
40 Vyaava jeyyo, sa Muluungu ajáa atwiimirya neeja suusu na voovo viintu
ˆvyabooha maatukú, sa tukiimane hamwi.

12

Tutumame ja ˆVyeene Yéesu Atumama

1 Haaha sa viintu tariingiriirwa ni mpuka nkuulu munumuunu ya vaantu
ˆvoonekya kuruma kukuulu, tuseyye vyoosi ˆvyootukitira na tureke uvi
ˆwootubweeyya tuwye. Na tumanyike kutiija itíijo ˆriri mbere yiitu ko
yimiririya.
2 Tundoomulaanga Yéesu, sa yeeye noo ˆatuchungurira njira
tundoomuruma Muluungu. Kei, yeeye noo ˆyootuheera mutima sa tutuube
kumuruma Muluungu fuuru kukiimana. Yeeye ayimirirya inkwya hara
musaláabii baa koona soni tuku, sa cheeru ˆcheene kijáa mbere yaachwe.
Yeeye iikala mukono wa kulume wa ichuumbi ra kitemi ra Muluungu.
3 Hooni iririkani yara Yéesu ˆalumana noyo kufuma kwa vaantu vavi na
yeeye ayayimirirya, sa mudiire katala kumuruma Muluungu mitimii yaanyu
na mumureke.
4 Baa neembe mulwíjaa kuusiinda uvi, si munaalwa fuuru mwiite sakami
yaanyu tuku.
5 Eri, mwarimirya masáare yo vaheera mutima yara Muluungu ˆavasea
nyuunyu ja vaana vaachwe wuu? Muluungu asea jei,
“Mwanawaani, IJUVA ˆari kuwolola mwiikalo waako,
kari uchwíjaa mati tuku.
ˆAri kudalavya,
kari usóvaa mutima tuku.
6 Sa IJUVA amuwólolaa mwiikalo muuntu ura ˆamweenda,
na amuláiraa chiiru kira muuntu,
ˆamuhókeraa akava mwaana waachwe.”✡
7 Haaha yimiriryi uturikiri mpiindi Muluungu ˆyoovawolola mwiikalo
waanyu. Ni bweeyya iise jeyyo sa nyuunyu ni vaana vaachwe. Eri, kwatiite
mwaana si ˆawólolwaa mwiikalo waachwe ni taáta waavo wuu?
8 Muluungu avawólolaa vaana vaachwe voosi. Kooni Muluungu si yoova-
wolola mwiikalo waanyu, mutaange nyuunyu ni vaana va uluri, si vaana
vaachwe tuku.

✡ **12:6** Laanga Mpíri 3:11-12.

9 Kei suusu voosi tatiite vala baaba va muviri, avo vatuwólolaa mwiikalo wiiswi, na suusu tavanyemyáa. Eri, si tasaakwa twiiviike isi ya Muluungu Taáta wiitu wa kurumwii kulookya sa tuve nkaasu tuku wuu?
10 Vala taáta wiitu va muviri vatuwólolaa mwiikalo wiiswi kwa mpiindi nduudi sa vatoonekye vira ˆvoonáa ni viija. Maa kaa, Muluungu yootuwolola mwiikalo wiiswi sa kunáálo yiiswi na tuve hamwi ne wuujii waachwe.
11 Kusiina muuntu ˆavyeéndaa mpiindi ˆyoowololwa mwiikalo waachwe tuku, kiri vyoova jeyyo, avisúulaa. Maa kaa, vara ˆvarúmaa kuwololwa jeyyo, avo vavyáalaa ndiiwa ja mwiikalo muuja na uwoloki.
12 Sa jeyyo, fafyi mikono yaanyu ˆiri na nkamamáángi, na machwaamiro yaanyu ˆyaakwya iyandiyandi.✡
13 Mundooyeendera njirii ˆyawoloka✡ sa vara majeo yaavo ˆyaakwya iyandiyandi vadiire kunguvala na vawye, maa kaa, vahone.

Kumuteerera Muluungu

14 Haaha mundoomanyika kwiikala mwiikalo muuja na vantu voosi. Kei mumanyike kuva vaaja mbere ya Muluungu mwiikalwii waanyu, sa kusiina muuntu si ˆari na uwo wuuja ˆari moona Mweenevyoosi tuku.
15 Mulaange neeja kari ji kuve na muuntu ˆari siindwa turya nduwo ya Muluungu tuku. Kei, mulaange neeja kari kuve na vantu ˆvari kuva ja miriri ya usuungu ˆitúrikaa kuri nyuunyu tuku.✡ Sa muuntu ja uwo vajuuwa ari na bweeyya ari mitima ya vantu ˆvari foo ive na njeo.
16 Mulaange neeja kari muuntu ji ave muhanguti au si ˆamunyémyaa Muluungu ja Esáau tuku. Yeeye avaa iyoombe kuva ndaambere kwaachwe sa chóorya cha mpiindi imwi vii.✡
17 Nyuunyu mwamányire baa mpiindi asaakáa hokera ira ntálarya, taáta waavo ajáa asiita. Si aturya nkalo yo valanduka fuma uvii tuku, baa neembe Esáau ajáa arira munumuunu, taáta waavo si amutalarya tuku.✡
18 Nyuunyu si mwafika Luulwii lwa Sináai lura ˆluri daha koonwa noo kwaatwa tuku. Si munafika luulwii ulo ˆlukóreraa mooto, ˆluri na kilwiirya kikuulu na ihúmbuuto ikuulu tuku.
19 Nyuunyu si mwafika haantu Viisiraéeli ˆvajáa vateera marimu yorira na sawúti nkuulu ya Muluungu tuku. ˆVakateere sawúti iyo, Viisiraéeli vajáa voofa maatuku, vakamuloomba Músa voosea, kari Muluungu indooluusika novo kei tuku.✡
20 Valuusa jeyyo, sa si vadaha yimirirya ulairiri ˆmweene Muluungu alairiryáa tuku, yoosea, “Baa koon ni nchúwo au ni muuntu ˆari saasya luulu ulu, yoosaakwa avawe mawye akwye.”✡
21 Yoosi ˆyafumira Luulwii lwa Sináai yoofyáa maatuku, baa Músa ajáa asea, “Nootetema maatuku sa nookoofa.”✡
22 Maa kaa, nyuunyu mwafika Luulwii lwa Sayúuni, Yerusaléemu ya kurumwii. Múuji uwo ni múuji wa Muluungu ˆAri Nkaasu. Uko múujii mirimu miija mayana na mayana yiijiinga iri na cheeru.
23 Nyuunyu mwafika mpukii ya vantu ˆvamuruma Yéesu va ncholo. Marina ya vantu ava yaandikwa kurumwii. Mwafika mbere ya Muluungu, yeeye ˆari Mulamuli wa vantu voosi na mbere ya mitima ya vantu vaaja ˆveene Muluungu avakiiman'ya.

✡ **12:12** Laanga Isáaya 35:3. ✡ **12:13** Laanga Mpíri 4:26. ✡ **12:15** Laanga Nkumbukira ya Miiro 29:18. ✡ **12:16** Laanga Ncholo 25:27-34. ✡ **12:17** Laanga Ncholo 27:30-40. ✡ **12:19** Laanga Ufumo 20:19-21; Nkumbukira ya Miiro 5:25-27. ✡ **12:20** Laanga Ufumo 19:12-13. ✡ **12:21** Laanga Nkumbukira ya Miiro 9:19.

24 Nyuunyu muuja na kwa Yéesu, yeeye ni mukundikan'yi wa muháko
mufya, yeeye avamyaahira sakami yaachwe sa uvi waanyu, si ja sakami yo
riha kisáasi ya Abéeli tuku.✡
25 Laangi neeja, kari mundoosiita kumuteerera Muluungu mpiindi
ˆyooluusika tuku. Kooni voovo si vaneha kulairwa chiiru ˆvakamusiite
Músa mpiindi ˆavalumáa kutu aha weerwii, jooli suusu turi hona kooni si
toomuteerera Muluungu yeeye ˆyootuluma kutu fuma kurumwii?
26 Mpiindi jira Muluungu ˆaluusika fuma Luulwii lwa Sináai, weeru yoosi ijáa
yasingisika. Maa kaa, haaha iichúungire, "Kamudu kei, si ndiri singisya weeru
vii tuku, singisya ndiri baa kurumu."✡
27 Isáare iri "kei" roonekya viintu vyoosi Muluungu ˆuumba kuri ihi weeru,
singisiwa viri na seyyiwa viri, sa vichaale vira si ˆvisíngisikaa.
28 Jeyyo, tundoomuduumba Muluungu sa tooheewa utemi si ˆusíngisikaa.
Tundoomwiinamira Muluungu kwa njira ˆimweéryaa mutima, kunu tookiiki-
imya na isi na toomunyemya.
29 Sa Muluungu wiitu ni ja mooto ˆwahuumba ari, mooto uwo wachímikaa
na wamálaa kamwi.✡

13

Viintu ˆVimweéryaa Muluungu Mutima

1 Kwiiyenda kinduu, koosaakwa kutuube.
2 Mutuube kuvateengya vayeni, sa ko bweeyya jeyyo, vaantu vamwi vajáa
vateengya mirimu miija ya Muluungu baa taanga tuku.
3 Mundoovakumbukira vara ˆvachuungwa munyololwii, muve ja mwachu-
ungwa hamwi novo. Mundoovakumbukira vara ˆvooturikiriwa, muve ja
mooturikira hamwi novo.
4 Ilóola rasaakwa rinyemiwe ni vaantu voosi, kei muki na mulume vanehe
uhanguti, sa Muluungu vaheera ari irya vahanguti voosi.
5 Kari muve mweenda mpía tuku, maa kaa, mundookiikinkima na vira
ˆmuri novyo, sa Muluungu mweeneevyo asea,
"Si ndiri kureka tuku,
na si ndiri kurimirya tuku."✡
6 Iki noo ˆchooreka tooluusika ko kiitema toosea,
"Mweenevyoosi noo nyambirirya yaani, si ndiri koofa kiintu tuku.
Muuntu che ari kuumbweeyya?"✡

7 Mundoovakumbukira valongooli vara ˆvavakiindya isáare ra Muluungu.
Mundookiiririkana mwiikalo waavo na mundootuubirirya kuruma kwaavo.
8 YéesuKirisitu ni yeeye u'ura, niijo, isiku na siku ˆjookuuja ˆjisiina uhero.
9 Kari mundookumuririwa ni kira ukiindya mufya ˆwiísimiresimire tuku, sa
ngururu ja mitima yaanyu jafúmaa kuri nduwo ya Muluungu na si kuri miiro
ya vyóorya tuku. Iyo si ivaámbiriryaa kiintu chochoosi tuku vara ˆviitúubaa.
10 Suusu tatiite masabáahu ˆng'eene veeneisi va Iju̱va ˆvamutúmamiraa
Muluungu itibwii ro kiinamira, si varekerwa vandoorya mpóryo ˆivíikwaa
mweeri ya iyo masabáahu tuku.
11 Kwa Miiro ya Músa, mweeneisi mukuulu atóolaa sakami ya nchúwo na
atwáalaa na Haantu Haajahaaja ja mpóryo jo seyya uvi. Maa kaa, atóolaa
nyama ja ijo nchúwo na ajichimikáa weerwii ya nkambi.

✡ **12:24** Laanga Ncholo 4:10-11. ✡ **12:26** Laanga Hagáai 2:6. ✡ **12:29** Laanga Nkumbukira ya Miiro 4:24. ✡ **13:5** Laanga Nkumbukira ya Miiro 31:6, 8. ✡ **13:6** Laanga Sabúuri 118:6.

12 Ɨkɨ noo ˆchooreka baa Yéesu aturikiriwa weerwii ya mutiryaango wa Yerusaléemu, sa avabweeyye vaantʉ vave vaaja mbere ya Mʉlʉʉngʉ kwa sakami yaachwe.
13 Jeyyo, baa suusu toosaakwa tumutuube na weerwii ya mutiryaango, na tuyimirirye kʉtʉkɨrwa ja ˆvyeene yeeye ayimirirya.
14 Tʉbweeyye jeyyo, sa aha weerwii tusiina múuji wa sikʉ ˆjisiina ʉhero tʉkʉ, maa kaa, toowoojera kwɨingɨra múujii wa kurumwii ʉwo ˆwookʉʉja.
15 Haaha kwa njɨra ya Yéesu, tʉndoomʉtoorera Mʉlʉʉngʉ mpóryo ya dʉʉmbɨ, noo kʉsea dʉʉmbɨ ˆjitóolwaa kwa mɨlomo yiitʉ suusu ˆturúmaa irina raachwe.
16 Karɨ mʉrékaa kʉtʉmama maaja no kwiiyambirirya tʉkʉ, sa ijo noo mpóryo ˆjimweéryaa Mʉlʉʉngʉ mʉtɨma.
17 Mʉve matu kwa valongooli vaanyu na mʉndootuuba yara ˆvoovawyɨira, sa voovo noo voovarera nyuunyu baa katala tʉkʉ. Voovo, lʉʉsa varɨ mɨrɨmo yaavo mbere ya Mʉlʉʉngʉ. Mʉve matu kwaavo sa vandootʉmama kʉnʉ varɨ na cheerʉ, sa koonɨ sɨ mʉrɨ matu, tʉmama veende kʉnʉ varɨ na ʉsʉʉngʉ na ʉwo mʉrɨmo waavo sɨ ʉkavaámbiriryaa chochoosi tʉkʉ.
18 Mutuube kʉtʉloombera. Suusu tamányire mɨtɨma yiiswi sɨ ɨtʉtwáalaa na kɨloongii tʉkʉ, na kɨra kɨintʉ ˆtoosaaka tʉtʉmame kɨve cha ʉwoloki na cha nyemi.
19 Noovakalaamya mʉndookʉʉnoombera, sa mpɨndʉke na kwaanyu chaangʉ.

Kʉloomba

20 Mʉlʉʉngʉ yeeye ˆaréetaa mwiikalo mʉʉja, amʉfʉfʉla Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu, Muríisi Mʉkʉʉlʉ wa muundi, kei yeeye iita sakami yaachwe ˆyiimya mʉháko wa sikʉ ˆjisiina ʉhero.
21 Yeeye Mʉlʉʉngʉ atuube kuviimirya neeja kɨra kɨintʉ kiija cho vaambirirya mʉtʉmame vira ˆasáakaa, abweeyye mɨtɨma yaanyu ɨndootʉmama yara ˆeenda kwa njɨra ya Yéesu Kirisitʉ. Nkongojima ɨve kwaachwe kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero. Kɨkomi.

Lʉmbɨ jo Kiimikirirya

22 Vanaviitʉ noovakalaamya mʉkwaatye neeja aya masáare yo vaheera mʉtɨma ˆnaándikire kwa ukufi.
23 Noosaaka mʉtaange Timotéeo mwaaniitʉ, achʉngʉrɨrwa fuma mʉnyololwii. Koonɨ uújire chaangʉ na kʉʉntʉ ˆndɨrɨ, kʉʉjan'ya ndɨrɨ ne sa jɨ tʉvaluumbye.
24 Mʉvaluumbye valongooli voosi na vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ ˆmʉrɨ novo ʉko. Vaantʉ ˆvamuruma Yéesu kʉnʉ Itália vavalúumbiirye.
25 Mweenevyoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

Barúwa ya Yaakúupu
Mulongooryo

Muuntu ˆaandika barúwa ihi, ni Yaakúupu. Uhu Yaakúupu ni umwi wa vanduu va Yéesu ajáa (Matáayo 13:55). Yaakúupu uhu, si Yaakúupu mundu wa Yooháani (Matáayo 4:21), au Yaakúupu sha Alufáayo (Matáayo 10:3) tuku. Mpiindi ˆaandikáa barúwa ihi, yeeye ni mulongooli wa vaantu ˆvamuruma Yéesu uko Yerusaléemu ajáa (Miirimo ya Vatumwi 15:12-13). Paúli amwaaniriira "Ngururyo" yo muruma Kirisitu (Vagalatía 2:9). Kati ya myaaka ya 62-69 keende Kirisitu ˆavyaalwa, vavi va Kirisitu vajáa vamuulaa Yaakúupu sa kura kumuruma kwaachwe Yéesu Kirisitu. Na barúwa ihi Yaakúupu iiyandika de uulawe.

Barúwa ihi, Yaakúupu avaandikiira vaantu ˆvamuruma Yéesu va Kiyahúudi ˆveene vajáa vatiija múuji wa Yerusaléemu, ˆvakiingiririrwe ni Vayahúudi ˆveene vajáa vamusiita Yéesu Kirisitu. Ava noo ˆvamuulaa Sitefáano (Miirimo ya Vatumwi 7:54–8:3). Vaantu ˆvamuruma Yéesu avo vajáa viipasa isi joosi ja Yudéea, Samaría, Foiníike na Síria (Miirimo ya Vatumwi 8:1; 11:19). Iki noo ˆchooreka Yaakúupu avaaniriira vaantu ava, "nkolo ikimi na iviiri ˆng'eene jeenera weeru yoosi" (1:1).

ˆCheene Yaakúupu avawyiira ava vaantu aha barúwii, ni kwiimiriira neeja kura kumuruma kwaavo Yéesu na kuvawyiira ˆvyeene vari kiikala mpiindi ja uturikiri (1:2-15). Avakaan'ya vaantu ˆvamuruma Yéesu vareke kuvasinanala vaantu (2:1-11). Alumirirya kumuruma kwaavo Yéesu koonekane ko tumama masáare maaja (2:14-26). Kei, avalairirya vandoolaanga neeja ndimi jaavo, kari varekere jikorerye mooto si ˆurímaa tuku (3:1-12). Kiintu chiingi ˆalumirirya ni kumuruma Yéesu, kuvaloombera valwíiri na kuvahaka makuta valwíiri kwa irina ra Mweenevyoosi (5:13-16).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi na kuyerwa *1:1-18*
Kuteera na kutumama *1:19-27*
Kari tundoosinanala vaantu tuku *2:1-13*
Kuruma Yéesu koónekanaa kwa nteendo njija *2:14-26*
Kwiimiriira lurimi na tooti ya kurumwii *3:1-18*
Kari tuve vijeengi na masáare ya weeru tuku *4:1-5:6*
Tuyimirirye uturikiri na tundooloomba ko ruma *5:7-20*

Lumbi ya Yaakúupu

1 Yaakúupu, mutúmwa wa Mulúungu na wa Mweenevyoosi YéesuKirisitu,
lumbi kwa nkolo ikimi na iviiri ˆng'eene jeenera weeru yoosi.

Tooti na Kumwiilaangya Yéesu

2 Ee vanaviitu eryi mitima kati ˆmooyerwa kwa njira ˆjiísimiresimire.
3 Nyuunyu mwamányire kuyerwa kwa kuruma kwaanyu kwabwéeyyaa
mudahe kuyimirirya.
4 Kuyimirirya kwaanyu moosaakwa mukukiimikirirye, sa muve vaantu
ˆvakangaala kei ˆvakiimikiriira, si ˆmookeehekerwa ni kiintu baa kimwi.
5 Maa kaa, koonii umwi waanyu yoosova tooti, amuloombe Mulúungu. Yeeye
asiina itima tuku na avahéeraa voosi ˆviri foo na kei Mulúungu si avíikaa
ikuundi mutimii tuku, kumuheera ari.

6 Maa kati yooloomba nɨ mpaka arume baa karɨ ave na wiikovereri tʉkʉ, sa mʉʉntʉ ˆarɨ na wiikovereri nɨ ja ipúunta ra mayɨya, rɨra ˆrɨsúmwɨɨrwe nɨ mpeho no rutwarutwa kʉnʉ na kʉnʉ.
7 Mʉʉntʉ ja ʉwo, karɨ iisee turya arɨ kɨɨntʉ chochoosi fuma kwa Mweenevyoosi tʉkʉ.
8 Yeeye nɨ ja iwalaanga arɨ, iikóvererakovereraa kʉyeenda kwaachwe koosi.

Ukɨva na Usúngaati

9 Haaha mwaanaanyu ʉra ˆarɨ ɨsɨ iidʉʉmbe na eerye mʉtɨma sa Mʉlʉʉngʉ amwiinʉla.
10 Viivyo baa musúngaati ne eerye mʉtɨma kati ˆyookiimiwa na ɨsɨ, sa looseeka arɨ ja malʉva ya isekii.✡
11 Mwaasʉ watúlaa na ivááva raachwe, ˆreene ruúmyaa masaambɨ. Malʉva ya masaambɨ yaláhalaa na kʉbooha kwaachwe kwarímɨraa. Noo jeyyo, musúngaati ne kʉʉma arɨ ng'ang'ala na mɨrɨmo yaachwe ˆatúmamaa.

Kʉyerwa

12 Atalariwe mʉʉntʉ ˆayímiriryaa mpɨɨndɨ jo yereniwa, sa koonɨ asíindire ʉko kʉyereniwa, heewa arɨ itáaji ra nkaasʉ ˆreene Mʉlʉʉngʉ iichuunga kʉvaheera vara ˆvamweenda.
13 Koonɨ mʉʉntʉ yooyerwa karɨ asee jei tʉkʉ, "Nooyerwa nɨ Mʉlʉʉngʉ." Sa Mʉlʉʉngʉ sɨ ayérwaa nɨ ʉvɨ tʉkʉ baa kei yeeye sɨ ayéraa mʉʉntʉ yoyoosi tʉkʉ.
14 Maa kaa, kɨra mʉʉntʉ ayérwaa kati ˆanwéerɨire na ˆakwáatikire nɨ ʉláku waachwe mweeneevyo.
15 Haaha ʉra ʉláku ˆʉrɨ sʉmʉla ɨnda, wavyáalaa ʉvɨ na ʉra ʉvɨ ˆʉrɨ kangaala wavyáalaa wulalo.✡
16 Vanaviitʉ naveenda. Karɨ mʉkóoverwaa tʉkʉ.
17 Kɨra kɨɨntʉ ˆchabooha na kɨra kɨɨntʉ ˆchakiimana chafúmaa mweeri, chakiima fuma kwa Mʉlʉʉngʉ Taáta, yeeye noo Taáta wa vimʉrɨ vyoosi kurumwii. Yeeye sɨ aválandʉkavalandʉkaa tʉkʉ, baa kei asiina ivala ro valandʉkavalandʉka tʉkʉ.
18 Kwa mʉryʉʉngʉ waachwe, yeeye atʉvyaala kwa isáare raachwe ra kɨkomi, sa tʉve vaachwevaachwe mbere ya viintʉ ˆavyʉʉmba, kei tʉve ja mpóryo ya viintʉ ˆvichwíirwe vya ncholo.

Kʉteerera no Tʉmama

19 Vanaviitʉ naveenda. Kwaatyi isáare ɨrɨ! Nyuunyu mwaangʉhe kʉndooteerera na karɨ mwaangʉhe kʉndoolʉʉsɨka tʉkʉ, baa karɨ mwaangʉhe kʉndookalala tʉkʉ.
20 Sa koonɨ mʉʉntʉ akáliire sɨ arɨ daha tʉmama ʉwoloki ˆmweene Mʉlʉʉngʉ asáakaa tʉkʉ.
21 Sa jeyyo, fweiti na kʉlɨ kosu joosi na ʉvɨ waanyu woosi, mʉhokere ko kiiloombererya na isáare rɨra ˆrahaandwa kwaanyu ˆreene radáhaa kʉlamurirya nkaasʉ yaanyu.
22 Maa kaa, mʉve vatʉmami va isáare na karɨ mʉve vateereri vii tʉkʉ, kʉnʉ mookoovera mɨtɨma yaanyu.
23 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆatéereraa isáare baa rɨtʉmama tʉkʉ, ʉhʉ nɨ ja mʉʉntʉ ˆiiláangaa buuwo yaachwe kɨwóowii.
24 Mʉʉntʉ ʉwo ˆarɨ hʉmʉla kwiiyona, atámanyaa, na hahara arímiryaa ˆvyeene arɨ.
25 Maa kaa, mʉʉntʉ ˆiíririkanaa Miiro ya Mʉlʉʉngʉ ˆyakiimana na ˆyaréetaa uhúuru fuma kwɨɨmɨrɨrwa nɨ ʉvɨ, ʉwo iísimire. Koonɨ mʉʉntʉ ʉwo atúubire

✡ **1:10** Laanga Yeremía 9:22-23. ✡ **1:15** Laanga Varúumi 5:12, 21; 1 Vakoríinto 15:56.

tuuba Miiro bila yoorimirya ˆcheene atéiire, uwo talariwa ari kwa yara ˆmeene atúmamaa.
26 Kooni muuntu yookiiyona yeeye ni muuntu ˆamweéryaa mutima Muluungu na si akítiraa lurimi lwaachwe, muuntu uwo ni iikóoveraa vii, díini yaachwe ni kiintu kisiina.
27 Díini ˆiri mpeho, ˆisiina kosu ˆirúmwaa mbere ja Muluungu Taáta wiitu noo ihi, kuvaambirirya varekwa na valala na uturikiri waavo no kwiiyimiriira udiire saambulwa ni uvi wa weeru.

2

Kusinanala Vaantu

1 Vanaviitu ˆmumwiiláangyaa Mweenevyoosi wiitu YéesuKirisitu, Mweeneevyo wa Nkongojima, kari mufákulaa vaantu tuku.
2 Baa ja tusee, kooni uújire muuntu na mwiijiingwii waanyu, ˆari na péete ya saháabu na ˆiirúwikire ingo ˆjabooha, maa kei uuje mukiva ˆiísasavire ingo ˆjasakahala, jooli mubwéeyyaa?
3 Nyuunyu mumunyémyaa ura muuntu ˆiirúwikire ingo ˆjabooha na mumuséaa, “Ikala aha haantu ˆhabooha,” na ura mukiva mumuséaa, “Weewe ima hara,” au “Ikala aha isi ya ibambari ra majeo yaani.”
4 Eri, uwo si uri usinanali tuku wuu? Na kei, si uri ulamuli muvi fuma mitimii yaanyu tuku wuu?
5 Teereri vanaviitu va mutimii. Eri, Muluungu si avasaawula vakiva va ihi weeru vave vasúngaati vo mwiilaangya Yéesu na vahokere Utemi Muluungu ˆiichuunga kuvaheera vara ˆvamweenda tuku wuu?
6 Maa kaa, nyuunyu moomuchwa mati mukiva. Eri, si avo vasúngaati noo ˆvavoóndomereryaa no ˆvatwaala na balásii tuku wuu?
7 Eri, si avo noo ˆvahíintikiraa irina riija rira ˆreene mwaheewa tuku wuu?
8 Kikomi, kooni mookiimikirirya ura umwi wa Miiro ya kitemi ira ˆyasea, “Mweende mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo,”✡ tumama mwiise viija.
9 Maa kaa, kooni moosinanala vaantu, mutaange bweeyya mwiise uvi na ira Miiro valamurira yiise nyuunyu mwiiwúnaa.
10 Sa muuntu yoyoosi ura ˆakwáataa Miiro yoosi, maa kaa, akasaambula umwi vii, uwo valwa ari asáambwiire Miiro yoosi.
11 Sa ura ˆmweene asea, “Kari uyéendaa na muki wa muuntu tuku,” kei asea, “Kari wuúlaa tuku.”✡ Sa jeyyo kooni si uyéendire na muki wa muuntu, maa kaa, wuúlaire, weewe uwúnire Miiro.
12 Sa jeyyo, luusiki no tumama ja vaantu ˆmuri lamurirwa ni Miiro ira ˆivafúmyaa kuuntu ˆmoondomereriwa.
13 Sa kuheewa irya kusiina mbavariri kwa muuntu ura ˆasiina mbavariri tuku. Maa kaa, mbavariri ya Muluungu veera iri mweeri ya kuheewa irya.

Kuruma na Kutumama Mirimo Miija

14 Ee vanaviitu kunáálo che kwatiite muuntu kusea amuruma Yéesu na kunu si yoobweeyya viintu viija? Eri, kuruma uko ifaanaa kumulamurirye wuu?
15 Eri, baa ja kooni mwaaniitu au iruumbu riitu avawa ni usava wa ingo au chákurya,
16 na umwi waanyu kooni amuséire, “Ukafika nkaasu, ukoota mooto nkaasu na uve na mwiikuto muuja,” baa kumwaambirirya ingo na chákurya tuku, ni kunáálo che ˆmwatiite?

✡ **2:8** Laanga Valáawi 19:18. ✡ **2:11** Laanga Ufumo 20:13-14; Nkumbukira ya Miiro 5:17-18.

17 Noo jeyyo, kumuruma Yéesu baa kuva na mirimo ˆitámanyan'yaa na kura kumuruma, uko kumuruma kwaakwya.
18 Maa kaa, muuntu umwi sea ari, "Weewe umwiiláangyaa Yéesu, na niini natúmamaa mirimo miija." Haaha hooni ndaira kumwiilaangya kwaako Yéesu baa kubweeyya viintu ˆvitámanyan'yaa tuku, naani kulaira ndiri kumwiilaangya kwaani kwa mirimo yaani.
19 Uruma kwatiite Mululungu umwi vii. Vyabooha! Baa mirimu mivi yarúmaa na yatétemaa ni woowa.
20 Eri, weewe muuntu muhoho, saaka wiise ulairwe kuruma kura si ˆkutámanyan'yaa na mirimo si kiintu tuku wuu?
21 Eri, baaba wiitu Aburaháamu si avalwa ni muwoloki sa kira ˆatumama ˆakamutoole mwaana waachwe Isaka ave mpóryo masabáahwii tuku wuu?
22 Koona wiise wuu? Kuruma kwa Aburaháamu kwatamanyan'yáa na mirimo yaachwe na ˆvyeene kuruma kwaachwe kwakiimikiririwa ni mirimo ˆmyeene atumamáa.
23 Jeyyo, yakiimikiririwa Masáare ˆYari Mpeho yara ˆyasea, "Aburaháamu akamuruma Mululungu, sa jeyyo, Mululungu akamuvala Aburaháamu ni muwoloki,"✡ ne aanirirwa kijeengi cha Mululungu.
24 Mwiíne wuu? Muuntu aválwaa ni muwoloki kwa mirimo yaachwe na si ko muruma Mululungu kookweene vii tuku.
25 Noo jeyyo, baa Raháabu muhéngeeti, si avalwa ni muwoloki sa viintu avahokera vara vuurikiriri akavaambira vatweere na njira yiingi tuku wuu?✡
26 Ja viintu ˆviri, kooni muviri usiina nkeeho, uwo waakwya, noo ˆvyeene viri kwa muuntu ˆamurúmaa Mululungu baa kubweeyya mirimo ˆitámanyan'yaa na kuruma kwaachwe tuku.

3

Lurimi

1 Vanaviitu, kati yaanyu kari kundoova na vakiindya va isáare ra Mululungu ˆvari foo tuku, sa mumányire siku ya ulamu Mululungu lo tulamurira ari suusu vyahuumba kulookya viingi.
2 Suusu voosi tahón'yaa kwa njira ˆjiri foo ˆjiísimiresimire. Kooni amwaari muuntu si ˆahón'yaa kwa yara ˆalúusaa, uwo ni wa kikomi na adáhaa kwiimirira muviri waachwe woosi.
3 Tavíkiraa vipíini milomwii ya faráasi sa jindootuteera, kwa njira ijo tajilongoola miviri yaavo yoosi vuu.
4 Viivyo baa méeli, baa neembe ni nkúúlu munumuunu na yakúndulwaa ni mpeho ˆyahuumba, yalóngoolwaa ni usukáani muduudi na yadómaa na kuuntu kokoosi ˆkweene mulongooli asáakaa idome.
5 Viivyo baa lurimi ni kiintu kiduudi vii muvirii, maa kaa, chiíneengaa munumuunu vii. Ririkane ˆvyeene kooto kaduudi kadáhaa mala isaka ra loovíwo.
6 Lurimi nolo ni mooto! Kati ya viintu vyoosi ˆviri muvirii, lurimi noo weeru ya mavi. Lwamusáambulaa muuntu vuu na lwakóreryaa mooto kuri nkaasu yaachwe yoosi. Na loolo lwakóreriwaa mooto wa Jehénamu.
7 Vaantu vadáhaa temerera maka ja isekii na ja kaayii ja kira ivala, ndee ja kira ivala, viintu ˆvitámbaalaa vya kira ivala na viintu vyoosi vya mayiyii, na vawaayya kuvitemerera vyoosi.
8 Maa kaa, kusiina muuntu ˆadáhaa temerera lurimi ludiire luusa uvi tuku. Lurimi ni uvi si ˆutúulaa. Kei lwamema kinyéruumbe ˆchuúlaa vaantu.

✡ **2:23** Laanga Ncholo 15:6. ✡ **2:25** Laanga Yooshúa 2:1-24; 6:22-25.

9 Kwa lurimi tamudúumbaa Ijuva Taáta wiitu. Na kei kwa luulo lurimi,
twajúmiraa vaantu. Avo vaantu vuumbwa ni Muluungu kwa buuwo
yaachwe.✡
10 Mulomwii umwi, muumo tadúumbaa na tajúmaa. Vanaviitu, vyaviiha
kuva jeyyo!
11 Eri, nchóonko imwi ifaanaa ikafumya maaji ˆyari mwerere na ˆyari
usuungu wuu?
12 Vanaviitu, musaambu watúungaa saitúuni wuu? Au musabíibu watúungaa
saambu wuu? Noo viivyo, nchóonko imwi si iri daha fumya maaji ˆyari
mwerere na ˆyari usangásа tuku.

Tooti ˆIfúmaa Kurumwii

13 Ni ani umwi waanyu ˆari na tooti na miryuungu? Uwo oonekye ayo
kwa njira ya mwiikalo waachwe muuja na kwa mirimo yaachwe ˆmyeene
atúmamaa ko kiiheembererya na kwa tooti.
14 Maa kaa, kooni mitima yaanyu yamema kivina ˆkiri na usuungu na
kuviihya inda, kari mwiívaa kipeembe tuku na kari mulúusaa uloongo haantu
ha kimáári tuku.
15 Tooti ˆiri jeyyo, si ifúmaa kurumwii tuku ni kuri weeru ifúmaa, si ya
mutimii tuku na ni ya Irimu reeneevyo.
16 Sa kira haantu ˆhari na kivina na muuntu kwiilaanga yeemweene vii, aho,
hatiite isóso na kira ivala ra uvi.
17 Maa kaa, tooti ˆifúmaa kurumwii ni uteréere iri, yeenda mwiikalo muuja,
yahola na yaviíririkanaa vaantu viingi, yaláangaa na riiso ra wuuja na yatiite
ndiiwa njija. Si isínanalaa vaantu tuku, na isiina ulááhi tuku.
18 Vaantu va mwiikalo muuja mpiindi ˆvoohaanda mwiikalo muuja ja
mbeyu, vuújaa joochwa uwoloki mbere ya Mweenevyoosi.

4

Kwiviika Isi ya Muluungu

1 Nkoondo na wiitóoli ni hai ˆvyoofuma kuri nyuunyu? Eri, si vyoofuma
ulákwii ˆwoolwa nkoondo na miviri yaanyu tuku wuu?
2 Moomerirya mati viintu na si moovipata tuku, jeyyo moosaaka muulae.
Moova na kivina maa kaa, si muri pata vira ˆmoosaaka tuku. Jeyyo, mooki-
itoola na moolwa nkoondo. Musóvire sa si moomuloomba Muluungu tuku.
3 Mpiindi ˆmooloomba si moopata tuku sa viintu ˆvyoobweeyya muloombe,
ni vivi. Mooloomba sa mukiimikirirye uláku waanyu.
4 Nyuunyu ˆmuyéendaa na vaki na valume va vaantu, si mumányire kuva
kijeengi na weeru ni kuva muvi na Muluungu tuku wuu? Sa jeyyo, muuntu ura
ˆyoosaaka kuva kijeengi cha weeru uwo arúmire kuva muvi wa Muluungu.
5 Kari mwiiséaa Masáare ˆYari Mpeho yaluusa masáare aya ubweete tuku,
“Mutima Muluungu ˆaviika kuri suusu, watweenda maatuku vii.”
6 Kikomi woowo, watoóngereryaa nduwo. Noo ˆchooreka Masáare ˆYari
Mpeho yaluusa,
“Muluungu avakítiraa vara ˆviívaa kipeembe,
maa kaa, avahéeraa nduwo vara ˆviikíimyaa na isi.”✡

7 Haaha reeru, iviiki isi ya Muluungu. Ikúúlu ra Mirimu Mivi risiiti noro
vatiija riri.
8 Museesereri Muluungu ne vaseeserera ari. Nyuunyu vavi! Reki tumama
uvi. Kei jiruli mitima yaanyu nyuunyu ˆmuri kosikosi.✡

✡ **3:9** Laanga Ncholo 1:27. ✡ **4:6** Laanga Mpíri 3:34; 1 Peéteri 5:5. ✡ **4:8** Laanga Sabúuri 24:3-4.

9 Oni ʉsʉʉngʉ, riri na riri no myaaha. Lʉseko lwaanyu lʉvalandʉke lʉve kɨrɨro. Na kweerya mɨtɨma kwaanyu kʉve koona ʉsʉʉngʉsʉʉngʉ.
10 Kiimi na ɨsɨ kwa Ijʉva, ne viinʉla arɨ.

Kwiilongowererya

11 Ee vanaviitʉ, karɨ mwiilóngowereryaa tʉkʉ. Mʉʉntʉ ˆamʉlóngowereryaa mwiiwaachwe vyavɨɨha au ˆamʉlámʉrɨraa, ʉwo alúʉsaa Miiro nɨ mɨvɨ na iisínanalaa. Kati ˆwookɨɨlamʉrɨra Miiro, na weewe sɨ wiitúubaa tʉkʉ, wavíjaa wookɨɨlamʉrɨra.
12 Nɨ Mʉlʉʉngʉ vii noo ˆavɨ́ikaa Miiro na noo Mʉlamuli. Nɨ yeeye vii noo ˆadáhaa kʉlamurirya na kʉmala. Ha de haaha weewe ʉrɨ ani fʉʉrʉ ʉmʉlamʉrɨre mʉkaaya waako?

Kwiivaa Kɨpeembe sa Masáare ˆYookʉʉja

13 Haaha nteereri nyuunyu ˆmʉséaa, “Isikʉ au lomʉtóondo doma tʉrɨ na múujii ʉmwɨ. Kwiikala tʉrɨ ʉko mwaaka vʉʉ toochurusha no turya kɨsapʉ.”
14 Maa kaa, sɨ mʉmányire ˆcheene kɨrɨ fʉmɨra lomʉtóondo tʉkʉ! Nkaasʉ yaanyu nɨ ya mpɨɨndɨ nduudi vii. Nyuunyu nɨ ja mʉʉve, ˆwoónekanaa kwa mpɨɨndɨ kiduudi na kiduudi warímɨraa.
15 Kɨrɨ vyoolʉʉsa jeyyo, vyasaakwa mʉndoosea, “Koonɨ Mweenevyoosi avyeéndire, kwiikala tʉrɨ na bweeyya tʉrɨ ɨrɨ na rɨra.”
16 Maa kaa, nyuunyu sɨ mʉbwéeyyaa jeyyo tʉkʉ, nyuunyu mwiívaa kɨpeembe no kiiyona. Kwiivaa kɨpeembe koosi ʉko kwavɨɨha.
17 Mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆamányire isáare riija ro bweeyya na akareka kʉrɨtʉmama, mʉʉntʉ ʉwo abwéeyyaa ʉvɨ.

5

Kʉkaaniwa kwa Vasúngaati

1 Haaha, teeri nyuunyu vasúngaati! Riri na ani ntáákwi, sa mʉsengerɨɨre kɨɨngɨra uturikirii wa kɨkomi.
2 Usúngaati waanyu woórire, na ɨngo jaanyu jabóntwɨɨrwebontwɨɨrwe nɨ nchílɨ.
3 Saháabu na mpía jaanyu, jakwáatirwe nɨ kúutu. Kúutu ɨyo, kʉvatwaala ɨrɨ na kɨloongii, na kurya ɨrɨ mɨvɨrɨ yaanyu ja mooto. Nyuunyu mʉkúngwɨɨre máari sikʉ iji jo herererya.
4 Laangi! Vatʉmami vaanyu voong’uula! Voovo varɨma na vaachwa mawʉnda yaanyu na kwa ʉkwaata sɨ mwavarɨha tʉkʉ. Kung’uula kwaavo Ijʉva Mweenengururu akʉtéɨire.
5 Mwiibóheriirye aha weerwii kwa máari ˆjiri foo na ʉláku ˆʉrɨ foo. Mʉlʉʉngʉ aséngerɨɨre kʉvalamʉrɨra. Haaha mʉvɨ́re ja ng’oombe ˆjinénehire so sɨɨnjwa.
6 Nyuunyu mulúusire irya na mʉvʉúlaire vaantʉ vawoloki, novo sɨ vavasɨɨtɨra tʉkʉ.

Kuyimirirya Uturikiri

7 Sa jeyyo, vanaviitʉ yimiriryi fʉʉrʉ sikʉ ˆarɨ kʉʉja Yéesu Mweenevyoosi. Laangi ˆvyeene murimi awóojeraa iwʉnda rɨtoole ndɨɨwa ja kɨkomi ˆjakangaala. Ayímiriryaa mbula ja mbere ya mwaaka na jo kiimikirirya mwaaka. 8 Baa nyuunyu moosaakwa mʉndooyimirirya na mɨtɨma yaanyu yɨɨme neeja, sa kʉʉja kwa Yéesu Mweenevyoosi kwaséngerɨɨre.
9 Vanaviitʉ karɨ mwiing’úurɨraa nyuunyu kwa nyuunyu tʉkʉ sa mʉdɨɨre lamʉrɨrwa nɨ Mʉlʉʉngʉ. Laangi, Mʉlamuli iímire mbere ya mʉryaango.
10 Vanaviitʉ valaangi valáali na mʉtwe vara ˆvalʉʉsɨkáa kwa irina ra Ijʉva ˆvyeene vayimiriryáa uturikiri. Nyuunyu vatuubiriryi avo.

11 Nyuunyu mwamányire, vara ^vayímiriryaa tavaválaa vatalariwa. Mwateera uyimiriryi wa Ayúubu na mwateera kɨra ^cheene Ijʉva amʉtʉmamɨra sikʉ jo herererya. Ijʉva atɨɨte mbavariri na wʉʉja mʉkʉʉlʉ.✡
12 Ee vanaviitʉ kʉlookya vyoosi, karɨ mwiiláhaa baa kwa kurumu au kwa weerʉ au kwa kɨɨntʉ chɨɨngɨ chochoosi tʉkʉ. Koonɨ mʉséire, “Hɨɨ” ɨve “Hɨɨ” na koonɨ mʉséire, “Tʉkʉ” ɨve “Tʉkʉ.” Koonɨ sɨ moobweeyya jeyyo heewa mʉrɨ irya.✡

Kʉloomba ko Ruma

13 Eri, kwatɨɨte ʉmwɨ waanyu ^yootʉrɨkɨra wʉʉ? Ʊwo yoosaakwa amʉloombe Mʉlʉʉngʉ. Eri, amwaarɨ ʉmwɨ waanyu ^arɨ na cheerʉ wʉʉ? Ʊwo yoosaakwa ɨɨmbe nyɨímbo jo dʉʉmba.
14 Eri, amwaarɨ ʉmwɨ waanyu ^alwíire wʉʉ? Ʊwo yoosaakwa avaanɨrire vawosi va mpuka ya vaantʉ ^vamuruma Yéesu sa vamʉloombere na vamʉhake makuta kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi.
15 Na kati ^voomʉloombera ko ruma, hola arɨ. Mweenevyoosi mwiinʉla arɨ na kɨra ʉvɨ ^abweeyya, Mweenevyoosi sea arɨ wasírire.
16 Sa jeyyo, mʉndookiiwyɨɨra ʉvɨ waanyu nyuunyu kwa nyuunyu na mʉndookiiloombera sa Mweenevyoosi avahorye ʉlwíirɨ waanyu. Kʉloomba kwa mʉʉntʉ mʉwoloki mbere ya Mʉlʉʉngʉ kwatɨɨte ngururu nkʉʉlʉ na kwatúmamaa.
17 Mʉláali na mʉtwe Elía nɨ mʉʉntʉ ja suusu ajáa. Yeeye ajáa aloomba kwa mʉtɨma woosi mbula ɨdɨɨre vaa na kɨkomi, mbula sɨ yavaa ɨsɨ ɨyo kwa myaaka ɨtatʉ na myeeri mʉsasatʉ tʉkʉ!✡
18 Maa kei akʉjoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ mbula ɨvae, mbula ɨkavaa na ɨsɨ ɨkatoola ndɨɨwa jaachwe kei.✡
19 Vanaviitʉ ʉmwɨ waanyu koonɨ arékire kɨmáárɨ na mʉʉntʉ wɨɨngɨ koonɨ amʉhíndwɨɨre,
20 taangi, ʉwo ^yoomʉhɨndʉla mʉʉntʉ mʉvɨ fuma urimirii waachwe, kʉva iise ahóniirye nkaasʉ ya mwiiwaachwe fuma inkwyii na ʉvɨ ^ʉrɨ foo kʉva ʉrɨ waséyyiiwe.

✡ **5:11** Laanga Ayúubu 42:10-13. ✡ **5:12** Laanga Matáayo 5:33-37. ✡ **5:17** Laanga 1 Vatemi 17:1.
✡ **5:18** Laanga 1 Vatemi 18:42-45.

Barúwa ya ncholo ya Peéteri

Mulongooryo

Barúwa ya ncholo ya Peéteri, yaandikwa ni mutumwi Peéteri. Peéteri aandika barúwa ihi kati ya myaaka ya 62-67 keende Kirisitu ^avyaalwa. Aandika kwa vaantu ^vamuruma Yéesu voosi ^veene vajáa viipasa weerwii yoosi. Peéteri avaanirira vaantu ^vasaawulwa ni Mulúungu, vayeni kuri ihi weeru (1:1). Vamanyi va masáare vaséaa, Peéteri aandika barúwa ihi mpiindi ^ajáa múujii wa Róoma, múuji yeeye ^uuyaniriira Babéeli (5:13).

Peéteri aandika barúwa ihi kuvaheera mutima vaantu ^vamuruma Yéesu viime neeja uturikirii ^vaturyáa so muruma Yéesu (1:3-6; 5:10-11). Baa mwiikalo wa Yéesu aha weerwii ni wa uturikiri ujáa. Sa jeyyo, vaantu ^vamuruma, kari vahwaalale tuku, ni mpaka vaturikire vii. Avasea ko tweera uturikiri, Mulúungu avabwéeyyaa vave na kuruma ^kweene kuri na iyoombe ikuulu kulookya saháabu (1:7). Jeyyo, Peéteri avaheera mutima vaantu ^vamuruma Yéesu vatuube yimirirya sa kuherererya kwa weeru kwaséngeriire (4:7, 17).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Nkongojima ya ulamuriri wa Mulúungu kwa Yéesu Kirisitu *1:1-12*
Mwiikalo ^wabooha na Yéesu ni Iwye ra Nkaasu *1:13–2:12*
Ukiindya kwa veenenyuumba, vatúmwa, vaantu vaki na vaantu valume *2:13–3:7*
Wiimiriri ^wiísimiresimire wa kuri uturikiri *3:8–4:19*
Ukiindya kwa vawosi na vatavana *5:1-11*
Lumbi jo kiimikirirya *5:12-14*

Lumbi

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Peéteri, mutumwi wa YéesuKirisitu. Ni kuvaandikira niise nyuunyu ^mwasaawulwa ni Mulúungu Taáta, nyuunyu ^mwamyaahika na ^mwiíkalaa ja vayeni uko isi ja Póonto, Galatía, Kapadokía, Ásia na Bisínia.

2 Mulúungu Taáta avataanga na avasaawula nyuunyu keende aho kali, na ko tweera murimo wa Mutima Muuja, avabwéeyyiirye muve vaaja mbere yaachwe. Aya yatumamwa sa muve matu kwa Yéesu Kirisitu, na yeeye avanyinyirire na sakami yaachwe.✡ Noovaloombera nduwo na mwiikalo muuja ^uri foo.

Kuruma ^Kwaréetaa Nkaasu

3 Aduumbwe Mulúungu Taáta wa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu! Kwa kulaanga na riiso ra wuuja kwaachwe kukuulu, atubweeyya tuvyaalwe ufya ko mufufula Yéesu kufuma kwa ^vaakwya. Haaha tatiite kwiilaangya ^kuri nkaasu kwa siku ^jisiina uhero.

4 Jeyyo, tookiilaangya kuhokera nkaasu fuma kwa Mulúungu ira si ^iri koola, au kusaambuka au kuhirirya, ira ^yaviikwa kurumwii sa nyuunyu.

5 Na Mulúungu kwa ngururu jaachwe, yooviimiriira kwa kuruma kwaanyu, mpaka muhokere uwo ulamuriri ^wahumula ^uri koonekiwa siku jo kiimikirirya.

6 Haaha vyeendi sa ntálarya ijo, baa neembe ifaanaa muvisuule mpiindi nkufi ^jookuuja, ko yerwa ^kwiísimiresimire.

✡ **1:2** Laanga Vaeburanía 9:18-21.

7 Kuyimirirya kwa kʉyerwa ʉko, koónekyaa kuruma kwaanyu nɨ kwa kɨmáárɨ. Kuruma kwaanyu kwayérwaa ja chʉʉma cha sahá abu viintʉ ˆkɨyérwaa na mooto. Kumuruma Mʉlʉʉngʉ kwabooha kʉlookya sahá abu sa yooyo yasʉʉsʉkaa. Sa jeyyo, Yéesu Kirisitʉ vaheera arɨ nyuunyu nkongojima na nyemi, nyuunyu ˆmooyimirirya mpɨɨndɨ ˆarɨ kʉʉja na ˆarɨ kiivariyʉla.
8 Nyuunyu mwamweenda, baa neembe sɨ mʉnamoona. Baa neembe sɨ mʉnamoona haaha, mwamuruma. Jeyyo mwatɨite cheerʉ cha nkongojima ˆchalookerera mʉnʉmʉʉnʉ,
9 sa viintʉ mwahokera ʉlamuriri wa nkaasʉ yaanyu, ɨyo noo kɨintʉ kɨkʉʉlʉ cha kuruma kwiitʉ.
10 Valáali na mʉtwe, vajáa valaanga maatʉkʉ vii ʉwo ʉlamuriri sa vʉʉtaange, vakalaala na mʉtwe nduwo ya Mʉlʉʉngʉ ˆng'eene ɨjáa sa nyuunyu.
11 Mʉtɨma wa Masía ʉjáa na voovo na wavabweeyyáa valaale na mʉtwe, Masía tʉrɨkɨra arɨ, maa de ave na nkongojima. Avo valáali na mʉtwe vasaakɨra maatʉkʉ voosaaka vataange masáare aya nɨ naadi ˆyarɨ kʉva na nɨ mweeri ya ani yarɨ kʉva.
12 Mʉlʉʉngʉ ajáa avoonekya masáare ˆmeene valaaláa na mʉtwe sɨ sa voovo tʉkʉ, maa kaa, nɨ sa nyuunyu. Na haaha Masáare Maaja aya, yavariyʉlwa kʉrɨ nyuunyu nɨ vara ˆvarɨ lʉʉsa kwa njɨra ya Mʉtɨma Mʉʉja fuma kurumwii kwa Mʉlʉʉngʉ. Masáare ayo, noo yara baa mirimʉ miija ˆyeenda kʉyataanga.

Kʉva Vaaja

13 Sa jeyyo, mwiimye neeja mɨryʉʉngʉ yaanyu, noo kʉsea, mʉndookiiyɨmɨrɨra, na mʉvɨike kwiilaangya kwaanyu kʉrɨ nduwo ˆmʉrɨ hokera mpɨɨndɨ Yéesu Kirisitʉ ˆarɨ variyʉlwa.
14 Mwiikale ja vaana va Mʉlʉʉngʉ na mʉve matu. Jeyyo, karɨ murúmaa kutuuba ʉláku waanyu ʉra ˆmʉjáa nowo mpɨɨndɨ ja ʉkoókoyo tʉkʉ.
15 Maa kaa, mʉve vaaja kwa kɨra kɨintʉ ˆmʉtúmamaa ja ˆvyeene yeeye Mʉlʉʉngʉ avaanɨrɨra, ˆarɨ mʉʉja.
16 Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, "Mʉve vaaja sa nɨɨnɨ ndɨrɨ mʉʉja."✡
17 Mʉlʉʉngʉ mʉmwaánɨrɨraa, "Ee Taáta," kati moomʉloomba, yeeye noo ˆarɨ lamʉrɨra kɨra mʉʉntʉ kwa mɨrɨmo yaachwe baa kusinanala tʉkʉ. Sa jeyyo mʉve na matu kʉrɨ yeeye mpɨɨndɨ iji ˆmookiikala aha weerwii ja vayeni.
18 Nɨ lʉʉsa niise jeyyo, sa mwiikaláa mwiikalo ˆwavɨɨha ˆmwapaala fuma kwa vala baaba waanyu. Haaha mwatáangire, Mʉlʉʉngʉ sɨ avanunuula fuma mwiikalwii ʉwo kwa viintʉ ˆvihíriryaa baa ja mpía na saháabu tʉkʉ,
19 maa kaa, kwa sakami ˆɨrɨ na nkongojima ya Kirisitʉ. Yeeye aava nɨ ja muundi ya mpóryo ˆɨrɨ mpeho ˆisiina lʉkwaalo.
20 Mʉlʉʉngʉ amʉsaawʉla Kirisitʉ mpɨɨndɨ da weerʉ sɨ ɨnaanda, maa kaa, haaha avárɨywɨɨrwe mpɨɨndɨ iji jo kiimikirirya sa nyuunyu.
21 Kwa njɨra ya Kirisitʉ, mwamuruma Mʉlʉʉngʉ. Yeeye amʉfʉfʉla Kirisitʉ, maa akamʉheera nkongojima nkʉʉlʉ. Jeyyo, kuruma kwaanyu na kwiilaangya kwaanyu nɨ kwa Mʉlʉʉngʉ kʉrɨ.
22 Nyuunyu mwajirʉla nkaasʉ yaanyu kwa njɨra yo va matu kʉrɨ ukiindya wa kɨmáárɨ. Jeyyo, mwatɨite kwiiyenda kɨndʉʉ ˆkusiina ʉkweembi, haaha iyendi kɨkomi fuma mitimii yaanyu.
23 Mwavyaalwa ufya sɨ ja vaana va taáta ˆakwíjaa tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, mwavyaalwa nɨ Taáta sɨ ˆakwíjaa kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero kwa njɨra ya isáare ra Mʉlʉʉngʉ ˆrɨrɨ nkaasʉ, ˆrɨrɨ kʉva rɨmwaarɨ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.
24 Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa,

✡ **1:16** Laanga Valáawi 11:44-45; 19:2; 20:7.

“Vaantu voosi ni ja masaambi vari,
na nkongojima yaavo ni ja maluva ya isekii.
Masaambi na maluva yanyáamalaa,
25 maa kaa, isáare ra IJUVA ni ra kikomi kwa siku ˆjisiina uhero.”✡
Isáare iro noo isáare riija ra Yéesu Kirisitu ˆreene mwavariyurirwa.

2

1 Haaha reki uvi waanyu woosi, uweere, ukweembi, kivina na kwiilongowererya.
2 Muve na mpiima na masuusu ya isáare raachwe ra kikomi, ja vaana vaduudi viintu ˆvari na mpiima na masuusu ya vala íyo waavo. Koonimunywíire masuusu ya mutima, tuuba muri kula fuuru mulamuririwe.
3 Haaha mwatáangire mbavariri ya Yéesu Mweenevyoosi ni ˆyabooha.✡

Vara ˆVasaawulwa ni Mulungu

4 Yéesu Mweenevyoosi ni iwye ra nkaasu. Iwye iro ro jeengera ˆrakwáataa nyuumba, vaantu varisiita, maa kaa, Mulungu arisaawula na ni ra iyoombe ikuulu kwaachwe. Museesereri Yéesu,
5 na nyuunyu kuva muri mawye ya nkaasu ˆmeene Mulungu yoojeengera nyuumba ya mitima, kei muri veeneisi vaachwe vaaja. Mundootoola mpóryo ja mutima jira ˆjimweéryaa Mulungu mutima kwa njira ya Yéesu Kirisitu. 6 Sa Masáare ˆYari Mpeho yaluusa,
“Laangi viika niise iwye uko Sayúuni,
iwye ikuulu ra kichurii, ˆnarisaawula na ra iyoombe ikuulu.
Na yoyoosi ˆari riilaangya,
si ari kwiivairya mbiri tuku.”✡

7 Sa jeyyo, nyuunyu ˆmuriiláangyaa mwahumula koona iwye iro ni ra iyoombe ikuulu, maa kaa, kwa vara si ˆvariiláangyaa,
“Iwye ˆrasiitwa ni vajeengi,
ravíire iwye ra kichurii.”✡
8 Na kei,
“Iwye ˆribwéeyyaa vaantu viikunguvale,
na mwaalaliwye ˆuri hitahita vaantu.”✡
Vookiikunguvala sa si varuma rira isáare tuku, ja vira ˆvyeene viimiriwa neeja keende aho kali.

9 Maa kaa, nyuunyu Mulungu avasaawula muve lukolo lwa vaantu vaachwe, veeneisi va kitemi, isi njija, kei ni vaantu vaachwe Mulungu mweeneevyo. Mwaanirirwa sa muvariyule mirimo yaachwe miija. Yeeye avaanirira fuma kilwiiryii sa mwiingire na kiweerwii chaachwe ˆchabooha.✡
10 Aho ncholo, nyuunyu si mujáa vaantu va Mulungu tuku, maa kaa, haaha muri vaachwe. Kei si mujáa munaturya riiso ra wuuja ra Mulungu tuku, maa kaa, haaha mwaturya riiso ra wuuja waachwe.✡
11 Vijeengi vyaani naveenda. Noovaloomba nyuunyu ˆmuri vayeni na valooki va aha weerwii, nehi uláku wa muviri uhu ˆwalwíjaa nkoondo na nkaasu yaanyu.
12 Mundootumama mirimo miija mbere ya vaantu si ˆvamumányire Mulungu, sa koonivoosea nyuunyu ni vaantu ˆmubwéeyyaa uvi, voone viintu vyaanyu ˆvyabooha na vamunyemye Mulungu siku ˆari kuuja.

✡ **1:25** Laanga Isáaya 40:6-8. ✡ **2:3** Laanga Sabúuri 34:8. ✡ **2:6** Laanga Isáaya 28:16. ✡ **2:7** Laanga Sabúuri 118:22. ✡ **2:8** Laanga Isáaya 8:14. ✡ **2:9** Laanga Ufumo 19:6; Isáaya 43:20-21. ✡ **2:10** Laanga Hósea 2:23.

Kʉnyemya Valongooli Voosi

13 Sa Mweenevyoosi, mʉve matu kwa wiimiriri ˆwaviikwa nɨ vaantʉ, koonɨ mʉtemi noo mʉkúúlʉ,
14 au koonɨ amʉviika gávana. Sa mʉtemi avatʉma vandoovalaira chiirʉ vara ˆvatúmamaa ʉvɨ na vavadʉʉmbirɨre vara ˆvatúmamaa viija.
15 Mʉlʉʉngʉ asáakaa mʉtʉmame maaja, sa mudungye mɨlomo ya kɨkoókoyo ya vaantʉ vahoho.
16 Ikali ja vaantʉ ˆvarɨ na uhúuru, maa kaa, karɨ mʉndootumia uhúuru waanyu ja kiintʉ ˆchookʉnɨkirɨra ʉvɨ waanyu tʉkʉ, mwiikale ja vaantʉ ˆvamʉtúmamɨraa Mʉlʉʉngʉ.
17 Mʉnyemyi kira mʉʉntʉ, veendi vaantʉ ˆvamuruma Yéesu Mweenevyoosi, moofi Mʉlʉʉngʉ na mʉnyemyi mʉtemi.
18 Nyuunyu vatʉmami, mʉve matu kwa veenekaaya vaanyu kwa nyemi joosi, sɨ vara veenekaaya ˆvahola vii tʉkʉ, baa vara ˆvahʉʉmba.
19 Ɨkɨ noo ˆkɨmweéryaa Mʉlʉʉngʉ mʉtima, mʉʉntʉ kuyimirirya uturikiri kʉnʉ yookoonerwa sa mʉtima ˆwiísiman'yaa mavɨ na maaja wa Mʉlʉʉngʉ.
20 Nɨ kʉnáálo che kwatiite kʉtʉmama ˆvyaviiha na muturikiriwe? Maa kaa, koonɨ mooyimirirya uturikiri sa mwatʉmama maaja, ɨkɨ nɨ kiintʉ ˆkɨmweéryaa Mʉlʉʉngʉ mʉtima.

Kʉtʉrɨkɨra Hamwɨ na Kirisitʉ

21 Moosaakwa muyimirirye jeyyo, sa baa Kirisitʉ mweeneevyo aturikiriwa sa nyuunyu. Jeyyo, avarekera kiintʉ cho vabweeyya nyuunyu mumutuubirirye.
22 Yeeye sɨ abweeyya ʉvɨ tʉkʉ, na ʉweere sɨ woonekana fuma mʉlomwii waachwe tʉkʉ.✡
23 Yeeye ˆakatʉkɨrwe sɨ ahɨndʉrɨra kituki tʉkʉ, ˆakaturikiriwe sɨ avuumba tʉkʉ, maa kaa, yeeye iviika kwa ʉra ˆalámʉlaa kwa ʉwoloki.
24 Yeeye mweeneevyo asʉmʉla ʉvɨ wiitʉ muvirii waachwe mweeri ya mʉtɨ, kwa njɨra ɨyo, taakwya kwa viintʉ vya ʉvɨ, tʉdahe kwiikala kwa ʉwoloki. Ko vawa kwaachwe, nyuunyu mwahoriwa.
25 Nyuunyu mʉjáa mwatuuba rɨmɨra ja muundi, maa kaa, haaha mwamʉválandʉkiire Muríisi na Mʉlaangiriryi wa nkaasʉ yaanyu.

3

Ukiindya kwa Vaki na Valʉme

1 Kwa njɨra yiiyo, nyuunyu vaki mwiikiimye na ɨsɨ ya valʉme vaanyu, sa koonɨ vamwaarɨ vara sɨ ˆvamuruma Yéesu, varutwe nɨ mwiikalo wa vaki vaavo baa isáare tʉkʉ,
2 ˆvarɨ laanga mwiikalo waanyu wa kɨkomi na wa nyemi.
3 Kwiibohererya kwaanyu kʉsɨve kwa weerwii vii, baa ja kusuka njwiirɨ, kwiivɨkɨra viintʉ vya sahá abu na kwiirwiika ɨngo tʉkʉ.
4 Maa kaa, kwiibohererya kwaanyu kʉve kwa wʉʉntʉ waanyu, kʉbooha sɨ ˆkʉsáambʉkaa na kʉtʉʉla kwa mʉtima, kʉra ˆkʉválwaa kiintʉ cha kɨkomi mbere ya Mʉlʉʉngʉ.
5 Jeyyo, noo ˆvyeene viibohereryáa vaantʉ vaki vaaja va kalɨ vara ˆvamwiilaangyáa Mʉlʉʉngʉ. Avo viibohereryáa ko vateera valʉme vaavo.
6 Baa ja Sáara jei, amʉnyemyáa mʉlʉme waachwe Aburaháamu na amwaanɨrɨráa mweenenyuumba. Haaha nyuunyu mʉvíire vaana va Sáara, koonɨ mʉbwéeyyiirye viija bila yo koofa kiintʉ chochoosi.

✡ **2:22** Laanga Isáaya 53:9.

7 Viivyo nyuunyu valume, mwiikale na vaki vaanyu kwa nyemi, kunu
mootaanga vaki vaanyu ni teketeke ˆvari. Kei mundoovalaanga na nyemi, sa
Muluungu avalaha voosi hokera muri nduwo ya nkaasu ˆavaheera. Na aho,
kuloomba kwaanyu si kuri hitwahitwa tuku.

Kuturikira ko Tumama Wuuja

8 Kukiimikirirya, raanyu rive rimwi, mundookiiyonera mbavariri, mwi-
iyende kinduu, muve ˆmwahola na mundookikiimya na isi kati yaanyu.
9 Kundoohinduririra uvi kwa uvi tuku, au kituki kwa kituki tuku, maa
kaa, nyuunyu hinduriri ntálarya. Ikyo noo ˆcheene Muluungu avaaniriira
mundootumama sa muhokere ntálarya.
10 Sa Masáare ˆYari Mpeho yaluusa,
“Muuntu yoyoosi ura ˆyoosaaka kwiikala vyabooha na ave na cheeru,
areke luusa vantu, na uvaangu.
11 Ni mpaka amanyike kureka uvi, atumame wuuja,
asaakire mwiikalo muuja na atuube kiikala nowo.
12 Sa miiso ya Mweenevyoosi,
yavaláangaa vara ˆvabwéeyyaa uwoloki,
na matu yaachwe,
yatéereraa kuloomba kwaavo.
Maa kaa, vara ˆvabwéeyyaa uvi,
avahéeraa ikochi.”✡
13 Ni ani ˆari vabweeyyirya uvi kooni kira mpiindi moomanyika na mitima
yaanyu kutumama wuuja?
14 Maa kaa, koni muri turikiriwa sa uwoloki ˆmuri nowo, nyuunyu
mwatalariwa ni Muluungu. Jeyyo kari muvoófaa vantu au kwiingira kivundu
mitimii yaanyu tuku.
15 Maa kaa, mubweeyyiryi nkongojima Kirisitu, yeeye ave Mweenevyoosi
mitimii yaanyu. Siku joosi, muve mwiímire neeja kuuyirya muuntu ˆari
vuurya kwiilaangya kwaanyu kura kuri nyuunyu. Mundoobweeyya jeyyo
kwa kuhola na nyemi.
16 Naanyu muve na mitima myeeru si ˆitwáalwaa na kiloongii, sa yara
masáare ˆvoovalongowererya nyuunyu na mwiikalo waanyu muuja ko
kundikaniwa na Kirisitu, vakwaatiwe soni so valongowererya.
17 Ni luusa niise jeyyo, sa ni pwee kuturikira so tumama wuuja, sa koni
kuturikira uko noo ˆcheene Muluungu asáakaa, kulookya kuturikira so tumama
uvi.
18 Sa Kirisitu ne aturikiriwa kamudu vii sa uvi, muwoloki sa vara si ˆvari
vawoloki, sa avareete nyuunyu kwa Muluungu. Muviri waachwe ukuulawa,
maa kaa, akafufulwa, akava nkaasu kwa njira ya Mutima.
19 Kwa jeyyo, atamanya noo kiivariyurira mitima ya vantu haaha ˆiri
munyololwii.
20 Vantu ava si vajáa matu tuku aho kali mpiindi Muluungu ˆawoojeráa ko
yimirirya siku jira ja Núhu mpiindi safíina ˆyatengeneshiwáa. Na aho safíinii
vantu vake vii, noo kusea vantu vanaani valamuririwa ko tweera maaji.
21 Na ayo maaji yoónekyaa ubatíiso ˆmweene haaha woovalamurirya baa
nyuunyu siku iji, si ko seyya kosu muvirii tuku, maa kaa, ja kulaha kwa mitima
myeeru, si ˆitutwáalaa na kiloongii mbere ja Muluungu, kwa njira ya kufufuka
kwa Yéesu Kirisitu.
22 Yeeye atamanya na kurumwii na iikala mukono wa kulume wa
Muluungu, na mirimu miija, na wiimiriri na nguruu joosi javiikwa isi
yaachwe.

✡ **3:12** Laanga Sabúuri 34:12-16.

4

Mwiikalo ˆWamweéryaa Mʉtima Mʉlʉʉngʉ

1 Haaha, sa viintʉ Kirisitʉ atʉrikira mʉvirí, baa nyuunyu moosaakwa
murume kuturikiriwa, kʉnʉ mookwaatya mʉryʉʉngʉ waachwe ˆajáa nowo.
Sa mʉʉntʉ ˆatʉrikira muvirii waachwe, iireka na ʉví.
2 Kwaandira haaha, mwiikalo ˆwachíhiire aha weerwii, woosaakwa
ʉlongoolwe ní vira ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ asáakaa, na sí kwa ʉláku wa kíwʉʉntʉ
tʉkʉ.
3 Sa sikʉ ˆjilóokire, mʉjáa mwatiite mpiindi jo toosha jo bweeyya yara
ˆmeene vaantʉ sí ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ veenda kʉtʉmama, vara
ˆvayéendaa ja kúri, ˆvarí na ʉláku, ʉreevi, ˆvabwéeyyaa ngovi ja kíláku,
viintʉ ˆviréevyaa, vina mbí na kwiinamira vidabalaíyo kiintʉ kívi mbere
ya Mʉlʉʉngʉ.
4 Sa jeyyo, voohwaalariwa koona nyuunyu sí mootumbuuja hamwí novo
kei tʉkʉ uvii, na sa jeyyo voovatʉkira.
5 Maa kaa, voovo kwiilʉʉsira varí vooveene kwa Yéesu Kirisitʉ, yeeye
ˆahʉmʉla kwiima neeja kʉvalamʉrira ˆvarí nkaasʉ na ˆvaakwya.
6 Na íkí noo ˆchabweeyya Masáare Maaja yavariyʉlwa baa kwa vara haaha
ˆvaakwya, sa valamʉrírwe kʉrí mívirí ja ˆvyeene vaantʉ valámʉrírwaa,
maa kaa, vave na nkaasʉ ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ arí kwa ngururu ja Mʉtima
waachwe.

Kʉʉja kwa Yéesu Kwaséngeriire

7 Kʉherererya kwa viintʉ vyoosi kwaséngeriire. Sa jeyyo, mʉve na
tooti na mʉndookiiyímirira mpiima jaanyu sa mʉndookeesha chírírí chobu
mooloomba.
8 Kʉlookya vyoosi, mʉndoomanyíka kwiiyenda sa kwiiyenda,
kwakúnikíríraa ʉví ˆʉrí foo.✡
9 Mʉndookiiteengya nyuunyu kwa nyuunyu, baa kwiing'ʉʉrira tʉkʉ.
10 Mʉlʉʉngʉ noo avahéeraa nyuunyu vaantʉ ˆvamuruma wʉʉya. Na
kira mʉʉntʉ atumie ʉwo wʉʉya kʉvalaanga víingí ja viimiriri va nduwo
ˆjiísimiresimire ja Mʉlʉʉngʉ.
11 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆyoosaaka lʉʉsíka ní alʉʉsíke ja yoolʉʉsíka masáare
ya Mʉlʉʉngʉ meeneevyo. Yoyoosi ˆyootʉmama, ní atʉmame kwa ngururu
ˆaheewa ní Mʉlʉʉngʉ, sa Mʉlʉʉngʉ abweeyyiriwe nkongojima kwa kira
kiintʉ kwa njíra ya Yéesu Kirisitʉ. Nkongojima ní na yeeye jiri sikʉ kwa sikʉ
ˆjisiina ʉhero. Kíkomi.

Kʉtʉrikíra so Muruma Kirisitʉ

12 Vijeengi vyaaní naveenda. Karí mʉhwáalariwaa ní ʉsʉʉngʉ wo yerwa
ˆmoopata ja moopata kiintʉ kíyeni tʉkʉ.
13 Maa kaa, eryi mítima sa moova hamwí na Kirisitʉ uturikirii waachwe, sa
mʉve kei na cheerʉ kíkʉlʉkʉʉlʉ mpiindi nkongojima yaachwe ˆírí variyʉlwa.
14 Koonì mʉrí tʉkírwa sa irina ra Kirisitʉ, mwatalariwa, sa Mʉtima wa
Nkongojima noo kʉsea Mʉtima wa Mʉlʉʉngʉ, ní mweeri yaanyu wookiikala.
15 Karí kʉve na mʉʉntʉ ʉmwí kʉrí nyuunyu ˆmweene arí saakwa atʉrikíre
sa ní mʉʉlai, mwiívi, mʉʉntʉ ˆabwéeyyaa ʉví au ˆalóngowereryaa vaantʉ tʉkʉ.
16 Maa kaa, koonì mʉʉntʉ atúrikiire sa amuruma Kirisitʉ karí oone soni
tʉkʉ. Mʉdʉʉmbe Mʉlʉʉngʉ so kaanírírwa weewe ní mʉʉntʉ ˆumutúubaa
Kirisitʉ.
17 Mpiindi ja ʉlamu jafíkire na Mʉlʉʉngʉ kaanda arí lamʉrira nyuumba
yaachwe, noo kʉsea, vaantʉ vaachwe. Haaha koonì arí kaanda na suusu,

✡ **4:8** Laanga Mpírí 10:12.

ha de vara ˆvasiita Masáare Maaja ya Mulúungu uhero waavo si uri kuva wo koofya maatuku vii tuku wúu?
18 Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yalúusa,
“Kooni vyafafa vaantu vawoloki kulamuririwa,
ni jooli viri kuva kwa vaantu si ˆvatúubaa kira Mulúungu ˆasáakaa na kwa vavi?”✡
19 Sa jeyyo, vara ˆvootúrikira ja ˆvyeene asáakaa Mulúungu, viiviike kwa Muúmba waavo, yeeye ni wo kiilaangiwa, na vatuube tumama maaja.

5

Ukiindya kwa Vawosi na Vatavana

1 Haaha ni luusika niise na nyuunyu vawosi va vaantu ˆvamuruma Yéesu. Niini ni moosi mwiiwaanyu na muuntu ˆoona uturikiri wa Yéesu Kirisitu. Kei niini ni hamwi ndiri nkongojimii ˆiri kunukulwa. Ni kuvakalaamya niise,
2 riishi neeja mpuka ˆng’eene mwakwaatiwa ni Mulúungu. Muve valaangiriri va iyo mpuka kwa mutima mweeru ja ˆvyeene Mulúungu yoosaaka, na si koodoomereriwa tuku. Tumami si kwa mpiima ya mpía tuku, maa kaa, kwa mutima waanyu woosi.
3 Kari muve vakari kwa vaantu ˆmoovalongoola tuku, maa kaa, muve vo tuubiririwa kuri mpuka.
4 Mpiindi Muríisi Mukuulu ˆari kuuja, hokera muri itáaji ra nkongojima si ˆrisáambukaa.
5 Viivyo nyuunyu ˆmoolongoolwa, mundoovanyemya vawosi. Nyuunyu voosi itumamiri ko kiikiimya na isi, sa Masáare ˆYari Mpeho yasea,
Mulúungu avakítiraa vara ˆviívaa kipeembe,
maa kaa, avahéeraa nduwo vara ˆviikíimyaa na isi.✡
6 Sa jeyyo, ikiimyi na isi kwa Mulúungu ˆari na nguruuru joosi, sa aviinule mpiindi ˆiisaawula.
7 Muvikiri uturikiri waanyu woosi sa yeeye avaláangaa nyuunyu.
8 Muve na tooti na mwiime neeja. Muvi waanyu, Ikúúlu ra Mirimu Mivi, rimwaari rooriingiriira ja siimba ˆyoosaakira muuntu sa imumerye. 9 Iro risiiti na mwiime neeja kuri kuruma kwaanyu, kunu mootaanga uturikiri wúuwo turya viise vanduu vaanyu kuri weeru yoosi, turikira viise jeyyo.
10 Maa kaa, Mulúungu ni wa nduwo joosi, yeeye avaanirira na nkongojimii ya siku ˆjisiina uhero ko kundikaniwa na Kirisitu. ˆMuri humula kuturikira kwa mpiindi, yeeye mweeneevyo vakiiman’ya ari, vaambirirya ari, vaheera ari nguruuru na vaviika ari mwaarirywii wa kikomi.
11 Kuri yeeye jive nguruuru kwa siku ˆjisiina uhero! Kikomi!

Lumbi jo Kiimikirirya

12 Navaándikiire barúwa ihi kwa nyambirirya ya Siliváano, mwaaniitu ˆnimwiiláangyaa. Noosaaka nivaheere mutima na nivawyiire kikomi kira ˆcheene mookipata, ni nduwo ya Mulúungu. Ikali neeja kuri nduwo iyo.
13 Vaantu ˆvamuruma Yéesu aha Babéeli ˆveene vasaawulwa hamwi na nyuunyu, vavalúumbiirye. Kei, mulúumbiiwe ni Maáriki mwaana waani.
14 Mundookiiluumbya ko kiisundira ja ishára ˆiláiraa mwiiyenda ko muruma Kirisitu.
Mwiikalo muuja uve na nyuunyu ˆmuri kwa Kirisitu.

✡ **4:18** Laanga Mpíri 11:31. ✡ **5:5** Laanga Mpíri 3:34; Yaakúupu 4:6.

Barúwa ya kaviri ya Peéteri

Mulongooryo

Barúwa ya kaviri ya Peéteri yaandikwa ni mutumwi Peéteri kati ya myaaka ya 64-67 keende Kirisitu ^avyaalwa. Peéteri aandika barúwa ihi kwa vaantu voosi ^vamuruma Yéesu (1:1). Aandika mpiindi ^ajáa munyololwii yoowoojera kuulawa, kunu yookiiririkana ^vyeene Yéesu ajáa aluusa inkwya yaachwe iri kuva (1:14; Yooháani 21:18-19).

Kiintu kikuulu aluusa barúwii ihi, ni kuvalúma kutu vaantu ^vamuruma Yéesu uvi ^walookya munumuunu wa vakiindya va uloongo (2:1-22). Vyasaakwa vaantu ^vamuruma Yéesu vareke ukiindya waavo na vakwaatye ukiindya wa kimáári wa Muluungu na wa Kirisitu, ura ^vakiindiwa ni vatumwi vara ^vakiindiwa ni Yéesu mweeneevyo (1:16-18). Ava vatumwi ni vara ^vamoona, vayeendan'yáa na vateereráa ukiindya wa Yéesu mweeneevyo (1:16-18). Avawyiira yoovasea, vasaakwa vindookumbukira ukiindya wa kimáári ^mweene uréetaa kumutaanga Muluungu na Mwaana waachwe Yéesu Kirisitu (1:12-14; 3:1-2).

Barúwii ihi, Peéteri asiita uloongo ura ^wariingiriráa wa vaantu ^voosea, Kirisitu si ari hinduka tuku (3:3-7). Alumirirya kusea siku ya Mweenevyoosi kuuja iri ja mwiívi, na Muluungu ni woojera iise ko yimirirya sa si yoosaaka muuntu baa umwi arimire tuku, kiri vyoova jeyyo vaantu voosi vamuvalandukire na vareke uvi waavo (3:9-10).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi *1:1-2*
Koonekya ^vyeene Muluungu avaaniriira no vasaawula *1:3-11*
Ulláali na mutwe wa nkongojima ya Kirisitu *1:12-21*
Vakiindya va uloongo *2:1-22*
Siku ya kuuja kwa Mweenevyoosi *3:1-18*

Lumbi

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Simóoni Peéteri, mutumami na mutumwi wa YéesuKirisitu. Ni kuvaandikira niise nyuunyu ^veene kwa njira ya uwoloki wa Yéesu Kirisitu Muluungu na Mulamuriri wiitu, mwahokera kuruma kwa iyoombe ikuulu ja kwiiswi.

2 Nduwo na mwiikalo muuja jivakung'untirikire nyuunyu ja ^vyeene mookula kwa kura kumutaanga Muluungu na Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu.

Mwaanirirwa na Mwasaawulwa ni Muluungu

3 Kwa nguruu jaachwe ja kimuluungu, atuheera viintu vyoosi ^tusáakaa sa nkaasu, na kwiikala mwiikalo ^utúubaa kira Muluungu ^asáakaa. Yeeye abweeyya jeyyo kwa njira ya suusu yo mutaanga yeeye ^atwaanirira, kwa njira ya nkongojima yaachwe nkuulu na wuuja waachwe.

4 Kwa njira iyo, atuheera kwiichuunga kwaachwe kukulukuulu na kwa kikomikoomi, sa ko tweera kwiichuunga uko, tureke uvi woosi ^mweene uri kuri ihi weeru, ^waréetwaa ni uláku woosi na tuve tadóman'yaa na ^vyeene Muluungu ari.

5 Sa jeyyo, kuri kuruma kwaanyu manyiki koongererya wuuja, hamwi na wuuja, ongereryi umanyi.

6 Kei kʉrɨ ʉmanyi, ongereryi kwiiyɨmɨrɨra, kwiiyɨmɨrɨra kwaanyu kʉve na kuyimirirya kʉkʉʉlʉ mpɨɨndɨ ja uturikiri, na kʉrɨ kuyimirirya ongereryi mwiikalo ˆutúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa.
7 Hamwɨ na mwiikalo ˆutúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa, ongereryi kwiiyenda kɨndʉʉ, na kwa kweenda ʉko, ongereryi kweenda kwawoloka.
8 Sa koonɨ mʉrɨ na viintʉ ivi ˆviri foo na kutuuba koongererya, vabweeyya viri mutuube manyɨka na mʉve na kʉnáálo kwa kʉra kʉmʉtaanga Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ.
9 Maa kaa, mʉʉntʉ yoyoosi ˆasiina ivi viintʉ, ʉwo nɨ mʉhoku, noo kʉsea ʉwo sɨ oónaa kʉlɨ tʉkʉ, sa yeeye arimirya kʉra kujirʉlwa ʉvɨ waachwe woosi.
10 Sa jeyyo vanaviitʉ, manyiki kʉbweeyya kɨra kɨintʉ koonekya nɨ kɨmáárɨ Mʉlʉʉngʉ avasaawʉla na avaanɨrɨra, sa koonɨ mʉbwéeyyiirye jeyyo sɨ mʉrɨ kiikunguvala uvii vii kaa tʉkʉ.
11 Kwa njɨra ɨyo, hokerwa mʉrɨ neeja Ʉtemii wa sikʉ ˆjisiina ʉhero wa Yéesu Kirisitʉ, Mweenevyoosi na Mʉlamuriri wiitʉ.

Ʉláali na Mʉtwe wa Masáare ˆYarɨ Mpeho

12 Haaha, vakumbusikya ndɨrɨ masáare aya sikʉ joosi, baa neembe mʉyamányire na yiisikana kwa kɨra kɨkomi ˆmʉrɨ nocho.
13 Nookoona nɨ ʉwoloki kuviinukya ko vakumbusikya masáare aya mpɨɨndɨ ˆnkaarɨ kɨvaandii ɨkɨ, noo kʉsea muvirii waanɨ.
14 Sa nɨ taanga niise, sikʉ ˆjookʉʉja chaangʉ aha mbere, kɨvaanda chaanɨ vɨɨkwa kɨrɨ ivarwii ja ˆvyeene Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ aanyónekiirye.
15 Naanɨ bweeyya ndɨrɨ kɨra ˆkɨrɨ dahɨka kwaandɨka, sa ˆndɨrɨ looka, mʉdahe kʉmbʉkɨra masáare aya sikʉ joosi.
16 ˆTʉkavawyɨɨre lʉvɨro lwa kʉʉja kwa Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ, sɨ tavaa mbuwo jo vaanga kwa ʉweere tʉkʉ, maa kaa, tavawyɨɨra ʉkúúlʉ ʉra ˆtoona kwa miiso yiiswi.
17 Yeeye aheewa nyemi na nkongojima fuma kwa Mʉlʉʉngʉ Taáta, sawúti ˆɨkʉʉje kwa Nkongojima Nkʉʉlʉ yoosea, “Ʉhʉ nɨ Mwaana waanɨ ˆnamweenda, neériwaa mʉtɨma nɨ yeeye.”
18 Suusu veeneevyo tɨɨteera sawúti ɨhɨ ˆng’eene ɨjáa yafuma kurumwii mpɨɨndɨ ˆtʉjáa ne luulwii lʉra lʉʉja.✡
19 Kei tatɨɨte ɨrɨ isáare ra ʉláali na mʉtwe ˆrɨrɨ kɨintʉ cho kiilaangya mʉnʉmʉʉnʉ. Ɨro isáare koonɨ mʉrɨláangire ja kɨmʉrɨ ˆkɨlávalavaa haantʉ ˆharɨ na kilwiirya, nɨ vyabooha moobweeyya fʉʉrʉ kʉmwaae, na Kirisitʉ noo kʉsea, nyényeeri ya mʉtóondo ɨtʉle mitimii yaanyu.
20 Mweeri ya vyoosi moosaakwa mʉtaange, kusiina ʉláali na mʉtwe wa Masáare ˆYarɨ Mpeho ˆmweene wavariyʉlwa nɨ mʉláali na mʉtwe, ja ˆvyeene mʉláali na mʉtwe mweeneevyo asaakáa tʉkʉ.
21 Sa kusiina ʉláali na mʉtwe ˆwʉʉjaa kwa kweenda kwa vaantʉ vii kaa tʉkʉ, maa kaa, vaantʉ valúusaa yara ˆyafúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ kʉnʉ voolongoolwa nɨ Mʉtɨma Mʉʉja.

2

Vakiindya va Ʉloongo na Kʉmalwa Kwaavo

1 Maa kaa, mpɨɨndɨ ja valáali na mʉtwe va Ijʉva, vajáa viinʉka valáali na mʉtwe va ʉloongo kʉrɨ Viisiraéeli, ja ˆvyeene varɨ kiinʉka vakiindya va ʉloongo kʉrɨ nyuunyu. Avo kiingirya varɨ ukiindya wa ʉweere, ˆʉrɨ saambʉla

✡ **1:18** Laanga Matáayo 17:5; Maáriki 9:7.

vaantʉ. Ʉwo ukiindya wamʉhéeraa moongo baa Ijʉva Mweeneevyo yeeye ˆavanunuula. Jeyyo, kiiretera varɨ imalo chaangʉ mweeri yaavo.
2 ˆVarɨ foo tuuba varɨ njɨra jaavo jo yeenda ja kúri na sa voovo njɨra ya kɨmáárɨ tʉkɨrwa ɨrɨ.
3 Na sa kʉdɨira kwiikinkima kwaavo, ava vakiindya vakindayɨrɨra varɨ nyuunyu na masáare ya ʉloongo. Maa kaa, keende aho kalɨ, Mʉlʉʉngʉ iimya neeja kʉvaheera irya, yeeye nɨ miiso ˆarɨ, kɨkomi vamala arɨ.
4 Noo ˆchooreka, mirimʉ ˆɨkabweeyye ʉvɨ, Mʉlʉʉngʉ sɨ ɨɨyonera mbavariri tʉkʉ, maa kaa, yeeye ɨɨfweitɨra na Ntarii✡ kʉʉntʉ ˆkʉrɨ na kilwiirya ˆchatʉʉnɨka du, na yachuungwa na mɨnyololo kʉnʉ yoowoojera sikʉ ɨra yo heewa irya.
5 Kei Mʉlʉʉngʉ sɨ areka kwɨɨlaɨra chiirʉ weerʉ ya aho kalɨ tʉkʉ. Yeeye areeta garíka kwa weerʉ sɨ ˆitúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ asáakaa. Maa kaa, yeeye amʉlamurirya Núhʉ hamwɨ na vaantʉ vɨɨngɨ mufungatɨ.✡ Na yeeye Núhʉ, avariyʉláa ʉwoloki wa Mʉlʉʉngʉ.
6 Mʉlʉʉngʉ ajáa ɨɨlaɨra chiirʉ míiji ya Sodóoma na Gomóora, akɨɨmala na mooto ɨkava mavu. Ɨɨbweeyya ɨve nɨ kɨintʉ cho laɨra masáare ˆmeene yarɨ vapata vaantʉ sɨ ˆvatúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ asáakaa sikʉ ˆjookʉʉja.
7 Yeeye amʉlamurirya Lúutu,✡ mʉʉntʉ mʉwoloki, yeeye ˆaaviwáa ɨnda nɨ kʉyeenda ja kúri kwa avo ˆvawúnaa miiro.
8 Lúutu, mʉʉntʉ mʉwoloki, iikaláa katɨ na katɨ ya avo vaantʉ. Kwa sikʉ ˆjiri foo mʉtɨma waachwe ʉjáa wasova mpɨɨma maatʉkʉ vii, so koona no teera mɨrɨmo yo wuna miiro ya avo vaantʉ.
9 Sa ayo yoosi, nɨ kɨweerwii viri Ijʉva amányire kʉvalamurirya vaantʉ vawoloki kʉrɨ yeeye. Kei amányire kʉvalaɨra chiirʉ vara sɨ ˆvarɨ vawoloki fʉʉrʉ sikʉ ɨra yo heewa irya.
10 Na ivi nɨ kɨmaarɨ kamwɨ kwa vara ˆvatúubaa ʉláku wa ufumo wa wʉʉntʉ wa ʉvɨ, ˆvachwíjaa matɨ wiimiriri.
Vaantʉ avo nɨ vakudamu na viívaa kɨpeembe, voovo sɨ voófaa kʉtʉkɨra baa viúumbe vya kurumwii baa woowa tʉkʉ.
11 Maa kaa, mirimʉ miija baa neembe ɨrɨ na lʉvɨro na ngururu jeyyo, yooyo sɨ ɨréetaa viloongi vya ʉloongo kwa viúumbe ivyo mbere ya Ijʉva tʉkʉ.
12 Vaantʉ ava vachwíjaa matɨ chochoosi kɨra sɨ ˆvakɨmányire. Voovo vi-ifwíine na nchúwo ˆjisiina mɨryʉʉngʉ na ˆjɨímɨrɨrwaa nɨ kwiiteera kwa mɨvɨrɨ yaavo, joojo javyáalwaa vii sa jikwaatwe no sɨɨnjwa. Jeyyo, noo ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ arɨ vamala avo vakiindya va ʉloongo.
13 Voovo rɨhwa varɨ marema, sa marema ˆmeene vareeta kwa vaantʉ vɨɨngɨ. Voovo vavyeenda kʉbweeyya ʉláku waavo mʉvɨ namuusi kweerʉ chwe mbere ja vaantʉ. Vavyeenda kʉvakoovera mpɨɨndɨ ˆvoobweeyya ngovi ja kɨreevi na kɨláku baa kwiiyɨmɨrɨra tʉkʉ hamwɨ na nyuunyu. Ava nɨ ja mabandawʉ ingwii njerʉ.
14 Miiso yaavo yamema kʉyeenda na vaki va vaantʉ, ava sɨ varékaa vii kaa tʉkʉ kʉtʉmama ʉvɨ. Voovo vavakóoveraa vaantʉ vara sɨ ˆvɨɨma neeja kʉrɨ kuruma kwaavo. Mɨtɨma yaavo yiijiviriwa kʉdɨira kwiikinkima. Vajumwa nɨ Mʉlʉʉngʉ.
15 Vareka njɨra ˆyawoloka, na vatuuba njɨra ˆatuuba Baláamu mwaana wa Beóori. Yeeye ajáa eenda hokera mɨsáala yo sova ʉwoloki.
16 Maa kaa, Baláamu sa ʉvɨ waachwe, ajáa adalaviwa nɨ ndákwi. Nchúwo sɨ ˆɨlúʉsɨkaa, ɨkalʉʉsɨka kwa sawúti ya mʉʉntʉ ɨkakɨtɨra ʉkoókoyo wa ʉwo mʉláali na mʉtwe.✡

✡ **2:4** Laanga Lúka 12:5. ✡ **2:5** Laanga Ncholo 7:23. ✡ **2:7** Laanga Ncholo 19:1-29. ✡ **2:16** Laanga Ʉvalo 22–24; 31:16.

17 Vaantu ava ni nchóonko ˆjuuma, na nkunguu ˆivúuntwaa ni ihúmbuuto. Muluungu aviimirya neeja haantu ˆkuri kuva na kilwiirya ˆchatuunika du.
18 Voovo valúusikaa masáare yo kiivaa kipeembe, ˆyasiina kiintu. Voovo kwa uláku wa mivíri yaavo yo yeenda ja kúri, vavahéembaa vaantu vara ˆviirekiré na uvi siku ingai vii ˆjilóokire, vara ˆviiséyyiirye fuma kuri vamwi va vara ˆviíkalaa urimirii.
19 Voovo vavaséaa vaantu vara ˆvarúmire viilaangye kuva vari húuru, kumba voovo ni vatúmwa va uvi. Ni jeyyo viri, muuntu ni mutúmwa wa kira ˆkimukéndeiriraa.
20 Vaantu ava, viinonkola fuma uvii kwa njira yo mutaanga Mweenevyoosi na Mulamuriri YéesuKirisitu, koonı vakwáatirwe na vasíindirwe kei, ivyo vyaviiha, aho, viiha vari kulookya vya ncholo.
21 Ngaari ni pwee kwaavo, nga si vataanga njira ya uwoloki, kulookya kwiitaanga, maa de vareke ura ulairiri muuja ˆvakwaatiwa.
22 Vyafúmiire kwaavo ja ira mpíri ya kimaari ˆiséaa, “Kúri yahíndukiraa mataika yaachwe ng’eeneevyo,” kei mpíri yiingi yasea, “Nkaamba ˆyoóyyiiwe, yahíndukiraa noo walawala itoyii.”✡

3

Siku ya Mweenevyoosi

1 Vijeengi naveenda. Ihi ni barúwa yaani ya kaviri ˆnoovaandikira. Kuri iji barúwa iviri ni yera niise kwiinukya miryuungu yaanyu ˆiri uteréere ko vakumbusikya.
2 Noosaaka nyuunyu mukumbukire masáare ˆyaluuswa aho kali ni valáali na mutwe va Ijuva na ura ulairiri wa Mweenevyoosi Mulamuriri ˆmwaheewa ni vatumwi vaanyu.
3 Mweeri ya vyoosi, taangi, siku ja uhero, kuuja vari vaantu ˆveene vindoovahenchula na ˆveene vindootuuba uláku waavo muvi.
4 Kundoosea veende, “Si iichuunga akasea, kuuja ari? Hai ari de? Masáare aya noo yaaya keende vala baaba wiitu ˆvakawulale, viintu vyachaala vivira vii kwaandira kuumbwa kwa weeru.”
5 Avo vaantu kwa heno varimirya aho kali, Mulungu ajáa uumba kurumu na weeru kwa isáare. Weeru ijáa yuumbwa fuma kuri maaji na kwa njira ya maaji.
6 Na kwa maaji ayo, na kwa isáare raachwe, weeru ya mpiindi jira ijáa yareterwa mbula ya imalo, noyo ikamalwa ni maaji.
7 Maa kaa, kwa isáare riiro, kurumu na weeru ja haaha jacheeriwa sa mooto, jooviikwa fuuru siku ira ya ulamu na yo malwa kwa vaantu si ˆvatúubaa kira Mulungu ˆasáakaa.
8 Vanaviitu naveenda. Kari murímiryaa kiintu kimwi, nocho ni iki, siku imwi ni ja myaaka iyana rimwi (1,000) kwa Iju̱va, na myaaka iyana rimwi ni ja siku imwi.✡
9 Mweenevyoosi si achérevaa kukiimikirirya kwiichuunga kwaachwe tuku, ja ˆvyeene vaantu viingi viíririkanaa. Yeeye avayímiriryaa nyuunyu, sa si asáakaa muuntu baa umwi arimire tuku. Maa kaa, kira muuntu amuvalanduukire fuma uvii.
10 Siku ˆyookuuja Mweenevyoosi, kuuja iri ja mwiívi. Siku iyo kurumu rimira kuri kwa sawúti nkuulu, viintu ˆviri muumo chimikwa viri kwa mooto, noyo weeru na nteendo jaachwe tulwa jiri mwaaswii.

✡ **2:22** Laanga Mpíri 26:11. ✡ **3:8** Laanga Sabúuri 90:4.

11 Haaha koonɨ viintʉ ivi viri malwa jei, ha nyuunyu nɨ vaantʉ ˆvarɨ joolɨ moosaakwa mʉve? Moosaakwa mʉve vaaja mbere ya Mʉlʉʉngʉ, na mʉndookiikala mwiikalo ˆutúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa,
12 kʉnʉ moowoojera sikʉ ɨra ya Mʉlʉʉngʉ na mookɨɨbweeyya yʉʉje chaangʉ. Sa sikʉ ɨyo, kurumu rɨmɨra kʉrɨ na mooto na viintʉ vyoosi ˆviri mʉʉmo chakalʉlwa viri nɨ mooto.
13 Maa kaa, suusu ko tuuba vira ˆvyeene iichuunga kʉtʉheera, nɨ woojera tiise kurumu kufya na weerʉ ifya ˆng'eene ɨrɨ mema ʉwoloki.
14 Vanaviitʉ naveenda. Kʉnʉ moowoojera masáare ayo, manyiki kwa kɨra njɨra mbere ya Mʉlʉʉngʉ, sa mʉve musiina lʉkwaalo na sɨ mʉng'úurɨrwaa, na mʉve na mwiikalo mʉʉja ne.
15 Moosaakwa mʉtaange Mweenevyoosi wiitʉ nɨ yimirirya iise sa mʉve na njɨra yo turya ʉlamuriri. Jeyyo noo ˆvyeene Paúli mwaaniitʉ ˆtamweenda avaandɨkɨra kʉnʉ yootumia tooti ˆaheewa nɨ Mʉlʉʉngʉ.
16 Ayo noo ˆmeene alúʉsɨkaa barúwii jaachwe joosi. Yamwaarɨ masáare ˆmeene yafafa kʉyataanga barúwii jaachwe. Masáare ayo, vamwaarɨ vakoókoyo na vahoho ˆveene vayaválandʉlaa ja ˆvyeene vaválandʉlaa Masáare yɨɨngɨ ya Mʉlʉʉngʉ. Kwa njɨra ɨyo voovo viiréteraa imalo kwaavo veeneevyo.
17 Maa kaa, nyuunyu mʉhúmwɨɨre taanga isáare ɨrɨ. Vanaviitʉ naveenda. Haaha, mwɨɨme neeja karɨ jɨ mʉtwaalwe na kwɨɨngɨ nɨ ʉkwaata wa vaantʉ avo, maa mʉreke kɨkomi chaanyu tʉkʉ.
18 Maa kaa, nyuunyu mutuube koongererya nduwo kwa kʉra kʉmʉtaanga Mweenevyoosi na Mʉlamuriri YéesuKirisitʉ. Nkongojima ɨve na yeeye, haaha na sikʉ ˆjookʉʉja ˆjisiina ʉhero! Kɨkomi.

Barúwa ya ncholo ya Yooháani

Mulongooryo

Barúwa ihi, yaandikwa ni mutumwi Yooháani kati ya myaaka ya 85-100 keende Yéesu ^avyaalwa. Yooháani aandika barúwa ihi kwa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu. Vaantu ava, Yooháani ajáa aveenda maatuku vii ja vaana na vijeengi vyaachwe (2:1, 7, 12, 18, 28; 3:7, 21; 4:1, 7).

Barúwii ihi, Yooháani avakalaamya vaantu ^vamuruma Yéesu vatuube kuva kiintu kimwi na Mulúungu hamwi na Yéesu Kirisitu (2:24-27; 4:12-16). Kei avalúma kutu vareke teerera masáare ya vasíiti Kirisitu ^vari mpukii ya vaantu ^vamuruma Yéesu (2:18-23).

Yooháani avakumbusikya vaantu ^vamuruma Yéesu kuvasea, yeeye iikala hamwi na Yéesu. Yeeye amoona kwa miiso yaachwe, amuteera kwa matu yaachwe na amukwaata kwa mikono yaachwe (1:1-4). Sa jeyyo, yeeye amumányire Yéesu ni muuntu wa kikomi ajáa na ni Mwaana wa Mulúungu. Na kei avasea, Mulúungu atuheera suusu ^tamuruma Yéesu nkaasu ya siku ^jisiina uhero, na nkaasu ihi ni kwa mwaana waachwe Yéesu Kirisitu iri (5:5, 11-12).

Cho kiimikirirya, Yooháani avawyiira vaantu ^vamuruma Yéesu vasaakwa siku joosi vamweende Mulúungu na vatuube kwiiyenda voovo kwa voovo.

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Yéesu noo Isáare ^riri nkaasu *1:1-4*

Vaantu ^vamuruma Yéesu vave vaantu va kiweeru, kari vatuube weeru tuku *1:5-2:27*

Vaantu ^vamuruma Yéesu viiyende kwa kweenda kwa Kirisitu *2:28-4:6*

Vaantu ^vamuruma Yéesu vave kiintu kimwi na Mulúungu na vindooyeren'ya mitima yoosi *4:7-5:12*

Vaantu ^vamuruma Yéesu vatúryaa nkaasu ya siku ^jisiina uhero kuri Yéesu *5:13-21*

Isáare ra Nkaasu

1 Iki noo ^cheene toovavariyuriira. Kira ^kijáa kimwaari baa ncholo✡ si inaanda, kira ^takiteera, kira ^tachoona na miiso yiiswi, kira ^takilaanga, ^takikwaata na mikono yiiswi noo Isáare ra nkaasu ya siku ^jisiina uhero.

2 Nkaasu iyo yavariyulwa, na suusu twiiyona, na tookoonekya kikomi na tookaarya nkaasu ya siku ^jisiina uhero, iyo ^ijáa na Taáta na ^yavariyulwa kuri suusu.✡

3 Toovawyiira nyuunyu kira ^tachoona na ^tateera, sa nyuunyu muve kiintu kimwi na suusu. Na kuva kiintu kimwi kwiiswi ni kuva kiintu kimwi na Taáta na Mwaana waachwe YéesuKirisitu.

4 Aya ni kuyaandika tiise sa kuvyeenda kwiiswi voosi,* kukiimane.

Kuyeendera Kiweerwii

5 Masáare ^tateera fuma kwaachwe, na ^toovawyiira nyuunyu, noo aya, Mulúungu ni kiweeru na kuri yeeye kusiina kilwiirya chochoosi tuku.

6 Koonі taséire ni kiintu kimwi turi ne na kunu tooyeendera kilwiiryii, ni uloongo toolúusa, na si tootumama kira cha kimáári tuku.

7 Maa kaa, koonі tooyeendera kiweerwii ja yeeye ^vyeene ari kuri kiweeru, ni kiintu kimwi ^turi suusu kwa suusu na sakami ya Yéesu Mwaana waachwe ni tujirula yiise na uvi woosi.

✡ **1:1** Laanga Ncholo 1:1; Yooháani 1:1-3. ✡ **1:2** Laanga Yooháani 1:14. * **1:4** ***kuvyeenda kwiiswi voosi:*** Nakáala jiingi ja kali jasea, *Kuvyeenda kwaanyu.*

8 Koonɨ taséire tusiina ʉvɨ tʉkʉ, tookiikoovera suusu veeneevyo na kɨra kɨkomi sɨ kɨrɨ kʉrɨ suusu tʉkʉ.
9 Koonɨ talúusire ʉvɨ wiitʉ kʉrɨ yeeye, yeeye nɨ wo kiilaangiwa na nɨ mʉwoloki, yeeye sea arɨ ʉvɨ wiitʉ wasírire na tujirʉla arɨ na kʉsova ʉwoloki koosi.
10 Koonɨ taséire sɨ tabweeyya ʉvɨ tʉkʉ, toomʉbweeyya yeeye ave mʉloongo na isáare raachwe sɨ rɨrɨ kʉrɨ suusu tʉkʉ.

2

1 Vaana vaanɨ vaduudi naveenda. Nɨ kʉvaandɨkɨra niise aya sa mʉdɨire bweeyya ʉvɨ. Maa kaa, koonɨ mʉʉntʉ yoyoosi abwéeyyiirye ʉvɨ, amwaarɨ ʉmwɨ wo tʉlʉʉsɨkɨra kwa Taáta na noo YéesuKirisitʉ Mʉwoloki.
2 Yeeye noo mpóryo yo seyya ʉvɨ wiitʉ, maa kaa, sɨ sa ʉvɨ wiitʉ vii tʉkʉ, baa kei sa ʉvɨ wa weerʉ yoosi.

Kʉkwaatya Ʉlairiri Waachwe

3 Ɨkɨ noo ˆchabwéeyyaa tʉtaange tamʉmányire Mʉlʉʉngʉ, nɨ koonɨ tookwaata ndairiri jaachwe.
4 Ʉra ˆaséaa, “Namʉmányire,” na sɨ akwáatyaa ndairiri jaachwe, ʉwo nɨ mʉloongo na kɨra kɨmáárɨ kisiina kʉrɨ yeeye tʉkʉ.
5 Maa kaa, ʉra ˆakwáatyaa isáare raachwe, ʉwo kweenda kwa Mʉlʉʉngʉ kwakiimana kʉrɨ yeeye kamwɨ. Kwa ɨrɨ tamányire nɨ kʉrɨ yeeye ˆtʉrɨ.
6 Yoyoosi ˆaséaa iíkalaa kʉrɨ yeeye, asaakwa abweeyye ja ˆvyeene Yéesu abweeyya.

Ʉlairiri Mufya wo Kiiyenda

7 Vanaviitʉ naveenda. Sɨ noovaandɨkɨra ʉlairiri mufya tʉkʉ, maa kaa, ˆmʉjáa mʉʉtɨite keende aho ncholo.✡ Na ʉwo ʉlairiri ˆmʉjáa mʉʉtɨite nɨ ɨro isáare ˆmʉjáa noro.
8 Baa neembe nɨ jeyyo, ʉlairiri ˆmweene noovaandɨkɨra nɨ mufya, noo kʉsea, rɨra isáare ˆrɨrɨ kɨkomi isii yaachwe na isii yaanyu, sa kilwiirya choolooka na kɨweerʉ cha kɨkomi chaándire lava.
9 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆaséaa amwaarɨ kʉrɨ kɨweerʉ, maa kaa, amʉsʉʉla mwaanaavo, ʉwo akaarɨ kilwiiryii.
10 Ʉra ˆamweenda mwaanaavo ʉwo iíkalaa kɨweerwii, na kusiina kɨɨntʉ ˆchoomʉbweeyya iikunguvale tʉkʉ.
11 Maa kaa, yoyoosi ˆamʉsʉʉla mwaanaavo, ʉwo nɨ kilwiiryii arɨ, kei ayéenderaa kilwiiryii na sɨ amányire baa kʉʉntʉ ˆyoodoma tʉkʉ, sa kilwiirya chamʉhokurya miiso.
12 Nɨ kʉvaandɨkɨra niise nyuunyu vaana vaanɨ vaduudi,
nyuunyu ʉvɨ waanyu wasewa wasírire sa irina raachwe.
13 Nɨ kʉvaandɨkɨra niise nyuunyu vala taáta,
sa nyuunyu mwamʉtaanga,
yeeye ˆajáa amwaarɨ baa ncholo sɨ ɨnaanda.
Nɨ kʉvaandɨkɨra niise nyuunyu vatavana,
sa nyuunyu mwamusiinda ʉra MʉvɨI.
Nɨ kʉvaandɨkɨra niise nyuunyu vasinga vaduudi,
sa nyuunyu mwamʉtaanga Taáta.
14 Nɨ kʉvaandɨkɨra niise nyuunyu vala taáta,
sa nyuunyu mwamʉtaanga
yeeye ˆajáa amwaarɨ baa ncholo sɨ ɨnaanda.
Nɨ kʉvaandɨkɨra niise nyuunyu vatavana,
sa nyuunyu mwatɨite ngururu,

✡ **2:7** Laanga Yooháani 13:34.

na isáare ra Mʉlʉʉngʉ riíkalaa kʉrɨ nyuunyu,
na nyuunyu mwamusiinda ʉra Mʉvɨ.

Karɨ Mweéndaa Weerʉ Tʉkʉ

15 Karɨ mweéndaa mavɨ ˆyarɨ kʉrɨ weerʉ tʉkʉ, baa na viintʉ ˆviri kʉrɨ weerʉ tʉkʉ. Koonɨ mʉʉntʉ yoyoosi ɨɨyéndire weerʉ, kweenda kwa Taáta sɨ kʉrɨ kʉrɨ yeeye tʉkʉ.
16 Sa kɨra kɨintʉ ˆkɨrɨ kʉrɨ weerʉ, noo kʉsea, baa ja ʉláku wa mʉvɨrɨ, ʉláku wa miiso yaachwe, na kwiivaa kɨpeembe ˆkwaréetwaa nɨ usúngaati, sɨ vifúmaa kʉrɨ Taáta tʉkʉ, maa kaa, nɨ kʉrɨ weerʉ ˆvifúmaa.
17 Na weerʉ nɨ looka yiise na ʉláku waachwe, maa kaa, ʉra ˆatúmamaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa, nɨ nkaasʉ arɨ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.

Vasíiti Kirisitʉ

18 Vasinga naveenda. Iji nɨ mpɨɨndɨ jo herererya. Ja ˆvyeene mwateera, musíiti Kirisitʉ amwaarɨ yookʉʉja, jeyyo vasíiti Kirisitʉ ˆvarɨ foo vamwaarɨ vahúmwɨɨre kʉʉja. Sa isáare ɨrɨ tahúmwɨɨre taanga, iji nɨ mpɨɨndɨ jo herererya.
19 Vafuma kʉrɨ suusu, maa kaa, sɨ vajáa viitʉ tʉkʉ. Sa ngaarɨ vajáa nɨ viitʉ, ngaarɨ viikala na suusu. Kufuma kʉrɨ suusu koonekya baa ʉmwɨ vii waavo sɨ ajáa wiitʉ tʉkʉ.
20 Nyuunyu mwahakwa makuta nɨ ʉra ˆArɨ Mʉʉja, na nyuunyu voosi mwakɨmányire kɨmáárɨ.
21 Sɨ navaandɨkɨra nyuunyu atɨ sɨ mʉkɨmányire kɨmáárɨ tʉkʉ, maa kaa, nyuunyu mwakɨmányire kɨmáárɨ, na mwamányire kusiina ʉloongo wowoosi ˆufúmaa kʉrɨ kɨmáárɨ tʉkʉ.
22 Mʉloongo nɨ ani? Mʉloongo nɨ mʉʉntʉ ˆaséaa Yéesu sɨ Masía tʉkʉ. Mʉʉntʉ ˆarɨ jeyyo noo musíiti Kirisitʉ, noo kʉsea, yeeye amʉhéeraa moongo Taáta na Mwaana.
23 Mʉʉntʉ ˆaséaa Yéesu sɨ Mwaana tʉkʉ, ʉwo sɨ arɨ na Taáta tʉkʉ. Na yoyoosi ˆarɨ ruma na ˆarɨ sea Yéesu nɨ Mwaana, atɨɨte Taáta.
24 Kʉrɨ nyuunyu, kɨra ˆmwakɨteera keenda ncholo, laangi neeja chiikale kʉrɨ nyuunyu. Koonɨ kɨra ˆmwakɨteera keenda ncholo chookiikala kʉrɨ nyuunyu, nyuunyu kʉva mʉrɨ kɨintʉ kɨmwɨ na Mwaana na Taáta.
25 Ɨkɨ noo ˆcheene Mʉlʉʉngʉ iichuunga kʉrɨ suusu, noo kʉsea, nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.
26 Nɨ kʉvaandɨkɨra niise masáare aya vaantʉ vara ˆvooyera kʉvatwaala na ivarwii.
27 Kʉrɨ nyuunyu, Mʉlʉʉngʉ avaheera Mʉtɨma Mʉʉja ˆiíkalaa isii yaanyu. Ʉwo noo ˆarɨ vakiindya kɨra kɨintʉ. Ukiindya waachwe nɨ wa kɨmáárɨ sɨ wa ʉloongo tʉkʉ. Sa jeyyo, sɨ yoosaakwa mʉʉntʉ avakiindye tʉkʉ.✡ Ja ˆvyeene Mʉtɨma avakiindya, mwaava kɨintʉ kɨmwɨ na Kirisitʉ.

Vaana va Mʉlʉʉngʉ

28 Haaha, nyuunyu vaana vaanɨ vaduudi, mʉve kɨintʉ kɨmwɨ ne, sa ˆarɨ variyʉlwa, mʉve mwiitema, mʉdɨɨre koona soni mbere yaachwe, mpɨɨndɨ ja kʉʉja kwaachwe.
29 Koonɨ mootaanga yeeye nɨ mʉwoloki, nyuunyu mwamányire kɨra ˆatúmamaa ʉwoloki, avyaalwa nɨ yeeye.

3

1 Laangi kweenda ʉkʉ kʉkʉʉlʉ ˆkweene atʉheera Taáta, suusu twaanɨrɨrwe vaana va Mʉlʉʉngʉ! Jeyyo noo ˆvyeene tʉrɨ! ˆCheene choobweeyya weerʉ ɨdɨɨre kʉtʉtaanga nɨ sa viintʉ weerʉ sɨ yamʉtaanga yeeye.

✡ **2:27** Laanga Yooháani 14:26.

2 Vanaviitu naveenda. Haaha turi vaana va Muluungu, maa kaa, si vinavariyulwa ni jooli turi kuva tuku, suusu tamányire ˆviri variyulwa, kuva turi ja Kirisitu, sa moona turi ja ˆvyeene ari.
3 Kira muuntu ˆamwiiláangyaa yeeye, iitálaryaa ja viintu Yéesu ˆari uteréere mbere ya Muluungu.
4 Kira muuntu ˆabwéeyyaa uvi, uwo awúnaa miiro, noo kusea uvi ni kuwuna miiro.
5 Maa kaa, suusu tamányire, yeeye avariyulwa sa aseyye uvi, na isii yaachwe kusiina uvi tuku.
6 Jeyyo, kira muuntu ˆiíkalaa isii yaachwe si atúmamaa uvi tuku. Kira muuntu ˆatúmamaa uvi si amoona yeeye tuku baa si amutaanga tuku.
7 Vaana vani vaduudi, kari murume muuntu yoyoosi avakoovere tuku. Kira muuntu ˆatúmamaa uwoloki, uwo ni muwoloki, ja yeeye ˆvyeene ari muwoloki.
8 Ura ˆatúmamaa uvi ni wa Ikúúlu ra Mirimu Mivi, ˆratumamáa uvi keende aho ncholo. ˆCheene chabweeyya Mwaana wa Muluungu avariyulwe, ni kumala mirimo ya Ikúúlu ra Mirimu Mivi.
9 Yoyoosi ˆavyaalwa ni Muluungu si atúmamaa uvi tuku, sa mbeyu ya Muluungu yiíkalaa isii yaachwe, baa si ari daha tumama uvi tuku, sa yeeye avyaalwa ni Muluungu.
10 Maa kaa, muuntu si ˆabwéeyyaa uwoloki, noo kusea ura si ˆamweenda mwiiwaachwe, uwo si ari mwaana wa Muluungu tuku. Jeyyo, noo ˆvyeene tutáangaa kikomi vaana va Muluungu na vaana va Ikúúlu ra Mirimu Mivi.

Mwiiyende Nyuunyu kwa Nyuunyu

11 Masáare ˆmwateera keende ncholo noo aya, twiiyende suusu kwa suusu.
12 Kari muve ja Kaíni tuku, ura ˆajáa wa Muvi akamuulaa mwaanaavo.✡ Ni sa che amuulaa? Sa mirimo yaachwe ijáa ni yaviiha na ya mwaanaavo ijáa ni ya uwoloki.
13 Sa jeyyo, vanaviitu, kari muhwáalalaa koони weeru yavaswíire tuku.
14 Suusu tamányire talooka fuma inkwyii tukiingira nkaaswii, sa taveenda vaaniitu. Ura si ˆamweenda mwaanaavo iíkalaa inkwyii.✡
15 Yoyoosi ˆamusuula mwaanaavo ni muulai, na mwamányire muulai asiina nkasu ya siku ˆjisiina uhero isii yaachwe tuku.
16 Jei noo ˆvyeene tataanga kweenda kwa Muluungu, Yéesu Kirisitu atoola nkasu yaachwe sa suusu. Naasu tasaakwa tutoole nkasu yiitu sa vaaniitu.
17 Koони muuntu atiite usúngaati wa weeru ihi na akamoona mwaanaavo ˆasiina kiintu, maa kaa, adiire kumoonera mbavariri, jooli kweenda kwa Muluungu kuri kuva kiintu kimwi ne?
18 Vaana vani vaduudi, kari twiiyende na milomo vii tuku au kwa lurimi vii tuku, maa kaa, kwa mirimo na kimáári.
19 Jei taanga turi suusu ni va kikomi na tuurya turi mitima yiitu mbere ya Muluungu.
20 Baa neembe mitima yiitu yiindootulamurira, suusu taanga turi Muluungu ni mukuulu kulookya mitima na yeeye amányire kira kiintu.
21 Vanaviitu naveenda. Koони mitima yiitu si yootulamurira, kwiitema turi mbere ja Muluungu.
22 Chochoosi ˆtalóombaa, tahókeraa fuma kwaachwe, sa tatúubaa ulairiri waachwe na tatúmamaa yara ˆyamweéryaa mutima.
23 Uhu noo ulairiri waachwe, suusu turirume irina ra Mwaana waachwe Yéesu Kirisitu, na twiiyende suusu ja yeeye ˆvyeene atulairirya.

✡ **3:12** Laanga Ncholo 4:1-8. ✡ **3:14** Laanga Yooháani 5:24.

24 Vara ˆvakwáataa ndairiri jaachwe vavíjaa kiintu kimwi ne na yeeye avíjaa kiintu kimwi novo. Suusu tamányire Muluungu iíkalaa kuri suusu. Sa jooli? Sa yeeye atuheera Mutima waachwe Muuja.

4

Kutaanga Mutima

1 Vanaviitu naveenda. Kari murúmaa kira muuntu ˆaséaa atiite mutima tuku, maa kaa, simbuli neeja moone koori uwo muuntu yoolongoolwa ni Mutima fuma kwa Muluungu, sa valáali na mutwe va uloongo ˆvari foo vafúmiire aha weerwii.

2 Jei noo ˆvyeene muri taanga Mutima wa Muluungu, kira mutima ˆuri ruma na ˆari sea Yéesu noo Masía na uuja na muviri, uwo longoolwa iise ni mutima fuma kwa Muluungu.

3 Mutima wowoosi ura si ˆumurúmaa Yéesu, uwo si wafuma kwa Muluungu tuku. Na uhu noo mutima wa musíiti Kirisitu ura ˆmwateera wookuuja, nowo wuújire kuri weeru.

4 Maa kaa, vaana vaani vaduudi, nyuunyu ni vaana va Muluungu, kei, nyuunyu mwahumula vasiinda avo valáali na mutwe va uloongo. Sa ura ˆari isii yaanyu atiite ngururu kulookya ura ˆari kuri weeru.

5 Voovo ni va uhu weeru, noo ˆchooreka vakíindyaa masáare ya uhu weeru na vaantu va uhu weeru vavatéereraa.

6 Maa kaa, suusu ni va Muluungu. Muuntu yoyoosi ˆamumányire Muluungu, atutéeraa, na ura ˆsi wa Muluungu, uwo si atutéereraa tuku. Kwa njira iyo twatáangaa Mutima wa kimáári na mutima wa ukwaata.

Muluungu ni Kweenda

7 Vanaviitu naveenda. Twiiyende, sa kweenda kwafúmaa kwa Muluungu. Muuntu yoyoosi ˆaveenda viivaachwe, uwo avyaalwa ni Muluungu na amumányire Muluungu.

8 Ura si ˆeenda, si amumányire Muluungu tuku, sa Muluungu ni kweenda.

9 Muluungu atoonekya kweenda kwaachwe, ko mutuma Mwaana waachwe wa mpeke kuri weeru, sa suusu tupate nkaasu kutweera kwaachwe.

10 Jei noo ˆvyeene kweenda kuri, si suusu tujáa twamweenda Muluungu ta tuku, maa kaa, yeeye atweenda fuuru akamutuma Mwaana waachwe ave mpóryo yo seyya uvi wiitu.

11 Vanaviitu naveenda. Sa viintu Muluungu ˆatweenda jei, baa suusu toosaakwa kwiiyenda.

12 Kusiina muuntu ˆanamoona Muluungu mpiindi joosi tuku. Koori twiiyéndire suusu kwa suusu, Muluungu kuva iise kiintu kimwi na suusu na kweenda kwaachwe kiimikiririwa kwiise kuri suusu.

13 Suusu tamányire twiíkalan'yaa ja kiintu kimwi na Muluungu na yeeye Muluungu iíkalan'yaa ja kiintu kimwi na suusu, sa yeeye atuheera Mutima waachwe.

14 Suusu toona na toonekya kikomi, Taáta amutuma Mwaana waachwe ave Mulamuriri wa weeru.

15 Muuntu yoyoosi ura ˆaruma na ˆaséaa Yéesu ni Mwaana wa Muluungu, Muluungu avijáa kiintu kimwi ne, ne kiintu kimwi na Muluungu.

16 Suusu tamányire ˆvyeene Muluungu atweenda na suusu taviika kuruma kwiitu kuri kweenda kwaachwe.

Muluungu ni kweenda. Yoyoosi ˆavíjaa kiintu kimwi na kweenda, uwo avíjaa kiintu kimwi na Muluungu na Muluungu avíjaa kiintu kimwi ne.

17 Kwa njira iyo, kweenda kwakiimana kuri suusu sa tuve na kwiitema siku ira ya ulamu, sa ja ˆvyeene Yéesu ari, noo ˆvyeene turi suusu aha weerwii.

18 Kuuntu ˆkuri na kweenda, kusiina woowa tuku, kweenda kwa kikomi, kwakíbiryaa woowa woosi, sa kulairwa chiiru kwaréetaa woowa. Muuntu yoyoosi ˆari na woowa, kweenda kwa Muluungu si kuna kiimana isii yaachwe tuku.
19 Suusu tatiite kweenda sa Muluungu noo atweenda ta ncholo.
20 Koonи muuntu aséire amweenda Muluungu na kunu amusuula mwaanaavo ˆamuruma Yéesu, uwo ni muloongo. Sa koonи muuntu si amweenda mwaanaavo ura ˆyoomoona, si ari daha kumweenda Muluungu si ˆanamoona tuku.
21 Uhu noo ulairiri fuma kwaachwe, yoyoosi ˆamweenda Muluungu asaakwa amweende mwaanaavo.✡

5

Kumuruma Mwaana wa Muluungu Kwasíindaa Weeru

1 Kira muuntu ˆamurúmaa Yéesu ni Masía, uwo ni mwaana wa Muluungu. Kei kira muuntu ˆamweenda Taáta, amweenda na mwaana ˆavyaalwa ni uwo Taáta.
2 Jei noo ˆvyeene tatáangaa taveenda vaana va Muluungu, ko mweenda Muluungu na kukwaatya ndairiri jaachwe.
3 Kumweenda Muluungu, ni kukwaatya ndairiri jaachwe. Kei ndairiri jaachwe si jarutaha tuku,
4 sa kira ˆavyaalwa ni Muluungu, uusíindaa weeru. Kuruma kwiitu noo njira yo kuusiinda weeru.
5 Ni ani ˆadáhaa kuusiinda weeru? Ni ura ˆmweene arúmaa Yéesu ni Mwaana wa Muluungu.

Koonekya Yéesu ni Mwaana wa Muluungu

6 Yéesu Kirisitu yeeye ni muuntu kikomi, yeeye uuja kwa maaji na sakami. Yeeye si uuja kwa maaji vii tuku, maa kaa, kwa maaji na sakami. Na Mutima wa Muluungu noo ˆwoónekyaa ayo, sa Mutima ni kikomi.
7 Jeyyo kwatiite viintu vitatu ˆvyoónekyaa kikomi:
8 Mutima, maaji na sakami, ivi vyoosi vitatu viirúmiraa kiintu kimwi.
9 Koonи tarúmaa koonekya kikomi kwa muuntu, koonekya kwa Muluungu kwalookya sa koonekya uko ni kwa Muluungu mweeneevyo. Ne oonekya kwa Mwaana waachwe.
10 Kira muuntu ˆamurúmaa Mwaana wa Muluungu atiite koonekya kura kuri mutimii waachwe. Maa kaa, ura si ˆamurúmaa jei, aséaa Muluungu ni muloongo sa si arúmaa koonekya ˆkweene Muluungu oonekya kuri Mwaana waachwe tuku.
11 Na koonekya uko noo uku, Muluungu atuheera nkaasu ya siku ˆjisiina uhero na nkaasu iyo twiipátaa kwa Mwaana waachwe.
12 Ura ˆari na Mwaana wa Muluungu, uhu atiite nkaasu iyo ya siku ˆjisiina uhero. Ura ˆasiina Mwaana wa Muluungu uwo asiina nkaasu ya siku ˆjisiina uhero tuku.

Nkaasu ya Siku ˆJisiina Uhero

13 Ni kuvaandikira niise masáare aya nyuunyu ˆmwaruma irina ra Mwaana wa Muluungu sa mutaange mwatiite nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
14 Suusu twiima neeja mbere ya Muluungu sa tamányire kikomi, koonи talóombire kiintu ja ˆvyeene asáakaa, kututeera ari.
15 Sa viintu tamányire yeeye atutéereraa kira ˆturi muloomba, kei tamányire atuhéeraa vyoosi ˆtamulóombaa.

✡ **4:21** Laanga Valáawi 19:28; Nkumbukira ya Miiro 6:4-5; Maáriki 12:30-31.

16 Koonɨ muuntu amwiíne mundúu waachwe yoobweeyya uvɨ sɨ ˆurɨ wa inkwya, asaakwa aloombe, na Muluungu kumuheera arɨ uwo muuntu nkaasu, kiintu ˆnooluusa aha nɨ vara uvɨ waavo ˆusɨrɨ wa inkwya. Umwaarɨ uvɨ wa inkwya sɨ nooluusa aloombe sa uwo tuku.
17 Kiintu chochoosi ˆchasova uwoloki nɨ uvɨ, maa kaa, umwaarɨ uvɨ ˆusɨrɨ wa inkwya.
18 Tamányire ura ˆavyaalwa nɨ Muluungu sɨ atúmamaa uvɨ tuku,✡ sa Muluungu amwiímirɨraa sa kura kuva Mwaana waachwe, na ura Muvɨ sɨ arɨ daha kumusaasya tuku.
19 Suusu tamányire turɨ vaana va Muluungu na weeru yoosi nɨ ɨsɨ ɨrɨ ya wiimiriri wa ura Muvɨ.
20 Kei suusu tamányire Mwaana wa Muluungu uuja, ne atuheera suusu umanyi sa tudahe kumutaanga yeeye ˆarɨ Kɨkomi. Na suusu nɨ kiintu kɨmwɨ ˆturɨ na yeeye, yeeye ˆarɨ Kɨkomi, noo kusea kiintu kɨmwɨ na Mwaana waachwe Yéesu Kirisitu. Uhu noo Muluungu wa kɨkomi na nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
21 Vaana vaanɨ vaduudi, iyimiriri nyuunyu veeneevyo fuma kurɨ vida-balaíyo.

✡ **5:18** Laanga 1 Yooháani 3:9.

Barú̱wa ya kavɨrɨ ya Yoohá̱ani

Mʉlongooryo

Barú̱wa ɨhɨ, nɨ ya kavɨrɨ ˆyaandɨkwa nɨ mutumwi Yoohá̱ani. Yoohá̱ani aandɨka barú̱wa ɨhɨ nkufi kwa mpuka ya vaantʉ ˆveene avɨɨmɨrɨrá̱a. Mpuka ɨyo, yeeye ɨɨyanɨrɨra íyo na vaana vaachwe (1:1). Yoohá̱ani iiwyɨɨra mpuka ɨyo ituube kʉteerera ʉlairiri wa Yéesu wo kiiyenda voovo kwa voovo (1:5-6). Kei Yoohá̱ani avalʉma kutu vandootaanga ukiindya wa Kirisitʉ na ukiindya wa ʉloongo. Ukiindya ʉwo mʉvɨ, wareetwa nɨ vakooveri vara ˆvamusiita Yéesu nɨ Masía na ʉʉja kwa mʉvɨrɨ wa mʉʉntʉ (1:7-8).

ˆVyeene Kɨtá̱abu ɨkɨ Chagavwa

Lʉmbɨ *1:1-3*
Mwiikalo wo kiiyenda *1:4-6*
Kusiita vara ˆvamusiita Kirisitʉ *1:7-11*
Masáare yo herererya *1:12-13*

Lʉmbɨ

1 Lʉmbɨ kufuma kwa moosi mʉlongooli wa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu. Nɨ kwaandɨkɨra niise weewe íyo ˆʉsaawʉlwa nɨ Mʉlʉʉngʉ hamwɨ na vaana vaako. Nɨɨnɨ kɨmaarɨ naveenda. Maa kaa, sɨ nɨɨnɨ vii tʉkʉ ˆnaveenda, baa vaantʉ vɨɨngɨ voosi vamányire kɨmáárɨ.

2 Suusu taveenda, sa takwaatya kɨmáárɨ mitimii yiitʉ na veera kɨrɨ mʉʉmo kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.

3 Nduwo, riiso ra wʉʉja na mwiikalo mʉʉja fuma kwa Mʉlʉʉngʉ Taáta na fuma kwa Yéesu Kirisitʉ, Mwaana wa Taáta kʉva jiri na suusu kʉrɨ kɨmáárɨ na kwiiyenda.

Kɨmáárɨ na Kwiiyenda

4 Neeriwa mʉtɨma maatʉkʉ vii kʉteera vamwɨ va vaana vaanyu ˆvamwaarɨ vootuuba njɨra ya kɨmáárɨ, ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ Taáta atʉlairirya.

5 Haaha íyo nooloomba twiiyende. Sɨ noovaandɨkɨra ʉlairiri mufya tʉkʉ, maa kaa, nɨ ʉlairiri ʉ'ʉra tʉjáa tatɨɨte keende ncholo.✡

6 Kweenda noo ʉkʉ, yasaakwa suusu twiikale ko tuuba ndairiri ja Mʉlʉʉngʉ. Na ʉhʉ noo ʉlairiri ˆmwateera keende aho ncholo, moosaakwa voosi mwiikale ko kiiyenda.

7 Vakwaata ˆvarɨ foo vara sɨ ˆvaséaa, Yéesu noo Masía na ʉʉja na mʉvɨrɨ wa mʉʉntʉ, vafúmɨɨre aha weerwii.✡ Mʉʉntʉ ˆalúʉsaa jeyyo nɨ mʉkwaata na nɨ musíiti Kirisitʉ.

8 Haaha nyuunyu mwiiyɨmɨrɨre neeja karɨ jɨ mʉtaahe kɨra ˆmwakɨtʉmamɨra tʉkʉ, maa kaa, mʉpate kʉnáálo yaanyu ˆyakiimana.✡

9 Ʉra sɨ ˆakwáatyaa ukiindya wa Kirisitʉ, maa kaa, akʉʉreka, ʉwo asiina Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Maa kaa, ʉra ˆakwáatyaa ukiindya ʉwo, avatɨɨte voosi, Taáta na Mwaana.

10 Haaha koonɨ mʉʉntʉ uújire na kwaanyu na avaretere ukiindya ˆwiísimire na ʉhʉ, mʉteengyi na kaayii jaanyu tʉkʉ na muluumbyi tʉkʉ.

11 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ mʉteengya kʉva arɨ hamwɨ na nteendo mbɨ ja ʉwo mʉʉntʉ.

Lʉmbɨ jo Kiimikirirya

✡ **1:5** Laanga Yoohá̱ani 13:34. ✡ **1:7** Laanga 1 Yoohá̱ani 4:2-3. ✡ **1:8** Laanga 1 Vakoríinto 3:10-15.

12 Natiite masáare ˆyari foo yo vawyiira, maa kaa, si noosaaka bweeyya
jeyyo na wíino na karatáasi tuku. Kiri vyoova jeyyo, nookiilaangya kuuja
ndiri na kwaanyu nduusike na nyuunyu miiso kwa miiso, sa kweerya miti ma
kwiiswi kukiimane.
13 Vaana va iruumbu raako ˆasaawulwa, vakulúumbiirye.

Barúwa ya katatu ya Yooháani
Mulongooryo

Barúwa ihi, ni ya katatu ^yaandikwa ni mutumwi Yooháani. Yooháani aandika barúwa ihi nkufi kwa mwiimiriri wa vaantu ^vamuruma Yéesu ^asewáa Gáayo (1:1). Barúwii ihi, Yooháani amuduumbirira Gáayo sa vintu ^ajáa avateengya vaantu ^vamuruma Yéesu ^veene yeeye Yooháani ajáa avatuma na kwa Gáayo (1:5-8).

Kiintu chiingi Yooháani aluusa barúwii ihi ni muuntu umwi ^aséwaa Diotiréefe. Uhu Diotiréefe avakaan'yáa vaantu ^vamuruma Yéesu vareke kundoovateengya vakiindya va Masáare Maaja (1:9-10). Na wiingi aluusa ni Demetirío, uhu iikaláa mwiikalo wa kikomi (1:12).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi na kuvyeenda *1:1-4*
Mutima wo kiitoola kwa vaantu ^vamuruma Yéesu *1:5-8*
Mirimo mivi ya Diotiréefe *1:9-10*
Mirimo miija ya Demetirío *1:11-12*
Masáare yo herererya *1:13-15*

Lumbi

1 Niini moosi mulongooli, nookwaandikira weewe Gáayo, kijeengi chaani ^nakweenda kikomi.
2 Kijeengi chaani ^nakweenda, nooloomba muviri waako uwyiire kiriwi, ja ^vyeene nkaasu yaako yoowyiira kiriwi.
3 Neeriwa mutima maatuku vii ni vaaniitu vamwi vara ^vuuja na aha vakaangwyiire ^vyeene utúubaa njira ya kikomi. Mwiikalo waako na nteendo jaako ni ja kikomi mpiindi joosi.
4 Kisiina kiintu ^chaanjéryaa mutima tuku, ja kuteera vasinga vaani kiikala viise ko tuuba kikomi.

Kukwaata Neeja Vatumami va Mweenevyoosi

5 Kijeengi chaani ^nakweenda, kira mpiindi ^uri kaambirirya vaaniitu na hasa vayeni, woónekyaa ^vyeene uri wo kiilaangiwa.
6 Avo vaaniitu voonekya kikomi mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu aha, viintu ^waboohya mutima. Kalaama vaambirirye vatuube luyeendo lwaavo ja ^vyeene iri mweerya mutima Muluungu.
7 Sa vatumami ava vakwaata luyeendo lwaavo, sa vatumame murimo wa Kirisitu baa hokera nyambirirya yoyoosi fuma kwa vaantu si ^vamumányire Muluungu tuku.
8 Haaha suusu tasaakwa tuvaambirirye vaantu ja ava, sa baa suusu tuve hamwi novo kutumama murimo wo vawyiira vaantu kimáári cha Muluungu.

Diotiréefe na Demetirío

9 Nijáa navaandikira mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, maa kaa, Diotiréefe uhu ^eenda kuva wa ncholo, si asaaka kuunteerera baa kiduudi vii tuku.
10 Haaha ^ndiri kuuja, yaviika ndiri kiweerwii masáare yoosi ^atúmamaa, noo kusea, masáare mavi yo tulongowererya. Si jeyyo vii tuku, yeeye si avatéengyaa vaaniitu ^vari luyeendwii tuku, kei indookaan'ya baa vaantu viingi vareke vateengya. Na kooni voosaaka vateengya, yeeye avakítiraa na avakíbiryaa fuma kuri mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu!

11 Kɨjeengi chaanɨ ˆnakweenda, karɨ utuube wiijuviri mʉvɨ tʉkʉ, tuuba
wiijuviri mʉʉja. Kɨra ˆatúmamaa maaja, nɨ wa Mʉlʉʉngʉ, maa kaa, ʉra
ˆatúmamaa mavɨ, sɨ anamoona Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
12 Kɨra mʉʉntʉ yoomʉdʉʉmba Demetirío, na mɨrɨmo yaachwe kɨkomi
yoónekyaa nɨ mʉʉja. Baa suusu toomʉdʉʉmba yeeye nɨ mʉʉntʉ mʉʉja, na
weewe ʉmányire koonekya kwiiswi nɨ kwa kɨkomi.

Lʉmbɨ jo Kiimikirirya

13 Natɨɨte masáare ˆyarɨ foo yo vawyɨɨra, maa kaa, sɨ noosaaka bweeyya
jeyyo na wíino na karatáasi tʉkʉ.
14 ˆVyeene nookiilaangya kwiiyona tʉrɨ chaangʉ, aho, lʉʉsɨka tʉrɨ miiso
kwa miiso.
15 Mwiikalo mʉʉja ʉve na weewe. Vijeengi viiswi va aha vookuluumbya.
Naawe tuluumbirye vijeengi viiswi ʉko ʉmwɨ ʉmwɨ kwa irina raachwe.

Barúwa ya Yúuda
Mulongooryo

Barúwa ihi, yaandikwa ni Yúuda mwaanaavo na Yaakúupu (1:1). Na vamanyi vaséaa yaandikwa kati ya myaaka ya 65-70 keende Kirisitu ^avyaalwa. Yúuda na Yaakúupu ni vaanaavo na Yéesu vajáa (Matáayo 13:55; Maáriki 6:3). Yúuda aandika masáare aya kwa vantu voosi ^vamuruma Yéesu.

Yúuda oonekya kiintu ^asaakáa aandike lwa ncholo ni ulamuriri (1:3). Maa kaa, avarindula muryuungu waachwe akaandika masáare yo vadalavya vantu ^variingiriráa kwa vantu ^vamuruma Yéesu, de vandoovalongowera masáare ya nduwo ya Mululungu. Yúuda avawyiira vantu ^vamuruma Yéesu valaange neeja kari vakumuririwe tuku ni avo vakiindya va uloongo (1:17-21). Vakiindya avo vavakiindyáa vavalandule nduwo ya Mululungu sa ivarumire vatuube kiikala ja kúri (1:4). Kei vamusiitáa Yéesu ja Mweenevyoosi na baa vahiintikira mirimu ya kurumwii (1:8-10). Barúwa ihi yavawyiira vantu ^vamuruma Yéesu vakasane kukwaatya kumwiilaangya kwaavo Yéesu na vatuube tamanya na mbere (1:20-21).

Lumbi

1 Niini Yúuda mutumami wa YéesuKirisitu, ndiri mwaanaavo na Yaakúupu. Ni kuvaandikira niise nyuunyu ^mwaanirirwa ni Mululungu Taáta. Yeeye Mululungu aveenda na avaálamiraa sa Yéesu Kirisitu.

2 Riiso ra wuuja, mwiikalo muuja na kwiiyenda ^kuri foo kuve na nyuunyu.

Ulamu wa Vakiindya va Uloongo

3 Vanaviitu naveenda. Nijáa natiite mpiima yo vaandikira masáare ya ulamuriri voosi ^tatiite. Maa kaa, niine nasaakwa nivaandikire na nivaloombe munumuunu, mukwaate neeja kura kuruma ^kweene vantu vaaja vakwaatiwa kamudu kwa mpiindi joosi.

4 Ni vaandikira niise aya sa kwatiite vantu ^viifenyekererya kimbiso kuri nyuunyu, vantu ava keende aho kali, vaandikirwa kuheewa irya iri. Ava ni vara si ^vatúubaa kira Mululungu wiitu ^asáakaa, na kei, vaválandulaa masáare ya nduwo yaachwe sa yavarumire vayeende ja kúri. Kei, vamuhéeraa moongo Yéesu Kirisitu, yeeye ^ari Mweenevyoosi na Mweeneevyo wiitu yeemweene.

5 Haaha noosaaka nivakumbusikye baa neembe mumányire aya masáare, Mweenevyoosi ajáa avalamurirya ta Viisiraéeli fuma Mísiri, maa de akavamala vara si ^vamuruma.✡

6 Kei kumbukiri ira mirimu ^myeene si yiimirira nkalo jaavo ja wiimiriri. Ikareka nkalo jaavo ja mwiikalo waavo wa ufumo. Mululungu iichuunga minyololwii kwa siku ^jisiina uhero, kuuntu ^kuri na kilwiirya kunu yoowoojera ulamu wa siku ira nkuulu.

7 Baa kei Sodóoma na Gomóora na míiji ^ijáa mukaaya vavyeendáa uhangutii, na ja kúri vatuubáa uláku wa muviri ^wiísimire na wuumbo waavo. Valamurirwa valairwe chiiru mootwii kwa siku ^jisiina uhero, sa vave ni ukiindya kwa vantu viingi.✡

8 Viivyo baa ava vantu vamukáanaa Yéesu. Njori jaavo javabwéeyyaa vabweeyye miviri yaavo ive na njeo, vakáanaa wiimiriri wa Mululungu na vahiintikiraa viúumbe ^viri na nkongojima vya kurumwii.

✡ **1:5** Laanga Uvalo 14:26-35; 26:64-65. ✡ **1:7** Laanga Ncholo 19:1-26.

9 Maa kaa, baa Mikaéeli, mukúúlu wa mirimu miija, mpiindi ˆiidalavyáa na ˆiirutáa ndihi na Ikúúlu ra Mirimu Mivi sa muviri wa Músa, si ayera kuriheera irya Ikúúlu ra Mirimu Mivi na kituki tuku. Yeeye asea, “Mweenevyoosi mweeneevyo akwaamirirye!”

10 Vaantu ava, vahíintikiraa masáare si ˆvayamányire na yara masáare ˆvamányire vabwéeyyaa ja maka ja isaka jira ˆjitáangaa kwa wuumbo, kei jisiina miryuungu. Na aya masáare noo yoovabweeyya viisaambule.

11 Ni mpolai yaavo! Voovo vootuuba njira ya Kaíni,✡ na sa kisapu vatúubire ukwaata wa Baláamu✡ na vasírire imalo kwa usaambu wa Kóora.✡

12 Ava vaantu ni ja mabandawu miiru ingwii njeru kati ˆvoorya na nyuunyu chákurya cho rya hamwi ko kwiiyenda, varíjaa baa soni tuku na ni viiríshaa vooveene vii. Kei voovo ni ja machu ˆyasiina mbula vari, machu yara ˆyafwíirikiwaa ni mpeho. Na kei ni ja miti ˆyaláhiire matúútu ira si ˆitúungaa vari, miti ira ˆyuuma ng’ang’ala, ikakuulwa.

13 Vaantu ava viifwíine na mapúunta ˆyahuumba ya mayiyii yara ˆyafóokaa na viintu ˆvabwéeyyaa vyaréetaa soni ja ifulo ˆriri foo. Voovo ni ja nyényeeri ˆjoorimiriira kilwiiryii ˆcheene javikirwa kwa siku ˆjisiina uhero.

14 Enóoki muuntu wa mufungati fuma kwa Adáamu,✡ajáa alaala na mutwe kwa vaantu ava yoosea, “Laanga, Ijuva yookuuja na mirimu yaachwe miija ˆiri mayana na mayana.

15 Yeeye yookuuja noo luusa irya kwa vaantu voosi, no valaira chiiru voosi ˆvatúubaa mwiikalo si ˆutúubaa kira Muluungu ˆasáakaa, kwa nteendo jaavo. Kei yooluusa kuvalaira chiiru vavi vara si ˆvatúubaa kira Muluungu ˆyoosaaka, sa masáare yaavo mavi ˆmeene yakálaryaa ˆvaluusa kuri Ijuva.”

16 Ava vaantu vang’úulaa na viiríriraa. Mwiikalo waavo ni wo tuuba uláku waavo. Milomo yaavo yalúusaa viintu vyo kiivaa vipeembe kwa vaantu sa masáare yaavo mavi yawoloke.

Kuyimirirya

17 Maa kaa, yakumbukiri masáare ˆyaluuswa ni vatumwi va Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu. Vanaviitu naveenda.

18 Vajáa vavasea, “Siku jo kiimikirirya, fumira vari vaantu ˆveene vandoomusekerera Mweenevyoosi, vaantu ˆvatúubaa uláku waavo kwa mwiikalo si ˆutúubaa kira Muluungu ˆasáakaa.”✡

19 Avo vaantu noo ˆvoovagavagava nyuunyu, avo ˆvatúubaa uláku wa wuumbo wa weeru, vasiina Mutima wa Muluungu tuku.

20 Maa kaa, nyuunyu ijeengi kuri kuruma kwaanyu kuuja. Nyuunyu naveenda. Luusiki na Ijuva kwa ngururu ja Mutima Muuja.

21 Kwa njira ijo, imi neeja kuri kweenda kwa Muluungu, kunu moowoojera kuuja kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, yeeye kwa riiso ra wuuja waachwe ˆvatwaala ari na kuri nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.

22 Mundoovalaanga na riiso ra wuuja vara ˆvari na kivundu.

23 Valamuriryi viingi fuma mootwii, na viingi valaangi na riiso ra wuuja ko laanga neeja kunu moojisuula baa ingo jaavo ˆjiri na mabandawu fuma uláku wa miviri yaavo.

Ntálarya

24 Muluungu noo adáhaa kuviimiriira mudiire kuwya, na avaréetaa nyuunyu mbere ya nkongojima yaachwe baa si mung’úuriirwaa tuku.

✡ **1:11** Laanga Ncholo 4:1-16. ✡ **1:11** Laanga Úvalo 22–24; 31:16. ✡ **1:11** Laanga Úvalo 16:1-35.
✡ **1:14** Laanga Ncholo 5:21-24. ✡ **1:18** Laanga 2 Peéteri 3:3.

25 Kurí yeeye ˆarí yeemweene vii Mulúungu Mulamuriri wiitu, íve nkongojima, ukúúlu, ngururu na luvíro lo kiimiríra kwa njíra ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, keende aho kalí, haaha na siku ˆjookuuja ˆjisiina uhero! Kíkomi!

Wiivariyuli
wa Yéesu kwa Yoohá*ani*
Mʉlongooryo

Kɨtá*abu* ɨkɨ chaandɨkwa nɨ Yoohá*ani* mutumwi wa Yéesu. Kɨtá*abu* ɨkɨ chalʉʉsa njori ˆng'eene Yoohá*ani* oona (1:1-2). Kʉʉntʉ ˆchaandɨkɨrwa nɨ ɨsɨ ˆyarɨɨngɨrɨrwa nɨ maaji ˆɨsé*waa* Pátimo (1:9), kʉʉntʉ Yoohá*ani* ˆajá*a* achuungwa nɨ mʉtemi wa Rúumi ˆasé*waa* Domitiá*ani*. Ifaanaa ɨkava chaandɨkwa kati ya myaaka ya 90-100 keende Kirisitʉ ˆavyaalwa.

Yoohá*ani* aandɨkɨra mpuka mufungatɨ ja vaantʉ ˆvamuruma Yéesu ʉko ɨsɨ ya Ásia ˆng'eene haaha ɨsé*waa* Uturúuki (2:1–3:22). Avo vaantʉ ˆvamuruma Yéesu vaturikiriwá*a* maatʉkʉ vii sa variruma isá*are* ra Mʉlʉʉngʉ na vamutuubá*a* Yéesu Kirisitʉ (2:9-10; 6:9-11; 16:5-6; 17:5-6; 18:24).

Yoohá*ani* aandɨka ɨkɨ kɨtá*abu* yoovaheera mʉtɨma vayimirirye uturikiri waavo fʉʉrʉ ʉhero (2:7, 11, 17, 26; 3:5, 12, 21). Asea, vayimirirye sa uturikiri ʉwo nɨ wa mpɨɨndɨ nduudi vii (6:10-11). Atʉtwaala na mbere ya ichuumbi ra Mʉlʉʉngʉ mʉtemi (4:1-2) na atoonekya mwiitʉʉbɨrɨro wa njori ˆjiri fʉmɨra kurumwii na kʉrɨ weerʉ sikʉ ˆjookʉʉja. Kʉherererya kwaachwe, Mʉlʉʉngʉ vafweita ˆarɨ irivii ra mooto vaantʉ voosi vavɨ (20:11-15). Maa kaa, kuyimirirya kwa vaantʉ ˆvamuruma vara ˆvaandɨkwa kɨtá*abwii* chaachwe cha nkaasʉ, reeta kʉrɨ ntálarya nkʉʉlʉ (7:14-17; 21:1-4).

ˆVyeene Kɨtá*abu* ɨkɨ Chagavwa

Mʉlongooryo na lʉmbɨ *1:1-8*
Ʉvariyuli wa njori ja Yoohá*ani* *1:9-20*
Barʉ́wa kwa mpuka mufungatɨ ja vaantʉ ˆvamuruma Yéesu *2:1-3:22*
Kʉloomba ʉko kurumwii *4:1-11*
Kɨtá*abu* ˆchavawa mɨtooso ya hɨɨnta mufungatɨ *5:1-8:5*
Marimʉ mufungatɨ *8:6-11:19*
Ramʉʉntaɨra na mamaka ˆyoófya*a* *12:1-13:18*
Mwaana wa Muundi na vaantʉ vaachwe *14:1-20*
Mirimʉ miija mufungatɨ na mabakúuri mufungatɨ ya nkalari ja Mʉlʉʉngʉ *15:1-16:21*
Mʉhéngeeti mʉkʉʉlʉ na maka *17:1-18*
Múuji wa Babéeli woomalwa *18:1-24*
Cheerʉ kurumwii na kusiinda kwa Yéesu *19:1-21*
Myaaka iyana rɨmwɨ na kʉmalwa kwa Irimʉ *20:1-15*
Múuji mufya wa Yerusaléemu na kʉhɨndʉka kwa Yéesu *21:1-22:21*

*Masá*are *ya Ncholo*

1 Ʉhʉ nɨ wiivariyuli ˆmweene YéesuKirisitʉ aheewa nɨ Mʉlʉʉngʉ, avoonekye vatʉmami vaachwe masá*are* ˆmeene kɨkomi yarɨ fʉmɨra kasisi ˆkookʉʉja. Kirisitʉ amoonekya kɨweerwii Yoohá*ani* mʉtʉmami waachwe wiivariyuli ʉwo ko tweera murimʉ waachwe mʉʉja.

2 Ʉhʉ Yoohá*ani* aandɨka koonekya yoosi ˆayoona, noo kʉsea, koonekya isá*are* ra Mʉlʉʉngʉ na kʉmoonekya Yéesu Kirisitʉ.

3 Atalariwa ʉra ˆavasómeraa vaantʉ masá*are* aya ya ʉlá*ali* na mʉtwe. Kei vatalariwa vara ˆvatéeraa masá*are* ˆyaandɨkwa aha kɨtá*abwii*, vakayakwaatya mitimii yaavo, sa mpɨɨndɨ ja kukiimana kwa masá*are* aya, nɨ heehi jiri.

Lʉmbɨ kwa Mpuka Mufungatɨ ja Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu

4 Ni nini Yoohaani ^noojaandikira mpuka mufungati ja vaantu ^vamuruma
Yeesu ^jiri uko isi ya Asia. Nduwo na mwiikalo muuja uve na nyuunyu fuma
kwa yeeye ^amwaari, ^ajaa amwaari na ^ari kuva amwaari, na kufuma kwa
Mitima mufungati ^iri mbere ya ichuumbi raachwe ra kitemi, 5 na kufuma
kwa Yeesu Kirisitu. Yeeye ni shahiidi wo kiilaangiwa, na ni wa ncholo
kufufulwa na ni mukúúlu wa vatemi va weeru. Yeeye atweenda, na kwa
sakami yaachwe ooyya uvi wiitu.
6 Yeeye atubweeyya suusu tuve utemi ja veeneisi vo mutumamira Mulúungu
Taáta waachwe. Nkongojima na ukúúlu ni na yeeye jiri, kwa siku joosi ^jisiina
uhero! Kikomi!
7 Laanga! Yookuuja na machu!✡
Vaantu voosi moona vari,
baa vara ^vamutuunga na ichimu,
na vaantu va nkolo joosi ja weeru,
rira vari no myaa sa yeeye.✡
Hii! Kikomi!
8 Ijuva asea, “Niini ni Álufa na Oméega, noo kusea niini ni Ncholo na Uhero,
niini nijáa mwaari, na mwaari, na kuva ndiri mwaari, na ni Ijuva Mulúungu
Mweenengururu joosi.”

Njori ja Mwaana wa Muuntu

9 Niini ni Yoohaani mwaanaanyu kwa kura kumwiilaangya Yeesu. Niini ni
hamwi ndiri na nyuunyu nooyimirirya kuturirikira sa Yeesu Kirisitu na Utemi
waachwe. Niini nijáa isi ^yariingiririrwa ni maaji ^iséwaa Pátimo sa navariyuláa
isáare ra Mulúungu na noonekyáa kikomi cha Yeesu Kirisitu.
10 Haaha siku imwi ya Mweenevyoosi, Mutima Muuja ajáa aanongoola. Uko
nyuma nkateera sawúti nkuulu ja sawúti ya irimu.
11 Sawúti iyo ikaansea, “Andika kitáabwii masáare yoosi ^wooyoona. Na
kitáabu ikyo, ukitume na kuri mpuka ja vaantu ^vamuruma Yeesu ^jiri míijii
mufungati, Efeeso, Simúrina, Perigamóoni, Siatíira, Sáridi, Filadélifia, na
Laodikía.”
12 Aho, nkavarinduka sa naange ura ^yoolúusika na niini. Aho, nkoona
vyaángo mufungati vyo vikira vimuri ^vyatengeneshiwa na sahaábu. 13 Kati
na kati ya vira vyaángo, nkoona kiintu ^kiifwíine na Mwaana wa Muuntu.✡
Ne ajáa iivíkiire nkáancho ndiihi fuuru mawulwii, na mukandala wa sahaábu
wakúnikiriire kipeembe chaachwe.
14 Njwiiri jaachwe jijáa njeru chwee ja páamba, njeru ja selúuji. Miiso
yaachwe yalavalaváa ja ndimi ja mooto.
15 Majeo yaachwe yalavalaváa ja sháaba ^yasafishiwa ni mooto wa
ng’aanjo. Sawúti yaachwe, yarumáa ja maaji ^yari foo yootomoka.
16 Mukonwii waachwe wa kululume, ajáa akwáatiriire nyényeeri mufungati.
Mulomwii waachwe ikafuma nyaasuka ^yadalavadalaava ^iri kosikosi. Kisho
chaachwe chalavalaváa ja nguruu joosi ja mwaasu.
17 ^Nkamoone, nkawya majewii yaachwe ja ^naakwya. Maa kaa, yeeye
akaviika mukono waachwe wa kululume mweeri yaani yoosea, “Koofa tuku!
Niini ni Wa Ncholo na Wa Uhero.
18 Niini noo mweenenkaasu, niini nijáa naakwya, maa kaa, laanga, haaha
ni nkaasu ndiri kwa siku ^jisiina uhero. Na niini natiite fungúwo ja inkwya na
ja Ntarii.
19 Haaha, andika masáare aya ^wiine, aya ^yariko na ^yari kuva mpiindi
^jookuuja.

✡ **1:7** Laanga Danyéeli 7:13. ✡ **1:7** Laanga Sakaría 12:10. ✡ **1:13** Laanga Danyéeli 7:13.

20 Ihi fuumbo ya nyényeeri mufungati ˆwiine nakwáatiriire mukonwii wa kulume, na vira vyaángo mufungati vya sahaabu, na jira nyényeeri mufungati, ni ja jei. Jira nyényeeri mufungati ni mirimu miija ya mpuka mufungati ja vaantu ˆvamuruma Yéesu na vira vyaángo mufungati vya sahaabu ni mpuka ja vaantu ˆvamuruma Yéesu mufungati.

2

Barúwa kwa Mpuka ya Vaantu ˆVamuruma Yéesu uko Efeeso

1 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ˆvaanduma uko Efeeso andika jei,

‘Aya noo yara ˆaluusa yeeye ˆakwáatiriraa nyényeeri mufungati mukonwii waachwe wa kulume, na ˆmweene atwéeraa na katikati ya vyaángo mufungati vya vimuri vya sahaabu.

2 “Namányire nteendo jaako ˆutúmamaa, umanyiki waako na kuyimirirya kwaako. Namányire si uvayímiriryaa vaantu vavi tuku, na kei wavayeren’ya vara ˆviiyánirira ni vatumwi na kumba kaa si ˆvari vatumwi tuku, na wavataanga ni valoongo.

3 Kei waturirikira no yimirirya sa irina raani baa katala tuku.

4 Maa kaa, natiite isáare kuri weewe, weewe wareka kweenda kwaako kura kwa ncholo ˆmukaande kuniinaangya.

5 Haaha laanga neeja ni hai noo kuuntu ˆuwyíiriire. Valanduka fuma uvii, ubweeyye ja hara ncholo. Maa kaa, kooni si uri bweeyya jeyyo, kuuja niise na kwaako, na seyya ndiri kyaángo chaako cho vikira kimuri.

6 Weewe watiite isáare rimwi riija, wasuula miirimo mivi ˆitúmamwaa ni Vanikoláai ja ˆvyeene niini niisuula.

7 ˆAri na matu ni ateere masáare ˆmeene Mutima Muuja yoojiwyiira mpuka ja vaantu ˆvaanduma. Ura ˆari siinda, muheera ndiri ndiiwa ja muti wa nkaasu, ˆuri ntindikii ya Muluungu uko kurumwii.” ’✡

Barúwa kwa Mpuka ya Vaantu ˆVamuruma Yéesu uko Simúrina

8 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ˆvaanduma va uko Simúrina andika jei,

‘Aya noo masáare yaani niini ˆndiri Wa Ncholo na Wa Uhero. Nijáa naakwya na nkafufuka, nkava mooyo.

9 “Namányire uturikiri waanyu na ukiva waanyu. Maa kaa, nyuunyu muri vasúngaati. Namányire ˆvyeene mulóngowererirwaa ni vara ˆvavakíikanaa, vara ˆvaséaa ni Vayahúudi, maa kaa, si ˆvari Vayahúudi tuku sa isinagóogi raavo ni ra Irimu.

10 Koofi uturikiri ˆmuri turya tuku. Teeri! Ikúúlu ra Mirimu Mivi vaviika riri vamwi vaanyu munyololwii kuvayera. Uko turikira muri kwa siku ikimi. Maa kaa, muve vo kiilaangiwa kuri niini baa kooni ni mpaka kukwya, naani kuvaheera ndiri itáaji ra nkaasu.

11 ˆAri na matu ni ateere masáare ˆmeene Mutima Muuja yoojiwyiira mpuka ja vaantu ˆvaanduma. Ura ˆari siinda uku kuyerwa si ari fikwa ni marema ni inkwya ya kaviri tuku, noo kusea kufweitirwa mootwii wa siku ˆjisiina uhero.” ’✡

Barúwa kwa Mpuka ya Vaantu ˆVamuruma Yéesu va Perigamóoni

12 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ˆvaanduma uko Perigamóoni andika jei.

‘Aya noo masáare ya ura ˆari na nyaasuka ˆyadalavadalaava ˆiri kosikosi.

✡ **2:7** Laanga Ncholo 2:9. ✡ **2:11** Laanga Wiivariyuli 20:14.

13 “Namányire aho haantu ˆmwiíkalaa ni ichuumbii ra kitemi ra Irimu.
Baa neembe ni jeyyo, mootuuba kurikwaatya irina raani. Si mwaheera
kuruma kwaanyu moongo tuku, baa siku ira Antípaasi shahíidi waani wo
kiilaangiwa, ˆakuulawe múujii kuuntu Irimu ˆriíkalaa.
14 Maa kaa, ˆnatiite masáare make kuri nyuunyu. Kuri nyuunyu kwatiite
vaantu vamwi ˆvatúubaa ukiindya wa Baláamu. Uhu Baláamu amukiindya
Baláaki kuvatea Viisiraéeli sa vabweeyye uvi wo rya ntambiko ˆjatambikwa
kwa vidabalaíyo na kwa uhanguti.✡
15 Viivyo, weewe utiite vaantu ˆvatúubaa ukiindya wa Vanikoláai.
16 Haaha valanduki fuma uvii, na kooni si muválandukire kuuja ndiri
chaangu na kwaako, na kulwa ndiri nkoondo na avo vaantu kwa nyaasuka
ya mulomo waani!
17 ˆAri na matu ni ateere masáare ˆmeene Mutima Muuja yoojiwyiira
mpuka ja vaantu ˆvaanduma. Yoyoosi ˆari siinda muheera ndiri haantu ha
chóorya kira cha máana,* kira ˆchaviswa kurumwii. Kei muheera ndiri iwye
reeru, na iro iwye kaandikwa riri irina ifya. Iro irina kusiina muuntu wiingi
ˆari ritaanga tuku, maa kaa, ura ˆaheewa iwye iro.” ’

Barúwa kwa Mpuka ya Vaantu ˆVamuruma Yéesu va Siatíira

18 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ˆvaanduma va uko Siatíira
andika jei,
‘Aya masáare yafúmire kwa Mwaana wa Muluungu, yeeye ˆari na mi-
iso ˆyari ja lurimi lwa mooto, na majeo yaachwe ˆyalávalavaa ja sháaba
ˆyakulaswa na mooto.
19 “Namányire miriimo yaako ˆutúmamaa, kweenda kwaako, kuruma
kwaako, kutumamira kwaako na kuyimirirya kwaako. Kei koona niise
haaha nteendo jaako njija joolookya jira ja ncholo.
20 Maa kaa, natiite isáare iri kuri weewe. Weewe woomuyimirirya
uwo muuntu muki Yesebéeli, ˆiiyániriraa mulá ali na mutwe wa Muluungu.
Uhu muuntu muki ukiindya waachwe ni wa uloongo na avalongoola
vatumami vaani na kuuntu kuvi ko vabweeyya vahangute na varye vyóorya
ˆvyatoolwa ja ntambiko kwa vidabalaíyo.
21 Namuhíire nkalo avalanduke fuma uvii waachwe, maa kaa, si yooreka
uhanguti waachwe vii kaa tuku.
22 Teera! Mufweitira ndiri mweeri ya kitáanda aturikire munumuunu. Baa
avo vaantu valume ˆvayéendaa ne vaturikirya ndiri maatuku vii, kooni si
vari valanduka fuma uvii waavo.
23 Kei, vuulaa ndiri vara ˆvamutúubaa. Aho, mpuka joosi ja vaantu vara
ˆvaanduma taanga vari niini naláangaa mitima na miiririkano ya kira muuntu.
Niini muriha ndiri kira muuntu kwa kira ˆatúmamaa.
24 Maa kaa, kuri nyuunyu viingi vawoloki ˆmuri uko Siatíira, nyuunyu
si mutúubaa ukiindya wa Yesebéeli, kei si muniikiindya masáare ˆmeene
vaséaa ni kimbiso cha isii cha irimu tuku. Nyuunyu si ndiri vaverekya
muriwa wiingi tuku. Ni sea niise,
25 kira ˆcheene muri nocho umiriri nga mpaka mpiindi ˆndiri kuuja.
26 Na ura ˆmweene ari siinda na ura ˆari tuuba tumama masáare yaani
fuuru siku ya uhero, ‘uwo muheera ndiri wiimiriri wa isi ja weeru.
27 Yeeye viimirira ari kwa duuri ya chuúma,
vatulatula ari ja saama ja iroongo,’✡
ja ˆvyeene niini nahokera wiimiriri fuma kwa Taáta waani.

✡ **2:14** Laanga Uvalo 22:1–25:3; 31:16. * **2:17** ***máana:*** Ni chákurya ˆcheene Viisiraéeli varijáa mpiindi
ˆvajáa isi ya ibaláángwii. Laanga Ufumo 16. ✡ **2:27** Laanga Sabúuri 2:8-9.

28 Kei, ura ˆari siinda muheera ndiri ira nyényeeri ya chuuri.
29 ˆAri na matu ni ateere masáare ˆmeene Mutima Muuja yoojiwyiira mpuka ja vaantu ˆvaanduma.” ’

3

Barúwa kwa Mpuka ya Vaantu ˆVamuruma Yéesu va Sáridi

1 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ˆvaanduma va uko Sáridi andika jei,

‘Aya noo masáare ˆyoolúusa ura ˆari na Mitima mufungati ya Mulúungu na jira nyényeeri mufungati. Namányire nteendo jaako. Vaantu viiséaa weewe ni mooyo uri, maa kaa, kikomi waakwya.

2 “Inuka! Yafafirirye yara maaja ˆyachíhiire ˆyaséngeriire rimira. Niíne mirimo yaako si yookiimana mbere ya Mulúungu waani tuku.

3 Haaha kumbukira yara ˆuhokera na ˆuyateera, yatuube na uvalanduke fuma uvii. Inuka, na kooni si wookiinuka, kuuja ndiri ja mwiívi na mpiindi ira ˆndiri kuuja si uri kiitaanga tuku.

4 Baa jeyyo, vamwaari vaantu vake aho Sáridi ˆveene si vanachafula ingo jaavo. Avo yeendan’ya vari na niini kunu viivíkiire ingo njeru sa voovo vavalwa viima neeja.

5 ˆAri siinda kura kuyerwa, vikirwa ari ingo njeru ja vara si ˆvachafula ingo jaavo. Na niini si ndiri seyya irina raachwe fuma kitáabwii cha nkaasu tuku. Kei kumuruma ndiri mbere ya Taáta waani na mbere ya mirimu yaachwe miija.

6 ˆAri na matu ni ateere masáare ˆmeene Mutima Muuja yoojiwyiira mpuka ja vaantu ˆvaanduma.” ’

Barúwa kwa Mpuka ya Vaantu ˆVamuruma Yéesu va Filadélifia

7 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ˆvaanduma va uko Filadélifia andika jei,

‘Aya ni masáare yaachwe yeeye muuja na wa kikomi, yeeye ˆari na ufungúwo wa Daúdi. Yeeye ˆari chungula kusiina ˆari daha chuunga tuku, ˆari chuunga kusiina ˆari daha chungula tuku.✡

8 “Namányire mirimo yaako. Laanga! Nakuhíire muryaango ˆwachungulwa mbere yaako, na kusiina ˆari daha kuuchuunga tuku. Namányire ngururu jaako ni inke, baa jeyyo warilaangirirya isáare raani, na irina raani si warisiita tuku.

9 Teera, kukuretera ndiri vaantu va sinagóogi ya Irimu vara ˆvaséaa ni Vayahúudi, kumba tuku, maa kaa, voovo ni valoongo. Kuvabweeyya ndiri ji vawye majewii yaako na vataange niini nakweenda.

10 Nakulairirya uyimirirye. Haaha sa viintu wabweeyya jeyyo, niini kukwiimiriira ndiri mpiindi ja uturikiri ˆuri reetwa kwiiyera weeru yoosi.

11 Kuuja niise haaha vii! Umiriira ikyo ˆutiite, sa udiire hokwa itáaji raako ni muuntu yoyoosi.

12 ˆAri siinda, kumwiimya ndiri ave ngururyo ya Kaaya Njija ya Mulúungu waani, na si ari fuma uko kei tuku. Kwaandika ndiri mweeri yaachwe irina ra Mulúungu waani na irina ra múuji wa Mulúungu waani noo kusea Yerusaléemu ifya, múuji ˆuri kiima fuma kurumwii kwa Mulúungu waani. Kei kwaandika ndiri mweeri yaachwe irina raani ifya.

13 ˆAri na matu ni ateere masáare ˆmeene Mutima Muuja yoojiwyiira mpuka ja vaantu ˆvaanduma.” ’

✡ **3:7** Laanga Isáaya 22:22.

Barúwa kwa Mpuka ya Vaantu ˆVamuruma Yésu va Laodikía

14 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ˆvaanduma va uko Laodikía
andika jei,

‘Aya noo masáare yaachwe yeeye ˆaséwaa Kikomi, yeeye ˆiiláangiwaa
na shahíidi wa kimáári, yeeye ni Mwiimiriri wa viintu vyoosi Mululungu
ˆuumba.
15 “Namányire mirimo yaako yoosi. Weewe si uhola jii tuku baa kei si uri
mooto tuku. Ni vyaangu ngaari uri na kimwi, ngaari wahola au ngaari uri
mooto.
16 Maa kaa, sa viintu uri katikati si mooto baa si uhola tuku, kukutaika ndiri
fuma mulomwii waani.
17 Weewe wiívaa kipeembe woosea, ‘Niini ndiri musúngaati, nasúngaatire
na niiyéneriirye kira kiintu.’ Weewe si umányire wasusuvala tuku, uri wo
koonera mbavariri, uri mukiva, muhoku, baa kei ni na tuhu uri.
18 Sa jeyyo, ni kuwyiira niise uwule fuma kwaani saháabu ˆyakululuswa
na mooto, sa uve musúngaati, kei wula ingo njeru fuma kwaani wiivikire sa
ukitirirye soni ya tuhu yaako. Wula mooda wa miiso wa makuta uhake miiso
yaako sa woone.
19 Niini navadálavyaa na navawólolaa mwiikalo voosi ˆnaveenda. Haaha
umanyike na uvalanduke fuma uvii.
20 Laanga, niímire muryaangwii nooluumbya. Muuntu kooni atéiire
sawúti yaani, aywiire muryaango, kiingira ndiri na nyuumbii kwaachwe,
kurya ndiri ne, ne kurya ari na niini.
21 ˆAri siinda kuyerwa murekera ndiri iikale hamwi na niini ichuumbii
raani ra kitemi, ja viintu niini ˆnasiinda kuyerwa, nkiikala hamwi na Taáta
waani ichuumbii raachwe ra kitemi.
22 ˆAri na matu ni ateere masáare ˆmeene Mutima Muuja yoojiwyiira
mpuka ja vaantu ˆvaanduma.” ’”

4

Ichuumbi ra Kitemi Kurumwii

1 Ayo ˆyakalooke, maa nkoona muryaango waywíirwe kurumwii. Aho,
nkateera ira sawúti ˆnaari natéiire aho ncholo ˆiri ja sawúti ya irimu yoosea,
“Ambuka na kunu, nikoonekye masáare ni mpaka yafumire mpiindi ihi ˆiri
looka.”
2 Koonka, nkalongoolwa ni Mutima Muuja, aho, nkoona ichuumbi ra kitemi
uko kurumwii, na mweeri yaachwe nkoona umwi ˆiíkyiire.
3 Na ura ˆajáa iíkyiire aho ichuumbii, alavalaváa ja mawye ya iyoombe
ikuulu ˆyaséwaa yásipi* na akíiki.† Ichuumbi raachwe rijáa rarínginiirwe ni
italavaási ˆralavalaváa ja iwye ra sumaríidi.‡
4 Iro ichuumbi rijáa rarínginiirwe ni machuumbi yiingi makumi yaviri na
yani (24). Ayo machuumbi yajáa yiíkariirwe ni vawosi makumi yaviri na vani
(24) na vajáa viivíkiire ingo njeru chwee na mitwii vajáa viivíkiire matáaji ya
saháabu.
5 Na kufuma aho ichuumbii ra kitemi, kukafuma ndávo, kukiririma na
kidandárika. Na mbere ya iro ichuumbi ra kitemi kujáa kwatiite vimuri
mufungati ˆvikóriire. Vimuri ivyo, noo ira Mitima mufungati wa Mululungu.
6 Kei, mbere ya iro ichuumbi ra kitemi kujáa kwatiite kiintu ˆkiri ja mayiya
ya kióo. Mayiya ayo yajáa ni ja iwye kiweeru ˆkilóokaniryaa.

---

* **4:3** ***yásipi:*** Ni iwye ra iyoombe ikuulu, ˆravíjaa ˆriri kwani. † **4:3** ***akíiki:*** Ni iwye ra iyoombe ikuulu, ˆravíjaa ˆriri nkuundu. ‡ **4:3** ***sumaríidi:*** Ni iwye ra iyoombe ikuulu, ˆravíjaa ˆriri kwani.

Katɨkatɨ ya rɨra ichuumbi ra kɨtemi na vara vawosi, kʉjáa kwatɨɨte viúumbe vine ˆviri mooyo. Ivyo viúumbe vijáa vyarɨɨngɨrɨra mavaru yoosi ya ichuumbi ra kɨtemi na vijáa vyatɨɨte miiso kɨra haantʉ.
7 Kiúumbe cha ncholo kɨjáa kiifwɨ́ine siimba, na cha kavɨrɨ kɨjáa kiifwɨ́ine mpachi na cha katatʉ kɨjáa chatɨɨte buuwo ja ya mʉʉntʉ na cha kanɨ kɨjáa ja mbeu ˆyoowʉlʉka.
8 Kɨra kiúumbe kɨjáa chatɨɨte mabava mʉsasatʉ. Ayo mabava yajáa yatɨɨte miiso kɨra haantʉ baa isii ya mabava. Viúumbe ivyo, vyɨɨ́mbaa uchikʉ na muusi bila yooreka, vyoosea,

“Mʉʉja, Mʉʉja, Mʉʉja,
Ijʉva Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu joosi,
ajáa amwaarɨ, amwaarɨ, na kʉva arɨ amwaarɨ!”

9 Kɨra mpɨɨndɨ ivyo viúumbe ˆvyamʉbweeyyiryáa nkongojima, ˆvyamʉdʉʉmbáa na ˆvyamʉnyemyáa ʉra ˆiíkalaa ichuumbi ra kɨtemi na ˆarɨ nkaasʉ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero,
10 vara vawosi makumi yavɨrɨ na vanɨ, valaaláa ɨsɨ na ɨnda voomwiinamɨra yeeye ˆarɨ nkaasʉ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero, ˆiíkalaa ichuumbii ra kɨtemi mbere yaachwe. Kei, vavɨɨkáa matáaji yaavo mbere ya ichuumbii ra kɨtemi kʉnʉ voosea,
11 “Weewe Ijʉva, Mʉlʉʉngʉ wiitʉ,
wɨɨma neeja kʉhokera nkongojima,
nyemi na ngururu,
weewe noo ˆwʉʉmba viintʉ vyoosi,
kwa kʉsaaka kwaako vyʉʉmbwa,
baa kei vimwaarɨ.”

5

Kɨtáabu na Mwaana wa Muundi

1 Aho, nkoona kɨtáabu mʉkonwii wa kʉlʉme wa ʉra ˆiíkalaa ichuumbii ra kɨtemi. Ɨkyo kɨtáabu kɨjáa chaandɨkwa isii na weerwii na kɨjáa chanamatɨkwa mɨtooso mufungatɨ ya ʉtʉwa. 2 Aho, nkoona murimʉ mʉʉja ˆʉrɨ na ngururu woolʉʉsɨka na sawúti nkʉʉlʉ, woosea, “Nɨ ani noo ˆɨɨma neeja wo namatʉla mɨtooso ya ɨkɨ kɨtáabu na wo kɨfotolola?”
3 Maa kaa, kʉjáa kusiina mʉʉntʉ kurumwii, baa mweeri ya weerʉ au baa Ntarii ˆarɨ daha fotolola kɨtáabu ɨkyo no kɨsoma tʉkʉ.
4 Sa viintʉ sɨ koonekana mʉʉntʉ ˆɨɨma neeja wo kɨfotolola kɨra kɨtáabu na wo kɨsoma, maa nkaanda rɨra mʉnʉmʉʉnʉ.
5 Aho, ʉmwɨ wa vara vawosi akaansea, “Rɨra tʉkʉ! Laanga, Siimba wa lʉkolo lwa Yúʉda wa uvyaalo wa mʉtemi Daúdi, yeeye asiinda. Yeeye akiimana, kakanʉla arɨ ɨyo mɨtooso mufungatɨ na kɨfotolola arɨ ɨkyo kɨtáabu.”
6 Aho, nkoona Mwaana wa Muundi ˆoonekanáa ja ajáa asɨ́ɨnjɨrwe, ajáa katɨ na katɨ ya ichuumbi ra kɨtemi na vira viúumbe vine ˆviri mooyo, na katɨkatɨ ya vara vawosi. Ʉwo Mwaana wa Muundi ajáa atɨɨte mpeembe mufungatɨ na miiso mufungatɨ, noo kʉsea, Mɨtɨma mufungatɨ ya Mʉlʉʉngʉ ˆyatʉmwa kʉrɨ weerʉ yoosi.
7 Ʉwo Mwaana wa Muundi akaseesa, maa akakɨtoola kɨra kɨtáabu fuma mʉkono wa kʉlʉme wa ʉra ˆiíkyɨɨre aho ichuumbii ra kɨtemi. 8 ˆAkakɨtoole vii kɨra kɨtáabu, vira viúumbe vine na vara vawosi makumi yavɨrɨ na vanɨ (24), vakiinama fʉʉrʉ ɨsɨ mbere ya ʉra Mwaana wa Muundi. Kɨra ʉmwɨ waavo ajáa atɨɨte iwuumbi kʉnʉ vakwáatɨrɨɨre bakúuri ja saháabu ˆjimémire ng’óóno ˆjinyúkɨraa, noo kʉsea, kʉloomba kwa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ. 9 Aho, maa vakɨɨmba lwɨ́ɨmbo lufya voosea,

“Weewe wiima neeja kukisumula ikyo kitáabu,
na wo kakanula iyo mitooso.
Weewe wasiinjwa,
na kwa sakami yaako wamunununurira* Mululungu vaantu,
vaantu fuma kira lukolo, kira nduusika,
kira nduu na fuma kira isi.
10 Weewe wavabweeyya vave utemi
na veeneisi vo mutumamira Mululungu wiitu,
novo kiimirira vari weeru.”

11 Aho, nkalaanga, maa nkateera sawúti ya mirimu miija ˆiri foo munumuunu, mayana na mayana, baa si iri daha valwa tuku. Iyo mirimu ijáa yaríingiriire rira ichuumbi ra kitemi na vira viúumbe na vara vawosi makumi yaviri na vani (24).
12 Kwa sawúti nkuulu yiimbáa yoosea,
“Mwaana wa Muundi ura ˆasiinjwa noo iima neeja,
kuhokera luviro na usúngaati,
tooti na ngururu,
nyemi, nkongojima na duumbi!”

13 Aho, nkateera viúumbe vyoosi ˆviri mooyo kurumwii, kuri weeru, Ntarii, uko mayiyii na vyoosi ˆviri muumo vyookiimba jei,
“Ntálarya, nyemi, nkongojima, na luviro,
jive kuri yeeye ˆiíkariraa ichuumbi ra kitemi,
na kuri Mwaana wa Muundi,
kwa siku ˆjisiina uhero!”
14 Vira viúumbe vine vikasea, “Kikomi!” Na vara vawosi makumi yaviri na vani vakalaala isi na inda voomwiinamira Mululungu na Mwaana wa Muundi.

6

Mitooso Mufungati

1 Aho, maa nkoona Mwaana wa Muundi yookakanula mutooso wa ncholo kati ya ira mitooso mufungati ya utuwa. Maa nkateera kimwi cha vira viúumbe vine ˆviri mooyo choosea kwa sawúti ja ya kidandáarika, “Yeenda!”
2 Aho, nkoona faráasi ˆiri na ivala reeru na muuntu ˆiivérekiirye. Na uwo ˆajáa iivérekiirye ajáa atiite uta, maa akaheewa itáaji. Akafuma aho, yoosiinda nkoondo na kei sa atuube siinda.
3 Mwaana wa Muundi ˆakakakanule mutooso wa kaviri, maa nkateera kimwi cha vira viúumbe cha kaviri choosea, “Yeenda!”
4 Aho, ikafumira faráasi yiingi ˆyasala gyaa. Na uwo ˆajáa iivérekiirye, akaheewa nyaasuka nkuulu na akaheewa luviro lo seyya mwiikalo muuja aha weerwii, sa vaantu viiyulae.
5 Aho, Mwaana wa Muundi akakakanula mutooso wa katatu. Nkateera kira kiúumbe cha katatu choosea, “Yeenda!” Nkalaanga mbere yaani, nkoona faráasi njiru. Muuntu ˆajáa iivérekiirye, ajáa atiite saama yo piimira mukonwii waachwe.
6 Nkateera ja sawúti yoofuma kati na kati ya vira viúumbe vine yoosea, “Kibáába kimwi cha muchu wa ngáano kwa mariho ya murimo wa siku.

* **5:9** ***wamunununurira:*** Laanga ***Ununuuli*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.

Vibáába vitatu vya muchu wa shayíiri* kwa mariho ya siku. Maa kaa, kari usáambulaa makuta au diváai tuku."
7 Mwaana wa Muundi ˆakakakanule mutooso wa kani, maa nkateera kira kiúumbe cha kani choosea, "Yeenda!"
8 Aho, nkavaa miiso, kumba mbere yaani kwatiite faráasi ˆiri ufuunde. Ura ˆajáa iivérekiirye, irina raachwe noo Inkwya asewáa na ura ˆvayeendan'yáa ne noo Ntare asewáa. Novo vakaheewa wiimiriri mweeri ya imwi ya ine ya weeru sa vuulae vaantu na nyaasuka, na njala, na ndwáala nkari, kei kwa maka nkari ja isaka.
9 Mwaana wa Muundi ˆakakakanule mutooso wa saano, maa nkoona mitima ya vaantu isi ya masabáahu. Ava, noo vara vaantu ˆvasiinjwa sa variruma isáare ra Muluungu na sa ushahíidi ura ˆvatoola.
10 Avo vaantu vakarira kwa sawúti nkuulu voosea, "Ee Ijuva Mweeneevyo weemweene, muuja na wa kikomi, chereva uri mpaka naadi kuvaheera irya no valaira chiiru vaantu va weeru so kiita sakami yiitu?"
11 Aho, vakaheewa nkáancho ndiihi njeru, maa vakasewa vawoojere kwa mpiindi kiduudi, mpaka ira hesáabu ya vatumami viivaavo, noo kusea vaanaavo ˆvari kuulawa, ikiimane ja voovo ˆvyeene vuulawa.
12 Aho, maa nkoona Mwaana wa Muundi yookakanula mutooso wa sasatu, kukava na kitiíntima kikululukuulu kuri isi. Mwaasu ukiira chi ja mikiri, na mweeri ukasala gyaa ja sakami.
13 Nyényeeri ja kurumwii jikatomoka na kuri weeru ja saambu mbisi ˆjiwúvirwe ni ihúmbuuto ikari.
14 Kurumu kukarimira ja viintu ikaratáasi ˆrifótwaa. Njuulu joosi na isi joosi ˆjariingirirwa ni maaji, jikaseyyiwa haantu ˆjijáa.
15 Aho, vatemi va weeru, vakúúlu, vakúúlu va vakúúlu va valwi nkoondo, vasúngaati, vaantu ˆvari na ngururu, vatúmwa na vaantu ˆvari húuru vaki-ivisa mpáángii na mawyii uko njuulwii.
16 Vakajisea njuulu na mawye, "Tugirimukiri, mutuvise na kisho cha yeeye ˆiíkalaa ichuumbii ra kitemi na kei mutuhon'ye na nkalari ja Mwaana wa Muundi.
17 Sa siku ira nkuulu ya nkalari ˆyahuumba fuma kwa Muluungu na Mwaana wa Muundi yafíkire. Eri, ni ani ˆari daha kwiivereka?"

7

Vaantu va Muluungu Hona Vari

1 Ayo ˆyakalooke, nkoona mirimu miija ine, yiímire vichurii vine vya weeru, ˆikítiire mpeho idiire wuva fuma mavaru yoosi mweeri ya isi, mweeri ya mayiya, na mweeri ya muti wowoosi.
2 Aho, maa nkoona murimu muuja wiingi wookaambuka fuma ituumba ˆuri na mutooso wa Muluungu ˆAri Nkaasu. Uwo murimu muuja ukiituriira isóso kwa sawúti nkuulu ira mirimu miija ine ˆmyeene ijáa yaheewa luviro lo saambula isi na mayiya.
3 Ukasea, "Kari musaambule isi, mayiya au baa miti tuku, mpaka tuhumule kuvavaa mutooso vatumami va Muluungu wiitu vipáamii vyaavo."
4 Aho, nkateera hesáabu ya vara vaantu ˆvavawa mutooso, fuma nkolo joosi ja Isiraéeli, avo ni mayana igana rimwi, makumi yani na ine (144,000) vajáa.
5 Kufuma lukolo lwa Yúuda vavawa mutooso, mayana ikimi na yaviri (12,000),

* **6:6** ***shayíiri:*** Ni mpeke ˆjijáa jiifwíine na ngáano. Mikáate ya shayíiri na mikáate ya ngáano noo kijáa chóorya kikuulu cha Viisiraéeli. Shayíiri noo kijáa chóorya kikuulu cha vakiva. Kei shayíiri noo vakoloweráa irusu. Baa kei ijáa ni chóorya cha nchúwo, baa ja ng'oombe na faráasi.

kufuma lukolo lwa Rúbeni, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Gáadi, mayana ikimi na yaviri,
6 kufuma lukolo lwa Ashéeri, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Nafutáali, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Manáase, mayana ikimi na yaviri,
7 kufuma lukolo lwa Simeóoni, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Láawi, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Isakáari, mayana ikimi na yaviri,
8 kufuma lukolo lwa Sabulóoni, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Yooséefu, mayana ikimi na yaviri,
na kufuma lukolo lwa Bénjamini, mayana ikimi na yaviri yajáa yavawa mutooso.

Iyiimbi ra Vaantu ^Valamuririrwa

9 Aya ^yakalooke, maa nkoona iyiimbi ra vaantu, kusiina muuntu ^ari daha kuvavala tuku. Vaantu fuma kira isi, kira lukolo, kira nduu, na fuma kira nduusika viímire mbere ya rira ichuumbi ra kitemi na mbere ya Mwaana wa Muundi. Vaantu avo, viivíkiire nkáancho njeru, na matáampi ya mitéende vakwáatiriire mikonwii yaavo.
10 Vakaluusa na sawúti nkuulu voosea,
“Ulamuriri wafúmaa kwa Muluungu wiitu,
yeeye ^iíkalaa ichuumbii ra kitemi,
na kwa Mwaana wa Muundi.”
11 Mirimu miija yoosi ijáa yiima mavaru yoosi, kuriingirira rira ichuumbi ra kitemi, vara vawosi makumi yaviri na vani (24), na vira viúumbe vine ^viri mooyo. Vakalaala isi na inda mbere ya ichuumbi ra kitemi, maa vakamwiinamira Muluungu,
12 voosea,
“Kikomi!
Aduumbwe, aheewe nkongojima, aheewe tooti,
aheewe duumbi, nyemi,
luviro na ngururu,
Muluungu wiitu kwa siku ^jisiina uhero.
Kikomi!”
13 Aho, umwi wa vara vawosi makumi yaviri na vani akaanjurya, “Ava vaantu ^viivíkiire nkáancho njeru ni vala ani? Umányire ni hai ^vafúmire wuu?”
14 Maa nkamusea, “Ee mukúlu, weewe wamányire.” Maa akaansea, “Ava noo vara vaantu ^vafuma uturikirii mukuulu. Voovo vafula ingo jaavo sakamii ya Mwaana wa Muundi, maa jikeera chwee.
15 Sa jeyyo, ni mbere ya ichuumbi ra kitemi ra Muluungu vari,
voomutumamira Muluungu Kaayii yaachwe Njija chiriri chobu,
na yeeye ^iíkyiire ichuumbii ra kitemi,
kova ari itibu mweeri yaavo.
16 Kikomi si vakaavirwe ni njala vii kaa tuku,
kikomi si vakiine nyóota vii kaa tuku.
Mwaasu si ukavalunguriirye tuku,
baa irutira si rikavachimikire tuku.
17 Sa Mwaana wa Muundi,
^iíkalaa katikati ya ichuumbi ra kitemi,
kuva ari muríisi waavo.
Yeeye valongoola ari
na mpulii ja maaji ya nkaasu.
Na Muluungu vahonola ari kira miísoori yaavo.”

8

Mutooso wa Mufungati

1 Mwaana wa Muundi ˆakakakanule mutooso wa mufungati, maa uko kurumwii kukakirinya sawu kwa mpiindi ya núusu sáa jei.
2 Aho, nkoona ira mirimu miija mufungati ˆyiímaa mbere ya ichuumbi ra Muluungu, na kira umwi waavo ukaheewa irimu.
3 Murimu muuja wiingi ukuuja, maa ukiima mbere ya masabáahu kunu ukwáatiriire chetéeso cha saháabu mukonwii. Ukaheewa ng'óóno ˆjinyúkiraa ˆjiri foo, sa utoole hamwi na kuloomba kwa vaantu voosi va Muluungu mweeri ya masabáahu ya saháabu ˆiri mbere ya ichuumbi ra kitemi.
4 Muuki wa ng'óóno ˆjinyúkiraa hamwi na kura kuloomba kwa vaantu va Muluungu vikaambukan'ya na mweeri mbere ya Muluungu, fuma mikonwii ya uwo murimu muuja.
5 Aho, murimu muuja ukatoola chetéeso, ukakimemya mooto fuma masabáahwii, maa ukakifweita na kuri weeru yoosi, maa kukava na kidandáriika, kukiririma, ndávo na kitiíntima.

Marimu Mufungati

6 Aho, ira mirimu miija mufungati ˆmyeene ijáa na marimu mufungati, ikiima neeja sa yaande yafwiira.
7 Murimu muuja wa ncholo ukarifwiira irimu raachwe. Aho, mbula ya mawye hamwi na mooto ˆvyasaangira na sakami vikiitika mweeri ya isi. Uwo mooto ukalungurirya rimwi ra mavaru yatatu ya isi, ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya miti ikalungurira, na masaambi yoosi ˆyari kwani yakalungurira.
8 Murimu muuja wa kaviri ukafwiira irimu. Aho, kiintu ˆkiri ja luulu lukuulu ˆlwakóriire mooto kikafweitirwa na mayiyii na ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya mayiya rikavaluka sakami.
9 Ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya viintu ˆviri nkaasu mayiyii vikakwya, na ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya méeli jikasaambuka.
10 Murimu muuja wa katatu ukafwiira irimu raachwe. Aho, nyényeeri nkuulu ikawya fuma kurumwii. Iyo nyényeeri yakoreráa ja isasaanku ra mooto, noyo ikawyiira mweeri ya ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya maboote ˆyiíkaa maaji, na mweeri ya mpula ja maaji.
11 Iyo nyényeeri irina raachwe noo "Usuungu" yasewáa. Iyo nyényeeri ikavalanduula ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya maaji yakava usuungu. Vaantu ˆvari foo vakakwya, sa maaji ayo ˆyari usuungu.
12 Aho, murimu muuja wa kani ukafwiira irimu raachwe. Ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya mwaasu, mweeri na nyényeeri, maa yakava kilwiirya. Sa jeyyo, ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya muusi rikava kilwiirya na uchiku ukava viivyo.
13 Aho, nkalaanga, maa nkoona mbeu imwi kurumwii katikati yoosea kwa sawúti nkuulu, "Ni mpolai, ni mpolai, ni mpolai kwa vara ˆviíkalaa kuri weeru sa yara marimu yatatu ˆyachíhiire ˆyari fwiirwa. Ira mirimu miija yiímire neeja kuyavaa haaha jei."

9

Irimu ra Saano Roofwiirwa

1 Murimu muuja wa saano ukafwiira irimu raachwe. Aho, nkoona nyényeeri ˆyawyíire fuma kurumwii fuuru isi. Iyo nyényeeri ikaheewa ufungúwo wa iduundu ra Ntarii.

2 Ɨkarɨchʉngʉla ɨro iduundu ra Ntarii, aho, maa muuki ʉkafuma. Ʉwo muuki ʉkaambʉka na mweeri ja muuki wa itanúuru ikʉʉlʉ. Mwaasʉ na kurumu vikava na kilwiirya cha ʉra muuki ˆwafúmire ntarii.
3 Aho, nkʉʉmbɨ jikafuma hara muukii, jikeenera ɨsɨ, maa jikaheewa ngururu yo lʉma ja ngururu ja ingi.
4 Ijo nkʉʉmbɨ jikakaaniwa jidɨɨre saambʉla masaambɨ ya ɨsɨ, baa mʉmero tʉkʉ baa mʉtɨ wowoosi tʉkʉ. Maa kaa, jivaturikirye vara voosi ˆvasiina mʉtooso wa Mʉlʉʉngʉ vipáamii vyaavo.✡
5 Ijo nkʉʉmbɨ sɨ jijáa jarekerwa jivʉʉlae tʉkʉ, maa kaa, kʉvaturikirya vii kwa myeeri ɨsaano. Ʉsʉʉngʉ wo lʉmwa nɨ ijo nkʉʉmbɨ ʉjáa nɨ ja ulúmirwe nɨ ingi.
6 Mpɨɨndɨ ijo, vaantʉ saakɨra veende inkwya, maa kaa, sɨ varɨ kɨɨpata tʉkʉ. Merirya veende matɨ inkwya, maa kaa, inkwya vatɨɨja yeende.
7 Haaha ijo nkʉʉmbɨ jijáa nɨ ja faráasi ˆjiímiiwe neeja sa nkoondo. Mitwii yaavo jijáa jiivɨkɨra kɨɨntʉ ˆkɨrɨ ja itáaji ra saháabu. Visho vyaavo vijáa viifwɨ́ne visho vya vaantʉ.
8 Njwɨɨrɨ jaavo jijáa jiifwɨ́ne njwɨɨrɨ ja vaantʉ vaki. Mayeo yaavo yajáa nɨ ja mayeo ya siimba.
9 Jijáa jatɨɨte ngawo ya chʉʉma ˆyakʉnɨkɨrɨra kɨpeembe. Sawúti ya mbava jaavo, ɨjáa nɨ ja sawúti ya magáari ˆyarútwaa nɨ faráasi ˆyarɨ foo ˆyootɨɨja na nkoondwii.
10 Mɨkɨra yaavo ɨjáa yatɨɨte kɨdoboko ja mɨkɨra ya ingi, na ɨjáa yatɨɨte ngururu yo turikirya vaantʉ kwa myeeri ɨsaano.
11 Ijo nkʉʉmbɨ jijáa jatɨɨte mʉtemi, ʉwo mʉtemi waavo noo murimʉ mʉʉja wa Ntarii. Irina raachwe kwa Kɨeburanía noo Abadóoni aséwaa, na kwa Kɨgiríki noo Apolóoni aséwaa, noo kʉsea, “Mʉmali.”
12 Irema ra ncholo ralóokire. Haaha mʉtaange yakaarɨ marema yavɨrɨ ˆyookʉʉja.

Irimʉ ra Sasatʉ

13 Murimʉ mʉʉja wa sasatʉ ʉkafwɨɨra irimʉ raachwe. Aho, nkateera sawúti yoofʉmɨra mpeembii ine ja masabáahʉ ya saháabu ˆɨrɨ mbere ya Mʉlʉʉngʉ.
14 Sawúti ɨyo, ɨkamʉsea jei murimʉ mʉʉja wa mʉsasatʉ ʉra ˆajáa na irimʉ, “Ɨchʉngʉrɨre mirimʉ miija ɨne, ɨra ˆyachuungwa aho ibootii ikʉʉlʉ ˆriíkaa maaji ra Efuráati.”
15 Ɨyo mirimʉ miija ɨne ɨkachʉngʉrɨrwa sa yʉʉlae ivaru rɨmwɨ ra mavaru yatatʉ ya vaantʉ voosi va weerʉ. Ɨyo mirimʉ miija ɨjáa yavɨɨkwa neeja sa mpɨɨndɨ ɨhɨ, sikʉ ɨhɨ, mweeri ʉhʉ na mwaaka ʉhʉ.
16 Aho, vakʉʉja valwi nkoondo ˆvarɨ foo ˆviivérekiirye faráasi. Nkateera hesáabu yaavo nɨ mayana magana yavɨrɨ mara iyana (200,000,000).
17 Haaha aho njorii, jei noo ˆvyeene joonekana ijo faráasi na vaambuki faráasi, vipeembii vyaavo, vajáa vatɨɨte ngawo ja mooto ˆjiri nkʉʉndʉ, ˆjiri gyaa na ˆjiri ubúusi ja sálʉfa.* Ijo faráasi mɨtwe yaavo ɨjáa nɨ ja mɨtwe ya siimba, mɨlomwii yaavo kwafumáa lʉrɨɨjo lwa mooto, muuki na sálʉfa.
18 Kwa ayo marema yatatʉ, ivaru rɨmwɨ ra mavaru yatatʉ ya vaantʉ voosi va weerʉ vakʉʉlawa nɨ mooto, muuki na sálʉfa ng’eene yafumáa malakii yaavo.
19 Ngururu ja ijo faráasi nɨ mɨlomwii na mikirii yaavo jijáa. Mɨkɨra yaavo nɨ ja njoka ˆjiri na mɨtwe yo turikirirya vaantʉ ɨjáa.

✡ **9:4** Laanga Wiivariyuli 7:2-3. * **9:17** ***sálʉfa:*** Nɨ kemikáali ˆɨrɨ ja iwye au muchu ˆʉrɨ lubúusi. Sálʉfa yakóreraa mooto ja wa ng’aanjo na yanyúkaa ja iyɨrɨra. Isáarii ra Mʉlʉʉngʉ sálʉfa yoónekyaa nkalari ya Mʉlʉʉngʉ.

20 Vaantu ^veene si vuulawa ni ayo marema, si vamuvalandukira Muluungu tuku, vareke uvi wa miirimo ya mikono yaavo. Voovo vajáa vatuuba kwi-inamiira mirimu mivi, vidabalaíyo ^vyatengeneshiwa kwa saháabu, chuúma cha mpía, sháaba, mawye na mabambari. Vidabalaíyo ivyo si vyoonáa tuku, si vyateeráa tuku, baa kei si vyayeendáa tuku.
21 Avo vaantu si vamuvalandukira Muluungu fuma kuulaa kwaavo, usavi waavo, uhanguti waavo na wiivi waavo tuku.

10

Murimu Muuja na Kitáabu Kiduudi

1 Aho, nkoona murimu muuja wiingi ^uri na ngururu wookiima fuma kurumwii. Uwo murimu, ujáa waríingiriirwe ni ichu na italavaási mutwii waachwe. Kisho chaachwe chalavaláa ja mwaasu, na mawulu yaachwe yajáa ja ngururyo ja mooto.
2 Mukonwii waachwe ujáa wakwáatiriire kitáabu kiduudi ^chaálwiirwe. Uwo murimu ujáa walwaatya ijeo raachwe ra kulume mweeri ya mayiya, na ra kumooso ujáa walwaatya mweeri ya isi.
3 Ukatula isóso na sawúti nkuulu ja siimba ^yooruma. ^Ukatule isóso, maa vira vidandárika mufungati vikariira.
4 Mpiindi ivyo vidandárika mufungati ^vikarume, niini nkasaaka naande kaandika. Maa kaa, nkateera sawúti fuma kurumwii yoosea, "Vaa mutooso masáare ^yalúusirwe ni ivyo vidandárika mufungati na kari uyaandike tuku. Ni kimbiso."
5 Aho, ura murimu muuja ^naari niíne wiímire kuulu kumwi mweeri ya mayiya na kwiingi mweeri ya isi, ukiinurirya mukono waachwe wa kulume na kurumwii.
6 Uwo murimu ukiilaha kwa irina ra Muluungu ^Ari Nkaasu kwa siku ^jisiina uhero. Yeeye uumba kurumu na vyoosi ^viri muumo na uumba weeru na vyoosi ^viri muumo na uumba mayiya na vyoosi ^viri muumo. Maa ukasea, "Mpiindi jo woojera jasírire!
7 Maa kaa, siku ijo ura murimu muuja wa mufungati ^uri sengerera fwiira irimu raachwe, Muluungu kiimikirirya ari kira ^akibweeyya kive fuumbo ja ^vyeene avawyiira vatumami vaachwe valáali na mutwe."
8 Aho, nkateera ira sawúti fuma kurumwii ikaanyaniriira kei yookuunsea, "Tamanya kasumule kira kitáabu kiduudi ^chafótolwiirwe mukonwii wa ura murimu muuja ^wiímire mweeri ya mayiya na mweeri ya isi."
9 Maa nkatamanya na kwa ura murimu muuja. Nkuuloomba wuumpeere kira kitáabu kiduudi. Nowo ukaansea, "Kisumule, ukirye. Mulomwii kuva kiri mwerere ja huuki na indii kuva kiri usuungu."
10 Jeyyo, nkatoola kira kitáabu kiduudi fuma mikonwii ya ura murimu muuja maa nkarya. Mulomwii kijáa chaamwerere ja huuki, maa kaa, ^nkamerye, indii kikava usuungu.
11 Aho, maa nkasewa jei, "Woosaakwa uluuse kei uláali na mutwe kwa nkolo ^jiri foo, kwa vaantu va nduusika ^jiri foo, kwa isi ^jiri foo na kwa vatemi ^vari foo."

11

Mashahíidi Vaviri

1 Aho, nkaheewa isaanga ^riri ja duuri yo piimira, maa nkasewa, "Inuka, upiime Kaaya Njija ya Muluungu na masabáahu. Kei uvale vaantu ^voomwiinamira Muluungu aho Kaayii Njija.

2 Maa kaa, kari upiime waama wa Kaaya Njija tukʉ, sa ʉwo waama
vaheewa vaantʉ si ˆvari Vayahúudi. Voovo lwaatalwaata vari múujii mʉʉja
kwa myeeri makumi yani na iviri (42).
3 Niini vaheera ndiri mashahíidi vaani vaviri lʉviro valʉʉse ʉláali na mʉtwe
kwa sikʉ ijo iyana rimwi, magana yaviri na makumi mʉsasatʉ (1,260), kʉnʉ
viivíkiire magunía, koonekya ʉsʉʉngʉ."
4 Avo mashahíidi ni ira miti iviri ya miseitúuni na vira vyaángo viviri vya
vimʉri ˆvyiímaa mbere ya Ijʉva wa weerʉ yoosi.✡
5 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆari saaka varetera marema, ʉʉlawaa ni mooto ˆwafúmaa
malakii yaavo. Jeyyo, noo ˆvyeene ari kʉʉlawa ʉra ˆari yera kʉvaretera
marema.
6 Avo mashahíidi vatiite lʉviro lo chuunga kurumu mbula idiire vaa mpiindi
joosi ˆvoolʉʉsa ʉláali na mʉtwe. Baa kei, vatiite lʉviro lo valandʉla maaji
yave sakami, na kʉʉvaa weerʉ kwa marema ˆyiísimiresimire mpiindi yoyoosi
ˆvoosaaka.
7 Na ˆvari hʉmʉla toola ʉshahíidi waavo, maka fuma ntarii vakiimirira iri
nkoondo, na iyo maka vasiinda iri na kʉvʉʉlaa iri.
8 Miviimba yaavo chaala iri njirii ya múuji ʉra mʉkʉʉlʉ, haantʉ Mweenevy-
oosi waavo ˆaning'iniwa mʉsaláabii fʉʉrʉ akakwya. Na irina ra fuumbo ra
ʉwo múuji noo Sodóoma au Mísiri ˆwaséwaa.
9 Vaantʉ fuma kira ndʉʉ, kira lʉkolo, kira ndʉʉsika, na fuma kira isi, laanga
vari iyo miviimba kwa sikʉ itatʉ na núusu na si vari ruma itaahwe tʉkʉ.
10 Na vaantʉ ˆviíkalaa aha weerwii vyeenda vari no vaa siriri. Novo kiiheera
veende vilʉngʉlʉngʉ sa avo mashahíidi vavaturikiryáa avo vaantʉ ˆviíkalaa
aha weerwii.
11 Maa kaa, sikʉ itatʉ na núusu ˆjikalooke, nkeeho ya nkaasʉ ˆifúmaa kwa
Mʉlʉʉngʉ ikaviingira vara mashahíidi. Aho, vakiima na mawʉlʉ yaavo.
Vaantʉ vakakwaatwa ni woowa ˆvakavalaange.
12 Aho, vara mashahíidi vakateera sawúti nkʉʉlʉ fuma kurumwii yoovasea,
"Ambuki na kʉnʉ we!" Jeyyo, vakaambʉka na kurumwii na ichu kʉnʉ vavi
vaavo voovalaanga.
13 Mpiindi yiiyo, kʉkafʉmira kitiíntima kikʉʉlʉ, na imwi ya ikimi ya
múuji ikawya. Vaantʉ mayana mufungati (7,000) vakʉʉlawa ni ikyo ki-
tiíntima. Na vara ˆvachaala vakakwaatwa ni woowa maatʉkʉ vii, maa
vakamʉbweeyyirya nkongojima Mʉlʉʉngʉ wa kurumwii.
14 Rira irema ra vaantʉ ra kaviri ralóokire. Laanga, irema ra katatʉ rookʉʉja
chaangʉ.

Irimʉ ra Mufungati

15 Aho, murimʉ mʉʉja wa mufungati ʉkafwiira irimʉ raachwe. Maa,
kʉkava na sawúti nkʉʉlʉ kurumwii joosea,
"Ʉtemi wa weerʉ wavíire wa Ijʉva wiitʉ na wa Masía waachwe,
yeeye kiimirira ari kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero."
16 Aho, vara vawosi makumi yaviri na vani (24), vara ˆviíkalaa machuumbii
yaavo ya kitemi mbere ya Mʉlʉʉngʉ, vakalaala isi na inda, vakamwiinamira
Mʉlʉʉngʉ
17 voosea,
"Tookʉdʉʉmba ee Ijʉva Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu,
weewe ʉmwaari na ujáa ʉmwaari.
Weewe watoola ngururu jaako nkʉʉlʉ,
na ʉkaanda kiimirira.
18 Ɨsi si ˆjikurúmaa jijáa jakalala,

✡ **11:4** Laanga Sakaría 4:1-14.

maa kaa, nkalari yaako yuújire.
Mpiindi yuújire yo mulamurira kira muuntu ˆaakwya,
na yo vaheera kunáálo vatumami vaako valáali na mutwe na vaantu vaako,
na vara ˆvarinyémyaa irina raako,
vakúúlu na vadúúdi.
Kei mpiindi yuújire yo vamala vara ˆvasáambulaa weeru.”

19 Maa re, Kaaya Njija ya Muluungu ya kurumwii ikayuulwa. Aho, isandúku ra muháko rikoonekana aho Kaayii Njija. Kukava na ndávo, kukiririma, kidandárika, kitiíntima na mbula nkulunkuulu ya mawye.

12

Muuntu Muki na Ramuuntaira

1 Aho, isháara nkuulu ikoonekana kurumwii, muuntu muki ˆarwíikirwe mwaasu, na mweeri ˆuri isi ya majeo yaachwe, kei ˆari na itáaji ra nyényeeri ikimi na iviri mweeri ya mutwe waachwe.
2 Uwo muuntu muki ni muruto ajáa na ariráa sa makata yo kiichungula mwaana.
3 Aho kei, isháara yiingi ikoonekana kurumwii, kiintu ˆkiri ja ramuuntaira ikuulu ˆriri nkuundu ˆrijáa na mitwe mufungati na mpeembe ikimi. Na kira mutwe ujáa watiite itáaji.
4 Mukira waachwe ujáa wahuunga ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya nyényeeri ˆjiri kurumwii na ujáa wajifweitira na isi. Iro ramuuntaira rikiima mbere ya uwo muuntu muki ˆajáa aséngeriire kiichungula, sa ˆari kiichungula vii, rimerye mwaana.
5 Uwo muuntu muki akiichungula mwaana mulume. Mwaana uwo noo ˆari kiimirira isi joosi ja weeru kwa nkome ya chuúma. Maa kaa, uwo mwaana akatoolwa, maa akatwaalwa fuuru kwa Muluungu na fuuru ichu-umbii raachwe ra kitemi.
6 Ura muuntu muki ne akatiija na isi ya ibaláángwii, haantu Muluungu ˆahiimya neeja sa amulaangirirye uko kwa siku iyana rimwi, magana yaviri na makumi musasatu (1,260).

Nkoondo Kurumwii

7 Haaha uko kurumwii kukava na nkoondo. Mikaéeli mukúúlu wa mirimu miija na mirimu yaachwe vakalwa nkoondo na ramuuntaira na mirimu yaachwe mivi.
8 Maa kaa, ramuuntaira na mirimu yaachwe yakasiindwa na kukasoveka nkalo yaachwe na mirimu yaachwe uko kurumwii.
9 Maa iro ramuuntaira rikafweitwa na isi. Iro noo rira ijoka ra kali ˆriséwaa Ikúúlu ra Mirimu Mivi noo kusea, Irimu, rooro noo ˆrikóoveraa weeru yoosi. Rikafweitwa na isi na mirimu yaachwe ikafweitwa hamwi noro.
10 Aho, nkateera sawúti nkuulu fuma kurumwii yoosea,
“Haaha ulamuriri, ngururu na Utemi wa Muluungu wiitu wuújire,
na wiimiriri wa Masía waachwe.
Sa ura ˆavasítaakyaa vaaniitu mbere ya Muluungu chiriri chobu,
afwéitirwe na isi.
11 Novo vamusiinda
kwa sakami ya Mwaana wa Muundi,
na kwa isáare ra ushahíidi waavo.
Voovo si voona nkaasu yaavo ni kiintu tuku,
mpaka kukwya sa kuruma kwaavo.
12 Sa jeyyo, ee kurumu vaa siriri,

na nyuunyu ˆmwiíkalaa ʉko vai siriri!
Maa kaa, nɨ mpolaɨ kwa ɨsɨ na mayɨya,
sa Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ rakíimire na kwaanyu,
rakíimire na kwaanyu na nkalari,
rooro ratáangire mpɨɨndɨ yaachwe nɨ nkufi.”
13 Ɨro ramʉʉntaɨra ˆrɨkoone rafwéitirwe na ɨsɨ, maa rɨkaanda kʉmʉsakaata ʉra mʉʉntʉ muki ˆajáa iichúngwɨɨre mwaana mʉlʉme.
14 Maa kaa, ʉra mʉʉntʉ muki akaheewa mbava ja ja mbeu nkʉʉlʉ, sa awʉlʉke na kʉlɨkʉʉlɨ ʉko ɨsɨ ya ibaláángwii kʉʉntʉ ˆiimiriwa neeja sa alaangiririwe neeja na ave kʉlɨ na ɨro ramʉʉntaɨra kwa sikʉ iyana rɨmwɨ, magana yavɨrɨ na makumi mʉsasatʉ (1,260).
15 Aho, ɨro ramʉʉntaɨra rɨkataɨka maaji ˆyarɨ foo ja lʉʉjɨ ˆlookiika sa yamukumuriirye ʉra mʉʉntʉ muki.
16 Maa kaa, ɨsɨ ɨkamwaambirirya ʉwo mʉʉntʉ muki, ɨkoonyekera ja mʉlomo, maa ɨkateererya lʉra lʉʉjɨ ˆlwafumáa mʉlomwii wa rɨra ramʉʉntaɨra.
17 Aho, ɨro ramʉʉntaɨra rɨkamʉkalarɨra ʉra mʉʉntʉ muki maatʉkʉ vii. Rɨkalooka no koolwa nkoondo na vaana vɨɨngɨ vara ˆvachaala va ʉra mʉʉntʉ muki. Ava vaana noo vara voosi ˆvakwaatya ndairiri ja Mʉlʉʉngʉ na ˆvatuuba kʉtoola ʉshahíidi wa kumuruma kwaavo YéesuKirisitʉ.
18 Maa re ɨro ramʉʉntaɨra rɨkɨɨma mbarɨmbarɨ ya mayɨya.

13

Maka Ivɨrɨ ja Mayiyii

1 Aho, nkoona maka yoofuma mayiyii. Ɨyo maka ɨjáa yatɨɨte mpeembe ikimi, na mɨtwe mufungatɨ. Kɨra mpeembe ɨjáa yatɨɨte itáaji. Mweeri ya kɨra mʉtwe kʉjáa kwaandɨkwa irina ra uhiintiki kwa Mʉlʉʉngʉ.
2 Ɨyo maka ˆnɨjáa nɨɨyona ɨjáa yiifwíine sʉvɨ, majeo yaachwe yajáa nɨ ja majeo ya idunkáárya na mʉlomo waachwe ʉjáa nɨ ja mʉlomo wa siimba. Rɨra ramʉʉntaɨra rɨkɨɨheera ɨyo maka ngururu jaachwe, ichuumbi raachwe ra kɨtemi na ngururu jo kɨɨmɨrɨra.
3 Nkoona mʉtwe ʉmwɨ wa ɨyo maka ʉjáa watɨɨte kɨloonda cha inkwya, maa kaa, ʉlo lʉʉma lʉkahola. Vaantʉ voosi va weerʉ vakahwaalala, maa vakiituuba ɨyo maka.
4 Jeyyo, vakariinamɨra ramʉʉntaɨra sa ˆvyeene rɨjáa rɨɨhíire ɨra maka wiimiriri waachwe. Kei vakiiyinamɨra ɨra maka na vakiiyurya voosea, “Ani ˆarɨ ja ɨhɨ maka? Na nɨ ani ˆarɨ daha kʉlwa noyo?”
5 Ɨra maka ɨkaheewa nkalo ɨlʉʉse masáare yo kiivaa kɨpeembe na yo mʉhɨɨntɨkɨra Mʉlʉʉngʉ. Ɨkaheewa ʉlo lʉvɨro lo kɨɨmɨrɨra kwa myeeri makumi yanɨ na ɨvɨrɨ (42).
6 Maa ɨkaalʉla mʉlomo waachwe ɨmʉhɨɨntɨkɨre Mʉlʉʉngʉ, na ɨhɨɨntɨkɨre haantʉ Mʉlʉʉngʉ ˆiíkalaa na ˆviíkalaa ʉko kurumwii.
7 Kei ɨkarekerwa ɨlwe na vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ na ɨkavasiinda. Ɨkaheewa wiimiriri mweeri ya kɨra lʉkolo, kɨra ndʉʉ, kɨra ndʉʉsɨka, na kɨra ɨsɨ.
8 Na vaantʉ voosi va weerʉ kwiiyinamɨra varɨ, noo kʉsea, kɨra mʉʉntʉ irina raachwe sɨ ˆraandɨkwa kɨtáabwii cha nkaasʉ cha Mwaana wa Muundi keende kʉʉmbwa kwa weerʉ, kɨtáabwii cha Mwaana wa Muundi ʉra ˆasɨɨnjwa.
9 ˆArɨ na matu, nɨ ateere.
10 Koonɨ mʉʉntʉ nɨ wo nyahɨrwa nkoondwii,
nyahɨrwa arɨ asʉmʉlwe.
Koonɨ mʉʉntʉ nɨ wo kʉʉlawa na nyaasʉka,
kʉʉlawa arɨ na nyaasʉka.

Aho, noo kuuntu ˆkuri kuyimirirya na kuruma kwa vaantu va Muluungu.

Maka Fuma Kuri Weeru

11 Aho, nkoona maka yiingi ya isaka yookaambuka na mweeri fuma isi. Iyo maka ijáa yatiite mpeembe iviri ˆyiifwíine ja mwaana wa muundi. Noyo ikaluusika ja ramuuntaira.
12 Iyo maka ikatumia wiimiriri wa ira maka ya ncholo kipaango chaachwe. Noyo ikabweeyya vaantu voosi va weeru, voosi ˆviíkalaa isii yaachwe vinamire ira maka ya ncholo, ira kiloonda chaachwe cha imalo ˆchahola.
13 Noyo ikabweeyya ishá*a*ra nkuulu, baa ikabweeyya mooto ukakiima fuma kurumwii, ukuuja mweeri ya isi mbere ja vaantu.
14 Sa ijo ishá*a*ra ijáa yaheewa indoobweeyya kipaango cha ira maka ya ncholo, ikavakoovera vara ˆviíkalaa kuri weeru. Ikavalairirya vabweeyye kidabalaíyo kwa nyemi ya ira maka ya ncholo, ira ˆijáa yatamikiwa na nyaasuka, maa kaa, ikahola.
15 Ira maka ya kaviri ikaheewa luviro lo kiiheera nkeeho ya nkaasu kira kidabalaíyo cha maka ya ncholo, sa kiluusike na kibweeyye vara ˆvasíitire kuchiinamira ikyo kidabalaíyo vuulawe.
16 Ikadoomererya kira muuntu, mukúúlu na mudúúdi, musúngaati na mukiva, mutúmwa na muuntu ˆari húuru atalwe mweeri ya mukono waachwe wa kululume au vipáamii vyaavo.
17 Kei ikalairirya, kusiina muuntu yoyoosi wula au baa wusa kiintu tuku, mpaka ave na ulo lutalo, noo kusea irina ra iyo maka au náamba ya irina raachwe.
18 Aha, noo hasaakwa tooti. Kooni umwi ari na miryuungu, iivale iyo náamba ya ira maka, sa ni náamba ya muuntu. Náamba yaachwe ni magana musasatu, makumi musasatu na musasatu (666).

14

Mwaana wa Muundi na Vaantu 144,000

1 Aho, nkalaanga, maa nkoona Mwaana wa Muundi iímire mweeri ya Luulu lwa Sayúuni, ari hamwi na vaantu mayana igana rimwi, makumi yani na ine (144,000). Ava noo vara ˆvaandikwa irina ra Mwaana wa Muundi, na irina ra Taáta wa Mwaana wa Muundi vipáamii vyaavo.
2 Kei, nkateera sawúti fuma kurumwii, ˆiri ja sawúti ya luuji lukuulu, na ja sawúti ya kidandárika kikuulu. Na iyo sawúti ˆnijáa natéiire ni ja vavini voovaa mawuumbi yaavo.
3 Avo vaantu vakiimba lwiímbo lufya mbere ya ichuumbi ra kitemi, na mbere ya vira viúumbe vine ˆviri mooyo na vara vawosi. Kusiina muuntu wiingi ˆiikiindya akataangira ulo lwiímbo tuku. ˆVataangira ni avo vaantu mayana igana rimwi, makumi yani na ine vii, ˆveene vajáa vanunuulwa fuma kuri weeru.
4 Ava noo vara vaantu ˆvasiina njeo, si vanaava na njeo na vaantu vaki tuku, sa voovo ni vanjalu. Ava vamutúubaa Mwaana wa Muundi kokoosi ˆari doma. Voovo vanunuulwa fuma kwa vaantu ja mpóryo ja ndiiwa ja ncholo kwa Muluungu na kwa Mwaana wa Muundi.
5 Milomo yaavo yashaanwa isiina uloongo tuku, na isiina mang'uulo tuku.

Mirimu Miija Itatu

6 Aho, nkoona murimu muuja wiingi woowuluka kati na kati ya kurumu, ˆuri na Masáare Maaja ya siku ˆjisiina uhero, woovavariyuriira vara ˆviíkalaa kuri weeru, vaantu fuma kira isi, kira lukolo, kira nduusika, na fuma kira nduu.

7 Akalɯɯsa na sawúti nkɯɯlɯ yoosea, “Mɯnyemyi Mɯlɯɯngɯ na mɯmɯbweeyyirye nkongojima, sa mpɨɨndɨ ya ɯlamu yafíkire. Mwiinamiri yeeye ˆmweene ɯɯmba kurumu na ɨsɨ, mayɨya na mpula ja maaji.”

8 Murimɯ mɯɯja wa kavɨrɨ ɯkatɯɯbɨrɨra kɯnɯ woosea, “Wahángalamukire! Wahángalamukire múuji mɯkɯɯlɯ wa Babéeli, múuji ɯra ˆwavaheera vaantɯ va ɨsɨ joosi vanywe diváai nkarɨ ya ɯhanguti waachwe.”

9 Murimɯ mɯɯja wa katatɯ ɯkatuuba ɨra ɨvɨrɨ, ɯkalɯɯsa kwa sawúti nkɯɯlɯ woosea, “Mɯɯntɯ yoyoosi ˆarɨ kiiyinamɨra ɨyo maka na kɨdabalaíyo chaachwe, na yoyoosi ˆarɨ talwa lɯtalo kɨpáamii chaachwe, au mɯkonwii waachwe,

10 ɯwo ne kɯnywa arɨ diváai nkarɨ ya nkalari ya Mɯlɯɯngɯ. Diváai ɨyo sɨ yasaangiwa na maaji tɯkɯ kati ˆyatengeneshiwáa. Ɯwo mɯɯntɯ turikiriwa arɨ kwa mooto na sálɯfa* mbere ya mirimɯ miija ˆɨrɨ mpeho na mbere ya Mwaana wa Muundi.

11 Na muuki wa kuturikiriwa kwaavo tuuba ɯrɨ kuusa kwa sikɯ ˆjisiina ɯhero. Avo vaantɯ ˆviinamɨra ɨyo maka na kɨdabalaíyo chaachwe, na mɯɯntɯ yoyoosi ˆatalwa lɯtalo lwa irina raachwe, sɨ varɨ kɯva na pwee tɯkɯ chɨrɨrɨ chobu kwa sikɯ joosi.”

12 Sa jeyyo, vaantɯ va Mɯlɯɯngɯ voosaakwa vayimirirye, avo noo vara vaantɯ ˆvakwáatyaa ndairiri ja Mɯlɯɯngɯ na ˆvamurúmaa Yéesu.

13 Aho, nkateera sawúti fuma kurumwii yoosea, “Tala jei! Vatalariwa vara ˆvookwya kwaandɨra haaha kɯnɯ viilɯman’ya na Yéesu Mweenevyoosi.” Mɯtima Mɯɯja woosea, “Kɨkomi hɯmɯlɯka varɨ mɯrɨmo waavo ˆwafafa sa kɯnáálo ja mɨrɨmo yaavo vatuuba jiri.”

Ɯlamu wa Weerɯ

14 Aho, nkalaanga, maa nkoona ichu reerɯ, na mweeri ya ɨro ichu ajáa amwaarɨ ɯmwɨ ˆarɨ ja Mwaana wa Mɯɯntɯ. Yeeye ajáa iivíkɨɨre itáaji ra saháabu mutwii waachwe na ajáa akwáatɨrɨɨre múundu nkarɨ mɯkonwii waachwe.

15 Murimɯ mɯɯja wɨɨngɨ ɯkafuma Kaayii Njija ya Ijɯva, na kwa sawúti nkɯɯlɯ ɯkamɯsea ɯra ˆajáa iíkyɨɨre mweeri ya ichu, “Toola múundu waande kuchwa sa mpɨɨndɨ jo chwa jafíkire, na viintɯ vyo chwɨɨwa vya weerɯ vyakángɨɨre.”

16 Maa ɯra ˆajáa iíkyɨɨre mweeri ya ichu, akawɯmɨra múundu yaachwe na kɯrɨ weerɯ, maa viintɯ vyo chwa vya weerɯ vikachwɨɨwa.

17 Aho, murimɯ mɯɯja wɨɨngɨ ɯkafuma Kaayii Njija ya kurumwii, ɯhɯ nowo ɯjáa watɨɨte múundu nkarɨ.

18 Aho, ɯkafɯmɨra murimɯ mɯɯja wɨɨngɨ fuma masabáahwii. Ɯwo murimɯ noo wɨɨmɨrɨráa mooto, ɯkalɯɯsa na sawúti nkɯɯlɯ, wookɯɯsea ɯra ˆɯrɨ na múundu ˆyahɯɯmba, “Toola múundu yaako ˆyahɯɯmba, ɯkere no jiinga vicháanda vya sabíibu ja weerɯ, sa sabíibu jaachwe haaha javíriirwe.”

19 Ɯra murimɯ mɯɯja ɯkawɯmɨra múundu yaachwe na kɯrɨ weerɯ yoosi, ɯkakera sabíibu ja weerɯ, maa ɯkajiwɯmɨra na iduundwii ikɯɯlɯ ro mɨnyɨra sabíibu ra nkalari ya Mɯlɯɯngɯ.

20 Ijo sabíibu jikaminywa aho iduundwii ro mɨnyɨra sabíibu ˆrɨrɨ weerwii ya múuji na sakami fuma aho iduundwii, ɯlííhɨ waachwe ɨkafika matwii ya faráasi na ikiika kwa ɯlííhɨ wa kilomíita magana yatatɯ (300).

---

* **14:10** ***sálɯfa:*** Nɨ kemikáali ˆɨrɨ ja iwye au muchu ˆɯrɨ lubúusi. Sálɯfa yakóreraa mooto ja wa ng’aanjo na yanyúkaa ja iyɨrɨra. Isáarii ra Mɯlɯɯngɯ sálɯfa yoónekyaa nkalari ya Mɯlɯɯngɯ.

15

Mirimʉ Miija Mufungatɨ na Marema Mufungatɨ

1 Aho, nkoona isháara yɨingɨ nkʉʉlʉ na yo hwaalarya kurumwii, mirimʉ miija mufungatɨ ˆirɨ na marema mufungatɨ yo hererya. Ayo marema mufungatɨ noo yarɨ kiiman'ya nkalari ya Mʉlʉʉngʉ.
2 Kei, nkoona kɨintʉ ˆkɨrɨ ja mayɨya ya kɨóo, ˆyasaangiwa na mooto. Ivarwii raavo, vajáa viímire vaantʉ ˆviisiinda ɨra maka, kɨdabalaíyo chaachwe na náamba ya irina raachwe. Avo vaantʉ vajáa vakwáatɨrɨɨre mawuumbi ˆmeene vajáa vahɨɨwe nɨ Mʉlʉʉngʉ.
3 Vɨɨmbáa lwɨímbo lwa Músa, mʉtʉmami wa Mʉlʉʉngʉ na lwa Mwaana wa Muundi voosea,
"Ijʉva Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu joosi,
mɨrɨmo yaako nɨ mɨkúúlʉ na yahwáalaryaa!
Njɨra jaako nɨ ja ʉwoloki na ja kɨkomi,
ee Mʉtemi wa ɨsɨ joosi!
4 Nɨ ani sɨ ˆarɨ koofa weewe ee Ijʉva?
Nɨ ani sɨ ˆarɨ rɨbweeyyiirya nkongojima irina raako?
Weewe weemweene noo Mʉʉja.
Ɨsɨ joosi ja weerʉ kʉʉja jiri na kwaako,
noo kwiinamɨra,
sa mɨrɨmo yaako ya ʉwoloki,
yiiváriywɨɨre."
5 Ayo ˆyakalooke, maa nkoona Kaaya Njija ya Ijʉva noo kʉsea itibu ro kiinamɨra ˆrɨláɨra Mʉlʉʉngʉ nɨ hamwɨ arɨ na vaantʉ, ˆrɨrɨ kurumwii raywíɨrwe.
6 Ɨra mirimʉ miija mufungatɨ ˆirɨ na marema mufungatɨ, ɨkafuma na weerwii ya Kaaya Njija. Ɨyo mirimʉ miija ɨjáa yiivíkɨɨre ɨngo njerʉ ja kɨtáani ya kɨkomi ˆɨlávalavaa, na vipeembii vyaavo ɨjáa yiichúungire mɨkandala ya sahá abu.
7 Aho, ʉmwɨ wa vira viúumbe vine ˆviri mooyo akɨɨheera ɨra mirimʉ miija mufungatɨ, kɨra ʉmwɨ bakúuri ya sahá abu ˆɨmémire nkalari ya Mʉlʉʉngʉ ˆarɨ nkaasʉ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.
8 Ʉko Kaayii Njija, maa kʉkamema muuki wo koonekya nkongojima ya Mʉlʉʉngʉ na lʉvɨro lwaachwe na kusiina ˆadaha kwɨingɨra tʉkʉ, fʉʉrʉ yara marema mufungatɨ ya ɨra mirimʉ miija mufungatɨ yakiimane.

16

Mabakúuri Mufungatɨ ya Nkalari ya Mʉlʉʉngʉ

1 Aho, nkateera sawúti nkʉʉlʉ fuma Kaayii Njija ya Ijʉva yookɨɨsea ɨra mirimʉ miija mufungatɨ, "Tamanyi mukiite ayo mabakúuri mufungatɨ ya nkalari ya Mʉlʉʉngʉ kʉrɨ weerʉ yoosi."
2 Murimʉ mʉʉja wa ncholo ʉkadoma noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya ɨsɨ. Aho, kʉkava na masʉʉngʉ ˆyarɨ ʉsʉʉngʉ mʉnʉmʉʉnʉ, yakavakwaata vara voosi ˆvarɨ na lʉtalo lwa ɨra maka, na vara ˆviínamɨraa kɨdabalaíyo chaachwe.
3 Murimʉ mʉʉja wa kavɨrɨ ʉkɨɨta noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya mayɨya. Aho, mayɨya yakava sakami ja sakami ya muviimba wa mʉʉntʉ, viintʉ vyoosi ˆviri mooyo ˆviri mayiyii vikakwya.
4 Murimʉ mʉʉja wa katatʉ ʉkɨɨta noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya maboote ˆyiíkaa maaji, na nchóonkwii ja maaji, maa jikava sakami.
5 Aho, nkateera murimʉ mʉʉja ˆwɨímɨrɨraa maaji woosea,
"Weewe ʉrɨ mʉwoloki kwa ʉhʉ ʉlamu ˆʉtwɨíre,
weewe ʉmwaarɨ, ʉjáa ʉmwaarɨ na Mʉʉja.

6 Voovo viita sakami ya vaantu vaako,
na ya valáali na mutwe vaako,
naawe uvahíire sakami vanywe,
ja ^vyeene vavalwa viima neeja kuheewa."
7 Aho, nkateera masabáahu yoosea,
"Kikomi, Ijuva Mululungu Mweenengururu,
kulamula kwaako ni kwa kikomi na kwa uwoloki."
8 Murimu muuja wa kani ukiita noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya mwaasu na mwaasu ukaheewa ngururu yo lungurirya vaantu na mooto.
9 Vaantu vakanweerera ni iro irutira ikari, vakamutukira Mululungu Mukuulu ^ari mweeri ya ayo marema. Kei, si vamuvalandukira noo muduumba Mululungu tuku.
10 Murimu muuja wa saano ukiita noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya ichuumbi ra kitemi ra ira maka. Utemi waachwe ukakunikirirwa ni kilwiirya, vaantu vakatakuna ndimi jaavo kwa usuungu ^mweene vajáa nowo.
11 Vakamutukira Mululungu wa kurumwii sa usuungu mukari na masuungu yaavo. Maa kaa, voovo si vavalanduka fuma nteendwii jaavo mbi tuku.
12 Murimu muuja wa sasatu ukiita noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya iboote ikuulu ^riíkaa maaji ra Efuráati. Aho, maaji yaachwe yakuuma, sa njira ya vatemi fuma ufumo wa mwaasu itengeneshiwe.
13 Aho, nkoona mirimu mivi itatu ^yiifwíine vibuula. Noyo ijáa yafuma, umwi fuma mulomwii wa rira ramuuntaira, wiingi fuma mulomwii wa ira maka na wiingi mulomwii wa ura muláali na mutwe wa uloongo.
14 Iyo noo mirimu mivi ^ibwéeyyaa isháara. Yooyo noo idómaa na kwa vatemi va weeru yoosi, noo koo vajiinga sa vareete nkoondo siku nkuulu ya Mululungu Mweenengururu.
15 "Laanga! Kuuja niise ja mwiívi. Atalariwa ura ^ari miiso, ^aláangiriryaa ingo jaachwe neeja sa adiire yeenda na tuhu iláari."
16 Aho, maa iyo mirimu mivi ikavajiinga avo vatemi haantu ^haséwaa na Kieburanía "Harimagedóoni."*
17 Maa reeru, murimu muuja wa mufungati ukiita noo kiita bakúuri yaachwe na mweeri. Aho, sawúti nkuulu ikateereka fuma ichuumbii ra kitemi Kaayii Njija, yoosea, "Yahúmwiire kuva!"
18 Aho, kukava na ndávo, kukiririma, nkúva na kitiíntima kikuulu kuri isi. Ikyo kitiíntima si kinafumira ja ikyo vii kaa tuku keende Mululungu ^uumba vaantu, kijáa chakula maatuku vii.
19 Múuji mukuulu wa Babéeli ukiigava hatatu, na míiji ya isi ja weeru ikahangalamuka. Múuji mukuulu wa Babéeli ukakumbukirwa mbere ja Mululungu, maa Mululungu akuudoomererya unywe diváai yaachwe ya nkalari nkuulu.
20 Kira isi ^yariingirirwa ni maaji ikarimira, baa njuulu si joonekana kei tuku.
21 Mawye makulukuulu ya mbula ya uruto ja wa kílo makumi yani (40), yakavawyiira vaantu fuma kurumwii. Vaantu vakamutukira Mululungu sa iro irema ra mbula ya mawye, sa irema iro rijáa raviiha maatuku vii.

17

Muhéngeeti Mukuulu na Maka ya Isaka

* **16:16** ***Harimagedóoni:*** Ni irina ra haantu ifaanaa hakava ni njuulwii ja Kariméeli kati na kati ya isi ya Isiraéeli. Irina iri, ufumo waachwe ni Luulu lwa Magéedo ^kweene kujáa na múuji ^usewáa Magéedo. Kei aha haantu noo kuuntu ^kuri kuva na nkoondo yo kiimikirirya kati ya Kirisitu na mayiimbi ya vavi ^vari kulwa ne nkoondo. Nkoondwii ihi, Kirisitu siinda ari vavi vaachwe na malwa vari kwa siku ^jisiina uhero.

1 Umwi wa ira mirimu miija mufungati ^myeene ijáa na mabakúuri mufungati, ukuuja maa ukaansea, "Uja na kunu, nikoonekye irya ra ura muhéngeeti mukuulu, ura ^iíkalaa mweeri ya maaji ^yari foo.
2 Uwo, vatemi va weeru vahanguta ne, na vantu va weeru vareeviwa ni diváai ya uhéngeeti waachwe."
3 Aho, nkava isi ya wiimiriri wa Mutima Muuja na murimu muuja ukaanongoola fuuru isi ya ibaláángwii. Uko nkoona muuntu muki iíkyiire mweeri ya maka ^iri nkuundu gyaa. Iyo maka ijáa yaandikwa kira haantu marina yo muhiintikira Muluungu, na ijáa yatiite mitwe mufungati na mpeembe ikimi.
4 Uwo muuntu muki, ajáa arwiikwa ingo ^jiri gyaa na ^jiri nkuundu gyaa. Kei ajáa ahaambwa na saháabu, mawye ya iyoombe ikuulu na lúulu. Mukonwii waachwe ajáa atiite kikóombe cha saháabu, ^cheene kijáa chamema viintu vya uhiintiki na kosu ja uhéngeeti waachwe.
5 Kipáamii chaachwe ajáa aandikwa irina ra fuumbo jei: "BABÉELI MUKÚÚLU, ÍYO WA VAHÉNGEETI NA WA UHIINTIKI WA WEERU."
6 Aho, nkoona ura muuntu muki ^aréevire sakami ya vantu va Muluungu, na sakami ya mashahíidi va Yéesu. Naani ^nkamoone, maa nkahwaalala maatuku vii.
7 Ura murimu muuja ukaansea, "Sa che woohwaalala? Kukuwyiira ndiri fuumbo ya uhu muuntu muki, na ya ihi maka ^iipákiirye, ihi ^iri na mitwe mufungati na mpeembe ikimi.
8 Ihi maka ^wiíne, ijáa imwaari, haaha isiina tuku. Yooyo kaambuka yiise fuma iduundwii ra ntarii, na tamanya iri na imalwii raachwe. Vantu ^viíkalaa aha weerwii vara marina yaavo si ^yaandikwa kitáabwii cha nkasu keende weeru ^yaanda, hwaalala vari kwiiyona iyo maka, sa ijáa imwaari mpiindi jimwi, haaha isiina, na kei kuva iri imwaari."
9 "Aha, noo hasaakwa muryuungu na tooti. Ira mitwe mufungati ni njuulu mufungati* ^ng'eene uwo muuntu muki iíkariraa.
10 Kei iyo mitwe mufungati ni vatemi mufungati. Vasaano vaawya, umwi amwaari na wiingi akaari kuuja. Na ^ari kuuja, kwiikala ari kwa mpiindi kiduudi.
11 Ira maka ^ijáa imwaari mpiindi jimwi na haaha ^isiina, yooyo ni mutemi wa naani. Yooyo ni imwi ya vara mufungati, na yooyo ni tamanyirirya yiise na imalwii.
12 Jira mpeembe ikimi ^wiíne ni vatemi ikimi, voovo si vanaheewa wiimiriri tuku, maa kaa, heewa vari utemi kwa mpiindi ja sáa imwi, na hamwi na ira maka.
13 Ava voosi vatiite muryuungu umwi, na kwiiheera vari ira maka ngururu jaavo na wiimiriri waavo.
14 Voovo kulwa vari nkoondo na Mwaana wa Muundi, na Mwaana wa Muundi vasiinda ari. Sa yeeye ni Mweeneevyo wa veeneevyo, na Mutemi wa vatemi. Yeeye kuva ari hamwi na vantu vaachwe ^vaanirirwa, voovo vasaawulwi vaachwe na vapooji vaachwe ^viiláangiwaa."
15 Kei murimu muuja ukaansea, "Yara maaji ^wiíne haantu ^iíkalaa ura muhéngeeti, ni mataka ya vaantu, nkolo, isi na nduusika.
16 Mpeembe ikimi na ira maka ^wiíne, avo musuula vari ura muhéngeeti. Muhoka vari kira kiintu ^ari nocho, na mucheerya vari mukiva na ari na tuhu. Kurya vari nyama jaachwe, na muchimika vari mootwii alungurire vuu na mooto.

* **17:9** ***njuulu mufungati:*** Mpiindi ijo, múuji wa Róoma ujáa wamányirwe ja múuji wa njuulu mufungati.

17 Sa Mulúungu avíika mitimii yaavo kukiimikirirya kira ˆcheene alamula,
ko ruma kwiiheera ira maka ngururu ja wiimiriri waavo fúuru masáare ya
Mulúungu yakiimane.
18 Úra múuntu muki ˆumwiíne, ni ura múuji mukúulu ˆwiímiriraa vatemi va
weeru."

18

Kumalwa kwa Múuji wa Babéeli

1 Ayo ˆyakalooke, maa nkoona murimu muuja wiingi wookiima fuma
kurumwii. Úwo újáa watiite wiimiriri mukúulu, na weeru yoosi ikamurikwa
ni nkongojima ya kiweeru chaachwe.
2 Úwo murimu muuja ukatula isóso kwa sawúti nkúulu woosea,
"Uwíire, uwíire Babéeli Mukúúlu!
Haaha wavíire ihaáma ra marimu,
na kaaya ya kira murimu muvi,
ihaáma ro kiikala kira ndee ˆiri na njeo si ˆisáakwaa ni vaantu.
3 Sa isi joosi ja weeru jaanywa,
diváai nkari ya uláku wa uhéngeeti waachwe.
Novo vatemi va weeru vahanguta ne,
na vachurúusi va weeru,
viikinkima kwa ngururu ja uláku waachwe ˆusiina mihaka."
4 Aho, nkateera sawúti yiingi fuma kurumwii yoosea,
"Isunki kuri yeeye nyuunyu ˆmuri vaani,
sa mudiire kuva hamwi ne uvii waachwe,
kei mudiire turya marema yaachwe.
5 Úvi waachwe wakíingikire munumuunu fúuru kurumwii,
na Mulúungu akúmbukiire uvi waachwe.
6 Mubweeyyiryi ja yeeye ˆvyeene avabweeyya,
murihi kavíri kwa yara mavi ˆabweeyya.
Nduvwii yaachwe musaangiriryi ukari,
kavíri ya kira ˆavasaangirirya.
7 Muturikiryi kwa kipíimo kikira cha usúungu ˆavabweeyyirya,
kwiipatira nkongojima na usúngaati.
Yeeye iiséaa mutimii waachwe yoosea,
'Niini ndiri mutemi muki ichuumbii raani.
Niini si ndiri mulala tuku, baa si ndiri koona makiva vii kaa tuku.'
8 Sa jeyyo, marema yaachwe musiinda yari siku imudu,
wulalo, makiva na njala.
Yeeye riiwa ari ni mooto,
sa Ijuva Mulúungu ˆamuhíire irya ni Mweenengururu."

9 Vatemi va weeru avo ˆvahanguta no bweeyya uláku ne, rira vari no myaa,
mpiindi ˆvari koona muuki wa kulungurira kwaachwe.
10 Kiima vari kuli, sa vookoofa kuturikiriwa kwaachwe kunu voosea,
"Ni mpolai, ni mpolai weewe múuji mukúulu,
Weewe Babéeli múuji ˆuri na ngururu.
Kuluusa irya kwaako kuújire kwa sáa imwi vii."
11 Aho, vachurúusi va weeru kuuririra vari no myaa, sa kusiina woowula
viintu vyaavo tuku.
12 Kusiina ˆari wula viintu vya saháabu, chúúma cha mpía, mawye ya
iyoombe ikúulu, lúulu, ingo ja kitáani ˆyabooha, ingo ˆjiri gyaa, ingo ja
haríiri, ingo ˆjiri nkúundu gyaa, miti yoosi ˆinyúkiraa, saama ja mpeembe ja

njowu, saama ˆjasongolwa ja mitɨ ja iyoombe ikuulu, sháaba njiru, chuúma na marumáaru,
13 mudalasíini, hilíiki, ng'óóno ˆjinyúkiraa, manemáane,* viintu ˆviri na muuki ˆwanyukira, diváai, makuta ya seitúuni, muchu ˆwabooha, ngáano, ng'oombe, muundi, faráasi, magáari ˆyarútwaa ni faráasi, mivɨrɨ na mitima ya vaantu tuku.

14 Vara vachurúusi sea varɨ, "Jira ndiiwa joosi ˆng'eene mutima waako wajiméreryaa matɨ jalóokire, usúngaati na kutaangikana kwaako vyalóokire fuma kwaako na sɨ urɨ vipata kei vii kaa tuku."
15 Voovo ˆvawusáa ivi viintu de vandoopata usúngaati fuma kwaachwe, kiima varɨ kulɨ sa woowa wa uturikiri waachwe, kunu voorɨra no myaaha,
16 voosea,
"Ni mpolai, ni mpolai, weewe múuji mukuulu.
Weewe ˆwiivikiráa ingo ja kitáani ˆjabooha,
ˆjiri gyaa na ˆjiri nkuundu gyaa,
ˆwiihaambáa na saháabu,
mawye ya iyoombe ikuulu na lúulu!
17 Kwa mpiindi ya isaa rimwi vii,
usúngaati ˆwamema jei, warímiire."
Kira mulongooli wa méeli, mutumami wa méeli, vaantu ˆvakéraa njira na méeli na vaantu voosi ˆvapátaa kunáálo kwa njira ya mayiya vakiima kulɨ.
18 ˆVakoone nkungúúla ya muuki wa ura mooto ˆwoolungurirya uwo múuji, vakarira kwa sawúti nkuulu voosea, "Ati de kwawaahya kuva na múuji mukuulu ja uhu?"
19 Kiiparira varɨ marurɨ mitwii yaavo koonekya usuungu waavo. Rira varɨ no myaa kunu voosea,
"Ni mpolai, ni mpolai kurɨ weewe múuji mukuulu,
haantu vaantu voosi ˆvarɨ na méeli mayiyii,
vasungaata ko tweera usúngaati waako.
Kwa mpiindi ya isaa rimwi vii wachíhiire ihaáma."
20 Ee kurumu, vyeende sa kumalwa kwaachwe.
Valáali na mutwe, vatumwi, na vaantu va Muluungu vyeendi,
sa Muluungu amuhíire irya yeeye,
sa vira viintu ˆavabweeyyirya nyuunyu.

21 Aho, maa murimu muuja ˆarɨ na ngururu akiinula iwye ikuulu ja lwaala, akarifweita na mayiyii kunu yoosea,
"Jei no ˆvyeene múuji mukuulu Babéeli urɨ fweitirwa,
aho, sɨ urɨ koonekana tuku.
22 Baa sawúti ja vaantu ˆváaa mawuumbi, na ja viimbi,
vavai ntoroonya na vavai marimu,
sɨ jiri teereka kei kurɨ weewe vii kaa tuku.
Kikomi, sɨ kurɨ kuva na muchá ani yoyoosi ˆarɨ koonekana kurɨ weewe vii kaa tuku,
baa sawúti ya lwaala sɨ irɨ teereka kurɨ weewe kei vii kaa tuku.
23 Kiweeru cha kimurɨ,
sɨ kirɨ koonekana kurɨ weewe kei tuku,
baa siriri ja mulóoli na mulóolwi,
sɨ jiri teereka kei vii kaa tuku.

* **18:13** ***manemáane:*** Ni mooda ˆvahákaa muvirɨ wa muuntu de ataahwe. Mooda uhu ujáa ni wa iyoombe ikuulu.

Sa vachurúusi vaako nɨ vakúúlʉ vajáa kʉrɨ ɨhɨ weerʉ,
kwa ʉsavɨ waako ɨsɨ joosi wajikoovera.
24 Njirii jaachwe ja múuji yoonekana sakami ya valáali na mʉtwe, ya vaantʉ
va Mʉlʉʉngʉ,
na sakami ya vaantʉ voosi ˆvasiɨnjwa kʉrɨ weerʉ.”

19

Siriri Kurumwii

1 Ayo ˆyakalooke, maa nkateera ja sawúti ya iyɨɨmbɨ ra vaantʉ kurumwii yoosea,
“Adʉʉmbwe Ijʉva!
Ʉlamuriri, nkongojima na ngururu, nɨ ja Mʉlʉʉngʉ wiitʉ.
2 Kʉlamʉla kwaachwe,
nɨ kwa kɨkomi na kwa ʉwoloki.
Yeeye amʉhɨire irya mʉhéngeeti mʉkʉʉlʉ,
ʉra ˆasaambʉla weerʉ na ʉhéngeeti waachwe.
Mʉlʉʉngʉ amuríhire,
sakami ya vatʉmami vaachwe ˆng’eene iita.”
3 Maa kei vakasea lwa kavɨrɨ,
“Adʉʉmbwe Mʉlʉʉngʉ!
Nkungúúla ya muuki wa mooto wo chɨmɨka ʉwo múuji,
kaambʉka weende na mweeri kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.”

4 Aho, vara vawosi makumi yavɨrɨ na vanɨ (24), na vira viúumbe vine ˆviri mooyo, vakamwiinamɨra Mʉlʉʉngʉ ˆiíkalaa ichuumbii ra kɨtemi, kʉnʉ voosea,
“Kɨkomi! Adʉʉmbwe Mʉlʉʉngʉ!”
5 Aho, sawúti ɨkafuma ichuumbii ra kɨtemi yoosea,
“Muduumbi Mʉlʉʉngʉ wiitʉ,
nyuunyu vatʉmami vaachwe voosi,
nyuunyu voosi ˆmʉmʉnyémyaa,
vadúúdi na vakúúlʉ.”
6 Kei, nkateera ja sawúti ya iyɨɨmbɨ ra vaantʉ, na ja sawúti ya maaji ˆyarɨ foo yootomoka na ja sawúti ya kɨdandárɨka yoosea,
“Adʉʉmbwe Ijʉva,
yeeye Ijʉva Mʉlʉʉngʉ wiitʉ Mweenengururu ɨímɨrɨraa.
7 Tuvyeende na tʉvae siriri,
tʉmʉbweeyyiirye nkongojima,
sa ngovi ya ilóola ya Mwaana wa Muundi yafíkire,
na mʉlóolwi waachwe iímire neeja.
8 Mʉlóolwi ahɨíwe ɨngo ya kɨtáani ˆyabooha,
ɨngo ˆyaláva lavaa na ˆyabooha.”
Ɨyo ɨngo ya kɨtáani ˆyabooha, nɨ mɨrɨmo ya ʉwoloki ya vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ.
9 Aho, maa murimʉ mʉʉja akaansea, “Tala aya masáare, ‘Vatalariwa vara ˆvalaarɨkwa na ngovii ya ilóola ya Mwaana wa Muundi.’ ” Kei akaansea, “Aya masáare nɨ ya kɨkomi ya Mʉlʉʉngʉ.”
10 Aho, nkalaala ɨsɨ na ɨnda sa niwiinamɨre. Maa kaa, akaansea, “Reka bweeyya jei! Niɨnɨ nɨ mʉtʉmami vii ja weewe hamwɨ na vaanaanyu ˆvoónekyaa kɨkomi chaavo ko muruma Yéesu. Mwiinamɨre Mʉlʉʉngʉ, sa koonekya kwa Yéesu noo mʉtɨma wa ʉláali na mʉtwe.”

Mʉʉntʉ ˆIivérekiirye Faráasi Njerʉ

11 Aho, nkoona kurumu kwahéenjukire, na aho, kujáa kwatiite faráasi njeru. Muuntu ˆajáa iivérekiirye iyo faráasi noo “Kiilaangiwa” na “Kikomi” asewáa. Yeeye kwa uwoloki alámulaa na atámanyaa no lwa nkoondo.
12 Miiso yaachwe ni ja lulávo lwa mooto yajáa, na mutwii waachwe ajáa atiite matáaji ˆyari foo. Ajáa aandikwa irina ˆreene si ramányirwe ni muuntu yoyoosi, irina ˆrimányirwe ni yeeye vii.
13 Ajáa iivíkiire nkáancho ˆjalovekwa sakamii. Irina raachwe uwo noo “Isáare ra Muluungu.”
14 Mpuka ja valwi nkoondo fuma kurumwii jamutuubáa, voovo vajáa viivérekiirye faráasi njeru. Kei vajáa viivikira ingo njeru ja kitáani ˆchaboohabooha.
15 Kufuma mulomwii waachwe ikafuma nyaasuka ˆyahuumbahuumba na kwa iyo nyaasuka kanya ari isi joosi ja weeru. Yeeye longoola ari isi kwa nkome ya chuúma na minya ari ko lwaata sabíibu iduundwii ra nkalari nkuulu ya Muluungu Mweenengururu.
16 Irina raachwe raandikwa nkáanchwii yaachwe na raawii raachwe, “MUTEMI WA VATEMI, NA MWEENEEVYO WA VEENEEVYO.”
17 Aho, nkoona murimu muuja umwi, wiímire mweeri ya mwaasu. Ukaanirira kwa sawúti nkuulu, yoojisea ndee joosi ˆjoowululuka kurumwii, “Yeendi! Ijiingi hamwi sa ngovii nkuulu ya Muluungu.
18 Yeendi murye nyama ja mivirí ya vatemi, ja vakúúlu va vakúúlu va valwi nkoondo, vasúngaati, nyama ja faráasi na ja avo ˆviivérekyaa. Yeendi murye nyama ja mivirí ya vaantu voosi, ja vatúmwa na vaantu ˆvarí húuru, vakúúlu na vadúúdi.”
19 Aho, nkoona ira maka ya ncholo, vatemi va weeru na mpuka ja valwi nkoondo vaavo viijíingire hamwi kwiinula nkoondo na ura ˆiivérekiirye faráasi na valukaluka vaachwe.
20 Maa kaa, ira maka ikakwaatwa hamwi na ura muláali na mutwe wa uloongo, ˆmweene abweeyya isháara mbere yaachwe. Kwa ijo isháara, ajáa avakoovera vara vaantu ˆvajáa vahokera lutalo lwa iyo maka na ˆviinamiráa kidabalaíyo chaachwe. Avo vavirí vakafweitirwa na irivii ra mooto wa sálufa.*
21 Valwi nkoondo vaavo vajáa vuulawa ni nyaasuka ira ˆyafumáa mulomwii wa ura ˆajáa iivérekiirye faráasi. Ndee joosi jikiikuta nyama ja mivirí yaavo.

20

Myaaka Iyana Rimwi

1 Ayo ˆyakalooke, maa nkoona murimu muuja wookiima fuma kurumwii, uri na ufungúwo wa iduundwii ra ntare na munyololo mukuulu mukonwii.
2 Ukarikwaata rira ramuuntaira, ira njoka ya kali noo kusea Ikúúlu ra Mirimu Mivi au Irimu, aho, ukarichuunga kwa myaaka iyana rimwi (1,000).
3 Ukarifweitira na ntarii, ukakunikirira ntare, maa ukavaa mutooso sa ridiire tuuba koovera isi, fuuru myaaka iyana rimwi ˆikiimane. Myaaka iyo ˆiri kiimana, chungurirwa riri kwa mpiindi kiduudi.
4 Aho, nkoona machuumbi ya kitemi, na vaantu ˆvajáa vayiíkariire vajáa vaheewa wiimiriri wo lamuriira. Kei nkoona mitima ya vara ˆvadumulwa mitwe sa ushahíidi waavo kwa Yéesu na kwa isáare ra Muluungu. Ava ni vara si ˆviinamira ira maka, baa na kidabalaíyo chaachwe na baa si vatalwa lura

* **19:20** ***sálufa:*** Ni kemikáali ˆiri ja iwye au muchu ˆuri lubúusi. Sálufa yakóreraa mooto ja wa ng’aanjo na yanyúkaa ja iyirira. Isáarii ra Muluungu sálufa yoónekyaa nkalari ya Muluungu.

lutalo lwaachwe vipáamii vyaavo baa na mikonwii yaavo tuku. Ava vafufulwa na viimiriira hamwi na Kirisitu kwa myaaka iyana rimwi.
5 Avo viingi ˆvajáa vaakwya vachaala si vafufulwa tuku, fuuru ira myaaka iyana rimwi ikakiimana.
6 Uku noo kufufulwa kwa ncholo. Vatalariwa vaantu va Muluungu, ˆvari na nkalo ufufúukwii wa ncholo. Inkwya ya kaviri isiina nguruu kuri voovo tuku. Voovo kuva vari veeneisi va Muluungu na va Kirisitu, novo kiimiriira vari hamwi na Kirisitu kwa iyo myaaka iyana rimwi.

Uhero wa Irimu

7 Iyo myaaka iyana rimwi (1,000) ˆiri kiimana, Irimu chunguriirwa riri fuma munyololwii waachwe.
8 Noro fuma riri sa rikoovere isi ja vaantu fuma mavaru yani ya weeru. Iji nkolo noo ˆjiséwaa Góogu na Magóogu, jiingwa jiri sa jilwe nkoondo. Nojo kuva jiri foo ja isaáre ˆriri mbarimbari ya mayiya.
9 Novo vakakerya weeru yoosi, maa vakiimiriira nkambi ya vaantu va Muluungu, iyo nkambi noo múuji Muluungu ˆaweenda. Maa kaa, mooto ukafuma kurumwii, maa ukavang'enya.
10 Ikúúlu ra Mirimu Mivi riira ˆrakooveráa, rikafweitirwa irivii ˆrakóreraa mooto na sálufa,* kuuntu iyo maka na ura muláali na mutwe wa uloongo ˆafweitirwa. Uko turikiriwa vari chobu chiriri kwa siku ˆjisiina uhero.

Vara ˆVaakwya Voolamurirwa

11 Aho, nkoona ichuumbi ikuulu ra kitemi na ura ˆajáa iíkariire iro ichuumbii. Weeru na kurumu vikarimira miiswii yaachwe, na haantu haavo si hooneka kei tuku.
12 Kei nkavoona vaantu ˆvaakwya, vakúúlu kwa vadúúdi viímire mbere ya ichuumbii ra kitemi, maa vitáabu vikafotololwa. Kitáabu chiingi kikafotololwa, ikyo noo kitáabu cha nkaasu. Avo vaantu ˆvaakwya vakalamurirwa kwa yara ˆmeene vajáa vabweeyya, noo kusea, yara ˆyajáa yaandikwa aho vitáabwii.
13 Mayiya yakavafumya vaantu ˆvaakwya ˆvajáa isii yaachwe. Inkwya na Ntare nojo jikatoola vaantu vaachwe ˆvaakwya. Vakalamurirwa kira muuntu kwa masáare yaachwe.
14 Ayo ˆyakalooke, Inkwya na Ntare vikafweitirwa irivii ra mooto. Iri iriva ra mooto noo inkwya ya kaviri.
15 Na muuntu yoyoosi irina raachwe si ˆroonekana aho kitáabwii cha nkaasu, afweitirwa aho irivii ra mooto.

21

Kurumu Kufya na Weeru Ifya

1 Aho, nkoona kurumu kufya na weeru ifya. Sa kurumu kwa ncholo na weeru ya ncholo vijáa vyarimira, baa mayiya yajáa yasiina tuku.
2 Nkoona Yerusaléemu ifya, múuji muuja wookiima fuma kwa Muluungu kurumwii. Ujáa wiímiiwe neeja ja muuntu muki ˆaháambirwe siku ya ngovi ya ilóola, yootamanya noo lumana na mululme.
3 Nkateera sawúti nkuulu fuma ichuumbii ra kitemi kurumwii yoosea, "Laanga! Haaha Muluungu kiikala ari hamwi na vaantu. Yeeye kiikala ari na vaantu, novo kuva vari vaantu vaachwe, na yeeye Muluungu mweeneevyo kuva ari Muluungu waavo.

---

* **20:10** ***sálufa:*** Ni kemikáali ˆiri ja iwye au muchu ˆuri lubúusi. Sálufa yakóreraa mooto ja wa ng'aanjo na yanyúkaa ja iyiriira. Isáarii ra Muluungu sálufa yoónekyaa nkalari ya Muluungu.

4 Yeeye vahonola eende miísoori yoosi miiswii yaavo. Inkwya si iri kuva
kei tuku, baa kurira noo myaaha tuku, baa kurira tuku, baa usuungu tuku. Sa
masáare yara ya ncholo yahúmwiire looka."
5 Aho, ura ˆajáa iíkyiire ichuumbii ra kitemi akasea, "Laanga, noobweeyya
yoosi yave mafya." Kei akasea, "Andika aya masáare, ni yo kiilaangiwa na ya
kikomi."
6 Akaansea, "Yakíimiine! Niini ni Álufa na Oméega, Ncholo na Uhero.✡ Niini
muheera ndiri bweete maaji fuma nchóonkwii ya maajii ya nkaasu ura ˆari na
nyóota.
7 ˆAri yasiinda, hokera ari aya yoosi, naani kuva ndiri Muluungu waachwe
na yeeye kuva ari mwaana waani."
8 Maa kaa, vara ˆvoofa, vara si ˆvarúmaa, ˆvari na kosu, vuulai, vahanguti,
vasavi, vara ˆviínamiraa vidabalaíyo na valoongo voosi, haantu haavo ni irivii
ˆrakóreraa mooto na sálufa.* Ihi noo inkwya ya kaviri.

Yerusaléemu Ifya

9 Aho, umwi wa ira mirimu miija mufungati, ˆmyeene ijáa na yara
mabakúuri mufungati ya marema ya uhero, ukuuja, maa ukaansea, "Yeenda
na kunu, niini kukoonekya ndiri ura mulóolwi, muki wa Mwaana wa Muundi."
10 Aho, nkava isi ya wiimiriri wa Mutima Muuja na murimu muuja
ukaanongoola fuuru luulu lukuulu na luliihiliihi. Aho, akanyoonekya múuji
muuja Yerusaléemu, wookiima fuma kurumwii kwa Muluungu.
11 Uwo múuji walavalaváa kwa nkongojima ya Muluungu, na kiweeru
chaachwe kijáa ni ja cha iwye ra iyoombe ikuulu ˆrasé waa yásipi† ˆralávalavaa
ja kióo.
12 Uwo múuji ujáa watiite lukaande lukuulu na luliihi ˆlweene lujáa na
miryaango ikimi na iviri. Iyo miryaango ikimi na iviri yalaangiririwáa ni
mirimu miija ikimi na iviri. Mweeri ya kira muryaango kujáa kwaandikwa
irina rimwi ra marina ikimi na yaviri ya nkolo ja Isiraéeli.
13 Kujáa kwatiite miryaango itatu ivaru ra ituumba, miryaango itatu ivaru ra
utúruko, miryaango itatu ivaru ra saame na miryaango itatu ivaru ra usweero.
14 Lukaande lwa uwo múuji lujáa lwatiite myaariryo ikimi na iviri, na kira
mwaariryo ujáa watiite irina rimwi ra marina ikimi na yaviri ya vatumwi va
Mwaana wa Muundi.
15 Murimu muuja ura ˆwaluusikáa na niini ujáa watiite nkome ya kipíimo ya
saháabu, upiime uwo múuji, miryaango yaachwe na lukaande lwaachwe.
16 Uwo múuji mavaru yoosi yani ni hamwi yajáa. Murimu muuja ukapiima
ura múuji na ira nkome ya saháabu. Ulíihi waachwe ukashaana ni maíli iyana
rimwi na magana yani (1,400), ulíihi waachwe mavaru yoosi na kudoma na
mweeri ni hamwi ujáa.
17 Murimu muuja ukapiima lukaande, lukaande lujáa lwatiite uyinuyinu,
mikono fuuru kikókooli, igana rimwi na makumi yani na ine (144) kwa kipíimo
cha vaantu ˆcheene ura murimu muuja wapiimiráa.
18 Ulo lukaande lujáa lwajeengwa na mawye ya iyoombe ikuulu ˆyaséwaa
yásipi, na múuji mweeneevyo ujáa wajeengwa na saháabu ˆyabooha,
ˆilávalavaa ja kióo.
19 Myaariryo ya lukaande lwa uwo múuji, ijáa yahaambwa na mawye
ˆyiísimiresimire ya iyoombe ikuulu. Mwaariryo wa ncholo, ni wa iwye ra yásipi

---

✡ **21:6** Laanga Wiivariyuli 1:8. * **21:8** ***sálufa:*** Ni kemikáali ˆiri ja iwye au muchu ˆuri lubúusi. Sálufa yakóreraa mooto ja wa ng'aanjo na yanyúkaa ja iyirira. Isáarii ra Muluungu sálufa yoónekyaa nkalari ya Muluungu. † **21:11** ***yásipi:*** Ni iwye ra iyoombe ikuulu, ˆravíjaa ˆriri kwani.

ujáa, wa kavirí wa iwye ra samawáati, wa katatu iwye ra kalikedóoni, wa kani iwye ra sumaríidi,
20 wa saano iwye ra saridoníiki, wa sasatu iwye ra akíiki, wa mufungati iwye ra kirisolíito, wa naani iwye ra sabarajáadi, wa keenda iwye ra tópasi, wa ikimi iwye ra kirisopiráaso, wa ikimi na imwí iwye ra hiyakíinto, na wa ikimi na iviri iwye ra amasísti.‡
21 Iyo miryaango ikimi na iviri, ni lúulu ikimi na iviri jijáa, na kira muryaango ujáa watengeneshiwa na lúulu vii. Na njira ya múuji ijáa yatengeneshiwa na saháabu ˆyabooha ˆyaláva lavaa ja kióo.
22 Niini si noona Kaaya Njija ya Iuva aho múuji tuku, sa Iuva Mulúungu Mweenengururu na Mwaana wa Muundi noo Kaaya Njija yaachwe.
23 Uwo múuji si mpaka umurikirwe ni kiweeru cha mwaasu au baa cha mweeri tuku, sa nkongojima ya Mulúungu noo ˆimuríkaa, na kimuri chaachwe ni Mwaana wa Muundi.
24 Vaantu va isi joosi yeenda veende kunu voomurikirwa ni kiweeru chaachwe, na vatemi va weeru reeta vari usúngaati waavo na aho.
25 Miryaango yaachwe si iri chuungwa vii kaa tuku mpiindi joosi, sa uko si kuri kuva na uchiku tuku.
26 Vaantu va isi joosi, reeta vari usúngaati na nyemi kuri uwo múuji.
27 Aho múujii, kusiina kiintu chochoosi ˆkiri na njeo ˆkiri kiingira vii kaa tuku, baa muuntu yoyoosi ˆabweeyya masáare ya soni na ya uloongo si ari kiingira tuku. Maa kaa, vara ˆvari kiingira ni vara marina yaavo ˆyaandikwa kitáabwii cha nkaasu cha Mwaana wa Muundi.

22

Iboote ra Maaji ya Nkaasu

1 Aho, murimu muuja ukanyoonekya iboote ra maaji ya nkaasu ˆyeera ja kióo. Iro iboote riikáa fuma ichuumbii ra kitemi ra Mulúungu na Mwaana wa Muundi,
2 na ratweeráa na kati na kati ya njira nkuulu ya múuji. Na kira mbarimbari ya iro iboote kujáa kwatiite muti wa nkaasu. Uwo muti wa nkaasu watúungaa ndiiwa ikimi na iviri kwa mwaaka. Kira mweeri watúungaa kamudu. Masaambi ya uwo muti ni mooda wo horya isi joosi ja weeru.
3 Aho múujii, si kuri kuva na kiintu chochoosi ˆchajumwa ni Mulúungu tuku. Ichuumbi ra kitemi ra Mulúungu na Mwaana wa Muundi veera riri aho, na vatumami vaachwe mwiinamira veende.
4 Novo moona veende kisho chaachwe, na irina raachwe kaandikwa riri vipáamii vyaavo.
5 Si kuri kuva na uchiku kei tuku, baa si vari saaka kimuri au kiweeru cha mwaasu tuku, sa Iuva Mulúungu kuva ari kimuri chaavo, novo kiimirira vari kwa siku ˆjisiina uhero.
6 Aho, murimu muuja ukaansea, “Aya masáare ni yo kiilaangiwa na ya kikomi. Iuva Mulúungu uutúmire murimu waachwe muuja uvoonekye vatumami vaachwe yara kikomi ˆyari fumira kasisi ˆkookuuja. Yeeye alóngoolaa mitima ya valáali na mutwe.”

Yéesu Mweenevyoosi Yookuuja

‡ **21:20** ***Mwaariryo wa ncholo:*** Mwaariryo uhu ujáa wajeengwa kwa yásipi, noo kusea iwye ˆriri kwani, samawáati ni iwye ˆriri ja kurumu, kalikedóoni ni iwye ˆriri maruunde, sumaríidi ni iwye ˆriri kwani, sadoniiki ni iwye ˆriri na ráangi ˆjiísimiresimire, akíiki ni iwye ˆriri nkuundu, kirisolíito ni iwye ˆriri lubúusi, sabarajádi ni iwye ˆriri na ráangi kati ya kurumu na kwani, tópasi ni iwye ˆriri lubúusi, kirisopiráaso ni iwye ˆriri kwani, hiyakíinto ni iwye ˆriri ja kurumu, amasísti ni iwye ˆriri ja sambaráau.

7 “Laanga, kuuja niise chaangu! Atalariwa ura ˆakwaatiirye masáare ya ulláali na mutwe wa kitáabu iki.”
8 Niini Yooháani nayoona na nayateera aya yoosi. ˆNkayoone no yateera,
nkawya na isi na inda majewii ya ura murimu muuja ˆwaanyónekiirye ayo, sa
nuuyiinamire.
9 Maa kaa, ukaansea, “Bweeyya jeyyo tuku! Niini ni mutumami vii ja weewe
na vanduu vaako valáali na mutwe, na vara voosi ˆvayakwaatya masáare ya
kitáabu iki. Mwiinamire Muluungu vii.”
10 Kei ukaansea, “Kari uyavae mutooso masáare aya ya ulláali na mutwe ˆyari
aha kitáabwii ja kiintu cha kimbiso tuku, sa mpiindi yo kiimana aya masáare,
yaséngeriire.
11 Muuntu muvi ni atuube bweeyya uvi, na muuntu ˆari na njeo ni atuube
kuva na njeo. Muuntu muwoloki ni atuube kuva muwoloki, na muuntu ˆari
muuja mbere ya Muluungu, atuube kuva muuja.”
12 “Teera, niini Yéesu kuuja niise chaangu. Kuuja ndiri na kunáálo yo
muheera kira muuntu ja ˆvyeene atumama.
13 Niini ni Álufa na Oméega, Wa Ncholo na Wa Uhero, kei Ncholo na Uhero.”✡
14 Vatalariwa vara ˆvafúlaa ingo jaavo,✡ sa varekerwe viingire na
miryaangwii ya uwo múuji na varye ndiiwa ja muti wa nkaasu.
15 Uko weerwii jimwaari kúri, vasavi, vahanguti, vuulai, ˆviínamiraa vida-
balaíyo, na voosi ˆveenda luusa uloongo.
16 “Niini Yéesu namutuma murimu waani muuja oonekya kikomi cha
masáare yoosi ayo kwa mpuka ja vaantu ˆvaanduma. Niini noo Ichina na wa
mbyaala ya mutemi Daúdi, ira ntoondo ˆifálaa namutóondo.”
17 Mutima Muuja na mulóolwi wa Mwaana wa Muundi voosea, “Yeenda!”
Na ura ˆyooteera aya asee “Yeenda!” Ura ˆakálukirwe ni uuje, na ura ˆyoosaaka
maaji ya nkaasu ni asumule bweete.

Masáare Yo Kiimikirirya

18 Ni kumuluma niise kutu kira muuntu ˆyooteera masáare ya ulláali na
mutwe ya kitáabu iki. Muuntu yoyoosi ˆari koongererya chochoosi, Muluungu
moongererya ari marema ˆmeene yaandikwa aha kitáabwii.
19 Muuntu yoyoosi ˆari keehya masáare yamwi fuma kitáabwii iki cha ulláali
na mutwe, Muluungu keehya ari haantu haachwe ˆaviikirwa kura mutii wa
nkaasu, na haantu haachwe ha ura múuji muuja, ivi vyoosi masáare yaavo
ˆyaandikwa aha kitáabwii.
20 Yeeye ˆyookoonekya kikomi cha aya masáare yoosea, “Kikomi, kuuja niise
chaangu!” Vive jeyyo! Ee Yéesu Mweenevyoosi yeenda!
21 Nduwo ya Yéesu Mweenevyoosi ive na nyuunyu voosi. Kikomi.

✡ **22:13** Laanga Wiivariyuli 1:8. ✡ **22:14** Laanga Wiivariyuli 7:14.